سره دحوالو او تخریجه
مکمله او مدلله
فتاوی یوسفیه
مشهوره په
ستاسو جدید مسائل
او دهغې حل
اووم جلد
تالیف
حضرت مولانا محمد یوسف لدهیانوي رحمه الله
مفتي اعظم پاکستان
تقریظونه
شیخ الحدیث حضرت مولانا
سید شیر علی شاه مدني رحمه الله
سابق شیخ الحدیث دار العلوم حقانیه اکوړه خټک
شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد ادریس صاحب مدظله
شیخ الحدیث دار العلوم نعمانیه اتمانزئی
جدید مکتبه رشیدیه
جاده میوند سر چوک مارکیت مرحوم حاجي حسین گل کابل
0782690850 | 0775681606

بسم الله الرحمن الرحيم

فتاوی یوسفیه

مشهوره په

ستاسو جدید مسائل او د هغې حل

مکمّل او مدلل

۷

سره د حوالو او تخریجه

د اووم جلد اجمالي فهرست

تالیف

حضرت مولانا محمد یوسف لدھیانوی رحمه الله

مفتي اعظم پاکستان

تقریضونه

شیخ الحدیث حضرت مولانا

سید شیر علی شاه مدني رحمه الله

سابق شیخ الحدیث دار العلوم حقانیه اکوړه خټک

شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد ادریس صاحب مدظله

شیخ الحدیث دار العلوم نعمانیه اتمانزئی

جدید مکتبه رشیدیه

جاده میوند سر چوک مارکیت مرحوم حاجي حسین گل کابل

0782690850 | 0775681606

بسم الله الرحمن الرحیم

د کتاب نوم : ستاسو جدید مسائل او د هغې حل

مؤلف : حضرت مولانا محمد یوسف لدهیانوی رحمه الله

ترجمه کونکي : دار الترجمه عبدالغني مارکیټ پشاور

جلد : اووم

صفحات : ۵۹۲

تاریخ : ۲۰۱۷ء

د چاپ زیار : مولانا سید محمد پرواني

جدید مکتبه رشیدیه

جاده میوند سر چوک مارکیت مرحوم حاجي حسین گل کابل

0782690850 | 0775681606

د کتاب تر لاسه کولو ځایونه

- پشاور
- اکوړه خټک
- کوئټه
- پروان
- کندوز
- غزني
- جلال آباد
- قندهار
- بغلان
- لوګر
- خوست

فهرست

مضمون	صفحه

❖ د کور او زمکې په کرایه د ورکولو باقي مسئلې ❖

صفحه	مضمون

❖ د قسطونو کاروبار ❖

❖ د قرض مسئلې ❖

مضمون	صفحه

❖ امانت ❖

❖ رشوت ❖

مضمون	صفحه

مضمون	صفحه

صفحه	مضمون

مضمون	صفحه

❖ له بینک او داسې نورو ادارو نه سود اخیستل او ورکول ❖

❖ د سودي پیسو مصرف ❖

❖ د بینک نوکري ❖

مضمون	صفحه

❖ بیمه کمپنی، انشورنس وغیره ❖

مضمون	صفحه

❖ جوارې(قمار) ❖

❖ پرائزبانډ، بیسي او انعامي پروګرامونه ❖

مضمون	صفحه

❖ کمیشن ❖

مضمون	صفحه

❖ وراثت ❖

❖لوڼه له ميراثه محرومول❖

❖ د نابالغ، يتيم، معذور، رضاعي او خولې سره ويلي شوي اولاد په ميراث کې برخه ❖

مضمون	صفحه

❖ د مور و پلار په ژوند کې د وفات شوي اولاد برخه ❖

مضمون	صفحه

❖ په ژوند کې د جایداد تقسیم ❖

❖ د ښځې په مرګ باندې د جهیز او مهر حق دار ❖

مضمون	صفحه

❖ د جایداد په تقسیم کې د وارثانو جګړه ❖

مضمون	صفحه

بسم الله الرحمن الرحيم

❖ د کور او زمکې په کرایه د ورکولو باقي مسئلې ❖

کور په کرایه ورکول جائز دي

سوال: دجايداداوداسې نورو.... نه چې کومه کرایه حاصليږي، ایا هغه سود دی؟ زموږ یو بزرګ چې په دين باندې کافي حدپورې پوهيږي فرمايي چې سود مقرروي اوهغه کې یوازې فایده وي دنقصان هيڅ صورت نه وي اوهمدغه صورت دکرايي په ګټه کې دی، نومعلومه شوه، اګرچې ماپخپله نه دي لوستي چې محترم ډاکټراسراراحمد صاحب دجايدادکرايې ته سودويلي دي.

جواب: که چیرته دجايدادنه مراد ځمکه، کور، دوکان اوداسې نور... وي، نوددې شیانوپه کرايې د ورکولواجازه په احاديثوکې راغلې ده[1] له دې وجې داسود ګڼل غلط دي.

د ځمکې اوکورپه کرایه باندې د ورکولوعلمي بحث

سوال: (جنګ) ورځپانه کې یومضمون شودل شوی دی، چې ځمکه په کرونده ورکول اود کورکرايه اخيستل ,,سود،، ده، دادکوم حد پورې صحيح ده؟

جواب: (جنګ)ورځپانه د(۱۳)نومبر(۱۹۸۱ع) په اشاعت(ګڼه) کې دجناب رفیع الله شهاب صاحب یو مضمون د ,,سودکې مصطفوي تشریح،، عنوان سره چاپ شوی دی، مضمون ليکونکي داحاديثو په حواله باندې ددې خبرې ثابتولوکوشش کړی دی چې اسلام کې ځمکه په کرونده باندې او کورپه کرايه باندې ورکول سود دي، دې باره کې ډيرې پوښتنې راځي، له دې وجې ځيني اکابرينوحکم وکړ چې ددې مسئلې پوره وضاحت وکړئ، نومناسب به يې، د لوستلو له پاره به دموصوف ټول تحريرنقل کړل شي چې دموصوف په مطلب اودهغه په مسئلوباندې پوهيدوکې هيڅ تکليف نه وي.

---

[1]]عن عبدالله ابن سائب قال: دخلنا على عبدالله ابن معقل فسألنا عن المزارعة فقال؛ زعم ثابت ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن المزارعة وامر بالمواجرة وقال لا بأس بها. (مسلم/۲/ ۱٤). وفى الهداية: ويجوز استئجار الدور والحوانيت للسكنى وان لم يبين ما يعمل فيها لأن العمل المتعارف فيها السكنى فينصرف اليه وانه لايتفاوت فصح العقد. ثم قال ويجوز استئجار الأراضى للزراعة لانها منفعة مقصودة معهودة فيها. (هداية/۳/ ۲۹۷/ كتاب الاجارة).

موصوف لیکي په دې ملک کې نظام مصطفی طرف ته پیش قدمي کیږي، خودې مقصد له پاره چې دڅومره کارکولوضرورت دی زموږ عالمان دهغه طرف ته توجه نه ورکوي، بلکې په اهم ترینوخبروکې هم یوازې اوریدل شویو خبروباندې صبرکوي، ددې ترټولونه غټ مثال سود دی، چې اسلام کې دټولونه خطرناک جرم دی. ددې جرم د سنګینۍ اندازه له دې نه لګیږي چې قران کریم دیوانسان قتل ته دټول انسانیت قتل ویلي دي، خوسودیې ددې نه هم خطرناک جرم ښودلی دی او دایې الله تعالی اودهغه رسول ﷺ سره جنګ ښودلی دی، خو افسوس چې موږ داسلام دټولونه خطرناک جرم باره کې اوسه پورې غفلت نه کاراخلو.

عام طورباندې زموږ معاشره کې دبینک نه لاس ته راغلیو پیسوته سودویل کیږي اوددې نه پرته چې څومره معاملې دي خطرناک جرم کې داخلې دي، هغه طرف ته هیڅ توجه نه ورکول کیږي، همدغه وجه ده چې سرمایه دارانه نظام کوم چې (دنظام مصطفی مخالف دی) اسلامي ملکونوکې خپلې پنجې خښې کړي دي کله چې دسودحکمونه نازل شول، نوهغه وخت کې د بینک نوم قدرې هم نه و، داحادیثوپه کتاب کې نقل شوي دي چې ددې حکمونودنازلیدونه وروسته حضور ﷺ کاروباري ځایونوته تشریف یوړ اودمختلفو قسمه کاروبارونوتفصیلات یې معلوم کړل اوداسې ټول کاروبارونه چې هغه کې پرته له څه محنت نه ګټه حاصلیږي، مثلاً: داړت(دلالي) کاروبار، دې ته حضور ﷺ سود وویل (نیل الاوطارج۵ص ۱۷۴)

دتفسیرمواهب الرحمن په صفحه نمبر(۱۲۱) باندې لیکل شوي دي چې:

هم دې باره کې حضور ﷺ پټیوته هم لاړ، نوهلته حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه (چې هغه یو بزګر و) سره یې ملاقات وشو، حضور ﷺ ترې دزمینداري معلومات حاصل کړل، نوهغه ورته وویل چې داځمکه دفلانکي سړي ده او زه(حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه)په کې کارکوم، کله چې فصل وشي، نودواړه کسان به یې برابر برابرتقسیم کړو، حضور ﷺ وفرمایل چې تاسو د سود معامله کوئ، له دې وجې داپریږدئ اودخپل محنت پیسې ترې واخله.

(سنن ابی داؤد، کتاب البیوع، باب المخابره ج۲)

دیوبل صحابي جابربن عبدالله رضی الله عنهما نه یې هم چې کله دزمینداري په اړوند همدا تفصیلات واوریدل، نوحضور ﷺ وفرمایل چې څوک ځمکه په کرونده ورکول نه پریږدي، هغه دې الله تعالی اودهغه رسول ﷺ سره جنګ ته تیارشي. (ایضاً)

یادساتل پکاردي چې حضور ﷺ ځمکه په کروندې ورکولوباره کې دسودچې کومه تشریح کړې ده، دنن سبا د دور د معاشیاتولوړ لوړ عالمان یې همداتعریف کوي.

لارډکینزچې داوسني دور دیولوړ اقتصاد پوه دی، په خپل مشهورکتاب جنرل تهیوري په صفحه (۲۴۲ او۲۴۳) باندې د سودتشریح کولوکې لیکي چې ,,پخوانۍ زمانه کې به سود د ځمکې دکرایې په شکل کې و چې هغه ته نن سباپه کرونده باندې ورکول ویل کیږي . .

د ډیرو صحابه کرامو رضی الله عنهم سره د هغوی د کروندې نه زیاته ځمکه وه. کله چې رسول الله ﷺ په کرونده باندې ورکولو ته سود ووئیل، نو هغوی د هغې د خرڅولو انتظام وکړ. خو کله چې دې باره کې هغوی حضور ﷺ نه پوښتنه وکړه، نو حضور ﷺ نه د هغې زیاتې ځمکې د خرڅولو اجازه ورنه کړه، بلکې ورته یې وفرمایل چې خپلو ضرورت مندو ورونو ته یې مفته ورکړئ. خپله ځمکه چاته مفت ورکول اسان کار نه و، له دې وجې صحابه کرامو رضی الله عنهم باربار د حضور ﷺ د دې مسئلې باره کې پوښتنه وکړې او حضور ﷺ ورته هر ځل همدغه جواب ورکړ. بخاري شریف او مسلم کې د همدې مضمون احادیث موجود دي.

د رسول الله ﷺ ځینې صحابه کرامو رضی الله عنهم سره زیاتې ځمکې وې، حضور ﷺ وفرمایل چې له چا سره ځمکه وي یا خودې هغه پخپله کرې او یا دې خپل ورور ته ورښي او که انکار وکړي، نو خپله ځمکه دې بنده کړي. (نیل الاوطار ج۵ ص۲۹۰)

لنډه دا چې د سود د دې تشریح له وجې حضور ﷺ د ځمکې اخیستلو او خرڅولو نه منع وکړه. یاد ساتل پکار دي چې هغه زمانه کې یوازې ځمکه د سرمایه دارۍ غټه ذریعه وه.

د سرمایه دارۍ دویمه غټه ذریعه کورونه وو. دا کورونه زیات تر په مکه شریفه کې وو، ځکه چې هغه یو بین الاقوامي ښار و او هلته به خلک حج او تجارت له پاره راتلل، حضور ﷺ د مکې شریفې د کورونو کرایې هم سود ګرځولو سره مسلمانان د دې د اخیستلو نه منع کړل او وېې فرمایل چې چا د مکې شریفې د دوکانو کرایه واخیستله هغه سود وخوړ. (هدایه ج ٤ ص۴۵۷ مطبوعه دهلی)

دا د واړه معاملات داسې دي چې دې کې لګول شوې پیسې ورځ په ورځ زیاتیږي او بینک کې جمع شوې پیسې ورځ په ورځ کمیږي، نو د پورته ذکر شویو د واړو معاملاتو سود د بینک د سود نه ډیر زیات خطرناک دی.

امید لرم چې د اسلام عالمان عوامو ته د سود د امصطفوي تشریح بیان کړي او هغوی د اسلامي شریعت په نزد باندې د تولو نه غټ سنګین جرم نه د بچ کولو کوشش وکړي.

جواب: مضمون لیکونکي په خپل ټول مضمون کې یو خود کیسې لیکلو او تاریخ سازۍ نه کار اخیستی دی او بیا یې ټولو مسئلو باره کې یو خاص ذهن سره خبرې کړې دي، د هغه د نکتې تجزیه ولولئ.

مزارعت

د جناب رفیع الله شهاب د مضمون مرکزي نکته داده چې کوم کس خپله ځمکه پخپله کري، د هغه له پاره د ځمکې پیداوار حلال دي، خو که چیرته یو کس خپله ځمکه پخپله نه شي کرلی او هغه په کرونده یا ټیکه یا مزدورۍ باندې ورکړي، نو دا سود دی، ځکه چې د هغه مطابق هغه ټول کاروبارونه سود کې داخل دي کوم کې چې پرته له څه محنت نه ګټه حاصلیږي او دا نظریه هغه د اسلام سره تړي، حالانکې دا نظریه د اوسني دور د سوشلزم کیدای شي، خو د اسلام د دې نظریې سره هیڅ تعلق نه شته.

موصوف دمزارعت دمنع باره کې دابوداودپه حوالې سره دحضرت رافع بن خديج اود حضرت جابر رضي الله عنهما دوه روايتونه نقل کړي دي، چې هغوکې مخابرة ته سودويل شوی دی، کاش هغه دې ددوارړوصحابه کرامو رضي الله عنهم نه کوم چې ددې احاديثوروايت کونکي دي، ددې وجه هم نقل کړې وای، نومسئله به واضح طور باندې مخې ته راغلې وه، راځئ چې هم ددغودوارړو بزرګانونه پوښتنه وکړو چې دمنع کولووجه څه وه؟

عن رافع بن خديج حدثني عمای انهم کانوا يکرون الارض علی عهدرسول الله صلی الله عليه وسلم بماينبت علی الاربعاء اوبشئ يستثنيه صاحب الارض فنهانا النبی صلی الله عليه وسلم عن ذلک، فقلت لرافع: فکيف هی بالدينار والدارهم؟ فقال رافع: ليس بهاباس بالدينار والدراهم، وکان الذی نهی عن ذلک مالونظر فيه ذووالفهم بالحلال والحرام لم يجيزوه لمافيه من المخاطرة. (صحيح بخاری ج۱ص۳۱۵)

الف: رافع بن خديج رضي الله عنه وايي چې زماتره بيانوي چې دحضور صلی الله عليه وسلم په زمانه کې به خلکوخپلې ځمکې په مزارعت باندې ورکولې اودا شرط به يې کيښوده، چې نهرسره خواکې پيداوار به زموږ وي يابه يې همدغه ډول بل شرط کيښود (مثلاً: دومره غله به موږ مخکې اخلوله هغه نه وروسته به ځمکه په کرونده دَرکو)، حضور صلی الله عليه وسلم ددې نه منع وکړه، (روايت کونکی وايي) چې ماحضرت رافع رضي الله عنه نه پوښتنه وکړه که چيرته ځمکه په نغدوپيسوباندې ورکړل شي، نوددې څه حکم دی؟ رافع رضي الله عنه وويل چې دې کې هيڅ بده خبره نه شته، ليث رحمه الله وايي که چيرته دحرام اوحلال خيال ساتونکي خلک په دې باندې غور وکړي، نودې ته به چيرته هم جائز ونه وايي، ځکه چې دې کې د معاوضې ملايدو اونه ملاويد وويره وه.

درافع بن خديج رضي الله عنه دهمدې مضمون روايتونه کتوله پاره وګورئ **صحيح مسلم ج۲ ص۱۳، ابوداؤد ص٤۸۱، ابن ماجه ص۱۷۹، نسائی ج ۲ ص۱۵۳، شرح معانی الاثار ج۲ ص۲۱٤ وغيره.**

حدثنی حنظلة بن قيس الانصاری رضي الله عنه قال: سالت رافع بن خديج رضي الله عنه عن کراء الارض بالذهب والورق، فقال: لاباس به، انماکان الناس يواجرون علی عهد رسول الله صلی الله عليه وسلم علی الماذيانات واقبال الجداول واشياء من الزرع فيهلک هذاويسلم هذا، ويسلم هذاويهلک هذا، فلم يکن للناس کراء الا هذا فلذلک زجرعنه، واماشئ معلوم مضمون فلاباس به. (صحيح مسلم ج۲ ص۱۳)

ترجمه: حنظله بن قيس وايي چې مادرافع بن خديج رضي الله عنه نه پوښتنه وکړه چې د سروزرو اوسپينو زرو (نغدوپيسو) په بدله کې ځمکه په ټيکه باندې دورکولوڅه حکم دی؟ ويې فرمايل: هيڅ بده خبره په کې نه شته، دحضور صلی الله عليه وسلم په زمانه کې به خلکوچې کوم مزارعت کاوو (اودکوم

نه چې حضور ﷺ منع کړې وه) چې دځمکې مالکانو به د ځمکې هغه برخې کومې به چې نهر ته نژدې وې، دځپل ځان له پاره خاص کړې، اکثربه دهغو برخو پیداوار خراب شواو نوربه محفوظ و، کله به ددې خلاف وشول. هغه زمانه کې دخلکودمزارعت هم دا دستور و. له دې وجې حضور ﷺ ددې نه سختې سره منع وکړه، خوکه چیرته دځه معلوم اوضمانت قابل شې بدله کې ځمکه ورکړل شي. نودې کې هیڅ بده خبره نه شته.

حضرت جابر رضی اللہ عنہ فرمايي چې موږ به دحضور ﷺ په زمانه کې ځمکه اخیسته. په نیم پیداوار دریمې برخې باندې او دنهردغاړو په پیداوار، حضور ﷺ ددې نه منع وکړه.[1] (مسلم ج۲ص۱۲)

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ اودحضرت رافع رضی اللہ عنہ دارشاداتونه معلومه شوه چې حضور ﷺ دمزارعت نه بالکل منع نه ده کړې. بلکې د مزارعت هغو غلطو صورتونوته يې سودويلي و په کوموکې چې ناجائزشرطونه کیښودل کیدل، مثلاً داچې دځمکې فلانکۍ برخه به مالک ته ملاویږي او باقي پیداوار به په دریمې یاڅلورمې برخې په نسبت باندې تقسیم شي. داسې قسمه مزارعت په کوم کې چې غلط شرطونه کیښودل شوي وي) دټول امت په نزدباندې ناجائزدی.

دمزارعت دمنع هغه وجوهات کوم چې حضرت رافع او حضرت جابر رضی اللہ عنہما پخپله وښودل، هغه دنوروصحابه کرامو رضی اللہ عنہم نه هم نقل دي، مثلاً **عن سعد قال: كنا نكرى الارض بما على السواقى من الزرع، وما سعد بالماء منها، فنهانا رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ذلك، وامرنا ان نكريها بذهب وفضة.** (ابوداؤد ص ٤٨١ شرح معانى الاثار وطحاوى ص۲۱۵)

ترجمه: سعدبن ابي وقاص رضی اللہ عنہ فرمايي چې خلکوبه خپلې ځمکې په مزارعت باندې ورکولې، شرط به داو چې کوم پیداوار به ,,الساقیه،، (ارټ) یاکوهي نه کیرچاپیره اوبوسره خړوبیږي هغه به موږ اخلو. حضور ﷺ ددې نه منع وکړه اووېې فرمايل چې دسرو زرو یاد سپينو زرو په بدله کې یې ورکوئ.

داسې مزارعت ته څنګه چې امام لیث سعد رحمہ اللہ فرمايلي دي، دحلال اوحراموخیال ساتونکی یوکس هم حلال نه شي ویلی.

کوم کس چې داسلام دمعاملاتي نظام په صحیح نظرسره مطالعه کړې ده هغه ته به معلومه وي چې شریعت ځینې داسې معاملې دهغې دځپل خبیث والي له وجې منع کړي دي،

---

[1] جابر بن عبدالله رضى الله عنهما يقول: كنا فى زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم نأخذ الأرض بالثلث او الربع بالماذيانات فقام رسول الله صلى الله عليه وسلم فى ذالك فقال: من كانت له ارض فليزرعها فان لم يزرعها فليمنحها اخاه فان لم يمنحها اخاه فليمسكها. وقال الامام النووى رحمہ اللہ فى شرحه: ومعنى هٰذه الالفاظ انهم كانوا يدفعون الارض الى من يزرعها ببذر من عنده على ان يكون لمالك الارض ماينبت على الماذيانات واقبال الجداول او هٰذه القطعة والباقى للعامل فنهوا عن ذالك لما فيه من الغرر فربما هلك هٰذا دون ذاك وعكسه. (صحيح مسلم مع شرحه/ ۱۲/۲/ باب كراء الارض)۔

ځینې یې دغلطو شرطونواو قیدونو له وجې اوځینې له دې وجې چې په هغو کې اکثرخفګان اوجګړې ته خبره رسیږي، د مزارعت هغه شکلونه په کومو کې چې غلط شرطونه اوقیدونه وو، هغو کې به جنګ جګړې کیدلې، له دې وجې دمزارعت نه منع وشوه، نوکله چې حضرت زیدبن ثابت رضي الله عنه ته پته ولګیده چې حضرت رافع بن خدیج رضي الله عنه دمزارعت نه منع کوي. نو هغه وفرمایل:

یغفرالله لرافع بن خدیج رضي الله عنه، اناوالله اعلم بالحدیث منه، انمارجلان، قال مسدد:من الانصارثم اتفقاقداقتتلا، فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم: ان کان هذاشانکم فلا تکروالمزارع. (ابوداؤد ج۲ص ۴۸۱، ابن ماجه ص۱۷۷)

ترجمه. الله تعالی دې درافع رضي الله عنه ته مغفرت وکړي، په الله تعالی مې دې قسم وي! زه دې حدیث باندې دهغه نه ښه پوهیږم، قصه داوه چې دحضور صلی الله علیه وسلم په خدمت کې دانصارو دوه سړي حاضرشول، چې دهغوی په مزارعت باندې جګړه وه اوخبره قتل اوقتال ته رسیدلې وه، حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې ستاسوداحالت دی، نو تاسو د مزارعت معامله ولې کوئ ؟

عن سعدبن ابي وقاص رضي الله عنه قال: کان اصحاب المزارع یکرون فی زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم مزارعهم بمایکون علی الساق من الزرع فجاءوا رسول الله صلی علیه وسلم فاختصموافی بعض ذلک، فنهاهم رسول الله صلی الله علیه وسلم ان یکروابذلک وقال: اکروابالذهب والفضة. (نسائی ج ۲ص۱۵۳)

ترجمه: دحضرت سعدبن ابي وقاص رضي الله عنه نه روایت دی چې دځمکې مالکانوبه خپلې ځمکې دهغه پیداوار شرط باندې ورکولې کومې به چې دنهرنو خواکې وې، هغوی دحضور صلی الله علیه وسلم خدمت کې حاضرشول اومزارعت باندې یې جګړه وکړه، حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې داسې مزارعت مه کوئ، بلکې دسروزرواوسپینوزرویه بدله کې یې کوئ!

ددې احادیثونه معلومه شوه چې دمزارعت نه مطلقا منع نه ده شوې، بلکې دامنع خاص دهغو صورتونومتعلق وه په کوموکې چې دغلطو شرطونوله وجې اختلاف اوجنګ جګړې حالت راغلی و اوداهم معلومه شوه چې ځمکه په نغدوپیسوباندې په تیکو ورکولوحضور صلی الله علیه وسلم پخپله اجازه ورکړې وه، نودمضمون لیکونکي دانظریه بالکل غلطه ده چې داسې ټول معاملات چې هغې کې پرته له څه محنت نه ګټه حاصلیږي هغه ته حضور صلی الله علیه وسلم سود ویلي دي، که چیرته دمزارعت دمنع کولوهمداوجه وې چې دې کې پرته له محنت نه ګټه حاصلیږي، نوداعلت خو ځمکه په تیکه یا په اجرت باندې ورکولوکې هم موندل کیږي، حضور صلی الله علیه وسلم ددې اجازه ولې ورکړې ده؟

غرض داچې، مضمون لیکونکي کومه نظریه اسلام او حضور ﷺ سره تړل غواړي او هغې باندې بې دینه اقتصادپوهان دسندله پاره وړاندې کوي. اسلام سره دهغې هیڅ تعلق نه شته اونه ددې احادیثودامفهوم دی کوم چې موصوف دخپلې نظریې په تایدکې نقل کړی دی.
داډیره غلطه خبره ده چې یوه غلطه خبره وشي اوهغه دحضور ﷺ طرف ته منسوب کړل شي او خلکوته داباور ورکړل شي چې همدااسلام نظریه ده، چې هغې باندې نه صحابه کرامو پوه شو، نه تابعین اونه دامت اکابرین.
دلته داعرض کول ضروري دي چې دمزارعت معامله د حضور ﷺ اوصحابه کرامو رضي الله عنهم له دورنه اوسه پورې په مسلمانانو کې موجوده ده، امام بخاري رحمه الله نقل کوي چې

عن ابي جعفر رحمه الله قال: مابالمدينة اهل بيت هجرة لايزرعون على الثلث والربع، وزارع على وسعد بن مالك وعبدالله بن مسعود وعمر بن عبدالعزيز والقاسم وعروة وآل ابي بكر وآل عمر وآل علي وابن سيرين، وقال عبدالرحمن بن الاسود، كنت اشارک عبدالرحمن بن يزيد في الزرع، وعامل عمر الناس على ان جاء عمر بالبذر من عنده فله الشطروان جاءوا بالبذر فلهم كذا. (صحيح بخاری ج۱ص۳۱۳)

ترجمه: حضرت ابوجعفر رحمه الله فرمايي چې مدينه طيبه کې د مهاجرينو يو خاندان هم داسې نه و چې هغوی به ځمکې په کروندې باندې نه اخيستې، حضرت علي رضي الله عنه، حضرت سعدبن ابي وقاص رضي الله عنه، حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه، حضرت عمربن عبدالعزيز رحمه الله، حضرت قاسم رحمه الله، حضرت عروه رضي الله عنه، دحضرت ابوبکر رضي الله عنه خاندان، دحضرت عمر رضي الله عنه خاندان، دحضرت علي رضي الله عنه خاندان او ابن سيرين رحمه الله دې ټولو دمزارعت معامله فرمايلې ده، عبدالرحمن بن اسود رحمه الله وايي چې ما د عبدالرحمن بن يزيد رضي الله عنه سره دځمکې شراکت کاو او حضرت عمر رضي الله عنه به خلکوسره دغه شان معامله کوله، که عمر رضي الله عنه به تخم له خپل طرف نه ورکړ،نونيم پيداوار به دهغه و اوکه چيرته به تخم بزګر خپل واچاو نودومره برخه به يې وي.
انصاف کول پکاردي چې داټول حضرات درفيع الله شهاب په نزدباندې (سودخواره) اوالله تعالی اودهغه رسول ﷺ سره جنګ کونکي وو؟

دځمکې اخيستل او خرڅول

مضمون ليکونکي دځمکې اخيستل اوخرڅول هم دسودپه کاروبارکې شميرلي دي اودې له پاره هغه يوه عجيبه قيصه ليکلې ده، هغه ليکي:
ډيرو صحابه کرامو رضي الله عنهم سره دخپلې کروندې نه زياته ځمکه وه، کله چې رسول الله ﷺ ځمکه په کرونده باندې ورکولومعامله سود وګرځوله، نوهغوی دهغو دخرڅولوپروګرام جوړ کړ، خوکله چې هغوی دې باره کې حضور ﷺ نه پوښتنه وکړه، نوحضور ﷺ دزياتو

ځمکو دخرڅولونه منع کړل. بلکې ورته يې وفرمايل چې خپل ضرورت مندو وروڼوته يې مفته ورکړئ خپله زځمکه چاته مفت ورکول اسان نه و، له دې وجې اکثرصحابه کرامو ﷺ باربار د حضور ﷺ نه پوښتنه کوله اوحضور ﷺ به هرځل هم دغه جواب ورکاو. بخاري شريف اومسلم شريف کې ددې مضمون ډير احاديث موجوددي.

شهاب صاحب دخپلې ليکلې قيصې له پاره دصحيح بخاري او مسلم شريف د ډيرو احاديثو حواله ورکړې ده. حالانکې داټوله قيصه هغه پخپله باندې ليکلې ده. دصحيح بخاري اومسلم په يوحديث کې ددې ذکرنه شته چې:

الف: حضور ﷺ په کروندې باندې ځمکه ورکولوته سودويلي و.

ب: دحضور ﷺ داحکم اوريدوسره صحابه کرامو ﷺ دخپلو زياتو ځمکو دخرڅولوپروګرام جوړ کړی و.

ج: هغوی داخپل پروګرام دحضور ﷺ خدمت کې بيان کړ اود حضور ﷺ نه يې د ځمکو خرڅولو اجازه غوښتې وه.

د: حضور ﷺ دهغوی دغه پروګرام ونه مانه اودځمکودخرڅولونه يې منع وکړه.

ه: ددې باوجودچې حضور ﷺ دځمکوخرڅولونه منع کړي وو اودايې سودګرځولی و، خو صحابه کرامو ﷺ به باربار دحضور ﷺ نه ددې اجازه غوښته اوهرځل به هغوی ته هم دغه جواب ملاويده.

مضمون ليکونکي چې دصحيح بخاري اوصحيح مسلم په حواله باندې دصحابه کرامو ﷺ کومه نقشه ښودلې ده، ايا دا عقل منې؟

ټولوته پته ده چې کله حضور ﷺ دخپلو مهاجرينو ملګرو سره مدينې طيبې ته تشريف راوړ، نود مدينې منورې دځمکې مالکان انصار وو، ددغو حضراتو کرداردځمکوپه معامله کې څه و؟ دې باره کې دصحيح بخاري دوه واقعات نقل کوم.

عن ابي هريرة ﷺ قال: قالت الانصارللنبی صلی الله عليه وسلم: اقسم بينناوبين اخواننا النخيل، قال: لا، فقالوا:فتكفونا المؤنة ونشرككم فی الثمرة، قالوا: سمعناواطعنا. (صحيح بخاری ج۱ص ۳۱۲)

ژباړه: حضرت ابوهريره ﷺ وايي چې دحضور ﷺ په خدمت کې انصارحضرات حاضر شول او درخواست يې وکړ، چې زموږ داباغونه زموږ اومهاجرينو وروڼوپه مينځ کې تقسيم کړئ، حضور ﷺ ورته وفرمايل نه، بلکې تاسوکارکوئ اوپيداوارکې موږشريک کړئ. ټولو وويل **سمعنا واطعنا**.

عن یحیی بن سعید رضی اللہ عنہ قال: سمعت انسا رضی اللہ عنہ قال: ارادالنبی صلی اللہ علیہ وسلم ان یقطع من البحرین فقالت الانصار: حتی تقطع لاخوالنامن المهاجرین مثل الذی تقطع لنا. الخ. (صحیح بخاري ج۱ص۳۲۰)

دويم: کله چې دبحرين علاقه دحضور ﷺ په قبضه کې راغله، نو حضور ﷺ انصار راوغوښتل او هغوی ته يې دبحرين په ځمکوکې د ځمکو ورکولوپيشکش وکړ. دې باندې انصارو عرض وکړ يا رسول الله ﷺ! ترڅوپورې چې تاسوهمدومره ځمکې زموږ مهاجرينو وروڼوته ورنه کړئ، موږ دانه قبلوو.
ايادهمدغو انصارو باره کې شهاب صاحب داقيصه کوي چې دسوددحرمت اوريدوله وجې هغوی دخپلو ځمکو خرڅولوپروګرام جوړکړ اودحضور ﷺ دمنع کولوباوجودهغوی دې سود خوري ضدکوله؟ څومره دظلم خبره ده چې کوموانصارو دخدای او دهغه درسول ﷺ درضا له پاره خپل هرڅه قربان کړل په هغوی باندې داسې غلط الزام لګول کيږي؟
خلاصه داچې دځمکې اخيستلواوخرڅولونه حضور ﷺ بالکل منع نه وه کړې. دحضور ﷺ د زمانې نه تراوسه پورې دځمکو اخيستل اوخرڅول کيږي اوچاورته کله هم سودنه دي ويلي
مضمون ليکونکي چې د(نيل الاوطار) په حواله باندې کوم روايت نقل کړی دی چې:
درسول الله ﷺ ځينې صحابه کرامو رضی اللہ عنہم سره زياتې ځمکې وې، حضور ﷺ وفرمايل چې چاسره ځمکه وي ياخودې هغوی پخپله کري يادې خپل وروړته وبښي اوکه چيرته انکارکوي، نوخپلې ځمکې دې بندې کړي
داحديث صحيح دی خوددې نه دمزارعت منع نه ثابتيږي اونه دځمکواخيستل اوخرڅول ناجائزثابتيږي خوصحيح بخاري اومسلم شريف کې چې يوطرف ته داحديث ذکرشوی دی، هلته ددې شرح هم دې الفاظوکې موجودده:

قال عمرو: قلت لطاؤس: لوترکت المخابرة فانهم یزعمون ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم نهی عنه. قال: ای عمرو افانی اعطیهم واعینهم وان اعلمهم اخبرنی یعنی ابن عباس رضی اللہ عنہما ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم لم ینه عنه، ولکن قال: ان یمنح احدکم اخاه خیر له من ان یأخذعلیه خرجاً معلوماً. (صحیح بخاری ص۳۱۳ صحیح مسلم ج۲ص۱٤)

ترجمه: عمروبن دينار رضی اللہ عنہ وايي چې: ماحضرت طاؤس رضی اللہ عنہ ته وويل چې تاسودکروندې معامله ولې نه پريږدئ؟ خلک وايي چې حضور ﷺ ددې نه منع کړې ده، هغه وويل چې اې عمرو! زه غريبانانو زميندارو ته ځمکه ورکولوسره دهغوی مددکوم اوخلکوکې چې څوک دټولونه لوی عالم دی، يعنې حضرت عبدالله بن عباس رضی اللہ عنہما هغه ماته ويلي دي چې حضور ﷺ له دې نه منع نه ده کړې، بلکې حضور ﷺ فرمايلي دي چې تاسوکې يوکس خپل وروړته

ځمکه پرته له څه معاوضې نه ځمکه کرلوله پاره ورکړئ داد هغه له پاره بهتر ده ددې په مقابله کې چې هغه باندې څه معاوضه مقرره کړي.

مطلب داچې دحضورﷺ دارشاددقرباني اوتعليم له پاره و. نوامام بخاري رحمة الله عليه دا احاديث دې عنوان سره ليکلي دي:

باب ماكان اصحاب النبى صلى الله عليه وسلم يواسى بعضهم بعضاً فى المزارعة.

ترجمه: ددې بيان چې دحضورﷺ صحابه کرامو رضي الله عنهم به دزراعت باره کې ديوبل له پاره څنګه غم خواري کوله.

ددې حديث په شان يوبل حديث دى، چې هغه صحيح مسلم کې دحضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه نه روايت دى:

بينمانحن فى سفر مع النبى صلى الله عليه وسلم اذجاءه رجل على راحلة له قال: فجعل يصرف بصره يميناً وشمالاً. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من كان معه فضل ظهر فليعدبه على من لاظهرله، ومن كان له فضل من زادفليعدبه على من لازادله. قال: فذكر من اصناف المال ماذكر حتى رايناان لاحق لاحدمنافى فضل. (صحيح مسلم ج ۲ ص ۸۱)

ترجمه: موږ دحضورﷺ سره په يوسفرکې وو، چې يوسړى په اوښې باندې سور راغى او اخوا ديخوا يې وکتل (هغه ضرورت مند و) نوحضورﷺ وفرمايل چې چاسره زياته سورلۍ وي هغه دې داسې کس ته ورکړي چاسره چې سورلۍ نه وي اوچاسره چې زيات سامان وي هغه دې داسې کس ته ورکړي چاسره چې سامان نه وي، حضورﷺ هم دې اندازکې دمختلفو شيانوذکروکړ، تردې چې موږ ته خيال راغى چې زياتو شيانو کې زموږ حق نه شته.

بې شکه دا اعلى اخلاقوتعليم دى اودمسلمانانواخلاق همدغه شان لوړ پکاردي، خوڅوک به داسې عقل مندوي چې هغه دا دعوه وکړي چې اسلام کې دحاجت نه زيات شى ساتل يادهغه خرڅول منع اوحرام دي؟بالکل همدغه ډول حضورﷺ ځمکه په کروندې د ورکولو په ځاى هغوى ته دمفت ورکولو تعليم ورکړ، نودا داخلاقومروت غم خوارى او مواساتو اعلى نمونه وه، خوددې نه دامطلب اخيستل چې اسلام، ځمکه په کروندې ورکولويا دهغې اخيستل اوخرڅولوته سودويلي دي، ډيرلوى جرات دى.

سخن شناس نه دلبرا! خطا اين جا است.

دکورونوکرايه

دمضمون ليکونکي دخيال مطابق دکورونوکرايه هم (سود) ده، دې له پاره هغه داکيسه جوړه کړې ده چې:

هغه زمانه (يعنې درسول الله ﷺ) کې ځمکه د سرمايه داري دټولونه غټه ذريعه وه، دسرمايه داري دويمه غټه ذريعه دکرايې کورونه وو، دغه کورونه زياتر په مکه شريفه کې وو، ځکه چې هغه يوبين الاقوامي ښارو اوهلته به ټنک حج اود تجارت له پاره راتلل. حضور ﷺ دمکې معظمې دکورونوکرايه هم سود وګرځوله اوخلک يې ددې نه منع کړل اوويې فرمايل چا چې دمکې شريفې ددوکانونوکرايه وخوړه هغه سودوخوړ.

دموصوف داکيسه هم دهغه دعادت مطابق دخپل ځان نه جوړه شوې ده. دحضور ﷺ په زمانه کې دسرمايه داري ذريعه نه ځمکه وه اونه دکورونوکرايه، په مدينه طيبه کې دځمکو مالکان انصار وو، خوهغوی کې ديوکس نوم هم نه شي اخيستل کيداى چې هغوی په سرمايه داري کې مشهور و، ددې په مقابله کې حضرت عثمان غني ﷺ اوحضرت عبدالرحمن بن عوف ﷺ دحضور ﷺ په زمانه کې هم کافي مالدار و، حالانکې هغه وخت کې هغوی نه دځمکې مالکان وو، اونه دهغوی په کرايه باندې دوکانونه و اودمکې په اوسيدونکوکې هم داسې کس نه شته چې هغه يوازې دکرايې ددوکانونوله وجې سرمايه دار و، نوحيرانتياده چې موصوف په هرځاى کې دخپل ځانه کيسه جوړوي.

بياداخبره هم دذکرکولوقابل ده که چيرته دځمکې ملکيت د سرمايه داري ذريعه وه، نودشهاب صاحب دقول مطابق حضور ﷺ تول حکمونه دسرمايه داري ختمولوله پاره کړي وو، نوسوال دادې چې حضور ﷺ پخپله صحابه کرامو ﷺ ته جاګيرونه ولې ورکړي وو؟ که چيرته دهغه فرضي کيسه ومنل شي چې هغه زمانه کې ځمکه دسرمايه داري دټولونه غټه ذريعه وه، نوايا حضور ﷺ باندې به سرمايه داري ته دترقۍ ورکولوالزام نه راځي؟

دموصوف داويل چې دکرايې کورونه دټولونه زيات په مکه کې وو، له دې وجې حضور ﷺ دمکې مکرمې دکورونو د کرايې اخيستونه منع کړه وه، داخبره هم يوازې مهمل ده، که چيرته داحکم دټولوښارونوله پاره و، نويوازې مکه به يې خاص طور باندې ولې ښوده؟

حضور ﷺ دکرايې نه مطلقا منع کولی شوه.

موصوف چې د(هدايه) حوالې سره کوم حديث نقل کړی دی، دهغه وجودداحاديثوپه يو کتاب کې هم نه شته او(هدايه) د احاديثو کتاب نه دی، چې ديوحديث له پاره يوازې دهغې حواله کافي وګڼل شي، عالمانوته پته ده چې (هدايه) کې ډيرروايتونه يوازې بالمعنی نقل شوي دي اوځينې داسې هم چې هغه دحديث په کتابونوکې هيڅ وجودنه شته.

اوکه چيرته يوحديث دمکې مکرمې باره کې نازل شوی هم وي څوک به داسې عقل مندوي چې هغه به دمکې مکرمې مخصوص حکمونه نوروځايونوکې ثابتوي. هلته ښکار کول هم حرام دي، ايا دغه حکم به نوروځايونوکې جاري ساتل کيږي؟ دمکې مکرمې دحرمت له وجې حضور ﷺ دهغه ځاى کورونه په کرايې ورکولو نه منع وکړه، نوڅوک ويلی شي چې داحکم دنورو ښارونوله پاره هم دی؟

کوم حدپورې چې دمکې مکرمې کورونه په کرایې باندې د ورکولوحکم دی، دې باندې اتفاق دی چې دحج دموسم نه پرته د مکې مکرمې کورونه په کرایې باندې ورکول جائزدي[1]،خو ځینې حضرات دحج په موسم کې دانه خوښوي[2]، هغوکې زموږ امام ابوحنیفه‌رحمه‌الله هم شامل دی. خودجمهوراماماتوپه نزدباندې دحج په موسم کې هم کورونه په کرایې باندې ورکول صحیح دي زموږ په امامانوکې امام ابویوسف‌رحمه‌الله اوامام محمدرحمه‌الله هم ددې قائل دي[3] اوفقه حنفي کې فتوا هم دې قول باندې ده، دمکې مکرمې نه پرته نوروښارونوکې کورونه کرایې باندې ورکول دټولوپه نزدباندې جائزدي

دلالي(آړت)

ددلالي (اړت)سودګڼلوله پاره موصوف د(نیل الاوطار جلد نمبر پنځم صفحه ۱۷۴) په حواله باندې داکیسه جوړه کړې ده:

دحدیثو په کتابونوکې ذکرشوي دي چې ددې حکمونو د نازلیدونه وروسته حضورﷺ کاروباري مقاماتوته تشریف یوړو اود مختلف قسمه کاروبارونوتفصیلات یې معلوم کړل اوداسې ټول معاملات چې هغو کې پرته له محنت نه ګټه حاصلیږي، مثلاً ددلالي(اړت) کاروبار، دې ته حضورﷺ سود وویل.

د(نیل الاوطار) نه یوازې په حواله شوې صفحې باندې، بلکې ددې باره کې ټولو بابونو کې چیرته هم داکیسه نه شته چې دسودحکمونه نازلیدونه وروسته حضورﷺ د کاروبارونو تفصیلات معلومولوله پاره بازارته تشریف یوړ اوداسې ټول معاملات په کومو کې چې دمحنت کولونه پرته ګټه حاصلیږي، هغه یې سودوګڼل.

---

[1] وفی مختارات النوازل لصاحب الهداية لا باس ببيع بنائها واجارتها. (الدر المختار/۳۹۳/٦/ كتاب الحظر والاباحة، فصل فی البيع/طبع ايچ ايم سعيد)۔

[2] وروى هشام عن ابی يوسف رحمه الله عن ابی حنيفة رحمه الله انه اكره اجارة بيوت مكة فی الموسم (أى الحج). (شامي، كتاب الحظر والاباحة/٦/ ۳۹۳، حاشيه هداية/٤/٤٧٣)۔

[3] قال فی التنوير: وجاز بيع بناء بيوت مكة وارضها. . . . . الخ. قال فی الدر المختار: وفی مختارات النوازل لصاحب الهداية لا بأس ببيع بنائها واجارتها لكن فی الزيلعي وغيره يكره اجارتها وفی آخر الفصل الخامس من التتارخانية واجارة الوهبانية قالا قال ابو حنيفة رحمه الله اكره اجارة بيوت مكة فی آيام الموسم وكان يفتی لهم ان يترلوا عليهم فی دورهم لقوله تعالي: سواء العاكف فيه والباد، ورخص فيها فی غير آيام الموسم ه فليحفظ. قال الشامي: وروى هشام عن ابی يوسف رحمه الله عن ابی حنيفة رحمه الله انه اكره اجارة بيوت مكة فی موسم ورخص فی غيره، وكذا قال ابو يوسف رحمه الله وقال هشام: اخبرنی محمد عن ابی حنيفة رحمه الله انه كان يكره كراء بيوت مكة فی الموسم ويقول لهم ان يترلوا عليهم فی دورهم ان كان فيها فضل وان لم يكن فلا وهو قول محمد رحمه الله ، وحاصله ان كراهة الاجارة لحاجة اهل الموسم يحمل الكراهة على آيام الموسم وعدمها على غيرها. (شامي/۳۹۳/٦/ كتاب الحظر والاباحة)۔

مضمون لیکونکي ته د غلطو مفروضو جوړولو او هغه له پاره د فرضي کیسو لیکلو ښه صلاحیت حاصل دی دلته هم هغه یوه فرضي کیسه لیکلې ده، حالانکې که لړشان یې هم دصبرنه کاراخیستی وای، نوهغه ته به واضح شوې وه چې داکیسه دحضور ﷺ اودهغه دصحابه کرامو رضی الله عنهم حالاتوسره مطابقت نه لري، اول حضور ﷺ پخپله دکاروبار دصورتونونه خبرو، کوم چې هغه وخت کې و. له دې نه پرته ټول کاروباري حضرات به دحضور ﷺ په خدمت کې حاضر وو، دهغوی شپې ورځې اوسفراوقیام به دحضور ﷺ په صحبت کې تیریدلې.
حضور ﷺ له هغوی نه پوښتنې کولې چې دهغوی په نزد باندې کوم کوم صورتونو رواج دي یوازې دکاروبارتفصیلات معلومولو له پاره حضور ﷺ ته د بازار د تلوځه ضرورت نه و، اتفاقا چیرته بازارته تلل بیله خبره ده.
اودموصوف دا ارشادچې حضور ﷺ داسې ټول معاملات چې هغو کې پرته دمحنت نه ګټه حاصلیږي، سودګڼلی دی. داهم دموصوف پخپله باندې جوړه کړې نظریه ده اود حضور ﷺ طرف ته یې په زبردستې باندې منسوبوي.
ترکومه چې دلالي (اړت) تعلق دی چې هغه ته موصوف دخپلې نظرې مطابق سودوایي، دحدیث نه خومعلومیږي چې حضور ﷺ دلالي (اړت) ته تجارت او دلالانو (اړتیانو) ته سوداګرویلي دي، نوجامع ترمذي کې دصحیح سند د حضرت قیس بن ابي غرزه رضی الله عنه نه روایت دی چې

خرج علینا رسول الله صلی الله علیه وسلم ونحن نسمی السماسرة فقال: یا معشر التجار! ان الشیطان والاثم یحضران البیع فشوبوا بیعکم بالصدقة. قال الترمذی: حدیث قیس بن ابي غرزة حدیث حسن صحیح. (ترمذی ج۱ ص ۱٤٥ مطبوعه مجتبائی دهلی)

ترجمه: رسول الله ﷺ موږ ته تشریف راوړ اوموږته به اړتیان اودلالان ویل کیدل، حضور ﷺ وفرمایل چې اې دسوداګرو ډلې! اخیستلو او خرڅولو کې شیطان اوګناه هم شاملیږي، نوپه خپلو اخیستلو او خرڅولو کې صدقه هم شاملوئ.
له دې نه معلومیږي چې حضور ﷺ اړت هم په تجارت کې شمیرلی دی، ځکه چې اړتي یا بایع (خرڅونکي) وکیل وي، یاد مشتري (اخیستونکي) دواړوصورتونوکې دهغه سوداګر کیدل واضح کیږي،
خو احادیثوکې د اړت دیوخاص صورت نه منع ضرورشوې ده اوهغه داچې یوکلي وال څه شی دخرڅولو له پاره بازارته راوړي اوهغه یې دنن په قیمت باندې خرڅول غواړي، خو یوښاري کس هغه ته ووایي چې ته دې داسامان ماسره کیږده اوکله چې داشی ګران شي، نوبیابه یې زه خرڅ کړم، ددې نه حضور ﷺ منع کړې ده:

عن ابن عباس رضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: لاتلقو الرکبان ولایبیع حاضر لباد، فقیل لابن عباس رضی الله عنهما: ماقوله لایبیع حاضر لباد؟ قال: لایکون له سمسارا. (نیل الاوطار ج۵ ص ۱٦٤)

ترجمه: دښارنه بهروتلوسره دقافلوسامان مه اخلئ اوښاروالادې د کلي وال له پاره بيع نه کوي، ابن عباس رضي الله عنهما ته عرض و شوچې دحضور ﷺ ددې ارشادنه څه مطلب دی؟ ويې فرمايل چې ښار والادې دکلي وال له پاره دلال نه جوړيږي

ددې حديث باره کې شوکاني ليکي:

دحنفيه وو قول دی که چيرته دامنع کول هغه صورت له پاره خاص دي کله چې دګرانۍ زمانه وي اوهغه شی داسې وي چې د ښاروالوته دهغه ضرورت وي، شافعيه اوحنابله وايي چې منع شوی صورت دادی چې يوکس ښارته سامان راوړي اوهغه يې دنن په قيمت باندې خرڅول غواړي، خويوښاروالاهغه ته ووايي چې ته داماسره کيږده، دابه زه په زيات قيمت باندې خرڅ کړم، دامام مالک رحمه الله نه نقل دي چې دکلي وال په حکم کې يوازې هغه کسان راځي، چې هغه د کلي وال په شان دبازاردنرخ نه خبرنه وي، خودکلي کوموخلکوته چې د بازارنرخ معلوم وي هغوی دې حکم کې داخل نه دي (يعني دهغوی شی د ښار والو له پاره خرڅول جائزدي)

ابن منذر رحمه الله دجمهورو نه نقل کړي دي چې دامنع دتحريم له پاره هغه وخت کې ده کوم وخت کې چې:

١: بايع عالم وي

٢: سامان داسې وي چې دهغه سامان ښاريانو ته ضرورت وي.

٣: کلي وال هغه سامان پخپله ښاريانو ته نه وي وړاندې کړی. (ايضا)[1]

ددې ټول تفصيل نه معلوميږي چې دحضور ﷺ ددې ارشاد مطلب څه دی اودامت فقهاوو له دې نه څه مطلب اخيستی دی ؟

ښاريانو ته دکلي دسامان خرڅولونه چې حضور ﷺ کومه منع کړې ده هغه له دې وجې نه ده کومه چې زموږ فاضل مضمون ليکونکی ښيي (يعني له محنت نه پرته ګټه حاصلول) بلکې دهغه له وجې حضور ﷺ پخپله باندې فرمايلي دي:

عن جابر رضي الله عنه ان النبی صلی الله عليه وسلم قال: لايبيع حاضرلباد دعوا الناس يرزق الله بعضهم من بعض. رواه الجماعة الا البخاری. (نيل الاوطارج٥ ص ٢٦٣)

---

[1] قالت الحنفية انه يختص المنع من ذٰلک بزمن الغلاء وبما يحتاج اليه اهل المصر وقالت الشافعية والحنابلة ان الممنوع انما هو ان يجيء البلد بسلعة يريد بيعها بسعر الوقت فی الحال فيأتيه الحاضر فيقول ضعه عندی لأبيعه لک علی التدريج بأغلی من هٰذا السعر، قال فی الفتح فجعلوا الحکم منوطاً بالبادی ومن شارکه فی معناه، قالوا وانما ذکر البادی فی الحديث لکونه الغالب فالحق به من شارکه فی عدم معرفة السعر من الحاضرين وجعلت المالکية البداوة قيداً وعن مالک لا يلتحق بالبدوی فی ذٰلک الا من کان يشبهه فاما القری الذين يعرفون اثمان السلع والأسواق فليسوا داخلين فی ذٰلک وحکی ابن المنذر عن الجمهور ان النهی للتحريم اذا کان البائع عالماً والمبتاع مما تعم الحاجة اليه ولم يعرضه البدوی علی الحضری ولا يخفی ان تخصيص العموم بمثل هٰذه الأمور من التخصيص بمجرد الاستنباط. (نيل الأوطار للشوکاني/٥/٢٦٤/ طبع بيروت)۔

ترجمه: د حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت دی چې حضور ﷺ فرمایلي دي چې ښاریان دې د کلي وال سامان نه خرڅوي، خلک پرېږدئ چې الله تعالی ځینو ته د ځینو نه رزق ورکړي.

مطلب دا چې کلي وال خلک په بازار کې شیان خرڅوي، نو د هغه له وجې ارزاني راځي او که چیرته د ښار خلک د هغوی نه سامان واخلي او له ځان سره یې کېږدي او ګرانیدو نه وروسته یې خرڅ کړي، نو د دې له وجې مصنوعي قلت او ګراني پیداشي، تاسو غور وکړئ! چې د دې مقدس ارشاد کې د مضمون لیکونکي د نظریې لرې لرې پورې څه پته لګیږي؟

د بینک سود

عجیبه خبره داده چې زموږ فاضل مضمون نګاریو طرف ته د (سود مصطفوي تشریح) په ذریعه داسې معاملات ناجائزه ګرځوي کوم چې د نبي کریم ﷺ او صحابه کرامو رضی الله عنهم او تابعینو رحمهم الله د دورنه ترننه پورې پرته د چا له انکارنه رائج راروان دي، خو بل طرف ته د بینک د سود د پاک ثابتولو یې کوشش کړی دی، حالانکې د دې په حرمت کې د یو معمولي مسلمان هم شک نه شي کیدای، داسې معلومیږي چې که دده وس ورسیږي، نو د دې د حلال کیدو فتوا به ورکړي موصوف چې د بینک د سود څنګه وکالت کوي د دې یو نظاره وګورئ!

,,عام طور باندې زموږ د بینک له طرفه لاس ته راغلې ګټه سود ګڼل کیږي ..... حالانکې کوم وخت چې د سود احکام نازل شوي و هغه وخت د بینک نوم هیڅ شی نه و، ،

ګویا د بینک له طرفه ملاویدونکې ګټه ډیره پاکه ده، خلک هسې بې څه دا سود ګڼي او د مضمون په اخر کې لیکي:

,, دا دواړه معاملات (یعنې ځمکه اود کرایې کورونه) داسې دي چې په دې کې د لګول شوې سرمایې قیمت ورځ په ورځ زیاتیږي او په بینک کې جمع شوې روپې ورځ په ورځ کمیږي له دې وجې د پورته ذکر شویو دواړو معاملاتو سود، د بینک د سود نه څوچنده زیات خطرناک دی، ،

د موصوف چالاکي داده چې د بینک نه کومې ګټې ملاویږي هغه خو ډیرې لږ دي او بیا د دې روپې قیمت خرید هم ډیر کم وي اود ځمکې او کورونو نه چې کومه کرایه ملاویږي هغه د بینک د سود په مقابله کې ډیره زیاته وي او بیا د ځمکې او کورونو قیمتونه ورځ په ورځ باندې زیاتیږي کمیږي نه، له دې وجې د بینک ګټه حرام ده، نو ځمکې او کورونو کرایه هم حرام کیدل پکار دي دا د سود د حلال ثابتولو له پاره ټیک هماغه دلیل دی کوم چې قران کریم د کافرانو نه نقل کړی دی: ,,**انما البیع مثل الربوا**،، که چیرته د سود په کاروبار کې ګټه وي، نو بیع کې د دې نه ډیره ګټه وي، نو که چیرته د سود کاروبار حرام دی، نو بیع هم حرام کیدل پکار دي او که چیرته بیع حلاله ده، نو بیا سود ولې حرام دی؟ قران کریم چې کوم جواب ستا مترقي خلکو ته ورکړی و، هغه جواب زه د موصوف په خدمت کې وړاندې کوم:

,,**واحل الله البیع وحرم الربوا**"

ترجمه: حالانکې الله تعالی بیع حلاله کړې او سود یې حرام کړی دی.
ددې جواب خلاصه داده چې دلته دابحث نه شته چې په کوم صورت کې ګټه زیاته وي اوکوم کې کمه؟ بلکې بحث دادی چې کوم صورت شرعي طورباندې صحیح اوجائزدی اوکوم ناجائز او باطل؟ مضمون لیکونکي ته خواست دی چې هغه دځمکې اودکوردکرایې دحرام کیدل دشرعي دلیلونو نه ثابت کړي، دخپل ځان نه لیکل شوې کیسو باندې نه، نوموړ ته به ددې دحرام کیدوباره کې فتوا ورکولوباندې هیڅ شک شبه نه وي، خودا دلیل چې فلانکي کاروبارکې ګټه زیاته وي او فلانکي کې کمه، نوکه چیرته دکمې ګټې والامعامله حرامه ده، نود زیاتې ګټې والامعامله ولې حرامه نه ده؟ دادماشومانودلیل دی، ټولو خلکوته پته ده که چیرته لس زره روپۍ په بینک کې کیښودل شي، نو هغو باندې به دومره ګټه نه ملاویږي، څومره چې هغه په کاروبار کې لګولو سره ملاویږي که چیرته دموصوف دلیل دلته هم جاري کړل شي، نوهغه به سبادا فتوا هم ورکړي چې ګټه کونکي کاروبارکې پیسې لګول حرام دي اوسود دی، ځکه چې دې کې دبینک د سود په مقابله کې زیاته ګټه ملاویږي، الله تعالی دې ورته عقل نصیب کړي.

د مضمون لیکونکي په خدمت کې یو څو وړاندیزونه

دجناب رفیع الله شهاب دمضمون په باره کې وضاحت وشو، زړه مې غواړي چې په اخر کې دصاحب په خدمت کې داخلاص یوڅووړاندیزونه وکړم، امیدلرم چې هغه به هم داخلاص په جذبه باندې دې طرف ته توجه ورکوي.

اول: یوکس هم دموزله خیتې دنظرخاوند نه پیداکیږي، بلکې د شعوراواحساس نه وروسته چې څنګه تعلیم اوتربیت اوماحول انسان ته ملاوشي، دهغه ذهن هماغه شان نظریاتوکې مبتلاشي، دصحیح بخاري دحدیث په مضمون کې هم دې طرف ته اشاره شوې ده:

,,كل مولود يولد على الفطرة فأبواه يهودانه او ينصرانه او يمجسانه،، (صحیح بخاری ج۱ ص ۱۸۵)

ترجمه: هرماشوم فطرت باندې پیداکیږي، بیادهغه موروپلارهغه نه یهودي جوړکړي یانصراني اویا مجوسي ترې جوړکړي.

تاسوچې دمحنت اوسرمایې باره کې کومه نظریه وړاندې کوئ، یادغه شان نورې نظریې کومې چې وخت په وخت ستاسودقلم نه وځي، ښکاره خبره ده چې دادهغه تعلیم اوتربیت دماحول اثردی په کوم کې چې ستاسودشعورسترګې غړیدلې دي اودهغه رنګ اومزاج ستاسوپه فکرونو اونظریو باندې اثر غورځولی دی، تاسوته یوځل دې طرف ته غور کول پکاردی چې داماحول او دا تعلیم او تربیت ایا ددین مطابق دی؟ دایومعیار او تله ده، چې په هغه سره تاسو دخپلو نظریاتو صحیح اوغلط تللی شئ، داوسني دورکوم خلک چې نظریې وړاندې کوي، دهغوی نظریې عام ډول باندې دپردي ماحول اود غیرقومونو دتعلیم اوتربیت

پیداوار وي، بیاهغوی د هغو نظریوله پاره دقران اوحدیث حوالې هم ورکوي. یعنې هغه نظریه قران اوحدیث نه وي ورکړې، هغه دبهرنه راوړل شوې وي. بیبې دقران اوحدیث په ذریعه باندې دثابتولوکوشش کیږي، داطریقه د اصلاح وړ ده دیومسلمان طریقه داده چې هغه دټولو بهرني او دننه فکرونونه خپل ذهن خالي کړي اودیني نظریې خپلې کړي اوددې له پاره دقران اوسنت سندراوړي. والله الموافق!

دویم: پاکستان کې نظریاتي ازادي ده، یوکس چې څنګه نظریه ساتل غواړي، ساتي دې هیڅ پابندې نه شته اودنن سبادورکې دقلم اوکاغذ زیاتوالي اودچاپ کولوسهولت هم عام دی. هر نظریه چې څوک خورول غواړي، ازادي سره یې خورولی شي، خویوه نظریه دحضور ﷺ طرف ته منسوبولو کې ډیرزیات احتیاط پکاردی، ځکه چې دحضور ﷺ طرف ته یوه خبره منسوبول ډیرخطرناک جرم دی، دحضور ﷺ ارشادمبارک دی:

،،**من کذب علی متعمداً فلیتبوامقعده من النار**.، **ترجمه**: چاچې قصدا زماطرف ته غلطه خبره منسوب کړه، هغه دې خپل کور دوزخ کې جوړکړي
ستاسودې مضمون کې ډیرې خبرې داسې دي کومې چې د حضور ﷺ طرف ته منسوب شوي اودهغه دواقعې خلاف دي.

دریم: دین باندې پوهیدوباره کې ستاسواوزماخیال حجت نه دی، بلکې دې باره کې صحابه کرام رضي الله عنهم اوتابعین رحمهم الله داعتماد قابل دي، دقران کریم دیوایت یا د حضور ﷺ د ارشاد مبارک نه داسې خبره ویستل کوم چې د صحابه کراماوتابعینودعمل او قول خلاف وي، زموږ له پاره صحیح نه ده، نن سبا دې معامله کې ډیره بې احتیاطي کیږي او دا بې احتیاطي ستاسوپه مضمون کې هم ښکاري، د سلامتیا لار داده چې موږ دخپلو نظریاتو تصحیح دهغو اکابرینوپه عمل باندې وکړو، دانه چې دخپلو نظریاتوپه ذریعه باندې دهغو اکابرینو غلطي نیول شروع کړو، تردې چې کومو کارونوکې دهغو اکابرینوپه مینځ کې اختلاف دی، هغو کې هم یوطرف ته ګمراه نه شوویلی.

څلورم: جناب دخپل مضمون په شروع کې په عالمانو باندې دخپل کارنه دغفلت کولوالزام لګولی دی اودمضمون په اخرکې یې دا نصیحت کړی دی:
امید لرم چې داسلام عالمان عواموته دسود دامصطفوي تشریح بیان کړي اوهغوی داسلامي شریعت په نزدباندې دټولونه غټ سنګین جرم نه دبچ کولو کوشش وکړي.
داخو پورته مې تفصیل سره عرض وکړ چې تاسوپه مضمون کې څه لیکلي دي هغه دسود اسلامي تشریح نه ده، بلکې دخپل ذهن نه جوړ شوې یوڅوخبرې تاسودحضور ﷺ طرف ته منسوب کړې دي او هغه ته مود سود داسلامي تشریح نوم ورکړی دی، له دې وجې داسلام عالمانونه داتوقع نه دي ساتل پکارچې هغوی به دچادځان نه جوړ شوي نظریات اسلامي

تشريح ومني او خلكوته به هم ددې تلقين كوي،خو تاسوته به داوړانديز ضروركوم چې دعالمانوباره كې چې تاسو دغفلت اوكوتاهي كوم الزام لګولی دی، له هغه نه رجوع وكړئ، بې شكه ټول عالمان معصوم نه دي، انفرادي ډول باندې دهغوی نه هم كوتاهي اولغزشونه كيږي، خو ټول جماعت ته خبرې كول اوهغوی باندې ددين په اهم معاملاتو كې دغفلت اوكوتاهي الزام لګول ډيره غلطه خبره ده، دين ددين د عالمانونه حاصليږي اودعالمانوتولي ډلې پسې خبرې كول حقيقت كې په دين باندې بې اعتمادي كول دي اودحضرت مجدد رحمه الله په الفاظوكې ,,تجويزنه كنداين معنی مگر زنديقې كه مقصودش ابطال شطر دين است. ياجاهلے كه ازجهل خودبے خبراست، ،

د اوسني دورعالمان كه چيرته دصحابه كراموتابعينودلارې نه بې لارې شول اودهغو اكابرينو خلاف څه خبره وكړي، نوتاسوهغه مخې ته راوړی شئ، زه اميدلرم چې ان شاء الله عالمان به هغه ضرور مني، خوكه چيرته دامت عالمان، ددين د بزرګانو په لارباندې صحيح روان وي، نو ستاسو بدرد ويل به په عالمانو نه بلكې په سلف صالحينوباندې به وي او ددې قباحت ماپورته بيان كړی دی.

اخركې بياوړانديز كوم چې دا يوڅوخبرې داخلاص خبرې وګڼئ اودې طرف ته توجه وكړئ،

,,وصلى الله تعالى على خير خلقه صفوة البرية سيدنا محمد واله واتباعه الى يوم الدين،،

ځای، تجير او كراكري سامان، په كرايه وركول جائزدي

سوال: كه چيرې يوكس كورپه كرايه باندې وركړي، نودهغه كوركرايه سودخونه دی؟ كوم سامان چې موږ ودونوكې په كرايې باندې اخلو ياېې وركوو، مثلاً تجير اودكراكري اوداسې نو... سامان، ايا هغه هم سوددی؟

جواب: كوراوسامان په كرايې باندې اخيستل جائزدي، ددې ګټه به سودنه وي.[١]

د جايداد كرايه او د كورپګړی اخيستل

سوال: ايا ديوخالي دوكان ياكور پيشكي (پګړی) اخيستل جائز دي اوكه ناجائز؟

جواب: دپګړی رواج عام دی، خوددې جواز زمايه عقل كې نه راځي.

سوال: دجايداد هره مياشت كرايه اخيستوباره كې ستاسوڅه خيال دی؟

جواب: دجايدادكرايه اخيستل جائزدي.[٢]

---

[١] واجارة الامتعة جائز اذا كانت فى مدة معلومة باجر معلوم. (النتف الفتاوىٰ /٣٤٧). وعن عبدالله ابن سائب قال: دخلنا على عبدالله بن معقل فسألنا عن المزارعة، فقال: زعم ثابت ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن المزارعة وامر بالمواجرة وقال لا بأس بها. (مسلم/٢/ ١٤). وقال فى الهداية: ويجوز استئجار الدور والحوانيت للسكنى وان لم يبين ما يعمل فيها۔

[٢] واعلم ان الاجارة انما تجوزفى الأشياء التى تتهيا ويمكن لمستأجرها استجلاب[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

د پګړۍ (پیشکي) شرعي حیثیت

سوال: نن سبا دوکانونه د پګړۍ په سستم باندې خرڅیږي، یعني یو دوکان کرایه باندې ورکولونه وړاندې څه پیسې غوښتل کیږي، مثلاً یو لک روپۍ او بیا کرایه هم ورکول وي. خود پیشګي پیسو باوجود دوکاندار ته د ملکیت حق نه وي حاصل او که چیرته د ملکیت حق حاصل وي، نو بیا کرایه د څه شي غوښتل کیږي؟

جواب: د پګړۍ طریقه د شریعت د قواعدو مطابق جائز نه ده. [1]

په پګړۍ باندې دکان یا مکان ورکول

سوال: نن سبا د پوره ملک په طول وعرض په ډیروښارونو کې په پګړۍ سستم باندې دکانونه او مکانونه خرڅیږي چې په هغو کې د ځمکې مالک فلیټ جوړ کړي او دکان جوړ کړي، په لکونو روپۍ حاصلې کړي او د لکونو روپیو د حاصلولو باوجود په هره میاشت کې پنځه فیصده کرایه هم وصوله وي او که چیرته فلیټ یا دکان خرڅ وي، نو بیاهم د ځمکې مالک د نوي خریدار په نوم د رسید د بدلولو له پاره د لس فیصده نه واخلي، تر ۲۵ فیصده پورې رقم وصولوي، پوښتنه دا ده چې ایا د فلیټ قیمت د وصولولو باوجود په هره میاشت کې کرایه اخیستل سهي دي؟ او د فلیټ د خرڅولو نه وروسته د رسید بدلولو په نوم رقم اخیستل سهي دي؟ که چیرته دا ټول ناجائزه وي، نو جائز صورت کوم دی؟

جواب: په کراچۍ کې چې په پګړۍ باندې مکان او دکان ورکولو کوم رواج دی، زه په هغه نه پوهیږم یعني د شرعي قاعدې د لاندې هغه نه راځي، الله پوهیږي چې خلکو دا طریقه له کوم ځای نه اخیستې ده؟ او د کوم عالم نه یې پوښتنه کړې ده چې دا طریقه یې اختیار کړې ده یا په خپله یې په ذهن کې جوړه کړې ده؟ په هرحال د شرعي قاعدې په لحاظ سره دا طریقه ناجائزه ده. سهي صورت دادی چې د دکان یا د مکان مالک څومره قیمت اخیستل غواړي، نو هغه دې واخلي او د خریدار په نوم دې منتقل کړي او ده ته دې په کلاو طریقې سره مالکانه حقوق حاصل کړل شي او د دې خرڅونکي دې د دکان یا مکان سره هیڅ تعلق پاتې نه شي. [2]

بقیه د تیرمخ].. منافعها مع سلامة اعيانها لمكانها لمالكها. (النتف الفتاوي/ ۳۳۸/كتاب الاجارة). ايضاً: وصح استئجار دار او د كان بلا ذكر ما يعمل فيه فان العمل المتعارف فيهما سكنى فينصرف اليه. (شرح الوقاية/ ۳/۲۹۳/ كتاب الاجارات)۔

[1] وفى الدرالمختار قال فى الأشباه: لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة كحق الشفعة. وفى الشامية: (قوله لا يجوز) قال فى البدائع الحقوق المجردة لا تحتمل التمليك ولا يجوز الصلح عنها. هكذا فى (شامي/٤/٥١٨/مطلب لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة)۔

[2] قال فى الأشباه: لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة كحق الشفعة (وفى الشامية) (قوله لا يجوز) قال فى البدائع الحقوق المجردة لا تحتمل التمليك. . . . . . . الخ. (درمختار مع ردالمحتار/ ٤/ ٥١٨).

په کرایه اخیستل شوی دوکان په کرایه ورکول

سوال: یو سړي یو دوکان د مالک نه د فرنیچر او فتهنګ سره په څلیریشت زره روپۍ واخیست او د هغې کرایه هم پنځوس روپۍ د میاشتې ورکوي، زه د هغه نه دا دوکان په دوه سوه روپۍ میاشت کرایه باندې اخیستل غواړم، ایا شرعي طورباندې داسې کول ما او د هغه له پاره جائز دي او که نه؟

جواب: دغه دوکان په کرایه باندې اخیستل جائز دي، دې کې شرعي طورباندې هیڅ منع نه شته.[1]

سرکاري ځمکه باندې قبضه کول او په کرایه یې ورکول

سوال: یو غیراباد ځای چې هغه ځنګل و، هغه کې کورونه جوړ شول او هغه ځای سرکاري و، د هغه کرایه اخیستل سهي دي او که نه؟

جواب: که د حکومت په اجازه باندې یې کورونه جوړکړي وي، نو بیایې کرایه اخیستل جائز دي.[2]

د فلمونو کیسټې په کرایې باندې د ورکولو کاروبار

سوال: ایا د فلمونو کیسټې په کرایې باندې د ورکولو کاروبار جائز دی؟ او که نه دی، نو ایا د دې کاروبار کونکو خلکو لمونځونه، روژې، زکات، حج او نور نیک عملونه قبلیږي؟

جواب: د فلمونو کاروبار ته جائز څنګه ویل کیدای شي؟[3]

---

[1] وقال اعلم ان الاجارة انما تجوز فی الاشیاء التی تتهیا ویمکن لمستأجرها استجلاب منافعها مع سلامة اعیانها لمکانها لمالکها. (النتف الفتاوي/۳۳۸). والاصل عندنا ان المستأجر یملک الاجارة فیما لا یتفاوت الناس فی الانتفاع به کذا في المحیط. ثم قال واذا استأجر داراً وقبضها ثم آجرها بمثل ما استأجرها او اقل وان آجرها باکثر مما استأجرها فهی جائز ایضاً الا انه ان کانت الاجرة الثانیة من جنس الاجرة اولی فان الزیادة لا تطیب له ویتصدق بها وان کانت خلاف جنسها طابت له الزیادة. . . . الخ. (عالمگیري/٤/ ٤٢٥/کتاب الاجارة/ الباب السابع). ایضاً: ویجوز استئجار الدور والحوانیت للسکنٰی وان لم یبین ما یعمل فیها. (هدایة/۳/۲۹۷/ کتاب الاجارات)۔

[2] من احیاه باذن الامام ملکه وان احیاه بغیر اذنه لم یملکه عند ابی حنیفة رحمه الله. . . . . ولأبی حنیفة رحمه الله قوله علیه السلام لیس للمرء الا ماطابت به نفس امامه. (هدایة/ ٤/٤٧٨/کتاب احیاء الموات). وقال فی التنویر: اذا احیا مسلم او ذمی ارضاً غیر منتفع بها ولیست بمملوکه لمسلم ولا ذمی وهی بعیدة من القریة اذا صاح من بأقصی العامر لا یسمع صوته ملکها عند ابی یوسف رحمه الله تعالی ان اذن له الامام. (تنویرالابصار /٦/٤٣٢/کتاب احیاء الموات، طبع ایچ ایم سعید) دغسې او ګورئ پورتنۍ حاشیه)۔

[3] وقال تعالي: "ومن الناس من یشتری لهو الحدیث لیضل عن سبیل الله [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د هغه ګټه هم حلاله نه ده[۱]،
لمونځ، روژه، حج، زکات فرض دي، هغه اداکول پکاردي، هغه به اداشي، هغو کې به نور نه وي، ترڅو پورې چې هغه انسان ګناهونه پرې نږدي.

د کرایه دار نه د پیشکي (ایډوانس) پیسو شرعي حکم

سوال: د کور د مالک د کرایه دار نه پیشکي (ایډوانس) پیسې اخیستل امانت دي او که قرض؟

جواب: دي خو امانت، خو که چیرته د کرایدار له طرف نه ورته د استعمال اجازه وي (څنګه چې عام طور باندې وي) نو دا به بیا قرضه شمیرل کیږي.

سوال: ایا د کور مالک په خپله رضا باندې د غه پیسې استعمالولی شي؟

جواب: د مالک په اجازه یې استعمالولی شي.

سوال: که د کور مالک هغه پیسې په ناجائز کارونو کې استعمال کړي، نو ایا ګناه به کرایه دار باندې هم وي؟

جواب: نه.[۲]

سوال: ایا کرایه دار به هر کال د هغو پیسو زکات ورکوي؟

جواب: هو!.[۳]

سوال: ایا د کور مالک هغه پیسې په جائز کاروبار کې استعمالولو باندې به هم ګناهګار وي؟

جواب: که اجازه یې وي، نو بیا ګناهګار نه دی.[۴]

بقیه د تیرمخ] ..بغیر علم ویتخذها هزوا، اولائک لهم عذاب مهین". (لقمان: ۵). قال المظهری ای ماتلهی وتشتغل عما یفید من الأحادیث التی لا اصل لها والاساطیر التی لا اعتبار فیها والمضاحیک وفضول الکلام. (تفسیر مظهري/۷/ ۲۴۶). وهٰکذا قال قالت الفقهاء الغناء حرام بهٰذه الآیة لکونه لهو الحدیث. (تفسیر مظهری /۲۴۸/۷). وقال الشامی قلت فی البزازیة صوت الملاهی کضرب قصب ونحوه حرام لقوله علیه السلام استماع الملاهی معصیة والجلوس علیها فسق والتلذذ بها کفر ای بالنعمة. . . الخ. (شامي/۳۴۹/۶/ کتاب الحظر والاباحة/طبع ایچ ایم سعید/کراچی)۔

[۱] ولا یجوز الاستئجار علی الغناء والنوح وکذا سائر الملاهی لانه استئجار علی المعصیة والمعصیة لا یستحق بالعقد. (هدایة/۳/۳۰۳/ کتاب الاجارات/ باب اجارة الفاسدة)۔

[۲] قال الله تعالي: "ولا تزر وازرة وزر اخريٰ وان تدع مثقلة الی حملها لا یحمل منه شیئاً". (فاطر:۱۸)۔

[۳] واعلم ان الدیون عند الامام ثلاثة: قوی ومتوسط وضعیف، فیجب زکاتها اذا تم نصابا وحال الحول لکن لا فوراً بل عند قبض اربعین درهماً من الدین القوی کقرض وبدل مال تجارة فکلما قبض اربعین درهماً یلزمه درهم. (درمختار/۲/ ۳۰۵/کتاب الزکاة/باب زکاة المال/ طبع سعید کراچی)۔

[۴] وعن ابی حرة الرقاشی عن عمه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الا لا تظلموا الا لا یحل مال امرء الا بطیب نفس منه. (مشکوٰة/۱/۲۵۵/ باب الغصب والعاریة). [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

سوال: که چیرته د کرایه دارمالک ته پیسې د قرض په طورباندې ورکړي، نو دې صورت کې به د کوروالا د ګناه نه بچ وي؟

جواب: پورته معلومه شوې ده چې ګناهګاربه نه وي. [۱]

سوال: د کورمالک یوطرف ته د کرایې په طورباندې ډیرې پیسې اخلي، او د ایډوانس په نوم باندې هم د پیسونه فایده اخلي، کال دوه کاله وروسته کرایه هم زیاتوي، نو ایا داظلم نه دی؟ ددې مسئلې د عدالت په ذریعه باندې، یا د عالمانو په تاکیدباندې منع کول ضروري نه دي؟

جواب: دضمانت د پیسو مقصد داوي، چې اکثرد کرایه دار کورته نقصان ورسوي، کله ناکله د بجلۍ، ګیس وغیره بلونه اِدانه کړي او هغه د کورمالک بیاورکوي، له دې وجې د کرایه دارنه ضمانت اخیستل کیږي، که چیرته پوره اعتماد وي، نو بیا د ضمانت ضرورت نه وي. [۲]

د غاصب کرایه دارنه به اخرت کې تاسوته حق ملاویږي

سوال: زما کور یو ډاکټرپه کرایه باندې واخیست او کلینک یې ترې جوړ کړ اود پنځلسو میاشتو کرایه سره د بجلۍ او دبل ګیس یې نه دي اداکړي، کوریې خالی کړ او چیرته لاړ، زما عمر تقریبا پنځه اویاکاله دی، زه د عدالتونو اود وکیلانو چکرکې نه شم پریوتلی، ایا د قیامت په ورځ به ماته زما حق ملاویږي؟

جواب: دقیامت په ورځ به هرحقدارته د هغه حق ورکول کیږي، تاسوته به هم ستاسو حق ضرور ملاویږي. [۳]

د کرایې د کور د معاهدې ماتولو سزا څه ده؟

سوال: ماخپل دوکان یوسړي ته دې شرط باندې په کرایه ورکړی و او په هغه معاهده کې لیکل شوي دي، که چیرته زماخوښه نه وه نو یوولس میاشتې وروسته به درباندې دوکان

بقیه د تیرمخ]. لا یجوز لاحد ان یتصرف فی ملک غیره بلا اذنه. (شرح المجلة لسلیم رستم باز/ ٦١/ المادة: ٩٦/طبع کوئته)۔

[۱] ایضاً پورتنئ حواله۔

[۲] قال الله تعالي: "وان کنتم علی سفر ولم تجدوا کاتباً فرهٰن مقبوضة". (البقرة: ٢٨٣). قال المظهري: والشرط خرج مخرج العادة علی الاعم الاغلب فلیس مفهوم معتبر عند القائلین بالمفهوم وایضاً حیث یجوز الرهن فی الحضر مع وجود الکاتب اجماعاً. (تفسیر مظهري/١/ ٤٣٢). وعن عائشة رضی الله عنها قالت: اشتريٰ رسول الله صلی الله علیه وسلم عن یهودی طعاماً ورهنه درعه. (صحیح بخاري/١/٣٤١، مسلم/٢/٢١). ایضاً الکفالة علی ضربین، کفالة بالنفس وکفالة بالمال، فالکفالة بالنفس جائزة سواء کان بامر المکفول عنه او بغیره کما یجوز فی المال. . . . . الخ. (الجوهرة النیرة/کتاب الکفالة/٢١٣/طبع دهلی)۔

[۳] عن ابی هریرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: لتؤدن الحقوق الی اهلها یوم القیامة حتی یقاد للشاة الجلحاء من الشاة القرناء. رواه مسلم. (مشکوٰة/٢/٤٣٥/ باب الظلم)۔

خالي کوم هغه معاهده په کومې باندې چې د دوو مسلمانانو ګواهانو دسخطونه هم موجود دي، داسې لیکل شوې ده، د معاهدې وخت ختمیدو باندې مقرنمبر ایک (کرایه دار) او مقر نمبردو (مالک) به بله کرایه نامه ولیکي او کرایه دار به پاتې شي، که نه، پخپله به دوکان سمدستي خالي کړي او مقر نمبر دو یعنې مالک ته دوکان او قبضه حواله کړي او باقي پیسې به د مقرنمبر دو نه حاصل کړي، ماد معاهدې ختمیدو نه درې میاشتې مخکې دخپل استعمال له پاره کرایه دار ته د دوکان خالي کولو وویل، هغه د ګواهانو په مخکې دبل دوکان ملاویدو نه وروسته د دوکان خالي کولو اقرار وکړ او دغه شان شپاړس میاشتې تیرې شوې او بیا یې صفا انکار وکړ، ما دوه کاله تیر پدونه وروسته هم له دې وجې بله کرایه نامه نه ده لیکلې او نه اوسه پورې هغه دوکان خالي کړی دی داوسني قانون په نزد باندې د داسې معاهدې هیڅ حیثیت نه شته او نه د معاهدې ماتولو څه سزا شته، دغه معاهده یو اړخ دزړه دتسلي په حیثیت برابره مسئله داده چې شریعت کې دا معاهده ماتولو په وعده خلافي کې راځي، او د اسلامي قانون مطابق شریعت کې ددې خلاف کولو څه سزاده؟ او د پاکستان په اسلامي حکومت کې دې باندې عمل ولې نه کیږي؟

جواب: معاهده ماتول کبیره ګناه ده[1]، تاسو د پاکستان دا قانون کومې ته چې معاهده ماتول ویل کیږي، په شرعي عدالت کې وړاندې کولی شئ.

د کرایه دار د کور خالي کولو په عوض کې پیسې ورکول

سوال: زما خاوند خپل کور یوسړي ته دولس کاله مخکې په (۱۹۷۲ع) کې په دوه نیم سوه روپۍ میاشت کرایې باندې ورکړی و او په استامپ باندې یې ورسره دیوولسو میاشتو معاهده کړې وه، چې د هغې په نزد باندې د کور مالک خپل کور خالي کولی شو، په (۱۹۷۲ع) کې زما خاوند وفات شو، له هغه نه وروسته کرایه ډیره ګرانه باندې او د یوځوعزت دار وخلکو په مجبوره کولو باندې او متوجه کولو سره په (۱۹۷۷ع) کې کرایه کې سل روپۍ زیاته کړه، په (۱۹۷۹) کې ماته د خاوند د کور ضرورت راغی، نو ما هغه کس ته د کور خالي کولو وویل، نو کرایه دار او د هغه بچي ډیر زیات غوسه شول او دهمکیانې یې راکړې او د کور خالي کولو نه یې انکار وکړ.

---

[1] قال الله تعالى: "وأوفوا بالعهد ان العهد كان مسؤلاً". (الاسراء: ۳٤). قال المظهرى أى مطلوب يطلب من العاهد ان لا يضيعه. (تفسير مظهري/٥/٤٣٩). وعن عبدالله بن عمرو رضى الله عنهما ان النبى صلى الله عليه وسلم قال: اربع من كن فيه كان منافقاً خالصاً، ومن كانت فيه خصلة منهن كانت فيه خصلة من النفاق حتى يدعها: اذا اؤتمن خان، و اذا حدث كذب، و اذا عاهد غدر، و اذا خاصم فجر. (صحيح بخاري/١/ ١٠، كتاب الايمان، طبع نور محمد كراچى). تفصيل دپاره اوګورئ: الزواجر عن اقتراف الكبائر/ ١/١٠٨ تا ١١٠/ الكبيرة الثالثة والخمسون: عدم الوفاء بالعهد، طبع بيروت).

ما او زما لیور یو څو عزت مند خلک راجمع کړل اوهغوی دهغه کرایدار زامن پوه کړل او هغوی ته یې وویل چې دایوه کونډه ده اوددې درې یتیمان بچې دي، یوه بوډۍ خوابنې اودمعذوره لیورخیال وکړئ، ډیرکوششونونه وروسته اخرهغوی کورخالي کولو باندې راضي شول چې کوربه ډیرژرخالي کړو، خودوه نیم کالوپورې یې بانې وکړې، مونږکرایه دارته وویل چې اوس به مونږ مارشلا نه مدد واخلو، نوکرایدار دمحلې یوسړي سره مونږته راغی اووعده یې وکړه چې مونږ به دوه میاشتوکې په هرحالت کې کورخالي کړو اوهغه محلې دارهم ګواهي ورکړه اودوه میاشتوکې دکورخالي کولوهغه دوه کسانوکوم چې خپلوکې خپلوي ده وعده کولونه وروسته لاړل دغه وخت کې کرایه داروکیل وغیره سره مشوره وکړه اوکرایه یې عدالت کې داخل کړه، کله چې ډیروخت وروسته دعدالت نه مونږته نوټس راغی، نومونږته دکرایه کاردوعده خلافي پته ولګیده، مونږدکرایه دارنه ددې وعده خلافي اوکورنه خالي کولوباره کې پوښتنه وکړه، نوهغه دکورخالي کولونه صفاانکاروکړ اوډیررعب سره یې وویل چې داکورمخکې دهندو و، ماپخپل نوم باندې کولی شو اوکه کورخالي کول غواړې، نوماته اتیازره روپۍ راکړئ، نویوه میاشت کې به درته کورخالي کړم: دهغه ددې بدنیتي او دوکې چې مونږته څومره تکلیف راورسو، تاسودهغه اندازه نه شئ کولی، مایووړاندیز مارشلا ته وکړ اویودرخواست مې ډي ایم ایل اے ته کچروکې وکړ، حیدرابادته څوڅوځله تلونه وروسته ایس ډي ایم ددواړو فریقو یعنې کرایه داراوکوردمالک په حیثیت باندې زمامعاهده وکړه، چې دکرایه دارغوښتونکې اته زره روپۍ به دکوردمالک ښځه، کرایه دارته دکورخالي کولوله پاره ورکړي اودرې میاشتوکې به کرایه دار کورخالي کړي اواته زره روپۍ به واخلي دامعاهده ددواړو فریقو په رضامندي باندې وشوه او دواړوفریقو یعنې ماوکرایه دارپرې دستخط وکړ، ایس ډي ایم(دامن له پاره) پرې خپل مهر ولګاوه او دستخط یې وکړ، درې میاشتې پوره کیدونه وروسته دمقررشوي تاریخ باندې زه دکورقبضې اخیستوله پاره لاړلم، نو ماته ډیر زیات تکلیف اوپریشاني ملاوشوه اوډیرزیات ذهني تکلیف راته راورسید، کرایه داراودهغه بچودلاندې ګودام دروازې غورځولې وې اوهغه کې یې میښې تړلې وې اومختلفو طریقو باندې یې ماته تکلیف رارسولواوماته یې دهمکې راکړه، چې مونږ کورنه شو خالي کولی اوکله چې مونږته کورملاوشي، نومونږ به کور خالي کړو، دې نه وروسته مابیاایس ډیم صاحب ته رجوع وکړه اوڅوڅو ځله حیدرابادته لاړم چې په هغه کې زماپیسې اووخت ډیرزیات ضائع شواودسفرتکلیف هم راته ملاوشو، خوایس ډي ایم صاحب چې یو عزت دارافسردی اود دواړو فریقوپه مینځ کې یې چې معاهده کړې وه، هغه هم ذکرشوې کرایه دارچې هغه دمعاهدې خلاف ورزي کړې وه، دمعاهدې پابندي کولوباندې مجبوره نه کړ اودرخواست باندې یې څه ولیکل چې داواپس مارشل حکام ته لیږم، هغوی به فیصله وکړي، خونن اووه اته میاشتې تیریدونه وروسته هم دې باندې هیڅ عمل ونه شو مادکرایه دارپه ناجائزه مطالبه باندې یوازې

دې له پاره ورکول منظور کړل چې مونږ د نور تکلیف او پریشاني نه بچ شو. حالانکې کرایه دولس کاله مخکې په دوه نیم سوه روپۍ میاشت باندې دلته راغلې وه او دې دولس کلونو کې یوازې یو ځل په (۱۹۷۷) کې هغه کرايي کې سل روپۍ زیاتې کړې وې اونن د کرایې په نسبت باندې ګراني څلور، پنځه چنده زیاته شوې ده او حکومت پخپله د کال لس فیصده د زیاتولو اجازه ورکړې ده، د غه شان کرایه دار زمونږ مجبور حق باندې قبضه اچولې ده محترم مولانا صاحب! تاسو د قران او حدیث په رڼاکې او د اسلامي قانون په نزد باندې دا ووایئ چې د دې سزا څه ده؟

جواب: شرعي حکم دا دی چې کله د کور مالک ته ضرورت وي، هغه کور خالي کولی شي[1] او د کرایه دار په ذمه باندې د معاهدې مطابق کور خالي کول لازم دي[2]، که نه، هغه به د الله تعالی په دربار کې د ظالم او غصب کونکي په حیثیت باندې وړاندې کیږي اونن سبا چې کوم رواج دی چې کرایه دار څه پیسې اخیستو باندې کور خالي کوي (څنګه چې ستاسو کرایه دار سره اته زره روپۍ معاهده کړې وه) کرایه دار له پاره دا پیسې اخیستل، مردار او د خنزیر په شان بالکل حرامې دي[3] کوم کس چې په الله تعالی، رسول او د اخرت په سزا او جزا باندې ایمان لري، هغه دا سې حرام نه شي خوړلی، اوس دا خومره غټ ظلم دی چې ستاسو کرایه دار د کور د مالک نه په دې جرم کې چې هغه څوارلس کاله زه دې کور کې ولې پریښودلم. اته زره روپۍ غواړي، دې ته به هم اندهیر نګري (بې قانونه پاچايي) ویل کیږي، پاتې شوه دا خبره چې حاکم به تاسو ته انصاف درکړي. زه د دې توقع نه ساتم، ځکه چې اول خو زمونږ افسران ډیر کم اوري، دیویتیم، د کونډې، بوډا او کمزوري کس اوازونه د غه محلونو ته ډیر کم رسیږي.

دویم: دا چې زمونږ په ملک کې انصاف غوښتل د کمزوري کس کار نه دی، د جناب ګورنر یا وفاقي محتسب افسر ته یوازې غټ خلک رسیدای شي، ستاسو په شان د غریبانو خلکو وړاندیزونه شي رسیدای او نه زما په شان کالم، تاسو صبر وکړئ، الله تعالی به تاسو ته انصاف درکړي.

---

[1] قال فی الدرالمختار آجر کل شهر بکذا فلکل الفسخ عند تمام شهر. (درمختار/٦/٤٥/ باب الاجارة الفاسدة). آجر داره ثم اراد نقض اجارها وبیعها لانه لا نفقة له ولعیا له فله ذلک. (عالمگیري/ ٤/ ٤٥٩)۔

[2] قال الله تعالي: "وأوفوا بالعهد ان العهد کان مسؤلاً". (الاسراء: ٣٤). قال المظهری ای مطلوبا یطلب من العاهد ان لا یضیعه. (تفسیر مظهري/ ٥/ ٤٣٩)۔

[3] عن ابی حرة الرقاشی عن عمه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الا لا تظلموا! الا لا یحل مال امرء الا بطیب نفس منه. (مشکوٰة/١/٢٥٥). قال تعالي: "ولا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل" وفی الجامع لاحکام القرآن للقرطبي، تحت هٰذه الآیة: من اخذ مال غیره لا علی وجه اذن الشرع، فقد اکله بالباطل. (تفسیر قرطبي/٢/٣٢٣/ طبع دار احیاء التراث/بیروت). ایضاً: لا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل) بما لم تبحه الشریعة من نحوالسرقة والخیانة والغصب والقمار وعقود الربا. (تفسیرالنفسي/١/٣٥١/طبع دارابن کثي/بیروت)

د کرایه دار بلډنګ نه خالي کول جرم دی

سوال: زه د یو کمرشل بلډنګ مالک یم او دهغه په کرایه باندې اخیستو له پاره ماته یو کس درخواست وکړ، ټول شرطونه مقررشول، دووه معززکسانوپه موجودګې کې هغه دیقین راکړچې مقررشوي وخت کې به کرایه داري په دې شرطونوباندې کیږي اودمقرروخت نه وروسته به بلډنګ خالي کړم اومالک ته به یې حواله کړم، نودې یقین نه وروسته دګواهانوپه موجودګې کې په استامپ باندې معاهده ولیکل شوه اودعدالت درجسټرارنه مو تصدیق وکړ، دکرایې دمعاهدې پنځه کاله وخت ختم شو، خوکرایه داربلډنګ نه خالي کوي. زمازوی چې هغه بهرملک کې نوکرو. اوس واپس راغلی دی، دهغه دوه زامن اوپخپله باندې بې کاره دی، موږټولوته رزق ګټلوله پاره دټولونه مخکې دخپل ځای ضرورت دی، موږسره ددې جایدادنه پرته دکاروبار له پاره بل ځای نه شته اونه مود معاش څه بله ذریعه.

دانصاف حاصلولواودعدالت نه مددحاصلول دموجوده قانون مطابق یوه ډیره سخته اوګرانه مرحله ده، چې هغه اسلامي دورکې دملک اوقوم ننګ اوغیرت دی، مهرباني وکړئ او زما پورته بیان شوې حلفیه بیان په رڼاکې دکوردمالک اودکرایه دار ذمه داری، فرائض او حقوقو وضاحت وفرمایئ اوشریعت په نزد باندې ددې اسان حل څه کیدای شي؟

جواب: اسان اوزر ترزر حل یې خودالله تعالی نه ویره ده چې یوکس د پنځوکالومعاهده کولوسره کورپه کرایه باندې واخیست، نودنیټې تیریدونه وروسته هغه له پاره کوراستعمالول شرعي طورباندې جائزنه دي. که چیرته مسلمان دحلال اوحرام خیال وساتي، نونیمې جګړې به پخپله ختمې شي.[1]

د چا مکان نه خالي کول یا ټال مټیل کول شرعا څنګه دي؟

سوال: یوسړي خپل مکان بل چاته دمیاشتنې حساب سره په کرایه ورکړ، د څه وخت تیریدو نه وروسته د مکان مالک کرایه دار ته د خپل جائزاو اشد ضرورت مطابق د مکان د خالي کولو له پاره وویل او معقول وخته پورې یې نوټس هم ورکړ. پوښتنه دا ده چې د شریعت مطابق کرایه دار باندې مکان خالي کول لازم دي؟ او که چیرته هغه مکان نه خالي کوي او د ټال مټیل نه کار اخلي، نو د شریعت مطابق په کرایه دار باندې څه حکمونه جاري کیدلی شي؟ او دده سزا څه ده؟

جواب: که چیرته مکان مالک کرایه دار ته د مکان د خالي کولو ووایي، نو دده په ذمه باندې مکان خالي کول واجب دي او د خالي کولو نه انکار کول یا د ټال مټیل نه کار اخیستل شرعا حرام دي، که څوک د مالک له خوښې پرته په مکان کې اوسیږي، نو د الله تعالی په دفتر کې به

[1] لا یجوز لأحد ان یتصرف فی ملک غیره بلا اذنه. (شرح المجلة/ ٦١/ المادة: ٩٦/ طبع کوئته).

دده نوم غاصب ليکل کيږي او په دې مکان کې اوسيدو سره دده هيڅ يو عبادت نه قبليږي. ځينې کرايه دار د مکان د خالي کولو معاوضه اخلي بيا مکان خالي کوي. دا د معاوضې روپۍ د هغوی له پاره حرام مال دی [۱] او د حرام مال خوړلو والو په باره کې د رسول الله صلی الله عليه وسلم ارشاد دی چې په دوی باندې جنت حرام دی او دوی د دوزخ مستحق دي. [۲]

کرايه په وخت نه اداکولو باندې جرمانه لګول صحيح نه دي

سوال: دجامع مسجد محمدي دوکان باندې دخلورو روپيو په اسټامپ باندې معاهده شوې وه چې هردوکان داربه دمياشتې په لسم تاريخ باندې کرايه ورکوي، وخت باندې کرايه نه ورکولو باندې به هريودوکان باندې هيمشه څه جرمانه لګيږي، دې معاهدې کولووخت کې کرايه دار دوکاندار په خوشالي اورضامندي سره اخيستې و. اوس جرمانه اخيستل جائزدي اوکه نه؟

جواب: شرعي طورباندې دغه شان دجرمانې اخيستوهيڅ ګنجائش نه شته. [۳]

د اسکيم ټيکسيان د چا نه په کرايه باندې اخيستل او چلول

سوال: د اسکيم خو ټيکسيان هميشه په (۲۰) روپۍ ټيکه باندې ملاويږي اوددې چلول څنګه دي؟ ايا دا د سود اعانت يا په سود ورکولو کې د چا مددکول خو نه دي؟

جواب: په سود باندې د اخيستو ګناه کوم چې و ياچاته چې و هغه شوي دي په دې باندې استغفار وکړئ پاتې د ټيکسي استعمال جائز دی. [۴] والله اعلم!

---

[۱] لا يجوز لأحد من المسلمين اخذ مال احد بغير سبب شرعي. (فتاوي/٤/ ٦١/مطلب فى التعزير. . . . . الخ.

[۲] عن جابر رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يدخل الجنة لحم نبت من السحت، وكل لحم نبت من السحت كانت النار اولى به: رواه احمد والدارمي والبيهقى فى شعب الايمان. (مشكوٰة/٢٤٢/ باب الكسب وطلب الحلال). وعن ابى بكر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: لا يدخل الجنة جسد غذى بالحرام. رواه البيهقى فى شعب الايمان. (مشكوٰة/ ٢٤٣/ باب الكسب وطلب الحلال/ طبع قديمى).

[۳] قال تعالي: "و لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل" وفى تفسير القرطبي: من اخذ مال غيره لا على وجه اذن الشرع، فقد اكله بالباطل. (تفسير قرطبي/٢/٣٢٣). وفى الدرالمختار: لا بأخذ مال فى المذهب. قال الشامي: (قوله: لابأخذ مال)قال فى الفتح وعن ابى يوسف رحمه الله يجوز التعزيرللسطان بأخذ المال و عندهما و باقى الأئمة لا يجوز وظاهر ان ذٰلک رواية ضعيفة عن ابى يوسف رحمه الله قال فى الشرنبلا لية ولا يفتى بهٰذا لما فيه من تسليط الظلمة على اخذ مال الناس ثم قال ولا يجوز من المسلمين اخذ مال احد بغير سبب شرعي. (شامي/٤/ ٦١/مطلب فى التعزير بأخذ المال)۔

[۴] يجوز استئجار السيارات للركوب والحمل لأنها منفعة معلومة والمؤجر يقيد المستأجر بقيادة السيارة. (الفقه الحنفى وادلته/ ٨٦/٢/ كتاب الاجارة).

دوکان نايي(ډم) ته په کرايه باندې ورکول

سوال: يو نايي مانه دوکان په کرايه باندې اخلي او هغه نه نايي خانه جوړول غواړي، صفاخبره داده چې حمام کې دخلکو ږيرې وغيره خريل کيږي او انګريزي ويښتان ورته جوړيږي، نو داسې صورت کې د دوکان د کرايې زماله پاره څه حکم دی؟

جواب: تاسو حرام پيسې اخيستو باندې مجبور نه يئ، هغه ته ووايئ چې زه به د ږيرې خريلو پيسې نه اخلم، ماته به حلال پيسې راکوې که هغه له چانه قرض ولې نه اخلي.

❖ د قسطونو کاروبار ❖

....

قسطونو باندې په ګران قيمت اخيستل او خرڅول جائز دي

سوال: يو سړی ټرک اخيستل غواړي، چې د هغه قيمت پنځوس زره روپۍ دی، خو هغه سړي دومره طاقت نه شته چې د هغه ټرک قيمت په يوځل ورکړي، نو هغه يې په قسطونو اخيستل غواړي، خو قسطونو باندې اخيستو سره به هغه د ټرک د اصل قيمت نه ديرش زره روپۍ زياتې ورکوي، او ايډوانس شل زره روپۍ او هره مياشت به پنځلس سوه روپۍ ورکوي، مهرباني وکړئ د شريعت مطابق جواب راکړئ چې د اټرک او يادې طريقې سره نورشيان اخيستل او خرڅول جائز دي او که نه؟

جواب: جائز دي.[1]

قسطونو باندې د موټرو کاروبار د ضروري شرطونو سره جائز دی

سوال: قسطونو باندې د موټرو کاروبار په سود کې داخل دی او که نه؟

جواب: که خرڅونکی د موټر کاغذونه اخيستونکي ته حواله کړي او قسطونو باندې يې پرې

---

[1] البيع مع تأجيل الثمن، وتقسيطه صحيح، يلزم ان تكون المدة معلومة فى البيع بالتأجيل والتقسيط. (شرح المجلة لسليم رستم باز/١٢٥/ رقم المادة: ٢٤٦). وفى المبسوط: واذا اشتريٰ شيئاً بنسيئة فليس له ان يبيعه مرابحة حتى يبين انه اشتراه بنسيئة، لأن بيع المرابحة بيع امانة تنفى عنه كل تهمة وجناية ويتحرز فيه من كل كذب. . . . . . ثم الانسان فى العادة يشترى الشيء بالنسيئة باكثر مما يشترى بالنقد، فاذا اطلق الاخبار بالشراء فانما يفهم السامع من الشراء بالنقد فكان من هٰذا الوجه كالمخبر بأكثر مما اشتريٰ به. (المبسوط/اول كتاب المرابحة/١٣/ ٧٨/ طبع دارالمعرفة بيروت). ولأن للأجل شبها بالمبيع، الا تريٰ انه يزاد فى الثمن لأجله. (درمختار مع ردالمحتار/٥/ ١٤٢/ باب المرابحة والتولية). ايضاً: اما الأئمة الأربعة وجمهور الفقهاء والمحدثين فقد اجازوا البيع المؤجل بأكثر من سعر النقد بشرط ان يبت العاقدان بأنه بيع مؤجل بأجل معلوم وبثمن متفق عليه عند العقد. (بحوث فى قضايا فقهية معاصرة/٧/طبع مكتبه دارالعلوم/ كراچى)۔

خرڅ کړي، نوجائزدي، دې کې په قرض باندې دخرڅولوله وجې قيمت کې زيات والى كول هم جائز دي، دابه دسودپه حكم کې نه وي، خودې کې داضروري ده چې دافيصله وکړي چې اخيستونکي به يې په نغدو اخلي او که په قسطونو، چې دهغه په حساب باندې قيمت مقرر شي، مثلاً ديوشي نغدقيمت (۵۰۰۰) روپۍ دې اوپه قرض (۷۰۰۰) زره روپۍ باندې خرڅيږي، نوداسې قيمت کې زيادت كول جائزدي اودسودحكم کې به نه وي داخل.[۱]

دګنډلومشين په دوه زره اخيستل په دوه سوه مياشت په دوه نيم زره خرڅول

سوال: يو سړى د بازار نه د ګنډلو مشين په دوه زره واخلي اوپه نورو خلكو يې په (۲۵۰۰) روپۍ مياشتنيو قسطونو باندې ورکوي او (۲۰۰) روپۍ هر ورځ قسط اداء كوي، شرعا د قرآن او د حديث مطابق دا كاروبار جائز دى اوكه نه؟

جواب: تاسو چې كوم صورت ليكلي دى دا صحيح دى، كه چيرته د دوو زرو شى څوک په نغدو باندې واخلي او په پنځويشت سوه يې په قسطونو ورکړي، نو هيڅ حرج نه شته.[۲]

د دريو لكو ركشه په قسطونو په څلورلكه اخيستل

سوال: د يوې ركشې قيمت په بازار کې نغد درې لكه دى او كه چيرته دغه ركشه په قرض واخيستل شي، نو څلور لكه روپۍ بطور قيمت وصوليږي او حالانكې اولنى قسط پنځوس زره او ددې نه وروسته په هره مياشت کې څلور زره وصولول وي، همدا رنګه په قرض اخيستو کې څلور لكه قيمت اداء كول وي، ايا دا اخيستل او خرڅول سهي دي؟

جواب: دا سودا سهي ده[۳] خو شرط دادى چې يو قيمت چې يو ځل مقرر شي بيا هغه نه شي

[۱] وعن ابى هريرة رضي الله عنه قال: نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيعتين فى بيعة، وقد فسر اهل العلم قالوا بيعتين فى بيعة ان يقول ابيعک هٰذا الثوب بنقد بعشرة ونسيئة بعشرين، ولا يفارقه على احد البيعين، فاذا فارقه على احدهما فلا بأس اذا كانت العقد على واحد منهما. (ترمذي/۱/ ۲۳۳/ ابواب البيوع/باب ماجاء فى النهى عن بيعتين فى بيعة)

[۲] لان للأجل شبها بالمبيع، الا ترى انه يزاد فى الثمن لأجل الأجل. (هداية/۳/ ۷۶/ كتاب البيوع/بب المرابحة والتولية). وقد فسر بعض اهل العلم قالوا بيعتين فى بيعة ان يقول ابيعک هٰذا الثوب بنقد بعشرة، وبنسيئة بعشرين، ولا يفارقه على احدالبيعين فان فارقه على احدهما فلا بأس اذا كانت العقدة على واحد منهما. (ترمذي/۱/۱۴۷/ ابواب البيوع/ باب ماجاء فى النهى عن بيعتين فى بيعة).

[۳] ان للأجل شبها بالمبيع الا ترىٰ انه يزاد فى الثمن لأجل الأجل، والشبهة فى هٰذا ملحقة بالحقيقة. (الهداية/۳/۷۶/ باب المرابحة، طبع امدايه ملتان، ايضاً: ومثله فى الدرالمختارمع ردالمحتار/۵/۱۴۲/باب المرابحة والتولية/طبع ايچ ايم سعد).

زیاتولی. [1]

د موټر ټیرونه په قسطونو خرڅول

سوال: زما یو دوست د ټیرونو کارو بار شروع کړی دی هغه په نغدو باندې د مارکیټ نه ټیرونه راوړي او موټر لرونکي ته یې په قسطونو ورکوي، په یو ټیر کې (٣٠٠) روپۍ ګټه کوي او ټیر اخیستونکی دا روپۍ په دوو میاشتو کې زما دوست ته اداء کوي، زما په خیال دا کاروبار په سود کې راځي تاسو سهي جواب راکړئ!

جواب: دا شرعا سود نه دی. [2]

په قسطونو د کاروبار کونکیو پیسې په مسجد لګول

سوال: کوم خلک چې په قسطونو سامان اخلي او خرڅوي یې دا خلک ډیره زیاته ګټه کوي، ایا ددوی پیسې په مسجد کې لګېدلی شي او که نه؟

جواب: کوم خلک چې د قسطونو کاروبار کوي، که چیرې د دوی کاربار سهي وي، که هغوی هر څومره ګټه کوي ددوی روپۍ سهي دي. [3]

له کمپنۍ نه په قسطونو موټر اخیستل

سوال: موږ په ملیشیا (مالیزیا) کې اوسیږو که چیرته موږ کمپنۍ نه موټر اخلو، کمپنۍ والا وايي چې په نغدو یې دومره قیمت دی او په قرض باندې دومره، بیا هغه قیمت هره میاشت په بینک کې جمع کیږي، کمپنۍ د بینک نه خپل قیمت وصولوي، په داسې طریقې سره دا موټر اخیستل جائز دي او که ناجائز؟

جواب: دموټر قیمت که چیرې یو ځل مقرر کړل شي او بیا په قسطونو باندې اداء کیږي، نو جائز دی. [4]

---

[1] لما روى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه نهى عن قرض جر نفعاً، كل قرض جر نفعاً ربا. (بدائع الصنائع /٧/ ٥٩٧/ كتاب القرض الأشباه والنظائر/٢٥٧). مالک عن زيد بن اسلم انه قال: كان الربا فى الجاهلية ان يكون للرجل على الرجل الحق الى اجل فاذا حل الحق قال: اتقضى ام تربي؟ فان قضى اخذ والا زاده فى حقه واخر عنه الأجل. (مؤطا امام مالک/٦٠٦/ كتاب البيوع/باب ماجاء فى الربا فى الدين، طبع مير محمد كراچى).

[2] البيع مع تأجيل الثمن وتقسيطه صحيح، يلزم ان تكون المدة معلومة فى البيع بالتأجيل والتقسيط. (شرح المجلة /١٢٥/رقم المادة: ٢٤٥، ٢٤٦).

[3] دتیرې صفحې درې حاشیې وګورئ.

[4] ایضاً

د ټریکټر، موټر او داسې نورو د اخیستو له پاره یو لک ورکول او بیا یو نیم لک په قسطونو باندې بیرته اخیستل

سوال: زموږ په علاقه کې دوه عالمان خلکو ته د ټریکټر، موټر او داسې نورو... د اخیستو له پاره روپۍ ورکوي، ورکړل شویو روپیو کې یو لک روپۍ باندې یونیم لاک روپۍ وصولوي. وصولي په میاشت کې د پنځو زرو په حساب سره وي. واضحه دې وي چې هغه د نغدو په صورت کې نه ورکوي، یوازې ټریکټر او داسې نور... اخیستو له پاره یې ورکوي. ایا دا جائز دي؟

جواب: د لس زره په قیمت باندې پنځلس زره وصولول سود دی، خو که چیرې د لسو زرو (مثلاً) څه شی واخلي او په پنځلس زره یې ورکړي، نو جائز دي، که ستاسو عالمان صاحبان دا صورت اختیار کړي، نو صحیح دی، که نه، نو سود به خوري. [1] والله اعلم!

په نغدو په لس روپۍ اخیستل شوی شی په قسطونو په سل روپۍ خرڅول

سوال: دیوې اهمې مسئلې طرفته ستاسو توجه راړول غواړم. الله تعالی جل شانه او حضرت محمد ﷺ چې د سود په اړه څومره په سختۍ سره اهل ایمان خبردار کړي دي، له دې نه ثابتیږي چې دا د شرک نه وروسته د ټولو نه لویه ګناه ده. خو په دې زمانه کې د سود نه په ګټې سره تعبیر کیږي. مثلاً بیمه کمپنۍ، د بینکونو له طرف نه د سود نه زیات زیات لالچ ورکول او نورې داسې ډیر طریقې رواج دي، د مثال په طور یو طریقه د کور شیان په قسطونو باندې ورکول دي، په دې کې ټاکل شوې ګټه هم اخیستل کیږي او ګاک ته دوکه ورکول هم شامل دي، د قسطونو کاروبار کونکو د ځینې ملایانو نه فتوا هم اخیستې ده چې په پنځوس روپۍ په اسانۍ باندې ملاویږي) چې دا کاروبار سودي نه دی. بلکې یوازې تجارت دی دا ټوله دې نتیجې ته رسیدلې ده چې دا کاروبار هم د سود یو قبیح شکل دی. د دې کاروبار طریقه کار یا طریقه واردات ورته وایي داسې ده:

دکان دار یو پنکه په هول سیل ریټ باندې په اووه سوه واخلي، د پنکې د خرڅولو قیمت (١٠٠٠) روپۍ دی، په دې زرو روپیو پسې (٣٥) فیصده ګټه جمع کوي، دغه شان اوس د دې قیمت (١٣٥٠) روپۍ جوړیږي، د دې پیسو دریمه برخه اول وصولوي، یعني څلور نیم سوه روپۍ ایډوانس، بقایه پیسې دوه سوه روپۍ د میاشتې د قسطونو په صورت کې وصولوي، ګاک چې کومې پیسې یعنې (٤٥٠) روپۍ په یو ځل ادا کړي وي، په هغه یې هم ګټه جمع کړې ده، دغسې دکاندار (٦٥٠) روپۍ سود د ګټې په نوم باندې وصولوي.

---

[1] قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: كل قرض جر منفعة فهو ربا. (فيض القدير/٩/ ٤٤٨٧/ طبع مكتبة نزار الرياض/اعلاء السنن/كتاب الحوالة /١٤/ ٥١٢، ٥١٣/ طبع ادارة القرآن كراچی).

۱: ستاسو نه پوښتنه کوو چې د بینکونو او مالیاتي ادارو له طرفه کاته دارانو ته سودي کټې ورکول اود قرض ورکولو په صورت کې فکسډ (مقرر) سود حاصلول اوپه دې کاروبار کې څه فرق دی.

۲: که تاسو دا ووایئ چې دلته خو روپۍ نه ورکول کیږي، بلکې سامان ورکول کیږي، نو دکاندار ته په سامان ورکولو باندې ډبل (دوچند) روپۍ ملاویږي څکه چې هغه که ګاک ته زر (۱۰۰۰) روپۍ ورکړي، نود هول سیل او رینټل له وجې به هغه (۳۰۰) روپۍ تاوان برداشت کوي، چې دی په دې باندې بالکل نه دی خوشاله اوده د خپل لګول شوي رپیو ډیره برخه مخکې هم وصول کړې ده. لکه څنګه چې پورته بیان شوي دي، چې د (۷۰۰) روپیو نه یې (۴۵۰) روپۍ مخکې وصول کړي دي او اوس په (۲۵۰) روپیو باندې زیاتې (۶۵۰) روپۍ سود وصولوي، نو ایا دا سود نه دی؟

جواب: څنګه چې تاسو لیکلي دي، سود اخیستل بدترینه ګناه ده او د سود اخیستونکو خلاف الله پاک دجنګ اعلان کړی دی [1] نن چې دا پوره قوم په مختلفو شکلونو باندې د الله پاک په عذابونو کې اخته دي، د هغه یو اهم ترینه وجه زموږ د ملک سودي نظام دی، کوم خلک چې سود اخلي او ورکوي د هغوی ایمان هم مشتبه دی.

۲: په قسطونو باندې شی اخیستل او ورکول جائز دي، [2] فرض کړئ یو شی د لسو روپیو دی، تاسو هغه د قسطونو په شکل کې اخلئ او دهغه سل روپۍ قیمت مقرر کړئ، دا شرعا جائز دي، په دې شرط چې نور غلط شرطونه په دې کې شامل نه وي، جناب عالي چې په دې سلسله کې کوم شبهات ذکر کړي دي په هغه باندې داسې پوهیدل مشکل دي، که څه وخت درته موقع پیدا شوه، نو تاسو ماته تشریف راوړئ، چې په دې مسئله باندې د خیالاتو تبادله و شي.

د قسطونو د کاروبار په جواز کې علمي بحث

سوال: د (جنګ) ورځپاڼې په خصوصي اشاعت کې د (اسلامي صفحه) په عنوان باندې دلچسپي اوشوق سره دجناب توجه دې طرف ته کولو ضرورت وړاندې کړو. ډیرخله لوستونکي تاسونه دقسطونو دکاروبار د جواز اوعدم جوازباره کې پوښتنې وکړې اوتاسوورته یوازې هم دومره جواب ورکړئ چې عالمانواوفقهاوودقسطونوکاروبار، یعنې د نغد قیمت په مقابله کې په قرض باندې زیات قیمت جائزګڼلی دی اوکه چیرې داسې شرط

[1] قال الله تعالي: "واحل الله البيع وحرم الربوا". (البقرة: ٢٧٥). وقال تعالي: "فان لم تفعلوا فأذنوا بحرب من الله ورسول". (البقرة: ٢٧٩)

[2] البيع مع تأجيل الثمن، وتقسيطه، صحيح، يلزم ان تكون المدة معلومة فى البيع بالتأجيل والتقسيط. (شرح المجلة لسليم رستم باز/١٢٥/ رقم المادة: ٢٤٥، ٢٤٦). ايضاً: لأن للأجل شبها بالمبيع، الا تري انه يزاد فى الثمن لأجل الأجل. (هداية/٣/٧٦/ كتاب البيوع).

چې هغه معامله فاسدوي (**شراء بالتقسيط**) سره وي، نو هغه به ختم شي اودامعامله (**شراء بالتقسط**) سهي دی او اخرکې دوالله اعلم بالصواب الفاظ ليکل شوي وي، چې دهغه نه دځه شک طرف ته اشاره وي، ياکم نه کم دورع اوتقوی ننبه ده.

دې باره کې يوځوو رانديزونه دي:

اصطلاحاً چې کومې ته په عربي کې (**شراء بالتقسيط**) اوپاکستان کې ,,بيع بالاجاره. ، ويل کيږي، اودې معامله کې دبيع مختلف نومونه په مختلف ملکونوکې دي، مثلاً برطانيه کې هائر پرچيز (**Hire purchase**) په امريکه کې انسټالمنټ کريډټ (**installment credit**) انسټالمنټ بائنګ (**installment buying**) د خرڅولو دا شکلونه عام طورباندې د صرفي قرض(**consumer credit**) له پاره اختيارېږي.

پس منظر(شاليد)اوشروع

په مختلف دائرة المعارف او موسوعة (**Encyclopedia**) کې ليکل شوي دي چې د شراء بالتقسيط پس منظر دکورني او پائدار اواصلي شيانو حاصلولو له پاره يومعاشي طريقه ده او ددې شيانودحاصلولويوه اسانه طريقه ده، ددې شروع د نولسمې پيړۍ په مينځ په امريکه کې وشوه، کله چې دجاموګنډلومشين جوړلو يوې کمپنۍ داخيستونکوله پاره دهغه قيمت په قسطونو باندې وړاندې کړ اودا نوروکمپنيو دخپلو مصنوعاتو دخرڅولواودګټې ذريعه وګڼله، بلکې ددې په ذريعه باندې يې ډيره زياته ګټه حاصله کړه اودکامياب کاروبارذريعه يې جوړه کړه.

تعريف او نوعيت

(الف) بيع بالاجاره:

ديوقسمه اجاره (دکرايه داري معاهده) ده، چې دهغې په نزدباندې کرايه دارمقررشوې پيسې په قسطونوباندې اداکوي اودمعاهدې لاندې داخيستلو حاصل شوي اختيارته عملي شکل ورکول کيږي، دې معاملې کې داخيستونکي حيثيت دبيع د خريدارپه حيثيت نه وي، چې هغه کې خريداريوشي پخپله باندې اخلي يادخريداري باره کې نه ختميدونکي خوښي اظهار کوي، ددې معاهدې په نزدباندې اخيستونکی هغه وخت پورې مالک نه شي کيدای ترڅوپورې چې هغه مقررشوي قسطونه ادانه کړي.

(**ب**): دځينې عالمانوپه نزدباندې بيع اجاره داخيستونکي له پاره يو قسم قرض ورکول دي، يعنې داخيستونکي په نزدباندې دامعاهده استقراض ده چې دهغو په نزدباندې اخيستونکي دسامان دقيمت څه برخه مخکې ورکړي کومې ته چې ډاون پيمنټ ويل کيږي اوباقي واجب الادا پيسې (چې هغو کې اخيستونکي خپله ګټه هم شامل کړي) قسط وار اداکولوباندې

خوښي ښکاره کړي، اوعام طور باندې دقسطونوورکول دشپږمیاشتو یادوه کالونه زیات وخت کې وي، دا تعریف **شراء بالتقسيط** (دقسطونو کاروبار) ته نژدې دی.

نوعيت اوماهيت:

بیع بالاجاره یا شراء بالتقسیط دبیع دمعاملې یو امتیازي شکل دی چې هغه کې داخیستلوقیمت په قسطونوباندې ورکول کیږي اودملکیت حق خریدارته نه وي حاصل اوخریدارته یوازې دقبضې اواستعمالولوحق ورکړل شي.

غوښتنه اورغبت:

دګرانو شیانواخیستل عام طورباندې دخلکوله پاره مشکل وي، له دې وجې دهغو شیانوقیمت په یوځای باندې ورکول دهرچاله پاره اسان نه وي، بلکې دزیاتوله پاره ناممکن وي،خو په قسطونو باندې پیسې ورکول دګرانو شیانواخیستل ممکن شي. دمثال په طورباندې دداسې سامان فهرست ورکول کیږي:

الف: موټرې اوکم وزن اوچتونکي ټرکونه اوبسونه. (نوي او زاړه).

ب: موټرسائیکلې.

ج: ټیلي ویژن سیټ او ټیپ ریکارډر وغیره.

د: فرنیچراونورسامان.

ه: فریج، اوداختریاواده وغیره سامان.

و: نورسامانونه.

اقتصادي اهميت:

داقتصادي نظریې له مخې په دې طریقه باندې اخیستونکی هغه ټول شیان اخلي کوم چې هغه د پیسوورکولونه وروسته ډیر وخت پورې استعمالولی شي، که چیرته داطریقه اختیارنه کړي، نو اخیستونکی به دهمیشه له پاره ددې شیانونه محروم پاتې شي، ددې شیانوپه موجودګي کې نه یوازې دهغوی دکورپه سامان کې زیادت وشي، بلکې داثاثې اوښایست شیان هم وي.

دبيع بالاجارې شکل اوصورت:

ددواړو ډلو نومونه دپلار نومونه، پتې، دسخطونه اودګواهانونومونه اوله پتونه پرته دشیانو اندازه(کچه) اوقیمت، تفصیل اوتشخیص، په قسطونوباندې ورکولو پیسنو شرح، د قسطونو نه اداکولوپه صورت کې دفریقینو دمعاهدې اختیارات او فرائض وغیره ولیکل شي اوټولونه اهمه خبره،،دکم نه کمو پیسو ورکولو حد ، ، دذکرکولوقابل دی، چې دهغو په نزدباندې به اخیستونکی دریمه یاڅلورمه برخه پیسې مخکې اداکوي، دې نه پرته دمعاهدې په دوران کې اخیستونکی نه هغه شي خرڅولی شي. اونه یې ګانه کینبودلی شي اونه هغې باندې څه بوج اچولی شي، تردې پورې چې هغه داسې څه عمل نه شي کولې کوم چې د خرڅونکي دملکیت

حق ته نقصان رسونکی وي، غرض دا چې معاهده کې ټول شرطونه د دې خبرې تقاضا (غوښتنه) کوي، چې د خرڅونکي مفاداتو ته پکې تحفظ حاصل وي.

تنقید:

په داسې بيع باندې په عامه توګه لاندې تنقيدونه کيږي:

الف عوام دخپلې جائزې ګټې نه لوړې سطح ژوندتيرولو باندې مجبوروي اوهغوی ته دارغبت ورکوي چې دې شيانو باندې خپل کورونه ښائسته کړئ اودهغوی ګټه د دې شيانو اخيستلو قابل نه وي اودې نه پرته دې باره کې چې مغربي ملکونوکې او زموږ ملک کې ځومره قانونه دي، هغه سرمايه کارکمپنيوته تحفظ او مراعات ورکوي اود رغبت اوچت ژوندپه هوس کې ګرفتار اخيستونکي دقانوني مددنه محروم وي.

ب: داخاص قسمه بيع (اخيستل اوخرڅول) معاشره(ټولنه) کې اقتصادي استحکام ختموي اود افراط زر له پاره يومحرک ثابتيږي.

ج: داصليت اوماهيت په اعتبارباندې ټاکل شوې شرح نه يوازې سود سره يوشان والي لري، بلکې د سود شرح نه ډيرزيات وي اودګټې دغه شرح داخيستونکي استحصال کې خپل کردار ادا کوي. اوس سوال دا پيداکيږي چې ايا ذکرشوې (**شراء بالتقسيط**) اسلام کې جائزده؟ او ددې نوعيت اوماهيت اوفاسدشرطونه دادي:

شراء بالتقسيط : داصليت اونوعيت په اعتبارباندې (**ثنائی الوظيفه** او **ينفع لغرضين**) ګڼل شوې ده، ځکه چې دې کې بيع اواجاره دواړه شاملې دي، بلکې د (**معاملتين، صفقتين وبيعتين**) شامل والی دی، څنګه چې ددې دتعريف نه ددې خبرې پته لګيږي، نودتشريح داثبوت اسلام کې احسن نه ده اود دوو معامله وو په يوه معامله کې جمع کيدل داصحيت نه متغائردي، بلکې ځينې صورتونوکې (**شراء بالتقسيط اجتماع المعاملتين**) پورې محدودنه وي، بلکې **اجتماع المعاملات** په قالب کې داخل وي، لکه: بيع، اجاره، کفالت، ضمان، بيمه او داسې نور...

شرعي نصوص:

(**شراء بالتقسيط**) په سلسله کې شرعي نصوص دغور او فکر له پاره ولولئ! لکه:

اولا: اجرت اوضمانت يوځای کې نه شي جمع کيدای. (دفعه:٨٦ ٨٦ مجلة الاحكام العدلية)

ثانيا: **بيع الدين، وهو ما لكان الثمن والثمن فيه مؤجلين معاً وهو بيع منهى عنه.** (القسم الاول في المعاملات المادية، تاليف السيد على فكري: ص:١٩ ١٩)

ثالثا: **بيعتان فى بيعة المنهى عنه، قال ابن مسعود: صفقتان فى صفقة، ولأنه شرط عقد فى عقد فلم يصح.** (القسم الاول فى المعاملات المادية، تاليف السيد على فكرى ص: ٤٥٤)

فاسد شروطونه:

١: داجارې معامله دراتلونکي خريداري سره تړلې وي اوداشرط (**تفضى الى المنازعة**) ته لار هواروي.
٢: داخيستونکي دا ذمه داري وي چې هغه قصدا ياغلطي سره دې اخيستل شوي شي کې څه عيب پيدانه کړي، چې هغې ته معاهده کې (**Fault Clause**) ويل کيږي.
٣: فوراًمرمت کول اوضرورت مطابق په کې پرزې بدلول، چې دهغه په قدراوقيمت کې څه فرق رانه شي. ۴: انشورنس اوبيمه کول يې لازم وي.
۵: ددريم کس ضمانت اود کفالت وجود.
٦: که دمجبوري ياغريبي له وجې اخيستونکى دواجب الادا قسط په ورکولوکې څه کوتاهي وکړي، نوخرڅونکى پرته دڅه مداخلت نه دخرڅ شوي شي مطالبه کولى شي.
٧: دکټې په شرح کې دخرڅونکي خپله خوښه وي.
نودټولوخبرومقصد دادی که چيرته داسرمايه کارې کمپنۍ په دې فاسدو شرطونوکې څه قسمه کمی هم وکړي، ياکم نه کم داپه اسلامي شکل کې اچولوسره ددې مخ بل طرف ته واړوي، نوبيابه هم داخيستونکي داستحصال له پاره داکوشش بندجوړنه شي، دې نه پرته که اسلامي قانون دعيش دی سامان بالکل ناجائزنه ګڼي، نو بياهم داسلام معاشيات دداسې قسمه بيع رواج نه خوښوي اود اسلام په نظرکې داداخيستونکي داستحصال يوه نوې طريقه، چيرې هم صحيح نه شي کيدای.
دجناب په خدمت کې دقسطونودکاروبارباره کې دا څو خبرې عرض کړې، درخواست دی چې دقران اوسنت مطابق، فقه او فتاوا اواماما نواوفقهاوو دخيال مطابق جواب ورکړئ!
جواب: ماشاء الله! تاسوښه تفصيل سره دبيع بالاقساط باره کې معلومات حاصل کړي دي، **جزاکم الله احسن الجزاء**. خوکومه مسئله چې مااختصارسره بيان کړې وه هغه ددې تفصيل نه وروسته هم په خپل ځای باندې صحيح ده، يعنى په قسطونوباندې اخيستل اوخرڅول جائزدي[1].

---

[1] البيع مع تأجيل الثمن، وتقسيطه صحيح، يلزم ان تكون المدة معلومة فى البيع بالتأجيل والتقسيط. (شرح المجلة للباز/١٢٥/ المادة: ٢٤٥، ٢٤٦). ايضاً: اما الأئمة الاربعة وجمهور الفقهاء والمحدثين، فقد اجازوا البيع المؤجل باكثر من سعر النقد، بشرط ان يبت العاقدان بانه بيع موجل باجل معلوم وبثمن متفق عليه عند العقد. (بحوث فى قضايا فقهية معاصرة/٧/ طبع مكتبه دارالعلوم/ كراچى)۔

خودې شرط سره چې دې کې څه فاسدشرط نه وي، که چیرته څه فاسدشرط پکې ولګول شي،نوبیابه معامله فاسده وي.[١]

مثلا : داشرط چې ترڅوپورې اخیستونکی ټول شرطونه ادانه کړي، هغه ددې شي مالک نه شي جوړیدای، دافاسدشرط دی، دبیع سهي کیدوله پاره داضروري ده چې اخیستونکي ته دملکیت قبضه ورکړل شي، که هغه په نغدقیمت باندې وي اوکه په قرض باندې اوکه دقرض په صورت کې په یوځای باندې دپیسو ورکولو معاهده وي اوکه په قسطونوباندې، هرصورت کې به داخیستونکي قبضه ګڼل کیږي[٢] اوددې خلاف شرط لګولوله وجې به معامله فاسده شي[٣] دې ځای نه داخبره ښکاره شوه چې دې معاملې ته دبیع او اجارې مرکب ویل غلط دي،خو دقرض پیسو اخیستو له پاره د ضمانت غوښتلوشرط سهي دی[۴] اوداشرط هم سهي دی که چیرته په ټاکل شوي تاریخ باندې پیسې ادانه کړل شوې، نوداخیستونکي فلانکی فلانکی شی به خرڅ کړل شي اوخپل قیمت به ترې وصول کړي، خودابه ضروروي چې دهغه دقرض نه اضافي پیسې به هغه ته واپس ورکول کیږي.[۵]

پاتې شوه داخبره چې قسطونوباندې شی ورکولوسره دهغې قیمت زیات وي. نودامعامله دفریقانو خپل اختیارباندې پریښې ده، که چیرې اخستونکی دامحسوسوي چې دقسطونوپه صورت کې به هغه ته نقصان وي، نوهغه ددې اخیستلونه انکار کولی شي اوداستحصال په صورت کې څنګه چې حکومت ته په قیمتونوباندې دکنټرول حق دی، دغه شان دبیع

١] وكل شرط لا يقتضيه العقد وفيه منفعة لاحد المتعاقدين او للمعقود عليه وهو من اهل الاستحقاق يفسده كشرط ان لا يبيع المشترى العبد المبيع لان فيه زيادة عارية عن العوض فيؤدي الى الربا ولأنه يقع بسببه المنازعة فيعرى العقد عن مقصوده. (هداية/٣/٥٩/كتاب البيوع/ باب البيع الفاسد/ النتف الفتاوي/ ٢٩١).

وفى البخاري: باب اذا شرط فى البيع شروطاً لا تحل، عن عائشة رضى الله عنها قالت: جاء تنى بريرة فقالت. . . . . ثم قام رسول الله صلى الله عليه وسلم فى الناس فحمد الله واثنى عليه ثم قال: اما بعد! ما بال رجال يشترطون شروطاً ليست فى كتاب الله؟ ما كان من شرط ليس فى كتاب الله فهو باطل، وان كان مائة شرط قضاء الله احق وشرط الله اوثق وانما الولاء لمن اعتق. (صحيح البخاري/ ١/ ٢٩٠)۔

٢]واعلم ان البيع لا ينعقد الا باجتماع خمسة اشياء. . . . . .. الخامس: القبض. (النتف فى الفتاوي/٢٧٥)

٣]وكل شرط لا يقتضيه العقد وفيه منفعة لأحد المتعاقدين او للمعقود عليه وهو من اهل الاستحقاق يفسده. (هداية/ ٣/ ٥٩/كتاب البيوع/باب البيع الفاسد)۔

٤]الكفالة على ضربين كفالة بالنفس وكفالة بالمال، فالكفالة بالنفس جائزة سواء كان بأمر المكفول عنه او بغيره كما يجوز فى المال. . . . . الخ. (الجوهرة النيرة/ كتاب الكفالة/١/٣١٢/طبع دهلى)۔

٥] وهو (الرهن) مضمون بالأقل من قيمته ومن الدين فاذا هلك فى يد المرتهن وقيمته والدين سواء صار المرتهن مستوفياً لدينه، وان كانت قيمة الرهن اكثر فالفضل امانة لان المضمون بقدر ما يقع به الاستيفاء وذاك بقدر الدين. (هداية/٤/ ٥٢٠/ كتاب الرهن). وقال الله تعالى: ''ان الله يأمركم ان تؤدوالامانٰت الا اهلها''. (النساء: ٥٨)۔

بالاقساط په قیمتونوباندې هم کنټرول ساتل کیدای شي[1]، قسطونوباندې اخیستل دعوام له پاره سهولت دی، له دې وجې دې باندې پابندي لګول ښه خبره نه ده. خلاصه داده چې که چیرې بیع بالاقساط دشرعي قانون مطابق وي اود فاسدو شرطونونه پاکه وي، نوداجائزده، که نه، نو ناجائز.

قسط بندیدو له وجې په قسط ورکړل شوی شی بیرته اخیستل

سوال: زمانښځې زمادزوی له پاره دهغه دخوښې سره سم په قسطونو باندې دسامان ورکولودوکان په حق کې ده اوزه ددې کاروبار خلاف یم، ځکه چې دې کاروبارکې اخیستونکي ته داخبره زباني وشي چې داشی تاته په قسطونودرکول کیږي چې تاته فایده وشي اوته اساني سره دیوغټ شي مالک شې اوکاغذونوکې کرایه دار لیکل کیږي، دقسطونو بندېدو په صورت کې شی واپس اخیستل کیږي، زمانښځه وایي چې ډیرخلک داکاروبارکوي، نوته دمولاناصاحب نه پوښتنه ولې نه کوې؟ ملک کې اسلامي شریعت نافذشوی دی. زما خیال دی چې اخیستل شوی شی دځینې نقصان له وجې واپس کیدای شي، خوخرڅ شوې شی نه شي واپس کیدای، دواجبات د اداکولوله پاره مهلت ورکول کیږي، دې مسئلې باره کې ستاسوخیال د اسلامي شریعت مطابق څه دی؟

جواب: قسطونوباندې شی ورکول خوجائزدي[2]، خودې کې دوه خرابیانې چې تاسولیکلي دي، داصلاح قابل دي یوه اخیستونکی کرایه دارلیکل، دویمه دقسط نه اداکولوپه صورت کې شی بیرته اخیستل دادواړه خبرې شرعي طورباندې ناجائزدي[3] ددې په ځای باندې څه

---

[1] (ولا یسعر حاکم) لقوله علیه السلام: لا تسعروا فان الله هوالمسعر القابض الباسط الرازق. الا اذا تعدی ارباب الاموال عن القیمة تعدیا فاحشاً فیسعر بمشورة اهل الرأی. (درمختار/٦/٣٩٩/ کتاب الحظر والاباحة/طبع سعید)۔

[2] البیع مع تأجیل الثمن، وتقسیطه صحیح، یلزم ان تکون المدة معلومة فی البیع بالتأجیل والتقسیط. (شرح المجلة للباز/١٢٥/ المادة: ٢٤٥، ٢٤٦). ایضاً: اما الأئمة الاربعة وجمهور الفقهاء والمحدثین، فقد اجازوا البیع المؤجل باکثر من سعر النقد، بشرط ان یبت العاقدان بانه بیع موجل باجل معلوم وبثمن متفق علیه عند العقد. (بحوث فی قضایا فقهیة معاصرة/٧/ طبع مکتبه دارالعلوم/ کراچی)۔

[3] لان فی الشرط الاول کذب وعد رسول الله صلی الله علیه وسلم من الکبائر کما روی عن انس عن النبی صلی الله علیه وسلم فی الکبائر قال: الشرک بالله وعقوق الوالدین وقتل النفس وقول الزور. (ترمذي/١/ ٢٢٩). وکل شرط لا یقتضیه العقد وفیه منفعة لاحدالمتعاقدین او للمعقود علیه وهو من اهل الاستحقاق یفسده کشرط ان لا یبیع المشتری العبد المبیع لانه فیه زیادة عاریة عن العوض فیؤدیٰ الی الربا. (هدایة/٣/ ٥٩/ کتاب البیوع/باب البیع الفاسد). وقالت عائشة رضی الله عنها. . . . . . ثم قام رسول الله صلی الله علیه وسلم فی الناس فحمد الله واثنی علیه ثم قال: اما بعد! ما بال رجال یشترطون شروطاً لیست فی کتاب الله؟ ما کان من شرط لیس فی کتاب الله فهو باطل، وان کان مائة شرط[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

داسې طريقه اختيارول پکار دي چې د قسطونو دا داکولو ضمانت هم ملاوشي او د شريعت خلاف هم نه وي.

د قسطونو مسئله

سوال: الف: يوسوزوکي، ويګن، ياټرک په نغدو پيسو باندې واخلي، او هغه ته ,,ب،، د هغه موټر داخيستلو دپاره راغې ,,ب،، دا موټر د ,,الف،، نه په قسطونو باندې اخيستل غواړي او ددې له پاره ,,الف،، د ,,ب،، سره لاندې شرطونه لګول غواړي.

۱: لس زره روپۍ به نغدې اخلم (دا د مختلفو موټرو د قيمت په لحاظ باندې مختلف وي) بقايا پيسې به دوه زره روپۍ مياشت قسطونو باندې اخلم، د موټر اصل قيمت پنځه څلويښت زره روپۍ دي، زه به درنه لس زره روپۍ ګټه اخلم، يعنې ته به د پنځه څلويښتو په ځاى باندې پنځه پنځوس زره روپۍ ورکوې (د لس زرو نغدو نه پرته به پنځه څلويښت زره روپۍ ورکول وي) دې صورت کې چې لس زره روپۍ ګومه چې ګټه ده دې کې کمې زياتې هم کيداى شي. مثلاً: نغدې پيسې پنځلس زره کيداى شي يا ماهوار قسط د دوو زرو نه کم يا زيات هم کيداى شي.

۲: که موټر وسوځي يا ورك شي، ,,ب،، به دا قيمت په هر صورت کې اداکوي.

۳: که ,,ب،، په څه وجه باندې درې مياشتې مسلسل قسط ادانه کړي نو ,,الف،، ته به حق وي چې هغه موټر په خپله قبضه کې واخلي او ,,ب،، ته هيڅ هم ادانه کړي.

کله ناکله داصورت هم وي چې ,,ب،، ته د پيسو ضرورت وي، او هغه موټر په نغدو باندې خرڅ کړي، او ,,الف،، ته هره مياشت قسط ورکوي. ځينې حالاتو کې موټر موجودنه وي او ,,الف،، ,,ب،، نه څه نغدې پيسې واخلي او هغه پيسې په خپلو پيسو کې شاملې کړي او ,,ب،، ته موټر ورکړي، يا نغدې پيسې ورکړي او ,,ب،، موټر واخلي (مثلاً: د پنځه څلويښت زرو موټر له پاره پنځه ديرش زره روپۍ ,,الف،، ورکړي او لس زره روپۍ ,,ب،، ورکړي)

مولاناصاحب! ډيرخلک دې کاروبار کې داخل دي، د قسطونو په صورت کې ګران خرڅول خو سود کې داخل نه دي؟

جواب: دلته يو څو مسئلې دي:

۱: نغد شي په کم قيمت باندې اخيستل او هغه مخکې په قسطونو باندې په ګران قيمت باندې خرڅول جائز دي.[۱]

بقيه د تيرمخ].. قضاء الله احق وشرط الله اوثق وانما الولاء لمن اعتق. (صحيح البخاري/۱/ ۲۹۰)_

[۱] نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيعتين فى بيعة. . . . . وقد فسر بعض اهل العلم قالوا: بيعتين فى بيعة ان يقول ابيعک هٰذا الثوب بنقد بعشرة، وبنسيئة بعشرين، ولا يفارقه على احد البيعين، فان فارقه فلا بأس به اذا كانت العقدة على احده منهما. (جامع الترمذي/۱/۲۳۳/كتاب البيوع/باب ماجاء فى النهى عن بيعتين فى بيعة). وفى الهداية: لان للاجل شبهاً بالمبيع، الا يرى[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

۲: کوم کس چې شی په قسطونو باندې اخیستی دی، هغه ددې مالک شو، او د قسطونو پیسې دهغه په ذمه باندې واجب شوې، که چرې هغه غواړی نوداشی مخکې خرڅولی شي، په نغدو باندې هم او قرضو باندې هم.
۳: قسطونو باندې اخیستلو نه پس خدای دې نه کړي که چرې موټر ته څه نقصان ورسید، نو دا نقصان به داخستونکي وي، ذقسطونو پیسې به دهغه په ذمه باندې موجودې وي.[۱]
۴: داشرط که چرې په څه وجه باندې هغه درې میاشتې مسلسل قسطونه ادانه کړل نو الف: به موټر خپله قبضه کې واخلي، او دهغه اداشوي قسطونه به ختم شی، داشرعي طورباندې صحیح نه دی[۲]. الف: ته داحق خوحاصل دی چې خپل قسطونه قانوني ذریعه باندې حاصل کړي، خوهغه موټر په خپله قبضه کې داخیستلوحق نه لري اونه داداشویو قسطونوهضم کولوحق لري.[۳]
۵: الف: چې د ب: نه کومې پیسې مخکې اخلي هغه جائزدي. والله اعلم.

په قسطونو د کورونو سامان په دې شرط خرڅول چې که په مقرر وخت باندې یې قسط ادا نه کړ، نو روزانه به پرې جرمانه وي

سوال: زه په اسانو قسطونو(د میاشتې په نیته) د کورسامان ورکوم، ضرورت مند په خپله خوښه خپل مطلوبه شیان چیک کولو سره قیمت او د قسطونو مقرر وخت باندې د ورکولو شرط خوښې سره مقرر کړي، کوم چې د ایګریمنټ په شکل کې وي، خو په دې کې دا شرط هم وي چې که اخیستونکی په مقرره وخت کې ادائیګي ونه کړي، نو روزانه به د میاشتې د جرمانې سره پیسې ادا کوي، که اخیستونکي ته د وصولي له پاره موږ په موټر سائیکل یا سورلۍ باندې لاړ شو، نو د هغه خرچې هم د اخیستونکي نه اخلو، د اسلامي تعلیماتو په رڼا کې دا طریقه صحیح ده او که نه؟ مهرباني وکړئ او زموږ رهنمایي وکړئ.
جواب: په قسطونو باندې کورونو ته مال رسول او په مقرره وخت باندې وصول کول جائز دي، خو په دې کې چې دا شرط لګول شوی دی چې که پیسې په وخت باندې ادا نه شي، نو روزانه

بقیه د تیرمخ].. انه یزاد فی الثمن لاجل الاجل. (الهدایة/۳/ ۷٦/باب المرابحة والتولیة، ومثله فی البحرالرائق/ ٦/۱۱٤/ باب المرابحة والتولیة، والشامیة/٤/۱۷٤/طبع ایچ ایم سعید)۔

[۱] فان هلک فی یده هلک بالثمن وکذا اذا دخله عیب. (هدایة/۳/۳۱/ کتاب البیوع)۔

[۲] وکل شرط لا یقتضیه العقد وفیه منفعة لاحد المتعاقدین او للمعقود علیه وهو من اهل الاستحقاق یفسده کشرط ان لا یبیع المشتری العبد المشتری لان فیه زیادة عاریة عن العوض فیؤدیٰ الی الربا. (هدایة/۳/۵۹/ کتاب البیوع)۔

[۳] قال الله تعالی: "یأیها الذین أمنوا لا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تکون تجارة عن تراض منکم". (النسآء/ ۲۹)۔

به دومره پیسې زیاتیږي، دا صریح ناجائز دي او د دې له وجې دا پوره کاروبار ناجائز کیږي همدغه ډول د موټر سائیکل اجرت حاصلول دا هم ناجائز دي. [۱]

په قسطونو باندې د کورني سامان تجارت

سوال: زموږ د قسطونو کاروبار دی او موږ کورني اوداسې نور د ضرورت شیان په اسانه قسطونو باندې خلکو ته ورکوو، چې د هغه طریق کار دادی چې موږ یوپکی (پنکه) په (۱۴۰۰) روپۍ واخیسته او یو ګاک ته مو دغه پکی (پنکه) د یو کال په قسطونو (۲۲۰۰) باندې ورکړه او ایډوانس ترې (۵۰۰) او د میاشتې ترې (۲۰۰) روپۍ قسط اخلو او که دا سړی بقایا رقم په یو کال کې ورنکړي او رقم باندې د یو کال نه زیاته موده تیره شي مثلاً دوه یا درې کاله، نو موږ خپل اصل رقم وصول کوو کوم چې مقرر شوی و او په دې باندې نور زیات هیڅ کمیشن وغیره نه اخلو، معلومات دا کول و چې داسې قسطونو باندې کاروبار جائز دی اوکه ناجائز؟ او که د جواز بله څه طریقه وي، نو هغه راته ولیکئ.

جواب: د قسطونو کومه طریقه چې تاسو لیکلې ده، یعنې څومره قیمت چې په اوله ورځ مقرر شوی و هغومره وصول کوئ او که فرض کړه په وخت باندې یې ادا نه کړي، نو زیاتې پیسې مه وصول کوئ، د قسطونو دا کاروبار صحیح دی. [۲]

---

[۱]]قال الله تعالي: "واحل الله البیع وحرم الربوا" لما روی عن رسول الله صلی الله علیه وسلم انه نهی عن قرض جر نفعاً. (بدائع الصنائع/کتاب القرض/ ۱۰/ ۵۹۷). کل قرض جر نفعاً فهو ربا. (الاشباه والنظائر/۲۵۷). ایضاً: مالک عن زید بن اسلم انه قال: کان الربا فی الجاهلیة ان یکون للرجل علی الرجل الحق الی اجل فاذا حل الحق قال اتقضی ام تربی فان قضی اخذ والا زاده فی حقه وأخر عنه فی الأجل. (مؤطا الامام مالک/۶۰۶/ باب ماجاء فی الربا فی الدین/ طبع میر محمد). ایضاً: کان الرجل فی لجاهلیة اذا کان له علی انسان مأة درهم الی الأجل فاذا جاء الأجل ولم یکن المدیون واجداً لذالک المال قال: زدنی فی المال حتی ازید فی الأجل فربما جعله مأتین. (تفسیر کثیر/۹/۲/سورة آل عمران: ۱۳۰).

[۲]] البیع مع تأجیل الثمن وتقسیط صحیح، یلزم ان تکون المدة معلومة فی البیع بالتأجیل والتقسیط. (شرح المجلة لسلیم رستم باز/۱۲۵/ رقم المادة: ۲۴۵، ۲۴۶/ طبع حبیبیه کوئته).

❖ د قرض مسئلې ❖

کورګانه کول او پیسې د قرض په طوراخیستل

سوال: ډیرزیات مواوریدلي دي چې سوداخیستونکی اوسودورکونکی دواړه دوزخیان دي او د یو شان سزا مستحق دي دامعلومول غواړم چې ایا حقیقت کې دواړه دیوشان سزامستحق دي؟ اوکله ناکله انسان دخپلې څه مجبوري له وجې په سودباندې قرض اخیستوته مجبورشي اوبیاپه کلونو کلونودخپلې غریبي اوبدحالي له وجې دسودپیسې ورکوي، نوایاداالله تعالی په نزدباندې دداسې کس له پاره هم درحم څه ګنجائش نه شته؟ دنیاکې داذهني تکلیف برداشت کولونه وروسته به اخرت کې هم دوزخ دهغه مقدروي؟ ګانه کول هم دسودیوقسم دی. زموږ معاشره کې ډیرخلک په سود باندې پیسې ورکوي اوهمدا دهغوی کاروباروي، هغوی ته پیشه ور سود خواره ویل کیږي، خوڅه خلک داسې هم دي چې دهغوی کاروبارپه سودباندې قرضې ورکول نه وي، نودتعلقاتوله وجې هغوی ګانه کیښودو سره قرض ورکړي اوبیادهغه ګانه نه اخیستل شوې ګټه پخپله خوري، دې صورت کې هم دواړه فریقان دبرابرې سزا مستحق دي؟ ماډیرمجبوري اوضرورت له وجې دخپل کورڅه برخه چاسره ګانه ایښې ده او دهغه دنیم قیمت پیسې مې ترې دقرض په طورباندې اخیستي دي اواوس زه هغه ته داپیسې ورکولوباندې خوشاله نه یم اوډیره بدحالي مې ده، توایادې صورت کې زه هم ګناه کې برابرشریک یم؟ اوزه دګانې ورکولوله وجې لوږوته هم رسیدلی یم، دکله نه چې ماقرض اخیستی دی اوسودورکوم. نومامحسوسه کړې ده چې زه مالي لحاظ سره کمزوری کیږم، پیسوکې برکت نه شته، کاروبارخراب شوی دی، ایا سود ورکولوسره دکوربرکت ختمیږي؟ دې نه پرته شپه ورځ دخپل دوزخي کیدوغم هم راسره وي.

جواب: سوداخیستل او ورکول دواړه حرام دي[1] اودګانې کوم صورت چې تاسولیکلی دی، هغه هم حرام دی[2]، تاسو سود قرض اخیستو سره داالله تعالی غضب ته پخپله دعوت ورکړی دی، اوس ددتوبې اواستغفارنه پرته ددې هیڅ علاج نه شته، الله تعالی دې تاسوباندې رحم

---

[1] [قال الله تعالي: "واحل الله البيع وحرم الربوا". (البقرة: ۲۷۵). وقال تعالي: "يأيها الذين أمنوا اتقوالله وذروا مابقى من الربوا ان كنتم مؤمنين، فان لم تفعلوا فأذنوا بحرب من الله ورسوله". (البقرة: ۲۷۸، ۲۷۹). وفى الحديث: عن جابررضى الله عنه قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم: آكل الربا ومؤكله وكاتبه وشاهديه، وقال هم سواء. (مشكوٰة/ باب الربا/۲٤٤/ طبع قديمى)۔

[2] [قال الحصكفي رحمه الله: (لا انتفاع به مطلقاً) لا باستخدام ولا سكنٰى ولا لبس ولا اجارة ولا اعارة سواء كان من مرتهن او راهن. (درمختار مع ردالمحتار/٦/ ٤٨٢/ كتاب الرهن)۔

وکړي، ايا داممکن نه ده چې د کور څه برخه تاسو خرڅه کړئ او د سود د قرض نه خلاصئ وموميځ؟

سوال: مادملازمت ريټائيرمنټ نه وروسته دخپل پنسن پيسې اود هاوس بلډنګ فنانس کارپوريشن نه قرض واخيست اوپه يوسل شل ګزه پلاټ باندې مې کورجوړکړ. پنځه ديرش کاله دکرايې کورکې اوسيدونه وروسته دخپل ذاتي کورخواهش مې پوره شو. دقرض واپسي په قسطونو باندې په پنځلس کاله کې کيږي اود قسطونو په لحاظ باندې به داپيسې چې پنځلس کلونو کې اداکيږي هغه داصل پيسونه تقريبا يونيم چندزياتې دي. يعني د(۲۵) زرو روپيو قرض به زه تقريبا(۹۷) زره روپۍ ورکوم، هاوس بلډنګ فنانس کارپوريشن يوه حکومتي اداره ده او داوسني سرکاري پاليسي مطابق دا اداره دجوړشوي کورپه ملکيت کې دشراکت له پاره پرته له سودنه قرضه ورکوي اوپنځلسوکلونو کې چې کومې زياتې پيسې اخلي، هغه غالبا ددې وخت دروپۍ دقيمت له وجې دي، ځکه چې جديدمعيشت کې افراط زريواهمه خبره ده، چې دهغه له وجې دروپۍ قيمت کميږي اوداستعمال شيان ګرانيږي. مثلاً: که چيرته له نن نه دپنځلس کلونو مخکې يعنې د(۱۹۶۸ع) داقتصاد جائزه واخلو. نوموړته به دهريوشي په قيمت کې دځمکې اواسمان فرق ښکاره شي، داسې صورت کې زياتو پيسوته د قيمت له وجې ګټه ويلوپه ځاي باندې(سود) ويل دکوم حدپورې سهي دي؟ خوکله چې ما د قرضې دامسئله يوملاصاحب (چې هغه ددين يوعالم هم دی) ته بيان کړه، نوهغه راته وفرمايل چې: تاسودباندې قرضې اخيستوله وجې کبيره ګناه کړې ده اوستاپه پنښن باندې چې څومره اوځنګه کورجوړيدای شو جوړکړی به دې و اوګذاره به دې کړې وه، خوتابه يوازې دبچيوله پاره داقرض اخيستو سره دوزخ نه اخيست، نوستاسونه مې ددې مسئلې پوښتنه کوله چې

الف: ايا ملکيت کې دشراکت په بنيادباندې قرض اخيستوسره ماکبيره ګناه کړې ده؟

ب: ايا خپلوبچيوته يوصفا ماحول اواوکور ورکول ديومسلمان له پاره منع دي؟ اوايايوازې دکم وسائلوله وجې په خراب حالاتوباندې صبراوشکرسره ناسته کول پکاردي اوخپل ژوندپه جائزذريعه باندې ښه کولوکوشش نه دی پکار؟

ج: ايا دپوره بيان شوي صورت نه وروسته هم دفنانس کارپوريشن نه اخيستی قرض به دسودقرض وي اودې باندې جوړ شوی کوربه دمسلمان له پاره حرام وي؟

جواب: هو! داقرض هم دسودقرض دی، په هرحال تاسواخيستی دی، نو اوس دالله تعالی مخکې دخپل جرم اقرار وکړئ اوتوبه اواستغفار وکړئ، الله تعالی به مومعاف کړي، دبانوله وجې دشي اصل نه بدليږي، نه يوحرام حلال کيدای شي، ځکه چې معامله دانسان سره نه ده، بلکې دالله تعالی سره ده اودالله تعالی مخکې بانې نه چليږي، بلکې دجرم خطرناک کېدوکې نور هم زياتوالی کيږي.[1]

[1] قال تعالى: "و احل الله البيع وحرم الربوا". (البقرة/۲۷۵). عن علي[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

قرض پیسې ورکول او بیرته ډیرې اخیستل

سوال: مایوصاحب ته په (۱۹۵۱ع) کې پنځویشت روپۍ قرض ورکړي دي، هغه ماته په (۱۹۹۳ع) کې پنځویشت روپۍ راکړې، که چیرته هغه ماته په (۱۹۵۱ع) کې پنځویشت روپۍ راکړې وای، نوما په هغوباندې درې ماسې سره زراخیستی شو، ځکه چې هغه وخت کې سره زر په سل روپۍ توله وه، اوس درې ماشوسره زرواخیستوله پاره ماته زرروپۍ پکاردي، ځکه چې نن سباسره زرپه څلورزره روپۍ توله ده، که زه دې پیسوباندې سره زراخیستوته لاړشم، نو دوکاندار به رانه پوښتنه هم ونه کړي، بلکې راته به وايي چې دماغ دې خراب دي که زه دقرض دارنه زرروپۍ غواړم، نوهغه راته سودخور وايي، تاسوووایئ چې داسې لین دین کې څه کول پکاردي چې دچاسره بې انصافي ونه شي؟

جواب: زه هم دافتوا ورکوم چې دروپۍ په بدله کې روپۍ اخیستل پکاردي،که نه، دسوددروازه به خلاصه شي، روپۍ قرض ورکولووخت کې دمالیت خیال دچاذهن کې هم نه وي،که نه، دپیسوپه ځای به دسروزروقرض اخیستل کیده، په هرحال دبل عالم نه هم پوښتنه وکړئ![1]

د ګانه شوې ګیڼې د مجبوري له وجې د خرڅولو نه وروسته که مالک راغی، نو اوس یې څه حکم دی؟

سوال: یوې ښځې له نن نه تقریبا څلور کاله مخکې زما د مور بي بي سره څه ګیڼه د پنځو زرو په عوض ګانه کړي و او ویې ویل چې په درې څلورو میاشتو کې به یې اخلم، له دې نه تقریبا شپږ میاشتې وروسته زما مور سخته ناروغه شوه او تقریبا د درې میاشتو ناورغي نه وروسته وفات شوه، د مور له وفات نه تقریبا یو کال وروسته هغه ښځه کور ته راغله، ویې ویل چې ما فلانۍ ګیڼه ستا مور ته ورکړې وه، هغه بیرته راکړئ، اتفاقي خبره ده چې د ضروري کار له وجې نه ځینې ګیڼې خرڅې شوې کوم چې په (۱۹۹۲، ۱۹۹۳ء) کې تقریبا په اووه زره روپیو خرڅې شوې، مور د مور ټول ګیڼې هغې ته وښودلې، چې هغه خپله ګیڼه وپیژني، خو په هغه ګیڼوکې د هغې ګیڼه نه وه، موږ هغې ته اووه زره روپۍ ورکول وغوښتل، نو هغې وانخستلې

بقیه د تیرمخ]‥ امیر المؤمنین مرفوعاً: کل قرض جر منفعة فهو ربا. (اعلاء السنن/ ۱۴/ ۵۱۲/ باب کل قرض جر منفعة فهو ربا، طبع ادارة القرآن کراچی). وقال الحصکفی رحمه الله: وفی الأشباه کل قرض جرنفعاً فهو حرام. (ردالمحتار/۵/۱۶۶/ طبع سعید)

[1] الدیون تقضٰی بأمثالها. (ردالمحتار/۳/۸۴۸/ مطلب الدیون تقضٰی بأمثالها، ایضاً: الاشباه والنظائر/۲۵۶/ الفن الثانی). رجل استقرض من آخر مبلغاً من الدراهم وتصرف بها ثم غلا سعرها، فهل علیه ردها مثلها؟ الجواب: نعم، ولا ینظر الی غلاء الدرهم ورخصها. (الفتاویٰ تنقیح الحامدیة/۱۰/ ۲۹۴/ باب القرض)۔

او وېي ويل چې زما ګڼه زياته قيمتي وه او ما سره هغه رسيد هم موجود دی په کوم ماليت باندې چې ما خرڅه کړې وه.

جواب: دهغې د ګېنې خرڅولو حق تاسوته نه و حاصل، په هرحال کوم ګېنه چې تاسود غلطي له وجې خرڅه کړې ده دهغې رسيد تاسوسره موجود دی چې دهغې نه د ګېنې وزن معلومېږي، اوس که هغه ښځه دعوه کوي چې د هغې ګېنه قيمتي وه، نو د هغې ثبوت دې وړاندي کړي هغې چې کله ګېنه ګانه کړې وه، نو د هغې وزن او حالت به ليکل شوی وي، يا خو دې هغه د خپلې دعوې ثبوت وړاندې کړي او په هغې باندې دې د دوه سړيو،يا د يوسړي او دوه ښځوګواهي وړاندې کړي چې هغې ستاسو مورسره د دومره ماليت ګېنه ايښې وه،که داسې ثبوت وړاندې کړي ستاسو په ذمه د هغومره ګېنې واپس کول ضروري دي اوکه هغه ثبوت نه شي وړاندې کولی، نو تاسودهغې په مخکې قسم وخورئ چې زموږ سره دومره ګېنه وه، دې ښځې ته پکار دي چې د قسم خوړلو نه وروسته جګړه ختمه کړي.[1]

د ګانه شوي کورکرايه اخيستل

سوال: په يو سړي باندې د چا يو لک روپۍ په طور د قرض واجب الادا دي، هغه سره د قرض ادا کولو هيڅ صورت نه و، له يو کور نه پرته چې دا کور ورسره ګانه کيښودل شي، اخر هغه دا کور يو سړي ته د دوه کلونو له پاره ګانه باندې ورکړ او د کور کرايه هغه سړي دوه زره روپۍ د مياشتې وصول کوله او دغه شان قرض دار د بل سړي قرض ختم کړ، اوس به ايا په دې صورت کې په دې کور باندې زکات فرض وي؟ ايا کور په داسې ګانه ورکول جائز دي.

جواب: په دې کور باندې هيڅ زکات نه شته.

دا کور ګانه کيښودل جائز دي که بل څه شرعي قباحت نه وي، که قرض ورکونکي د ګانه کړي کور کرايه د دې قرض په حساب سره کټ کړې ده، نو بيا خو صحيح ده، ګينې د رهن نه منافع حاصلول سود او ناجائز دي.[2]

د دکان په بدله کې په مقاطعه ورکړې ځمکه باندې که قرض والا د اخيستلو دعوه وکړي نو فيصله به څنګه کيږي؟

سوال: څه فرمايي علماء کرام او مفتيان ددين متين په دې مسئله کې چې د زيد او عمرو د کروندې د ځمکې په يو برخه باندې جګړه شوه، زيد وايي چې د نن نه تقريبا د پنځلسو کلونو خبره ده ه د عمرو د دکان زه مقروض شوم، د عمرو په وينا زه اته سوه روپۍ مقروض شوم، ما وويل : في الحال ما سره پيسې نه شته، زما فلانۍ ځمکه تاسو په مقاطعه باندې واخلئ،

---

[1] البينة على المدعي واليمين على المدعٰى عليه. (مشكوٰة/ ۱/ ۳۲٦/ باب الأقضية والشهادات).

[2] وفي الأشباه: كل قرض جر نفعاً حرام فكره للمرتهن سكنى المرهونة باذن الراهن. (درمختار/ ٥/ ١٦٦).

څومره هم چې ستاسو پیسې دی هغه لږ لږ وصول کوئ، چې کله تاسو د ځمکې د ګټې نه پیسې وصول کړئ، نو بیا ماته ځمکه راواپس کړه، په دې ویلو باندې ما د ځمکې قبضه عمرو ته ورکړه، په دې درمیانه موده کې ما د ځمکې د واپس کولو مطالبه وکړه. نو هغه ټال متېول کاو. عمرو وایي چې هغه مذکوره ځمکه زید د دکان د قرضې په عوض کې په ۸۰۰ روپۍ باندې په ما خرڅه کړې ده. ما د هغه نه اخیستې ده. چې د هغې تقریبا شل کاله شوي دي. لیکن ثبوت او ګواهان چاسره هم نه شته. هر یو قسم خوړلو ته تیار دی. خو زید وایي چې زما په زید باندې اعتبار نه شته. هغه یو کرت په دروغه قسم خوړلی دی. ما سره د دې ثبوت دی همدغه شان عمرو هم ویلي شي چې زید دروغژن دی زما د هغه په قسم باندې اعتبار نه شته. زید دا هم وایي چې د ځمکې په ابادي سره د قرضې نه چې کوم زیات مال تا وصول کړی دی د هغې هم حساب راکړه. اوس به په مذکوره صورت کې څوک رښتیني ګڼل کیږي؟ که عمرو صحیح وګڼل شي، نو د هغه د قول موافق به د اتو سوو روپیو په عوض دا سودا وي او که اوس به د موجوده نرخ په لحاظ سره سودا کیږي؟

د شرعي حکم نه مو خبر کړئ، د دې جګړې شرعي فیصله به څه وي؟ **﴿ بینوا توجروا ﴾** مهرباني وکړئ فقهي حوالو سره جواب ولیکئ!

جواب: دواړه ډلې په دې باندې متفق دي چې دا ځمکه په اصل کې د زید وه او دواړه ډلې په دې باندې هم متفق دي چې د اته سوه روپیو په بدل کې زید ته د ځمکې قبضه ورکړل شوې وه. اختلاف په دې کې دی چې دا قبضه د بیع وه او که د رهن؟

عمر د بیع مدعی دي او زید د هغه منکر، په مدعي فرض دي چې هغه د خپلې دعوې په ثبوت کې ګواهان وړاندې کړي او که یې وړاندې نه کړي، نو د منکر په قسم باندې به اعتماد کیږي او ځمکه به هغه ته حواله کول کیږي، له دې وجې شرعي فیصله د زید په حق کې ده. [۱]

خو په دې کې به د دوه شیانو معلومات په فیصله کې مدد کوي، اول دا چې دا معلومه شي چې دا د کوم کال خبره ده ایا هغه وخت د دومره ځمکې قیمت اته سوه روپۍ و؟

دویمه دا چې د ځمکې سودا وشي، نو د مشتري په نوم انتقال کیږي، خو د عمرو په نوم د دې ځمکې انتقال شوی دی؟

هر چې د زید د قول تعلق دی، عمرو ته په اته سوه کې ګانه ورکړل شوې وه او عمرو به دهغه وخت نه تر نن پورې له اته سوه ډیرې ګټلې وي، له دې وجې د پیسو د واپس ورکولو سوال نه شته. **والله اعلم!**

---

[۱] البینة علی المدعی والیمین علی المدعٰی علیه. (مشکوٰة/۳۲۶/ باب الأقضیة والشهادات).

په ډالرو اخیستل شوې قرضه به په ډالرو ادا کیږي

سوال: ما د یو دوست نه په (۱۹۹۰ء) کې څه پیسې قرض اخیستې وې چې په پاکستاني کرنسۍ کې نه وې، بلکې په ډالر کې وې، چې د هغو د واپس کېدو موده دوه کاله وه. خو ما ادا نه کړای شوې او بیا مې له هغه نه معافي وغوښته، نو هغه وویل چې کله تاسو سره وي، نو رایې کړه. حې هغه اوس ما ادا کړې دي، خو په ډالر کې ـ پوښتنه دادده چې د قرض دا طریقه صحیح ده که غلطه؟

ایا موږ قرض په ډالر کې اخیستی شو اوکه نه؟ د پاکستاني کرنسۍ او د ډالر په فرق سره چې کوم رقم د قرض په ادا کولو کې زیات یا کم ورکول کیږي د هغه شرعي حکم څه دی؟ چې هر کله په قرض نامه کې دا لیکل شوي وي چې د قرض ادائیګي به په ډالرو کې وي څکه چې قرض په ډالر کې ورکړل شوی دی.

جواب: که قرض د ډالر په شکل کې اخیستل شوی وي او د ورکولو فیصله یې هم د ډالر په شکل شوې وي، نو د ډالر په شکل باندې به ورکول کیږي که ګران وي او که ارزان وي. [1]

دامریکایي ډالرو د اخیستل شوي قرض ادائیګي به څنګه وي؟

سوال: ما دوه کاله مخکې د خپلې خور نه پنځوس زره روپۍ قرض حسنه اخیستې وې. هغې د شپږ سوه ډالرو ډرافټ راولیږه، چې د هغې پیسې اته څلویښت زره روپۍ جوړې شوې، اوس د هغه خور وینا ده چې د قرض پیسې دې د ډالر په صورت کې ادا شي، زما اصرار د روپیو په صورت کې د ورکولو دی، تاسو مې رهنمایي وکړئ!

جواب: هغې د امریکایي ډالرو ډرافټ رالیږلی و، له دې وجې دادې د ډالرو په شکل کې ادا شي. [2] والله اعلم!

د سرو زرو د قرض واپسي څنګه پکار ده؟

سوال: زما یو دوست الف: دنن نه پنځلس کاله مخکې یعنې په (۱۹۶۹ء) کې له یو کس :ب: نه پنځلس تولې سره زر قرض اخیستي وو. :ب: زرګر دی، نو هغه ورته نغدې پیسې ورنه کړې :الف: هغه سره زر تقریباً په دیارلس زره روپۍ باندې خرڅ کړل، اوس پنځلس کاله وروسته :ب: (چې هغه دملک نه برتللی و، بیرته راتلو سره) :الف: نه خپل پنځلس توله سره زر واپس

---

[1]]ولو استقرض فلوساً نافقة وقبضها ولم تكسد لكنها رخصت أو غلت فعليه رد مثله ما قبض بلا خلاف. (بدائع الصنائع/۷/۲۳۷/ فصل فی حکم البیع/ طبع ایچ ایم سعید/ کراچی).

[2]]القرض تقضٰی بأمثالها. (ردالمحتار/ ۳/۸۴۸/ کتاب الأیمان/ طبع سعید). الدیون تقضٰی بأمثالها. (الأشباه والنظائر/ ۲۵۶/ طبع قدیمی).

وغوښتل، :الف: وويل چې هغه وخت کې ماهغه په ديارلس زره روپۍ خرڅ کړي و. نوته مانه ديارلس زره روپۍ واخله، خو ب: وايي چې ماته ياهغه پنځلس تولې سره زر راکړه ياأوسنۍ قيمت راکړه، دحنفي فقهې په رڼاکې راته زرجواب راکړئ چې دې دواړوکې څوک په حق دي؟ اونن سبا دپنځلس تولې سره زروقيمت تقريباً (۲۲۵۰۰) روپۍ جوړيږي، اميدلرم چې جواب به زر راکړئ!

جواب: څومره سره زرېې چې يې ترې اخيستي و، هغومره به واپس ورکوي، دقيمت اعتبار نه شته. [۱]

فيکټري کې د سود قرض اخيستل جائز نه دي

سوال: فيکټري کې قرض ورکول کيږي، چې هغوکې موټر سائيکل، پنکه، دکور جوړولو قرضه وغيره ورکول کيږي اوهغه باندې څلورفيصده سودزموږ دتنخوانه کټ کيږي، ايا ددې اخيستل صحيح دي؟

جواب: دادسودقرضه شوه، ددې اخيستل جائزنه دي. [۲]

کورجوړولوله پاره په سود قرضه اخيستل ناجائزدي

سوال: ماسره يوپلاټ دی اودهغه جوړولوله پاره ماسره هيڅ لاره نه شته، زماپنځه بچي دي، حکومت قرضه ورکوي، د شپته زروبه اتيا زره واپس اخلي، نوايازه قرضه واخلم اوکور جوړکړم، دازماله پاره جائزدي اوکه ناجائز؟

جواب: يادساتل پکاردي، چې څنګه (سود) اخيستل منع او حرام دي، دغه شان سودورکول هم حرام دي، حکومت چې کومې شل زره روپۍ زياتې اخلي، داسود دی[۳]، نودامعامله شرعي طورباندې ناجائزده. [۴]

۱] استقرض من الفلوج الرائجة والعدالى فكسدت فعليه مثلها كاسدة ولا يغرم قيمتها وكذا كل ما يكال ويوزن لما مر انه مضمون بمثله فلا عبرة بغلائه ورخصه. (درالمختار مع ردالمحتار/ ۵ / ۱۶۲/ باب المرابحة والتولية/ فصل فى القرض، ايضاً: عالمگيري/ ۳ /۲۰۴ / الباب التاسع عشر فى القرض والا ستقراض)۔

۲] قال الحصكفى رحمه الله: وفى الأشباه كل قرض جر نفعاً فهو حرام. (ردالمحتار/۵/۱۶۶). عن جابر رضي الله عنه قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال هم سواء. (مشكوٰة/۲۴۴/باب الربا)۔

۳]عن على رضي الله عنه قال: كل قرض جر منفعة فهو رباً. (اعلاء السنن/۱۴/ ۵۱۲/ باب كل قرض جر منفعة، طبع كراچى)

۴] عن جابر رضي الله عنه قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال هم سواء. رواه مسلم. (مشكوٰة/۱/۲۴۴/ باب الربا/طبع قديمى)۔

د بینک د ملازم یا د حرامه ګټه کونکي نه قرض اخیستل

سوال: که څوک د بینک ملازمت کوي یا دچا ګټه حرامه وي، نو له هغه نه قرض اخیستل کیدای شي؟

جواب: هغه به هم حرام وي. [1]

په نیمه باندې څاروی ورکول صحیح نه دي

سوال: زید د میښې یو بچی (کټی) مثلاً: په پنځه زره روپۍ باندې واخیست او اخیستو سره یې بکر ته حواله کړ چې هغه یې وپالي او د هغه خدمت وکړي، بکر د هغه پالنه او د هغه د خوراک انتظام یې وکړ، یو کال یا دوه کاله وروسته زید او بکر یوځای کېدو سره هغه په لس زره باندې خرڅ کړ او زید خپل ذاتي پیسې پنځه زره ویستو سره باقي ګټه پنځه زره روپیو کې نیمې بکر ته ورکړې او نیمې یې خپله واخیستې، ایا دا کار صحیح دی؟

جواب: داسې په نیمه باندې څاروی ورکول صحیح نه دي، هغه څاروی د زید ملکیت دی او پالنه کونکی یې د اجرت مستحق دی، که د خرڅولو نه وروسته د زیات مال نیمه برخه هغه ته ورکړي او هغه یې په رضا قبوله کړي، نو دا جائز ده. [2]

صحابه کرامو رضي الله عنهم به د غیر مسلمو نه څنګه قرضې اخیستې

سوال: جناب! یو خبره زما په ذهن کې تاویږي، جواب راکولو سره مې تسلي وکړئ چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې موږ لوستي دي چې اکثر صحابه کرامو رضي الله عنهم به د ضرورت په وخت د غیر مسلمو نه قرض اخیست، د دې به څه نوعیت و؟

جواب: صحابه کرامو رضي الله عنهم به سودي قرضې نه اخیستې، دکله نه چې د سود نه منع شوې وه، چا هم د یو غیر مسلم نه سودي قرض نه و اخیستی. [3]

د هاوس بلډنګ فنانس کارپوریشن نه قرضه اخیستو سره کور جوړول

سوال: مخکې به هاؤس بلډنګ فنانس کارپوریشن په سود باندې قرضه ورکوله، خو اوس

---

[1] وفی ردالمحتار: (قوله الحرام ینتقل) ای تنتقل حرمته وان تداولته الأیدی وتبدلت الأملاک. (ردالمحتار/۵/۹۸/باب البیع الفاسد/کتاب البیوع).

[2] واذا دفع الرجل الی رجل دابة لیعمل علیها ویؤاجرها علی ان ما رزق الله تعالی من شیء فهو بینهما فان آجر العامل الدابة من الناس واخذ الجر کان الاجر کله لرب الدابة وللعامل اجر مثل عمله. (عالمگیري/٤/٤٤٥).

[3] عن عمر بن الخطاب ان آخر ما نزلت آیة الربوا، وان رسول الله صلی الله علیه وسلم قبض ولم یفسرها لنا فدعا الربا والریبة. (مشکوٰة/۲٤٦/ باب الربا/ طبع قدیمی).

هغوی په شراکت باندې قرضه ورکوي، دې کې دمخکې نه مقرر کړل شي چې د کور کرایه به څه وي؟ نیمه کرایه به کارپوریشن اخلي او نیمه به د کور مالک. خو داخبره یادساتل پکار دي چې د کور کرایه کله ملاویږي، کله نه ملاویږي او کله کور خالي وي او کله کرایه زیاتیږي او کمیږي. خو کارپوریشن هم دهغه مقرر شوې د کرایې نیمه کرایه اخلي. ایا دا سود نه دی؟ بلکې داد سود نه هم بدتر دی. ځکه چې دسود لفظ ورته نه اخیستل کیږي، خو حقیقت کې سود دی. دغه شان ناخبر خلک دسود په شان ګناه کې شریک شي. تاسو خپل خیال زرترزره بیان کړئ. ډیره مهرباني به مو وي.

جواب: ماچې کوم حدپورې غورکړی دی، نو دکارپوریشن دامعامله هم سود کې داخله ده، ددې معاملې پوره حقیقت دنوروعالمانو نه هم معلوم کړئ.[1]

د قرض پیسو نه زیاتې اخیستل

سوال: ډیروخت مخکې دماخپل پلار نه دقرض په طورباندې لس زره روپۍ واخیستې او دې خیال سره مې پرې کورجوړ کړ، چې دا کور به په کرایه ورکړم، نو قرض به هم اداکړم او ماته به هم څه پیسې ملاویږي او بیاماهغه په کورپه څلورسوه روپۍ میاشت باندې په کرایه ورکړ اودوه سوه روپۍ میاشت به پلارته ورکولې اودوه سوه روپۍ به مابینک کې جمع کولې دې نیت سره چې لس زره روپۍ جمع شي، نوهغه به ورته واپس کړم، اوس خبره داده چې دغه لس زره روپۍ پوره کیدونکې دي، نوماته مې پلاروویل چې ماته به زمالس زره روپۍ کله راکوې؟ماورته وویل چې لرشان وخت پاتې دی، چې پیسې جمع شي، نوتاسوته به یې درکړم، نوپلارمې راته وویل چې دا خو زماپه پیسوباندې پیداشوې پیسې دي، دا راته ووایه چې مانه اخیستل شوې پیسې به کله راکوې، یعنې دهغه اراده ده چې کومې دوه سوه روپۍ میاشت یې چې اخیستې هغه هم او کومې دوه سوه چې جمع کړې وې هغه هم دهغه پیسې دي دغه شان به هغه ته پنځلس زره روپۍ ملاوشي او اوس هغه غواړي چې لس زره زماقرض هم راکړه، یعنې هغه دلس زرونه پنځویش زره جوړې کړي.

جواب: تاسوچې څومره پیسې ورکړي دي، دهغه دقرض هغومره برخه اداشوې ده، نورې پیسې هم ورته ورکړئ، دهغه قرض یوازې لس زره روپۍ دی، دهغه نه زیاتې اخیستل دهغه له پاره جائزنه دي.[2]

---

[1] وفی التنویر: الربا هو فضل خال عن عوض بمعیار شرعی مشروط لأحد المتعاقدین فی المعاوضة. (شرح التنویر مع ردالمحتار/ ۱٦۸/۵ تا ۱۷۰، باب الربا/طبع ایچ ایم سعید)_

[2] القرض هو عقد مخصوص یرد علی دفع مال مثلی لآخر لیرد مثله. (تنویر الأبصار مع ردالمحتار/۱٦۷/۵/ فصل فی القرض). کل قرض جر نفعاً فهو حرام. (ردالمحتار/۵/ ۱٦٦)_

په قسطونو باندې قرض اخيستل جائز نه دي

سوال: ما شپږ مياشتې مخکې د سخت ضرورت له وجې نه لس زره روپۍ په قسطونو باندې اخيستې وې، ددې طريقه کار داو چې اول زما نه هغه سړي دوه نيم زره روپۍ د ايډوانس په طور واخيستې او بيا يې رانه هره مياشت زر(۱۰۰۰) روپۍ اخيستې، ايا دا پيسې چې ما اخيستې دي دې ته به سود وايي؟

جواب: دا سودي پيسې دي، د بيا له پاره د داسې پيسو د اخيستو جرات مه کوئ[1] الله پاک ته توبه وباسئ ځکه چې سود خوړل او سود ورکول کبيره ګناه ده او الله پاک په دې باندې د جنګ اعلان کړئ دی. [2]

قرض ورکولو سره په هغه باندې ګټه اخيستل جائز نه دي

سوال: زيد د عمرو نه قرض واخيست، حال دا چې عمرو هغه پيسې په بينک کې کيښودې، د هغه ځاس نه هغه ته هره مياشت يا د څو مياشتو په يوځای ګټه ملاويدله، چې کله زيد دا پيسې واخيستې، نو هغه سړي ته يې وويل چې دا پيسې راکړه، چې کومه ګټه بينک درکوي هغه به زه درکوم، ايا دا ګټه سود دی؟ د دې ګناه به د چا په سر وي حال دا چې عمرو غريب دی؟ که د زيد په پيسو باندې ګټه چې د لږ مقدار ده نه ورکوي، نو د غريب ګزاره به ګرانه وي او عمر به پيسې هم نه ورکوي، جواب راکړئ.

جواب : دا سود دی ګناه به د اخيستونکي او ورکونکي دواړو په ذمه وي. [3]

د مقروض(پوروړي) د کور نه خوراک څښاک کول

سوال: که چاته يې قرض حسنه ورکړی وي، نو د هغه سره خوراک څښاک کول صحيح دي او که نه؟

---

[1]]والربا الذى كانت العرب تعرفه وتفعله انما كان قرض الدراهم والدنانير الى اجل بزيادة على مقدار ما استقرض على ما يتراضون به ولم يكونوا يعرفون البيع بالنقد. . . . . . و لذالک قال الله تعالي: وما أتيتم من ربوا ليربوا فى اموال الناس فلا يربوا عندالله، فاخبر ان تلك الزيادة المشروطة انما كانت ربا في المال العين لانه لا عوض لها من جهة المقرض. . . . . . الخ. (احكام القرآن للجصاص/۱/ ٤٦٥/ باب الربا، طبع سهيل اكيدمى). ايضاً: (واحل الله البيع وحرم الربوا). . . . . فمن الربا ما هو بيع ومنه ما ليس ببيع وهو ربا اهل الجاهلية وهو القرض المشروط فيه الاجل وزيادة مال المستقرض. (احكام القرآن للجصاص/٤٦٩/ باب البيع، طبع سهيل اكيدمى لاهور).

[2] ["فان لم تفعوال فاذنوا بحرب من الله ورسوله". (البقرة: ۲۷۹).

[3] عن على انه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم لعن آكل الربا ومؤكله وكاتبه. . . . . . الخ. (مشكوٰة/۱/ ۲٤٦/ باب الربائ، طبع قديمى كتب خانه).

جواب: که هغه پرې د قرض له وجې نه خوراک کوي، نو خوراک یې جائز نه دی او که د قرض نه مخکې د دواړو طرفونو نه د خوراک او په یو بل د خوړلو عادت و، نو جائز دي. د دې باوجود هم که د احتیاط نه کار واخیستل شي، نو غوره ده. [۱]

قرض باندې ګټه اخیستل سود دی

سوال: ځینې خلک د شیانونه پرته موږ نه نغدې پیسې کله پنځوس او کله سل روپۍ یاله دې نه کمې زیاتې قرض اخلي، په شیانو باندې موږ ته تقریباً پنځلس شل فیصده ګټه حاصلیږي، خو نغدې پیسې ورکولو باندې موږ ته هیڅ ګټه نه ملاویږي، حالانکې دا نغدې ورکړل شوې پیسې هم موږ ته میاشت دوه میاشتې وروسته ملاویږي او کله دې نه هم ډیروخت وروسته، که چیرې موږ دې باندې ګټه اخلو، نو ایا دا به هم سود کې داخل وي او زموږ له پاره به جائزوي؟

جواب: نغدې پیسې قرض ورکولو ته قرض حسنه ویل کیږي، دې باندې به تاسو ته ثواب ملاویږي خو دې باندې زیاتې پیسې اخیستل دګټې په نوم باندې سود دی او دا حلال نه دي[۲] مسلمان ته هر یوه معامله د دنیا دګټې له پاره کول نه دي پکار، داخرت دفایدې له پاره هم څه کول پکاردي، نو یو ضرورت مند ته قرض حسنه ورکول د اخرت ګټه ده، دې باندې هم ډیرزیات ثواب او اجر ملاویږي.[۳]

قرض سره څه بل شی هم اخیستل

سوال: مانه زما تره لس زره روپۍ نغدې واخیستې او یو کال وروسته به تا ته لس زره روپۍ واپس کړم او دې سره به پنځویش منه وریجې هم، ایا ما له پاره پیسې او غله اخیستل جائزدي؟

---

[۱] عن انس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذا اقرض احدكم قرضاً فاهديٰ اليه او حمله على الدابة فلا يركبه ولا يقبلها الا ان يكون جريٰ بينه وبينه قبل ذٰلك. (مشكوٰة/ ۲۴۷/باب الربا/ طبع قديمى كتب خانه).

[۲] عن على امير المؤمنين مرفوعاً: كل قرض جر منفعة فهو ربا. (اعلاء السنن/۱۴/ ۵۱۲/باب كل قرض جر منفعة فهو ربا). وفى الشامية: كل قرض جر نفعا فهو حرام. (ج۵/ ۱۶۶) والربا الذى كانت العرب تعرفه وتفعله انما كان قرض الدراهم والدنانير الى اجل بزيادة على مقدار ما استقرض على ما يتراضون به ولم يكونوا يعرفون البيع بالنقد. . . . . . و لذالك قال الله تعالي: وما أتيتم من ربوا ليربوا فى اموال الناس فلا يربوا عندالله. فاخبر ان تلك الزيادة المشروطة انما كانت ربا فيالمال العين لانه لا عوض لها من جهة المقرض. . . . . الخ. (احكام القرآن للجصاص/۱/ ۴۶۵/ باب الربا، طبع سهيل اكيدمى). ايضاً: (واحل الله البيع وحرم الربوا). . . . . فمن الربا ما هو بيع ومنه ما ليس ببيع وهو ربا اهل الجاهلية وهو القرض المشروط فيه الاجل وزيادة مال المستقرض. (احكام القرآن للجصاص/۴۶۹/ باب البيع، طبع سهيل اكيدمى لاهور)۔

[۳] قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من كان فى حاجة اخيه كان الله فى حاجته ومن فرج عن مسلم كربة فرج الله عنه كربة من كربات يوم القيامة. (مشكوٰة/۴۲۲/ باب الشفقة والرحمة على الخلق/ الفصل الاول)۔

جواب: کله چې تاسو ته خپلې لس زره روپۍ درکړل شي، نو هغې سره نورڅه زيات اخيستل سود دی، يعنې حلال نه دي.[۱]

د قرض واپسي با ندې زياتی پيسې اخيستل

سوال: زما ورور زمانه قرض لس روپۍ اخلي او واپس کولو وخت کې په خوشالي باندې ماته پنځلس روپۍ راکوي، پوښتنه داده چې، ايا دا سود خو نه دی؟

جواب: که چيرې زياتې پيسې دمعاوضې په طورباندې درکوي، نو دا سود دی[۲] او که هسې دخپل طرفنه دانعام او احسان له پاره يې درکوي، نو بيا دې وروسته څه بل وخت کې درکړي.[۳]

قرض ورکولو وخت کې د دعا شرط لګول

سوال: که چاته قرض په شرط باندې ورکړل شي چې دپيسو واپس کولو وخت پورې به زما حق کې دعا کوې، نو ايا دا به هم سود کې داخل وي او دهغه دعا به قبليږي او که نه؟

جواب: چاته چې قرض ورکړل شي دعاخو به هغه پخپله باندې هم کوي، په هرحال دورکونکي له پاره ددعا شرط لګول غلط دي او دهغه ثواب ختمونکی دی، خو دا سود نه دی يعنې ددعا شرط لګول سهي نه دي.

د قرض د ادا کولو له پاره سودي قرضه اخيستل

سوال: زه د ځينې خلکو مقروض يم، اوس زه دا قرضه ادا کول غواړم، خو ماسره وسائل نه شته، اوس که زه د دې قرضې د ادا کولو له پاره د حکومت نه قرضه اخلم، نو په هغې باندې سود ادا کول راځي، عرض دادی چې زما رهنمايي وکړئ چې زه څه وکړم؟ ايا د خلکو قرضې ورکولوله پاره حکومتي قرض واخلم او په هغو سود ورکړم؟

جواب: د قرض د ورکولو له پاره د حکومت د يوې ادارې نه هم د سودي قرضې اخيستو مشوره تاته نه شي درکول کېدای، ځکه چې سودي قرضه اخيستل ګناه ده [۴] او ډير خلک

۱] ايضاً اوګورئ تيره شوی حواله (عن علی امير المؤمنين مرفوعاً: کل قرض جر منفعة فهو ربا. . . الخ)۔

۲] ايضاً پورتنئ حواله۔

۳] عن جابر رضی الله عنه قال: کان لی علی النبی صلی الله عليه وسلم دين فقضا لی وزادنی. (مشکوٰة/ ۲۵۳/ باب الافلاس والانظار، الفصل الثانی). وفی المرقاة للقاري: من استقرض شيئًا فرد احسن او اکثر منه من غير شرطه کان محسناً، ويحل ذٰلک للمقروض، وقال النووي رحمه الله: يجوز للمقرض اخذ الزيادة، سواء زاد فی الصفة او فی العدد. . . . . وحجة اصحابنا عموم قوله صلی الله عليه وسلم: فان خيرالناس احسنهم قضاء. وفی الحديث دليل علی انه رد الأجود فی القرض او الدين من السنة ومکارم الأخلاق، وليس هو من قرض جر منفعة. (مرقاة/۶/ ۱۱۷، باب الافلاس والانظار/طبع رشيديه)۔

۴]قال تعالي: واحل الله البيع وحرم الربوا. (البقرة: ۲۷۵). عن علی [بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

زما په علم کې دي چې هغوی د داسې ضرورتونو له پاره د بینک نه قرضې واخیستې، خو د همیشه له پاره په سودي قرضه کې ونیول شو، هغوی د خپلې قرضې نه ډیرې زیاتې پیسې بینک ته ادا کړي دي، بلکې اوس یې د سود نه وروسته د نور سود په چکر کې دي.

قرض څنګه ادا کړل شي، په ډالرو که په روپیو؟

سوال: ما له نن نه د څلورو کاله نه زیاته موده مخکې د خپل یو دوست نه شل زره روپۍ قرض واخیستې، پرته د څه پیشګي د شرط کولو نه، اصولاً ماته دا پیسې زر ادا کول پکار و، خو ما د کوشش باوجود داسې و نه کړای شو او د تیرو اووه کلونو نه په یورپ کې مقیم یم، کوم وخت چې ما دا پیسې اخیستې وې هغه وخت د امریکي ډالر قیمت کم و زیات شل روپۍ و، نوما په خپل زړه کې هماغه وخت دا فیصله وکړه چې زه به زر ډالره ولیږم، اوس چې هر کله ما هغه ته زر ډالر ولیږل، نو هغه پنځه سوه ډالر ماته دي وینا سره واپس کړل چې ما خپلې شل زره روپۍ وصول کړي دي او پاتې تاته واپس کوم ځکه چې ما تاته شل زره روپۍ پاکستانۍ درکړې وې نه امریکي ډالر زما دا اصرار دي چې کوم وخت ما دا پیسې اخیستې وې هغه وخت د ډالر قیمت شل روپۍ و، اوس که د ډالر قیمت زیات شو او دوچند شو، نو په دې کې د چا څه ګناه؟ دویم دا چې دا خو د ډیر ظلم خبره ده چې د نن نه څلور کاله مخکې که د قیمت او ګران والي حساب ولګول شي، نو د نن څلوېښت زره د هغه وخت د شلو زرو برابر وي، خو هغه ضد کوي او وایي چې دا سراسر سود دی، چې زه به یې په هیڅ قیمت وانخلم، زما اصرار اوس هم په خپل ځای قائم دی او دا ظلم او زیادت ګنم چې یو سړی قرض درکړي او په موجوده خراب تر معاشي صورت حال کې د هغه پیسو قدرو قیمت نیم پاتې شي حال دا چې په دې کې د دواړو هیڅ قصور نه شته، د دې مشکل حل د علماء حق په نزد څه کیدای شي؟

جواب: دا مسئله ډیره ګرانه ده، په دې کې زما رایه دا ده چې د امریکي ډالر چې مساوي کوم رقم جوړیږي، هغه دې ورکړل شي، ځکه چې د پاکستاني روپیو قیمت بخپله نه غورځیږي، بلکې غورځول کیږي او په دې کې د امریکي ډالرو لحاظ ساتل کیږي، له دې وجې کوم وخت چې قرض اخیستل شوی و هغه وخت چې د دې پیسو څومره امریکي ډالر جوړیدې هغه به واجب الادا وي، د نورو علماء کرامو نه دې هم په دې کې تحقیق وکړل شي. [1]

بقيه د تيرمخ]..اميرالمؤمنينرضى الله عنه مرفوعاً: كل قرض جر منفعة فهو ربا، وكل قرض شرط فيه الزيادة فهو حرام بلا خلاف. (اعلاء السنن/١٤/ ٤٩٩/ طبع ادارة القرآن/ كراچى). قال تعالىٰ: "يأيها الذين أمنوا لا تاكلواالربٰوا اضعافاً مضاعفة واتقوالله لعلكم تفلحون. واتقواالنار التى اعدت للكٰفرين.(آل عمران: ١٣١).

[1] ولو استقرض فلوساً نافقة وقبضها ولم تكسد، لكنها رخصت او غلت، فعليه رد مثله ما قبض بلا خلاف. (بدائع الصنائع/ فصل فى حكم البيع/٧/ ٢٣٧/ طبع بيروت). ايضاً: رجل استقرض من آخر مبلغاً من الدراهم وتصرف بها ثم غلا سعرها فهل عليه ردها مثلها؟ الجواب:نعم، ولاينظر [بقيه حاشيه په راروانه صفحه.

د لسو کلونو مخکینی قرض په کوم حساب سره واپس شي؟

سوال: یو سړی مثلا: زید بکر ته یو لک روپۍ قرض ورکړې، یا یې د بکر په لاس یو شی په یو لک روپۍ باندې خرڅ کړ، بکر د قرض په ادا کولو کې مثلا: د لسو کاله تاخیر وکړ، بل طرف ته لس کاله وروسته د روپۍ قیمت د مخکې نه ډیر زیات غورځیدلی دی، اوس سوال دادی چې ایا زید د دې خبرې پابند دی چې هغه د بکر نه یو لک روپۍ وصول کړي؟ یا که په روپۍ کې د کمي په تناسب سره به د زیاتو پیسو اخیستو مجاز وي؟ که هغه یوازې یو لک روپۍ وصولوي. نو په دې کې د زید ډیر نقصان دی او دغه شان به د قرض لین دین کول او قرض ورکول بندشي، چې په هغه کې ظاهره ده ډیر لوي حرج دی او که هغه زیاتې پیسې اخلي. نو په هغه کې د سود ویره ده، د شریعت اسلامیه په دې کې څه حکم دی؟

جواب: دې ضعیف بنده خو د سود نه د بچ کیدو له پاره همدا فتوا ورکوله، خو د روپۍ د قیمت مسلسل کمیدو د دې رایې په بدلولو باندې مجبور کړ، خو په دې کې دا امر د توجه لائق دی چې کله زموږ د روپۍ د قیمت د کمي اعلان وشي (او کله پرته د اعلان نه دا حرکت کیږي) نو د دې معیار څه وي؟ دا ضعیف بنده د مالیاتو نه واقف نه دی، خو خیال مې دی چې نن سبا په دنیا کې د امریکې ډالر راج دی، له دې وجې زموږ د کرنسۍ معیار به هم هغه وي، که زما دا قیاس صحیح وي، نو امریکیي ډالر به معیار جوړیږي او د لسو کلونو مخکې قیمت دې واجب الاداء وګڼل شي، که نه سره زر دې معیار جوړ کړل شي، دا چې دې ضعیف بنده لیکلي دي، د دې حیثیت د فتوا نه دی بلکې یو ذاتي رایه ده یا خیال دی، نور اکابرین اهل فتوا ته دې رجوع وشي او هغوی چې څه فتوا ورکړي هغې باندې دې عمل وشي. [1]

بقیه دتیرمخ].الی غلاء الدراهم ورخصها.(تنقیح الفتاویٰ الحامدیة/۱/۲۹۲/باب القرض/طبع رشیدیه/کوئته)

[1] د نورو علماء کرامو رائې او فتویٰ داده چه څومره روپئ ئې قرض اخستې وې نود هم دغومره واپس کولو حکم دې، که دروپئ قیمت کم شی اوکه زیات شی، البته که د روپو د قرض ورکولو په ځائې ډالر ورکړې شي یا بله کرنسی (غیرملکی پیسې) نوبیا به هم ددغه کرنسئ واپس کولو حکم وی. القروض یجب فی الشریعة الاسلامیة ان تقضی بامثالها. (بحوث فی قضاهای فقهیة معاصرة/۱۷٤/طبع دارالعلوم /کراچی). ایضاً: الدین تقضی بامثالها. (ردالمحتار/۳/۸٤۸/ کتاب الأیمان/مطلب الدیون تقضی بأمثالها). الدیون تقضی بامثالها. (الاشباه والنظائر/ ۲۵٦/الفن الثانی/کتاب المداینات). هو عقد مخصوص یرد علی دفع مثلی لیرد مثله. (تنویرالابصار مع الدرالمختار/۵/۱٦۱/ باب المرابحة والتولیة/فصل فی القرض). والذی یتحقق من النظر فی دلائل القرآن والسنة ومشاهدة معاملات الناس ان المثلیة المطلوبة فی القرض هی المثلیة فی المقدار والکمیة، دون المثلیة فی القیمة والمالیة. (بحوث فی قضایا فقهیة معاصرة/ ۱۷٤/طبع دارالعلوم/ کراچی). وکذا فی الفتاویٰ العالمگیریة/۵/۳٦٦/ کتاب الکراهیة/الباب السابع والعشرون فی القرض والدین).

د قومي قرضو ګناه به په چاوي؟

سوال: قرض داري باندې دقرض زبردست بوج وي، تردې پورې چې حضور ﷺ به دقرض داري کس دجنازې لمونځ نه کاو، ترڅوپورې چې الله تعالی حضور ﷺ ته وسعت نه و ورکړی، وروسته به حضور ﷺ دهغه قرض په خپله ذمه باندې واخيست او دجنازې لمونځ به يې اداکړ.
زمونږقوم باندې په اربونوډالر قرض دی، چې هغه دقوم په نوم باندې دورلډبينک نه اخيستل شوی دی، دهغه اصل اوسودچې په اربونوروپۍ جوړيږي په هريوکس باندې واجب دي، اودغه قرض دسود سره په هريوکس باندې واجب دی، اوس سوال دادی چې د جنازې کولو وخت کې صدر، وزيراعظم، فنانس منسټر اودهغه دکارکنانوپه کاته کې به اچول کيږي يادمړي خپلوان اصل قرض دسودنه پرته حکومت ته حواله کړي، چې هغوی يې ورلډبينک ته حواله کړي؟ اياد په مقروض حالت کې دجنازې لمونځ کيدای شي، چې دهغه هيڅ ذمه داري نه وي؟اوسه پورې چې کوم پرته له څه واسطې نه دحکومت په قرضه کې وفات شوي دي. هغوی به ښنل کيږي؟ ډيرخلک چې هغوی دالله تعالی اودهغه درسول ﷺ اطاعت کوي، داسوال کوي، چې ددې ماسره هيڅ جواب نه شته.
جواب: قومي قرضې دخلکوپه ذمه نه وي، بلکې دحکومت په ذمه وي، نودهغه باره کې به پوښتنه دعوامونه نه کيږي، کوم حکومت چې دغه قرضه اخستې وي دهغوی ~~نه به پوښتنه~~ کيږي، خو حکومت دعوامونمائندګي کوي، له دې وجې غيراختياري طورباندې په عوامو باندې هم ددغې قرضواثر پريوځي، اګرچې عوام ګناهګارنه دي.

د وزير اعظم خود روزګار سکيم(پروګرام) نه قرض اخيستل

سوال: زه دا معلومات کول غواړم چې د وزيراعظم خود روزګار اسکيم نه د کاروبار له پاره د قرضې اخيستو په باره کې شرعي حکم څه دی؟
جواب: دا سودي قرض دی او سودي قرض شرعا جائز نه دی. [1]

د نوم اوپتې نه ښودونکي کس مالي امداد څنګه واپس کړو؟

سوال: عرض دی چې څه وخت مخکې ماسره يوحادثه وشوه اوهغه بل ښارکې شوې وه، هغه

[1] فمن الربا ما هو بيع ومنه ما ليس ببيع وهو ربا اهل الجاهلية وهو القرض المشروط فيه الأجل وزيادة مال على المستقرض. (احکام القرآن للجصاص/١/ ٤٦٩/. ايضاً: واما الذى يرجع الى نفس القرض فهو ان يكون فيه جر منفعة فانكان لم يجز، نحو ما اذا اقرضه دراهم غلة على ان يرد عليه صحاحاً، او اقرضه وشرط شرطا له فيه منفعة لما روى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه نهى عن قرض جر نفعاً، ولأن الزيادة المشروطة تشبه الربا، لانها فضل لا يقابله عوض،والتحرزعن حقيقة الربا وعن شبهة الربا واجب(بدائع الصنائع/٧/٥٩٧/كتاب القرض،فصل فى الشروط).

کې يوسړي ماسره د پيسو امداد کړی و، زما په ذيرزيات پوښتنو باندې هم هغه خپل نوم او پته نه وه ښودلې، د هغه وخت نه اوسه پورې زه پريشاني کې مبتلايم، تاسو ماته ووايئ چې زه هغه ته پيسې څنګه واپس کړم او ددې په قران او حديث کې څه حکم دی؟

جواب: چې هغه کس خپل نوم او پته نه ده ښودلې، نو ددې ثابتيږي چې د هغه نيت ددې پيسو واپس اخيستو نه و، نو ددې واپس کولو پاره د پريشانيدو ضرورت نه شته او که چيرې تاسو ته الله تعالى توفيق درکړی دی، نو هغه هومره پيسې د هغه صاحب له طرف نه صدقه کړئ. [۱]

د نامعلومه هندوانو قرض څنګه اداکړو؟

سوال: له نن نه تقريبا څلويښت کاله مخکې زموږ هندو (سيټ) سره کاروباري لين دين و، هغه هندو و، د پاکستان جوړيدو په وخت هغه ددې ځای نه هندوستان ته لاړ او هغه هندو موږ ته خپله پته نه وه ښودلې او ددې ځای نه لاړ، پريشاني داده چې د هغه د قرض په طور باندې څه پيسې موږ سره پاتې شوي دي، اوس ماته يادنه دي چې د هغه څومره پيسې په موږ باندې قرض دي؟ کله چې هغه هندوان لاړل، نو هغوی موږ سره د هغه ځای نه هيڅ تعلق نه دی ساتلی، نه يې راته خپله پته وغيره ښودلې ده زه غواړم که چيرې هغه هندو ژوندی وي چې هغه ته خپلې پيسې واپس کړم او که ژوندی نه وي، نو چې د هغه کوم وراثان دي هغوی ته هغه پيسې واپس کړم، خو پريشاني داده چې نه ماته هغه پيسې يادې دي او نه راته د هغوی څه پته معلومه ده، تاسو مهرباني وکړئ او ماته ووايئ چې زه دې باره کې څه وکړم؟ خدای دې نه کړي ددې پيسو باره کې اخرت کې ماته سزا راکړل شي، زه خوايمان داري سره د هغوی پيسې واپس کول غواړم، هغه هندوان لس يا اته کسان وو.

جواب: پيسې څومره وې؟ ددې اندازه خوکيدای شي، سوچ وکړئ چې تقريباً دومره به وې، څومره پيسې موچې ذهن ته راشي هغه پيسې چا ضرورت مندته ورکړئ او د خپلې ذمې د بوج ختمولو نيت وکړئ. [۲]

مسلمان به د هندو د کاندرا نو قرض څنګه اداکوي؟ چې کله هغوی په هندوستان کې وو؟

سوال: زموږ څه خلک د هندوستان اوسيدونکي دي، د هغوی څو خويندې وې او يو يې ورور

---

[۱] قال: والعطية على اربعة اوجه، احدها للفقير للقربة والمثوبة ولا يكون فيها رجوع وهى صدقة. (النتف فى الفتاوى/۲ /۳۱۲)_

[۲] عليه ديون ومظالم جهل اربابها وأيس من عليه ذلک من معرفتهم فعليه التصدق بقدرها من ماله ومتى فعل ذلک سقط عنه المطالبة من اصحاب الديون. (ردالمحتار/ ۲۸۳/۴). ايضاً: قال ابن عابدين رحمه الله: والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده عليهم و الا فان علم عين الحرام لا يحل له ويتصدق به بنية صاحبه. (۹۹/۵)

و چې د عادت ډير خراب وختل، پلار يې نواب و، چې کله يې نوابي ختمه شوه، نو د کور ګوزاره يې هم ګرانه شوه، اوس يې دوه ناواده کړي خويندو د کور خرچ سنبالول شروع کړل، ناروغه مور يې څو ورځې وروسته مړه شوه، د هغې نه وروسته يې پلار هم وفات وشو، بيا دا ښځه پاکستان ته راغله خپلې يوې واده کړې خور سره، اوس په هندوستان کې د دوه دريو دکانونو قرض پاتې شو چه به ادا کولو؟ دوه دکانداران هندوان وو او يو مسلمان، اوس مې اوريدلي دي چې هغه خلک وفات شوي دي، مولانا صاحب! اوس هغه ښځه دلته واده شوې ده، دومره مالداره هم نه ده، بس ګزاره يې کيږي، اوس په داسې صورت کې به د دې قرضې وبال په چا باندې وي؟ او د دې شرعي حيثيت څه دی؟ دې ښځې به د کور سودا راغوښته، نو د دې ذمه دار څوک دی؟ او دا قرضه ياده هم نه ده چې څومره وه؟ او څنګه به ادا کيږي؟ دويم د هغوی په کور کې يوه زړه نوکره وه، د هغې هم د سپينو زرو څه ګينه وه، هغه هم خرڅولو نه وروسته دې خلکو خرچ کړل، هغه نوکره هم ډيره مخکې وفات شوې وه، د هغې ادا کول د چا په ذمه دي؟ دا ښځه د اخرت د عذاب نه ډيره په ويره کې ده او د دې مسئلې حل غواړي.

جواب: د اخرت معامله ده هم د ويرې شي! چې الله پاک به د هر صاحب حق، حق هغه ته ورکوي او هلته به روپۍ پيسې خو وي نه، بس نيکۍ او بدۍ به وي، د څومره خلکو چې د هغه په ذمه حق وو، د هغه هغومره نيکۍ به اهل حقوق ته ورکول کيږي او چې کله د هغه نيکۍ ختمې شي او د هغه په ذمه حقوق هم پاتې وي، نو د هغو خلکو بدۍ، به د حقوق په بدل کې په هغه باندې بار کړل شي. [1] الله پاک دې ترې مونږ وساتي د سخت ذلت او رسوايي سره مخامخ کيدل دي، له دې وجې عقل مند او پوه سړی هغه دی چې هغه د چا حق وړلو سره د الله پاک دربار ته لاړ نه شي، دې ښځې چې کومې قرضې اخيستې وې هماغه د دې په ذمه دي او په ذمه به يې وي، د مسلمان دکاندار يا نوکرې چې کوم حق د هغې په ذمه دی هغه د هغې وارثانو ته لټولو سره هغوی ته ادا کول پکار دي، يا دهغوی نه معافي غوښتل پکار دي او د غير مسلم دکاندارانو معامله خو نوره هم سخته ده، له دې وجې د هغوی د وارثانو معلومات کولو سره دې هغوی ته هم پيسې ادا کړل شي، يا دهغوی نه معافي غوښتل پکار دي او که د هغوی د وارثانو معلومات هم نه کيږي او دومره سرمايه هم نه شته چې د هغوی له طرف نه صدقه کړل شي، نو د الله پاک نه دې دعا کوي چې: يا الله! زما په ذمه باندې د فلاني خلکو حقوق دي، ماسره د هغوی د حقوق ادا کولو ګنجائش نه شته، ته دخپلې خزانې نه د هغوی حقوق ادا کولو سره ماته معافي وکړې، هميشه دې دعا کوي، څه بعيد ده چې کريم رب له خپل طرف نه د هغوی

---

[1] عن ابی هريرة رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله عليه وسلم قال: تدرون ما المفلس؟ قالوا: المفلس فينا من لا درهم له ولا متاع! فقال: ان المفلس من اُمتی من يأتی يوم القيامة بصلاة وصيام ويأتی قد شتم هٰذا وقذف هٰذا وأكل مال هٰذا وسفک دم هٰذا وضرب هٰذا، فيعطی هٰذا من حسناته وهٰذا من حسناته، فان فنيت حسناته قبل ان يقضٰی ما عليه، اخذ من خطاياهم فطرحت عليه ثم طرح فی النار. (مشكوٰة/۴۳۵/ باب الظلم).

حقوق ادا کولو سره دې ته معافي وکړي. [1]

قرض ورکونکی که مړ شي او د هغه وارثان هم معلوم نه وي، نو څه کول پکار دي؟

سوال: زما والد صاحب په کال (۱۹۵۹ء) کې وفات شوی دی، د وفات نه څو ورځې مخکې هغه ماته او زما مور ته دا ویلي و چې په ما باندې د ځینو خلکو قرضې دي کومې چې مور د هغه له وفات نه څو ورځې وروسته ادا کړې، خو څو میاشتې وروسته د والد صاحب یو دوست دعوه وکړه چې ستاسو پلار زموږ نه (۲۵ یا ۳۰) روپۍ قرض کړې وې، خوزما پلار د هغه ذکر نه و کړی او څه دهغه صاحب د عادتونو له وجې نه موږ په هغه باندې یقین ونه کړ او بیا په (۱۹۲۲ء) کې موږ پاکستان ته راغلو، او اوس موږ ته دا خیال راځي چې څه پته لګیږي د هغه وینا سهي وي ؟ او زموږ والد صاحب د هغه مقروض وي، لهذا اوس موږ د دې قرض ادا کول غواړو خو هغه صاحب وفات شوی دی او زموږ د هغوی د وارثانو سره څه رابطه هم نه شته، نو اوس پوښتنه داده چې زه څومره پیسې او څنګه هغه ادا کړم چې د والد صاحب قرض ادا شي ؟

جواب: د هغه صاحب د وارثانو معلومات کول او د هغوی لټون پکار دی او ستاسو د والد صاحب په ذمه چې څومره قرض و هغه دې هغه وارثانو ته ورسول شي او که بالفرض هغوی پیدانه شي، نو هغومره پیسې دې صدقه کړل شي. [2]

د داسې مړي قرضه څنګه ادا شي چې د هغه نژدې خپلوان نه وي

سوال: که یو سړی د چا نه قرض واخلي او قرض ورکونکی سړی وفات شي او د هغه سړي ښځه بچي هم نه وي، یوازې میرنی مور او میرني وروڼه خویندې او د هغه تربوران وغیره وي، په داسې صورت کې قرض څنګه اداکول پکار دي؟

---

[1]] علیه دیون ومظالم وجهل اربابها وأیس من علیه ذٰلک من معرفتهم فعلیه التصدق بقدرها من ماله. وفی الشامیه: (قوله جهل اربابها) یشمل ورثتهم فلو علمهم لزمه الدفع الیهم لأن الدین صار حقهم. (درمختار مع تنویرالأبصار/ کتاب اللقطة/ ٤/ ٢٨٣). وفی فتاویٰ قاضی خان: رجل له حق علی خصم فمات ولا وارث له، تصدق عن صاحب الحق بقدر ماله علیه، لیکن ودیعة عندالله تعالی یوصلها ای خصمائه یوم القیامة، واذا عصب. مسلم من ذمی مالاً أو سرق منه فانه یعاقب به یوم القیامة، لأن الذمی لا یرضٰی عنه العفو، فکانت خصومۃ الذمه اشد. (شرح فقه الاکبر/ ١٩٤/ بیان اقسام التوبة/ طبع دهلی).

[2]]علیه دیون ومظالم جهل اربابها وأیس من علیه ذٰلک من معرفتهم فعلیه التصدق بقدرها من ماله. . . . . . . الخ. (درمختار/ کتاب اللقطة/ ٤/ ٢٨٣). وفی فتاویٰ قاضیخان: رجل له حق علی خصم فمات ولا وارث له تصدق عن صاحب الحق بقدر ماله علیه لیکن ودیعة عندالله یوصلها أی خصمائه یوم القیامة. . . . . . اخ. (شرح فقه الأکبر/ ١٩٤/بیان اقسام التوبة/طبع دهلی).

جواب: د کوم مړي چې قرضه ادا کول دي، دادې وکتل شي چې د هغه په خپلوانو کې د هغه قریب ترین کوم یو دی؟ هغه ته دې حواله کړل شي او هغه ته دې وویل شي چې د علماء کرامو نه پوښتنه کولو سره دې د چا چا چې دا پیسه جوړیږي، هغوی ته دې ورکړل شي. [۱]

ایا د هندوانو او سکانو له طرف نه صدقه ورکولو سره، قرض نه ادا کیږي؟

سوال: زما سوال دادی چې زموږ یو مشر چې کله په هندوستان کې و، د پاکستان د جوړیدو نه مخکې هغه هندوانو، سکانو او مسلمانانو سره کاروبار کاو، په هغه زمانه (۴۷، ۱۹۴۲ء) کې یې څانه شل روپۍ قرض اخیستی و، یو سك نه (۵۰) روپۍ، یو هندو نه (۴۰) روپۍ، غرض داچې دمسلمان، هندو، سك،ده باندې کم وزیات (۴۰۰، ۵۰۰) روپۍ به قرض وي، چې پاکستان جوړ شو، نو هغوی کراچۍ ته راغلل، ټول ژوند یې په دې احساس کې تیر کړ چې د هغوی پیسې ورکول دي، خو څه ذریعه یې جوړه نه شوه، بیا اخر هغه کله پنځه سوه روپۍ او کله (۱۰۰۰) روپۍ هم د هغوی په نوم خیراتولې، زړه یې مطمئن نه شو، اوس څو ورځې مخکې یې درې زره روپۍ خیرات کړې چې په څه طریقه د هغوی له قرض نه خلاص شي، هغه ته چا وویل: حضرت د سکانو او هندوانو قرض نه ادا کیږي د مسلمان به ادا شي، د الله پاک ویره یې په زړه کې ډیره ده، په خپل ژوند کې دا قرض ادا کول غواړي، ایا دغه شان د قرض د نه ادا کولو کفاره کیدای شي؟

جواب: که د هغو خلکو وارثان معلوم وي، نو هغوی سره معامله کول پکار دي، څه چې هغوی کړي دي هغه سهي دي، یعنی چې د هغوی له طرف نه یې صدقه وکړه. [۲]

که صاحب قرض معلوم نه وي، نو د هغه له طرف نه دې صدقه شي

سوال: ما چې کله په سکول کې سبق ویلو، نو عمر مې پنځلس شپاړس کاله و، هغه وخت به مې د هندو حلوایي نه حلوا کله کله په قرض خوړله، په صوبه بنګال کې زما پلار استیشن ماستر و، بدلون به یې کیده، له دې وجې به هغه قرض نه ادا کیده، اوس هغه د هندوستان په

---

[۱] (قوله جهل اربابها) یشتمل ورثتهم فلو علمهم لزمه الدفع الیهم لأن الدین صار حقهم. (فتاویٰ شامي/ کتاب اللقطة/٤/ ٢٨٣/ وفی فتاویٰ قاضیخان: رجل له حق علی خصم فمات ولا وارث له تصدق عن صاحب الحق بقدر ماله علیه لیکن ودیعة عندالله یوصلها ای خصمائه یوم القیامة. . . . الخ. (شرح فقه الاکبر/١٩٤/ بیان اقسام التوبة/ طبع دهلی).

[۲] علیه دیون ومظالم جهل اربابها وأیس من علیه ذلک من معرفتهم فعلیه التصدق بقدرها من ماله. وفی الشامیة: قوله جهل اربابها) یشمل ورثتهم فلو علمهم لزمه الدفع الیهم لان الدین صار حقهم. (فتاویٰ شامي/٤/ ٢٨٣). وفی فتاویٰ قاضیخان: رجل له حق علی خصم فمات ولا وارث له تصدق عن صاحب الحق بقدر ماله علیه لیکن ودیعة عندالله یوصلها ای خصمائه یوم القیامة. . . . الخ. (شرح فقه الاکبر/١٩٤/ بیان اقسام التوبة/ طبع دهلی).

بنګال ښار کې دی د هغو هندوانو به معلومات هم نه وي، پنځوس کاله تیر شو، اوس څنګه قرض ادا کړل شي؟ چې راته یاد هم نه دی هغه وخت به په یوه پیسه باندې حلوا ملاویده زیات نه زیات به څو روپۍ جوړیږي.

جواب: چې کله صاحب حق معلوم نه وي چې د هغه حق واپس کړل شي، نو د هغه له طرف نه صدقه کول پکار دي، نوتاسو د هغه حلوایي له طرف نه دومره پیسې صدقه کړئ. [1]

د عیسایي نه مې قرض واخیست، اوس د هغه پته نه شته، ایا د هغه له طرف نه صدقه کیدای شي؟

سوال: د تیرو شلو کلونو نه د یو غیر مسلم (عیسایي) څه واجبات زما په ذمه پاتې دي، د هغه اوس معلومات نه شته، کیدای شي چې ملک پریښودو سره تللی وي، یا مړ شوی وي، ایا د هغه په نوم صدقه کول صحیح دي؟

جواب: د کوم عیسایي پیسې چې ستاسو په ذمه دي تاسو دا وګورئ چې شل کاله مخکې د هغو څومره قیمت و، هغومره پیسې تاسو د هغه عیسایي له طرفنه د الله پاک په لاره کې ورکړئ! [2]

د سود پیسې قرض دارته قرض کې ورکول

سوال: که چیرته مونږ سره د سود پیسې وي، نو ایا مونږ هغه پیسې قرض دار ته د قرض ختمولو له پاره ورکولی شو او که نه؟ یا هغه پیسې په جومات وغیره کې په بیت الخلاوغیره جوړولو کې لګول کیږي؟

جواب: د سود په پیسو باندې خپل قرض اداکول جائزنه دي[3]، نه دې هغه په جومات کې یا بیت الخلا جوړولو کې استعمال شي[4]، بلکې څنګه چې د نفرت قابل او ګنده شي نه ځان

---

[1] ایضاً_

[2] علیه دیون ومظالم جهل اربابها وأیس من علیه ذلک من معرفتهم فعلیه التصدق بقدرها من ماله. (درمختار/ کتاب اللقطة/ ٤/ ٢٨٣). وفی فتاوی قاضیخان: رجل له حق علی خصم فمات ولا وارث له تصدق عن صاحب الحق بقدر ماله علیه لیکن ودیعة عندالله یوصلها أی خصمائة یوم القیامة. . . . . الخ. (شرح فقه الاکبر/ ١٩٤/ بیان اقسام التوبة/ طبع دهلی).

[3] (ما حرم اخذه حرم اعطاؤه فاخذ الرشوة ممنوع کاعطائها ومثل ذالک الربا واجرة النائحة. . . . . . . الخ (شرح المجلة/٣٣/رقم المادة: ٣٤). ایضاً کما لا یحل اکل الحرام لا یحل ایکاله قال صلی الله علیه وسلم: لعن الله آکل الربا وموکله.وقال صلی الله علیه وسلم: لعن الله الراشی والمرتشی.(المبسوط للسرخسي/١٤/٨٤)

[4] قال تاج الشریعة: اما لو انفق فی ذالک مالاً خبیثاً، ومالاً سببه الخبیث والطیب، فیکره لأن الله لا یقبل الا الطیب فیکره تلویث بیته بما لایقبله. (درالمختار/١/ ٦٥٨/مطلب فی احکام المساجد). وعن ابی هریرةرضی الله عنه قال:قال رسول الله صلی الله علیه وسلم:ان الله طیب لایقبل الاطیباً(مشکوٰة/ ٢٤١/١/ کتاب البیوع)

خلاصیږي، دغه شان د سود پیسې یو محتاج ته پرته د ثواب د نیت ورکول پکار دي[۱] سوال کې چې د کوم قرض داري باره کې پوښتنه شوې ده که چیرې هغه په رښتیا باندې محتاج وي، نو هغه ته قرض ادا کولو له پاره د سود پیسې ورکول جائز دي.

د فلیټ جوړیدو باندې د وعدې خلاف کولو له وجې جرمانه اخیستل شرعي طور باندې څنګه دي؟

سوال: ما د یو سړي نه یو فلیټ اخیستی و، هغه مانه پوره پیسې واخیستې، هغه یو تاریخ مقرر کړ او وعده یې وکړه چې مقرر شوي تاریخ پورې به فلیټ مکمل کړم، ما هغه وخت کې هغه ته وویل چې دا ګران کار دی، نو ما هغه ته وویل که چیرته دې تاریخ پورې ته ما ته فلیټ مکمل نه کړې، نو جرمانه به یې، نو دا خبره وشوه که چیرته دې تاریخ پورې مې تا ته قبضه درنه کړه، نو دې علاقه کې به د دومره غټ فلیټ چې څومره کرایه وي هغه به تا ته درکوم، نو اوس ه پورې فلیټ تیار شوی نه دی او ما د هغه نه دوه زره روپۍ کرایه اخیستل شروع کړي دي ځینې دوستانو راته وویل چې دې پیسو نه سود جوړیږي، مهرباني وکړئ فتوا ورکړئ که چیرته دا په رښتیا باندې سود وي، نو چې زه د هغه نه کرایه نه اخلم.

جواب: کله چې خرڅونکي په مقرر شوي وخت کې اخیستونکي ته کور حواله نه کړای شو، نو په وخت باندې کور نه ورکولو په صورت کې خپلوکې جرمانه مقرر کول صحیح نه دي، که اخیستونکی غواړي، نو معامله ختمولی شي، خو د زیات وخت په بدله کې جرمانه اخیستل جائز نه دي، مطلب دا چې مقرر وخت کې فلیټ نه ملاویدو په صورت کې جرمانه اخیستل (که څه هم نوم ورته کرایه وغیره ورکړل شوی وی) سود دی[۲] او کومې موچې ترې نه اخیستې دي هغه مالک ته واپس کول پکار دي.[۳]

۱]والا فان علم عين الحرام لا يحل له و يتصدق به بنية صاحبه.....الخ. (فتاویٰ شامي/ ۹۹/۵/ مطلب فی من ورث مالاً حراماً).ایضاً:ویتصدق بلا نیة الثواب وینوی به براء ة الذمة. (قواعد الفقه/۱۱۵/ طبع صدف پبلشرز/ کراچی)

۲](وذٰلک اعتیاض عن الأجل وهو حرام) وهٰذا لأن الأجل صفة کالجودة والاعتیاض عن الجودة لا یجوز فکذا عن الاجل الاتری ان الشرع حرم الربا النسیئة ولیس فیه الا مقابلة المال بالأجل شبهة فلا یکون مقابلة المال بالأجل حقیقة حرام اولی. (کفایة شرح هدایة مع فتح القدیر/ ۳۹۶/۷/ کتاب الصلح، باب الصلح فی الدین). ایضاً: فی ردالمحتار: قوله لا باخذ المال فی المذهب، قال فی الفتح: وعن ابی یوسف رحمه الله یجوز التعزیر للسلطان باخذ المال وعندهما وباقی الأئمة لا یجوز اه. ومثله فی العمراج، وظاهره ان ذالک روایة ضعیفة عن ابی یوسف رحمه الله قال فی الشرنبلالیة: ولا یفتی بهٰذا لما فیه من تسلیط الظلمة علی اخذ مال الناس فیأکلونه اه. ومثله فی شرح الوهبانیة. (ردالمحتار/٤/ ٦١/ مطلب فی التعزیر بأخذ المال)۔

۳] والحاصل انه ان علم ارباب الأموال وجب رده علیهم. (ردالمحتار/ ۹۹/۵/ باب البیع الفاسد)۔

وعده پوره کول یا ماتول

سوال: الف: ب: نه دې شرط سره قرض واخیست چې دراتلونکې میاشت په لومړي تاریخ به یې درته واپس کړم، خواتفاقي طورباندې په لومړی تاریخ باندې هفته واره چوټي وه، چې دهغه له وجې دتنخوا دفتربند و او الف: هغه قرضه ادا نه کړای شوه، اوس تاسو ووایئ چې دهغه وعده پوره شوه اوکه وعده کې یې نقص راغی؟

جواب: ددواړوفریقانوپه ذهن کې داو چې په لومړي تاریخ باندې تنخوا ملاویدوباندې به قرض اداکوي اوپه دغه تاریخ باندې ددفتردبندیزله وجې قرضه ادانه شوه، نوبله ورځ باندې دې ورته ورکړي، دی به دوعده خلافي گناهگارنه وي، حدیث شریف کې دي:

اذاوعدالرجل اخاه ومن نیة ان یفی له. فلم یف ولم یجئ المیعاد فلا اثم علیه.

(مشکوة شریف ص۴۱۶، بروایت ابوداؤدوترمذی شریف)

ترجمه: کله چې یوانسان خپل ورورسره وعده وکړي اودهغه نیت داوي چې هغه به خپله وعده پوره کوي، خو(دڅه عذرله وجې) هغه پوره نه شي، نوهغه باندې به هیڅ گناه نه وي.

د ادائیگي په وخت کې پیښ شوی خنډ(مانع) ورته بیان کړي

سوال: دکاروباري لین دین مطابق موږته معلوم وي چې فلانکی ورځ باندې به موږته دبازارنه پیسې ملاویږي، ددوکان دوعدې مطابق موږ نوروخلکوسره وعده وکړه چې موږبه تاسوته سبایابل سبا پیسې اداکړو، که چیرته مخکې دوکان دارله څه وجې وعده خلافي وکړي، نو موږبه خپله وعده باندې قائم نه شوپاتې کیدای، اوس چې موږچاسره وعده کړې وي، که هغه ته خپل حالت بیان کړو، نوهغه پرې یقین نه کوي، داخبره ذهن کې ساتلوله وجې موږ هغه ته څه بله بانه وکړو، چې هغه خفه نه شي، ایا داسې کول جائزدي؟

جواب: غلط بیاني کول خوناجائزدي که هغه کس دې سره مطمئن کیږي نه[1]، ددې په ځای باندې هغه سره وعده کولووخت کې هغه ته دا ویل پکاردي چې دفلانکي کس په ذمه باندې زماپیسې دي اود فلانکي وخت هغه ماسره وعده کړې ده، دهغه نه اخیستوسره به تاته واپس کړم اوترکوم حدپورې چې ممکن وي، نووعده خلافي اوغلط بیاني نه پرهیزکول لازم دي، حدیث شریف کې دي چې: ،،التاجرالصدوق الامین مع النبیین والصدیقین والشهداء...

(مشکوة شریف ص۲۴۳ بروایت ترمذی شریف وغیره)

ترجمه: رښتونی امانت دار سوداگربه د(قیامت په ورځ) دنبیانو، صدیقانو اوشهیدانوسره وي.

---

[1] قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: کبرت خیانة ان تحدث اخاک حدیثاً هو لک به مصدق وانت به کاذب. (مشکوٰة/۲/۴۱۳/ باب حفظ اللسان والغیبة والشتم)-

یوبل حدیث کې دي: ،،التجار یحشرون یوم القیامة فجاراً. الامن اتقی وبر وصدق. ،،(مشکوة شریف ص ۲٤٤ بروایت ترمذی شریف وغیره)

ترجمه: سوداګرخلک به دقیامت په ورځ بدکار راجګیږي، پرته له هغه کس نه چې تقوا يې اختیارکړې وي اوربنتیایې ویلي وي.

قرض نه ادا کونکي اوبې اتفاقي پیدا کونکي تره سره تعلق ختمول

سوال: زماتره زماله پلارنه تقریباً لس کاله مخکې دیولک روپیومال په دې صورت باندې اخیستی و، چې فلانکي فلانکي دوکان دارته يې ورکوم، کله چې راته له هغه نه پیسې ملاوشي، نوتاته به يې درکړم، دې نه مخکې به يې هم داکارکولواوپیسې به يې واپس کولی دې ځل څه وخت تیریدوسره يې پیسې واپس نه کړې، پلار مې ترې دپیسوغوښتنه وکړه، نوتره مې ورته دنقصان بانه وکړه اوپه یوځای اوسمدستي اداکولونه يې معذرت وغوښت، په دې کې اته کاله تیرشول، دې دوران کې به نه ترې یوازې پلارمې پخپله تقاضاکوله، بلکې زماپه ذریعه به يې ترې هم غوښتنه کوله، خوتره به دخراب حالاتواومختلف بانې کولې. له نن نه دوه کاله مخکې زماپلاروفات شو، کله چې ماله تره نه دپیسومطالبه وکړه، نو هغه بالکل انکاروکړ، چې زه درته پیسې بالکل نه درکوم، زما وریادولوباندې هغه وویل چې پیسې خوماباندې نه شته او ثبوت وړاندې کړه، خودومره ډیرې پیسې نه دي، کله وايي چې ستاپلار مانه پیسې اخیستې دي. کله څه وايي اوکله څه بانه کوي ماد خاندان څه مشرانوته ددې مسئلې حل کولوباره کې وویل، نوهغه ډیرسخت خفه شوو ويې ویل چې څوک به هم دې معامله کې خبرې نه کوي، دتره حالات مې بالکل سهي نه یوازې اوس بلکې د مخکې نه سهي دي، تره مې کاروباري معاملونه پرته دکورپه معاملوکې میانه روي نه کوي، خاندان والا اونوروخلکوته شیطاني کول اوپه موږ ورونوخویندوکې بې اتفاقي پیداکولو کې خپل کردار اداکوي، ایا داسې صورت کې موږ ورسره تعلق ختمولی شو؟

جواب: که يې نه درکوي، نودقیامت په ورځ به يې درکوي[۱] اودتعلق ختمولو خبره داده چې ډیرزیات ورسره تعلق مه ساتئ، خوسلام دعا، پوښتنه کول اوجنازې وغیره کې دشرکت کولوتعلق مه ختموئ.[۲]

۱]قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: صاحب الدین ماسور بدینه یشکو الی ربه الوحدة یوم القیامة. (مشکوٰة/ ۲۵۲/باب الافلاس والانظار)۔

۲] قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: للمسلم علی المسلم ست بالمعروف: یسلم علیه اذا لقیه، ویجیبه اذا دعاه ویشمته اذاعطس،ویعوده اذا مرض، ویتبع جنازته اذا مات، ویحب له ما یحب لنفسه. (مشکوٰة/ ۳۹۸/ باب السلام)

قرض اداکړه یا یې له څښتن څخه معافي وغواړه؟

سوال: په (۷۰-۱۹۶۹ء) کې ما دسکول یو استاذ نه یوه رساله چې هغه وخت کې د هغې قیمت یوازې (۷۰) پیسې و، قرض واخیسته خو د هغې قیمت مې ادا نه کړ، په دویمه میاشت مې یوه بله رساله هغه دې وعده باندې قرض واخیسته چې د دواړو پیسې به یوځای درکړم او بیا مې دریمه میاشت باندې یوه بله رساله د هغه نه قرض واخیسته، دې وعدې سره چې د دریو واړو پیسې به یوځوورځې وروسته درکړم، خو د نن پورې هغه ورځ نه ده راغلې د هغه دریو واړو رسالو قیمت ټولې دوه روپۍ اولس پیسې جوړېږي د هغه نه تقریبا یوکال وروسته هغه استاذصاحب د هغو پیسو تقاضا هم وکړه، خو ما اورته بیا بانه وکړه او د نن پورې مې د غه قرض نه دی اداکړې، اوس مسئله دا ده چې زه د هغو رسالو قیمت اداکول نه غواړم، تاسو مهرباني وکړئ او داراته ووایئ چې د دې خبرې تقریباً نولس کاله شوي دي، زه به هغه اصل پیسې یعنې دوه روپۍ اولس پیسې ورکوم یا به زیاتې ورکوم؟ که زیاتې نو څه حساب باندې؟ ما یو حدیث مبارک اوریدلی دی چې د هغه مفهوم داسې دی چې کوم کس چې له چانه قرض واخست او هغه یې ورته واپس نه کړ، نو د قیامت په ورځ به یوازې د دوو پیسو له پاره د هغه داوو سوو قبول شویو لمونځو ثواب ورکول کیږي.

جواب: د دغې دریو واړو رسالو قیمت اداکول ستاسو په ذمه باندې واجب دي، خپل استاذ محترم سره ملاوشئ او یا یې خوترې نه معاف کړئ یا چې څومره قیمت درنه هغه وغواړي، ورته ورېې کړئ[1] او د دغه پیسو والاحدیث کوم چې تاسو بیان کړی دی دا خو مې چیرته نه دی لیدلی البته د قرض او حقوقو معامله ډیر سخته ده، انسان د د مرګ نه مخکې د دې نه ځان خلاصول پکار دي.[2]

زوی د پلار له مرګ نه وروسته قرض داري سره څنګه معامله وکړي؟

سوال: زما والدصاحب نه یو سړي څه پیسې د قرض په طور باندې اخیستې وې او د هغه په بدله کې یې څه قیمتي سامان د ضمانت په طور باندې ایښی و، کله چې مقرر شوي وخت تیرید ونه وروسته هغه سړی رانغی، نو ما ته مې پلار صاحب وویل چې فلانکي سړي نه د قرض مطالبه وکړه او امانت ورته وریاد کړه، څو ځله هغه کس ما ته ملاوشو او ما ورته د پلار پیغام ورکړ،

---

[1] [وان كانت عما يتعلق بالعباد فان كانت من مظالم الأموال فيتوقف صحة التوبة منها مع ما قدمناه فى حقوق الله على الخروج عن عهدة الاموال وارضاء الخصم فى المال او الاستقبال بان يتحلل منهم او يردها اليهم او الى من يقوم مقامهم من وكيل او وارث هذا. (شرح فقه اكبر/۱۹٤)۔

[2]] وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: رحم الله عبداً كانت لأخيه عنده مظلمة فى عرض او مال فجاءه فاستحله قبل ان يؤخذ. (ترمذي/۲/ ٦٧٠)۔

خوهرځل به يې د زر ملاويدو بانه وکړه، دغه دوران کې زما پلار صاحب وفات شو. له هغه نه څه وخت وروسته ماته هغه کس ملاوشو، ماورته د پلار صاحب د وفات وويل او د قرض مطالبه مې ترې وکړه، هغه کس وويل چې زه هغه پيسې نه شم درکولی او هغه پيسې راته معاف کړئ او زما امانت ماته واپس کړئ، د خپل مرګ او د هغه امانت د حفاظت د څه ګارنټي نه کيدوله وجې ماهغه ته هغه امانت واپس کړ.

۱: ايا دا سهي دی؟

۲: ايا زه د پلار صاحب له طرف نه دغه قرض دار معاف کولی شم؟

۳: ياکه څه بله طريقه وي، نو هغه بيان کړئ.

جواب: ستاسو د پلار له وفات نه وروسته د هغه مال د هغه وارثانو ته منتقل شو[1]، اوس که چيرته تاسو د خپل پلار يواځې وارث يئ او بل څوک وارث نه شته، نو تاسو يې معاف کولی شئ او که چيرې نور وارثان يې هم شته، نو د خپلې برخې پيسې خوښخپله باندې معاف کولی شئ او نورو وارثانو سره د معاف کولو خبره کولی شئ[2] (دې شرط سره چې ټول وارثان بالغ او عقل لرونکي وي)

د ګانې ګټه استعمالول

سوال: زموږ علاقه کې د ګانې کولو رواج ډير عام دی چې هغه ته ځينې عالمانو جائز ويلي دي، د دې درې طريقې دي.

۱: فرض کړئ (الف) د (ب) نه لس زره روپۍ قرض واخيستې، (ب) د دې په بدله کې د (الف) ځمکه ګانه کړه، اوس (ب) به د (الف) د ځمکې فصل هغه وخت پورې خوري ترکوم وخت پورې چې (الف) پوره لس زره روپۍ واپس نه کړي.

۲: دې طريقه کې به (ب) (الف) ته لس فيصده ماليه ورکوي.

۳: دې طريقه کې به (ب) (الف) ته د فصل د نيم قيمت برابر پيسې ورکوي، يابه يې خپلو پيسو کې کموي...... جناب مولانا! يوه خبره دا که چيرې محنت، تخم او غويان د (الف) وي او يا محنت، تخم او غويان د (ب) وي، نو څه اثر به پرې غورځيږي؟ تاسو د دې شرعي حيثت نه موږ خبر کړئ، چې خلکو ته ستاسو فتوا وښودل شي.

جواب: د ګانه کيښودل شوي شي مالک، ګانه کونکی دی او د هغه ګټه او پيداوار هم د هغه

---

[1]]تعريف الارث. . . . . . فى الاصطلاح انتقال الملكية من الميت الى ورثته الأحياء سواء كان المتروک مالاً، اوعقاراً، او حقاً من الحقوق الشرعية. (المواريث فى الشريعة الاسلامية/ ٣٤) _

[2]] وعبارته (جامع الفصولين) قال احد الورثة: برأت من تركة ابى يبرأ الغرماء عن الدين بقدر حقه لأن هٰذا ابراء عن الغرماء بقدر حقه، فيصح. . . . الخ. (غمز عيون البصائر شرح الحموى على الأشباه والنظائر/ ٥٤/٣/ الفن الثالث الجمع والفرق/طبع ادارة القرآن) _

ملکیت دی[1] کوم کس سره چې داګانه کیښودل شوي ده، هغه نه دګانه شوي شي مالک دی اونه دهغه دپیداوار، بلکې داټول شیان دهغه سره امانت دي کله چې مالک د قرض پیسې واپس کړي، داټول شیان به دهغه نه وصول کړي، چا سره چې ګانه کیښودل شوي وي هغه له پاره دګانه شي ګټه اودهغې پیداوارخوړل سود دی اوداشرعي طورباندې حرام دي.

عن علی امیر المؤمنین مرفوعاً کل قرض جر منفعة فهو ربا. (اعلاء السنن/١٤/ ٥١٢/ باب کل قرض جر منفعة فهو ربا). ایضاً: ولا یجوز اجر الرهن، ولا یخرج من ید المرتهن الا بعد قضاء الدین، ولا ینتفع به و ذٰلک لأن فی اجارته استحقاق یدالمرتهن وفی ذٰلک ابطال الرهن. (شرح مختصر الطحاوي/٣/ ١٤٩/ کتاب الرهن). ایضاً: لا یحل له ان ینتفع بشيء منه بوجه من الوجوه وان اذن له الراهن لأنه اذن به فی الربا ولأنه یستوفی دینه کاملاً فتبقٰی له المنفعة فضلا فیکون ربا. (ردالمحتار/ ٦/ ٤٨٢/ کتاب الرهن)۔

د نامعلوم کس قرض څنګه اداکړل شي؟

سوال: که چیرته موږ له چانه یوشي قرض واخیست، دهغه نه وروسته موږ دهغه ځای نه بل ځای ته لاړو، بیایوه ورځ دهغه شی هغه ته واپس کولو له پاره دهغه کورته لاړو، نومعلومه شوه چې هغه کس خو هغه کور پرېښودلو سره دهغه ځای نه تللی دی، هغه کس موږ ډیرزیات وکوت، خو هغه پیدانه شو، نوتاسووایئ چې دهغه کس قرض څنګه واپس کړو؟

جواب: ددې حکم دورک شوي شي دی، دکوم شي چې مالک پیدا نه شي هغه شی دمالک له طرف نه صدقه کول پکاردي.

[1] (لا انتفاع به مطلقاً) لا باستخدام ولا سکنٰی ولا لبس ولا اجارة ولا اعارة سواءً کان من مرتهن او راهن الا باذن کل للآخر وقیل لا یحل للمرتهن لأنه ربا وقیل ان شرطه کان ربا والا لا. (درمختار/٦/٤٨٢). قال فی الاختیار: ویهلک علٰی ملک الراهن حتی یکفنه لأنه ملکه حقیقة وهو امانة فی ید المرتهن. (ردالمحتار/ ٦/٤٧٩/ کتاب الرهن)۔

❖ امانت ❖

....

که د امانت پیسې غلا شي، نو شرعي حکم یې څه دی؟

سوال: یو کس چې کله د بهرملک نه خپل ملک ته تلو، نو هغه یو دوست سره څه پیسې دامانت په طور باندې کېښودې، چې کله واپس راشم، نو دا پیسې به درنه اخلم، بیا بهرملک ته ولاړ نه او د دوست ورته څو ځله یادولو باوجود هغه هغه پیسې واپس راونه غوښتې، دغه دوران کې یې د هغه ملګري بریف کیس چې هغې کې دغه پیسې هم وې، چاپټ کړ، تاسو وواییٔ چې دې حالاتو کې به هغه دوست ټولې پیسې واپس کوي؟

جواب: که چیرته دامانت پیسې هغه محفوظې ساتلې او غفلت یې پکې نه کاو، نو دهغه په ذمه باندې ددې اداکول لازم نه دي[۱] خو که چیرې هغه دامانت دپیسو حفاظت نه کاو او هغه یې محفوظې نه وې ساتلې، بلکې هغه یې خرچ کړې وې، یا یې په کې خپلې پیسې داسې یوځای کړې وې چې دواړو کې فرق نه کېده، یا یې دهغو په حفاظت کې غفلت کاو، نو اداکول یې لازم دي.[۲]

دامانت پیسو دورکیدو ذمه داري په چا باندې ده؟

سوال: یو پروګرام کې زید بکر سره یو شی کېښود چې دپروګرام ختمیدو نه وروسته به یې درنه واخلم، خو دبکر نه هغه ورک شو، ایا زید د بکر نه دشي دنیم یا ټول قیمت اخیستلو حق لاردی؟

جواب: کوم کس سره چې شی امانت کېښودل شوی و، که چیرې دهغه دبې پروایي له وجې نه وي ورک شوی، نو دهغه قیمت نه شي اخیستل کیدای.[۳]

۱](وهی امانة) هٰذا حکمها مع وجوب الحفظ والأداء عند الطلب واستحباب قبولها فلا تضمن بالهلاک (مطلقاً) سواء امکن التحرز ام لا، هلک معها شيء ام لا لحدیث الدار قطنی لیس علی المستودع غیر الفعل ضمان. (ردالمحتار/۵/ ٦٦٤). ایضاً: والأمانة غیر مضمونة فاذا هلکت او ضاعت بلا صنع الأمین ولا تقصیر منه، لا یلزمه الضمان. (شرح المجلة/٤٢٦/ رقم المادة: ٨٦٨، الباب الاول فی احکام عمومیة تتعلق بالأمانات)_

۲] وکذا لو خلطها المودع بجنسها او بغیره بماله او مال آخر بغیر اذن المالک بحیث لا تتمیز الا بکلفة. . . . . . . ضمنها لاستهلاکه بالخلط. . . . . ولو انفق بعضها فرد مثله فخلطه بالباقی خلطاً لا یتمیز معه ضمن الکل. (درمختار/٥/٦٦٨، ٦٦٩/کتاب الایداع)_

۳] ایضاً اوګورئ تیره شوی حواله ((وهی امانة) هٰذا حکمها مع وجوب الحفظ والأداء عند الطلب...الخ)

چا نه یوش په عاریت اخیستل او بیایې نه واپس کول کبیره ګناه ده

سوال: زموږ علاقه کې یو سړی دی هغه چې چاسره ښه شی ویني، نو هغه د کتلو له پاره واخلي اوبیا یې نه واپس کوي، ایا د هغه له پاره داسې کول جائز دي؟

جواب: کوم شی چې چا نه وغوښتل شي، نو هغه داخیستونکي سره امانت وي[۱] او هغه نه واپس کول په امانت کې خیانت کول دي او خیانت کول کبیره ګناه ده.[۲]

کوم کس چې د امانت نه انکار کوي هغه باندې قسم لازم دی

سوال: سوال دادی چې یو کس سره امانت کیښودل شو، هغه کس د امانت د وجود نه انکار کوي، د قسم اخیستو نه هم انکاري دي، د قران مجید حلف ته ناجائز وایي، او س څه کول پکار دي؟

جواب: کوم کس سره چې امانت کیښودل شوی و، که چیرې هغه انکار کوي، نو شرعي طور باندې د هغه په ذمه باندې قسم لازم دی، نو یا خو دې هغه دعوه کونکي ته هغه شی واپس کړي، یا دې قسم وکړي[۳] او کوم مسلمانانو ته چې د دې پته وي هغوی دې هم د مظلوم مدد وکړي، که نه هغوی ټول به هم ګناهګار وي.[۴]

له اجازې پرته د هغه ټلیفون استعمالول خیانت دی او هغوم ره بل ادا کول شرعا او اخلاقا لازم دی

سوال: یو سړی په سفر باندې ځي او خپله ښځه د یو نژدې خپلوان په کور کې پریږدي، ځکه چې د هغه ښځه یوازې او ناروغه هم ده، د هغې خپلوان د خپل کور د کارونو له پاره د هغه سړي ټلیفون استعمالوي، په دې صورت کې چې د ټیلیفون بل زیات راشي، نو ادا کول یې د چا په ذمه دي؟

جواب: د ښځې خپلوانو ته د هغې د خاوند له اجازې پرته د ټیلیفون استعمال جائز نه و، د دې

---

[۱] كتاب العارية. . . هي . . . . شرعاً تمليک المنافع مجانا. . . . . . وحكمها كونها امانة. (الدرالمختار /كتاب العارية/٥/٦٧٦). وفى الحديث لا ايمان لمن لا امانة له. (مشكوٰة/١٥/ كتاب الايمان/الفصل الثانى)۔

[۲] عن ابى هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: آية المنافق ثلاث اذا حدث كذب، واذا وعد اخلف، واذا اؤتمن خان. (سنن نسائي/٢/٢٣٢/ طبع قديمى)۔

[۳] قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: البينة على المدعى واليمين على المدعٰى عليه. (مشكوٰة/ باب الأقضية والشهادات/٣٢٧/ طبع قديمى)۔

[۴] وقال عليه الصلاة والسلام: انصر أخاک ظالماً أو مظلوماً، فقال رجل: يا رسول الله انصره مظلوماً، فكيف انصره ظالماً؟ قال: تمنعه من الظلم فذٰلک نصرک آياه.(مشكوٰة/٤٢٢/باب الشفعة والرحمة على الخلق)

بل اداکول شرعا او اخلاقا هم ددې خپلوانو په ذمه دی چاچې په امانت کې خیانت کړی دی.[1]

که امانت کیښودل شوی قیمتي شی غلا یا ورک شي، نو د چا په ذمه به وي؟

سوال: یو دکان دار د یو سړي سره یو قیمتي شی یا پیسې د امانت په طور کیښودې ، الله مه کړه که هغه د هغه نه غلا یا ورکې شي، نو دهغه قیمتي شي کوم چې هغه سره د امانت په طور کیښودل شوی دی، د هغه په ذمه به وي یا که د هغه چا چې امانت یې ایښی و، ذمه دار به څوک وي؟

جواب: کوم سړي سره چې هغه شی امانت کیښودل شوی دی، که هغه په امانت کې خیانت ونکړ د هغه یې پوره حفاظت وکړ او د هغې باوجود ترې غلا شو،نو د کوم سړي شی چې غلا شوی دی نقصان به هم د هغه وي، چا سره چې امانت کیښودل شوی و دهغه ذمه فارغه ده. [2]

د امانت پیسې که د چا نه په زور واخلي، نو ایا ضمان لازمیږي؟

سوال: ماته یو مسئله پیښه شوه، چې له وجې یې زه په سخت اضطراب او کافي پریشاني کې یم، مسئله داده چې زه تیر کال د ابوظبی نه پاکستان خپل وطن ته راتلم، دلته (د ابوظبی نه د روانیدو نه مخکې د عام دستور او رواج مطابق دوستان احباب د خپل خپلوانو له پاره ډالۍ یا د کورونو د خرچو له پاره پیسې وغیره ورکوي، ماته هم خلکو پیسې، یعنې نغد درهم راکړل، کوم چې تقریبا دیرش زره و، ددې نه پرته زما ذاتي شل زره دراهم و کوم چې یوځای کولو سره پنځوس زره درهم شو، چې کله زه د ابوظبی نه اسلام اباد ائیرپورټ ته راغلم، نو هلته زما خپلوان د خپل ګاډي سره موجود و، زما تعلق د ازاد کشمیر سره دی، زه خپل کور ته روان شوم، تقریبا یو دوه کلومیټره لا نه وم تللی چې په یو بل ګاډي کې سورو کسانو د ګاډي د درولو اشاره وکړه د ګاډي ددرولو نه وروسته د ګاډي سړي خپل تعلق د سي آئي اے اداره سره ښکاره کولو باندې زما تلاشي اخیستل شروع کړل د تلاشي په دوران کې زما ټول مال چې تقریبا پنځوس زره دراهم و هغه یې واخیستل او وتښتیدل، ترڅو پورې چې دوه میاشتې په پاکستان کې وم د هغې د حصول په کوشش کې وم، خو هیڅ راته حاصل نه شو، چې زه واپس ابوظبی ته راغلم، نو دلته چې کومو درې ملګرو ماته د خپل کور د خلکو له پاره کومې پیسې

---

[1]]لا یجوز لأحد ان یتصرف فی ملک غیره بلا اذنه، او وکالة منه او ولایة علیه وان فعل کان ضامناً. (شرح المجلة لسلیم رستم باز/۶۱/ المادة: ۹۶/ طبع مکتبه حبیبیة کوئته). تصرف الانسان فی مال غیره لا یجوز الا باذنه او ولایة. (الجوهرة النیرة/۱/ ۲۸۷/ کتاب الشرکة). الا لا یحل مال امرئٍ الا بطیب نفس منه. (مشکوٰة/ ۲۵۵).

[2]] وهی (ای الودیعة) امانة هٰذا حکمها مع وجوب الحفظ والأداء عند الطلب. . . . . . . فلا تضمن بالهلاک. . . . . . . مطلقاً والودیعة امانة فی ید الودیع فاذا هلکت بلا تعد منه وبدون وتقصیره فی الحفظ لا یضمن. (شرح المجلة/ لسلیم رستم باز/۴۳۱/ رقم المادة: ۷۷۷).

راکړې وې د هغو د واپس غوښتلو یې زما نه مطالبه شروع کړه، ما دلته د یو عالم نه د دې مسئلې په باره کې پوښتنه وکړه، نو هغه وفرمایل چې د ضائع شویو پیسو واپسي ستا په ذمه نه شته، اوس تاسو ته درخواست دی چې د قرآن او سنت په رڼا کې زما په دې مسئله کې رهنمایي وکړئ.

جواب: تاسو د هغه حضراتو پیسې د امانت په طور راوړې وې او که د امانت پیسې پرته د څه اختیاري عمل نه ضائع شي، نو د هغه پیسو واپسي ستاسو په ذمه نه ده، ددې خلکو مطالبه شرعا ناجائز ده. [1]

ایا د امانت نه قرض ورکول جائز دي؟

سوال: ماسره د خلکو قسطونه(کمیټۍ)جمع کیږي، ډیرخلک یا زما جینکۍ ملګرې قرض غواړي، یعنې د قرض ادا کولو له پاره، یا د ناروغۍ نه د علاج له پاره یا د سکول او کالج یا د امتحان د فیس د ادا کولو له پاره یا په بل څه ضرورت کې، زه هغوی ته ورکوم، خو د چا د قسط چې نمبر وي هغه ته په وخت باندې ادا کیږي، ځکه چې د جمع شویو پیسو نه قرض ورکوم، هغه هم د وعدې مطابق واپس ملاو شي، ایا دا عمل شرعا جائز دی ځکه چې پیسې د نورو خلکو وي؟

جواب: تاسو سره چې دقسطونو کومې پیسې جمع کیږي هغه امانت دي، که تاسو د ټولو برخه لرونکو نه دا اجازه واخلئ، نو بیا دا پیسې خرچ کولی شئ، که نه، نو نه. [2]

امانت کیښودل شوی مال خرڅولو سره ګټه اخیستل شرعا صحیح نه دي

سوال: یو صاحب سره زما مال د امانت په طور پروت و، کوم چې هغه زما له اجازې پرته استعمال کړ، اوس هغه ماته د دې پیسې یا قیمت په خپله خوښه ادا کول غواړي، مال د ګټې په صورت کې و او په مارکیټ کې نه و د دې مال دِ هغه صاحب په استعمالولو سره زما تقریبا د څلویښتو لاکو روپیو اړډر منسوخ شو، هغه مال مې چاپ کولو سره سپلائي کړ، چې د هغه له وجې نه ماته سخت مالي نقصان وشو او د اړډر د منسوخ کیدو له وجې نه اوس هغه مال زما د هیڅ کار نه دی، د پارټۍ وینا ده چې اوس تاسو د مال په بدله کې مال واپس واخلئ او یا د هغې بیان کړی قیمت.

---

[1]]وهي (اى الوديعة) امانة هٰذا حكمها مع وجوب الحفظ والأداء عند الطلب......فلا تضمن بالهلاك . . . مطلقاً سواء امكن التحرز ام لا هلك معها شيء ام لا لحديث الدار قطنى، ليس على المستودع غير المغل ضمان، واشتراط الضمان على الأمين باطل به يفتى....الخ. (درمختار مع الشامي/ ٥/٦٦٤/ كتاب الايداع).

[2]]لا يجوز لأحد ان يتصرف فى ملك غيره بلا اذنه او وكالة منه او ولاية عليه وان فعل كان ضامناً. (شرح المجلة لسليم رستم باز/ ٦١/المادة: ٩٦).

جواب: هغه سړي ستاسو په امانت کې خیانت کړی دی، له دې وجې د هغه ګټه شرعا سهي نه ده او اوس تاسو د هغې قیمت اخیستی شئ، هغه مال اوس ستاسو د هیڅ کار نه دی له دې وجې د مال په بدل کې مال ورکول خو غلط دي او کوم قیمت چې هغه ورکول غواړي هغه هم غلط دی، بلکې تاسو مناسب قیمت وصول کولی شئ. [۱]

❖ رشوت ❖

....

نوکري له پاره د رشوت ورکولو او اخیستلو شرعي حکم

سوال: رشوت اخیستونکي اورشوت ورکونکي دواړه دوزخیان دي، خو د معاشرې ځینې خرابیانو له وجې اخیستونکی دطاقت مالک وي اوپه زورباندې رشوت اخلي اورشوت ورکونکی په رشوت ورکولوباندې مجبوروي، ځکه که چیرته هغه انکارکوي، نودهغه کار بندیږي، ځکه چې ځینې کارونه داسې ذي چې دهغو نه پرته معاشره کې اوسیدل نه شي کیدای اوځینې خلکو د نوکریو ورکولو له پاره هم رشوت اخلي اوایا نوکري حاصلونکی کس کوم چې رشوت ورکولو باندې نوکري حاصلوي، دهغه ګټه به حلاله وي؟ ځکه چې داسې کس هم په خوشالي باندې رشوت نه ورکوي، نودې حالاتوکې درشوت اخیستونکي اورشوت ورکونکي، دواړوله پاره څه حکم دی؟

جواب: رشوت اخیستونکي خوپه هرحالت کې د(فِي النَّار) مصداق دی[۲] اود رشوت ورکونکي باره کې دا ویل شوي دي چې دظلم ختمولو له پاره رشوت ورکړل شي، نوامید دی چې الله تعالی به مواخذه نه کوي[۳] رشوت ورکولو باندې چې کومه نوکري حاصله شي، هغه

---

[۱]]وفی المحيط البرهانی فی الفقه النعمانی (ج:٦/٣٢٩/ طبع غفارية كوئة) فی ردالوديعة فی الأصل اذا كانت دراهم او دنانير او شيئا من الوكيل والموزون، فانفق المودع طائفة منها فی حاجة نفسه كان ضامناً لما انفق منها. وفی شرح المجلة لرستم باز (٤٤٦/ رقم المادة: ٨٠٣) الوديعة متی وجب ضمانها، فانكانت من المثليات تضمن بمثلها، وان كانت من القيميات تضمن بقيمتها يوم لزوم الضمان.

[۲]]الراشي والمرتشي فی النار. (كنز العمال/٦/١١٣/ حديث نمبر: ١٥٠٧٧، ايضاً: المطالب العالية/٢/ ٢٤٩/ باب ذم الرشوة لابن حجر عسقلانی رحمه الله). الرشوة علی وجوه اربعة. . . . . . ولم ار قسما يحل الأخذ فيه دون الدفع. (البحرالرائق/٦/٢٨٥/كتاب القضاء/ طبع دار المعرفة/ بيروت)_

[۳]]الرشوة اربعة اقسام. . . . . . . الرابع: ما يدفع لدفع الخوف من المدفوع اليه علی نفسه او ماله حلال للدافع حرام علی الآخذ لأن دفع الضرر عن المسلم واجب ولا يجوز اخذ المال ليفعل الواجب. (فتاوي شامي/كتاب القضاء/ ٥/ ٣٦٢). ايضاً: ولا بأس بالرشوة اذا خاف علی دينه (وفی الشامية). . . . . دفع المال للسلطان الجائر لدفع الظلم عن نفسه وماله، ولاستخراج حق له ليس برشوة[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

کې تفصیل دادی که چیرې هغه کس د دغې نوکرې اهل وي او کوم کارچې هغه ته حواله شوی وي هغه سهي کوي، نو د هغه تنخوا حلاله ده (اګرچې د رشوت ګناه به وي) او که چیرته هغه د دې کار اهل نه دی، نو تنخوا هم حلاله نه ده.[۱]

په امتحان کې د کامیابي له پاره رشوت ورکول

سوال: ډیر زده کوونکي په امتحان کې محنت نه کوي او په نتیجه(رزلټ) کې د ښه پوزیشن او نمبرو زیاتولو له پاره بې دریغه پیسې ورکوي، دغه شان د حق دارو حق وهل کیږي او نااهل د پیسو په زور باندې په کاغذاتو کې خپل قابلیت زیات کړي، ځینې والدین پخپله د خپلو بچیو د ښه پوزیشن راوستو له پاره دولت خرچ کوي داسې عام طور د میټرک د رزلټ په موقع باندې کیږي ځکه چې میټرک پاس کول د طالب علم د بهتر مستقبل بنیاد دی، اسلامي نقطه نظر سره داسې حاصل شوي پوزیشن باندې چې کوم روزګار ورکړل شي، ایا هغه به سهي وي، ایا دا به په ګناه کې شمارل کیږي؟ ځینې والدین خپله دا طریقه اختیاره وي او ماشوم د لا علمي له وجې نه هغه بده نه ګڼي، دا وضاحت هم وکړئ چې که د داسې کولو نه وروسته انسان خپل ضمیر ملامته کوي، نو څه کول پکار دي؟

جواب: دا رشوت دی[۲] او د رشوت حرام کیدل ټولو ته معلوم دي او که غلطي یې کړې وي، نو د توبې نه پرته بل څه مخ نیوی کیدای شي؟

ایا د رشوت ورکولو په خاطر د رشوت اخیستل هم عذر نه دی؟

سوال: یو پوښتنه کونکي تاسو نه پوښتنه کړې ده چې: داسې موقع باندې کله چې د خپل حق حاصلولو له پاره ناحق پیسو ورکولو نه پرته کار نه کیږي، پیسې ورکول چې د بل حق هم ونه وهل شي، رشوت دی او که نه؟ تاسو ورته جواب ورکړ چې د ظلم ختمولو له پاره رشوت ورکړل شي، نو امید دی چې دې باندې به مواخذه نه وي، نو لکه رشوت ورکول په هرحالت کې حرام دي، یعنې رشوت اخیستل په هرحالت کې حرام دي او که داسې مجبوري وي، نو رشوت ورکونکي دې رشوت ورکړي او امید دې ساتي چې دا ګناه به معاف شي.

بقیه د تیرمخ]... یعنی فی حق الدافع. (فتاویٰ شامي/٦/٤٢٤/ الحظر والاباحة)۔

١] كتاب الاجارة: واما ركنها فهو الايجاب والقبول والقبول والارتباط بينهما واما شرط جوازها فثلاثة اشياء، اجر معلوم وعين معلوم وبدل معلوم ومحاسنها دفع الحاجة بقليل المنفعة، واما حكمها فوقوع الملك فى البدلين ساعة فساعة. (البحر الرائق/٨/٣/كتاب الاجارة/طبع دارالمعرفت/ بيروت). ايضاً: لا يجوز عقدها حتى يعلم البدل والمنفعة وبيان المنفعة بأحد ثلاث بيان الوقت وهو الأجل وبيان العمل والمكان فالأجر ببيان النقد. (البزازية على هامش الهندية/٥/١١/كتاب الاجارة)۔

٢]الرشوة مال يعطيه بشرط ان يعينه كذا فى فتاوى قاضيخان. (مجموعة قواعد الفقه/ ٣٠٧/ البحرالرائق /٦/٢٨٥/ كتاب القضاء).

رشوت اخيستل او رشوت ورکول دواړه حرام دي او دواړو باندې دالله تعالی دلعنت خبرورکړل شوی دی، بيا دالله تعالی دا حکم دی چې کوم شی الله تعالی حرام کړی دی، هغه حلال او کوم شی يې چې حلال کړی دی هغه مه حراموئ، تاسو عالم يئ، تاسو ته زمانه ددې خبروزيات علم اوخبردی، که چيرته دا ومنل شي چې د مجبوري په حالت کې رشوت ورکولو سره د هغې ګناه نه دخلاصي اميد کيدای شي، نو بيا دنورو ډيرجرمونو دکولو جواز پيدا کيدای شي، مثلاً: يو سړی دبې روزګاري په حالت کې غلاکوي، چې دخپلو بچيوخيته مړه کړي، نودې باره کې هم ويل کيدای شي چې هغه به دغلا دګناه اوسزانه بچ شي دغه شان ددروغوويلونه پرته د ډير نقصان خطره وي، نو دضرورت له پاره د دروغو ويلومعافي هم کيدای شي، دډيرزيات جذباتوله وجې زناګونکي سره هم رعايت کيدای شي اوداسې نور..... زمامحترمه لږشان غوروکړئ! درشوت په شان بالکل حرام شي کې رعايت ورکولوسره خبره دکوم ځای نه کوم ځای ته رسيږي؟

دې نه پرته ستاسو دفتوا له وجې په لوستونکو باندې څه اثرغورځيږي؟ دې باندې غور وکړئ، داخوښکاره خبره ده چې خلک دمجبوري له وجې رشوت ورکوي، که نه، د دفترونو چکرونه لګوه او کار نه کيږي په رضااوخوشالي باندې څوک هم رشوت نه ورکوي بل طرف دا هم حقيقت دی چې زموږ دملک معاشرتي اومعاشي حالات داسې دي چې رشوت اخيستونکي هم څه حد پورې دمجبوري له وجې رشوت اخلي، ستاسوفتوا به عواموباندې دا اثروي چې يوځوداسې خلک چې هغوی رشوت ورکول بالکل حرام ګڼي اوددې منع کولوحوصله لري، هغوي به داګڼلو سره چې مجبوري اوتکليف (کومې ته چې تاسوظلم ويلي دي) نه بچ کيدوپه صورت کې رشوت ورکولو اوددې دګناه نه دبچ کيدو اميد شته، اوس به خپل موتې په اسانې باندې سست کړو.

مولاناصاحب! درشوت داعذاب کوم چې دې ملک باندې نازل دی، تاسو اندازه کړی دی؟ درشوت له وجې دحکومت ټول نظام ګډوډ شوی دی، دقران اوکتاب حکمراني يوبې معنا شان خبره جوړه شوې ده، انصاف ددې له وجې ختم شوی دی، حلال رزق حاصلول چې هغه د مسلمان له پاره دايمان قائم ساتلوذريعه ده، يوازې يوخوب جوړشوی دی، مختصرداچې دايمان والوپه معاشره کې يهوديت (سرمايه پرستي) زياتيږي، ايا رشوت دهغو جرمونو داثراتو نه کم دی، دکوموحدچې قران کې مقررشوی دی؟ نن درشوت بداثرات دهغو جرمونو نه هم زيات دی، نوضرورت ددې خبرې دی، چې درشوت منع کولوله پاره څه وکړل شي.

اودعواموپه زړه اودماغوکې داخبره کينول پکاردي چې د حراموګټه اومسلمان ژوند يوځای نه شي تيرولی اودې سره حکومت هم دې خبره باندې راضي کول چې دمعاش باره کې دقران کريم دحکمونونافذکول دهغوی ترجيح وي اودرسول پاک ﷺ اوصحابه کرام رضی الله عنهم ساده ژونددخپل ځان له پاره نمونه جوړکړل شي اميدلرم چې ددې خبروله پاره به تاسومامعاف کړئ

او د يو درد لرونكي زړه اوازه ګڼلوسره به معافي وكړئ.

جواب: ستاسو خط زموږ د معاشرې له پاره هم او د حكومت كاركنانو له پاره هم د عبرت قابل دى او ما چې كومه مسئله ليكلې ده، كه چيرته مظلوم د ظلم ختمولو له پاره رشوت وركړي اود خونخوارو درندګانونه خپل ځان خلاص كړي، نواميددى چې دې باندې به مواخذه نه وي[1] دامسئله په خپل ځاى باندې صحيح ده، اخرمظلوم ته خوپه څه طريقه باندې دتسلي وركولو حق ملاويدل پكاردي، عامو حالاتوكې چې درشوت كوم لين دين وي، دامسئله دهغه باره كې نه ده.

د ظلم ختمولو له پاره د رشوت جواز

سوال: تاسويوجواب كې ليكلي و، چې دظلم ختمولوله پاره رشوت وركول جائزدي، حالانكې رشوت اخيستونكى اووركونكى دواړه ملعون دي، بياتاسودجوازقول ولې فرمايلى دى؟

جواب: درشوت باره كې چې جناب په ماباندې كوم اعتراض كړى دى، مادخپل شكست اعتراف سره دغه بحث ختمول غوښتل، خو تاسوداهم محسوسه كړې ده، نوزه يوځل بيا مختصر طور باندې عرض كول غواړم، كه چيرته دهغې نه شفا نه وي، نوبوه شئ چې زه ددې نه زيات عرض كولونه معذوريم.

ستاسوداخبره بالكل صحيح ده چې رشوت بالكل حرام دى، الله تعالى اودهغه رسول ﷺ په رشوت وركونكي اواخيستونكي دواړوباندې لعنت كړى دى[2] اودې باندې يې ورته ددوزخ وعيد اوروليى دى[3] خوتاسوته به معلومه وي چې داضطرارپه حالت كې دمرداردخوراک هم اجازه شته[4]، همدغه حالت درشوت وركولوهم دى، يوكس ديوظالم حواله كې دى، هغه د ظلم ختمولوله پاره رشوت وركوي، دامت فقهاء دې باره كې فرمايي چې: اميددى چې دې باره كې به مواخذه نه وي اوهمدغه ماليكلي وو، ښكاره خبره ده چې دې باندې دعام حالاتو

---

[1] ولا بأس بالرشوة اذا خاف على دينه قال الشامي رحمه الله عبارة المجتبى لمن يخاف وفيه ايضاً دفع المال للسلطان الجائر لدفع الظلم عن نفسه وماله ولاستخراج حق له ليس برشوة يعنى فى حق الدافع. (ردالمحتار/٦/ ٤٢٤/ الحظر والاباحة). ومنها: اذا دفع الرشوة خوفاً على نفسه او ماله فهو حرام على الآخذ غير حرام على الدافع، وكذا اذا طمع فى ماله فرشاه ببعض المال. (البحرالرائق/٦/٢٨٥/طبع بيروت)۔

[2] لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم الراشي والمرتشي. (ابوداؤد/٢/١٤٨/ باب فى كراهية الرشوة)۔

[3] الراشي والمرتشي فى النار. (كنز العمال/١/ ١١٣/ رقم الحديث: ١٥٠٧٧، ايضاً: المطالب العالية/لابن حجر عسقلانى/٢/ ٢٤٩/ باب ذم الرشوة)۔

[4] قال تعالي: "قل لا أجد فى ما اوحى الى محرما على طاعم يطعمه الا ان يكون ميتة. . . . . . فانه رجس او فسقا اهل لغيرالله به فمن اضطر غير باغ ولا عاد فان ربك غفور رحيم. (سورة: ٦، الانعام/١٤٥)۔

قانون نه نافذ کیږي، نو رشوت اخیستل خو په هرحالت کې حرام دی او کبیره ګناه ده[۱] او د رشوت ورکولو دوه صورتونه کیدای شي: یو داچې د جلب منفعت له پاره رشوت ورکړل شي، دا حرام دي او همدغه مطلب دی د هغه حدیثونو کوموکې چې د رشوت باره کې وعیدونه راغلي دي.[۲]

او دویم صورت داچې د ظلم ختمولو له پاره رشوت ورکولو باندې مجبوروي، دې باره کې فقهاء فرمايي چې: امید دی چې دې باره کې به مواخذه نه وي[۳]، دې باره کې د جناب دا فرمایل چې زه د الله تعالی او د هغه رسول ﷺ په مقابله کې د فقهاء تقلید باندې زور کوم، ډیر افسوس ناک الزام دی له دې وجې مالیکلي دي چې: تاسو ماشاء الله پخپله باندې (مجتهد) یئ، د مجتهد په مقابله کې مقلد غریب څه کولی شي؟ ستاسو دا فرمایل چې عوام په عالمانو باندې اعتماد کوي، خو هغوی کې خلوص پکار دی، سهي ده، خو تاسو خود بې اعتمادي خبره کړې ده، چې هغه باندې ما د خپل شکست اعتراف وکړ.

د مجبوري په حالت کې رشوت اخیستل

سوال: څو ورځې وړاندې زما ملاقات یو هم صنفي (کلاس فیلو) سره وشو، چې هغه اوس د ازاد کشمیر په یو ځنګل کې د فارسټر په حیثیت باندې نوکر دی، ما هغه سره د رشوت باره کې خبره وکړه، نو هغه چې څه کیسه بیان کړه هغه داسې وه:

زما بیسک تنخوا درې سوه پنځویشت (۳۲۵) روپۍ ده، ټول الاونس وغیره چې ورسره یو ځای شي، نو ټولې څلورسوه روپۍ تنخوا جوړیږي، زما ډیوټي چې کوم ځنګل باندې ده هغه زموږ له کورنه پنځلس کلومیټره لرې دی، زما د تلو راتلو کرایه، زما ښځه او بچې چې د هغوی تعداد اووه دی، د هغوی د خوراک څښاک انتظام کول، جامې، بوټان، علاج او داسې نور...، میلمانه، غرض داچې د نیا کې چې کوم نظام دی هغه ماته په جائز طریقه باندې چلول وي او زما ځنګل ته په دوره باندې راتلونکي د ځنګلاتو افسران چې هغوی کې ایف ډي او رینجر صاحب او نور

---

[۱] اوګورئ تیره شوی حاشیه (الراشی والمرتشی فی النار. . . . الخ، الرشوة علی وجوه اربعة. . . . . . الخ. (البحرالرائق/۶/۲۸۵/کتاب القضاء/ طبع دار المعرفة/ بیروت)_) او وړپسی حاشیه(الرشوة اربعة اقسام. . . . . . . الرابع: ما یدفع لدفع الخوف من المدفوع الیه. . الخ)

[۲] وفی الخانیة: الرشوة علی وجوه اربعة: منها ما هو حرام من الجانبین. . . . . . الثانی اذا دفع الرشوة الی القاضی لیقضی له حرم من الجانبین سواءً کان القضاء بحق او بغیر حق. (البحرالرائق/۶/۲۸۵). ایضاً: لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم: الراشی ای معطی الرشوة والمرتشی ای آخذها. . . . . . وانما یلحقهم العقوبة معاً اذا استویا فی القصد والارادة، ورشا المعطی لینال به الی الظلم فاما اذا اعطی لیتوصل به الی حق او یدفع عن نفسه ظلماً فانه غیر داخل فی هٰذا الوعید. (بذل المجهود، کتاب القضاء/۴/ ۳۰۷)_

[۳] ومنها: اذا دفع الرشوة خوفاً علیٰ نفسه او ماله فهو حرام علی الآخذ غیر حرام علی الدافع، وکذا اذا طمع فی ماله فرشاه ببعض المال. (البحرالرائق/۶/ ۲۸۵/ کتاب القضاء)_

افسران تردې پورې چې دا زاد کشمیر صدرهم کال کې یوځل دوه دوره کوي، اوس دهغوی ټولو خلکو دورو په دوران کې چې کومه خرچې کیږي، هغه د هغې علاقې دفارسټراو پټواري په ذمه وي، چې هغه کله هم ددوه درې زرونه کمه نه وي، ته ماته دا ووایه چې زه اوپټواري په دغه درې زره دکوم ځای نه ورکوو که رشوت وانه خلو؟ داسوال هغه مانه کړی و جواب یې تاسوورکړئ، چې ایا دې حالاتوکې رشوت اخیستل څنګه دي؟

جواب: رشوت اخیستل خو ګناه ده[۱] اوس دغه سړی څه وکړي؟ ددې جواب خوافسران ورکولی شي پکارداده چې نوکرانوته دومره تنخوا ضروروركړل شي چې هغې باندې هغوی دخپلو بچیو پالنه کولی شي اوهغوی باندې اضافی بوج کوم چې سوال کې ذکرشوی دی نه دي اچول پکار.

د رشوت په پیسو باندې د اولاد پالنه (پرورش) مه کوئ

سوال: رشوت نن سبادیوې ناروغۍ شکل اختیارکړی دی اودې ناروغۍ کې نن سبا هریو کس مبتلادی زماپلارهم دې ناروغۍ کې مبتلادی زه دیوولسم ټولګي طالب علم یم اوماته ددې خبرې خیال اوس راغی چې زماپلارصاحب زما په تعلیم باندې، زما په خوراک څښاک اوداسې نورو... باندې چې کومې خرچې کوي، هغه ټولې درشوت دي تاسوماته دقران اوحدیث په رڼاکې ووایئ چې ماته څه کول پکاردي؟ ایا زه دپلارصاحب دحراموپه ګټه باندې تعلیم حاصلوم اوخوراک څښاک کوم؟ یازه خپل کورپریږدم اوچیرته لاړشم اومحنت مزدوري کوم اوخپل وخت تیروم، یاڅه بله لاره اختیارکړم؟

جواب: که چیرته ستاسودپلاردګټې زیاته برخه حرامه وي، نودهغه اخیستل جائزنه دي، تاسوخپل پلار ته ووایئ چې هغه تاسوته دخپل جائزتنخوا نه پیسې درکوي، درشوت پیسې دې نه درکوي.[۲]

د خاوند د رشوت په ذریعه باندې پیسې کورته راوړل او د ښځې د هغې په استعمال باندې ګناه

سوال: که چیرې خاوندرشوت اخلي اودښځې داخبره نه وي خوښه اود خاوند له ویرې هغه منع کولی هم نه شي، نوایاددې ګټې خوړلو باندې به ښځې ته هم عذاب وي؟

جواب: خاوندکه چیرې دا حرامې پیسې کورته راوړي، نوښځې ته پکارده چې په مینه باندې خاوند ددې زهرودخوراک نه منع کړي، که چیرې هغه نه منع کیږي، نوهغه ته دې صفا صفا ووائی چې زه به نهره تیره کړم، خودحراموپیسې زماکورته مه راوړه، که حلالې کمې هم وي

۱]لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم الراشی والمرتشی. (ابوداؤد/۲/ ۱۴۸/ باب فی کراهية الرشوة)۔

۲] آکل الربا وکاسب الحرام اهدیٰ الیه او اضافه وغالب ماله حرام لا یقبل ولا یأکل مالم یخبره ان ذلک المال اصله حلال. (عالمگیري/۵/ ۳۴۳/ الباب الثانی عشر فی الهدايا والضيافات)۔

زما له پاره کافي دي که چيرې ښځې په دستورباندې عمل وکړ، نوهغه به ګناهګاره نه وي، بلکې درشوت اوحرام خوړولو سزابه يوازې دسړي له پاره وي[۱] اوکه چيرې ښځه داسې نه وي اوهغه دحراموراوړل شوې پيسې خرچ کوي، نودواړه به دوزخ ته ځي.

د رشوت په پيسوباندې د چا خدمت کولو سره د ثواب اميد لرل

سوال: زمايوافسردی، چې هغه دخپل ماتحت په خدمت کې حاتم طائي نه کم نه دی، چاته د لور دواده له پاره جهيزاخلي، چاله پاره فليټ اوپلاټ اخلي، هغه داهرڅه دخپلې برخې د رشوت په پيسو باندې کوي اوپخپله باندې ايمان داردی، تاسونه دمذهب په نزدباندې دا معلومول غواړم چې ايا هغه ته به ددې خدمت په بدله کې ثواب ملاويږي اودهغه ايمان به باقي وي؟

جواب: رشوت اخيستل حرام دي[۲] اوپه حرامو پيسوباندې دچاخدمت کول اوهغه باندې د ثواب طمع لرل ډيره سخته ګناه ده، ځينې اکابرينوليکلي دي چې حرام مال باندې دثواب نيت کول ايمان ختموي[۳] ستاسوحاتم طائي ته پکاردي چې درشوت پيسې خپل مالک ته واپس کړي اوپه خپل ځان دې صدقه وکړي.[۴]

ايا د رشوت مال د خير په کارونوکې خرچ کول جائز دي؟

سوال: زه يو سرکاري ملازم يم، زما تنخوا دومره نه ده چې د کور خرچې او نور ضروريات پوره شي ماته د خپلې تنخوا نه پرته د ټيکدار حضراتو نه د هغوی په خپله رضا باندې پيسې ملاويږي زما دا فطري عادت دی چې کله يو مسکين، حاجت مند، فقير او مجبور وينم، نو

۱]وفي الخانية: امرأة زوجها في أرض الجور، ان اكلت من طعامه ولم يكن عين ذلك الطعام غصباً فهي في سعة من اكله، وكذا لو اشتري طعاماً او كسوة من مال اصله ليس بطيب فهي في سعة من تناوله والاثم على الزوج. (فتاويٰ شامي/٥/ ٩٩/مطلب فيمن ورث مالاً حراماً)۔

۲]الراشي والمرتشي في النار. (كنزالعمال/١٢/ ١١٣/رقم الحديث: ١٥٠٧٧، المطالب العالية/ لابن حجر عسقلاني/٢/ ٢٤٩/ باب ذم الرشوة)۔

۳]رجل دفع الى فقير من المال الحرام شيئًا يرجو به الثواب يكفر. . . . . . . قلت الدفع الى فقير غير قيد بل مثله فيما يظهر لو بنى مسجداً او نحوه مما يرجو به التقرب لأن العلة رجاء الثواب فيما فيه العقاب. قال ابن عابدين تحت قوله: (انما يكفر اذا تصدق بالحرام القطعي) اى مع رجاء الثواب فيما فيه العقاب. قال ابن عابدين تحت قوله: (انما يكفر اذا تصدق بالحرام القطعي) اى مع رجاء الثواب الناشي عن استحلاله. (ردالمحتار/٢/٢٩٢)۔

٤] دفع للقاضي او لغيره سحتاً. . . . . فظاهره ان التوبة من الرشوة برد المال الى صاحبه وان قضٰى حاجته. . . . الخ. (البحرالرائق/٦/٢٨٦). الحاصل انه ان علم ارباب الأموال وجب رده عليهم، والا فان علم عين الحرام لا يحل له ويتصدق به بنية صاحبه. (فتاويٰ شامي/٥/٩٩/ مطلب فيمن ورث مال حراماً)۔

زما زړه ډیر خفه کیږي او زه په فراخه زړه باندې د داسې سړي امداد کوم، یعنې خیرات ورکوم، یا بیا د حاجت مند د حاجت پوره کولو کوشش کوم او داسې کولو سره زما زړه ته خوشالي او سکون ملاویږي دغه شان چیرته چې په یو ښار یا د سفر په دوران کې په لارو باندې مساجد جوړیږي، نو په هغو کې چنده ورکوم، که وریې نه کړم، نو زما ضمیر ما ملامته کوي چې د الله پاک کور تعمیریږي او ما په دې کې برخه وانه چوله دا چنده د توفیق مطابق ورکوم، د دې نه پرته داسې مساجد چې هلته د قالین ضرورت وي، د آئرن ګارډر ضرورت وي، یا سیمنټ ضرورت وي، نو د توفیق مطابق ورکوم، د کال په ختمیدو باندې زکات هم ورکوم، ماته د یو مولوي صاحب نه معلومه شوه چې د الله پاک په لاره کې چې څه هم خرچ کړل شي که هغه خیرات وي یا د یو مسجد شریف په تعمیر کې برخه اخیستل وي یا په هغو کې قالین واچول شي اوداسې نور... که د حلالې روزي نه وي، نو سهي ده، ثواب به ورته ملاویږي او که د حلالې ګټې نه نه وي، نو د کبیره ګناه مرتکب به وي له کله نه چا ما دا اوریدلې دي زه ډیر پریشانه یم، که د یو یتیم، مسکین، کونډې، فقیر او حاجت مند ضرورت پوره نه کړم، نو زما ضمیر ما ملامته کوي او په دویم صورت یعنې په مدد کولو کې ماته خوشالي او ارام ملاویږي، اوس زه د ګناه کبیره اوریدلو سره ویره محسوس کوم چې زما په دې کار باندې به ما الله پاک جهنم ته داخل کړي، زه دا واضح کړم چې دا ټول کارونه زه د خلوص نیت او رشتینې زړه نه کوم ماته یو حدیث یاد دی " د اهل ایمان، مومن نښه داده چې کله هغه یو نیک کار کوي، نو هغه ته خوشالي محسوسیږي او کله چې بد کار کوي، نو هغه پښیمانه کیږي".

ماسره زما زړه په پورته ذکر شوې امورو کې بالکل مطمئن وي اوماته روحاني تسکین ملاویږي، اوس تاسو مهرباني کولو سره وضاحت وکړئ چې:

۱: ایا د حلالې ګټې نه پرته په نورو پیسو باندې د پورته کارونو کولو په صورت کې انسان د کبیر ګناه ارتکاب کونکی جوړیږي؟ او که داسې وي، نو ایا د پورته ذکر شویو خلکو امداد بند کړل شي؟

۲: ایا د مسجدونو په تعمیر وغیره کې په داسې مال سره برخه اخیستو نه ځان وساتل شي؟

۳: ایا ددې مال نه په نصاب پوره کیدو باندې د کال په اخره کې زکات ورکول جائز دي او که نه؟

نور وضاحت دادی چې ګراني ډیره زیاته ده او تنخوا کمه ده، چې په هغې باندې خرچې په یو صورت کې هم نه پوره کیږي، له دې وجې د مجبوري په حالت کې زه په پورته پیسو اخیستو باندې مجبور یم، اګر چې زما ضمیر د دې خلاف دی او دا هم بیان کړم چې د دې پیسو په عوض کې چاته هم ناجائز مراعات نه شي ورکولی.

جواب: ستاسو نیک نیتي، د غریبو امداد او د نیکي په کارونو کې برخه اخیستل قابل دي، خو په دې خبره باندې ځان پوه کول پکار دي چې تاسو سرکاري ملازم یئ او ستاسو له پاره سرکاري تنخوا خو حلاله ده په دې شرط چې تاسو کار په دیانت داري سره کوئ، خو د ټیکدار

له طرف نه چې تاسو ته څه درکول کیږي هغه ستاسو له پاره حلال نه دي په حدیث کې دي رسول الله ﷺ یو سړی په یو سرکاري کار باندې (د صدقاتو د تحصیل له پاره) ولیږه. هغه واپس راغلو او وصول کړی مال یې رسول الله ﷺ ته وړاندې کړ او ورسره یې دا هم وویل چې دا مال خو ستاسو دی او دا مال ماته په تحفه کې راکړل شوی دی رسول الله ﷺ منبر ته تشریف وخوت او خطبه یې وفرمایله چې: ځینې خلک موږ په سرکاري کارونو پسې ولیږو. نو هغوی واپس راتلو سره موږ ته وایي چې دا پیسې خو ستاسو دي، یعنې د کوم سرکاري کار له پاره چې لیږل شوي و او دا پیسې ماته په هدیه کې ملاو شوي دي ددې نه وروسته یې وفرمایل: دا سړی دخپلې مور په کور کې ولې نه کیناسته، بیا به زه وګورم چې هغه ته څومره تحفې ورکول کیږي؟![1]

د دې حدیث نه معلومه شوه چې سرکاري ملازم ته چې د سرکاري کار له وجې نه کومه تنخوا ملاویږي هغه خو حلاله ده او کوم خلک چې سرکاري ملازم ته ډالۍ ورکوي هغه په حقیقت کې ډالۍ نه دي، بلکې رشوت دی [2] او تاسو ته خو به دا معلومه وي چې ﴿ الراشی والمرتشي کلاهما فی النار ﴾ [3] یعنې رشتوت ورکونکی او اخستونکی به دواړه په دوزخ کې وي. اوس ستاسو د پوښتنو ځوابونه په ترتیب سره لیکم:

۱: د حلالو پیسو نه پرته د رشوت مال د خیر کارونو کې خرچ کول حلال نه دي، بلکې کبیره ګناه ده او د ځینې علماء کرامو په نزد خو حرام شی خرچ کول او په هغې باندې د ثواب نیت کول په دې کې د کفر ویره ده. [4]

۲: ظاهره ده چې حرامې پیسې اخیستل اوپه مسجد کې خرچ کول ستاسوله پاره جائز نه دي [5] خو یو تدبیر کیدای شي چې تاسو د چا کار کوئ، نو هغه ته ترغیب ورکړئ چې په فلاني

---

[1]]عن ابی حمید الساعدی قال: استعمل النبی صلی الله علیه وسلم: رجلاً من ا لازد. . . . . . . فلما قدم قال: هٰذا لکم وهٰذا اهدی لی، فخطب النبی صلی الله علیه وسلم: وحمد الله واثنٰی علیه ثم قال: اما بعد! فانی استعمل رجلاً منکم علی امور مما ولانی الله، فیأتی احدهم، فیقول: هٰذا لکم وهٰذه هدیة اهدیت لی، فهلا جلس فی بیت امه فینظر ایهدیٰ له ام لا. . . . . . . الخ. (ابوداؤد/۲/۵۳). (قال الشیخ خلیل احمد السهارنفوری) وظاهر انه اذا جلس فی بیت امه وابیه لا یهدیٰ له قطعاً ویقیناً، فهٰذا الذی اهدیٰ له هو للحکومة وهو الرشوة. (بذل المجهود/۴/۱۲۰).

[2]] ایضاً_

[3]]د حدیث الفاظ دادی: الراشی والمرتشی فی النار. (کنزالعمال ج:۱۲ ص:۱۳، رقم الحدیث: ۱۵۰۷۷، المطالب العالیة/۲ ۲۴۹/ باب ذم الرشوة).

[4]]رجل دفع الی فقیر من المال الحرام شیئاً یرجو به الثواب یکفر. . . . . . قلت: الدفع الی فقیر غیر قید بل مثله فیما یظهر لو بنی مسجداً ونحوه مما یرجو به التقرب لأن العلة رجاء الثواب فیما فیه العقاب. (وفی الشامیة) انما یکفر اذا تصدق بالحرام القطعی ای مع رجاء الثواب الناشی عن استحلاله. (ردالمحتار/۲/۲۹۲).

[5]]قال تاج الشریعة: اما لو انفق فی ذٰلک مالاً خبیثاً، ومالاً سببه الخبیث والطیب، فیکره، لان اله لایقبل الا الطیب، فیکره تلویث بیته بمالایقبله.(ردالمحتار/۱/۶۵۸/ مطلب فی احکام المساجد)[بقیه حاشیه په راروانه صفحه

ځای کې په مسجد کې د فلاني شي ضرورت دی، که تاسو سره ګنجائش وي، نو د دې مسجد خدمت وکړئ کار خو تاسو د هغه پرته د پیسو نه وکړ او څه قسم رشوت درته ملاو نه شو، خو د نیک کار ترغیب تاسو ورکړ او که هغه یې د دې نیکۍ په کارکې خرچ کړي، نود ثواب مستحق به وي او تاسو به د ترغیب ورکولو مستحق یئ همدا صورت د غریبانو، مسکینانو د خدمت له پاره هم تاسو استعمالولی شئ.

۳: دا سهي ده چې تنخواګانې کمې دي، له دې وجې ګزاره نه کیږي خو یو خبره یاد ساتئ چې که په دنیا کې تاسو ښه ګزاره وکړه خو د مرګ نه وروسته هغه ټوله ادا کول وي او هلته به ستاسو څوک هم د پوښتنه کولو والا نه وي، نو دا ستاسو معامله سهي ده یا غلطه؟ د دې فیصله تاسو په خپله وکړئ خو چې د چا په قبر او حشر باندې ایمان نه وي، د هغه پوه کول زما له پاره ګران دي!

د رشوت پیسې په ښو کارونو کې صدقه کول

سوال: که چیرې یو کس رشوت اخلي او د رشوت هغه پیسې په څه نیک کارکې خرچ کوي، مثلاً: د جومات یا مدرسې جوړولو کې یې استعمالوي، نو آیا هغه کس ته به ثواب ملاویږي؟

اګرچې د ثواب او عذاب باره کې د الله تعالی نه ښه څوک نه پوهیږي، خو د الله تعالی او رسول ﷺ د حکمونو او طریقو په رڼا کې جواب را کړئ!

جواب: د رشوت پیسې حرامې دي او حدیث شریف کې ارشاد دی چې، څوک حرامې پیسې وګټي او هغو نه صدقه ورکړي، نو هغه قبول نه ده[۱] فقهاوو لیکلي دي چې حرام مال کې د صدقې نیت کول ډیره غټه ګناه ده د دې مثال داسې دی چې یو کس ګندګي جمع کړي او یو لوړ سړي ته یې تحفه کړي، نو هغه به تحفه نه وي، بلکې هغه کس به بې عزته ګڼل کیږي او د الله تعالی په دربار کې ګندګي وړاندې کول هم ګستاخي ده.[۲]

بقیه د تیرمخ]. . وعن ابي هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان الله طيب لايقبل الا طيباً، وان الله امير المؤمنين بما أمر به المرسلين. (مشكوٰة/ ۱/ ۲٤۱/ كتاب البيوع).

[۱] عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: لا تقبل الصلوٰة بغير طهور، ولا صدقة من غلول. (سنن ترمذي/۱/۳). ايضاً: عن عبدالله بن مسعود رضي الله عنه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: لا يكسب عبد مال حرام فيتصدق منه فيقبل منه ولا ينفق منه فيبارك له فيه ولا يتركه خلف ظهره الا كان زاده الى النار ان الله لايمحوا السيء باالسيئ ولكن يمحو السيء بالحسن، ان الخبيث لا يمحوا الخبيث. رواه احمد وكذا ف شرح السنة. (مشكوٰة/۲/ ۲٤۲/ باب الكسب وطلب الحلال)۔

[۲] رجل دفع الى الفقير من المال الحرام شيئاً يرجو به الثواب يكفر. . . . . قالت الدفع الى فقير قيد بل مثله فيما يظهر لو بنى مسجداً ونحوه مما يرجوا به التقرب لان العلة رجاء الثواب فيما فيه العقاب. (ردالمحتار/۲/ ۲۹۲)۔

د کمپنۍ شیان استعمالول

سوال: که چیرې یوکس په کمپنۍ کې کارکوي، هلته کاغذ، پنسل، رجسټریابل څه داسې شی کوم چې د دفتر د استعمال له پاره وي، کور ته یوسي پخپله یې استعمالوي، نو ایا دا جائزدي؟
سوال ۲: یایې دفترکې دځان له پاره استعمالوي؟
سوال ۳: کورته یې دبچیو د استعمال له پاره راوړي.
سوال۴: د دفترټیلیفون دخپل کاروبار، یاخبرو له پاره استعمالوي.
سوال۵: د کمپنۍ دشیانو په خرڅولوکې کمیشن اخیستل.
سوال۶: د دفتراخبارکورته وړل وغیره.
جواب: د پنځم سوال نه پرته دټولوسوالو نو یو جواب دی، که چیرې د کمپنۍ له طرف نه اجازه وي، نوجائزدي، که نه، نه، بلکې غلا او خیانت دی[۱] دپنځم سوال جواب دادی چې کمیشن اخیستل رشوت دی او دهغې په حرام کېدوکې هیڅ شک نه شته.[۲]

د کالج د پرنسپل د خپلو ماتحتو نه تحفې اخیستل

سوال: زه یومقامي کالج کې پرنسپل یم، زما په مشرۍ کې ډیرلیکچرران اونورخلک کار کوي هغه خلک ماته وخت په وخت مختلف قسمه تحفې راکوي، چې هغو کې لوښي، دمټایي ډبې، غټې غټې کیکونه او دمختلفو ځایونوتحفې وي اوهغو کې دپاکستان دمختلفو ښارونو شیان وي، دې نه پرته دداخلوپه وخت کې د هلکانو پلاران هم دمټایي ډبې راوړي اوزه یې ترې واخلم، زماکوروالااوخپلوان دغه شیان استعمالوي، خوځینې خلک وایي چې دا شیان اخیستل جائزنه دي، ځکه چې دادرشوت یوه طریقه ده، کوم شیان چې هغوی ما مشر ګڼلو سره په خپله خوشالي باندې راکوي، نوتاسووواییٔ چې زه هغه اخلم اوکه یې نه اخلم؟زمانښځه هم وایي چې داشیان په خپله خوشالي باندې راوړي، اخیستل یې په موږ فرض دي، موږ یې له هغوی نه نه غواړو، تاسوجواب ضرورراکړئ!
جواب: کوم خلک چې دتعلق اومحبت اوستاسو دبزرګي له وجې تحفې درکوي، نوهغه تحفه

---

[۱] تصرف الانسان فی مال غیره لا یجوز الا باذن او ولایة. (الجوهرة النیرة/کتاب الشرکة/۱/ ۲۸۷). قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الا لایحل مال امریء الابطیب نفس منه(مشکوٰة/۲۵۵/باب الغصب والعاریة)
[۲] الوکیل اذا باع ان یکون امینا فیما یقبضه من الثمن. (الفقه الحنفی وادلته/۲/۱۳٤/ضمان الوکیل). ایضًا: فان الوکیل ممن لا یثبت له حکم تصرفه وهو الملک فان الوکیل بالشری لا یملک المشتری والوکیل بالبیع لا یملک الثمن. . . . . . . لأن الوکیل یملک التصرف من جهة المؤکل. (الجوهرة النیرة/۱/ ۳۰۰/ کتاب الوکالة)_

ده، او دهغې استعمال سهي او جائزدی[1] او کوم خلک چې ستاسونه ستاسو دعهدې له وجې دګټې اخیستلو په امید میتهایي ورانديږ کوي، یعنې تاسو هغوی ته دخپلې عهدې له وجې کتبه ورسوله یادبیاله پاره طمع لري، دا رشوت دی، دا مه قبلوئ، مه یې پخپله خورئ او مه یې کوروالو باندې خورئ او ددې معیاردادی که چیرې تاسوپه دې عهده باندې نه وئ. یادې عهدې نه لرې شئ نوایابیابه هم داخلک تاسوته تحفې درکوي؟که چیرې ددې جواب په :نه: کې وي، نودغه تحفې هم رشوت دی، که چیرې ددغې تحفې ستاسوعهدې سره څه تعلق نه وي، نوبیادغه تحفې ستاسو له پاره جائزدي.[2]

دانکم تیکس محکمې ته رشوت ورکول

سوال: دانکم تیکس محمکې ته په خاص طور اودحکومت نورو ادارو ته چې ترڅوپورې رشوت ورنه کړل شي ، کارنه کوي، دجائز کار له پاره هم رشوت غواړي، که رشوت ورنه کړل شي، نو هرقسمه پریشانه کول کوي تردې پورې چې دانسان ژوندګران شي، دمجبورې له وجې انسان رشوت ورکولوته تیارشي اوس به ګناه دچاوي؟ په ورکونکي باندې هم یایوازې اخیستونکی باندې؟(دلته داخبره یاد ساتل پکاردي چې یوانسان هم دخپل جائزمحنت ګټه په خوشالي باندې رشوت ورکولو ته تیارنه وي، بلکې دمجبوري له وجې ورکوي، بلکې مجبوریږي.)

جواب: که رشوت دظلم ختمولوله پاره ورکړل شي، نوامیددی چې دې ورکونکي په ځای به یوازې په اخیستونکي باندې ګناه وي.[3]

۱]واما الحلال من الجانبین فهو الا هداء للتودد والمحبة کما صرحوا به ولیس هو من الرشوة لما علمت. . . . وقال علیه الصلاة والسلام: تهادوا تحابوا. (بحر/٦/٢٨٥/کتاب القضاء)۔

۲] عن ابي حميد الساعدی قال: استعمل النبی صلی الله علیه وسلم: رجلاً من الازد یقال له ابن البنیة علی الصدقة فلما قدم قال: هٰذا لکم وهذا اهديٰ لی، فخطب النبی صلی الله علیه وسلم: وحمد الله واثنٰی علیه ثم قال: اما بعد! فانی استعمل رجلاً منکم علي امور مما ولانی الله، فیأتی احدهم، فیقول: هٰذا لکم وهٰذه هدیة اهدیت لی، فهلا جلس فی بیت ابیه او فی بیت امه فینظر ایهديٰ له ام لا.....الخ. (مشکوٰة/ کتاب الزکاة/ الفصل الاول/١/ ١٥٦/ابو داؤد/٢/٥٣). وفی بذل المجهود شرح سنن ابی داؤد/٤/١٢٠: وظاهر انه اذا جلس فی بیت امه وابیه لایهدی له قطعاً ویقیناً،فهٰذا الذی اهديٰ له هو للحکومة وهوالرشوة.(بذل/٤/١٢٠)

۳] لا بأس بالرشوة اذا خاف علی دینه. قال الشامي: عبارة المجتبٰی لمن یخاف، وفیه ایضاً دفع المال للسلطان الجائر لدفع الظلم عن نفسه وماله و لاستخراج حق له لیس برشوة یعنی فی حق الدافع. (ردالمحتار/٦/ ٤٢٤/ حظر والاباحة/ طبع سعید/ البحرالرائق/ ٦/ ٢٨٥/ طبع بیروت)۔

د خوراک د محکمې د رشوت اخیستونکي افسر نورو افسرانو ته شکایت کول

سوال: زه یو دوکان داریم اوزموږ دوکان نه د کے ایم سي له طرف نه د خوراک انسپکټر د مصالحې وغیره لیبارټري کې چیک کولوله پاره وړي موږ کې څه دوکان داران داسې هم دي چې هغوی شیانوکې ملاوټ کوي اوفوډانسپکټرته هره میاشت درشوت په طورباندې څه پیسې ورکوي، اوس چې کوم دوکاندارن ملاوټ نه کوي، دهغوی په شیانوپه قصدسره د خاورو څه ذرې یانور شیان ملاوکړل شي، چې هغه په عام نظرباندې نه ښکاري اولیبارټرۍ کې پته ولګیږي او سیمپل ناکام شي، ایا دې صورت کې موږله پاره فوډانسپکټرته پیسې ورکول جائزدي اوکه نه؟

جواب: ایا دا ممکن نه دي چې دداسې رشوت خورافسرشکایت نورو افسرانوته وکړل شي؟ رشوت ورکول په یوصورت کې هم جائزنه دي.[۱]

ممتحن ته که څوک څه ډالۍ ورکړي نو څه به کوي؟

سوال: زه په میډیکل کالج کې سبق ښیم، د امتحانونو په ورځو کې دلته رشوت ډیر زیات چلیږي، دا ځل د یوې طالبې مور زموږ کور ته راغله او د تلو په وخت یې د شپږ اووه زرو روپیو شیان د تحفې په طور پریښودل، زما د انکار باوجود هغې په کور کې کیښودل او لاړه، ما هغه استعمال نه کړل، خو زه دا معلومات کوم چې اوس په دې څه وکړم؟

جواب: دا ډالۍ هم رشوت ده، تاسو په سختې سره دا واپس کړئ او که هغوی یې نه اخلي، نو یو محتاج ته یې ورکړئ، خپله یې مه استعمالوئ.[۲] **والله اعلم!**

ټیکه دار افسرانو ته رشوت ورکول

سوال: زه سرکاري ټیکه داریم، مختلفو محکموته داوبورسولوله پاره دپائپونوخورولوټیکې موږ اخلو، موږ چې کومې ټیکې اخلودهغو له پاره باقاعده ټینډرفارم جمع کوواودمقابلې نه وروسته اخلو، مقابله داسې چې ډیرټیکداران دهغې ټیکې له پاره خپلې خپلې پیسې لیکي اوبیا ټینډر دټولو مخکې خلاص کړل شي، دچاقیمت چې کم وي سرکارهغه ته ټیکه ورکړي،

---

۱ [الراشي والمرتشي في النار. (كنز العمال/٦/ ١١٣/ رقم الحديث: ١٥٠٧٧، ايضاً: المطالب العالية/٢/٢٤٩/باب ذم الرشوة)_

۲]ويرد هدية. . . . . . . قال عمر بن عبدالعزيز رحمه الله: كانت الهدية على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم: هدية واليوم رشوة. ذكره البخاري. . . . . . . و تعليل النبي صلى الله عليه وسلم: دليل على تحريم الهدية التي سببها الولاية. . . . . . الخ. (ردالمحتار/ ٣٧٢/٥/ طبع سعيد كراچي).

دې کار کې موږ خپله حلاله پیسه لګوو او سرکار چې د پائپونو کوم معیار مقرر کړی وي هماغه پائپ لګو کوم چې د محکمې نه منظور شوې کمپنۍ نه اخلو او کوم قسم چې محکمه مقرره وي هغه اخلو، موږ د خپل طرف نه کار ایمانداري سره کوو. خو یو څو واړه شیان مثلاً د پائپ یو ځای کولو والا چې د هغې پیړوالې محکمې لس انچې مقرر کړی وي هغه موږ پنځه انچې پیړ ولګو په دې باندې دلائن په مضبوطي کې فرق نه پریوځي، خو زموږ مجبوري داده چې د محکمې کوم افسران چې ددې کار مشران وي، هغوی ته به موږ لازمي طور باندې د افسر د عهدې مطابق د ټینډر د قیمت دوونه پنځه فیصده پورې پیسې ورکوو او هغوی د سرکاري محکمې نوکران وي او د هغې نه تنخوا جدا اخلي او کومې پیسې چې هغوی زموږ نه اخلي هغه سرکاري خزانه کې نه جمع کیږي، بلکې د هغوی جیبونو ته ځي که چیرې موږ پیسې نه ورکوو. نو هغوی کار کې بندیز راولي او که چیرې موږ کار سل فیصده مکمل کړو. نو بیا هم په کې هغوی نقص پیدا کوي او زموږ پیسې بندوي او د بیاله پاره په کارونو کې بندیز پیدا کوي، تاسو ته خواست دی چې تاسو دا ووایئ چې زموږ دا ګټه حلال ده او که نه؟ ځکه که چیرې موږ افسرانو ته پیسې ورنه کړو. نو هغوی زموږ د سل فیصده ایمانداری باوجود زموږ کار بندوي او زموږ بلونه نه اداکوي، کار په شروع کې موږ خپلو ذاتي پیسو باندې کوو او د کار دوران کې سرکار موږ ته څه پیسې اداکوي او د پیسو زیاته برخه زموږ خپلې پیسې وي.

جواب: رشوت یو داسې مرض دی، چې دې زموږ د ټول ملک نظام خراب کړی دی، د کومو افسرانو خولې باندې چې د احرامه وینا لګېدلې ده د هغوی ژوند تباه شي او د ملک نظام هم ګډوډ کړي ترڅو پورې چې د سرکاري افسرانو او نوکرانو په زړه کې د الله تعالی ویره او د قیامت د ورځې حساب کتاب او د قبره تیاره کې ددې شیانو د حساب کتاب احساس نه وي پیداشوی، تر هغې پورې ددې ناروغی (کینسر) هیڅ علاج نه شي کیدای، تاسو ته هم دا وایم چې د کوم حد پورې ممکن وي د غو سپیو ته هډوکي مه اچوئ او کوم ځای کې چې بې بسه شئ هلته د الله تعالی نه معافي وغواړئ.

ټریفک پولیس که څوک ناجائز طور تنګوي نو هغوی ته رشوت ورکولو سره ځان خلاصول څنګه دي؟

سوال: نن سبا پولیس خلک له څه وجې پرته تنګوي، د موټر کاغذاتو وغیره د پوره کیدو باوجود وایي چې جرمانه راکړئ، دا جرمانه د رشوت په طور اخلي، که جرمانه ورنه کړل شي، نو چالان ورکوي، چې په هغې سره د عدالتونه چکرې لګیدل شروع شي، معلومات دا کول دي چې که په داسې صورت حال کې یو سړی رشوت ورکولو سره خپل عزت بچ کړي، نو ایا هغه به د دې حدیث مصداق وي چې رشوت ورکونکی او اخستونکی دواړه جهنمیان دي؟ که ذاسې واقعه راپیښه شي، نو څه کول پکار دي؟

جواب: د خپل عزت د بچ کولو له پاره که سپي ته هډوکي واچوئ (يعنې د مجبورۍ نه رشوت ورکړئ) نو اميد دی چې الله پاک به په دې باندې تاسو او موږ ونه نيسي. [۱]

د سرکاري موټر مرمت کونکی مجبورا د الف په ځای ب ليکل

سوال: زه د يوې فوجي ادارې سربراه يم، د هغې ادارې بنيادي کار د موټرو مرمت کول دي، حکومت څه پيسې ماته راکړي دي، چې د هغې نه ماته اجازه ده چې زه د موټرو زياتي پرزه جات اخيستو سره د موټرو مرمت وکړای شم، اوس زه داسې کوم چې په موټر کې الف پرزه لګوم، خو د ليکلو په وخت ليکم چې ب پرزه مې لګولې ده، ددې عمل ضرورت له دې وجې پېښيږي چې حکومت کومې پيسې راکوي په هغو سره مرمت کول وي، په دې ترکيب سره مرمت په تيزۍ سره وشي، زه ټوله پيسه د حکومت په کارونو کې خرچ کوم، ځکه چې که زه داسې ونه کړم، نو سرکاري موټر به ځو ځو ورځې ولاړ وي او د ملک نقصان به وي، ايا داسې سهي ده؟

جواب: ستاسو په ټول کار کې ګورنمنټ ته دوکه ورکول نه شته، خو د الف په ځای ب ليکل غلط بياني او دروغ دي او دا دروغ هم تاسو پرته له څه وجې مه وايئ، ځکه چې تاسو د خپلو اعلی افسرانو سره يوځای کيدو باندې د دې دروغو نه د بچ کيدو څه تدبير کولی شئ.

داړتيا له مخې د بس د څښتن پوليسو ته رشوت ورکول

سوال: زه په پاکستان کې يو بس اخيستل غواړم، کوم چې به انشاء الله ډرائيور چلوي او زما ورور به يې خيال ساتي، خو لکه څنګه چې تاسو ته پته ده چې په پاکستان کې پوليس په هر جائز او ناجائز خبره باندې تنګول کوي او چيرته هم د رشوت ورکولو نه لمن بچ کول ممکن نه وي، نو په داسې ځای کې به د بس ګټه حلاله وي که حرامه؟

جواب: هر چې د پاکستان د پوليس تعلق دی، نو د هغوی حال ټولو ته معلوم دی، شرعا خو رشوت ورکونکی او اخيستونکی دواړه ګناهګار دي، خو که انسان په رشوت ورکولو باندې مجبور شو، نو د الله پاک نه اميد دی چې په دې باندې به هغه نه رانيسي، رشوت اخيستونکي په هر حال کې جهنمي دی. [۲]

---

[۱] الرشوة اربعة اقسام. . . . . الرابع: مايدفع لدفع الخوف من المدفوع اليه على نفسه او ماله حلال للدافع حرام على الآخذ. . . . . الخ. (ردالمحتار/ ٥/ ٣٦٢/ كتاب القضاء).

[۲] الرشوة اربعة اقسام. . . . . ما يدفع لدفع الخوف من المدفوع اليه على نفسه او ماله حلال للدافع حرام على الآخذ. . . . الخ. (فتاوىٰ شامي/ ٥/ ٣٦٢). الرشوة علىٰ وجوه اربعة. . . . . ولم ارقسماً يحل الأخذ فيه دون الدفع. (البحرالرائق/ ٦/ ٢٨٥/ كتاب القضاء).

ټیکه دارو نه رشوت اخیستل

سوال: زه بلډنګ دپارټمنټ کې سب انجنئریم، دنوکري مې درې کاله شوي دي. دلته چې یو بلډنګ دجوړولوله پاره ټیکه دارته په ټیکه ورکړل شي. نوموړ ټیکه دارنه یولک شل زره روپۍ کمیشن اخلو، چې په کې دټولوبرخه وي، (یعنې دچپړاسي نه ترچیف انجنئرپورې)، دې کې دوه فیصده برخه زما هم وي، په یولک باندې دوه زره روپۍ، دادتنخوا نه پرته وي دې وخت کې زما په نګراني کې دشل لکوروپیوکاردی اوهره میاشت دڅلورو لکو روپیو بیل جوړیږي، دغه شان دتنخوا نه پرته ماته اته زره روپۍ ملاویږي اوتنخوا مې یوازې اوولس سوه روپۍ ده، ټیکه داران خپل کار د شیډول مطابق نه کوي اوخراب سامان لګوي سیمنټ، اوسپنه وغیره د حکومت دمعیارنه لګوي، اوډیرشیان داسې وي چې دهغه یوازې په کاغذونوکې نوم لیکل شوی وي اوهغه لګول شوي نه وي اوموږته غلط تصدیق کول وي کله چې موږ دیوې منصوبې اندازه ولګوو، نوهغه مخکې سپرنټنډنګ انجنئرته وړل وي، هلته دسائټ انچارج نه منظور کولوله پاره افسر او نورو ملازمینوته دکار مطابق کمیشن ورکول وي، دې نه پرته هغه فائل چیف انجنئرته ځي، هغه ته هم دکارمطابق کمیشن ورکول وي اودا یې یواصل جوړکړی دی، ددې نه پرته استیمنټ نه پاس کیږي دې اعتبارسره موږ دټیکدارانونه دمجبوري له وجې کمیشن اخلو. که نه، موږ به مخکې پیسې څنګه ورکوو ټیکه دارد خراب لګولوله وجې دغه کمی پوره کوي اوددې موږټولوته پته ده موږدغه شان په دروغو، بددیانتي، رشوت او سرکاري پیسوکې (چې هغه په حقیقت کې دعواموويه) کې خیانت کونکي شو عام طور باندې دا بدنه ګڼل کیږي زما زړه په دې کارباندې خوشاله نه دی، مهرباني وکړئ او ماته لار وښایئ چې څه وکړم؟ ایا نوروته ورکولوله پاره کمیشن اخلم اوهغې کې ځان ته هیڅ هم نه ساتم؟ یا څه په کې ځان ته ساتم؟ یانوکري پریږدم؟ ځکه چې پورته ذکرشوي حالاتوکې ټول غلط کارونه کول وي.

جواب: دکوموبدکارونوذکرچې تاسوکړی دی، ددې اجازه خونه عقل ورکوي اونه شریعت، نه قانون اونه اخلاق، که چیرې تاسوددې لعنتونونه نه شئ بچ کیداې، نودې نه پرته درته څه ویلی شم چې نوکري پریږدئ اوڅه حلاله طریقه وګورئ، دلته داسوال هم پیدا کیږي که چیرې نوکري پریږدئ، نوخپلوبچیوباندې به څه خورئ؟ ددې دوه جوابونه دي یوخوداچې بل ځای کې نوکري پیداکولونه وروسته دانوکري پریږدئ، مخکې یې مه پریږدئ، دویم جواب دادی چې تاسوهمت نه کارواخلئ اوددې بدي خلاف جهادوکړئ اودرشوت اخیستلواوورکولونه انکاروکړئ کله چې تاسوداسې وکړئ، نو ستاسو دمحکمې ټول افسران اوملازمان به ستاسو خلاف شي اوستاسو افسران به ستا خلاف د دروغو او ریښتیاو خبرې جوړې کړي اوستاسو د نوکري نه دویستلوکوشش به کوي، ددې په جواب کې تاسوپورته بیان شوې خط دثبوتونوسره

دخپلې صفايئ په طورباندې صدر، وزيراعظم. اود صوبايي حکومت مشرانو اودقومي اوصوبايي اسمبلۍ ممبرانوته وليږئ، زيات نه زيات به ستاسو محکمه تاسو دنوکرۍ نه وباسي خوبيابه ان شاء الله تاسوله پاره دخيراوبرکت لارې خلاصې شي. که چيرې تاسو دمحکمې ددې زياتي خلاف يوخکومتي مشريه خپل حق راضي کړ، نو ستاسو نوکري به هم نه ختميږي، البته تاسوته به څه غيراهم کاردرکړل شي اوتاسوبه بياخپل وخت په اوولس سوه روپۍ کې تيروئ اوهغې کې اضافه هم کيداى شي. په دې شرط باندې چې تاسوخالي وخت کې څه بل کارکولی شئ، نو زمامحترمه! څنګه چې تاسوپه زړګونوکې يويئ چې ماته داسې تقوا والاخط ليکلی شئ، دغه شان به څوک په دې بې انصافي کې دحق له پاره اواز وچتوي، دالله تعالى مدد دې تاسره شامل وي او هم خياله بندګان دې ستاسو مدد وکړي.

دفتري فائل ښودلو باندې پيسې اخيستل

سوال: زه يودفترکې نوکريم، زموږ دفترکې داسې وي که چيرې يوسړی خپل فائل کتلوله پاره راشي، چې فلانکی زمافائل دی، هغه راوباسي، يازمادفائل نمبردادی، که چيرې راته يې وښيې، نو ډيره مهرباني به وي اودې نه پرته فلانکی شی ماته ترې نه ټائپ کړئ اوماته يې راکړئ، زموږ مشرکلرک داټولې خبرې پوره کوي هغه سړی سنيئرصاحب ته څه پيسې ورکړي او زموږ سنئير صاحب هغې کې څه موږته هم راکړي، پوښتنه د ده چې دارشوت خونه دی؟ اوکه چيرې رشوت دی، نوددې ذمه داري به موږباندې وي اوکه زموږپه سنيئرکلرک باندې؟ که ددې مسئلې حل راته بيان کړئ، نوډيره مهرباني به وي.

جواب: دفائل راويستلو اوټائپ کولوکه چيرې سرکاري اجرت مقرروي، نودهغه اجرت اخيستل سهي دي (اودهغې استعمال هغه دې کوم چې قانون کې مقررشوی دی) دې نه پرته څه اخيستل رشوت دي[۱] اوګناه کې به هغه ټول شريک وي، دچا چې دې کې برخه وي.

د يو ملازم د ملازمت دوران کې چا نه پيسې اخيستل

سوال: که يونوکرته دتنخوا نه پرته دنوکرۍ په دوران کې يوسړی په خوشحالي باندې پيسې ورکړي، نواياهغه جائزدي اوکه ناجائز؟ ځکه چې خلک وايي چې موږدهغوی نه نه غواړو اونه موږ دچازړه خفه کوو، نودارشوت نه دی، اوس تاسودکتاب اوسنت په رڼاکې موږته بيان کړئ چې داجائزدي اوکه نه؟

جواب: که چيرې دکارکولومعاوضه ورکوي، نورشوت دی[۲]، که دی ترې غواړي اوکه يې نه

[۱] وحد الرشوة: بذل المال فيما هو مستحق على الشخص. (كشاف اصطلاحات الفنون/۱/ ۵۹۵). بذل المال لاستخلاص حق له على الآخر رشوة......الخ. (بحرالرائق/ ۶/ ۲۸۵/ كتاب القضاء/طبع دارالمعرفة)
[۲] ايضا تيره شوی حواله.

غواړي، که دوستي یا خپلولي کې د تحفې په طور باندې ورکوي، نو بیا سهي ده.[۱]

د پولیس په محکمه کې ملازمت کول شرعاً څنګه دي؟

سوال: ایا په پولیسو کې نوکري کول جائز دي؟ بله دا چې په دې صورت کې څه حکم دی چې رشوت نه اخلي او په چا باندې پرته د څه وجې نه ظلم نه کوي؟

جواب: د پولیس په نوکري کې شرعاً هیڅ قباحت نه شته، خو که د دې نوکري په ذریعه رشوت اخلي یا ظلم کوي، نو ګناهګار به وي او د قیامت په ورځ به په هغه باندې مواخذه وي

خوشالي سره ورکړل شوې پیسې سرکاري نوکر له پاره استعمالول

سوال: زه چې کوم دفترکې نوکریم، هلته د شیانوو ړلو او راوړلوله پاره موټرو سره تړون(معاهده) شوې ده او د هغې کرایه د حکومت نه منظورشوې وي او هغوی ته هره میاشتې پیسې ورکول کیږي څه وخت مخکې د هغې په کرایانوکې اضافه وشوه، خومنظوري کې دوخت لګیدوله وجې د دغه وخت حساب وکړای شوا وهغوی ته مخکې پیسې اداکړل شوې، اوس مسئله داده چې کوم وخت کې پیسې اداکړې دي، خلکو د هغوی نه د میتهایي غوښتنه وکړه او هغوی په دې باندې راضي شول، خو هغوی ته وویل شو چې موږ ته دې نه څه پیسې راکړئ چې په هغې باندې موږ پنځه شپږ کسان پارټي وکړو د هغوی نه دغه پیسې واخیستل شوې او هغه وخت کې ورته دا وویل شو چې داپیسې تاسو نه د بل څه له پاره نه. بلکې ستاسو په خوشالي باندې د متهايي له پاره واخیستل شوې، دې باندې هغوی وویل چې نه موږ یې په خوشالي درکوو، د موټر یو مالک بنه کافي پیسې ورکړې چې هغه درې کسانو خپلو کې تقسیم کړې او نورو پیسو باندې یې څلورپنځه ځله ډوډۍ وخوړله، مهرباني وکړئ تاسو ووایئ چې داپیسې خوړل جائزدي اوچاچې خوړلې دي هغه حضرات وایي چې د دفترکې افسرانو ته د دې خبرې پته نه لګیږي او په دې کې بل منفعت هم نه وي زموږ اداره یوه غیرسرکاري اداره ده.

جواب: داسې قسمه میتهايي کومه چې سرکاري نوکرانو ته ورکول کیږي، رشوت کې داخلیږي او له دې نه ځان ساتل پکاردي، ځکه چې دا میتهايي نه ده، بلکې زهردي.[۲]

۱] واما الحلال من الجانبين فهو الاهداء للتود والمحبة وليس هو من الرشوة. (بحر/۶/۲۸۵/كتاب القضاء). ايضاً: ويرد هدية. . . . . الا من اربع. . . . . . قريبه المحرم او ممن جرت عادته بذلك بقدر عادته. (درمختار/۵/۳۷۴)۔

۲] هدايا العمل كلها حرام. (المطالب العالية لابن حجر/۲/۲۲۲). (فقام النبى صلى الله عليه وسلم. . . . . وقال: ما بال العامل نبعثه) على العمل فيجيء بالمال (فيقول: هذا لكم وهذا اهدى لى، الّا جلس فى بيت امه وابيه فينظر ايهدى له ام لا؟) وظاهر انه اذا جلس فى بيت امه وابيه لا يهدى له قطعاً ويقيناً فهذا الذى اهدى له هو للحكومة وهو الرشوة. . . . الخ. (بذل المجهود شرح ابوداؤد/ ۴/ ۱۲۰/ كتاب الخراج)۔

رشوت اخيستونكي نه تحفې قبلول

سوال: ديوكس خپلوان يامِلګري چې دلمونځ اوروژې پابند دي، يعني دالله تعالى حكمونه مني اوهغه داسې محكمه كې نوكردى چې هلته خلک دكارپه بدله كې پيسې وركوي، حالانكې هغه يې پخپله باندې نه غواړي، خو داسلسله له شروع نه راروانه ده، خلک يې هغه ته هم وركوي پوښتنه داده چې هغه دې پيسوباندې پخپله، دې نه پرته دوستانو، ياخپلوانووغيره ته تحفې وغيره يا نيک كارونوكې استعمالولى شي، دهغه داتحفې يانيک كارونو كې استعمالول كوم حدپورې جائزدي؟ دمثال په طورباندې كه هغه چيرې خپل دوست ياخپلوان په تحفه كې جامه وركړه اوواپس كول يې زړه خفه كول دي، كوم چې اسلام منع كړې دي اوهغه ته داخبره معلومه نه وي چې داجامه دحلالوپيسونه ده، نواياداغه جامه اغوستلوسره به لمونځ كيږي اولمونځ ورسره كولى شي اوكه نه؟

جواب: دكارپه بدله كې چې كومې پيسې هغه ته وركول كيږي هغه رشوت دي[۱]، دهغې اخيستل دهغه له پاره جائزنه دي[۲]، كه چيرې هغه په هغه پيسوباندې چاته تحفه واخلي، نودهغې اخيستل هم جائزنه دي[۳] اوكه چيرې دخپلې تنخوا په پيسوباندې يا نورو جائز پيسوباندې تحفه واخلي، نودهغې اخيستل جائزدي اوكه چيرې دامعلومه نه وي چې داتحفه دجائز پيسوده اوكه دناجائز؟ كه چيرې دهغه زياتې پيسې حلال وي، نوبياتحفه اخيستل جائزدي[۴]،كه نه، احتياط كول پكاردي اوكه چرې دهغه دخفه كيدوويره وي، نودهغه نه يې اخلئ استعمالوئ يې مه، بلكې دثواب له نيت پرته يې چامحتاج ته وركوئ.[۵]

---

۱ [وفى وصايا الخانية قالوا: بذل المال لاستخلاص حق له على آخره رشوة. (بحر/٦/ ٢٨٥). ايضاً: وفى البرجندي رحمه الله: الرشوة مال يعطيه بشرط ان يعينه، والذى يعطيه بلا شرط فهو هدية. (كشاف اصطلاحات الفنون/ ١/ ٥٩٥/ طبع سهيل اكيدمى)۔

۲ [الحرمة تتعدد مع العلم بها (وفى الشامية). . . . . . اما لو رأى المكاس مثلاً يأخذ من احد شيئاً من المكس ثم يعطيه آخر ثم ياخذ من ذٰلک الآخر فهو حرام. (ردالمحتار/ ٩٨/٥/ مطلب الحرمة تتعدد)۔

۳ [آكل الربوا وكاسب الحرام اهديٰ اليه او اضافه وغالب ماله حرام لا يقبل ولا يأكل مالم يخبره ان ذٰلک المال اصله حلال. (عالمگيرية/٥/ ٣٤٣/كتاب الكراهية/ الباب الثانى عشر فى الهدايا والضيافات)۔

٤ [اذا كان غالب مال المهدى حلالاً فلا بأس بقبول هديته واكل ماله مالم يتبين انه من حرام. (الأشباه والنظائر/ ١٢٥/ طبع ادارة القرآن)۔

٥ [والا فان علم عين الحرام لا يحل له ويتصدق به بنية صاحبه. . . . .الخ. (ردالمحتار/ ٩٩/٥/ مطلب فى من ورث مالاً حراماً)۔

يوې ادارې نه کليندراو ډائرۍ په تحفه اخيستل

سوال: نن سبا د کليندر او ډائرۍ تقسيمولو رواج عام دی، حقيقت کې خو داخپله مشهورتيا کول دي، خو دا شيان يوازې خاص کسانو ته ورکول کيږي، مثلاً که چرې يوه پارټي څه غټې ادارې يا حکومت ته څه مال ورکوي، نو د کال په شروع کې هغوی اخيستونکو خلکو ته ډائريانې يا کليندرې د تحفې په طور باندې ورکوي، ايا داسې قسمه تحفه قبلول هغه کسانو له پاره جائز دي، کوم چې يوې ادارې سره د اخيستلو او خرڅولو په شعبه کې نوکران وي؟ موږ سره داويره ده چې دا خو رشوت کې داخل نه دي؟

جواب: که دا ډائرۍ داسې کمپنۍ يا ادارې چاپ کړې وي چې د هغې ګټه شرعي طور باندې جائز وي، نو د دې اخيستل جائز دي، که نه، نه دي.

د رکشا يا ټيکسي ډرائيور او يا د هوټل ملازم ته څه پيسې پريښودل، يا استاذ، پير او داسې نورو.... ته تحفه ورکول

سوال: زموږ معاشره کې کارکونکو ته د مقرر شوې معاوضې نه پرته د زياتو پيسو ورکولو رواج دی، مثلاً د رکشې د ميټر له پيسونه پرته اکثر څه چينج (ماتې روپۍ) پاتې شي، هغه نه د رکشې ډرائيور ورکول غواړي او نه يې مسافر اخيستل غواړي او هغه پيسو ته نذرانه، شکرانه يا په انګريزي کې (ټپ) ويل کيږي، موږ دا خبره معلومول غواړو چې ډرائيوران چې د خپلو پيسونه زياتې پيسې اخلي، جائز دي او که ناجائز؟ دې نه پرته مريد پير ته، شاګرد استاذ، هوټل کې خوراک کونکي بيرا ته ورکوي تاسو شرعي طور باندې ووايئ چې دا پيسې خيرات دي؟ ورکونکي ته به د دې ثواب ملاويږي؟ د اخيستونکي جائز حق دی؟

جواب: که چرې دا پيسې په خوشالي باندې ورکړل شي، نو د اخيستونکي له پاره حلالې دي[۱] او خپلو بزرګانو يا ماشومانو ته چې د تحفې په طور باندې کوم شی په خوشالي باندې ورکړل شي، هغه هم جائز دي.[۲]

د مجبورۍ له وجې د رشوت ورکونکي حکم

سوال: حضور ﷺ فرمايلي دي چې: رشوت اخيستونکی او رشوت ورکونکی دواړه دوزخيان دي د دې باره کې به نور هم ډېر احاديث وي، پاکستان کې د ټريفک پوليس او د ډرائيورانو مينځ کې دا مسئله وي چې هغوی د موټرو نه هره مياشت رشوت اخلي، کله ناکله چې په چوک کې

۱] قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الا لا يحل مال امرىء الا بطيب نفس منه. (مشکوٰة/۲۵۵)۔

۲] و اما الحلال من الجانبين فهو الاهداء للتود والمحبة كما صرحوا به، وليس هو من الرشوة. . . . . . قال عليه السلام. تهادوا تحابوا. (البحرالرائق/۶ / ۲۸۵/ كتاب القضاء/ طبع دارالمعرفة/ بيروت)۔

موټر ملاوشي، نو ويې دروي او پيسې ترې واخلي که چرې هغوی ته د موټر کاغذونه وښودل شي، نو که کاغذونه پوره هم وي، بیاهم څه نا څه بانه جوړوي، مثلاً د موټر رنګ سهي نه دی، تاموټر تيزچلاو، که هغوی ته ديريش يا پنځوس روپۍ رشوت ورنه کړي او ورته ووايې چې چالان موکړه موږ به دحکومت فيس داخل کړو، نوهغوی په چالان کې دومره دفعې وليکي، چې کله موږ مجسټريټ ته لاړشو، نوهغه موکله پنځه سوه او کله زرروپۍ جرمانه کړي اوبيا داسې هم کيدای شي چې يوې مياشت پورې دلائسنس يادموټر دکاغذونوهم پته نه لګيږي، دا کار هغوی يوازې دې له پاره کوي چې بیاله پاره پيسې په ارام باندې ملاوشي، بيا ډرائيور دمجبوري له وجې ديريش يا پنځوس روپۍ ورکړي اودهغو په بدله کې هغه ډيرې سورلۍ خيژوي، همدغه وجه ده چې د اکثر دموټر کاغذونه نه وي، چې دکاغذپه موجودګۍ کې هم رشوت ورکول وي زمادادې بيان نه مقصد دانه دی چې موږجرم کوو او پيسې ورکوو، بلکې که چېرې دچاجرم دی اوهغه پيسې هم ورکوي، نو اسلام کې دهغه څه مقام دی؟ که هرڅه سهي کيدو نه وروسته هم رشوت يوازې دې له پاره ورکړل شي چې هغوی په ناجائزه باندې تنګول کوي او بيابه ډيرې پيسې ورکول وي، ايا ددې حديث په رڼاکې ډرائيور اوپوليس والا دواړو له پاره دغه حديث دی، يعنې ددواړو جرم به برابروي؟

جواب: غيرقانوني کارخودخپل وس مطابق نه دي کول پکار، ددې باوجودکه چرې رشوت ورکول کيږي، نواخيستونکی دځان له پاره ددوزخ سامان جوړوي اوورکونکی مجبوردی، اميددی چې هغه باندې مواخذه نه وي اوکه چرې غيرقانوني کارله پاره رشوت ورکړل شي، نودواړو فريقانو باندې لعنت دی.[۱]

د نوکرانو له پاره سرکاري تحفه جائزده؟

سوال: جنګ اخبارکې (ستاسومسئلې اودهغو حل) په کالم کې چې تاسودتحفې يارشوت باره کې کوم جواب ورکړی دی، هغه باره کې عرض کول غواړم که چېرې يوکس په يوه اداره کې نوکر وي اوهغه خپل کارپوره محنت سره کوي اواداره دهغه دخدماتوپه بدله کې هغه ته څه اضافي تنخوا يا تحفه ورغيره ورکړي، نوداخوبه رشوت کې داخل نه وي، که چېرې هغه په دغه عهده باندې نه وای نويقيناً هغه ته به دغه تحفه نه وه ملاوشوې، ځکه چې هغه ته به دخپلو صلاحيتونو ښکاره کولوموقع نه وه پيداشوې اواوس چې هغه دخپل صلاحيتونونه فائده اخلي او ډير محنت اوخلوص سره کارکوي اوانتظاميه دهغه دخوشحالول له پاره هغه ته انعام ورکوي، نو دا به رشوت کې داخل نه وی، ځکه چې اسلام دهميشه نه دمحنت کونکو

---

[۱] لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم الراشي أى معطى الرشوة والمرتشي اى آخذها...وانما يلحقهم العقوبة معاً اذا استويا في القصد والارادة، ورشا المعطى لينال به الى الظلم فأما اذا اعطى ليتوصل به الى حق او يدفع عن نفسه ظلماً فانه غير داخل في هٰذا الوعيد. (بذل المجهود/ ٤/ ٣٠٧/ كتاب القضاء/ البحرالرائق/٦/ ٢٨٥)

دخوشحالولو تاکید کوي، ځکه چې ددې په وجه باندې هغه کې نه صرف دکارکولوجذبه پیداکیږي بلکې انسان دنوروبدیونه هم بچ کیږي، زماګناهګارخیال دادی چې تاسودخپلې علمي تجربې په رڼاکې ددې وضاحت وکړئ.

جواب: دحکومت له طرف نه چې ورکړل شي دهغه په جائزکیدوکې څه شک کیدای شی؟ خو سرکاري ملازم چې دخلکوڅه کار وکړي دهغوی نه څه تحفه واخلي نوداهم درشوت یوقسم دی[۱]. اوکه چېرې دهغه خپل خپلوان یادوستان هغه ته څه تحفه ورکړي، نوهغه په رښتیا باندې تحفه ده[۲]،نو خلاصه داده چې حکومت یاانتظامیه که چېرې خپلو نوکرانوته څه ورکوي، که هغه تنخواه وی، بونس وي، یاانعام ټول جائزدي.[۳]

د فیکټرۍ د مزدورانو نه د کورنمبر اخیستل

سوال: مونږیوې فیکټرۍ کې کارکوو، دفیکټرۍ دقانون مطابق ټولو خلکوته په نمبر نمبر باندې داوسیدوله پاره کور ورکول کیږي، خود ډیرضرورت مندوچې کله دکورنمبرراشي نو هغوی ته نغدې پیسې ورکړل شي اودهغه نمبرواخیستل شي اوکورورته الاټ شي. آیا دا جائزدي؟

جواب: دچانمبرراتلل داسې شی نه دی چې هغه خرڅ اوواخیستل شي، پیسوورکولوسره نمبراخیستل جائزنه دي[۴]، اوکوم کس چې پیسې اخیستلوسره خپل نمبرورکړو، هغه دپاره دغه پیسې حلالې نه دي، بلکې ددې حکم به درشوت په پیسوکې وي.

۱] (ویرد هدیة). . . . . قال عمر بن عبدالعزیز رحمه الله: کانت الهدیة علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم هدیة، والیوم رشوة ذکره البخاری. . . . . . وتعلیل النبی صلی الله علیه وسلم دلیل علی تحریم الهدیة التی سببها الولایة. . . . . . . الخ. (ردالمحتار/۵/ ۳۷۲/ مطلب فی هدیة القاضی)۔

۲]ویرد هدیة. . . . . . الا من اربع. . . . . قریبه المحرم او ممن جرت عادته بذٰلک بقدر عادته. (درمختار/۵ /۳۷٤/ کتاب القضاء/طبع ایچ ایم سعید)۔

۳]عن ابن الساعدی قال: استعملنی عمر رضی الله عنه علی الصدقة فلما فرغت امر لی بعماله فقلت: انما عملت لله، قال: خذ ما اعطیت فانی قد عملت علیٰ عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم: فعملنی ای اعطانی عمالتی. (ابوداؤد/ باب ارزاق العمال/۲/ ۵۲). ولا بأس برزق القاضی لأنه صلی الله علیه وسلم بعث ابن اسید الی مکة وفرض له وبعث علیاً وفرض له ولانه محبوس لحق المسلمین فتکون نفقته فی مالهم. (هدایة/٤/٤٧٦)۔

٤]قال فی الأشباه: لا یجوز الاعتیاض عن الحقوق المجردة. قوله لا یجوز قال فی البدائع: الحقوق المجردة لا تحتمل التملیک. (ردالمحتار مع الدرالمختار/ ٤/ ۵۱۸/ مطلب لا یجوز الاعتیاض عن الحقوق المجردة)۔

❖ د اخیستلو او خرڅولو متفرقې مسئلې ❖

....

د غوښتل شوي شي حکم

سوال: که چېرې یو کس ته څه شی د څه وخت له پاره (چې وخت یې مقررنه وي) قرض ورکړل شي او ډیر وخت تیرېدو نه وروسته (د شي نه واپس کولو په صورت کې) د دواړو فریقو د هغه شي د هرې میاشتې څه معاوضه مقررکړه. او بیا ورته کرایه هم نه حاصلیږي او اخرکې تنګیدو په وجه باندې د قرض ورکړل شوي شي نه د خپل ملکیت نه د برآت اعلان وکړي (یا د سائل پکار دي چې دا اعلان د هرطرف نه مایوسه کیدو په وجه باندې و، کله چې نه د شي د واپسئ امید پاتې شوا ونه د معاوضې ملاویدو) دې صورت کې به د معاوضې پیسې قرض کې شمیرل کیږي (د برآت د اعلان د وخت پورې پیسې) یا د هغو د حاصلولو نه هم مایوسه کیدل پکار دي؟ دویمه خبره داده چې معاوضه به د هغه وخت نه شمیرل کیږي کوم وخت کې چې شی قرض اخیستل شوی و یا هغه وخت نه کوم وخت کې چې معاوضه مقررشوې وه. ؟

جواب: د چانه چې څه شی وغوښتل شي نو د هغه واپس کول واجب دي[۱] او کوم کس چې د هغه په واپسي کې بانې کوي، نو هغه خیانت کونکی او غاصب دی، د هغه د پاره د هغه شي استعمالول حرام دي.[۲]

۲. د فریقانو په خوښه که چېرې د هغه معاوضه مقررشوه، نو دا به بیع وي او د مقررشوي شرط مطابق به د هغې اداکول ضروري وي.

۳. د معاوضې چې څومره قسطونه اداشوي وي، نو هغه د شي اصلي مالک له پاره حلال دي او د برآت د اعلان مطلب که چېرې دا و چې پاتې قسطونه معاف شول، نو معاف شول، که نه، د هغه په ذمه به یې اداکول واجب وي.[۳]

---

۱ [قال ای القدوری وللمعیر ان یرجع فی العاریة متی شاء. . . . . . لقوله علیه السلام المنحة مردودة والعاریة موداة. . . . . . . قوله مردودة یجب ردها. . . الخ. (البنایة فی شرح الهدایة/۱۲/ ٤٧٣/ کتاب العاریة، طبع مکتبه حقانیه). ایضاً: ان المستعیر لا یملک الایداع کرد مستعار غیر نفیس الی دار مالکه فان هٰذا تسلیم بخلاف المستعار النفیس کالجواهر حیث الارد الا الی المعیر بخلاف رد الودیعة والمغصوب الی دار مالکها فان هٰذا لا یکون تسلیماً بل لا بد من الرد الی المالک. (شرح الوقایة/۳/۲۷۷/ کتاب العاریة)۔

۲] الا لا یحل مال امریء مسلم الا بطیب نفس منه. (مشکوٰة/ ۱/ ۲۵۵). فان طلبها ربها فحبسها وهو قادر علی تسلیمها صار غاصباً. (ملتقی الابحر ومجمع الانهر/ ۳/ ٤٧٠)۔

۳] وفی الملتقط علیه الف ثمن جعله الطالب نجوماً ان اخل بنجم حل الباقی فالأمر کما شرطا. (بحر/۵/۲۸۰). وفی الهدایة یجوز للبائع ان یحط عن الثمن. (الهدایة/ کتاب البیوع/ ۷۵)۔

۴. څومره معاوضه چې د دواړو فريقانو په خوښې باندې مقرره شوې وي، صحيح ده، په دې وجه باندې د سوال دې برخه کې شک دی چې د مياشتې معاوضه به د هغه وخت نه شميرل کيږي.

د افيونو کاروبار

سوال: عرض دادی چې زمادوست کوم چې پيښور کې اوسيږي، هغه وايي چې پيښور کې د افيونو کاروبار عام دی او د هغه ځای ملايان صاحبان هم وايي چې د افيونو کاروبار حرام نه دی او هلته ډير خلک د افيونو کاروبار کوي، تاسو مهرباني وکړئ او د قران او حديث په رڼا کې داووايئ چې افيون حرام دي او که نه؟ او که چيرې حرام دي، نو بيا دا د دوايي په طور باندې استعماليدای شي او که نه؟

جواب: د افيونو استعمال په دوايي کې جائزدی، او ددې خرڅول او اخيستل هم جائزدي، شرط دادې چې د همدې مقصدله پاره وي[۱] مثلاً که چرې ديو خاص سړي باره کې وي، چې هغه ترې نه پوډر جوړوي نو بيا نه دي خرڅول پکار.[۲]

آيا اسلام موږ ته څه اقتصادي نظام نه دی راکړی؟

سوال: زه په سنده يونيورستي (جامشورو) کې د بی بی اے آنرز د دريم کال زده کونکی يم، څو ورځې مخکې ما د سوشلزم د حمايت کونکي يو پروفيسر په ليکچر کې شرکت وکړ، د هغه د قول مطابق سوشلزم د حکومت يو طريقه ده، او اسلام موږ د هيڅ قسم اقتصادي نظام د اختيارولو څخه نه يو منع کړي او نه څه داسې جامع اقتصادي نظام اسلام موږ ته راکړی دی؟ لهذا حکومت پاکستان ته سوشلزم طرز حکومت اختيارول پکار دي، چې د هغې د لاندې هر شی د ملک ملکيت وي او حکومت د هر سړي د بنيادی ضرورياتو ذمه دار وي، نور هم داسې ډير فوائد پروفيسر صاحب وشمارل مثلاً په دې سره به بې روزګاري ختمه شي، غريبي به ختمه شي، ګراني به ختمه شي، موږ دناپوهي له وجې هغه وخت ومنله چې سوشليزم طرز حکومت بالکل صحيح دی.

جواب: سوشليزم نظام په روس کې پيل شوی دی او په کوم ځای کې چې دا نظام رائج شو د .

۱]وصح بيع غير الخمر مما مر ومفاده صحة بيع الحشيشة والأفيون قلت وقد سئل ابن نجيم عن بيع الحشيشة هل يجوز؟ فكتب لا يجوز، فيحمل على ان مراده بعدم الجواز عدم الحل. (الدرالمختار) (قوله صح بيع غير الخمر) عنده خلافا لهما فى البيع والضمان لكن الفتويٰ عليٰ قوله فى البيع وعليٰ قولهما فى الضمان ان قصد المتلف الحسبة، ذالک يعرف بالقرائن، والا فعليٰ وله كما مر فى التاتر خانية وغيرها. (ردالمحتار/ ٦/ ٤٥٤/ كتاب الأشربة)۔

۲] الأمور بمقاصدها: يعنى ان الحكم الذى يترتب عليٰ امر يكون على مقتضٰى ماهو المقصود من ذٰلک الأمر. (شرح المجلة لسليم رستم باز/ ١٧/ المقالة الثانية/ طبع حبيبيه/ كوئته)۔

انسانانو نه غلامان جوړ شول، رسول الله ﷺ زموږ د دنيا او آخرت له پاره بهترين نظام راوړی دی، خو موږ خپل عقل هم خراب کړ او شکل مو هم خراب کړ، موږ سره نه اوس دين شته، نه ايمان او نه د رسول الله ﷺ طريقه کار، اوس چې ستاسو پروفيسر صاحب څه وايي. وايي به : زه هغوی ته هم او تاسو ته هم مشوره درکوم چې په تبليغي جماعت کې درې چلې ولګوئ

د واپسي په شرط باندې داخيستل شوي شي خرڅول

سوال: يو سړی چې په ګرځيدو راګرځيدو باندې سامان خرڅوي. د يو دکاندار نه داسې په نغد ادا کولو باندې سامان اخلي. مثلاً سهار د دکاندار نه (۱۰) ساعتونه (ګړی) اخلي او ورسره دا هم وايي چې که د ماښام پورې ټول ساعتونه خرڅ شو، نو صحيح ده او که په دې کې يو يا دوه يا هر څومره چې وي پاتې شي، نو تاسو به داساعتونه له څه ګټې پرته واپس کوئ، يعنې په کوم قيمت باندې چې دکاندار هغه اخيستي وي په هماغه قيمت باندې يې واپس واخلي او دا سلسله روزانه دغه شان جاري وي.
دلته دځينوعلماء کرامو خيال دی چې دا طريقه جائز نه ده، لهذا د قرآن او سنت په رڼا کې زموږ رهنمايي وکړئ!

جواب: دا طريقه صحيح ده، کوم ساعتونه چې خرڅ شي د هغو ګټه به متعين طور سره هغه ته ملاويږي، او کوم چې نه خرڅيږي هغه واپس کوي، او دا به اقاله وي، ګويا دا بيع ده په شرط د اقالې. [1] والله اعلم

د ټيوشن کولو اجرت اخيستل

سوال: کوم استاذان حضرات چې ماشومانو ته په کورونو کې ټيوشن کوي، آيا دا شريعت له مخې جائز دي اوکه نه؟ حال دا چې د سکول نه ورته دومره ښه تنخوا هم ملاويږي. او بيا د هر هلک نه يو نيم سل روپۍ د ټيوشن اخلي، د قرآن او حديث نه په دې مسئله باندې رڼا واچوئ!
اکثر قاريان هم د خلکو کورونو ته تلو سره قرآن کريم ښايي، د مسجدونو نه هم ښه تنخوا اخلي د هغوی له پاره دا جائز ده يا ناجائز؟

جواب: د ټيوشن په کولو باندې اجرت اخيستل جائز دي [2] (او هم دغه شان د قرآن کريم په تعليم باندې هم اجرت اخيستل جائز دي)

---

[1] وتصح بمثل الثمن الاول. . . . . الخ. (درمختار/باب الاقالة/ ۵/۱۲۴). ايضاً: الاقالة جائزة فى البيع بمثل الثمن الاول لان العقد حقهما فيملكان رفعه. (الجوهرة النيرة/ ۱/۲۱۰/ باب الاقالة).

[2] ويفتى اليوم بصحتها لتعليم القرآن والفقه والامامة والأذان. (قوله ويفتى اليوم بصحتها لتعليم القرآن. . . الخ) قال فى الهداية: وبعض مشايخنا رحمهم الله تعالى استحسنوا الاستئجار على تعليم القرآن اليوم لظهور التوانى فى الأمور الدينية. (الدرالمختارمع ردالمحتار/۶/ ۵۵/مطلب فى الاستئجار [بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

آیا ملازم سړی په فارغ وخت کې ماشومانو ته ټیوشن کولی شي؟

سوال: زه په یوه اداره کې ملازمت کوم او زما معقوله تنخواه ده. د کور افراد زیات دي. د کور سرپرست یوازې زه یم، په فارغ وخت کې ماشومانو ته ټیوشن کوم. او زه حافظ قرآن یم. ماشومانو ته قرآني تعلیم ورکوم، چې کومه تنخوا ملاویږي په هغې باندې د کور ضروریات پوره کوم، تاسو د قرآن او حدیث په رڼا کې بیان کړئ چې دټیوشن فیس اخیستل جائز دي اوکه نه؟

جواب: ټیوشن یو زیاتې ملازمت دی، په فارغ وخت کې که ټیوشن وکړل شي. نو په هغه باندې اجرت اخیستل جائز دي. [۱]

د سکول او کالج داستاذانو خپلو شاګردانو ته ټیوشن کول

سوال: نن سبا یو عامه وبا خوره شوې ده چې اکثر د سکول او کالج استاذان ټیوشن کوي، د ګورنمنټ نه هم تنخوا اخلي، او دهغو ماشومانو نه فیس هم چاته چې ټیوشن ورکوي، آیا د هغوی له پاره دا فیس اخیستل جائز دي اوکه ناجائز؟

جواب: ټیوشن اخیستل خو جائز دي، خو په سکولونو او کالجونو کې ماشومانو ته توجه نه ورکول ګناه ده.

د ویزې په بدله کې ځمکه ګانه کول

سوال: ۱: دزیداوبکرپه مینځ کې په استامپ باندې داسې معاهده وشوه، چې زید، به دبکر زوی له پاره په دوبۍ کې دنوکرې له پاره د دوبۍ یوه ویزه واخلي، اودځمکې یوه ټوټه به دویزې په بدله کې زید ته ورکړي اودهغې دغلې یومقررشوی مقدار زیدته ورکوي، زید دبکر زوی ته ویزه ورکړه اودنوکرې بندوبست یې هم ورته وکړ، خو اوسه پورې ځمکه کې دبکر زمیندارکارکوي اوټول کال کې یوځل یوخاص مقرر شوی مقدار زیدته ورکوي. په ذکرشوي استامپ کې دي چې دوه کاله پس به دویزې قیمت اداکولوسره بکر دزیدنه بري شي، اوس سوال دادی چې دې صورت کې غله یا وریژې زیدله پاره اخیستل جائزدي اوکه نه؟ دسود ویره خوبکې نه شته؟ که ده نوولې؟

سوال: ۲: پورته ذکرشوي صورت کې زید دخپل جیب نه په شپږ زره درهمه باندې ویزه واخیستله اوبکرچې هغه سره په دوه کالوکې دقیمت ورکولوکومه وعده کړې وه، هغه به څنګه جائزوي؟ جواب راکړئ!

بقیه د تیرمخ]... علی الطاعات/ ایضاً: کفایة المفتي/ ۷/۳۲۶/۷/ ۳۱۶/ کتاب المعاش).

[۱] ایضاً_

جواب: ۱: لومړی صورت د ګروي(ګاڼې) دی، یعنې دویزې په بدله کې به زیدسره دوه کالوله پاره ځمکه ګانه وي، دګاڼې په ځمکه باندې دقرض په بدله کې ګټه اخیستل سود دی،نو دزیدله پاره ددغې ځمکې ګټه حلاله نه ده.[۱]

جواب: ۲: څومره قیمت چې زید دویزې اداکړی دی، هغومره قیمت په مقرر شوي تاریخ اداکول پکاردي، که زید دقیمت په بدله کې غله اخیستل غواړي نواخیستلی یې شي. او دغلې چې هرڅومره مقداردواړه فریقان مقررکړي صحیح دی.[۲]

د رشوت نه د رښتینې توبې طریقه

سوال: زما پلار د پاکستان د آزادۍ نه وروسته هجرت کولو سره مستقل طور باندې کراچۍ کې مقیم شوی و، زما د پیدائش نسبت د پاکستان سره تړلی دی، د انډیا نه په هجرت باندې زما پلار په خپل تیز طبیعت او تیره ژبه او په خپلې هوښیارۍ او مکارۍ باندې دروغ قسم کلیم جمع کولو سره ښه ډیر جائیدادونه قبضه کړل، دغه شان پاکستان ته راتلو سره په شروع زمانه کې د مالدارۍ دور په موږ باندې شورع شو، او په لوټ شویو قافلو کې راتلونکي خلک د ډیرې مودې نه غریبۍ سره مخ وو، د ډیر دولت د کیدو د وجې نه زما نه پرته زما پنځو ورونو دنیاوي تعلیم او تربیت ډیر په اعلی طور په مشنري سکولونو کې وشو،ماته له فراغت نه وروسته فورا د پولیس افسر په طور ملازمت ملاو شو، وړوکي رور ته مې د بینک د افسر ملازمت ملاو شو، او په نورو ورونو کې یو ته په انکم ټیکس کې، یو ته په کسټم کې ځای پیدا شو، او یو ورور ته په KDA کې او د ټولو نه وړوکي ته په ای ایس سي کې ملازمت ملاویدو باندې د تنخوا نه پرته ښه ډیره حرامه ګټه د رشوت په صورت راتلل شروع شو او دغه شان د دولت ډیری لګیدل شروع شو، چونکې په موږ ټولو ورونو کې د یوځای اوسیدلو جذبه د ماشوم والي نه موجوده ده په دې وجه موږ مشترکه طور په یو عالیشان او وسیع ځای کې اوسیدل شروع کړل.

راقم الحروف چونکې په پولیس(ASI) لګېدلی و، ښه د رشوت بازار یې ګرم کړی و، او اعلی عهدې لرونکو ته یې ځان ورساو، او په کشرانو ورونو کې بینک آفسر د سود په ګټه باندې

---

[۱] الرهن شرعاً حبس شيء مالي بحق يمكن استيفاءه (قوله بحق) اى بسبب حق مالى (لا انتفاع به مطلقا) لا باستخدام ولا سكنى ولا لبس ولا اجارة ولا اعارة سواءً كان من مرتهن او راهن. (ردالمحتار/٦/ ٤٨٢).
ايضاً: لا يحل له ان ينتفع بشيء منه بوجه من الوجوه وان اذن له الراهن لانه اذن به فى الربا لأنه يستو فى دينه كاملاً، فتبقى له المنفعة فضلا فيكون ربا. (ردالمحتار/ ٦/٤٨٢/ كتاب الرهن)۔

[۲] هو (أى البيع) مبادلة المال بالمال بالتراضى. (البحرالرائق/٥/٤٢٩/ كتاب البيع). وفى الهندية: اما تعريفه فمبادلة المال بالمال بالتراضى. (فتاويٰ هندية/ ٣/ ٢/ كتاب البيوع). كل يتصرف فى ملكه كيف يشاء. (شرح المجلة/٦٥٤/ رقم المادة: ١١٩٢)۔

ډيرې ګټې حاصلې کړې، د سودي قرضونو په حصول او د بينکونو واجب الادا قرضونه سره د سود معاف کولو کې چې کوم نوم هغه پيدا کړو، د بينکاري په دنيا کې يې مثال پيش کول ګران دي، په انکم ټيکس کې ملازم زما ورور د انسپکټر په عهده باندې هغه فوائد حاصل کړل چې په ټول خاندان کې يې نوم پيدا کړ، خو په معاشره کې يې په "راشي ورور" باندې ډير شهرت وموند، کسټم افسر زما ورور ملازم يو اصل جوړ کړی دی چې څوک به هم نه بخښي، د نورو ملکونو نه راتلونکو پاکستانيانو نه غير ملکي شيان، قيمتي کپړه، او غوره سامان نه پرته په فارن کرنسي کې ډالر، پاونډ، ين او د فرانک ډير والی به په کور کې وو، د رشوت د نوټونو د بې قدري يې دا حال وو چې د پنځوسو روپيو پان او د مرغ مسلم دعوت کول د هغه عام عادت و. خو په ISC او KDA کې ملازمان زما دواړه مسکينانو ورونړه به رشوت ضرور اخيست خو د هغوی د ګټې تقابل زما او د نورو څلورو ورونړو د رشوت د ګټې په مقابله کې کم و، په هر حال روزانه به يې دوه درې زره خو پيدا کولې، دغه شان د رشوت د ګټې دور و، روزانه به د رشوت پيسې د بچيو په موجودګي کې جمع کولو باندې د فرمائشي لسټ مطابق تقسيم شوې او پاتې پيسې به د بچت په طور وساتل شوې، د بد نظر نه د بچ کيدو دپاره به اکثر او بيشتر د لنګر اهتمام کيده، چې به په کې به د غريبانو او فقيرانو د شرکت بندوبست کېده، مونږ ټولو به خپله کاميابي په همدې کې ګڼله.

زه هغه وخت په هوش کې راغلم چې کله اوبه د سر نه تيرې شوې، يعنې چې کله زما درې بچي بالترتيب معذور پيدا شو، ډاکټرانو وويل چې دا لاعلاج دي، ما دولت او اثر ورسوخ د هغوی د علاج دپاره وقف کړل، خو بالآخر په يو ميډيکل کانفرنس کې د پيش شوې موضوع دې الفاظو زه نااميده کړم چې : د ټولو نه زياته لاعلاج او سخته بيماري د پوليس والو نويو پيدا شويو اولادو ته لګيږي" په تحقيق کولو باندې ماته احساس وشو چې د رشوت خورو د کورونو زينت چونکې د رشوت په حرام مال سره وي، لاعلاجه بيماري په مفته کې په رشوت خورو کورنو کې پالنه موندونکو معصومو نويو پيدا شويو ماشومانوته نصيب کيږي،ددې معصومو ماشومانو هيڅ قصور نه وي، اصل ذمه داري خو د هغوی د مور پلار رشوت اخستونکو خلکو ته سزا ملاويدل پکار دي، خو د الله پاک انتقام هم ډير خطرناک دی، نطفه چونکې له حرامو نه جوړيږي، په دې وجه رشوت اخستونکي مور پلار ته هم سزا ملاويدل شروع شي.

په دې ټولو عبرت انګيزه ننبو موندلو باندې ما رشوت اخيستل پريخودل، خو چې کوم رشوت اخيستل شوي دی، دهغه په باره کې ستاسو جواب دادی چې اصل رقم دې حقدارانو ته واپس کړل شي، په دې سلسله کې ماته ګرانه دا ده چې د ملازمت په دوران کې زما تقرري په ډيرو تانړو باندې شوې ده، د کومو کومو خلکو نه چې ما په جائز او ناجائز کارونو باندې ښه رشوت واخيست، هغوی ټول نه خو زما پيژندګلوي وو او نه داسې معروف شخصيتونه وو چې د هغوی لټون په آساني سره وکړل شي، اکثر به وفات شوي وي، اکثر او زيات به کورونه بدلولو

سره د ښار يو بل ځاى ته يا به د كراچۍ ښار نه بل ښارته تللي وي، اوس زه هغوى څنګه ولټوم؟ د ځواني په زمانه کې خو مې ښه د رشوت بازار ګرم کړی و، اوس د بوډاتوب منازل په سر باندې دي، ډير سخت تکليف محسوسوم، حال دا چې زما نور ټول ورونه زما له منع کولو سره سره رشوت له څه ويرې او خطرې پرته خوري، زه خپله د چا نه پيسې نه غواړم، که څوک خپله راکړي نو واپس کوم يې هم نه، خو ماتحت عمله په چل ول باندې پخپله زمابرخه ماته په خاموشي سره په لفافه کې بندولو سره رارسوي، کومې چې زه رد کوم هم نه، زما په مقابله کې خو زما ورونه خپل خپل مذكوره محكمو كې باقاعده غوښتلو سره رشوت طلب كوي، په بينک کې ملازم ورور مې د سود په کار باندې اوس کميشن مقرر کړی دی،

شرعي طور زما متعلق څه حکم دی؟ جواب راکړئ چې د دې تکليف نه خلاص شم.

جواب: مكرم او محترم روره السلام عليكم!

د الله پاک په لکونو شکرونه د يچې د مرګ نه مخکې تاسو ته د ګناه احساس وشو. او ورسره درته د دې ګناه د کفارې هم احساس وشو، که الله پاک مه کړه انسان په دې حالت کې مړ شي او توبه هم و نه کړي، نو چې څه حشر به يې وي؟ الله پاک دې موږ د هغعه نه بچ وساتي، ستاسو معامله ډيره سخته او نازکه ده، په دې سلسله کې څو خبرې تاسو ته کول غواړم :

۱: تر نن پورې مو چې کوم رشوت اخيستی دی، که د هغه مقدار هر څومره وي، په هغه باندې په رښتيني زړه سره توبه وکړئ، او په کور کې وړې او ترې مړ کيدل ښه دي، په نسبت د دې چې د رشوت يوه پيسه هم کورته راشي. ستاسو کوم اهلکار چې تاسو ته په بندو لفافو کې پيسې رارسوي، هغوى ته صفا ووايئ چې زه دا زهر ګنم او په هيڅ قيمت باندې هم د رشوت د پيسو اخستونکی نه يم، په دې وجه دې هغوى دا سلسله بنده کړي، اګر که په دې سلسله کې تاسو ته د خپلو خپلوانو د طرف نه. د دوستانو او ملګرو د طرف نه، د ښځې او بچيو د طرف نه هر څومره مزاحمت کول وي. خو تاسو دا تصور وکړئ چې زما آخري وخت دی، او د دې خلکو راضی کيدل يا خفه کيدل زما له پاره يو شان دي.

۲: د اول نه آخره پورې چې څومره مال تاسو د رشوت اخيستی دی، په پښيمانتيا سره هغه باندې د الله پاک نه معافي وغواړئ، او الله پاک سره وعده وکړئ چې يا الله ! کوم زهر چې ما خوړلي دي، په قبر اوحشر کې په هغو باندې ما مه رانيسه، ښه په ژړا ژړا باندې د الله پاک نه معافی وغواړئ![1]

۳: په پوره ژوند کې چې د رشوت څومره پيسې تاسو اخيستې دي، د هغو اندازه وکړئ او الله پاک سره عهد وکړئ چې زه به دا پيسې واپس کوم.

---

[1] "يٰايها الذين امنوا توبوا الى الله توبة نصوحاً عسٰى ربكم ان يكفر عنكم سياٰتكم ويدخلكم. . . . . الخ. (التحريم: ۸). "ربنا لاتؤاخذنا ان نسينا او اخطأنا". (البقرة: ۲۸۶).

۴: د کومو خلکو نوم او پته چې تاسو ته معلومه ده، په هغوی کې هر یو ته لاړ شئ، او هر یو ته دا خبره وکړئ چې ما چې ستاسو نه د رشوت کومه پیسه اخیستې ده هغه د الله پاک له پاره ماته معاف کړئ که معاف کولی یې نه شئ نو ان شاء الله زه به کوشش کوم چې په کرار کرار ستاسو پیسې واپس کړم. [۱]

۵: او د کومو خلکو چې تاسو ته علم نه شته، یا ستاسو په ذهن کې نه وي، د هغوی اندازه وکړئ چې تاسو د هغوی نه څومره روپۍ اخیستې دي؟ او تاسو الله پاک سره وعده وکړئ چې الله پاک دې توفیق راکړي چې دومره روپۍ د خلکو له طرف نه غریبانو او مسکینانو ته ورکړئ! [۲] او که د هغو له پاره تاسو خپل کور خرڅ کړئ نو له دې نه هم مه وروسته کیږئ! دا څو شیان ما مختصر ذکر کړي دي که نور د څه شي وضاحت پکار وي نو تاسو زما خواته تشریف راوړئ! **والسلام.**

د بل د څاروي په پاللو باندې اجرت اخیستل

سوال: غوا یا میښه چا ته د پالنې له پاره ورکول او هغه ته دا ویل چې څاروی ما اخیستی دی، د ګیا وغیره غم یې ته کوه، پی (شیدې) هم ستا، پاتې د دې څاروي په بچیو کې نیم ستا او نیم زموږ دي، آیا داسې معامله شرعي نقطه نظر سره جائز ده؟

جواب: دا معامله شرعي نقطه نظر سره جائز نه ده، څاروي به د هغه وي چې د چا ملکیت دی، او د هغه پالنه کونکي ته به مناسب مزدوري ملاویږي. [۳]

---

[۱]]ان التوبة من الرشوة بردالمال الی صاحبه. . . . الخ. (البحر/۶/۲۸۶). وان کانت (ای التوبة) عما یتعلق بالعباد فان کانت من مظالم الأموال فیتوقف صحة التوبة منها مع ما قدمناه فی حقوق الله علی الخروج عن عهدة الأموال وارضاء الخصم فی الحال او الاستقبال بأن یتحلل منهم او یردها الیهم او الی من یقوم مقامهم من وکیل او وارث. (شرح فقه الاکبر/۱۹۴/ بیان اقسام التوبة).

[۲]]الحاصل: انه ان علم ارباب الأموال وجب رده علیهم، والا فان علم عین الحرام لا یحل له، ویتصدق به بنیة صاحبه.(ردالمحتار/۵/۹۹).وفی القنیة:رجل علیه دیون لأناس لا یعرفهم من غصوب ومظالم وجنایات یتصدق بقدرها علی الفقراء علی عزیمة القضاء ان وجدهم مع التوبة الی الله فیعذر. (شرح فقه الأکبر/۱۹۴/ بیان اقسام التوبة).

[۳]]اذا دفع البقرة بالعلف، لیکون الحادث بینهما نصفین، فما حدث فهو لصاحب البقرة ولذٰلک لرجل مثل علفه الذی علفه واجر مثله لمن قام علیها. (الفتاویٰ التتارخانیة/۵/۶۷۰/ کتاب الشرکة). وفی الفتاوی الهندیة/ ۴/ ۴۴۵/ الفصل الثالث فی قفیز الطحان). دفع بفرة الی رجل علی ان یعلفها، وما یکون منااللبن والسمن بینهما انصافاً فالاجارة فاسدة، وعلی صاحب البقر للرجل اجر قیامه وقیمته علفه ان علفها من علف هو ملکه، لا ما سرحها فی المرغی. . . . وکذا لو دفع الدجال علی ان البیض بینهما لا یجوز، والحادث کلهٗ لصاحب الدجاج.

د اجرت نه د زیاتو پیسو ورکولو فیشن

سوال: زمونږ د معاشرې یوه لویه خرابي داده چې هغوی د نورو خلکو په تقلید کې او هر نوي شي خپلولو نه مخکې د خپل دین اصول پریږدي او دې ته زمونږ د معاشرې خراب ذهنیت د فیشن ښائسته نوم ورکړی او موږ ته یې غلطو لارو باندې پیش کولو د پاره وړاندې کړی، کیدای شي همدغه وجه وي چې اوس موږ کې دبدي او ښه والي مینځ کې د فرق کولو شعور ختم شوی دی اوبدي راته اوس ښه کارونه ښکاري، خو که چېرې موږ کې د خپلو دیني اصولو احترام او هغو باندې په کلکه د عمل کولو جذبه موجوده وای، نو ددې عمل په وجه باندې به موږ نن د ډیرو بدو اوفضول لعنتونو نه ځان بچ کولی شوای.

ټپ، بخشش یاد بهر ګټه، هم یو وبایي اوفضول لعنت دی، چې د هغې مطلب یو خدمتګار ته د هغه د خدمت په بدله کې د هغه د مقررشوې معاوضې نه پرته انعام ورکول دي. اوسه پورې به خودا فضول خرچي اوبدي ګڼل کیده، خو اوس د حالات بدلیدو په وجه باندې دا یو رواج ګڼل کیږي او معاشره کې ددې د شروع کولو د پاره کوشش هم کیږي. د څه خلکو په نظر کې دا په معاشره کې د اوچت مقام ذریعه هم کیدای شي، خو دداسې خلکو تعداد هم کم نه دی چې هغوی دې ته د معاشرې د خرابولو ذریعه وایي. هوټل کې ټپ، او سرکاري دفترونو کې د بند کارونو پوره کولو د پاره نذرانه، انعام یا رشوت دیو اوچت سرې د خوشحالولو د پاره تحفې ورکول، رکشا، ټیکسي والو نه پرته په مختلفو شعبو کې د مقررشویو پیسو نه زیاتې پیسو ورکولو کې د څه شک ګنجائش نه بغیر دبدو او ګناهونو په فهرست کې شاملیږي، خو افسوس دی چې دیني هدایات یې هیر کړي دي او نن مسلمان پخپله د اخپل حق او معاشرتي ضرورت ګڼي، حقیقت کې ددې بدیو پیداکونکي هغه خلک دي د کوموپه زړونو کې چې د بهرد ګټې خیال پوخ شوی وي، او ددوی حوصله هغه خلک پیداکوی کومو خلکو سره چې ناجائز دولت ډیر زیات وي، هغوی ناجائزه طور باندې پیسې پیداکوي او ناجائز طور باندې یې خرچ کوي، هغوی ته پته نه وي چې ددې حرکتونو په وجه باندې خویو طرف د غریبانو کې غربت زیاتیږي اوبل طرف د معاشرې د تباهي سامان پیدا کیږي.

جواب: چاته د مقررشوې معاوضې نه زیاتې پیسې ورکول خو شرعی طور باندې جائز دي، بلکې مستحب دي[۱] ، خو دلته دیو څو شیانو خیال ساتل پکار دي:

۱]عن ابی هریرة رضی الله عنه قال: کان لرجل علی النبی صلی الله علیه وسلم: سن من الابل فجاء ه یتقاضاه، فقال: اعطوه! فطلبوا سنه فلم یجدوا له الا سنا فوقه، فقال: اعطوه! فقال: او فیتنی او فی الله لک، قال النبی صلی الله علیه وسلم: ان خیارکم احسنکم قضاء. (صحیح البخاري/۱/۳۲۲/ باب احسن القضاء). وایضا: پیغمبر صلی الله علیه وسلم چون دَین ادا کردی، زیاده از قدر واجب دادی، بجائی نیم وسق یك وسق، وبجائی یك وسق دو وسق دادی، ومی فرمود که این قدرحق تست، [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

۱. اخستونکی دې د مقرر شوې معاوضې نه د زیاتې طمع او حرص نه کوي.
۲. که چېرې یو کس انعام ورنه کړي نو د هغه نه دې مطالبه نه کوي[۱]، او نه دې هغه شوم ګڼي چې شرعي طور باندې دا د واړه خبرې حرامې دي.[۲]
۳. کوم شی چې د حرامو ذریعه جوړه شي هغه هم حرام وي[۳]، مثلاً: د پیسې په طور باندې سوال کول حرام دي، او کوم خلک چې د غه شان سوال کونکوته پیسې ورکوي، هغوی دوی ته د خیر غوښتلو عادت جوړوي، په دې وجه باندې ځینې عالمانو فرمائیلي دي چې د پیسې په طور باندې نه صرف سوال کول حرام دي، بلکې هغوی ته پیسې ورکول هم حرام دي[۴] د غه شان که چېرې د زیاتو پیسو ورکولو په وجه باندې هغوی کې د مطالبې کولو عادت پیدا کیږي، نو د نه ورکونکي شوم او کمزوري ګڼلو مرض پکې پیدا کیږي، نو دا هر څه د پرېښودو قابل دي.

د شاړې ځمکې ملکیت

سوال: اوریدلی مو دي چې شاړه ځمکه کوم سړي اباده کړه د هغه له پاره حلاله ده، په کاغذونو کې د ملکیت هیڅ وزن نه شته.

جواب: دا مسئله د هغې شاړې ځمکې ده، د کومې چې مالک نه وي، او د حکومت په اجازه یې اباده کړې وي، د کومې شاړې ځمکې چې مالک وي د هغې ابادول جائز نه دي.[۵]

بقیه د تیرمخ]..واین قدر افزونی ازمن است، این زیاده دادن بی شرط ربانیست، جائزاست، بلکه مستحب است. (مالا بدمنه، فارسی، کتاب التقوٰی ص:۱۰۶، طبع مکتبه شرکت علمیه ملتان)۔

۱] عن ابی حرة الرقاشی عن عمه رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الا لا تظلموا الا لا یحل مال امریء الا بطیب نفس منه. (مشکوٰة/۲۵۵/ کتاب البیوع/ باب الغصب والعارية)۔

۲] "یٰأیها الذین أمنوا لایسخر قوم من قوم عسٰی ان یکونوا خیراً منهم". (سورة ۴۹، الحجرات: ۱۱)۔

۳]لان الاصل ان سبب الحرام حرام. (هداية/٤/٤٩٦)۔

٤]ولا یحل ان یسأل شیئاً من القوت من له قوت یومه ویأثم معطیه ان علم بحاله لاعانته علی المحرم. (الدرالمختار /۲/٣٥٤، ٣٥٥/باب المصرف)۔

٥] عن عائشة رضی الله عنها ان النبی صلی الله علیه وسلم قال: من عمر ارجاً لیست لأحد فهو احق. (جامع الاصول/۱/۳٤۷/ رقم الحدیث: ۱۳۰). عن اسمر بن مضرس رضی الله عنه قال: آیت النبی صلی الله علیه وسلم. . ...من سبق الی مالم یسبقه مسلم فهو له. (ابوداؤد/کتاب الخراج/ ۲/۸۱/ طبع امدادیه) ایضاً: اذا احیا مسلم او ذمی ارضاً غیر منتفع بها ولیست بمملوکة لمسلم ولا ذمی فلو مملوکة لم تکن مواتاً فلو لم یعرف مالکها فهی لقطة ملکها عند ابی یوسف رحمه الله وهو المختار کما فی المختار. . . . . ان اذن له الامام فی ذٰلک وقالا یملکها بلا اذنه........الخ. (الدرالمختار/٦/ ٤٣١، ٤٣٢/ کتاب احیاء الموات)۔

د مزدورانو بونس که مالک په خوشحالي باندې ورکوي نو جائزدی

سوال: د مزدورانو بونس اخیستل جائزدي اوکه نه؟

جواب: که مالک یې خوشحالي باندې ورکوي نوجائزدی.[۱]

په بچیو د ناجائزې ګټې د خوړلو ګناه به په چاوي؟

سوال: یوپلارخپلوبچیوباندې په ناجائزطریقه باندې ګټل شوې پیسې خوري، تردې پورې چې بچي یې بالغ اوعقل مندشي اوبچیوته پته ولګیږي چې زموږپلاربه موږباندې دحرامو پیسې خوړلې دي، نو آیا بچیوته دخپل مورپلارنه جداکیدل پکاردي؟ او که چېرې بچي یې ددې قابل نه وي چې پخپله باندې ګټه وکړي، نوبیابچیوته څه کول پکاردي؟ آیا دپلارګناه به بچیوباندې هم وي، یاصرف دپلاربه یې وي؟ دې باره کې دقران اوحدیث مطابق تفصیل سره بیان وکړئ!

جواب: بالغ کیدواویته لګیدونه وروسته به یې بچي هم ګناهګاروي،هغوی ته دداسې ګټې نه پرهیزکول پکاردي[۲]، اوکه چېرې داممکن نه وی نوبیاجداکیدل پکاردي، اودمورپلارپه خدمت اواطاعت کې هیڅ قسمه کمی کول نه دي پکار، اوکه چېرې دهغوی څه ضرورتونه وي، نوهغه پوره کول پکاردي.

ماتې پیسې وي او داویل چې نه شته

سوال: زَه دوکان داریم، خلک رانه ماتې پیسې اخیستل غواړي، اوهغه دخپل استعمال له پاره وی، موږورته وایوچې نه شته، آیا دابه دروغو کې شماریږي؟اوڅه ویل پکاردي؟

جواب: دروغ ویل نه دي پکار[۳]، اویومناسب طریقه باندې ورته عُذر کول پکاردي.

سفرکې په مسافروباندې په ګران هوټل کې خوراک کُولوسره دډرائیورمفت خوراک

سوال: کراچۍ، حیدراباداوځینې نوروځایونوکې بسونه هوټلونو کې ودریږي اومسافر دهغه هوټلونه خوراک کوي، اوشربتونه وغیره څښي، اودعام ریټ نه هوټل والازیاتې پیسې اخلي،

---

[۱] عن ابی حرة الرقاشی عن عمه رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الا لا تظلموا! الا لا یحل مال امرء الا بطیب نفس منه. (مشکوٰة/۲۵۵/کتاب البیوع/ باب الغصب والعاریة)۔

[۲] عن عائشة رضی الله عنها ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال: رفع القلم عن ثلاثة. . . . . . . وعن الصغیر حتی یکبر. . . . . الخ. (ابن ماجة/۱٤۷/ باب طلاق المعتدة والصغیر)۔

[۳] قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: ان الکذب فجور وان الفجور یهدی الی النار.(مشکوٰة/ ۲/ ٤۱۲)

او ډرائیور اود بس نوره عمله یادهغوی میلمانهٔ هم په خوراک کې شریک وي اود هغوی نه پیسې نه اخلي، نوایاداخوراک دډرائیوراودنورې عملې دپاره حلال دی اوکه حرام؟

جواب: که هوټل والاډرائیوراودهغه په میلمانو باندې دپیژندګلو او دوستي اواحسان په وجه باندې مفت خوراک کوي نوداجائزدی، اوکه چرې دې له پاره یې پرې خوري چې هغوی موټر هلته ودروي چې دمسافرونه زیاتې پیسې واخلونوداجائزنه دی.[1]

د بس دعملې هوټل باندې دریدو سره مفت خوراک کول

سوال: د کراچۍ نه کوئټې او د کوئټې نه کراچۍ ته بسونه چلیږي، په هر کوچ کې تقریبا د (۵) نه واخله تر (۸) کسانو پورې عمله وي، او په لاره کې هر بس د خوراک او چای څښلو له پاره دریږي او د کوچ والو دهوټل د مالکانو سره معاهده وي چې موږ به دموټر سورلی ستاسو په هوټل باندې دروو، تاسو پوه شئ او سورلۍ پوه شه، که ارزان ورکوئ که ګران، هغه ستاسو کار دی، خو زموږ په بس کې چې څومره عمله وي سره د کله نا کله ملیمه، د هغو ټولو کسانو دپاره به اعلی قسم خوراک مفت وي او په خوراک کې به هم بې حسابه شیان وي، مثلاً: د خوراک نه پس بوتلې اوداسې نور... هم شامل وي، که داسې نه وي نو موږ به بس بل ځای دروو. د هوټل والاخو دا خوراک عملې ته مفت ورکوي خو زور یې د سورلیو نه اوباسي، خوراک ورته ډیر ګران هم ورکوي او خراب هم وي، لهذا پوښتنه داده چې دا مفت خوراک د دې ډرائیورانو اوبس عملې دپاره جائزدی اوکه نه؟ بله دا چې د دې لالچ له وجې دهوټل ګټه جائز ده اوکه نه؟

جواب: کوم صورت چې تاسو لیکلی دی، د دې مطابق چې ډرائیور او د هغه ملګري کوم خوراک کوي دا د رشوت ډوډۍ ده، چې د هغوی له پاره حلاله نه ده. [2] په رشوت ورکولو کې د هوټل والا هم ګنهګار دي، خو د هغوی ګټه حلاله ده.

دډاک لفافه، کارډ وغیره د مقرر قیمت نه په زیات خرڅول

سوال: د ډاک خانې لفافې، پوسټ کارډ، رسیدي ټکټ وغیره په زیات قیمت باندې خرڅول صحیح دي اوکه نه؟

---

[1] اما الحلال من الجانبين فهو الاهداء للتود والمحبة وليس هومن الرشوة (البحرالرائق/٦/٢٦٢). فى البرجندي رحمه الله: الرشوة مال يعطيه بشرط ان يعينه كذافى فتاويٰ قاضيخان(كشاف اصطلاحات الفنون/١/٥٩٥/ طبع سهيل اكيدمى)

[2] وفى البرجندي: الرشوة مال يعطيه بشرط ان يعينه كذا فى فتاويٰ قاضي خان. (مجموعة قواعد الفقه/٣٠٧). لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم الراشي اى معطى الرشوة، والمرتشي اى آخذها. . . . . . وانما يلحقهم العقوبة معاً اذا استويا فى القصد والارادة، ورشا المعط لينال به الى الظلم.......الخ. (بذل المجهود/٤/ ٣٠٧، البحر/ ٦/ ٢٨٥).

جواب: زيات قيمت اخيستل جائز دي، قانونا کيداى شي جائز نه وي. [۱]

محصول(ګمرک) نه ورکول شرعي طور با ندې څنګه دي؟

سوال: محصول اخيستل او ورکول څنګه دي؟ که چېرې يوکس مال په پټه باندې يوړو، نوهغه له پاره هغه مال څنګه دى؟ او آيا د ګمرک ټيکدارته دهغه شکايت کول پکار دي؟

جواب: محصول(ګمرک) شرعي طورباندې جائزنه دى[۲] که دمال اوعزت ويره نه وي. نو ورکول يې نه دي پکار. [۳]

د شاپ ايکټ شرعي حيثيت او د جمعې په ورځ با ندې دوکان خلاصول

سوال: عرض دادې چې داسلامي مسئلوباره کې ستاسوکالم لولم، او نن ماته يوه مسئله راغلې ده، ماد ډيروعالمانونه اوريدلي دي چې دجمعې په ورځ باندې مسلمانانو! تاسوخپلو جماتونوته صفا ستره څئ اومونځ اداکوئ، اوله لمانځه وروسته تاسو څمکه باندې خپل رزق تلاش کړئ، او حضور ﷺ فرمائيلي دي چې تجارت ښه پيشه ده او خپله پيشه کې امانت او ديانت سره محنت کوئ او رزق ګټئ! اوس مسئله داده چې پاکستان کې يوقانون دى، چې هغې ته دشاپ ايکټ قانون ويل کيږي، ددې قانون مطابق دشپې اتو بجونه وروسته دوکان خلاصول يازيات محنت کول يادجمعې په ورځ باندې (دجمعې دلمانځه نه مخکې ياوروسته) دوکان خلاصول جرم دى. اوس تاسودا ووايئ چې ايا اسلام کې دشپې اته بجونه وروسته دوکان خلاصول يازيات محنت کول يادجمعې په ورځ باندې(دجمعې دلمانځه نه پرته) دوکان خلاصول جائزدي ياجرم دى؟ دشاپ ايکټ يوصاحب دټول کال راهيسې مادې باره کې پريشانه کوي اوماباندې جرمانې لګوي، تاسوته په دې مسئلې باندې دپوهيدودپاره دا وضاحت وکړم چې زمونږدوکان په محله کې دى، مونږهم هغه پلاټ کې اوسيږو. زمونږدوکان کې نوکروغيره نه شته، مونږ دوه ورونه په يوځاى باندې دوکان کوو، اوورسره تعليم هم حاصلوو، زه دبي کام طالب علم يم اوزمونږدمعاش ذريعه هم دغه دوکان دى، مونږ اوپلار مو

---

[۱]]و يجوز للمشترى ان يزيد البائع فى الثمن. . . . . . . الخ. (الجوهرة/باب المرابحة والتولية/ ۲۱۳/۱).
ايضاً: ومن اشتريٰ شيأاً واغلى فى ثمنه جاز. (فتاويٰ عالمگيري/۳/ ۱۶۱/ الباب الرابع عشر).

[۲]] ځکه چه دا ظلم دې اوځنګه چه ظلم ناجائز اوحرام دې دغه شان دظلم مددکول هم ناجائزدى. او چنګې اداکولوسره دظلم مدد کيږي. لهذا ناجائزدى. (فتاويٰ محمودية/۱۳۸/۱۷/ باب المترفات). قال الله تعاليٰ: "ولا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل". (البقرة:۱۸۸). قال الامام البغوى فى المعالم تحت هٰذاه الآية: (بالباطل) بالحرام يعنى بالربا والقمار والغصب والسرقة والخيانة ونحوها. (معالم التنزيل/۲/۵۰). ولا يجوز لأحد من المسلمين اخذ مال بغير سبب شرعى. (فتاويٰ هندية/٤/ ٤٦٠)۔

[۳]] الضرورات تبيح المحظورات اى ان الأشياء الممنوعة تعامل كالأشياء المباحة وقت الضرورة. (شرح المجلة/۲۹/ رقم المادة: ۲۱)۔

وفات شوي دي، موږ تول وروڼه خويندي يوځاى اوسيږو، ددې حالاتوپه وجه باندې كله كله دناوخته پورې دوكان خلاص وي، اوكله دجمعې په ورځ باندې ددوكان خلاصولو ضرورت هم راشي، محله كې دوكانداري درخصتي په ورځ هم وي اودشپې نهه لس بجوپورې وي، اوس په ۲۱ دسمبرباندې دجمعې په ورځ دمحرم میاشت ختمیدوپه وجه باندې ما ددوكان صفايي كوله چې دشاپ ايكټ والاسړی راغې اودوكان خلاصېدو په وجه باندې يې زماچالان وكړ، ماهغه ته ويل چې ماصفايي كوله، خوهغه زماخبره ونه منله، زه دمجبوري په وجه باندې تاسوته داخط ليكم. چې تاسو ددې مسئلې وضاحت وكړئ چې دشاپ ايكټ قانون، داسلامي نظرې مطابق صحيح دی كه غلط؟

جواب: دجمعې دلمونځ له پاره داذان نه وروسته دلمونځ نه فارغيدوپورې وخت كې اخيستل او خرڅول جائزنه دي[1] له دې نه پرته د دوكان په خلاصولوشرعي طورباندې څه پابندي نه شته، بلكې په قران كريم كې صفاارشاددی چې كله مونځ وشي، نوتاسوځمكه كې خواره شئ اود الله تعالى رزق تلاش كړئ![2] پاتې شوهغه قانون دكوم چې تاسو حواله وركړې ده، نو زموږ په ملک كې چې څومره نوربې شميره غيراسلامی قانونونه دي، هغو كې يوداهم شامل كړئ!

ركشه او ټيكسي په روزانه كرايه باندې چلول

سوال: اكثر ټيكسي او ركشه ډرائيور په كرايه باندې ټيكسي يا ركشه چلوي، دا ټيكسي يا ركشه د هغوی ملكيت نه وي، هغوی د مالک نه د يو متعين معاهدې د لاندې موټر چلوي، ماښام د پيټرول وغيره پيسې لرې كولو سره چې څومره پيسې د روزانه د آمدني نه زياتې شي، هغه د ټيكسی يا د ركشې د مالكانو وي، او ډرائيور د مقرر شوې معاهدې د لاندې خپل مخصوص پپيسې واخلي. آيا دا شرعا جائز ده؟

جواب: په مذكوره صورت كې د يو سړي داسې د معاهدې لاندې ټيكسي يا ركشه چلولو سره كول يا په كرايه باندې اخيستل شرعا جائز دي په دې كې هيڅ قباحت نه شته. [3]

---

[1] واذا اذن المؤذنون الأذان الاول ترک الناس البيع والشراء وتوجهوا الى الجمعة. . . . . . . والمراد من البيع والشراء ما يشغلهم عن السعى حتى انه اذا اشتغل بعمل آخر سواه يكره ايضاً. (الجوهرة النيرة/۱/۹۳/ كتاب الصلوٰة/باب صلوٰة الجمعة)_

[2] "يٰايها الذين أمنوا اذا نودی للصلوٰة من يوم الجمعة فاسعوا الى ذكرالله وذروا البيع ذٰلكم خير لكم ان كنتم تعلمون، فاذا قضيتم الصلوٰة فانتشروا فى الأرض وابتغوا من فضل الله". (الجمعة: ۹، ۱۰)_

[3] لا تصح الاجارة الا بشرطين: ان تكون المنافع معلومة، ۲. ان تكون الأجرة معلومة. (الفقه الحنفي/۲/ ۸۲/ كتاب الاجارة/شروط صحة الاجارة).

د رکشې میټر غلطولو سره زیاتی پیسې اخیستل

سوال: زمونږ په محله کې اکثریت د رکشه او ټیکسی والا دي، هغو خلکو سره اکثر زما تکرار راځي، حکومت د رکشه او ټیکسي میټر فی میل مقرر کړی دی، او دا خلک وایي چې حکومت هر وخت پټرول ګرانوي او د رکشې او ټیکسی کرایه نه زیاتوي، په دې وجه زمونږ په موجوده ریټونو باندې ګزاره نه کیږي، لهذا مجبورا مونږ د رکشې او د ټیکسی د میټر په تیزولو باندې مجبور یو، په دې سلسله کې شرعي رهنمائی مطلوب ده چې دا زیاتې پیسې کومې چې د حکومتي ریټونو نه پرته د میټر د تیزیدلو له وجې حاصلیږي جائز دي او که نه؟

جواب: کوم خلک چې په رکشه یا ټیکسي کې سفر کوي، د هغوی په ذهن کې خو همدا ده چې رکشه او ټیکسی والا د حکومت په مقرر کړي ریټ باندې چلیږي، په دې صورت کې د رکشې او ټیکسی والا د خپل ځان نه کرایه زیاتولو سره وصول کول د مسافر په خوښه نه دي، بلکې په دوکې سره دي، په دې وجه زیاتی پیسې حلالې نه دي. [۱] خو که د مسافر سره دا فیصله وکړل شي چې زه به دومره پیسې زیاتې اخلم او هغه په دې باندې راضي شي نو جائز ده.

د رکشې یا ټیکسی چلونکی له میټر نه زیاتې پیسې اخیستل

سوال: آیا د رکشې یا ټیکسي والا له پاره جائز دي چې میټر کومه کرایه ښایي مثلاً: (۴۲۰، ۸۸۰ یا ۱۳۰۴) روپۍ او داسې نور...، خو که چیرې هغوی ته پنځه، لس یا پنځلس روپۍ ورکړل شي نو هغوی ټولې پیسې جیب ته واچوي او باقی پیسې نه ورکوي، آیا دا زیاتې پیسې صدقه، خیرات، یا زکات ګڼلو سره پرېښودل پکار دي؟ مهرباني وکړئ چې هغه خلک کوم چې ناجائز اخیستل او ورکول ګناه ګڼي، هغوی ته معلومه شي چې هغوی ګناه کوي او که نه؟

جواب: اصل اجرت خو هم هغه هومره جوړیږي څومره چې میټر ښایي، زیاتې پیسې کرایه دار واپس اخیستلی شي، خودې معامله کې خلک زیات بحث نه کوي، او که د روپۍ نه څه پیسې زیاتې وي نو هغوی پوره روپۍ ورکړي، که څوک یې په خپله خوشحالي باندې پریږدي، نو د رکشې یا ټیکسي والا له پاره حلالې دي، او که چیرې هغه ترې نه مطالبه وکړی نو واپس کول یې ضروري دي. [۲]

---

[۱] قال تعالیٰ: لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل (قوله بالباطل) بالحرام يعنى بالربا والقمار والغصب والسرقة والخيانة ونحوها. (تفسير معالم التنزيل للبغوي/۲/ ۵۰). ايضاً: عن ابى حرة الرقاشى عن عمه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الا لا تظلموا! الا لا يحل مال امرء. (مشكوٰة/۲۵۵/ باب الغصب والعارية).

[۲] قال تعالیٰ: لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل (قوله بالباطل) بالحرام يعنى بالربا والقمار والغصب والسرقة والخيانة ونحوها. (تفسير معالم التنزيل للبغوي/۲/ ۵۰). ايضاً: عن ابى حرة الرقاشى عن عمه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الا لا تظلموا! الا لا يحل مال امرئ. (مشكوٰة/۲۵۵/ باب الغصب والعارية)۔

سوال: اکثرداسې هم وی چې د رکشې والا دمیټرنه زیاتې پیسې غواړي آیا دمیټرنه زیاتې پیسې غوښتل دهغه دپاره حلال دي اوکه نه؟

جواب: ددې دوه صورتونه دي:

یوصورت داچې رکشې یاټیکسی والا دمخکې نه ووائی چې دمیټرنه به دومره پیسې زیاتې اخلم، نودادهغه دپاره حلال دي، اوسورلی ته اختیاردې چې دغه زیاتی پیسې قبولې کړي یا هغه سره نه ځي.[1]

دویم صورت دادې چې منزل ته رسیدونه وروسته هغه زیاتې پیسې غواړي، داجائزنه دي، ځکه چې دې صورت کې معاهده په میټر باندې وه، دمعاهدې خلاف کول دهغه دپاره جائزنه دي.[2]

قاچاق(سمګلنګ) کونکي باندې کپړه خرڅول

سوال: که څوک دسمګلنګ له پاره کپړه(ټوکر) اخیستل غواړي، نودوکان دارته په هغه کپړه خرڅول پکاردي اوکه نه؟ اوکه چېرې خرڅه یې کړه نوهغه پیسې حلالې دي اوکه حرامې؟

جواب: قانوني طورباندې قاچاق(سمګلنګ) منع دی، که چېرې دوکان دارته پته وي چې دی کپړه دقاچاق(سمګلنګ) له پاره اخلي نوهغه ته نه دي ورکول پکار، اوکه چېرې یې ورکړي، نوګټه یې شرعي طورباندې حلاله ده.

دقاچاق(سمګلنګ) شرعي حیثیت

سوال: پوښتنه داده چې غیر قانوني کاروباره لکه سمګلنګ ، د دې متعلق د دې کونکي وایي چې دا موږ په خپلو پیسو سره مال اخلو او منافع لګولو سره یې خرڅوو، لهذا دا جائز دی، د قرآن او سنت په رڼا کې جواب راکړئ!

جواب: شرعا خو کاروبار او اخیستل خرڅول جائز دي، خو کوم شیان چې د حکومت د قانون په رڼا کې ممنوع دي، هغه صحیح نه دي.

سوال : آیا د دې اخستونکي، خرڅونکي، سودا کونکي او په مینځ کې معاونت کونکي، د قرآن او سنت په رڼا کې قابل تعزیر دي حال دا چې په لاره کې دا د رشوت باعث هم دی؟

---

[1] الاجارة عقد. . . . . ولا يصح حتى تكون المنافع معلومة والأجرة معلومة. . . . . . الخ. (هداية/ ۲۹۱/۳/ كتاب الاجارة). ايضاً: لا تصح الاجارة الا بشرطين: ان تكون المنافع معلومة، ۲. ان تكون الاجرة معلومة. (الفقه الحنفى وادلته/۸۲/۲/ كتاب الاجارة/ شروط صحة الاجارة)۔

[2] عن ابى هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: آية المنافق ثلاث: اذا وعد اخلف، واذا حدث كذب. . . . . . الخ. (مشكوٰة/ ۱۷/ باب الكبائر وعلامات النفاق)۔

جواب: په دې کاروبار کې چې کوم رشوت وغیره ورکول راشي هغه به ګناه وي. او مشهور حدیث دی چې رشوت ورکونکی او اخستونکی دواړه په دوزخ کې دي. [۱]

د قاچقبرانو نه مال اخیستل او خرڅول

سوال: موږ د بهر نه مال راغواړو، چې په هغه باندې د اندازې مطابق د سلو روپیو په مال باندې ۹۲ روپۍ درآمدي ډیوټي ورکول وي، دغه شان موږ ته مال په (۱۹۲) روپۍ باندې پریوځي. سمګلران بغیر د ډیوټي نه هغه په (۱۳۰، ۱۴۰) باندې بازار کې خرڅوي، آیا حکومت ته د دومره زیاتې ډیوټي لګولو حق شته، حال دا چې هغوی عوامو ته بنیادي سهولتونه هم نه ورکوي، د سمګلرانو نه مال اخیستلو سره خرڅول جائز دي او که نه؟

جواب: شرعا جائز دي، د ګورنمنټ د قانون مطابق نه دي جائز.

د سرکاري ګودامونو نه غلا شوي غنم اخیستل، او د دې غنمو د بارولو او اوړه کولو مزدوري کول

سوال: زه په یو پرائیویټ فلور میل کې ملازم یم، زما ډیوټي د غنمو په هغه سرکاري ګودامونو باندې ده کوم چې فلور میلونو ته د خپلې کوټې مطابق غنم ورکوي، محترم مفتي صاحب! د دې سرکاري ګودامونو نه چې کوم وخت موږ میلونو ته غنم ورکوو نو د ګودام AFC چې سرکاري ملازم دی د هرموټر د وزن کولو په وخت د ځلوېښتو نه شپیتو اویا کلوګرام پورې غنم کټ کوي، د دې خبرې علم ټولو میل مالکانو ته دی، او هغوی په دې خبره باندې تقریبا راضي هم دي، دویمه خبره دا ده چې د دې سرکاري ګودامونو نه AFC حضرات په غلا باندې څو څو ټرکونه غنم په پرائیویټ ریټ باندې میلونو ته ورکوي، او دا پیسې په سرکاري خزانې کې د جمع کیدو په ځای سرکاري اهلکار خپل مینځ کې تقسیموي اوس جناب ته د دې مضمون مناسبت سره څو مسائل لیکم، امید دی چې تفصیلي جواب به راکړئ:

آیا د میل مالکان چې د هغه سرکاري ملازمانو نه په غلا باندې کوم غنم اخلي، په پرائیویټ ریټ باندې هغه غنم اخیستلی شي؟

جواب: دا خو ظاهره خبره ده چې سرکاري ملازمین صرف د حکومت نمائندګان دي، لهذا د هغوی د سرکاري ګودامونو غله په غلا باندې خرڅول جائز نه دي، او نه د میل والو له پاره د غلا مال اخیستل جائز دي. [۲] دا خلک د معمولي ګټې له پاره په خپله روزي کې حرام ګډوي

---

[۱] الراشي والمرتشي في النار. (كنز العمال، ٦/١١٣/ حديث نمبر: ١٥٠٧٧).

[۲] قال عليه السلام: من اشتري سرقة وهو يعلم انها سرقة فقد شرك في عارها واثمها. (فيض القدير/١/ ٥٦٤٥، رقم الحديث: ٨٤٤٣، طبع مكتبة الباز). ايضاً: قال القرضاوي: لم يحل للمسلم ان يشترى شيأً يعلم انه مغصوب او مسروق او مأخوذ من صاحبه بغير حق لانه اذا فعل [بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

او خپل آخرت تباه کوي، د غله سزا شریعت لاس پرې کول مقرر کړې ده[۱]، چې کله د هغوی په گناه باندې هغوی ته سزا ګانې ملاویږي، نو هغه وخت به د هغوی څوک هم پوښتنه کونکی نه وي، او کوم میل مالکان چې په دې خیانت کې شریک دي، هغوی ته به هم برابر سزا ملاویږي.

سوال: د میل مالکان که دا غنم اخیستلو سره په مل کې اوړهٔ کولو په صورت کې خرڅ کړي نو دا ګټه حلاله ده که حرامه؟

جواب: که د میل مالکانو ته دا علم وي چې دا د غلا مال دی، نو د هغوی له پاره یې نه اوړه کول جائز دي اونه د هغه اجرت حلال دی. [۲]

سوال: زه په حیثیت د میل ملازم دا غنم په موټر کې لوډ کولو سره د وزن کولو نه پس میل ته سپلائي کوم، ما ته د میل نه صرف خپله د میاشتې تنخواه ملاویږي، یا ځینې ملازمانو ته فی لوډ خپل کمیشن ملاویږي، آیا زمونږ دپاره دا تنخواه یا کمیشن حلال شو یا حرام؟

جواب: که ستاسو په علم کې وي چې دا د غلا مال په موټر باندې لوډ کیږي، نو تاسو هم په جرم کې شریک یئ، او د قیامت په ورځ باندې د دې د حساب نه بری الذمة کیدلی نه شئ. [۳]

سوال: کوم موټر چې دا غنم لوډ کولو سره میلونو ته رسوي او فی لوډ خپله کرایه وصولوي، آیا د هغوی دپاره دا کرایه حلاله ده که حرامه؟

جواب: که دا ورته معلومه وي چې حرامه غله ده نو موټر لرونکو له پاره د دې اوچتول هم حلال نه دي، او که هغوی ته معلومه نه وي چې دا د غلا مال دې نو معذور دي. [۴]

بقیه د تیرمخ]..یعین الغاصب او السارق او المعتمد علی غصبه وسرقته وعداوته قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من اشترى سرقة (ای مسروقاً) وهو يعلم انها سرقة، فقد اشرک فی اثمها وعارها، البیهقی. (الحلال والحرام فی الاسلام، لشیخ یوسف القرضاوي/۲۱۶/ طبع المکتب الاسلامی). بیع المسروق: اذا علم المشتری ان المبیع مسروق یحرم علیه شراؤه لان فیه اعانة الظالم علی ظلمه. (الفقه الحنفی وادلته، البیوع المنهی عنها/۲/ ۴۸). الحرمة ینتقل ای تنتقل حرمته وان تداولته الأیدی وتبدلت الأملاک. (ردالمحتار/ ۵/۹۸). وفیه ایضاً: لو رأی المکاس مثلاً یأخذ من احد شیأاً من المکس ثم یعطیه آخر ثم یأخذ من ذالک الآخر فهو حرام. (۵/ ۹۸/ مطلب الحرمة تتعدد).

[۱] [قال تعالی: السارق والسارقة فاقطعوا ایدیهما جزاءً بما کسبا نکالاً من الله. (المائدة: ۳۸).

[۲]] ایضاً حاشیه ګذشته: قال علیه السلام: من اشتريٰ سرقة وهو یعلم انها سرقة. . . . . الخ (فیض القدیر/۱/ ۵۶۴۵، رقم الحدیث: ۸۴۴۳، طبع مکتبة الباز). ایضاً: قال القرضاوي: لم یحل للمسلم ان یشتری شیأاً یعلم انه مغصوب او مسروق...........ثم یعطیه آخر ثم یأخذ من ذالک الآخر فهو حرام. (۵/ ۹۸/ مطلب الحرمة تتعدد).

[۳]]ایضاً_

[۴]] ایضاً حاشیه ګذشته: قال علیه السلام: من اشتريٰ سرقة وهو یعلم انها سرقة. . . . . الخ (فیض القدیر/۱/ ۵۶۴۵، رقم الحدیث: ۸۴۴۳، طبع مکتبة الباز). [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

سوال: کوم مزدور چې دا غنم لوډ کوي، او بیا یې په میلونو کې کوزوي، دا خلک په هره بورۍ باندې خپل کمیشن اخلي، آیا دا کمیشن د هغوی له پاره حلال دی او که حرام؟

جواب: د دې حکم هماغه دی چې هغوی د غلا مال ګاډي کې لوډ کوي یا کوزوي، نو هغه هم شریک جرم دی، خو د بې علمي په وجه باندې معذور دی. [۱]

دا انعام پیسې څنګه ورکړل شي؟

سوال: دکارخانې کاریګرانوته نیمه میاشت وروسته دکارخانې دمال پیداواردانعام په طورباندې د برخې مطابق نغدې پیسې ورکړل شي، څه کاریګرانوکارپرېښی دی اودخپل انعام دپیسو اخیستو له پاره ډېروخت نه نه دي راغلي، نه دهغوی څه پته شته، هغه نغدې پیسې دامانت په طورباندې موجودې دي، هغو باندې څه کول پکاردي؟

جواب: انعام دې ته ویل کیږي چې دهغه په ملاویدوباندې شکایت نه وي اونه هغه دواجب حیثیت لري کاریګرانوته چې دانعام کومې پیسې ورکول کیږي، که چیرې دهغو همدا حیثیت وي، نوکومو کسانو ته چې پیسې نه دي ورکړل شوي، نودهغوی دبرخې پیسې دکارخانې والودي، هغوی چې پرې څه کول غواړي ودې کړي اوکه چیرې دهغه نوم انعام بس هسې کیښودل شوی دی او حقیقت کې دهغه اداکول دواجب حیثیت لري، بیاهم چې کوم کاریګر کارخانه پریښې ده، هغه ددې مستحق نه دی، ځکه چې دې انعام له پاره دتاریخ مقررکولو مطلب دادی چې کوم کسان به دې ورځ باندې نوکران وي هغوی به دانعام حق داروي.

کوموکاریګرانوچې دمقررشوي تاریخ نه مخکې کارخانه پرېښې وي، نودهغوی حق ختم شو[۲] اوکه چیرې کاریګر پخپله کارخانه نه وي پرېښې، بلکې دکارخانې مالک ویستلی وي، نوهغه ددې انعام حق داردی اودکارخانه دارباندې فرض دي چې دنوکرې ویستلووخت کې هغه ته خپل انعام هم ورکړي.

یو ناپیژاند کس باندې وسله خرڅول

سوال: کوم کس چې دګناه په نیت باندې مال خرڅوي، مثلا: سمګلنګ له پاره جامې وغیره، یاچاته نقصان رسولوله پاره وسله اخیستل غواړي، نو دوکاندار ته چې دداسې شي خرڅولو باندې کومه ګټه ملاویږي هغه به جائزوي اوکه نه؟

بقیه د تېرمخ]..ایضاً: قال القرضاوي: لم يحل للمسلم ان يشترى شيأً يعلم انه مغصوب او مسروق..........ثم يعطيه آخر ثم يأخذ من ذالک الآخر فهو حرام. (٥/ ٩٨/ مطلب الحرمة تتعدد).

[۱] ایضاً حاشیه ګذشته.

[۲] اذا بطل الشيء بطل ما في ضمنه، اذا بطل المتضمِن بطل المتضمَن. (الأشباه والنظائر/٣٩١)_

جواب: داسې کس ته اسلحه ورکول چې دهغه باره کې دا يقين وي چې دی به ناحق څوک قتلوي، نوداجائزنه دي، خرخونکې به هم ګناهګاروي، خوبيع سهي ده.[1]

دا ختارونو په ذريعه د صنعت کرو نه ډيرې فائدې اخيستل

سوال: نن سبادټريډيونين زمانه ده اوکاريګران (دلويو لويو ادارو) خپل جائز او ناجائز مطالبو پوره کولوله پاره هغوی بليک ميل کوي که چيرې کارخانه دار، ياسوداګروغيره دهغوی مطالبې ونه منې، نو دهغوی کاروباربندشي دقران اوحديث مطابق دا ووايئ چې دبليک ميلنګ اواختارونو په ذريعه باندې بې شيمره فائدې اخيستل جائزدي اوکه نه؟ ايا داپه حراموکې داخل نه دي؟

جواب: ناجائز، که هغه دمزدورانوله طرف نه وي اوکه دمالکانوله طرف نه، هغه ناجائزدي اصل خرابي داده چې موږکې نه داخرت دمحاسبې فکرپاتې شوی دی اونه دحلال اوحرام فرق، مزدور غواړي چې هغه محنت ونه کړي اومزدوري ورته ډيره ملاوشي، کارخانه دارداغواړي چې مزدور کار کوي، خوهغه ته مزدوري ورکول نه وي څنګه چې دکارخانه دارله طرف نه کمه مزدوري ورکول حرام دي، دغه شان دمزدورانوله پاره سهي کارنه کول ياپه زورباندې ناجائزه طورباندې فائدې حاصلوي، نودهغه رزق هم حرام دی[2] اود قيامت په ورځ به دهغه نه پوښتنه کيږي چې تادفلانکي کس څومره کارکړی و اودهغه نه دې څومره مزدوري اخيستې وه.

د ډاکټري له پاره دروغژني حلف نامې جمع کول سخته ګناه ده، خوکته حلاله ده

سوال: له يوې مودې نه په ذهني پريشاني کې اخته يم، تاسو نه د رهنمايي غوښتونکی يم، د قرآن او حديث په رڼا کې ماته زما د مسئلې حال بيان کړئ!
زما شمير په ماهرو ډاکټرانو کې کيږي، څه موده مخکې زه د دين نه ناخبره وم، درې کاله

١] ويكره بيع السلاح فى آيام الفتنة معناه ممن يعرف انه من اهل الفتنة لأنه تسبب الى المعصية. (هداية/٤/٤٧٠). ايضاً: والقسم الثانى من السبب القريب اعنى مالم يكن محركاً وباعثاً بل موصلاً محضاً فحرمته وان لم تكن منصوصة ولكنه داخل فيه باشتراك العلة، وهى الافضاء الى الشر والمعصية ولهذا اطلق الفقهاء رحمهم الله عليها لفظ كراهة التحريم، لا الحزمة. . . . . . . ومن هٰذا القبيل بيع الأسلحة لأهل الفتنة واهل الحرب فانه سبب قريب وصورة اعانة للمعصية. . . . الخ. (جواهر الفقه/ تفصيل الكلام فى مسئلة الاعانة على الحرام/ ٢/٤٥١)۔

٢]وليس للخاص ان يعمل لغيره ولو عمل نقص من اجرته بقدر ما عمل وقال ايضا: نجار استوجر الى الليل فعمل الآخر دواة بدرهم وهو يعلم فهو آثم وان لم يعلم فلا شيء عليه وينقص من اجر النجار بقدر ما عمل فى الدواة. (ردالمحتار/٦/٧٠، ايضاً: هداية/٣/٣١٠/ كتاب الاجارات/ باب ضمان الأجير)۔

وړاندې د (FRCS) کولو له پاره لندن ته لاړم، هلته مې د انډیا نه راغلي يو تبليغي جماعت سره ملاقات وشو، له هغه نه وروسته زما ژوند بدل شو، د حرام، حلال ادراک راته پيدا شو او ستاسو کالم ډير په باقاعدګي سره لولم، مخکې ورځو کې ما د حرامې ګټې متعلق ستاسو جواب ولوست چې څنګه د کور سربراه پوره کورنۍ باندې حرامه ګټه خوري او تاسو چې څنګه په بصيرت سره د هغوی ښځې ته حل وښوده چې د يو غير مسلم نه قرض اخيستو سره کور چلوه، زه هم له هغه ورځې نه سخت پرېشان يم، زما کيسه داده چې په ظاهره کې د ښه نمبرو باوجود چې کله ماته په کراچۍ کې په ميډيکل کې داخله ملاو نه شوه، نو ما جعلي ډوميسائل جوړولو سره په پنجاب کې په ډاکټري کې داخله واخيسته او هلته مې خپل تعليم پوره کړ، اوس مې په ذهن کې دا پرېشاني ده چې ما د ډوميسائل په وخت حلف نامه داخله کړې وه چې زه په لاهور کې پيدا شوی يم، چې دايوه ددروغو حلف نامه وه، ددې نه وروسته مستقل رهائش يعنې پي آرسي، مې هم جعلي جوړه کړه او داخله مې کړه، ددې له پاره مې هم ددروغو حلف نامه داخل کړه.

دريمه غلطي مې دا وکړه چې کله مې د ډاکټري فارم داخل کړ، نو په هغې کې مې هم دروغژنې حلف نامې داخلې کړې، په دروغومې دلاهور پته وليکله، اوس تاسو ما د قرآن او حديث په رڼا کې خبر کړئ چې د کومې ډګري د حصول له پاره چې ما په حلال او حرام کې تميز ونکړ، دروغژنې حلف نامې مې داخلې کړې، په دروغو مبني سرټيفيکيټ (ډوميسائل او PRC) مې جمع کړل او که ما دا هر څه نه و جمع کړي، نو نن به ډاکټر نه وای، نه به راته داخله ملاو شوې وه، اوس که د دې هر څه کولو نه وروسته چې ماته کومه ډګري راغلې ده، د دې حيثيت څه دی؟ او د دې ډګري له وجې نه چې کومه ګټه کيږي د هغې حيثيت څه دی؟ ايا په حرامه ګټه کې به شمارل کيږي يا به ورته حلاله ګټه ويل کيږي؟ تاسو ما خبر کړئ چې ايا زما ګټه کومه چې د ډاکټري په لاره شوې ده چې هغه حلاله ده او که نه؟ چې زه بل څه کار شروع کولو سره خپل اهل و عيال له پاره د حلالې ګټې بندوبست وکړم.

جواب: تاسو چې کومې دروغژنې حلف نامې داخل کړې دي د هغو په تاسو باندې وبال راغی، چې د هغه نه توبه لازمي ده، په دروغو باندې قسم کول سخته ګناه ده [1] د دې له پاره الله پاک ته توبه وکړئ، هر چې ستاسو د ډاکټرۍ تعلق دی، که تاسو د ډاکټري امتحان پاس کړی دی او په هغه کې مو څه دوکه نه وي کړي او په تاسو کې سهي طور د ډاکټري استعداد (قوت) موجود وي، نو ستاسو د ډاکټري پيشه جائز ده.

---

[1]]الکبائر: الاشراک بالله وعقوق الوالدين. . . . . واليمين الغموس. (مشکوٰة/ ١٧/ باب الکبائر).

کاروبار له پاره د ملک نه بهرتلل په شریعت کې څنګه دي؟

سوال: که چیرې یومسلمان ملک کې دجایدادیاوخت تیرولوله پاره دوه درې لکه روپۍ په بینک کې موجودې وي اودنوروپیسوپه لالچ کې زه دخپل ملک، خاندان اوښځې اوبچیونه لرې نوکري کوم، نودامعلومول غواړم چې شریعت کېددې باره کې څه حکم دی؟ داهم بیانول غواړم چې موږ کال وروسته دیوې نیمې میاشت په رخصتي باندې ملک ته راځو.

جواب: ستاسوپه خط کې دوه مسئلې دغورکولودي:

۱: داچې کوم کس سره دخپل وخت تیرولوله پاره دضرورت مطابق معاش موجودوي، نوهغه ته هم هغه باندې صبرکول پکاردي، یا نورې حاصلولوکې مشغولیدل پکاردي؟ددې جواب دادی که چیرې په حلاله ذریعه باندې نوروحاصلولوکې مشغول وي، نوجائز دي، په دې شرط چې دشریعت په فرائضوکې څه غفلت نه کوي، خوکه چیرې صبروکړئ اوخپل وخت داخرت له پاره وقف کړئ، نودا غوره ده.[۱]

۲: داچې دنوروپیسوګټلوله پاره خپل خپلوان پریښودل اودملک نه بهرتلل سهي دي اوکه نه؟ ددې جواب دادی چې دادحقوق العباد مسئله ده، موروپلار، دښځې اوبچیوحقوق اداکول دهغه ذمه داري ده، که چیرې هغوی خپل حق معاف کولوسره اجازه ورکوي، نوسهي ده،که نه، نه اواجازه او خوښه هم یوازې په خوله نه، بلکې په رښتیا باندې اجازه ضروري ده[۲] زماعلم کې ډیرداسې واقعات راغلي دي چې خلک ناوې ګانې پریږدي اوبهرملک ته لاړشي اودلته یې ښځې په ګناه کې مبتلاشي پخپله وفرمایئ چې ددې ظلم ذمه واربه څوک وي؟ که چیرې دغه ښځې پریښودل شي او وتښتي، نوبیاموهغوی نه قیدیانې ولې جوړولې؟

د استاذانوله لورې په زور شیان خرڅول

سوال: الف دیوسکول هیډماسټردی، دهرکال په شروع کې دسکول په ماشومانوباندې دډرائنګ او خوشخطي کتابونه په زورباندې خرڅوي اوتعلیم دمحکمې په نزدباندې هغه داسې نه شي کولی، او دهغې کمیشن په استاذانوکې تقسیم کړي اوددې دلیل داوړاندې کوي چې دا خو کاروباري ګټه ده، ایا هغه سهي وایي؟

۱] عن ابی الدرداء رضی اللہ عنہ قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ما طلعت الشمس الا وبجنبتيها ملكان يناديان يسمعان الخلائق غير الثقلين يا ايها الناس هلموا الى ربكم ما قل وكفى خير مما كثر والهى. (مشكوٰة/ ٤٤٥/ كتاب الرقاق/ الفصل الثالث)_

۲]لا يحل سفر فيه خطر الا باذنهما وما لا خطر فيه يحل بلا اذن، قال الشامي: وما لا خطر فيه كالسفر للتجارة والحج والعمرة يحل بلا اذن الا ان خيف عليها الضيعة. (ردالمحتار/ ١٢٥/٥). ولو خرج المتعلم وضيع عياله يراعى حق العيال. (ردالمحتار/ كتاب الحظر والاباحة/٦/ ٤٠٨)_

جواب: که چیرې یوزده کونکی هغه په خپله خوشالي باندې واخلي، نوسهي ده، خوپه زورباندې خرڅول ناجائزدي. [۱]

ایا په اخبارونو (ورځ پا نو) کې کارکونکي په مفت کې ملاوشوی اخبار خرڅولی شي؟

سوال: ځینې خلک چې په اخبارونوکې کار کوي، هغوی ته اخبار مفت ملاویږي، ایا هغوی خپل اخبار خرڅولی شي؟

جواب: دا سړی هغه اخبار خرڅولی شي. [۲]

د شوپیس یا ګفټ وغیره دکان پرانستل

سوال: زه دشوپیس یا ګفټ وغیره دکان پرانیستل غواړم، تاسو ته عرض دی چې دا کاروبار دقرآن او حدیث په رڼا کې څنګه دی؟ جائزدی اوکه ناجائز؟ اویا که دځه شرطونو سره به حلال وي؟

جواب: د کومو شیانو چې استعمال جائز دی، د هغو اخیستل او خرڅول هم جائز دي. [۳]

له نوکري پرته د تنخوا وصولول

سوال: یو صاحب خپل دوه وروڼه د کمپنۍ په سټور کې د چوکیداري په نوکري باندې لګولي دي، کشر ورور یې نوکري ته نه ځي او مشریې ځي، ایا د هغوی تنخوا حلاله ده؟

جواب: کوم ورور یې چې نوکري ته ځي د هغه تنخوا حلاله ده او کوم چې نه ځي د هغه حلاله نه ده [۴]

د ډندې (ډیوټي) په دوران کې د ویده کیدونکي د تنخوا شرعي حکم

سوال: زه چې په کوم پلانټ باندې کار کوم، هلته په شفټونو کې د نوکري فرائض پوره کول

۱] "یأیها الذین أمنوا لا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تکون تجارة عن تراض منکم". (النساء: ۲۹). الا لا یحل مال امریء الا بطیب نفس منه. (مشکوٰة/ ۲۵۵/ کتاب الغصب والعاریة)_

۲]کل یتصرف فی ملکه کیف شاء. (شرح المجلة لسلیم رستم باز/۱/ ٦٥٤/ المادة: ۱۱۹۲).

۳] کل ما ینتفع به فجائز بیعه والاجارة علیه. (القواعد الفقهیة/۱۲۸). والحاصل: ان جواز البیع یدور مع حل الانتفاع. (درمختار/٥/٦۹/ باب البیع الفاسد).

٤]والاجارة لا تخلوا اما ان نقع علی وقت معلوم او علی عمل معلوم، فان وقعت علی عمل معلوم فلا تجب الأجرة الا باتمام العمل. (النتف فی الفتاوي/ ۳۳۸/ کتاب الاجارة). وایضاً: والأجیر الخاص الذی یستحق الأجرة بتسلیم نفسه فی المدة وان لم یعمل کمن استوجرشهراً للخدمة او لرعی الغنم وانما سمی اجیر وحد لانه لا یمکنه ان یعمل لغیره لان منافعه فی المدة صارت مستحقة له والأجر مقابل بالمنافع.(هدایة/۳/ ۳۰۸/ کتاب الاجارات/باب ضمان الأجیر).

کیږي سهار او مابنام او د شپې دري شفټونه په مختلفو وختونو کې وي، زموږ د پلانټ نوعیت داسې دی چې که په دویم پلانټ کې خرابي پیدا شي، نو په هغه صورت کې زموږ پلانټ چلیږي او د شپې خوشاذ او نادر ددې ضرورت راځي خو ډیوټي ددې له وجې نه وي چې اتفاقا د ایمرجنسي په طور باندې د پلانټ د روانولو ضرورت راشي، له دې وجې د ټولو افرادو موجودیت ډیر ضروري دی، په دې صورت کې چې کله پلانټ بند وي، خصوصا د شپې په وخت خو تقریبا یوه نیمه یا دوه نیمې بجو ته نژدې ټول افسران او کارکنان ویده شي، تاسو نه پوښتنه داده چې ایا د شپې د ډیوټۍ په دوران کې چې څه کار هم نه وي او خوب هم یو فطري عمل دی، زموږ د شپې په وخت کې ویده کیدل د شریعت په رڼا کې څنګه دي؟ او ایا د دې قسم نوکري نه حاصله شوې تنخوا حرامه ده که حلاله؟

جواب: د اصولو مطابق د کومو خلکو چې دې وخت کې دنده وي هغوی ته ویده کیدل نه دي پکار، خو که په ډیوټۍ کې څه مسئله نه واقع کیږي او په ضرورت پیښیدو باندې فورا پورته کیږي، نو غالبا په دې کې به دچشم پوشي نه کار اخیستل کیږي، له دې وجې جائز دي. [1]

د کمپنۍ له اجازه نه پرته په خپل ځای په کمه تنخوا بل سړی ساتل

سوال: زه په یو کمپنۍ کې د چوکیدار په حیث ملازم یم، تنخوا د کمپنۍ له لوري ماته ټیکیدار ادا کوي چې هغه دري زره روپۍ دهٔ، ما کمپنۍ ته د ویلو نه پرته یو سړی په خپل ځای باندې مقرر کړی دی چاته چې زه پنځه سوه روپۍ ادا کوم، باقي ۲۵۰۰ روپۍ زما له پاره جائز دي او که ناجائز؟ زه په یو مسجد کې امام یم او د هغې تنخوا ماته دوه زره روپۍ ملاویږي؟

جواب: د کمپنۍ والا له طرف نه که اجازه درکړل شي، نو تاسو په خپل ځای سړی ساتلی شی، که نه، نه یې شئ ساتلی، د کمپنۍ د اجازې نه پرته چې تاسو کوم سړی ساتلی دی دا تنخوا ستاسو له پاره جائز نه ده، بلکې د مسجد امامت هم ستاسو له پاره جائز نه دی. [2]

---

[1]] والأجير الخاص الذی يستحق الأجرة بتسليم نفسه فی المدة وان لميعمل كمن استوجر شهراً للخدمة او لرعی الغنم وانما سمی اجير وحد لانه لا يمكنه ان يعمل لغيره لان منافعه فی المدة صارت مستحقة له والأجير مقابل بالمنافع. (هداية/۳/۳۰۸/ كتاب الاجارات/ باب ضمان الأجير). وفی الدرالمختار: الثانی وهو الأجير الخاص ويسمٰی اجير وحد، وهو من يعمل لواحد عملاً مؤقتاً بالتخصيص. . . . . كمن استؤجر شهراً للخدمة، او شهر لرعی الغنم المسمٰی بأجر مسمی. . . . . وليس للخاص ان يعمل لغيره، ولو عمل نقص من اجرته بقدر ما عمل. (الدرالمختار/٦/٦٩، ٧٠/ ضمان الأجير/ كتاب الاجارة).

[2]]واذا شرط عمل بنفسه بأن يقول له: اعمل بنفسک او بيدک لا يستعمل غيره، لان المعقود عليه العمل من محل معين فلا يقوم غيره مقامه. (الدرالمختار/ ٦/١٨/ كتاب الاجارة). الاجير الذی استوجب علی ان يعمل بنفسه ليس له ان يستعمل غيره مثلاً لو اعطی احد جبة لخياط علی ان يخيطها بنفسه بكذا دراهم فليس للخيط علی ان يخيطها لغيره، بل يلزم ان يخيطها بنفسه وان خاطها بغيره وتلفت فهو ضامن. (مجلة الاحكام للأتاسي/ ۳۰٦، رقم المادة: ٥٧١/ الفصل الرابع فی اجارة الآدمی).

فوټوسټیټ مشین باندې د شناختي کارډ، پاسپورټ کاپیا نې جوړول

سوال: زه د فوټوسټیټ مشین کار کوم او د فوټو اسټیټ متعلق څو پوښتنې تاسو نه کول غواړم، د فوټو اسټیټ کار کول جائز دی او که ناجائز؟

جواب: جائز دی.

سوال: په فوټو اسټیټ مشین باندې شناختي کارډ چې په هغه باندې تصویران وي هغه هم کول راځي او د پاسپورټ هم فوټوسټیټ کاپیانې جوړیږي؟

جواب: د ضرورت په بناء جائز دي. [1]

دقرآني آیاتونو اومقدسو نومونو لرونکي لفافه کې سودا خرڅول

سوال: نن سبادوکانداران سوداوغیره داسې لفافواوکاغذونوکې اچوي، چې هغو باندې دقران ایتونه اومقدس نومونه لیکل شوي وي، دې باره کې دشریعت څه حکم دی؟ ایا دهغوی رزق حلال دی؟

جواب: دې باندې رزق نه حرامیږي، خوداسې کول ګناه ده. [2]

کاربندیز(هړتال) کې د سکول بندیدو باوجود پوره تنخوا اخیستل

سوال: کراچی کې نژدې هره ورځ دکار بندیز(هړتال) له وجې سکولونه بندشي، زه دشخصي (پرایویټ) سکول استاذه یم، دسکول بندیدو باوجود ماته پوره تنخوا ملاویږي، تاسونه پوښتنه داده چې داپیسې جائزدي؟اودې نه پرته زما دمعاش هیڅ ذریعه نه شته.

جواب: دې کې کوتاهي ستاسوله طرفه نه ده له دې وجې باندې ستاسوتنخوا حلاله ده. [3]

له اجازې پرته کتاب چاپول اخلاقا سهي نه دي

سوال: نن سبابازارکې دبهرملک کتابونه کوم چې زموږکورس کې شامل وي اوڅه په

---

[1]]الضرورات تبیح المحظورات، ای ان الأشیاء الممنوعة تعامل کالاشیاء المباحة وقت الضرورة. . . . . . . الخ. (شرح المجلة/۲۹، المادة: ۲۹). والحاجة تنزل منزلة الضرورة عامة او خاصة. (شرح المجلة/ ۳۳، رقم المادة: ۳۲). لان مباشرة الحرام لا تجوز الا لضرورة. (الاشباه والنظائر/ ۱/ ۲٦۱).

[2]] ویکره ان یجعل شیئاً فی کاغذ فیه اسم الله تعالی کانت الکتابة علی ظاهرها او باطنها. . . . . ولا یجوز لف شيء فی کاغذ فیه مکتوبه من الفقه. (عالمگیري/ ٥/۳۲۲/ کتاب الکراهیة/ طبع رشیدیه کوئته)۔

[3]] وفی الذخیرة لو استأجره لیعلم ولده الشعر والأدب اذا بین له مدة جاز اذا سلم نفسه تعلم او لم یتعلم. (البحرالرائق/۱۹/۸/ کتاب الاجارة). ایضاً: لو استوجر استاذ لتعلیم علم او صنعة وسمیت الأجرة فان ذکرت مدة العقدت الاجارة صحیحة علی المدة حتی ان الأستاذ یستحق الاجرة بوجوده حاضراً مهیئاً للتعلیم تعلم التلمیذ او لم یتعلم. (مجلة الاحکام لخالد الأتاسي/۳۰٥، رقم المادة: ٥٦۷/ کتاب الاجارة)۔

کورس کې مددورکونکي وي،زده کوونو ته په ډېرکم قيمت باندې ملاوېږي. يوکتاب کوم به چې په يونيم سل دوه سوه باندې ملاويدوهغه اوس په شل پنځويش روپۍ باندې ملاويږي موږته داخبره معلومه ده چې پاکستاني پبلشران دا کتابونه دبهرملک دپبلشرانوله اجازې پرته چاپ کوي که چيرې موږ داکتابونه دبهردپبلشرانونه اخلو اول خوبه دا کتابونه ملاويږي نه اودويم داکه چيرې داکتابونه داوچتوعلاقودکتابونوپه دوکانو کې ملاوشي. نوهغه زموږ دوس نه بهروي، يوازې دمالدار خلکو بچي هغه اخيستی شي دې خبرې ته توجه ورکول پکاردي چې ددې کتابونواصل قيمت دومره نه وي څومره چې دزرمبادله په چکر کې، دښه کاغذله وجې، په مينځ کې يو يا دوه منافع خواره، د بهردکمپنئ مفادات اودليکونکي دېرخې له وجې ددې قيمتونه زيات شي بهرملکونوکې ددې کتابونواخيستل دومره ګران نه دي، څومره چې زموږپه ملک کې دي.

اوس سوال دادی چې دبهرملک ددې کتابونو دويم چاپ، چې هغه دلته دجمله حقوق محفوظ کيدوباوجودپرته له اجازې چاپيږي، دهغو مطالعه کول اودهغو نه فائده اخيستل ديني لحاظ سره جائزدي اوکه نه؟ځوک وايي چې بالکل غلط دي اوتاسوپه دې غلط کار کې دهغوی شريک جوړيږئ، دهغوی مددکونکي يئ. څه وايي چې داعلم اوحکمت دی اوحکمت يوورک شوی لعل دی اوداچې علم دچادپلارميراث نه دی، داخلک دعلم په خزانه باندې دمارپه-شان ناست دي دادبهرملکونووالاموږ دزرمبادله په چکرکې لوټ کوي، که هغه اسلحه وي اوکه کتابونه يا مشينري، اوس چې تاسوته په کم قيمت باندې ملاويږي، په ارام يې واخلئ اوفائده ترې واخلئ، که دې خبروپسې لاړئ، نوهماغه خلک به ترې فائده واخلي کوم چې يوشي کې هم سهي اوغلط نه ګوري، همدغه شان مسئله دفوټو سټيټ هم ده چې کوم کتابونه زموږ د اخيستلو دطاقت نه بهروي، موږ دهغو نه فوټوسټيټ وياسو ياکه يوڅوسبقونه پکاروي، نودهغو نه فوټوسټيټ وباسو، اګرچې دهغه کتاب ټول حقونه محفوظ وي اود فوټوسټيټ نه کولوتاکيدپرې وي، داسې صورتحال کې زموږ رويه څنګه پکارده؟.

جواب: دبهرکتابونه کوم چې دلته له اجازې پرته چاپ کيږي، اخلاقي طورباندې سهي نه دي، خوچې چادلته کتاب چاپ کړ شرعي طور باندې يې هغه دلته مالک دی، دهغه نه کتاب اخيستل جائزدي اودهغه نه فائده اخيستل هم شرعي طورباندې جائزده، همدامسئله د فوټوسټيټ هم ده.[۱]

۱] آيا دکتاب مصنف ته يا متعلقه ادارې ته شرعاً دچاپ د حقوق محفوظ کولو حق حاصل دی اوکه نه؟ نوپه دې باره کې د اکابرو علماو رايې مختلفې دي،ځينې اکابر مثلاً: حضرت مولانا رشيد احمد ګنګوهي رحمه الله. حضرت مولانا محمد شفيع صاحب رحمه الله. حضرت مولانا مفتي محمود حسن ګنګوهي رحمه الله اوداسې نور... ددې د عدم جواز......[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

د کتابونو حقوق محفوظ کول

سوال: نن سبا عام طورباندې دکتابونوليکونکي دخپلوکتابونوحقوق محفوظ کړي. ايا داسې حقوق محفوظ کول شرعي طورباندې سهي دي؟ اوحکيم الامت حضرت مولانااشرف علي تهانوي صاحب رحمه الله اوددين نوررزبزرګانودخپلوکتابونوحقوق نه وو محفوظ کړي.

جواب: زموږ اکابرين دچاپ حقوق محفوظ کول جائزنه ګڼي. [۱]

د خپلو کتابونو حقوق طبع اولاد ته ليکلو سره ورکول

سوال: زيد څه موده وړاندې خپل څو قلمي تاليفات خپلو زامنو ته هبه بالقبض کړل. چاته د اصل ليک او چاته د فوټو سټيټ د نقل، چې د چا له پاره هم ممکن وي هغه دې چاپ کړي او د حقوق طبع يې چاته هم تصريح نه وه کړې، ځکه چې اول د دې حقوق جواز هم معلوم نه و، اوس په هغوی کې يو زوی وايي چې ماته يې حقوق الطبع راکړه، نو زه به يې چاپ کولو سره خرڅوم، اوس زيد په دې زامنو کې که يو ته حقوق الطبع وليکي که نور زامن راضي وي او که نه وي، نو ايا شرعا به دا اجازه نامه ليکل جائز وي اوکه نه؟

جواب: غوره داده چې د يو هلک په نوم باندې حقوق طبع نه کړل شي، بلکې ټول هلکان دې په دې کې شريک شي، چې د اولاد ترمينځه يې خفګان پيدا نه شي. [۲] والله اعلم!

د سوزکي والا د رخصتيا نو دورځو کرايه اخيستل

سوال: زموږ ديودوست سوزکي چلونکی دی، ماشومان سکول ته بيايي او راولي يې، هره مياشت ترې کرايه اخلي، اوس سکول کې دوه مياشتوله پاره چوټي کيږي، هغه له پاره ددوو مياشتوکرايه اخيستل جائزدي اوکه نه؟

بقيه د تيرمخ]... قائل دي. (تفصيل له پاره وګورئ: فتاوٰی رشيديه (ص: ۱۷۷ طبع کراچی)، (فتاوٰی محموديه جديد ج۱۲، ص۱۸۳ تا ۱۸۲)، (جواهرالفقه، ج۲ ص۳۳۵ تا ۳۳۸) خود اکثرو علماوو رايه داده چه مصنف ته د چاپ حقوق د محفوظ کولو حق حاصل دی چاته بغير داجازت نه ددې چاپ کول جائزنه دي. په دې حضراتو کې شيخ الاسلام مولانا مفتي محمدتقي عثماني صاحب مدظله، دکتور وهبة الزحيلي صاحب، مفتي نظام الدين اعظمي صاحب رحمه الله مفتي دارالعلوم ديوبند. حضرت مولانا مفتي سيد عبدالرحيم صاحب لاجپوري رحمه الله. راندې ضلع سورت او داسې نور... شامل دي. (تفصيل له پاره وګورئ: بحوث فی قضايا فقهيه معاصرة، (ج۱. ص۱۲۲). (فقهی مقالات). (نظام الفتاوٰی ج۲ ص۳۱۴). (کتاب المعاملات). (الفقه الاسلامی وادلته ج۴ ص۲۸۲. القسم الثانی. احکام الحق. حق التاليف والنشر والتوزيع). (فتاوی رحيميه ج۳ ص۱۴۲).

[۱] وفی الأشباه لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة. (درمختار/ ٤/ ٥١٧)_

[۲] وذهب الجمهور الى ان التسوية مستحبة، فان فضل بعضاً صح وكره، وحملوا الأمر فی حديث النعمان على الندب والنهی على التنزيه. (اعلاء السنن/۱۶/ ۹۶، ۹۷/ كتاب الهبة).

جواب: که سکول والا په خوشالي باندې د چوټیانو د وخت پیسې ورکوي، جائز دي.

د مدرسې له پاره د وقف شوې ځمکې پیداوار خوړل جائز نه دي

سوال: زموږ ښار کرنال (انډیا) کې یو لاوارثه سړی و، هغه خپله ځمکه مدرسه عربیه ته ورکړې وه او هغه سړی په انډیا کې مړشوی و او هغه مدرسه پاکستان کې اوسه پورې چلیږي. اوس چې کوم سړي ورته ځمکه ورکړې وه د هغه په اولاد کې تقریبا اتم نسل نه یو سړی وایي چې زموږ نیکه ددې مدرسې له پاره ځمکه ورکړې وه، دا مدرسه زموږده، دې کې د هیڅ چا حق نه شته، هغه سړی په زور باندې د هغې مدرسې ګټه خوري، بانه یې داجوړه کړې ده چې زه مدرسې کې سبق ښایم، خو مدرسه کې هغه په ټوله هفته کې یوه یادوه ورځې حاضروي، ماشومان دیو بل سبق اوري یو خو هغه د ښار والو سره جګړه کوي، بل طرف ته د ماشومانو ژوند تباه کیږي دقران او حدیث په رڼاکې جواب راکړئ چې ایا هغه سړی کوم چې دادعوه کوي چې دا زما د نیکه مدرسه ده، دې کې څه حق لري، یا دا سهي ده؟ ځکه چې زموږ ښار سره نژدې څه داسې غټه مدرسه نه شته چې هلته ماشومان تعلیم حاصل کړي او څومره ځمکه چې هغه سړي ورکړې ده، هغه تقریباً پنځوس ایکړه ځمکه ده، که ښاریان هغه له مدرسې نه وباسي، نو شرعي طور باندې خود دې نه څه منع نه شته؟

جواب: د هغه سړي په مدرسې باندې هیڅ حق نه شته، ښاریانو ته پکار دي چې هغه وباسي او د مدرسې انتظام یو معتبر سړي ته حواله کړي د هغه سړي له پاره د هغې مدرسې پیداوار خوړل جائز نه دي.[1]

د ناجائزې قبضه کړې ځمکې د خرڅولو شرعي حیثیت

سوال: ځینې خلکو سره نه خپل کور وي نه دومره مال چې هغوی د هغې نه د استوګنې له پاره کور جوړ کړي، داسې ځینې خلکو په ځینې علاقو کې په خالي ځمکو باندې قبضې کولو سره په هغو باندې په مزه مزه کورونه جوړ کړل، د دې نه وروسته هغو خلکو د دې ځمکو او کورونو اخیستل او خرڅول هم شروع کړل، صورت حال دادی چې ددې لیکلو پورې ګورنمنټ دا ځمکه چاته هم نه ده الاټ کړې، خو خلک د دې په اخیستلو او خرڅولو کې مصروف دي ایا دا جائز ده؟

جواب: انسان د خپل مملوک شي د خرڅولو حق لري، کوم شی چې د هغه ملکیت نه وي د هغه د خرڅولو چاته هم حق نه شته، لهذا د سرکاري اجازې نه پرته چې کوم خلک په ځمکه باندې

---

[1] الوقف....وعندهما حبس العين عليٰ حكم ملک الله تعالى فيزول ملک الواقف عنه الى الله تعاليٰ على وجه تعود منفعته الى العباد فيلزم ولا يباع ولا يوهب ولا يورث. (هداية/۲/۶۳۷/ كتاب الوقف). قال ابن نجيم رحمة الله تعاليٰ عليه والحاصل ان المشايخ رجحوا قولهما وقال الفتاويٰ عليه. (بحر/ ۵/ ۱۹۴/ كتاب الوقف)۔

قابض دي هغوی د دې د خرڅولو مجاز نه دي. [۱]

په عرب ملکونو کې د چا په نوم باندې کاروبار کولو سره هغه ته څه پیسې ورکول

سوال: دلته د متحده عرب امارات د قانون مطابق یو غیر ملکي په خپل نوم باندې کاروبار نه شي پرانستلی، خو عملاً د هغه له پاره دوه طریقې دي، یو خو دا چې خلک د دې ځای د شهریت لرونکي یو مواطن په نوم باندې کاروبار پرانیزي، یعنې د حکومت او بلدیه وغیره په کاغذونو کې کاروبار دلته د یو اوسیدونکي په نوم وي، خو په حقیقت کې کاروبار د غیر ملکي وي، د کوم عربي مواطن په نوم باندې چې کاروبار پرانستل کیږي هغه یوازې لږ شان سالانه فیس وصولوي، دا فیس هغه غیر سرکاري طور اخلي، کله کله یو متقي سړی یا څوک عربي دوست وي، نو هغه دا فیس نه اخلي همدغه شان که څوک غیر ملکي چرته ملازمت کوي، نو هغه کله کله په پورته طریقې سره د یو عربي په نوم باندې کاروبار پرانیزي، دویمه طریقه داده چې که یو غیر ملکي څه لوی کاروبار پرانستل غواړي، نو د حکومت په کاغذاتو کې غیر ملکي په دې کاروبار کې (۴۵) فیصده او د دې ځای اوسیدونکي (۵۵) فیصده پارټنر وي، ځینې وخت دا پارټنرشیپ (۷۵) فیصده او (۲۵) فیصده هم کیږي، دا هر څه د حکومت په کاغذاتو کې وي، خو په حقیقت کې ټول کاروبار د غیر ملکي وي، په دې کې هم د دې ځای اوسیدونکی مخصوص سالانه فیص وصولوي، یو بله خبره داده چې د حکومت تقریبا ټول خلک ددې حالاتو نه خبر دي، دلته مقامي خلک تقریبا (۲۰) فیصده او غیر ملکي تقریبا (۸۰) فیصده ته نژدې دي، په پورته لیکل شویو حالاتو کې به د کاروبار ګټه حلاله وي او که حرامه؟

جواب: شرعا خود کاروباره له پاره هیڅ قید نه شته، یوازې کاروبار حلالیدل پکار دي، خو نن سبا حکومتونه غیر ملکیانو ته د کاروبار کولو اجازه نه ورکوي، خو که یو مواطن یعنې د هغه ځای اوسیدونکي په کاروبار کې شریک شي، نو اجازه ملاویږي، په دې صورت کې څنګه چې تاسو ویلي دي چې ځینې خلک خو پیسې اخلي او ځینې یې نه اخلي، په هر حال کاروبار سهي دی.

د بهر ملک نه راتلونکو ته ملاو شوی ټي آر T-R فارم خرڅول

سوال: ایا ټي آر فارم خرڅول جائز دي؟ د دې تفصیلي صورت دادی چې بیرون ملک د دوه کالو قیام نه وروسته حکومت ډیوټي فري شاپس (Duty Free Shops) نه یو عدد

---

[۱] اذ من شرط المعقود علیه ان یکون موجوداً مالاً متقوماً وان یکون ملک البائع فیما یبیع لنفسه. (فتاوي شامي/۵/ ۵۸)لایجوزلأحد ان یتصرف فی ملک غیره بلااذنه اووکالة منه.(شرح المجلة لسلیم رستم باز/ ۶۱)

ائیرکنډیشنر پرته د کستم نه د اخیستلو رعایت ورکوي، نو ځینې خلک دا فارم خرڅوي، د دې صورت دادی چې په دې فارم باندې قانوني کارروایي کیږي ، بیا صاحب فارم د دې کار روایي کولو نه وروسته خپل اخیستی سامان ایجنټانو باندې خرڅ کړي، که چا په دې طریقه باندې دا فارم خرڅ کړ، نو ایا دا جائز دي اوکه ناجائز؟ که جائز نه وي، نو د هغه نه حاصلیدونکو پیسو سره به څه کوي؟

جواب: که دا فارم (اجازه نامه) خاص د بهر اوسیدونکي په نوم باندې چاته ملاویږي او بل چاته د دې د استعمال د حکومت له طرف اجازه نه وي، نو بیا خو د دې د خرڅولو او اخیستلو په ناجائز کیدو کې څه شبهه نه شته او که قانونا بل څوک دا استعمالولی شي، نو هم یوازې اجازه نامه خرڅول جائز نه دي[۱] او په خرڅولو باندې حاصلیدونکې پیسې اصلي مالک ته واپس کول واجب دي، په خپل استعمال کې راوستل یې حلال نه دي. [۲]

وقف جایداد خرڅول

سوال: مرکزي جامع مسجد ته په (۱۹۲۹ء) کې یو سړي یو دکان او یو کور وقف کړی و، هغه وخت چې کوم کرایه دار په دکان او کور باندې قابض و، هغه اویا روپۍ د میاشتې کرایه ادا کوله، وروسته په دې کې ډیرش روپۍ زیاتې شوې، کومه چې تر اوسه پورې وصولیږي، خو اوس د کورونو او د دکانونو په کرایه کې دومره زیاتوالی شوی ده چې کور او دکان په اساني سره په (۵۰۰۰) روپۍ ماهانه ورکول کیږي ، اوس قابض کرایه دار د کرایې په اضافي مطالبه باندې جنګ کولو او ځان وژلو ته تیار شي او عدالتي طریق سره هم د قانوني سقم له وجې نه بې دخلي ممکن نه ده، حال دا چې دا جایداد په لکونو روپو خرڅیدلی شي، تاسو بیان وکړئ چې دغه ذکر شوي جایداد د مسجد انتظامیه خرڅولو سره نوي جایداد اخیستی شي یا مال د مسجد په تعمیر او توسیع باندې خرچ کیدلی شي اوکه نه؟

جواب: وقف جایداد د شرعي ضرورت له پاره خرڅیدلی شي، له دې وجې دا دکان دې خرڅ کړل شي او هغه پیسې دې د مسجد په توسیع کې خرچ شي. [۳]

---

[۱] قال فی الأشباه لا یجوز الاعتیاض عن الحقوق المجردة (قوله لا یجوز) قال فی البدائع الحقوق المجردة لا تحتمل التملیک. (درمختار مع ردالمحتار/ ٤/ ٥١٨/ کتاب البیوع).

[۲] ان علم ارباب الأموال وجب رده علیهم. (فتاویٰ شامي/ ٥/ ٩٩/ مطلب فیمن ورث مالاً حراماً).

[۳] الثالثة: ان یجحده الغاصب ولا بینة: ای واراد دفع القیمة، فللمتولی اخذها، یشتری بها بدلاً. (ردالمحتار/ ٤/ ٣٨٨/کتاب الوقف/مطلب لایستبدل العامر الا فی اربع/وکذا فی البحرالرائق/٥/٤٠٥/کتاب الوقف/ طبع رشیدیه)

په ډیاړي کار کونکي که یوه ورځ چوټي وکړي، نو آیا د پوره میاشتې تنخوا اخیستی شي؟

سوال: په اداره کې څه کار کوونکي (Workers) په ډیلي ویجز (دیاړي) باندې کار کوي، په میاشت کې که هغوی یوه ورځ چوټي وکړي، نو د میاشتې په اختتام باندې د هغه ورځې تنخوا هم اخلي، دا عمل څنګه دی؟

جواب: که په روزانه کار باندې یې تقرري وي، نو چې څومره ورځې کار وکړي د هغې تنخوا جائز ده او د غیر حاضري د ورځې تنخوا اخیستل جائز نه دي. [1]

د چوټي په وخت کې د معاوضې نه پرته نوکر پابند کول سهي نه دي

سوال: زه پاکستان استیل کې داسټنټ منیجر الیکټریکل (د۱۷ ګریډ برابر)نوکر یم. لمونځ، روژه اونوروا سلامي تعلیماتو باندې نه یوازې په خپله باندې عمل کوم، بلکې زمانبڅه اوبچي پرې هم عمل کوي دروغ نه وایم، دسود دپیسونه ځان ساتم اوباقاعدګي سره زکات اداکوم، حج مې کړی دی، دالله تعالی نه ویریږم، غرض داچې زماپه خیال په یومسلمان کې چې څومره خوبي کیدای شي هغې باندې دعمل کولوکوشش کوم، پاکستان استیل سره خواکې په ګلشن حدید کې اوسیږم، خپله ډیوټي ایمانداري سره کوم، ځکه چې ډیوټي هم عبادت ګڼلوسره کوم، نودخپلې موجوده عهدې نه هم زیات معلومات حاصل کړل اوخپله ذمه داري ښه طریقې سره اداکوم او ددې محاورې په شان ,,جس نے سبق یاد کیا اسے چھٹی نہ ملی، ، سلوک ماسره هم کیږي، اوزماد ایمانداري، کارکې شوق اود معلوماتو له وجې زمانه ډیرکاراخیستل کیږي اوزه هغه هم کوم اودسرکاري نوکري له وجې زمادعهدې برابر، بلکې زمانه دلوړې عهدې والاعیاشي کوي، اودهغوی نوکري یوازې دنوم حد پورې وي، نتیجه یې داوي چې دهغوی دبرخې بوج څه نا څه حوالې سره زه اوزماپه شان څه نور(کوم چې په وړو کې دمالګې برابردي) کسان اوچتوي، دډیوټي په وخت کې خومحنت جدا خبره ده، اکثر دډیوټي نه وروسته ماته نه یوازې په خپل، بلکې دنوروخلکوپه سائټ (پلانټ) باندې پاتې کیدل وي اودچوټي په ورځ یااکثردشپې مادکورنه فالټ لرې کولوله پاره خپل یادنوروخلکوسائټ(پلاټ) له پاره راغواړي، یوازې له دې وجې چې نورخلک ذمه داري نه محسوسوي اوهغوی کله هم دخه زده کولوکوشش نه دی کړی، اکثرکله چې

---

[1] و اول المدة ما سمى ان سمى، والا فوقت العقد، فان كان العقد حين يهل اى يبصر الهلال، اعتبر الأهلة، والا فالايام كل شهر ثلاثون، وقالا: يتم الاول بالايام والباقى بالاهلة. (در مختار/ ٥١/٦/ باب الاجارة الفاسدة). اما لو شرط شرطا: تبع كحضورالدرس آياماً معلومة فى كل جمعة فلا يستحق المعلوم الا من باشر خصوصاً اذا قال: من غاب عن الدرس قطع معلومه، فيجب اتباعه. (ردالمحتار/ ٤/ ٤١٩/ كتاب الوقف).

چوټیانې راشي (څنګه چې راتلونکي اخترباندې د حکومت له طرف نه دنهې، چارشنبې اودزیارت د ورځو دچوټیانو اعلان شوی دی او جمعې او هفتې باندې داسټیل ملزخپله هفته واري چوټي وي، نوپنځه ورځې مسلسل چوټي شوه) نوزما ډیوټي ولګول شي یاما څلیریشت ګهنټې خپل کورکې اوسیدوباندې مجبورکړي څکه چې زما ټول خاندان په کراچۍ کې اوسیږي، ماته په مختلف تهوارونوباندې ډیرزیات تکلیف وي اونورخلک مزې کوي، زه که چیرې بانه وکړم چې زمافلانکي خپلوان ناروغ دی، نو بیابه مادې چوټیانوکې کور اوسیدو باندې نه شي مجبورولی دغه شان کله چې ټوله ورځ ایمانداري سره ډیوټي کولونه وروسته زه دشپې ارام کوم اودشپې دوه بجې موټر زمادکورمخې ته ودریږي اوماته ووایي چې راځی صاحب ستاسواسټیل ملزته غواړي، نوایازه دخپل طبیعت دخرابیدوبانه کولوسره خپل څان خلاصولی شم اوکه نه؟ اوایاداسې کول به دروغوکې شامل وي اوکه نه؟ اوایاداسې بانه کولوسره به زه ګناهګاریم اوکه نه؟

جواب: ستاسو امانتداري سره کارکوئ، الله تعالی موخوشاله ساته، یومسلمان ته هم داسې کول پکاردي.

۲: دډیوټي دوران کې ستاسوپه ذمه باندې کاردی اودهغه کول پکاردي، په اضافي وخت کې که چیرې تاسونه کاراخیستل کیږي، نودهغې معاوضه ملاویدل پکاردي.

۳: زیات وخت یادچوټیانووخت دانسان دخپلوضروري غوښتنو او ضرورتونوله پاره وي، نوکه چیرې تاسونه شئ تلی، نوتاسوله پاره عذر کول جائزدي، څه مناسب لفظ استعمالولی شئ چې دروغ نه وي مثلاً: زماطبیعت لږسهي نه دی، سهي فقره ده څکه چې دانسان طبیعت څه نا څه ضرورخراب وي.

۴: داخترپه چوټیانوکې تاسوپابندول هم سهي نه دي، که چیرې تاسوته اضافي معاوضه درکول کیږي، نوبیاسهي ده،که نه، تاسوته عذرکول پکاردي چې زماخپل څه ذاتي کاردی او مناسب به وي چې تاسوخپل دفترته لیک ولیکئ چې داسې موقع باندې تاسونه راغواړي.

۵: خبره داده که چیرې کاریګرخپله ډیوټي دیانتداري سره کوي، نو دومره ګنټې کارکولونه وروسته ارام دهغه له پاره ډیرضروري دی،که نه، هغه به بله ورځ سهي کارنه شي کولی، له دې وجې تاسوته عذرکول جائزدي چې دچوټي په وخت کې تاسونه پریشانوي.

په لنچ ټائم کې د څه ذاتي کار له پاره بهر تلل

سوال: په اداره کې لنچ ټائم مقرر دی، ددې نه پرته دڅه ذاتي کار له پاره بهرتلل څومره سهي دي؟

جواب: د ذاتي کار له پاره بهر تلل جائز نه دي، خو داسې معمولي ضرورت چې د هغه له پاره

د تلو عرفا اجازه وي، د هغه دپاره تلل جائز دي. [۱]

آيا د ګورنمنټ ملازم د انچارج په اجازه له وخت نه مخکې تللی شي

سوال: زه په يو داسې ګورنمنټ اداره کې کار کوم چيرته چې اووه نيمې (۷:۳۰) بجې ډيوټي ده او کار په څلور پنځه ګنټې کې ختم شي له دې وجې کار کوونکي د سيکشن انچارج په اجازه اويا له اجازې پرته ګنټه دوه مخکې کورونو ته لاړ شي او وخت نه پوره کوي دکارکوونکو دا عمل او د انچارج د اجازه ورکولو عمل کوم ځاي پورې سهي دی؟

جواب: که متعلقه کار ختم شوی وي، نو د انچارج په اجازه باندې تللی شي، که کار پروت وي د هغه په اجازه باندې هم له سخت عذر پرته تلل جائز نه دي. [۲]

د اوچتو افسرانو په وينا کورکې ناست تنخوا وصولول

سوال: زمونږ څو دوستان ناجائز ګټه نه کوي، خو هغوی ته د هغوی اوچتو افسرانو ويلي دي چې تاسو خپلو کورونو کې اوسيږئ، يوازې د مياشتې په پنځم تاريخ باندې راځئ او تنخوا اخلئ، ايا داسې تنخوا وصولول او کار ته نه تلل جائز دي؟

جواب: پرته د کار نه تنخوا اخيستل جائز نه دي. [۳]

په کارکې د دوکه کونکي تنخوا جائز نه ده

سوال: يو سړی سرکاري نوکري کوي، خو پخپله ډيوټي کې د کار کولو نه پرته خپله تنخوا هره مياشت وصولوي او دا پيسې په خپل اهل وعيال باندې هم خرچ کوي، زيد د همدې ادارې په يونين کې هم دی، په خپل سيټ باندې نه کيني، نه خپله پوره ذمه داري پوره طريقې سره

---

[۱] وفى الهندية: وفى الفتاوىٰ الفضلى رحمه الله: اذا استأجر رجلاً يوماً ليعمل كذا فعليه ان يعمل ذالک العمل الى تمام المدة ولا يشغل بشيء آخر سوى المكتوبة. وفى فتاوىٰ سمر قند: قد قال بعض مشائخنا رحمهم الله تعالىٰ ان له يؤدى السنة ايضاً واتفقوا انه لا يؤدى نفلاً وعليه الفتوىٰ، وكذا فى الذخيرة. (الفتاوىٰ الهندية/ ٤/ ٤١٦/ كتاب الاجارة/ الباب الثالث فى الاوقات التى. . . . . . . الخ. قال العلامة ابن عابدين: (قوله وليس للخاص ان يعمل لغيره) بل ولا ان يصلى النافلة قال فى التتارخانية وفى فتاوىٰ لفضلى واذا استأجر رجلاً يوماً يعمل كذا فعليه ان يعمل ذالک العمل الى تمام المدة ولا يشتغل بشيء آخر سوى المكتوبة، وفى فتاوىٰ سمر قند وقد قال بعض مشائخنا رحمهم الله تعالىٰ له ان يؤدى السنة ايضاً واتفقوا انه لا يؤدى نفلاً وعليه الفتوىٰ. (شامي/٦/٧٠/ باب ضمان الأجير).

[۲] ايضاً_

[۳] والاجارة لا تخلو، اما ان تقع على وقت معلوم او على عمل معلوم، فان وقعت على عمل معلوم فلا تجب الأجرة الا باتمام العمل. . . . . . وان وقعت على وقت معلوم، فتجب الأجرة بمضى الوقت ان هو استعمله او لم يستعمله. . . . . . الخ. (النتف فى الفتاوىٰ/ ٣٣٨/ كتاب الاجارة/ معلومية الوقت والعمل).

سر ته رسوي او په کور کې ناست په دفترکې د حاضري په رجسټر کې د هغه حاضري هم روزانه د معمول مطابق لګيږي، ځکه چې زموږ په معاشره کې نن سبا د حلال او حرام پيژندګلوي ختمه شوې ده، بس خلک هيڅ نه ګوري، د کار کولو نه پرته خپله تنخوا هم وصولوي. ايا د هغوی دا پيسې سهي دي؟ حلالې دي اوکه حرامې؟ ځکه چې محنت يې هيڅ نه دی کړي او پيسې ترې پوره وصولوي، نن سبا زموږ په معاشره کې خاص طور باندې سرکاري ادارو کې ډير خلک دي چې خپلې ډيوټۍ ته هم نه ځي او هره مياشت تنخوا پوره وصولوي.

جواب: دا خو ښکاره ده چې سرکاري ملازمينو ته چې کومه تنخوا ملاويږي، د هغوی د کارکردګۍ معاوضه ده او د کار کوم وختونه چې مقرر دي هغه د هغوی د کارکردګۍ پيمانه ده، اوس که يو ملازم بالکل کار ته نه ځي، يا ځي، خو څومره وخت چې د هغه کار له پاره مقرر دی، دومره وخت کار نه کوي، نو ګويا پرته د معاوضې نه تنخوا اخلي، لهذا د هغه دا تنخوا اخيستل ناجائز او حرام دي[1] په قرآن کريم کې دې خلکو ته د هلاکت وعيد اوروِل شوی دی کوم چې په ناپ تول کې کمی کوي[2] مولانا مفتي محمد شفيع رحمه الله په تفسير معارف القرآن کې ليکي: " قرآن او حديث په ناپ تول کې کمي کولو ته حرام ويلي دي، ځکه چې عام طور سره د معاملاتو لين دين هم په دې دوه طريقو سره کيږي، دهمدې په ذريعه ويل کيدای شي چې د حق دار حق ادا شو اوکه نه شو؟ خو مقصود په دې سره د هر حق دار حق ادا کول دي، په هغه کې کمی کول حرام دي مزدور، ملازم چې د څومره وخت معاهده کړې ده، په هغه کې وخت غلا کول او کمول هم په دې کې داخل دي، په وخت کې دننه چې څنګه په محنت سره کار کول په عرف عام کې معمول دي، په هغه کې سستي کول تطفيف دی، په دې کې عام خلکو کې تردې چې په اهل علم کې هم غفلت موندل کيږي، د خپل ملازمت په فرائضو کې کمی کول څوک ګناه هم نه ګڼي. اعاذنا الله منه!. (معارف القرآن ج ۸ ص ۶۹۴)

نوچې کوم ملازمين کار ته نه ځي او خپله تنخوا وصولوي، هغوی خائنان او غله دي او د هغوی تنخوا وصولول سهي نه دي.

د جوړتي د ورځې تنخوا او اوور ټائم اخيستل

سوال: اوور ټائم اود فرائيډے (Friday) په نوم باندې زيات اوقات او د جمعې د جوړتي په ورځ باندې اجرت اخيستل چې هر کله په دې اوقاتو کې کار نه وي، څنګه دي؟ زه د خپل زړه د اطمينان له پاره پوښتنه کوم.

جواب: ستاسو د دې په باره کې پوښتنه کول، د دې خبرې دليل دی چې ستاسو په زړه کې

---

[1] ايضاً_

[2] ويل للمطففين الذين اذا اکتالوا على الناس يستوفون، واذا کالوهم اووزنوهم يخسرون. (المطففين: ۱، ۲).

شک دی او ضمیر مو مطمئن نه دی د اوور ټائم مطلب دادی چې ملازم د ډیوټي د وخت نه زیات کار کړی دی، لهذا هغه د زیاتې معاوضې مستحق دی او د فرائیډے مطلب دادی چې هغه د چوټي په ورځ کار کړی دی، لهذا د اضافي پیسو مستحق دی کوم ملازم چې په زیات وخت کې کار نه دی کړی، یا یې د چوټي په ورځ کار نه دی کړی، هغه د اضافي پیسو مستحق نه دی، که غلط بیاني کولو سره دا پیسې اخلي، نو د هغه له پاره حلالې نه دي. [1] والله اعلم!

د شرعي مسئلې د ښودلو اجرت اخیستل جائز نه دي

سوال: ماته ستاسو په باره کې ښه معلومات دی چې که ستاسو نه څه دیني مسئله د ډاک په ذریعه وپوښتل شي، نو تاسو د هغه جواب په ذریعه د ډاک کې ورکوئ، که بذات خود تاسو ته راتلو سره څه مسئله معلومول کیږي، نو تاسو یې پرته د څه قسم معاوضې د هغه حل ښیئ، خو زما په علم کې یو سړی دی چې خپل ځان ته عالم دین وایي، که د هغه نه د خط او کتاب په ذریعه څه دیني مسئله وپوښتنل شي، نو هغه د دې په ځای چې په خط او کتابت سره جواب ورکړي، هغه خپل کور ته سائل راغواړي او د هغه نه د مسئلې د حل نه مخکې د پیسو مطالبه کوي او د هغه د طلب کړې پیسو د ورکولو نه وروسته هغه ته د مسئلې حل ښیي، ایا د هغه سړي دا فعل جائز دی؟ د پیسو اخیستونکي او ورکونکي دواړو کسانو په باره کې بیان کړئ چې ایا د هغوی داسې کول د شریعت په رڼا کې سهي دي. ؟

جواب: په شرعي مسئلو ښودلو باندې پیسې اخیستل جائز نه دي،[2] د داسې عالم نه د مسئلې پوښتنه کول هم ګناه ده.

په زور باندې کور لیکل شرعي طور باندې څنګه دي؟

سوال: زمایودوست خپلې ښځې ته دځینې غیرشرعي کارونوله وجې باربارتنبیه وکړه، خو دهغه ښځې هغه کارونه پرې نه ښودل اوخاوندسره یې دنفرت اوحقارت رویه اختیاروله اوهغه کارونو باندې یې اصراراکولو، ډیرسوچ کولونه وروسته زماهغه دوست خپلې ښځې ته یوطلاق ورکړ په دې باندې دهغه ښځه اودهغې خپلوان ډیرزیات خفه شول اوهغه ښځې ته یې دوه نورطلاقونه وغوښتل او زمونږدوست ورکړل، بیاپه څه بانه باندې زمونږ هغه دوست سخر وغوښت او هلته یې ډیربې رحمې سره وواهه، دډیرووهلوله وجې زمونږ ددوست حالات خراب شول اوبیایې اوښي هغه خپل ملګري کره قیدکړ اوبیایي سهارپه زورباندې عدالت ته بوته او

---

[1] قال الله تعالى: "لاتأكلوا اموالكم بينكم بالباطل". (النساء: ۲۹). وفى التفسير البغوى تحت هذه الآية. (۲/ ۵۰). (بالباطل) بالحرام يعنى بالربا والقمار والغصب والسرقة والخيانة ونحوها.

[2] فقد اتفقت النقول عن ائمتنا الثلاثة ابى حنيفة، وابى يوسف، ومحمد، رحمهم الله تعالى، ان الاستئجار على الطاعات باطل. (شرح عقود رسم المفتي/ ۳۷).

هلته يې ترې په زوربانديې كوردبچيوپه نوم باندې اوليكه اوپه كاغذونوباندې يې ترې دسخط واخيست، زموږهغه دوست چې دهغه دماغ دوهلوله وجې كارپريښي و په كاغذونوباندې دويرې دسخط وكړ.

۱: كه چيرې خاوندشرعي طورباندې مطمئن كيدونه وروسته ښځې ته طلاق وركړي، نود سخر او اوښو په طلاق وركولوباندې داسې وهل شرعي طورباندې جائزدي؟

جواب: شرعي طورباندې ناجائزاوظلم دى.

۲: ايا داسې په نوم كول، شرعي طورباندې جائزدي اوزموږ هغه دوست شرعي طورباندې كور واپس اخيستو حق لري دى؟

جواب: كه چيرې دهغه سړي دماغوكارنه كولو،نوبياپه نوم كول سهي نه دي[۱] اوڅه چې وشو، نوغصب دى.[۲]

د خپل واده جامې خرڅول

سوال: ماتقريبا دوه كاله وړاندې دواده له پاره دكارجامې جوړې كړې وې، هغو كې ډيرې جامې اوسه پورې بندپرتې دي، كه زه هغې كې څه جامې دماركيټ په قيمت باندې خرڅې كړم، نودا ګټه به زماله پاره جائزوي؟ اودداسې جاموقيمت ورځ په ورځ زياتيږي اوڅو كاله وروسته به ياكه بهر ملك كې يې خرڅې كړم، چې هلته دلاس كار ډير زيات ګران وي. نوماته چې دې جاموباندې كومه ګټه ملاوشي، يعنې په كوم قيمت باندې چې ماهغه جوړې كړې وې په خرڅولو باندې ماته دهغې نه زيات قيمت ملاوشي، نوداسې كول جائزدي؟ داسلام په نزدباندې زما داسې ګټه كې زكات وغيره اداكولى شم؟

جواب: داګټه جائزده، دې كې هيڅ بده خبره نه شته.[۳]

د سكول دشيانوپه خرڅولوكې د استاذ كميشن

سوال: يوسكول كې يوهيډماسترصاحب په سكول كې خرڅيدونكي شيانوكې مثلا: ډرائنګ، دشرحې كتابونه، دسكول بيجونه، رپورټ كارډونه وغيره چې كوم كميشن

۱]واما ما يرجع الى الواهب، فهو ان يكون الواهب من اهل الهبة، وكونه من اهلها ان يكون حراً عاقلاً بالغاً مالكاً للموهوب، حتى لو كان عبدًا او مكاتباً. . . . . . . او كان صغيراً او مجنوناً او لا يكون مالكاً للموهوب لا يصح هٰكذا فى النهاية. (فتاوىٰ عالمگيرية/ ۳۷۴/ كتاب الهبة/ الباب الاول)_

۲] قال تعالي:''ولاتاكلوا اموالكم بينكم بالباطل''(قوله بالباطل) بالحرام يعنى بالربا والقمار والغصب والسرقة والخيانة ونحوها. (تفسير بغوي/۲/ ۵۰). ايضاً: عن ابى حرة الرقاشى عن عمه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الا لاتظلموا الا لا يحل مال امرىء الا بطيب نفس منه. (مشكوٰة/۲۵۵/ باب الغصب والعارية)

۳] كل يتصرف فى ملكه كيف شاء. . . . الخ. (شرح المجلة لسليم رستم باز/۶۵۴، المادة: ۱۱۹۲)_

حاصلوي، پخپله باندې يې نه اخلي، بلکې دا وايي چې زماکميشن په نورواستاذانوکې تقسيم کړئ، ايا د موصوف داويل سهي دي؟

جواب: دموصوف داعمل دپسخيدواوتقليدکولوقابل دی.

پاتې شويوسرکاري دوايانوباندې څه وکړو؟

سوال: زما خاوند نوکردی اوهغه ته دمحکمې له طرف نه دميډيکل سهولت موجوددی اوکومې دوايانې چې موږته ملاويږي، هغه پيکنګ کې وي، څه خودناروغي دوران کې وخوړل شي، څه پاتې شي اوداسې دوايانې موږ سره ډيرې زياتې جمع شوي دي، موږ په دې باندې څه وکړو؟ دوايانووالاته واپس ورکولوسره نور سامان مثلا: فنس، ياټوټه پيسټ وغيره ترې نه اخيستی شو، ايا دابه شرعي طورباندې جائزوي؟ ځکه چې زه دلمونځ اوروژووغيره ډيره پابنده يم، ستاسوشکريه به اداکوم.

جواب: دمحکمې له طرف نه چې کومې دوايانې ملاويږي تاسوهغه استعمالولی شئ، خودهغې دخرڅولو يادهغې په بدله کې دنور سامان اخيستو شرعي طورباندې اجازه نه شته، کوم چې زيات شی هغه محکمې ته واپس کړئ[۱] اوکه چيرې هغه نه شي واپس کيدای، نوپه ضرورت مندواومحتاج خلکوته يې ورکړئ، يايې چيرته خيراتي هسپتال ته ورکړئ.[۲]

د فيکټرۍ جوړولو د لائسنس اخيستل اوخرڅول

سوال: دجامو جوړولوفيکټرۍجوړولو له پاره دحکومت نه داجازې ضرورت وي، حکومت هريوې فيکټرۍ ته دمشينانودتعدادپه لحاظ باندې ددرامدلائسنس ورکوي، دالائسنس دتار د راغوښتلو له پاره وي، د وړوکې فيکټرۍ مالکانوسره دومره پيسې نه وي چې هغوی پخپله باندې تار راوغواړي حکومت چې کوم لائسنس راکوي هغه موږ د وړوکارخانوپه مالکانو باندې خرڅ کړو، غټ غټ سرمايه دارپه دغه لائسنس باندې تار راغواړي اودغه تاربازارکې خرڅوي اود مختلفو خلکونه وروسته زموږفيکټرۍ ته راځي اودهغې نه جامې جوړيږي دامعلومول غواړم چې ددغه لائسنس په خرڅولوباندې چې موږته کومې پيسې ملاويږي هغه حلالې دي که حرامې؟

جواب: ددرامدلائسنس مال نه دی، بلکې يوحق دی، له دې وجې ددې خرڅولوکې شک دی، ډډې نه ځان ساتل پکاردي.

۱]ان الله يأمركم ان تؤدا الأمانات الى اهلها". (النساء: ۵۸)۔

۲] والحاصل: انه ان علم ارباب الأموال وجب رده عليهم، والا فان علم عين الحرام لا يحل له، ويتصدق به بنية صاحبه. (ردالمحتار/۵/۹۹/ باب البيع الفاسد/ مطلب فيمن ورث مالاً حراماً)۔

د بینک په مدد باندې ریډیو باندې دیني پروګرام وراندې کول

سوال: ریډیو باندې د (روښنايي) په نوم یو پروګرام وړاندې کیږي. چې هغه عام طور باندې دبلیغ الدین په اوازکې وي، خودې پروګرام نه وروسته ویل کیږي چې داپروګرام ستاسو په خدمت کې دفلانکي بینک په تعاون سره وړاندې شو. تاسو دقران اوحدیث په رڼاکې ووایئ چې ایا دسود کاروبارکونکو اداروپه مددباندې داسې پروګرامونه وړاندې کول سهي دي؟ ځکه چې سود حرام دی.

جواب: دحراموما ل په نیک کارکې خرچ کول سهي نه دي، بلکې دوه چنده ګناه ده.[۱]

د امانت په ساتلو معاوضه اخیستل

سوال: ماسره خلک پیسې جمع کوي اوزه یې جمع کوم اخیستلو ورکولو کې هیریدل هم کیږي، دې نه پرته ډیرزیات محنت کول وي، که دې باندې سل روپیوباندې دوه روپۍ واخیستل شي، نودابه جائزوي اوکه نه؟ مهرباني وکړئ جواب راکړئ!

جواب: خلک تاسوسره دامانت په طورباندې پیسې جمع کوي، څومره پیسې چې درسره جمع کړي هغومره واپس کول ضروري دي، هیریدلوله پاره حساب کتاب ضروري دی اودوفات کیدوپه صورت کې وارثانوته امانتونه رسولوکې به سهولت وي اوکه چیرې مخکې نه دامقررکړل شي چې دومره فیصده پیسې به دامانت دحفاظت له وجې اجرت وي، نوداسې اجرت اخیستل جائزدي، خوکه دې صورت کې پیسې ورکې شوې، نودهغې ضمانت به په تاسووي[۲] غرض داچې په سل روپیوباندې دوه روپۍ اخیستل جائزنه دي، سود دی[۳] دې نه مخکې موچې دچاچانه داسې پیسې اخیستې دي، هغوی ته هم دهغوی پیسې واپس کړئ.[۴]

د ټي وي پروګرام (نیلام ګهر) کې شرکت کول

سوال: ټي وي کې ځینې پروګرامونه (نیلام ګهر) په شان انعامونه ورکوي، داسې پروګرامونه ډیرزیات مشهوروي، اوس سوال دادی چې دې پروګرام کې خلک ټکټ اخیستونه وروسته

۱] رجل دفع الی فقیر من المال الحرام شیئاً یرجو به الثواب یکفر. . . . . قلت الدفع الی فقیر غیر قید بل مثله یظهر او بنٰی مسجداً او نحوه مما یرجو به التقرب لان العلة رجاء الثواب فیما فیه العقاب.(ردالمحتار/ ٤/ ٢٩٢)۔

۲]وهی (الودیعة) امانة هٰذا حکمها مع وجوب الحفظ والأداء عند الطلب. . . . . فلا تضمن بالهلاک الا اذا کانت الودیعة بأجر. (ردالمحتار/٥/ ٦٦٤/ طبع سعید)۔

۳]باب الربا، هو فضل مال بلا عوض فی معاوضة مال بمال أی فضل احد المتجانسین علی الآخر. (البحرالرائق/٦/ ١٣٥/ طبع دارالمعرفة/ بیروت)۔

٤] والحاصل: ان علم ارباب الاموال وجب رده علیهم. (فتاویٰ شامي/ ٩٩/٥/ باب البیع الفاسد)۔

شرکت کوي او دغه پوښتنونو په بدله کې هغوی ته د هغوی د خرچ شویو پیسو نه زیاتې ملاوشي اوڅه خلکو ته کم او چاته هیڅ هم ملاونه شي او واپس شي، ایا داسهي دي؟ داجواري کې خونه دي شامل؟

جواب: دې کې شرکت کول جائزنه گڼم، د پیسو اخیستو او ورکولو خو سوال نه پیداکیږي.

که څوک د سرو زرو اجرت نه ورکوي، نو ایا د هغه د سرو نه د اجرت په اندازه اخیستو سره هغه ته ویل شي، نو ایا داسهي ده؟

سوال: زمونږ په ډایي مشین باندې یوازې دکانداران کار کوي، خو اجرت نغد نه ورکوي. بلکې هفته وروسته د مزدورۍ د ورکولو وعده کوي او په کرار کرار یې ادا کوي، ځینې دکانداران پیسې بندې کړي او چې ډیر زیات کار جمع شي، نو کار بندولو سره په نورو مشینانو والو باندې کار شروع کوي، شاگرد بار بار ځي، خو پیسې ورته نه ملاویږي، نتیجه دا چې پیسې هم لاړې او ګاک هم لاړ، د یو بل مشین والاوینا ده چې کله هغه گوري چې پیسې زیاتې شوې، نو سره زر کوم چې هغه ته د کار له پاره ورکول کیږي، د هغه نه هغه لږ لږ سره زر کیږدي، چې د هغې دکاندار ته پته نه لګیږي او وصولي یې هم وشي، وروسته د دکاندار کاته وصول کولو سره هغه ته بیانوي، ایا داسې وصول کول سهي دي؟ او په اول صورت کې کاروبار بندیږي او نقصان ناقابل برداشت وي او په دویم صورت کې دواړه راضي وي، مطلب دا چې په مزدورۍ ورکولو کې نیت خراب وي، یعنې د نه ورکولو او په کاروبار کې وعده خلافي هم کوي، نو ایا په بله طریقه باندې خپل حق وصولولو کې څه باک شته او که نه؟

جواب: صحیح ده، په دې شرط چې هغوی سره څه دوکه ونه شي. [1] **والله اعلم!**

د هوټل ټپ اخیستل شرعي طور باندې څنګه دي؟

سوال: زه یو هوټل کې بیرایم او دلته ماته د تنخوا نه پرته هره ورځ ټپ هم ملاویږي او هغه د ګاک په خپله خوښه او خوشالي باندې راکوي معلومول داغواړم چې داټپ زمونږ له پاره حلال دی که حرام؟ لږ تفصیل سره جواب راکړئ چې زه یې خپل دوستانو ته هم ووایم.

---

[1] ولا يقطع. . . . . ومثل دينه ولو دينه موجلاً او زائداً عليه او اجور لصيرورته شريكاً اذا كان من جنسه ولو حكماً. (قوله ولو دينه موجلا) لأنه استيفاء لحقه والحال والمؤجل سواء فى عدم القطع استحسانا. . . . . وقد صرح فى شرح تلخيص الجامع فى باب اليمين فى المساومة بأن له الأخذ وكذا فى خطر المتجبى ولعله محمول على ما اذا لم يمكنه الرفع للحاكم فاذا ظفر بمال مديونه له الأخذ ديانة بل له الأخذ من خلاف الجنس. (الدرالمختار مع ردالمحتار/ ٤/ ٩٥/ مطلب فى أخذ الدائن من مال مديونه من خلاف جنسه/ طبع سعيد).

جواب: کوم خلک چې پخپله خوشالي باندې درکوي د هغوی نه اخیستل حلال دي، خوداحق گڼل، ددې مطالبه کول اوچې څوک یې درنه کړي هغوی کمزوري گڼل جائزنه دي. [۱]

د آزادو ښځو اخیستل او خرڅول

سوال: عرض دادی چې دلته په سنده اوبلوچستان کې هغه بنګالی ښځې کومې چې د دلالانو د دوکو له وجې دبنګله دیش نه پاکستان ته راوستل شي، په هغو ښځوکې څه بالغه او نابالغه ناواده شوې ښځې هم وي، څه لاوراته (طلاق شوې) اوڅه واده شوې وي اوهغوی دلالان په زور باندې په کلوکې دلاوارثوپه شان پریږدي اوددې ځای خلکوته یې نکاح کې ورکړي. ایا شرعي لحاظ باندې بنګالی یاغیربنګالی داسې ښځوسره نکاح کول جائزدي؟ که ناجائزوي. نودا کاروبار حرام وګرځوئ اوفتوا ورکړئ چې خلک بیاله پاره داکاروبارختم کړي اواخیستونکوته هم شرعي طورباندې تنبیه وکړئ چې دراتلونکي نسل له پاره یوشرعي حکم اوهدایت موجودوي اوخاص طورباندې ملایانو حضراتوته خواست وکړئ چې هغوی داسې قسمه نکاح نه کوي.

جواب: دازادوښځواخیستل اوخرڅول چې هغې ته عام طورباندې عزت فروشي ویل کیږي، شرعي طور باندې حرام دي[۲] اوکوم خلک چې دې ګنده کاروبارکې مبتلادي، هغوی دانسانیت دښمنان دي، د شیطان ایجنټان اودمعاشرې مجرمان دي، داسې ښځې کومې چې ددې ظالمانو لاس ته راغلې وي که چیرې یوسړی دهغوی دازادي له پاره شرعي طورباندې هغوی سره نکاح وکړي، نونکاح صحیح ده، شرط دادی چې ښځه بالغه اوعقل لرونکې وي اونکاح دهغې په خوښه شوي وي اوکه چیرې انجیلی نابالغه وي، نودهغې نکاح دهغې دوارثانوداجازې نه پرته نه شي کیدای، ترڅوپورې چې هغه پیغله شوې نه وي، دپیغلیتوب نه وروسته دهغې په خوښه که دهغې نکاح و شي، نونکاح به وشي. [۳]

شرط باندې د اسونو د مقابلې کونکي نوکري

سوال: ریس(رفتار) کې دمنډه وهونکي اس خدمت کول، یاداسې اداره کې ملازمت کول چې دهغوی په نګراني کې اسونه منډې وهي، شرعي لحاظ سره څنګه دي؟

---

[۱] قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الا لا يحل مال امريء الا بطيب نفس منه. (مشكوٰة/۲۵۵)۔

[۲] عن النبى صلى الله عليه وسلم: قال الله: ثلاثة انا خصمهم يوم القيامة: رجل اعطى بى ثم غدر ورجل باع حراً فاكل ثمنه ورجل استأجر اجيراً فاستوفى منه ولم يعط اجره. (بخاري/ ۲۹۷/۱). واما شرائط المعقود عليه: فان يكون موجودا مالاً متقوماً.........ولم ينعقد بيع ما ليس بمال متقوم كبيع الحر. (البحرالرائق/۵ /۲۵۹)۔

[۳] قوله (نفذ نكاح حرة مكلفة بلا ولى) لأنها تصرف فى خالص حقها وهى من اهله لكونها عاقلة بالغة..... وقدبالمكلفة اعتراضاً عن الصغيرة فانه لاينعقد نكاحها الا بولى.(البحرالرائق/كتاب النكاح/۳/ ۱۰۹، ۱۱۰)

جواب: په شرط باندې داسونو مقابله حرامه ده[۱] او دهغې ملازمت کول هم ناجائز دي. [۲]

د چا په ګرم کړي تنور باندې د هغه د ډوډۍ لګولو نه وروسته ډوډۍ لګول

سوال: يو سړی په تنور باندې ډوډۍ ولګولې، اوس که بل څوک په هغه باندې ډوډۍ لګوي او تنور هم ګرم وي، نو څنګه ده؟

جواب: کوم سړي چې په تنور باندې ډوډۍ لګولې وي، که د تنور د ګرمولو پيسې هغه ادا کړې وي، نو د هغه په اجازه سره تاسو هغه تنور استعمالولی شئ، پرته له اجازې څخه نه. [۳]

د سپانسر سکيم د ډرافټ اخيستل

سوال: نن سبا دريګولرسکيم او اسپانسرسکيم په ذريعه باندې دحج درخواستونه اخيستل کيږي، سپانسر شپ په ذريعه باندې چې څوک تلل غواړي، نو دبهرملک نه دپنځه څلويښت زرو روپيو ډرافټ جمع شي، ځيني خلک کوم چې حج ته تلل غواړي داډرافټ دهغه نه څه زياتې پيسې واخلي اودهغه په نوم يې راوغواړي، نن سبا داډرافټ په (۰۰ ۵، ۴۹) باندې ملاويږي، صورت يې دادی چې دسپانشراسکيم په ذريعه باندې ډيرزيات حاجيان همدغه شان په ډيروپيسوباندې ډرافټ اخيستلوسره حج ته ځي، پوښتنه داده چې داسې ډيرې پيسې ورکولوسره ډرافټ اخيستل جائزدي؟کوم خلک چې دبهرنه ډرافټ راغواړي دهغوی نه که پوښتنه وشي چې تاسوولې زياتې پيسې ورکوئ؟ نوهغوی وايي چې دادکرنسۍ فرق دی، کله چې بهرملک کې ډرافټ جوړيږي، نوکرنسۍ کې فرق راشي اوڅه ګټه به هغوی هم ساتي که چيرې داصورت ناجائزوي، نوددې داصلاح څه صورت کيدای شي؟ ايا دابه ښه نه وي چې دا ډرافټ دپاکستاني کرنسۍ په ځای باندې دبهرملک په کرنسي مثلا ډالر، پاونډ، ريال وغيره کې واخيستل شي؟ دغه شان به پاکستانۍ روپۍ ورکولوسره دبهرملک ډرافټ اخيستل کيږي، نوسود کې خوبه نه داخليږي؟دې وخت کې چې کوم ډرافټ ملاويږي هغه پاکستانۍ روپۍ کې وي اوادائيګي هم پاکستانۍ روپۍ کې وي دسپانسرشپ سکيم په ذريعه باندې خلک له دې وجې هم زيات حج ته ځي چې دې کې د ريګولر سکيم په مقابله کې مکه مکرمه، يامدينه منوره کې دحکومت له طرف نه داوسيدوشرط لازمي نه وي اوريګولرسکيم باندې حج ته تلونکوله پاره داوسيدو شرط لازمي وي اولازمي رهائش کې تکليف ډيروي.

---

[۱] حل الجعل ان شرط المال فی المسابقة منجانب واحد وحرم لو شرط فيها من الجانبين لانه يصير قماراً. قوله من الجانبين بان يقول ان سبق فرسک فلک علی کذا وان سبق فرسی فلی عليک کذا. (ردالمحتار/٦/٤٠٣)_

[۲] ما حرم فعله حرم طلبه. . . . . . الخ. (شرح المجلة/ ٣٤)_

[۳] لا يجوز لأحد ان يتصرف فی ملک غيره بلا اذنه او وکالة منه او ولاية عليه. (شرح المجلة/ ٦١).

جواب: د يرې پيسې ورکولو باندې د کمو پيسو د رافتې اخيستل خوسود دی[۱]، خو د يوملک د کرنسي دبل ملک کرنسي سره بدلول په هرصورت کې جائزدي، که هغه کم وي او که زيات[۲]. له دې وجې ښه صورت دادی چې حکومت دريالونوياد الرو د رافتې اخلي. ياورته داشکل ورکړي چې د رافتې له پاره هغومره پيسې اخلي دڅومره پيسو چې د رافتې دی او زياتې پيسې دې ايجنټان دخپل محنت له پاره جدا اخلي.[۳]

د کورونو مشترکه اخراجات نه ادا کول سراسر حرام دي

سوال: موږ چې په کوم اپارټمنټ کې اوسيږو هغه په يو نيم سلو فليټونو باندې مشتمل دی، په هغه کې د چوکيدار نظام، د اوبو سپلائي اود صفايي د اخراجاتو په مد کې د هر کور نه د مياشتې سل روپۍ اخيستل کيږي، چې پورته بيان شويو سهولتونه اوسيدونکو ته ورکړل شي څه د کورونو والا يوه پيسه هم نه ورکوي، خو د ټولو سهولتونو نه فائده اخلي، مولوي صاحب ! ايا شرعي اعتبار سره دا حرام خوري نه ده؟

جواب: دا د حقوق العباد مسئله ده، چې هر کله اجتماعي سهولتونه ټول اوچتوي، نو د هغې واجبات هم د ټولو په ذمه لازم دي، په هغوی کې که څه خلک واجبات نه ادا کوي، نو ګويا د نورو مال په ناحقه خوړلو کې اخته دي، چې سراسر حرام دي او د قيامت په ورځ باندې به هغوی دا حقونه پوره کوي، په حديث شريف کې دي چې رسول الله ﷺ د صحابه کرامو رضی الله عنهم نه پوښتنه وکړه چې ايا تاسو پوهيږئ چې غريب څوک دی؟ هغوی عرض وکړ چې زموږ په نزد خو غريب هغه چاته وايي چې هغه سره روپۍ (پيسه) نه وي، رسول الله ﷺ وفرمايل : زما په امت کې غريب هغه سړی دی چې د قيامت په ورځ باندې به لمونځ، روژه او زکات سره راشي، خو په دې حالت کې به راشي چې فلاني ته يې کنځل کړي و، په فلاني يې تهمت لګولی و، د فلاني مال يې خوړلی و، د فلاني وينه يې توې کړې وه، فلانی يې وهلی و، د هغه نيکي به هغو خلکو ته ورکړل شي، نو که نيکي ختمې شوې، خو د خلکو حقوق نه و ادا شوي، نو د حقوق په اندازه به د خلکو ګناهونه په هغه باندې بار کړل شي او هغه به جهنم ته وغورځول شي.

۱]باب الربا هو فضل مال بلا عوض فى معاوضة مال بمال أى فضل احد المتجانسين على الآخر. . . . . الخ. (البحر الرائق/٦/ ١٣٥/ طبع دار المعرفة بيروت)_

۲]بيعوا الذهب بالفضة كيف شئتم يدا بيد، وبيعوا البر بالتمر كيف شئتم يدا بيد، وبيعوا الشعير بالتمر كيف شئتم يدا بيد. (ترمذى شريف/ كتاب البيوع/ ٢٤٥). واذا عدم الوصفان الجنس والمعنى المفهوم اليه، حل التفاضل والنسأ لعدم العلة المحرمة. . . . . الخ. (هداية/ ٣/ ٨١/ باب الربا/ كتاب البيوع)_

۳] اجارة السمسار والمنادى والحمامى والصكاک وما لا يقدر فيه الوقت ولا العمل تجوز لما كان للناس به حاجة ويطيب الأجر المأخوذ لو قدر اجر المثل. (ردالمحتار/ ٦/ ٤٧/ كتاب الاجارة)_

(مشكاة ص ٤٣٥) [1] له دې وجې مسلمان ته پكار دي چې د قيامت په ورځ باندې په داسې حالت كې د الله پاک په دربار كې وړاندې شي چې د خلكو حقوق ‹نفس، مال او عزت په باره كې› د هغه په ذمه څه نه وي، كه نه، د اخرت معامله ډېره سخته ده.

د فيكټرۍ مالكان او مزدوران دې خپلو كې په مصلحت فيصله كوي

سوال: ديوې فيكټرۍ وخت دسهار اته بجونه دمازديګرځلورنيمو بجو پورې و، ديونين اومالكانو مينځ كې دافيصله وشوه چې وخت زيات شي اوداتونه دې ترلس منټه اوپنځه بجوپورې شي او دجمعې نه پرته يوزيارت نه بل زيارت باندې به هم چوټي وي، يعنې مياشت كې ټولې شپږچوټيانې، بياداخبره هم وشوه چې دهرې مياشتې په لومړۍ اودريم زيارت باندې به چوټي وي، داخبره دې له پاره وشوه چې جګړه ونه شي چې په كوم زيارت باندې به چوټي وي، اوس سوال دادی چې ددې خبرې هغه وخت كې خيال ونه ساتل شو چې په مياشت كې پنځه ځله هم زيارت راتلی شي، كمپنۍ وايي چې موږ به يوازې په لومړي اودريم زيارت باندې چوټي كوو، موږ دپنځه ځله نه د زيارت راتلوذمه دارنه يو حالانكې داسې صورت كې دهغه مياشتې وخت د نورو مياشتو نه زياتيږي، دحساب مطابق خوداسې پكاردي چې په يوزيارت باندې كاروي اوبل باندې نه وي، بيابه وخت صحيح وي، خودكمپنۍ مالكان دې خبرې ته بالكل خيال نه كوي، اتفاقاً دې كال كې ديوې نه زياتومياشتوكې دزيارت ورځ پنځه ځله راځي، مثلاً دې مۍ كې پنځه زيارتونه راځي، دې باره كې داسلامي انصاف فيصله بيان كړئ! ځكه چې مالكان پخپله هم ډېرمذهبي دي، چيرته دالله تعالی په نزدباندې ګناهګارنه شي اومزدوران هم دحق نه زيات وانه خلي دويمه خبره داده كه چيرې دزيارت په ورځ باندې سركاري چوټي راشي، نوددې په بدله كې به مزدورانوته جداچوټي ملاويږي اوكه نه؟ ځكه چې هغه چوټي خوهغوی ته هسې هم ملاويده اودزيارت دورځې چې كومه چوټي ده هغه هغوی هره ورځ ځلويښت منټه زيات كاركولوله وجې ګټي اوداورته دزيات كاركولوله وجې ملاويدل پكارده، دې باره كې دعدل اوانصاف فيصله وكړئ.

جواب: ددواړوفريقوپه مينځ كې چې كومه فيصله شوې ده، دهغې مطابق دانصاف اوعدل خيال ساتلوتقاضاداده كه چيرې په يوه مياشت كې پنځه ځله دزيارت ورځ راځي، نوهغه ورځ باندې نيمه چوټي كول پكاردي اوكه چيرې نيمه چوټي دفيكټرۍ په حق كې نقصان كونكې

---

[1] عن ابي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: اتدرون ما المفلس؟ قالوا: المفلس فينا من لا درهم له ولا متاع! فقال: انالمفلس من امتى من يأتي يوم القيامة بصلاة وصيام وزكوٰة ويأتى قد شتم هٰذا، وقذف هٰذا، واكل مال هٰذا، وسفک دم هٰذا، وضرب هٰذا، فيعطى هٰذاا من حسناته، وهٰذا من حسناته، فان فنيت حسناته قبل ان يقضٰى ما عليه، اخذ من خطاياهم فطرحت عليه ثم طرح فى النار. (مشكوٰة/٤٣٥/ باب الظلم، مسلم/٢/ ٣٢٠، ترمذي/٢/ ٦٧).

وي، نوداسې فیصله کول پکاردي چې یوزیارت نه وروسته بل زیارت باندې به چوټي وي اود کلینډر مطابق د چوټیانو چارټ لګول پکاردي چې داختلاف وجه بالکل پیدانه شي دویمې مسئلې باره کې په فریقانوکې څه خبره نه ده شوې، نودې ته دعام حالاتومطابق کتل پکاردي[۱] یعنې که چیرې دعامو کمپنودستور داوي چې داسې صورت کې په بله ورځ باندې چوټي ورکوي، نوهغه شان کول پکاردي اوکه نه ملاویږي، نودې صورت کې نه دي ورکول پکار اوکه دې باره کې څه خاص دستورنه وي، نودامعامله دې کاریګران اومالکان خپلوکې په صلاح مصلحت باندې وکړي او تاسوچې دچوټي باره کې کوم دلیل لیکلی دی هغه په خپل ځای باندې صحیح اووزن لرونکی دی.

جعل سازي باندې د ګاډي الاؤنس حاصلول اوهغه استعمالول

سوال: موږ یوه سرکاري محکمه کې نوکران یو، زموږ اداره خپلو ملازمینوکې یوازې افسرانوته د تنخوا نه پرته خصوصي پیسې چې هغو ته الاؤنس ویل کیږي، ورکوي دغه الاؤنسوکې یو دموټر الاؤنس هم دی، ددې شرط دادی چې کوم افسرته دا الاؤنس ورکول کیږي، هغه سره موټر وي اودهغه په خپل ذاتي استعمال کې وي اودموټر کاغذونه ادارې سره جمع شوي وي کوم افسر سره چې موټر نه وي، هغه ته دتلوراتلوخرچې څه ته کنونیس الاؤنس ویل کیږي ملاویږي او دهغه دموټر دالاؤنس په مقابله کې ډیرزیات کم وي، ځینې دوکه بازملازمین موټر واخلي او دهغه کاغذونه جمع کړي اوبیاموټر خرڅ کړي اودموټر الاؤنس جاري وي اوکله چې د انکوائري ویره وي، نوبل موټر واخلي یادچاخپلوان موټر وښایي داسې قسمه ناجائزکارونه هغه خلک هم کوي کوم چې نیک او لمونځ ګزاره وي، موږتاسونه دقران اوسنت په رڼا کې دامعلومول غواړوچې دې طریقه باندې حاصل شوې پیسې حلالې دي اوکه حرامې؟ که ناجائزدي نو ولې؟

جواب: دجعل سازي اودوکې په ذریعه باندې حاصلې شوې پیسې څنګه حلالې کیدای شي؟ داسې افسران ددې قابل دي چې هغوی معطل کړل شي.[۲]

سوال: کومې پیسې چې مخکې اخیستل شوې وي هغه به واپس کول وي اوکه توبه کولوسره به ګذاره وشي؟

جواب: توبه هم وکړئ اوپیسې هم واپس کړئ![۳]

۱] التعیین بالعرف کالتعیین بالنص. (شرح المجلة لسلیم رستم باز/ ۳۸)۔

۲] "ولا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل" قوله بالباطل یعنی بالربا والقمار والغصب والسرقة والخیانة ونحوها. (تفسیر بغوي/ ۲/۰ ۵/ ایضاً تفسیر نسفي/۱/۳۵۱)۔

۳] قال تعالی: "یایها الذین أمنوا توبوا الی الله توبة نصوحاً". (التحریم:۸). قال ابن عابدین رحمه الله: والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده علیهم. . . . . والا فان علم عین الحرام لا یحل له ویتصدق به بنیة صاحبه. (ردالمحتار/۵/ ۹۹/ باب البیع الفاسد/ مطلب فیمن ورث مالاً حراماً)۔

سوال: مونږ دې ګڼلوسره چې دادنیاوي معامله ده، دین سره ددې څه تعلق دی، که چیرې هغوی کې یوکس لمونځ ورکوي، نوهغه پسې لمونځ کوو؟

جواب: که بې خبري کې یې کړې وي اومعلومیدونه وروسته یې توبه وکړه اوپیسې یې هم واپس کړې، نوهغه پسې لمونځ جائزدی، که نه، نه دی روا. [۱]

پریس کارډ د ورځپا ڼودکار پریښودو نه وروسته استعمالول

سوال: څه موده مخکې ما په یوه ورځ پاڼه(اخبار) کې د رپورټر په حیثیت کار کول شروع کړل، اخبار ته څه نقصان ورسید، چې د هغه له وجې نه زه د اخبار نه فارغ شوم، د هغه اخبار له طرف نه جاري شوي پریس کارډ اوس هم ما سره موجود دی، ځینې وخت انتظامیه پولیس وغیره خلک ناجائزه تنګوي، یا ټریفک پولیس خلک بې ځایه پریشانه کوي، نو زه هغه استعمالوم، ایا زما دې کارډ ته د پولیس یا د یو تنظیم مخکې یا د خپل یا د یو بیګناه د مدد له پاره استعمالولی شم؟

جواب: د دې پریس کارډ د شر نه د بچ کیدو له پاره استعمال جائز دی.

په ناجائزه ذریعه پیدا شوی دولت څنګه استعمالیدای شي؟

سوال: یوسړي په ناجائزه طریقه باندې دولت حاصل کړ اوهغه کورکې کوم چې ناجائزدولت باندې اخیستی شوی وي، یاجوړ شوی وي، دهغه سړي دهغه کور دنورو خلکولمونځ ، د قران کریم تلاوت کول اونورعبادتونه اوذکرونه کول څنګه دي؟ اودکورنه بهرچې کوم دوستان وغیره دي،دهغوی عملونه اداکول څنګه دي، چې هغوی ته ددې باره کې علم وي یایوازې شک ؟

سوال: که وروسته دغه سړي په ناجائزکارونوباندې پښیمانه شي اوتوبه وکړي، نودغه ناجائز دولت باندې حاصل شوی کور، نورجایداد او سامان وغیره باندې څه وکړي؟ اوچې هغه سره داوسیدوانتظام هم نه وي. نوایادغه سړی دمجبوري په حالت کې دغه کورکې اوسیدای شي؟

سوال: دغه شان که یوداسې سړي نه کوم چې ناجائزه طریقه باندې دولت پیداکړی وي، نه څوک ضرورت مندقرض اخیستی شي او قرض اخیستونکي ته دې باره کې علم وي یاورته علم نه وي یوازې شک یې وي بیان وکړئ چې ناجائزدولت چې هغه کې غلا، رشوت، ډاکه، اودوکه وغیره شامل دي، پورته ذکرشوې مسئلو کې دټولوحکم یودی اوکه مختلف دی؟

---

[۱] ان من شرط التوبة: ان ترد الظلامة الى اصحابها، فان كان ذلك فى المال، وجب ادائه عيناً او ديناً ما دام مقدوراً عليه، فان كان صاحبه مات دفع الى ورثته. . . . . الخ. (القواعد للزركشي/۲/۲٤٥/ طبع بيروت).
وكره امامة عبد وفاسق واعمٰى (قوله وفاسق) من الفسق وهو الخروج عن الاستقامة، ولعل المراد من يرتكب الكبائر كشارب الخمر والزان وآكل الربا ونحو ذلك. (ردالمحتار/۱/ ٥٦۰/ باب الامامة)_

جواب: ددې تپوس والونو يو جواب دى، چې دغلا، ډاکې او رشوت وغيره په ذريعه باندې کوم دولت پيدا شوى وي، دغه سړى دهغه دولت مالک نه دى، ترڅوپورې چې اصل مالکانو ته هغه پيسې واپس نه شي يا يې ورته معاف نه کړي دکوم ناجائز دولت تعلق چې حقوق العباد سره وي، دهغه مثال دمردارې او خنزير په شان دى، چې په هيڅ طريقه باندې هم هغه نه پاکيږي اودهغه دپاکولو يوازې دوه صورتونه کيداى شي، يادې هغه شى مالک ته واپس شي، يادې په هغه باندې معاف شي[1]. دريم يې هيڅ صورت نه شته، داسې ناجائز دولت نه څوک خوړلى شي اونه يې په چاباندې خوړلى شي، نه يې صدقه کولى شي، نه يې چاته دهديې په طور ورکولى شي اونه يې چاته په قرض ورکولى شي.

دغلط اورټائم اخيستلو او ورکولو حکم

سوال: زه ددفاع په محکمه کې نوکري کوم، زموږ ددفتروخت دسهاراووو نيمو بجونه دغرمې دوه بجوپورې دى، دحکومت له طرف نه ديوې نيمې بجې نه وروسته نيمه ګنټه لمونځ له پاره وقف ده، دوه بجونه وروسته چې کوم خلک چې دوه يادوه نيمې ګنټې کارکوي هغوى ته دقانون مطابق درې روپۍ ورځ ورکول کيږي اودې باره کې افسرانوته ددې تصديق کول وي، چې فلانکي سړي په فلانکۍ ورځ باندې دوه بجونه وروسته دفترکې کارکړى دى، نودغه شان چې کومو خلکو دافسرانو سره تعلق وي، دتولې مياشتې اوورټائم اويا يا پنځه اويا روپۍ اخلي اودغور کولو خبره داده چې زموږ دفتر کې دومره کارنه وي، چې هغې له پاره ناوخته پورې کيناستل پکاروي، بلکې حقيقت دادى که چيرې ديانت داري سره کار وشي، نو روازنه ددريوګنټونه زيات کار يو سړي سره هم نه وي اوداوورټائم خوسوال نه پيدا کيږي، دابالکل دورغ دي، ماشاء الله تصديق کونکي افسران په ظاهري شکل اوصورت باندې ډيرنيکان دي، کله کله دماسپښين دلمونځ امامت هم کوي اوداسې ددروغو تصديق کول دخيرکارګڼي، موږ سوچ کوو که چيرې دهغوى دقول مطابق داپه رښتيا باندې دخيرکاردى، نوبيادڅه مصلحت له وجې يوازې ديوڅوکسانوسره داخيرکوي اونورخلکوته يې نه کوي اوداټول کارونه ډيرپه پټه باندې کوي چې کومونوکرانوته پيسې نه ملاويږي چې هغوى ته پته ونه لګيږي، که چيرې موږدهغوى نه پوښتنه وکړوچې جناب! تاسوداغلط کارولې کوئ؟ نودخپلې اصلاح کولوپه ځاى باندې زموږخلاف کارونه کوي اوزموږ پريشانه کول شروع کړي که چيرې همداسې

---

[1] والحاصل انه ان علم ارباب الأموال وجب رده عليهم، والا فان علم عين الحرام لا يحل له ويتصدق به بنية صاحبه. (ردالمحتار/٥/٩٩/باب البيع الفاسد/طبع سعيد). وان كانت (اى التوبة) عما يتعلق بالعباد فان كانت من مظالم الأموال فيتوقف صحة التوبة منها مع قدمناه فى حقوق الله على الخروج عن عهدة الأموال وارضاء الخصم فى الحال اوالاستقبال بأن يتحلل منهم اويردها اليهم او الى من يقوم مقامهم...الخ. (شرح فقه الاكبر/١٩٤/ طبع بمبئى)

دنيادار قسمه افسران وي، نوموړ به دهغوی نه ګیله نه کوله اوهغوی ته به موهم دې سلسله کې تکليف نه ورکولو، خو د پوره ذکر شويو صفتونو مالک انسان نه داسې کار ليدلو باندې ډيرزيات خفه شو.

جواب: الف کوم صاحبان چې داوورټائم کولونه پرته پيسې اخلي، نوهغوی حرام خواره دي اود قيامت په ورځ به هغوی دهرڅه حساب کتاب ورکوي[۱]، پته نه شته چې دقيامت په حساب کتاب باندې يقين ساتي هم اوکه نه.

ب دانيک عمله افسرصاحب! خلکوباندې سرکاري پيسې په حرام طريقه باندې خوري، دقيامت په ورځ به دهغه نه دپوره پيسومطالبه کيږي[۲] ديوبزرګ نه چاپوښتنه وکړه چې ددنيادټولونه غټ احمق څوک دی؟ ويې فرمايل څوک چې خپل دين بربادکړي اودنياابادہ کړي اود دنياله پاره اخرت بربادکړي اودهغه نه احمق سړی هغه دی څوک چې دنوروله پاره خپل دين بربادکړي.

د شپې دډندې پرمهال په نمبر نمبر ويده کيدل

سوال: زه په يو پاور هاوس کې ملازم يم، په مياشت کې يوه هفته د شپې ډيوټي(دنده) کوم، چې په هغه کې ماسره کار کونکي ملګري دوه درې ګنټې په نمبر نمبر ويده کيدو سره ارام کوي، چې ددې خبرې زموږ افسرانو ته هم علم دی، د زيات سترې کيدو په وخت کله کله افسران هم ارام کوي، خو زه د دوه کالو نه دې ته ناجائزه ګڼلو سره نه ويده کيږم، پوره شپه د ويښ پاتې کيدو له وجې نه په صحت باندې کافي اثر کيږي او د شپې د درې څلورو بجو نه وروسته ديوټي هم صحيح طريقې سره نه شم پوره کولی په دې سلسله کې ستاسو نه د رهنمايي غوښتونکی يم.

جواب: ستاسوطرزعمل صحيح دی، خوکه د افسرانوله طرف نه دوه درې ګنټې د ويده کيدو اجازه ملاويږي اوپه هغه سره کار کې څه خلل نه واقع کيږي، نو د ويده کيدو ګنجائش شته.

والله اعلم!

۱]قال تعالي: "ولا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل" (البقرة: ۸۸). (بالباطل) بالحرام يعني بالربا والقمار والغصب والسرقة والخيانة ونحوها. (معالم التنزيل/۲/۵۰). وقال تعالیٰ: اليوم نختم على افواههم وتكلمنا ايديهم وتشهد ارجلهم بما كانوا يكسبون. (يٰسٓ: ٦٥)۔

۲]عن ابي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لتؤدن الحقوق الى اهلها يوم القيامة حتى يقاد للشاة الجلجاء من الشاة القرناء. (ترمذي/۲/٦٧/ ابواب صفة القيامة)۔

ايا په دفتري وختونو کې لمونځ کونکی په هغومره وخت په کار کې زيات تيروي؟

سوال: که موږ د ښا ملازمان يو او د لمونځ په وختونو کې د لمونځ د ادا کولو له پاره ځو، نو ايا موږ ته د دې وختونو په بدله کې زيات کار کول پکار دي؟ -

جواب: لمونځ فرض دی، د دومره وخت په بدله کې د زيات کار ضرورت نه شته، که په دفتري وختونو کې په ايمانداري سره کار و شي، نو ډيره ده.

دفتري وخت کې نيک کارونه کول

سوال: ځينې سرکاري نوکران مثلاً: استاذان،ملازمان اوداسې نور... دډيوټي (وظيفې) پرمهال چې څه وقفه هم نه وي رمضان المبارک کې دقران مجيدتلاوت وغيره کوي اودغه وخت کې هيڅ کارنه کوي، چې له وجې يې داستاذانونه دماشومانواونورونوکرانونه د دفتر کار پاتې کيږي، ددوی ددې کارثواب شته اوکه نه؟

جواب: که سرکاري نوکران وي اوکه غيرسرکاري، دهغوی دکارکولو وخت دهغوی خپل نه وي، بلکې په کومه اداره کې چې هغوی کار کوي، هغوی دتنخوا په بدله کې دهغوی وخت اخيستی وي، دهغوی دغه وخت دهغه ادارې اوقوم امانت دی، که چيرې هغوی دغه وخت په کار کولو کې تيروي کوم چې هغوی ته حواله شوی دی، نودامانت حق اداکوي اودهغوی تنخوا دهغوی له پاره حلاله ده، اوکه چيرې دغه وخت کې څه نورکارونه کوي مثلاً: تلاوت ياڅه کارنه کوي، بلکې ګپ شپ لګوي، نوامانت کې خيانت کوي اودهغوی تنخوا دهغوی له پاره حلاله نه ده.[۱]

اوکه چيرې ددفترکاريې ختم کړی وي اوهغوی ته کارنه وي اوفارغ ناست وي، نوهغه وخت کې دقران کريم تلاوت کول جائز دي، دغه شان څه بل ښه کارکې دغه وخت تيرول هم صحيح دي. کار کونکي خلک ددې ډيرکم خيال ساتي، ديانت داري او امانت داري سره دکار کولو تصور هم ختميږي، داخلک دقوم نوکران دي، سرکاري خزانه کې دعوامودګټې نه جمع شوې پيسې دوی ته دتنخوا په طورباندې ورکول کيږي، خوکارنه دپټيدو دا حالت دی چې خلک باربار دفترونوته ځي اوناکام واپس راځي اوکه چيرې رشوت ياسفارش وشي، نوهماغه وخت کار وشي، همدغه خلک دسرکار(اودسرکارپه ذريعه باندې دعوامونوکران) نه دي، بلکې

۱] وليس للخاص ان يعمل لغيره ولو عمل نقص من اجرته بقدر ما عمل. وفى الشامية: قوله (وليس للخاص ان يعمل لغيره) بل ولا ان يصلى النافلة وفى فتاوى الفضلى و اذا استأجر رجلاً يوماً يعمل كذا فعليه ان يعمل ذلک العمل الى تمام المدة ولا يشتغل بشيء آخر سوى المكتوبة وقد قال بعض مشائخنا ان يؤدى السنة ايضاً واتفقوا انه لا يؤدى نفلاً وعليه الفتوىٰ. (ردالمحتار/٦/ ٧٠/ كتاب الاجارة/ طبع سعيد)۔

دسفارش اورشوت نوکران دي انصاف وکړئ چې ددغو نوکرانوله پاره تنخوا څنګه حلاله کیدای شي؟ که چیرې هغوی سره الله تعالی دجواب ورکولوویره پیداشي اوهغوی ته پته ولګیږي چې دقیامت په ورځ به هغوی دیویوعمل جواب ورکوي، نوددفترکاربه دیانت داري اوامانت داري سره کوي اوعوام به دهغوی نه پریشان نه وي، الله تعالی دې موږته دامانت داري اودیانت داري دولت نصیب کړي!

د پراویډنټ فنډ پیسې اخیستل

سوال: (۱) دهرسرکاري ملازم نه څه پیسې لازمي طورباندې کټ کیږي، دغه پیسې ترې د پراویډنټ فنډپه نوم باندې اخیستل کیږي داپیسې هغه ته دملازمت نه دریټائرډ (تقاعد) کیدونه وروسته ملاویږي او دغه پیسې دهغه نه دکټ شویو پیسوپه مقابله کې دوه چنده وي ښکاره خبره ده چې حکومت دغه پیسې په بینک کې ږدي اوبه فکسډ ډیپازټ باندې سود زیات وي له دې وجې د ملازمت په پنځویشت یادیریش کلونو کې دوه چنده شي. مهرباني وکړئ دشریعت په نزدباندې بیان کړئ چې داضافي پیسې اخیستل جائزدي اوکه حرام؟

سوال: ۲ دپراویډنټ فنډکومې پیسې چې دحکومت په کاته کې جمع کیږي، نوکرته خوهرکال داپته لګیږي چې زماکاته کې دومره پیسې جمع شوې، ایا دغه پیسوباندې به زکات واجب وي اوکه نه؟ ځکه چې ملازم هغه پیسې نه په خپله خوښه راویستی شي اونه یې په خپله خوښه خرچه کولی شي.

جواب: پراویډنټ فنډباندې چې کومې اضافي پیسې دمحکمې له طرف نه ورکول کیږي دهغو اخیستل جائزدي اوترڅوپورې چې وصول نه شي او کال پرې تیرنه شي، هغوباندې زکات واجب نه دی.[1]

فلیټ یې په دې شرط د زوم په نوم کړ چې د ژوند تر پایه به ماته د دې کته راکوي

سوال: ما خاص د خپل جیب نه یو فلیټ په دوه لکه روپۍ واخیست او خپل زوم ته مې وویل چې دا فلیټ په خپل نوم کړئ، خو شرط مو دا کیښود چې د دې فلیټ کته چې تر څو پورې زه او زما ښځه ژوندي یو، موږ ته ملاویږي دا شرط زباني د خپلو څلورو واړو خپلوانو مخکې مقرر شو، څه موده وروسته هغه فلیټ زما زوم خرڅ کړ چې په کې زما رضا هم شامله وه، خو زوم مې هغه فلیټ په درې نیم لکه خرڅ کړ، چې په هغو کې یې ماته یوازې پنځوس زره روپۍ

---

[1] واما شرائط الفریضة ترجع الی المال فمنها الملک فلا تجب الزکاة فی سوائم الوقف والخیل المسبلة لعدم الملک، وهٰذا لأن فی الزکاة تملیکاً، والتملیک فی غیر الملک لا یتصور. (البدائع الصنائع/ ۲/ ۹/ طبع سعید).
پراویډنت فنڈ پر زکوٰۃ وسود کا مسئله، مرتبه: مفتی محمدشفیع رحمه الله)۔

راکړې او پاتې یې خرچ کړې او ویې ویل چې قرض دارو ته مې ورکړې، ایا شرعي اعتبار سره داسې کول صحیح دي؟

جواب: چې کله تاسو هغه ته ورکړو، نو هغه یې مالک شو [۱] او هغوی چې ستاسو په رضا باندې خرڅ کړې، نو د هغه خرڅول هم صحیح دي او تاسو ته یې چې کومې پنځوس زره روپۍ درکړې، نو هغه هم صحیح دي، خو ستاسو زوم ته پکار و چې د خپلې وعدې مطابق یې د فلیټ د میاشتې ګټه ستاسو د ژونده پورې تاسو ته درکولی.

له کتابخانې د غلا شویو کتابونو سره څه وکړم؟

سوال: ما یوځل د یوې کتابخانې نه، بلکې یو نه ډیر ځله کتابونه غلا کړي وو. هغه له دې وجې چې ما وکتل چې حکومت زموږ په پیسو باندې ګټه کوي او موږ ته هیڅ نه راکوي او حرام خوړلو سره یعنې عوام زموږ پیسې خوري، نو ما سوچ وکړ چې زه څه کولی شم هغه وکړم، ما د یوې کتابخانې نه تقریبا شلویښت یا پنځوس کتابونه غلا کړل او مختلف قسم کاغذونه مې هم غلا کړل، اوس زه دا نقصان څنګه پوره کړم؟

جواب: کتابونه او کیسټ وغیره په کتابخانې کې واپس کیږدئ او کوم نقصان چې تاسو کړی دی، د هغې اندازه لګولو سره هغومره کتابونه اخیستلو سره په کتابخانې کې جمع کړئ! [۲]

❖ معاملات ❖

....

د دفتر ستیشنري په کورکې استعمالول

سوال: سرکاری نوکرانوته په دفترکې چې کومه ستیشنري ورکول کیږي، کله دکم کارپه وجه باندې پوره طورباندې دسرکارپه کارکې استعمال نه شی، بیاپه دویمه میاشت کې نورسامان ورکړل شي، هغه زیاتی سامان خلک کورته راوړي اوبچیوته یې داستعمالولوله پاره ورکړي، آیا دا ټول شیان دنوکرانوذاتی شیانوکې داخل دي اود هغوی ذاتي اوکورني استعمال د اسلامی اصولومطابق جائزدي اوکه نه؟

جواب: سرکاری سامان کورته وړل صحیح نه دي، اوکه چیرې د سرکار دطرف نه اجازه وي (نوبیاصحیح ده). [۳]

---

[۱] والهبة شرعاً: تمليک الأعيان بغير عوض. . . . . وتمام الهبة بالقبض. (الفقه الحنفی اودلته/۳/ ۸۹).

[۲] والحاصل انه ان علم ارباب الأموال وجب رده عليهم. (فتاویٰ شامي/ ۵/ ۹۹/ باب البيع الفاسد).

[۳] لا يجوز لاحدٍ من المسلمين اخذ مال احدٍ بغير سببٍ شرعی. [بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

د سرکاري کوټلې داستعمال په ځاى د هغې پیسې استعمالول

سوال: زه سرکاري نوکريم، موږته دیخني(ژمي) په موسم کې دحکومت له طرف نه دکوټلې له پاره بودیجه(بجټ) منظوريږي، داکویله یوازې دیخو علاقو له پاره منظوريږي. زه په ضلع سوات کې نوکريم، اوهغه ډیره یخه علاقه ده اودجنوري نه دمارچ پورې دلته ډيره زياته يخني وي او موږته دې میاشتوکې کوټله سوزول پکاروي، خوهغه وخت کې حکومت موږته پیسې نه راکوي، اوبیاموږته دجون په میاشت کې پیسې ملاويږي، ددې طریقه داسې ده چې حکومت یوکس ته ټیکه ورکوي، چې تاسودې سرکاري دفترونوته کوټله ورکوئ. خو ټیکدار کوټله نه ورکوي، بلکې هغه په خپل کاغذونوکې ولیکی چې ما کوټله ورکړه. حالانکې نه ټیکه دارکویله ورکوي اونه دفترونوکې کوټله سیزل کیږي، بلکې کله چې دجون په میاشت کې بودیجه(بجټ) منظوره شي، نو ټیکه داردهغې نه خپل کمیشن واخلي اوپاتې پیسې موږ خپلو کې تقسیم کړو، حالانکې دغه پیسې موږته دکوټلې له پاره راکول کیږي. اکثرخلک وایي چې داپیسې زموږله پاره جائزدي، ځکه چې دیخني په ورځوکې مونږیخني برداشت کړه اودځان له پاره مو بچت وکړ، دې کې څه بده خبره نه شته اوځینې وایي چې په نغد ډول ددې اخیستل جائزنه دي، ځکه چې موږکویله نه ده سیزلې نوپیسې دڅه شي اخلو؟ تاسوفیصله وکړئ!

جواب: چونکې بودیجه(بجټ) کې دنوروخرچوسره ددې له پاره هم پیسې ایښودل کیږي، اودحکومت له طرف نه ددې ټیکه ورکول کیږي، او ټیکه دارته دې باره کې دسرکاري خزانې نه پیسې ورکول کیږي، په دې وجه باندې ددې پیسو اخیستل داستعمالونکي حق دى ، پاتې شوه داخبره چې دضرورت په وخت کې کویله ورنه کړل شوه اوتاسودکوټلې نه پرته دیخني موسم تیرکړې، دادحکومت دکارکردګي نقص دى یادټیکه داردنااهلي، تاسوته ددې خلاف احتجاج کول پکاردي اودې نظام کې چې کومه خرابي ده دهغې اصلاح کول پکاردي، چې ټیکه دارپه وخت باندې کوټله درکړي، په هرحال کله چې ددې پیسې دسرکاري خزانې نه وتلې دي، نودهغو حاصلول ستاسوله پاره جائزدي.[1]

بقیه د تیرمخ].. (شامي/٤/ ٦١/ باب التعزیر/ كذا فى امداد الفتاوي/ ١٤٦/٤/ طبع مكتبه دارالعلوم كراچي). ایضا: لا يجوز لاحد ان يتصرف فى ملك غيره بلا اذنه او وكالة منه او ولاية عليه وان فعل كان ضامناً. (شرح المجلة/ ٦١، المادة: ٩٦/ طبع مكتبه حبيبيه/ كوئته)۔

[1] وتصح بقبض بلا اذن فى المجلس. . . . . . . وبعده به اى بعد المجلس بالاذن وفى المحيط لو كان امره بالقبض حين وهبه لا يتقيد بالمجلس ويجوز القبض بعده والتمكن من القبض كالقبض. . . . الخ. (الدرالمختار/ مع الرد/٥ /٦٩٠/كتاب الهبة/ طبع سعيد كراچي)۔

سرکاري موټر بې ځایه استعمالول

سوال: زه یوسرکارپ نوکریم، دعهدې اوتنخوا په لحاظ باندې ماته دموټر ساتلوحق حاصل دب، دحکومت له طرف نه دموټر الاؤنس دوه سوه پنځه اتیاروپۍ هره میاشت راکول کیږي، خوزه په خپل موټر کې دفترته نه راځم، دفترته تلوراتلودپاره سرکاري موټر استعمالوم، او دې دپاره دلیل داپیداکوم چې سرکاري فائل (دوسیه) ورل راوړل وي. دغه شان دسرکاري موټر په استعمال باندې تقریباً دوه زره روپۍ میاشت خرچه راځي، تاسوددې حساب په حواله باندې ووایئ چې یومسلمان کیدوسره دموټر دا الاؤنس مادپاره حلال دې؟ اوبل دسرکاري موټر د استعمال له پاره داسې جوازپیداکول اودهغه استعمالول دکوم حد پورې جائزدي؟ چونکې زه له هغې ورځې ویریږم کله به چې احتساب کیږي. دالله تعالی رضاحاصلولو اوداحتساب نه دبچ کیدودپاره ماته څه کول پکاردي؟

جواب: اصول دادي چې سرکاري مال دهغه مقصدله پاره استعمالیدای شي، دکوم له پاره چې د حکومت دطرف نه اجازه وي[1]، تاسودسرکاري موټر استعمال هم دې اصل باندې کوئ، که دموټر الاؤنس سره تاسوته دسرکاري موټر استعمالولواجازه نه شته نوداا استعمال غلط او د مواخذې قابل دی.

د کمپنۍ نه د سفر خرچه وصولول

سوال: زید چې په کومه کمپنۍ کې ملازم دی، د هغې کمپنۍ له طرف نه په نورو ښارونو کې د مال خرڅول او د پیسو د وصولي دپاره تلل راځي، چې د هغه پوره خرچه د کمپنۍ په ذمه ده، یعنی په ځینو ښارونو کې د زید ذاتي دوستان دي چې هغوی سره د پاتې کیدو د وجې نه خرچې نه کیږي، آیا زید د نورو ښارونو په تناسب سره د دې ښارونو خرچې هم د خپلې کمپنۍ نه وصولولی شي اوکه نه؟

جواب: که د کمپنۍ له طرف نه دا فیصله شوې ده چې ملازم ته دې د سفر دومره خرچه ورکړل شي که هغه یې کم خرچ کوي او که زیات، او که کوي یې او که یې نه کوي، په دې صورت کې خو زید خپل دوست سره د اوسیدو باوجود د کمپنۍ نه د سفر خرچ وصولولی شي، او که د کمپنۍ له طرف نه مقرر شوي نه وي، بلکې چې څومره اندازه خرچې شوې وي، ملازم دهغو تفصیلات او جزئیات لیکلو سره کمپنۍ ته ورکوي او د کمپنۍ نه هغومره پیسې وصولوی کومې چې هغه د دې سفر په دوران کې خرچ کړي دي، نو په دې صورت کې د کمپنۍ نه

---

[1] ان الله یأمرکم ان تؤدوالأمٰنٰت الی اهلها. (النساء: ۵۸). ایضاً: یلزم ان یکون الآجر متصرفاً بما یؤجره او وکیل المتصرف او ولیه او وصیه. (شرح المجلة/۲۵۳/المادة: ۴۴۶)۔

هغو مره د سفر خرچ وصولولی شي څومره چې د هغه خرچه شوې ده. [۱]

د سرکاري دوايانو غلط استعمال

سوال: اکثرسرکاري اوغیرسرکاري ادراوکې دنوروسهولیاتوسره د ډاکټر سهولت هم مفت ورکول کیږي، اودالیدل شوي دي چې ددې سهولیاتوغلط استعمال. خاص طورباندې د دوايانو سهولت، داسې کوي چې دروغ ویلوسره بیماري ښودل شي. یایوډاکټرهم دې سکیم کې شامل کړي اوپه خپل نوم باندې ترې نه ډیرې دوايانې ولیکي. اوبیاهغه دوايانې په میډیکل سټورونوباندې په ارزان قیمت باندې خرڅې کړل شي اودخپل ضرورت نورشیان ترې واخلي، اودا کار داسې حجت سره کوي چې اکثرنوکران داخپل حق ګڼي. اودې ته بدویل هغوی له پاره دکنځلوبرابروي. مولاناصاحب! داسې مال چې دروغوویلوسره اواداري ته دوکه ورکولوسره حاصل شی دې ته حلال رزق ویل کیدای شي؟ اوددې په بدله کې چې کوم مال حاصل شي، هغه جائزدی؟

جواب: ستاسودسوال جواب خودومره واضح دی چې ماته لیکلوباندې هم شرم راځي. دا خو ښکاره خبره ده چې سرکاري یاغیرسرکاري اداري چې د. دوايانوکوم سهولت ورکوي، هغه د بیمارانو له پاره دی، اوس چې کوم کس بیمارنه دی هغه دپاره ددې سهولت حاصلولوهیڅ حق نه شته، که چیرې هغه ځان په خپله باندې بیمارکړي اوډاکټرته لاړشي اودوايانې حاصلې کړي نودا کبیره ګناه ده.

اول: دروغ اوجعل سازي. **دويم:** اداري ته دوکه ورکول.

دريم: ډاکټر ته رشوت ورکولوسره هغه په ګناه کې شریکول.

څلورم: دادارې مال ناحق خوړل اوددې څلورووارو‌شیانوپه حرام کیدواوکبیره ګناه کیدوکې هیڅ شک نه شته[۲]، اوپه کومه ګټه کې چې داڅلورګناهونه شامل وي دهغې

---

[۱] یلزم ان یکون الآجر متصرفاً بما یوجره او وکیل المتصرف او ولیه او وصیه.(شرح المجلة/۲۵۳، المادة: ٤٤٦)

[۲] عن ابی هریرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: آیة المنافق ثلاث، زاد مسلم: وان صام وصلی وزعم انه مسلم، ثم اتفقا: اذا حدث کذب، واذا وعد اخلف، واذا اؤتمن خان. (مشکوٰة/ ۱۷). ایضاً: عن عبدالله بن عمر رضی الله عنهماو ان رجلاً جاء الی النبی صلی الله علیه وسلم فقال.......یا رسول الله! ماعمل النار؟ قال: الکذب اذا کذب فجر واذا فجر کفر واذا کفر دخل یعنی النار. (مسند احمد/۲/۱۷٦). ایضاً: عن عبدالله قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: آیاکم والکذب! فان الکذب یهدی الی الفجور وان الفجور یهدی الی النار. . . . . الخ. (سنن ابی داؤد/۲/۳۲۵/ کتاب الادب). ومن غشنا فلیس منا. (مشکوٰة/ ۳۰۵). عن ابی هریرة رضی الله عنه قال: لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم: الراشی والمرتشی فی الحکم. (ترمذي/۱/ ۱۵۹/ ابواب الاحکام). ایضاً: لعن الله الراشی والمرتشی والرائش الذی یمشی بینهما. الحدیث. (کنز العمال/٦/ ۱۱٤). ولا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل. ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

دناپاکي، ناجائز کیدو ابې برکتي کې څه شک کیدای شي؟ الله تعالی دې زمونږ مسلمانانو ورونړوته عقل او ایمان نصیب کړي، چې هغوی حلال هم حراموله سره خوري!

د آرمي(پوځ) د مریضانو دپاره ځانګړي درمل په نورو خلکو استعمالول

سوال: زه په آرمي(پوځ) کې ډسپنسر یم، مونږ ته چې کومې دوایانې راځي، هغه یوازې د پاکستان د آرمي د مریضانو له پاره راځي، چې سیول(عامو) خلکو ته یې د ورکولو اجازه نه وي (د ایمرجنسي نه پرته) اوما د پاکستان آرمي دوایانې خرڅې کړي دي،اوس د پاکستان آرمي مریضانو ته خو دا پیسې نه شم ورکولی، ځکه چې هغوی ضرورت مند نه دي، د هغوی ضرورت ګورنمنټ پوره کوي، نو که زه پیسې سیول ضرورت مند مریضانو ته ورکړم نو آیا زما د ذمې نه به حقوق العباد ادا شي؟ یا که ګورنمنټ سره یې جمع کړم؟ خو د ګورنمنټ په عهدیدارانو باندې اعتبار نه شته.

جواب: چونکې ستاسو د قول مطابق د ګورنمنټ د طرف نه دا دوایانې د آرمي له پاره مخصوص دي، په دې وجه یې تاسو د آرمي په کاته کې جمع کړئ! [1] **والله اعلم**

له سرکاري بودیجې پاتې شویو پیسو باندې څه کول پکار دي؟

سوال: زید په یو دفتر کې سرکاري ملازم دی، دې دفتر ته مثلا یو لک روپۍ د کال د خرچې له پاره ورکول کیږي، چې په هغو کې لس زره روپۍ مثلا د دفتری ملازمینو د سفري اخراجاتو له پاره ځانګړې وي، پوره کال تیر شو خو په دې پیسو کې هیڅ نه دي خرچ شوي. د کال په آخر کې مجاز آفسر دا پیسې له استحقاق پرته خپله یا د دفتر یو ملازم ته ورکړې، نو آیا زید هم دا پیسې د استحقاق نه پرته وصول کړي؟ حال دا چې دا پیسې واپس په سرکاري خزانه کې نه شي جمع کولی، یا دې بغیر د نیت نه یو ضرورت مند یا دیني ادارې ته ورکړي؟ یا یې د مجاز افسر دپاره پریږدي؟ که زید دا پیسې خپله استعمال کړي؟ جوابات زر تر زره رالیږلو سره مهرباني وکړئ.

جواب: ګورنمنټ هغه پیسې د اخرجاتو دپاره ورکړې دي، که اخراجات نه کیږي، نو هغه پیسې نه تاسو استعمالولی شئ او نه ستاسو مجاز افسر! آیا ستاسو په عقل کې دا خبره راځي چې هغه پیسې تاسو ماته راکوئ؟ حال دا چې زما د دې دفتر سره هیڅ تعلق هم نه شته، په هر

بقیه د تیرمخ]. . (البقرة:۱۸۸). والمراد والله اعلم لا یأکل بعضکم مال بعض بالباطل. . . . . . . وأکل المال بالباطل علی وجهین احدهما اخذه علی وجه الظلم والسرقة والخیانة والغصب وما جری مجراه والآخر اخذه من جهة محظورة نحوالقمار. . . . . .الخ. (احکام القرآن للجصاص/ ۱/ ۲۵۰/ طبع سهیل اکیدمی)۔

[1] ان الله یأمرکم ان تؤدالأمانات الی اهلها. (النساء/۵۸). ایضًا: لا یجوز لاحد ان یتصرف فی ملک غیره بلا اذنه او وکالة منه. (شرح المجلة/ ۶۱/ رقم المادة: ۹۶، ایضاً: الأشباه والنظائر/۲۷۶/ الفن الثانی).

حال دې نوټ لیکلو سره پیسې ګورنمنټ ته واپس کول پکار دي، چې سرکال په دې پیسو کې هیڅ هم نه دي خرچ شوي. او ستاسو افسر مجاز چې کومې پیسې تاسو ته درکړې دي او څه یې خپله ساتلې دي، نو دا پیسې نه ستاسو دپاره جائز دي او نه ستاسو دمجاز افسر له پاره. [1] بلکې د هغو پیسو ګورنمنټ ته واپس کول ضروري دي. [2]

د سرکاري پیسو بې ځایه استعمال جائز نه دی

سوال: زید په یو دفتر کې ملازم دی، د هغه مجاز افسر هغه ته دیو شي له بازار ه د اخیستو له پاره سل روپۍ ورکړې، حال دا چې د هغه شي بازاری قیمت سل روپۍ دی. خو هماغه شی کوم چې زید ته په شل روپۍ ملاویږي اوس هغه شی په سرکاري کاته کې د سلو روپو ظاهر شوی دی او زید د سلو روپو په سرکاري رسید باندې دسخط هم کړی دی او مجاز افسر ته د شلو روپو والا قیمت نه دی ویل شوی اوس سوال دا دې چې زید دا بقایا (۸۰) روپۍ په خپل ذاتي استعمال کې راوستلی شي او که دا اتیا روپۍ مجاز افسر ته ورکړي، حال دا چې مجاز افسر به دا په خپل ذاتی استعمال کې راولي او دا خبره په دې وجه ښکاره ده چې په رسید کې سل روپۍ قیمت ظاهر شوی دی او افسر مجاز په دې باندې دسخط هم کړی دی، یا بغیر د صدقې د نیت نه دا پیسې یو ضرورت مند ته یا دیني طالب علم ته یا یوې دینې ادارې ته حواله کړل شي؟ په شافي جواب سره مو مستفید کړئ!

جواب: افسر مجاز هغه ته د شي د راوړلو حکم وکړ، هغه شی د شلو روپو ملاو شو، نو هغه ته د شلو روپو رسید کټ کول پکار و، او شل روپۍ ورته بیانول پکار وې، د زید د شلو په ځای سل روپۍ وصولول بد عهدي او خیانت دی، اوس د دې حل دا نه دی چې هغه زیاتې پیسې غریب مسکین ته ورکړي یا یو طالب علم ته یې ورکړي. ځکه چې هغه پیسې د ګورنمنټ دي په دې وجه دې څه داسې تدبیروکړئ چې اتیا روپۍ ګورنمنټ ته واپس شي، د مثال په طور که د بیا له پاره د ګورنمنټ دپاره څه شی اخیستل کیږي نو د سلو روپیو د شی دې شل روپۍ واخلي. یا دغه شان یو بل صورت تاسو سوچ کولی شئ، په هر حال د ګورنمنټ پیسې نه خو ستاسو دپاره جائز دي او نه ستاسو د افسر له پاره. [3]

---

[1] قال تعالي: ولا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل (قوله بالباطل) بالحرام يعنى بالربا والقمار والغصب والسرقة والخيانة، ونحوها. (تفسير بغوي/۲/۵۰).

[2] والحاصل انه ان علم ارباب الأموال وجب رده عليهم.(فتاوىٰ شامي/ ۵/۹۹/ مطلب فيمن ورث مالاً حراماً)

[3] ان الله يأمركم ان تؤدالأمالات الى اهلها. (النساء/۵۸). ايضًا: لا يجوز لاحد ان يتصرف فى ملك غيره بلا اذنه او وكالة منه. (شرح المجلة/۶۱/ رقم المادة: ۹۶، ايضاً: الأشباه والنظائر/۲۷۶/ الفن الثانى). ايضاً: قال تعالي: ولا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل (قوله بالباطل) بالحرام يعنى بالربا والقمار والغصب والسرقة والخيانة، ونحوها. (تفسير بغوي/۲/۵۰).

د ګورنمنټ سلینډر کوم چې والد صاحب راوړی و، زوی یې څنګه واپس کړي

سوال: زما د وفات شوي پلار تعلق دتعلیم دشعبې سره و، هغه په ګورنمنټ کالج کې پروفیسر و، تقریبا څلور پنځه کاله مخکې هغه د کالج نه د ګیس دوه سلنډرې (کومې چې د ګورنمنټ ملکیت وې) کور ته راوړلو سره د استعمال دپاره کېښودلې وې. په دې سلنډرو کې به موږ ګیس په خپلو پیسو باندې اچولو، تقریبا یو کال مخکې زما والد صاحب وفات شو، زه هغه سلنډر واپس کول غواړم چې زما په والد صاحب باندې دا قرض پاتې نه شي، خو مسئله دا ده چې که سلنډر واپس کوم نو شرم راځي چې خلک به څه وایي چې دومره موده یې د کالج سلنډرې ځان سره ایښې وې، او که د دې سلنډرو پیسې د کالج پرنسپل ته ورکوم نو شبه مې ده چې دا پیسې به د ګورنمنټ په کاته کې نه ځي او په دې کې هم هغه خبره ده چې خبره به ښکاره شي، په دې وجه زه غواړم چې ماته یو داسې لاره وښایئ چې هغه پیسې په داسې ځای کې ورکړم چې شرمندګي پکې هم نه وي او بوج مې هم د سر نه کوز شي.

جواب: د دې سلنډرو چې څومره قیمت دی، چونکې استعمال شده دي، په دې وجه په خپل یو پیژندګلو کس باندې د دې قیمت ولګوئ، او هغومره کتابونه اخیستلو سره په کالج کې داخل کړئ، ستاسو راز به هم ښکاره نه شي او د مالک هغه شی به هم ورسیږي. [۱]

سرکاري کاغذ د خپل کار له پاره استعمالول

سوال: کله موږ د ګورنمنټ کاغذ، قلم وغیره هم استعمالوو، د دې دپاره څه کول پکار دي، کوم چې موږ استعمال کړي دي؟

جواب: سرکاري کاغذ او قلم له ضرورت او اجازې پرته استعمالول نه دي پکار، او که وشو، نو هغومره معاوضه په سرکاري خزانه کې جمع کول پکار دي، خو د ګورنمنټ له طرف نه که د دې اجازه وي، نو بیا هغه بله مسئله ده. [۲]

د سرکاري قانون مطابق که ملازم د مالک نه مراعات وصول کړي، نو څه حکم دی؟

سوال: د سرکاري قانون مطابق که یو مالک خپل ملازم برطرف کړي، نو هغه به دا لاندې لیکل شوي واجبات ادا کوي:

---

[۱] من غصب شيئًا، ثم اخفاه وضمنه المالک قيته ملکه الغصاب لان المالک ملک قيمته بکماله والشيء المغصوب تنتقل ملکيته للغاصب. (الفقه الحنبی وادلته/۳/۱۱۲/ کتاب الغصب/ طبع بيروت).

[۲] لايجوز لاحد ان يتصرف فی ملک غيره بلا اذنه او وکالة منه او ولاية عليه،وان فعل کان ضامناً.(شرح المجلة/۶۱/ المادة: ۹۶).لايجوزتصرف فی مال غيره بلااذنه ولا ولايته. (الدرالمختار/کتاب الغصب/۶/ ۲۰۰)

الف: یا خو دې ملازم ته یوه میاشت مخکې خبر ورکړي چې ته د فلاني تاریخ نه فارغ یې، یا دې هغه ته د یوې میاشتې تنخواه په طور د معاوضه نوټس ادا کړي او فورا دې فارغ کړي.
ب: ګریجویټي چې څومره کلونه یې ملازمت کړی وي، د هغومره میاشتو تنخواه په طور د ګریجویټي.
ج: بونس څومره بونس چې د کلنیو حسابونو په موقع باندې ملازمینو ته ورکول کیږي.
د: هر ملازم د هرې میاشتې د ذمه داري د ادا کولو نه پس د څلورو ورځو د رخصت مستحق ګڼل کیږي، د کال په ختمیدو باندې ملازم ته دا حق حاصل دی چې هغه د اته څلویښتو ورځو رخصت یا تنخواه حاصله کړي، که مالکان یې رخصت ورکول نه غواړي، نو د هغه د رخصت معاوضه دې د دومره ورځو د تنخواه په صورت کې ادا کړي، که مالکان په دې واجباتو کې د څه پیسو د جزي یا کلي مقدار د ورکولو نه انکار وکړي نو لیبر کورټ به دا واجبات هم او هر جانه به هم اداکوي،د پوښتنه کولو خبره دا ده چې دا پیسې جزي یا کلي که مالکان د حکومتی ویرې نه په خوشحالي سره ادا کړي، نو د ملازم دپاره شرعی طور جائز او حلالې دي اوکه نه ؟
جواب: د کومو مراعاتو چې په سوال کې ذکر شوی دی، هغه مالکانو ته تسلیم دي، په دې وجه د هغو په حصول کې هیڅ قباحت نه شته.

د کارکونکي په کلنۍ ترقي کې دخنډ اچونکي افسر حکم

سوال: چې د یو کار کونکي په کلنۍ ترقي کې یو افسر خنډ اچوي، نو د هغه به څه حکم وي؟
جواب: که د کارکونکي ترقي د قاعدې په لحاظ سره د نوموړي حق جوړیږي، نو په دې ترقي کې خنډ اچونکی افسر به ګناهګار وي او د حق العباد ضائع کونکی سخت ګناهګار دی.

د ملازم له پاره د سرکاري شیا نو ذاتي استعمال جائز نه دی

سوال: زه په یو سرکاري کمپنۍ کې نوکري کوم، په دفتر کې د سرکاري کارونو له پاره د ټیلیفون سهولت موجود دی، ددې نه پرته د موټر سهولت هم موجود دی، چې د سرکاري کار له وجې نه یوخوا بل خوا ځي ،د جناب نه پوښتنه دا کول دي چې ایا څوک یا زه خپله سرکاري موټر یا ټیلیفون د خپلو ذاتي کارونو له پاره استعمالولی شم؟ مثلاً: زه روزانه خپل کور، ښځې اوبچیو ته ټیلیفون کوم، یاموټراستعمالوم، خپلوانو ته ټیلیفون کوم په کومه کمپنۍ کې چې زه کار کوم هغه زموږ د ښار نه کافي لرې ده، یعنې په بل ښار کې ده، چې هلته روزانه سهار او ماښام تلل راتلل ممکن نه دي، کمپنۍ زموږ د اوسیدو له پاره کالونۍ جوړه کړې ده، د جناب نه پوښتنه دا کول دي چې مهرباني وکړئ او دا بیان کړئ چې داسې د سرکاري شیانو استعمال ایا جائز دی؟ ددې شرعي حیثیت څه دی؟ څه خلک وایي چې داسې کول هیڅ ګناه نه ده؟

جواب: سرکاري شیان لکه ټیلیفون، موټریا نور شیان دا د سرکاري کارونو له پاره وي، د ذاتي استعمال له پاره نه وي، که د ګورنمنټ له طرف نه یو سړي ته د ذاتي استعمال له پاره اجازه وي، نو بیا صحیح ده، که نه، په خپل ذاتي کار باندې راوستل یې جائز نه دي [۱] د قیامت په ورځ باندې به ددې هم حساب کتاب کیږي.

د ډاکټر د لیکل شوې دوایي په ځای ناروغ ته د طاقت شیان اخیستل

سوال: زما اوس اوس واده شوی دی او زما ښځه ډیره کمزورې ده او لوبلډ پریشر یې وي، ماته د دفتر له طرف نه میډیکل مفت دی، ما څو ډاکټرانو ته ښودلې ده، هر څوک د طاقت او د وټامن ګولۍ ورکوي خو ښځه مې ګولۍ تیرولو سره قی کوي چې د هغه له وجې دوایانې پرتې پاتې شي ما چې ډاکټرانو ته دا خبره وکړه، نو هغوی وویل چې: اوولټین، هارلس، کمپلان، شهد وغیره ورکوئ، خو زما تنخوا دومره نه ده چې دا هر څه وکړی شم، ما ډاکټرانو ته وویل: نو هغوی وویل چې موږ تاته کومې دوایانې لیکلو سره درکړو، نو ته د کیمیسټ د دکان نه د هغو په بدل کې دغه شیان واخله ستاسو نه مې دا پوښتنه کوله چې که زه د دوایانو په ځای د طاقت له پاره اوولټین، هارلس، کمپلان وغیره واخلم، نو ایا دا به جائز او حلال وي؟

جواب: ایا د ګورنمنټ له طرف نه د دې اجازه شته؟ ایا که ډاکټران هم دا دوایانې لیکلو سره ورکړي، نو ګورنمنټ به د هغې د ورکولو اجازه نه ورکوي؟

د غلا کړې سرکاري دوایانو بدله څنګه خلاصه کړم؟

سوال: زید یو ډسپنسر دی، ډیره موده وړاندې به هغه د حکومت دوایانې پټولو سره خرڅولې، یعنې د هر یو شي قیمت به سل روپۍ و، نو بازار ته تلو سره به یې په څلویښت یا پنځوس باندې خرڅ کړه، ناڅاپه د الله پاک ویره د زید په زړه کې راغله، زید توبه وکړه، په دې خبره باندې اووه کاله تیر شول، ددې نه وروسته یې تر اوسه پورې هیڅ دوایي نه ده خرڅه کړې، زید په تبلیغ کې هم ځي راځي، پنځه وخته لمونځ کونکی دی، سهار او ماښام ذکر او اذکار هم کوي د زید په زړه کې اوس هم هغه د دوایانو مسئله اینښتې ده، ځکه چې زید ته معلومه ده چې حقوق العباد تر هغه وخته پورې نه معاف کیږي ترڅو چې بنده نه وي معاف کړي، زید ته دا پته هم نه شته چې ما څومره دوایانې خرڅې کړې دي؟ که زید د خپل ذهن مطابق اندازه ولګوي چې د دومره پیسو دوایانې به ما خرڅې کړې وي، پوښتنه دا کول دي چې زید د خپل ذهن مطابق حساب لګولو سره دا پیسه چیرته جمع کړي؟ ځکه چې د حکومت پاکستان په

---

[۱] لا یجوز لأحد ان یتصرف فی ملک غیره بلا اذنه او وکالة منه او ولایة علیه، وان فعل کان ضامناً. (شرح المجلة/۶۱/ رقم المادة: ۹۶). لا یجوز تصرف فی مال غیره بلا اذنه ولا ولایته. (الدرالمختار/۶ /۲۰۰/ کتاب الغصب/ طبع سعید).

عهدیدارانو باندې د زید یقین نه شته چې هغوی به په دې پیسو باندې دوایانې اخیستو سره مریضانو ته ورکړي.

جواب: د الله پاک شکر ادا کړئ چې الله پاک تاسو ته پوهه درکړه او د خپلو ګناهونو د ختمولو غم یې درسره پیدا کړ، تاسو داسې وکړئ چې څومره دوایانې تاسو د ګورنمنټ خرڅې کړي دي، د هغو حساب ولګوئ او په لږ لږ ضرورت مند مریضانو ته هغومره پیسې ورکوئ! [۱]

د ګورنمنټ په محکموکې غلا د شخصي غلا نه بدتر ده

سوال: تقریبا دوه کاله وړاندې زما مشر ورور او زما والد محترم د بجلۍ د غلا کولو طریقه خپله کړې وه، کومه چې تراوسه پورې جاري ده، ویل کیږي چې څوک په دنیا کې څه ښه یا بد عمل پریږدي، نو هغه ته د مرګ نه وروسته هم په قبر کې د هغې بدل ملاویږي، ویل کیږي چې ترڅو پورې په دنیا کې هغه بد عمل جاري وي د هغې ګناه به هغه مړي او د هغه ملګرو ته ملاویږي، دبجلي یوقومي اداره ده، دا د یو قوم امانت دی او همدغه شان ټیلي فون، د ټیکس غلا وغیره چې څه هم غلا کوي یا یې مدد کوي، ویل کیږي چې د قیامت په ورځ به د هغې بدله د اعمالو د کرنسۍ نه اخیستل کیږي، یعنې عملونه به ترې نه اخیستل کیږي، زموږ په نزد چې کومه بجلۍ غلا کیږي په دې لحاظ سره موږ د دې بجلي په استعمال سره چې کوم نیک عمل یا عبادت په دې رڼا کې کوو یقینا هغه به قابل قبول نه وي، ځکه چې غلا کول حرام دي او که دحرام شي استعمالولو سره څوک نیک کار کوي، نو یقینا به نه قبلیږي، مولانا صاحب! دا سوال چې ما کړی دی او په دې سوال کې چې ما د خپلو کومو خیالاتو اظهار کړی دی هغه صحیح دي او که نه؟

ددې جواب راکړئ چې زموږ نورو ډیر مسلمانانو وروڼو ته هم معلومه شي چې د ګورنمنټ د مال غلا کولو به هم د الله پاک په نزد د نیکو په بدل کې د غلا خساره پوره کولی شي، که کیدای شي، نو دا داسې خلکو انجام د حدیث نه ثابت وفرمایئ.

جواب: ستاسو خیالات صحیح دي، اګر چې تعبیرات مو صحیح نه دي، څنګه چې د شخصي املاک غلا کول ګناه ده، همدغه شان قومي املاک غلا کول هم ګناه ده، بلکې په ځینو اعتباراتو سره دا غلا زیاته سخته ده، ځکه چې د یو سړي نه خو معافي اخیستل ممکن دي او د پوره قوم نه د معافیاخیستو هیڅ صورت نه شته. [۲]

---

[۱] لأن سبيل الكسب الخبيث التصدق اذا تعذر الرد على صاحبه. (فتاوىٰ شامي/ ٦/٤٨٥/كتاب الحظر والاباحة).

[۲] وقسم يحتاج الى التراد وهو حق الآدمي والتراد ما فى الدنيا بالاستحلال او رد العين او بدله وأما فى الآخرة برد ثواب الظالم للمظلوم او ايقاع سيئة المظلوم على الظالم او انه تعالى يرضيه بفضله وكرمه. (مرقاة المفاتيح/ ١/ ١٠٢/ باب الكبائر).

د فارم اے خرڅول شرعي طور با ندې څنګه دي؟

سوال: زه اوس اوس د سعودي عرب نه بېرته راغلی یم، هلته مور ته د پاکستان د حکومت له طرف نه یو سهولت دا حاصل دی چې چاهلته دوه کاله تیرکړي وي هغه ته ګفټ اسکیم ملاویږي، دې اسکیم کې داسې وي چې تاسو دخپل خاندان یو کس ته موټر تحفه کې ورکولی شئ، هغه له پاره یو فارم چې هغه کې دا لیکل شوي وي چې دلته ستاسو څومره وخت شوی دی او موټر د چاپه نوم باندې لیږئ، بیا د سفارت له لوري د هغه تصدیق کول وي څه خلک خو موټر اخیستو سره پاکستان ته رسیدو باندې هغه خرڅ کړي او زیاتر خلک داسې کوي چې دغه فارم په پاکستان کې خرڅ کړي اوزما اراده هم د فارم د خرڅولو ده، زما د پوښتنې اصلي مقصد دا دی چې دا فارم خرڅول جائز دي او که نه؟ او ددې حاصل شوې پیسې به جائزوي او که ناجائز؟ که چیرې پیسې جائز نه دي، نو ایا زه دا فارم ضائع کړم یا دې باندې حاصل شوې پیسې بل ځای خرچ کړم؟

جواب: ددې فارم حیثیت د اجازه نامې دی او اجازه نامه د خرڅولو شی نه دی، له دې وجې ددې اخیستل او خرڅول صحیح نه دي.[۱]

د بس د کلنډر ټکټ نه ورکول

سوال: زه یو ملازم سړی یم، روزانه د کوټړي نه حیدرآباد ته ځم راځم، د پبلک بس نه موجودیت له وجې د ګورنمنټ په بس کې سفر کول وي، چې په هغه کې یې ځلور ځایه لیکلي دي چې: الله پاک ګوري ! کرایه ورکولو سره ټکټ ضرور حاصل کړئ، خو کلنډر ټکټ نه ورکوي، څو کرته د خولې وهلو نه وروسته اوس په خاموشۍ باندې مجبور یم، ایا زموږ له پاره په دې کې ګناه شته؟ موږ پیسې خو ورکړو خو هغه د کلنډر جیب ته لاړې شي، د ګورنمنټ خزانې ته نه ځي.

جواب: تاسو د هغوی افسرانو ته د دې شکایت وکړئ، ددې نه وروسته هم که ستاسو په شکایت باندې توجه نه ورکول کیږي، نو ستاسو ذمه به د الله پاک په نزد فارغه وي.

جعلي کارډ استعمالول

سوال: نن سبا د کالج کارډونه چې (کے تی سي) جاري کړي دي، هغه جعلي جوړیږي، دداسې کارډونو په ذریعه چې اصلي کرایه کې کومې پیسې بچت کیږي هغه استعمالول جائز دي او که ناجائز؟

---

[۱] لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة عن الملك قال فى البدائع الحقوق المفردة لا تحتمل التمليک ولا يجوز الصلح عنها. (شامي/٤/ ٥١٨/ كتاب البيوع)۔

جواب: جعلي کارډونه استعمالول کبیره ګناه ده او بدیانتي اوخیانت کې داخل دي.[۱]

دغه شان ځینې خلک ددې کارډونو په ذریعه باندې ریل ګاډي کې رعایتي ټکټونه استعمالوي، دا هم کبیره ګناه ده، چاچې داسې کارونه کړي وي هغوی ته پکاردي چې ددې په بدله کې صدقه وکړي چې دبدديانتي ګناه يې معاف شي.[۲]

د ذاتي کار له پاره په سفر کې د تعلیمي ادارې د کارډ په ذریعه رعایتي ټکټ استعمالول

سوال: زه یوزده کونکی یم، زموږ د تعلیمي ادارې له طرف نه د ادارې شناختي کارډ ورکول کیږي چې هغه موږ د سفر په دوران کې ښودلو سره رعایتي ټکټ اخلو، ایا موږ له پاره داسې رعایتي ټکټ اخیستل جائز دي؟ حال دا چې موږ د خپلو کارونو له پاره هم سفر کوو؟

جواب: که د محکمې له طرف نه ددې اجازه وي چې د خپل ذاتي ضرورت په سفر کې هم تاسو کارډ استعمالولی شئ، نو تاسو کارډ استعمالولی شئ، که نه، نه.

د مالک له اجازې پرته دشي استعمالول

سوال: عرض دادی چې موږ دوبیان یو، دچا جامې دهغه داجازې نه پرته نه شو اغوستی، ددې خبرې هرسړي ته پته ده، خو زموږ کاروبار کې اکثرداسې وي که په یوصاحب باندې قرض زیات شي، نو هغه خپلې جامې پریږدي اوبیانه راځي، دهغه له وجې زموږ پیسې بندې شي، دریومیاشتونه وروسته هغه جامو باندې زموږ ذمه داري ختمه شي، دغو دریومیاشتووروسته ایا موږ هغه جامې اغوستی شو او که نه؟

جواب: دجامود مالکانو پته خو تاسو ته معلومه وي، بیا یې هغو مالکانو ته ولې نه رسوئ؟ که چیرې دمالک پته نه وي معلومه، نودرې میاشتې هغه دلقطې په حکم کې داخل شي،

۱] عن ابی هریرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: المسلم اخوالمسلم، لا یخونه، ولا یکذبه، ولایخذله، کل المسلم علی المسلم حرام عرضه وماله ودمه.....الخ. (ترمذي/۲/۱٤). ایضًا: عن ابی هریرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: آیة المنافق ثلاث.....اذا حدث کذب، واذا وعد اخلف، واذا اوتمن خان. (مشکوٰة/ ۱۷). ولا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل. (البقرة: ۱۸۸). وفی احکام القرآن للجصاص (ج۱/ ۲۵۰) وأکل المال بالباطل علی وجهین احدهما اخذه علی وجه الظلم والسرقة والخیانة والغصب وما جریٰ مجراه۔

۲] سبیل الکسب الخبیث التصدق اذا تعذر الرد علی صاحبه. (شامي/٦/ ۳۸۵). وفی الهدایة: قال فان جاء صاحبها والا تصدق بها ایصالاً للحق الی المستحق وهو واجب بقدر الامکان. (هدایة /۲/٦۱٤) زید له دا کتل پکاردی چه زما په ذمه څومره کرایه واجب ده؟ په دغومره روپو دې ددغه ریلوې ټکټ واخلی اودغه ټکټ دې ضائع کړی.دهغې نه دې کارنه اخلی.(امداد الفتاویٰ ج۳ص۴۴۵ مکتبه دارالعلوم)

د مالک له طرف نه یې صدقه کړئ اونیت داساتئ که چیرې مالک راغی، نوزه به یې ورته قیمت اداکوم[۱]، که چیرې تاسو مستحق یئ، نو خپل ځان له پاره یې هم ساتلی شئ.[۲]

د مالک له اجازې پرته د نیالګي (ځانګې) اخیستل

سوال: ایا موږ په یوځای کې مثلاً سکول، کالج، هسپتال، پارک یا په بل یو ځای کې د مالک نه د پوښتنه کولو نه پرته یوه ځانګه وغیره ماتولو سره بل ځای کې د نال کولو په نیت باندې اخیستی شو؟ زموږ مقصد دادی چې دا بوټی په خپل کور کې ولګوو، د ځانګې ماتولو سره ضائع کول مقصد نه دي، نو ایا دا جائز دي؟

جواب: د مالک د اجازې نه پرته ځانګه اخیستل جائز نه دي.[۳]

د ملګروشی د هغوی له اجازې پرته استعمالول

سوال: زه په فوج کې ملازمت کوم، د ټریننګ په دوران کې موږ ټول ملګري یوځای اوسیږو، په دې دوران کې موږ د یو بل نه د ضرورت شیان اخلو، کله په پوښتنه کولو سره او کله پرته د پوښتنه کولو نه ما همدغه شان خوځله وکړل، کله داسې هم کیږي چې موږ شی اخیستلو سره نه واپس کوو معلومه نه ده چې څومره ځله دا عمل زما نه صادر شوی دی، اوس راته یاد هم نه دي چې کوم شی مې، کله د چا نه اخیستی و؟ او واپس کړی مې و او که نه؟ ماته اوس څه کول پکار دي؟

جواب: څومره ملګرو چې د یو بل شیان استعمال کړي دي، هغه په هغوی باندې معاف کړئ!

د پردي شي مالک ته واپس کول ضروري دي

سوال: دنن نه څوکاله وړاندې زما یو ملګري چې د یو اسلامي ملک نه یې تشریف راوړی وو، له ځان سره یې سامان وغیره هم راوړی و، هغه سامان کې یو شی داسې و چې هغه ماکورکې د ښودلو له پاره خپل کورته یوړو، خواتفاق خبره داده چې سمدستي زموږ په مینځ کې

۱]قال فان جاء صاحبها والا تصدق بها ایصالاً للحق الی المستحق وهو واجب بقدر الامکان وذالک بایصال عینها عن الظفر بصاحبها وایصال العوض وهو الثواب علی اعتبار اجازته التصدق بها وان شاء امسکها رجاء الظفر بصاحبها. قال فان جاء صاحبها بعد ما تصدق بها فهو بالخیار ان شاء امضی الصدقة وله ثوابها لأن التصدق وان حصل باذن الشرع لم یحصل باذنه فیتوقف علی اجازته. . . . . . . الخ. (هدایة/۲/ ۶۱۵/ کتاب اللقطة)۔

۲] قال فی التنویر: فینتفع الرافع بها لو فقیرًا والا تصدق بها علی فقیر ولو علی اهله وفرعه وعرسه. (ردالمحتار/٤/ ۲۷۹/ کتاب اللقطة)۔

۳] لا یجوز لأحد ان یتصرف فی ملک غیره بلا اذنه او وکالة منه او ولایة علیه. (شرح المجلة لسلیم رستم باز/ المادة: ۹۶/۶۱/ طبع مکتبه حبیبیه/کوئته).

اختلافات پيداشو او هغه اوسه پورې شروع دی، اوس مسئله داده چې د کوم صاحب نه ماهغه شی اخيستی و، هغه ماباندې الزام ولګاو اوزمانيت بالکل صفاو اودی اودهغه هغه شی اوسه پورې هماغه شان پروت دی، څنګه چې دنن نه اته نهه کاله وړاندې مادهغه نه اخيستی و. پوازې دالزام لګولو اودغوسې له وجې (چې غوسه حرامه ده) ماهغه ته هغه شی واپس نه کړ (الله تعالی مې دې معاف کړي) دهغه شي باره کې مانه چاته ويلي دي اونه مې چاته ښودلی دی، اوس دابوج نورنه شم اوچتولی، زه غواړم چې هغه چيرته استعمال کړم اوزماداخواهش دی چې دهغې قيمت غريبانانو کې تقسيم کړم اوهغه شی ځان سره وساتم، ايا داسې ممکن ده؟ يا هغه ته خپل شی واپس کړم يايې څه اسلامي ځای کې کيږدم، خو داعمل زه ښه نه ګڼم اوزه پوهيږم چې دچاکوم مال حق وي، هغه ته ملاويدل پکاردي) خومجبوري داده چې اوس هغه شی هغه ته نه شم واپس کولی، وجه يې داده چې اوس هغه زموږ نه ډيرلرې اوسيږي دويمه خبره داده که چيرې زه هغه ته هغه شی واپس کړم، نوددې له وجې به زمابدنامي وشي اوبيابه پته نه شته چې ماباندې څومره الزامونه ولګول شي، زه دې عمل نه بچ کيدل غواړم اوس تاسوته خواست دی چې ماته څه داسې طريقه وښايئ چې زه د شرميدونه بچ شم اوهغه دغه شی اوس هغه ته نه شي رسيدای.

جواب: دهغه شي نه صدقه کول جائزدي اونه پخپله دهغې استعمالول جائزدي، هغه مالک ته واپس کول فرض دي[١] که ددې ځای ذلت اوبدنامي موخوښه نه وي، نودقيامت په ورځ ذلت او بدنامي اودهغه په بدله کې خپلې نيکي ورکولوته تيارشئ![٢]

د بنګړيو کاروبار څنګه دی؟

سوال: د بنګړيو کاروبارکول جائزدي اوکه ناجائز؟ نن سبا د بنګړيو کاروبار فيشن کې شامل دی، اودوکان کې ښځې بنګړي اخلي او اچوي يې هم، دسړيو له پاره ښځوته بنګړي اچول خوصحيح نه دي، خو هغه وخت کې ذهن بالکل صفاماحول کې وي کله چې انسان په خپله روزي باندې ولاړوي، دهغه ذهن ګنداخيالاتوته نه ځي، ايا دې لحاظ سره داکارصحيح دی اوکه نه؟ که چيرې ښځې خپل سائز ښودلو سره بنګړي واخلي، نوبياداکاروبارڅنګه دی؟ هغوی سره سړي لين دين کولی شي اوکه نه؟ زماامیددی چې تاسوبه ماته زمادسوال پوره جواب راکړئ چې زه مطمئن شم زمادبنګړيودوکان دی، لمونځ هم کوم، ايا ددې کارګټه

---

[١]]ان الله يأمركم ان تؤدوالأمٰنٰت الى اهلها. (النساء/ ٥٨). عن ابى هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:اد المانة الى من ائتمنک ولا تخن من خانک. (ابوداؤد/٢/١٤٢/ كتاب البيوع/ طبع امداديه)

[٢]] وقال النبى صلى الله عليه وسلم: رحم الله عبداً كانت لأخيه عنده مظلمة فى عرض او مال فجاء ه فاستحله قبل ان يؤخذ فليس ثم دينار ولا درهم، فان كنت له حسنات اخذ من حسناته. (ترمذي/٢/٦٧/ ابواب صفة القيامة)_

حلاله ده؟ د دې کار د کټې نه انسان زکات او خيرات ورکولی شي؟ قبليږي به او که نه؟ جواب راکړئ او د شکريه اداکولو موقع راکړئ!

جواب: د ښځو د پاره خوځول خو جائز دي[۱] خو نامحرمه ښځو ته بنګړي اچول جائز نه دي[۲] زړه اوماحول که هرڅومره صفاوي، دا کار حرام دی که چيرې ښځې د خپل سائز بنګړي درکړي او تاسو هم د هغې سائز بنګړي هغوی ته حواله کړئ، نو دا جائز دي.

د سرو زرو ګوته جوړونکي زرګر

سوال: د سرو زرو لاکټ وغيره، زنځير د سړيو له پاره استعمالول جائز نه دي. که چيرې يو ورور موږ باندې په فرمائش جوړول غواړي، نو په جوړونکي باندې به ګناه وي؟

جواب: د سرو زرو ګوته جوړول جائز دي، سړيو له پاره د هغې په ګوته کول حرام دي[۳] له دې وجې به تاسو ګناهګار نه يئ، خو که چيرې تاسو د سړيو د ګوتو جوړولو نه انکار وکړئ، نو دا به غوره وي.

غير شرعي جامې ګنډل څنګه دي؟

سوال: زيد د درزي توب (خياطي) کار کوي، هغه ته د ګنډلو له پاره د سړيو او ښځو جامې راځي او سني دور کې هغه ته د ګاک (مشتري) د فرمائش مطابق ډيزائن ورکوي، مثلاً: د ښځو جامې تنګې، د سړيو پتلون او کالر والا قميص وغيره، نو دې کې کاريګر، د جوړولو له وجې د ګاک سره ګناهګار دی او که نه؟

جواب: داسې جامې جوړول چې هغې کې د سړي او د ښځې د ستر اندامونه واضح شي صحيح نه دي[۴] کاريګر باندې به د اغوستلو او تيارولو ګناه نه وي، خو د مد د کولو ګناه به پرې وي[۵] له دې وجې ښه خبره داده چې داسې جامو جوړولو نه ځان وساتل شي، خلکو سره د

۱] قال العلامة العثمانى رحمه الله تعالى: يجوز للنساء لبس انواع الحلى كلها من الذهب والفضة والخاتم والحلقة والسوار والخلخال والطوق والعقد والتعاويذ والقلائد وغيرها. (اعلاء السنن/ ۱۷/ ۲۹۳)۔

۲] ولا يحل له ان يمس وجهها ولا كفها وان كان يأمن الشهوة وهٰذا اذا كانت شابة تشتهى. . . . الخ. (عالمگيري/۵/ ۳۲۹/ كتاب الكراهية/ طبع رشيديه كوئټه)۔

۳]ويكره للرجال التختم بما سوى الفضة كذا فى الينابيع، والتختم بالذهب حرام فى الصحيح، كذا فى الوجيز لكردرى. (عالمگيري/۵/ ۳۳۵/ كتاب الكراهية)۔

۴]وهٰذا كله اذا كان الثوب صفيقاً لا يصف ما تحته فان كان رقيقاً يصف ما تحته لا يجوز لان عورته مكشوفة من حيث المعنٰى، قال النبى صلى الله عليه وسلم: لعن الله الكاسيات العاريات. (البدائع الصنائع/۱/ ۲۱۹/ طبع سعيد)۔

۵]"ولا تعاونوا على الاثم والعدوان" يعنى لا تعاونوا علٰى ارتكاب...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

جګړو او اعتراض نه بچ کېدو له پاره دوکان باندې لیکل پکار دي چې غیرشرعي جامې دلته نه جوړېږي.

د سړیو له پاره د ریښمو جامې جوړول

سوال: زید یو درزي(خیاط) دی او د کاردوران کې د الله تعالی حکمونه او لمونځ پابندي سره اداکوي، ایا دا پیشه د حلاله رزق ده؟ ځکه چې زید د سړیو له پاره د وریښمو جامې هم ګنډي او سړیو له پاره وریښم اغوستل منع دي، اوس که چیرې د سړیو جامې(کومې چې د وریښم د تارونونه جوړې وي) نه ګنډي، نو لکه چې خپل رزق ته لتې ورکوي او که چیرې یې ګنډي، نو د ګناه په کار کې به مدد کونکی او برخه دار شي.

جواب: خالص وریښم د سړیو له پاره حرام دي[۱]، خو مصنوعي وریښم حرام نه دي، نن سبا عام رواج هم د دې دی، خالص وریښم خو به ډیر مالدار سړي اغوستی شي خالص وریښم د سړیو له پاره ګنډل مکروه ضرور دي[۲] خو د درزي ګټه حرامه نه ده.

په ټوکو او کیسو باندې ګټل شوې پیسې څنګه دي؟

سوال: یو سړی دی چې هغه ټوکو او کیسې کولو سره پیسې ګټي، په نورو الفاظو کې دا چې هغه دا کار (ټوکې کول) د خپل رزق ګټلو ذریعه جوړه کړې ده، ایا د داسې سړي ګټه حلاله ده که حرامه؟ داسې کس نه هدیه اخیستل جائز دي؟ داسې سړی په دغه ګټه باندې حج کولی شي؟ که چیرې هدیه ترې واخیستل شوه، نو د هغې استعمال څنګه پکار دی؟ نن بساد تیټرهالونه جوړ شوي دي او هغې کې استیج شوګانې مثلاً: ډرامې او ګانې بجانې وغیره وي، د داسې تیټر هالونو د مالک، اداکار او هدایت کار ګټه وغیره حلاله ده او که حرامه؟ او ایا داسې ګټې باندې حج وغیره کیدای شي؟ ایا د داسې کس نه هدیه اخیستل کیدای شي؟ که چیرې هدیه واخیستل شي، نو دغه هدیه څنګه حلال کیدای شي؟

جواب: ټوکې کول که چیرې په جائز حدود کې وي، نو ګنجائش شته، خو دا د رزق ګټلو ذریعه جوړول صحیح نه دي[۳] استیج شوګانې، ډرامې او ګانې بجانې حرامې دي[۴] داسې ګټه

بقیه د تیرمخ].. المنهیات و لا علی الظلم. (تفسیر مظهري/ ۳/ ۱۹/ طبع مکتبه اشاعت العلوم/ دهلی)۔

۱] لا يحل للرجال لبس الحرير ويحل للنساء لان النبی صلی الله علیه وسلم: نهی عن لبس الحرير والديباج وقال انما يلبسه من لا خلاق له فی الآخرة. . . . . الخ. (هداية /٤/٤٥٥/ كتاب الكراهية)۔

۲]"ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان". یعنی لا تعاونوا علی ارتکاب المنهیات ولا علی الظلم. (تفسیر مظهري/ ۳/ ۱۹/ طبع اشاعت العلوم کراچی)۔

۳]لا تكثروا الضحک، فان كثرة الضحک تميت القلب. (كنز العمال/۳ / ٤٨٨/ الحديث رقم: ۷۵۵۱)۔

٤]ولا يجوز الاستئجار علی الغناء والنوح وكذا سائر الملاهی لانه استئجار ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

باندې حج کول داسې دي لکه چې څوک خپل بدن او جامو باندې ګندګي ووهي او د چا مشر سړي لیدو له پاره د هغه کور ته لاړ شي.[۱]

دفتري کارونوکې د دیانتداري اصول

سوال: دفترونوکې چې د کومو افسرانو نه لاندې خلک وي، د هغوی نه تقریبا یو یادوه ګنټې مخکې تلو له پاره مور روزانه اجازه اخیستی شوچې نورکارونه هم وکړل شي او په دفترونو کې زیات ترکارنه وي او کوم کارچې وي هغه زرختم شي، یا بله ورځ هم کیدای شي اجازه ملاویدو باندې د دغه وخت تنخوا به جائزوي او تنخوا افسر نه حکومت ورکوي؟ افسرهم د چاماتحت وي او هغه هم د بل چا، دغه شان هرڅوک بل چاماتحت وي، نود خپل افسرپه اجازه باندې به عمل کول وي چې هغه ته به جواب ورکول وي او که د حکومت چې هغه د څه پوښتنه نه کوي؟ (د دې سوال د هریو طرف جواب راکړئ که نه، اطمینان به ملاونه شي)

جواب: دې مسئلې کې اصول دادي چې د محکمې د قانون مطابق د دفتر د حاضري یو خاص وخت مقرروي او د هغه نوکرته تنخوا ملاویږي، له دې وجې د مقررشوي وخت نه غیرحاضري جائز نه ده او د غیرحاضري د وخت تنخوا هم حلاله نه ده[۲] خو ځینې حالتونه داسې کیدای شي چې هغه باندې قانون هم د لچک او رعایت معامله کوي، مثلاً: یو نوکرته یوناڅاپه دیو ضروري کارله پاره تلل پیښ شول، داسې صورتونوکې د مجاز افسرنه د اجازه اخیستلو ګنجائش شته، خو د وخت نه مخکې د تلو معمول جوړولو سره د هغوی له پاره د دغه وخت تنخوا حلاله نه ده، که څه هم هغوی د افسرپه اجازه باندې تللي وي، که چیرې هغوی د دغه وخت تنخوا اخلي، نوحرام به خوري او هغوی ته اجازه ورکونکي افسربه هم ګناهګاروي او د قیامت په ورځ به نیول کیږي[۳] پاتې شود اصورت چې د دفترټول کارختم شو او اوس نوکران فارغ دي، ایا هغوی ته د وخت ختمیدو پورې په دفتر کې ناسته پکار ده؟ یا دې صورت کې هغوی ته د مجازافسرنه د چوټې اجازه اخیستل پکاردي؟ زما په خیال دفترونوکې د کاررش وي او ډیرزیات فائلونه پراته وي له دې وجې داسې صورت نه شي راتلی چې نوکران ټول کارختم کړي او که چیرې کله ناکله داسې صورت راشي، نو دې باره کې د محکمې د قانون نه پوښتنه کول پکاردي چې ایا داسې صورت کې نوکرانوته د وخت

بقیه د تیرمخ]. على المعصية، والمعصية لا تستحق بالعقد. (هداية/۳/۳۰۳/ باب اجارة فاسدة)۔

۱] عن ابى هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان الله طيب لا يقبل الا طيباً، وان الله امر المؤمنين بما امربه المرسلين فقال: ياايها الرسل كلوا من الطيبات واعملوا صالحا....الخ.(مشكوٰة/ ۲٤۱/ طبع قديمى)

۲]وليس للخاص ان يعمل لغيره، ولو عمل نقص من اجرته بقدر ما عمل.......الخ. (شامية/ ٦/٧٠/ كتاب الاجارة/باب ضمان الاجير/ طبع سعيد)۔

۳]ولا تعاونوا على الاثم والعدوان يعنى لاتعاونوا على ارتكاب المنهيات ولاعلى الظلم.(تفسيرمظهري/ ۳/۱۹)

ختميدو پورې دفترپابندي لازم ده ياهغوی ته دکارختمولونه وروسته کورته دتلواجازه شته؟ که چيرې قانون هغوی ته داسې حالت کې کورته دتلواجازه ورکوي، نودهغوی دغيرحاضري تنخوا به دهغوی دپاره حلاله وي اوکه چيرې قانون اجازه نه ورکوي، نوتنخوا به حلاله نه وي اوکه چيرې ديونوکرپه ذمه باندې يوخاص کاروي اوهغه ته ويل شوي وي چې ته به داکارپوره کوې، که هغه ټول کارپه لږوخت کې وکړي ياډيرکې، نوددې کاردپوره کولږنه وروسته به ورته د تلو اجازه وي[۱]

سوال: ددفترپه وخت کې چې کله څه کارنه وي، نوسيټ (چوکۍ) پريښودوسره اخوا ديخوا تللی شي؟ کتابخانه، کينټين يا د دفترنه بهرذاتي کار له پاره؟ اودغسل خانې وغيره له پاره خوسيټ پريښودل وي؟

جواب: پورته ددې جواب هم راغلی دی، که چيرې قانون دسيټ پريښودو اجازه ورکوي، نوهيڅ بده خبره په کې نه شته، که نه، د ضرورت نه پرته سيټ پريښودل به جائزنه وي.[۲]

سوال: ددفتروخت سهار اته بجونه دوه نيموبجوپورې دی، خوانچارج (ناظم) د نهونه دوه نيموپورې دراتلوويلي دي اوپخپله هم نهه بجې راځي، نوخبره دانچارج منل پکاردي کوم چې زموږنه کاراخلي يادحکومت کوم چې موږته تنخوا راکوي اوچاچې وخت مقررکړی دی؟

جواب: دقانون مطابق دانچارج داخبره غلطه ده، په دې باندې عمل کول جائزنه دي اوددومره وخت تنخوا هم حلاله نه ده.[۳]

سوال: کوم افسرچې دنهونه دوه نيموپورې وخت مقررکړی و، هغه لاړو، دهغه په ځای باندې بل راغی، خوهغه هم دې باره کې هيڅ ونه ويل اوهغه هم نهه بجې راځي، نوخبره به دهغه مخکې افسر والا چليږي اوکه پخپله باندې وخت مقررول پکاردي؟

جواب: دقانون خلاف نه مخکې ته اجازه شته اونه دويم ته اوکه چيرې قانون دې افسرانوته ددې رعايت کولواجازه ورکوي، نوبيابه دې خبرې باندې عمل کول جائزدي، که نه، هغه افسران به هم خيانت کونکي وي اودهغوی په خبره باندې عمل کونکي نوکران هم.

---

[۱] والاجارة لا تخلو اما ان تقع على وقت معلوم او على عمل معلوم، فان وقعت على عمل معلوم فلاتجب الاجرة الا باتمام العمل. . . . . وان وقعت على وقت معلوم فتجب الاجرة بمضى الوقت ان هو استعمله او لم يستعمله. (النتف فى الفتاوىٰ/ ۳۳۸/ كتاب الاجارة)۔

[۲] وليس للخاص ان يعمل لغيره، ولو عمل نقص من اجرته بقدر ما عمل......الخ. (شامية/ ۶/ ۷۰/ كتاب الاجارة/باب ضمان الاجير/ طبع سعيد)۔

[۳] وفى الفتاوى الفضلى واذا استأجر رجلاً يوماً يعمل كذا فعليه ان يعمل ذٰلک الى تمام المدة ولا يشغل بشيء آخرسوى المكتوبة(شامي/۶/ ۷۰/كتاب الاجارة باب ضمان الاجير/ مطلب ليس للاجير الخاص....الخ

سوال: د دفتر وخت اتو نه دوه نیمو بجو پورې دی. خو ټول افسران او نوکران نهه بجې راځي او کار هم نهه بجې شروع کیږي، نو اته بجې راتلو سره څه وکړو؟

جواب: دفتر ته راشئ کینئ او تنخوا حلاله کړئ![1]

سوال: که یو څوک نیمه ګنټه یا یوه ګنټه د دفتر د وخت نه وروسته راځي. خو د غه وخت د چوټې نه وروسته دفتر کې پاتې کیدو سره پوره کړل شي، نو شروع کې چې د نیمې یا یو ګنټې غیرحاضر او سید و له وجې د هغه وخت تنخوا ناجائزه وه، اوس وخت پوره کولو سره به هغه جائز شي؟

جواب: نه! د دفتر چې کوم وخت مقرر دی هغې کې خیانت کولو سره او زیات وخت کې کار ختمولو سره تنخوا نه حلالیږي.[2]

سوال: کله چې پته ولګیږي چې اوس څه کار نه شته، نو واپس تللی شو او چې هغه وخت د چوټې کولو نه وي؟

جواب: د دې جواب پورته ذکرشوی دی که چیرې ستاسو په ذمه باندې د مقررشوي وخت پابندي نه وي، بلکې د مقررشوي کارپابندي وي، نو د کار پوره کولو نه وروسته تاسو ازادیئ او که چیرې ستاسو په ذمه باندې د وخت پوره کولو پابندي ده که کار وي او که نه وي، نو تاسو نه شئ تللی.[3]

سوال: که یوه ورځ ذاتي کار وي، نو د افسر نه اجازه اخیستلو سره تللی شو؟ او د هغې ورځې د پاتې وخت تنخوا به جائزه وي؟

جواب: که غیرقانوني طریقې سره چوټې وکړل شي، نو د تنخوا د حلال کیدو سوال هم نه پیدا کیږي.

سوال: د لمونځ یا ډوډۍ له پاره چې کومه وقفه ملاویږي، د غه دوران کې په دفتر کې خپل سیټ باندې ناست وي که څه کار وي او که نه او د غه شان د لمونځ او ډوډۍ له پاره ملاویدونکې وقفې برابر وخت مخکې تللی شي؟ یعنې که چیرې د غه وقفه د نیمې ګنټې وي، نو د چوټې مقررشوي وخت نه نیمه ګنټه مخکې تللی شي؟

۱] تفصیل د پاره اوګورئ: معارف القرآن ج۸، ص۶۹۴۔

۲] والاجارة لا تخلوا اما ان تقع علی وقت معلوم او علی عمل معلوم، فان وقعت علی عمل معلوم، فلا تجب الاجرة الا باتمام العمل. . . . . وان وقعت علی وقت معلوم فتجب الاجرة بمضی الوقت ان هو استعمله او لم یستعمله. (النتف فی الفتاوی/۳۳۸/کتاب الاجارة)۔

۳] (والثانی) وهو الأجیر الخاص ویسمٰی اجیر وحد (وهو من یعمل لواحد عملاً موقتاً بالتخصیص ویستحق الأجر بتسلیم نفسه فی المدة وان لم یعمل. . . . . الخ. (درمختار/ ۶۹/۶/ کتاب الاجارة)۔

جواب: نه! دغه وقفه د ضرورتونو پوره کولو ده، د کار وخت نه دی، د کار د وخت په بدله کې تاسو هغه وخت کار کولو سره خپله ذمه داري نه شئ ختمولی.

سوال: لمونځ وروسته اداکول صحیح دي، ځکه چې دفتر کې لاندینو جامې بدلولو کې ډېر وخت لګیږي او هغه د متیازونه وروسته یا هسې قطرې راتلو سره خرابیږي؟

جواب: لمونځ که چیرې د خپل مقرر شوي وخت نه وروسته کړل شي. نو د الله تعالی مجرم او خپل ذات سره به خیانت کول وي[۱]، تاسو داسې جامې ولې اچوئ چې هغې کې لمونځ نه اداکیږي او یا د لمونځ کولو له پاره د هغو د بدلولو ضرورت وي.

سوال: د دفتر کاغذ، قلم او نورشیان د خپل ضرورت له پاره استعمالیدای شي او چې استعمالولو باندې یې څه پابندي نه وي؟

جواب: که چیرې د حکومت یا محکمې له طرف نه اجازه وي، نو د دفتر سامان د ځان له پاره استعمالولی شی. که نه، نه. [۲]

سوال: د نوکرۍ نه مخکې معائنه کول وي، کوم خلک چې معائنه کوي هغوی وایي د چایو او بو پیسې (رشوت) غواړي، که ورنه کړل شي، نو څه بندیز پیداکوي او د هغې نتیجه به د بې روزګارۍ وي، که چیرې مونږ مجبور یو، یا په خپله خوشالي باندې د هغه خلک حق یا محنت ګڼلو سره د بې روزګارۍ نه د بچ کېدو له پاره هغوی ته پیسې ورکړو، نو دا به رشوت وي؟

جواب: رشوت د خنزیر هډوکي دي او رشوت اخیستونکي خارښتي سپي یا لیوني سپي دي، که چیرې هغه د دې حرام هډوکي نه پرته نقصان درکوي، نو بیا مجبوري ده. [۳]

سوال: کوم افسر چې سفارش کولو سره نوکري ورکړې وي اوس وایي چې په دې خوشالي کې مونږ له پاره دعوت وکړه او څه غیرحاضري په حاضرو کې د بدلولو په خوشالي کې هم او د کار کولو نه مخکې داسې څه معاهده نه وه شوې، نو ایا اوس د هغه له پاره دعوت کول به رشوت وي؟

جواب: د سفارش معاوضه رشوت دی. [۴]

---

[۱] قال تعالى: "ان الصلوٰة كانت على المؤمنين كتٰباً موقوتاً". (النساء: ۱۰۳)_

[۲] وعن ابي حرة الرقاشي عن عمه قال:قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الا لا تظلموا الا لا يحل مال امريء الا بطيب نفس منه. (مشكوٰة/ ۱/ ۲۵۵/ باب الغصب والعارية)_

[۳] قال تعالى: "فمن اضطر غير باغ ولا عاد فلا اثم عليه، ان الله غفور الرحيم" (البقرة: ۱۷۳). ايضاً: الضرورات تبيح المحظورات. (الاشباه والنظائر/۸۵/ طبع بيروت). قال العلامة ابن عابدين رحمه الله وما يدفع لدفع الخوف من المدفوع اليه على نفسه او ماله حلال للدافع حرام على الآخذ، لان دفع الضرر عن المسلم واجب ولا يجوز اخذ المال ليفعل الواجب........الخ. (شامي/۵/ ۳۶۲/ مطلب فى الكلام على الرشوة/ طبع ايچ ايم سعيد)_

[۴] وفى الكشاف المصطلحات: الرشوة لغة ما يتوصل به الى الحاجة بالمضايقة...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه

غلط عمر ليکلو سره د ملازمت تنخوا اخيستل

سوال: په پاکستان کې عموما خلک د خپلو ماشومانو عمر کم ليکي چې په مستقبل کې ورته فائده وي د ريټائرډ (تقاعد) کيدو په عمر کې يې ناجائز د دوه درې کالو اضافه وشي، اوس مسئله داده چې په دې اضافي سره چې کومه تنخوا ملاويږي، ايا هغه جائز ده يا ناجائز؟ ځکه چې هغه زياتي کال د بل چا حق دی کوم چې عمر زياتولو سره يې بل سړی حاصل کړي.

جواب: تنخوا خو خير حلاله ده که کار حلال وي، خو د دروغو گناه به يې هميشه په سر وي.

د ټاکل شوې تنخوا نه زياته د مقدمې په ذريعه اخيستل

سوال: ما په يو ځای کې کار کاو، اوس مې زړه موړ شوی دی، پنځه کاله مې وشو د نوکري کولو د مالک سره چې مې کومه معاهده وه يعنې تنخوا مقرر وه هغه ماته ملاويږي هره مياشت مقرر تنخوا ماته ضرور ملاويږي اوس يو سړي مشوره راکړې ده چې ته په کورټ کې مقدمه وکړه، کافي پيسې به درته ملاو شي حال دا چې زما حق يعنې چې کومه تنخوا مقرر وه هغه ماته ملاويږي، اوس که زه مقدمه وکړم او ماته چې کومې پيسې ملاو شي، نو ستاسو د هغې په باره کې څه خيال دی ايا دا جائز دي؟

جواب: تاسو سره يې چې د څومره تنخوا معاهده شوې وه هغه خو ستاسو له پاره حلاله ده، ددې نه زياته که ته وصول کړې نو دا به غصب وي، که ستاسو له پاره هغه تنخوا کافي نه وي، نو تاسو معاهده ختمولی شئ [1]

د غير حاضري کونکي ماسټر له پاره پوره تنخوا اخيستل

سوال: يوعالم سړی په يوسکول کې ماسټردی، خو هغه د خپلې علاقې د خلکو په معاملاتو کې دومره مصروف دی چې باقاعدگي سره هغه ته په سکول کې د حاضري موقع نه ملاويږي، بلکې زيات نه زيات په مياشت کې به يې اولس يا اتلس حاضري جوړيږي، نو ايا هغوی له په دې باندې پوره تنخوا اخيستل جائز دي چې هغوی په خدمت خلک او د خلکو په کارونو کې مصروف دي په داسې حال کې چې په سکول کې بل داسې ماسټر موجود وي کوم چې د هغه ساعت (پيريډ) اخيستی شي؟

بقيه د تيرمخ]... بان تصنع له شيئاً ليصنع لک شيئاً آخر. (مجموعة قواعد الفقه/۳۰۷). ايضاً: اخذ المال ليسوى امره عند السلطان دفعا للضر او جلباً للنفع وهو حرام على الآخذ. . . . . الخ. (شامي/٥ / ۳٦۲/ طبع ايچ ايم سعيد)۔

[1]] الاجارة بعد ما انعقدت صحيحة لا يجوز للآجر فسخها بمجرد زيادة الخارج في الاجرة. (شرح المجلة/۲٤٥/ المادة: ٤٤١/ طبع حبيبيه/ كوئته).

جواب: ماسټر صاحب ته تنخوا خو د استاذي ملاويږي. د خدمت خلک خو ورته نه ملاويږي. له دې وجې چې هغوی ځومره لوستل کوي د هغومره تنخوا اخيستلو مستحق دی. د هغه نه زياتې ناجائزه اخلي. [۱]

د غلط بيانۍ کولو سره د تنخوا د اخيستلو شرعي حيثيت

سوال: د پاکستان نه يو صاحب جعلي سرټيفيکيټ جوړولو سره دلته سعودي ته په يو لوی پوسټ باندې فائز شوی دی، د پاکستان متعلقه حکام ډير حيران شو. ځکه چې په پاکستان کې دې صاحب په ماضي کې ددې عهدې د اسسټنټ په حيثيت باندې کار کړی و او د خپل نالائق والي له وجې نه د اسسټنټ د عهدې نه هم د متعلقه محکمې نه وتلی و. د اسسټنټ نه وړاندې محنت کولو سره قانوني طور ترقي کول د هغه له پاره قطعي ناممکن و. دغه شان هغوی خو په دې دنيا کې په چالاکي سره د جعلي سرټيفيکيټ (اسناد) په ذريعه د نورو ملکونو خلکو نه بيوقوفه جوړ کړل او دلته په دې لويه عهده باندې کار کوي دغه شان هغوی د پاکستان نه د راتلونکي يو موزون او قابل انسان حق هم ضائع کړ اوس به د هغوی د ګټې شرعي حيثيت څه وي؟ ايا ډير حجونه او عمرې کولو سره د هغوی دا قصدا کړې ګناه ختميدلی شي؟

جواب: د دروغو او جعل سازي په ذريعه يو عهده او منصب حاصلول خو ښکاره ده چې حرام دي او دروغ او دوکه ورکولو باندې چې ځومره وعيدونه راغلي دي، دا سړی د هغو مستحق دی، مثلاً په دروغژنو باندې د الله پاک لعنت دی [۲] د رسول اللهﷺ ارشا دی چې دوکه کونکی زموږ نه نه دی [۳] له دې وجې جعل سازي که وړه وي يا لويه، د داسې سړي په بدکاره او ګناهګار کېدو کې هيڅ شک نه شته، الله پاک ته توبه کول پکار دي، پاتې شوه دا مسئله چې د داسې سړي ګټه حلاله ده که حرامه؟ له دې وجې دا اصول ياد ساتل پکار دي چې که دا سړی ددې منصب اهليت او صلاحيت لري او کار هم صحيح کوي، نو د هغه تنخواه حلاله ده او که د منصب هيڅ اهل نه وي، يا کار صحيح طريقې سره نه شي کولی، نو د هغه تنخوا حرامه ده [۴] دا اصول دي هغه صاحب نه بلکې ټول سرکاري او غير سرکاري ملازمين ياد

---

[۱] قال العلامة ابن عابدين: بخلاف ما اذا لم يقدر لكل يوم مبلغاً فانه يحل له الاخذ، فان لم يدرس فيها للعرف بخلاف غيرها من ايام الأسبوع حيث لا يحل له الجر يوم لم يدرس فيه مطلقاً سواء قدر له الاجر يوم او لا. (ردالمحتار/ ٤/ ٧٢/ مطلب فى استحقاق القاضي والمدرس الوظيفة فى يوم البطالة/ طبع سعيد).

[۲] قال الله تعالى: لعنت الله على الكذبين، ، (آل عمران: ٦١)

[۳] قال النبى صلى الله عليه وسلم: من غشنا فليس منا. الحديث. (ترمذي/ ١/ ٢٤٥/ باب ماجاء فى كراهية الغش فى البيوع/ طبع قديمي).

[۴] احسن الفتاوي/ ٨/ ١٩٨).

ساتي زما د مشاهدې او مطالعې د حده پورې خو زموږ په افسرانو او ملازمينو کې پنځوس فيصده داسې خلک دي کوم چې يا خو د هغه منصب اهل هم نه دي. يوازې د سفارش يا د رشوت په زور دې منصب ته راغلي دي يا که اهل دي، نو خپله ډيوټي صحيح طريقې سره نه ادا کوي د داسې خلکو تنخوا حلاله نه ده هغوی خپله هم حرام خوري او د کور په خلکو باندې هم حرام خوري.

د اوور ټائم (زيات وخت) ليکل او د هغه تنخوا اخيستل

سوال: زه د لمونځ او روژې ډيرسخت پابند يم او حلاله روزي زما لټون دی. خو يو خنډ راته پيښيږي ،هغه داچې زه په يو مالياتي ادارې کې ملازم يم چيرته چې د مقرر شويو وختونو د ختميدو نه وروسته نور هم څو ګنټې خدمت کول راځي، چې د هغه بيله تنخوا ورکول کيږي. چې د هغې طريقه کار دادی چې ټولو ملازمينو ته چا چې اوور ټائم کار کړی وي او د ټائم ختميدو نه وروسته په يو رجسټر باندې دستخط کول وي، چې په هغه کې ټوټل اوور ټائم يې څومره ګنټې وکړو او ورسره وخت او دستخط ليکل وي، خو د هغه ليکل شوي او دستخط شوي وخت نه دوه ګنټې مخکې چوټي وشي او يوازې يوه ګنټه کار کول وي. په ډيرو ادارو کې داسې وي، نو ورسره د دوه ګنټو هم (په کوم کې چې موږ کار نه کوو، چوټي وکړو) معاوضه وصول کوو هغه زموږ له پاره حلال دي؟ موږ يې د خپلې ښځې او بچيو د خيټې ساتلو له پاره استعمالولی شو؟

جواب: معاوضه يوازې د دومره وخت حلاله ده چې په کوم کې يې کار کړی وي. له هغه نه د زيات وخت په رجسټر کې اندراج کول دروغ او بدديانتي ده او د هغه پيسې اخيستل قطعي حرامې دي.[1]

د غلط اوور ټائم تنخوا اخيستل

سوال: نن سبا خاص ډول په سرکاري دفترونو کې دا ناروغي عامه ده چې بوګس اوور ټائم او بوګس ټي اے ډي اے (TADA) حاصلوي، چې په هغه سره د ګورنمنټ د کروړونو روپيو د کال نقصان کيږي، دغه شان ځينې خلک په مياشت کې اته يا لس ورځې دفتر ته راځي، خو تنخوا پوره مياشت حاصلوي.

[1] والأجير الخاص الذى يستحق الأجرة بتسليم نفسه فى المدة وان لم يعمل كمن استوجر شهراً للخدمة او لرعى الغنم. وانما سمى اجير وحد لانه لا يمكنه ان يعمل لغيره لان منافعه فيالمدة صارت مستحقة له. وفى حاشية الهداية: اى سلم نفسه ولم يعمل مع التمكن اما ذا امتنع ومضت المدة لم يستحق الأجر،لانه لم يوجد تسليم النفس. (هداية آخرين /۳۱۰/ باب ضمان الأجير). ايضاً: الأجير الخاص يستحق الأجرة اذا كان فى مدة الاجارة حاضراً للعمل ولا يشترط عمله بالفعل، لكن ليس له ان يمتنع عن العمل واذا امتنع لا يستحق الأجرة. (شرح المجلة/ ۲۳۹/ المادة: ٤٢٥).

الف: هغه خلک چې کوم اور ټائم او ټي اے ډي اے او بوګس تنخوا حاصلوی د هغوی ګټه څنګه ده؟

ب : کوم افسران چې اور ټائم، ټي اے ډي اے او تنخوا تیاروي او په هغه کاغذاتو باندې څو افسران دستخط هم کوي، ایا هغوی بري الذمة ګڼل کیدای شي یا که هغوی هم په دې کې برابر شریک دي؟ ددې خلکو د ګټې نه زکات، صدقات او نورو فلاحي کارونو کې خرچ شوي روپۍ به قابل قبول وي او که نه؟

جواب: ظاهره ده چې د هغوی ګټه خالص حرامه ده، [1] او کوم افسران چې ددې منظوري ورکوي هغوی په دې جرم او حرام کار کې برابر مجرمان دي، صدقه او خیرات د حلالې ګټې قبلیږي د حرام مال نه نه [2] د حرام مال نه د صدقې مثال داسې دی لکه څوک چې د ګندګي پیکټ چاته په ډالۍ کې ورکړي.

سرکاري د ندې صحیح نه ادا کول قومي او ملي جرم دی

سوال: د زید دورکس شاپ اټینډنټ په توګه تقرر کیږي، خو هغه خپل منصبي فرائض قطعي طور انجام ته نه رسوي، خو د حکومت نه د میاشتې تنخوا وصول کوي، ایا د هغه د میاشتې تنخوا د شرعي حدود مطابق جائز ده؟

جواب: د کوم کار له پاره چې د چا تقرر شوی وي که هغه دا کار پوره پوره سر ته ورسوي، نو تنخوا به یې حلاله وي، که نه، حرامه به وي [3] کوم سرکاري ملازمین چې خپله دنده صحیح طریقې سره نه ادا کوي، نو هغوی د الله پاک سره هم خیانت کوونکي دي او د قوم هم او د هغوی تنخوا شرعا حلاله نه ده په دنیا کې هم هغوی ته د دې بدله ملاویږي چې د نبې ګټې، بنه رهائش او بې فراخي باوجود چې د هغوی سکون تباه او د شپې خوب حرام وي، د طاعت

---

[1] وليس للخاص ان يعمل لغيره، لو عمل نقص من اجرته بقدر ما عمل فتاوى النوازل. وقال العلامة ابن العابدين قوله وليس للخاص ان يعمل لغيره بل لا ان يصلى النافلة و اذا استأجر رجلاً يوماً ان يعمل كذا فعليه ان يعمل ذالک العمل الى تمام المدة ولا يشغل بشيء آخر سوى المكتوبة. (ردالمحتار/ ٦/ ٧٠/ مطلب ليس للأجير الخاص ان يصلى النافلة).

[2] عن ابى هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من تصدق بعدل تمرة من كسب طيب ولا يقبل الله الا الطيب، فان الله يتقبلها بيمينه ثم يربيها لصاحبها كما يربى احدكم فلوه حتى يكون مثل الجبل. (مشكوٰة/ ١٦٧/ باب فضل الصدقة).

[3] الأجير الخاص الذى يستحق الأجرة بتسليم نفسه فى المدة وان لم يعمل كمن استوجر شهراً للخدمة او لرعى الغنم، وانما سمى اجير وحد لانه لا يمكنه ان يعمل لغيره لان منافعه فى المدة صارت مستحقة له. وفى حاشية هداية اى سلم نفسه ولم يعقمل مع التمكن، اما اذا امتنع ومضت المدة لم يستحق الاجر، لانه لم يوجد تسليم النفس. (هداية/ ٣١٠ / باب ضمان الأجير).

او د عبادت توفیق ترې اخیستل شوی وي او د اخرت عذاب به ورته د مرګ نه وروسته راښکاره شي الله پاک دې ترې موږ په خپله پناه کې وساتي. په هر حال خپله دنده صحیح طریقې سره نه پوره کول یو داسې دیني، اخلاقي او قومي او ملي جرم دی چې سړی د ګناه معافي هم نه شي غوښتلی.

د ډرائنګ (انځور جوړونې) نوکري شرعي طور بانديې څنګه ده؟

سوال: زماورور ډیرښه انځور ګر دی، موږ دهغه نه انځورګر جوړول غواړو، ځینې خلک وايي چې آرټ ډرائنګ په اسلام کې جائزنه دی، وضاحت وکړئ چې دډرائنګ ماسټرنوکري په اسلام کې صحیح ده او که غلطه؟

جواب: انځورګري خوپخپله بانديې ناجائزنه ده اوددې صحیح او غلط استعمال دا جائز او ناجائز ګرځوي، که چیرې ستاسو ورور د ژوندیو شیانو د تصویرانو جوړولوشوق لري، نوبیا دا ناجائزدي[۱] او که چیرې داسې انځورکوي چې هغو کې د اسلامي اصولوخلاف ورزي نه کیږي، نوبیاجائزده.

غلط ډاکټري سرټیفکیټ جوړول جائز نه دي

سوال: زه د پیشې په لحاظ سره ډاکټر یم، یو مسئله چې هغه په عامه توګه مخې ته راځي هغه داده چې سرکاري ملازمان د څه ذاتي وجې نه د خپل دفتر نه د چوټي کولو نه وروسته په خپل دفتر کې د وړاندې کولو له پاره د میډیکل سرټیفکیټ جوړولو له پاره راځي، یعنې عموما د هغوی د چوټي کولو وجه بل څه وي، خو هغه خپل ځان ناروغ ښکاره کولو سره د دې مودې له پاره میډیکل سرټیفکیټ جوړوي، تاسو ته درخواست دی چې ایا پرته د غرض نه یعنې پرته د اجرت نه داسې سرټیفکیټ جوړول جائز دي اوکه نه؟ د دې څه معاوضه هم اخیستل کیدای شي اوکه نه ؟

جواب: غلط سرټیفکیټ ورکول جائز نه دي، نه له اجرت پرته او نه په اجرت سره. [۲]

۱]وعن ابن عباس رضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يقول كل مصور فى النار يجعل له بكل صورة صورها نفسا فيعذبه فى جهنم. قال ابن عباس رضى الله عنهما: فان كنت لا بد فاعلاً فاصنع الشجر وما لا روح فيه. متفق عليه. (مشكوٰة /٣٨٥/ كتاب التصاوير). وفى مرقاة المفاتيح شرح المشكوٰة: قال اصحابنا وغيرهم من العلماء تصوير صورة الحيوان حرام شديد التحريم وهو من الكبائر لانه متوعد عليه هٰذا الوعيد الشديد المذكور فى الأحاديث سواء صنعه فى ثواب او بساط او درهم او دينار او غير ذالک وما تصوير صورة الشجر والرجل والجبل وغير ذالک فليس بحرام هٰذا حكم نفس التصوير. (مرقاة المفاتيح/ ٤/ ٤٨٣/ طبع بمبئى). وفى فتاوى الشامية: اما فعل التصوير فهو غير جائز مطلقاً لانه مضاهاة لخلق الله تعالىٰ........فصنعته حرام بكل حال لانه فيه مضاهاة لخلق الله. (شامي/١/ ٦٤٧، ٦٥٠)۔

۲] فتنقيح الضابطة فيهٰذا الباب على ما من به على ربى ان الاعانة ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

د جعلي سرټيفکيټ (سند) په ذريعه د حاصلې شوې نوکرې شرعي حيثيت

سوال: يو کس ديوې تجربې سرټيفيکټ جوړ کړي اوبهرملک ته لاړشي او کار کوي. حقيقت کې دغه پوسټ باندې هغه کارنه وي کړی، خوخپل ځان ته ددغې پوسټ اهل وايي. دقانون په نظر کې خوهغه مجرم دی، خودشريعت او اسلامي قانون مطابق دهغه دغه ګټه جائز ده او که ناجائز؟

جواب: کومه عهده چې هغه ته ورکړل شوې ده که چيرې هغه کې دهغه کارکولوصلاحيت موجود وي او کارهم پوره ديانت داري سره کوي، نو دهغه ګټه حلاله ده،خو هغه باندې د دروغو او غلط کاري ګناه شته او که چيرې هغه دهغه کارکولواهل نه وي يايي اهل وي، خوکارديانتداري سره نه کوي، نو دهغه ګټه حلاله نه ده.[1]

نقل کولو سره سکالرشپ حاصلول او پيسې استعمالول

سوال: يوزده کونکي ته دسکول ياکالج له طرف نه سکالرشپ پيسې ملاوشوې. سکالرشپ دغه پيسې هغه ته دښه نمبرولو وجې حاصلې شوې اودغه نمبرې هغه امتحان کې دنقل کولو له وجې حاصلې کړې وې، ددې پيسوشرعي حيثيت څه دی؟ که چيرې ناجائزې وي، نو دغه پيسې په څه ديني کارکې لګول کيدای شي او که نه؟

جواب: که چيرې هغه ته دنقل له وجې انعام ملاوشو، نوهغه کس دانعام مستحق نه دی، هغه دوکه باندې انعام حاصل کړ اودوکه باندې چې کومې پيسې حاصلې شي هغه حرامې دي[2] اوحرامې پيسې په ديني کارکې لګول جائزنه دي[3]، هغه کس ته پکاردي چې په خپل کارباندې دخفګان سره توبه وکړي اودغه پيسې غريبانانوته دصدقې دنيت نه پرته ورکړي[4]

بقيه د تيرمخ].. على المعصية حرام مطلقاً بنص القرآن اعنى قوله تعالي: ولا تعاونوا على الاثم والعدوان، وقوله تعالي: فلن اكون ظهيراً للمجرمين، ولكن الاعانة حقيقة هى ما قامت المعصية بعين فعل المعين ولا يتحقق الا بنية الاعانة او التصريح بها او تعينها فى استعمال هٰذا الشيء بحيث لا يحتمل غير المعصية وما لم تقم المعصية بعينه لم يكن من الاعانة حقيقة بل منالتسبب ومن اطلق عليه لفظ الاعانة فقد تجوز لكونه صورة اعانة كما مر من السير الكبير. (جواهر الفقه/ تفصيل الكلام فى مسئلة الاعانة على الحرام/۲/ ۴۵۳).

۱] كذا فى احسن الفتاوي/۸/۱۹۸/ متفرقات الحظر والاباحة)_

۲]عن ابي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم: مر على صبرة من طعام فادخل يده فيها فنالت اصابعه بللاً فقال: يا صاحبَ الطعام! ما هٰذا؟ قال: اصابته السماء يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! قال: افلا جعلته فوق الطعام حتى يراه الناس: ثم قال: من غش فليس منا. . . . الخ. والعمل على هٰذا عند اهل العلم كرهوا الغش وقالوا الغش حرام. (ترمذي/ ۱/ ۲۴۵/ كتاب البيوع)_

۳]عى ابى هريرة رضي الله عنه قال:قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن الله طيب لا يقبل الا طيبا..الخ(مشكوٰة/ ۲۴۱)

۴] سبيل الكسب الخبيث التصدق اذا تعذر الرد على صاحبه. (شامي/۶/ ۳۸۵/ كتاب الحظر والاباحة)_

امتحان کې نقل کولو سره د پاس کېدونکي تنخوا څنګه ده؟

سوال: یو کس کوم چې سرکاري نوکردی، دڅوارلسم امتحان یې دسبق ویلو پرته نقل سره ورکړی دی او پاس شوی دی، دفترکې دهغه ترقي وشي او تنخوا کې یې هم اضافه کېږي. ځکه چې هغه څوارلسم پاس کړ، نوایادهغه دده اضافي ترقي پیسې جائزدي اوکه ناجائز؟

جواب: که چیرې هغه کې دڅوارلسم پاس کولو صلاحیت نه و. نو دهغه اضافي تنخوا جائزنه ده. اوکه صلاحیت موجود دی، نوبیا جائزده. [1]

سوال: که چیرې هغه امتحان ته څه تیاري کړې وه اوڅه یې نقل وکړ اوپاس شو. نودهغه دترقي پیسې به جائزوي اوکه نه؟

جواب: پورته بیان شوی جواب دده هم دی.

په امتحان کې د نقل کولو حکم

سوال: په امتحانونو (ازموینو) کې نقل کول شرعا جائز دي اوکه ناجائز؟

جواب: ناجائز.

سوال: خاص کر په میډکل کالجونو کې چې تحریري امتحان وي او د کوم چې د ژباني امتحان له وجې نه څه اهمیت نه وي او پروفیسر حضراتو ته د نقل په باره کې علم وي او ښکاره نقل کیږي، یعنې په پټه، یا د هغوی په ویرولو سره نه کیږي، په دې صورت کې شرعا دا جائز دي اوکه ناجائز؟

جواب: که د بورډ یا محکمې یا د کالج له طرف نه په نقل باندې څه پابندي نه وي، نو جائز ده، ګنې د استاذانو د سترګو پټولو له وجې ناجائز دي.

په امتحان کې د نقل له پاره استعمالیدونکی نوټس فوټواسټیټ کول

سوال: نوټس د سکولونو او کالجونو فوټوسټیټ کیږي او د دې نوټس نه نن سبا د لوستلو کار کم او په امتحان کې د نقل کولو کار زیات اخیستل کیږي، ایا ددې شیانو فوټوسټیټ کول صحیح دي؟

جواب: په دې کې فوټوسټیټ کونکی ګناه ګار نه دی، د دې استعمالونکي ګناه ګار دي. [2]

---

[1] احسن الفتاوي/۸/ ۱۹۴)۔

[2] و اذا استأجر الذمی من المسلم داراً لیسکنها، فلا بأس بذٰلک وان شرب فیها الخمر، او عبد فیها الصلیب، او ادخل فیها الخنازیر ولم یلحق المسلم فی ذٰلک بأس، لان المسلم لا یؤاجرها لذٰلک، وانما آجرها للسکنٰی. (عالمگیري/ ٤/ ٤٥٠/ کتاب الاجارة/ الفصل الرابع فی فساد الاجارة/ طبع رشیدیه/ کوئته).

كومه اداره چې ګيس، بجلي او پوليسو ته برخې وركولو سره بچت كوي، په هغې كې كاركول

سوال: زه چې په كومه اداره كې كار كوم، هلته هر طرف ناجائز طريقو سره د پيسو بچت كيږي مثلاً: ګيس، بجلي، ټيكس، كارپوريشن، پوليس او د ليبر ډيپارټمنټ خلک خپله برخه وصول كولو سره د ادارې مالكانو ته فائده رسوي، ايا په داسې ځايونو كې كار كول جائز دي؟

جواب: كار كول جائز دي، په دې شرط چې تاسو خپله په انتظام كې ملوث نه يئ!

قصدا د بجلي، ټيليفون او ګيس بيلونه ناوخته راليږل چې ليټ فيس ترې وصول شي، د هغوى دا فعل څنګه دى؟

سوال: كه د بجلي، ګيس او ټيليفون بيل ذوه درې ورځې مخكې ملاو شي، نو عملي طور دا ناممكن ده چې بيلونه په وخت باندې جمع شي، ځكه چې د اخري تاريخونو په سبب د بينک په كړكيو باندې اوږده اوږده قطارونه وي او ډيرځله په دې حالاتو او دځينې نورو وجوهاتو په بناء د بيلونو ادا كيدلو د تاخير له وجې سرچارج برداشت كول راځي.
همدغه شان د سركاري ادارو بدنيتي صفا ښكاره ده،يوازې د يوې ورځې په وروسته كولومخكې كولو باندې لكونه روپۍ د غريبو صارفينو نه راټولې كړي، د اسلام په رڼا كې دداسې خلكو څه حكم دى؟

جواب: تقريبا د ټولو سركاري ادارو نه خلكو ته عام شكايت دى او رښتيا خو داده چې نورو ته كه هر څومره بد وويل شي، خو د هر سړي ضمير خپله د دې خبرې ګواهي وركوي چې هغه د ظلم په منډه كې له چا نه وروسته نه دى الا **ماشاء الله**....څه خلک اوس هم شته چې په ديانت داري سره كار كوي.

د بجلي په بيل كې ټيكسونه داخلول شرعا څنګه دي

سوال: نن سبا د بجلي په بيل باندې ځينې شيان ليكل شوي دي، مثلاً: ټولې يونټې، د بجلې قيمت، ګورنمنټ محصول، سرچارج ايندهن، اضافي سرچارج، كرايه، ميټر وغيره دا ټول شيان د بجلي بل ښه كافي حد ته رسوي مثلاً: كه د شپږو سوو روپيو بل وي، نو په هغې كې د يونټ په حساب سره د بجلي قيمت مثلاً: يو نيم سلو پورې كم وي، ايا د واپډا او (KESC) له پاره دا جائز دي چې داسې ټيكسونه په بيل باندې ولګوي؟

جواب: څومره حساب سره چې هغوى بيل جوړوي هغومره بيل وركول پكار دي، په دې كې څه

ټیکسونه هم شامل شي، په هر حال بیل صحیح طریقې سره ډکول پکار دي. [۱] والله اعلم!

دبجلي، ګیس او ټیلیفون په بیلونو کې زیاتې پیسې لګول، بله دا چې د دې ذمه دار څوک دی؟

سوال: بجلي، ګیس، ټیلي فون وغیره په بیلونو کې چې کومې پیسې زیاتي لګولو سره وصول کیږي، د حقوق العباد په حوالې سره د شریعت مطابق به د هغې حساب کتاب څنګه وي؟ څوک به یې ذمه دار وي؟ د چا چې پیسې ضائع شوې دي هغه ته به څه فائده وي؟

جواب: په بیلونو کې ناجائزې پیسې چې چا لګولې دي د قیامت په ورځ به هغه د دې بدله ورکوي. [۲]

د غوښتنې باوجود که د بجلي والا میټر نه بدلوي، نو ایا د محکمې په شان بې ایماني جائز ده؟

سوال: زما د بجلي میټر د میټر ریډر په وینا خراب دی، درخواست هم ورکړل شو، خو د نهو میاشتو د تیریدو باوجود هغه بدل نه کړل شو، ما بې ایماني کله هم نه ده کړې، د یو صاحب وینا ده که چې که یو محکمه بې ایماني کوي، نو هغومره بې ایماني ته هم کولی شې او دا شرعا جائز ده، خو ما د هغه دلیل رد کړ، تاسو جناب مهرباني وکړئ چې د هغه صاحب دا وینا چې څومره بې ایماني محکمې والا کوي، ایا دومره زه هم کولی شم او که نه؟

جواب: محکمې والا که بې ایماني کوي، نو د هغې په بدل کې زموږ بې ایماني کول جائز نه دي، تاسو محکمې والا سره ملاو شئ او ورته وایئ چې ستاسو میټر خراب دی دا صحیح کړئ. [۳]

د ګیس په بیل باندې جرمانه لګول شرعا څنګه دي؟

سوال: تجارتي او صنعتي صارفینو ته د ګیس بیل جاري کیږي، په هغه کې د ادا کولو اخري تاریخ لیکل شوی وي، که یو صارف د هغه تاریخ نه وروسته بیل ادا کوي، نو په هغه باندې

---

[۱] ځکه چه دا یو قسم معاهده ده چه ددې پابندی ضروری ده. واوفو بالعهد ان العهد کان مسؤلاً. (بنی اسرائیل/ ۳٤).

[۲] وما کان سبباً لمحظور فهو محظور. (ردالمحتار/ ٦/ ۳٥٠/ کتاب الحظر والاباحة). قال النووي: فیه تصریح بتحریم کتابة المترابیین والشهادة علیها وبتحریم الاعانة علی الباطل. (مرقاة شرح مشکوٰة/ ٦/ ٥١/ کتاب البیوع/ باب الربا، الفصل الاول/ طبع رشیدیه).

[۳] والمظلوم لیس له ان یظلم غیره. (الفقه الحنفی وادلته/ ۱۳٥/۲/ طبع بیروت).

(۲) فیصده جرمانه لګول کیږي، که په ادا کولو کې نور هم تاخیر راشي او یوه میاشت بله تیره شي، نو یوځل بیا (۲) فیصد جرمانه لګول کیږي دا جرمانه د اصل بیل په رقم او د لومړۍ جرمانې په رقم دواړو باندې لګیږي، ګویا داسې لکه د سود له پاسه سود. همدغه شان هره میاشت جرمانه لګول کیږي، ترڅو چې هغه پوره رقم نه وي ادا کړي.
تاسو دا وفرمایئ چې په اسلامي نقطه نظر سره دا سود دی او که نه؟

جواب: که د سابقه پیسو په حساب سره جرمانه لګول کیږي، نو بیا خو دا سود دی او که د اصل پیسو هیڅ قید نه وي، بلکې دا اصول مقرر کړل شي چې کوم سړی یې په وخت نه ادا کوي په هغه باندې به دومره جرمانه لګول کیږي، نو دا صحیح ده. [۱]

د غلا د بجلي په ذریعه په چلول شوي موټر سره راویستل شویو اوبو باندې پوخ شوی خوراک خوړل

سوال: حکومتي بجلي غلا کول بریکټ یا کنډې لګولو سره څنګه ده؟ بله دا چې په دې بجلي باندې موټر چلیږي، چې په هغه خوراک څښاک او اودس وغیره له پاره اوبه ډکیږي، ایا د دې بجلي باندې شوی عبادت به قبول وي او که نه؟

جواب: دبجلي غلا جائز نه ده، [۲] په دې سره د عبادت ثواب هم ضائع کیږي، توبه کول پکار دي. [۳]

سوال: داسې خلک چې دهغوی په کور کې د دې قسم د بجلۍ په استعمال باندې حاصل شویو اوبو نه خوراک پخیږي د هغه نه خوراک کول څنګه دی؟

جواب: نه دې خوړل کیږي.

---

[۱] احل الله البيع وحرم الربا، فمن الربا ما هو بيع ومنه ما وليس بيع وهو ربا اهل الجاهلية وهو القرض المشروط فيه الاجل وزيادة مال على المستقرض.(احكام القرآن للجصاص/۱/ ۴۶۹/ طبع سهيل اكيدمى لاهور)

[۲] تصرف الانسان فى مال غيره لا يجوز الا باذن او ولاية. (الجوهرة النيرة/ كتاب الشركة/ ۱/ ۲۸۷).

[۳] عن ابن عمر رضى الله عنهما قال: من اشترى ثوبا بعشرة دراهم اى مثلاً وفيه اى فى ثمنه درهم اى شئ قليل حرام لم يقبل الله تعالى له صلاة او لايثاب عليها كمال الثواب وان كان مثاباً باصل الثواب واما ما اصتل الصلاة فصحيحة بلا كلام زكرّه ابن الملك وقال الطيبى رحمه الله كان الظاهر ان يقال منه لكن المعنى لم يكتب الله له صلاة مقبولة مع كونها مجزئة مسقطة للقضاء كالصلاة فى الدار المغصوبة ١ه.وهو الأظهر لقوله تعالى انما يتقبل الله من المتقين والثواب انما يترتب على القبول كما ان الصحة مترتبة على حصول الشرائط والاركان والتقوى ليست بشرط لصحة الطاعة عند اهل السنة والجماعة. (مرقاة شرح المشكوٰة/ ۳/۳۰۰ / باب الكسب وطلب الحلال/ الفصل الثالث/ طبع بمبئى).

د ګیس، بجلي وغیره بیلونه قصد سره وروسته لیږل

سوال: زموږ معاشره کې دلوټ ماراوپیسووهلورواج دومره عام دی چې اوس ټولې سرکاري اداري هم دې کې شاملې شوې دي، سرکاري ادارو اوس داطریقه شروع کړې ده چې دبجلي یاګیس وغیره د واجباتو اداکولوله پاره بیلونه کله چې صارفینوته ولیږل شي. نوهغو باندې لیکل شوي وي چې فلانکي تاریخ پورې داپیسې اداکړئ.که نه. لیټ فیس یاجرمانه به د(۵ نه ۲۰) پورې اضافي وي داسې ټول بیلونه دډاکخانې په ذریعه باندې تقسیمیږي اوهغه اکثر د اداکولو د تاریخ نه وروسته ملاویږي اوکه چیرې مخکې ملاوشي. نویوه یا دوه ورځې مخکې ملاوشي اوهغو ورځوکې صارف کورکې موجودنه وي. دبینک چوټي وي اوداسې نور...، یعني ډیربیلونه دا مقررشوي تاریخ نه وروسته دلیټ فیس سره جمع کیږي، تاسودشریعت مطابق فتوا ورکړئ اود شکریه اداکولوموقع راکړئ چې
۱. ایا دپیسوپه وصولولوکې لیټ فیس یاجرمانه اخیستل جائزدي؟ داسې اضافي پیسې اخیستل به حلالې وي؟
۲. ایا دحکومتي ادارونه پرته نورخلک یااداري هم داطریقه خپلولی شي، هغې کې دقرض پیسې که چیرې په مقررتاریخ باندې وصول نه شي، نودخپلې مرضي مطابق جرمانه اخیستل کیږي اوداسې اضافي فالتوپیسې به داخیستونکي له پاره حلالې وي؟
۳. ایا داسې پیسې کومې چې بیلونوکې ناجائزطورباندې اچول کیږي اوصارف هغه حق نه ګڼي اودمحکمې عمله هغه زبردستي سره اخلي، نودابه دحکومت له پاره جائزاوحلال وي؟ زموږ ملک اسلامي دی، دلته هروخت دمحمد ﷺ دنظام مطالبه وي، دحلالې ګټې بنیادي شرط دی، خوسرکاري خزانې ته اکثر داسې پیسې ځي کومې چې دعوامونه پرته دځه دلیل اوجوازنه په زوراخیستل شوي وي، دې باره کې تاسوواضحه فتوا ورکړئ.

جواب: تاسوچې کوم شکایت لیکلی دی که چیرې صارف ته ددې تجربه شوي وي اوکله چې بل داسې وخت کې ملاوشي چې دهغه په وخت باندې جمع کول ممکن نه وي، نودالیټ فیس اخیستل ظلم اوناجائز دی. متعلقه اداروته ددې خیال ساتل پکاردي اوناجائزاستحصال نه ځان ساتل پکاردي.[1]

---

[1] وفی شرح الآثار: التعزیر بالمال کان فی ابتداء الاسلام ثم نسخ والحاصل ان المذهب عدم التعزیر بأخذ المال. (ردالمحتار/ ٤/ ٦١). ایضاً: عن ابی حرة الرقاشی عن عمه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الا لا تظلموا! الا لا یحل مال امرء الا بطیب نفس منه. (مشکوٰة/۱/۲۵۵). ایضاً: تفصیل دپاره اوګورئ: کفایة المفتی ج۲ ص۲۰۵، طبع دارالاشاعت)۔

د ناجائز کار جواب ورکونکی څوک دی، افسر که ماتحت؟

سوال: فرض کړئ دیوې سرکاري محکمې افسرخپل ماتحت ته د ناجائز کارکولوحکم وکړي، نوایاهغه ماتحت سرکاري نوکردخپل افسرحکم ومني، که چیرې هغه سرکاري نوکردخپل افسر حکم ومني، نوایا دقیامت په ورځ به ددې ناجائزکارحساب به په سرکاري افسر وي یاپه هغه ماتحت نوکربانديې؟

جواب: دادواړه مجرمان دي[۱]، افسربه دناجائزکارکولوحکم کولوله وجېنیول کیږي[۲] اودهغه ماتحت به دناجائزکارکولوله وجې.

ددې کال بوائزفنډ دراتلونکي کال له پاره جمع کول

سوال: بکر دیوپرائمري سکول هیډماسټردی، هغه ته هرکال د ماشومانو له پاره پنځه زره روپۍ (۵۰۰۰) بوائزفنډ ملاویږي اود بوائز فنډ دخرچې نه چې کومې پیسې پاتې شي هغه د بل کال تعلیمي فنډ کې جمع کړي، سوال دادی چې دا پیسې خو د تیرشوي کال دماشومانو حق دی اوقانوني طوربانديې داهم هغه کال خرچ کول پکاردي، نوایاکوم ماشوم چې سکول پریږدي نودوسره ځي، دهغوی دتعلیمي کال فنډ په نوروماشومانوباندې خرچ کیدای شي اوکه نه؟

جواب: که چیرې هغه دماشومانوضرورتونوپوره کولوکې دشوم توب نه کاراخیستی وي، نوبیابه ګناه ګاروي، ګني کومې پیسې چې پاتې شي هغه په فنډکې جمع کول پکاردي.[۳]

د ګاونډي نه د بجلۍ تاراخیستل

سوال: دبجلي میټرملاویدل ګران کاردی، ګاونډي سره میټرشته، ایا دهغه نه دبجلي تاراخیستی شو؟

جواب: دبجلي کمپنۍ له طرف نه که چیرې اعتراض نه وي، نوجائزدي.[۴]

۱]عن عبدالله بن عمر رضی الله عنهما ان رسول الله صلی الله علیه وسلم: الا کلکم راع وکلکم مسؤل عن رعیته فالامام الذی علی الناس راع وهو مسؤل عن رعیته....الخ. (بخاري/ ۲/ ۱۰۷۵). ایضاً: ان الاعانة علی المعصیة حرام مطلقاً بنص القرآن اعنی قوله تعالي: ولا تعاونو علی الاثم والعدوان. (احکام القرآن لمفتی محمد شفیع/ ۳/ ۷٤)

۲]قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: لاطاعة فی معصیة، انما الطاعة فی المعروف. (مشکوٰة/ ۳۱۹/ کتاب الامارة والقضاء). ایضاً: ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان. (المائدة: ۲)_

۳] قال الله تعالي: ان الله یأمرکم ان تؤدا الأمانات الی اهلها. (النساء: ۵۸)_

٤] قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الا لا تظلموا! الا لا یحل ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

بقیه د تیرمخ].. مال امريء الا بطیب نفس منه. رواه البیهقی فی شعب الایمان. (مشکوٰة/ باب الغصب والعاریة/ ۳۱۹). ایضاً: لا یجوز لأحد ان یتصرف فی ملک غیره بلا اذنه..الخ. (شرح المجلة/ ٦۱/ المادة: ۹٦)

د خپلې ګټې غوښتونکي پلار او ورور خرچې کټ کول

سوال: تقریبا اووه کاله مخکې ماخپل کشرورور او مور و پلار سعودي عرب ته راوغوښتل. پلار صاحب مې ځلورکاله او وروړمې دوه کاله په یوستړوکې کاروکړ. دهغوی اوسیدل اوخوراک څښاک مونږسره و، زمانښځه اوبچي هم دلته ماسره اوسیږي، دپلار او ورورتنخوا به مې ماسره جمع کیده، دلته اوسیدودوران کې چې دهغوی څومره ضرورتونه وو یانورکه څه ورته پکاروو هغه به پوره کیدل، کله کله به هغوی څه پیسې هم اخیستې اوهغه به ماځان سره لیکلې، دې نه پرته دهغوی دویزو او ټکټونو خرچې، دمورکالي، دورورله پاره واده هم ما وکړ، دهغه دواده اودکالوخرچې اودحج خرچې (پلارصاحب مې ځلورحجونه کړي دي) اودخوراک وغیره خرچې هم شوې ده، داټول هرڅه لیکل شوي دي دورورمې.دوه بچي هم وشول خوهغوی ټول به زمونږ کور کې اوسیدل، زمادپلارجدا کوردی اوهغه دهغه په نوم دی، خوهغه هم ماسره اوسیږي اود یوکال راهیسې پلارمې زمانه تقاضا کوي سعودي عرب کې اوسیدودوران کې هغه اوکشر ورور مې چې څومره ګټه کړې ده هغه ټوله زمانه غواړي، ماهغوی ته ولیکل چې تاسو باندې کومه خرچې شوې ده هغه کټ کولونه پرته چې څومره پیسې دي هغه به درکړم څومره خرچې چې شوې دي دهغې حساب کتاب مې هغوی ته ولیږه، خوهغوی زماپه دې خبره باندې خفه شول، ایا ماهغوی سره زیاتی یاظلم وکړ؟ هغوی ماته جواب کې ظالم، نافرمان او دوزخي ولیکل، یا یوسړی چې څه ګټې هغه ته دخپلې ګټې نه دخرچ کولوحق وي اوکه نه وي؟ مخکې هغوی ټولې غوښتلې اوس زمادلیکلونه وروسته هغوی ولیکل چې دخوراک دې څومره کټ کړي دي هغه واپس کړه که نه، لعنتي اودوزخي به مرې، که چیرې هغوی ماسره نه اوسیدل اوبل ښارته تلل اوکاریې کولای، نوبیابه یې دخپل خوراک اواوسیدوبندوبست کاو اوهغوی به هغه خرچه برداشت کوله، شرعي طور باندې څه صحیح دي؟ هغوی وایي چې خپل کوردې زماپه نوم باندې رجسټرډ کړه اوخپل بینک اکاونټ هم زماپه نوم کړه، دې سره هغوی دیوحدیث حواله هم ورکوي.

جواب: دهغوی دامطالبه شرعي طورباندې جائزنه ده اودې موقع باندې دحدیث حواله ورکول هم غلطه ده، حدیث دې صورت کې دی کله چې پلارمحتاج وي، هغه صورت کې هغه دخپل زوی دمال نه دضرورت مطابق اخیستی شي.[۱]

کورکې چې څومره خرچې شوې دي ته دهغوی نه دهریوکس دبرخې مطابق دغوښتلوحق داریئ[۲] خوکه چیرې تاسودخوراک خرچې په خپله برخه کې واچوئ، دهغوی نه وصول نه

[۱] عن عمروبن شعیب عن ابیه عن جده ان رجلاً اتی النبی صلی الله علیه وسلم:فقال ان لی مالاً وان والدی یحتاج الی مالی،قال:انت ومالک لوالدک...الخ.وفی الحدیث دلیل علیٰ وجوب النفقة الوالد علی ولده. (مرقاة/ ۳)

۲]بوادر النوادر/ ۴۸۷/ طبع اداره اسلامیات)_

کړئ. نود پلار خفګان ختمیدای شي او دا به ستا له پاره دثواب کاروي خلاصه داچې تاسوقانوني طورباندې دا خرچې وصول کولی شئ. خودمروت تقاضاداده چې دهغوی نه دخوراک خرچې وصول نه کړئ.

د قرضې په نیت باندې غلا کول او واپس کول

سوال: یوسړی دپیسوقرض اخیستوپه نیت باندې غلاکوي چې بیابه یې کیږدم اودخپل ضرورت پوره کیدونه وروسته هغه واپس پټې شوې پیسې کیږدي، نوایاهغه ته به سزاملاویږي چې هغه پیسې ولې راویستې وې؟

جواب: غلاکولوکې دوه غلطي دي، یود چې دالله تعالی دحکم خلاف یې وکړل. دویم د انسان، چې دهغه دمال نقصان یې وکړ دغلا پیسې واپس کولوسره دانسان حق خو اداشو[۱] خودالله تعالی کوم قصوریې چې کړی و دهغه ګناه دهغه په ذمه باقي ده، هغه به توبې او استغفار باندې معافیږي.[۲]

که چاته غورځیدلې پیسې ملاوشي نوهغوسره څه وکړي؟

سوال: که یو سړي ته په سړک باندې سل روپی ملاوشي او هغه تر د درې ورځو پورې انتظار کوي چې دهغې مالک ملاو شي، خودهغه پیسوڅوک مالک هم په دې دوران کې نه ملاویږي، ایا هغه سړی ذاتي طور هغه پیسې خرچ کولی شي؟ که نه شي، نو هغه پیسو سره څه وکړي؟

جواب: مالک دې ولټوي او که د هغه د ملاویدو توقع نه وي، نو د هغه له طرف نه دې صدقه وکړي او نیت دې دا ساتي چې که مالک ملاو شو او هغه دا صدقه بحال ونه ساتله، نو د هغه پیسې به د خپل طرف نه ادا کړم.[۳]

۱]ویبرأ بردها ولو بغیر علم المالک فی البزازیة غصب دراهم انسان من کیسه ثم ردها فیه بلا علمه برئ وکذا لو سلمه الیه بجهة اخريٰ کهبة.....الخ. (قوله ویبرأ بردها أی برد العین المغصوبة الی المغصوب منه. (شامي/ ۶/ ۱۸۲)_

۲] ''ومن تاب وعمل صالحاً فانه یتوب الی الله متاباً''. (الفرقان: ۷۱)_

۳] اللقطة امانة فی ید الملتقط اذا اشهد الملتقط انه یأخذها لیحفظها ویردها علی صاحبها.....وان کانت اللقطة اقل من عشرة دراهم عرفها آیاماً.......فان جاء صاحبها ردها الیه والا تصدق بها علی الفقراء فان جاء صاحبها بعد التصدق بها فهو بالخیار، ان شاء امضی الصدقة وله ثوابها. . . . . الخ. (اللباب فی شرح الکتاب/۲/ ۱۱۹، ۱۲۰/ کتاب اللقطة، وایضاً: شرح مختصر الطحاوي/۴/ ۴۵). ایضاً: ابو حنیفة رحمه الله. . . . . قال فی اللقطة: یعرفها صاحبها الذی اخذها سنة ان جاء لها طالب، والا تصدق بها. . . . . الخ. (الفقه الحنفی وادلته/ ۳/ ۱۲۱).

په وړوکوالي کې ورته يو غورځيدلی شی ملاو شو، د کور خلکو ځان سره وساته ، اوس څه وکړي؟

سوال: بنده ته له نن نه تقريبا (۸) يا نهه کاله وړاندې د يو نهر په غاړه باندې د سرو زرو ګوتمه ملاو شوه، هغه وخت زه ماشوم وم. کور کې مې وويل. نو د کور خلکو هغه ګوتمه کينبودله، اوس د هغې ماليت شلو زرو روپيو ته نژدې دی. اوس بنده بالغ دی. ايا د کور د خلکو نه اخيستلو سره هغه خرڅه کړي او د هغې قيمت نغد ادا کړي حال دا چې د کور خلک د ګوتمې واپس کولو ته تيار نه دي؟ په داسې حالت کې څه کول پکار دي؟

سوال: بنده د يو سپورټس دکان چلوي، د نن نه تقريبا پنځلس مياشتې مخکې يو کرکټ بيټ د بنده په دکان باندې د چا پاتې شو، چې د هغې ماليت دوه سوه روپۍ و، ايا هغه هم خرڅولو پيسې يو ضرورت مند ته صدقه کړي؟

جواب: د دواړو سوالاتو يو جواب دی چې که د چا غورځيدلی شی ملاو شي او د مالک د ملاويدو څه توقع نه وي، نو هغه په فقيرانو صدقه کول پکار دي، که ستاسو د کور خلک يې نه درکوي، نو لږ لږ يې تاسو صدقه کړئ، تردې چې ستاسو د سر نه بوج کوز شي. [1]

که د چا شی پاتې شي او بيا ملاقات هم ګران وي، نو د هغه له طرف نه دې صدقه کړي

سوال: په حيدرآباد، لطيف آباد کې يو ايکسيډنټ (دموټرټکر) زما مخکې وشو، په دې ټکر کې چې د سوزوکی و، هغه په موړ باندې چپه شو، په همدې سوزوکۍ کې يو سړی د قرآن کريم تفسير حصه اول او دوم ماته راکړ، بيا په دې رش کې هغه هم زما په لاس کې پاتې شو، کوم چې تر نن پورې ماسره محفوظ دی، ما د هغه سړي د لټون ډير کوشش وکړ، خو هغه ملاو نه شو، مسئله دا ده چې په هغې باندې څه وکړم؟

جواب: که ددې څوک مالک راشي او پته او نښه وغيره ښودلو سره يې وغواړي، نو صحيح ده، که نه، د اصل مالک له طرف نه يې صدقه کړئ، يعنې يو مستحق ته يې ورکړئ. [2]

---

[1]] واما اذا لم يجيء صاحبها يتصدق بها الملتقط ليصل ثوابها الى صاحبها. (الفقه الحنفى وادلته/ ۳/ ۱۲٤).
قال ابو جعفر: واذا وجد الرجل لقطة. . . . . . فان جاء صاحبها واستحقها ببينة اقامها عليها دفعها الى، والا تصدق بها ولم يأكلها. . . . . . الخ. (مختصر الطحاوى مع الشرح/ ٤/ ٤٥/ كتاب اللقطة والآبق). وفيه ايضًا: عن ابى صالح عن ابى هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: وسل عن اللقطة لا يحل اللقطة من التقط شيئًا. . . . . . . فان جاء صاحبه فليرده اليه فان لم يأت فليتصدق به. . . . . الخ. (شرح مختصر الطحاوي/ ٤/ ٥٣).

[2]] فاذا جاء صاحبها واقام البينة سلمها اليه واما اذا لم يجيء صاحبها...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

که ورک شوی شی مې د مالک له طرف نه صدقه کړ او مالک یې راغی، نو څه حکم یې دی؟

سوال: د مسجد یو خزانچي ته په لاره کې سرو زرو لښتی وموندلې ، هغه په لاؤډ سپیکر باندې اعلان وکړ، خو د شلو ورځو د تیریدو نه وروسته هم د هغو د اخیستلو له پاره څوک رانغلل، نو هغه بیا اعلان وکړ او ویې ویل چې که تر دوه میاشتو پورې د دې د اخیستلو له پاره څوک رانغلل، نو موږ به دا خرڅولو سره د مسجد په کار کې ولګوو، عرض کول دادی چې په میعاد تیریدلو باندې څه وخت د دې ګینې اصل مالک راشي او هغه په دې باندې پوهیږي هم چې زما تاپس د مسجد په کار کې اخیستل شوی دی، خو هغه بیا هم د دې لښتیو غوښتنه کوي، نو ایا د مسجد انتظامیه ته به هغه ته دالښتی واپس کول ضروري دي او که نه؟

جواب: که مالک مطالبه وکړي، نو ضرور به یې واپس کوي. [۱]

سوال: که چا څه شی وموندل او هغه ډیرځله اعلان وکړي او بیا هم مالک رانه شي، نو ایا هغه شي خرڅولو سره خیرات کولی شي د هغه د اصل مالک په نوم باندې؟

او که د خیرات کولو نه وروسته اصل مالک څه وخت راشي او سره د پوهې هم چې هغه شی زما په نوم باندې هغه سړی خیرات کړی دی، خو بیا هم هغه د خپل شي غوښتنه وکړي، نو ایا هغه سړی ذمه دار دی، چې هغه سړي ته هغه شی یا د هغه قیمت ادا کړی؟ یا که په میعاد تیریدو باندې هغه ذمه دار نه دی؟

جواب: مالک که دا صدقه په خوشالي باندې قبوله کړي، نو صحیح ده، که نه، هغه شی (یا د هغه قیمت) به مالک ته واپس ورکوي او هغه صدقه به د ورک شوي شي د موندونکي له لوري ګڼل کیږي. [۲]

بقیه دتیرمخ]. . يتصدق بها الملتقط ليصل ثوابها الى صاحبها. (الفقه الحنفي وادلته/ ٣/ ١٢٤/ كتاب اللقطة)

[۱] فاذا جاء صاحبها واقام البينة سلمها اليه. (الفقه الحنفى وادلته/٣ /١٢٤). عن ابى بن كعب عن النبى صلى الله عليه وسلم: انه قال فى اللقطة، وذكر الحديث وقال: فان جاء صاحبها فعرف عددها، ووكائها فادفعها اليه. . . . . وفى بعضها: فان جاء ربها فادفعها اليه. (شرح مختصر الطحاوي/ ٤/ ٤٩/ طبع دارالسراج/ بيروت).

[۲] ثم ان جاء لها طالب بعد ذٰلک كان صاحبها بالخيار، ان شاء ضمنه مثلها وكان الأجر للذى تصدق بها، وان شاء امضٰى الصدقة وكان له الأجر. (الفقه الحنفى وادلته/ ٣/ ١٢١). وفى شرح مختصر الطحاوي/ ٤/ ٥٥). كتاب اللقطة: عن ابى هريرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: وسئل عن اللقطة: لا يحل اللقطة، من التقط شيئا فليعرفه سنة، فان جاء صاحبه فليرده اليه، فان لم يأت، فليتصدق به، فان جاء، فليخيره بين الأجر وبين الذى له. (ايضاً سنن الكبرىٰ للبيهقي/٦/ ١٨٨/ طبع دارالمعرفة/ بيروت).

د ورک شوي شي صدقه کول

سوال: عرض دادی چې ما یوساعت د دفتر په غسل خانې کې موندلی دی، ما ددې خبر نژدې ټولو دفترونو کې ورکړی دی، په نژدې مسجد کې مې اعلان هم وکړ، د دې نه پرته مې اشتهار لیکلو سره په مناسب ځایونو باندې ولګولو چې خلکو ته معلومه شي او د هغې اصل مالک ملاو شي، نو د هغه امانت به هغه ته واپس کړم ددې واقعې یوه نیمه میاشت وشوه. خو مالک یې پیدا نه شو، تاسو ته درخواست دی چې شرعي نقطه نظر سره د دې حل وښایئ چې د دې ساعت استعمال څنګه دی؟

جواب: که د مالک دپیداکېدو توقع نه وي، نو د مالک له طرف نه دې صدقه شي. وروسته که مالک پیداشي، نو هغه ته اختیار دی که هغه یې صدقه جائز ساتي یا ستاسو نه دساعت قیمت وصولوي، بیابه دا صدقه به ستاسو له طرف نه ګڼل کیږي. [1]

په دکان کې د پرېښودل شویوشیانو سره به څه کوي؟

سوال: زما دکان ته ګاک راځي، کله کله زما په دکان کې ګاک د خوراک شیان چې په هغو کې فروټ وغیره شامل وي هیرولو سره لاړ شي، تاسونه پوښتنه داده چې د دې شیانو سره څه و شي؟ ۱: که دا شیان امانت کېښودل شي، نو دا خرابیږي، د زیات وخت ساتلو له وجې
۲: ایا یو غریب ته ورکول یاخپله ساتل یې جائز دي.
۳: یا که هغه خرابیدو ته پرېږدي؟

جواب: ددې میوو د خرابیدلو نه مخکې خو دې د مالک انتظار و شي، چې کله یې د خرابیدو ویره وي، نو د مالک له طرف نه دې یو محتاج ته ورکړل شي، که وروسته مالک راشي، نو هغه دې د صحیح صورت حال نه خبرکړل شي، که مالک دا صدقه جائز ساتي، خو صحیح دد. که نه، مالک ته د هغه د میوې قیمت ادا کړئ او دا صدقه به ستاسو له طرف نه شمارل کیږي. [2]

---

[1] وان كانت اقل من عشرة دراهم عرفها آياماً وان كانت عشرة فصاعداً عرفها حولاً فان جاء صاحبها والا تصدق به، وان جاء صحبها بعد ما تصدق بها فهو بالخيار ان شاء امضى الصدقة وله ثوابها، وان شاء ضمن الملتقط. (هداية/ ۲/ ٦١٤، ٦١٥/ كتاب اللقطة).

[2] ثم ان جاء لها طالب بعد ذٰلک كان صاحبها بالخيار، ان شاء ضمنه مثلها وكان الأجر للذى تصدق بها، وان شاء امضٰى الصدقة وكان له الأجر. (الفقه الحنفى وادلته/ ۳/ ۱۲۱). وفى شرح مختصر الطحاوي/ ٤/ ٥٥). كتاب اللقطة: عن ابي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: وسئل عن اللقطة: لا يحل اللقطة، من التقط شيئًا فليعرفه سنة، فان جاء صاحبه فليرده اليه، فان لم يأت، فليتصدق به، فان جاء، فليخيره بين الأجر وبيّن الذى له. (ايضاً سنن الكبريٰ للبيهقي/٦/ ١٨٨/ طبع دارالمعرفة/ بيروت).

په لاره کې د پروت معمولي شي استعمال څنګه دی؟

سوال: په لاره کې چې څو غیر ضروري شان پراته وي، لکه لرګي او داسې نور بې قیمته شیان . هغه د ذاتي استعمال له پاره اوچتول څنګه دي؟

جواب: جائز دي. [۱]

په لاره کې موندل شوي د سرو زرو لاکټ سره څه وکړي

سوال: د نن نه پنځه یا شپږ کاله مخکې چې کله زه ناپوه وم، نو یوه ورځ زما وړوکې خور د بهر نه یو لاکټ راوړ، کوم چې د خپل زنځیر نه غالبا ماتیدلو سره پریوتلی و په ما باندې هغه ډیر ښه ولګید ، له دې وجې ما وساته. زما خیال و چې دا د پیتلو دی. ما د خپل ملګري د پلار نه پوښتنه وکړه، نو هغه وویل چې دا پیتل دي، ما لس یا دولس ورځې اچولی ذی. یعنې کله کله به مې اچاو، خو نن ما د زرګر د یو دکان نه معلومات وکړ. نو معلومه شوه چې دا د پانسې زر دي او د دې قیمت اته سوه روپۍ ده. په دې اوریدلو باندې ماته ډیر افسوس وشو او ویریدم هم، اوس تاسو نه پوښتنه کوم چې زه په دې باندې څه وکړم؟

۱: ایا دا خرڅولو سره صدقه کړم؟

۲: ایا د دې قیمت معلومولو سره صدقه کړم او دا ځان سره یې کیږدم؟ هسې که دا خرڅ هم شي، نو ما اوریدلي دي چې زرګر خرڅ شوي سره په نیم قیمت باندې اخلي.

۳: زما ماما د صدقې مستحق دی، ذهني مریض دی. ایا د لاکټ په قیمت باندې موږ د هغه علاج کولی شواوکه نه؟ ځکه چې اوس د دومره مودې نه وروسته د هغې د مالک معلومات کول هم ګران دي، ځکه چې زما خور دا په عامه لار کې موندلی و.

جواب: د دې لاکټ چې څومره قیمت وي، هغومره قیمت صدقه کړئ، [۲] خپل ماما ته یې هم ورکولی شئ. [۳]

د ورکې شوې وزې په بچي باندې څه وکړل شي؟

سوال: څه فرمایي علماء دین په دې مسئله کې چې په یو زیر تعمیر فلانئ باندې تقریبا دوه میاشتې د یوې وزې بچی د سهار د لمانځه نه مخکې راغی، چې هغه ډیر کرته وشړل شوه. خو نه تلو، چې د ګاونډیانو نه مې پوښتنه وکړه. چا ورته خپله و نه ویل. د دې علاقې د

---

[۱] الأصل فى الأشياء الاباحة. (الأشباه والنظائر/ ۱/ ۹۷).

[۲] فان جاء صاحبها والا تصدق بها ايصالاً للحق الى المستحق وهو واجب بقدر الامكان. . . . . . الخ. (هداية/۲/ ۶۱۵/ كتاب اللقطة).

[۳] وان كان الملتقط فقير فلا بأس بان ينتفع بها. . . . . . . وكذا اذا كان الفقير اباه او ابه او زوجته وان كان هو غنياً. (هداية/ ۶۱۸/۲ كتاب اللقطة).

شپونکي نه مې هم پوښتنه وکړه، هغه هم انکار وکړ، د مسجد نه مې په لاؤډ سپیکر باندې هم وویل، خو څوک یې هم د اخیستلو له پاره رانغی، اوس هغه تقریبا د لسو میاشتو شوی دی. د شریعت مطابق څه فتوا ده؟

جواب: که د لټون باوجود د دې وزې مالک پیدا نه شو، نو د هغې حکم د ورک شوي شي دی چې د مالک له طرف نه دې د صدقې نیت کولو سره یو غریب یا محتاج ته ورکړل شي. که بالفرض چیرته مالک یې پیداشي شي، نو هغه ته به اختیار وي، که هغه صدقه ساتي یا تاسو نه د صدقې قیمت وصول کړي، په دویم صورت کې به دا صدقه ستاسو له طرف نه وي [۱]

د ورک شوي شي پیدا کولو باندې انعام اخیستل

سوال: زما د چاچي (تره ښځې) لاکټ کورکې ورک شو او هغه لاکټ زما خور وموند. خو هغې دپیسو په لالچ کې هغه پټ کړ، کله چې چاچي وویل چې څوک لاکټ راوړي هغه ته به لس روپۍ ورکړم، نو هغې هغه لاکټ چاچي ته ورکړاو لس روپۍ یې واخیستې. اوس تاسو ووایئ چې دغه لس روپۍ د هغې له پاره حلالې دي او که حرامې؟

جواب: که هغې په رښتیا باندې پټ کړی وي، نو دغه لس روپۍ د هغې له پاره حلالې نه دي[۲]

که موندل شوی شی ساتل غواړئ، نو هغومره پیسې صدقه کړئ

سوال: ما دغې اخترنه یو څو ورځې مخکې د بس نه غورځیدلې یو د لاس ساعت پیدا کړ. هغه ساعت ډیر قیمتي دی. خپل طور باندې کوشش کولو باوجود ماته مالک پیدا نه شو. نو ما د پنډۍ په جنګ اخبار کې اشتهار ورکړ، خو بیا هم مالک ملاو نه شو. اوس تاسو ته خواست دی چې زما مسئله حل کړئ چې زه دې ساعت باندې څه وکړم؟

جواب: که چیرې د مالک د ملاویدو امید نه وي، نو د هغه له طرف نه یې صدقه کړئ. که چیرې پخپله باندې ساعت ساتل غواړئ، نو د هغه قیمت معلوم کړئ او هغه صدقه کړئ صدقه کولو نه وروسته که چیرې مالک راشي هغه صدقه جائز وساتي، نو سهي ده. که نه. صدقه به ستاسو له طرف نه وي، مالک ته به قیمت ورکول واجب وي. [۳]

---

[۱] وان كانت اقل من عشرة دراهم عرفها آياماً وان كانت عشرة فصاعداً عرفها حولاً فان جاء صاحبا والا تصدق به. وان جاء صاحبها بعد ما تصدق بها فهو بالخيار، ان شاء امضى الصدقة وله ثوابها، وان شاء ضمن الملتقط. (هداية /۲/ ٦١٤، ٦١٥/ كتاب اللقطة).

[۲] اذ لا يجوز لأحد من المسلمين اخذ مال احد بغير سبب شرعي. (شامي/٤/٦١/ باب التعزير)۔

[۳] فان جاء صاحبها والا تصدق بها فان جاء صاحب يعني بعد ما تصدق بها فهو بالخيار ان شاء امضى الصدقة وله ثوابها وان شاء ضمن الملتقط لأنه سلم ماله الى غيره بغير اذنه. (هداية/ ۲/ ٦١٥/ كتاب اللقطة)

د نامعلوم سړي قرض به څنګه ادا کوو؟

سوال: که موږ له چا نه يو شی قرض واخيست، د دې نه وروسته موږ د هغه ځای نه بل ځای ته لاړو، بيا يوه ورځ د هغه شي د واپس کولو له پاره لاړو، نو معلومه شوه چې هغه سړی کور پريښودو. سره د هغه ځای نه تللی دی، هغه سړی موږ ډير وکوت، خو پيدا مو نه کړو. نو داذ ووايئ چې د هغه سړي قرض موږ څنګه ادا کولی شو؟

جواب: د دې حکم د ورک شوي شي دی، چې د کوم شي مالک پيدا نه شي هغه شی دې د مالک له طرف نه صدقه شي. [۱]

د شرابو او خنزير خوراک خرڅولو نوکري جائز نه ده

سوال: زه دميس بوائے(بيره) په طوربانديې کارکوم، هغې کې ماته روزانه دخنزيرغوښه اوشراب هم په ميزونوبانديې کيښودل وي، مسئله داده چې موږ دهغې کوم اجرت ملاويږي هغه جائزدی اوکه ناجائز؟ اسلام کې کومه ګټه حلاله اوکومه حرامه ده؟ مختصرشان تشريح يې وکړئ.

جواب: شراب اودخنزيرغوښه څنګه چې خوړل حرام دي، دغه شان په بل چايې خوړل هم جائزنه دي[۲] اوديو مسلمان له پاره داسې نوکري هم جائزنه ده، په کومه کې چې حرام کارکول وي. [۳]

د خنزيرد غوښې پخولو نوکري

سوال: ما ټول عمردا اوريدلي دي چې دخنزيرغوښه حرامه ده، بالکل صحيح ده دامې اوريدلي دي چې خنزيردبدن کومې برخې پورې ولګيږي هغه ناپاک شي محترم جناب! موږخوباورچيان يو، ترڅو پورې چې دخنزيرغوښه کټ نه کړو، اونه وينځواوپخه يې نه کړونوانګريزان به موږته څه نوکري راکړي؟ اودمالکې څخلواوذائقې خبره پاتې ده که چيرې انګريزانوسره(يعنې نوکري کې) دخنزيرغوښه نه پخوو، نو انګريزان راپورې خاندي، ځکه چې زموږ پاکستاني ورونه هلته د شرابو او زناپه شان کارونوخيال نه ساتي، بلکې

---

[۱] فان جاء صاحبها والا تصدق بها. (هداية/ ۲/ ۶۱۵/ كتاب اللقطة).

[۲] وعن انس ابن مالك رضي الله عنه قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم فى الخمر عشرة: عاصرها، ومعتصرها، وشاربها وحاملها، والمحمولة اليه، وساقيها، وبائعها، وآكل ثمنها، والمشتري لها، والمشتراة له. (ترمذي/ ۲/ ۲۴۲/ باب فى بيع الخمر والنهى عن ذالک/ طبع رشيديه/دهلى).

[۳] "وتعاونوا على البر والتقوىٰ، ولا تعاونوا على الاثم والعدوان" يعنى لا تعاونوا على ارتكاب المنهيات ولا على الظلم.(تفسيرمظهري/۳/ ۱۹). ايضاً: الاستئجار على المعاصى انه لا يصح لانه استئجار على منفعة غير مقدورة الاستيفاء شرعاً.(بدائع الصنائع/۴/۱۸۹/ كتاب الاجارة/ مطلب فيما يرجح الى المعقود عليه/ طبع سعيد)

دانګريزانو نه شراب غواړي اوکه چيرې نظروشي، نو چرس، بهنګ وغيره دهرڅه لين دين دی، اخبارانو کې دابيانونه راځي، ايا دچرسو، شرابو، رشوت اوزنا وغيره نه دخنزيرغوښه زيات اهميت لري؟ مهرباني وکړئ اودا مشکله مسئله حل کړئ.

جواب: څنګه چې تاسوليکلي دي دخنزيرغوښه دمسلمانانوله پاره حرام ده[۱]. دالله تعالی ځمکه ډيره غټه ده، انګريزانوسره تاسو دخنزير پخولو نوکري ولې کوئ؟ ايا دګټې څه بله ذريعه نه شي ملاويدای؟ پاتې شوه داخبره چې ځينې خلک شراب، زنا، رشوت اونوردګناهونه پرواه نه کوي، نو دغه خلک هم ګناهګاراومجرمان دي، خويوجرم دبل جرم دجوازله پاره دليل جوړول صحيح نه دي اوکه يوکس چيرې زناکوي، نودهغه په حواله باندې به بل کس ته ګناه کول جائزوي؟

زياتې پيسې ليکلوسره بيل پاس کول

سوال: زه سرکاري نوکريم اوکله چې سرکاري کارله پاره فوټوسټيټ کول وي، نوچپړاسي دزياتې پيسې په رسيدباندې وليکي اوماته يوفارم ډکول وي اودهغې رسيدسره دخپل ماتحت افسرنه دهغې تصديق کول وي، ايا دې ګناه کې زه هم شريک يم، حالانکې زه دهغه نه اضافي پيسوکې يوه پيسه هم نه اخلم.

جواب: ګناه کې دمددکولوله وجې تاسوهم ګناهګاريئ[۲] اود نورو خلکو ددنيا له پاره خپل اخرت بربادوئ.[۳]

دجعلي نوکرپه نوم باندې تنخوا اخيستل

سوال: زه سرکاري افسريم، موږ ته ديوذاتي نوکرساتلو اجازه ده، هغه نوکرډيرې لوې مرحلې نه وروسته ساتل کيدای شي، دهغې نه وروسته رجسټرباندې دهغه حاضري لګيږي اودهغه نوکر تنخوا موږ پخپله باندې ګوته لګولوسره واخلو، خودخاص حالاتوله وجې نوکران دوه څلور مياشتې وروسته بدلول وي نوکر(کورکې کارکونکي) ځي راځي، خودکوم نوکرنوم چې کاغذونوکې دی، ماڅه وخت مخکې تاسونه پوښتنه کړې وه، تاسوفرمايلي وچې دنوکرتنخوا زموږ له پاره جائزنه ده، که دکورټول کارښځه ولې ونه کړي، دهغې نه وروسته دلږلږوخت له پاره نوکران ساتل شروع کړي دي اوهغوی ټولوته تنخوا دهغه نوکر د

۱]"انما حرم عليکم الميتة والدم ولحم الخنزير وما أهل لغيرالله". (البقرة: ۱۷۳)۔
۲]"ولا تعاونوا على الاثم والعدوان" يعنی لا تعاونوا على ارتکاب المنهيات ولا على الظلم. (تفسير مظهري/ ۳/ ۱۹/ طبع اشاعت العلوم دهلی)۔
۳] وعن ابي امامة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: من شرالناس منزلة يوم القيامة عبد اذهب آخرته بدنيا غيره. رواه ابن ماجة. (مشکوٰة/ ۴۳۵/ باب الظلم، الفصل الثالث)۔

تنخوا نه ورکوم. ایا زما دا کار صحیح دی؟

تنقیح: ۱. ددې خبر ووضاحت کول پکاردی. ایا داسې ممکن نه دي چې تاسو د قانون مطابق یو مستقل نوکرونیسئ؟

۲: ایا د لږلږوخت له پاره نوکران نیولو سره د هغه قانون مقصد پوره کیږي؟

۳: که چیرې د کورخلک د نوکر کار پخپله باندې وکړي، نو ایا قانون تاسوته د نوکرد تنخوا حاصلولو اجازه درکوي.

ددې تنقیح دا جواب راغی:

تاسو په مخکې سوال باندې تنقیحي سوالونه کړي دي، ددې جواب دادی:

۱ هو! دقانون مطابق خو یونوکر وساتو. خو هغه نوکرد پردی د مجبوري له وجې کورکې کار نه شي کولی او که چیرې څوک بنځه د قانون مطابق نوکره وساتو. نو داسې خلک خو دوه درې میاشتې وروسته خپل کورونه بدلوي. یا مالکه هغوی مجبوري له دې وجې بدل کړي. دې صورت کې د هغې نوکر یدل او نوکري نه وتل یوه ګرانه مرحله وي. ځکه چې دې عمل کې ډیرې میاشتې لګیږي باقی د کوم حد پورې چې د قانون خبره ده هغه خو هم یو نوکر ساتل وي او عملي طور باندې کیدای شي چې ډیرکم خلک داسې کوي. یعنې (۱/۲) فیصد او ټولو خلکو ته پته ده چې خلک دا په خپله خرچې کې راولي.

۲. ۳: نوکرونه ساتئ، نو تنخوا به نوکرې ته ملاویږي، له دې وجې خلک کاغذي نوکران وساتي او د سهولت له پاره په سل دوه سوه روپۍ باندې لږلږوخت له پاره نوکران وساتي او د نوکر تنخوا دزر روپیو نه زیاتې ملاویږي.

جواب: ستاسو د خط نه داسې معلومیږي چې ستاسو قانون څه داسې دی چې هغه اعلی افسرانو ته د دروغو او جعل سازي تعلیم ورکوي. ترڅو پورې چې تاسو جعلي دستخط و نه کړئ د هغې پورې ددې جائز رعایت نه فائده نه شئ اخیستی. کوم چې قانون تاسو ته درکول غواړي او س درې صورتونه کیدای شي:

لومړی: داچې تاسو هم د نورو افسرانو په شان هره میاشت د جعلي دستخط کولو مشق کوئ او ښکاره خبره ده چې زه تاسو ته ددې مشوره نه شم درکولی.

دویم: داچې تاسو د همیشه له پاره ددې رعایت نه ځان محروم کړئ دا به تاسو سره د قانون زیاتې وي، که چیرې تاسو رښتیا و وایئ، نو د رعایت نه به محروم شئ او که چیرې رعایت حاصلول غواړئ، نو دروغ لازم دي.

دریم: صورت دادی چې تاسو او ستاسو ملګري دې قانون جوړولو والو خیال دې طرف ته کړئ او دې قانون کې لچک پیدا کړئ چې د نوکر تنخوا حاصلولو له پاره تاسو ته او ستاسو

نورو ملګروته جعلي دستخط کول نه وي ښکار

سوال: يودوه يادرې دلږلږوخت نوکران ساتلوباوجودڅه پيسې پاتې شي. دهغه زه په څه طريقه باندې حکومت ته دواپس کولوکوشش کوم. مثلاً زماداري کې ديوشي کمی وي. که چيرې هغه شی دمحکمې دکاروايي مطابق اخيستل وي. نوهغه شی به تقريباً په دوه زرد روپۍ کيږي خوزه هم هغه شی په زرروپۍ باندې واخلم اوخاموشي سره يې کيږدم. ايا دې طريقې سره دهغو پيسوواپس کولوسره به زه دمطالبې نه خلاص شم.

جواب: هو! کله چې پيسې واپس محکمې ته ورسيدې. نوتاسوبري شوئ[1]

سوال: زمادفترکې ځينې خلک ډيرزيات غريبانان دي. مخکې ورځو کې هم ددغه شان ديو سړي دلورواده له پاره مادهغه پيسونه څه پيسې هغه ته ورکړې. خيال مې داووچې دغريب مدددبيت المال نه کيدل ښکاردي اوماسره هم سرکاري پيسې دي. ايا زماداکارصحيح دی؟

جواب: ماته دې کې شک دی. ځکه چې تاسوسره ددې اختيار نه شته. بيت المال کې په رښتيا باندې دغريبانانوحق دی، خودبيت المال شعبې جداجدادي.

غيرقانوني طورباندې يوملک کې داوسيدونکي ګټه اود هغه لمونځ اواذان څنګه دی؟

سوال: مولانا! که چيرې يوکس غيرقانوني طورباندې پاکستان کې اوسيږي اودلته نوکري کوي. نوايا دهغه ګټه جائزده؟ ځکه چې هغه دقران ددې حکم خلاف کوي چې: اوتاسوکې چې کوم خلکو سره حکومت وي دهغوی اطاعت کوئ اوايادا سې کس اذان کونکی يا امام وي، نودهغوی داذان اولمونځ باره کې څه حکم دی؟ که چيرې دهغوی داعمل جائزدی. نوبياچې کوم خلک په بينکونو او ټي وي وغيره کې نوکري کوي. دهغوی پيسې ولې ناجائزې دي؟ هغوی خوهم اخر په خپل محنت باندې پيسې ګټي.

جواب: دهغه ګټه خو ناجائزنه ده. که څوک غيرقانوني طورباندې اوسيږي. نودهغې اطلاع حکومت ته ورکول کيدای شي. والله اعلم!

دبرخې نه دبرآت کوونکي وروړراضي کول ضروري دي

سوال: زما ټول ورونه اوخويندې زمادپلارکور زمايه نوم باندې کولوله پاره تيار وو. کله چې کاغذونه تيارشول. نو يو وروړ د دستبردار کېدونه انکار وکړ. هغه ته دخپلې برخې

---

[1] ويبرأ بردها ولو بغير علم الملک فی البزازية غصب دراهم انسان من کيسه ثم ردها فيه بلا علمه برئ وکذا لو سلمه اليه بجهة اخرئ کهبة......الخ. قوله ويبرأ بردها ای برد العين المغصوبة الی المغصوب منه. (ردالمحتار/٦/ ١٨٢)

اخیستلو وویل شو، هغه نه خپلې برخې اخیستوته تیاردی او نه دستبردارکیدوته. عدالت د اجتماعي دستبرداري له وجې انتقال کړی دی، ایا داشرعي حیثیت سره صحیح دی؟ یادساتل پکاردي چې زه دخپلې مورسره دې کور کې اوسیږم اونورټول جداجدا خپلو کورونو کې اوسیږي.

جواب: کوم وروړچې راضي نه دی هغه ته قیمت ورکولوسره دهغه راضي کول ضروري دي.[۱]

د مشر له اجازې پرته د کور یا دوکان نه څه شي اخیستل

سوال: یوکس دخپل ضرورتونوپوره کولوله پاره دخپل دوکان نه پیسې پټوی، یعنې غلاکوي، نو آیا دې صورت کې به دهغه لمونځونه، وظیفې اوتلاوت او داسې نور...عبادات قبلیږي. یعنې کومه وظیفه چې دکوم کار دپاره کوي هغه وظیفه به دغلاپه وجه باندې بې اثره کیږي نه؟ څکه چې دغه کس دخپلو ضرورتونو پوره کولودپاره غلاکوي دعادت په وجه نه.

جواب: دخپل کوریادوکان دمشرله اجازې پرته شی اخیستل جائزنه دي، هغه ته ویلوسره اخیستل پکاردي.[۲]

د مورپه ناروغي پیسې اخیستل جائزدي

سوال: زه ناروغ یم، کارنه کوم، زمادوه وروڼه نوکران دي اوهم په هغې باندې زمونږ دکور ګذاره کیږي، زماکشرروړجاویدکوم چې نوکري کوي هغه هره میاشت دکورنورو وروڼو خویندونه په پټه باندې ماته سل روپۍ راکوي، هغه ماته تاکیدکړی دی چې ددې پیسوکور والوته ذکرمه کوه، څکه چې داپیسې دموردي اودې پیسو باندې د طاقت غذا مثلاً بادام، مغز، غوزان وغیره پابندي سره اخله او مورته یې ورکوه، اوس مسئله داده چې زه پخپله باندې ډیروخت نه بیمار او کمزوری یم، دې وجه باندې زماموراصرارکوي اوهره میاشت په سلو روپوکې څه پیسې ماته راکړي، اویا په هغو سل روپیوباندې اخیستل شوي شي کې ماشریک کړي، کله چې ماخپل وروړ ته دې باره کې وویل نوهغه په دې باندې خفه شوچې زه دهغې نه پیسې ولې اخلم، خوهغه اوس هم ماته دمورله پاره پیسې راکوي او مورماته دهغې نه څه پیسې راکیی یاماپه خپل خوراک کې شریک کړي، آیا زماله پاره هغه خوراک کې شریکیدل یاله هغې نه پیسې اخیستل جائزدي اوکه ناجائز؟ حلال دي اوکه حرام؟

۱] وعن ابی حرة الرقاشي عن عمه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الا لا تظلموا! الا لا يحل مال امرىء الا بطيب نفس منه. (مشكوٰة/ ۱/۲۵۵). "يأيها الذين امنوا لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل الا ان تكون تجارة عن تراض منكم". (النساء: ۲۹). اذ لا يجوز لأحد من المسلمين اخذ مال احد بغير سبب شرعي. (ردالمحتار على الدرالمختار/ ٤/ ٦١/ باب التعزير/ طبع ايچ ايم سعيد/ كراچى)۔

۲] ایضاً پورتنئ حواله)۔

جواب: کله چې هغه پیسې تاسوخپلې مورته حواله کړئ. دهغې نه وروسته مور تاسوته په خپله خوښه څه پیسې درکوي یاهغو پیسو باندې تیارشوي خوراک کې تاسوشریکوي. نوتاسو له پاره هغه پیسې یاخوراک دمورد پیسوپه شان روا دی.[۱]

آیا مجبوری کې غلا جائزده؟

سوال: یوځوورځې زموږورکشاپ کې غلاباندې بحث شروع و. یوصاحب وویل که چېرې څوک غریب وي اوخپل بچي نه شي ساتلی، نوهغه له پاره غلاکول جائزدي. هغه خوقران اوحدیث نوم اخیستلو سره داخبره کړې ده چې دې کې داخبره موجودده. اوس تاسوته خواست چې تاسو مهرباني وکړئ اودقران اوحدیث په رڼا کې ددې وضاحت وکړئ چې آیا داسې څه مسئله شته چې دداسې کس غلاته جائزویل شوي وي؟

جواب: که چېرې یوکس داسې وږی وي چې دهغه له پاره مرداره خوړل جائزوي، نوددې اجازه شته چې دچا مال واخلي اوخپل ځان بچ کړ یاونیت دااوکړی چې کله ګنجائش وي، نوده ته به واپس کړم.یوازې دبچیوساتلودپاره غلاپیشه جوړول، ددې اجازه نه شته.[۲]

په رنګ شوي دیوال د مالک له اجازې پرته تور رنګ(سیاهي) رابنکل

سوال: په رنګ شوي دیوالونو باندې د مالک له اجازې پرته توره سیاهي رابنکل. یا د اخباراتو لګولو شرعي حیثیت څه دی؟

جواب: د مالک له اجازې پرته داسې کول ناجائز دي.[۳]

ښځه لور لیکل او د واده له پاره یې پیسې اخیستل، او دهغو استعمال

سوال: د سندهـ ویلفیئر بورډ له طرف نه په فیکټریو کې کار کونکو مزدورانو ته د لور د واده او جهیز دپاره پنځلس زره روپۍ ورکول کیږي،ځینې حضراتو په مجوزه فارم کې د خپلې لور په ځای د خپلې ښځې نوم لیکلی دی او خپل ځان یې پلار جوړ کړی دی، ځکه چې لور خو یې

---

[۱] کل یتصرف فی ملکه کیف شاء.(شرح المجلة لسلیم رستم باز/ ۱/ ٦٥٤/ رقم المادة: ۱۱۹۲/ کتاب الشرکة). ایضاً: لأن الملک ما من شانه ان یتصرف فیه، بوصف الاختصاص. (ردالمحتار/ ٤/ ٥٠٢/ مطلب فی تعریف المال)۔

[۲] (الأکل) للغذاء والشرب للعطش ولو من حرام او میتة او مال غیره وان ضمنه (فرض) ثیاب علیه بحکم الحدیث، ولکن (مقدار ما یدفع) الانسان (الهلاک عن نفسه). قوله ولو من حرام فلو خاف الهلاک عطشا وعنده خمر له شربه قدر ما یدفع العطش ان علم انه یدفعه. . . . الخ. قوله وان ضمنه لأن الاباحة للاضطرار لا تنا فی الضمان. (ردالمحتار علی الدرالمختار/٦/ ٣٣٨/ کتاب الحظر والاباحة/ طبع ایچ ایم سعید، احسن الفتاوی/ ٨/ ٢٠٢)۔

[۳] لایجوز لأحد ان یتصرف فی ملک غیره بلا اذنه. (شرح المجلة/ لسلیم رستم باز/ المادة: ٩٦/ ٦٠).

شته نه، خو د پنځلسو زرو په لالچ کې یې خپله ښځه قصدا خپله لور ظاهره کړه. په دې عمل سره یې نکاح متاثر شوه اوکه نه؟ او د دې شرعی حکم څه دی؟ د قرآن او سنت په رڼا کې مو مستفید کړئ!

جواب: په دې دروغو سره نکاح خو نه متاثره کیږي، خو په داسې طریقې سره پیسې اخیستل حرام دي، او د دې پیسو استعمال هم حرام دی [۱]

که د چا په ملکیتي ځمکه کې معدنیات راووځي نو څوک به یې مالک وي؟

سوال: د یو سړي د ځمکې نه (کومه چې هغه د یو سړي یا د حکومت نه اخیستې ده، د ملکیت مکمل کاغذونه هغه سره موجود دي، او په دې ځمکه باندې د هغه کور دی. یا هغه زرعتي ځمکه ده یا غیر آباد پرته ده) د معدنیاتو ذخائر، ګیس، کوئله، پټرول، سره او سپین زر راووځي، نو هغه معدنیات به د هغه ذات یملکیت وي که د حکومت؟

جواب: که د یو سړي په مملوکه ځمکه کې د معدنیات ذخائر راووځي، نو که سره او سپین زر وي نو په هغوباندې خمس دی، د ګیس او پټرول وغیره په ذخائرو باندې هیڅ شی نه شته، خو که پاره یا دا دې قسم ذخائر وي نو په هغې باندې خمس دی، د دې امورو تفصیل د فقه په کتابونو کې موجود دی، خو په دې زمانه کې که دا قسم ذخائر راووځي، نو حکومت هغه ځمکه په خپله قبضه کې اخلي، او اصل مالک ته یې نه پریږدي، دا معلومه نه ده چې هغه ته معاوضه ورکول کیږي اوکه نه؟ او که ورکول کیږي، نو څومره ورکول کیږي؟ په هر حال شرعي نقطه نګاه سره په دې ټولو معدنیاتو باندې د حکومت قبضه کول صحیح نه دي. [۲]

والله اعلم

---

[۱] قال تعالي: "ولا تأكلوا اموالكم بينكم الباطل" (قوله بالباطل) بالحرام يعنى بالربا والقمار والغصب والسرقة والخيانة ونحوها. (تفسير بغوي/۲/ ۵۰). ايضاً: عن ابى حرة الرقاشى عن عمه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الا لا تظلموا! الا لا يحل مال امريء الا بطيب نفس منه. (مشكوٰة/ ۲۵۵/ باب الغصب والعارية).

[۲] معدن ذهب او فضة او حديد او رصاص او صفر وجد فى ارض خراج او عشر ففيه الخمس عندنا. (الهداية/ ۱/ ۱۹۹/ طبع شركت علميه). ايضاً: وفى حاشية الهداية: قوله معدن ذهب الخ اعلم ان المستخرج من المعدن ثلاثة انواع، جامد ينطبع كالذهب والفضة والحديد وما ذكره المصنف وجامد لا ينطبع كالجص والنورة والكحل وسائرالاحجار كالياقوت والمزمرد والملح وما ليس بجامد كالماء والقير والنفط ولا يجب الخمس الا فى النوع الاول عندنا، وقوله وجد سواء كان الواجد مسلماً او ذمياً او كتابيا او صبيا او امرأة او عبداً مكاتباً. (هداية /۱/ ۱۹۹/ باب فى المعادن والركاز/ طبع شركت علميه).

د خپلوان کور نه د ټيلفون کولو بيل به د چا په ذمه وي؟

سوال: يو سړې په سفر روان وي، او د خپلې ميرمنې څه خپلوان کور کې ديره کړي. خکه چې د هغه ښځه يوازې ده او بيماره هم ده. او هغه خپلوان يې د خپل کار له پاره د هغه سړي د کور نه ټيليفون کوي، او بيا چې کله بيل راشي، نو هغه وايي چې زه به يې پيسې نه درکوم. او بيل هم ډير دی، اوس دا بيل د چا په ذمه دی؟ او د هغه ميرمن هغه خپلوان ته وايي چې نيم بيل ته ورکړه. او نيم به زه ورکړم، او زما خاوند باندې ټول بوج مه اچوه. اوس هغه خپلوان نه مني. ما ته يوازې شرعي طور باندې مسئله پکار ده چې دا بيل د چا په ذمه دی؟

جواب: د ښځې خپلوان ته د هغې د خاوند له اجازې پرته ټيليفون استعمالول جائز نه و. او د بيل اداکول شرعي او اخلاقي طور باندې د هغه خپلوان ذمه ده، چې په امانت کې يې خيانت کړی دی.

د سرکاري افسرانو خدمت کول

سوال: د اډت محکمه کې کيدو په وجه باندې نورو محکموته تلل او د هغوی اډت کول وي، هغه خلک مو ميلمه ګڼلو سره د چايو او خوراک بندوبست کوي، نه په خوراک باندې خفه کيږي او نه په اډت کې سستي او مدد کوو، د خوراک يا چايو پيسې هم موږ نه ورکوو، نورو ځايونو ته تلو سره د دې شيانو بندوبست په خپلو پيسو باندې کول مشکل وي، د دغه خوراک په وجه باندې موږ په خپل کار کې څه کوتاهي نه کوو او نه د دې په وجه باندې تقاضا کيږي چې اعتراض معاف کړئ، داسې حالت کې چای يا خوراک قبلول پکار دي او که نه؟ زموږ افسران نه د دې شي نه منع کوی او نه د قبلولو وايي، او که پخپله لاړ شي، نو هغوی يې هم خوري.

جواب: زموږ معاشره کې په سرکاري افسرانو باندې خوراک څښاک کول عامه خبره ده، په دې وجه باندې خلک په دې خبره باندې ضد کوي، که چيرې ممکن وي، نو هغوی ته ووايئ چې موږ ته سفر کې سرکاري خرچ ملاويږي، په دې وجه باندې به د خوراک څښاک خرچې موږ پخپله باندې برداشت کوو، خو د تياري انتظامات تاسو وکړئ، که چيرې هغه خلک دې باندې راضي شي نو دا انتظام دې وکړي، که نه، د مجبوري په حالت کې د هغوی ضيافت قبول کړئ، خو د دې ضيافت اثر دې د فرض نه منع کول نه وي.

د خرچ نه زيات بيل وصولول

سوال: کله چې د مقام نه بهر تلل وي، نو د سفر خرچې سرکاري ملاويږي، او د هوټل خرچ هم. مثلاً يو کس ريل کې په سې کلاس کې سفر کولی شي، خو په څه وجه باندې فرنټ يا سکينډ کلاس کې سفر وکړي، خو د سرکار نه پيسې هم د سې کلاس اخلي. نو آيا دا جائز دی؟ که چيرې اضافي پيسې په غريبانانو کې د ثواب د نيت نه پرته تقسيم کړي نو بيا څنګه ده؟

همدغه شان مثلاً په دوه سوه روپۍ ورځ باندې هوټل کې اوسيداى شي، خو هغه دېنځوسو والاکمره کې اوسيږي، خو د حکومت نه هم دوه سوه روپۍ اخلي، آيا داجائزدي؟ که چيرې اضافي يونيم سل روپۍ غريبانانو کې تقسيم کړي نوداجائزدي؟ کله چې دثواب دنيت نه پرته وي.

جواب: که دسرکارله طرف نه اجازه وي، نوبيا خوڅه مشکل نه شته، خو که چيرې اجازه نه وي، نو بنه صورت يې دادې چې څومره خرچې شوې وي، هغومره وصول کړل شي. او که چيرې دا صورت هم ممکن نه وي، نوزياتې خرچې په څه طريقه باندې دسرکارخزانه کې جمع کول پکاردي، او که چيرې دا صورت هم ممکن نه وي، نو مسکينانو کې دثواب دنيت نه پرته صدقه کول پکاردي.

د سود د کارابتدا د قران کريم تلاوت سره کول بدترينه ګناه ده

سوال: زه ديونائيټډ بينک لمټيډ کراچۍ په يومقامي برانچ کې نوکر يم، زموږ برانچ کې هره ورځ سهار د کار کولوابتدا دقران پاک تلاوت اودټول سټاف په دعاکولوباندې کيږي اودهغوى خيال دى چې دې سره برکت پيداکيږي، کارکې زړه لګيږي اوڅه بده واقعه نه پيښيږي. زه دقران پاک دغه تلاوت اودعاکې نه شريکيږم، خوکله چې دقران کريم تلاوت کيږي، نوخاموشي سره يې اورم، ځکه چې قران لوستل اواوريدل واجب دي، زمامسئله داده چې دقران اوحديث په نزدباندې سود، دسودکاروبار اودهغه ملازمت هم منع دى، قران کې دي چې سودحرام دى اوسودمه اخلئ، تلاوت کولوسره ددې ابتداکول څنګه عمل دى؟دقران اوسنت په رڼاکې بيان کړئ چې داجائزدي اوکه نه؟ که نه دي، نوددې ګناه ګارڅوک دي؟

جواب: دګناه دکارابتدا تلاوت سره کول څنګه جائزکيداى شي؟ دا پوښتنه وکړئ چې ددې له وجې دشرک ويره خونه شته . . . ؟ [1]

---

[1] الكلام منه ما يوجب اجراً كالتسبيح والتحميد وقراء ة القرآن والأحاديث النبوية وعلم الفقه وقد يأثم به اذا فعله فى مجلس الفسق وهو يعلمه لما فيه من الاستهزاء والمخالفة لموجبه. (عالمگيرية/ ۵/ ۳۱۵). ايضاً: قرأ القرآن على ضرب الدف والقضيب يكفر لاستخفافه وادب القرآن ان لا يقرأ فى مثل هٰذه المجالس، شرب الخمر وقال: بسم الله، او قال ذٰلک عند الزنا او عند اكل الحرام المقطوع بحرمته كفر لأنه استخف باسم الله تعاليٰ. (فتاويٰ بزازية على هامش الفتاويٰ الهندية/ فصل فيما يقال فى القرآن والأذكار/ ۶/ ۳۳۸). ايضاً: وتحرم عند استعمال محرم بل فى البزازية وغيرها يكفر من بسمل عند مباشرة كل حرام قطعى الحرمة. (ردالمحتار/ ۱/ ۹/ طبع ايچ ايم سعيد)۔

د بینک په مونوګرام باندې "بسم الله الرحمن الرحیم" لیکل جائز نه دي

سوال: دا یوه لویه مسئله ده چې د یو بینک په مونوګرام باندې "بسم الله الرحمٰن الرحیم" لیکل شوې ده، دا مونو ګرام د دې بینک په هر سلپ باندې، په هر انټرنیټ باندې تردې چې په هره لفافه باندې موجود دی، روزانه په زرګونو لفافې د استعمال نه وروسته د ردي شیانو ټوکرۍ ته غورځول کیږي او دغه شان ډیره بې ادبي کیږي، ددې جواب به څوک ورکوي؟ د دې بینک اعلی افسران که هر هغه سړی چې دا لفافې په ردي شیانو کې غورځوي ډیر خلک پوهیږي، ځینې نه پوهیږي چې په مونو ګرام باندې څه موجود دي؟ په دې سلسله کې د دې بینک اعلی افسرانو ته هم درخواست دی چې دا کار بند کړي.

جواب: ددې بینک والاوو له پاره دا مونو ګرام استعمالول جائز نه دي، اول خو د هغوی ټول کار حرام دی، ځکه چې د هغه ټول بنیاد په سود باندې دی، بیا ددې له پاره د بسم الله مونوګرام استعمالول ډیر غلط حرکت دی او بیا په دې خطونو او لفافو کې د بسم الله چې کومه بې ادبي کیږي هغه ټوله ګناه ده. [1]

د ګټې اوتاوان اوسنۍ شراکتي کاتې هم سودي دي؟

سوال: څوکاله وړاندې چې دسودنه پرته بینکاري اوګټه تاوان کې شراکت باندې دکاتو دحکومت له طرف نه اعلان وشو، نوزه دخپل بینک منیجرته لاړم اوله هغوی نه مې پوښتنه وکړه چې دبینکونوټول کاروبارپه سودباندې چلیږي، نودګټې اوتاوان کې شراکت والاکاتې څنګه دسودنه پاکې کیدای شي؟ هغه وویل چې حکومت دبینک په ذریعه باندې غنم، وریژې اوکپاس وغیره اخلي اوهغه باندې بینکونوته کمیشن ورکوي، موږ به دغه اخیستل په هغه پیسوباندې کوو، نو کومې چې په ګټه اوتاوان کې دشراکت په کاتوکې جمع شوي وي اودحکومت نه اخیستل شوي کمیشن نه به موږ خپلوکاته داروکې پیسې تقسیموو او ددغې کاتونه به هر رمضان کې دزکات پیسې اخیستل کیږي.

پورته بیان شوي خبرونه وروسته ماخپلې پیسې په ګټه تاوان کې دشراکت کاتې ته واړولې دغه وخت نه تراوسه پورې اته اواته نیموفیصده ګټې اعلان کیږي،خو زماجمع شوي پیسونه هررمضان کې دوه نیم فیصده زکات کټ کیږي زماپه شان نورو بوډاګانو او کونډو ښځوخپلې پیسې دګټې اوتاوان دشراکت په کاته کې جمع کړي دي، دهغه نه هرکال دزکات پیسې کټ کیدونه وروسته څه ګټه ملاویږي اوهغه باندې دهغوی خرچ چلیږي که چیرې دغه ذریعه بنده شي، نودهغوی له پاره به تکلیف پیداشي، یاداچې هغوی دخپل مال نه خرچ کوي تردې پورې

---

[1] کتابة القرآن علی مایفترش ویبسط مکروهة. (فتاویٰ عالمګیري/ ۵/ ۳۲۳/ طبع رشیدیه/ کوئته).

چې هغه به څه وخت پیسې ختمې شي او بیا به هغوی ته ډیرزیات تکلیف وي د ډیرو عالمانو په نزد باندې د شراکت دا کاتې دا سکیم حرام دی

موږ مسلمان ملک کې اوسیږو او په موږ د ټولو دا فرض دي چې موږ په اسلامي حکمونو باندې پخپله عمل وکړو او حکومت دې باره کې څه اسلامي حکم نافذ کړي. نو د هغوی سره تعاون وکړو. اوس که چیرې د دې ملک اوسیدونکي مسلمانان د خپل حکومت څه حکم ومني او خپلې پیسې دګټې تاوان په شراکت والا کاته کې جمع کړي او د حاصلې شوې ګټې اوزکات ورکولو کې شریک دي، نو ګناه به حکومت باندې وي که کاته داروباندې؟ عوام د حکومت په کارونو کې اختیار نه لري او څه حد پورې بینک کې پیسې جمع کولو باندې مجبوروي دا سې صورت کې عام خلک څه وکړي؟ وضاحت وکړئ

جواب: دغیرسودي کاتو باره کې یوازې د حکومت یا بینک والو اعلان کول کافي نه دي. بلکې دا کتل پکار دي چې ایا د شرعي اصولو په رڼا کې هغوی په رښتیا غیرسودي کارکوي او که نه؟ که چیرې رښتیا غیرسودي کاروبار کوي، نو صحیح ده، که نه، د سود د ګناه نه کاته دار هم محفوظ نه دي[1] ما د اعتماد قابل ماهرانو نه اوریدلي دي چې غیرسودي یوازې نوم دی، دغیر سودي بینکاري کومه خاکه چې جوړه شوې وه هغې باندې اوسه پورې عمل نه دی شوی، ستاسو دا خبره صحیح ده چې حکومت څه اسلامي قانون نافذ کړي، نو هغوی سره تعاون کول پکار دي، خو حکومت دې څه اسلامي حکم جاري خو کړي کنه؟ اوسه پورې زموږ د حکومت دا حال دی چې حکومت یو اسلامي حکم نافذ هم کړي، نو هغه باندې د خپلو خواهشاتو پیوندونه ولګوي او ملاوټ پکې وکړي او د هغه اصل شکل خراب کړي.

نو د وعدو کولو باوجود اوسه پورې د سود نظام نه دی ختم شوی او کومې کاتې چې غیر سودي بنایي هغو کې هم د سود نظام شروع دی. ولعل الله یحدث بعد ذالک امرا.

شپږ شپیتو میاشتو پورې سل روپۍ جمع کول او د مرګ پورې هره میاشت سل روپۍ اخیستل

سوال: ما د پاکستان نیشنل بینک په یو سکیم کې برخه اخیستې وه، چې د هغه طریقه کار دا وو چې تاسو به شپږ شپېتو میاشتو پورې سل روپۍ هره میاشت داخلوئ. د شپږ شپیتو میاشتو نه وروسته به ستاسو اصل پیسې یعنې (۶۶۰۰) روپۍ هم موجودې وي او تاسو ته به د مرګ پورې هره میاشت سل سل روپۍ ملاویږي (ترڅو پورې چې تاسو (۶۶۰۰) روپۍ ونه باسئ). یو نوکرپیشه انسان ایا ځان دا مدني له پاره دا طریقه اختیارولی شي؟ ځکه چې کوم ځای کې زه نوکر یم هلته پنشن نه ملاویږي؟

---

[1] لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم: آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال: وهم سواء (مسلم، مشكوٰة/ ۲۴۴)

جواب: ستاسو اصل پیسې خوبینک کې موجود دي. هرمیاشت چې دمرګ پورې ت سوته کومې سل روپۍ ملاویږي هغه به سود وي [۱]

د جومات په اکاونټ باندې د سود د پیسو کاروبار کول

سوال: ماسره دجومات دچندې پیسې جمع کیږي، دې پیسو کې چې جومات باندې دخرچ کولو نه وروسته کومې پیسې پاتې کیږي هغه پیسې زه بینک کې جمع کوم. تاسومهرباني وکړئ اودا بیان کړئ چې دې پیسوباندې کومه ګټه ملاویږي هغه باندې څه وکړم؟ هغه جومات کې استعمال کړم یادګټې هغه پیسې غ یبانو کې تقسیم کړم؟

جواب: تاسو دجومات پیسې په کرنټ اوکانټ کې جمع کوئ، په هغه باندې ګټه نه ملاویږي او کومه ګټه موچې اخیستې ده هغه جومات کې مه خرچ کوئ. بلکې چاغریب اومحتاج ته یې ورکړئ. [۲]

د سود د پیسو د کاروبار د برکت له پاره دعا

سوال: سودباندې پیسې اخیستل اوپه کاروبارکې لګول اوبیاد الله تعالی نه دبرکت له پاره دعا کول، یا دې کې به برکت وي اوکه بربادي؟

جواب: سودباندې پیسې اخیستل ګناه ده، دې نه توبه کول پکاردي. دبرکت له پاره دعا کول نه. تجربه داده چې کوموخلکوپه سودباندې کاروبارله پاره بینک نه پیسې اخیستې دي هغوی دقرض په جال کې داسې ګیرشوي دي چې په یوصورت هم ترې نه خلاصیږي. نوسودباندې اخیستل شویو پیسو کې برکت نه وي، بلکې دهغه انجام خراب وي [۳]

ایا وصول شوی سود به حلال شي کله چې اصل پیسې کمپنی وتښتوي؟

سوال: مادڅه دوستا نوپه ویناباندې خپلې شل زره روپۍ په یوې سرمایه کارکمپنی کې جمع کړې وې. هغوی ماته په اتو میاشتو کې اته زره روپۍ ګټه راکړه. بیاله هغه نه وروسته هغې کمپنی وتښتیده اوس تاسوته داعرض کوم چې هغه اته زره روپۍ کومې چې دګټې یاد سود په شکل کې ماته ملاوشوې وې اواوس دکمپنی دتښتیدوله وجې ماته چې ددولس زرورو پیوکوم

۱] الربا هو فضل خال عن عوض مشروط لأحد المتعاقدين فى المعاوضة. (درالمختار/ ۵/ ۱۷۰)

۲] لأن سبيل الخبيث التصدق اذا تعذر الرد على صاحبه. (ردالمحتار/ ۶/ ۳۸۵/ كتاب الحظر والاباحة فصل فى البيع). ايضاً: والحاصل انه ان علم ارباب الأموال وجب رده عليهم. و الا فان علم عين الحرام لايحل له ويتصدق به بنية صاحبه. (شامي ۵/۹۹/باب البيع الفاسد/مطلب فيمن ورث مالا حراما)

۳] عن ابن مسعود رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان الربا وان كثر فان عاقبته تصير الى قل. (مشكوٰة/۲۴۶/ باب الرباء طبع قديمى كتب خانه كراچى)۔

نقصان وشو، دهغه نه وروسته دا اته زره روپۍ حلالې دي او که نه؟ يعنې که چيرې دغو پيسو باندې څه نيک کار يا خيرات زکات ورکړي، نو هغه به قبول شي او که نه؟
جواب: که چيرې تاسو ته سود ملاويدو، نو بيا حلالې نه دي، خوشل زره روپۍ ستاسو د هغوی په ذمه وې، هغو کې اته زره روپۍ لکه چې تاسو خپله قرضه واپس اخيستې وي، له دې وجې جائز دي.

د پي ايل ايس (P.L.S) اکاونټ شرعي حکم

سوال: بينک کې چې کوم اکاؤنټ دګټې او تاوان دشراکت په کاته کې جمع کيږي. بينک دهغو نه زکات اخلي او شپږ فيصده ګټه هم ورکوي، ايا دقران او سنت په نزدباندې دا جائز دي؟
جواب: حکومت دې ته غيرسودي وايي خو ددې چې کوم تفصيلات معلوم شوي دي دهغه نه دا معلوميږي چې دې ته غيرسودي ويل يوازې دنوم ترحده دي او حقيقت کې دا کاته هم سودي ده.

د سود پيسې د صدقې د نيت نه پرته په مدرسه کې خرچ کول

سوال: که دسود پيسې دصدقې دنيت نه پرته يوې ديني مدرسې ته ورکړل شي، نو دا جائز دي؟ او که داسې مقدس ځايونو کې په ورکولو باندې ثواب نه وي، نو ګناه به خوپرې نه وي؟ وضاحت سره جواب راکړئ که دصدقې دنيت نه پرته يو عالم دين ته کتابونه پرې واخيستل شي چې دمناظرې په وخت کې په کار راشي، ياعواموته ترې نه داسې خبرې وښائي چې هغوی دګمراهي نه بچ شي، دا جائز دي؟
جواب: ايا علم او عالمانو له پاره دحلالې ګټه څخه د ورکولو ګنجائش نه شته؟ يوازې دانجاست دعالمانو له پاره پاتې شوی دی؟

سود بينک کې پريښودل پکار دي که يې راويستل او غريبانو ته يې ورکړه؟

سوال: مورږ دسوداګرانو بچي يو، زمورږ پلار به زياتره پيسې په بينک کې جمع کولې او هغه به کال وروسته په جمع شويو پيسو باندې سود هم ملاويده، مورږ پلار ته وويل چې تاسو ته پته نه شته څه چې سود حرام دی، نو بيا يې ولې اخلې؟ هغه وايي چې مورږ دسود پيسې غريبانو کې دثواب دنيت نه پرته تقسيم کړو او دغه پيسې هغه حضرات دې له پاره بينک نه اخلي، که چيرې بينک نه يې وانخلي نو بينک والو ته ګټه کيږي او داسې کم نه کم غريبانو ته خو فائده وشي، اوس تاسو نه پوښتنه داده چې ايا داسې کول صحيح دي او که نه؟ او که افضل باندې عمل کول او د سود پيسو ته بالکل لاس نه دي وړل پکار او پيسې بينک کې پريښودل پکار دي.

جواب: بینک نه دسودپیسې اخیستل اوضرورت مندوته ورکول پکار دي خودصدقې او خیرات نیت سره نه، بلکې دیونجس شي دخپل ملکیت نه د ویستلونیت کول پکار دي.[1]

کونډه ښځه د بچیو د پالنې له پاره بینک نه سود څنګه واخلي؟

سوال: زه د ځلورلوڼوموريم اوتقریباً پنځه میاشتې مخکې زما خاوند مړشوی دی او زما عمر تقریبا شپږویشت کاله دی، زما دخاوند دمرګ نه وروسته ماته تقریباً یولک روپۍ د فنډو وغیره په شکل کې ملاوشوي دي. اوس زمادکوروالواوتولوخلکودامشوره ده چې زه داپیسې بینک کې کیږدم اوهره میاشت دې باندې ملاویدونکې پیسې اخلم اوهغو باندې دخپلو بچیو اوخپله ګذاره کوم، دا خبره څه حدپورې صحیح ده، خوزماپه نزدباندې لومړی خوداپیسې حرامې دي اوبیادې باندې نورې حرام پیسې اخیستوسره خپله اودبچیوخیټه ډکه کړل شي. نو حرام باندې حرام دي اوخلک وایي چې داحرامې نه دي، مجبورۍ کې هرڅه جائزدي اوماته دداسې هیڅ خبرې پته نه شته، زه دې باره کې ډیره زیاته پریشانه یم څه وکړم؟

جواب: الله تعالی دې ستااوستادلوڼوکفالت وکړئ، ستاخاوندته چې ددفترله طرف نه کومې پیسې ملاوشوي دي که چیرې دهغه نوکري جائزوه، نودغه پیسې هم حلالې دي.خودابینک کې کیښودل اودې باندې ګټه اخیستل حلال نه دي، بلکې سود دی، که چیرې تاسوته یو نیک خپلوان ملاوشي اوهغه ستاسودلوڼوکفالت کوي، نوهغه سره نکاح کول مناسب دي.که نه، الله تعالی پالونکی دی، خپل محنت مزدوري کوئ اودخپلولوڼوکفالت کوئ اودهغوی دنیک نصیبي له پاره دعاکوئ، الله تعالی دې تااوستالوڼوله پاره اسانې وکړي. امین

د خاص ډپازټ پیسې مسلمانان څنګه استعمال کړي؟

سوال: سوداودسودي کاروبارحرام دی، پاکستاني خلک په اربونوروپۍ په خاص ډپازټ کې جمع کوي دادمسلمانانودولت دی، دې خلکو کې ډیرخلک بوډاګان وي، دهغوی په سرونو باندې دپیغلو لوڼو او بچیوبوج وي خاص طورباندې ریټائرډ (تقاعد)شوي خلک هغوی به د لوڼو جهیزهم ورکوي اودعام استعمال له پاره خرچ کول هم. که چیرې دغه په اربونو، روپۍ تجارت، دکرایې کورونو، بسونو اونورو جائز کاروبارونو کې ولګول شي، نوهغو باندې به په اربونوروپۍ ګټه ملاویږي، که چیرې دهغه نه اصل قیمت هم جدا شي اوګټه یې مسلمانانوته ورکړل شي، نودداسې کاروبار ګټه به داصل پیسو مالکانوته ملاویږي داملک به ترقي هم کوي اوهرکوربه خوشاله شي سودي کاروباردې حالت کې ناجائزدی، که پیسې یوغریب ته

---

[1] والحاصل انه ان علم ارباب الأموال وجب رده عليهم و الا فان علم عين الحرام لايحل له ويتصدق به بنية صاحبه.(شامي/۵/۹۹/طبع سعيد).ايضاً:ويتصدق بلانية الثواب وينوى به براء ة الذمة.(قواعد الفقه/ ۱۱۵)

دضرورت له پاره ورکړل شي او دهغه نه اصل پیسې واخیستل شي. بینک یا خاص ډپازټ والا اداري غریبې نه وي.
دویمه خبره داده چې کورکې اصل پیسې کینبودو سره ډاکوان هرڅه لوټ کړي، موټرې اونورجایدادونه په زوربانديې واخلي، دې حالاتوکې اصل پیسې هم محفوظ نه وي او دغریبې نه هرڅوک مجبوردي، داسلامي قانون مطابق غل او ډاکوته سزانه ملاویږي دې حالاتوکې داصل پیسونه هم انسان خلاصیږي، د اربونو روپیو دجائزاوحلال ګټې ذریعه یې جوړه کړي. نودې کې څه بده خبره ده؟
شریعت کې داسې په اربونوروپې چې دهغه حفاظت هم وي او په کارراتلونکې ګټه هم وي. نودې باره کې دشریعت مطابق حکومت یامورږ ته مشوره راکړئ.
جواب: داسوال په خپل ځای باندې ډیرداهیمت قابل دی، دې باره کې دحکومت مشرانوته غورکول پکاردي اوداسې خلکو له پاره داسې کاروباري اداري جوړول پکاردي. چې هغوی دشرعي شراکت په اصولوباندې کارکوي اوګټه په برخه داروکې تقسیموي.

د ډیفینس سیونګ سرټیفکیټ په سود کاروبار کول شرعاً څنګه دي؟

سوال: ما سره د یو لاک روپیو ډیفینس سیونګ سرټیفکیټ پراته و، په څلور کاله پوره کیدو باندې ماته څلور لاکه او شپږ دیرش زره روپې ملاو شوې، خپل اصل رقم ما د خپل کور په ضرورتونو کې استعمال کړ او د دې لکه او شپږ دیرشو زرو روپیو د سود په پیسو باندې ما د مارکیټ نه کیمیکل وغیره اخیستو سره مختلفو مارکیټونو ته سپلائي شروع کړه، د سود دا پیسې مې په خپل ذاتي استعمال کې راوستلې دي، ایا د دې سود په پیسو سره چې کومه سپلائي زه کوم ددې نه حاصلې شوې ګټه خوړل زما له پاره څنګه ده؟
جواب: په خنزیر خوړلو او دې کې څه فرق دی؟ د خنزیر غوښه که تاسو خپله وخورئ یا یې په بل باندې خرڅولو سره پیسې وخورئ، یوه خبره ده.

د نیشنل بینک سیونګ سکیم شرعي حکم

سوال: دحکومت یونیشنل ډیفنس سیونګ اسکیم چلیږي، ماته چا ویلي دي چې دې کې پیسې جمع کول اوبیایې ګټه اخیستل جائز دي، ځکه چې دې پیسوباندې دملک دحفاظت له پاره وسله اخیستل کیږي اودملک په کار راځي، نن چې کومه وسله اخلي که چیرې هماغه وسله څلورپنځه کاله وروسته اخلي، نوحکومت به یې به دوه یادرې چنده ګران قیمت باندې اخلي، نو حکومت ددې سکیم په ذریعه باندې وسله اخلي اودملک حفاظت کوي تاسود قران اوحدیث په رڼاکې وفرمایئ چې دې سکیم کې پیسې لګول اوګټه اخیستل جائزدي اوکه نه؟

جواب: که حکومت دې پیسو باندې ګټه ورکوي، نوسود دی.[1]

شپیته زره روپۍ ورکول او درې میاشتې وروسته اتیا زره روپۍ اخیستل

سوال: یوسړي په بازار کې کمیټي واچوله، کله چې دهغه کمیټي راووتله (هغه شپیته زره روپۍ وې) نوهغه یودوکان دارته ورکړې، چې ماته به درې میاشتې وروسته اتیازره روپۍ راکوې، نو ایا دا سود دی او که نه؟

جواب: داهم خالص سود دی.[2]

د فیصدي په حساب ګټه اخیستل

سوال: ځیني خلک دپیسو لین دین دفیصدي په حساب کوي (یعنې پنځلس فیصده د میاشتې، لس فیصده دمیاشتې) ځیني خلک دې ته سودوایي او ځیني وایي چې داسودنه دی، دې باره کې مود یوجومات امام صاحب نه پوښتنه وکړه، نوهغوی ورته جائز وویل، اوس موږ خلک دې پریشاني کې مبتلایوچې څه وکړو؟ نوتاسو دامسئله دقران اوسنت مطابق حل کړئ او موږ ته ووایئ چې داسې پیسوباندې کومه ګټه ملاویږي، که هغه حرامه وي، نودهغه دحلال کولولپاره موږته څه کول پکاردي؟ چې دهغه له وجې زموږ زړه صفاشي اوموږ دالله تعالی دعذاب نه بچ شو.

جواب: د فیصدي په حساب باندې ګټه اخیستل خالص سود دی[3]، کوم امام صاحب چې ددې دجائز کیدو فتوا ورکړې ده هغه ته معلومات نه شته، هغه ته په خپلې غلطې فتوا باندې توبه کول پکار دي کوموخلکوچې سوداخیستې دی هغوی ته پکاردي چې هغومره پیسې دصدقې دنیت نه پرته غریبانوته ورکړي.[4]

---

[1] الربا هو فضل خال عن عوض بمعيار شرعي مشروط لاحد المتعاقدين فى المعاوضة. (درمختار/٥/١٧٠). و هوفى الشرع عبارة عن فضل مال لا يقابله عوض فى معاوضة مال بمال(فتاويٰ عالمگيري/٣/ ١١٧/طبع رشيديه)

[2] الربا هو الفضل المستحق لأحد المتعاقدين فى المعاوضة الخالى عن عوض شرط فيه. (الهداية/٣/ ٨٠/ باب الربا). اما فى اصطلاح الفقهاء فهو زيادة احد البدلين المتجانسين من غير ان يقابل هٰذاه الزيادة عوض. (كتاب الفقه على المذاهب الاربعة/ ٢/ ٢٢٧/ مباحث الربا/ طبع بيروت)۔

[3] الربا. . . . . . . وشرعاً فضل ولو حكماً فدخل ربا النسيئة والبيوع الفاسدة فكلها من الربا خال عن العوض بمعيار شرعي، وهوالكيل والوزن مشروط احد المتعاقدين فى المعاوضة. (الدرالمختار مع ردالمحتار/ ٥/١٦٨/ باب الربا/ وكذا فى تبيين الحقائق/ ٤/ ٤٤٦/ باب الربا)۔

[4] لأن سبيل الخبيث التصدق اذا تعذر الرد على صاحبه. (ردالمحتار/ ٦/ ٣٨٥/ كتاب الحظر والاباحة/فصل فى البيع). ويتصدق بلانية الثواب وينوى به براء ة الذمة. (قواعد الفقه/ ١١٥)۔

د قرآن چاپ کولو له پاره د سود کاروبار

سوال: دیوې کمپنۍ اشتهارونه به په اخبارونوکې، کاروبارکې د شرکت له پاره تاسوهم لیدلي وي، خلکوته ډیرغټ لالچ ورکوي، چې دقران پاک په چاپ کې پیسې ولګوئ اوکورکې ناستې باندې پیسې وګټئ، ایا داسودکې داخل نه دي؟ ایا داکمپنۍ ساده مسلمانانوته دوکې ورکولو سره دهغوی پیسې نه حراموي؟ زماخیال دی چې داسې خودکمپنۍ ټول کاروبارحرام دی، مهرباني وکړئ دشریعت مطابق جواب راکړئ.

جواب: ددې کمپنۍ کوم فارم چې تاسوراليږلی دی، دهغې مطابق داخالص دسودکاروباردی، ځکه چې هغوی په ترتیب باندې پنځلس فیصده اونیم فیصده اوشل فیصده ایښی دی، له دې وجې دې کمپنۍ کې پیسې لګول جائزنه دي.[1]

کمپنۍ کې د ګټې اوتاوان په بنیاد پیسې جمع کول اوګټه حاصلول

سوال: که یوې کمپنۍ کې دبرخې په طورباندې پیسې جمع شي اوهغه کمپنۍ دګټې او تاوان په حساب باندې وي اوهره میاشت هغه په پیسوباندې کاروبارکوي اومونږ ته ګټه راکوي، څه مقرر شوی حدنه شته چې په سل روپیوپیسې څلورروپۍ یادرې روپۍ. څومره چې ګټه یاتاوان وي هغوی به هم هغومره پیسې مونږ ته هره میاشت راکوي اوڅومره پیسې موچې جمع کړې دي هغه به هم هغومره وي، کله چې غواړئ پیسې ترې نه واپس اخیستل شئ، ګټه یاسود څو فیصده پورې جائزدی؟ اوڅوفیصده ناجائز؟ تفصیل سره جواب راکړئ، شکریه!

جواب: که دکمپنۍ کاروباردشریعت خلاف نه وي اودشراکت داري په حساب باندې ګټه تقسیموي، څه مقرر شوې ګټه نه وي، نوداګټه جائزده.[2]

د قران مجید په چاپ کونکي اداره کې جمع شوې پیسې

سوال: یوه تجارتي اداره چې هغې دقران پاک دچاپ کولو اوتیارولو اودهغه دهدیه کولو کاروبار کوي، په دې شرطونوباندې خلک ځان سره برخه دارکوي، یوازې دګټې په مختلف شرح باندې، ایا الف ددې تجارتي ادارې ونډې(حصې) اخیستی شي؟ددې ګټه حلاله ده؟ شرطونه دادي:

---

[1] ومنها أن يكون نصيب المضارب من الربح معلوما على وجه لا تنقطع به الشركة فى الربح كذا فى المحيط، فان قال على ان لک من الربح مائة درهم او شرط مع النصف او الثلث عشرة دراهم لا تصح المضاربة كذا فى محيط السرخسى.(عالمگيري/٤/٢٨٧/كتاب المضاربة/ الباب الاول فى تفسيرها وركنها وشراطها وحكمها)

[2] ومن شرطها-ان يكون الربح بينهما مشاعاً لايستحق احدهما منه دراهم مسماة لأن شرط ذلک يقطع الشركة بينهما ولا بد منها كما هى فى عقد الشركة. (الهداية/ كتاب المضاربة/ ٣/ ٢٥٨). ايضاً: وشرطها امور سبعة.....وكون الربح بينهما شائعاً فلو عين قدراً فسدت...الخ. (درمختار/٥ / ٦٤٨/ كتاب المضاربة).

۱ : پیسې به کم نه کم دریو کلونو له پاره جمع کول وي.
۲ : دنوي برخه دارنه به کم نه کم لس زره روپۍ قبلیږي اودزیات نه زیات چې څومره جمع کول غواړي جمع کولی یې شي.
۳ : دلس زرونه یوکم پنځوس زره باندې به هرکال پنځلس فیصده گټه ملاویږي. دپنځوس زرونه دتریوکم سل زروپورې به اوولس نیم فیصده وي اویولاک یاددې نه زیاتوباندې به شل فیصده هرکال ملاویږي.
۴ : جمع شوې پیسې به دمقررشوي وخت نه مخکې په هیڅ حالت کې نه شي واپس کیدای. پیسې چې کوم نوم باندې جمع شوي وي، دهغه نوم نه به بل نوم ته نه شي بدلیدای. دچاچې مقررشوي وخت ختم شي هغوی دخپلې خوښې مطابق نوروخت هم مقررولی شي.

جواب: دمقرر شوې شرح سره گټه اومقررشوي وخت له پاره دخلکو نه پیسې اخیستل ناجائزاوحرام دي[۱]، دقران اوسنت مطابق خالص سود دی اوجائزیاثواب گڼلوسره پیسې جمع کول ددې نه غټه گناه ده.

نوداسې تجارتي اداره کې پیسې جمع کول نه دي پکار، موږ داسې ادارو باره کې څوځله لیکلي دي چې داسې طریقه باندې پیسې ورکول جائزنه دي داخه داسې مسئله نه ده چې دې کې دچااختلاف وي، بلکې متفقه طورباندې سود دی، خوکه دجهالت اوبې خبري له وجې په کې مبتلاشوي یئ اویا مبتلا کیږئ، نو ځینې د پوهې سره د شرعي حکم نه سترگې پټوي.

لس زره روپۍ نغد ورکولو باندې د پنځلس زرو روپیو رسید اخیستل

سوال: زموږ بازارکې یوسړي ته دپیسو ضرورت و. دهغه خپل مارکیټ دی، هغه کې څلور دوکانونه دي اودیودوکان کرایه پنځه سوه روپۍ میاشت ده، هغه کس ته دبازاریودوکان دارلس زره روپۍ ورکړې اودهغه نه یې دپنځلس زروروپیو رسیدونه واخیستل، یعنې دریش رسیدونه دپنځوپنځوسود کرایې، یعنې پنځه زره روپۍ یې زیاتې واخیستلې، اوس به دغه سړی تقریبا اووه میاشتې ددغه دوکانونو کرایه اخلي اوپنځلس زره روپۍ به وصول کړي، دلته بازارکې تقریباً ټول دوکاندارن وایي چې داسوددی، خودغه سړی وایي چې داسودنه دی، دغه سړي حج هم کړی دی، اوپنځه وخته لمونځ هم کوي.

جواب: چې هغه سړي دلس زرو روپیوپه ځای باندې پنځلس زره روپۍ واخیستلې، نوچې داسودنه دی، نو نورڅه دی؟[۲]

۱]واحل الله البیع وحرم الربوا. (البقرة: ۲۷۵). الربا هو فضل خال عن عوض بمعیار شرعی مشروط لاحد المتعاقدین فی المعاوضة. (درمختار/۵/۱۷۰/ باب الربا). وفی الهدایة: الربا هو الفضل المستحق لاحد المتعاقدین فی المعاوضة الخالی عن عوض شرط فیه. (هدایة / ۳/ ۸۰/ باب الربوٰا)۔

۲] باب الربا هو فضل مال بلا عوض فی معاوضة مال بمال أی فضل احد...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

اے ټي آئی (ATI) اکاؤنټ کې پیسې جمع کول

سوال: دخوکلونو راهیسې بینکونویوپروګرام شروع کړی دی، چې دهغه نوم (اے ټي ای، دی، ددې پروګرام مطابق څه مقررشوې پیسې چې هغه دپنځوسونه کمې نه وي، دشپږشپیته میاشتوله پاره جمع کول وي او دهغه نه وروسته به دهمیشه له پاره دهغه پیسوبرابرګټه هره میاشت حاصلیږي، داپروګرام په خلکوکې ډیرزیات مشهوردی، زه دقران او سنت په رڼاکې تاسونه داپوښتنه کول غواړم چې ایا داپروګرام شرعي طورباندې جائزدی؟ ځکه چې ماته هم دې پروګرام کې دشاملیدو ویل شوي و، خواوسه پورې زه دې کې نه یم شامل شوی.

جواب: دا هم سودي پروګرام دی، له دې وجې اجائزنه دی.[۱]

د تجارتي مال له پاره بینک ته سود ورکول

سوال: تجارتي مال دبهرملکونونه دبینک په ذریعه باندې راغوښتل کیږي اودبینک بنیادپه سودباندې دی، مال رالیږونکي چې کله کاغذونه تیارکړي اوخپل بینک کې یې جمع کړي، نودهغه دلته بینک ته رارسیدوکې تقریبا لس اته ورځې لګیږي، ددې ځای بینکونو والاددې لس اته ورځو سوداخلي اوهغه مجبوراً مال راغوښتونکي ورکوي، تاسومهرباني وکړئ اوددې وضاحت وکړئ چې که چیرې دبینک نه په څه طریقه باندې سودواخیستل شي اوهماغه ددې لس اته ورځوپه سودکې ورکړل شي، نوایاداسې کول جائزدي؟

جواب: دسوداخیستلواو ورکولو دواړو ګناه ده، توبه کول پکاردي.[۲]

په یوه اداره یابینک کې پیسې جمع کول کله جائزدي؟

سوال: اخبارونو(ورځپاڼو)اواشتهارونوکې مختلفې کمپنۍ اوادارې اشتهارونه ورکوي چې تاسوموږسره سرمایه کارې(پانګونه) وکړئ، څوک دخلورفیصده اوڅوک دپنځه فیصده ګټې ورکولواقرارکوي، ایا داسې ګټه اخیستل جائزدي؟ بینک کې دګټې اوتاوان کې دشراکت والا

بقیه د تیرمخ]... المتجانسین علی الآخر. . . . . . الخ. (البحرالرائق/٦/ ١٣٥/ طبع دارالمعرفة/ بیروت).
ایضاً: وهو فی الشرع عبارة عن فضل مال لا یقابله عوض فی معاوضة مال بمال. (فتاویٰ عالمگیري/٣/ ١١٧/ کتاب البیوع/ الباب التاسع، الفصل السادس)۔

[۱] تیرې شوی دواړه حوالې وګورئ۔

[۲] عن جابر رضی الله عنه قال: لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم: آکل الربا وموکله وکاتبه وشاهدیه وقال هم سواء. (صحیح مسلم/٢ / ٢٧/ باب الربا). عن عبدالله بن حنظلة غسیل الملائکة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: درهم الربا یاکله الرجل وهو یعلم اشد من ستة وثلاثین زنیة. (مجمع الزوائد/ ٤/ ١١٧/ کتاب البیوع/ باب ما جاء فی الربا). وقال تعالي: افلایتوبون الی الله ویستغفرونه والله غفور رحیم. (المائدة: ٧٤)۔

کاته کې حاصله شوې ګټه (این ډي ایف سي) اونیشنل سیونګ پروګرام نه حاصل شوې ګټه جائزده؟ اوزموږ یوازې پیسې لګیدلي دي محنت نه شته.

جواب: ددې دواړوسوالونوجواب باندې پوهیدوله پاره په یواصل باندې ځان پوه کړئ. هغه دا چې کومې پیسې تاسویوکس، کمپنۍ یا ادارې ته کاروبارله پاره ورکوئ، دهغې ګټه تاسوله پاره په دوه شرطونوباندې حلاله ده اوهغه داچې کاروبارشرعي طورباندې جائزوي، که چیرې یوه اداره ستاسو په پیسوباندې ناجائزکاروبارکوي، نودهغې ګټه تاسوله پاره حلاله نه ده.[1] دویم شرط دادی چې هغې ادارې تاسوسره دګټې تقسیمولوطریقه مقررکړې وي[2]، که دګټې دفیصدي په ځای تاسوته داصل پیسوپه فیصدي باندې ګټه درکوي، نودا حلاله نه ده، بلکې شرعي طورباندې سود دی[3] اوس داصول تاسوپه خپلو سوالونو باندې وګورئ!

پراویډنټ فنډ باندې اضافي پیسې اخیستل

سوال: یوملازم په یوه اداره کې کارکوي، دهغه دتنخوا نه چې کومې پیسې کټ کیږي، نود ریټائرډ (تقاعد) کیدونه وروسته اداره هغه پیسوکې څه نورې پیسې شاملې کړي، نوهغه سود دی اوکه نه؟

جواب: که اداره دتنخوا پیسې په زبردستي باندې کټ کوي اوهغو باندې ګټه ورکوي، نو دا سود نه دی اوکه چیرې ملازم یې ورباندې پخپله کټ کوي، نودې باندې منافع اخیستل جائزنه دي، دا سود دی.[4]

ملازمینوته چې کومې پیسې پراویډنټ فنډ کې د سود په نوم یوځای کړل شوي ملاویږي هغه جائز دي

سوال: زه په پاکستان استیل میلز کې ملازم یم، په پراویډنټ فنډ کې چې کومې پیسې د ادارې د طرف نه ورکول کیږي، هغه سود ګڼلو سره چې ما کوم درخواست په اداره کې جمع کړی و چې ما دې د سود نه بري الذمة شي او زما په پیسو کې دې سود ګډ نه شي، یعنې ما دا

---

[1] ما حرم فعله حرم طلبه. (شرح المجلة: ۳٤)۔

[2] وشرطها.......كون الربح بينهما شائعاً. (درمختار/ ٥/ ٦٤٨/ كتاب المضاربة/ طبع سعيد). ومن شرطها ان يكون الربح بينهما مشاعاً لا يستحق احدهما دراهم مسماة من الربح لان شرط ذلک يقطع الشركة بينهما ولا بد منها كما هى فى عقد الشركة. (الهداية/ كتاب المضاربة/ ۳/ ۳۵۸/ طبع شركت علمية ملتان)۔

[3] ومن شروطها كون نصيب المضارب من الربح حتى لو شرط له من رأس المال او منه ومن الربح فسدت. (درمختار/ ٥/ ٦٤٨). وفى جمع العلوم الربا شرعاً عبارة عن عقد فاسد ولم يكن فيه زيادة. . . . . الخ. (بحرالرائق/٦/ ١٢٥/ باب الربا/ طبع دار المعرفة/بيروت لبنان)۔

[4] اوګورئ: كفايت المفتى/ ٨/ ٩٦/)۔

زياتې پيسې سود وګڼلو. ستاسو په "جنګ" اخبار کې شائع شوې فتوا سره راته د صحيح صورت حال علم وشو. تاسو خپله فتوا دوباره وليکئ چې هغه په اداره کې وړاندې شي
جواب: په پراويډنټ فنډ باندې د مفتي شفيع رحمه الله يو رساله ده په هغه کې يې ليکلي دي چې د ملازمينو نه چې کوم پراويډنټ فنډ کټ کيږي او د ملازمت نه د فارغ کېدو نه وروسته چې د سود په نوم کوم رقم ورکول کيږي هغه شرعا سود نه دی، خو که ملازم يې خپله کټ کړي، نو په هغه باندې چې زياتې کومې پيسې د سود په نوم باندې ملاويږي هغه خو سود نه دی. خو د سود مشابه دی، د دې نه که ځان وساتل وشي، نو غوره به وي. زما د فتوا په ځای دې هغه رساله اخيستلو سره وړاندې شي.

د پراويډنټ فنډ د پيسو نه سودي قرض اخيستل

سوال: موږ په (پي آئی اے) کې ملازمان يو، زموږ د تنخوا نه هره مياشت څه پيسې د پراويډنټ فنډ په نوم باندې کټ کيږي . د دې پيسو په باره کې دا طريقه کار دی چې هر کال چې څومره روپۍ زموږ د تنخوا نه کټ کيږي هغومره پيسې ورسره د کارپوريشن د خپل طرف نه شاملې کړي او بيا په دې دواړو پيسو باندې سود مفرد لګول کيږي و د ملازمت د ورځې نه واخله تر نن پورې په دې کاته کې جمع شوي پيسو باندې هر کال سود مرکب هم لګول کيږي، دا عمل هر کال وي؟. که په څه موقع باندې موږ د کارپوريشن نه قرض اخلو، نو د دې جمع شويو پيسو نه قرض ورکول کيږي او بيا د اصل پيسو سره سود واپس اخيستل کيږي. چې کله موږ ملازمت پرېږدو يا ريټائرډ شو، نو دا پيسې به د سود سره موږ ته ملاو شي. ايا دا طريقه کار د قرآن او سنت په رڼا کې صحيح دی؟
جواب: د پراويډنټ فنډ په نوم سره چې کومې پيسې د کارپوريشن له طرف نه ورکول کيږي هغه خو جائز دي، [۱] خو د دې پيسو نه سودي قرض اخيستل او ورکول جائز نه دي. [۲]

پراويډنټ فنډ کې چې کومې اضافي روپۍ شامليږي هغه جائز دي، خو نه استعمال يې غوره دی

سوال: څو مياشتې مخکې مې د پراويډنټ فنډ د روپيو په سلسله کې د يو سوال په جواب کې ستاسو دا ارشاد د نظر نه تير شوی و، ستاسو جواب په جنګ اخبار کې چاپ شوی و، د

---

[۱] قوله: بالتعجيل او بشرطه او بالاستيفاء او بالتمكن يعنى لا يملك الأجرة الا بواحد من هذه الاربعة، والمراد انه لا يستحقها الموجر الا بذلک. (البحرالرائق/ ۷/ ۵۱۱/ کتاب الاجارة/ طبع رشيديه).
[۲] "و احل الله البيع وحرم الربا" (البقرة: ۲۷۵). كل قرض جر نفعاً فهو حرام. (ردالمحتار/ فصل فى القرض/۵/ ۱۶۶/ طبع سعيد).

پراویډنټ فنډ کومې پیسې چې اجرا خپلو ملازمانو ته د ریټائرمنټ نه وروسته ورکوي، ایا د هغو اخیستل او استعمال جائز دی؟ ستاسو جواب جائز دی.
زه په (۳۱) دسمبر (۱۹۹۴ء) کې د ملازمت نه ریټائرډ (متقاعد) شوی یم. کمپنۍ والو ماته زما د پراویډنټ فنډ تفصیل راکړی دی، کوم چې دې خط سره منسلک کوم. د اطلاع له پاره عرض دی چې کومې پیسې دګټې (Interest) په شکل ورکول کیږي هغه زما او د کمپنۍ (Contributions) دواړه کمپنۍ خپلو ملازمانو ته د فائدې رسولو له پاره خپل کاروبار کې لګولو سره حاصل کړې دی او په دې کې زما د برخې روپۍ لیکل شوې دي. که ممکن وي، نو د دې خط په شا باندې مهرباني کولو سره خپل تفصیلي جواب چې ایا په منسلک شوي کاغذ باندې چې د پراویډنټ فنډ کومې روپۍ لیکل شوي د ي دا زه په خپل مصرف کې راوستلی شم او که نه؟

جواب: په انګریزي خو زه عاجز نه پوهیږم، له دې وجې منسلک کړې پرچه خو زما له پاره بیکاره ده، باقي د پراویډنټ فنډ په باره کې مسئله هماغه ده کومه چې ما لیکلې ده چې په دې کې چې کوم اضافي پیسې شاملې شي د هغو اخیستل جائز دي، خو په دې باندې که د سود پیسې شاملې وي، نو غوره داده چې په خپل استعمال کې رانه وستل شي. بلکې چا مستحق ته پرته د ثواب د نیت نه ورکړل شي. [1] **والله اعلم!**

د تاکل شوې ګټې کاروبار سود دی

سوال: زه ذاتي طورباندې دسود خلاف یم او داسې اداري ته نه ځم په کومې کې چې دسود ویره وي زه یو کمپنۍ دووکې پیسې لګولو سره دبرخه دارپه طورباندې شاملیدل غواړم، مثلاً تاج کمپنۍ یا قران کمپنۍ داکمپنۍ دقران کریم اودیني کتابونو دچاپ کولو نیک کارکوي اوښه ګټه هم ورکوي، ددوی شرطونه دادي چې کم نه کم درې کلونوله پاره چې څومره پیسې ستاسو خوښه وي جمع کړئ، د پیسو مطابق هغوی دمختلف شرحې ګټه مقررکړې ده او هغوی یې درې میاشتې، شپږمیاشتې یاکال وروسته (چې څنګه خوښه وي) حساب سره رالیږي. اوس زه دې باندې نه پوهیږم که چیرې ددوی کاروبار کې پیسې لګولوسره شراکت وکړم اوڅه مقررشوې شرح باندې (کوم چې هغوی پخپله باندې مقررکړې ده) ګټه اخلم، نوداکاروباربه سودي وي یاشرعي لحاظ سره به دغه ګټه اخیستل جائزوي؟زمایقین دی چې تاسوبه دې کمپنیونه خبریږئ اودې معامله کې به ماته صحیح لاره وښیئ.

---

[1]]والحاصل: انه ان علم ارباب الاموال وجب رده عليهم والا فان علم عين الحرام لايحل له ويتصدق به بنية صاحبه. (شامي/۵/۹۹/ طبع سعيد). ويتصدق بلا نية الثواب وينوى به براء ة الذمة. (قواعد الفقه/ ۱۱۵).

جواب: کومې کمپنۍ چې مقرره شوې گټه ورکوي، نو دغه گټه سود دی[1] دتاج کمپنۍ طریقه کار ما کتلی دی، دا خالص دسود کاروبار دی.

د لوټو نو هارا غوستونکي ته د هغه په بدله کې زیاتې پیسې ورکول

سوال: زمونږ معاشره دواده په نورو رسمونو کې یو رسم دا هم دی چې د اوښې په واده کې اوښې خپل اوښي ته دلوټو خیره (هار) اچوي اوبیا د واده نه وروسته دواده دهلک پلار دهغې خیرې (هار) په بدله کې دوه چنده پیسې ورکوي، یعنې که چیرې اوښې ورته دپنځوسوو خیره (هار) ورکړي، نو بیاهغه ته زرروپۍ ورکوي اوخلک ددوچنده پیسوپه لالچ کې گران هارا خلي.
تاسوته خواست دی چې ددې سوال جواب دقران اوحدیث په رڼا کې را کړئ چې داډبل پیسې ورکول جائزې دي اوکه نه؟دې کې به گناهگاراخیستونکی یاورکونکی وي یادواړه به برابروي؟

جواب: داخوبالکل سودي کاروبار دی اودې کې ډیرې بدي دي.

په ریزگاري کې قرض جائز نه دی

سوال: ایا د ریزگاري ادا کول په یو مجلس کې ضروري دي؟ مثلاً ریزگاري ورکونکي سړی د سلو روپیو نوټ خو واخیست، خو ریزگاري یې په دویمه ورځ ادا کړه، نو ایا دا صحیح ده؟
جواب: دا شرعاً صحیح نه ده، سل روپۍ دې هغه سره امانت پرېږدي، چې کله ریزگاري راشي، نو بیا دې معامله وکړي. [2]

د پیسو، پیسو سره بدلول

سوال: ایا دپیسو، پیسوسره بدلول جائزدي اوکه ناجائز؟ اوکه چیرې جائزدي، نو ایا اخیستونکی دهغو په بدله کې پیسې په دویمه ورځ باندې ورکولی شي یاضروري ده چې هماغه وخت کې ورکړل شي؟ اوکه چیرې هغه وخت کې ورکول ضروري دي اوهغه وخت کې چا سره نه وي، نوایادابه حرام وي اوکه حلال؟ مهرباني وکړئ دقران اوحدیث په رڼاکې جواب راکړئ!
جواب: دپیسوبدلون دپیسوسره جائزدی، خودواړوطرفوته دپیسو برابرجائزده، کمښت زیادت نه دی پکار اوددواړوطرفونه معامله نغد پکارده، قرض هم جائزنه دی. [3]

---

[1] ومنها ان یکون نصیب المضارب من الربح معلوما علی وجه لا تنقطع به الشرکة فی الربح کذا فی المحیط، فان قال علی ان لک من الربح مائة درهم او شرط مع النصف او الثلث عشرة دراهم لا تصح المضاربة کذا فی محیط السرخسی. (عالمگیري/ ٤/ ٢٨٧/ کتاب المضاربة/ طبع رشیدیه کوئته)۔

[2] قوله وحرم الفضل والنساء بهما أی بالقدروالجنس لوجودالعلة بتمامها(البحرالرائق/٦/ ١٣٩/باب الربوا).

[3] فان وجدا حرم الفضل ای الزیادة و النساء.(الدرالمختار/ کتاب البیوع/ باب الربا/ ٥/ ١٧٢/ طبع سعید)

سوال: که چیرې چاسره پیسې نه وي، نو داسې څه صورت شته چې د هغه له وجې پیسې اوس واخلي او د هغه بدله کې پیسې بیا وروسته ورکړي.

جواب: پیسې دې قرض واخلي او بیا دې وروسته قرض ورکړي.[۱]

بینک کې پیسې جمع کول جائز دي

سوال: بینک کې پیسې جمع کول څنګه دي؟ که چیرې صحیح دي، نو دسود خطره خو به نه وي؟ کوم زکات چې حکومت کټ کوي، شرعي طوربانديې هغه اداکیږي او که نه؟

جواب: بینک کې پیسې جمع کولو کې دسود خطره خویقیني ده، خودې زمانه کې د ډیرو پیسو حفاظت دبینک نه پرته نه شي کیدای، ددې مجبوري له وجې جمع کول جائز دي[۲] او که چیرې لاکر کې پیسې جمع شي، نو دا ډیره ښه خبره ده.

موټر بینک باندې اخیستل او په کټه خرڅول جائز دي

سوال: الف د دیرش زرو روپیو موټر اخیستل غواړي، دیرش زره روپۍ هغه سره نه شته، دموټر دقیمت بیل جوړولو نه وروسته الف بینک ته لاړشي، بینک په دیرش زره روپۍ باندې موټر واخلي او پنځه زره روپۍ ګټه یعنې پنځه دیرش زره روپۍ باندې یې په الف باندې خرڅ کړي، الف دموټر قیمت پنځه دیرش زره روپۍ په قسطونو باندې جمع کوي، یعنې پنځه زره روپۍ ایډوانس ورکولو سره الف موټر خپله قبضه کې واخیست. پاتې دیرش زره روپۍ په لس قسطونو کې درې زره روپۍ میاشت اداکوي، ایا دې صورت کې به پنځه زره روپۍ دبینک له پاره سود وي او که نه؟ داسې کاروبار کول شرعي طورباندې جائز دي او که نه؟ مهرباني وکړئ او تفصیل سره جواب راکړئ!

جواب: ددې معاملې دوه صورتونه کیدای شي:

لومړی: دادی چې بینک دیرش زره روپۍ باندې موټر واخلي او پنځه دیرش زره باندې یې خرڅ کړي، یعنې کمپنۍ سره سودا بینک وکړي او موټر اخیستونه وروسته په هغه کس باندې خرڅ کړي، دا صورت خو جائز دی.

دویم: دادی چې موټر خو الف واخیست او دموټر قیمت اداکولو له پاره یې دبینک نه قرض واخیست، بینک دیرش زور باندې پنځه زره روپۍ سود ولګاو او هغه ته یې قرض ورکړ، دا صورت ناجائز دی[۳] تاسو چې کوم صورت لیکلی دی هغه دې دویم صورت سره یوشان دی،

۱] ویجوز القرض فی الفلوس لأنها من العدديات المتقاربة كالجوز والبيض. (بدائع/ ۳/۳۹۵/ طبع سعيد).

۲] الضرورات تبيح المحظورات. (الأشباه والنظائر/ ۱/ ۸۵/ طبع ادارة القرآن)۔

۳] كل قرض جر منفعة فهو ربا. (ردالمحتار/ ۵/ ۱۶۶/ مطلب كل قرض جر نفعا حرام)۔

له دې وجې جائز نه دی

د بینک په ذریعه باندې د بهر نه مال راغوښتل

سوال: د بهرنه مال راغوښتلو په صورت کې د بینک په ذریعه باندې کار کول وي. هغه کې دلته بینک کې (ایل سي) خلاصول پکار وي، هغه کې د مال د قیمت څه برخه هم هغه وخت کې ادا کول وي، پیسې بینک پخپله اداکوي، کومې پیسې چې بینک ورکوي. بینک هغو باندې سود اخلي، شرعي طورباندې د دې څه جواز شته؟

جواب: د دې سوال جواب معلومولو له پاره داکتل ضروري دي چې د بینک حیثیت څه دی؟ ایا هغه د مال راغوښتلونکوله پاره دوکیل په حیثت باندې مال راغواړي. یاپخپله داخیستونکي په حیثیت باندې مال را وغواړي اوبیایې هغوی ته ورکوي؟ سوال کې ذکرشوي دي چې پاتې پیسې بینک پخپله اداکوي، د دې نه معلومیږي چې بینک دغه شی پخپله داخیستونکي په حیثیت باندې راغوړي اوهغه باندې ګټه اخیستو سره هغه سړي باندې خرڅوي، که چیرې دا صورت وي، نو دا شرعي طورباندې جائزدی[1] د نورو عالمانونه هم د دې پوښتنه وکړئ.

که د بهر په بینکونو کې اکاونټ وي، نو ایا د هغوی نه سود اخیستل پکار دي؟

سوال: د بهر په بینکونو کې په ډالر اکاونټ کې زموږ پیسې پرتې دي. په هغه باندې (۴) یا (۵) فیصده سود ملاویږي، دا سود د بینک نه اخیستل پکار دي اوکه نه؟ تاسو موږ ته تفصیلي جواب راکړئ، که جواب په اخیستلو کې وي، نو د دې استعمال کوم ځای کول پکار دي؟

جواب: سود اخیستل خو حرام دي، خو که دا خیال وي چې هغوی به دا د بینک پیسې په اسلام ضد وسائلو باندې خرچ کوي، نو د بینک نه راویستلو سره دې یو محتاج ته پرته د صدقې د نیت ورکړل شي.[2]

که چاته په تنخوا اخیستو کې ویره محسوسه شي نو ایا د بینک په ذریعه یې اخیستی شي؟

سوال: په نن سبا حالاتو کې زیاتې پیسې د یو ځای نه بل ځای ته وړل د خطرې نه خالي نه دي.

---

[1] المرابحة نقل ما ملكه بالعقد الاول بالثمن الاول مع زيادة ربح. . . . . والبيعان جائز ان لاستجماع شرائط الجواز والحاجة ماسة. . . . الخ. (هداية/ كتاب البيوع/ باب المرابحة والتولية/ ۳/ ۳۷).

[2] لان سبيل الخبيث التصدق اذا تعذر الرد على صاحبه. (ردالمحتار/ ۶/ ۳۸۵/ كتاب الحظر والاباحة/ فصل فى البيع). ويتصدق بلانية الثواب وينوى به براء ة الذمة. (قواعد الفقه/ ۱۱۵/ طبع صدف پبلشرز كراچى).

که د یو سړي تنخوا دومره زیاته وي چې د هغه د وړلو راوړلو په وخت ورته ویره محسوسه شي، نو ایا په داسې صورت کې هغه پیسې د بینک په ذریعه حاصلولی شي؟

جواب: د بینک په ذریعه پیسې اخیستل صحیح دي

ایا د غیر مسلمو نه سود اخیستل جائز دي

سوال: زموږ د امام صاحب وینا ده چې د غیر مسلمو نه سود اخیستل صحیح دي. ځکه چې که د هغوی نه دا پیسې وانخیستل شي، نو هغه یو غیر مسلم ته مالي لحاظ سره د مستحکم کیدو وجه جوړیږي، په دې سلسله کې د جناب عالي څه رایه ده؟

جواب: ستاسو د امام صاحب مسئله به هغوی ته معلومه وي، ما ته نه ده معلومه والله اعلم!

د یو ملک پیسې د بل ملک په پیسو بدلول

سوال: اکثر موږ د ملک پیسې (ډالر یا ریال) واخلو او د هغه په بدله کې د بل ملک پیسې (روپۍ) وغیره ورکوو، نو ایا دې صورت کې هماغه وخت ورکول ضروري دي او که نه؟ که وي، نو د جائز صورت څه کیدای شي؟

جواب: دا معامله په نغدو ضروري ده.

❖ له بینک او داسې نورو ادارو نه سوداخیستل او ورکول ❖

....

د سود حلال کرځولو باره کې په نام نهاد جددا نه کوشش باندې علمي بحث

سوال: لندن کې یو عیسایي دوست مشوره راکړه چې زه د مسلمانانو په علاقه کې د شرابو یو دوکان خلاص کړم او د هغه نوم مسلم وائن شاپ کیږدم، زه څه وخت له پاره حیران پاتې شوم. خو زر مې هغه ته وویل چې ورور ه! ما له پاره د شرابو کاروبار کول حرام دی او دې نه پرته ته ما باندې د هغه دوکان نوم مسلم وائن شاپ (د شرابو اسلامي دوکان) ږدې، عیسایي دوست مې طنز سره وویل، که چیرې د سود کاروبار کیدای شي او هغه هم د مسلم کمرشل بینک په نوم باندې، نو دا هم کیدای شي، هغه دوست زه لاجوابه کړم.

دا د یو مسلمان د خط څه برخه ده، کوم چې د اخبار جهان په یوه رساله کې چاپ شوی و. هغه عیسایي ملګري چې د مسلمان په زړه باندې د طنز کوم خنجر خښ کړی و. د هغه سوځیدل به د هر حس لرونکي مسلمان په زړه کې محسوسیږي، خوځه وکړو زموږ بدعملي نه یوازې عقل او پوهه، بلکې د ملک غیرت او حمیت او احساس نور هم خراب کړی دی، د مړ کیدو مقام دی چې یو عیسایي، مسلمانانو ته دا فقره د طنز په طور باندې وایي چې د اسلامي بینک په نوم

باندې دسود دوکان خلاصیدای شي، نوداسلامي شراب خانې په نوم باندې دشرابودوکان ولې نه شي خلاصیدای؟ خو زموږ ددور تعلیم یافته مجتهدین دې باندې دشرمیدوپه ځای باندې غیرت سره دسوددحلال کیدوفتوا ورکوي، پاکستان کې وخت په وخت د سود د جواز باره کې تحقیقات کیږي ، کله د یونیورسټیو دانشوران دسودله پاره څه لارګوري، نوکله چیرته جج صاحب دسودپه قسمونو باندې بحث کوي اویوخاص قسمه سودجائزګڼي. د ستاسو دې تحقیقاتو باره کې دیومفتي اومحدث په حیثیت باندې څه خیال دی؟

جواب: تقریبا دسلوکلونو راهیسې کله نه چې په غلام هندوستان باندې دسرمایه داري نظام مسلط شوی دی، زموږمجتهدین سود په اسلامي سودکې دبدلولوله پاره بې قراره دي اوکله ناکله هغوی داسې دخندا دلیلونه وړاندې کړي چې دهغو لوستلوسره داقبال مرحوم دامصرعه

تم تو وه هو جنهيں ديکھ کے شرمائے يهود!

زما یادشي چې دایوب خان په دورکې جناب ډاکټرفضل الرحمٰن صاحب د سوداسلامي کولومهم شروع کړی و، چې دهغه نحوست دا شو چې د ډاکټرفضل الرحمٰن صاحب دخپلې تجددفلسفې سره دایوب خان اقتدارهم ختم کړ.

اوس نوي حکومت داسلام دمعاشیاتودنظام طرف ته دتلو اراده کړې ده، اوس دې طرف ته قدم نه و وچت شوی، چې زموږ تعلیم یافته مجتهدینوله طرف نه ,,الامان والحفیظ، . اوازونه شروع شول ددې حضراتوپه نزدباندې که چیرې دانګریزانودکفرنظام مسلط وي. نوهیڅ بده خبره په کې نه شته، دمغرب سرمایه دارانه نظام که دغریب وینې څښي اودهغوی ژوندنه عذاب جوړوي، نوهیڅ پرواه نه شته، دکمیونسټونظام انسان دځناوروپه صف کې دروي، نوهیڅ بده خبره نه شته، خوداسلام دانصاف نظام که چیرې څوک نوم واخلي، نودخطرویوغټ ځنګل دهغوی مخې ته دریږي، لکه چې دهغوی دذهن معده هریوګنداوفسادقبلولی شي، خوکه نه یې شي قبلولی، نوبس داسلام انالله وانااليه راجعون.

دې موضوع باندې یوڅوورځې مخکې دعالي جناب جسټس (ریټائرډ، قاضي متقاعد) قدیرالدین صاحب یومضمون په دوه قسطونوکې د(ربا قطعي حرام هے) په نوم باندې دکراچۍپه جنګ اخبارکې چاپ شوی و، پته نه شته چې دجناب جسټس داسلام باره کې مطالعه دکوم حدپورې ده؟ اوهغه داوسني دورکوم اجتهادي مکتب فکرسره تعلق لري؟ اوموصوف ته پخپله باندې داجتهادباندې دسرفرازي شرف کله حاصل شوی دی؟ خوزموږ مجتهدین چې خپله دعوه کومو دلیلوسره دوړاندې کولوکوشش کوي، افسوس چې دموصوف داستدلالونومعیاردهغه نه څه اوچت نه دی، بلکې دې مضمون کې دعلم اوپوهې هغه تولې غلطې موجوددي، کوم چې زموږ دنوي مجتهدینونښه ده.

دهغوی تحریرلوستلوسره لوستونکي ته دټولونه کوم غټ مشکل دی هغه دادی چې ربا قطعي حرام هے عنوان ورکولوسره جسټس صاحب اخرڅه ویل غواړي؟ کله هغوی دا

فرمايي چې زموږ په ژبه کې کوم شي ته سودويل کيږي هغه ربا نه ده. کله دا وايي چې د بينکونو سودته داوسني دورځينې عالمانوحلال اوجائز ويلي دي. کله دسودحرمت تسليم کولو سره دضرورت نظريه ايجاد کوي اوکله داوعظ فرمايي که چيرې مسلمانانو سود پريښودلو غلطي وکړه، نوخداى دې نه کړي چيرته زموږ معيشت ټپ نه شي. اوداسې نور.
يوجسټس چې هغه څوڅوکلونوپورې دعدالت په اوچته کرسي باندې ناست پاتې شوى وي. چې دهغه ټول عمرماشاء الله د انګريزانو په قانون کې تيرشوى وي اوپه رښتيا اودروغوکې فرق کول دهغه يوه خوبي جوړه شوې وي، ايا دهغه نه دداسې پريشان حالي توقع کيداى شي؟
جسټس (قاضي) صاحب دامخکې دښکاره طورباندې ويل پکار و چې هغوى دبينک سود حرام ګڼي که حلال اوپاک؟ که چيرې يې حرام ګڼي، نودهغه داټوله کيسه بکواس کيږي. چې دسود فلانې فلانکي قسمونه... معاذالله.. حلال هم ګڼل شوي دي، دې صورت کې دهغه فرض دا و چې موږ ته يې ويلي و چې هغه کوم کوم اضطراري حالتونه دي چې دهغه له وجې هغه دبينک دې حرام خوري ته رخصت ورکوي اوکه چيرې هغه دبينک سودحلال اوپاک ګڼي. نودهغه دضرورت نظرې اورخصت بحث بالکل فضول اوبکواس جوړيږي، دې صورت کې هغه ته ويل پکارو، چې دقران اوسنت هغه کوم کوم دليلونه دي چې دهغو له وجې دبينک دسود تقدس ثابتيږي، اخرددنياکوم عقل لرونکي دي چې هغه ديوپاک اوحلال شي جواز ثابتولوله پاره د اضطرار بحث کوي؟
خلاصه داده چې موصوف مضمون لوستونکي ته په دې باندې پوهيدل ګران شي چې دهغه دعوه څه ده اوهغه څه ثابتول غواړي؟ دغه شان دهغه ټول ديوشک منې دعوې په ثابتولوکې دفکري انتشاريوه نمونه جوړه شوه.
دعوې نه وروسته که په دليلونوباندې نظروکړئ، نوهغه کې هم دافسوس ناک حدپورې غلطي ښکاري، دټولونه مخکې هغه دمقصدکلام په نوم باندې درخصت بحث چيړلى دى او دغه دوران کې هغه دې حدپورې ليکلي دي:
ددين غټوغټوعالمانوته هم ددې حقيقت پته لګيدلې ده اودربايعنې سودپه معامله کې مجبوري، بلکې خاص حالاتوکې رخصت يااجازه تسليموي.
د جسټس (قاضي) صاحب دافقره زما له پاره ديوې دريافت حيثيت لري ماته پته نه شته چې هغه کوم غټ غټ عالمان دي چې هغوى خاص حالاتوکې دسوداخيستلوفتوا جاري کړې ده. که جسټس (قاضي) صاحب دغه وخت کې دهغه عالمانويوه دوه فتوا وغيره هم نقل کړې واى، نونه به يوازې زموږ په معلوماتوکې اضافه شوې وه، بلکې دهغوى داخطرناکه دعوه به هم يوازې دعوه نه وه پاتې شوې.

د رخصت بحث

درخصت او اضطرار په بحث کې چې ربنارد جج صاحب (متقاعد قاضي) څه لیکلي دي. هغه ته یو نظر کتلو نه وروسته دا معلومیږي چې موصوف، خونه د اضطرار او د رخصت د حقیقت نه خبر دی او نه د رخصت مدارج او نه د هغه جدا جدا حکمونه هغه ته معلوم دي او نه دي له ځان ه هغه د فقهي او اصول ابتدایي کتابونو کتلو زحمت کړی دی. هغه له کوم ځای نه او پیدا کړي دي چې د مجبوري په حالت کې د حرام خوړلو اجازه هم شته، دې نه وروسته د سود خوړلو د مجبوري تو له کیسه هغه پخپله لیکلې ده

د اسلام په نظر کې سود خوړل څومره خطرناک، اخلاقي معاشرتي او معاشي جرم دی. د دې اندازه د دې حقیقت نه کیدای شي چې د زنا او قتل په شان کارونو باندې هم دومره سخته سزانه ده اوروله شوې کومه چې سود خوړلو باندې اوروله شوې ده، قران کریم کې مسلمانانو ته خطاب کې ویل شوي دي:

(يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَذَرُوا۟ مَا بَقِىَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓا۟ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا۟ فَأْذَنُوا۟ بِحَرْبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ) (سوره البقره ۲۷۸، ۲۷۹)

ترجمه: اې د ایمان خاوندانو! د الله تعالی نه ویریږئ او د سود کومه بقایا چې پاتې ده، هغه بالکل پریږدئ، که چیرې تاسو مسلمانان یئ! او که چیرې تاسو داسې نه کوئ، نو د الله تعالی او د هغه د رسول ﷺ له طرف نه د جنګ اعلان واورئ!

د ټولو نه بدتر ګناهونه خپلې مخې ته کړئ او وګورئ چې چیرته یو ګناه ګار ته د الله تعالی او د هغه د رسول ﷺ له طرف نه د جنګ اعلان شوی دی؟ او بیا دا سوچ وکړئ چې د کوم کم بخت خلاف چې الله تعالی او د هغه رسول ﷺ د جنګ میدان ته راشي د هغه د مقابلې به څه حشر وي؟ هغه به د الله تعالی د عذاب د کوړونه څوک بچ کړل شي؟ او داسې بدترین مجرم کوم چې الله تعالی او د هغه رسول ﷺ سره جنګ کوي، کوم عقل مند، د رخصت اصول، اجازه ورکولی شي؟

د لته دا خبره هم یاد ساتل پکار دي چې کوم کس انفرادي ډول باندې د سود خوړلو ګناه کوي هغه انفرادي ډول باندې د الله تعالی او د هغه رسول ﷺ خلاف د جنګ میدان کې دی او که چیرې دا جرم د انفرادي حیثیت نه وځي او اجتماعي جرم جوړ شي او مجموعي ډول باندې ټوله معاشره په دې جرم کې مبتلا شي. نو د الله تعالی د عذاب کوړه به ټولې معاشره باندې راغورځیږي او د دنیا یو داسې بهادر انسان به هم نه وي چې هغه د دې جرم کیدو باوجود دا معاشره د الله تعالی د عذاب نه بچ کړي

دا بدنصیبه ملک د شروع نه د الله تعالی او د هغه د رسول ﷺ خلاف جنګ ډیرې بهادرۍ سره کوي، ده باندې د څلورو طرفونه د الله تعالی د قهر او عذاب کوړې راغورځیږي.

﴿ فصب عليهم ربک سوط عذاب﴾ منظرنن هم هريوکس په غرېدلو سترګوباندې ګوري.
ملک داويا اربه روپيوقرضدار شوی دی، لس کم سل زره ځوانان دذليلو هندوانوقيديان جوړشوي دي، دزړونوسکون ختم شوی دی، دشپې خوبونه ختم شوي دي، دهرشي دموجودګي باوجود ډوډۍ، ډوډۍ اوازونه له هرطرف نه راځي، خوهای حسرت اوبدبختي چې اوس هم موږ عبرت نه اخلو، بلکې زموږ اوسنی مجتهدصاحب درخصت اجازه ورکوي اودحالاتو ژړاکولوسره دسودحلال ثابتولو له پاره دخپل ذهن نه خبرې دريافت کوي قران کريم الله تعالى او رسول ﷺ سره صلح کول سودپريښودل سره شرط لګوي اوکوم خلک چې دسود پريښودلو اعلان نه کوي،هغه بالکل مسلمان نه ګڼي، خو محترم جسټس (قاضي) صاحب فرمايي چې سودهم خوره، مسلمان هم اوسيږه دسود لين دين ښه کوه اودجنګ په ميدان کې د الله تعالى دعذاب د ايتم بم نه دحفاظت له پاره درخصت اصول دجسټس (قاضي) صاحب نه واخلئ.
جسټس (قاضي) صاحب دا وفرمايئ چې دسودخورخلاف قران کريم دجنګ اعلان کړی دی. دقران کريم هغه کوم يوايت دی، چې هغه کې ويل شوي چې دهغوی پخپله جوړې شوې مجبوريو کې سودسره دالله تعالى اودهغه رسول ﷺ صلح کيدای شي اود حالاتوباني جوړولوسره الله تعالى اودهغه رسول ﷺ دجنګ دميدان نه واپس کيدای شي؟ هغوی ته دالف. ب، ج د غلطو حوالو ورکولوپه ځای باندې دقران کريم په حواله باندې بيان کول پکار و، چې د جنګ ددې اعلان نه فلانکي فلانکي صورتونه مستثنی دي جسټس (قاضي) صاحب ته داپته لګيدل پکاردي چې سود خور د قرآن په نزدباندې الله تعالى اودهغه رسول ﷺ سره جنګ کوي، که هغه دامريکې اوسيدونکی وي اوکه دپاکستان، دهغه صلح الله تعالى اودهغه رسول ﷺ سره نه شي کيدای، ترڅوپورې چې هغه ددې بدترين جرم نه توبه نه وي کړې. ستاسوپه يوازې دنوم حدپورې رخصت هغوی دالله تعالى دعذاب نه شي بچ کولی.
دقران کريم نه وروسته دحضور ﷺ حديث ولولئ حضور ﷺ نه يوازې سودخوړلواو خوړونکي باندې لعنت فرمايلی دی، بلکې ددې په ګواه اوليکونکي باندې هم لعنت فرمايلی او بد دعايې هم ورته کړې ده اوهغوی يې دالله تعالى ددربارګناه ګارښودلي دي يوحديث کې دي:

عن علي رضي الله عنه انه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم لعن اكل الربا وموكله وكاتبه.

(مشکوة شريف ص۲٤۶)

يوبل حديث کې دي چې: **عن عبدالله بن حنظلة غسيل الملائكة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: درهم ربا ياكله الرجل وهو يعلم اشد من ستة وثلاثين زنية.** (مشکوة ص ۲٤۶)

ترجمه: دسوديوه روپۍ خوړل دشپږديرش ځله زناکولونه هم بدتردي.

اويوبل حديث کې دي: **عن ابي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الربا سبعون جزء ايسرها ان ينكح الرجل امه.** (مشکوة ص ۲٤۶)

ترجمه د سود اویا درجې دي او د ټولو نه کمه درجه داده چې یو کس خپلې مورسره بدنام شي.
جسټس (قاضي) صاحب فرمايي! چې د دنیا يو عقل لرونکي کس د مجبوري په بانه باندې لعنت اخیستو، شپږ دیرش ځله زنا کولو او خپلې مورسره بدنامیدلو له پاره رخصت ورکولی شي؟ جسټس (قاضي) صاحب ته پته نه شته چې مجبوري څه ته ویل کیږي؟ او د کومې مجبوري له وجې چې د مرداري خوړلو اجازه ورکړل شوې ده. ایا هغه شان مجبوري د پاکستان دیو کس هم شته؟
د دنیا تو یو معمولي طالب علم ته هم پته شته چې کومې مجبوري کې د مرداري خوړلو اجازه ورکړل شوې ده، هغه داده چې یو کس د خوورځو راهیسې د لوږې له وجې مرګ ته نزدې شوی وي او هغه ته د الله تعالی په ځمکه باندې څه پاک شی نه ملاویږي چې د هغه له وجې د هغه د تن اوبدن رشته قائمه پاتې شي، نو هغه له پاره ډیر معمولي مقدار کې حرام شي خوړلو او د خپل ځان بچ کولو اجازه شته، اودې کې قران کریم د (**غیر باغ ولا عاد**) سخت شرط لګولی دی
دادي هغه د ضرورت اصول، کوم چې جسټس (قاضي) صاحب په ازاد اجتهاد کرورپتیانو له پاره هم صحیح ثابتول غواړي، جسټس (قاضي) صاحب ووایئ چې پاکستاني سودخوروکې څوک داسې دي چې هغه باندې درې ورځې لوږه تیره شوې وي او د ځان بچ کولو له پاره ورته ګیا او ترکاري وغیره موجود نه وي.

د شرکت کاروبار کونکي بینک کې پیسې جمع کول

سوال: دلته بینک کې داسې پیسې هم جمع کیږي کومې چې بینک په تجارت کې لګوي اوښايي هم چې فلانکي تجارت کې مو پیسې لګولي دي او پیسې جمع په ګټه اوتاوان دواړوکې شریک ګڼي، که چیرې نقصان وشي، نود پیسو نه یې پیسې کټ کړي او که ګټه وشي، نو ګټه ورکوي، ایا دا ګټه اخیستل جائز ده او دا د شراکت په حکم کې داخل دی؟
جواب: که چیرې دغه پیسې د شراکت په صحیح اصولو باندې په تجارت کې ولګول شي، نو جائز ده[1] او که یوازې یې نوم وي، نود نوم بدلیدو سره حکمونه نه بدلیږي.

د سود نه پرته بینک کې کیښودل شوې پیسې حلالې دي

سوال: بینک کې زموږ په پیسو باندې چې کوم سود ملاویږي که چیرې هغه موږ جدا کړو او غریبانانو او ضرورت مندو ته یې د صدقې یازکات په نیت نه ، بلکې یوازې د سود د پیسو نه دخلاصې موندلو له پاره ورکړو، نو زموږ کومې پیسې چې بینک کې دي، هغه حلالې دي او که نه؟ یعنې پیسې د سود د شرکت نه صفا شوې او که نه؟

---

[1] اومن شرطها ان یکون الربح بینهما مشاعاً لایستحق احدهما منه دراهم مسماة لأن شرط ذلک یقطع الشرکة. (هداية /۳/ ۲۵۸/کتاب المضاربة)۔

جواب: داطريقه صحيح ده، پاتې پيسې تاسوله پاره حلالې دي.

مقررشوې روپۍ، د مقرر وخت له پاره کمپنۍ ته ورکول او ټاکل شوې ګټه اخيستل

سوال: که چيرې يوه اداره څه پيسې، مقررشوي وخت له پاره دقرض په ډول واخلي اوهرکال دګټې په ډول ټاکل شوې ګټه ورکوي، ترڅوپورې چې هغوی پيسې واپس نه کړي. اوس تاسودقران اوسنت په رڼاکې بيان کړئ چې داګټه په حقيقت کې ګټه ده اوکه سود دی؟ ځينې حضرات دې ته سودوايي اوځينې حضرات ورته ګټه وايي، مهرباني وکړئ ددې حل راته بيان کړئ.

جواب: شرعي ډول باندې داسود دی[1] اوددې نه پرېښودونکي ته دالله تعالی له طرف نه دجنګ اعلان دی[2]، مسلمانانوته ددې نه توبه کول پکاردي اوکوموخلکو چې داسې ادارو کې پيسې جمع کړي وي، هغوی ته خپلې پيسې واپس اخيستل پکاردي.

که زه د ګريجويټي پيسې اخيستو سره په بينک کې کېښودو سره سود واخلم ځکه چې ګورنمنټ هم سود ورکوي؟

سوال: حکومت زما د اصلي تنخوا (۳۵۱۴) روپيو نه (۲۴۴۹) روپۍ اخيستو سره پاتې پيسې د مياشتې پنشن راکوي، د قوانينو مطابق اخيستل شوې د پنشن نه مبلغ (۳۳۲۲۱۲) روپۍ په يو ځل ګريجويټي ادا کيږي، که زه نوره نوکري کوم، نو زما ګريجويټي به د حکومت سره وي او حکومت به په دې پيسو سره په سودي کاروبار کې برخه اخلي او که زه هم دا پيسې (ګريجويټي) په بينک کې په خپله خوښه جمع کړم، نو ماته به (۴۴۵۵) روپۍ مياشتنۍ سود هم ملاويږي او پيسې به هم محفوظې وي او د قوانينو مطابق که زه نوره نوکري کوم، نو د عمر د زياتيدو په نتيجه کې به ماته هر کال مبلغ (۱۲۳/۹۹) روپۍ نقصان کيږي. که زه خپل نقصان برداشت کړم او ريټائرمنټ وانخلم، نو زما په پيسو باندې چې کوم سودي کاروبار کوي د هغه ګناه به په ما باندې وي که په حکومت باندې؟

جواب: د حکومت د عمل وبال به په تاسو باندې نه وي، که تاسو دا پيسې په سود باندې ورکړئ، نو ګناه به وي او د سود پيسې به حرامې وي. [3]

---

[1] كل قرض جر نفعاً فهو حرام. (ردالمحتار/ ۵/ ۱۶۶/ فصل فى القرض/ طبع سعيد).

[2] يايها الذين آمنوا اتقوالله وذروا ما بقى من الربوا ان كنتم مؤمنين. فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من الله ورسوله". (البقرة/۲۷۸، ۲۷۹).

[3] كل قرض جر منفعة فهو وجه من وجوه الربا. (تكملة فتح الملهم/۱ / ۵۷۵). كل قرض جر نفعاً فهو حرام. (ردالمحتار/ ۵/ ۱۶۶/ فصل فى القرض/ طبع سعيد).

د کټې په مقررشوې شرح باندې پیسې ورکول

سوال: زه د دوو کلونو راهیسې په سعودي عرب کې نوکریم، ښه کافي امدن مې ده او دې کال د چوټیانو په دوران کې مې دوه لکه روپۍ په قومي بچت کې جمع کړې او دهغو دکټې شرح کال کې پنځلس فیصده ده، دقران او سنت په رڼاکې بیان کړئ چې دا کاروبار صحیح دی؟ او د نوکري په دوران کې زه بل څه کار نه شم کولی.

جواب: په مقررشوې شرح باندې پیسې ورکول سود دی، دا په هیڅ صورت باندې هم حلالې نه دي، تاسو خپلې پیسې په څه داسې اداره کې ولګوئ کومه چې جائزکاروبارکوي اوحاصله شوې ګټه تقسیموي.[۱]

د زرضمانت په پیسو (پیشکي) باندې سود اخیستل

سوال: زماملازمت په نغدوپیسوباندې دکارکولو دی، دهغه له پاره نغد ضمانت دوه زره روپۍ جمع کول وي، دغه دوه زره روپۍ باندې موږ ته هرکال دوه سوه روپۍ ګټه ملاویږي دغه ګټه جائزده او که ناجائز؟ داخبره هم دیادساتلوده چې ترڅوپورې زه نوکریم زماپیسې به دبینک په قبضه کې وي ورکونکي په پیسوورکولوباندې مجبوردی او اخیستونکي یعنې قرض دارپه قرض اخیستلو باندې مجبورنه دی، که چیرې همدغه پیسې زه کاروبارکې ولګوم، نوماته ددې نه ډیره ګټه ملاویږي، خوداسې کولونه مجبوریم، ځکه چې پیسې واپس نه شم اخیستلی.

جواب: ذکرشوي صورت کې دغه پیسې اخیستل سود دي اوددې اخیستل حرام دي هرهغه ګټه کومه چې پیسوباندې هسې ورکړل شي هغه سود دی[۲] دفقهي مشهوراصل دی. هرهغه قرض چې هغه باندې څه ګټه حاصله شي، نوهغه ګټه نه سود دی[۳] نوذکرشوې ګټه سود ده اوحرامه ده.

یادساتل پکاردي چې بینک کې کومې پیسې کېښودل شي که هغه خپله خوښه باندې وي اومجبوري سره وي، دبینک له طرف نه هغه باندې مقرر شوې شرح سره ګټه ورکول کیږي او

---

[۱] ومن شرطها ان یکون الربح بینهما مشاعاً لایستحق احدهما منه دراهم مسماة لأن شرط ذلک یقطع الشرکة بینهما ولا بد منها کما هی فی عقد الشرکة. (الهدایة/ کتاب المضاربة/ ۳/ ۲٥۸، وکذا فی البحرالرائق/ ۷ /۲٦٤). وفی جمع العلوم الربا شرعاً عبارة عن عقد فاسد ولم یکن فیه زیادة. . . . . الخ. (بحرالرائق/٦/ ۱۲٥/ باب الربا/ طبع دار المعرفة/ بیروت)۔

[۲] الربا هو فضل خال عن عوض بمعیار شرعی مشروط لاحد المتعاقدین فی المعاوضة. (قواعد الفقه/ ۳۰۲). وفی الهدایة:الربا هوالفضل المستحق لاحدالمتعاقدین فی المعاوضةِ الخالی عن عوض شرط فیه.(هدایة /۳/ ۸۰/ باب الربوا)

[۳] کل قرض جر نفعاً فهو حرام. (ردالمحتار/ ٥/ ۱٦٦/ فصل فی القرض/ طبع سعید)۔

دغه شرح ورکول عام دي او د ``المعروف كالمشروط``، [۱] باندې چې کومه ګټه ورکول کیږي هغه سود دی، نو ددې اخیستل حرام دي د غریب سړي له پاره قرض ورکول او سود اخیستل جائز نه دي، څنګه چې د مالدار سړي له پاره جائز نه دي. [۲]

سیونګ اکاؤنټ "نیشنل سیونګ سرټیفکیټ" باندې د ګټې شرعي حیثیت

سوال: بینک سیونګ اکاؤنټ والاوو ته د ګټې یا نقصان په بنیاد باندې د میاشتې په جمع شویو پیسو باندې ګټه ورکول کیږي، کومه چې هره میاشت کمیږي او زیاتیږي. ایا دا ګټه سود دی؟ او که د دې اخیستل جائز دي؟

سوال: د نیشنل سیونګ سرټیفکیټ هم څه دغه شان معامله ده، نو ایا دا ګټه به هم جائز وي؟

سوال: د بوډاتوب، ناروغي او د اویا کلونو په عمر کې سړی د کاروبار صلاحیت نه لري، ایا هغه خپلې پیسې د یو بینک په سیونګ اکاؤنټ کې جمع کولو سره یا په سیونګ سرټیفکیټ باندې لګولو سره د هغې نفع د ګټې ذریعه جوړولی شي؟

جواب: د ټولو سوالانو یو جواب دی چې په بینک کې چې کوم پیسې کېښودل شي او په هغو باندې چې کومه ګټه ملاویږي که هغې ته منافع ویل کیږي یا بل څه نوم ورکړل شي هغه صریح سود او حرام دي. [۳]

کریډټ کارډ استعمالول شرعاً څنګه دي؟

سوال: کریډټ کارډ (Credit Card) په باره کې معلومات کول و، موږ دا استعمالولی شو او که نه؟ زما معلومات دي چې د کریډټ کارډ سالانه فیس (۲۰۰۰) روپۍ دی، کریډټ کارډ که په ملک کې دننه یا د ملک نه بهر استعمال کړل شي او په یو میاشت کې دننه پیسې واپس کړل شي، نو هیڅ سود ورکولو ته ضرورت نه راځي او که یو میاشت وروسته پیسې ورکړل شي، نو په هغې باندې سود ورکول راځي دا په بهر ملک کې په کار راځي، پیسو وړلو ته ضرورت نه وي.

جواب: که په یوه میاشت کې دننه پیسې واپس شوې، نو جائز دي، وروسته په ادا کولو باندې سود ورکول وي له دې وجې جائز نه دي، خو په تحقیق کولو باندې معلومه شوه چې که په وخت پیسې ادا کړل شي، نو بیا هم کریډټ کارډ جاري کونکي بینک کریډټ کارډ اخیستلو سره شیان ورکونکي دکاندار نه خپل کمیشن یا سود په هر حال کې وصولوي، دغه شان

---

[۱] المعروف كالمشروط. (الأشباه والنظائر/ ۱/ ۱۳۱/ ومثله فى قواعد الفقه/ ۱۲۵)_

[۲] واحل الله البيع وحرم الربوا. (البقرة: ۲۷۵)_

[۳] باب الربا فضل مال بلا عوض فى معاوضة مال بمال أى فضل احد المتجانبين على الآخر. . . . الخ. (البحرالرائق/٦/ ۱۳۵/ طبع بيروت/ باب الربا).

کريدټ کارډ استعمالونکی سړی ګويا خپله خو سود نه اخلي، خو بينک ته د سود ورکولو ذريعه ضرور جوړيږي، لهذا د دې استعمال ناجائز او حرام دی. [1]

بې روزګاره، د ګور نمنټ نه سودي قرض واخلي او که لوږې مړ کيدل قبول کړي

سوال: څه فرمايي علماء دين د دې باره کې چې يو ځوان بې روزګاره دی، د روزګار په لټون کې يې ښه پوره لاسونه اوپښې ووهلې، خو هيڅ فائده يې ونشوه، په دې دوران کې د حکومت له طرف نه د پنځوس زرو نه تر د دوه لاکو روپيو پورې قرضه داسې کسانو ته د ورکولو اعلان کيږي، خو د بدقسمتي نه په دې قرضه باندې به سود هم ورکول وي، د سود په اويا ګناهونو کې د ټولو نه کمې درجې والا ګناه هم په سائل باندې واضحه ده، خو نه خو روزګار شته او نه د مذکوره صورت قرضې نه پرته د کاروبار د شروع کولو بل څه صورت شته. ايا په داسې صورت کې په سود باندې ورکړل شوې داسې قرضه قبولې شي؟ يا د بې روزګارې لعنت ته په داسې سود والا قرضې باندې ترجيح ورکولو سره وږې مړکيدل قبول کړي؟ که د سختې مجبوري له وجې نه سودي قرضه قبوله شي، نو ايا په دې سلسله کې به د سائل مواخذه خو نه کيږي؟ د شريعت محمدي ﷺ نه د فقه حنفي ارشادات مفصل ليکلو سره ثواب دارين حاصل کړئ.

جواب: زما عاجز تجربه داده چې کوم سړی د سودي قرض په جال کې يوځل ونښت، بيا ترې ټول عمر نه شي وتلای، ټول عمر سود ادا کوي او قرض پرې هماغه شان پاتې وي [2] د بې روزګاري له پاره ګاډی لګول کيدای شي، ټاټکی وچتولی شي، بل څه ګزارې والا محنت کولی شي. والله اعلم!

د بينک په سرټيفکيټ باندې ملاويدونکو پيسو شرعي حيثيت

سوال: کوم وخت کې چې زما خاوند وفات شو، نو هغه وخت کې زما دوه کلونو زوی او د پنځو مياشتو انجيلۍ وه، زما خاوندسره د لس زرو روپيو سرټيفکيټ و، د خاوند له وفات نه وروسته ماهغه سرټيفکيټ خپل ليورته ورکړ چې دا زما په نوم کړه، نو بينک والا وويل، د دې پيسو څلور برخه داردې، کونډه، مور، هلک او انجيلۍ، له دې وجې د اد کونډې په نوم نشي کيدای، که چيرې کونډه او مور يې د خپلې برخې پيسې اخيستل غواړي، نو د نابالغه ماشومانو

[1] لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم: آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال: وهم سواء. رواه مسلم. (مشكوٰة/١/ ٢٤٣/باب الربا). ولا تعاونوا على الاثم والعدوان. (المائدة: ٢). ايضاً: ماحرم فعله حرم طلبه. (قواعد الفقه/ ١١٥).

[2] عن ابن مسعود قال: صلى الله عليه وسلم: ان الربا وان كثر فان عاقبته تصير الى قل. رواهما ابن ماجة والبيهقى فى شعب الايمان. (مشكوٰة/ ٢٤٦/ باب الربا/طبع قديمى).

برخه به دهغوی دبالغ کیدو پورې بینک کې موجوده وي اوکه چیرې موراوکونډه خپله برخه معاف کړي، نوداسرټیفکیټ به په عدالت کې جمع شي اودماشومانوبالغ کیدونه وروسته به هغوی ته حواله شي دې پیسوباندې ګټه ورکول کیږي. نوکله به چې هلک داتلسوکلونوشي. نوداپیسې به یولک شوې وي، زماخواښې چې کله داواوریدل. نوهغې خپله برخه معاف کړه. نوماهم خپله برخه معاف کړه، دادهغه وخت خبره ده کوم وخت کې چې ماته ددین باره کې هیڅ معلومات نه و، ماهم سوچ وکړ چې کله هلک غټ شي. نودلکونوروپیومالک به وي. ماته دسود او ګټې فرق معلوم نه و، اوس کله چې ماته الله تعالی ددین باره کې معلومات راکړل اوماته پته ولګیده چې سوداوګټه څه شی دي اود سودخوړونکوبه څه انجام وي. نوزه دې باره کې تاسونه دیوخوپوښتنې کول غواړم:

سوال: لس زره روپۍ دسرټیفکیټ په شکل کې زمادخاوندپه نوم دي داپیسې به ماته تقریباً شپاړس کاله وروسته ملاویږي، دبچیودبالغ کیدونه وروسته، دې شپاړلسوکلنوکې به داپیسې په بینک کې جمع وي، ایا زه به ددې زکات هم ورکوم اودازمادخاوندپه نوم دي؟

جواب: داپیسې ستاسوبچیوله پاره پریښودل شوي دي، نوستاسوپه ذمه باندې ددې زکات نه شته، اود بالغ کیدوپورې دبچیوپه ذمه باندې هم نه شته، بالغ کیدونه وروسته هغوی باندې زکات واجب دی.[1]

سوال: زه یوازې اصل پیسې اخیستل غواړم،پاتې پیسې کومې به چې یولک وي. هغه پیسې زه څه فلاحي ادارې ته ورکولی شم؟

جواب: دادسودپیسې دصدقې دنیت نه پرته محتاجانوته ورکړئ.[2]

سوال: داپیسې کومې چې زماخاوندپه ژوندباندې په خپل لاس باندې دبینک ډپازټ سرټیفکیټ په شکل کې اخیستې وې اواوسه پورې هم دهغه په نوم دي، ایا دې پیسوباندې دسود ملاویدو ګناه به په هغه باندې وي؟

جواب: که چیرې مرحوم ددې پیسوسرټیفکیټ دسوداخیستوپه نیت باندې اخستې وي. نوګناه به دهغه په ذمه هم وي، الله تعالی دې معاف کړي. (آمین)

د سود تعریف

سوال: د سود د شرعي تعریف سره مفصله رڼا واچوئ، یا که تاسو په دې موضوع باندې څه مفصل کتاب لیکلی وي، نو د هغه متعلق ولیکئ، زه یو سرکاري ملازم یم، ریټائرډمنټ

---

[1] وشرط افتراضها عقل وبلوغ. (درالمختار/ ۲/ ۲۵۸/ کتاب الزکاة/ طبع سعید)۔

[2] والحاصل انه ان علم ارباب الأموال وجب رده علیهم و الا فان علم عین الحرام لایحل له یتصدق به بنیة صاحبه. (شامي/۵/۹۹). ایضاً: ویتصدق بلا نیة الثواب وینوی به براء ة الذمة. (قواعد الفقه/۱۱۵)۔

(تقاعدي) اخلم، ايا بينک چې کومه ګټه ورکوي هغه سود دی؟ حال دا چې بينک زکات هم د جمع شويو پيسو نه کټ کوي په بينک کې د پی ايل ايس اکاؤنټ شرعي حيثيت څه دی؟ کوم ته چې فرافټ اينډ لاس اينډ شئير ويل کيږي، که بينک هره مياشت فکس ګټه نه ورکوي، بلکې يوه مياشت کم او بله مياشت زياته، ايا دا هم سود دی؟ د دې مسئلې مفصل حل وليکئ چې زه د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ د احکاماتو مطابق په هيڅ شان هم په دې لعنت کې رانشم.

جواب: کومه ګټه چې د معاوضې نه خالي وي هغه ته سود ويل کيږي [1] مثلاً: د سلو روپيو په بدل کې يوه روپۍ دپاسه سل روپۍ اخيستل، نو د سلو روپيو په بدل کې خو سل روپۍ شوې، زياتې چې دا کومه يوه روپۍ مقرر شوې ده، دا د معاوضې نه خالي ده، ددې نوم سود دی په دې موضوع باندې د حضرت مفتي محمد شفيع رحمه الله (سابق مفتي اعظم پاکستان) (رساله مسئله سود) د کتلو قابله ده. بينک چې کومه ګټه ورکوي هغه سود دی، پي ايل ايس هم سودي کاته ده، اګر چې د دې نوم بدل شوی دی، په موجود دور کې د بينکنګ نظام په سود باندې بناء دی، له دې وجې ددې يوه شعبه هم د سود نه خلاصه نه ده، **الا ماشاء الله!**

❖ د سودي پيسو مصرف ❖

د سود د پيسو نه هديه اخيستل او ورکول جائز دي که ناجائز؟

سوال: (الف) او (ب) دوه ورونه دي، د (الف) د سود کاروبار دی او (الف) (ج) ته څه هديه ورکوي، نو د (ب) نوکر ته حکم کوي چې دا (ج) ته ورکړه، ايا دا جائز دي او که ناجائز؟ دويم صورت کې دهغه نوکر ته حکم نه کوي، بلکې هغه پخپله باندې پوه شي چې (ج) ته هديه ورکول دي، نو ددې څه حکم دی؟ (ج) ته د سود په پيسو اخيستل شوې هديه اخيستل جائز دي او که نه؟

جواب: په ذکر شوي صورت کې د سود د کاروبار مفهوم عام دی او ددې ډير صورتونه کيدای شي.

۱: کوم کس چې سود باندې قرض اخيستو سره کاروبار کوي، نو د هغه ټولې پيسې د قرض وي.

۲: دويم کوم کس سره چې څه خپلې پيسې وي او څه د بينک په سود باندې يا د بل چانه قرض واخلي او کاروبار کوي.

۳: دريم دا چې خلکو ته په سود باندې قرض ورکوي او د غه شان خپلې پيسې زياتوي.

۴: دا چې د سود په طريقه باندې شيان اخلي او خرڅوي او دې نه پرته هم بې شماره صورتونه دي. دې ټولو صورتونو ته د سود کاروبار ويل کيږي او د ټولو حکم برابر نه دی، له دې وجې د سود د کاروبار وضاحت کول پکار و، په هرحال که مجموعي ډول باندې جائزې پيسې زياتې

---

[1] باب الربا، هو فضل مال بلا عوض في معاوضة مال بمال أى فضل احد المتجانبين على الآخر....... الخ. (البحرالرائق/٦/ ١٣٥/ طبع دارالمعرفة/ باب الربا).

اوناجائزې کمې وي، نو هديه قبلول صحيح دي، دغه شان که چيرې ناجائزې اوجائزې پيسې داسې يوځاى شوي وي چې ددواړومقداربرابروي، نوبياهم دهديې اخيستل اوورکول صحيح دي اوکه چيرې حرامې پيسې زياتې وي، نوهديه قبلول نه دي پکار.[1]

د سود په پيسوبا ندې د لورجهيزاخيستل جائز نه دي

سوال: که چيرې يوغريب سړى بينک کې خپلې پيسې جمع کړي، نو هغو باندې دسودپيسې شپږ يا اووه سوه جوړيږي، نواياهغه سړى دغه پيسې په خپل ځان باندې خرچ کولى شي؟ اوکه يې نه شي خرچ کولى، نوبياهغه دخپلې لوردجهيزداخيستوله پاره پرې څه شى اخيستى شي؟
جواب: دسوداستعمال حرام اوګناه ده، هغه باندې لورته جهيزاخيستل هم جائزنه دي.[2]

خاوند که چيرې ښځې ته د سود پيسې استعمالولو له پاره ورکړي، نوګناه به په چاوي؟

سوال: ديوې ښځې خاوندپه زورباندې خپلې ښځې ته دکورخرچې له پاره د سودپيسې ورکوي او د ښځې دمعاش څه بله ذريعه هم نه وي، نو ددې ګناه به په چاباندې وي؟
جواب: ګناه به په خاوند وي،[3] خوښځه دې انکاروکړي چې زه به محنت کولوسره خپل ځان وساتم، خوحرام به نه خورم.

د سود پيسې ناپيژند غريب ته ورکړئ

سوال: مادڅه مجبوري له وجې دسودڅه پيسې اخيستي دي، دهغو استعمال راته وښايئ، ايا هغه پيسې زه خپلوانو غريبانو (مثلاً: نيا) ته ورکولى شم؟

---

[1] اهدىٰ الى رجل شيئاً او اضافه ان كان غالب ماله الحلال فلا بأس به الا ان يعلم بانه حرام، فان كان الغالب هو الحرام ينبغى ان لا يقبل الهدية ولا يأكل الطعام. (فتاوىٰ عالمگيري/ ٥/ ٣٤٢/ كتاب الكراهية، الباب الثانى عشر فى الهدايا والضيافات، طبع رشيديه). ايضاً: اذا كان غالب مال المهدى حلالاً فلا بأس بقبول هديته واكل ماله مالم يتبين انه من حرام. (الأشباه والنظائر/ ١٢٥/ طبع ادارة القرآن)۔

[2] لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم: آكل الربا وموكله. (ترمذي/ ١/ ٢٢٩/ باب الربا). ايضاً: عن جابر رضي الله عنه قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم: آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه، وقال هم سواء. رواه مسلم. (مشكوٰة/٢٤٤). وعن ابى هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اتيت ليلة اسرى بى على قوم بطونهم كالبيوت فيها الحيات ترى من خارج بطونهم فقلت: من هٰو لاء يا جبريل؟ قال: هٰؤلاء اكلة الربا. رواه احمد وابن ماجة. (مشكوٰة/ ٢٤٦/ باب الربا)۔

[3] وفى الخانية: امرأة زوجها فى ارض الجور ان اكلت من طعامه ولم يكن عين ذالک الطعام غصباً فهى فى سعة من أكله وكذا لو اشترى طعاماً او كسوة من مال اصله ليس بطيب فهى فى سعة من تناوله والاثم على الزوج. (ردالمحتار/ ٥/ ٩٩/ مطلب فيمن ورث مالاً حراماً)۔

جواب: دخپلو خپلوانو په ځای باندې چیرته ناپیژندته چې هغه غریب وي، دصدقې دنیت نه پرته ورکړئ.[۱]

د سود پیسې استعمالول حرام دي، نو غریب ته یې ولې ورکړو؟

سوال: نن سبا د مختلفو کسانونه اوریدل کیږي چې کوم خلک دبینک نه سوداخیستل نه غواړي، هغوی دې کرنټ اکاونټ خلاص کړي دسیونګ اکاونټ له پاره بینک ته هدایت وکړي چې دې پیسو باندې د سود پیسې مه جمع کوئ، یوازې دې ځای پورې خوصحیح دہ. خو ځینې خلک وایي که چیرې بینک والا ستاسو پیسو باندې سود ولګاو، نو هغه پیسې (دسود پیسې) بینک کې مه پرېږدئ، بلکې هغه واخلئ او چیرته غریبانو باندې یې صدقه کړئ. زه دې باره کې د دې پوښتنه کول غواړم چې ایا دسود په شان حرامې پیسې صدقه کیدای شي؟ که چیرې داسې ممکن وي، نو بیا دغلا، ډاکې، رشوت وغیره نه حاصل شوې پیسې هم دصدقې په طور باندې ورکول جائز پکار دي حکم خو دادی چې دبل مسلمان ورور له پاره هغه شی خوښ کړئ کوم چې تاسو دخپل ځان له پاره خوښوئ، خو موږ ته داویل کیږي چې کوم حرام مال (سود) تاسو نه شئ استعمالولی هغه بل مسلمان ته ورکړئ، دا خبره دترکوم حده صحیح ده؟

جواب: که چیرې خبیث مال دانسان په ملکیت کې راشي، نو هغه دخپل ملکیت نه ویستل ضروري دي، اوس دوه صورتونه ممکن دي، یو داچې مثلاً سمندر ته غورځولو سره هغه ضائع کړل شي، دویم دا چې دخپل ملکیت نه خارج کولو سره یو محتاج ته یې دصدقې دنیت نه پرته ورکړئ، دې دواړو صورتونو کې دلومړی صورت اجازه شریعت نه دې ورکړی[۲]، نو ددویم صورت اجازه ده.[۳]

د تعلیم د ترقي له پاره سودي ذرائع استعمالول

سوال: زموږ په علاقه کې د جینکو د پرائمري سکول نه کېدو له وجې بلوچستان ایجوکیشن

---

[۱] لأن سبیل الخبیث التصدق اذا تعذر الرد علی صاحبه. (ردالمحتار/ ٦/ ٣٨٥/ کتاب الحظر والاباحة). ایضاً: ویتصدق بلانیة الثواب وینوی به براء ة الذمة. (قواعد الفقه/ ١١٥)۔

[۲] عن ابی ذر رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم: الزهادة فی الدنیا لیست بتحریم الحلال ولا اضاعة المال. . . . . . . الخ. (مشکوٰة/ ٤٥٣/ باب التوکل والصبر). وفی المرقاة: قوله ولا اضاعة المال الخ ای بتضییعه وصرفه فی غیر محله بان یرمیه فی بحر او یعطیه للناس من غیر تمیز بین غنی وفقیر. . . . . . الخ. (مرقاة/ ٥/ ٩٠/ طبع بمبئی)۔

[۳] والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده علیهم و الا فان علم عین الحرام لا یحل له ویتصدق به بنیة صاحبه. (٥/٩٩). لأن سبیل الکسب الخبیث التصدق اذا تعذر الرد علی صاحبه. (ردالمحتار/٦/٣٨٥/ کتاب الحظر والاباحة). ایضاً: ویتصدق بلا نیة الثواب وینوی به براءة الذمة. (قواعدالفقه/١١٥)عن علی انه سمع رسول الله صلی الله علیه وسلم:لعن آکل الربا ومؤکله وکاتبه.(مشکوٰة/ ٢٤٦)

فاؤنډیشن نومې اداري پرائیویټ سکول پرانستی دی، چې دهغه له پاره امداد پورته ذکر شوې اداره ورکوي، ددې سکول د انتظام له پاره د متعلقه محلې مشرانو کمیټي جوړه کړې ده، دا کمیټي پرته د څه معاضې نه کار کوي، د بلوچستان ایجوکیشن فاؤنډیشن له طرف نه دا شرط اېښودل شوی دی چې کوم امداد موږ تاسو ته درکوو دا به تاسو د بینک په سیونګ اکاؤنټ کې ږدئ، چې په هغه باندې به بینک سود هم درکوي، ددې اکاونټ په پرانستلو باندې چې کوم سود ملاوېږي د هغه څه حکم دی؟ بله دا چې ایا موږ ټول به ددې کار په کولو باندې ګناه ګار یو؟

جواب: په دې کې شک نه شته چې سود حرام دی او تاسو به په ماشومانو باندې دا سود استعمالوئ، نو لازما به تاسو هم ګناه ګار یئ او ماشومانې چې دا د حرامې پیسې استعمالوي، نو د دې نتیجه به هم غلطه راوځي، څه داسې صورت اختیار کړئ چې تاسو ته د سود د استعمال ضرورت رانه شي. [۱]

د سود پیسې د خیرپه کارکې مه لګوئ، بلکې د صدقې له نیت پرته یې غریبا نوته ورکړئ

سوال: زه نوکر یم، دخرچې نه موچې کومې پیسې پاتې شي، هغه بینک کې جمع کوم او یو څو دوستان هم ماسره دامانت په طورباندې پیسې ږدي اوهغه هم زه بینک کې ږدم، ځکه د محفوظ ساتلو بله څه لارنه شته، خوبینک کې دکېښودلوله وجې ماته یوه پریشاني وي، هغه داچې بینک سودورکوي، اوس ځینې خلک وایي چې داحرام ده اوځینې وایي چې حرام نه دي، که حرام دي، نوګټه (سود) بینک والوته پرېږدم یادبینک نه یې واخلم او غریبانو ته، یادخیرڅه کار مثلا: جومات یالارې جوړولو کې یې ورکړم؟

جواب: دبینک سودته چې کوم خلک حلال وایي هغه غلط وایي، خو بینک کې دسودپیسې مه پرېږدئ، بلکې راوباسئ اوصدقې دنیت نه یې پرته ضرورت مندمحتاج ته ورکوئ، دخیرپه څه کار کې داپیسې لګول جائزنه دي. [۲]

د سود پیسې نوکرې ته د تنخوا په طور ورکول

سوال: ماخپلې لس زره روپۍ یودوکاندارسره ایښې وې، هغه ماته هره میاشت په هغې باندې درې سوه روپۍ راکوي، اوس تاسوموږ ته داووایئ چې دا پیسې جائزې دي اوکه نه؟

---

[۱] عن علی رضی الله عنه انه سمع رسول الله صلی الله علیه وسلم لعن آكل الربا ومؤكله وكاتبه. (مشكوٰة ص:۲۴۶)

[۲] والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده علیهم و الا فان علم عین الحرام لا یحل له ویتصدق به بنیة صاحبه. (شامي/ ۹۹/۵). لأن سبیل الكسب الخبیث التصدق اذا تعذر الرد علی صاحبه. (ردالمحتار/۶/ ۳۸۵/ كتاب الحظر والاباحة). ایضاً: ویتصدق بلا نیة الثواب وینوی به براء ة الذمة. (قواعد الفقه/۱۱۵)

ما دخپل جومات دامام صاحب نه پوښتنه وکړه، نوهغه ورته سودوویل او دهغه وخت نه زه دغه پیسې خپل کورکې کارکونکي ته ورکوم، هغه ته دا وایم چې دا پیسې دسود دي، یادهغه په پیسوپه بدله کې ورته څه شی یعنې کپړې وغیره ورکړم، هغه په خپله خوښه هغه شیان یاپیسې وغیره اخلي اوهغه ته پته ده چې داپیسې دسود دي، تاسوماته دقران او سنت په رڼا کې دا ووایئ چې دا پیسې کار کونکي ته ورکولو باندې زه خوګناه ګارنه یم؟

جواب: که دوکان دارستاسوپه پیسوباندې تجارت کوي اودهغه نه حاصلې شوې ګټې نه یوه برخه تاسوته مثلاً پنځوس فیصده تاسوته درکوي، نوداجائزدئ اوکه چیرې هغه درې سوه روپۍ تاسوته مقررې کړي دي، نوداسود دی[۱] دسوددپیسواخیستل هم حرام دي اودهغه استعمالول هم حرام دي تاسوچې خپلې نوکرې ته دغه پیسې ورکوئ، نوهغې ته ورکول هم جائزنه دي[۲]اودهغې له پاره اخیستل هم جائزنه دي، دسودپیسې غریبانوته دصدقې له نیت پرته ورکول پکاردي.[۳]

د سود پیسې په رشوت کې خرچ کول دوه چنده ګناه ده

سوال: سودحرام دی اورشوت هم حرام دی، دحراموشی په حراموکې خرچ کول څنګه دي؟ مطلب داچې دسودپیسې په رشوت کې ورکول کیدای شي اوکه نه؟

جواب: دوه چنده ګناه به وي، دسود اخیستلواود رشوت ورکولو.[۴]

۱]المضاربة هی الشرکة فی الربح بمال من جانب وعمل من جانب. . . . . . . وشرطها الرابع ان یکون الربح بینهما شائعاً کالنصف والثلث لا سهماً معیناً یقطع الشرکة کمأة درهم. . . . . . الخ. (البحرالرائق/ ۷/ ۲۶۳، ۲۶۴/ کتاب المضاربة)۔

۲]عن علی رضی الله عنه انه سمع رسول الله صلی الله علیه وسلم: آکل الربا وموکله وکاتبه وشاهدیه وقال: وهم سواء. (مسلم/۲ / ۲۷). ما حرم فعله حرم طلبه، ما حرم اخذه حرم اعطاؤه. (قواعد الفقه/۱۱۵)۔

۳] ویتصدق بلا نیة الثواب وینوی به براء ة الذمة. (قواعد الفقه/ ۱۱۵)۔

٤] لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم: الراشی والمرتشی. (ابوداؤد/ ۲/ ۱٤۸/ کتاب القضاء/ باب فی کراهیة الرشوة).لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم: آکل الربا وموکله وشاهدیه وکاتبه.(ترمذي/۱/۲۳۹)

❖ د بینك نوكري ❖

....

د سود كاروبار كونكي ادارو كې د نوكري كولو گناه به چا باندې وي؟

سوال: له يومفتي اوحافظ صاحب نه چاپوښتنه وکړه چې دبينک نوکري کول څنګه دي؟ اودهغه ځای نه ملاويدونکې تنخوا جائزده اوکه نه؟ نوهغوی ورته جواب ورکړ دبينک نوکري جائزده، دبينک نوکرکه چيرې پوره ديانت داري اومحنت سره خپل فرض اداکوي. نودهغه تنخوا به بالکل جائزوي،خو حکومت اوعواموته دبينک دسودنظام ختمولوله پاره کوشش کول پکاردي اوداځيني عالمان چې دبينک نوکرانوته دغيرمسلم نه قرض اخيستلواودخپلې تنخوا دهغه دقرض اداکولومشوره ورکوي، داصحيح نه ده، بلکې دين پورې خنداکول دي. جناب مولاناصاحب! زه يوبينک کې نوکر يم اودې باندې به شرميدم، خاص طورباندې ,,آپ کے مسائل اوران کا حل، ، دې موضوع باندې ستاسوجوابونه لوستو سره، خو اوس دمفتي صاحب دجواب نه وروسته راته لږشان اطمينان وشو چې زما نوکري صحيح ده، پاتې شودبينک دسودکاروبارکول، نوهغه دې عوام حکومت پوه شي، ستاسودې مسئلې باره کې څه خيال دی؟ او يادساتل پکاردي چې ددغه مفتي صاحب دفتوا نه وروسته ډيرو خلکو د سودقرضه حلال ګڼل اواخيستل شروع کړي دي.

جواب: دې باره کې څوخبرې د ذکرکولوقابلې دي:

لومړی: دسودلين دين دقران کريم په نزدباندې بالکل حرام دی[1] ددې حلال ګڼلوولامسلمان نه، بلکې مرتددی[2] اودسودکاروبارنه پرينښودونکو خلاف قران کريم کې دالله تعالی اودهغه د رسول ﷺ له طرف نه دجنګ اعلان دی. (البقره ۲۷۹)[3]

دويم: دصحيح مسلم حديث دی چې رسول الله ﷺ لعنت فرمايلی دی په سوداخيستونکي، سود ورکونکي، دسودليکونکي اودسودګواهي ورکونکو باندې اوفرمايي چې داټول په ګناه کې برابرشريک دي. (مشکوة ص ٢٤٤)[4]

١]يٰايها الذين آمنوا اتقوالله وذروا ما بقى من الربوا ان كنتم مؤمنين. فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من الله ورسوله". (البقرة/٢٧٨، ٢٧٩). وقال تعالي: واحل الله البيع وحرم الربوا. (البقرة: ٢٧٥)_

٢]استحلال المعصية كفر، اذا ثبت كونها معصية بدليل قطعي. (ردالمحتار/ ٢/ ٢٩٢/ باب زكاة الغنم)_

٣] ايضاً پورتنۍ حواله (يٰايها الذين آمنوا اتقوالله وذروا ما بقى من الربوا. . . الخ)

٤] عن جابررضى الله عنه قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم: آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال هم سواء)

دريم: دامت عالمانودجنرل ضياء الحق مرحوم په دورکې دغيرسودي بينکاري مکمل نقشه جوړه کړې وه، خوکوم دماغونوچې ديهوديانو دساهوکاري نظام خونداخيستی دی، هغوی دې باندې عمل ونه کړ اونه دې باندې دعمل کولواراده لري. دې نه زيات عوام څه جدوجهدکولی شي؟

څلورم: کوم سړي سره چې داحرامه پيسه وي، هغه له پاره نه دهغه خوړل جائزدي اونه هغه صدقه کولی شي، نه پرې حج کولی شي، ځکه چې حراموباندې شوی حج اوصدقه دالله تعالی په دربارکې نه قبليږي[1] دامت فقهاوو دې له پاره تدبيردا ليکلی دی چې هغه دچيرته غيرمسلم نه قرض واخلي اوخرچ دې کړي، ځکه چې هغه قرض دهغه له پاره حلال دی. بيادې حرام مال په قرضه کې اداکړي، ددې دورکولوګناه خوبه وي، خودحرام خوړلونه به بچ شي.[2]

پنځم: دهرسړي فتوا داعتمادکولوقابل نه وي اودکوم کس فتوا چې داعتمادکولوقابل نه وي دهغه نه دمسئلې پوښتنه کول هم ګناه ده، که نه، دنبي کريمﷺ دحديث مطابق :داسې مفتيان به پخپله باندې هم ګمراه وي اونورخلک به هم ګمراه کوي. (مشکوة ص ۳۳)[3]

شپږم: په غيرمعتبره فتوا باندې مطمئن کيدل د بې ديني دليل دی، که نه،کله چې انسان ديوشي په جواز او عدم جوازکې شک شي، نود دين داري اواحتياط نښه داده چې دهغه شي نه پرهيزوکړي مثلا: که چيرې تاسوته شک شي چې داغوښه حلاله ده اوکه مرداره؟ اود اعتماد قابل يوسړی وايي چې دا مرداره اودويم سړی (چې دهغه اعتمادقابل کيدل هم معلوم نه وي) وايي چې داحلاله ده، نو ايا تاسوبه هغه داطمينان کولونه پرته وخورئ؟ ياکه په يولوښي باندې موشک شي چې دې کې اوبه دي که متيازې؟ داعتمادقابل يو بزرګ سړی درته ووايي چې دې کې زماپه مخکې متيازې کيښودل شوي دي اودويم وايي چې داسې خبروباندې غورمه کوه اواطمينان سره يې اوبه وڅښه اووېې ځښه، نوتاسوته به دهغه سړي په خبره باندې اطمينان راشي؟ غرض داچې دشرعي اوعقل اصول دي چې کوم شي کې شک وي

---

[1] عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: لاتقبل صلوٰة بغيرطهور ولا صدقة من غلول. (ترمذي/ ۱/ ۳). ويجتهد فى تحصيل نفقة حلال فانه لا يقبل بالنفقة الحرام كما ورد فى الحديث. (ردالمحتار/ كتاب الحج/ ۲/ ٤٥٦)

[2] وفى شرح حيل الخصاف لشمس الأئمة الحلوانى رحمه الله ان الشيخ الامام ابا القاسم الحكيم كان ممن يأخذ جائزة السلطان وكان يستقرض بجميع حوائجه وما يأخذ من الجائزة كان يقضى به دينه. (خلاصة الفتاوي/ ٤/ ۳٤۹). ايضاً: واذا اراد ان يحج ولم يكن معه الا مال حرام او فيه شبهة فيستدين للحج من مال حلال ليس فيه شبهة ويحج به ثم يقض دينه فى ماله. (ارشاد الساري/ ۳/ طبع بيروت)۔

[3] عن عبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ان الله لا يقبض العلم انتزاعاً ينتزعه من الناس ولكن يقبض العلم بقبض العلماء حتى اذا لم يبق عالماً اتخذ الناس رؤساً جهالاً فسئلوا فأفتوا بغير علم، فضلوا وأضلوا. (بخاري/ ۱/ ۲۰/ باب كيف يقبض العلم)۔

هغه پریږدئ[1] امیدلرم چې ددې خبرودوضاحت نه وروسته به تاسوته دخپل سوال جواب ملاوشوی وي.

د بینک سود حلال گڼلو له پاره د دلیلونو جوابونه

سوال: زه یوبینک کې نوکریم، دټولوعالمانوپه شان ستاسوداخیال دی چې بینک کې جمع شویو پیسوباندې چې کومه گټه ملاویږي هغه سوددی اوسوداسلام کې حرام دی. سودزماپه نزد باندې هم حرام دی، خوددسوددباره کې زه خپل خیال لیکل غواړم. معافي غواړم زماخیال غلط هم کیدای شي، ستاسوخیال به زماله پاره د اهمیت قابل وي، زماپه نزدباندې سودهغه دی، کوم چې یو ضرورت مند سړي ته ورکړل شي اودهغه دمجبوري نه گټه واخیستل شي او دخپلو ورکړل شویو پیسوپه بدله کې ډیروپیسووعده واخیستل شي اوهغه دضرورت له وجې ډیرو پیسو ورکولو باندې مجبوروي.

دچا دمجبوري نه ناجائزه فائده اخیستل اوزیاتې پیسې اخیستل زماپه نزدباندې سوددی اودا زموږ په مذهب کې سودگڼل شوی دی، ماسره دزمادخرچ نه پرته څه پیسې زیاتې وې او هغه به یو خپلوان ضرورت مندته ورکولې، خویودوه صاحبانوماته زماپیسې واپس نه کړې او مابه دهغوی نه زیاتې پیسې نه اخیستې اونه به یې دواپسې څه وخت مقرر و. کله به چې هغوی سره پیسې پیداشوې ماته به یې اصلي پیسې واپس کړې، خودیوڅوصاحبانودغلط حرکت له وجې زه اوس چاته هم پیسې نه ورکولوباندې مجبورشوی یم.

ماسره کورکې چې کومې پیسې وې دهغو دغلاویره وه او دویم داکه چیرې هغو پیسوباندې دبنائست څه شیان اخلم، نوزماپه خرچوکې اضافه کیږي اوزماتنخوا ددې بوج نه شي برداشت کولی، دې له پاره مادا ښه وگڼل چې دازه بینک کې جمع کړم، خو د سودلفظ زماذهن کې و. ماډیرسوچ وکړ او اخردې سوچ سره مې بینک کې جمع کړې چې ددې پیسوپه ذریعه باندې به دملک په معیشت کې اضافه وشي اودهغه له وجې به غریب عوام خوشاله شي اوزماپه معاشي مشکلاتوکې به هم کمی راشي، زه دبینک گټه له دې وجې هم سودنه گڼم چې دې ذریعه باندې دچادمجبوري نه غلطه فائده نه اخیستل کیږي، چاته نقصان نه رسیږي اوبینک کې جمع شوې پیسې دملک معیشت ښه کولو کې مددورکوي. دغه شان بې روزگاره خلکوته روزگارملاویږي او داچې بینک دخپلې گټې نه څه گټه موږته راکوي زماپه نزدباندې داگټه سودله دې وجې نه ده چې داسې دچادضرورت نه فائده نه اخیستل کیږي. ځکه چې کله ناکله چاته قرض ورکړل شوې پیسې دومره زیاتې شي چې داصل پیسو واپس کولوباوجودداصل پیسونه زیات قرض پاتې شي، زماپه نزدباندې یوازې اویوازې داسود دی، دبینک گټه نه

---

[1] وفي الحديث: دع ما يريبك الى مالا يريبك. (مشكوٰة/ ۲۴۲/ كتاب البيوع/ باب الكسب وطلب الحلال)

دویمه خبره زمادبینک دنوکري ده، دبینک نوکري ته تاسې عالمان حضرات ناجائز وایي، ددې مطلب دادی چې زه کوم رزق پیداکوم، هغه هم ناجائزدی، نوایازه نوکري پریږدم او مور پلاراوبچي وږي پریږدم؟ ځکه چې نوکري حاصلیدل ډیرګران کاردی اوزه داهم ګڼم چې هر سرکاري ملازم ته چې کومه تنخوا ملاویږي هغې کې د بینک دګټې څه برخه موجوده وي. داسې خوهر سرکاري نوکر ناجائز رزق پیداکوي، که تاسودا وایئ چې هغه کس په محنت مزدوري باندې رزق پیداکوي، نوموږ ته خوهم بینک پرته دمحنت نه تنخوا نه راکوي. موږ چې دبینک نه کومه تنخوا اخلوهغه زموږ دمحنت وي. دبینک دخپلې ګټې نه وي اوتاسوبه درزق دې ذریعې ته څه وایئ کومه چې یوسړی دیوبینک نوکرته، رشوت خور، پوډر خرڅونکي، مشرک، ډمې او ډاکوانوکره کارکولوباندې ګټي؟ پورته ذکرشوې خبروکې دې باندې ځان پوهول پکاردي چې هرهغه کس کوم چې هرځای کې نوکروي، دهغه په تنخوا کې ناجائزپیسې ضرورشامل وي، نوزما د سوالونو تفصیلي جواب بیان کړئ!

جواب: پیسې قرض ورکول اوهغه باندې اضافي پیسې اخیستل سود دی[۱]. که اخیستونکی د مجبورۍ له وجې قرض اخلي، یادخپل کاروبار زیاتولوله پاره اوڅوک چې زیاتې پیسې ورکوي که هغه دمجبورۍ له وجې ورکوي اوکه خوشالۍ باندې، دهغه له پاره ستاسوداخیال صحیح نه دی، چې سودیوازې دمجبورۍ په صورت کې دی:

۱: دبینک داکوم سودچې تاسوته بې نقصانه ښکاري، ددې نتیجې زموږمخې ته دي د مالدارو نورهم مالداره کیدل اوذغریبانونورهم غریبان کیدل، ملک کې مختلفې طبقې پیدا کیدل اوملک باندې دکهربونوروپودنوروملکونوقرض راتلل، دهمدې سودي نظام نتیجه ده، الله تعالی دسودنظام دالله تعالی اودهغه رسول ﷺ خلاف دجنګ اعلان ګڼلی دی. اسلامي معاشره چې الله تعالی اودهغه رسول ﷺ سره جنګ کولوباندې څنګه سوری سوری شوې ده، هغه دټولو خلکو مخکې ده، زماپه علم کې داسې ډیرمثالونه موجودي چې ځینې خلکو دبینک دسودقرضه واخیستله اوبیادې لعنت کې داسې ګرفتارشول چې نه مري اونه ژوند تیروي، زموږدمعاشي ماهرانودافرض و چې هغوی دبینکاري نظام غیرسودي جوړکړی وی، خوافسوس چې دنن پورې دسودشکلونه بدلولوسره دهغې دجائزاوحلال کولونه پرته بل هیڅ قدم نه دی اوچت شوی.

۲: دبینک نوکرانوته دسودکار(حساب کتاب) هم کول وي او دسودنه هغوی ته تنخواه ملاویږي،

دحضور ﷺ ارشادمبارک دی: **عن علی رضی الله عنه انه سمع رسول الله صلی الله علیه وسلم لعن اکل الربا وموکله وکاتبه.** (مشکوة ص ۲۴۶)

۱] کل قرض جر نفعاً فهو حرام. (ردالمحتار/ ۵ / ۱۶۶ / فصل فی القرض)۔

ترجمه: دالله تعالی لعنت! په سوداخیستونکي ، سودورکونکي، ددې ګواهي ورکونکي او ددې لیکونکي باندې.

کوم کارچې پخپله باندې حرام اوملعون وي اودهغه اجرت هم دحرامونه ملاویږي. هغه ته که ناجائزونه ویل شي، نوڅه به ورته ویل کیږي؟فرض کړئ یوسړي دزنااډه جوړه کړه اودزنادکتې نه هغه دقحبه خانې نوکرانوته تنخوا ورکوي، نوایادهغوی تنخوا حلال کیدای شي؟ اوایادقحبه خانې نوکري حلال کیدای شي؟

ستاسوشک چې ټولوسرکاري نوکرانوته کومه تنخوا ملاویږي، هغې کې دبینک ګټه شامله وي، له دې وجې یوه نوکري هم صحیح نه شي کیدای، داشک له دې وجې صحیح نه دی چې نورسرکاري نوکران دسوددلیکلواولوستلوله پاره نه وي، بلکې دحلال اوجائزکارونوله پاره هغوی نوکران وي، له دې وجې دهغوی نوکري جائزده اوحکومت چې هغوی ته کومه تنخوا ورکوي، هغه دسودنه نه، بلکې دحکومت خزانه کې چې کومې پیسې جمع کیږي، له هغو نه یې ورکوي اودبینک نوکران په هغه باندې قیاس کول صحیح نه دي.

ستاسوداویل چې دبینک نوکري پریښودوسره خپل مور پلار اوبچي وږي وساتم؟

دې باره کې هم داعرض کولی شم چې کله دقیامت په ورځ باندې به تاسونه سوال کیږي چې کله مورډ دحلال رزق په زرګونو وسیلې پیداکړې وې، نوتاحرام ولې وګټله اوولې دې پرې وخوړله؟ نو ددې سوال به څه جواب ورکوې؟ اوزه وایم که چیرې تاسودلوږې دویرې دبینک په نوکري کولوباندې مجبوریږ اودبینک نوکري نه شئ پریښودلی، نوکم نه کم دخپلې ګناه اقرارخودالله تعالی په دربار کې کولی شئ چې اې الله! زه دخپلې ایماني کمزوري له وجې حرام ګټم او خپلو بچیوباندې یې خورم، زه مجرم یم، مامعاف کړه، دجرم په اقرارکولوکې خودلوږې اوتندې ویره نه شته.....!

ایا دمجبوري له وجې پیسې په قومي بچت پروګرام کې لګېدای شي؟

سوال: یو ریټائرډ(متقاعد) مشر د خپلې ګټې له پاره خپل اخري جمع کړی مال چیرته استعمال کړي حال دا چې:

۱: د هغه څوک زوی نه شته.

۲: د کاروباري تجربې نه کیدو له وجې د پیسو د ډوبیدلو ویره ده.

۳: د دکان چلولو راته صحت اجازه نه راکوي.

۴: په شراکت داري کې سل فیصده د پیسو د ډوبیدو ویره ده.

ایا د دې ټولو مجبوریو په سبب دی خپلې پیسې د قومي بچت په میاشتني پروګرام کې لګولی شي؟ که نه یې شي کولی، نو بیا څه وکړي؟

جواب: يو قابل اعتماد سړی دې وکتل شي چې په صحيح طريقه کاروبار کوي، که نه. پيسې دې په بينک کې کيږدي او د ضرورت مطابق دې ترې استعمالوي.

د سود نه څنګه بچ شو حال دا چې مسلمانان ملکونه هم د دې نظام سره منسلک دي

سوال: بين الاقوامي اقتصادي نظام په سود باندې روان دی، يو ملک د بل ملک نه قرض په سود باندې حاصلوي، په دې دور کې يو ملک هم داسې نه شته چې د دې اقتصادي نظام نه بيل پاتې شي، تردې چې د سعودي عرب په شان مالدار ملک هم په مختلفو طريقو سره د دې اقتصادي نظام سره منسلک دی، يا خو دې د پوره دنيا اقتصادي نظام بالکل بدل شي چې د سود تصور نه وي او يا هر يو ملک مکمل طريقې سره خود کفيل وي چې د بل چا نه د قرضې د اخيستو ضرورت نه راځي د دې دوه صورتونو نه پرته بل يو صورت هم نه شته چې يو ملک ته د دې بين الاقوامي نظام نه بيل وساتي، که نه، چې کوم ملک قرض اخلي ضرور به د هغه ملک نظام په سود باندې روان وي.

جواب: د مغرب يهودي غلامانو دا سودي نظام جوړ کړی، دهمدې له پاره چې هيڅ يو ملک اقتصادي طور سره خود کفيل نه شي، په هر حال سود خو به حرام وي، دې ته حلال ويل خو زموږ په اختيار کې نه دي. [1]

د دوايي والا کمپنۍ په تنخوا کې سود نه وي شامل

سوال: زما خپلوان زما تنخوا په سود کې شاملوي، دا چې کومه تنخوا راته ملاويږي په دې کې سود شامل وي، زه په يو غير ملکي کمپنۍ کې ملازمت کوم، دا دوايي يوه کمپنۍ ده او هر قسم دوايي په کې جوړيږي، زه ستاسو نه پوښتنه کول غواړم چې دا کومه تنخوا زه اخلم ايا دا به په سود کې شامله وي يا که ماته اصل اجرت ملاويږي؟ زما ټوله تنخوا څلور زره روپۍ ده، نه ماته د بينک نه ملاويږي، کمپنۍ يې ماته راکوي، نه د دې تعلق د بينک سره دی او نه يې د بل ځای سره، موږ اته ګنټې محنت کوو، هم د هغې اجرت موږ ته ملاويږي. خپل خپلوان ماته له دې وجې هم وايي چې دا يو غير ملکي کمپنۍ ده، هره کمپنۍ خپله پيسه په بينک کې ږدي، د دې هيڅ تعلق نه وي، هغوی خو موږ ته چې مقرر شوی اجرت دی هغه موږ ته ملاويږي، خو خلک وايي چې کومه تنخوا تاسو اخلئ په هغې کې سود شامل دی او وايي چې پوره پاکستان په سود باندې روان دی.

---

[1] واحل الله البيع وحرم الربٰوا (البقرة: ۲۷۵). يٰايها الذين أمنوا اتقوا الله وذروا ما بقى من الربٰوا ان كنتم مؤمنين. (البقرة: ۲۷۸)

جواب: ستاسو ملازمت او تنخوا صحيح ده، د خلکو قياسونه کول په بې علمي باندې بناء دي، دهغو په خبرو مه پريشانه کيږئ.

يوه محکمه هم د سود نه پاکه نه ده بيا د بينک نوکري ولې حرامه ده؟

سوال: دبينک دنوکري باره کې يوه پوښتنه کول غواړم، اميدلرم چې تاسوبه دهغه جواب راکولو سره زما اود نورو خلکو شک ختم کړئ، زه يوبينک کې نوکريم اودانوکري سودي کاروبار گڼم، اودا هم گڼم چې کومه ځمکه دسودپه پيسوباندې اخيستل شوې وي هغه باندې لمونځ هم نه کيږي، يعنې دبينک په ځمکه باندې زماځه دوستان دې خبرې سره اختلاف کوي او وايي چې دې سود کې اوکوم سودچې حرام شوی دی ډيرزيات فرق دی. سوداگر دخلکو د مجبوري نه فائده اخلي او سود زياتولو سره به يې پيسې زياتولې، که چيرې مقررشوي وخت پورې به پيسې ملاونه شوې، نو سود به زيات شو اوبينک ديوې معاهدې په نزدباندې ورکوي اوقرض دارته قرض واپس کولو کې مهلت هم ورکوي، ځينې حالاتوکې سود معاف هم شي بينک دخلکوکومې پيسې چې ځان سره ږدي هغه کاروبارکې لگوي اوپيسې پرې گټي اوبيايې هم هغو خلکوته دځه گټې سره واپس کوي، که دبينک جايداد دسودجايداد دي، نو دحکومت هريوجايدادسودي دی، ځکه چې حکومت بينک مجبوروي چې هغوی سودواخلي او ورکړي، حکومت هم دغو پيسوباندې معيشت چلوي، مثلاً يوهسپتال، سکول يا کوم جايداد چې حکومت اخلي اوجوړوي يې هغو کې دسودپيسې شاملې وي.

جواب: ستاسودوستانوچې دحرام سوداودبينک په سودکې کوم فرق ښودلی دی، هغه باندې زه پوه نه شوم، داخوښکاره خبره ده چې کله دسودلين دين کيږي، نوديوې معاهدې په نزدبه کيږي، هم دغه بينک کوي، په هرحال دبينک گټه سود دی،نودې باندې به دسود د پيسوټول حکمونه لگيږي.

د غيرسودي بينک نوکري جائزده

سوال: بينک کې نوکري جائزده اوکه نه؟ دې باره کې يوازې تاسونه دامعلومول غواړم چې زما ډيردوستان بينک کې نوکري کوي اوماته هم بينک کې دکارکولوله پاره وايي، خوما هغوی ته دا وويل چې بينک کې دسودکاروبارکيږي، له دې وجې د بينک نوکري صحيح نه ده، ځکه چې ددنياژوندډيرزيات کم دی او د اخرت ژوندډيرزيات دی او نه ختميدونکی دی، له دې وجې هرانسان ته دنياکې دالله تعالی په حکمونواودحضور ﷺ په طريقه باندې ژوند تيرول پکاردي، نو زه دبينک دنوکري باره کې دا معلومول غواړم چې نن سبا بينک ټول کاروبار په سودباندې روان دی، نودې وخت کې دبينک نوکري کول جائزدي اوکه نه؟ اوځنگه چې زموږ ملک کې هم اسلامي نظام نافذکيدو والادی او هغه کې به سودبالکل ختم شي،

دهغه په ځای به اسلامي نظام باندې هرکارکيږي، که دې صورت کې چې بينک کې د سود نظام ختم شي، نو بيا به دبينک نوکري جائزوي او که نه؟ مهرباني وکړئ جواب راته بيان کړئ.

جواب: کله چې بينک کې دسود کاروبار نه وي، نو بيا دهغه نوکري پرته له څه شک نه جائز ده.

زرعي ترقياتي بينک کې نوکري کول

سوال: ايا زه زرعي ترقياتي بينک کې نوکري کولی شم؟

جواب: زرعي ترقياتي بينک او نورو بينکونو کې هيڅ فرق نه شته.

د بينک تنخوا څنګه ده؟

سوال: زه يو بينک کې نوکريم او دهغه باره کې به کيدای شي تاسو ته علم وي چې دا اداره څنګه چليږي، موږ بې شکه محنت ډير کم کوو، خوزما خپل خيال دی چې زموږ تنخوا حلاله نه ده، دځينې دوستانو خيال دی چې حلاله ده ځکه چې موږ محنت کوو، په هرحال حکومت د سود د کاروبار ختمولو اعلان کړی دی او څه کاتې ختميږي هم، خو اوسه پورې پوره خلاصی نه دی ملاوشوی، ايا زموږ رزق حلال دی او که حرام؟ دقران او حديث په رڼا کې راته وضاحت وکړئ.

جواب: بينک خپلو نوکرانو ته هم دسود نه تنخوا ورکوي، له دې وجې دغه تنخوا حلاله نه ده. ددې مثال داسې دی چې يوې زناکارې دځان له پاره نوکران نيولي دي او هغه ورته دخپل کاروبار نه تنخوا ورکوي، نو دهغو نوکرانو له پاره هغه تنخوا حلاله کيدای نه شي، بالکل دغه مثال دبينک دنوکرانو هم دی دې نه پرته څنګه چې په سوداخيستونکي او ورکونکي باندې لعنت شوی دی، همدغه شان ددې په ليکونکي او ګواهانو باندې هم لعنت شوی دی[1] له دې وجې دسود ليکل هم حرام دي او ددې اجرت اخيستل هم حرام دي، که انسان حرام پريښودلی نه شي، نو کم نه کم درجه کې دې حرام خو حرام وګڼی کنه.

چې د بينک ملازمت حرام دی، نو نورې تنخوا ګانې ولې جائز دي حال دا چې هغه هم د سود نه ګورنمنټ ادا کوي؟

سوال: عرض دادی چې د بينک ملازمت او د هغه عوض تنخوا ته تاسو حرامه ګڼه ويلې ده، ځکه چې دا د سود نه ادا کيږي او د نورو ملازمتونو تنخوا ته تاسو د جائز کار اجرت حسابولو سره حلال کړي دي، حال دا چې د نورو ملازمينو ته هم ګورنمنټ د سود دګټې نه تنخوا ورکوي، ګويا د بينک ملازمت خو حرام کار دی او د بينک له طرف نه جمع شوې پيسې وصولول حلال کار دی، حکومت پاکستان هم د سود قرضې اخلي.

---

[1] واحل الله البيع وحرم الربا. (البقرة: ۲۷۵). يايها الذين آمنوا اتقواالله وذروا ما بقى من الربوا ان كنتم مؤمنين. (البقرة: ۲۷۸)۔

تاسو به د سيدنا علي رضي الله عنه ارشاد اوريدلی وي چې کله د هغه نه د شرابو د حرمت په باره کې پوښتنه وشوه، نو هغه رضي الله عنه وفرمايل: چې که د شرابو يو څاڅکی د اوبو په يو تالاب کې پريوځي او بيا هغه تالاب وچ شي او په هغه کې ګيا راوخيژي او هغه ګيا يو بيزه يا غوا وخوري، نو د هغه غوا او بيزې پی، هم حرامې دي.

موږ پاکستانيان چې کومه ګټه هم کوي په هغه کې تنخوا ګانې، تجارت، ډالی، چندې، غلا، لوټ مار هر څه شامل دي، هغه ټول بنيادي طور د سود مال دی، نو بيا زموږ خوراک څښاک کول، جامه، کور، سامان او جايدادونه ټول د سود د ګټې نه موجود دي، ترديې چې زموږ مسجدونه او مدرسې او لوی لوی ديني مراکز چې کومه چنده اخلي ټول د سود مال دی، څوک د مسجد امام يا مدرسې والا هم د چا نه د چندې يا ډالی اخيستو په وخت دا پوښتنه نه کوي چې دا مال تا څنګه ګټلي دي؟ په پاکستان کې چې چيرته هر کار او ګټه د سودي کاروبار په ذريعه کيږي هلته د حلالې ګټې تصور هم نه شته، موږ حج هم په سودي ګټه باندې کوو او بيا حاجيان شو وغيره، که څه ګستاخي يا بې ادبي شوې وي، نو معافي وکړئ، الله پاک معاف کونکي خوښوي.

جواب: ستاسو حيرانتيا په ځای ده، خو په خپل اختيار او ارادې سره حرام خوړل بيله خبره ده او يو سړی جائز کار يا ملازمت کوي، په هغه کې غير اختياري طريقې سره حرام ګډ شي. نو هغه بيله خبره ده. د دواړو حکم يو نه دی.

د بينک د ملازم، پوليس، کسټم، او واپډا والو بچيو ته ټيوشن کول

سوال: زه يو استاذ يم، او د مختلفو طبقاتو سره تعلق لرونکو افرادو بچيو ته ټيوشن کوم، ستاسو نه پوښتنه دا کول وو چې آيا زه د بينک والو، پوليس والو، کسټم والو، واپډا والو او دغه شان د نورو خلکو بچيو ته سبق ښودلو سره د خپل محنت ټيوشن فيس وصولولی شم؟ مهرباني وکړئ د هر يو په باره کې راته بيله بيله مشوره راکړئ!

جواب: د هر يو تفصيل ليکل خو ګران دي، مختصر دا چې د کوم سړي د ګټې غالبه حصه چې د حلالو وی هغه ستاسو دپاره جائز دي، او د چا د ګټې غالبه حصه چې حلال نه وي. د هغې نه ځآن ساتل پکار دي او هغوی ته دې وويل شي چې که تاسو په بچيو باندې سبق وايئ نو ماته حلالې پيسې راوړئ. [1]

---

[1] [آکل الربا وكاسب الحرام اهدیٰ اليه او اضافه وغالب ماله حرام لا يقبل ولا يأكل مالم يخبره ان ذٰلك المال اصله حلال. (عالمگيري/۵/ ۳۴۳/ الباب الثانى عشر فى الهدايا والضيافات، كتاب الكراهية). ايضاً: اذا كان غالب مال المهدى حلالاً، فلا باس بقبول هديته واكل ماله مالم يتبين انه من حرام. (الاشباه والنظائر/۱۲۵، طبع ادارة القرآن)

د بینک مختلف د اوبو، بجلۍ او ګیس د تنخوا ګانو د ادا کولو خدمات ادا کونکي تنخوا ولې حرامه ده؟

سوال: د قرضې د ورکولو نه پرته نن سبا بینک د روزمره ژوند لازمي جزء جوړ شوی دی او مختلف خدمات پوره کوي، د اوبو، بجلۍ او ګیس وغیره بیل، ټیکس، د تنخوا ګانو ادائیګي، د یو ملک نه بل ملک ترمینځه د تاجر حضراتو تجارتي رابطې، د پیسو لیږد او داسې نور... یعنې د بینک د اهمیت نه هم انکار نه شي کیدي، هغه خلک کوم چې دې ادارې سره تړلي دي، هغوی دا خدمات هم پوره کوی آیا د خدمت چې کوم حق هغوی اخلي هغه جائز دی او که ناجائز؟

جواب: هغه خدمات په ځای دي، خو بینک په سودي نظام باندې روان دی، که دا نظام بدل کړل شي، نو بینک ډیر مفید شی دی، که نه، د ټولو نه زیات نقصان ورکونکی شی دی.

آیا د تصویر ویستلو په شان د بینک ملازمت هم مجبوري نه ده حال دا چې بل څه ملازمت نه ملاویږي؟

سوال: د بینک په پیشې سره په زرګونو نه بلکې په لکونو خلک تړلي دي، نن سبا د ملازمتونو حال تاسو ته معلوم دی، موږ د نه غوښتلو باوجود د خپلې ښځې، بچیو، مور یا خور ورور وغیره د کفالت له پاره د دې پیشې سره تړلي یو، تاسو په مخکې یو اشاعت کې فرمایلي و چې د بینک د ملازمت کونکي ګټه حرامه ده، نه یې رزق حلال دی او نه یې عبادت قبول دی، تردې چې کوم رشته دار په بینک کې ملازمت کوي، د هغوی د کور نه خوراک ځښاک او هغوی سره تعلق ساتل هم صحیح نه دي، زما د دې ټولو خبرو مطلب ستاسو نه رهنمائی حاصلول دي، الحمد لله! مسلمان یم او کوشش کوم چې د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ په بیان کړې لاره باندې لاړ شم، خو مسلسل په ذهني پریشاني کې اخته یم، تاسو د تصویر په باره کې یوځل فرمایلي و چې که قانوني مجبوري وي نو ویستل کیدای شي، چې د هغه عذاب یا جواب ورکول به د حکومت په ذمه وي، نو په دې اقتصادي نظام کې د کوم چې مونږ برخه یو، موږ خلک څومره ذمه دار یو؟

جواب: په دې خو زه هم پوهیږم چې د لکونو خلکو د معاش ذریعه هم دا ده او په دې هم پوهیږم چې زما په وینا څه! د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ په وینا باندې به هم د معاش دا ذریعه نه پریږدي! خو زهر خوړونکو ته دا ویل په هر حال ضروري دي چې تاسو څه خورئ دا زهر دي، د دې فائده به دا وی چې که نور څه نه وي، نو هغوی به خپل ځان ګنهګار ګڼړلو سره استغفار خو کوي، په دې وجه تاسو درې کاره وکړئ: یو دا چې د یو حلال ذریعه معاش په

لتهون کې ولګيږئ، او د الله پاک نه دعا هم کوئ. دويم دا چې د الله پاک نه معافي غواړئ، او خپل ځان د الله او رسول مجرم ګڼړئ. دريم دا چې د بنيک نه درته کومه تنخواه ملاويږي هغه په کور کې مه خرچ کوئ مه هغه صدقه او خيرات کوئ او مه پرې حج او عمره کوئ. بلکې د يو غيرمسلم نه قرض اخيستوسره خرچ کوئ. اوپه خپله پوره تنخواه سره د هغه قرض ادا کوئ.[۱]

بينک کې د سودي کاروبارپه وجه نوکري حرامه ده

سوال: ايا پاکستان کې د بينک نوکري حلاله ده اوکه حرامه؟ (په صفا الفاظو کې) ځکه چې څه حضرات چې هغوی دلمونځ اودس پابندي اوپنځلس شل کالوړا هيسې بينک کې نوکران دي، اوخپل اولاد يې هم دې کې داخل کړي دي، اوداوايي چې موږ منو چې د سود کاروبار مکمل طورباندې حرام دی، خود بينک نوکري (اګرچې بينک کې د سود نظام دی) يوه مزدوري ده، اودهغې موږ اجرت اخلو، اصل سود خواره افسران دي، دچا په لاس کې چې ټول نظام دی، نو موږ خويوازې نوکران يو اوموږ خوسود نه اخلو او داسې نور.....

جواب: ترڅوپورې چې به دبينک نظام په سود باندې چليږي، ددې نوکري حرامه ده، ددې حضراتو دا استدلال چې: موږ خونوکران يو پخپله خوسود نه اخلو. دجواز دليل نه دی.

ځکه چې دحضور ﷺ حديث کې دي:

,,رسول الله ﷺ په سودخوړونکي، اوپه بل خوړونکي اوددې په ليکونکي اوددې ګواهي ورکونکي باندې لعنت فرمايلی دی، او فرمايي چې داټول برابر دي. ، ،[۲]

پس کله چې حضور ﷺ ټول ملعون اوګناه کې برابر ګڼړلي دي، نودا ويل څنګه صحيح کيدای شي چې: زه خوپخپله باندې سود نه اخلم، زه خو د سودي ادارې نوکريم.

له دې نه پرته بينک کې چې کومې تنخواګانې ملاويږي، هغه هم د سود نه ورکول کيږي، اود حرام مال نه تنخواه اخيستل څنګه حلال کيدای شي؟ که چادبدکاري اډه جوړه کړې وي اوهغه يوڅونوکران خپله اداره کې دکارکولوله پاره ساتلي وي، اوهغوی ته ددغې ګنده ګټې نه تنخوا ورکوي، نوايا دهغو نوکرانو له پاره دغه نوکري حلال کيدای شي اودهغوی تنخوا صفا کيدای شي؟

---

[۱] وفى شرح حيل الخصاف لشمس الأئمة الحلوانى رحمه الله ان الشيخ الامام ابا القاسم الحكيم كان ممن يأخذ جائزة السلطان وكان يستقرض بجميع حوائجه وما يأخذ من الجائزة كان يضى به دينه. (خلاصة الفتاوي/ ٤/ ٣٤٩). ايضاً: واذا اراد ان يحج ولم يكن معه الا مال حرام او فيه شبهة فيستدين للحج من مال حلال ليس فيه شبهة ويحج به ثم يقض دينه فى ماله. (ارشاد الساري/ ٣/ طبع بيروت).

[۲] عن على رضي الله عنه انه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم: آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال هم سواء. (صحيح مسلم/٢ / ٢٧/ باب الربا)۔

کوم خلک چې بینک کې نوکران دي، هغوی ته پکاردی چې ترڅوپورې بینک کې دسودنظام نافذدی، خپله پیشه ګناه او تنخواه ناپاکه وګڼي اوالله تعالی ته استغفارکوي. اودجائزنوکرې تلاش دې کوي، کله چې جائزنوکري ورته ملاوشي، نوسمدستي دې دبینک نوکري پریږدي.

دبینک نوکر دګناه دشدت کمولو له پاره څه وکړي؟

سوال: زه داتوکلوراهیبسې بینک کې داستهینوپه حیثیت باندې نوکر یم، اودانوکري داسلام مطابق حرامه ده، زه ددې دلدل نه وتل غواړم، خوپه هیڅ نه پوهیږم چې څنګه ترې نه خان خلاص کړم؟ دکورذمه داري ډیرې زیاتې دي اوداسې څه روزګارهم راته په نظرنه راځي. اُمید لرم چې څه ښه مشوره به راته راکړئ!

جواب: تاسوددریوخبروخیال ساتئ:

١. تاسوخپل ځان ګناهګارګڼلوسره توبه کوئ، اوالله تعالی ته دعاکوئ چې دحلال امدن څه ذریعه درته درکړي.

٢. دحلالې نوکرئ تلاش اوکوشش جاري ساتئ، که څه هم هغه کې امدن کم وي، خودضرورت اوګذارې مطابق وي.

٣. تاسودبینک تنخوا کورکې مه استعمالوئ، بلکې هره میاشت دیو غیرمسلم نه قرض اخیستوباندې دکورخرڅ چلوئ، اودبینک تنخوا په قرض کې ورکوئ، خودې شرط سره چې داسې کول ممکن وي[1]

دبینک دتنخوا دضرر کمولو تدبیر

سوال: زه یوبینک کې نوکریم، دې باره کې تاسوته خواست دی چې ماته ددې سوالونو جوابونه راکړئ:

١. داپیشه حلاله ده اوکه نه؟ ځکه چې موږمحنت کوو، اودهغې راته معاوضه ملاویږي.

٢. تاسوفرمایلي وچې تنخوا دیوغیرمسلم نه قرض اخلئ اوهغه ته خپله تنخوا اداکوئ. که چېرې غیرمسلم پیژندګلونه وي، نوددې بله څه طریقه کیدای شي؟

٣. دحلال رزق دپاره کوشش کوم، خوکامیابي راته نه ملاویږي، آیا ددې پیسوخوړونکي کس دعا قبلیږي اوکه نه؟ ځکه چې زه دعاکوم، که دعانه قبلیږي، نوبیاپه څه طریقه باندې بله وسیله جوړولی شم؟

---

[1] وفى شرح حيل الخصاف لشمس الأئمة الحلوانى رحمه الله ان الشيخ الامام ابا القاسم الحكيم كان ممن يأخذ جائزة السلطان وكان يستقرض بجميع حوائجه وما يأخذ من الجائزة كان يقضى به دينه. (خلاصة الفتاوي/ ٤/ ٣٤٩). ايضاً: واذا اراد ان يحج ولم يكن معه الا مال حرام او فيه شبهة فيستدين للحج من مال حلال ليس فيه شبهة ويحج به ثم يقض دينه فى ماله. (ارشاد الساري/ ٣/ طبع بيروت)۔

۴. مادې پیسو باندې بل کاروبار کړی و، خو ماته داووه زرو روپو نقصان وشو، اوس زه د بل کاروبار کولو نه ویریږم، ځکه چې داپیسې کوم ځای هم استعمالوم، هغه کې نقصان کیږي، مهرباني وکړئ اوددې حل راته بیان کړئ که څه کاروبار کول وي نو څه وکړم؟

۵. خلک وایي چې ددې پیسو صدقه اوخیرات هم نه قبلیږي، ددې څه طریقه ده؟

۶. مهرباني وکړئ څه داسې طریقه راته وښایئ چې زما دعا ،لمونځ، صدقه اوخیرات وغیره قبول شي.

جواب: دبینک ټول نظام په سود باندې چلیږي او د سود نه نوکرانو ته تنخواه ورکول کیږي، په دې وجه باندې داخو جائزنه ده، مادا تدبیر ښودلی و، چې هره میاشت چېرته د غیرمسلم نه قرض اخیستو سره دکور خرچ چلوئ اودبینک تنخوا هغه ته دقرض په اداکولو کې ورکوئ[۱] اوس که چېرې تاسو دې تدبیر باندې عمل نه شئ کولې نو توبې اوستغفارنه پرته نورڅه کیدای شي؟ دحرام مال نه صدقه نه شي کیدای، ددې تدبیر هماغه دی په کوم باندې چې تاسو عمل نه شئ کولی.

دبینک د نوکري په تنخوا څه وکړو؟

سوال: زه چې د کوم وخت نه بینک کې نوکرشوی یم(زما تقریباً پنځه کاله شوي دي) تقریباً هروخت بیماریم، اوس ماته په مرۍ اوسینه کې دسهارنه ترماسخوتن پورې تکلیف وي، زه دبینک نوکري پریښودل غواړم، خوترڅوپورې چې داتکلیف وي، ماته بله نوکري ملاویدل ګرانه ده، په جنګ اخبارکې آپ کے مسائل اوران کاحل کې هم یوځل دې باره کې داجواب راغلی و چې چېرته غیرمسلم نه قرض اخیستو سره خپله تنخوا هغه ته دقرض اداکولو کې ورکړئ، ترڅوپورې چې بله نوکري نه ملاویږي، اودعااواستغفارکوئ. خوزما غیرمسلم سره تعلقات هم نه شته، په دې وجه باندې ماته دهغه نه قرض اخیستل اوبیا دخپلې تنخوا په ذریعه هغه ته قرض واپس ورکول ممکن نه دي، تاسو دې سلسله کې موږته لار وښایئ. مادخپل تکلیف علاج دمختلف حکیمانو، ډاکټرانو او روحاني علاج مې هم وکړ، خواوسه پورې راکې هیڅ فرق نه دی راغلی.

جواب: خپل ځان ګناهګار ګڼلو سره دالله تعالی نه معافي غواړئ اودادعاکوئ چې الله تعالی دخپل رحمت نه درته دحلال رزق لاروښائی اودحرامونه موبچ کړي.

دچا چې لس کم سل فیصده پیسې د سود وي هغه څنګه توبه وکړي؟

سوال: یوصاحب ټول عمر دبینک نوکري وکړه اودهغه چې څومره امدن و په هغه کې دسود ملاوټ و، اوهغه پیسې یې په خپل ځان اوخپلو بچیو خرچ کولې، اوس ریټائرډ (متقاعد) شو

---

[۱] ایضاً پورتنئ حواله۔

او بیا یې سودخوري خپله پیشه جوړه کړه، اوس یوازې په سودباندې دهغه ګذاره کیږي. خدای دې وکړي که چرې هغه دسودنه توبه وکړي، نودې وخت کې چې هغه سره کومې پیسې دي، په هغو باندې څه وکړي؟ آیا د توبې نه وروسته هغه پیسې حلالیدای شي؟ لس کم سل فیصده پیسې هغه دبینکونونه دسودپه ذریعه باندې ګټلې دي.

جواب: توبه کولوباندې پیسې خونه حلالیږي، دحرامو پیسوحکم دادی که چېرې دهغو مالک موجودوي، نوهغه ته دې حواله کړي اوکه په ناجائزطریقه باندې ګټل شوې وي، نودصدقې له نیت پرته دې محتاج ته ورکړي[۱]، اوکه چېرې هغه سره ناپاکوپیسونه پرته په خپل ځان اوبچیوباندې دخرچ کولودپاره څه نه وي نوددې تدبیردادی چې دیوغیرمسلم نه قرضه واخلي اوهغه دې استعمال کړي اودا ناجائز پیسې دې هغه ته قرض کې اداکړي. په قرض اخیستل شوې پیسې دهغه له پاره حلالې دي[۲]، اګرچې دناجائزپیسوپه ذریعه باندې د اداکولو ګناه به هغه باندې وي.

بینک کې د نوکر ماما کورکې خوراک کول اوتحفه اخیستل

سوال: زماماما بینک کې نوکري کوي، اوهغه یوه سودي اداره ده، نو آیا موږ دهغه کورکې خوراک کولی شو؟ اوکه چېرې هغه راته تحفې وغیره راکوي، نوهغه استعمالولی شو؟ اودهغه امدن ناجائز اوحرام دی، دهغه په کورکې به زموږلمونځ اوروژه قبلیږي اوکه نه؟

جواب: دبینک تنخوا حلاله نه ده، هغوی کره دخوراک کولونه پرهیز کوئ، اوڅه مرچې خوړلي دي هغو باندې استغفاروکړئ. که هغه درته څه تحفه وغیره درکړي نوهغه چېرته محتاجو ته ورکوئ.[۳]

---

[۱] والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده علیهم و الا فان علم عین الحرام لا یحل له ویتصدق به بنیة صاحبه. (ردالمحتار/ ۵/۹۹/مطلب فیمن ورث مالاً حراماً، طبع سعید). ایضاً: ویتصدق بلا نیة الثواب وینوی به براء ة الذمة. (قواعد الفقه/۱۱۵/ طبع صدف پبلشرز کراچی)_

[۲] وفی شرح حیل الخصاف لشمس الأئمة الحلوانی رحمه الله ان الشیخ الامام ابا القاسم الحکیم کان ممن یأخذ جائزة السلطان وکان یستقرض بجمیع حوائجه وما یأخذ من الجائزة کان یقضی به دینه.(خلاصة الفتاوی/ ٤/ ۳٤۹)

[۳] اهدیٰ الی رجل شیئاً او اضافه ان کان غالب ماله الحلال فلا بأس به الا ان یعلم بانه حرام، فان کان الغالب هو الحرام ینبغی ان لا یقبل الهدیة ولا یأکل الطعام. (فتاویٰ عالمگیري/ ۵/ ۳٤۲/ کتاب الکراهیة. الباب الثانی عشر فی الهدایا والضیافات، طبع رشیدیه). ایضاً: اذا کان غالب مال المهدی حلالاً فلا بأس بقبول هدیته واکل ماله مالم یتبین انه من حرام. (الأشباه والنظائر/ ۱۲۵/ طبع ادارة القرآن). وفی الفتاویٰ رجل اهدیٰ الی انسان او اضافه ان کان غالب مال المهدی حراماً لا ینبغي ان یقبل ولا یأکل من طعامه حتی یخبره ان ذالک المال حلال ورثه او استقرضه ولو کان غالب ماله حلالاً لا بأس به مالم یبین انه حرام. (خلاصة الفتاویٰ/ ٤/ ۳٤۹)_

د بینک ملازم که د جومات له پاره ساعت واخلي نو څه حکم یې دی؟

سوال: اکثر بینک والا د خپل بینک له طرف نه جومات ته ساعت ورکوي، نو آیا دا صحیح ده؟

جواب: که د بینک د تنخوا نه یې ورکوی نو نه دې اخلي.

بینک کې د نوکر خپلوا نو کور کې د خوراک کولو نه ځان ساتل

سوال: زما یو خپلوان بینک کې نوکر دی، کله چې هغوی کره تلل وي، نو هغوی کره چای وغیره څښل څنګه دي؟ اګرچې زه زړه کې صحیح نه ګڼم خو دسخرګني د خپلولي په وجه باندې زمونږ څه نه خوړل په هغوی ډیر بد لګیږي.

جواب: دبچ کیدو کوشش کوئ، او که چیرې مبتلاشئ نو استغفار کوئ[۱]، که ممکن وي. نو هغه خپلوان ته ویل پکاردي چې دبینک تنخوا کورته مه راوړئ، بلکې هره میاشت چیرته دغیرمسلم نه قرض اخلئ او د کور خرچ پرې کوئ، او د بینک تنخوا په قرض کې اداکوئ.[۲]

❖ بیمه کمپنی، انشورنس وغیره ❖

د بیمې او انشورنس شرعي حکم

سوال: بیمه او انشورنس، داسلامي اصولو له مخې څنګه دي؟ اکثر د بهر ملک نه سامان راغوښتلو له پاره بیمه ضروري وي، ځکه چې دجهاز ډوبیدو او اور لګیدو خطره وي، او داسې صورت کې هغه کس بیمه، یا انشورنس کمپنی باندې دعوه کولو سره ټول قیمت اخیستی شي، داسې صورت کې شریعت څه حکم دی؟

جواب: دبیمې چې کوم اوسني صورتونه چلیږي، هغه شرعي لحاظ سره صحیح نه دي، بلکې د جواري یو ترقي یافته شکل دی، په دې وجه باندې په خپل اختیار باندې بیمه کول جائزنه دي[۳]، او که چیرې د قانوني مجبوري په وجه باندې بیمه کول وي، نو دادا شویو پیسونه زیاتې پیسې اخیستل جائزنه دي[۴]، چونکې دبیمې کاروبار صحیح نه دی، په دې وجه باندې دبیمې په کمپنی کې نوکري کول هم صحیح نه دي.

---

۱ [ومن یعمل سوءً ا اویظلم نفسه ثم یستغفرالله یجد الله غفوراً رحیماً. (النساء: ۱۱۰)_

۲ [ایضاً پورتنۍ حواله)_

۳ [قال تعالی: انما الخمر والمیسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشیطان. (المائده: ۹۵). ایضاً: ما حرم فعله حرم طلبه. (شرح المجلة لسلیم رستم باز/ ۳۴/ المادة: ۳۵)_

٤ [ځکه چه دا زیاتی رقم سود دې. وقال تعالی: واحل الله البیع وحرم الربوا. (البقرة: ۲۷۵)_

د انشورنس د کمپنۍ ملازمت کول

سوال: زه په یوې انشورنس کمپنۍ کې کارکوم، اودلته راتلونه مخکې ماته داپته نه وه چې انشورنس کې کارکول صحیح نه دي، اوهغه وخت کې ما یوازې دژوندانشورنس غلط گڼه. دې نوکري کې زه د(۱۹۸۵ء) نه یم، زموږکمپنۍ دژوندانشورنس نیغ په نیغه نه کوي، بلکې ددې تعلق استیټ لائف سره دی، داکمپنۍ د ژوند نه پرته پاتې ټولې خطرې اخلي، اصل خبره داده چې زه داغواړم چې هم اوس داپرېږدم، خوکورته چې گورم نوزماپلارصاحب سرکاري نوکرو، اوس ریټائرډشوی دی، اوکورته یوازې دپلارپنشن راځي.

جواب: تاسوسمدستي دانوکري مه پرېږدئ، البته دجائزنوکري له پاره کوشش کوئ اوالله تعالی نه دعاهم کوئ چې دسود ددې لعنت نه درته خلاصی نصیب کړي، کله چې دمعاش څه جائزذریعه درته ملاوشي، نوبیایې پرېږدئ، هغه وخت پورې خپل ځان گناهگارگڼئ اوالله تعالی ته استغفارکوئ! اوکه چېرې داسې صورت وشی چې تاسو دغیرمسلم نه قرض اخلئ اوهغه باندې دکورخرچ چلوئ اوخپله تنخوا هغه ته قرض په اداکولوکې ورکوئ، نوداصورت اختیارول ښکاردي.[1]

سوال: ضروري خبره داده چې دکمپنۍ له طرفه دوه وخته چای ملاوېږي، دهغه څښل څنگه دي؟

جواب: مه یې څښئ!

آیا د انشورنس کاروبار جائزدی؟

سوال: زمونږعلاقه کې دانشورنس کارکیږي، آیا شرعي لحاظ سره داصحیح دی؟ زماپه نظر کې په دې وجه باندې صحیح دی، که چېرې تاسود یوکورانشورنس وکړئ، اوهغه کورباندې اور ولگیږي، نوتاسوته پیسې ملاوشي، اوکه چېرې ملاؤنه شي، نوجمع کړل شوې پیسې ضائع شي، په دې وجه باندې دې کې گټه اوتاوان دواړه شامل دي، په دې وجه باندې داجائزښکاري، خو دژوندپالیسي کې که چېرې انسان مړشي یاڅه حادثه ورسره ونه شي، نوڅه وخت پس هغه پیسې ډبل شي، آیا ستاسوپه خیال کې دا پروگرام ښه نه دې چې انسان ته حفاظت ملاویدای شي؟ که چېرې یو سړې یاښځه غریب وي اوآخری عمرکې انشورنس وکړي نودابه ښه نه وي؟ بس یوحفاظت شان ورته ملاوشي، په هرحال ستاسودفتوا انتظاربه وي، اهمیت به ستاسودفتوا وي.

---

[1] وفي شرح حيل الخصاف لشمس الأئمة الحلواني رحمه الله ان الشيخ الامام ابا القاسم الحكيم رحمه الله كان ممن يأخذ جائزة السلطان وكان يستقرض بجميع حوائجه وما يأخذ من الجائزة كان يقضى به دينه.(خلاصة الفتاوي/ ٤/ ٣٤٩)

جواب: دانشورنس کوم صورتونه چې تاسو لیکلي دي، هغه صحیح نه دي، دې معامله کې جواري اوسود دواړوشامل دي[1] پاتې شوه داخبره چې انسان ته حفاظت ملاوشي، ددې جواب قران کریم ورکړی دی:

﴿قُلْ فِيهِمَآ إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَآ أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا﴾

ترجمه: تاسو وفرمایئ چې دې دواړو(استعمال) کې دګناه غټې غټې خبرې هم دي، او خلکو ته (ځیني) فائدې هم دي، اوهغه دګناه خبرې دهغو فائدو نه غټې دي. (ترجمه حضرت تهانوی رحمه الله)

د میډیکل انشورنس یو جائزصورت

سوال: میډیکل انشورنس دلته څه داسې طریقه باندې شروع شوچې دیوې ادارې خلک په نمبر نمبر باندې بیمارشول، اودهغه په وجه باندې دخلکومالی حالت ډیرزیات کمزوری شو. له دې وروسته یوکس دومره بیمارشوچې هغه سره دعلاج کولودپاره پیسې نه وې، هغه دپاره دهغه خپلوانو او دوستانو څه پیسې جمع کړې اوعلاج یې ورته وکړ، دغه شان دهغه دوستانوکوم چې هغه سره نوکران وو، باقاعده یوفنډقائم کړچې هریوکس به خپلې تنخواه نه څه پیسې دې فنډ کې جمع کوي اودضرورت په وخت کې به هرممبرته دعلاج دپاره مالي امدادورکول کیږي، ددې نه به ممبرانوته دبیمارۍ په وخت کې دعلاج دپاره دفنډنه پیسې ملاویږي.

دغه شان کرار کراردبهرخلکوهم دې فنډکې پیسې جمع کول شروع کړل، اوډیروخلکودې نه فائده اخیستل شروع کړل، اونن په ټوله امریکه کې دارواج عام دی، اوغټ غټ خلک دتنخوا نه بغیردا کاروبارچلوي. دادې میډیکل انشورنس، تجارتي طورباندې دې نه څوک فائده نه اخلي، که چرې دفنډنه بیمارانوباندې زیاتې خرچې وشي، نوممبرانوباندې فیس زیات کړي. اوکه چرې کمه اوشي نو فیس کم کړي، که چیرې داصورت ناجائزدی نوددې جائزصورت څه کیدای شي؟

جواب: دمیډیکل انشورنس کوم صورت چې تاسوبیان کړی دی، دهغه په یوه مرحله کې هم سود یا جواري نه شته، اویوکارېکې هم د شریعت خلاف نه شته، په دې وجه باندې خپلوکې امدادکولو دا صورت بغیردڅه کراهت نه جائزبلکې مستحب دی، دعالمانو صاحبانودطرف نه چې دانشورنس اوخپلوکې دامدادکوم جائز صورتونه چې مختلفووختونوکې وړاندې شوي

---

[1] کل قرض جر نفعا فهو حرام، القرض بالشرط حرام والشرط لیس بلازم. (خلاصة الفتاوی/ ۳/ ٥٤).
وحرم لو شرط فیها من الجانبین لأنه یصیر قمارا. قال الشامي: وسمی القمار قماراً لأن کل واحد من المقامرین ممن یجوز ان یذهب ماله الی صاحبه ویجوز أن یستفید مال صاحبه وهوحرام بالنص.(ردالمحتار/ ٦/ ٤٠٣/ کتاب الحظر والاباحة)

دي، هغو کې يوصورت داهم دی،خوافسوس چې مسلمانانوملکونوکې دې طرف ته هيڅ توجه نه ده ورکړل شوې. کاش! چې دوی ته توفيق اوشي چې دوی اوسنی دورکې دانشورنس حرام صورتونه پريږدي اوجائز صورتونه اختيارکړي. والله اعلم

بيمه کمپنی کې ايجنټ په طورباندې کميشن اخيستل

سوال: دبيمې يوې کمپنۍ اعلان وکړکه څوک دهغوی کمپنۍ سره دايجنټ په طورباندې کارکوي، نوهغوی ته به مناسب کميشن ورکول کيږي، تاسونه دامعلومول غواړم چې آيا داکميشن اخيستل جائزدي؟ اوداهم راته بيان کړئ چې نن سباددريوقسطونودبيمې پاليسي چليږي، چې هغو کې دپاليسي مالک دبيمې دوخت په ختميدو باندې خپلې ادا شوې پيسې دوه چنده حاصلولی شي، تاسووضاحت وفرمايئ چې دا پيسې جائزدي؟

جواب: دبيمې دکمپنواوسنی نظام په سودباندې چليږي، اوسودکې کميشن اخيستل به څنګه وي؟ ددې دبيانولوضرورت نه شته[۱]. دغه شان دوه چنده پيسې اخيستل هم په سودکې داخل دي.

د لس زرو روپو د بيمې شرعي حکم

سوال: حکومت اوس اوس دلس زرورپودبيمې دپروګرام اعلان کړی دی، ددې دجائز کيدو يا ناجائز کيدو باره کې حکم وفرمايئ! داخبره يادساتل پکاردي چې ددې پروګرام په نزدباندې مرحوم استيټ لائف سره هيڅ قسمه معاهده نه وي کړې، او په همدې وجه باندې هغه قسطونه هم نه اداکوي، يعنی هغه دخپل ژوندسودامخکې نه وي کړې، دمرحوم خپلوان که چيرې هغه پيسې اخيستل غواړي نواخيستلی يې شي، که نه يې اخلي، نودهغوی خپله خوښه ده.

جواب: داخودحکومت دطرف نه امدادي پروګرام دی، ددې په جائز کيدوکې څه شک کيدای شي؟

که بيمه دحکومت د مجبوري په وجه باندې وکړل شي نوڅه حکم يې دی؟

سوال: که بيمه دحکومت له طرف نه لازمي وګرځول شي، نوڅه کول پکاردي؟

جواب: بيمه دسوداوجواري يوقسم دی، اختياري حالاتوکې يې کول ناجائزدي، لازمي کيدو په صورت کې چې قانوني طورباندې څومره کم مقدارکې بيمه کيدای شي، هغومره کول پکاردي.[۲]

---

۱ الحرام ينتقل اى تنتقل حرمته وان تداولته الأيدى وتبدلت الأملاک. (ردالمحتار/۵ / ۹۸). ايضاً: لو رأى المکاس مثلاً يأخذ من احد شيئاً من المکس ثم يعطيه آخر ثم يأخذ من ذالک الآخر آخر فهو حرام اه. (ردالمحتار/ ۵/ ۹۸/ باب البيع الفاسد/ مطلب الحرمة تتعد/ طبع ايچ ايم سعيد کراچی)_

۲] الضرورات تبيع المحظورات...والثانية ما ابيح للضرورة يقدر بقدرها.(الأشباه والنظائر/۱/۴۳/الفن الأول)

بیمه ولې حرامه ده؟ که څه هم وفات شوي کس د اولاد د پالنې ذریعه وي

سوال: بیمه کول جائز دي او که نه؟ که چرې یو غریب سړی یا بل څوک خپله بیمه وکړي او هغه مړشي او د هغه د اولاد د پالنې له پاره څوک نه وي، نو هغوی ته د بیمې پیسې ملاؤشي، او په وجه یې هغوی د خپل کور د اولو پالنه کولی شي.

جواب: د بیمې اوسنی نظام په سود باندې چلیږي، په دې وجه باندې جائز نه ده[۱]، او د هغه نه اولاد وغیره ته چې کومې پیسې ملاویږي، هغه هم حلاې نه دي.[۲]

❖ جواري (قمار) ❖

....

تاش کول او د هغه د شرط پیسې خوړل

سوال: د مسلمان د پاره تاش کول څنګه دي؟ او که چرې تاش باندې ګټلې شوې پیسې استعمال شي، نو هغه کورکې خوراک څښاک کول جائز دي او که نه؟

جواب: تاش کول حرام دي، او دې باندې شرط لګول جواري ده، دې باندې ګټل شوې پیسې د مردار خوړلو په حکم کې دي.[۳]

شرط ایښودو سره جواري کول

سوال: دلته کراچۍ کې خاص طور باندې په اکثر هوټلونو کې د کیرم کلبونه چلیږي، او هلته لوبه کونکي حضرات د بوتل یا د چای شرط لګولو سره لوبه کوي، نو آیا داسې کیرم کول جائز دي او که ناجائز؟

۱]واحل الله البیع وحرم الربوا. (البقرة: ۲۷۵)_

۲] کوم اصل رقم چه ئې جمع کړې وی د هغې واپس اخستل صحیح دی.)_

۳] یٰأیها الذین آمنوا انما الخمر والمیسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه لعلکم تفلحون. (المائدہ: ۹۰). وعن ابی موسیٰ الأشعری رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم: من لعب بالنرد فقد عصی الله ورسوله. (مشکوٰة/ ۳۸۶). وعن علی رضی الله عنه انه کان یقول الشطرنج هو میسر الأعاجم، وعن ابن شهاب ان ابا الموسی الأشعری رضی الله عنه قال: لا یلعب بالشطرنج الا خاطی وعنه انه سئل عن لعب الشطرنج فقال: هی من الباطل ولا یحب الله الباطل. (مشکوٰة/ ۳۷۷). وکره تحریماً اللعب بالنرد والشطرنج..........واباحه الشافعی رحمه الله وابو یوسف رحمه الله وهٰذا اذا لم یقامر ولم یداوم ولم یخل بواجب والا فحرام بالاجماع. وفی الشامیة: (قوله والشطرنج) انما کره لأن من اشتغل به ذهب عناؤه الدنیوی وجاءه الغناء الأخروی فهو حرام وکبیرة عندنا وفی اباحته اعانة الشیطان علی الاسلام والمسلمین. (ردالمحتار علی الدرالمختار/ کتاب الحظر والاباحة/ فصل فی البیع/ ۶/ ۳۹۴)_

جواب: شرط لګولو سره لوبه کول جواري ده، او جواري حرامه ده. [۱]

چرګان جنګول او شرط پرې ایښودل

سوال: ډیرو هلکانو د جاهلیت د زمانې رسمونه اوس هم خپل کړي دي، په هغو کې یو دا رسم هم دی چې چرګان خپلو کې جنګوي، تردې چې یو چرګ بل چرګ وینې کړي او د ګټې یا بای فیصله وشي. دې نه پرته د رکشو او نورو موټرو ریس (رفتار) لګول کیږي، یوازې دا نه، بلکې د چرګانو جنګونکي او او د رکشو ریس لګونکي دې باندې د زرګونو روپیو شرطونه ږدي، د کوم کس چرګ چې جنګ یا د رکشه چې وبیلي هغه نور هم ډیرڅه بیلي، آیا اسلامي معاشره کې دا کارونه کول جائز دي؟

جواب: شرعی طور باندې داسې مقابلې کول جائز نه دي، او د دې په ذریعه چې کومې پیسې ملاویږي، هغه د جوارۍ او حرامې پیسې دي. [۲]

ذهني یا علمي مقابلو په پروګرامونو کې شرکت کول

سوال: څه قسمه ذهني یا علمي یا تعلیمي مقابلو کې بنیادي طور باندې د مقابلې د حل سره بغیر د څه واسطې نه (د منی اردر یا پوسټل اردر) په شکل کې څه پیسې اخیستل کیږي، لکه جنګ پزل، مشرقي انعامي پزل، نوائے وقت انعامي پزل وغیره. یعنی هر یو امیدوار مخکې د مقابلې حل باندې پیسې خرچ کوي، بیا د مقابلې په حل باندې قرعه اندازی کیږي او د عمرې ټکټ یا نور نغد انعامونه وغیره ورکول کیږي، پس تفصیل سره جواب را کړئ چې د دې صورت حال شرعي حیثیت څه دې؟

جواب: دا صورت د غائبانه جوارۍ یو قسم او سود هم دی، کومې پیسې چې د داخلې په صورت وغیره کې ورکول کیږي هغه د ډیرو په خواهش او د ډیرو اخیستلو د پاره ورکول کیږي، په دې وجه باندې سود شو، او ملاویدل یا نه ملاویدل یې یقیني نه دي، په دې وجه باندې جواري شوه. سود او جواري دواړه حرام دي[۳]. د ډیرو ملاویدو صورت که هغه نغدې وي او که ټکټ په شکل کې، دواړه حرام دي، د دې پروګرامونو اصل مقصد د ډیرو لالچ وي، ذهني او علمي اضافه

۱] وحرم لو شرط فيها من الجانبين لأنه يصير قماراً.......سمي القمار قماراً لأن كل واحد من المقامرين ممن يجوز ان يذهب ماله الیٰ صاحبه ويجوز ان يستفيد مال صاحبه وهو حرام بالنص.(فتاویٰ شامي/٦/٤٠٣/كتاب الحظر والاباحة)

۲] وحرم لو شرط فيها من الجانبين لأنه يصير قماراً. . . . . سمي القمار قماراً لأن كل واحد من المقامرين ممن يجوز ان يذهب ماله الیٰ صاحبه ويجوز ان يستفيد مال صاحبه وهو حرام بالنص. (فتاویٰ شامي/ ٦/ ٤٠٣/ كتاب الحظر والاباحة)_

۳]واحل الله البيع وحرم الربٰوا. (البقرة: ٢٧٥). يٰأيها الذين آمنوا انما الخمر والميسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون. (المائدة: ٩٠)_

يې مقصدنه وي، دغه شان دجواري عادت اوحوصله پيداكيږي، دادجواري يوشريفانه قسم دی. والله اعلم.

د جواري باره کې د يو حديث تحقيق

سوال: څه وخت مخکې مايوحديث دې الفاظوکې اوريدلی و چې: رسول اللهﷺ فرمايلي دي چې چاجواري وکړه، لکه چې هغه زماپه وينه باندې لاسونه رنګ کړل، ماداحديث دضرورت په وخت کې اکثرخلکوته بيان کړی دی، اوس تقريباً څلوينښت کاله پس دچاپه ويناباندې مې دې طرف ته توجه شوه چې آيا داحديث هم دې الفاظوکې دی اوکه نه؟ مادې باره کې کوشش وکړ. خواوسه پورې زماپه نظرباندې داحديث نه دی راغلی، په دې وجه باندې ماسره ويره شوه چې چېرته ماداحديث غلط خونه دی بيان کړی،نوتاسو وفرمايئ چې داحديث صحيح دی اوکه غلط؟ اوکه دې نوپه کوموالفاظوکې دی اوپه کوم کتاب کې دی؟ چې ددماغونه مې بوج ختم شي، الله تعالی به تاسوته جزائے خيردرکړي.

جواب: تاسوچې حديث په کوموالفاظوکې نقل کړې دې هغه خومې چېرې هم په نظرنه دی راغلی، خو صحيح مسلم کې دحضرت بريده بن حصيب اسلمي رضی الله عنه نه روايت دی چې:

عن بريدة رضی الله عنه ان النبی صلی الله عليه وسلم قال: من لعب بالنردشير فكانما صبغ يده فی لحم خنزير ودمه. (رواه مسلم، مشكوة ص۳۸۶)

ترجمه حضورﷺ فرمايلي دي، چاچې دنردشيرلوبه وکړه نوهغه داسې وکړل لکه چې دخنزيرپه غوښه اووينه باندې لاسونه رنګ کړل.

اودمسنداحمدپه يوحديث کې دي چې: حضورﷺ فرمايلي دي: کوم کس چې نردلوبه وکړي اوبيا لاړشي لمونځ کوي، نودهغه مثال داسې دی چې يوسړی په پيپ اود خنزيرپه وينه باندې اودس وکړي، اوبيالاړشي لمونځ کوی. (تفسيرابن كثيرج۲ ص۹۲)

عن علی رضی الله عنه انه كان يقول: الشطرنج هوميسرالاعاجم. (مشكوة ص ۳۸۷)[1]

ترجمه دحضرت علی رضی الله عنه ارشاددې چې شطرنج دعجميانوجواري ده.

عن ابن شهاب ان اباموسی الاشعری رضی الله عنه قال: لايلعب بالشطرنج الاخاطی. (مشكوة ص ۳۸۷)

---

[1] وقال الامام احمد: حدثنا مكی بن ابراهيم: حدثنا الجعيد عن موسی بن عبدالرحمن الخطمي: انه سمع محمد بن كعب وهو يسأل عبدالرحمن يقول: ما سمعت اباک يقول عن رسول الله صلی الله عليه وسلم؟ فقال عبدالرحمن: سمعت ابی يقول: سمعت رسول الله صلی الله عليه وسلم: مثل الذی يلعب بالنرد، ثم يقوم فيصلی، مثل الذين يتوضأ بالقيح ودم الخنزير، ثم يقوم فيصلی.(تفسير ابن كثير/ ۲/ ۶۰۲/ طبع مكتبه رشيديه كوئته)

ترجمه دحضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه ارشاددی چې دشطرنج لوبه یوازې نافرمان اوخطاکار خلک کولی شي.

د قرعه اندازي په ذریعه باندې د بل نه خوراک څښاک کول

سوال: مونږ پنځه دوستان یو او دشپې روزانه په هوټل کې جمع کیږو او بیا خپلوکې قرعه اندازي کوو، دچاچې نوم راووځي هغه په ټولوباندې خوراک څښاک کوي، دې اکثرداسې کیږي چې د یوکس نوم په هفته کې څلور ځله هم راوځي، دچا دوه ځله او دچا بالکل نه راوځي نودې باره کې شرعي حکم څه دی؟

جواب: داقرعه اندازی جائزنه ده[1]،خو که چرې داصورت وي چې دچانوم یوځل راووځي، نوبه دویم ځل به دهغه نوم قرعه اندازي کې نه شاملیږي، تردې پورې چې دټولو ملګرو نمبر اوشي نو بیا جائزده.[2]

قرعه اندازي کولوسره د یو بل نه خوراک کول

سوال: یوڅوکسانوخپلوکې دافیصله وکړه چې مونږبه قرعه اندازي وکړو، دچانوم چې راوخوت هغه به ټولوکسانوباندې چای ځښی یابه پرې مټایي خوري. که څه هم دهغه نوم روزانه راوځي، هغه به ضروربه هغوی باندې خوراک څښاک کوي، موږ هغه دې خبرې نه منع کړو، چې دا جائزنه دی چې یوکس باندې روزانه بوج واچول شي، دکوم کس نوم چې یوځل راوځیژي، په دویمه ورځ باندې دهغه نوم پرچوکې مه اچوئ.

جواب: داځنګه چې مقررشوې ده چې دچانوم راوخوت، هغه به درباندې چای ځښی، ښکاره طورباندې جواري ده،داجائزنه ده[3].اوتاسوچې کوم تجویزوړاندې کړې دی. هغه صحیح دی.

۱]یأیها الذین آمنوا انما الخمر والمیسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه لعلکم تفلحون. (المائده: ۹۰). ایضاً: وحرم لو شرط فیها من الجانبین لأنه یصیر قماراً. . . . . سمی القمار قماراً لأن کل واحد من المقامرین ممن یجوز ان یذهب ماله الیٰ صاحبه ویجوز ان یستفید مال صاحبه وهو حرام بالنص. (فتاویٰ شامي/ ٦/ ٣٠٤/ کتاب الحظر والاباحة/ فصل فی البیع/ طبع سعید)_

۲] وذکر الناطفی ان القرعة ثلاثة: الأولیٰ لاثبات حق البعض وابطال حق البعض وانها باطلة. والثانیة لطیبة النفس وانها جائزة کالقرعة بین النساء فی السفر، والثالثة لاثبات حق واحد فی مقابلة مثله فیفرز بها حق کل واحد منهما وهو جائز. (عالمگیري/ ٥/ ٢١٧/ طبع رشیدیه کوئته)_

۳] ایضاً، دغه شان اوګورئ تیره شوې حاشیه(یأیها الذین آمنوا انما الخمر والمیسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشیطان. . . الخ)_

❖ پرائزبانډ، بيسي او انعامي پروګرامونه ❖

....

د پراويډنټ فنډ شرعي حيثيت

سوال: د پراويډنټ فنډ په شريعت کې څه حيثيت دی؟

جواب: د مفتي محمد شفيع رحمه الله فتوا ده چې پراويډنټ فنډ اخيستل جائز دي.

جي پي فنډ اخيستل جائز دي

سوال: د ستاسو کالم چی په جنګ اخبار کې چاپ کيږي په هغه کې تاسو ليکل شوي دي چې د جي پي فنډ کوم رقم زياتي ۲۰ فيصد سود وي هغه که چيرې يې وا نه خلي، نو بهتره ده او که چيرې وايي اخيست، نو هيڅ حرج نه شته ، جي پي فنډ چې هغه ګورنمنټ د تنخوانه کټ کوي او د ريټائرډ کيدو نه وروسته يې څومره هم چې رقم جوړيږي په دې باندې (۲۰) فيصده سود لګوي او ورکوي يې، براه کرم تاسو موږ ته ووايئ چې موږ ه دا زياتي روپۍ (۲۰) فيصده حلال وګڼو او په نيک مقصدونو يا په ذاتي مقصدونو کې لګولی شو او که نه؟

جواب: جي پي فنډ کوم چې ګورنمنټ د ريټائرډ (متقاعد) کيدونکو ملازمينو ته ورکوي، ددې اخيستل جائز دي او په دې باندې چې کومه اضافه د سود په نوم ورکوي ددې اخيستل هم جائز دي، له دې وجې چې مذکوره روپۍ په حقيقت کې د تنخوا برخه ده [1]

د پنشن(تقاعدي) روپۍ اخيستل څنګه دي؟

سوال: ما په ګورنمنټ کې ملازمت کاو اوس ريټائرډ (متقاعد) شوی يم، هره مياشت ماته پنشن راکول کيږي چې هغه د استيټ بينک نه اخلم، په شرعي ډول باندې دا جائز دي او که نه؟ ځيني خلک وايي چې په کوم کار باندې محنت نه وي خرچ شوی، نو ددې معاوضه هم ناجائزه ده.

جواب: د پنشن(تقاعدي) روپۍ د معاوضې يوه برخه ده، له دې وجې ددې اخيستل جائز دي.[2]

---

[1] قوله بالتعجيل او بشرطه أو بالاستيفاء او بالتمكن يعنى لا يملك الأجرة الا بواحدة من هٰذه الأربعة، والمراد انه لا يستحقها الموجر الا بذٰلک. (البحرالرائق/ ۷/ ۵۱۱/ كتاب الاجارة طبع رشيديه). وتستحق باحدى معانى ثلاثة: اما بشرط التعجيل اوبالتعجيل من غيرشرط او باستيفاء المعقود عليه. (الهداية، باب الأجر متى يستحق / ۳/ ۲۹۲).

[2] قوله بالتعجيل او بشرط أو بالاستيفاء او بالتمكن يعنى لا يملک ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

پنشن جائز دی ددې حیثیت د عطیې دی

سوال: ګورنمنټ ملازمینو ته د ملازمت د ختمیدو نه وروسته پنشن بطور حق ورکوي، د مروجه قانون مطابق پنشن اخیستونکي ته دا حق حاصل دی چې که چیرې هغه غواړي، نو هغه دې خپل نیم پنشن په ګورنمنټ باندې خرڅ کړي، یعنې د پنشن ددې روپیو په عوض کې به یوازې نغدې روپۍ واخلی، دې ته په انګریزي کې کمیوټیشن آف پنشن وایي، ددې له پاره شرط دادی چې پنشن اخیستونکی بالکل تندرست وي او مقامي سول سرجن دده تندرستوالی تسلیم کړي او سرټیفکیټ ورکړي، په بل صورت یې منظوري نه کیږي، په عام ډول باندې چې کله پنشن اخیستونکی تندرست وي، نو د ژوند اخرې اویا کلونه شمیرل کیږي او په دې حساب سره په یوازې روپۍ د پنشن په عوض کې اداء کیږي او اوس هغه د همیشه له پاره د پنشن ددې برخې نه کوم چې هغه خرڅ کړی وي ددې نه محرومیږي، دا رنګه په ځینې حالاتو کې که چیرې پنشن اخیستونکی زر مړشي، نو ګورنمنټ په نقصان کې وي او که چیرې د اویا کلنو نه زیات ژوندی وي، نو په خپله پنشن اخیستونکي په نقصان کې وي، اوس په ملک کې اسلامي قانون نافذ دی، جواري، شراب اوداسې نور... بند دي او زکات وصولیږي، نو ایا دا مروجه قانون د پورته ذکرشوې شکل مطابق جواري یا د شرط ممنوعه حدودو کې شامل نه دي؟ که چیرې جواب په اثبات کې وي، نو په دې حالت کې ایا ګورنمنټ ته دې ټولو پنشن اخیستونکو ته چې اویا کاله حد یې پوره کړی دی او اوس هم ژوندي دي ددوی خرڅ کړی پنشن په حال کول نه دي پکار لکه څنګه چې سود (ربا) د حرام کیدو سره د اصل نه سوا د هر قسمه سود وصولول ممنوع کړل شوي دي او عملاً یی معاف کړی دی.

برایې کرم جواب د جنګ په کالم د ، اپ کې مسائل اور ان کا حل، ، کې ذکر کړئ ددې له پاره چې نورو عالمانو ته هم د خپلې رایې موقعه ملاوشي او بل دا چې معامله د وخت د موجوده حکومت سره متعلق ده، له دې وجې په ادب سره عرض دی چې جواب د خدای جل جلاله له پاره د داسې تاویل او توجیه نه پاک وي چې هغه د اصول مسلمه نه خلاف وي، الله تعالی دې جناب ته دخیر بدله ورکړي. امین!

جواب: پنشن د حیثیت په لحاظ سره عطیه ده، له دې وجې چې کومه معامله د پنشن اخیستونکي او د حکومت په مینځ کې مقرره شي هغه صحیح ده، دا جواري نه ده.

بقیه د تیرمخ].. الأجرة الا بواحدة من هٰذه الأربعة، والمراد انه لا یستحقها الموجر الا بذٰلک. (البحرالرائق/ ۷/ ۵۱۱/ کتاب الاجارة طبع رشیدیه کوئټه).

کونډې له پاره د خاوند میراث په قومي بچت پروګرام کې جمع کول جائزدي اوکه نه؟

سوال: یوسړی دخپل مرګ نه وروسته یوه کونډه اودوه بچي پریښودل، دهغه ښځه بل واده کول نه غواړي اودخاوندپریښودل شوې پیسې په قومي بچت یابل څه ګټه ورکونکي پروګرام کې لګول غواړي او دهغو په ګټه (چې هغه په نوروالفاظوکې سوددی) خپل او دخپلو بچیو وخت تیرول غواړي، ایا دهغې له پاره داسې کول جائزدي؟ اوپه اسلام کې سودحرام دی. تردې پورې چې هغه بدن به جنت ته نه داخلیږي کوم چې په حرامو باندې غټ شوی وي.

جواب: دکونډې دخپل خاوندپه میراث کې اتمه برخه ده[1]، پاتې اووه برخې دهغې دبچیودي، د سود امدن حرام دی[2]، هغه پیسې چیرته په جائزکاروبارکې لګول پکاردي.

د انټر پرائزز ادارو د پروګرامونو شرعي حیثیت

سوال: دانټرپرائززدادارودپروګرامونو طریقه داده چې هغوی دخپلو ټولو ممبرانونه په قسط باندې پیسې اخلي اوهره میاشت قرعه اندازي کیږي، دچاچې نوم راوځي هغه ته موټرسائیکل یاموټر اوداسې نور... ورکړي اونورې پیسې ترې اخلي، ایا داطریقه جائزده؟ اوهغه شی دهغه له پاره حلال دی اوکه نه؟ اوپاتې ممبران هره میاشت قسط جمع کوي، یوسړي ته خوبه یوقسط باندې موټرسائیکل یا موټر ملاوشي اونوروته د اخره پورې قسط ورکول وي، ددې جواب بیان کړئ چې داپروګرام جائزدی اوکه نه؟

جواب: داصورت ناجائزاو دلاټرۍ په شان دی.[3]

د هلال احمر دلاټري پروګرام د جواري یوشکل دی

سوال: دنورو ملکونوپه شان پاکستان کې هم یوه اداره دهلال احمر په نوم باندې کارکوي، چې هغوی دغریبانوخلکوپه نوم باندې درې روپۍ باندې انعامي ټکټونه خرڅوي، دهغو ټکټونو دقرعه اندازي هماغه طریقه وي، کومه چې دانعامي بانډونو وي، ددې ادارې له طرف

---

[1]]قال تعالیٰ:فان کان لکم ولد فلهن الثمن.(النساء: ۱۲)یجوز العصبة بنفسه ما ابقت الفرائض وعند الانفراد یجوز جمیع المال ثم العصبات بالقسم اربعة اصناف جزء المیت کالابن ثم ابنه وان سفل. (درمختار/ ٦/ ٧٧٤)_

[2]]واحل الله البیع وحرم الربوا. (البقرة/ ٢٧٥). وعن علی رضی الله عنه قال: لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم: آکل الربا وموکله وکاتبه وشاهدیه وقال هم سواء. (مسلم/٢ / ٢٧)_

[3]] یٰایها الذین آمنوا انما الخمر والمیسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشیطان. الآیة. قال الشامي: سمی القمار قماراً لأن کل واحد من المقا مرین ممن یجوز ان یذهب ماله الیٰ صاحبه ویجوز ان یستفید مال صاحبه وهو حرام بالنص. (فتاویٰ شامي/ ٦/ ٣٠٤/ کتاب الحظر والاباحة/ فصل فی البیع/ طبع سعید)_

نه هره میاشت دقرعه اندازي په ذریعه باندې انعامونه تقسیمیږي، مسئله داده چې تاسو ووایئ چې ددې ادارې له طرف نه دغریبانو خلکوکوم خدمت کیږي ایا هغه جائزدی؟ ځکه چې په کومو پیسو باندې دغه نیک کارکیږي هغه ددې ټکټونوپه ذریعه حاصلیږي اوهغو خلکوته دانعام لالچ ورکولو باندې خرڅول کیږي اوکه چیرې ددې ټکټ اخیستونه وروسته دچاانعام راوځي، نوایاهغه به حلال وي اوکه حرام؟ اکثرپه ریډیوباندې ددې ادارې له طرف نه دا اعلان وشي چې دهلال احمر ددریو روپیو والاټکټونه اخیستوسره دغریبانوپه خدمت کې برخه واخلئ اودلکونوروپیوانعامونه حاصل کړئ!

دا ووایئ چې داسې دغریبانانوخلکوخدمت کیدای شي؟ اوکه چیرې موږ داټکټونه واخلو، نو موږ ته به ثواب ملاویږي؟ اوداټکټونه یوازې دانعام په لالچ کې اخیستل کیږي، بیادهغو ټکټونو د اخیستلو ثواب سره څه تعلق دی؟ اوکه چیرې دافرض کړوچې زموږ زړونوکې دانعام لالچ بالکل نه شته، نو ایا ددې ټکټونوپه اخیستوباندې به ثواب ملاویږي؟ زماپه خیال د غریبانو خلکوخدمت داسې هم کیدای شي چې کوم خلک داټکټونه اخلي هغوی دټکټونو اخیستو په ځای باندې دغه پیسې دهلال احمرپه فنډکې ورکولوسره ثواب حاصلولی شي اودا اداره دلکونو روپیوانعامونه هره میاشت تقسیموي، داپیسې هم دغریبانوخلکوپه خدمت کې خرچ کیدای شي، مهرباني وکړئ ددې مسئلې تفصیل سره جواب راکړئ چې زما پریشاني ختمه شي.

جواب: دهلال احمراداره خوډیره ضروري ده اودخلکوخدمت کول دثواب کاردی، خو د پیسوجمع کولوکومه طریقه چې تاسولیکلې ده دا دجواري(قمار) یوشکل دی اوشرعي ډول باندې دا جائزنه ده.[1]

هره میاشت سل روپۍ جمع کولوسره د پنځوزرو روپیو اخیستو سکیم(پروګرام) جائزنه دی

سوال: یوکس تقریبا شلوکالونه دحیدرابادپه یوه سیمه کې اوسیږي، ډیرزیات شریف او اخلاقي سړی دی، خلک هغه ته عزت په نظر ګوري، دخلکودمسئلونه خبردی، تعلیم یافته دی اود خاندان نه هم ښه دی، جامواوشکل اوصورت باندې شرعي ډول سره صحیح دی، د لمونځ او روژو پابنددی، دخپلې محلې په جومات کې اکثردیني جلسوکې خطاب کوي اوکله کله دامام صاحب په غیرموجودګي کې پنځه وخته لمونځ اودجمعې په ورځ تقریر یاد امامتي فرائض هم اداکوي، کله ناکله دنورومحلوپه جوماتونوکې دهغوی داامامانوپه غیرموجودګي

---

[1] قال تعالي: یسئلونک عن الخمر والمیسر قل فیهما اثم کبیر ومنافع للناس. (البقرة: ۲۱۹). ولا خلاف بین اهل العلم في تحریم القمار وان المخاطرة من القمار قال ابن عباس رضی الله عنهما ان المخاطِرة قمار وقد کان ذٰلک مباحاً الیٰ ان ورد التحریم. (احکام القرآن للجصاص/ ۱/ ۲۹۸/ طبع سهیل اکیدمی/لاهور)_

کې دجمعې لمونځ ورکوي او د تقریرله پاره هغه رابلل کیږي.
هغه یوپروګرام شروع کړی دی اودهغه نګران اوضمانتي هغه پخپله دی، دې سکیم کې دوه نیم سوه ممبران دي، داپروګرام دسلو اودوه سوه روپیو دمیاشتې دی اوددې وخت پنځوس میاشتې دی، دسلوروپیو والا ممبرته پنځه زره اوددوه سوو والا ممبرته لس زره روپۍ هره میاشت دقرعه اندازي په ذریعه باندې ورکوي پنځوس میاشتوکې دقرعه اندازي نه پاتی شویو خلکوته به جمع شوې ټولې پیسې یعنې سل روپیو والاته پنځه زره اودوه سوو والاته لس زره روپۍ په یوځای باندې ورکوي ځکه چې پنځوس میاشتوکې به دهغوی همدغه پیسې جمع شوي وي،خو هره میاشت دقرعه اندازي په ذریعه باندې چې دچانوم راوځي، هغه ممبرته په یوځای پنځه یالس زره روپۍ دامدادپه ډول باندې ورکړل شي اودهغه په ذمه چې کوم قسطونه پاتې شي، هغه ترې نه اخیستل کیږي، دهغه دنوروقسطونواداکولوذمه داري په نګران باندې وي، ځکه چې هریو ممبرته دپیسوورکولونه وروسته چې کومې پیسې پاتې کیږي، هغو له پاره ممبرانوهغه ته داحق ورکړی دی چې دهغوی دې پیسوباندې نګران دپنځوستومیاشتوله پاره څه کاروبارکول غواړي ودې کړي، خو د پنځوسو میاشتونه وروسته پاتې ممبرانوته په مقررشوي وخت باندې ټولې جمع شوې پیسې پرته له څه کټې یاتاوان نه ورکول دهغه ذمه داري ده، نګران نه خودغه پیسې بینک کې جمع سره سود اخلي اونه یې دسودپه څه کاروبارکې لګوي، داخبره هغه الله تعالی حاضراوناظرګڼلو اوخلک ګواه جوړلونه وروسته قسم خوړلوسره کړې ده، هغه داهم ویلې دي چې دادخپل مددپه خپله کونکز پروګرام دی، دې کې دسودهیڅ لین دین نه شته، بلکې اکثرهغه ددې پیسونه ضرورت مندوته قرض هم ورکوي ذکرشوي کس داپروګرام خلکوکې دخپل مددپه خپله باندې دکولوجذبې پیداکولوله پاره اوهغوی کې دبچت کولوعادت پیدا کولو له پاره شروع کړی دی، دې نه دهغه مقصددهیڅ قسمه ناجائزدولت ګټلونه دی، نوداسې حالاتو کې هغه نیک اودین دارکس له پاره دامام په غیرموجودګي کې پنځه وخته لمونځ یادجمعې لمونځ یاخطبه ورکول جائزدي اوکه نه؟ اوهغه کس پسې زمونږلمونځونه کیږي اوکه نه؟

جواب: دکوم پروګرام باره کې چې تاسولیکلي دي، شرعي ډول باندې داجواري ده، دې پروګرام کې شرکت کول حرام دي اوکوم کس ته چې دسل روپیوپه بدله کې پنځه زره اوددوه سووپه بدله کې لس زره روپۍ ملاویږي، هغه زیاتې پیسې دهغه له پاره حرامې دي.[۱]

یادونه: کوم نیک کس چې داپروګرام شروع کړی دی، هغه ته ددې نه توبه کول پکاردي، که نه، هغه پسې لمونځ کول جائزنه دي.[۲]

---

[۱] ایضاً پورتنۍ حواله)_
[۲] ویکره امامة عبد وفاسق واعمٰی. قال الشامي: اما الفاسق فقد عللوا ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

هره میاشت درې سوه ورکول او ۹ زرو کمیټې وصولول او پاتې قسطونه نه ورکول

سوال: د ۹ زرو کمیټۍ چې په هغه کې هر رکن ته درې سوه روپۍ دمیاشتې ورکول وي د چا کمیټې چې خلاصه شي هغه پاتې نورې روپۍ نه ورکوي، یعنې که چیرې یو رکن یوازې نهه زره ملاوشي، سوال دادی چې مذکوره مثال کې ملاویدونکي ته اته زره او سل روپۍ جائز دي یا نه جائز.

جواب: ناجائزدي. [۱]

د پرې پیمنټ پروګرام شرعي حیثیت

سوال: ددې دوه پروګرامونو باره کې ستاسو څه خیال دی.

لومړی: چې هغه کې تقریبا دوه نیم سوونه درې سوو پورې ممبران وي، هرممبردرې سوه روپۍ میاشت ورکوي، هره میاشت قرعه اندازي کیږي، قرعه اندازي کې چې دچانوم راوځي، هغه ته پنځلس زره روپۍ یادهغه دمالیت برابرېل څه شی ورکړل شي اوهغه نه پاتې نورقسطونه نه اخلي.

دویم: هغه کې سل ممبران وي اوهره میاشت سل روپۍ ورکوي، هره میاشت قرعه اندازي کې د نوم راوتلوپه صورت کې ددریوزرو روپیوکالي هغه ته ورکول کیږي اودهغه نه پاتې قسطونه نه اخلي دې نه پرته هره میاشت څه کسانوته اضافي انعام هم دقرعه اندازي په ذریعه باندې ورکوي، د لومړي پروګرام ختمیدو وخت پنځوس میاشتې اوددویم پروګرام دیریش میاشتې دی دلومړی او دویم، دواړو پروګرامونو دقانون اوشرطونوپرچې خط سره دي.

جواب: دواړه پروګرامونه دسودیوشکل دی، ځکه چې دواړو کې دټولونه اهم شرط دادی چې دکوم ممبرنوم راوت دهغه نه به نورقسطونه نه اخیستل کیږي اونوم راوتلوباندې به هغه ته یو مقرر شوې پیسې دهغه برابرشي به هغه ته ورکول کیږي بل طرف ته داچې دپیسوجمع کولو مقصد او اراده دډیروپیسوحاصلول وي اودپروګرام دشروع کونکي مقصدهم داوي چې هر یو ممبر قرعه اندازي کې برخه اخیستوسره نوم راوتلوباندې ډیرې پیسې حاصلې کړي، له دې

بقیه د تیرمخ].. کراهة تقدیمه بأنه لا یهتم لأمر دینه وبأن فی تقدیمه للامامة تعظیمه وقد وجب علیهم اهانته شرعاً. . . . . بل مشٰی فی شرح المنیة ان کراهة تقدیمه کراهة تحریم. (ردالمحتار/ ۱/ ۵۶۰/ باب الامامة/ کتاب الصلاة، طبع سعید)_

[۱] لما روی عن رسول الله صلی الله علیه وسلم: انه نهی عن قرض جر نفعاً ولأن الزیادة المشروطة تشبه الربا، لانها فضل لا یقابله عوض، والحترز عن حقیقة الربا وعن شبهة الربا واجب. (بدائع الصنائع/۷/ ۵۹۷/ کتاب القرض).

وجې دې سوداوجواري دواړه شيان دي اوهغه حرام اوناجائز دي[1] اوهغه کې مدد کول هم گناه ده.[2]

اودلومړی پروگرام داتم شرط مطابق کوم ممبرچې پروگرام جاري نه شي ساتلی دهغه دجمع شوي، پیسونه لس فیصده کټ کول هم ناجائزدي اودهغه پوره پیسې واپس کول پکاردي.[3]

اوددويم نمبرکې چې ددریوسوو روپیوپه مقابله کې قرعه اندازي کې چې دکوم ممبرنوم نه راوځي هغه ته دپنځلس زرو روپیو اخیستلو اختیاردی، هم هلته هغه ته اووه تولوسره زرو اخیستلوهم اختیاردی، که هغه سره زر واخلي، نودې اعتبارسره ناجائزدي، ځکه چې کله سره زرياسپين زر د پيسوپه مقابله کې خرڅ شي، نودې کې قبضه په يومجلس کې سمدستي پکارده، يعنې يو طرف ته يې پيسې واخيستلې اوبل طرف ته سره زر ورکړل اودې صورت کې ممبرنه يومياشت مخکې پيسې اخيستل شوې وې اوهغه ته اووه تولې گينه اوس ورکول کيږي، نودابيع په قرضوباندې وشوه اود سرو يا سپينو زروکې دقرض بيع ناجائزده.[4]

پورته ذکرشويو اصولوله وجې دواړه ذکرشوي پروگرامونه دشريعت په نزد ناجائزدي، نو دې پروگرامونو کې پيسې لگول هم جائز نه دي.

د بچت سرټيفکيټ ، يونټ وغيره شرعي حيثيت

سوال: دحکومت له طرف نه مختلف قسمه بچت سرټيفکيټونه او يونټي اوداسې نور... جاري شوي دي، هغه شپږکاله وروسته ددوه چنده اولس کاله وروسته ددرې چنده قيمت شي دهغو داپيسې به سودکې شمار وي اوکه گټه کې؟

جواب: پيسوباندې مقررشوې گټه شرعي ډول باندې سوددی او حکومت هم داسودکني.[5]

---

[1]]واحل الله البيع وحرم الربوا. (البقرة/ ۲۷۵). ولا خلاف بين اهل العلم فى القمار. . . . . الخ.
(احكام القرآن للجصاص الرازي/ ۱/ ۳۹۸/ طبع سهيل اكيدمى)۔

[2]] ولا تعاونوا على الاثم والعدوان. (المائدة: ۲)۔

[3]] قوله لا بأخذ مال فى المذهب قال فى الفتح: وعن ابى يوسف رحمه الله يجوز التعزير للسلطان بأخذ المال وعندهما وباقى الأئمة لايجوز ومثله فى المعراج وظاهره ان ذلک رواية ضعيفة عن ابى يوسف رحمه الله قال فى الشرنبلالية: ولا يفتى بهذا لما فيه من تسليط الظلمة على اخذ مال الناس فيأكلونه ومثله فى شرح الوهبانية عن ابن وهبان.(ردالمحتار/ ٤/٦١/باب التعزير/مطلب فى التعزيربأخذالمال/طبع ايچ ايم سعيد/كراچى)

[4]] الصرف هوالبيع اذا كان كل واحد من عوضيه من جنس الأثمان. . . . . اختص بشرائط ثلاثة احدها وجود التقابض من كلا الجانبين. . . . . والثالث ان لا يكون بدل الصرف موجلاً. . . . . الخ.
(الجوهرة النيرة/ باب الصرف/ ۱/ ۲۳۳/ دهلى)۔

[5]] هو فضل خال عن عوض بمعيار شرعى مشروط لاحد المتعاقدين فى المعاوضة. (فتاوي شامي/٥/١٦٨).
واحل الله البيع وحرم الربوا. (البقرة/ ۲۷۵). كل قرض جرنفعاً فهو حرام. (ردالمحتار/٥/١٦٦)۔

دا نجمن ممبرته قرض حسنه ورکولو سره دهغه نه زررو پیو باندې پنځویشت روپۍ ګټه حاصلول

سوال: موږ دفلاحي کارونوله پاره یوانجمن جوړکړی دی اودضرورت مطابق یوممبرته موږځه پیسې دقرض په ډول ورکوو، خو موږ زر روپیو پسې پنځویشت روپۍ دذکرشوي انجمن له پاره هره میاشت ترې اخلو، اوس انجمن نه چې کوم کس ته پیسې ورکول کیږي هغه کس دانجمن ممبروي تاسود وضاحت وکړئ چې زرروپیو باندې چې کومې پنځویشت روپۍ اخیستل کیږي، هغه سوددی؟ اوکه جائزه ګټه ده؟

جواب: خالص سوددی.[1]

د ممبرانو قسطونه جمع کولو باندې د قرعه اندازي په ذریعه انعام اخیستل

سوال: یوه کمپنۍ دخپلو ممبرانونه هره میاشت قسطونه اخلي اود قرعه اندازي په ذریعه باندې یومقرر شوی شی ورکوي، دکوم ممبرچې نوم راوځي، هغه خپل شی حاصل کړي اوپاتې نورقسطونه نه ورکوي، دمقررشوي وخت پورې څه ممبران پاتې وي، کمپنۍ هغوی ته خپلې پیسې سره دانعامونو واپس کړي، دې صورت کې شراکت جائزدی اوکه نه؟ اوکه جائزنه دی، نوکه چیرې یوممبرپه مینځ کې شراکت ختمول غواړي، نوکمپنۍ دهغه دجمع شویو پیسو نه نیمې پیسې خپل ځان سره کیږدي اونیمې پیسې ممبرته واپس کړي، دې صورت کې ممبرته څه کول پکاردي؟ چې دهغه نیمې پیسې غبن کیږي؟

جواب: دامعامله هم دجواري اوسودیوشکل دی، له دې وجې جائزنه ده[2] اومطالبې کولو باندې دکمپنۍ نیمې پیسې نه واپس کول هم ناجائزدي[3] افسوس دی چې ډیرخلکوداسې کاروبار شروع کړی دی، خونه حکومت په هغوی باندې پابندي لګوي اونه عوام داګوري چې دا صحیح ده اوکه غلط.

قسط (کمیټۍ) اچول جائزدي

سوال: کوم خلک چې دقسط په نوم دوه دیریش روپۍ هریوکس جمعه کوي، میاشت وروسته قرعه اندازي وکړي اودکوم ممبرنوم چې راوځي هغه ته پوره شپږزره روپۍ ورکړي اودهغه جمع

---

[1] ایضاً_

[2] واحل الله البیع وحرم الربوا. (البقرة/ ۲۷۵). یٰایها الذین آمنوا انما الخمر والمیسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه لعلکم تفلحون. (المائده: ۹۰)_

[3] لا یجوز لأحد من المسلمین اخذ مال احد بغیر سبب شرعی. (فتاویٰ ردالمحتار/ ٤/ ٦١/مطلب فی التعزیر بأخذ المال/ طبع سعید/ کراچی)_

شوې روپۍ خلور کم سل وي، ایا دا جائز دي او که ناجائز؟ د کوم ممبر چې قسط راوځي هغه دوه دیرش روپۍ هره ورځ ورکوي ترڅو پورې چې هغه شپږ زره نه وي پوره کړي.

جواب: د قسط دا طریقه د قرض دلین دین معامله ده، زه خو دا جائز ګڼم [۱]

د دولسو سړیو سره ملاویدل او کمیټي جوړول

سوال: موږه چې په کومه علاقه کې اوسیږو هلته د دولسو کسانو ګروپ یو اځې کیدل او کمیټي اچول پکار دي، یعنې چې په هره میاشت کې د یو کس په ذمه باندې دوه زره روپۍ وي او په هره میاشت کې د څلیریشت زره کمیټۍ ورځي دا کمیټي د یو کال وي او د نومونو په ترتیب سره کمیټي ملاویږي، معلومول دا دي چې دا جائز دي او که نه؟

جواب: ځینې عالمانو ددې د ناجائز کیدو فتوا ورکړې ده، خو زه دیته جائز وایم په دې شرط چې په دې کې یو غلط شرط نه شي کینبودلی، له دې وجې چې دا دیوبل سره د تعاون یو صورت دی.

قسط اچول جائز دي

سوال: ما یو قسط اچولی دی، تیره شوې هفته کې مې دیو صاحب نه واوریدل چې دا قسط اچول کوم چې نن سبا رواج جوړ شوی دی، سراسر سود دی، نومهرباني وکړئ او دا بیان کړئ چې شرعي ډول باندې دا سې کول جائز دي؟

جواب: د قسط اچولو چې کوم عام شکل دی چې یو څو کسان پیسې جمع کړي او بیا د قرعه اندازي په ذریعه باندې یو کس ته هغه پیسې ورکړل شي، دې کې شرعي ډول باندې څه قباحت نه شته، کله چې په نمبر نمبر باندې هغوی ټولو ته خپلې پیسې ملاوشي.

د قسط اچولو مسئله

سوال: نن سبا یو رواج دی چې دولس یا څلویریشت کسان خپلو کې یو کس سره پیسې جمع کړي، مثلاً: هر یو کس شپیته روپۍ اود میاشتې په اخري تاریخ باندې پرې قرعه اندازي وکړي، کومې ته چې د نن سبا په اصطلاح کې قسط اچول ویل کیږي، زموږ د ښار عالمان وایي چې دا سود دی، خو ډیر زیات خلک دې کې مبتلا دي او هیڅوک یې هم پرواه نه کوي، بلکې وایي چې دا خو دیوبل سره احسان کول دي، سود څنګه شو؟ نومهرباني وکړئ او د شریعت مطابق ددې بیان وکړئ!

جواب: د قسط مختلف قسمونه عام دي، ځینې د سود او جواري په حکم کې داخل دي او هغه بالکل جائز نه دي او کوم صورت چې په سوال کې ذکر شوی دی، ددې په جواز کې د عالمانو

---

[۱] وان لم یکن النفع مشروطاً فی القرض فعلی قول الکرخی رحمه الله لابأس به (ردالمحتار/ ۵ / ۱۶۶/ طبع سعید)

اختلاف دی، ځینې ورته ناجائزوایي او ځینې جائز، له دې وجې پخپله ترې پرهیز کول پکار دي او نورو باندې ډیر زور نه دي کول پکار. [۱]

د ناجائز قسط یوبل صورت

سوال: نن سبا خلکو یو نوی ډول قسط اچول شروع کړي دي، مثلا: سل روپۍ روزانه قسط اچوي، د هغه قسط ممبران سل وي، د پنځلسو میاشتو قسط وي، هره میاشت یوه قرعه اندازي کیږي، پنځلس میاشتو کې چې د کوم کوم ممبر قسط ووت، که څه هم په لومړۍ میاشت کې وي، د هغه نه وروسته هغه نور قسطونه نه ورکوي یعنې لومړی کس یوازې درې زره روپۍ ورکولو سره پنځه څلویښت زره روپۍ واخلي د یوڅو میاشتو پورې هغوی د پنځلسو ممبرانو له پاره قسط وباسي، او هغوی ته د غه شان پنځه څلویښت زره روپۍ ورکړې پنځلس میاشتو وروسته به هغوی باقي پنځه اتیا ممبرانو ته پنځه څلویښت زره روپۍ ورکوي، اوس صورتحال څه داسې شی چې د سلو ممبرانو هغوی ته په یو میاشت کې پنځویشت نیم زره روپۍ، د پنځه څلویښت زره روپۍ ورکولو نه وروسته بچت پاتې کیږي، پنځلس میاشتو پورې هغوی سره ټولې پیسې ۳۸۲، ۵۰۰ روپۍ جمع شي پنځلس میاشتې پوره کیدو سره سل ممبران چې هغو کې پنځلس ممبران هره میاشت د قسط و تونکي هم شامل دي، هغوی ته پوره پیسې ورکول وي، د غه شان پنځلس میاشتې وروسته هغوی ته د ۵۰۰، ۲۷ روپیو تاوان کیږي د دې تاوان پوره کولو له پاره هغوی د سیونګ بینک نه ګټه حاصلولو له پاره هره ورځ پیسې جمع کوي، یا هغوی د ممبرانو په هغه پیسو باندې کاروبار کوي او هغه داسې چې مارکیټ کې کوم شی په کم قیمت ملاویږي، هغه جمع کړي او کله چې مارکیټ کې مال ګران شي یا ختم شي، نو هغه خرڅوي، یا انعامي بانډونه ډیرزیات واخلي، هغه کې هم څه نا څه انعام راوځي، دې طریقو باندې هغوی د نقصان پیسې پوره کوي.

اوس د شریعت په نزد باندې داسې قسط اچول جائز دي که ناجائز؟ او کوم پنځلس ممبران چې لږ پیسې ورکولو سره ډیرې پیسې واخلي، هغوی له پاره هغه پیسې څنګه دي؟ او قسط اچونکي د تاوان پوره کولو له پاره چې کوم قسمه د ګټې والا کاروبارونه کوي، نو د هغوی ګټه او کاروبار جائز او حلال دی او که ناجائز؟

جواب: داسې قسط کې سود او جواري دواړه شامل دي، له دې وجې د دې په حرام کېدو کې هیڅ شک نه شته. [۲]

---

[۱] وعن الخلاصة وفی الذخیرة وان لم یکن النفع مشروطاً فی القرض فعلی قول الکرخی رحمه الله لا بأس به. (رد المحتار/ ٥ / ١٦٦/ مطلب کل قرض جر نفعاً حرام/طبع ایچ ایم سعید/ کراچی)_

[۲] واحل الله البیع وحرم الربوا. (البقرة/ ٢٧٥). یٰایها الذین آمنوا انما الخمر والمیسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه لعلکم تفلحون. (المائدة: ٩٠)_

نیلامي (بي سي) قسط جائز نه دی

سوال: زموږ تقریباً دڅلویښتوکسانویوقسط دی، هغه ته (بي سي) ویل کیږي، دانیلامي قسط دی، دې کې هریوممبردمیاشتې پنځلس سوه روپۍ جمع کوي اوټولې پیسې شپېته زره روپۍ جوړیږي دانیلامي کمیټي ده اوهریوممبرددې بولۍ لګوي داشپیته زره روپۍ یوممبرپه خپله خوښه باندې په شپاړس زره روپۍ واخلي، یعنې هغه باندې هیڅ دباو او زورنه وي، دې باره کې موږ ته معلومات راکړئ چې دې کې ګناه شته اوکه نه؟ اوداشپاړس زره روپۍ په هرممبرباندې څلورسوه روپۍ سودراځي اودقسط په رجسټرکې پوره پنځلس سوه روپۍ لیکل کیږي، یعنې څلورسوه روپۍ ګټه شوه.

جواب: داجائزنه دی، بلکې سود دی.[1]

دا نعامي بانډ د پیسو شرعي حکم

سوال: ماديودوست په مشوره باندې دپنځوستو روپیو بانډ واخیست، فیصله وشوه چې بانډ راوتلو په صورت کې به نیم انعام زمااونیم انعام دهغه وي، اتفاقي ډول باندې یوه ورځ هغه باندې پنځوس زره روپۍ انعام ووت، ما هغه کس سره وعده کړې وه له دې وجې ماهغه ته پنځویشت زره روپۍ ورکړې، خوماته وروسته پته ولګیده چې دبانډانعام دسود نه هم بدتردی، نوماته ډیرزیات افسوس وشو اوماهغه استعمال هم نه کړې اونه یې اوس استعمالول غواړم، خوافسوس! زما مور او پلار وایي : که چیرې ته داپیسې استعمالول نه غواړې، نوموږ ته یې راکړه، زموږخوښه ده چې موږ پرې څه کول غواړو، حالانکه زموږ مالي حالت پوره ښه دی، تاسو ووایئ چې دې پیسوباندې څه وکړو؟ دې باره کې خاص او اهمه خبره دا وکړئ چې داپیسې زه کوم ځای کې استعمال کړم؟

جواب: انعامي بانډباندې چې کوم انعام ورکول کیږي، حقیقت کې دا د سود یوشکل دی د انعامی بانډونو انعام حرام دی اوددې استعمالول جائزنه دي، بینک چې کله دبانډونو یو سیریز جوړوي او دهغه سیریزپه ذریعه باندې چې هغوی دعوامونه کومې پیسې اخلي، هغه پیسې عام ډول باندې بینک چاته دسودپه قرضه باندې ورکړي کوم کس ته چې قرض ورکول کیږي دهغه نه بینک سودواخلي اوهغه سودکې څه پیسې ځان سره کیږدي اوڅه پیسې دقرعه اندازي په ذریعه باندې خلکوکې تقسیم کړي، کوموخلکوچې بانډونه اخیستي وي، نودقرعه اندازي نه وروسته چې خلکوته کومې پیسې ملاویږي، هغه اصل کې دسودپیسې وي دې نه

---

[1] (الذین یأکلون الربٰوا) هو فضل مال خال عن العوض فی معاوضة مال بمال. (تفسیر نسفي/ ۱/۲۲٤/ طبع دار بن کثیر/ بیروت). الربا هو لغة: مطلق الزیادة وشرعاً فضل ولو حکما فدخل ربا النسیئة. . . . . خال عن عوض. (الدرالمختار مع الرد/٥ / ۱٦۸/ باب الربا)_

پرته که چیرې دا فرض شي چې بینک دغه پیسې د سود په قرضه باندې نه ورکوي، بلکې دا په کاروبارکې لګوي او دهغه کاروبارنه چې کومه ګټه حاصله شي، هغه ګټه دقرعه اندازي په ذریعه باندې بانډ اخیستونکوکې تقسیم کړي، بیاهم په دغه بانډونوباندې ملاویدونکې پیسې جائزنه دي، ځکه چې دشراکت په کاروبارکې ګټه اوتاوان دواړه وي اودلته دبینک له طرف نه دنقصان هیڅ ذکرنه شته.

دویمه خبره داده چې تجارتي اوشرعي اصولومطابق د شراکت په کاروبارکې کله چې ګټه وي، نوهغه ګټه کې هرشراکت دارته دومره پیسې ملاویږي څومره فیصده چې هغه په کاروبار کې لګولې وي[1]، دګټې تقسیمول دقرعه اندازي په ذریعه باندې کول، دې کې ډیرو کسانو سره بې انصافي کیږي، نوانعامي بانډونوانعام په هرصورت کې ناجائزاوحرام دی او په حقیقت کې دادسود او جواری(قمار) نه جوړدی، اګرچې بینک دې ته انعام وایي زهروته که چیرې تریاق وویل شي، نودهغه نه تریاق نه جوړیږي، بلکې زهرپه حقیقت کې هم زهروي داهم هغه زاړه شراب دي کوم چې نوي بوتلوکې بندولو اونوې لیبل سره خلکوته وړاندې کیږي.

که ستاسوموریلارچیرې دا وایي چې داپیسې موږ ته حواله کړه، نوشرعي ډول باندې دې حکم کې دموریلاراطاعت کول جائزنه دي[2]، څنګه چې تاسوپخپله باندې دحراموپیسونه ځان بچ غواړئ، دغه شان خپل موروپلاراونورکوروالاهم ددې حراموپیسونه محفوظ وساتئ او دا پیسې هغوی ته مه ورکوئ.

پاتې شوه داخبره چې داپیسې تاسوکوم ځای کې استعمال کړئ؟ نودې کې یوه خبره داده که چیرې تاسودبینک دخپل انعام پیسې نه وای اخیستې، نواوس یې ترې هم مه اخلئ اوکه چیرې تاسودانعام پیسې اخیستي دي، نوداهغو خلکوباندې دثواب دنیت نه پرته تقسیم کړئ کوم خلک چې دزکات اوصدقاتو مستحق دي.[3]

انعامي بانډ خرڅول او دهغه پیسې استعمالول صحیح نه دي

سوال: دانعامونو بانډونو پیسې حرامې دي، که چیرې حرامې دي، نوموږ چې کوم بانډونه اخیستي دي، که چیرې هغه په چاباندې خرڅ کړو، نودهغه ملاویدونکې پیسې به جائزوي؟

جواب: دانعامي بانډونوپیسې اخیستل جائزنه دي، په څوباندې موچې اخیستي دي هغومره باندې خرڅول یابینک ته واپس کول صحیح دي.

---

[1]]المضاربة. . . . . ومن شرطها ان یکون الربح بینهما مشاعاً لایستحق احدهما منه دراهم مسماة. . . . . الخ. (الجوهرة النیرة/ ۱/ ۳۷۵، ۳۷۶/ کتاب المضاربة/ طبع دهلی)_

[2]]عن النواس بن سمعانؓ..........لا طاعة لمخلوق فی معصیة الخالق. (مشکوٰة/ ۳۲۱/ کتاب الامارة)_

[3]] والحاصل انه ان علم عین الحرام لا یحل له ویتصدق به بنیة صاحبه. (ردالمحتار/ ۵/ ۹۹). ایضاً: ویتصدق بلا نیة الثواب انما ینوی به براء ة الذمة. (قواعد الفقه/ ۱۱۵)_

د پرائز بونډ د پرچو اخيستل او خرڅول

سوال: د کراچۍ په شمول په ټول ملک کې پرائزبونډ او اوس د پرائز بونډ د پرچو کاروبار عام شوی دی، هر سړی پرچې اخلي او په شپه شپه کې يې د امير د جوړيدو په چکر کې وي. ايا ددې پرچو په انعام باندې عمره يا څه بل څه نيک کار يا د غريبانو کونډو امداد کولی شي او که نه؟

جواب: ددې پرچو کاروبار جائز نه دی[1] په دې باندې نه عمره جائزده او نه صدقه او خيرات صحيح دی [2] دا کاروبار بندول پکار دي او کومې روپۍ چې په دې سلسلې سره حاصلې شي په غريبانو او مسکينانو باندې پرته د ثواب د نيت نه ورکول پکار دي.[3]

د انعامي بانډونو حکم

سوال: مخکې ورځو په پاکستان کې د ټيلي ويژن يو پروګرام کې پروفيسرعلي رضاشاه نقوي دسوال: ايا دانعامي بانډونو په صورت کې دبانډ اخيستونکي پيسې نه ضائع کيږي اود جوارې او لاټري په صورت کې يوازې يوکس ته پيسې ملاويږي اود نورو خلکو پيسې ضائع شي، نوانعامي بانډونو باندې ملاويدونکي انعام باندې حج کيدای شي؟ په جواب کې ارشاد وفرمايل: چې انعامي بانډونه دکرنسي يوبل شکل دی اوداملک کې هرځای کې پيسو ته بدليدای شي، که چيرې انعام وځي، نوحلال اوجائزدی اودې باندې حج کيدای شي ايا دشريعت په نزدباندې داجواب صحيح دی؟

جواب: داجواب بالکل غلط دی، سوال دادی چې کوم کس ته دانعام پيسې ملاوشوې هغه ورته په څه حيثيت باندې ملاوشوې؟ اود شريعت دکوم قانون مطابق به دهغه له پاره حلالې وي؟

---

[1] يأيها الذين آمنوا انما الخمر والميسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون. (المائده: ۹۰). كل شيء من القمار فهو من الميسر حتى لعب الصبيان بالجو. (تفسير ابن كثير/ ۲/ ۹۱)۔

[2] وتكون النفقة من وجه حلال فان الحج لا يقبل بالنفقة الحرام. . . . . فلايثاب لعدم القبول. (ارشاد الساري/ ۳/ طبع بيروت). ايضاً: عن عبدالله بن مسعود ؓ عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: لا يكسب عبد مال حرام فيتصدق منه فيقبل منه ولا ينفق منه فيبارک له فيه ولا يتركه خلف ظهره الا كان زاده الى النار ان الله يمحوا السيىء ولكن يمحو السيىء بالحسن، ان الخبيث لا يمحوا الخبيث. رواه احمد وكذا فى شرح السنة. (مشكوٰة/۲/ ۲٤۲/ باب الكسب وطلب الحلال)۔

[3] وما حصل بسبب خبيث فالسبيل رده الى رب المال. (قواعد الفقه/ ۱۱۵). وفى ردالمحتار: ان عرفوهم والا تصدقوا بها لأن سبيل الكسب الخبيث التصدق اذا تعذر الرد على صاحبها. (شامي/ ٦/ ۳۸۵). ويتصدق بلا نية الثواب وينوى به براء ة الذمة. (قواعد الفقه/۱۱۵)

بینک او انعامي بانډو څخه ملاوید نکي ګټه سود ده

سوال: زه دامعلومول غواړم چې بینک کې پیسې جمع کولوباندې او انعامي بانډونو او سرټیفکیټونو باندې چې کومه ګټه ملاویږي، ایا دا سوددی؟ زماپه علم کې خودادي چې داسوددی، خویوصاحب فرمایي چې: زموږعقل داسودنه ګڼي، ځکه چې داخوتجارت دی اوکومه ګټه چې ملاویږي هغه سودنه، بلکې خالص ګټه ده اوملایانو ورته هسې بې هیڅه سودویلي دي اوددې هیڅ عقلي دلیل نه شته، نوتاسوته خواست دی چې دقران اوحدیث اوعقلي دلیلونوپه رڼاکې ددې وضاحت وکړئ چې غلط فهمي ختمه شي.

جواب: داهم سوددی[۱] که چیرې دچاعقل یې نه مني، نودبرزګانوپه صحبت کې دې کیناستلو باندې خپله اصلاح وکړي، یادې د قیامت دورځې انتظار وکړي، په هغه ورځ به پته ولګیږي چې ملاصحیح وایي اوکه دمسترصاحب عقل صحیح سوچ کولو.

د پرائزبونډ دانعامي روپیو مصرف

سوال: د پرائز بونډ انعامي روپۍ په کوم مصرف کې لګول کیږي؟ زموږه د یو دوست انعام راوتلی دی ایا دا د مسجد په بیت الخلاء کې لګولی شو؟ یا یو غریب ته د وینا نه پرته یا وینا سره دې ورکړي؟

جواب: یو محتاج مقروض ته د قرض د اداء کولو له پاره دې ورکړل شي او په بل څه مصرف کې یې لګول صحیح نه دي.[۲]

د پرائزبونډ په انعام سره پخپله یا په بل چا عمره کول

سوال: زه په پرائیویټ سکول کې سبق ښیم، سکول والاکه چیرې زما د کارکردګي نه خوشاله وي، نو ماته (۱۵۰۰) روپیو پرائز بونډ راکوي چې په هغه باندې زماانعام هم راوځي، نو ایا ددې پیسو استعمال زما له پاره جائز وي؟ مثلاً: ایا زه په دې پیسو باندې په خپلو والدینو باندې عمره کولی شم؟

جواب: په پرائزبونډ باندې چې کوم انعام راوځي هغه جائز نه دی او نه په دې سره عمره کول جائزدي،[۳] بلکې چاته هغه پیسې ورکول پکار دي.[۴]

---

[۱] هو فضل خال عن عوض بمعيار شرعی مشروط لأحد المتعاقدين فی المعاوضة. (الدرالمختار مع ردالمحتار/ ۱۶۸/۵/ باب الربا/طبع ایچ ایم سعید)_

[۲] لان سبيل الكسب الخبيث التصدق اذا تعذر الرد على صاحبه. (درمختار، باب الربا/۳۸۶/۵/طبع سعيد).

[۳] و تكون الفقة من وجه حلال فان الحج لا يقبل بالنفقة الحرام. . . . . فلا يثاب لعدم القبول. (ارشاد الساري/ ۳/ طبع دارالفكر/ بيروت).

[۴] لأن سبيل الكسب الخبيث التصدق اذا تعذر الرد على صاحبه. ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

د پرائزبونډ انعامي روپۍ په تعليمي اخراجاتو کې خرچ کول

سوال: پرائزبونډ چې د حکومت له طرف نه د عوامو له پاره تحفه ده که چيرې راوځي، نو په دې سره حج ممکن نه وي، خوايا دا روپۍ په خپل تعليمي خرچ يا نورو ضروورياتو کې استعمالولی شي؟ حالانکې پرائزبونډ اوداسې نور... د غريب حضراتو سره وي.

جواب: که د مالدار سره وي او که د غريب سره وي شرعا جائز نه دي، که څوک حرام خوړل غواړي، نو هغه به څوک منع کوي؟ د مرګ نه وروسته به ډکيدل وي.

انعامي پروګرامونو سره شيان خرڅول

سوال: دنن نه څه وخت مخکې پورې پاکستان کې به دماشومانو دټافيانو اوداسې نورو... جوړولو والا به خپل خراب مال زيات نه زيات خرڅولو له پاره مختلف ډول لاټرۍ اوانعامي کوپنو باندې ماشومانو ته دوکه ورکوله، مثلاً: که چيرې ماشوم يوخاص قسمه سانجک يا سپاري واخلي، نوپه هرپيکټ کې پانچ ياسات نمبرپورې يونمبر وي، ماشوم ته ويل کيږي که چيرې هغوی داټولې نمبرې پوره کړي، نوهغوی ته به يو ساعت، دګانوکيسټ يابل څه قيمتي شی دانعام په ډول باندې ملاوشي.

معصومان بچي دانعام په لالچ کې خراب اودصحت له پاره نقصان ورکونکي شيان ډيرزيات اخيستل شروع کړي يوطرف ته خودغه ماشومان دخپل مورويلارپيسې ضائع کوي اوبل طرف ته دملک اوقوم امانت يعنې خپل صحت ته نقصان رسوي، ماشومان که هرڅومره خريداري وکړي، خوهغوی هغه نمبرې پوره نه شي جمع کولی، اوسه پورې داسلسله دماشومانوحدپورې وه، خودزمانې ترقي سره سره دانعامي پروګرام دکاروبار داسلسله دوبايي مرض په شان څلورو طرفوته خوره شوې اونن زموږ دوطن غټې غټې کمپنۍ د يوبل نه نمبروړلوله پاره څلوروطرفونه دانعاموجال خوروي، دا انعامي پروګرامونه ددې غريب ملک عوامو سره ډيرلوی ظلم دی، ځکه چې دا پروګرامونه هغوی فضول خرچي اوغيرضروري خريداري طرف ته يوازې اويوازې دانعام دلالچ له وجې راجلبوي اودهغه له وجې ديوعام سړي مالي وسائل نه يوازې ډيرحدپورې متاثره شوي دي، بلکې هغوی له پاره مالي اوذهني طورباندې دپريشانو ذريعه هم جوړ شوي دي، ځکه چې ددې انعامي پروګرامونو شروع کونکو ډيرهوښياري سره داسې طريقې خپلې کړي دي چې اول خوانعام راوځي نه اوکه چيرې راوځي، نوپه لکونو اخيستونکوکې يوازې ديوکس نيم اونتيجه يې يوازې دخفګان نه پرته هيڅ نه وي.

بقيه د تېرمخ]..(درمختار/ ۵/ ۳۸۶) ايضاً: ويتصدق بلا نية الثواب وينوی به براء ة الذمة. (قواعد الفقه/۱۱۵).

داصورت حال نه یوازې دخفګان، بلکې دشرم باعث هم دی، چې یواسلامي ملک دهغه حکومت دملک معاشره په اسلامي قانون اوشریعت کې داچولوسخت کوشش کوي، هلته یو څو مفاد پرست دخپلې فائدې له پاره دملک ساده اوغریب عوامو اومعصوم ماشومانو اوځوانانواخلاق تباه کوي، ځکه چې ددې لاټرۍ پروګرامونه ښکاردټولونه زیات ماشومان اوځوانان وي اوهغوی کې د انعام لالچ اودجوارې خوندپیداکیږي اودابیادمعاشرې دتباهې ذریعه جوړیدای شي، دظلم انتها خو داده چې دملک اخبارونه کوم چې موږکې دقومي تشخص اواسلامي فضاء قائمولوذمه داردي، هم ددې وبااوغیراخلاقي مهم کورکورته رسولوکې استعمالیږي همدغه وجه ده پاکستان ټیلي ویژن چې دحکومت یوه قومي اداره ده، دې باندې نن سبا ددې سکیمونواشتهارونه دي.

محترمه! زماسره پخپله داواقعه شوې ده دریډیوپاکستان کراچۍ نه د چای یوې مشهورې کمپنۍ کمرشل ریډیوپروګرام ته د بهترین شعر لیږولو باندې ماته د چای یو پوره کارټن راکولو اعلان په ریډیوباندې وکړ، ډیروخت انتظارکولونه وروسته کله چې ماته انعام ملاونه شو، نوزه د ذکر شوې کمپنۍ دفتر ته لاړم، هلته هغوی ماته جواب راکړ چې موږ ته هیڅ پته نه شته، تاسو د ریډیو والا نه پوښتنه وکړئ دغه شان انعامي چکرونه نن سباهرطرف ته دي، مهرباني وکړئ اود حنفي فقهې په رڼا کې جواب بیان کړئ چې دا انعامي پروګرامونه په اسلام کې جائز او حلال دي؟ که نه دي، نو حکومت ددې غیراخلاقي طوفان کوم چې دځلوروطرفونه خورشوی دی، څه نوټس ولې نه اخلي؟

جواب: دیوشي انفرادي جواز اوعدم جوازنه پرته دهغه په معاشرې باندې دفائدو او نقصاناتو طرف ته نظرکول پکاردي تاسوچې دانعامي لاټریوکومه نقشه بیان کړه، دادملک اوملت له پاره په هیڅ صورت کې ګټور نه شي کیدای، نوحکومت ته ددې دوکو ختمولو له پاره کوشش کول پکاردي.

ترکوم حده چې دانفرادي جوازتعلق دی، په ښکاره باندې دکمپنۍ له طرف نه دانعامي کوپن اعلان ډیرښائسته او ښه ښکاري، خوکه لږغور وشي، نومعلومه به شي چې کمپنۍ دانعام په شرط باندې خپل شیان خرڅوي اواخیستونکوکې تقریبا هریو اخیستونکي دې شرط باندې شی اخلي چې دا انعام به هغه ته ملاویږي، لکه ددې کاروبارخلاصه: اخیستل اوخرڅول دانعام په شرط دی اوشرعي طورباندې داسې اخیستل اوخرڅول جائزنه دي، په کومې کې چې څه داسې خارجي شرط کیښودل شي چې هغه کې دواړوفریقانوکې دیوګټه وي.[1]

---

[1]]وکل شرط لا يقتضيه العقد وفيه منفعة لاحد المتعاقدين او للمعقود عليه وهو من اهل الاستحقاق يفسده. (هداية/ ۳/ ۵۹/ كتاب البيوع)_

حديث شريف کې دي چې حضور ﷺ د داسې اخيستلو او خرخولو نه منع فرمايلې ده په کوم کې شرط ولګول شي[1] له دې وجې دا انعامي کاروبار کول شرعي ډول باندې جائز نه دی او د معاشرې له پاره خطرناک هم دی، حکومت ته پکار دي چې دې باندې پابندي ولګوي.

انعامي پروګرامونوکې برخه اخيستل څنګه دي؟

سوال: زه اکثر انعامي پروګرامونو کې برخه اخلم. او مختلفې کيسې او نور معلومات انعامي پروګرامونو ته ليږم او هغو باندې ډير محنت کول وي، که چيرې زما انعام راوخي. نو هغه انعام به زما له پاره صحيح وي؟

جواب: انعامي پروګرامونه د جوارې مهذبه طريقه ده.[2]

د معما بازې د روپيو شرعي حيثيت

سوال: په جنګ اخبار کې د ستاسو د کالم نه د استفادې موقع ملاويږي، تيره شوې ورځ زما يو دوست وايي چې د پرائزبونډ په شان معما بازي هم جائزه ده، ستاسو نه د قرآن او د حديث په رڼا کې رهنمايي غواړم چې ايا معما بازي کونکې اداره او د ادارې عمله او انعامي رقم حاصلول او دا په کور والا باندې خرچ کول جائز دي او که حرام ؟ او ايا د پرائزبونډ اطلاق په دې باندې کيږي او که نه؟

جواب: زه خو پرائزبونډ ته هم جائز نه وايم، [3] بلکې خالص حرام وايم او معمابازي هم د دې وړه خور ده له دې وجې ديته څنګه جائز ويل کيدای شي؟

د ډالر والا لاټرۍ ديو قسم حکم

سوال: يو سړی له چانه د دې پروګرام يو کوپن اخلي چې هغه (۱۲۰) ډالر باندې ده ته ملاويږي او د دې تقسيم څه دا رنګ دی:

---

[1]]عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده ان رجلاً اتى النبى صلى الله عليه وسلم انه نهى عن بيع وشرط. قوله نهى عن بيع وشرط، اقول: تمسک به ابو حنيفة رحمه الله على فساد البيع بالشرط. (اعلاء السنن/ باب النهى عن البيع بالشرط/ ۱۴/ ۱۴۰)_

[2]] انما الخمر والميسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون. (المائدة: ۹۰). ايضاً: اكد تحريم الخمر والميسر من وجوه حيث صدر الجملة بانما وقرنها بعبادة الأصنام ومنه الحديث: شارب الخمر كعابد الوثن، وجعلهما رجسا من عمل الشيطان، ولا يأتى منه الا الشر البحت وامر بالاجتناب وجعل الاجتناب من الفلاح واذا كان الاجتناب فلاحاً كان الارتكاب خسراً. (تفسير النسفي/ ۱/ ۴۷۳/ طبع دار ابن كثير/ بيروت)_

[3]] يسئلونک عن الخمر والميسر قل فيهما اثم كبير ومنافع للناس. (البقرة: ۲۱۹). ايضاً: والميسر: القمار، مصدر من يسر. . . . . . . واشتقاقه من الميسر لأنه أخذ مال الرجل بيسر وسهولة بلا كد وتعب او من اليسار كأنه سلب يساره. (تفسير نسفي/ ۱/ ۱۸۲/ طبع دار ابن كثير/ بيروت).

(۱)- ۴۰ ډالره هغه سړي ته ورکوي له چانه يې چې اخلي او دده نوم په کوپن لسټ کې په نمبر(۵) باندې دی.

(۲)- ۴۰ ډالر په دې لسټ کې نمبر(۱) باندې راتلونکي سړي ته د کمپنۍ په ذريعه باندې ليږل کيږي. (۳)- او ۴۰ ډالر کمپنۍ ته ليږل کيږي.

ددې په بدله کې کمپنۍ ده ته څلور کوپنه ليږي او دې څلورو کوپنو ته په لسټ کې دده نوم اوس په نمبر(۵)باندې راغی اوکوم سړی چې دې کوپن ته مخکې اخيستی وي دده نوم اوس په نمبر(۴)باندې وي دا سړی دې څلورو کوپنو ته ۴۰، ۴۰ ډالرو کې څلور نورو بنده ګانو باندې خرڅوي، دا رنګه ده ته ۱۸۰ ډالرې ملاويږي چې په دې کې ۴۰ډالرې په دې کې ګټه ملاويږي ځکه چې ده ۱۲۰ ډالرې خرچ کړې وې، دا رنګه دا سلسله راروانه وي او هر کوپن اخيستونکي والا ته د څلورو کوپنو د حاصليدو نه وروسته دی ته مخکې خرڅوي او ددې سړي نوم د لسټ نمبر چار نه دريم ته او د دريم نه دويم ته او د دويم نه اول نمبر ته رسيږي (که په هر څومره وخت کې ورسيږي)چې کله په اول نمبر باندې راغی، نو څنګه چې دې سړی ۴۰ ډالرلسټ کې نمبر ۱ والا ته رسولې و همدا رنګه اوس ۱۰۲۴ خلق ده ته ۴۰، ۴۰ ډالرې اوليږي، او ده ته سبا ۴۰۹۶۰ چې په لکونو روپې جوړيږی ګټه ملاوشي، آيا دا طريقه کار په اسلام کې جائزه ده؟

جواب: خالص سود دی، ځکه چې ده ۱۲۰ ډالرې واخيستې او د ستا د وينا مطابق ۴۰۹۶۰ (نه، بلکې ۴۱۰۰۰)ډالرې وګټلې [1]

سوال: که چرې جائز نه وي، نو آيا دا د جوارې په ډله کې راځي که د لاټرۍ وغيره په زمره کې؟

جواب: هو! جواري هم ده، دا سلسله مخکې لاړه نو زياتې روپۍ سود، که نه، احتمال دی ۱۲۰ ډالرې هم لاړې [2]

د پرائز بونډ انعام سود دی نو بيا جائز ذريعه کومه ده؟

سوال: ما د ستاسو نه پوښتنه کړې وه چې دلته بينک خپل بونډونه خرڅوي او په دې باندې انعام هم لګوي، مطلب دا چې خپله پيسه به يې محفوظه وي، ايا که چيرې بونډ باندې انعام راوځي، نو هغه پيسه استعمالولی شي؟ د ستاسو جواب و چې دا سود دی او ددې حکم هم د دويم سود دی، لږ وضاحت وکړئ چې دا دويم سود څه دی؟ سود خوزما په ذهن کې دا راځي چې ته د اول نه مقرر کړې حالانکې دلته خو دادی چې که چيرته انعام راووت، خو صحيح ده، که نه، ستا روپۍ محفوظې دي، که چيرې دا ټولې ذريعې ناجائز او په سود کې راځي، نو

[1] لانها فضل لايقابله عوض،والحترزعن حقيقة الربا وعن شبهة الربا واجب.(بدائع الصنائع/۷/۵۹۷/كتاب القرض)

[2] وحرم لوشرط فيها من الجانبين لأنه يصير قماراً. . . . . سمى القمار قماراً لأن كل واحد من المقامرين ممن يجوز ان يذهب ماله الي صاحبه ويجوز ان يستفيد مال صاحبه وهو حرام بالنص. (فتاوي شامي/ ۶/ ۴۰۳/ طبع سعيد).

بیا څه ذریعه جائز وواییٔ؟

جواب: د دویم سود نه مراد عام سود دی کوم چې بینک ورکوي او دا انعام هم ددې سود د رقم نه وي، له دې وجې دا هم جائز نه دی[۱] که چیرې په کاروبار کې روپۍ ولګول شي، نو ددینه چې کومه ګټه حاصلیږي ددې فیصد اخیستل جائز دي، مثلاً تا چاته یو اک روپۍ ورکړې چې هغه به په دې کاروبار کوي ددینه چې کومه ګټه وي ددې په باره کې دې مقرر شي چې دومره فیصده به د کار کونکي له پاره وي او دومره به د رب المال له پاره وي دا صحیح ده.[۲]

❖ کمیشن ❖

د مخکې پیسو ورکونکي د کمیشن شرعي حیثیت

سوال: زه د کمیشن ایجنټ یم، فروټ مارکیټ کې زمادارت دوکان دی، زمینداریاتیکه دارمال راوړي، نود خرڅولونه وروسته لس فیصده د کمیشن په ډول باندې اخیستونه وروسته پاتې پیسې هغوی ته حواله کړم، اوس دې کې دپریشاني مسئله داده چې زمینداریاتیکه دارته دمال راوړلونه مخکې شل پنځویش زره روپۍ ورکوم چې هغه ماته مال راوړي اوعام دستورهم دادی چې زمیندارا وتیکه دارته دمال راوړلونه مخکې دپیسولالچ ورکول کیږي، چې د هغه مال خرڅ شي او هغه باندې کمیشن واخیستل شي، اوس ددې طریقې په باره کې مختلف قسمه خبرې کیږي، څه خلک ورته سود وایي او ځینې خلک ورته حرام وایي او زیاتر خلک کوم چې دې سره تعلق ساتي هغوی ورته حلال وایي.

جواب: زمیندارانو ته داپیسې دپیشکي په ډول ورکول کیږي، یعنې د هغوی مال به راځي او هغه نه به خپلې پیسې واخیستل شي، له دې وجې صحیح دي، دې کې هیڅ بد خبره نه شته، ددې مثال به داسې وي چې دوکان دارسره څه پیسې مخکې جمع کړي او هغه سودا بیا وروسته واخیستل شي او اخر کې حساب کتاب وکړي.[۳]

---

[۱] لما روی عن النبی صلی اللّٰه علیه وسلم انه عن قرض جر نفعاً، ولأن الزیادة المشروطة الربا، لأنها فضل لا یقابله عوض، التحرز عن حقیقة الربا وعن شبهة الربا واجب. (بدائع الصنائع/ کتاب القرض/ ۷/ ۵۹۷).

[۲] ومن شرطها ان یکون الربح بینهما مشاعاً لایسحق احدهما دراهم مسماة من الربح لان شرط ذٰلک یقطع الشرکة بینهما. (هدایة/۳/ ۲۵۸/ کتاب المضاربة). وکن الربح بینهما شائعاً فلو عین قدراً فسدت. (الدرالمختار مع ردالمحتار/ ۵/ ۶۴۸/ کتاب المضاربة).

[۳] ولا بأس ان یضع الرجل عند الرجل درهماً ثم یأخذ منه بربع او بثلث او کسر معلوم سلعة معلومة. (مؤطا امام مالک جامع بین الطعام/ ۵۹۰). وفی ردالمحتار: ولو اعطاء الدرهم وجعل یأخذ منه کل یوم خمسة امناء ولم یقل فی الابتداء اشتریت منک یجوز وهٰذا حلال. (ردالمحتار/ ۵۱۶/۴/ کتاب البیوع)۔

زميندارته مخکې پيسې ورکولو سره په اړت باندې کميشن اخيستل

سوال: عام ډول باندې واړه اوغټو زميندارو ته د زرعي ضرورتونوله پاره اړتيانو د ضرورت په وخت کې څه پيسې قرض اخيستل وي، د فصل راتلو په وخت کې فصل اړتيانو ته حواله شي. د پيسو ورکولو وخت کې اړتي په واجب الاداء پيسو کې شل فيصده پيسې ځان سره پريږدي اونورې پيسې هغه زميندارته ورکړي، مسئله داده چې ايا داسې پيسې کوموته چې د کميشن نوم ورکول کيږي، دقران اوسنت په نزد باندې اخيستل جائز دي؟ که ناجائز. نو داسې ناجائز پيسو اخيستونکي اوورکونکي له پاره څه حکم دی؟

جواب: دلته دوه بيلې بيلې مسئلې دي.

يوه مسئله د زميندارانو د اړهتيانو نه د پيسو اخيستلو او د فصل د راتلو په وخت کې پيسې ورکول دي د دې دوه صورتونه دي، يو داچې اړتي د هغوی نه فصل د وخت نه مخکې په کم قيمت باندې واخلي، مثلاً د غنمو نرخ هغه وخت کې اتيا روپۍ دی اړهتي د فصل راتلونه مخکې د هغه نه په شپيته روپۍ باندې واخلي او د فصل وصولولو تاريخ، ځای او جنس او داسې نور... مقرر کړي، دا صورت جائز دی[1] دويم صورت دا دی چې په قياس باندې پيسې ورکړل شي او فصل راتلو باندې ترې نه خپل قرض د زياتې پيسو سره واخلي، دا سود دی او حرام دی.[2]

دويمه مسئله د اړهتي د کميشن ده، يعنې هغه چې د زميندار کوم فصل يا غله وغيره خرڅه کړې ده، هغې باندې هغه د خپل محنت کميشن په شکل کې اخلي (عام ډول باندې اړهت هم دې ته ويل کيږي) دا صورت د امام ابوحنيفه رحمه الله د قول مطابق جائز نه دی[3]، بلکې هغه ته د خپل محنت پيسې بيلې مقررول پکار دي، د کميشن په شکل کې نه، خود صاحبينو او نورو امامانو د قول مطابق جائز دي.[4]

---

[1] فالسلم عقد يثبت به الملک فی الثمن عاجلاً وفی الثمن آجلا فبان تقول لآخر اسلمت اليک عشرة دراهم فی کر حنطة او اسلفت ويقول الآخر قبلت وينعقد السلم واما الشروط الذی فی المسلم فيه فاحدها بيان جنس المسلم فيه حنطة او شعيرا والثانی ان يکون المسلم فيه مؤجلا باجل معلوم والثالث بيان مکان الايفاء...... الخ. (فتاویٰ عالمگيري/ ۳/ ۱۷۸/ کتاب البيوع/ طبع رشيديه)_

[2] وفی الاشباه کل قرض جر نفعاً فهو حرام. (درمختار/ ٦/ ۳۹۵/ طبع سعيد)_

[3] فقال: ومنه کان ابو حنيفة رحمه الله يکره السمسرة وفی التلويح: واکثر العلماء لا يجيزون هٰذا لانه. وان کانت اجرة السمسرة لکنها مجهولة وشرط جوازها عند الجمهور ان تکون الأجرة معلومة. (اعلاء السنن/ ۱٦/ ۲۰۷)_

[4] وفی الحادي: سئل محمد بن سلمة عن اجرة السمسار فقال: ارجو انه لا باس به. (درمختار/ ٦/ ٦۳)_

د ایجنټ د کمیشن نه کټ شوې پیسې ملازمانوته نه ورکول

سوال: زموږ په دجامو په مارکیټ کې یومنل شوی رسم دی، چې ددکان مالک چې کله دایجنټ په ذریعه باندې څه جامه واخلي، نوهغه ته دکمیشن ورکولوپه وخت کې لس پیسې دروپۍ په حساب باندې دهغه نه کټ کوي اودې ته زموږ په نزدباندې « سګهړي » ویل کیږي دامنل شوې خبره ده چې سګهړي ددکان دنوکرانوله پاره وي اودټولې میاشتې جمع شوې سګهړي دمیاشت په اخرکې ټولو نوکرانوباندې تقسیم شي، ددکان څه مالکان داپیسې دایجنټ دکمیشن نه کټ کړي، خوپخپله یې خوري، مطالبه کولوباندې هغوی وایي چې داپیسې زموږ دخپلوانو د کونډو او یتیمانوته ورکول کیږي چې هغوی ډیرزیات غریبان دي. ایا دغریب نوکرحق وهلوسره کونډوته ورکول جائزدي؟

جواب: لس پیسې کټ کولوسره چې کومې پیسې ورکړل شوي وي، د دلال اجرت هم دومره وي اوکومې لس پیسې چې پاتې شوې دهغه د مالک ملکیت دی، که هغه یې چاته ورکوي اوکه خپل ځان سره یې ساتي.[۱]

چنده جمع کونکي ته دچندې د فیصدي په حساب باندې کمیشن ورکول

سوال: دیوې دیني مدرسې له پاره یوسفیرمقرر شي اوهغه سفیر وایي چې زه به دیریش فیصده یادرې دیریش فیصده اخلم اودخلفایي راشدینو په وخت کې به زکات اوصدقات جمع کونکوته دبیت المال نه تنخوا ورکول کیده ده اونن یوسفیرددیني مدرسې له پاره کارکولو باندې دیریش فیصده یادرې دیریش فیصده اخیستل غواړي اویومفتي صاحب دافتوا ورکړې ده چې داکمیشن اخیستل یعنې په فیصدي اخیستل جائزنه دي اوزماخیال دی چې جائزدي، هغه ته تنخوا ورکړل شي اوکه کمیشن؟ تاسوته خواست دی چې دالله تعالی دکتاب اورسول الله ﷺ دسنتونه مکمل او واضح جواب بیان کړئ اومسلمان امت باندې احسان وکړئ!

جواب: دسفیر کمیشن مقررول په دوه وجوهاتوباندې جائزنه دی، یوخو دا اجرت شکي دی، ځکه چې هیڅ پته نه لګیږي چې هغه به میاشت کې څومره چنده جمع کوي؟[۲] دویمه وجه داده چې کارکونکي کوم کار وکړ هغه ته هم دهغه نه اجرت ورکول جائزنه دي[۳]، له دې وجې دسفیرتنخوا مقررول پکاردي.

---

[۱] کل یتصرف فی ملکه کیف یشاء. (شرح المجلة / ۱/ ٦٥٤/ رقم المادة: ۱۱۹۲)_

[۲] ولا یصح حتی تکون المنافع معلومة والأجرة معلومة لان الجهالة فی المعقود علیه وبدله یفضی الی المنازعة. (الجوهرة النیرة۲٦۳/ کتاب الاجارة)_

[۳] لان المنفعة یجوز ان تکون اجرة للمنفعة اذا کانت مختلفة الجنس. . . . . وان اتحد جنسها لا یجوز. . . . . . . الخ. (البحر الرائق/ ۷/ ۲۹۸/ کتاب الاجارة/ طبع دار المعرفة/ بیروت)_

د قیمت نه زیات بیل جوړول اود دلالي اجرت اخیستل

سوال: زموږ یو دکان دی، موږته چې کله اخیستونکي راشي اوکوم مال چې د پنځوسو روپیو وي، موږته وايي چې ددې بیل دپنځه پنځوسو جوړ کړئ، خوموږ داسې نه کوو او اخیستونکی لاړشي، دبل دکان نه په اوچت بیل باندې مال واخلي، داسې کول جائزدي اوکه ناجائز؟

جواب: داخودروغ دي اوکه چیرې دپنځه پنځوسوشی خرڅولوسره پنځه روپۍ پرېښودل شي، نوبیا جائزدي، دا رعایت دهغې ادارې له پاره دی دکومې ادارې کس چې دمال اخیستلوله پاره راغلی دی، دزیاتو پیسو بیل جوړولوسره زیاتې پیسې هغه له پاره خپل جیب کې اچول دهغه له پاره حرام دي.[۱]

سوال: یوسړی موږته راځي، موږ نه دریټ پوښتنه کوي، موږ ورته ریټ وښایو، هغه وايي چې زه اخیستونکی راولم، په هریوشي باندې به پنځه روپۍ کمیشن راکوئ، داجائزدي اوکه ناجائز؟

جواب: داکس ددکان له طرفه دلال دی اوددلالي اجرت اخلي اود دلالي اجرت اخیستل جائز دي.[۲]

د دلالي اجرت اخیستل

سوال: که چیرې یوکس باندې مشینري، دهغې پارټس وغیره واخلم اود دوکان دارنه کمیشن واخلم، نوایادا ګټه به حلاله وي؟ مثلاً: یوکارخانه دار یاکاروباري سړی دځان سره بوزم او دیوغټ دوکان نه ورته دلس شل زرو روپیومال واخلم اوبیاددوکان دارنه دمال خرڅولو کمیشن په ریټ باندې حاصل کړم، نودابه جائزوي؟

جواب: داددلالي صورت دی[۳] اود دلالي اجرت اخیستل جائزدي.[۴]

---

[۱] الوکیل اذا باع ان یکون امیناً فیما یقبضه من الثمن. (الفقه الحنفی وادلته/۲ / ۱۳۴/ ضمان الوکیل).
ایضاً: فان الوکیل ممن لایثبت له حکم تصرفه وهو الملک فان الوکیل بالشری لایملک المشتری والوکیل بالبیع لایملک الثمن لان الوکیل یملک التصرف من جهة الموکل. (الجوهرة النیرة / ۱ / ۳۰۰/ کتاب الوکالة)_

[۲] وفی الحاوي: سئل محمد بن سلمة عن اجرة السمسار، فقال: ارجوا انه لا باس به وان کان فی الاصل فاسداً لکثرة التعامل وکثیر من هٰذا غیر جائز فجوزوه لحاجة الناس الیه کدخول الحمام. (ردالمحتار/ ۶/ ۶۳/ کتاب الاجارة/ باب الاجارة الفاسدة/ مطلب فی اجرة الدلال/ طبع سعید کراچی)_

[۳] والسمسار اسم لمن یعمل للغیر بالاجرة بیعاً وشراءً. (المبسوط للسرخسي/ ۱۴/ ۱۱۵/ باب السمسار/ طبع دارالمعرفة/ بیروت)_

[۴] قال فی التاترخانیة: وفی الدلال والسمسار یجب اجرالمثل. . . . . وفی الحاوي: سئل عن محمد بن سلمة رحمه الله عن اجرة السمسار فقال: ارجوا انه لا باس به وان کان فی الأصل فاسداً لکثرة التعامل وکثیر من هٰذا غیرجائز، فجوزوه لحاجة الناس الیه.(ردالمحتار/ ۶/ ۶۳/ کتاب الاجارة الفاسدة/ مطلب فی اجرة الدلال)

د موټر د خرڅولو کميشن اخيستل

سوال: زيد د مختلف ډول موټرونو د اخيستلو او د خرڅولو کار کوي، زيد موټر په خپله نه اخلي، بلکې د دواو سړيو په مينځ کې وکيل جوړيږي او ددوی سودا مقرر کوي او د دواړو سړيو نه خپل کيمشن يا معاوضه چې کومه يې مخکې مقرره کړې وي، اخلي، ايا دا معاوضه يا کميشن اخيستل جائز دي او که نه؟

جواب: جائز دي.[1]

د يو مال د خرڅولو دلالي کول او بل دا چې د خپل مال په اخيستلو باندې دلالي کول جائز دي؟

سوال: دچا د مال د خرڅولو له پاره دلالي کولی شي چې تقريبا يونيم فيصده وي اوس که چيرې د چا مال په بل چا باندې خرڅ کړي او په خپله يوازې دلالي اخلي د هغه چانه چې د چا مال وي، ځينې وخت موږ مقرر مال د خپل ځان له پاره اخلو، خود چانه چې مال اخلي د هغه نه هم دلالي اخلو زموږ پيژنګلوي په ډول د دلال دی، ايا په دې مال باندې دلالي اخيستلی شي کوم چې د خپل ځان له پاره وي. ؟

جواب: که چيرې دده مال په بل چا باندې خرڅوئ، نو دده دلالي اخيستل جائز دي که چيرې په خپله يې ړدي، نو دده دلالي اخيستل جائز نه دي.[2]

د کمپنی کميشن اخيستل جائزدي

سوال: دغتوغتوکمپنيو خلک دهغوی دسامان خرڅولونه وروسته کميشن ورکوي، زمايو خلې دوو داسې کسانوسره تعلق راغلی دی، چې ماديوې کمپنۍ شی خرڅ کړ اودهغه په بدله کې د کمپنۍ مالکانوماته کميشن راکړ، تاسوددې سوال جواب دشرعي قانون مطابق راکړئ چې داکميشن جائزدی اوکه ناجائز؟

جواب: جائزدی.[3]

---

[1] واما الدلال فان باع العين بنفسه باذن ربها فاجرته على البائع وان سعى بينهما وباع المالک بنفسه يعتبر العرف. وفى الشامية: فتجب الدلالة على البائع اوالمشترى او عليهما بحسب العرف، جامع الفصولين. (ردالمحتار/ ٤/ ٥٦٠/ کتاب البيوع/ مطلب فساد المتضمن يوجب فساد المتضمن).

[2] واما الدلال فان باع العين بنفسه باذن ربها فاجرته على البائع، وان سعى بينهما وباع المالک بنفسه يعتبر العرف. وفى الشامية: فتجب الدلالة على البائع اوالمشترى او عليهما بحسب العرف. (ردالمحتار/ ٤/ ٥٦٠/ کتاب البيوع).

[3] اجارة السمسار والمنادى والحمامى والصکاک وما لا يقدر فيه الوقت...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

د اداري د مشر په سامان اخيستلو باندي کميشن ورکول

سوال: آپ کے مسائل اوران کاحل: په عنوان باندې د کمپنۍ د کميشن باره کې يوسوال چاپ شوی و، هغه کې داليکل شوي و، چې غتې غتې کمپنۍ دخپل شي په خرڅولو باندې کميشن ورکوي، دهغه په جواب کې تاسو فرمايلي و، چې جائزدي، ستاسودا جواب خودې لحاظ سره صحيح دی که چيرې يوه کمپنۍ دخپل قانون او اصولو مطابق داشرط ږدي ياکميشن باندې خپل ستړور خلاصوي، لکه داوروډپيووغيره، يادسروس يابا ټا بوټانوستړوراوداسې نور خودجواب ډير مختصروالي له وجې خلک په غلط فهمي کې مبتلاشي، ځکه که چيرې تاسو غور وکړئ، نوسوال ډيرزيات پيچيده دی اودې سره دوضاحت کولوقابل هم دی، دې سوال کې داسې کميشن هم راځي کوم چې مثلاً ددوايانوکمپنۍ دخپل ايجنټ په ذريعه باندې ډاکټرانوته قيمتي سيمپلې (sample) يعنې نمونې دتحفې په ډول ورکوي اومعامله دې حده پورې هغه کې داخل شي چې مخکې ورځوکې دامريکي جاز جوړونکې کمپنۍ دپاکستان با اختيارخلکوباندې دجازونوخرڅولوله پاره شپاړس لکه ډالرې دکميشن په ډول ورکړې، دا عام دستوردی چې سرکاري دفترونو، کالجونو، يونيورسټيو(پوهنتونو) اوسکولونو له پاره چې کوم سامان اخيستل کيږي هغه کې اخيستونکي له پاره کميشن ورکول کيږي اصولي طور باندې دغه کميشن دحکومت ياهغه مدکې لګول پکاردي دکوم شي له پاره چې پيسې لګول کيږي، خوعام ډول باندې اختيارمندکسانودهغه دايجنټانوجيب ته لاړې شي، ديني لحاظ سره ددې جواب ډيرزيات اهم دی اوستاسومقام هم اوچت دی، له دې وجې ويره ده چې بدذهن والاخلک ستاسوفتوا ناجائز ډول باندې استعمال نه کړي، نوزمادناقص خيال مطابق ددې خبرې وضاحت ضروري دی چې عوام الناس ته صحيح صورت حال معلوم شي.

جواب: دخپل سوالونوجواب باندې پوهيدونه مخکې په يواصل باندې ځان پوه کړئ، هغه داچې يوه کمپنۍ مال تياروي اوهغوی دخپل مال خرڅولوله پاره څه خلک وکيلان ياايجنټان مقررکړي، کوم کس چې دهغې کمپنۍ دمال خرڅولوله پاره وکيل ياايجنټ وي دهغې کمپنۍ دمقررشويو شرطونومطابق کميشن اومعاوضې وصول کولوحق دار وي. [1]

ددې په مقابله کې يوبل کس دی، چې هغه ديوې ادارې نوکردی اوهغه دخپلې ادارې له پاره مال اخيستل غواړي، هغه دخرڅونکې کمپنۍ نمائنده نه دی، بلکې داخيستونکې

بقيه د تيرمخ]. ولا العمل تجوز لما كان للناس به حاجة ويطيب الأجر المأخوذ لو قدر اجر المثل. (شامي/٦/ ٤٧/ باب اجارة الفاسدة). ايضا: واما الدلال فان باع العين بنفسه باذن ربها فاجرته على البائع وان سعى بينهما وباع المالک بنفسه يعتبر العرف. (ردالمحتار/ ٤/ ٥٦٠/ كتاب البيوع) ايضاً:قال فى التاترخانية: وفى الدلال والسمسار يجب اجرالمثل. (ردالمحتار/ ٦/ ٦٣/ مطلب فى اجرة الدلال)_

[1] ايضاً)_

اداري وکیل اونمائنده دی، له دې وجې هغه له پاره دکمپنۍ نه کمیشن اخیستل جائزنه دي، بلکې دکمپنۍ له طرف نه چې هغه ته څومره رعایت (دکمیشن په شکل) کې ورکول کیږي، هغه دهغې اداري حق دی دکومې اداري چې دی وکیل یانمائنده دی اومال اخیستلوله پاره راغلی دی.

کله چې دې اصل باندې ښه پوه شئ، بیاغور وکړئ چې ماکومه مسئله لیکلې وه چې دخرڅونکې کمپنۍ نه کمیشن اخیستل جائزدي، دادهغو خلکوباره کې ده کوم چې دکمپنۍ له طرف نه وکیل او نمائنده وي دمال خرڅولوله پاره، هغه لکه ددغې کمپنۍ نوکردی اودهغه له پاره دهغې کمپنۍ نه اجرت اخیستل جائزدي.[1]

ددې په مقابله کې سرکاري نوکران اووزیران اوافسران، د سرکاري ادارو له پاره چې کوم مال اخلي هغوی دخرڅونکې کمپنۍ وکیلان نه وي، بلکې هغوی سرکاري وکیلان اونمائندګان وي، له دې وجې سرکاري نوکران، چې دسرکاري ادارو له پاره کوم سامان اخلي هغه چې دکمپنۍ په کوم قیمت باندې ملاوشي، هغومره قیمت باندې هغه محکمې ته ورکول ضروري دي اودکمپنۍ له طرف نه چې کوم رعایت یاکمیشن ورکول کیږي، دهغې دسرکاري نوکرانو اوافسرانو، یا وزیرانو هضمول شرعي ډول باندې غبن اوخیانت دی، له دې وجې دهغوی دخپلواداروله پاره اخیستل شوي شي باندې کمیشن اخیستل اوپخپله باندې همضول جائزنه دي، بلکې قومي خزانه کې خیانت دی اوحرام دی.[2]

دکمیشن له پاره دروغ ویل

سوال: دکمیشن کاروبارمثلاً: دجامو اوکورونو دلالي کول څنګه دي؟ یادساتل پکاردي چې دې کې لږ ډیردروغ هم ویل کیږي، ځکه چې دې کې نقص پټول وي اوخوبي ورته دخپل حدنه زیات بیانول وي.

جواب: دلالي جائزده[3] اودروغ اودوکه په یوشي کې هم جائزنه دي اودیوعیب لرونکي شي

---

[1] اجارة السمسار والمنادى والحمامى والصكاک وما لا يقدر فيه الوقت ولا العمل تجوز لما كان للناس به حاجة ويطيب الأجر المأخوذ لو قدر اجر المثل. (ردالمحتار/٦/ ٤٧/ باب الاجارة الفاسدة). ايضاً: فتجب الدلالة على البائع اوالمشترى او عليهما بحسب العرف. (ردالمحتار/ ٤/ ٥٦٠/ كتاب البيوع)۔

[2] يٰايهاالذين آمنوا لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل. بما لم تبحه الشريعة من نحو السرقة، والخيانة، والغصب، والقمار، وعقود الربا. (التفسير النسفي/١/ ٣٥١). ايضاً: الوكيل اذا باع ان يكون اميناً فيما يقبضه من الثمن. (الفقه الحنفى وادلته/٢/١٣٤/ ضمان الوكيل). ايضاً: الوكيل ممن لايثبت له حكم تصرفه وهو الملک فان الوكيل بالشرى لايملک المشترى والوكيل بالبيع لايملک الثمن. . . . . لان الوكيل يملک التصرف من جهة الموكل. (الجوهرة النيرة/ ١ / ٣٠٠/ كتاب الوكالة)۔

[3] فتجب الدلالة على البائع اوالمشترى او عليهما بحسب العرف. (ردالمحتار/ ٤/ ٥٦٠/ كتاب البيوع)۔

دې ويلو سره خرڅول هم جائزنه دي چې دې کې هيڅ عيب نه شته. [۱]

ملک نه بهر پيسو ليږلو باندې کميشن اخيستل

سوال: که چيرې له يوسړي نه بهرته پيسې ليږلوله پاره شپاړس زره واخيستل شي، اخيستونکی مخکې ايجنټ ته څوارلس زره روپۍ ورکړي اوسړی لاړشي، اوس دوه زره روپۍ په مينځ کې کارکونکي له پاره حلالې دي اوکه نه؟

جواب: که چيرې دغه دوه زره روپۍ هغه دمحنت کولوله وجې اجرت اخيستې وي، نوجائزدي. [۲]

اسټورکيپر له پاره د مال کميشن اخيستل جائز نه دي

سوال: زه يوې فيکټري کې دسټورکيپرپه حيث نوکر يم، موږ ته چې کوم مال راځي، يعنې کوم شی چې دفيکټرۍ له پاره راځي دهغه اخيستل اوخرڅول زموږ سيټه يعنې دکمپنۍ مالک کوي، ريټ وغيره دمال سپلائي کونکي سره پخپله باندې مقرروي، زما کاريوازې دا وي چې کله مال فيکټري ته راشي، نوهغه چيک کړم چې صحيح دی اوکه نه؟ياوزن يې کم نه وي؟ زه هغه دچيک کولونه وروسته وصول کړم مال هم صحيح وي اووزن يې هم سهي وي، خومال سپلايي کونکي ماته ديونګ په حساب باندې پنځه روپۍ کميشن راکوي، هغوی وايي چې موږ تولوته ورکوو، زه دهغوی نه نه غواړم اوماهغوی ته داخبره هم کړې ده که چيرې دمال وزن کم و يامال خراب و، نوزه به يې واپس کوم اوکه چيرې سيټيانوويل چې دهغوی نه مال راوغواړه، نوبيابه تاسونه راغواړم،که نه، نه، که ريټ کې فرق راشي، نوزه به دکمپنۍ مالکانوته خبرورکوم، که هغوی ووايي چې دمال ارډر ورکړه، نو ارډر به ورکوم،که نه، مال به دنورچانه راغواړم، خودفيکټرۍ مالکانوته پته نه شته چې زموږ سټورکيپر دهغوی نه کميشن اخلي، عرض دادی چې تاسو ووايئ چې زماله پاره دا جائزدي اوکه حرام؟

جواب: دهغو خلکوتاسره څه خپلولي خونه ده چې تاته تحفه درکړي اونه ته دهغوی پيرزاده يئ چې ستاپه خدمت کې هديه وړاندې کړي، اوس درشوت نه پرته نورڅه کيدای شي؟ له دې وجې تاله پاره دغه کميشن اخيستل جائزنه دي. [۳]

---

[۱] لا يحل كتمان العيب فى مبيع او ثمن لأن الغش حرام........اذا باع سلعة معيبة عليه البيان. . . . . الخ. (فتاوىٰ شامي/٥/ ٤٧/ باب خيار العيب)_

[۲] اجارة السمسار والمنادى والحمامى والصكاك وما لا يقدر فيه الوقت ولا العمل تجوز لما كان للناس به حاجة. (ردالمحتار/٦/ ٤٧/ كتاب الاجارة/ طبع ايچ ايم سعيد)_

[۳] وفى الكشاف المصطلحات الرشوة لغة ما يتوصل به الى الحاجة بالمضايقة...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

د کارکولو کمیشن اخیستل

سوال: زما يوه ملګرى چې هغه د خلکوله پاره په جامو باندې کار کوي، کارهغه په نورو خلکو باندې ارزان کوي او پيسې ډيرې اخلي، په چا باندې چې کار کوي هغوی ته پوره پيسې ور کوي او پاتې پيسې پخپله واخلي، دوکان داران هم داسې کوي، دا پيسې د هغوی له پاره جائز دي او که ناجائز؟

جواب: که چيرې دواړو طرفونه پيسې مقررې شي، نو بيا جائز دي.[۱]

د پان راکوځولو او د نيلام کولو کميشن اخيستل

سوال: زه د پان په منډۍ کې کار کوم، د موټرو نه پان راکوځول او دې ته په ترتيب سره کينښودل او دا رنګه د هر قسمه خيال کول، نيلام کول، دا ټول په منډۍ کې زموږه زمداري ده، که چيرې د چا مال په منډۍ کې غائب شي، نو ددې زمدار هم موږ يو، د دومره زمدارو د سنبالولو په بدله کې موږ د يو کيلو پان په بدله کې څلور روپۍ مزدوري (کميشن)اخلو، چې په دې کې د مالک خوشالي هم شامله ده، که چيرې د يو مال لاټ وړوکى وي، نو موږ په دې باندې کميشن نه اخلو، که چيرې موږ خپله مزدوري نه اخلو، نو بله هيڅ ذريعه نه شته، ما ته هره ورځ زما د کار چې کوم اجرت ملاويږي، نو ايا زما له پاره حلال دى؟

جواب: تاسو ته چې کوم اجرت ملاويږي هغه د ستا د کار معاوضه ده له دې وجې ددې اخيستل د ستا له پاره حلال دي، [۲] خو په مال کې خيانت مه کوه.

ايا د فيکټرې د پُرزو په اخيستلو يا جوړولو کې ملازم کميشن اخيستى شي؟

سوال: زيد په يوې فکټرۍ کې ملازمت کوي او په دې فيکټرۍ کې د مشينانو پرزې چې روزانه په ډير تعداد سره خرابيږي دې ته په مختلف ورکشاپ باندې سمول کيږي يا اخيستل

بقيه دتيرمخ]بان تصنع له شيئاً ليصنع لک شيئاً آخر.(مجموعة قواعد الفقه/۳۰۷/ طبع صدف پبلشرز کراچی)

[۱] اجارة السمسار والمنادى والحمامى والصکاک وما لا يقدر فيه الوقت ولا العمل تجوز لما کان للناس به حاجة ويطيب الأجر المأخوذ لو قدر اجر المثل. (ردالمحتار/٦/ ٤٧/ اول باب الاجارة الفاسدة). ايضاً: والسمسار اسم لمن يعمل للغير بالاجرة بيعاً وشراءً. (المبسوط للسرخسي/ ١٤/ ١١٥/ باب السمسار). ايضاً: قال فى التاترخانية: وفى الدلال والسمسار يجب اجر المثل. (ردالمحتار/ ٦/ ٦٣ / مطلب فى اجرة الدلال)

[۲] الاجارة هى تمليک نفع مقصود من العين بعوض. (درمختار/ ٥/ ٢). فان کانت مأجورة عادة کتوکيل المحامين وسماسرة البيع والشراء لزم اجر المثل ويدفعه احد العاقدين بحسب العرف. (الفقه الاسلامى وادلته/ ٤/ ١٥١/ الوکالة بأجر). ايضاً: الاجارة على الاعمال: هى التى تعقد على عمل معلوم کبناء وخياطة قميص وحمل الیٰ موضع معين وصباغة ثوب واصلاح حذاء ونحوه. (الفقه الاسلامى وادلته/ ٤/ ٧٦٦/ احکام الاجارة على الاعمال).

کیږي دا ددې زمداري ده، هغه چې د کوم ورکشاپونو باندې سمیږي یا اخیستل کیږي د دوی نه د اخیستلو یا د سمولو کمیشن اخیستل کیږي،ځکه چې د یوشان کار کولو ډیرې کارخانې دي که چیرې هغه کارخانې والاد کمیشن نه انکار کوي، نوهغه شی په یو بلې کارخانې باندې د کمیشن په بنیاد باندې جوړوي، لهذا کارخانې والا پوهیږي چې که چیرې موږ کمیشن نه ورکوو، نو هغه (زید)به یې په بل چا باندې جوړ کړي، لهذا په خوشالي باندې کمیشن ورکوي، بلکې ځینې خو په خپله پیشکش کوي، دا رنګه هغه د خپلې تنخوا نه پرته په زرګونو روپۍ جوړه وي، که چیرې ده ته وویل شي چې کمیشن مه اخله، نو هغه دا دلیل وړاندې کوي چې که چیرې یوه پرزه په مارکیټ کې په ۳ روپۍ باندې ده، نو زه فیکټرې والاته یوازې په ۳ روپۍ ورکوم کارخانې والا بل هم د ۳روپیو په حساب سره راکوي، خود رقم په اداء کیدو کې دوه روپۍ او پنځه اویا روپۍ اخلي، رقم هم هغه اداء کوي، د فیکټرې مالک ده ته د کمیشن د اخیستلو هدایت نه دی کړی او که چیرې مالک ته دا معلومه شي، نو هغه کمیشن اخلي. نو هغه به دې د نوکرې نه وباسي، مګر ددې خبرې یقین دی چې مالک ته سل فیصده اندازه ده چې که هغه کمیشن اخلي، خو داسې یې نه نیسي چې ده ته معلوم وي څه هم چې په دې نصب باندې کیږي، دی یې کوي، لهذا دا معلوم دي چې که چیرې زه بل ملازم وساتم، نو هغه به هم دا کار کوي، تاسو د اسلام په خاطر دا ووایئ چې دده دا پیسې حلالې دي یا حرامې؟

جواب: د کارخانې ملازم د کارخانې نمائنده دی، هغه به کار هم د کارخانې د ملازم و د نمائنده په حیث سره کوي، له دې وجې چې ده ته کوم رعایت ملاویږي هغه هم دده نه دی. بلکې د کارخانې دی له دې وجې د ملازم کمیشن وصولول جائز نه دي، بلکې خیانت او بد دیانتي ده [۱] په حق او حلال کټلو کې برکت وي او د حرامو په کټلو په کټلو کې خو خوشنمائي وي مګر دا هغه زهر دي چې دننه دننه سرایت کوي او اخر ددې سړي دنیا او اخرت دواړه خراب وي.

د ډرائیونګ چالان شوي لائسنس د ازادولو په باره کې دلالي کول

سوال: یو بروکر چالان شوي ډرائیونګ لائسنس د مختلفو کورټو نه راوړي، د ډرائیورانو نه که چیرې هغه اتیا روپۍ اخلي، نو په کورټ کې دیرش څلویښت روپۍ ورکوي او لائسنس ازاده وي او پاتې دده شوې، ایا دا کاروبار جائز دی او که نه؟

جواب: د حرام ګټلو او د خوړلو چې کومې طریقې کوم ځای جاري دي دا هم د هغه نه دي. هرې محکمې خپل دلالان پریښې وي او هغه د خلکو نه فیس وصول کړي د افسرانو برخه اداء کوي. ترکومې پورې چې د مسئلې تعلق دی، نو که ته یو سړی د کار کولو له پاره وکیل مقرر کړې.

---

[۱] المال الذی قبضه الوکیل بالبیع والشراء وایفاء الدینواستیفائه، والمال الذی قبضه الوکیل بقبض العین بحسب وکالته هو فی الحکم الودیعة بیدالوکیل. (شرح المجلة لسلیم رستم باز/ ۷۸۴).

نو ددې اجرت جائز دی.[1]

د سرکاري افسرا نو مقررشوی کميشن اخيستل

سوال: يوسړی که په سرکاري يا غيرسرکاري اعلی عهدې باندې وي او دده ته مقرره شوې تنخوا هم ملاويږي، خوله دې سره سره د روپيو او د پيسو لين دين په کولو باندې فکس کميشن هم اخلي چې هغه دده د تنخوانه هم زياتې وي او په قانون کې داسې قسمه روپۍ اخيستلو څه جواز هم نه وي او ددې محکمې ټول په ټوله افسران دا کميشن جائز ګڼي او د هر يو افسر دده د عهدې په لحاظ سره د کميشن رقم هم مقرر کړی دی چې هغه دا سړی مجبورا اخلي او دذې سړي د وينا مطابق ددې سره د اخيستلو نه پرته هيڅ خلاصی نه شته ، نو ايا دا روپۍ دده له پاره حلالې دي يا حرامې؟

او دده چې کوم خاندان دی ددوی له پاره دا مال څنګه دی؟ حالانکې هغه په زړه کې هم بد ګڼي او په ژبې سره هم (په حکمت سره)پوهوي او ددوی د دوې سړي نه پرته بل څه د امدن ذريعه نه وي، بنځه کې دی پريږدي، نو بل خوا نه شي تللی او بچي يې اوس واړه دي او سبق وايي، يعنې لا اوس په خپلو پښو نه دي ولاړ، نو دوی ته د پلار دا مال جائز دی يا ناجائز؟ که چيرې ناجائز وي، نود قرآن او دحديث په رڼا کې څه داسې حل بيان کړئ چې هغه د کور والو له پاره دعمل قابل وي.

جواب: سرکاري افسران د خپلو تنخواګانو نه پرته کوم کميشن چې اخلي دا شرعا حرام دی[2] د مرګ نه وروسته به د دوی له پاره دا روپۍ پوره برابرول پکاروي، حالانکې ورسره به هيڅ نه وي، دلته خو د حساب نه وتلی شي، خود الله له طرف نه چې کله حساب وي اوزموږ د ټولو به وي ددينه هيڅوک نه شي بچ کيدلی، پاتې شو دده بنځه او ماشومان نودا روپۍ ددوی له پاره هم حرامې دي، د بنځې کيدو له وجې ، يا د بچيو د وړکوالي په اعتبار سره، يا ددوی د تعليم حاصلولو په اعتبار سره د چا له پاره حرامې روپۍ نه حلاليږي، د کومو خلکو نه چې کميشن اخلي ددوی حق خوري او دا به د قبر او د حشر کې په خيټه کښې د اوور سکروټې جوړيږي [3]

---

[1] تصح الوكالة باجر وبغيراجر،لان النبي صلى الله عليه وسلم كان يبعث عماله لقبض الصدقات، ويجعل لهم عمولة،فاذا تمت الوكالة باجر لزم العقد ويكون للوكيل حكم الاجير(الفقه الاسلامي وادلته/٤/١٥١/تعريف الوكالة)

[2] (يٰا ايهاالذين آمنوا لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل). بما لم تبحه الشريعة من نحو السرقة، والخيانة، والغصب، والقمار، وعقود الربا. (تفسير نسفي/١/ ٣٥١). وفى الكشاف المصطلحات الرشوة لغة ما يتوصل به الى الحاجة بالمضايقة بان تصنع له شيأاً ليصنع لک شيأاً آخر. (قواعد الفقه/ ٣٠٧).

[3] ان الذين يأكلون اموال اليتامٰى ظلماً انما يأكلون فى بطونهم ناراً ويصلون سعيراً. (النساء: ١٠). ايضاً: عن جابرؓ قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يدخل الجنة لحم نبت من السحت، وكل لحم نبت من السحت كانت النار اولى به.رواه احمد والدارمى والبيهقى. (مشكوٰة/٢٤٢/ باب الكسب وطلب الحلال)

الله تعالی دې زموږ سرکاري افسران ددې بلا نه محفوظ کړي، حلال امدني که چیرې لږ وي، نو په دې کې به برکت وي او حرامه ګټه که زیاته وي، خو په دې کې برکت نه وي، دنیا خو هم په خپل ځان وبال دی او د اخرت خبره خو مې پاس لیکلې ده.

❖ وراثت ❖

[د وارثانو د تقسیم قانون او عامې مسئلې]

....

وارث د وراثت نه محرومول

سوال: رسول الله ﷺ فرمایلي دي چې: څوک چې خپل وارث د خپل میراث نه محروم کړي، نو الله تعالی به د قیامت په ورځ هغه د جنت د میراث نه محروم کړي. (ابن ماجه)

پورته ذکرشوي حدیث کې چې الله تعالی کوم قانون جوړ کړی دی، هغه نه بدلیدونکی دی، او د هغه ماتونکی د کفر کارکوي، موږ اکثر داسې مثالونه لیدلي دي چې پلار په خپل اولاد کې دیونه خفه شي او هغه د وراثت نه محروم کړي اوس زموږ په ذهن کې د پورته ذکرشوي حدیث مفهوم هم دی او دا خبره هم ده چې ماسره څه دي هغه زما خوښه ده چې چاته یې ورکړم، اوس دالله تعالی ددې نه ختمیدونکې فیصلې نه څه مطلب اخیستل پکاردي؟ دې ناقص عقل لرونکي ته د تشریح سره جواب بیان کړئ!

جواب: یو شرعي وراث محرومول دادي چې وصیت وکړل شي چې زما د مرګ نه وروسته به فلانکی کس وارث نه وي، څه ته چې عام طور باندې عاق نامه ویل کیږي، داسې وصیت حرام او ناجائز دی، او شرعي طورباندې د اعتبار قابل نه دی، کوم کس چې عاق کړل شوی وي هغه به بیا هم وارث وي.[1]

نافرمانه اولاد د جایداد نه محرومول یا کمه برخه ورکول

سوال: دیو موږ پلار درې زامن دي، درې واړو کې یو هلک په خپل ژوند کې د موږ پلار سره بنه سلوک وکړ او موږ پلار د هغه نه خوشحاله دي، او پاتې دواړو کې یو تعلیم حاصلوي، او کوم چې

[1] قال الله تعالي: "یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین". (النساء/ ۱۱) عن انس بن مالک: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: من فرض من میراث وارثه قطع الله میراثه من الجنة یوم القیامة. (سنن ابن ماجة/ باب الحیف فی الوصیة/ ۱۹۴/ باب الوصایا). وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم: من قطع میراث وارثه قطع الله میراثه من الجنة. (مشکوٰة/ ۲۶۶). وکل من وقف عليٰ جور فی الوصیة من جهة الخطاء او العمد ردها الی العدل، کمن اوصٰی بالزیادة علی الثلث، او اوصٰی بحرمان احدٍ من الورثة من المیراث وغیره. (احکام القرآن للتهانوي/ ۱/ ۱۶۲)_

مشر دی هغه اوسه پورې خپل مورپلار، مورپلارنه دي ګڼلي، هغوی ټول یوکورکې اوسيږي، پلاراوس جايدادتقسيمول غواړي، مولانا صاحب! تاسودقران اوحديث په رڼاکې فيصله وکړئ چې آيا پلار هغه هلک ته دجايدادزياته برخه ورکولی شي کوم چې مورپلارسره ښه سلوک کړی وي؟ آيا هغه داسې کولی شي يايې درې واړوباندې برابرتقسيم کړي؟ تاسودې باره کې فيصله وکړئ، چې زه څه فيصله وکړای شم.

جواب: کوموهلکانوچې مورپلار، خپل مورپلارنه دي ګڼلي، هغوی خپل آخرت خراب کړ اوددې سزابه ورته دې دنياکې هم ملاويږي[۱] خو مورپلارته دااجازه نه شته چې هغوی خپل اولادکې يو د جايدادنه محروم کړي، ټول برابرساتل پکاردي،که نه، مورپلاربه هم خپل آخرت خراب کړي.[۲]

د نافرمانه زوی سره پلار د خپل جايداد باره کې څه وکړي؟

سوال: محموددخپل پلاريوزوی دی، اوهغه دخپلوبچيواوښځې سره دډيروخت نه دپلارپه کورکې اوسيږي، محمودپابندي سره لمونځ اوروژې نه نيسي، درمضان شريف روژې له څه شرعي عذر پرته نيسي، ښه کافي تنخوا باندې نوکردی، دپلار هيڅ خدمت هم نه کوي، دپلار او زوی خوراک څښاک جدادی، بلکې څه حدپورې دپلارنه دجداژوندتيرولونظريه لري، کور کې زياتروخت دټيلي ويژن اوريډيوپه رنګينوکې مصروف وي، بوډاپلارپه خپل کورکې د ګانو بجانو او ناجائز شيانوشوق نه لري، په دې وجه باندې يوبوج جوړ شوی دی، پلاريې ددرې ځلورو نورو کورونو مالک دی، هغه سره دافکردی چې دپلارنه وروسته به هم داهلک وارث وي، دمخکې او اوسني حالاتونه ددې خبرې اندازه کيږي چې دپلارورا ثت ملاويدونه وروسته د محمود بې ديني، اوحرام کارونه اومشغلې نورې هم زياتې شي، شرعي طورباندې پلارته څه کول پکاردي، چې په حشرکې ترې نه پوښتنه ونه شي اوخپل آخرت يې هم صحيح شي؟

جواب: څومره چې کيدای شي په خپل ژوندکې دې صدقې اوخيرات کوي، اوکه چېرې هلک ددين لارپريږدي، نوپلاربه يې ددې ذمه دارنه وي، ددې ګناه دهغه په خپله مرۍ وي.[۳]

---

[۱] قال الله تعالي: وقضٰی ربک الا تعبدوا الا آياه وباالوالدين احساناً اما يبلغن عندک الکبر احدهما او کلاهما فلا تقلهما اف ولا تنهرهما وقل لهما قولاً کريما. واخفض لهما جناح الذل من الرحمة وقل رب ارحمهما کما ربيٰنی صغيراً. (بنی اسرائيل: ۲۳، ۲٤). عن عبد الرحمٰن بن ابی بکرة عن ابيه قال: قال رسول الله صلی الله عليه وسلم: الا احدثکم باکبر الکبائر؟ قالوا: بلی يا رسول الله! قال: الأشراک بالله وعقوق الوالدين. الحديث. (الترمذي/ ۲/ ۱۲)

[۲] عن انس بن مالک رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله عليه وسلم: من فرض من ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة. (سنن ابن ماجة/ ۱۹٤/ مشکوٰة/ ۲٦٦/ باب الوصايا)_

[۳] وان ليس للانسان الا ماسعٰی، وان سعيه سوف يریٰ. (نجم). (ولا تزر وازرة وزر اخریٰ) (نجم)_

د مور پلار يو وارث ته زياته برخه ورکول

سوال: څنګه چې د شريعت د قانون مطابق هلک د دوو برخو او انجيلۍ د يوې برخې حقدار دي، دې نه پرته په خپل جايداد کې نيمه يا دريمه برخه يو يا دوه بچيو ته وصيت کولی شي؟

سوال: ۲: آيا د نورو وارثانو، حق دارو او اولاد نه به شهادت اخيستل وي، چې د رحلت نه وروسته څه قسمه جنګ جګړه ونه شي؟ څکه چې د هبه يا وصيت اطلاق د مرګ نه وروسته کيږي.

سوال: ۳: آيا اولاد ته امتيازي حيثيت ورکولو سره د هبې يا وصيت په ذريعه باندې هغه ته زيات حق ورکول جائز دي؟ يا د عاق کولو اجازه خوشته؟

جواب: ۱: د وارث د پاره وصيت نه وي، که چا وصيت وکړ چې زما اولاد کې فلانکي ته دومره برخه ورکړئ، نو دا وصيت باطل دی[۱]، او که چرې ټول وراثان عاقل او بالغ وو او هغوی په خپله خوشحالي باندې دومره برخه زياته ورکول غواړي نو ورکول کيږي.[۲]

جواب: ۲: هبه په ژوند کې کيږي، د هبه د مکمل کيدو شرط دا دې چې کوم شی هبه شوی وي، هغه موهوب له (چا ته چې هبه شوې وي) حواله کړل شي او هغه د ملکيت قبضه ورکړل شي[۳]، ترڅو پورې چې قبضه نه وي ورکړل شوې، هغه شی د هبه کونکي په ملکيت کې وي، او که چېرې د غه دوران کې هغه مړ شو، نو هغه شی به هم په ميراث کې شامل شي، او موهوب له ته به نه ملاويږي.[۴]

جواب: ۳: يو بچي ته امتيازي حيثيت ورکولو سره يو شی هبه کول د څه خاص ضرورت په وجه باندې مثلاً که هغه معذوروي يا ډير ضرورت مند او محتاج وي، بيا جائز دی، که نه، جائز نه دی، څکه د دې په وجه باندې د نورو حق نه اداکيږي[۵]. حديث شريف کې له ظلم او زياتي څخه

---

[۱] عن ابی امامة الباهلی قال: سمعت رسول الله صلی الله عليه وسلم يقول فی خطبة عام حجة الوداع: ان الله تبارک وتعالیٰ قداعطی کل ذی حق حقه،فلا وصية لوارث. الحديث.(جامع الترمذي/ ۲/ ۳۳/ باب ماجاء لا وصية لوارث)

[۲] ولا تجوز الوصية للوارث عندنا الا ان يجيزها الورثة وهم کبار. (فتاویٰ عالمگيرية / ٦/ ۹۰)_

[۳] وفی الهداية: وتصح بالايجاب والقبول والقبض.........والقبض لا بد منه لثبوت الملک. (هداية / ۳/ ۲۸۱/ کتاب الهبة). قال فی فتح القدير: لا يملکه الموهوب له الا بالقبول والقبض. (۷/ ٤۸۰) قال فی الشامي: تصح بقبض بلا اذن فی المجلس. (٦/ ٦۹۰/ کتاب الوصايا)_

[٤] ايضاً پورتنۍ حواله)_

[٥] ولو وهب رجل شيئاً لأولاده فی الصحة واراد تفضيل البعض علی البعض فی ذالک لا رواية لهٰذا فی الاصل عن اصحابنا وروی عن ابی حنيفة رحمه الله تعالیٰ انه لا بأس به اذاکان المتفضل لزيادة فضل له فی الدين وان کانا سوآء يکره وروی المعلی عن ابی يوسف رحمه الله انه لابأس به اذا لم يقصد به الاضرار وان قصد به الاضرار سوی بينهم يعطی الابنة مثل ما يعطی الابن وعليه الفتویٰ هٰکذا فی فتاویٰ قاضيخان. (الهندية/ ٤/ ۳۹۱/ کتاب الهبة)_

تعبير شوی دی[1] اولاد کې څوک عاق کول شرعي طور باندې عاق کیدای نه شي، بلکې هغه ته به د هغه شرعي برخه ملاویږي.[2]

که چېرې یو وارث ته په ژوند باندې ټول جایداد ورکړې نو عدالت ته د تصرف اختیار حاصل دی

سوال: یومسلمان دجایدادمالک خپل آخري وخت کې خپل لس بچوکې صرف یوبچي ته خپل جایدادخرڅولونه پس پیسې حواله کړې چې پخپله یې وخوره چې بیاوروسته په کې تقسیم نه وي، هغه اولاد کې کونډې لونه هم شاملې دي، آیا اسلامي عدالت کې دقانون مطابق، اخلاقاً نه، دجایدادا پیسې واپس کیدای شي؟

جواب: که چرې هغه داتصرف په خپل ژوند کې کړی و، نوقانوني طورباندې نافذ دی[3].
او عدالت ددې تصرف دماتولوحق لري.[4]

د مرګ نه وروسته زیات شوی مال به هم تقسیمیږي

سوال: آیادمرحوم یوازې هغه ځاروي به تقسیمیږي کوم چې دهغه دوفات په وخت کې موجود وو، یا وروسته چې پکې کومه اضافه شوې ده اودتقسیم په وخت کې چې کوم موجود دي، هغو کې به هم دټولوبرخې وي؟

جواب: دمرحوم په مال کې چې دمرګ نه وروسته کومه اضافه شوې ده، هغه به هم د دستور مطابق تقسیمیږي.

د پلار په وراثت کې د لونو برخه هم ده

سوال: مورپلارچې خپل میراث کې کوم مال پریږدي، هغه کې دورونواوخویندوڅه قانوني حق جوړیږي؟ اویورورد پلارپه کورکې اوسیږي، ورونه وایي چې دپلارپه وراثت کې دخویندوبرخه

---

[1]]عن النعمان بن بشير رضي الله عنه ان اباه اتى به الیٰ رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: انی نحلت ابنی هٰذا غلاماً، فقال: اکل ولدک نحلت مثله؟ قال: لا! قال: فارجعه. . . . . وفی رواية انه قال: لا اشهد على جور. متفق عليه. (مشکوٰة/ ۲۶۰/ کتاب الهبة/ طبع قدیمی کتب خانه)_

[2]] من قطع ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة. (مشکوٰة/ ۲۶۶). وکل من وقف علیٰ جور فی الوصية من جهة الخطاء او العمد ردها الى العدل، کمن اوصٰی بالزيادة على الثلث، او اوصٰی بحرمان احدٍ من الورثة من الميراث وغيره. (احكام القرآن للتهانوي/ ۱/ ۱۶۲)_

[3]]رجل وهب فی صحته كل المال للولد جاز فی القضاء، ويكن آثماً فيما صنع كذا فی فتاویٰ قاضیخان. (فتاویٰ عالمگیري/ ٤/ ۳۹۱/ کتاب الهبة/ الباب السادس/ ایضاً: البحرالرائق/ ۷/ ۲۸۸)_

[4]] ایضاً اوګورئ تیره شوې حواله(من قطع ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة. . الخ)_

نه شته. دقران دحکمونواواحادیثوپه حواله باندې جواب راکړئ چې خور د ورونوخلاف قانوني کاروایي کولی شي؟

جواب: قران کریم کې خود ورونوسره دخویندوبرخه هم(دورور په نیمایي) ټاکل شوې ده[1] هغه کوم خلک دي چې هغوی دقران کریم ددې صفا اوښکاره حکم خلاف وایي. چې دپلارپه میراث کې دخویندو (یعنی دپلاردلونو) برخه نه شته؟

بل ملک کې د اوسیدونکي لورهم د پلارپه میراث کې برخه شته

سوال: زما خسر مړشوی دی، دهغه په وارثانوکې کونده، درې زامن چې هغوی کې یومړشوی دی، اوشپږلونه پریښې دي، هغو کې یوه لورهندوستان کې اوسیږي، دمرحوم جایدادبه څنګه تقسیمیږي؟ ایاهندوستانۍ انجیلۍ به هم دپاکستاني وراثت حق داره وي؟ اوکه نه وي، نودهغې برخه کټ کیدونه وروسته به څومره برخه جوړیږي؟ یعنې دکونډې، هلکانو او جینکو جدا جدا برخه.

جواب: تاسودانه دي لیکلی چې دمرحوم کوم زوی مړشوی دی، هغه د پلار دمړکیدونه مخکې مړشوی دی اوکه وروسته؟په هرحال که چرې مخکې مړشوی وي، نودمرحوم میراث به(دقرض اداکولو اود وصیت دنافذکیدونه وروسته) په اتیا(۸۰)برخو تقسیم شي، کومه هندوستانۍ انجیلۍ چې ده، هغه هم دوراثت حق داره ده[2]، اوکوم هلک چې دپلارپه ژوند کې مړشوی وي، هغه حق دارنه دی اوکه چرې هغه هلک دپلاردوفات نه پس مړشوی وي، نو میراث به په (۹۶)برخو تقسیم شي، دولس برخې دکونډې، څوارلس څوارلس برخې ددرې وارو هلکانو، اواووه اووه برخې دجینکو، دمرحوم هلک برخه به دهغه په وارثانوکې تقسیم شي.

په یوځای اوسیدونکو کې که یو کس مکان جوړ کړي، نومکان به د چا وي؟

سوال: زما د والد دوه واړه ورونه دي، درې ورونه خو د شروع نه یوځای اوسیدل، زموږ مشر تره د ملک نه بهر د مزدورۍ له پاره لاړ او دهغه خاندان دلته زموږ سره و، د دوی د بچیو د تعلیم او د تربیت ذمداري زما په والد صاحب باندې وه، د والد صاحب ټوله تنخوا به په کورکې خرچ کیدله او تره به مې هم د کویټ نه دمیاشتې خرچه رالیږله د تره په کویټ کې د

---

[1]]قال الله تعالي: "يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين". (النساء/١١). "وان كانوا اخوة رجالاً ونساء فللذكر مثل حظ الأنثيين". (النساء: ١٧٦)_

[2]] وفى الدر المختار: (واختلاف الدارين يمنع الارث) ولكن هٰذا الحكم فى حق اهل الكفر لا فى حق المسلمين. (درمختار/ ٦/ ٧٦٨). ايضاً: اى اختلاف الدار لا يؤثر فى حق المسلمين كما فى عامة الشروح حق ان المسلم التاجر او الأسير لو مات فى دار الحرب ورث منه ورثة الذين فى دار الاسلام. (فتاويٰ شامي/ ٦/ ٧٦٨)_

کیدو له وجې زموږ مالي حالت بهتره شو او موږ د اوسیدو له پاره مکان هم جوړ کړ، چې په هغه کې لګیدل اکثر سرمایه د تره وه، اوس درې واړه وروڼه جدا شوي دي او مشر ورور دا مکان د خپل زوی په نوم باندې کړ او دده دعوه ده چې دا مکان زما دی دده نه مخکې دا مکان دکشر تره په نوم و، اوس د شریعت په اعتبار سره وایئ چې ددې کور اصل حقدار څوک دی؟

جواب: درې واړه وروڼه یو ځای اوسیدلي دي، د درې واړو خرچ او اخراجات هم مشترک و او دا کوم کور چې جوړ شوی دی دا هم مشترک جوړ شوی دی، خود ستا هغه تره کوم چې کویټ ته تللی و، دده دعوه ده چې دا مکان دده دی او دده په پیسو سره جوړ شوی دی له دې وجې دا خبره دهغه صحیح ده، خو هغه ته په دې خبره باندې غور کول پکار دي چې که په شروع کې یې ویلي و چې دا زما دی، نو ایا نورو وروڼو به دده د بچیو غور کولو؟ په هر حال دا مکان دده دی، خوده په مکان باندې قبضه وکړه او د اخلاقو او د مروت خلاف یې وکړل، والله اعلم!

خویندو باندې دهغوی د جایداد برخه معاف کول

سوال: زموږ معاشره کې دمیراث باره کې دا رواج شروع شوی دی، چې دپلارله وفات نه وروسته دهغه په اولادکې زامن دخپلوخویندو او مورنه دالیکل واخلي چې هغوی ته په جایدادکې برخه نه ده پکار، خویندې وروڼوسره دمینې دجذبې له وجې خپله برخه پریږدي، دغه شان دپلارټول جایداد زامنوته منتقل شي، ایاشرعي لحاظ سره داسې معامله کول صحیح دي؟ ایاداسې خویندې دخپل اولاد حق غصب کونکې نه شوې؟ که چیرې خویندې خپله برخه معاف کړي، نودهغې اولاد ذکر شوې برخه غوښتلی شي؟

جواب: الله تعالی چې دپلارپه جایدادکې څنګه دزامنوحق ایښی دی دغه شان یې دلوڼوحق هم ایښی دی[1]، خوهندوستاني معاشره کې انجونه دحق نه محرومیږي، نوداسې ذهنونه جوړ شوي دي چې دجینکوپه میراث کې برخه اخیستل لکه چې یو جرم یاعیب وي، نو ترڅو پورې چې انګریزي قانون و، چاخویندونه دخپلې برخې معاف کولوضرورت نه محسوساو اواوس کله نه چې پاکستان کې دمیراث شرعي قانون نافذشوی دی، وروڼه دخپلو خویندونه لیکل واخلي چې دهغوی برخه نه ده پکار، داطریقه بالکل غلطه اودالله تعالی دقانون نه منل دي، اخر یو ورور دبل په حق کې ولې خپله برخه نه پریږدي؟ له دې وجې خویندوته خپله برخه ورکول پکاردي، کال دوه کاله وروسته که چیرې هغه یې خپلوورونوته ورکول غواړي، نودهغې خپله

---

[1] قال الله تعالي: "یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین". (النساء/۱۱). عن ابی هریرةؓ عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: والذی نفس محمد بیده! ان علی الأرض من مؤمن الا وانا اولی الناس به فأیکم ماترک دیناً او ضیاعاً فانا مولاه، وایکم ترک مالاً فالی العصبة من کان. (صحیح مسلم/ ۲/ ۳۶). وفی السراجی/ ۲، ۳ قال علمائنا رحمهم الله تتعلق بترکة المیت حقوق اربعة. . . . . . . ثم یقسم الباقی بین ورثته بالکتاب والسنة واجماع الامة، فیبدأ باصحاب الفروض وهم الذین لهم سهام مقدرة فی کتاب الله)_

خوښه ده،که نه، په اوسني صورتحال کې يې هغه په خپله خوښه باندې نه پرېږدي، بلکې درواج نه دمجبور کېدو له وجې يې پرېږدي.

که يوې خورخپله برخه په خوشالي باندې پرېښودله، نو دهغې اولادته دمطالبې کولوحق نه شته، ځکه چې داولادحق دهغوی دموردوفات نه وروسته ثابتېږي، دمورپه ژوندکې دهغوی دمورپه جايدادباندې هيڅ حق نه شته، نوکه چيرې هغه دستبردارشوه، نو اولادهغه نه شي منع کولی.[1]

ايا جهيز د ميراث د برخې قائم مقام کېدای شي؟

سوال: زموږ مرحوم پلارپه ميراث کې يوغټ کور، دبازارپنځه دوکانونه اوتقريبا دځلور سوو ګزو يو کمرشل پلاټ چې هغه په استعمال کې دي پرېښي دي، ددې ټول جايداد مارکيټ کې قيمت تقريبا څلويښت لکه دی، زموږ ټول وروڼه ماشاء الله (په ښو ځايونوکې نوکران دي) کورکې دهيڅ شي کمی نه شته، خو زموږ د واده شويو خويندودکورحالات صحيح نه دي، ډيرپه ګرانه باندې ګذاره کيږي، خوزموږ خويندو ته برخه نه راکوي، هغه وايي: خويندوته جهيز ورکړل شوی دی، پاتې ټول ميراث دهلکانودی اوپه واده کې موږ ته په ګرانه دڅلويښت پنځوس زرو روپيو جهيز راکړل شوی دی، هغه هم زياتردخپلوانو له طرف نه تحفې وې، مهرباني وکړئ او وفرمايئ چې زموږ دمورخبره صحيح ده ياموږ خپله برخه اخيستلوکې صحيح يو اودې سلسله کې موږباندې زور اچول خوبه ګستاخي نه وي؟ ياداچې دې وخت کې زموږ مورته د سرپرست په طورباندې څه ذمه داري اداکول پکاردي؟

جواب: ستاسودمرحوم پلار په ميراث کې دهلکانواوجينکو دواړو برخه ده، ددووجينکوبرخه ديوهلک دبرخې برابرده[2]، ستاسود موردا ويناچې: جينکوته جهيزملاوشوی دی، نواوس به هغوی ته په جايداد کې برخه نه ملاوېږي، ديوڅووجوهاتوله وجې غلطه ده:

١: که جينکوته جهيزملاوشوی دی، نودهلکانوپه ودونوباندې دهغوی په دوه چنده خرچه شوې ده، اوس خودانصاف مطابق هلکان هم د جايدادنه محروم ساتل پکاردي اويا جينکوته هم دشريعت مطابق برخه ورکول پکاردي.

٢: جينکوته خوجهيزدهغوی دمورپلارپه ژوندباندې ورکړل شوی دی اودميراث دبرخې تعلق خودمرحوم دوفات سره دی، نوکوم شي چې دپلارپه وفات باندې حاصل شو، دهغې نه کټکول دپلارپه ژوند کې څنګه کېدای شي؟

---

[1] (فان قسمه وسلمه صح) ای لو وهب مشاعاً يقسم ثم قسمه وسلمه صح وملکه.(البحرالرائق/ ٧/ ٢٨٦)

[2] قال الله تعالي: "يوصيکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثيين". (النساء/١١). واما بنات الصلب. . . . . ومع الابن للذکر مثل حظ الانثيين وهو يعصبهن. (سراجی/ ٨). واذا اختلط البنون والبنات عصب البنون البنات فيکون للابن مثل حظ الأنثيين. (فتاویٰ عالمگيری/ ٦/ ٤٤٨/ کتاب الفرائض)_

۴: دميراث برخه خومقررشوې وي، چې ټول جايداددومره پيسو دی اودې کې دفلانکي وارث دومره برخه ده، خودجهيزقيمت خو معلوم نه وي. بلکې مورپلاردخپل وس مطابق ورکوي، نو جهيز د ميراث قائم مقام څنګه کيدای شي؟

۴: بيايوشی دبل شي په بدله کې ورکول يوه معامله، يوسودا او يولين دين دی اويوه معامله ياسودا د دووفريقانونه پرته نه شي کيدای، نوايادمورپلار او لوڼوپه مينځ کې داسودا شوې وه، چې دا جهيز تاسوته ستاسودميراث په بدله کې درکول کيږي؟

غرض داچې دمورخبره غلطه ده اوظلم دی، هغه لوڼوته خپله برخه نه ورکولوباندې دځان له پاره دوزخ اخلي[۱]، هغې ته توبه کول پکاردي.

پاتې شوه داخبره چې موربانديې زوراچول خوبه ګستاخي نه وي؟ ددې جواب دادی چې يوازې غوښتل ګستاخي نه ده اوګورئ! بندګان دالله تعالی نه څنګه غوښتل کوي، بچي دخپل مور پلارنه څنګه غواړي، دې ته څوک ګستاخي نه وايي اوکه چيرې لهجه د ګستاخي وي، نوبيابه يقينا ګستاخي وي، نوکه چيرې تاسويې ترې نه التجاء کولوسره غواړئ، نودابه ګستاخي نه وي اوکه دحکم په لهجه کې ورسره خبرې وکړئ، نوبيابه ګستاخي وي.[۲]

د ميراث په ځای انجونوته جهيز ورکول

سوال: دجهيزدلعنت او وبا نه څوک هم محفوظ نه دي، ځينې خلکو خودا ويل هم شروع کړي چې مور دجهيزپه شکل کې لوڼو ته دخپل ميراث پيسې ورکړو، ايادامکن ده چې پلارلوڼوته په خپل ژوند باندې ميراث دجهيزپه نوم باندې ورکړي او ددې حق نه خلاص شي؟

جواب: وراثت خودمورپلاردوفات نه وروسته وي، په ژوندباندې نه[۳] اوکه چيرې يوه انجيلۍ دجهيزپه بدله کې برخه پريږدي، نوهغه داسې کولی شي.

د مورپه ميراث کې هم د لوڼو برخه شته

سوال: زمونږ دموردوفات تقريبا اته نيم کاله شوي دي، مونږ څلور خويندې اودوه وروڼه يو، زمونږ د مور په ميراث زمونږ پلار او وروڼوقبضه کړې ده، دټول جايداد او کاروبارنه مو پلار او وروڼه ګټه اخلي، مونږ خويندې چې کله دپلارنه خپله برخه غواړو، نووايي چې دلوڼودمورپه ميراث کې برخه نه وي اوداهرڅه زمادي.

---

[۱] عن انس بن مالک h: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من فرض من ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة.(سنن ابن ماجة/ باب الحيف فى الوصية/۱۹۴/باب الحيف فى الوصية/طبع نورمحمد كراچي)

[۲] قال الله تعالى: فلا تقل لهما اف ولا تنهرهما وقل لهما قولاً كريما. (بنى اسرائيل: ۲۳)_

[۳] لأن الشركة فى الاصطلاح ما تركه الميت من الأموال صافيا عن تعلق حق الغير بعين من الأموال. (شامى/ ۶/ ۷۵۹/ كتاب الفرائض/ طبع سعيد)_

جواب: ستاسو د پلار دا ویناغلطه ده، چې د موریه میراث کې دلونو برخه نه وي، دلونو برخه چې څنګه د پلاریه میراث کې وي دغه شان د موریه میراث کې هم د هغوی برخه وي[1] تاسو چې کوم صورت لیکلی دی، هغه کې به ستاسو د مور میراث په دوه دیریش(۳۲) برخو تقسیمیږي، اته برخې به ستاسو د پلار، شپږ، شپږ برخې د دواړو وروڼو او درې درې برخې به د څلورو خویندو وي، د تقسیم نقشه داده:

پلار	ورور	ورور	خور	خور	خور	خور
۸	۶	۶	۳	۳	۳	۳

د مرحوم له وفات وروسته د پیدا شوي بچي په میراث کې برخه

سوال: یو سړی وفات شو، هغه نه یوه کونډه، دوه هلکان او یوه انجیلۍ پاتې شوه، د وفات نه وروسته د هغه میراث د شریعت مطابق د هغه په دواړو زامنو، لور او کونډې باندې تقسیم شو، خو د هغه د وفات په وخت کې کونډه د څلورو میاشتو حامله وه او پنځه میاشتې وروسته یوه بله انجیلۍ پیدا شوه پوښتنه دا کول غواړم چې ایا هغه انجیلۍ به د پلاریه میراث کې حق داره وي او که نه؟ او که چیرې ده، نو هغې ته به د هغې حق څنګه ورکول کیږي؟ ځکه چې تقسیم خو مخکې نه شوی دی او هر یو حق دار خپل حق مکمل ډول باندې استعمال کړی دی.

جواب: دا انجیلۍ د خپل مرحوم پلار وارثه ده او د هغې د پیدائښ نه مخکې د میراث تقسیمول جائز نه و، ځکه چې دا پته نه وه چې هلک به پیدا کیږي او که انجیلۍ؟ په هر حال لومړی تقسیم غلط و، نو اوس به بیا تقسیم کیږي او د هغې انجیلۍ برخه به هم په کې واچول شي،[2] د مرحوم ټول میراث به اته څلوېښت برخې شي او هغو کې به شپږ برخې د کونډې، څوارلس څوارلس برخې د دواړو هلکانو او اووه اووه برخې به د دواړو جینکو وي.[3] د تقسیم نقشه داسې ده:

کونډه ښځه	زوی	زوی	لور	لور
۶	۱۴	۱۴	۷	۷

---

[1] قال الله تعالى: فان كان لهن ولد فلكم الربع مما تركن من بعد وصية يوصين بها أودين. (النساء: ۱۱). "يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين". (النساء/۱۱). قال فى الخلاصة: وان اختلط الذكور والاناث فالمال بينهم للذكر مثل حظ الأنثيين. (خلاصة الفتاوى/ ٤/ ۲۱۲/ كتاب الفرائض/ طبع رشيديه)_

[2] وروى الخصاف عن ابى يوسف رحمه الله انه يوقف نصيب ابن واحد، او بنت واحدة اليها اكثر هذا هو الأصح وعليه الفتوىٰ. (الشريفية مع السراجى/ ۱۳۱/ طبع رشيديه كوئته)_

[3] اما للزوجات: فحالتان الربع للواحدة فصاعدة عند عدم الولد وولد الابن وان سفل، والثمن مع الولد، وولد الابن وان سفل. قال الله تعالى: "يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين". (النساء/۱۱). وقال زيد بن ثابت رضى الله عنه: اذا ترك رجل او امرأة ابنةً فلها النصف فان كانتا اثنتين او اكثر فلهن الثلثان فان كان معهن ذكر بديء بمن شركهم فيعطى فريضته وما بقى فللذكر مثل حظ الأنثيين. (صحيح بخارى/ ۲/ ۹۹۷/ باب ميراث الولد مع ابيه وامه)_

هلک او انجیلی کې د میراث تقسیم

سوال: که چیرې محروم نه په میراث کې یو لک روپۍ پاتې شوې وي او وارثانوکې یې یو هلک او دوه نجونه پریښې وي، نود شریعت په نزد به دا یو لک روپۍ څنګه تقسیمیږي؟ ایا زمونږ عدالتونه هم د اسلامي قانون مطابق د میراث فیصلې کوي؟

جواب: که بل څوک وارث نه وي، نو د مرحوم د کفن دفن او قرضې اوداسې نور... ادا کولونه وروسته چې کوم مال پاتې شي د وصیت پوره کولونه وروسته (که چیرې هغه وصیت کړی وي)[۱] د مرحوم میراث به په څلور برخو تقسیم شي، دوه برخې به د هلک او یوه یوه برخه به د دواړو جینکو وي زمونږ عدالتونه هم د دې مطابق فیصله کوي[۲]، د تقسیم نقشه دا ده:

هلك	انجیلی	انجیلی
۲	۱	۱

د مور پلار په جایداد کې د ورور او خور برخه

سوال: د هندوستان د تقسیم نه مخکې زمونږ مور پلار مړه شوي دي او یو کوریې پریښې و، چې د هغه مونږ دواړه مالکان وو، یعني زه او زما ناواده شوې خور، د شریعت او سنت په نزد باندې دې جایداد کې زمونږ څومره څومره برخه کیږي؟

جواب: د مور پلار پریښودل شوي جایداد کې تاسو خور او ورور د دوه په نسبت باندې دیوې برخې شریک یئ، یعنې دوه برخې تاسو له پاره او یوه برخه د خور له پاره[۳] د تقسیم نقشه دا ده:

ورور	خور
۲	۱

---

[۱] وفی الدرالمختار: (یبدأ من ترکة المیت الخالیة عن تعلق حق الغیر بعینها کالرهن والعبد الجاني) بتجهیزه من غیر تقتیر ولا تبذیر، ثم تقدم دیونه التی لها مطالب من جهة العباد ثم تقدم وصیته من ثلث ما بقی ثم یقسم الباقی بعد ذٰلک بین ورثته. (درمختار/ ٦/ ٧٥٩، ٧٦٠). تتعلق بترکة المیت حقوق اربعة مرتبة: الاول یبدأ بتکفینه وتجهیزه من غیر تبذیر ولا تقتیر ثم تقضٰی دیونه من جمیع مابقی من ماله، ثم تنفذ وصایاه من ثلث مابقی بعد الدین ثم یقسم الباقی بین ورثته بالکتاب والسنة واجماع الامة فیبدأ باصحاب الفروض وهم الذین لهم سهام مقدرة فی کتاب الله. (سراجی/ ٢، ٣/ طبع مجیدیه ملتان). واما بنات الصلب......ومع الابن للذکر مثل حظ الانثیین وهو یعصبهن. (سراجی/ ٨)_

[۲] قال تعالی: "یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین". (النساء/١١). واما بنات الصلب. . . . . ومع الابن للذکر مثل الأنثیین وهو یعصبهن وان اختلط الذکور والاناث فالمال یقسم بینهم للذکر مثل حظ الانثیین. (خلاصة الفتاویٰ / ٤/ ٢١٢/ کتاب الفرائض/ طبع رشیدیه)_

[۳] ایضاً پورتنۍ حواله)_

د ورونو خويندو د وراثت مسئله

سوال: مور درې خويندې اويو ورور يو، زموږ مورا وپلار وفات شوي دي او ميراث کې يې مور ته يوکور پريښى دى اوهغه مور په يونيم لک روپۍ باندې خرڅ وو، مسئله داده چې دخويندو به څومره برخه رسيږي اودورور به موڅومره برخه رسيږي؟ مور مسلمانان يواو سني عقيدې سره تعلق لرونکي يو؟

جواب: که ستاسو دپلارپه ذمه باندې قرض وي، نودهغه اداکولونه وروسته اوکه چيرې څه جائز وصيت يې کړى وي، نودمال په دريمه برخه کې هغه پوره کولونه وروسته[۱]، دهغه په ملکيت غټې او وړوکې، منقوله او غيرمنقوله چې څومره شيان دي هغه به پنځو برخوکې تقسيم شي، دوه برخې به دورورا ويوه يوه برخه به ددرې واړو خويندوشي[۲] ددې تقسيم نقشه داده:

ورور	خور	خور	خور
۲	۱	۱	۱

دپلار يا زامنو په موجودګۍ کې ورونه خويندې وارثان نه وي

سوال: زيدسره خپله تنخوا باندې اخيستل شوي دوه پلاټونه دي او يو کورپه کوم کې چې هغه دخپلو بچيواوښځې سره اوسيږي، کومه اداره کې چې زيد نوکردى دهغې له طرف نه دزيدوفات کيدو په صورت به تقريبا اته لکه روپۍ دزيدښځې ته ملاويږي، دې پيسو کې دپراويډنټ فنډدوه لکه روپۍ اودګروپ انشورنس شپږلکه روپۍ دي، چې هغه دنوکرانو د وارثانو د امداد له پاره دادارې طريقه ده اودنوکرانودتنخوا نه هره مياشت معمولي پيسې دګروپ انشورنس له پاره کټ کيږي دزيددرې ورونه، دوه خويندې او مورپلارژوندي دي، دزيدځلورځامن او څلور لونه دي اود ټولو واده نه دى شوى، مهرباني وکړئ، پورته بيان شوي ميراث کې دهريو کس شرعي برخه بيان کړئ.

جواب: دزيددوفات په وخت کې که چيرې داټول وارثان ژوندي وي، نواتمه برخه به دهغه د کونډې اوشپږمه برخه دمورپلار له پاره وي، نوره به دهغه داولاد وي[۳] دهلک برخه به

---

[۱]]وفي الدرالمختار: يبدأ من تركة الميت الخالية عن تعلق حق الغير بعينها كالرهن والعبد الجانى بتجهيزه من غير تقتير ولا تبذير، ثم تقدم ديونه التى لها مطالب من جهة العباد، ثم تقدم وصيته من ثلث ما بقى ثم يقسم الباقى بعد ذلک بين ورثته. (درمختار/ ۶/ ۷۶۰/ كتاب الفرائض/ طبع سعيد)_

[۲]]قال تعالیٰ: وان كانوا اخوة رجالاً ونساءً فللذكر مثل حظ الانثيين. (النساء/ ۱۷۶)_

[۳]]قال تعالیٰ: فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم من بعد وصية توصون بها اودين. (النساء: ۱۲). فللزوجات حالتان: الربع بلا ولد والثمن مع الولد. (درمختار مع ردالمحتار/ ۶/ ۷۷۰/ كتاب الفرائض/ طبع سعيد). وقال الله تعالي: ولابويه لكل واحد منهما السدس مماترک ان كان ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

دجینکونه دوه چنده وي، دمیراث به ټولې دوه سوه اته اتیابرخې وي شپږدیریش برخې به دکونډې، اته څلویښت برخې به دموراو پلار وي، شپږویشت، شپږویشت برخې به دهلکانو اودیارلس دیارلس برخې به دجینکو وي، دپلار یاهلکانوپه موجودګي کې به ورور او خور وارثان نه وي[1]، د تقسیم نقشه داده:

ښځه	پلار	مور	زوی	زوی	زوی	زوی	لور	لور	لور	لور
۳۶	۴۸	۴۸	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳

د مرحوم د اولاد په موجودیت کې خویندوته برخه نه رسیږي

سوال: زموږ والدصاحب څلورمیاشتې مخکې وفات شو، موږ څلور ورونه، درې خویندې اومورموده، دپلارمو هم دوه خویندې دي، دپلارمو مورپلارنه شته، دپلارصاحب جایداد یوکور کې موږ ټول اوسیږو اودوکان موپه کرایه ورکړی دی، دهغه تقسیم به څنګه وي

جواب: تقسیم به داسې وي:

کونډه	زوی	زوی	زوی	زوی	لور	لور	لور
۱۱	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۷	۷	۷

یعنې دټول جایدادبه اته اتیابرخې جوړې شي، کونډې ته به یوولس برخې، پاتې هریو زوی ته به څوارلس، څوارلس برخې اولونړوته به اووه اووه برخې ملاویږي دمرحوم خویندو ته به هیڅ نه ورکول کیږي.[2]

د مرحوم په وفات د کوراو څارویو تقسیم

سوال: زموږ اوبنی وفات شو، دهغه په جایدادکې یوکور اویوڅو څاروي دي، قرضه اوداسې نور...پرې نه شته اووارثانوکې یوه کونډه، یوه لورپلاراودوه ورونه دي میراث به څنګه تقسیمیږي؟

بقیه د تیرمخ].. له ولد. (النساء/ ۱۱). وقال تعالي: یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین. (النساء /۱۱)_

[1]]قال فی العالمگیریة: ویسقط بنوالأعیان هم الاخوة لأبوین بالابن وابنه وبالاب. (عالمگیری/ ۶/ ۴۵۳/ کتاب الفرائض). ویسقط بنو الاعیان وهم الاخوة والاخوات لاب وام بثلاثة بالابن وابنه وان سفل. (درمختار/ ۷۸۱/۶/ کتاب الفرائض/ سراجی/ ۱۰/ فصل فی العصبات)_

[2]] قال الله تعالي: فان کان لکم ولد فلهن الثمن مما ترکتم من بعد وصیة توصون بها اودین. (النساء: ۱۲). فللزوجات حالتان: الربع بلا ولد والثمن مع الولد. (درمختار مع ردالمحتار/ ۶/ ۷۷۰/ کتاب الفرائض). وقال تعالي: یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین. (النساء/۱۱). ویسقط بنو الاعیان وهم الاخوة والاخوات لاب وام بثلاثة بالابن وابنه وان سفل. (درمختار/ ۷۸۱/۶/ کتاب الفرائض/ سراجی/ ۱۰/ فصل فی العصبات)_

جواب: دمرحوم دوفات په وخت کې چې کوم شیان ملکیت کې وو، دهغه اتمه برخه دکونډې ده، نیمه دلور او نوره دهغه دپلار ده[1] د میراث به په څلوریشت برخو تقسیم شي، هغه کې دکونډې درې، دلور دولس او دپلار نهه برخې وي دهغه نقشه داسې ده:

کونډه	لور	پلار
۳	۱۲	۹

کونډې، درې زامنو او دوه لونړوکې د جایداد تقسیم

سوال: زموږ نیکه مرحوم یو انګړ(هوېلۍ) او څه ځمکه په میراث کې پرېښې ده او په وارثانو کې یې یوه کونډه، درې زامن او دوه لونه دي، مهرباني وکړئ دقران او سنت مطابق ددې سوالونو جوابونه راکړئ:

۱: دمیراث دتقسیم (دحنفي طریقې) مطابق برخې.

۲: دنیکه مرحوم هغه اولاد کوم چې دنیکه په ژوندبانديې مړه شوي دي یا دهغوی وارثان چې اوس هغوی پخپله مالداردي، په پورته ذکرشوي جایداد کې دوراثت حق دارکیدای شي؟

۳: دخاندان کوم کس چې دوراثت په تقسیمولوبانډې مشردی، که دخپلې خوښې مطابق دشریعت نه خلاف تقسیمول غواړي، ښودیني او دنیاوي ډول باندې هغه سره دمواخذې کولو څه حکمونه دي؟

جواب: دمرحوم میراث به دقرض داداکولو او دوصیت پوره کولو نه وروسته په څلورشپیته برخو تقسیم شي[2] هغو کې اته برخې به د کونډې وي، څوارلس برخې به دهلکانو او اووه برخې به دجینکو وي[3] د تقسیم نقشه داده:

کونډه	زوی	زوی	زوی	لور	لور
۸	۱۴	۱۴	۱۴	۷	۷

[1] قال تعالي: فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم من بعد وصية توصون بها اودين. (النساء: ۱۲). فللزوجات حالتان......الثمن مع الولد. (درمختار/ ۶/ ۷۷۰/ كتاب الفرائض/ طبع سعيد). ولابويه لكل واحد منهما السدس. (النساء/ ۱۱). يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين. (النساء /۱۱)_

[2] [تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة: الاول يبدأ بتكفينه وتجهيزه من غير تبذير ولا تقتير ثم تقضٰى ديونه من جميع مابقى من ماله، ثم تنفذ وصاياه من ثلث مابقى بعد الدين ثم يقسم الباقى بين ورثته بالكتاب والسنة و اجماع الامة فيبدأ باصحاب الفروض وهم الذين لهم سهام مقدرة فى كتاب الله.(سراجى/۲، ۳/طبع مجيديه ملتان)

[3]] كما قال الله تعالي: فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم من بعد وصية توصون بها اودين. (النساء: ۱۲). فللزوجات حالتان الربع بلا ولد والثمن مع الولد. (درمختار مع ردالمحتار/ ۶/ ۷۷۰/ كتاب الفرائض). وقال تعالي: يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين. (النساء /۱۱). واما بنات الصلب فاحوال ثلاث. . . . . . . ومع الابن للذكر مثل حظ الانثيين. (سراجى/ ۷، ۸/ باب معرفة الفروض/ طبع المصباح)_

۲: دمرحوم په ژوند کې چې څوک وفات شول دهغوی، یادهغوی داولاد دمرحوم په جایداد کې هیڅ برخه نه شته.
۳: دنیاکې دهغه خلاف دشریعت فیصله نه نافذکیږي،اخرت کې به هغه دعذاب مستحق وي.[۱]

کونډې، څلورو زامنو او څلورلونوکې د جایداد تقسیم

سوال: زما اوښی دزړه ددورې له وجې وفات شو، مرحوم په وراثانو کې کونډه، دوه واده شوې جینکۍ، دوه ناواده شوې جینکۍ اوڅلورهلکان پریښي دي، هغوی کې به دوه لکه روپۍ نغدې څنګه تقسیمیږي؟

جواب: دمرحوم میراث به دقرض اداکولواودریمه برخه کې دوصیت پوره کولونه وروسته په دوه سوه اته اتیابرخوکې تقسیم شي.

شپږدیریش برخې دکونډې، دوه دوه څلویښت برخې د څلورو هلکانو، یویشت یویشت برخې دڅلوروجینکودي[۲].

نقشه یې داسې ده:

کونډه	هلک	هلک	هلک	هلک	جینۍ	جینۍ	جینۍ	جینۍ
۳۶	۴۲	۴۲	۴۲	۴۲	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱

د کونډې، زوی او درې لونو د مرحوم په میراث کې برخه

سوال: زمادمیرمنې یوماما دی، دهغه پلاریوخومیاشتې مخکې وفات شو اوپه میراث کې یې څه نغدې پیسې پریښې دي، دماما یې یوزوی دی اودهغه درې خویندې دي اویوه یې مور ده، میراث به څنګه تقسیمیږي؟

جواب: ددې میراث به څلویښت برخې جوړې شي، پنځه برخې به ستاسودمامادمورشي، څوارلس برخې به دهغه د زوی شي اواووه اووه برخې به درې واړوخویندوته ورکړل شي[۳] نقشه داده:

---

[۱] قال الله تعالي: ومن يعص الله ورسوله ويتعد حدوده يدخله ناراً خالداً فيها وله عذاب مهين. (النساء: ١٤)

[۲] اوګورئ تیره شوې حواله (تعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة: الاول. . . الخ) او وروستی حواله(كما قال الله تعالي: فان كان لكم ولد فلهن الثمن. . . الخ)ـ

[۳] قال تعالي: فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم من بعد وصية توصون بها اودين. (النساء: ١٢). والثمن للزوجات مع الولد او ولد الابن وهو منصوص في القرآن. (الجوهرة النيرة/ ٢/ ٤١٠/ كتاب الفروض). وقال تعالي: يوصيكم الله في اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين. (النساء/ ١١). واذا اختلط البنون والبنات عصب البنون البنات فيكون للابن مثل حظ الانثيين. (عالمگيرى/ ٦/ ٤٤٨/ كتاب الفرائض/ طبع رشيديه/ كوئته)ـ

کونډه (د مرحوم میرمن)	ورور	خور	خور	خور
۵	۱۴	۷	۷	۷

کونډې، لور او دوه زامنوکې به میراث څنګه تقسیمیږي؟

سوال: زماد پلار له وفات نه وروسته موږ څلور برخه داریو: ۱- زما مور ۲- زما مشر ورور ۳- زماخور ۴- زه د هغه کشرزوی یعنې دوه زامن، یوه لور او یوه کونډه، اوس تاسو ته خواست دی چې زموږ به څومره برخه جوړیږي؟

جواب: دکفن دفن، قرض اداکولو او وصیت پوره کولو نه وروسته[۱] به دمرحوم میراث په څلویښت برخو تقسیم شي، هغه کې به پنځه برخې کونډې ته، څوارلس څوارلس برخې هلکانوته او اووه برخې به انجیلۍ ته ورکړل شي.[۲] نقشه داده:

کونډه	زوی	زوی	لور
۵	۱۴	۱۴	۷

پلار، ښځې، یوزوی او دوه لونوکې د جایداد تقسیم

سوال: دزید دوفات په وخت کې دزید پلار، ښځه، یوزوی اودوه لونه ژوندي و، دامعلومول غواړم چې دشریعت په نزدباندې دمرحوم په ټول جایدادکې دمرحوم دپلاربرخه شته اوکه نه؟ اوکه شته، نو څومره ده؟ اودهریووارث به څومره برخه وي؟

جواب: په ذکرشوي صورت کې (دقرض اداکولو او وصیت پوره کولونه وروسته) د زید د پلار شپږمه برخه ده، که چیرې دزید جایداد په شپږ نوي (۹۶) برخو تقسیم شي، نودولس برخې دکونډې، پلارته به شپاړس، هریوې لور ته به اوولس اوزوی ته به څلوردیرش برخې ورکول کیږي،[۳] نقشه یې داده:

کونډه	پلار	زوی	لور	لور
۱۲	۱۶	۳۴	۱۷	۱۷

کونډې، یوولس زامنو، پنځه لونو او دوه ورونوکې به میراث څنګه تقسیمیږي؟

سوال: یوسړی مړشو، دهغه په اولادکې یوولس زامن اوپنځه لونې دي اویوه یې ښځه اودوه

---

[۱] قال في الدرالمختار (٦/ ٧٦٠) يبدأ من تركة الميت الخالية عن تعلق حق الغير بعينها كالرهن والعبد الجاني) بتجهيزه من غير تقتير ولا تبذير، ثم تقدم ديونه التي لها مطالب من جهة العباد ثم تقدم وصيته من ثلث ما بقى ثم يقسم الباقي بعد ذلک بين ورثته. (درمختار/ ۲، ۳)_

[۲] اوګورئ تیره شوې حاشیه(قال تعالی: فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم. . . الخ)_

[۳] ایضاً پورتنئ حواله)_

ورونه پاتې شوي دي، د شريعت مطابق به ميراث څنګه تقسيميږي؟

جواب: اتمه برخه به ښځې ته ورکړل شي[1]، پاتې اووه برخې به د زامنو او لوڼو ترمينځ تقسيم شي دغه شان به د زوی برخه د انجيلۍ نه دوه چنده وي، ورونړو ته به هيڅ نه ورکول کيږي، [2] که د مرحوم ترکه دوه سوه شپاړس (۲۱۶) برخو باندې تقسيم شي، نو کونډې ته اوويشت، هرزوی ته څوارلس او هر يوې لور ته به اوه برخه ورکول کيږي د تقسيم نقشه داده

کونډه، زوی، زوی، زوی، زوی، زوی، زوی، زوی، زوی، زوی، زوی، زوی
۲۷ ، ۱۴ ، ۱۴ ، ۱۴ ، ۱۴ ، ۱۴ ، ۱۴ ، ۱۴ ، ۱۴ ، ۱۴ ، ۱۴ ، ۱۴

لور ، لور ، لور ، لور ، لور
۷ ، ۷ ، ۷ ، ۷ ، ۷

د مرحوم قرض زامنو ادا کړ، نو د وارث برخه

سوال: زما پلار وفات شو، پلار مې وارثانو کې يوه کونډه اووه لوڼې او څلور زامن پريښي دي پلار مو د وفات په وخت کې په دوه نيم سوه ګزه ځمکې باندې نيمه برخه جوړه کړې وه او ددرې سوه ديريش ګزو يو پلاټ يې هم و، يوه کارخانه وه چې هغه کې د لرګي فريمونه اونور سامان و او د هغې قيمت پنځلس زره روپۍ وې او بينک کې پنځه زره روپۍ وې د پلار صاحب د وفات په وخت کې هغه باندې د نورو خلکو ديريش زره روپۍ قرض و، پلار مو چې کومه کارخانه پريښې وه، هغه موږ څه پيسې قرض اخيستو باندې بيا شروع کړه او يو کال کې موږ ورونړو محنت وکړ او د ټولو نه مخکې مو د پلار قرضه ختمه کړه او موږ ورونړو چې کوم قرض اخيستی و، هغه موهم ختم کړ او نورې پيسې موهم وګټلې، اوس دا معلومول دي چې زموږ پلار کوم ميراث پريښې وې، هغه کې د ټولو وارثانو برخه جوړيږي يا موږ چې څه ګټلي دي، يعنې ورونړو، هغو کې هم د ټولو وارثانو برخه جوړيږي؟ او که د ټولو وارثانو برخه جوړيږي، نو د کوم جايداد کې د چا څومره برخه جوړيږي؟ د قران او حديث په رڼا کې جواب راکړئ او د شکريه ادا کولو موقع راکړئ.

جواب: د مرحوم کفن دفن او قرض اداکولو نه وروسته[3] د هغه د ميراث چې څومره قيمت جوړيدو د هغه به يوسل او شل برخې جوړې شي، هغې کې پنځلس برخې د کونډې، څوارلس

---

[1] قال الله تعالى: فان كان لهن ولد فلكم الربع مماتركن من بعد وصية توصون بها أودين. (النساء: ۱۱). واما الثمن ففرض الزوجة اوالزوجات اذا كان للميت ولد او ولد الابن. (عالمگيرى/ ٦/ ٤٥٠/ كتاب الفرائض)_

[2] قال الله تعالى:"يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين".(النساء/۱۱)قال فى الخلاصة:وان اختلط الذكوروالاناث فالمال بينهم للذكرمثل حظ الأنثيين.(خلاصة الفتاوى/٤/٢١٢/كتاب الفرائض/ طبع رشيديه)

[3] يبدأ من تركة الميت. . . . . . بتجهيزه من غير تقتير ولا تبذير، ثم تقدم ديونه التى لها مطالب من جهة العباد، ثم تقدم وصيته من ثلث ما بقي، ثم يقسم الباقي بين ورثته. . . . . . . الخ. (درمختار/ ٦/ ٧٦٠/ كتاب الفرائض/ طبع سعيد، ايضاً: السراجى فى الميراث/ ۲، ۳/ طبع المصباح)_

برخې د هر يو هلک او اووه برخې د هر يوې انجيلۍ دي.[1]

كونډه	زوی	زوی	زوی	زوی
۱۵	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴

لور	لور	لور	لور	لور	لور	لور
۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷

مور، ښځه، زامنو او لونړوكې د ميراث تقسيم

سوال: زيد له دنيا نه رخصت شوی دی، پوښتنه داده چې د اسلامي حنفي سني فقهې مطابق، د زيد مرحوم په منقوله او غيرمنقوله جايداد كې د زيد مرحوم د مور، كونډې او لور څه برخه شته او كه نه؟ ځكه چې زيد مرحوم څه ليكل شوې وصيت نامه نه ده پرېښې او كه څه برخه شته، نو د هر يو وارث سره (د درې زامنو) څومره څومره برخه ده؟

جواب: د زيد ټول ميراث په يو سل اته شپېتو برخو تقسيم شي، هغه كې به يوويشت برخې د كونډې[2]، اته ويش برخې د مور، څلور ديرش برخې د هر يو زوی او اوولس برخې به د انجيلۍ وي[3] د تقسيم نقشه داده:

كونډه	مور	زوی	زوی	زوی	لور
۲۱	۲۸	۳۴	۳۴	۳۴	۱۷

د كونډې، درې زامنو او يوې لور د مرحوم په ميراث كې برخه

سوال: زمونږ مرحوم پلار په خپل ميراث كې يو دكان پرېښی دی، چې د هغه قيمت يونيم لک روپۍ دی، د دې دكان داخلک برخه دار دي، مور، درې زامن او يوه لور، مهرباني وكړئ او دابيان كړئ چې يونيم لک روپۍ كې به زمونږ د مور، درې وروڼو او يوې خور څومره څومره برخه رسيږي؟

[1] قال الله تبارك وتعالي: فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم من بعد وصية توصون بها اودين. (النساء: ۱۲). وقال تعالي: يوصيكم الله في اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين. (النساء/۱۱). وفي السراجي: اما للزوجات فحالتان: الربع للواحد فصاعدةً عند عدم الولد وولد الابن وان سفل، والثمن مع الولد او ولد الابن وان سفل، واما لبنات الصلب فاحوال ثلاث، النصف للواحدة، والثلثان للاثنتين فصاعدةً ومع الابن للذكر مثل حظ الأنثيين وهو يعصبهن. (۷، ۸)_

[2] فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم من بعد وصية توصون بها اودين. (النساء: ۱۲). والثمن للزوجات مع الولد او ولد الابن وهو منصوص في القرآن. (الجوهرة/ ۲/ ۴۱۰). ولابويه لكل واحد منهما السدس. (النساء/ ۱۱). ميراث الأم......فجعل لها السدس مع الولد. (شرح مختصر الطحاوى/ ٤/ ٨٤)_

[3] "يوصيكم الله في اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين". (النساء/۱۱). واذا اختلط البنون والبنات عصب البنون البنات فيكون للابن مثل حظ الانثيين. (عالمگيرى/ ٦/ ٤٤٨/ كتاب الفرائض/ طبع رشيديه/ كوئته)_

جواب: ستاسو د پلار مرحوم میراث د قرض اداکولو او وصیت پوره کولو نه وروسته[1] به اتو برخوکې تقسیم شي، هغو کې به یوه برخه د ستاسو د مور، یوه د خور او دوه دوه برخې به د ورونو وي[2]، د تقسیم نقشه داده:

مور	ورور	ورور	ورور	خور
۱	۲	۲	۲	۱

یو نیم لك روپۍ به داسې تقسیم شي:

مور	هر یو ورور	خور
۱۸،۷۵۰	۳۷،۵۰۰	۱۸،۷۵۰

کونډې، دوه زامنو او څلورلوڼوکې د میراث تقیسمول

سوال: زما مرحوم پلار په میراث کې یوکور (چې د هغه قیمت تقریبا یو لک روپۍ دی) پرېښی دی، مور، دوه وروڼه او څلور خویندې او یوه مور یو، دوه خویندې او یو ورور مو واده کړی دی، که چیرې مور دا کور خرڅ کړ، نو د شریعت په نزد باندې ټولې پیسې په وراثانوکې تقسیمول پکاردي، نو دا تقسیم څنګه وکړو؟

جواب: ستاسو د مرحوم پلار میراث په څلورشپیته برخوکې تقسیم شي، اته برخې به ستاسو د مور شي، څوارلس برخې به د دواړو ورونو شي او اووه اووه برخې به د څلورو خویندو شي[3]، نقشه د تقسیم داده:

کونډه	زوی	زوی	لور	لور	لور	لور
۸	۱۴	۱۴	۷	۷	۷	۷

---

[1]]قال علمائنا رحمهم الله تعالي: تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة: الاول يبدأ بتكفينه وتجهيزه من غير تبذير ولا تقتير ثم تقضٰى ديونه من جميع مابقى من ماله، ثم تنفذ وصاياه من ثلث مابقى بعد الدين ثم يقسم الباقى بين ورثته بالكتاب والسنة واجماع الامة. (سراجى/ ۲، ۳/ طبع سعيد)_

[2]]قال تعالي: فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم. (النساء: ۱۲). وفى السراجى (ص: ۸) واما للزوجات.... ..والثمن مع الولد، او ولد الابن وان سفل، وقال تعالي: "يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين". (النساء/۱۱). وفى الفتاويٰ الهندية (ج٦/ ٤٤٨) كتاب الفرائض: واذا اختلط البنون والبنات عصب البنون البنات فيكون للابن مثل حظ الانثيين)_

[3]] قال تعالي: فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم. (النساء: ۱۲). وفى السراجى (ص: ۸) واما للزوجات. . . . . . والثمن مع الولد، او ولد الابن وان سفل، وقال تعالي: "يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين". (النساء/۱۱). قال فى السراجي: ومع الابن للذكر مثل حظ الانثيين. (ص: ۸). ولابويه لكل واحد منهما السدس مماترك ان كان له ولد. (النساء/ ۱۱). ايضاً: فتاويٰ عالمگيرى/ ٤٤٨/٦/ كتاب الفرائض/ طبع مكتبه رشيديه كوئته/ ايضاً: الجوهرة النيرة/ ۲/ ٤١٠/ كتاب الفروض/ طبع حقانيه)_

کونډې، پلار او دوه زامنو کې د میراث تقسیم

سوال: زما والد صاحب وفات شو، دهغه پلار ژوندی دی او هغه خاندان جایداد هم تقسیم کړی دي، زما د پلار وارثان دا دي. کونډه، پلار، دوه زامن، د جایداد تقسیمولو صورت راته بیان کړئ!

جواب: د مرحوم ټول میراث د کفن دفن خرچې اداکولو، قرض اداکولو او وصیت پوره کولو نه وروسته (که چیرې یې څه وصیت کړی وي) به په اته څلویښتو برخو کې تقسیم شي، شپږ برخې به کونډې ته، اته برخې به دهغه پلار ته او اوولس اوولس برخې به دواړو زامنو ته ملاوشي.[۱]

د مرحوم جایداد په درې زامنو، درې لوڼو او کونډې کې تقسیم

سوال: یو سړی وفات شو، هغه نه میراث کې دوه لکه او څلیریشت زرو روپۍ جایداد پاتې شو، وارثان یې دا دي. ښځه، درې لوڼه، درې زامن، مهرباني وکړئ د هر یو وارث برخه ولیکئ!

جواب: د کونډې برخه اوویشت زره یو کم پنځوس روپۍ او یو کم سل پیسې جوړیږي، د هر یو هلک برخه دوه څلویښت زره اووه سوه پنځه اویا روپۍ او اووه اویا پیسې جوړیږي د هر یوې انجیلۍ برخه یوویشت زره درې سوه اته اتیا روپۍ او اته اتیا پیسې جوړیږي.

کونډه، مور پلار، لور او زامنو کې د میراث تقسیم

سوال: عالمان دې مسئلې باره کې څه فرمايي چې یو سړی وفات شو، هغه نه یوه ښځه، درې زامن، یوه لور، مور او پلار، یو ورور او درې خویندې پاتې شوي دي، پوښتنه دا کول غواړم چې د وفات شوي کس میراث به هغوی کې څنګه تقسیمیږي؟

جواب: د مرحوم ټول میراث به د قرض او وصیت پوره کولو نه وروسته[۲] په یو سل اته شپیتو (۱۶۸) برخو تقسیم شي، د کونډې له پاره یوویشت (۲۱) برخې، د مور و پلار له پاره اته ویشت اته ویښت برخې هر یو زوی له پاره شپږویشت او د لور له پاره دیارلس برخې دي[۳] او نورو خپلوانو ته به هیڅ نه ملاویږي.[۴]

---

[۱] ایضاً پورتنۍ حواله)_

[۲] تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة: الاول يبدأ بتكفينه وتجهيزه من غير تبذير ولا تقتير ثم تقضٰى ديونه من جميع مابقى من ماله، ثم تنفذ وصاياه من ثلث مابقى بعد الدين ثم يقسم الباقى بين ورثته بالكتاب والسنة واجماع الامة. (السراجى فى الميراث/ ۲، ۳)_

[۳] فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم. (النساء: ۱۲). وفى السراجى (ص: ۸) با معرفة الفروض، فصل فى النساء: واما للزوجات فحالتان. . . . . والثمن مع الولد او ولد الابن، وان سفل. قال تعالىٰ: ولابويه لكل واحد منهما السدس مماترک ان كان له ولد. (النساء/ ۱۱). واذا اختلط البنون والبنات عصب البنون البنات فيكون للابن مثل حظ الانثيين. (عالمگيرى/ ٦/ ٤٤٨/ كتاب الفرائض/ طبع رشيديه)_

[۴] وبنوا لاعيان والعلات كلهم يسقطون بالولد وولد الابن.......الخ. (سراجى/ ۱۱/ طبع المصباح لاهور)

کونډه	مور	پلار	زوی	زوی	زوی	لور
۲۱	۲۸	۲۸	۲۲	۲۲	۲۲	۱۳

د مرحومې د میراث مال به څنګه تقسیمیږي چې وارثان یې خاوند، څلور زامن او درې لوڼه وي

سوال: یوه ښځه وفات شوه، هغې نه خاوند، څلور زامن او درې لوڼه په وارثانوکې پاتې شوي دي، دهریوشرعي برخه وښییځ!

جواب: دمرحومې کفن دفن کولو، قرض اداکولواو وصیت پوره کولونه وروسته[۱]، به دهغې میراث په دې طریقه باندې تقسیمیږي:

خاوند	زوی	زوی	زوی	زوی	لور	لور	لور
۱۱	۲	۲	۲	۲	۳	۳	۳

یعنې دمرحومې دمیراث به څلورڅلویښت برخې جوړې شي، یوولس برخې به خاوندته ملاوشي اوهریو زوی ته به شپږشپږبرخې اوهریوې لور ته درې درې برخې ملاوشي.[۲]

د پلار په موجودګۍ کې وروڼه خویندې وارثان نه وي

سوال: دمور، پلار، څلور وروڼو (دوه واده شوي) پنځه خویندې (یوه واده شوې) په برخه کې به څومره جایداد راځي؟ دیو ورورڅلوربچي اودیوې خوردوه بچي دي، یعنې ټول خلک اوولس دي.

جواب: دمال شپږمه برخه دمورده اوباقي دپلاردي[۳] دپلارپه موجودګۍ کې وروڼه خویندې وارثان نه دي[۴] د میراث د تقسیم نقشه داده:

مور	پلار	خویندې	وروڼه
۱	۵	محروم	محروم

---

[۱] ایضاً اوګورئ تیره شوې حواله(تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة: الاول يبدأ بتكفينه. . الخ)_

[۲] قال الله تعالي: فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم من بعد وصية توصون بها اودين. الآية. قال ف السراجى (ص: ۷) باب معرفة الفروض: واما للزوج فحالتان. . . . . والربع. . . . . مع الولد او ولد الابن وان سفل. قال الله تعالي: يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين. (النساء/۱۱). واما لبنات الصلب فاحوال ثلاث........ومع الابن للذكر مثل حظ الأنثيين وهو يعصبهن. (سراجى/ ۸/ باب معرفة الفروض)_

[۳] قال الله تبارک وتعالي: فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم من بعد وصية توصون بها اودين. (النساء: ۱۲). واما للام فاحوال ثلاث: السدس مع الولد او ولد الابن. . . . . الخ. (سراجى/ ۱۱/ طبع المصباح). واما الأب فله احوال ثلاث........والتعصيب المحض وذٰلک عند عدم الولد. (سراجى/ ٦/ طبع المصباح)_

[۴] ويسقط بنو الاعيان وهم الاخوة والاخوات لاب وام بثلاثة: بالابن وابنه وان سفل وبالأب اتفاقا. . . . الخ. (درمختار/ ٦/۷۸۱/ كتاب الفرائض/ طبع ايچ ايم سعيد)_

❖ لونه له میراثه محرومول ❖

....

میراث کې لونوته برخه ولې نه ورکول کیږي؟

سوال: ستاسو په صفحه باندې مې د میراث باره کې یو سوال لوستي و، تاسو نه دا پوښتنه کول دي، څنګه چې زامنو ته میراث ورکول کیږي دغه شان لونوته برخه ولې نه ورکول کیږي؟عام دول باندې ښځې دورونو نه دشرم له وجې په مخامخ خپله برخه نه شي غوښتی اوحقیقت کې هغوی ته ضرورت وي.

جواب: شریعت دخوربرخه دورورنه نیمه اودلوربرخه دزوی نه نیمه مقرره کړې ده[۱] اوکوم شی چې شریعت مقررکړی دی، هغه کې د شرمیدو هیڅ خبره نه شته، دلونواوخویندوشرعي برخه هغوی ته ضرورورکول پکار دي، کوم خلک چې دالله تعالی د دې حکم خلاف کوي، هغوی به داخرت دسزاحق دار وي اوهغوی به د دې معاوضه دقیامت په ورځ باندې ورکوي.[۲]

میراث کې لونه محرومول بد ترینه ګناه ده

سوال: دتقسیم نه مخکې به زموږ نیکه دجامو کاروبارکاو، دلته یې په مینځ کې هرڅه کړې وي، خودمړکېدو نه څه وخت مخکې یې بزنس روډ باندې دچایو یودوکان خلاص کړئ و او هغه نه یې بیادمتایي دوکان جوړکړ، دوکان په پټکي باندې و اودمشرزوی په نوم و، وروسته دوکان روان شو او ډیرزیات مشهور شو، مشرزوی په خپلوورونوکې هغه دوکان تقسیم کړ، دغه شان د نیکه دمړکیدو په وخت کې بچیویوازې په ورونوکې جایداد تقسیم کړو اوجینکوته یې هیڅ ورنه کړل، څه وخت وروسته نیاهم مړه شوه، هغې نه چې کومې پیسې پاتې شوې، په هلکانو تقسیم شوې، جینکو ته هیڅ ملاونه شو، اوس مولاناصاحب! تاسوته عرض دی چې دصحیح صورت حال اندازه وکړئ اوجواب بیان کړئ چې دهغو خلکو داسې کارکول صحیح

---

[۱] واذا اختلط البنون والبنات عصب البنون البنات فيكون للابن مثل حظ الأنثيين. (فتاويٰ عالمگيرى/ ٦/ ٤٤٨/ كتاب الفرائض). واما الأخوات لاب وام. . . . . . . ومع الاخ لاب وام للذكر مثل حظ الانثيين يصرن به عصبة. . . . الخ. (سراجي/ ١٠). قال الله تعالي: يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين. (النساء/ ١١). وان كانوا اخوة رجالاً ونساء فللذكر مثل حظ الانثيين. (النساء: ١٧٦)_

[۲] وقال تعالي: ومن يعص الله ورسوله ويتعد حدوده يدخله ناراً خالداً فيها وله عذاب مهين. (النساء: ١٤). عن انس بن مالک رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من فرض من ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة.(سن ابن ماجة/ ١٩٤/باب الحيف فى الوصية/طبع نورمحمد كراچي، مشكوٰة ٢٦٦باب الوصايا/طبع قديمي)

دي؟ ايا له دې وجې دوفات شويو خلکو روحونه بې سکونه نه وي؟ هسې هم مور دخپلو بزرګانو نه اوريدلي دي چې دحق دارحق خوړونکي کله هم نه مرېږي.

جواب: لوڼو اوخويندې دميراث نه محروموول بدترينه ګناه ده. ستاسو نيکه اونياته به خوددې سزا ملاويږي[1] اوکوم خلک چې اوس دې جايدادباندې ناجائزډول باندې قابض دي هغوی هم ددې سزانه نه شي بچ کيدای، هلکانوته پکاردي چې دخويندوبرخه هغوی ته ورکړي.

ايا دلوڼوهم په ميراث کې برخه شته؟

سوال: مور پنځه وروڼه خويندې يو، دوه وروڼه اودرې خويندې، ټولو ودونه کړي دي، مور پلار مو ژوندي دي، مور وروڼه چې کوم کورکې اوسيږو، هغه زمور ملکيت دی، زمور ښځې يوځای اوسيدل نه غواړي له دې وجې مور ددې کوردخرڅولوفيصله کړې ده، دکورسودا هم شوې ده، اوس حالات داسې دي چې کله خويندوته پته ولګيده چې مور کورخرڅوو، نوهغوی هم کورکې دخپلې برخې مطالبه وکړه، ماهغوی ته وويل چې دپلارپه جايدادکې دلوربرخه نه وي اوخويندې دخپلې برخې له پاره اصرارکوي، مولانا صاحب! تاسوزمور خويندې پوه کړئ چې دپلارپه جايدادکې دلوڼوبرخه نه وي اومولاناصاحب! که چيرې زه په غلطه يم، نوقران اوسنت په رڼا کې راته دابيان کړئ چې ايا زمورخويندې هم جايدادکې دبرخې حق دارې دي؟ اوکه چيرې دي، نودخويندوپه برخه کې به څومره پيسې رسيږي؟ ستاسواحسان مندبه يم.

جواب: داخوتاسوغلط ليکلي دي چې دپلارپه جايدادکې دلوربرخه نه شته، قران کريم دلورنيمه برخه ښودلې ده[2]، له دې وجې دا ويل خودجهالت خبره ده چې: دپلارپه جايدادکې دلوڼو برخه نه شته،خو دجايدادبرخې دپلارله وفات نه وروسته معلوميږي، دهغه په ژوندکې نه، په خپل ژوند کې که چيرې پلارورکول غواړي نو ښه خبره داده چې ټولو ته يوبرابر برخې ورکړي، خوکه چيرې دچادضرورت اومحتاجي له وجې يوته ډيره ورکړي، نوګنجائش شته[3] په هرحال تاسوته پکاردي چې خويندوته يې هم ورکړئ، د وروڼو دوه چنده برخه ده اود خويندو

---

[1]]وقال تعالي: ومن يعص الله ورسوله ويتعد حدوده يدخله ناراً خالداً فيها وله عذاب مهين. (النساء: ١٤). عن انس بن مالک رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله عليه وسلم: من فرض من ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة. (سن ابن ماجة/ ١٩٤/ باب الحيف فی الوصية/ طبع نور محمد کراچي)_

[2]]قال تعالي: يوصيکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثيين. (النساء/١١). ومع الابن للذکر مثل حظ الأنثيين وهو يعصبهن. (سراجی/ ٨/ باب معرفة الفروض/ طبع المصباح)_

[3]]ولو وهب رجل شيئاً لأولاده فی الصحة واراد تفضيل البعض علی البعض فی ذالک لا رواية لهٰذا فی الاصل. . . . . وروی المعلی عن ابی يوسف رحمه الله تعالی انه لابأس به اذا لم يقصد به الاضرار وان قصد به الاضرار سوی بينهم يعطی الابنة مثل ما يعطی الابن وعليه الفتويٰ. (فتاويٰ عالمگيری/ ٤/ ٣٩١/ کتاب الهبة/ الباب السادس)_

یوه برخه ده.[۱]

لونه له وراثت نه محرومول

سوال: تاسوپه :وراثت کې دلونومحرومول په جواب کې فرمايلي و چې: ستاسونيا او نيکه ته خوبه ددې سزاملاويږي، زه په دې نه پوهيږم چې غلطي، خود زامنوده، نوهغه مړوته به څنګه سزا ملاويږي؟ ايا نيا اونيکه ته په خپل ژوند کې جايدادشرعي ډول تقسيمول پکار و؟

جواب: دسوال مطابق نيا او نيکه قصوروارنښکاريدل، له دې وجې هغوی هم د سزا مستحق دي، اوکه چيرې هغه معامله کې دهغوی خوښه شامله نه وي، بلکې وروسته وارثانوهغوی دجايداد نه محروم کړي وي، نوهغوی به ددې حديث دوعيدمستحق نه وي.

سوال: يوصاحب جايداد چې دهغه درې لونه او يو زوی دی، لونه په خپلو خپلو کورونوکې خوشاله دي اومال اودولت ورته دجهيزپه شکل کې ورکړل شوی دی،زوی يې دډاکټرۍ تعليم حاصلوي، د مور پلارخواهش دی چې دټول جايداد مالک هم ډاکټرزوی جوړشي او جايدادتقسيم نه شي، ځکه چې دتقسيم له وجې به څلوروارړوته معمولي پيسې ملاوشي، ايا اسلام کې ددې اجازه شته؟

سوال: اسلام کې دجهيزڅه پابندي يا اجازه نه شته اودنن سبامعاشره دمور و پلاردحيثيت نه دزيات خواهش لري، اياجهيزدمورپلارله طرف نه ميراث نه شي تصورکيدای؟

سوال: ايامورپلارته دشريعت په نزدباندې په ژوند کې داحق حاصل دی چې هغوی خپل اولاد کې يويادوه کسانوته ټول جايداد وبښي؟

سوال: ايا مورپلاروصيت نامه ليکلوسره په څلوروبچيوکې يوحق دارمقررکولی شي؟

سوال: که چيرې درې واړه بچي په خوشالي باندې کشروروته ورکولوله پاره تياروي، دادرې واړه بالغ هم دي اوخوشاله هم دي، ايالونو له پاره به دخپلوخاوندانونه اجازه اخيستل وي؟ ايا مور پلارداسې تقسيم کولی شي؟

سوال: زما اهم سوال دادی که چيرې جهيز جهيز ميراث وګڼل شي، موږ د اسلام اوقران د حکمونو پابند يو، د جهيز پابندي معاشره کوي، نوجهيزوراثت وګڼل شي يانيت يې وکړل شي؟کله ناکله خو داسې وشي چې جينکوته جهيزکې دومره څه ورکړل شي چې پاتې اولاد له پاره هيڅ هم پاتې نه شي.

جواب: ميراث دمرګ نه وروسته تقسيميږي[۲]، ژوند کې چې مورپلاربچيوته څه ورکوي،

---

[۱]]قال تعالي: يوصيكم الله في اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين. (النساء/۱۱). ومع الابن للذكر مثل حظ الأنثيين وهو يعصبهن. (سراجی/ ۸/ باب معرفة الفروض/ طبع المصباح)_

[۲]]لأن الشركة في الاصطلاح ما تركه الميت من الأموال صافيا عن تعلق ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

هغه دهغوی له طرف نه عطیه وي اوهغه وراثت ټول صحیح نه دي اووراثانوکې دیووارث محرومولو وصیت کول هم جائزنه دي اوکه چیرې ټول وارثان عقل مند او بالغان وي، نوپه خپله خوشالي باندې ټول وراثت یووارث ته ورکولی شي [۱]، موروپلارچې خپل اولادته کومه عطیه ورکوي، هغې کې دخپل وس مطابق د برابري لحاظ ساتل ضروري دي. چې دچاحق تلفي ونه شي [۲] نوکه چیرې جینکوته ډیر مقدارکې جهیزورکړل شوی دی، نودجینئ د جهیزنه په دوه چندامقدارباندې سامان مور پلار خپلوزامنوته ورکولی شي امیددی چې ستاسو دټولو سوالونوجواب به ملاوشوی وي.

له میراث نه محرومي ا نجیلۍ ته طلاق ورکولوسره دویم ظلم مه کوئ

سوال: دزیدله وفات نه وروسته دزیدجایدادد هغه ښځې خرڅ کړ اود زامنوپه رضامندي یې استعمال کړ اودزیدپه وارثانوکې یوه انجیلۍ هم وه، دغه شان هغوی دشرعي اوحکومت دداوړو قانونو مطابق انجیلۍ دشرعي حق نه محرومه کړه، چې هغه شرعي اوقانوني جرم دی ددې حق وهلوباره کې دانجیلۍ خاوندته څه کول پکاردي؟ ایاانجیلۍ ته طلاق ورکولوسره دانجیلۍ کوروالوته سبق ښودل به جائزوي؟ اودانجیلۍ کوروالاجنګ ته تیاردي اوخپله غلطي نه مني اونه په دې کارباندې پښیمانه دي.

جواب: انجیلۍ محرومولوسره هغوی ظلم وکړ [۳] اوکه چیرې عقل مند خاوندهغې ته طلاق ورکړي، نوهغې باندې به دادویم ظلم شي اودا دعقل اوانصاف خلاف دی.

د والدینو حقوق یا د امیر اطاعت

سوال: زما مشر زوی به د وړکوالي نه د پلار سره مسجد ته تلو، د مسجد نه به یې یو دیني پروګرام اوریدلو، موږ ده ته د همیشه له پاره ده ته په ښائسته ماحول کې د اوسیدلو تعلیم

بقیه د تیرمخ] .. حق الغیر بعین من الأموال. (شامی/ ٦/ ٧٥٩/ کتاب الفرائض)_

۱]ولا تجوز لوارثه لقوله علیه السلام ان الله تعالیٰ اعطی کل ذی حق حقه الا لا وصیة للوارث. . . . الا ان یجیزها الورثه. . . . . الخ. (هدایة/ ٤/ ٦٥٢، ٦٥٣/ کتاب الوصایا). وعن ابی امامة الباهلی رضی الله عنه قال: سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول فی خطبة عام حجة الوداع: ان الله تبارک وتعالیٰ قد اعطی کل ذی حق حقه، فلا وصیة لوارث. الحدیث. (جامع الترمذی/ ٢/ ٣٣/ باب ماجاء لا وصیة لوارث)_

۲]ولو وهب رجل شیئاً لأولاده فی الصحة واراد تفضیل البعض علی البعض فی ذالک لا روایة لهٰذا فی الاصل. . . . . وروی المعلی عن ابی یوسف رحمه الله تعالی. . . . . . . ان قصد به الاضرار سوی بینهم یعطی الابنة مثل ما یعطی الابن وعلیه الفتویٰ. (فتاویٰ عالمگیری/ ٤/ ٣٩١/ کتاب الهبة الباب السادس فی الهبة للصغیر/ طبع رشیدیه)_

۳]وعن انس بن مالک رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: من فرض میراث وارثه قطع الله میراثه من الجنة یوم القیامة. (سنن ابن ماجة/ ١٩٤/ باب الحیف فی الوصیة/ طبع نور محمد)_

ورکړي و، د ګانو، ګډیدو او د نورو فضولیاتو نه مو لرې ساتلی و، له دې وجې هغه د دیني جومات د ماشومانو سره رسالې راوړلې، د دوی سره به یې په ښائسته معلوماتي مقابلو کې برخه اخیستله، کله چې میټرک کلاس ته لاړ، نو مور ورته وویل چې د سکول کار پوره کړه، په تعلیم باندې توجه کوه، خو هغه به ویلو چې زموږه ناظم به فلانکي وخت رابللي یو چې فلانکی کار دی، پلاربه سهار تلو او د شپې به راتلو، ده په تعلیم باندې توجه کمه کړله، نتیجه دا روتله چې په ډیرو خرابو نمبرو سره پاس شو، مجبورا مو ټیکنیکل تعلیم ورکړ، هلته یې نوکري هم ولګیدله، خود پروګرامونو سلسله زیاتیدله زیاته پوه به مو ورکوله چې د امیر اطاعت لازمي دی د امیر اطاعت د خدای پاک د رسول اطاعت دی، نتیجه دا راوتله چې نوکري یې ختمه شوله، تعلیم هم ختم شو د کور سره د تعلق یې یوازې دومره حال دی چې خور، بوډا پلار کار کوي، زه د ګنډل کوم، هغه راځي د هوټل پشان خوراک کوي او ځي، په ورڼو خویندو باندې حکم کوي، ده ته احساس نه شته چې څوک ناروغ شي، نو څوک یې هسفتال ته رسوي؟ څنګه خرچه روانه ده، دا خبره یې په ذهن کې ده چې د جومات نه وتل کفر دی او د امیر اطاعت د خدای پاک نافرماني ده.

دده ملګري دده ډیر تعریف کوي چې په هر کار کې مخکې مخکې کیږي، هرپروګرام کې ښه مخکې برخه اخلي، خو که حقیقت څوک زموږه د زړه نه پوښتنه وکړي، په دې خراب ماحول کې په جینکو باندې سوداګانې راغواړو، په خپله د بازار نه سامان راوړو، یو ماشوم دی هغه زیات کار کوي، دسبق سره سره کارزموږه حواله کوي، دخدای په فضل سره دلمونځ او د روژې پابند دی، دې دراتلو سره په ده باندې حکم کوي، که د څه کار ورته ویل شي، نو وایي په ده باندې یې وکړئ.

وړو جینکو، مور پلار په ژړا ګانو سره دعاګانې غوښتله یو عارضي نوکري ملاو شوه، په دې کې یې هم دغه حال دی، لس ورځې د پروګرامونو په نظر کې وي، اوس د چا استقبال دی، اوس په یو ځای کې مظاهره ده، د چاد پاره فنډ راجمع کول دي، چاته کتابونه ورکول دي اوداسې نور...

دا یوازې د یو بچي حال نه دی، بلکې په دې کې بی ائې، ایم ائې او د نورتعلیم یافته بچی هم شامل دي، چې هغوی ذهنی مریضان جوړ شوي دي والدین او د امیر د اطاعت په باره کې ددوی په ذهن کې یو مصیبت راغلی دی، کله کله په دوی باندې ترس هم راشي او غوسه هم.

مولانا صاحب! تاسو ووائې چې زموږه په شان سپین روبي خلک چې د هغوی په جمع پونجی یو مکان وي آیا هغوی په میراث کې داسې قسمه اولاد حقدار جوړوي؟ آیا په شریعت کې داسې څه قانون شته دی چې مور په خپله ژوند کې دی د مکان د ملکیت نه ختمولی شو؟ ځکه چې زموږه په ژوند کې دده رویه داسې ده نو وورسته به له وړو ورڼو خویندو حق واخلي او خپله مننه به پرې کوي، آیا په اسلام کې داسې څه تصور موجود دی د معاش کوشش نه کوي، د

والدينو او عزيزانو او د خپلوانو حقوق نه اداء کوي، يوازې د امير اطاعت کوي؟ که چرې داسې وي، نو موږه به ضرور صبر کوو، که چرې داسې بچې د وراثت حقدار وي، نو موږه د خدای د رسول نافرماني هرگز نه کوو.

جواب: دنوجوانانو په مزاج کې دعمل جوش وي، تجربه محدوده، ذهن کچه، په طبيعت کې د تازه ځانگې پشان لچک، دوی په نيک يا بد کار کې لگول ورکول ډير آسان وي او کله چې ددوی په ذهن کې د يو قسم تحريک ښه والی کيني يا کينول شي، نو هغه په دې کې د نتيجو او انجامونو نه بې خبره تيارېږي، ددې نه خلاف نه د والدينو پروا کوي، نه د چا په نصيحت باندې غوږ لگوي، په دې وجه عام طور باندې د ټولو تحريکونو نتيجه د شور شراب نه پرته هيڅ نه راوځي.

ډير ځوانان ددې تحريکي سرگرميو په وجه د تعليم نه محرومه پاتې کيږي، ډير د روزگار نه وځي،اکثريکې د والدينو باغيان شی دخپلو والدينو رشتدارانو او د والدينو د لاس نه وځي.

په حديث شريف کې فرمايل شوي دي چې ځواني هم دجنون او د ليونتوب يوه شعبه ده[1] تر څو پورې چې دا ځوانان د تحريکاتي جماعتونو سرگرم کارکن وي، تر دې وخته پورې په دوی باندې د ليونتوب دور وي، او کله چې د جنون او د ځواني دور ختم شي او په عمر کې پوخ والی راځي، نو بيا دوی ته پته لگيږي چې دوی څه وکړل او څه يې وموندل، داسې ځوانان د ځواني د دور د ختميدو نه وروسته هميشه د محرومي د احساس ښکار وي.

دمور او د پلار دعاگانې د هميشه له پاره دده د غاړې ښار جوړيږي، دا رنگه ددې دنيا هم تباه کيږي او آخرت هم بربادېږي، زه سياسي قائدينو ته درخواست کوم چې هغوی ساده او ناتجربه کار ځوانان د تحريکاتو د گرميدلو د پاره خشاک نه جوړوي او دې ځوانانو ته درخواست کوم چې هغوی د والدينو نه د بغاوت لاره اختيارول او د چا بد نه کوي، بلکې په خپله خپل مستقبل خرابوي، د دوی د ليونتوب تحريکي مصروفياتو نه دوی ته څه ملاوېږي او نه د دوی والدينو ته او نه معاشرې ته، نن چې څنگه په وطن عزيز کې څنگه بد امني او شر او فساد دی دا ددې تحريکونو ترخه ثمره ده، زموږه کومو ځوانانو ته چې د (کنتم خيرامة) تاج اچول شوی دی د انسانانو خيرخواهي، امن وآمان او اسلامي وروروليو او محبت مبلغ کيدل پکار دي، هغه ددې تحريکونو په نتيجه کې د ډله بازي، تعصب ، نفرت، عداوت بغاوت نشانې جوړې شوې دي، الله تعالی دې په موږه رحم وکړي او دخپل نبي امي (صلی الله عليه وسلم) په برکت سره دې زموږه ځوانانو ته په صحيح دين باندې د تللو توفيق راکړي!

---

[1] الشباب شعبة من الجنون والنساء حبالة الشيطان. ابونعيم فی الحلية عن عبدالرحمٰن بن عابس وابن لال عن ابن مسعود والديلمی عن عبدالله بن عامر فی حديث والتيمی فی ترغيبه عن زيد بن خالد کلهم مرفوعاً به. (المقاصد الحسنة/ ٢٥٨/ رقم الحديث: ٥٨٦/ حرف الشين/ طبع مکتبة الباز).

تاسو چې کوم پوښتنه کړې دې چې ایا دا بچی عاق کړم؟ زما مشوره دا ده چې داسې هیڅ کله هم مه کوئ، ځکه چې اولاد د جائداد نه محرومول شرعاً جائز نه دي[1] له دینه پرته یو سړي ته بله کومه سخته سزا ورکول کیږي چې هغه د خپلو والدینو نافرمان وي (الله تعالی دې هر سړی ددې نافرماني نه محفوظ وساتي)، بیااولاد که هغه هرڅنګه وي والدینو ته دده د پاره خیرغوښتل پکار وي، دعاء کوم چې الله تعالی د ستاسو صاحب زاده ته عقل او ایمان نصیب کړي، الله تعالی چې د والدینو په شکل کې کوم نعمت دوی ته ورکړی دی، ددې د قدر کول توفیق دې ورکړي!

❖ دنابالغ، یتیم، معذور، رضاعي او خولې سره ویلي شوي اولاد په میراث کې برخه ❖

....

د نابالغه وروڼوجایداد په خپل نوم کول

سوال: ایامشر ورور یا خورته ددې خبرې حق حاصل دی چې هغه دنابالغه وروڼو یا نابالغه خویندو دملکیت حق په خپل نوم کړي، یاخوردخپلو نابالغه وروڼوخویندوله طرف نه دهغوی حق دوروڼویه نوم کړي؟

جواب: دنابالغه وروڼوجایدادپه خپل نوم کول صحیح نه دي، د یتیمانودمال دخوړلو ګناه به وي.[2]

یتیمه وریره له میراثه محرومول

سوال: یو ورور وفات شو، جایدادکې یې دیرڅه پریښودل، یوه یتیمه لورېې هم پریښودله، خوتره هغې ته برخه ورنه کړه، ټول جایداد یې دخپل زوی په نوم اومړشو، زوی یې تعلیم یافته دی اودمسئلونه خبردی، ایاهغه به هم ګناه ګار وي؟ ایاهغه ته دیتیم برخه ورکول پکاردي؟ اسلام دې باره کې څه وایي؟

جواب: ددغې یتیمې اینجلۍ حق اداکول دهغه هلک په ذمه دي،که نه، دی به هم دخپل پلارسره دوزخ ته ځي.[3]

---

[1] قال رسول الله صلی الله علیه وسلم:من قطع میراث وارثه،قطع الله میراثه من الجنة.(مشکوٰة۲۶۶/باب الوصایا).

[2] ان الذین یأکلون اموال الیتامٰی ظلماً انما یأکلون فی بطونهم ناراً ویصلون سعیراً. (النساء: ۱۰)_

[3] وأتوالیتٰمٰی اموالهم ولا تتبدلوا الخبیث بالطیب ولا تأکلوا اموالهم...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د رضاعي زوی په میراث کې برخه نه شته

سوال: زمادنیکه دوه زامن دي اودپیوخښلوپه رشته کې زه هم دهغه دریم زوی یم، ایازما دنیکه دمرګ نه وروسته دهغه په جایدادکې به زماهم برخه وي اوکه نه؟

جواب: دنیکه په جایدادکې ستاسوهیڅ برخه نه شته.[1]

ایا ساتل شوي ماشوم ته به جایداد کې برخه ورکول کیږي؟

سوال: ایا بې اولاده سړی دخپلو ورونو نه خفه کیدو له وجې دخاندان نه بهردچانه ماشوم اخیستی اوهغه ساتلی شي؟ اودهغه ورونه اوخاندان والاټول دهغه دزړه خوشالوله پاره (کوم ماشوم چې هغه غواړي) ورکولوله پاره تیاردي، چې هغه په هغه باندې بوج هم نه وي، بلکې خدمت یې وکړي اوخپلې خرچې پخپله باندې وکړي، فرض کړئ که چیرې هغه دخپلوانو نه ماشوم وانه خلي اودخاندان نه بهرله چانه ماشوم واخلي، نودهغه کس دمیراث به هغه ماشوم مالک وي اوکه نه؟ اوکه چیرې هغه سړی داسې وصیت هم وکړي چې دی دهرڅه وارث دی.

جواب: شرعي ډول باندې ساتل شوي ماشوم وراث نه وي، که هغه دخپل خاندان وي اوکه د بهروي، دهغه دمرګ نه وروسته به میراث دهغه شرعي وارثانوته ملاویږي، ساتل شوي ته نه.[2]

خولې سره اولاد ویلوله پاره دمیراث حکم

سوال: مورِ اته ورونه اوخویندې یو اوزمانه پرته دټولوبچې دي، زما واده دتره زوی سره شوی دی اوتقریبا شپاړس کاله کې زمورِ اولاد ونه شو، ما او زماخاوندپه خپله خوښه اواتفاق باندې زما خورځه او زماکشرورورداولادپه شان لوی کړی دی اودا دواړه اوس ځوانان دي، زما دخاوند ورور هم نه شته، یوه خور یې ده، دهغې درې بچي او زمورِنه بیل اوسیږي، پوښتنه داکول غواړم چې زمورِ دهغه دواړو بچیو یعنې زمادخورځې اوزمادورور مورِ سره شرعي ډول باندې څه حیثیت دی؟ اود دواړوپه خپلوکې څه حیثیت دی؟ ایا دا دواړه خپلوکې ورور او خور کیدای شي؟ او ایا زما خاوند دوی سره خپل ولدیت لګولی شي؟ دې نه پرته زمورِ په جایدادکې به دهغوی برخه وي؟ اوزمورِ دهغوی نه پرته بل هیڅوک نه شته.

بقیه د تیرمخ].. الی اموالکم انه کان حوباً کبیراً. (النساء/ ۲). ان الذین یأکلون اموال الیتامٰی ظلماً انما یأکلون فی بطونهم ناراً ویصلون سعیراً. (النساء: ۱۰)ـ

[1] فیبدأ باصحاب الفرائض.......ثم بالعصبات من جهة النسب......ثم ذوی الأرحام....الخ. (سراجی/ ٤)

[2] ساتلي شوې ماشوم چونکه د وارثانو د دریو قسمونو ذوی الفروض، عصبات او ذوی الارحام نه نه دې، په دې وجه دا شرعاً د وراثت حقدارهم نه دې.)ـ

جواب: ددې دواړو حکم ستاسوپه اولادکې نه دی اونه دهغوی ولدیت بدلول جائزدي[1]، تاسو هغوی په خپل ژوندکې هغوی دخپل جایداد مالکان جوړکړئ، دوی دواړه خپلوکې ماما او خورځه دي، وروړ اوخورنه دي.

ایا ذهني معذوربچیوته هم میراث ورکول ضروري دي؟

سوال: زمادرې بچي دي، دوه هلکان اویوه اینجلۍ اودهغوی په مینځ کې دمیراث معامله صفا ده، یعنې پنځو برخوکې دوه دوه دهلکانو اویوه داینجلۍ ده، خوغیرمعمولي خبره چې هغه حل کول غواړي هغه داده چې زمامشرزوی دماغي ډول باندې کمزوری دی اود دماغو حالت یې غیرمعمولي دی، یعنې نه خبرې کولی شي اونه هغه کې عقل اوشعورشته، ددې غیرمعمولي حالت له وجې هغه مادانګلستان دماشومانوپه یوسکول یاهسپتال کې داخل کړ، چې دهغه ټول خرچ دانګلستان حکومت برداشت کوي، نولکه زما ورسره دوینې دتعلق نه پرته بل څه تعلق نه شته، اوس داسې حالت کې هغه حق دارخوضروردی، خودمیراث استعمال نه هغه کولی شي اونه ورته دهغه ضرورت شته اونه یې هغه غوښتلی شي، دې حالت کې به ایادا مناسب نه وي چې جایداد یوازې دغه دوه بچیوته ورکړل شي، درې برخې کولوسره، یوه برخه اینجلۍ ته اودوه هلک ته؟

جواب: معذوراولاد خو ډیرې همدر دی مستحق وي، دمیراث نه د محروملو نه، تاسوهغه په خپل ژوندکې محروملوسره اخرت کې ځان له پاره ددوزخ سودامه کوئ، دهغه برخه محفوظه ساتل پکاردي که هغه ته ضرورت وي اوکه نه اودامکاني وسائلوپه ذریعه باندې یې هغه ته د رسولو کوشش کول پکاردي، په هرحال دمیراث نه محروملول یې جائزنه دي.[2]

د معذوربچي په میراث کې حق

سوال: ۱: ددماغي اوبدني معذوربچي دخپل پلارپه میراث کې هم هغه هومره حق دی څومره چې دصحت مندوروڼو خویندودی یاکم اوزیات دی؟

سوال: ۲: داهم بیان کړئ که چیرې یووروردهغه معذرو ورور دپالنې ذمه داري واخلي، نوهغه باندې به خرچه دمعذوردبرخې نه کوي یادخپل طرف نه؟

جواب: ۱: دمعذوربچي هم هغومره حق دی څومره چې دبل حق دی[3] اوکه چیرې دهغه د معذوري له وجې په خپل ژوندکې هغه ته دنورونه زیاته ورکړل شي، نوداجائزدی.

---

[1] وما جعل ادعیآء کم ابنآء کم ذٰلکم قولکم بافوٰهکم والله یقول الحق وهو یهدی السبیل. ادعوهم لاٰبآئهم هو اقسط عند الله. . . . . الآیة. (سورة ۳۳، الأحزاب: ۳، ٤)_

[2] من قطع میراث وارثه قطع الله میراثه من الجنة. (ج:۱/ ۲٦٦/ باب الوصایا)_

[3] للرجال نصیب مماترک الوالدان والأقربون وللنساء نصیب. . . . . . . الآیة. (النساء: ۷)_

جواب: ۲: کوم وروړچې دمعذور پالنه کوي، هغه دې دمعذورمال نه په هغه باندې خرچ کوي. په دې شرط باندې چې معذور سره خپل مال موجودوي اوکه چیرې هغه سره خپل مال نه وي. نوټول وروڼه اوخویندې دې دمیراث دبرخې مطابق برداشت کوي. دهغې تشریح داده چې کله معذور وړور مړشي اودهغه وروڼوخویندوته دمیراث څومره برخه ملاویږي. هغومره برحه دهغه دخرچوله پاره برداشت کړي. [1]

ډیر مودې پورې د ورک شوي هلک د پلار په میراث کې برخه

سوال: زید راني سره واده وکړ اوبیادحمل په دوران کې دزید او راني طلاق وشو. راني طلاق نامه ولیکله چې ددې حمل نه دپیدا کیدونکي هلک یااینجلۍ دخوراک څښاک یادپالنې ذمه داري به زیدباندې نه وي اونه به زید داولاد مالک وي، نو دمرګ پورې دزید هغه اولاد (هلک) سره تعلق نه و ساتلی، اوس داهلک دزیدپه میراث کې شرعي ډول باندې حق داردی اوکه نه؟ اوکه دی، نوڅومره حق داردی؟

جواب: داهلک دزیددمیراث شرعي ډول باندې حق داردی او د زید د نورو زامنوبرابرحق داردی طلاق نامه کې دالیکل چې ددې حمل نه پیداکیدونکي بچي به زیدسره هیڅ تعلق نه وي شرعي ډول باندې غلط اوباطل دي دپلاراودزوی نسبي تعلق ختمولونه پلارته حق شته اونه مورته.

سوال: دزیددلومړۍ ښځې نه ي زوی اویو لور ده، لور دزیدپه ژوندکې مړه شوه اودهغې نه دوه لوڼه اویو زوی پاتې شو. دزیدددویمې ښځې نه یوزوی چې دزیداودهغه دښځې راني په خپلوکې دحمل په دوران کې طلاق شوی و، څنګه چې پورته تیرشوي سوال نمبر ۱ کې ذکرشوي دي، اوس هغه هلک تقریبا یوکم پنځوس کاله وروسته دزیدپه برخه کې میراث غواړي، که چیرې شرعي ډول باندې هغه حق داردی، نوڅومره حق دار دی؟ فرض کړئ دزیددملکیت قیمت لس لکه روپۍ وي، نودهغه دتقسیم دمحمد ﷺ په شریعت کې څه قانون دی.

الف: که چیرې دزید ددویمې ښځې نه زوی شامل وي.

ب: که چیرې دزید دمړې شوې لوراولاد (دوه لوڼه اویوزوی) هم شامل وي.

جواب: دزید د دویمې ښځې زوی وراث دی، څنګه چې پورته بیان شوي دي اوډیروخت پورې ورکیدو له وجې دهغه دمیراث حق نه باطلیږي. [2]

---

[1]] ویجب ذالک (نفقة) علی مقدار المیراث ویجبر علیه لأن التنصیص علی الوارث تنبیه علی اعتبار المقدار ولأن الغرم بالغنم والجبر لایفاء حق مستحق....... ونفقة الاخ المعسر الاخوات المتفرقات المؤسرات اخماسا علی قدر المیراث. (الهدایة/ کتاب الطلاق/ باب النفقة/ ۲/ ۴۴۷/ طبع مکتبه شرکة علمیة)_

[2]] المفقود حی فی ماله حتی لا یرث منه احد ومیت فی مال غیره حتی...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

دزيد لور دپلارپه ژوندكې مړه شوې وه له دې وجې به دهغې اولاد وراثان نه وي، ذكرشوي صورت كې د زيد يوازې دوه وارثان دي، د دويمې ښځې راني زوی كوم چې ډير وخت پورې ورک و اودلومړۍ ښځې زوی، دادواړه برابر وارثان دي، نوكه چيرې دزيد ميراث لس لكه وي، نودواړوته به پنځه پنځه لكه ملاويږي.[1]

يادونه: كه دزيددمرګ په وخت كې دهغه دويمه ښځه ژوندۍ وه، نولس لكوكې به يولک پنځويشت زره دهغې برخه وي، پاتې اته لكه پنځه اويازره به دواړ ورونوكې برابرتقسيم شي اود كونډې دمرګ نه وروسته به دهغې برخه يوازې دهغې زوی ته ملاويږي.

❖ دميرنيو بچيو دميراث دتقيسم مسئلې ❖

د مرحومې جايداد، زامنو، دويم خاوند، اولاد، پلاراو ورورکې څنګه تقسيم شي؟

سوال: ددين عالمان ددې مسئلې باره كې څه وايي چې مهرالنساء بنت قاري احمدعلي خان صاحب ددويم واده تقريباً يوكال مخكې د رياض احمدسره شوی و، دمهرالنساء مړ زوی پيداشو اودهغه نه يوه مياشت وروسته مهرالنساء وفات شوه، دمرحومې وارثان اوملكيت دادی، نو عالمانوته خواست دی چې هغوی دبرخې شرح مقرره كړي.

۱: رياض احمدخان — دويم خاوند

۲: ظاهرعلي خان — دلومړي خاوند نه پيداشوی زوی.

۳: حامدعلي خان — خپل ورور

۴: قاري احمدعلي — پلار

منقوله اوغيرمنقوله جايداد: نغدې پيسې، ګينه، فرنيچر، د مرحومې جامې، يوموټرسائيكل چې هغه مرحومې اخيستی و او خاوندته يې ښنلی و، دجاموګنډلومشين، وقف جايداد، دا جايداد په كلكته كې داولاد له پاره وقف دی اومرحومې ته اودهغې وررورته دنيانيكه له طرف

بقيه د تيرمخ].. لا يرث من احد : لثبوت حياته باستصحاب الحال وهو معتبر فى البقاء ماكان على ماكان دون اثبات مالم يكن. . . . . . الخ. (شريفيه شرح سراجى/ ۱۵۱). وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي: (قوله وهو فى حق نفسه حي) مقابله قوله الآتي وميت فى حق غيره وحاصله ان يعتبر حياً فى حق الأحكام التى تضره وهى المتوقفة على ثبوت موته ويعتبر ميتاً فيما ينفعه ويضر غيره وهو ما يتوقف على حياته لأن الأصل انه حى وانه الى الآن كذالک استصحاباً للحال السابق والاستصحاب حجة ضعيفة تصلح للدفع لا للاثبات اى تصلح لدفع ما ليس بثابت لا لاثباته. (ردالمحتار/ ٤/ ۲۹۳/ كتاب المفقود)_

[1]] واقرب العصبة الابن وان سفل، وهو اتفاق اهل العلم. . . . . . وذالک لقول النبى صلى الله عليه وسلم: الحقوا الفرائض باهلها، فما بقى فلأولى عصبة ذكر. (شرح مختصر الطحاوى/ ٤/ ۹۲/ باب العصبة)_

نه ملاو شوی دی، مهر: دویم خاوندریاض سره چې کله دهغې نکاح شوې وه، نویوولس زره روپۍ رائج الوقت پیسې یې مهرټېل شوی و اوهغه ټولې پاتې دي، ایادا به یو یاټولوته ملاویږي؟ اودلومړي خاوند مهرهم دمرحومې ملکیت دی، هغه به هم دې کې شامل وي اوکه نه؟

جواب: دې صورت کې د مهرالنساء ټول مال چې هغې کې د دواړو نکاحونو مهرهم شامل دی. دکفن دفن اوقرض اداکولو او وصیت پوره کولونه وروسته به په وارثانو داسې تقسیمیږي: [۱]

خاوندریاض احمدته به درې، پلارقاري احمدعلي ته به دوه، زوی ظاهرعلي خان ته به اووه برخې ملاویږي اوورورحامدعلي خان به محروم وي، یعنې دمرحومې دمال به ټولې دولس برخې جوړې شي، هغې کې به څلورمه برخه یعنې درې برخې خاوندته ملاوشي اوشپږمه برخه یعنې دولسوکې دوه برخې به پلارته او پاتې اووه برخې به زوی ته ملاوشي او ورورته به هیڅ هم نه ملاویږي اولاد له پاره وقف شوي جایدادکې به یوازې دمرحومې دزوی ظاهرعلي خان حق وي اوخاونداوپلاربه په کې هیڅ برخه نه وي، کوم موټرسائیکل چې مرحومې خپل خاوندته ښبنلی و، هغه هم په میراث کې شامل نه دی[۲].

د میراث د تقسیم نقشه داده:

خاوند	پلار	زوی	ورور
۳	۲	۷	محروم

د دوه ښځوپه اولادکې به دمرحوم میراث څنګه تقسیمیږي؟

سوال: زموږ خاندان کې داخلک وو، دې کې دخاندان مشرپه (۱۹۵۹ء) کې وفات شوی دی، دکور دمشر دوه ښځې وې، هغوکې لومړۍ ښځه دخاوندپه ژوندکې مړه شوې وه، دهغې نه یوه لور اویوزوی دی لوردپلارله وفات نه وروسته په (۱۹۷۱ء) کې وفات شوه اودهغې یوزوی دی دغه شان دویمه ښځه یې ژوندی ده اودهغې نه دوه زامن اوڅلورلوڼه دي، ددې خلکو به دهر یوپه جایدادکې څومره برخې وي؟ اوجایداد په درې لکه روپۍ باندې خرڅیږي، نو د هر یو په برخه کې به څومره پیسې راځي؟

---

[۱] يبدأ من تركة الميت......بتجهيزه من غير تقتير ولا تبذير ثم تقدم ديونه التى مطالب من جهة العباد، ثم تنفذ وصية من ثلث مابقى.....ثم يقسم الباقى بين ورثته. (درمختار/٦ / ٧٦٠/ كتاب الفرائض/ طبع سعيد كراچي)

[۲] اما للزوج. . . . . . . والربع مع الولد الابن اما الاب فله احوال ثلاث: الفرض المطلق وهوالسدس وذٰلک مع الابن او ابن الابن. . . . . الخ. (سراجى/ ٦، ٧). وبنوالأعيان والعلات كلهم يسقطون بالابن وابن الابن. (سراجى/ ١١). وفى الدرالمختار: (والربع للزوج). . . . . . (مع احدهما) اي: الولد او ولد الابن....(وللأب والجد) ثلاث احوال: الفرض المطلق وهو (السدس) وذٰلک (مع ولد او ولد ابن) اه. (الدر مع الشامية/ ٦/ ٧٧٠/ كتاب الفرائض طبع ايچ ايم سعيد). وفيه: (ويسقط بنوالأعيان) وهو الاخوة والأخوات.....(بالابن) وابنه وان سفل. (الدر مع الشامية/٦/ ٧٨١/ كتاب الفرائض/ فصل فى العصبات)

جواب: دکفن دفن، قرض اداکولو او دريمې مال دبرخې نه وصيت پوره کولونه وروسته به دمرحوم ټول مال به اته اتيابرخو تقسيم شي، هغه کې دکونډې له پاره يوولس برخې، دهرهلک له پاره څوارلس برخې اوهريوې اينجلۍ له پاره اووه برخې دي، د تقسيم نقشه داده:

کونډه	زوی	زوی	زوی	لور	لور	لور	لور	لور
۱۱	۱۴	۱۴	۱۴	۷	۷	۷	۷	۷

درې لکه روپۍ چې کله په دې برخوباندې تقسيم شي، نودوراثانوبرخې به داسې جوړيږي:[1]

کونډې ته: اووه ديريش زره پنځه سوه (۳۷، ۵۰۰)

هر يو هلک ته: اووه څلويښت زره اووه سوه اوويشت روپۍ اواويشت پيسې (۴۷، ۷۲۷. ۲۷)

هريوې اينجلۍ ته: درويشت زره اته سوه درې شپيته روپۍ اودرې شپيته پيسې (۲۳، ۸۶۳. ۶۳)

يادونه: کومه اينجلۍ چې مړه شوې ده، دهغې برخه به دهغې زوی ته ورکول کيږي اوکه چيرې دهلک پلار ژوندی وي، نودهغه څلورمه برخه به هغه ته ورکول کيږي اودرې برخې به هلک ته.

کونډه، ميرنۍ مور، ورونيو او زامنو کې د ميراث تقسيم

سوال: زماوالدصاحب وفات شوی دی، دخانداني جايداد، ځمکه اوسرکاري ډول باندې دتنخوا نه کټ شوې پيسې يې پريښې دي، دې کې دميراث دتقسيمولوطريقه وښايئ، دوارثانو تفصيل دادی: ميرنۍ مور، پلار، شپږ وروڼه، دوه زامن اويوه کونډه.

جواب: دمرحوم ټول جايداد (دهغه قرض اداکولونه وروسته، که دهغه په ذمه باندې څه وي) اودمال په دريمه برخه کې وصيت پوره کولونه وروسته (که چيرې وصيت يې کړی وي) په اته څلويښت برخو به تقسيم شي، هغو کې به شپږبرخې دهغه کونډې ته، اته برخې د هغه پلارته او اولس اولس برخې به دواړو هلکانوته ملاوشي[2] ذکر شوی صورت داسې دی:

کونډه	پلار	زوی	زوی	ورور
۶	۸	۱۷	۱۷	محروم

---

[1]] وللمرأة من ميراث زوجها الربع. . . . . فان كان له ولد، او ولد ابن وان سفل، فلها الثمن، وذالک لقول الله تعالیٰ: . . . . فان كان لكم ولد فلهن الثمن مماتركتم. . . . . . . الخ. (شرح مختصر الطحاوی/ ٤/ ٨٣، ٨٤/ باب قسمة المواريث). واذا اختلط البنون والبنات، عصب البنون البنات فيكون للابن مثل حظ الأنثيين. (فتاویٰ عالمگیری/ ٦/ ٤٤٨/ كتاب الفرائض/ طبع رشيديه كوئته)_

[2]]وللمرأة من ميراث زوجها الربع. . . . . فان كان له ولد، او ولد ابن وان سفل، فلها الثمن، وذالک لقول الله تعالیٰ: . . . . فان كان لكم ولد فلهن الثمن مماتركتم. . . . . . . الخ. (شرح مختصر الطحاوی/ ٤/ ٨٣، ٨٤/ باب قسمة المواريث/ طبع بيروت). ولابويه لكل واحد منهما السدس مماترک ان كان له ولد. (النساء/ ١١). واذا اختلط البنون والبنات، عصب البنون البنات فيكون للابن مثل حظ الأنثيين. (فتاویٰ عالمگیری/ ٦/ ٤٤٨/ كتاب الفرائض)_

بل ځای کې واده کونکې مور، میرمنې او درې خویندو کې د میراث تقسیم

سوال: یوسړی وفات شو اودهغه درې خویندې دي اویوه ښځه ده، (اولادیې نه شته) اوموریې بل واده کړی دی، نومیراث به یې دحنفي فقهې په نزدباندې څنګه تقسیمیږي؟ اویوتره یې هم دی اودهغه هم څه طمع شته.

جواب: په ذکرشوي صورت کې دمرحوم ټول میراث (دقرض اداکولو او وصیت پوره کولونه وروسته)[1] به یوکم څلویښت برخې شي، شپږ د مور، نهه دښځې او اته اته برخې ددریو واړو خویندو[2]، تره ته به هیڅ هم نه ملاویږي.
نقشه یې داده:

کونډه	مور	خور	خور	خور
۹	۶	۸	۸	۸

هبه شوی شی په میراث کې نه وي

سوال: ۱: زماخاوند مړشوی دی، هغه په خپل ژوندکې یوکورجوړ کړی و اوهغه یې ماته راکړی و، یعنې زه یې دهغه مالکه کړې وم اودهغه یوه برخه یې په کرایه باندې ورکړې وه اوموږ دواړه به دهغه کورپه دویمه برخه کې اوسیدو اودیوې برخې به مو کرایه حاصلوله، څکه چې هغه په خپل ژوندصحت کې هغه کور زما په نوم کړی و اودهغه کرایه یوازې هم ماته ملاویده اود کور ماته راکولوذکر مرحوم ډیرو خلکوته کړی و اوشرعي ډول باندې دهغه ډیرخلک ګواهان دي او ایا دې کورکې به وراثت وي؟

سوال: ۲: زماخاوندخپل میرني ورور سره کاروبارکې شریک و او زما د خاوند اولادنه و(نه هلکان اونه انجونه) نوروارثان دادي، دمرحوم کونډه یعنې زه پخپله (۲) دمرحوم یوخپل ورور (۳) دمرحوم دوه میرني وروڼه (۴) اود مرحوم یوه ناسکه خور(پلارشریک) ددې نه پرته څوک وارثان نه شته دشریعت مطابق به تقسیم څنګه کیږي؟

---

[1] یبدأ من ترکة المیت. . . . . بتجهیزه من غیر تقتیر ولا تبذیر ثم تقدم دیونه التی مطالب من جهة العباد، ثم تقدم وصیة من ثلث مابقی..... ثم یقسم الباقی بین ورثته. (درمختار/۶ / ۷۶۰/ کتاب الفرائض)_

[2] قال تعالی: ولأبویه لکل واحد منهما السدس مماترک ان کان له ولد. (النساء/ ۱۱).: واما للام فاحوال ثلاث السدس مع الولد. . . . . . . او مع الاثنین من الاخوة والأخوات فصاعداً. اما للزوجات فحالتان الربع. . . . . . . عند عدم الولد او ولد الابن. واما الأخوات لاب وام. . . . . الثلثان للاثنین فصاعدة. (سراجی/ ۷، ۸، ۱۱). وللام ثلاث احوال (السدس مع احدهما او مع اثنین من اخوة او من اخوات فصاعداً. . . . . فیفرض للزوجة فصاعداً ثمن مع ولد او ولد ابن. . . . . . . (الثلثان لکل اثنین فصاعداً ممن فرضه النصف) وهو خمسة. . . . . والأخت لأبوین. . . . . الخ. (الدر مع الشامیة/ ۶/ ۷۷۲، ۷۷۳/ طبع ایچ ایم سعید)_

جواب: زید چې خپل کور ښځې ته ښښلی دی او هغه یې د کورمالکه جوړه کړې ده او قبضه یې هم ښځې سره ده او دې باندې ډیرخلک ګواهان هم دي، نو دا ښښل شرعي ډول باندې جائز او لازم شول، اوس دې کور کې میراث نه شي جاري کیدای[1] د کور نه پرته دوفات شوي زید میراث به دهغه په ښځې او حقیقي ورور باندې داسې تقسیم شي، چې دټول میراث څلورمه برخه دبې اولادي له وجې ښځې ته ملاوشي[2] او پاتې میراث به حقیقي ورور ته ورکړل شي، پلارشریک ورورخور به محروم وي، هغوی ته به هیڅ نه ملاویږي[3]، صورت به یې داسې وي:

ښځه	حقیقي ورور	پلارشریک ورور اوخور
۱	۳	محروم

د مورسره د راغلي زوی (پرکټي) د پلار په جایداد کې برخه

سوال: ایا پرکټي ته دپلار په جایداد کې برخه ملاویدای شي؟ کله چې دواده په وخت کې هغه هلک د مور سره راغلی وي او اوس هغه دخپلو پچیو سره بیل کورکې اوسیږي.

جواب: ددې هلک (پرکټي) دپلار په میراث کې هیڅ برخه نه شته.

د میرنی مور او زوی د میراث مسئله

سوال: زما پلار چې هغه دپاکستان اوسیدونکی و، انډیاکې وفات شو او هلته خښ شو، دعدت وخت پوره کولو باوجود میرنۍ مور پنځلس ورځې وروسته کراچۍ ته راغله، دلته راتلوسره یې دعدت په دوران کې د انډیانه راوړل شوي شیان خرڅ کړل، زه یې یو اولاد یم، دمیرنۍ مور مې اولاد نه شته، دا یادساتل پکاردي چې میرنۍ مورسره دوینې یاڅه خانداني خپلوي نه شته، دراتلونه وروسته هغې دپلار صاحب پرېښودل شوې نغدې پیسې او قیمتي سامان ایخوا دیخواکول شروع کړل، پلار صاحب مې یو پلاټ، یوفلیټ، نغدې پیسې، ګینه، قیمتي سامان، د کاغذکټ کولو مشین او داسې نور... تقریبا د پنځو لکو روپیو سامان پرېښی و، دټولونه مخکې د کورمالک زمادنیکه دنوم رسید (دپلار صاحب په نوم، زما په نوم نه) نیغ

---

[1]]وشرائط صحتها فى الموهوب ان يكون مقبوضاً غير مشاع مميزاً غير مشغول. . . . . وتتم الهبة بالقبض الكامل. . . . . الخ. (درمختار/ كتاب الهبة/ ٥/ ٦٨٨ تا ٦٩٠/ طبع سعيد)_

[2]] اما للزوجات: فحالتان الربع للواحدة فصاعدة عند عدم الولد وولد الابن. (سراجي: ٧). وفى الدرالمختار: والربع لها عند عدمهما فللزوجات حالتان: الربع بلا ولد والثمن مع الولد. (الدر مع الشامية: ٦/ ٧٧٠/ كتاب الفرائض/ طبع ايچ ايم سعيد). كما قال الله تبارك وتعاليٰ: ولهن الربع مما تركتم ان لم يكن لكم ولد. (النساء: ١٢)_

[3]]قال فى السراجي: ثم يرجحون بقوة القرابة اعنى به ان ذا القرابتين اولى من ذى قرابة واحدة ذكراً كان او انثى لقوله عليه السلام ان اعيان بنى الأم يتوارثون دون بنى العلات، كالأخ لأب وامٍ او الأخت لأب وام. . . . . . اولى من الأخ لأب والأخت لأب. (سراجى/ ١٤/ طبع المصباح لاهور)_

په نیغایه زړو تاریخونوکې د میرنۍ مورپه نوم کړ، هغه کور اخیستلو کې مطلب و اوکونډې ورته یواځې ښکاریدوله وجې هغه نه په ارزان قیمت کوراخیستل غوښتل، درسیدبدلیدوله وجې زمادخپلوانو زما میرنۍ مورخوښه شوه، زه نوکر پیشه اوغیرهنرمندیم، په تنخوا مې په ګرانه باندې ګذاره کیږي، په بیل کورکې اوسیږم، (تقریبا لس کالونه) دپلارصاحب سره مې یوازې په میرنۍ موربانډې اختلاف و، هغه به مصلی باندې ناستې وخت کې ویل: زه به دې کور کې اوسیږم یاستازوی دروزانه دجګړونه تنګیدو له وجې اخر ما دپلارله پاره قرباني ورکړه، چې ناروغ پلارمې دخفګان نه بچ شي اود روزانه دا جګړې ختمې شي، پلارسره مې تعلقات ښه و(۱۹۸۰ء) کې حج ته لاړ، نوماته یې تسلي راکړه چې ته به ترڅو پورې نوکري کوې، واپس راتلوسره به غټ کورواخلواودوه برخې به یې کړواومعمولي شان کاروبار به شروع کړو، زه کاروبارکوه، اخرته هم ناروغ یې، خومور زه ذلیله کړم اودکورنه یې ویستلم، ویې ویل چې زه ستاشکل لیدل نه غواړم، دکورمالک دموقعې نه فائده واخیسته اوبلډنګ ته داخلیدو باندې یې پابندي ولګوله اوماته یې بانه وکړه چې تاته به ستابرخه درکړم، ستاڅوارلسمه برخه ده، ما مورسره دهر قسمه تعاون پیشکش وکړ، خوهغې ماسره داوسیدو له وجې دولت ورکول نه غوښتل، زمایوخپلوان هم زماحمایت کونکی نه و (۱۹۸۰ء) کې دحج فارم کې دوارثانویه نومونو کې هم زمانوم لیکل شوی و، څوځله خلکو ته خبرورکولو باوجود څوک زمادحمایت له پاره راضي نه شول.

دخلوښتي په موقع کې زماموږپه کبرباندې وویل چې څوک خوراک کول غواړي اودې خوري ،که نه، ټوله به یتیم خانې کې ورکړم او وایي چې زه به دیوې پیسې برخه نه درکوم، پلاټ به جومات له پاره ورکړم، ایاماته دې جایدادکې دمیراث حق نه شته؟ څوک چې په کې بندیزاچوي، هغوی له پاره شریعت څه وایي؟ دخاوند دمرګ له وجې هغې ته داهرڅه ملاوشوي دي اوزوی حق وهي، ایا دا صحیح کیږي؟ زه په غلطي یم اوهغوی ټول په حق دي؟ دې مسئلې باره کې تبصره وکړئ!

جواب: ستادپلارپه جایدادکې ستادمیرنۍ مورااتمه برخه ده[1] اودپاتې اووه برخو وارث ته یې[2] که چیرې هغه داناجائزډول باندې استعمالوي، نوخپل اخرت به تباه کوي تاسوته

---

[1] قال تعالي: ولأبويه لكل واحد منهما السدس مماترک ان کان له ولد. (النساء/ ۱۱). فيفرض للزوجة فصاعداً الثمن مع الولد او ولد لابن. (الدر مع الشامية/ ٦/ ٧٧٠/ كتاب الفرائض/ طبع ايچ ايم سعيد). قال فى السراجي: اما للزوجات فحالتان. . . . . والثمن مع الولد او ولد الابن وان سفل. (السراجى/ باب معرفة الفروض/ فصل فى النساء: ٨)_

[2] واقرب العصبة الابن وان سفل، وهو اتفاق اهل العلم. . . . . . وذالک لقول النبى صلى الله عليه وسلم: الحقوا الفرائض باهلها، فما بقى فلأولى عصبة ذكرٍ. (شرح مختصر الطحاوى/ ٤/ ٩٢/ باب العصبة). ايضاً: والعصبات: وهم كل من ليس له سهم مقدر ويأخذ ما بقى من سهام...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

اطمینان ساتل پکاردي که چیرې تاسوعدالت سره رجوع کولی شئ، نو وکړئ اوکه دومره همت درکې نه وي، نوبیابه هم ستاسوشی هم ستاسو وي، که دلته درته ملاونه شي، نواخرت کې به درته ملاو شي اوته به هلته ددې ځای نه زیات محتاج اوضرورت مندیې، ته خومه دخپلې میرنۍ موربې ادبي کوه اومه بل چاته شکایت کوه، څومره خلک چې تادپلار دمیراث نه محرومولونه کوشش کولوکې برخه اخلي هغوی ټول دځان له پاره دوزخ اخلي[1] دیو بزرګ وینا ده، چې دټولونه غټ احمق هغه دی څوک چې د دنیا له پاره خپل اخرت تباه کوي اودهغه نه هم غټ احمق هغه دی کوم چې دنوروخلکوله پاره خپل اخرت تباه کوي.

د مرحوم په میراث کې د دواړو ښځو برخه

سوال: زموږ پلاردوه ودونه کړي و، دلومړۍ ښځې نه موږ دوه ورونه اودویمې ښځې نه یوه لورده زموږ دپلاردمرګ تقریبا لس کاله شوي دي اودې دوران کې زموږ دویمې موربله نکاح کړې ده او دهغې نه دهغې درې بچي دي، اوس موږ دپلارمنقوله اوغیرمنقوله میراث تقسیمول غواړو تاسو ووایئ چې موږکې به هریوته څومره برخه ملاویږي؟اوزموږ دویمې مورته به څومره برخه ملاویږي که چیرې شرعي ډول باندې دهغې حق وي؟ لږتفصیل سره جواب راکړئ، مهرباني به مو وي.

جواب: ستاسودپلارمرحوم میراث به دهغه په دواړوښځو اواولادکې داسې تقسیمیږي:

لومړۍ ښځه	دویمه ښځه	هلک	هلک	اینجلۍ
۵	۵	۲۸	۲۸	۱۴

یعنې ټول میراث به اتیا(۸۰) برخې شي، داتمې برخې په اصولوباندې دواړوښځوته به لس(۱۰) برخې (هریوې ته به پنځه پنځه برخې ملاوشي اوپاتې اویا(۷۰) برخې به اولادکې دوه چند او یوچند په حساب باندې تقسیم شي) دواړوهلکانوته به اته ویشت اته ویشت برخې اواینجلۍ ته به څوارلس برخې ملاوشي. غرض داچې دمرحوم په میراث کې دویمې ښځې ته هم برخه حاصله ده.[2]

بقیه د تیرمخ].. ذوی الفروض، واذا انفرد اخذ جمیع المال. (فتاویٰ عالمگیری/ ٦/ ٤٥١/ طبع رشیدیه)_

[1] من قطع میراث وارثه قطع الله میراثه من الجنة یوم القیامة. (مشکوٰة/ ٢٦٦/ باب الوصایا)_

[2] اما للزوجات. . . . . . . والثمن مع الولد، وولد الابن. . . . . الخ. واما بنات الصلب. . . . . ومع الابن للذکر مثل حظ الأنثیین وهو یعصبهن. (سراجی/ ٧، ٨). قال تعالی: فان کان لکم ولد فلهن الثمن مما ترکتم. (النساء: ١٢). فیفرض للزوجة فصاعدا الثمن مع الولد او ولد الابن. . . . . للبنات ست احوال: ثلاث تحقق فی بنات الصلب وبنات الابن وهی النصف للواحدة ولثلثان للأکثر واذا کان معهن ذکر عصبهن. (الدر مع الشامیة/ ٦/ ٧٦٩، ٧٧٠/ کتاب الفرائض)_

دوو ښځو او دهغوی په اولاد کې د جايداد تقسيم

سوال: ديوسړي دوه ښځې دي، ديوې نه يو هلک اودديمې نه درې هلکان دي، هغوی خپل جايداد تقسيمول غواړي، ځينې خلک وايي چې جايداد به دواړو ښځو کې تقسيمېږي اوځينې وايي چې نه په څلور واړو هلکانوکې به تقسيمېږي دشريعت په نزدباندې دا جايداد څنګه تقسيم شي؟

جواب: شرعي ډول باندې ددې جايداداتمه برخه ددواړوښځوپه مينځ کې اوپاتې اووه برخې دڅلوروهلکانوپه مينځ کې برابر تقسيمېږي[۱]، نودهغه دجايدادبه دوه ديرېشت برخې شي، هغو کې به دوه دوه برخې ښځوته ملاوشي اوپاتې اته ويشت برخې به څلوروهلکانوکې برابريعنې اووه اووه برخې تقسيم شي.

د مرحومې مورپه جايداد کې د ميرني ورور خور برخه نه شته

سوال: زمونږ مور وفات شوې ده اومونږ دوه ورونه يو اودرې ورونه مو ميرني دي، تاسوووايئ چې دجايداد وارث څوک دی؟

جواب: کوم شيان چې ستاسودمورملکيت و، دهغه وارثان خويوازې دهغې خپل اولاد دی، ميرني ورونه خويندې نه دي،خو ستاسو د پلارپه جايداد کې ستاسو د ميرني ورونو خويندو هم برابربرخه ده[۲]. والله اعلم!

د مرحوم ميراث به ناسکه پلار(دمورخاوند)ته نه ورکول کيږي

سوال: زمايو خور دوست چې هغه يوبينک کې نوکرو، په ځواني کې دبجلۍ د کرنټ(شارټ) له وجې مړشو، هغه ته دبينک له طرف نه څه پيسې ملاويدونکې وې اودبينک په قرضه باندې هغه يوکورهم جوړکړی و، کوربندو، پخپله اومورپلاريې په بل ذاتي کورکې اوسيدل مرحوم واده کړی و اودهغه درې بچې هم و، دوه هلکان او يوه اينجلۍ. اوس راځودمسئلې

---

[۱] قال تعالى: فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم. (النساء: ۱۲). وفى السراجى (ص: ۷، ۸). اما للزوجات. ....الثمن مع الولد وولد الابن. . . . . الخ. (ايضاً: شرح مختصر الطحاوى/ ٤/ ۹۲).
العصبات: وهم كل من ليس له سهم مقدر ويأخذ ما بقى من سهام ذوى الفروض واذا انفرد اخذ جميع المال واذا اجتمع جماعة من العصبة فى درجة واحدة يقسم المال عليهم باعتبار ابدانهم لكل واحد سهم. (هندية/ ٦/ ٤٥١/ طبع رشيديه)_

[۲] قال فى السراجي: ثم بالعصبات من جهة النسب، والعصبة كل من يأخذ ما ابقته اصحاب الفرائض. (ص: ٤). ثم يرجحون بقوة القرابة اعنى به ان ذا القرابتين اولى من ذى قرابة واحدة ذكراً كان او انثى، لقوله عليه السلام: ان اعيان بنى الام يتوارثون دون بنى بنى العلات كالأخ لاب وام. . . . . الخ. (ص: ١٤/ باب العصبات/ طبع مصباح)

طرف ته، هغه داده چې دهغه پلار دهغه سره اوسیدو، هغه یې خپل پلارنه دی، میرنی پلار دی، دهغه مور دهغه سره نکاح کړې وه او دهغه قومیت هم جدادی، موریې ژوندی ده، ترڅوپورې چې مرحوم ژوندی و، په هغه باندې به دې پلار ډیر ظلمونه کول، اوس وایي چې دهغه وارث زه یم، څه چې دې اودا کور زمادي، زما په نوم باندې کیدل پکاردي او دهغه ښځه وایي چې زه دهغه ښځه یم او دهغه درې واړه بچي دي، څه چې ملاویدل دي هغه دې ماته او زما بچیوته ملاوشي، ته دهغه خپل پلارنه یې، پلاروایي: داټول زماملکیت دی، دهغه په کورکې چې څومره کسان دي، لس دولس برخه داردي، ښځه یې وایي چې زه او زمابچي به دربدرشي.

جواب: دمرحوم دمیراث نه دې مخکې قرض اداکړل شي[1] اوڅه چې پاتې شي هغې کې شپږمه برخه دمرحوم دمورده، اتمه برخه دهغه د ښځې ده، دمیرني پلارهیڅ برخه نه شته، نه کورکې اونه پیسوکې، پاتې دیواودوه برخوپه حساب باندې دبچیوده.[2]

تفصیل یې دادی چې ټول میراث به یوسل اوشل برخې شي، کونډې ته به پنځلس برخې، مور ته به شل برخې، هرهلک ته به څلوردیرش برخې او اینجلۍ ته اوولس برخې ورکړل شي.

د مرحوم پلار میراث د ښځو په اولاد کې تقسیمول

سوال: زمونږ پلارصاحب وفات شوی دی، دپلارصاحب مې دوه ښځې وې، دیوې نه درې اودبلې نه پنځه بچي دي، لومړۍ ښځه وفات شوې ده، دوارثانوتفصیل دادی: پنځه زامن اودرې لوڼه اویوه کونډه اوټول جایداد، دکونډې په قبضه کې دي او هغه عدت کې ده.

جواب: دمرحوم ټول جایدادبه دقرض اداکولو او وصیت پوره کولو نه وروسته په درې سوه اودولس برخو تقسیم شي اوټولو وارثانو ته به دې حساب سره برخې ملاوشي:

کونډه	هلک	هلک	هلک	هلک	هلک	اینجلۍ	اینجلۍ	اینجلۍ
۳۹	٤۲	٤۲	٤۲	٤۲	٤۲	۲۱	۲۱	۲۱

د مرحوم د ښځې په دغه جایداد باندې دخپلې برخې نه په زیات باندې قابض کیدل جائزنه دي.[3]

---

[1]]یبدأ من ترکة المیت. . . . . بتجهیزه من غیر تقتیر ولا تبذیر، ثم تقدم دیونه التی لها مطالب من جهة العباد. . . . . . . الخ. (درمختار/ ٦/ ٧٦٠/ کتاب الفرائض)_

[2]] قال تعالي: ولأبویه لکل واحد منهما السدس مماترک ان کان له ولد. (النساء/ ١١). قال تعالي: فان کان لکم ولد فلهن الثمن مما ترکتم. (النساء: ١٢). وقال تعالي: یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین. (النساء/١١). واذا اختلط البنون والبنات، عصب البنوَن البنات فیکون للابن مثل حظ الأنثیین. (فتاوي عالمگیری/ ٦/ ٤٤٨/ کتاب الفرائض/ طبع رشیدیه)_

[3]] قال تعالي: ولأبویه لکل واحد منهما السدس مماترک ان کان له ولد. (النساء/ ١١) : وقال تعالي: فان کان لکم ولد فلهن الثمن مما ترکتم. (النساء: ١٢). وقال تعالي: ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د مرحوم میراث به څنګه تقسیمیږي کله چې پلار، لور او ښځه یې ژوندي وي؟

سوال: زما نوم غزاله شفیق احمد دی، زه د خپل پلار یوه لور یم، زما د پیدائښ نه دوه کاله وروسته زما په مور پلار کې جدایي راغله، د هغه نه پنځه کاله وروسته زما پلار دویم واده وکړ، خو د هغه نه یې څه اولاد پیدا نه شو، اوس مسئله داده چې زما پلار وفات شو او د هغه یو کور او دوکان چې هغه اتیاګزه دی، کوم چې زما نیکه (ماشاء الله اوسه پورې ژوندی دی) اخیستی او جوړ کړی و او د خپل زوی شفیق په نوم یې کړی و او وله دې نه درې کاله وروسته زما پلار وفات شو، اوس زه د هغه یوه لور یم، د هغه دویمه ښځه او زما مور ژوندۍ دي، مهرباني وکړئ او دا راته ووایئ چې د پلار له وفات نه وروسته زمونږ څومره برخه جوړیږي؟

جواب: ستا د پلار ټول میراث به (د واجباتو دا داکولو نه وروسته) څلور ویشت برخې شي، اتمه برخه (درې برخې) ستا د میرنۍ مور دي، دولس (۱۲) برخې (یعني د ټول میراث نیمه) ستاسو[۱] او پاتې د نهه (۹) ستاسو د نیکه دي[۲]، صورت د مسئلې دا دی:

کونډه	لور	پلار
۳	۱۲	۹

او تاسو دا نه دي لیکلي چې ستاسو نیا ژوندۍ ده او که نه؟ که چیرې نیا ژوندۍ نه وي، نو مسئله هم هغه ده کومه چې پورته بیان شوې ده او که نیا ژوندۍ وي، نو بیا به میراث شپږمه برخه هغې ته ورکړل کیږي[۳]، دې صورت کې به د میراث څلیریشت برخې جوړې شي، هغې کې به درې د مرحوم کونډې ته، څلور مور ته، دولس لور ته او پنځه پلار ته ملاویږي نقشه د تقسیم دا ده:

بقیه د تیرمخ]... یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین. (النساء/۱۱). واذا اختلط البنون والبنات، عصب البنون البنات فیکون للابن مثل حظ الأنثیین. (فتاویٰ عالمگیری/ ۶/ ۴۴۸/ کتاب الفرائض/ طبع رشیدیه کوئته)_

[۱] اما الزوجات.......الثمن مع الولد او ولد الابن وان سفل. واما لبنات الصلب فاحوال ثلاث النصف للواحدة. . . . . الخ. (سراجی/ ۸). وللزوجة الربع عند عدمهما والثمن مع احدهما والزوجات والواحدة یشترکن فی الربع والثمن وعلیه الاجماع. . . . . . . الخ. (عالمگیری/ ۶/ ۴۵۰/ کتاب الفرائض/ الباب الثانی فی ذوی الفروض/ طبع رشیدیه). واما النساء فالأولی البنت ولها النصف اذا انفردت. (هندیة/ ۶/ ۴۴۸/ کتاب الفرائض/ الباب الثاني)_

[۲] واما الاب فله احوال ثلاث الفرض المطلق وهوالسدس وذٰلک مع الابن او ابن الابن، الفرض والتعصیب معا وذالک مع الابنة،او ابنة الابن وان سفلت.(السراجی فی المیراث/ ۶/ باب معرفة الفروض/ طبع المصباح)

[۳] الثالثة الام ولها ثلاثة احوال السدس مع الولد وولد الابن او اثنین من اخوة والأخوات من ای جهة کانوا. ..الخ.(هندیة/ ۶/ ۴۴۹/کتاب الفرائض/ الباب الثانی فی ذوی الفروض/ طبع رشیدیه). اما للام فاحوال ثلاث السدس مع الولد وولد الابن وان سفل. (سراجی/ ۱۱/ باب معرفة الفروض ومستحقیها، فصل فی النساء)_

کونډه ښځه	لور	مور	پلار
۳	۱۲	۴	۵

د دريو ودو نو لرونکي پلار ميراث به څنګه تقسيمېږي؟

سوال: مور دې ورونه او درې خويندې يو، يوازې زه پاکستان کې يم پاتې ټول په هندوستان کې دي، پلار صاحب مې هندوستان کې وفات شوی دی، پلار صاحب مې درې ودونه کړي وو، د لومړۍ مورنه يو ورور او يوه خورده، دويمې مورنه زه يوازې يم او دريمې مورنه يو ورور او دوه خويندې دي يوازې دريمه مور مو ژوندۍ ده، د پلار صاحب د ميراث تقسيم چې هغه يو کور او ځمکې په شکل کې دی د هغه خرڅول به څنګه کيږي؟ وضاحت سره جواب راکړئ!

جواب: ستاسو د پلار مرحوم ميراث به «د قرض اداکولو او دريمې برخې کې د وصيت پوره کولو نه وروسته»[1] دوه اويا برخو کې تقسيم شي، هغو کې به نهه برخې کونډې ته، څوارلس څوارلس برخې هلکانو ته او اووه اووه برخې به اينجلۍ ته ملاويږي، نقشه داده:[2]

کونډه	هلک	هلک	اينجلۍ	اينجلۍ	اينجلۍ
۹	۱۴	۱۴	۱۴	۷	۷	۷

د دويم واده نه وروسته د لومړۍ ښځې اولاد د ميراث نه محرومول

سوال: د دويم واده نه وروسته څنګه چې د لومړۍ ښځې سره تعلق ختيميږي، نو ايا د اولاد سره هم تعلق ختميږي؟ يو کس خپلې ښځې ته د څه له وجې طلاق ورکړ، خو بيا ده د خپلې ښځې د اولاد سره هم تعلق تقريبا ختم کړ چې په هغه کې يوازې اينجلۍ ده او اوس د خپل جايداد نه هم خپلو لونو ته په څه برخه ورکولو باندې راضي نه دی، دده وينا ده چې زما د ټول جايداد وارثان يوازې زما موجوده اولاد دی، ايا دا د عين اسلام مطابق دی؟

جواب: د عين اسلام مطابق نه دی، بلکې د عين اسلام خلاف دی، د دې سړي ټول اولاد په برخه دارۍ کې برابر وارث دي، که د لومړۍ ښځې نه وي او که د دويمې نه، که چيرې د لومړۍ

---

[1] الثالثة الام ولها ثلاثة احوال السدس مع الولد وولد الابن او اثنين من اخوة والأخوات من اى جهة كانوا. . . . . . . الخ. (هندية/ ٦/ ٤٤٩/ كتاب الفرائض/ الباب الثانى فى ذوى الفروض/ طبع رشيديه). اما للام فاحوال ثلاث السدس مع الولد وولد الابن وان سفل. (سراجى/ ١١/ باب معرفة الفروض ومستحقيها، فصل فى النساء)۔

[2] تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة، الأول يبدأ بتكتفينه وتجهيزه من غير تبذير ولا تقتير ثم تقضٰى ديونه من جميع مابقى من ماله، ثم تنفذ وصاياه من ثلث مابقى بعد الدين ثم يقسم الباقى بين ورثته. (ص:٨، باب معرفة الفروض، فصل فى النساء). قال تعالي: "يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين". (النساء/١١). واذا اختلط البنون والبنات، عصب البنون البنات فيكون للابن مثل حظ الأنثيين. (فتاوىٰ عالمگيرى/ ٦/ ٤٤٨/ كتاب الفرائض/ الباب الثاني، ايضاً: السراجى/ ص: ٨)۔

ښځې اولاد محروموول غواړي، نو بيا هم نه محروميږي[1]،خو خپل جائزاولاد محرومه کوي دا سړی د خپل ځان له پاره جهنم ضرور اخلي، په يو حديث کې راځي چې يو سړی به تر شپيتو کالو پورې نيک عمل کوي، خو په اخروخت کې څه غلط وصيت وکړي وارثانو ته به نقصان رسوي چې د هغه له وجې دده له پاره دوزخ واجبيږي (مشکواة ص: ۲۶۶) [2] او په يو حديث کې راځي کوم سړی چې خپلو وارثان د ميراث نه محروموي، الله تعالی به ده ته د قيامت په ورځ د جنت د ميراث نه محروم کړي (ايضاً)[3] د ډيرې بې عقلۍ خبره ده چې سړی د نورو خلکو د دنيا د بربادولو له پاره خپل انجام برباد کړي.

❖ ميراث کې د ورور، خور، وراره، تره، ترور او د داسې نورو برخه ❖

....

د مرحوم په درې ورونو، درې خويندو او دوو لونو کې به ميراث څنګه تقسيميږي؟

سوال: يوکس مړشو، دهغه درې ورونه اودرې خويندې دي اودهغه يوازې دوه لونه دي، جايدادبه يې څنګه تقسيميږي؟

جواب: دمرحوم جايدادبه ټول اوويشت برخې شي، نهه نهه به دواړو اينجونه ته، دوه دوه به درې واړو ورونو ته اويوه يوه به درې واړو خويندوته ورکړل شي[4]، د تقسيم نقشه داده:

لور	لور	ورور	ورور	ورور	خور	خور	خور
۹	۹	۲	۲	۲	۱	۱	۱

---

[1] ويستحق الارث باحدی خصال ثلاث: بالنسب وهو القرابة، والسبب وهو الزوجية، والولاء. (عالمگيری/ ۶/ ۴۴۷/ کتاب الفرائض/ طبع رشيديه).

[2] وان الرجل ليعمل والمرأة بطاعة الله ستين سنة ثم يحضرهما الموت فيضارّ ان فی الوصية فتجب لهما النار. (مشکوٰة/ ۲۶۶/ کتاب الوصايا).

[3] من قطع ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة. (مشکوٰة/ ۲۶۶/ کتاب الوصايا).

[4] قال تعالي: فان کن نساء فوق اثنتين فلهن ثلثا ماترک. (النساء: ۱۱). قال فی السراجی (ص: ۸). واما لبنات الصلب فاحوال ثلاث. . . . . . والثلثان الاثنين فصاعدةً. قال الله تعالي: وان کانوا اخوة رجالاً ونساء فللذکر مثل حظ الانثيين. النساء: ۱۷۶). وفی السراجي: واما الأخوات لأب وام فاحوال خمس.......ومع الأخ لأب وام للذکر مثل حظ الأنثيين يصرن به عصبة. . . . . . الخ. (السراجی فی الميراث/ باب معرفة الفروض/ فصل فی النساء: ۱۰)_

دبې اولاده مرحومې ترور په جايداد کې د وريرې د اولاد برخه

سوال: څومياشتې وړاندې زمادمورمرحومې ترور وفات شوه، د مرحومې بچي نه وو اودهغې نه ډيرجايدادپاتې شوی دی، دهغې په وارثانوکې دهغې وريرونه اووريرې دي، داوارثان ددرې وروڼو بچي دي، هغه درې واړه وروڼه هم وفات شوي دي، دلومړي ورور په اولاد کې دوه هلکان اوڅلوراينجونه دي، هغوی کې يوه اينجلۍ يعنې زماموروفات شوې ده، ددويم وروريه اولادکې درې هلکان دي، ددريم وروريه اولادکې دوه اينجلۍ اوڅلورهلکان دي، هغوکې يو هلک مړشوی دی، دادواړه يعنې وريره اووراره دترور په ژوندکې وفات شوي دي، تاسونه داپوښتنه کول غواړم چې ميراث کې دهغې دوريرې اووراره حق هم شته، کوم چې دترورپه ژوندباندې وفات شوي دي؟ځکه چې دهغوی دواړو بچي شته او ايادهغوی حق دهغوی بچيو ته ملاويدل پکاردي اوکه نه؟ ځکه چې ما اوريدلي دي چې دخپلو لمسيو مور پلاردهغوی په ژوندکې وفات شي، نوهغوی ته دميراث حق نه ملاويږي، خوکوم چې درشتې لمسي وي هغوی ته حق ملاويږي، ددې نه پرته دترورصاحبې يوه ميرنۍ خورهم وه، يعنې پلارخو يو و، خوميندې دوه وې، هغه وفات شوې ده، دهغې داولاد په ميراث کې حق شته اوکه نه؟ اوداچې جايدادکې به هغوی بچيوته څومره برخه ملاويږي دکوموموروپلارچې دترور په ژوندباندې مړه شوي دي؟

جواب: ستاسودمورمرحومې په جايدادکې نيمه برخه، خود ترور د ميرنۍ خورده[۱] (اودهغې دمرګ نه وروسته دهغې زامنو، لوڼواوخاوندته به ملاويږي) پاتې نيمه برخه دتروردهغې وريرونوده، کوم چې د ترور دوفات په وخت کې ژوندي و، هغه ټولووريرونوته به برابربرخه ملاويږي[۲] وريروته (چې هغې کې ستاسومورهم شامل ده) به هيڅ نه ملاويږي[۳]، کوم وريرونه چې دترور دمرګ نه مخکې مړه شوي دي، هغوی ته به هم هيڅ نه ملاويږي.

---

[۱] والأخوات لأب. . . . . النصف للواحدة. (سراجی/ ۱۱/ باب معرفة الفروض) _

[۲] اما العصبة بنفسه. . . . . او هم بالميراث جزء الميت. . . . . ثم جزء ابيه ای الاخوة ثم بنوهم. . . . . . . الخ. (سراجی/ ١٤/ باب العصبات)_

[۳] ځکه چه وريرونه عصبه دی او وريرې ذوی الارحام دی، او قانوناً د عصبه په موجودګئ کښې ذوی الارحام محروم وی، باب ذوی الأرحام: ذوا لرحم هو کل قريب ليس بذی سهم ولا عصبة. (سراجی/ ٣٤). باب توريث ذوی الأرحام هوکل قريب ليس بذی سهم ولا عصبة فهو قسم ثالث حينئذ، ولا يرث مع ذی سهم ولا عصبة سوی الزوجين. . . . . . الخ. (الدرالمختار علی هامش الطحاوی/ ٤/ ٣٩٦). والصنف الثالث ينتمی الی ابوی الميت وهم اولاد الأخوات وبنات الاخوة. . . . . . الخ. (سراجی/ ٣٥/ باب ذوی الأرحام)_

د نیکه (د مور د پلار) د میراث حکم

سوال: عرض دادی چې زمانیکه دنن نه تقریبا دوه میاشتې مخکې وفات شوی دی، هغه په میراث کې څه پیسې اویوکورپرېښی دی، پیسې دهغه په کفن دفن باندې خرچ شوې، اوس یوازې کورپاتې دی، زمادنیکه په اولادکې زماموردده اوهغه ماسره اوسیږي اویوه زما ترورده، چې هغه په انډیاکې په (۱۹۲۵ء) کې وفات شوې ده اودهغې بچي اوداسې نور... په انډیاکې اوسیږي دهغوی مورسره هیڅ تعلق نه شته، دلته ددې خبرې وضاحت کول هم ضروري ګڼم چې زمورد ترورسره څه اختلافات هم نه شته، یوازې ددوارو خاندانونو یوځای کې مستقل نه اوسیدو له وجې یوبل سره تعلق پاتې شوی نه دی اونه مور سره دیوبل پته شته، عرض دادی چې زمادمورنه پرته د نیکه بل اولادنه شته، اودمورله طرف نه مور پنځه ورونه اودرې خویندې یو، معلومول داغواړم چې دهغوی دمیراث پیسوکې مور څوک څوک حق دار یو اوڅه تناسب سره؟ دې نه پرته زمادمور خواهش دی چې ټولې پیسې مور ورونه اوخویندې په خپلوکې برابر برابرتقسیم کړو، نوایاشرعي ډول باندې داسې کولوکې منع خو نه شته؟ دې نه پرته که چیرې زه دخپلې برخې پیسې نه اخیستل غواړم، یا دچا په حق کې دستبردار شم، نوداسې کولی شم؟ جواب راکولو سره زماپریشاني ختمه کړئ، ډیره مهرباني به وي.

جواب: که چیرې ستاسودنیکه ورونه یا وریرونه وي، نوهغه تلاش کړئ، که چیرې ورور یادورور بچي یې نه وي، نودهغوی د (نیکه) تره اولاد، که هغه نه وي دپلاردتره اولاد، دنیکه دتره اولاد، علی هذا، دغه شان که په جدي خاندان کې څوک موجودوي، نوهغوی تلاش کړئ، که چیرې (پورته ذکرشوي ترتیب مطابق څوک پیدانه شي) نونیم مال ستاسو د موردی اونیمه برخه دجدي وارثانو[1] اوکه چیرې جدی وارثانوکې هیڅ څوک هم ژوندي نه وي، نوټول کورستاسودموردی اوهغه یې چې څنګه تقسیمول غواړي تقسیمولی یې شي.[2]

د مرحوم د میراث مالکان به وریرونه وي که وریرې؟

سوال: الف، ب، ج، درې واړه ورونه وفات شول، چې دهغو بچي نه شته، د، ژوندی پاتې شو، دهغه په ژوند کې دهغه ښځه هم وفات شوه، اوس دی هم وفات شو، دده دمرګ په وخت کې یوکور او نغدې پیسې په میراث کې پرېښې اودهغې قیمت رائج الوقت سکې مطابق

---

[1] اما العصبة بنفسه. . . . . او هم بالميراث جزء الميت اى البنون ثم بنوهم ثم اصله اى الاب ثم الجد. . . . . ثم جزء ابيه اى الاخوة ثم بنوهم وان سلفوا ثم جزء جده اى الأعمام ثم بنوهم. . . . . . . الخ. (سراجى/ ١٤/ باب العصبات). واما بنات الصلب فأحوال ثلاث النصف للواحدة. . . . . الخ. (سراجى/ ٨/ باب معرفة الفروض/ فصل فى النساء)_

[2] ما فضل من المخرج عن فرض ذوى الفروض ولا مستحق له من العصبة يرد ذٰلک الفاضل على ذوى الفروض بقدر حقوقهم. (الشريفية شرح السراجية/ ٧٤/ باب الرد/ طبع مكتبه حقانيه)_

تقریبا یولک روپۍ جوړیږي، دده دري وروڼود اولادنه بل څوک وارث نه شته، اوس به دامیراث چاته ملاویږي؟

جواب: شرعي ډول باندې به دهغې وارثان وریرونه وي، وریرې به وارثانې نه وي. [۱]

د مرحومې جایداد به څنګه تقسیمیږي کله چې نژدې خپلوان څوک یې نه وي؟

سوال: زموږ خاندان کې یوه داسې ښځه مړه شوه، چې دهغې حقیقي وارث څوک هم نه و، خاوند، مورپلار، ورورخور ټول دمرحومې په ژوندکې وفات شوي دي، اوس دهغې دیوخپل ورور او دیوې خور اولاد موجود دی، دمرحومې دوروریه اولادکې یوزوی اویولور ژوندي دي اود هغې ورور یو لور دمرحومې په ژوندکې وفات شوې ده، خودهغې خاوند او اولاد موجوددي، دغه شان دمرحومې دخور په اولادکې دوه زامن اودرې لوڼه ژوندي دي اودهغې یودبچیوپلارزوی د مرحومې په ژوندکې وفات شوي دي، خودهغه اولاد موجوددی، ددغې ښځې جایدادبه شرعي ډول باندې څنګه تقسیمیږي؟

جواب: دمرحومې وارث وراره دی، دې نه پرته په سوال کې ذکرشویو خلکوکې څوک وارثان نه دي. [۲]

وریرونه په میراث کې حق داردي

سوال: زیددوفات پورې واده نه و کړی، هغه په میراث کې یوپلاټ پریښی دی، دوفات په وخت کې دزید دوه وروڼه اودرې خویندې وې، هغوی ددغه پلاټ قانوني وارثان جوړشول، دغه دوران کې یو ورور بل مړشو، ایا دهغه وروربچي هم کوم چې وروسته مړشوي دي، به دپلاټ قانوني وارثان ګڼل کیږي؟ دزید مورپلار ډیرمخکې وفات شوي دي.

جواب: بالکل! دمرحوم وروردوفات نه وروسته به دهغه اولادبه دهغه د برخې وارثان وي، ځکه چې هغه ورور دزید دوفات نه وروسته مړشوی دی. [۳]

---

[۱] ومن لا فرض لها من الاناث واخوها عصبة لا تصیر عصبة باخیها کالعم والعمة: کان المال کله للعم دون العمة وکذا الخال فی. . . . . . . ابن الاخ مع بنت الاخ. (شریفیة شرح سراجی/ باب العصبات/ ۴۰). وباقی العصبات یتفرد بالمیراث ذکورهم دون اخواتهم وهم اربعة ایضاً العم، وابن العم وابن الأخ. . . . . . الخ. (عالمگیری/ ۶/ ۴۵۱)_

[۲] وباقی العصبات ینفرد بالمیراث ذکورهم دون اخواتهم وهم لربعة ایضاً العم، وابن العم وابن الأخ. . . . . الخ. (عالمگیری/ ۶/ ۴۵۱/ کتاب الفرائض/ الباب الثالث فی العصبات)_

[۳] اما العصبة بنفسه. . . . . اولهم بالمیراث جزء المیت ای البنون ثم بنوهم. . . . . . . ثم جزء ابیه ای الاخوة ثم بنوهم وان سفلوا. . . . . الخ. (سراجی/ ۱۴/ باب العصبات)_

د ناواده کړي مرحوم میراث به، دتره، ترور او مورپه مینځ کې څنګه تقسیمیږي؟

سوال: یوکس دواده کولونه مخکې وفات شو، دهغه په وارثانوکې یوه مورده، یویې حقیقي تره اویوه تروررده، دحنفي فقهې د اصولومطابق ددې وارثانوبرخه مقرره کړئ!

جواب: میراث به درې برخې جوړې شي، دریمه برخه دمور[1] او دوه برخې دتره دي.[2] د تقسیم نقشه داده:

ترور	تره	مور
محرم	۲	۱

خور، وریرونواوخوریونوپه مینځ کې د میراث تقسیم

سوال: محمداسماعیل وفات شو، دمرحوم یوه حقیقي خور، څلور وریرونه، یوه وریره، دوه خوریونه اویوه خورخه ده، موروپلاراو اولاد یې نه شته، نه یې زوی شته اونه لور، نه یې لمسي شته او لمسۍ، یوازې پورته ذکرشوي وارثان دي، نوذکرشوي صورت کې به دمرحوم د وارثانو د تقسیم شرعي طریقه څه وي؟ یوکور و، هغه خرڅ شو، دفترنه کاغذونوجوړولوباندې درې زره روپۍ ولیګدې، تقریبا دولس زره روپۍ قرضه پرې وه، هغه هم ادا شوه، کورپه دیریش زره روپۍ خرڅ شو، هغې کې پنځلس زره روپۍ خرچ شوې، اوس یوازې پنځلس زره روپۍ پاتې شوې، اوس تاسوته خواست دی چې دمرحوم دمیراث دتقسیم شرعي طریقه کاربه څه وي اوکوم کوم وارث ته به څومره برخه ملاویږي؟

جواب: دمرحوم میراث به دقرض اداکولواو وصیت پوره کولونه وروسته په اته برخو تقسیم شي، څلور برخې به خورته[3] اویوه یوه برخه به څلور وریرونوته[4]، وریرې، خوریې اوخورځې ته به هیڅ نه ملاویږي،[5] نقشه یې داده:

---

[1] قال تعالي: فان لم يكن له ولد وورثه ابواه فلأمه الثلث. (النساء: ۱۲). وللام الثلث الكل عند عدم هؤلآء المذكورين اى عند عدم الولد وولد الابن. . . . . . الخ (شريفية شرح سراجى ص۳۰، باب معرفة الفروض)

[2] فاقرب العصبات الابن......ثم العم لأب وام . . . . . . الخ. (فتاوي عالمگيرى/ ۶/ ۴۵۱/ كتاب الفروض)

[3] اما الأخوات لأب وام. . . . . النصف للواحدة لقوله تعالى وله اخت فلها نصف ماترک. (شريفية شرح سراجى/ ۲۶/ باب معرفة الفروض/ فصل فى النساء)_

[4] اما العصبة بنفسه. . . . . اولهم بالميراث جزء الميت اى البنون ثم بنوهم. : ثم جزء ابيه اى الاخوة ثم بنوهم وان سفلوا. . . . . الخ. (سراجى/ ۱۴/ باب العصبات)_

[5] ځکه چه دا ذوى الارحام دى او د عصبه په موجودګئ کښې ذوى الارحام ته حصه نه ملاویږی. باب ذوى الأرحام، ذو الرحم هو كل قريب ليس بذى سهم ولا عصبة...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

خور	وراره	وراره	وراره	وریره	خوریې	خورځه
۴	۱	۱	۱	محروم	محروم	محروم

ښځې، زامنو او لونړکي د میراث تقسیم

سوال: زماعمرتقریبا پنځه شپیته کاله دی، زماښځه ژوندۍ ده، زما دوه لونړه دي، دواړه واده شوي دي، خپل خاوندانواو اولادونو سره خوشاله دي، دهغوی خاوندان دالله تعالی په فضل باندې مالداره اودښه حیثیت مالکان دي، زمادوه وروڼه دي، هغوی هم دبچیو پلاران اودښه حیثیت مالکان دي، زماخورنه شته، موروپلارمې دواړه وفات شوي دي، دکور یا ځمکې په شکل کې زماغیرمنقوله جایدادنه شته، یوازې لږ نغدې پیسې دي، څه ونډې اوبینک کې په (پی ایل ایس) کې پیسې پرتې دي، که پورته ذکرشوي صورت کې زه وفات شم، نوزمامیراث به څنګه تقسیمیږي؟

جواب: تاسوته څنګه پته کیدای شي چې ستاسودمرګ دوخت پورې به ستاسوکوم کوم وارث ژوندي وي اوترڅوپورې چې ددې پته نه وي، زه دمیراث برخې نه شم جوړولی؟ خو داویلی شم که چیرې ستاسو دمرګ په وخت کې داټول وارثان ژوندي وي، نواتمه برخه به دې ښځې ته، دویمه برخه به دواړو لونړو ته[۱] اوچې څومره پاتې شي، هغه به وروڼوته ملاویږي[۲].

د تقسیم نقشه داده:

کونډه	لور	لور	ورور	ورور
۶	۱۶	۱۶	۵	۵

فرض کړئ دیریش زره روپۍ دي، لس لس زره به دواړو لونړوته ، درې زره اووه سوه پنځوس روپۍ به ښځې ته اوشپږزره دوه سوه پنځوس روپۍ به ستاسودواړوروڼوته ملاویږي.

بقیه د تیرمخ]. (سراجی/ ٣٤). باب توریث ذوی الارحام هو کل قریب لیس بذی سهم ولا عصبة فهو قسم ثالث حینئذ، ولا یرث مع ذی سهم ولا عصبة سوی الزوجین. . . . . . الخ. (الدرالمختار علیٰ هامش الطحطاوی/ ٤/ ٣٩٦). والصنف الثالث ینتمی الی ابوی المیت وهم اولاد الأخوات وبنات الاخوة. . . . . الخ. (سراجي: ٣٥)_

[۱] کما قال الله تبارک وتعالیٰ: فان کان لکم ولد فلهن الثمن مما ترکتم من بعد وصیة توصون بها اودین. (النساء: ١٢). اما الزوجات. . . . . . . والثمن مع الولد او ولد الابن وان سفل. اما بنات الصلب. . . . . . والثلثان للاثنین فصاعدةً. (سراجی/٨/ باب معرفة الفروض/ فصل فی النساء)_

[۲] اما العصبة بنفسه فکل ذکر لا تدخل فی نسبته الی المیت انثی وهم اربعة اصناف. . . . . . . الاقرب فالاقرب یرجحون بقرب الدرجة اعنی اولهم بالمیراث جزء المیت ای البنون. . . . . . . ثم جزء ابیه ای الاخوة ثم بنوهم وان سفلوا. (سراجی/ ١٤/ باب العصبات). والعصبة کل من یأخذ ما ابقته اصحاب الفرائض وعند الانفراد یحرز جمیع المال. (سراجی/ ٤)_

سوال: ۲: که چیرې زمابنځه زمانه مخکې وفات شي، نودې صورت کې به زمادوارثانوپه حق کې ځنګه فرق راځي؟

جواب: دې صورت کې به دریوبرخوکې دوه برخې د دوه جینکو او دریمه برخه به د دواړو ورونو وي.[1]

سوال: ۳: ایازمادبنځې اولونو په موجودګي کې زما ورونه یادهغوی اولادهم وارثان دي؟

جواب: هو! دجینکوبه دریوبرخوکې دوه برخې اود بنځې اتمه برخه ورکولونه وروسته چې څه پاتې کیږي، دهغه وارثان ورونه دي اوکه ورونه نه وي، نوبیا وریرونه دي.[2]

کونډې، وروراو درې خویندوکې د میراث تقسیم

سوال: زمایودوست وفات شو، دهغه اولادنه شته، تاسونه پوښتنه داده چې اسلام مطابق دهغه جایداد او مال به ځنګه تقسیمیږي؟ دهغه یوه ښځه ده، یویې وروردی، درې یې خویندې اویویې تره دی، په دې کې دهرچاڅومره حق دی؟ اودچاپه کې بالکل حق نه شته؟ اوهغه نه چې کومه ګینه پاتې شوي دي هغه باندې دښځې حق دی یاکه هغه هم مال او جایداد سره تقسیم شي؟

جواب: دقرض اداکولواو وصیت پوره کولونه وروسته به دمرحوم مال په شل برخوکې تقسیم شي، هغې کې پنځه برخې دښځې دي[3]، شپږ دورور اودرې درې دخویندودي[4] تره ته به هیڅ نه ملاویږي[5]. ګینه که چیرې ښځې ته مهرکې ورکړل شوي وي، نودهغې دي،که نه، په میراث کې به شامل وي، د میراث د تتسیم نقشه داده:

کونډه	ورور	خور	خور	خور
۵	۶	۳	۳	۳

---

[1] "یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین فان کن نساء فوق اثنتین فلهن ثلثا ما ترک". (النساء/۱۱). اما العصبة بنفسه فکل ذکر لا تدخل فی نسبته الی المیت انثٰی وهم اربعة اصناف. . . . . . . الاقرب فالاقرب یرجحون بقرب الدرجة اعنی اولٰهم بالمیراث جزء المیت ای البنون........ثم جزء ابیه ای الاخوة ثم بنوهم وان سفلوا. (سراجی/ ۱٤/ باب العصبات). والعصبة کل من یأخذ ما ابقته اصحاب الفرائض. (سراجی/ ٤)_

[2] ایضاً_

[3] اما للزوجات فحالتان الربع للواحدة فصاعدة عند عدم الولد وولد الابن. (سراجي: ۷)_

[4] اما الأخوات لاب وام....ومع الاخ لاب وام للذکر مثل حظ الانثیین یصرن به عصبة..الخ.(سراجی/ ۱۰)

[5] فاقرب العصبات الابن ثم ابن الابن. . . . . . . ثم العم. (عالمگیری/ ٦/ ٤٥١/ کتاب الفرائض)_

کونډې، مور، اووړونو خویندوکې د میراث تقسیم

سوال: زموږ مشرورور وفات شوی دی، دمرحوم په وارثانوکې مور، څلور وروڼه، څلورواده شوې خویندې، کونډه اویوه واده شوې میرنۍ لور پریښې دي، تاسونه پوښتنه داکول غواړم چې دمرحوم میراث به د شریعت اوقانون مطابق څنګه تقسیمیږي؟ جواب بیان کړئ اومرحوم باندې قرضه هم ده اودجایدادڅه برخه په شراکت کې شامله ده.

جواب: دټولونه مخکې دمرحوم قرض اداکړئ (که دښځې مهریې نه وي اداکړی، نوهغه قرض کې شامل دی اومیراث دتقسیمولونه مخکې دهغه اداکول لازم دي) دې نه وروسته که چیرې مرحوم څه وصیت کړی وي، نودمال ددریمې برخې نه هغه پوره کړئ. دقرض اداکولواو وصیت پوره کولونه وروسته[1] دمرحوم میراث به په یوسل او څلورڅلویښت برخو تقسیم شي، هغې کې به دکونډې شپیږ دیریش، دمورڅلیریشت، څوارلس څوارلس دڅلورو واړو وروڼو او اووه اووه د څلور واړو خویندو شي[2] د تقسیم نقشه داده:

کونډه ، مور، ورور، ورور، ورور، ورور، خور ، خور، خور، خور ، خور
۳۶ ۲۴ ۱۴ ۱۴ ۱۴ ۱۴ ۷ ۷ ۷ ۷

کونډې، مور، څلور خویندو او درې وروڼو کې به د مرحوم میراث څنګه تقسیمیږي؟

سوال: زیدوفات شو، وارثانوکې یې یوه کونډه، یوه مور، څلور خویندې اودرې وروڼه دي، هغوی کې به میراث څنګه تقسیمیږي؟

جواب: دکفن دفن دخرچې اودقرض اداکولواودوصیت پوره کولونه وروسته به[3] د مرحوم ټول میراث به په یوسل او شل برخو تقسیم شي، هغو کې به شل برخې دمور، دیریش برخې د کونډې، څوارلس څوارلس د وروڼو او اووه اووه دخویندو دي[4] د میراث نقشه داده:

کونډه ، مور، ورور، ورور ، ورور، خور، خور، خور ، خور
۳۰ ، ۲۰ ، ۱۴ ، ۱۴ ، ۱۴ ، ۷ ، ۷ ، ۷ ، ۷

---

[1] التركة تتعلق بها حقوق اربعة جهاز الميت ودفنه والدين والوصية. . . . . . . وتنفذ وصاياه من ثلث ما بقي بعد الكفن والدين. (فتاويٰ عالمگیری/ ٦/ ٤٤٧/ کتاب الفرائض)_

[2] اما للزوجات فحالتان الربع للواحدة فصاعدة عند عدم الولد وولد الابن. . . . . . الخ. (سراجی/ ٧/ باب معرفة الفروض). اما الأخوات لاب وام. . . . . ومع الاخ لاب وام للذكر مثل حظ الانثيين يصرن به عصبة. . . . . الخ. (سراجی/ ١٠/ باب معرفة الفروض). قال تعالي: ولأبويه لكل واحد منهما السدس مما ترک ان كان له ولد. (النساء: ١١)_

[3] ایضاً تیره شوې حاشیه(التركة تتعلق بها حقوق اربعة جهاز الميت. . . الخ)_

[4] ایضاً تیره شوې حاشیه(اما للزوجات فحالتان الربع للواحدة فصاعدة. . . الخ)_

د مرحوم جايداد به، د کونډې، مور، يوې خورکۍ او يو تره په مينځ کې څنګه تقسيمېږي؟

سوال: ګلشن ولد خير محمد وفات شوی دی، د هغه دا وارثان دي او هغه څه ځمکه پرېښې ده او وفات شوی دی، يوه کونډه، يوه مور، يوه خور او يو تره، نو تاسو ته خواست دی چې چا ته به د ځمکې څومره برخه ملاوېږي او چا ته به نه ملاوېږي؟

جواب: د ګلشن مرحوم ميراث (د قرض اداکولو او که چيرې څه وصيت يې کړی وي، نو د هغه د مال په دريمه برخه کې د پوره کولو نه وروسته)[1] به دولس برخو تقسيم شي، هغې کې درې د کونډې، دوه د مور او شپږ د خور او يوه برخه د تره ده[2]، نقشه يې داسې ده:

کونډه	مور	خور	تره
۳	۲	۶	۱

د مرحوم په ميراث کې د کونډې او ورور برخه

سوال: زما د تره د زوی زموږ په شريک کور کې برخه وه، مرحوم په ژوند کې تعلق ختم کړی و، د مرګ نه وروسته حساب وشو، ټولو ته برخې ورکړل شوې، هغه کې درې کاله د هغه د ژوند بقايا د وفات نه وروسته د کرايې پيسې ماسره جمع دي، مرحوم بې اولاده وفات شوی دی، يوه کونډه ده او يو يې ورور دی، د مرحوم د درې کالو د ژوند پيسې ټولې د هغې ښځې ته ورکړم او د څلورمې برخې پيسې ورکړل شي او که د ټولو پيسو څلورمه برخه بې اولاده کونډې ته ورکړل شي او نورې ورور ته؟ ځکه چې حساب کتاب د هغه د وفات نه وروسته شوی دی.

جواب: د کور د برخې او د کور د کرايې او د نورپاتې شوي مال حقداران د مرحوم کونډه او ورور دي، د قرض اداکولو نه وروسته د کرايې په ټولو پيسو کې څلورمه برخه د کونډې او پاتې پيسې به ورور ته ملاوېږي[3] د ميراث د تقسيم نقشه داده:

کونډه	ورور
۱	۳

---

[1]] التركة تتعلق بها حقوق اربعة، جهاز الميت ودفنه والدين والوصية وتنفذ وصاياه من ثلث. (هندية/ ٦/ ٤٤٧)_

[2]]قال تعالي: ولأبويه لكل واحد منهما السدس مماترک ان كان له ولد. (النساء/ ١١). الثالثة الام ولها ثلاثة احوال السدس مع الولد وولد الابن. (فتاويٰ عالمگيرى/ ٦/ ٤٤٩). وللزوجة الربع عند عدمهما اى الولد وولد الابن. (عالمگيرى/ ٤٥٠). قال تعاليٰ: ولهن الربع مما تركتم ان لم يكن لكم ولد. (النساء:١٢). وفى السراجى (ص: ١٠/ باب معرفة الفروض) واما الأخوات لأب وام فاحوال خمس النصف للواحدة. وفيه ايضا: اما العصبة بنفسه. . . ..اولهم بالميراث جزء الميت....ثم جزء جده اى الأعمام ثم بنوهم وان سلفوا. (سراجى/ ١٤/ باب العصبات)

[3]] قال علمائنا رحمهم الله تعالي: تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة: ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

خور، وريرو نو او وريرو په مينځ کې د ميراث تقسيم

سوال: يو کس وفات شو او دهغه نه ډير منقوله او غير منقوله جايداد پاتې شو. دهغه دا خپلوان موجود دي، يوه خپله خور، اته وريرونه، پنځه وريرې، دوه ورونه چې دهغه دوفات نه مخکې مړه شوي دي، اوس شرعي لحاظ سره دهغه جايداد به دهغه په خپلوانوکې څنګه تقسيميږي چې مسئله حل شي؟

جواب: دهغه سړي نيم ميراث (دقرض اداکولو او وصيت پوره کولو نه وروسته) به خورته ملاويږي او پاتې نيمه برخه کې اتمه برخه به وريرونوکې تقسيم شي، وريرو ته به هيڅ نه ملاويږي. نو ميراث به شپاړس برخې شي، اته برخې به خورته او يوه يوه برخه به وريرونو ته ملاوشي[1]

د ميراث د تقسيم نقشه داده.

خور	وراره	وراره	وراره	وراره	وراره	وراره	وراره	وراره
۸	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱

د بې اولاده ماما په ميراث کې د خوريونو برخه

سوال: زما ماما او مامي مړه شوي دي، دهغوی په نوم باندې جايداد و، خو دهغه په خپله باندې اولاد نه و او نه دهغه مور و پلار ژوندي دي، زما د ماما مرحوم يوه خور او يو ورور ژوندي و، بيا هغوی هم مړه شول. د جايداد مالک ماما مرحوم په برخه کې د مړشوي ورور او خورد اولاد د شريعت په نزد باندې وارثان دي او که نه؟ او که دي، نو څومره دي؟

جواب: ستاسو د مرحوم ماما په ميراث کې به دوه برخې دهغه ورورته ملاويږي او يوه خورته، دهغوی نه وروسته به دهغوی اولاد هم تناسب سره وارثان وي.[2]

بقيه د تيرمخ]. . الاول يبدأ بتكفينه وتجهيزه. . . . . ثم تقضى ديونه من جميع مابقى من ماله، ثم تنفذ وصاياه من ثلث مابقي بعد الدين، ثم يقسم الباقى بين ورثته بالكتاب والسنة واجماع الامة. (السراجى فى الميراث/ ۲، ۳). ايضاً: وقال تعالي: ولهن الربع مما تركتم ان لم يكن لكم ولد. (النساء: ۱۲). اما العصبة بنفسه فكل ذكر لا تدخل فى نسبته الى الميت انثى وهم اربعة اصناف. . . . . الأقرب فالأقرب يرجحون بقرب الدرجة اعنى اولهم بالميراث جزء الميت. . . . . . . ثم جزء ابيه اى الاخوة اه. (سراجى/ ۱٤/ باب العصبات)_

[1] قال تعالي: ان امرؤا هلک ليس له ولد وله اخت فلها نصف ماترک. (النساء: ۱۷٦). قال فى السراجي: واما للاخوات لاب وام فاحوال خمس النصف للواحدة. . . . . . الخ. (ص: ۱۰). : وباقى العصبات ينفرد بالميراث ذكورهم دون اخواتهم وهم اربعة ايضاً، العم، وابن العم وابن الأخ. . . . . . الخ. (عالمگيرى/ ٦/ ٤٥١/ كتاب الفرائض)_

[2] قال تعالي: وان كانوا اخوةً رجالاً ونساء فللذكر مثل حظ الأنثيين. (النساء: ۱۷٦)_

د ورور د میراث تقسیم

سوال: یو واده کړي ورور، ناواده شوي خور او کونډې مور، مور درې کسان یو. د کونډې موریوزوی دواده اوصیت نه پرته مړشوی دی اودهغه نه ډیرې پیسې پاتې شوي دي. ایادنیمو پیسو مور وارثه ده یاورور؟ ددې ټولو پیسو حق دارڅوک دي؟ مهرباني وکړئ ددې تقسیم نه موخبره کړئ!

جواب: دمرحوم په میراث کې دریمه برخه دمور ده او پاتې دوروراو خورده[1]، نو ټول میراث به نهه برخوباندې تقسیم شي، هغه کې به درې برخې دمور، څلوربرخې د وروراودوه برخې دخوردي. نقشه یې داده:

مور	رور	خور
۳	۴	۲

د ناواده شوي سړي د میراث تقسیم

سوال: یوناواده شوي سړي کورپرېښود اومړشو، هغه وخت کې دهغه سړي مور او پلار ژوندي و، دهغوی نه پرته دهغه دوه وروڼه اوڅلورواده شوې خویندې هم دي، خوموریې څه وخت مخکې وفات شوې ده اوهغه کوردمرحوم په نوم دی اودهغه ذیووارث نوم ته هم نه دی منتقل شوی، دمرحوم په جایدادباندې دچاچاڅومره څومره حق دی؟ اودهغه تقسیم به څنګه کیږي؟

جواب: ددې مرحوم میراث به شپږبرخوکې تقسیم شي، یوه برخه دهغه دموراوپاتې پنځه برخې دهغه دپلاردي[2] بیابه دموربرخه په دوه دیرش برخوکې تقسیم شي، هغو کې به اته برخې دپلار، شپږشپږ ددواړو هلکانو اودرې درې دڅلوروخویندوشي، لکه ټول کوربه یوسل

---

[1]]وللأم ثلث الكل عند عدم هٰؤلآء المذكورين اى عند عدم الولد وولد الابن. (شريفية/۳۰). اما الأخوات لأب وام. . . . . ومع الاخ لاب وام للذكر مثل حظ الأنثيين يصرن به عصبة. (سراجي: ۱۰) مور:۳. رور:۱۰، خور:۵، . . . واما للام فاحوال ثلاث السدس مع الولد او ولد الابن وان سفل، او مع الاثنين من الاخوة والأخوات فصاعداً من اى جهة كانا. (سراجى/ ۱۱، ۱۲). وفى الحاشية ۲ (من اى جهة كانا). . . . . . . ويتصور فى اثنين احد وعشرون صورة لأنها اما اخوان او اختان او اخت واخ. . . . . . الخ. (سراجى/ ۱۲/ حاشيه نمبر۲، طبع قديمي، ايضاً: حاشية الطحطاوى على الدر المختار/ ٤/ ۳۸۱/ كتاب الفرائض/ طبع رشيديه كوئته)_

[2]]كما قال الله تعالي: فان كان له اخوة فلأمه السدس. (النساء: ۱۱). واما للام فاحوال ثلاث، السدس مع الولد او ولد الابن وان سفل، او مع الاثنين من الاخوة والأخوات فصاعدا. (سراجي: ۱۲.. اما الأب فله احوال ثلاث. . . والتعصيب المحض وذٰلک عند عدم الولد وولد الابن وان سفل. (سراجى/ ٦/ باب معرفة الفروض). قال فى السراجي: واما للزوج فحالتان......والربع مع الولد او ولد الابن وان سفل. (ص: ۷/ باب معرفة الفروض). قال الله تعالي: يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين. (النساء: ۱۱)_

اودوه نوي برخې شي، هغې کې به يوسل اواته شپيته برخې دهلک دپلاردي، شپږبرخې دهريوهلک اودرې برخې د هر يوې اينجلۍ دي، صورت د مسئلې دادی

پلار	زوی	زوی	لور	لور	لور	لور
۱۶۸	۶	۶	۳	۳	۳	۳

❖د مور و پلار په ژوند کې د وفات شوي اولاد برخه❖

....

د وراثت په قانون کې د شک ختمول

سوال: شريعت چې دانسان له پاره کوم قوانين جوړ کړي دي، هغه ټول زموږ له پاره خيردي، که هغه زموږ په عقل کې راځي اوکه نه، د اسلام دوراثت قانون هم بې مثاله دی، په يودين يامعاشره کې د وراثت باره کې دحق اوانصاف داسې قانون نه شته، خودوراثت په اسلامي قانون کې يوشق داسې دی چې هغه کې شک کيږي چې دا داسې ولې دی؟ هغه داچې دپلارپه ژوندکې که چيرې زوی مړشي، نو لمسي يالمسۍ ته ميراث کې حق نه شته، خيال کول پکار دي چې دا لمسي يتيمان دي، هغوی ته دخو مرحوم پلارپه ميراث کې که زيات نه وي، نوکم نه کم دومره خوملاويدل پکاردي څومره که چيرې مرحوم پلار ژوندی اوملاويدل به.

يوبل سوال دادی چې نورلمسي کوم چې دزوی په ژوندکې موجودوي، هغوی ته ميراث ملاويږي اوکه نه؟

جواب: دلته دوه اصول ذهن کې ساتل پکاردي، يوداچې دميراث تقسيم دنږدې والي په اصولو باندې دی، ديووارث په مالداري يا غريبي يادرحم له وجې نه دی[۱] دويم داچې په وراثت کې شرعي اوعقلي ډول باندې دالاقرب فالاقرب اصول جاري کيږي[۲]، چې دهغه مطلب دادی چې دکوم کس دمړي سره نږدې خپلوي وي، دهغه په موجودګي کې دلرې خپلوي وارث حق دارنه دی.

دادواړه اصول مخې ته کينبودونه وروسته غوروکړئ که چيرې د يوسړي څلورزامن وي او د هر يو زوی څلور زامن وي، نودهغه جايدادپه زامنوباندې تقسيميږي، په لمسيو باندې نه، دې

---

[۱]]ثم يقسم الباقي بين ورثته بالكتاب والسنة واجماع الامة فيبدأ باصحاب الفروض وهم الذين لهم سهام مقدرة فى كتاب الله تعالىٰ ثم بالعصبات من جهة النسب والعصبة كل من يأخذ ما ابقته اصحاب الفرائض وعند الانفراد يحرز جميع المال ثم بالعصبة من جهة النسب وهو مولى العتاقة ثم عصبته على الترتيب ثم الرد على ذوى الفروض النسبية بقدر حقوقهم ثم ذوى الأرحام. (السراجى/ ۳، ٤/ طبع المصباح، ايضاً: طحطاوى على الدر المختار/ ٤/ ۳۸۵/ كتاب الفرائض)_

[۲]]اما العصبة.......... وهم اربعة اصناف.......... الأقرب فالأقرب يرجحون بقرب الدرجة. . . . الخ. (سراجى/ ۱٤/ باب العصبات، طبع المصباح)_

مسئله کې به کیدای شي چاته هم اختلاف نه وي، د دې نه معلومیږي چې د زامنو په موجودګي کې لمسي وارثان نه وي.
اوس فرض کړئ په څلورو زامنو کې یو زوی د پلار په موجودګي کې وفات شو، وروسته د هغه اولاد پاتې شو، د هغه اولاد د نیکه له پاره هم هغه حیثیت لري کوم چې د نورو دریو وارو زامنو د اولاد دی، کله چې د نورو زامنو اولاد د نیکه په میراث کې حق دارنه دي. ځکه چې د هغه قریبي وراثان (زامن) موجود دي، نو د مرحوم زوی اولاد به هم وراثان نه وي.
که چیرې دا وویل شي که څلورم زوی د پلار د مرګ په وخت کې ژوندی وي، نو هغه ته به څلورمه برخه ملاویده، اوس هم هغه برخه به د هغه زامنو ته ورکول کیږي، نو دا غلطه ده چې د دې صورت کې هغه هلک ته کوم چې د پلار په ژوندکې وفات شوی دی. د پلار د مرګ نه مخکې وارث جوړ شو، حالانکې د عقل او شریعت په یو قانون کې هم د مرحوم د مرګ نه مخکې وراثت نه جاري کیږي.
غرض دا که چیرې د هغه لمسیو د کومو پلار چې وفات شوی دی، د لمسي کیدو له وجې ورته میراث ورکړل شي، نو دا به له دې وجې غلط وي چې لمسی هغه وخت کې وارث وي کوم وخت کې چې د مرحوم زوی نه وي، که نه، نو ټولو لمسیو ته میراث ملاویدل پکار دي او که چیرې هغوی ته د مرحوم پلار برخه ورکړل شي، نو دا له دې وجې غلطه ده چې د هغوی مرحوم پلار ته د مرګ نه مخکې خو برخه نه ده ملاوشوې، کومه چې د هغه بچیو ته ورکړل شي.
که چیرې دا وویل شي چې یتیمان لمسي، لمسی درحم قابل دي، هغوی ته د نیکه د جایداد نه برخه ضرور ملاویدل پکار دي، نو دا جذباتي دلیل لوړی، خو له دې وجې غلط دی چې د میراث په تقسیم کې دا نه کتل کیږي چې څوک درحم قابل دی او څوک نه؟ بلکې نژدې والي ته کتل کیږي، که نه، د یو مالدار سړي په مرګ باندې به د هغه مالداره بچي کله هم وارثان نه و، بلکې د هغه غریب ګاونډي بچیو ته به میراث ورکول کېده، ځکه چې هغوی درحم قابل دي.
دې نه پرته که د چا یتیمان لمسي درحم قابل دي، نو شریعت هغوی ته اجازه ورکړې ده چې د هغوی له پاره د مال د دریمې برخې وصیت وکړي، دا سې هغه د هغوی درحم قابل حالت مدد کولی شي. پورته ذکرشوي حالت کې به د هغوی پلار ته څلورمه برخه ملاویده، خو د نیکه د وصیت په ذریعه باندې هغوی د دریمې برخې مالکان جوړ شو او که چیرې نیکه وصیت و نه کړ، نو د هغوی ترونو ته پکار دي چې د ښه سلوک په ذریعه باندې د خپل مرحوم وروربچي هم ځان سره برابرشریک کړي، خو که چیرې نیکه د وصیت کولو خیال نه و راغلی او هوس پرست ترونو کې رحم نه راځي، نو تاسو ووایئ! د دې کې د شریعت څه قصور دی، چې یوازې د جذباتي دلیلونو له وجې د شریعت قانون بدل کړل شي؟ که شریعت د دې حکمونو نه وروسته هم هغو خلکو کې په یتیمانو لمسیو باندې رحم نه راځي او هغوی د غه ماشومان بې سهارا لیدل نه غواړي، نو هغوی ته پکار دي چې خپل جایداد د هغوی په نوم کړي، ځکه چې د شریعت له طرف

نه بې سهارا خلکوسره دښه سلوک کولوحکم دی او ددې نه دااندازه هم لګول کيدای شي چې غه بې سهارا خلکوباندې خلک څومره خفه کيږي

شريعت لمسي د جايداد نه ولې محروم کړي او هغه د زيات شفقت مستحق دي

سوال: د ۲، جنوري دجنګ اخبارپه اسلامي صفحه باندې (آپ کے مسائل اوران کاحل) کې يوه مسئله وه دميراث باره و او تاسودهغې جواب ليکلي و. دهغه مطلب دادی که چيرې يوکس د پلاردمرګ نه مخکې مړشي، نودهغه دپلارله وفات نه وروسته جايداد کې دهغه داولادهيځ برخه نه شته داخوبې شکه داسلامي شريعت فيصله ده اواسلام هغه واحد مذهب دی په کوم کې چې دانسان دژوند دټولومسئلوحل موجوددی اوکوم ښائست اوخوبي سره اسلام دټولومسئلوحل وړاندې کړی دی. ددنيابل نظام داسې مثال نه شي وړاندې کولی داسلام ټول حکمونه په خپل ځان کې څه نا څه مصلحت لري، چې هغه اکثردعام انسان په عقل کې نه راځي او دصحيح علم دکمي له وجې انسان ته دعقل نه خلاف ښکاري. ذکرشوې مسئله هم داسې ده، چې موږانسانانوته دعقل خلاف ښکاري، اوداخبره په ښکاره باندې انصاف خلاف ښکاري چې دغه بې سهار بچې همدغه شان بې سهارا پاتې شي، هغوی دخپل موروپلار دحق نه محروم شي اوبل طرف ته اسلام ديتيمانودهرقسمه مددکولوترغيب کوي، مهرباني وکړئ اوتفصيل سره ددې مسئلې وضاحت وکړئ چې زماپه شان دنوروډيروخلکوپه ذهن کې داخبره اوړې راوړي چې صفاشي

جواب: دکوم کس چې خپل زامن موجودوي. دهغه ميراث به هم دهغه زامنو ته ملاويږي. دزوی په موجودګي کې لمسی شرعي ډول باندې وارث نه دی[۱]. که چيرې دنيکه خپلو لمسيو سره مينه وي اوهغه دا غواړي چې دهغه په جايدادکې دهغه يتيمان لمسي هم شريک شي، نودهغه له پاره شريعت دوه طريقې ښودلې دي

لومړی داچې دمرګ انتظاردې نه کوي. بلکې دصحت په حالت کې دهغوی برخه دهغوی په نوم کړي څومره چې هغوی ته ورکول پکاردي اوپه خپل ژوندکې دې هغوی ته قبضه هم ورکړي[۲]

دويمه طريقه داده چې هغه دې مرګ نه مخکې دخپل يتيمانولمسيوپه حق کې دجايداد ددريمې برخې وصيت وکړي، چې دومره برخه دې دهغه دمرګ نه وروسته هغوی ته ورکړل شي[۳]

---

[۱] فالاقرب العصبات الابن ثم ابن الابن......الخ. (فتاوي عالمگيرى/٦/ ٤٥١/ كتاب الفرائض/ الباب الثالث)

[۲] الهبة عقد مشروع. وتصح بالايجاب والقبول والقبض. . . . . والقبض لا بد منه لثبوت الملك (هداية ٣/ ٢٨١/ كتاب الهبة)_

[۳] الوصية غير واجبة وهى مستحبة. . . ولا تجوز بما زاد على الثلث . [بقيه حاشيه په راروانه صفحه

فرض کړئ که چیرې دیوسړي په پنځوزامنوکې یوزوی دهغه په ژوندکې مړشي. نیکه دخپل مرحوم زوی داولاد له پاره په جایدادکې ددریمې برخې وصیت کولی شي اوکه چیرې دهغوی پلار ژوندی وي، نوهغه ته به دخپل پلارپه جایدادکې پنځمه برخه ملاویده. کومه به چې دهغه اولادته منتقل کیده، اوس دوصیت په ذریعه باندې دپنځمې برخې په ځای باندې نیکه هغوی ته دریمه برخه ورکولی شي اوکه نیکه په خپلولمسیوباندې دومره شفقت هم نه شي کولی چې هغه هغوی ته په خپل ژوندکې څه ورکړي یادمرګ نه وروسته دورکولووصیت وکړي. نوانصاف وکړئ! دې کې قصور دچادی؟ دنیکه که دشریعت؟

دمرحوم زوی جایداد به څنګه تقسیمیږي؟ اودلمسیودپالنې حق دچادی؟

سوال: زماځوان زوی تقریبا څلویښت کاله عمرکې وفات شوی دی، دحکومت له طرف نه دنوکرې تقریبا درې لکه روپۍ ملاوشوې دي، تقریبا داتیا زرو روپیو باندېونه اوتقریبا د پنځلسو زرو روپیو ګینې کومه چې دهلک موردهغه ښځې ته ورکړې و. پاتې نور اخوادیخوا شیان یې پرینبودل، دمړي په وارثانوکې دهغه موروپلار، یوه کونډه اودرې بچې یعنې یوه اینجلۍ اودوه هلکان چې هغوی نابالغه دي اوتعلیم حاصلوي، ددوی نه پرته دمرحوم درې خویندې او څلور ورونه دمرګ په وخت کې موجودو، کونډه دا اصرارکوي چې هغې ته دپنشن اونوکرې وغیره ټولې پیسې اوټول سامان دهغې جهیز اود دواړوطرفوکالوسره ملاوشي اوبچې هم دځان سره ساتل غواړي، وایي چې زه کونډه شوې یم، طلاقه شوې نه یم، مولاناصاحب! زه خپلو لمسیوپسې ډیرخفه یم، خوکه سباچیرې ټول مال اخیستونه وروسته لمسي ماته واپس کړي، نوزه څه کولی شم، اوماسره به څوک وي؟ ماورته ډیر وویل چې ددواړوطرفونه دقوم څه سړي راولئ، دهغوی په مخکې به فیصله وکړو چې بچې به مستقل ډول باندې چاسره وي؟ خونه یې منې اوخپل ورونه روزانه دجګړې له پاره راولي، مهرباني وکړئ جواب راکړئ چې هغې ته یې هم وښایم.

جواب: ستاسودمرحوم زوی میراث به په یوسل شل برخو تقسیم شي، هغه کې پنځلس برخې دکونډې دي، شل برخې دموراوشل برخې دپلاردي، شپږویشت شپږویشت برخې ددواړو هلکانو او دیارلس برخې داینجلۍ دي، له دې وجې دمرحوم دکونډې دعوه غلطه ده. چې دمرحوم ټول میراث دې هغې ته حواله شي،[1] دمیراث د تقسیم نقشه داده

بقیه د تیرمخ] .. لقوله علیه السلام. . . . . . . الثلث والثلث کثیر. (هدایة/ ٤/ ٦٥١/ کتاب الوصایا)_

[1]]واما للزوجات فحالتان. . . . . والثمن مع الولد او ولد الابن وان سفل. (سراجی/٧ / باب معرفة الفروض). اما الاب فله احوال ثلاث. . . . . السدس وذالك مع الابن وابن الابن وان سفل سراجی، باب معرفة الفروض، اما الام فاحوال مع الولد وولد الابن. . . . الخ. (سراجی/ ١١). واما لبنات الصلب. . . . . . . ومع الابن للذکر مثل حظ الانثیین وهو یعصبهن. (سراجی/ ٨)_

کونډه	مور	پلار	زوی	زوی	لور
۱۵	۲۰	۲۰	۲۶	۲۶	۱۳

۲: د ماشومانو د خوراک څښاک ذمه داري د نیکه ده[1] او د هغوی د مال حفاظت هم د هغه ذمه داري ده. نو د بچیو مال حفاظت به نیکه کوي، د بچیو د مور دې سره هیڅ حق نه شته.[2]
۳: هلکان به د اووه کالو پورې مور سره اوسیږي، د اووه کالونه وروسته د هغوی د پالنې ذمه د نیکه ده او انجلۍ به د پیغلتوب پورې مور سره اوسیږي او د هغې نه وروسته به نیکه سره وي.[3]

د نیکه د وصیت باوجود لمسي له میراثه محروموول

سوال: زما پلار صاحب د یر مخکې وفات شوی دی او نیکه مې وروسته وفات شوی دی، کومه ځمکه چې زما نیکه د مرګ نه مخکې زما پلار ته ورکړې وه، هغه هم هغه ځای او کورکې وفات شو کله چې زما پلار وفات شو، نو یو څو کاله وروسته زما نیکه هم وفات شو، خو نیکه مې د وفات کیدو نه مخکې خپلو زامنو ته ویلي و چې زما لمسیو ته به تاسو ټول انتقال وکړئ او هغوی به هم دې ځای کې اوسیدو ته پریږدئ او د وی سره بنه سلوک کوئ، دا ټولې خبرې زباني ډول باندې زمانیکه هغوی ته کړې وې او هغه وفات شو. یعني نیکه، د هغه د مرګ نه وروسته زما ترونو انتقال په خپل نوم باندې وکړ، اوس زما ترہ زوی زما خلاف په عدالت کې کیس کړی دی چې ستاسو انتقال نه شته او تاسو د دې ځمکې وارثان نه یئ، هغه وايي چې ستاسو پلار مخکې وفات شوی دی او نیکه وروسته، اوس زما ترہ زامن داسې وايي، نو تاسو ته عرض دی چې ایا زه د دغې ځمکې وارث کیدای شم او که نه؟ زما په نوم باندې د انتقال تقریبا څلیریشت یا پنځویشت کاله شوي دي، اوس زه د دغه ځای کې اوسیدی شم کوم چې زما د نیکه او پلار کور دی.

جواب: کومې خبرې چې تاسو بیان کړي دي که چیرې هغه صحیح وي، نو تاسو د خپل نیکه د جایداد مستحق یئ، ځکه چې نیکه ستاسو په حق کې وصیت کړی دی، ستاسو کیس په عدالت کې دی، نو عدالت به ستاسو د کیس معلومات وکړئ او صحیح فیصله به وکړي.

---

[1]]ولو وجد معها جد لأب بان كان للفقير ام وجد لاب واخ عصبي. . . . . . كانت النفقة على الجد وحده كما صرح به في الخانية، ووجه ذلك: ان الجد يحجب الأخ. . . . الخ. (فتاوئ شامي/ ۳/ ٦۲۵/ كتاب الطلاق/ باب النفقة مطلب في حصر احكام نفقة الاصول. . . . . . الخ. طبع ايچ ايم سعيد)_

[2]] ايضاً)_

[3]] والام والجدة احق بالغلام حتى يستغني وقدر بسبع سنين. . . . . والام والجدة احق بالجارية حتى تحيض. . . . . وبعد ما استغنى الغلام وبلغت الجارية فالعصبة اولى يقدم الاقرب فالأقرب كذا في فتاوئ قاضيخان. (الهندية/ ۱/ ۵٤۲/ كتاب الطلاق/ الباب السادس عشر في الحضانة/ طبع رشيديه كوئته)_

کله چې نیکه وصیت کړی وي، لمسي د نیکه د جایداد نه محروموول جائز نه دي

سوال: ایا د نیکه په جایداد کې د لمسي حق نه وي؟ زما دوه ترونه دي، هغوی وایي چې ستاسو پلار، د پلار په ژوند کې مړشوی دی، نواوس ستاسو په جایداد کې قانوني اوشرعي ډول باندې حق نه شته، اوزمانیکه په استامپ باندې د دواړو زامنو برابرلمسي ته بخشش لیکلی و، مهرباني وکړئ اوتاسو د شریعت په رڼا کې ووایئ چې دا خبره ترکوم حده صحیح ده اود کوم حدپورې غلطه؟

جواب: که چیرې ستاسو نیکه تاسو ته هم د دواړو ترونو برابردرکړې ده، نو دریمه برخه جایداد شرعي ډول باندې ستاسو دی[۱]، ستاسو ترونه غلط وایي.

د نیکه ناجائز جایداد د لمسیو له پاره هم جائز نه دی

سوال: زموږ نیکه چې کوم میراث زموږ له پاره پریښی دی، دا میراث د هغه جائزملکیت نه و، بلکې د ځمکې یوه برخه یې د یتیمانو ماشومانو نه غصب کړې ده اوکومه برخه چې د هغه جائز ملکیت وه هغه یې خرڅه کړې ده، (پیسې اخیستو باندې) هم د دغې خرڅې شوې ځمکې څه برخه د مال د محکمې په کاغذونو کې د مځکې مالک په نوم وه، داسې خو یاد مال د محکمې دغلطۍ له وجې شوي و یا یې پخپله باندې کړي و، اووه کاله مقدمې کولو باندې دا واپس واخیستل شوه، دځمکې دا دواړه برخې دزامنونه وروسته لمسي استعمالوي، ایاداسلام اوشریعت په نزدباندې دا ځمکه زموږ له پاره جائزاوحلال ده؟ جواب بیان کړئ.

جواب: دکوم جایداد باره کې یقین دی چې هغه دیتیمانونه غصب شوی دی، هغه نه ستاسو د نیکه له پاره حلال و، نه د هغه دزامنو له پاره اونه دلمسیوله پاره، ددې جایدادخوړل دقراني الفاظو په نزدباندې خیټې ته اوراچول دي، نوداجایداد چې دچادی هغوی ته یې واپس کړئ[۲]

---

[۱] وعن عامر بن سعد عن ابيه رضى الله عنه قال: مرضت عام الفتح حتى اشفيت على الموت فعادني رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت: اى رسول الله ان لى مالاً كثيراً، وليس يرثني الا ابنة لي، افأتصدق بثلثي مالي؟ قال: لا! قلت: فالشطر؟ قال: لا! قلت: فالثلث؟ قال: الثلث والثلث كثير، ان تذر ورثتك اغنياء خير من ان تذرهم عالة يتكففون الناس. (سنن ابن ماجة، واللفظ له/ ۱/ ۱۹٤/ ابواب الوصايا/ سنن ابى داؤد/ ج ۲/ ۳۹۵/ كتاب الوصايا). ولا تجوز الوصية بما زاد على الثلث لقوله عليه السلام. . . . . الثلث والثلث كثير. (هداية/ ٤/ ٦٥۱/ كتاب الوصايا)

[۲] قال تعالي: ان الذين يأكلون اموال اليتمى ظلماً يأكلون فى بطونهم ناراً وسيصلون سعيراً. (النساء: ۱۰)

د جایداد په تقسیم کې د نیاوي قوانین

سوال: زما پلار محمد اسماعیل مرحوم د مربع نمبر (۲۳) د نیمې برخې مالک و. د هغه په اولاد کې مونږ دوه خویندې او درې ورونه یو. یو ورور عبدالرحیم په (۱۹۴۹) کې او بل ورور عبدالمجید په (۱۹۶۶) کې وفات شو (۱۹۷۲) کې پلار صاحب موهم وفات شو. هغه وخت کې مونږ دوه خویندې هاجره بي بي او زبیده بي بي او یوه عبدالرحمن ژوندي وو
د مرحوم ورور عبدالمجید پنځه لوڼه دي. هغوی کې څلور واده شوې دي. د پلار له وفات نه وروسته وارثانو د پورته ذکر شوي جایداد داسې تقسیم کړ چې عبدالرحمن زوی ته په (۵:۹) زبیده بي بي، هاجره بي بي لوڼه (۲۷:۱۰) برخه او پنځه لمسي (۲:۹) او بیا پنځه لمسۍ (۱:۳) برخه. عبدالمجید په (۱۹۶۶) کې د پلار په ژوند کې مړ شوی و. له دې وجې جایداد د هغه نوم ته نه و منتقل شوی، ایا جایداد کې د میراث د اسلامي قانون مطابق لمسي برخه دار کیدای شي؟ که چیرې د نیکه په جایداد کې لمسي د اسلامي قانون مطابق برخه دار کیدای شي. نو صحیح وواییځ چې اوسه پورې زمونږ خبره چاولې نه ده اوریدلې؟ ایا متعلقه خلک چې څه کول غواړي هغه دې کوي اوڅوک پوښتنه کولو والانه شته. دې باره کې د صدر صاحب په خدمت کې یو درخواست ولیږو. خو زما هول درخواستونه د ردي ټوکرۍ ته وغورځول شول. دې نه وروسته مو د صدر صاحب په خدمت کې تار ولیږلو، خو صدر صاحب هغه هم د څه حیثیت و نه ګڼل د پنجاب د ګورنر په خدمت کې موهم درخواستونه ولیږل، د دې هرڅه کولو با وجود څوک هم د څه کولو له پاره تیار نه دي، د دومره فریاد کولو نه وروسته هم د اقتدار یو مانک هم د خپل ځای نه حرکت قدرې نه کوي، نو زه داګڼم چې د دې ملک کې اسلامي قانون دی او یو عام انسان به ترڅو پورې د بادشاهانو له وجې پریشانه وي. اخر کې د صدر مملکت اوچیف مارشل لاء ایډمنسټریټر صاحب په خدمت کې ستاسو د اخبار په ذریعه باندې داخواست کول غواړم که چیرې د میراث د اسلامي قانون مطابق لمسي په جایداد کې برخه دار کیدای شي. نو ماته کم نه کم جواب خو راکړئ کنه، نو بیا پورته ذکر شوي جایداد په مونږ دوه خویندو او یو وورور کې د برابر تقسیمولو حکم راکړئ او د متعلقه کسانو خلاف هم سخته قانوني کاروایي وکړئ، چې بیا چاته هم د اسلامي قانون پورې د خندا کولو جرات و نه شي.

جواب: شرعي ډول باندې به ستاسو د پلار جایداد په څلورو برخو تقسیمیږي. دوه برخې به د هلک وي او یوه یوه برخه د دواړو اینجلیو[1]، لمسي د خپل نیکه شرعي ډول باندې وارثان نه دي[2] پاکستان کې د میراث قانون، د شریعت د قانون مطابق نه دی، بلکې د ایوب خان د

---

[1] واما لبنات الصلب فاحوال.........ومع الابن للذكر مثل حظ الأنثيين وهو يعصبهن. (سراجی/ ۸)_

[2] ځکه چه دا ذوی الارحام دی. او د عصبه په موجودګۍ کښې دوی ته حصه نه ملاویږي. باب ذوی الارحام،ذو الرحم هو كل قريب ليس بذى سهم ولا عصبة.(سراجی/ ۳۴)....[بقیه حاشیه په راروانه صفحه

شریعت د قانون مطابق دی، ستاسو د پلار مرحوم د جایداد انتقال هم د دې ایوبي شریعت مطابق شوی دی. د میراث د تقسیم نقشه دا ده

زوی	لور	لور
۲	۱	۱

که د پلار د میراث تقسیمولو نه مخکې لور وفات شوه، نو هغې ته برخه رسیږي؟

سوال: څلور ورونه خویندې د پلار د میراث وارثان دي. د څلورو وارو ودونه شوي دي. د میراث تقسیم پاتې و. چې یوه خور مړه شوه، مرحومه به د مورو پلار په میراث کې څومره حق داره وي؟

جواب: تاسو دانه دي لیکلي چې څومره ورونه او څومره خویندې یئ، په هر حال د ورور برخه د خور د برخې نه دوه چنده وي.[1]

سوال: د هغې بچي او خاوند د هغې د برخې د جایداد (کینې او نغدو پیسو) جائز وارثان دي او که نه؟

جواب: کومه خور چې د مور پلار د مرګ نه وروسته مړه شوې ده، هغه هم د مور پلار د میراث شرعي ډول باندې وارثه ده او د هغې برخه به د هغې خاوند او اولاد کې تقسیمیږي.

د مرحوم میراث به خور، لونړو او لمسیو کې څنګه تقسیمیږي؟

سوال: زمونږ ماما مرحوم تیر کال وفات شو او د هغه نه ډیر جایداد پاتې شو، یعنې دوه کورونه چې د هغه قیمت تقریبا دوه لکه روپۍ جوړیږي) دې نه پرته یې یوه هوټل یې هم پرینښی دی چې د هغه قیمت تقریبا د دولس لکو روپیو نه پنځلس لکه پورې دی. اوس صورت حال دادی چې اوسه پورې د اسې څه تحریري ثبوت نه دی ملاو شوی چې هغه د غه جایداد په خپل اولاد کې تقسیم کړی وي. د هغه څلور لونړه او یو زوی یې و، چې هغه د هغه په ژوند کې مړشوي دي د هغه یو زوی او یو لور ژوندي دي د وارو ودونه کړي دي (یعنې لمسی او لمسۍ) او څلور لونړه. خو اوس دا معلومول دي چې څلور وارو لونړو څه قانوني چکر سره هغه ټول جایداد په خپل نوم کړي دي، ایا دا خبره قانوني او شرعي لحاظ سره جائز ده؟ یادا چې دې جایداد کې د نورو وارثانو حق هم جوړیږي؟ او زمونږ مور چې هغه یې خورده او ورسره نږدې رشته ده، نو ټول مړه شوي دي معلومول دادي چې شرعي ډول باندې زمونږ مور یعنې د ماما خور ته شریعت څه برخه یا حق

بقیه د تیر مخ].. باب توریث ذوی الارحام هو کل قریب لیس بذی سهم ولا عصبة فهو قسم ثالث حینئذ، ولا یرث مع ذی سهم ولا عصبة سوی الزوجین. . . . . الخ. (الدرالمختار علی هامش الطحطاوی/ ۴/ ۳۹۶). والصنف الثالث ینتمی الی ابوی المیت وهم اولاد الأخوات وبناة الاخوة. . . . . . الخ. (سراجی/ ۳۵/ باب ذوی الارحام)_

[1] [واما لبنات الصلب فاحوال.........ومع الابن للذکر مثل حظ الأنثیین وهو یعصبهن. (سراجی/ ۸)_

ورکوي؟ اوټول جایداد دماما خپل ملکیت و، یعنې هغه ورته وراثت کې نه و ملاوشوي، داسې دلمسي اودلمسۍ څه حق جوړیږي؟اوکه جوړیږي، نوڅومره جوړیږي؟

جواب: ستاسودماماجایداد به په اتلسو برخوکې تقسیمیږي، درې درې برخې به څلورو واړو لونو ته اودرې برخې دخور (یعنې ستاسودمور) اودوه برخې دلمسي اویوه برخه به لمسۍ ته ملاویږي[1] نقشیه د تقسیم داده:

لور	لور	لور	لور	خور	لمسی	لمسۍ
۳	۳	۳	۳	۳	۲	۱

دپلارله مرګ نه دمخکې مړشوي زوی دپلارپه جایدادکې هیڅ برخه نه شته

سوال: موږ څلور ورونه یو، زموږ موروپلار ژوندي دي، زمانه دوه مشران ورونه دي، دټولونه مشر ورورته مو پلاریوکورجوړکړ اودهغه واده یې وکړ، موږ درې ورونو یوزمانه مشر او یو کشر دپلارپه کور کې اوسیږو، زمانه مشرورورد ننه لس کاله مخکې وفات شو اودهغه ښځه اوپنځه بچي پنځوکالوپورې موپلاروساتل اودهغه نه وروسته یې دهغې کونډې نکاح دټولونه مشر ورورسره وکړه، دنکاح نه وروسته دمرحوم وروربچي یې هم ځان سره کورته بوتلل اود مرحوم ټول سامان یې خپل کورته یوړو اودنکاح نه وروسته زموږ دمشرورورد موروپلارسره خفګان راغلی اوموږ ته یې تلل راتلل بندکړل اودشپږکالوراهیسې هغه زموږکوریعنې مور وپلارسره ملاویدوته نه دی راغلی اونه د مرحوم ورور بچي، هغوی ځوانان شول، هغوی هم ملاویدوته نه راځي، یعنې بالکل یې تلل راتلل بند کړي دي اوټوله غلطي هم دمشر ورور ده، اوس مشروروروایي چې موږته دمرحوم وروږپه کور کې برخه راکړئ اوپلارصاحب موژوندی دی هغه دکارکولوقابل نه دی، هغه کور زموږ دوو ورونو په نوم کړی دی اوموږ دواړو ورونوهم ودونه کړي دي اوموروپلارموږسره اوسیږي، نو تاسو دقران اوسنت په رڼاکې فیصله وکړئ چې پلارته دې کورکې مشرورورته برخه ورکول پکار دي اوکه نه؟ تاسودافیصله وکړئ چې زموږ زړه ته سکون ملاوشي.

جواب: ستاسومشرورورکوم چې دپلارپه ژوندکې مړشوی دی، دهغه دپلارپه جایدادکې هیڅ برخه نه شته.

---

[1] قال تعالي: فان کن نساء فوق اثنتين فلهن ثلثا ماترک. (النساء: ۱۱). قال فی السراجي: واما للأخوات لأب وام فاحوال خمس. . . . . . ولهن الباقی مع البنات او بنات الابن لقوله علیه السلام اجعلوا الأخوات مع الأخوات العصبة. (ص: ۱۰، ۱۱). وبنات الابن کبنات الصلب، ولهن احوال ست.......ولا یرثن مع الصلبيتين الا ان یکون بحذائهن او اسفل منهن غلام فیعصبهن والباقی بینهم للذکر مثل حظ الانثيين. (سراجی/ ۸/ باب معرفة الفروض)_

د زامنو، لونړاو لمسيو په مينځ کې د ميراث تقسيم

سوال: زماپلارسره څه ځمکه او يو کوردی، خوزما پلارمړشوی دی. هغه په خپل اولادکې دْرې زامن اودرې واده شوې لونړه پريښې دي اوهغوی ژوندي دي، څلورم زوی پنځه کاله مخکې مړشوی دی، دهغه په اولادکې څلور زامن اويوه لور ده، يعنې زما د ورور اولاد (زما دنيکه لمسي)، مورمودپلارپه ژوندکې مړه شوې وه، اوس به ميراث څنګه تقسيميږي؟

جواب: که چيرې ستاسوپلارددې لمسيوپه حق کې، دکوموپلارچې مخکې مړشوی و، څه وصيت کړی وي، نوهغه وصيت پوره کړئ[۱] او که ستاسوپلارڅه وصيت نه وي کړی، نوداخلاق او مروت تقاضا داده چې تاسودخپل مرحوم وروربچيوته هم برابربرخه ورکړئ[۲]. شرعي ډول باندې دا تاسو باندې واجب نه ده، ستاسودپلارجايداد به په نهو برخو باندې تقسيميږي، دوه برخې دزامنو او يوه يوه برخه دلورانو ده،[۳] د ميراث د تقسيم نقشه داده:

زوی	زوی	زوی	لور	لور	لور
۲	۲	۲	۱	۱	۱

د تجهيز، تکفين اوفاتحې خرچې له ترکې نه بيلول

سوال: د تجهيز، تکفين او فاتحې اوداسې نورې.... خرچې د ترکې نه بيلولی شي او که نه؟

جواب: د تجهيز، تکفين خرچې خو به د مړي د مال نه شميرل کيږي او د فاتحې اوداسې نورې... خرچې به هروارث به د خپل مال نه کوي، که چيرې د محروم بچي نابالغه وي، نو ددې د برخې نه خيرات کول هم ناجائز دي او ددې خوراک هم.[۴]

د مرحومې جايداد به وارثا نوکې څنګه تقسيميږي؟

سوال: دمرحومې په اولادکې درې زامن اودرې لونړه دي، يوزوی دهغې په موجوديت کې وفات شوی و اودبل زوی دهغې دمرګ نه وروسته مړشو، ددواړوکونډې اوبچي موجوددي، دې وخت کې درې واده شوې لونړه اويوزوی ژوندي دي، دمرحومې جايدادبه څنګه تقسيميږي؟

---

[۱] [تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة......ثم تنفذ وصاياه من ثلث ما بقى بعد الدين...الخ. (سراجى/ ۳)

[۲] [قال تعالي:واذا حضر القسمة اولوا القربٰى واليتٰمٰى والمسٰكين فارزقوهم منه وقولوا لهم قولاً معروفاً. (النساء: ۸)

[۳] [واذا اختلط البنون والبنات عصب البنون البنات فيكون للابن مثل حظ الأنثيين.(فتاويٰ عالمگيرى/ ٦/ ٤٤٨)

[۴] [كفن الوارث او قضٰى دينه من مال نفسه فانه يرجع ولا يكون متطوعاً. (الدرالمختار/ ٦/ ٧١٧/ كتاب الوصايا/ طبع سعيد). قال علمائنا رحمهم الله تعالي: تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة: الأول يبدأ بتكفينه وتجهيزه من غير تبذير ولا تقتير، ثم تقضٰى ديونه من جميع ما بقى من ماله، ثم تنفذ وصاياه من ثلث ما بقى بعد الدين، ثم يقسم الباقى بين ورثته. . . . . . الخ. (السراجى فى الميراث: ۲، ۳ / طبع سعيد).

جواب: د مرحومې میراث به د قرض ادا کولو او د مال د دریمې برخې پورې د وصیت پوره کولو نه وروسته[1] په اووه برخو کې تقسیم شي، دوه دوه برخې به هغه دوه زامنو وي کوم چې د مور د مرګ په وخت کې ژوندي و او یوه یوه برخه درې واړو لوڼو ته
کوم زوی چې د مرحومې د مرګ نه وروسته مړشوی دی د هغه برخه به د هغه په بچیو او ښځې باندې تقسیمیږي او کوم زوی چې د مرحومې د مرګ نه مخکې مړشوی دی د هغه د وارثانو له پاره د مرحومې په میراث کې هیڅ برخه نه شته او که چیرې مرحومې د هغوی باره کې څه وصیت کړی وي، نو هغوی ته به د وصیت مطابق ورکول کیږي[2]. د میراث د تقسیم نقشه داده

زوی	زوی	لور	لور	لور
٢	٢	١	١	١

د مرحومې میراث به لوڼو او لمسیو کې څنګه تقسیمیږي؟

سوال: زامن د مور له مرګ نه څو ارلس کاله مخکې مړه شوي دي، خو لمسي او لمسۍ یې ژوندي دي، د مور لوڼه هم شته، ایا مور د مرګ نه وروسته د هغې لوڼه او لمسي د مور د ذاتي ملکیت برابر حق داردي؟ ویل کیږي چې لمسي لمسۍ اسلامي قانون مطابق حق دارنه وي، خو دایوبي دور مطابق د څه اردي بنس په نزد باندې حق داردي، مهرباني وکړئ د دې وضاحت وکړئ

جواب: په ذکرشوي صورت کې د مور د میراث دوه برخې به لوڼو ته ملاویږي او دریمه برخه به د هغې لمسي لمسۍ ته، د هلک برخه به د اینجلۍ دوه چنده وي[3] د افقیر خو د الله تعالی په نازل شوي شریعت باندې ایمان لري، د جنرل خان په شریعت باندې نه، څوک چې خپل قبرد اورنه د کول غواړي او خپل اخرت تباه کول غواړي هغوی دې د ایوب خان په شریعت باندې عمل وکړي

د مرحوم له مرګ نه د مخکې وفات شوي لوڼو په میراث کې حق نه شته

سوال: یو خاندان کې د مور و پلار د مرګ نه مخکې دوه واده شوې لوڼه وفات شوې او د هغوی بچي هم و، د هغوی د مرګ نه وروسته مور و پلار هم وفات شول او د جایداد باقي وارثان وایي چې کوم خلک مخکې مړه شوي دي د هغوی هیڅ حق نه شته، تاسو ته خواست دی چې د قران او سنت مطابق ووایئ چې شریعت د دې باره کې څه وایي؟ کومې لوڼه چې د مور و پلار له وفات نه مخکې مړې شوې وې د هغوی په میراث کې حق جوړیږي او که نه؟

جواب: شرعي ډول باندې یوازې هغه زامن او لوڼه وارثان وي کوم چې د مور و پلار له وفات په

---

[1] تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة......ثم تنفذ وصاياه من ثلث ما بقى بعد الدين...الخ. (سراجی/ ٣)
[2] واذا اختلط البنون والبنات عصب البنون البنات فيكون للابن مثل حظ الأنثيين.(فتاوىٰ عالمگيرى/ ٦/ ٤٤٨)
[3] وبنات الابن كبنات الصلب. . . . . . . و لا يرثن مع الصلبيتين الا ان يكون بحذائهن او اسفل منهن غلام فيعصبهن والباقى بينهم للذكر مثل حظ الانثيين. (سراجى/ ٨/ باب معرفة الفروض)

وخت کې ژوندي وي، کومې لونه چې د مورو پلار د مرګ نه مخکې مړې شوې دي هغه وارثانې نه دي او نه د هغوی د اولاد برخه شته[1]

د پلار نه مخکې مړې شوې لور په میراث کې برخه نه شته

سوال: زما دنیکه درې لونه او پنځه زامن دي، زما مورزما دنیکه په ژوند کې وفات شوې وه. اوس مې نه نیاشته او نه نیکه، دنیکه مې یو کور و، چې هغه تقریبا د درې لکو روپیو دی. زه دخپلې موریوزوی یم، ایا دنیکه په جایداد کې زما هم برخه شته؟ که شته، نو څومره ده؟ دې وخت کې د میراث حق داران پنځه زامن او دوه لونه دي او زما موردې وخت کې د دنیا کې نه شته

جواب: ستاسو دنیکه دوفات په وخت کې چې کوم وارثان ژوندي وو، یوازې هغوی ته به برخه ملاویږي، ستاسو مور ستاسو دنیکه د مرګ نه مخکې مړه شوې ده، له دې وجې ستاسو د مور برخه نه شته.[2]

د لمسي او لمسۍ په میراث کې برخه

سوال: زما د مور د مرګ درې نیمې میاشتې وشوې، هغې سره د سرو زرو دوه کړې او یو دغاړې هار و. هغې په خپل ژوند کې ویلي و چې بتن (کوم چې تقریبا دوه نیمې تولې دی) زما دزوی یعنې ماته دې راکړل شي، زه یو ورور یم او زما څلور خویندې دي هغوی کې دوه زما د مور د مرګ نه مخکې مړې شوې دي، د دواړو یو یو بچی دی، دلاس د کړو باره کې هغې ویلي و، چې څلور واړو کې به برابر تقسیم شي، یعنې دواړلونو او یو لمسي او لمسۍ، تاسو د شریعت مطابق ووایئ چې د هغې وصیت هم هغه شان پوره کړم؟ کومې دواړه خویندې چې ژوندۍ دي، هغوی سره به زیاتی خونه وي، هغوی کې کشرۍ خور طلاقه شوې ده او اوس ما سره اوسیږي.

جواب: لمسي او لمسۍ ستاسو د مرحومې مور په میراث کې وارثان نه دي، نو د هغوی باره کې چې کوم وصیت شوی دی هغه پوره کړئ، یعنې دلاس یوه کړه هغوی دواړو کې تقسیم کړئ. ستا او ستا د خویندو باره کې چې کوم وصیت دی هغه صحیح نه دی، ځکه چې د وارث په حق کې وصیت نه وي،[3] نو ستاسو مور چې کوم میراث پریښی دی، (که چیرې د هغې په ذمه باندې څه قرض وي، نو د هغه دادا کولو او کوم وصیت چې هغې کړی و د هغه د پوره کولو نه وروسته) به په څلور برخو تقسیم شي، دوه برخې ستا او یوه یوه برخه به د دواړو خویندو شي، بیا که چیرې ورونه خویندې د مور په هدایت باندې خوشالي سره عمل کول غواړي، نو دې کې څه بده خبره

---

[1] وكان ميراثهما لمن بقي من ورثتهما يرث كل واحد منهما ورثته من الأحياء. (موطا امام مالك: ٦٦٧)_

[2] ايضاً)_

[3] ان الله قد اعطى كل ذى حق حقه فلا وصية لوارث. (ترمذی/ ۲/ ۳۲/ ابواب الوصايا)_

نه شته[1] د میراث د تقسیم نقشه داده:

لور	لور	زوی
۱	۱	۲

❖ په ژوند کې د جایداد تقسیم ❖

....

د میراث تکړې تکړې کېدو له ویرې په ژوند کې د میراث تقسیم

سوال: که چیرې د جایداد یو مالک چې د هغه وارثان د نیم درجن نه زیات وي او هغه کې څه وارثان غریبان او څه مالدار وي او د جایداد مالک خپل ملکیت د تکړې تکړې کېدو او ضائع کېدو له ویرې نه د خپل ملکیت پیسې شرعي ډول باندې خپل ژوند کې په ټولو وارثانو باندې تقسیم کړي او بیا هغه ملکیت د غریب یا مستحق نوم ته منتقل کړي، نو دې کې شرعي ډول باندې څه مسئلې پیدا کېدای شي؟

جواب: شریعت برخې مقررې کړي دي، که څوک غریب وي او که مالدار، هغه ته د هغه برخه ملاوېږي[2]، که د نورو وارثانو په خوشالي باندې یو کس ته ډیر برخه ورکړه، نو دې کې څه بده خبره نه شته او که چیرې وارثان راضي نه وو، نو بیا جائز نه دي، دی به د مرګ نه وروسته پخپله باندې تکړې تکړې شي، ده د خپل ځان فکر کول پکار دي د جایداد نه.

بلبل نے آشیانہ چمن سے اٹھا لیا   اس کی بلا سے بوم بسے یا ھما رہے!

د اولاد د مور و پلار په ژوند کې د میراث نه خپل حق غوښتل

سوال: اولاد زوی یا لور (خاص ډول باندې) شرعي لحاظ سره د خپل پلار نه د هغه په ژوند کې د هغه ملکیت یا جایداد کې د خپل حق غوښتلو حق داردي او که نه؟

جواب: میراث خو له مرګ نه وروسته تقسیمیږي[3]، ژوند کې چې مور و پلار خپلو بچیو ته څه

---

[1] واذا اختلط البنون والبنات عصب البنون البنات فیکون للابن مثل حظ الأنثیین. (عالمگیری/ ٦/ ٤٤٨ / کتاب الفرائض/ طبع رشیدیه کوئٹه)_

[2] قال تعالي: للرجال نصیب مماترک الوالدان والأقربون وللنساء نصیب مما ترک الوالدان والأقربون مما قل منه او کثر نصیباً مفروضاً. الآیة. (النساء: ۷). ایضاً: معارف القرآن /۲ /۳۱٤، وعن ابی امامة الباهلی قال: سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول فی خطبة عام حجة الوداع: ان الله قد اعطی کل ذی حق حقه. . . . الخ. (جامع الترمذی / ۲/ ۳۲/ ابواب الوصایا). ایضاً: عن عمرو بن خارجة رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم. . . . . . . قال: ان الله قسم لکل وارث نصیبه فلا یجوز لوارث وصیة. (ابن ماجة/ ۱۹٤/ ابواب الوصایا/ طبع میر محمد)_

[3] اما بیان الوقت الذی یجری فیه الارث. . . . . . قال مشائخ بلخ: الارث...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه

ورکړي هغه عطیه ده اوښکاره خبره ده چې عطیې ورکولوکې څوک نه شي مجبورولی

خپل ژوندکې چاته جايداد ورکول

سوال: ایاصحت مندسړی خپل جایدادچاته په خپله خوښه ورکولی شي؟

جواب: ورکولی یې شي، خوهغه ته دې قبضه هم ورکړي[۱] اوکه چیرې د وارثانو د محرومولونیت وي، نوبیابه ګناه ګاروي [۲]

ژوندکې د زامنواولونړو حق څه تناسب سره ورکول پکاردي؟

سوال: یوسړی په خپل ژوندکې دخپل دولت نه څه برخه ویستله اوهغه دولت بندې څه جایداد خپل زامنواولونړوته کوم چې ټول واده شوي دي ورکړل اوهغه جایدادکې دوه برخې دهلکانو او یوه برخه داینجونو مقررکړه اووایي وویل چې زه په خپل ژوند کې خپل میراث تقسیموم، له دې وجې دې جایدادکې دوه دوه برخې دهلکانو اودانجونو یوه یوه برخه ده. کومه چې دمیراث دتقسیمولو شرعي طریقه ده، کله چې جایداد لونړو او زامنوته ورکړل شو. نو لونړو پلارته وویل چې مونږ ته معلومه ده، کله چې جایدادپه ژوندکې تقسیم کړل شي. نود هلکانو اوانجونو برخه برابره وي، ددې په جواب کې پلار وویل چې ماخوهرڅه تقسیم کړل. خو د لونړو اصراردی چې زمونږبرخه به هم دزامنوبرابروي،ځکه چې دهغوی مطابق شرعي ډول باندې داپابندي ده که چیرې میراث په ژوند کې تقسیم شي، نوهغې کې دلوراودزوی برخه برابروي

جواب: که چیرې یوسړی په خپل ژوندکې خپل جایداد اولادکې تقسیمول غواړي، نودځینې امامانو په نزدهغه ته پکاردي چې دهلکانوبرخه ددوانجونو برابرکیږدي اودځینې امامانوپه نزد باندې مستحب دادي چې ټولوته برابرورکړي، خوکه چیرې هلکانوته یې دوه برخې اوانجونو ته یوه برخه ورکړه، نوبیاهم جائزدي، نوذکر شوي صورت کې دهغه سړي تقسیم

بقیه د تیرمخ]. يثبت بعد موت المورث. (البحر الرائق/ ۹/ ۳٦٤/ كتاب الفرائض/ طبع رشيديه). وفى الدرالمختار: وهل ارث الحى من الحى ام من الميت اى قبيل الموت فى آخر جزء من اجزاء حياته؟ المعتمد الثانى (وفى الشامية) لان التركة فى الاصطلاح: ما تركه الميت من الأموال صافياً عن تعلق حق الغير بعين من الأحوال. (ردالمحتار مع الدرالمختار/ ٦/ ۷۵۸، ۷۵۹)_

[۱] وفى الهندية (٤: ۳۷٤): ومنها ان يكون الموهوب مقبوضاً حتى لا يثبت الملك للموهوب له قبل القبض. ايضاً: تنعقد الهبة بالايجاب والقبول وتتم بالقبض الكامل، لانها من التبرعات، والتبرع لا يتم الا بالقبض. (شرح المجلة لسليم رستم باز/ ٤٦٢/ رقم المادة: ۸۳۷/ كتاب الهبة، طبع مكتبه حبيبه كونته). ايضاً: وتتم الهبة بالقبض الكامل. (درمختار/ ۵/ ٦۹۲)_

[۲] عن انس قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من قطع ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة. (مشكوٰة/ ۱/ ۲٦٦/ باب الوصايا/ طبع قديمى كتب خانه)_

صحيح دی اودانجونو اصرار صحيح نه دی.[۱]

په جايداد کې برخه

سوال: عرض دی چې زموږ دپلارپه نامه يو کوردی، موږ دوه ورونه او پنځه خويندې يو. درې کاله مخکې زموږ پلارداکورد کشرۍ خورپه نامه کړی و، اوس مومشره خورسره دبچيوپه دغه کور کې اوسيږي، کله چې مکان جوړيده، نوپلارمې دمشرۍ خورنه درې لکه روپۍ قرض اخيستې وې دهغه کوردنيمې برخې کرايه اته زره روپۍ مې خورددوو کالوراهيسې اخلې اوهم په هغه کورکې اوسيږي، اوس هغه وايي چې په ۱، ۲، ۱۹۹۹ باندې به زما قرضه پوره شي. نوزه به دکورنه لاړه شمه، ټولې خويندې مې داغواړي چې ماته په کورکې برخه ملاونه شي، ځکه چې زه دتيرو پنځوکالوراهيسې په کراچۍ کې بيل اوسيږم، هرکله چې زموږ مکان په حيدرآباد کې دی، پلارمې يوازې دلوښوخبره اوري اومني اوزموږ نه اوري زه دپلارنافرمانه نه يم، هرکله چې کورهم زماپه سرپرستي کې تيارشوی و، الله تعالى ته پته ده چې څه شوي دي. ستاسونه پوښتنه داده چې زه دهغه مشر زوی يم، که ماته په جايداد کې برخه رانه کړي، نوددې په باره کې څه حکم دی؟

جواب: که هغوی داکورد خپلې کشرۍ لورپه نوم کړی وي، نودهغه شی و اوهغه خپلې کشرې لورته ورکړ[۲]، خو که پرته دضرورت نه او پرته دڅه وجې نه هغوی داعمل کړی وي، نوهغه به ګناه ګاروي.[۳]

---

[۱] ولو وهب رجل شيئاً لأولاده فى الصحة واراد تفضيل البعض على البعض فى ذالک لا رواية فى الاصل عن اصحابنا وروى عن ابى حنيفة رحمه الله تعالىٰ انه لا بأس به اذا كان التفضيل لزيادة فضل له فى الدين، وان كانا سواء يكره، وروى المعلى عن ابى يوسف رحمه الله تعالى، انه لابأس به اذا لم يقصد به الاضرار، وان قصد به الاضرار سوى بينهم...الخ. (فتاويٰ عالمگيرى/ ٤ / ۳۹۱/ كتاب الهبة/ الباب السادس). ايضاً: الافضل فى هبة الابن والبنت التثليث كالميراث وعند الثانى التنصيف وهو المختار. (الفتاويٰ البزازية على هامش الهندية/ ٦/ ۲۳۷/ كتاب الهبة) قال ابو جعفر: ينبغى للرجل ان يعدل بين اولاده فى العطايا: والعدل فى ذالک فى قول ابى يوسف رحمه الله تعالى التسوية بينهم، وفى قول محمد رحمه الله يجريهم على سبيل مواريثهم لو توفى. (شرح مختصر الطحاوى/ ٤/ ٢٤/ كتاب العطايا)۔

[۲] رجل وهب فى صحته كل المال للولد جاز فى القضاء ويكون آثماً فيما صنع. (عالمگيرى/ ٤/ ۳۹۱/ كتاب الهبة). الهبة عقد مشروع تصح بالايجاب والقبول والقبض. (هداية/ ۳/ ٦٥٧/ كتاب الهبة)۔

[۳] عن انس رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من قطع ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة. (رواه ابن ماجة، مشكوٰة/ ۱/ ۲٦٦/ باب الوصايا/ طبع قديمى)۔

که چیرې نیکه له مرګ نه وړاندې خپله برخه لمسیوته ورکړه، او هغوی قبضه هم کړه نو دا به د هغوی شي

سوال: زما د نیکه په اولاد کې دوه زامن دي او زمانیکه په ژوند کې خپله ځمکه په درې برخو باندې تقسیم کړه، یوه برخه یې زما پلار ته ورکړه، یوه برخه یې زما تره او یوه برخه یې د خپل ځان له پاره کینبوده، زما د والد صاحب انتقال وشو، نو زمونږ نیکه خپله برخه هم مونږ ته راکړه، کله چې زمونږ د والد صاحب د انتقال یو کال وشو، نو تره وویل چې په شریعت کې د ستاسو برخه نه جوړیږي او زمونږ نه یې زمونږ برخه هم اوکومه چې نیکه راکړې و هغه هم واخیستله، یاد دې وي چې دا ټول هرڅه زمونږ د نیکه له مرګ نه وروسته وشو، تاسو د قرآن او د حدیث په رڼا کې ووایئ چې مونږ د دې جایداد وارثان یو او که نه؟

جواب: د ستاسو نیکه چې کومه برخه د پلار په ژوند کې حواله کړې وه هغه د ستا د پلار شوه، په دیکې د ستا د تره هیڅ حق نه شته. [1]

او د ستا د والد صاحب دانتقال نه وروسته چې کومه برخه نیکه تاسو ته درکړې وه، که چیرې په دې باندې یې تاسو ته قبضه هم درکړې وه، نو هغه هم د ستاسو ده (اګرچې په کاغذونو کې یې د ستاسو په نوم نه وي کړي) او که چیرې قبضه یې نه وي درکړې او یوازې په خولې سره یې ویلي وي چې دا برخه هم د ستاسو ده، نو بیا دا د ستاسو نه ده، بلکې دتره ده. [2] والله اعلم!

د هبې واپس کول صحیح نه دي

سوال: پلار د یو زوی نه پرته خپلو ټولو لونو او زامنو ته ودونه کړي وو اوچا ته چې یې واده نه دی کړی، دده له پاره په ټولو بچیو باندې چې کوم رقم خرچ شوي دي ددې نیمې یوه برخه یې دده په حق کې هبه کړو او دده ته یې حواله کړو، ایا دا دده شو؟ د پلار له وفات نه وروسته یې ترې نور وارثان اخیستی شي؟

جواب: چې کله هبه مکمله شوه، نوواپس اخیستل د وارثانو له پاره صحیح نه دي او دا به د هغه(موهوب له) شي [3]

---

[1] وينعقد الهبة بقوله وهبتُ ونحلت واعطيت لان الاول صريح فيه والثانى مستعمل فيه. . . . . . الخ. (الهداية: ٣/ ٢٨٢/ كتاب الهبة).

[2] الهبة عقد مشروع وتصح بالايجاب والقبول والقبض. (الهداية/ ٣/ ٢٨٢/ كتاب الهبة). يملك الموهوب له الموهوب بالقبض. (شرح المجلة/ ١/ ٤٧٣/ طبع مكتبه حنفيه كوئته).

[3] ولا يتم حكم الهبة الا مقبوضة ويستوى فيه الأجنبى والوالد اذا كان بالغاً هٰكذا : فى المحيط. (عالمگيرى/ ٤/ ٢٧٧). تمليك الموهوب له الموهوب بالقبض. (شرح المجلة/ ٢/ ٤٧٣/ مكتبه حنفيه كوئته).

په ژوند باندې لونو او زامنو کې جایداد برابر تقسیمول

سوال: جناب محترم! زموږ یو پیژند ګلوچې هغه دین دار هم دی، د هغه درې زامن او درې لونړه دي او ټول واده شوي دي، د هغه صاحب دا اراده ده چې هغه خپل جایداد په خپل اولاد کې برابر تقسیم کړي، ځکه چې د هغه خیال دی چې د مرګ نه وروسته زه داسې نه شم کولی هغه داسې ځکه کول غواړي چې هغه خپل نالائق اولبې ادبه زامنو ته سزا ورکول غواړي. دې باره کې د شریعت څه حکم دی؟ ایا هغه داسې کولی شي؟

جواب: په خپل ژوند کې جایداد، خپل اولاد کې برابر (که هغه زامن وي او که لونړه) برابر تقسیمولی شي [۱]

ژوند کې میراث تقسیمول

سوال: زما اولاد نه شته او ما سره خانداني جاګیر نه شته او نه راته څه پیسې په میراث کې پاتې شوي دي، ما پخپله محنت مزدوري کولو سره خپل وخت تیر کړی دی او اوس ما سره دومره پیسې شته چې زه غواړم چې د خپل کاروبار له پاره ځان سره دومره پیسې وساتم چې هغو باندې زما وخت تیریږي، پاتې پیسې په خپلو وارثانو کې تقسیم کړم، یعنې ژوند کې یې په خپل لاس ورکړم، په وارثانو کې زما یو خپل ورور او دوه خویندې دي، مهرباني وکړئ دا وفرمایئ چې د قران او احادیث په رڼا کې برخې څنګه تقسیم شي؟

جواب: ترڅو پورې چې ته ژوندی یې، خپل مال پخپله استعمالوئ، د خپل اخرت له پاره سرمایه جوړوئ او د الله تعالی په لار کې یې خرچ کوئ، له مرګ نه وروسته چې د څاڅو مره برخه کیږي پخپله به یې واخلي او که ستاسو خیال وي چې کیدای شي خلک به د شریعت مطابق تقسیم نه کړي، نو دوه دین دار کسان د هغه ذمه دار جوړ کړئ چې هغوی د شرعي برخو مطابق تقسیم وکړي، دا خبره ما ستاسو د سوال خلاف لیکلې ده، ستاسو د سوال جواب دادی که چیرې ستاسو د مرګ په وخت کې دا ټول ورونړه خویندې ژوندي وي، نو ورونړو ته به د دوو خویندو برابر برخه ملاویږي، نو دوه برخې به د ورور وي او یوه یوه برخه به د خویندو [۲] که تاسو غواړئ، نو اوس یې تقسیم کړئ، نقشه د تقسیم دا ده:

ورور	خور	خور
۲	۱	۱

---

[۱] عن النعمان بن بشير : اتى به الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: انى نحلت ابنى هذا غلاماً. فقال: اكل ولدک نحلت مثله؟ قال: لا! قال: فارجعه. (صحيح البخارى /۱ / ۳۵۲). وفى الخلاصة: المختار التسوية بين الذكر والأنثى فى الهبة. (البحرالرائق/ ۷/ ۴۹۰/ كتاب الهبة/ وكذا فى خلاصة الفتاوي/ ۴/ ۴۰۰/ كتاب الهبة طبع رشيديه). تفصيل دپاره اوګورئ: شرح مختصرالطحاوى/۴/ ۲۴ تا ۲۶/كتاب العطايا، طبع بيروت)

[۲] واما الأخوات لاب وام فاحوال خمس ......ومع الاخ لاب وام للذكر مثل حظ الانثيين. (سراجي: ۱۰)

ژوندکې مال تقسیمول

سوال: زما واده وشو او ښځه مې وفات شوه. اولادمې نه شته. ماچې څه ګټلي اوکوم دولت ماسره دی، هغه په ماپه خپل لاسونوګټلی دی او پلارنیکه میراث راته نه دی پاتې شوی اونه راته څه دولت په میراث کې ملاوشوی دی، زه دکراېې په کورکې اوسېږم اویوحقیقي ورور مې دی، دهغه بچي شته، دوه خویندې مې دي دهغوی هم اولادشته، زه په خپل ژوندکې ددې دریو ورونو خویندوته په خپل دولت کې برخه ورکول غواړم، ایادهغوی حق شته؟ که چیرې زه هغوی ته خپله برخه ورکړم اوپاتې چې څومره پاتې شي هغه چې زه چاته څومره ورکول غواړم وصیت نامه به ولیکم چې وروسته څوک مطالبه ونه کړي، نوتاسودقران اوحدیث په رڼاکې وضاحت وکړئ!

الف که چیرې زماورور اودوه خویندې حق داردي، نودخپل کاروبار اودځان دخرچوله پاره موجوده مال کې څومره برخه وساتم؟

ب: پاتې مال کې دیوورور اودوه خویندودتقسیم شرعي طریقه څه ده؟

جواب: ترڅو پورې چې ته ژوندی یې هغه مال ستادی، هغه کې جائز ډول باندې څومره استعمالول غواړئ هغه ستاسوحق دی[1]. ستادمرګ نه وروسته به چې کوم وارثان هغه وخت کې ژوندي وي هغوی ته به دشریعت مطابق برخه ملاویږي اودمال دریمه برخې پورې ته وصیت لیکل کیږي، چې فلانکي ته دې ورکړل شي یاپه فلانکي ښه کارکې دې ولګول شي[2]

د مرګ نه مخکې جایداد یوزوی ته ښښل څنګه دي؟

سوال: زمونږ پلاروفات شوی دی، مونږ پنځه ورونه یو اویوه خوراویوه مورده، خوزمونږ پلار د وفات نه مخکې خپل جایداد اوکور زمونږ یو ورور نوشادعلي خان په نوم کړی دی. ورور مو

---

[1] ولکل واحد منهم ان یتصرف فی حصته کیف ما شاء. (شرح المجلة لسلیم رستم باز/ ۱/ ۶۴۳/ رقم المادة: ۱۱۶۲/ الفصل الثامن في احكام القسمة). كل یتصرف فی ملکه کیف شاء. (ایضاً: لأن الملک ما من شانه ان یتصرف فیه بوصف الاختصاص. (ردالمحتار/ ۴/ ۵۰۲/ مطلب فی تعریف المال والملک/ طبع سعید)_

[2] قال علمائنا رحمهم الله تعالي: تتعلق بترکة المیت حقوق اربعة مرتبة. . . . . . . ثم تنفذ وصایاه من ثلث ما بقی بعد الدین، ثم یقسم الباقی بین ورثته بالکتاب والسنة واجماع الامة فیبدأ باصحاب الفروض. . . . . . . الخ. (السراجی فی المیراث: ۲، ۳ / طبع المصباح). وعن عامر بن سعد عن ابیه رضی الله عنه قال: مرضت عام الفتح، حتی اشفیت علی الموت، فعادنی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقلت: ای رسول الله! ان: لی مالاً کثیراً، ولیس یرثنی الا ابنة لي، افأتصدق بثلثی مالي؟ قال: لا! قلت: فالشطر؟ قال: لا! قلت: فالثلث؟ قال: الثلث والثلث کثیر، ان تذر ورثتک اغنیاء خیر من ان تذرهم عالة یتکففون الناس. (سنن ابن ماجة واللفظ له/ ۱/ ۱۹۴/ ابواب الوصایا/ ایضاً سنن ابی داؤد/ ۲/ ۳۹۵/ کتاب الوصایا). (وفی الهندیة/ ۶/ ۹۰/ کتاب الوصایا: ولا تجوز بما زاد علی الثلث الا ان یجیزها الورثة بعد موته وهم کبار)_

وايي چې ماته داکورسې پلارپه تحفه کې راکړی دی، له دې وجې اوس په دې باندې دچاحق هم نه شته، نوتاسوته خواست چې داسلامي قانون مطابق ووايئ چې اوس دې جايداداوکورباندې زمونږ حق نه شته؟ اوکه چيرې تقسيميږي به، نوڅنگه به تقسيميږي؟

جواب: دسوال دالفاظونه داسې معلوميږي چې ستاسوپلاردخپل جايداددخپل زوی، نوشادعلي خان په نوم باندې مخکې دناروغي په حالت کې کړی و اوبيادهم هغه ناروغي په حالت کې وفات شو، که چيرې ستاسودسوال په مطلب باندې زه صحيح پوه شوې يم، نوددې جواب دادی چې دمرگ دناروغي اختياروکول دوصيت برابر وي اووصيت دوارث له پاره جائزنه دي، نوستاسو دپلارجايداد د وارثانودخوښې نه پرته ورکول جائزنه دي[1] اوداجايداد به ټولو وارثانوباندې دشرعي برخومطابق تقسيميږي.

اوکه چيرې دنوشادعلي خان په نوم باندې جايداد دمرگ دمرض په وخت کې نه، بلکې د صحت اوتندرستي په زمانه کې کړی وي، نودهغه دوه صورتونه دي اوددواړوحکم بيل بيل دی:

يوصورت: دادی چې سرکاري کاغذونوکې يې جايداد دزوی په نوم کړی وي، خوزوی ته يې قبضه نه وي ورکړې اوقبضه دمرگ دوخت پورې دپلار وه، نودا ببنل مکمل نه دي، نو يوازې هغه زوی د جايدادحقدارنه دی، بلکې دټولووارثانوحق دی اودا جايداد به دشرعي برخو مطابق تقسيميږي.[2]

دويم صورت: دادی چې پلارجايداددزوی په نوم کړي هم دی اوقبضه يې هم ورته ورکړې ده او پخپله ترې نه بې دخله شوی و، که زوی دغه جايدادخرڅوي، ساتي اوکه چاته يې ورکوي، دهغه ورسره هيڅ تعلق نه و، نودې صورت کې دابښل مکمل دي داد جايداد يوازې دهغه زوی

---

[1] اذا وهب واحد فى مرض موته شيئاً لاحد ورثته، وبعد وفاته لم يجز سائر الورثة، لا تصح تلك الهبة اصلاً، لان الهبة فى مرض الموت وصية ولا وصية لوارث ولكن لو اجاز الورثة هبة المريض بعد موته صحت. . . . . وانما تتوقف الهبة على اجازة الورثة اذا مات المريض من ذٰلک المرض، كما قيده فى المتن بقوله بعد وفاته، واما لو بريء المريض، نفذت الهبة ولو لم يجزها الورثة. (شرح المجلة لسليم رستم باز/ ١/ ٤٨٤/ رقم المادة: ٨٧٩/ كتاب الهبة/ طبع كوئته، ايضاً: عالمگيرى/ ٤/ ٤٠٠/ كتاب الهبة). وعن ابى امامة رضى الله عنه قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول فى خطبته عام حجة الوداع: ان الله تبارک وتعالىٰ قد اعطى كل ذى حق حقه، فلا وصية لوارث (مشكوٰة / ٢٦٥/ باب الوصايا/ طبع قديمى/ ايضاً: عالمگيرى/ ٦/ ٩١/ كتاب الوصايا/ طبع رشيديه كوئته)_

[2] تنعقد الهبة بالايجاب والقبول وتتم بالقبض الكامل، لانها من التبرعات، والتبرع لا يتم الا بالقبض. (شرح المجلة لسليم رستم باز/ ١/ ٤٦٢/ رقم المادة: ٨٣/ كتاب الهبة). ايضاً: وتتم الهبة بالقبض الكامل ولو الموهوب شاغلاً بملک الواهب لا مشغولاً به. . . . . . . كما يكون للواهب الرجوع فيهما يكون لوارثه بعد موته لكونها مستحقة الرد. (فتاوىٰ شامى/ ٥/ ٦٩٢/ كتاب الهبة/ طبع سعيد)_

دی، دپاتې وارثانوپکې هیڅ حق نه شته[1]، خودنورو وارثانودمحرومولوله وجې ستاسو پلار ظلم کړی دی، چې دهغه سزابه ورته قبرکې ملاویږي[2] که هغه لائق زوی خپل پلارددې عذاب نه بچ کول غواړي، نوهغه ته پکاردي چې دجایدادنه دستبردارشي اوشرعي وارثانوته خپله برخه ورکړي.

په خپل ژوند کې اولاد باندې جایداد څنګه تقسیم کړل شي؟

سوال: زماشپږبچي دي، دهغوی تفصیل دادی، څلورواده شوې لوڼه یوه واده کړی شوی زوی او یو ناواده کړی زوی، زماځه جایداد په لالوکهیت کې دی، سوال داپیداکیږي چې زه غواړم چې په خپل ژوندکې چې دکوم کوم څومره برخه رسیږي هغه ته خپله برخه ورکړم، معلومول داغواړم چې مخکې دناواده کړي هلک برخه ویستلوسره (یعنې دواده دخرڅې له پاره) پاتې پیسې څنګه تقسیمیږي؟ یوه ورځ څلور لوڼه اوزومان موجودوو، ماهغوی ته دامسئله وړاندې کړه، څلور واړه لوڼه مالداره دي، هغوی ټولو په اتفاق وویل چې موږ ته الله تعالی ډیرڅه راکړي دي، موږ څلور واړه خپلې خپلې برخې خپلو ورونوته ورکول غواړو، اوس تاسو وفرمایئ چې جایدادبه څنګه تقسیمیږي؟

جواب: تاسودخپل ناواده کړي زوی دواده دخرڅې له پاره پیسې جداکولواوهغه ته حواله کولونه وروسته خپل جایدادپه ژوندباندې تقسیمولی شئ،خو ددې تقسیم له پاره ضروري دي چې زامنو او لوڼو ته برابره برخه ورکړئ[3]اوکوم جایدادچې هغوی کې تقسیموئ دهغه مکمل قبضه ورته ورکړئ اوکه چیرې تاسو ورته د جایدادقبضه ورنه کړه اویوازې کاغذي ډول باندې موتقسیم وکړ او جایداد موخپله قبضه کې وساتلو، نوستاسودوفات په وخت کې هغه ټول جایداد ستاسو ملکیت اوقبضه کې دی، دهغه تقسیم به دمیراث په اصولوباندې کیږي، یعنې د اینجلۍ یوه برخه اود هلکانودوه برخې، که ستالوڼه خپلې برخې نه دستبرداریږي، نوته خپل ټول جایدادهلکانوته ورکولی شې، خودې صورت کې هم که چیرې تاسوهلکانوکې جایداد تقسیم کړ اوهغوی ته مو قبضه ورکړه، نوستادوفات په وخت کې به لوڼو ته دې کې د برخې د

---

[1] [وشرائط صحتها فی الموهوب ان یکون مقبوضاً غیر مشاع ممیزاً غیر مشغول. (تنویر الابصار مع الدرمختار/ کتاب الهبة/ ٥/ ٦٨٨). ایضاً: یملک الموهوب له الموهوب بالقبض فالقبض شرط لثبوت الملک لا لصحة القبض. (شرح المجلة لسلیم رستم باز/ ١/ ٤٧٣/رقم المادة: ٨٦١). ایضاً: ومنها ان یکون الموهوب مقبوضاً حتی لایثبت الملک للموهوب له قبل القبض. (فتاویٰ عالمگیری/٤/ ٣٧٤/ کتاب الهبة)_

[2] [من قطع میراث وارثه قطع الله میراثه من الجنة. (مشکوٰة/ ١/ ٢٦٦/ باب الوصایا)_

[3] [ولو وهب رجل شیئاً لأولاده فی الصحة واراد تفضیل البعض علی البعض. . . . . . عن ابی یوسف رحمه الله تعالی انه لابأس به اذا لم یقصد به الاضرار وان قصد به الاضرار سوی بینهم یعطی الابنة مثل ما یعطی الابن وعلیه الفتویٰ. (فتاویٰ عالمگیری/ ٤/ ٣٩١/ کتا ب الهبة/ الباب السادس / طبع رشیدیه کوئته)_

مطالبې حق نه وي او که چيرې قبضه موورنه کړه، نوستا لونه دې جايداد کې د ميراث د اصولو مطابق د خپلې برخې مطالبه کولی شي[۱]

❖ د ښځې په مرګ باندې د جهيز او مهر حق دار ❖

د ښځې له وفات نه وروسته د مهر وارث څوک دی؟

سوال: د ښځې له وفات نه وروسته د مهر د پيسو (جايداد، ګينې يا نغدو پيسو) په صورت کې، وراث څوک دي؟

جواب: د ښځې له مرګ نه وروسته د هغې مهر هم ميراث کې شامل شي او د هغې په وارثانو کې د برخې مطابق تقسيم شي.[۲]

د بې اولاده مرحومې د مهر وارث څوک دی؟

سوال: د واده نه يو کال وروسته د الله تعالی په حکم باندې اينجلۍ وفات شوه، اولاد يې نه شته، دې صورت کې د جهيز د سامان د واپسي او د مهر د پيسو مطالبه کيدای شي او که نه؟

جواب: د اينجلۍ جهيز او نيم مهر د خاوند دی[۳] او پاتې نيم د هغې د مور وپلار داسې دی چې هغې کې دوه برخې د پلار او يوه برخه د مورده، نو که چيرې د ميراث شپږ برخې جوړې شي، نو درې برخې د خاوند، دوه برخې د پلار او يوه برخه د مور[۴] څومره حق چې د مور و پلار دی د هغه مطالبه کولی شي د ميراث د تقسيم نقشه داده

مور	پلار	خاوند
۱	۲	۳

---

[۱] وتتم الهبة بالقبض الكامل ولو الموهوب شاغلاً بملك الواهب لا مشغولاً به فى محوز مقسوم ومشاع لا يبقى منتفعاً به بعد ان يقسم. . . . . . . وفى الشامية: وكما يكون للواهب الرجوع فيهما يكون لوارثه بعد موته لكونها مستحقة الرد. (تنوير الابصار مع الشامية/ ۵/ ۶۹۲/ كتاب الهبة/ طبع ايچ ايم سعيد)_

[۲] لان التركة ما تركه الميت من الاموال صافياً عن تعلق حق الغير بعين من الأموال. (ردالمحتار/ ۶/ ۷۵۹/ كتاب الفرائض)_

[۳] خکه چه دا دواړه څيزونه د مرحومې ملکيت وو. او د وفات نه پس د هغې ميراث جوړشو. او په داسې صورت حال کښې چه د مړې اولاد نه وی نو خاوند ته د ټول مال د ميراث نه نيمه ملاويږی)_

[۴] قال تعالى: فان لم يكن له ولد وورثه ابواه فلأمه الثلث، اى مما ترك، والمعنى "وورثه ابواه. فحسب. لانه اذا ورثه ابواه مع احد الزوجين كان للام ثلث ما يبقى بعد اخراج نصيب الزوج، لا ثلث ما ترك. . . . . . فان امرأة لو تركت زوجا وابوين، فصار للزوج النصف وللأم الثلث، والباقى للأب. (تفسير النسفى/ ۱/ ۳۳۶/ طبع دار ابن كثير/ بيروت)_

د ښځې له مرګ نه وروسته د هغې د مهر او نورسامان حق دارڅوک دي؟

سوال: مادوه کاله مخکې واده کړی و، الله تعالی راته یوزوی راکړ، هغه دپنځو میاشتو دی. خوښځه مې ددې دنیانه رخصت شوې ده (مړه شوې ده) زمادپنځومیاشتوزوی اوسه پورې ژوندی دی اودزوی دپالنې له پاره مادښځې کشرۍ خورسره واده وکړ، یعنې دخپلې ښینې سره. زما دلومړي واده په وخت کې نکاح نامه کې دمهرپیسې پنځوس زره روپۍ لیکل شوې وې، اوس زماسخرماتنګوي او وايي چې دښځې له مرګ نه وروسته د پنځوس زره روپیوحق داریم، دښځې له مرګ نه وروسته دمهرحق ورکول شته؟ اوکه چیرې شته، نودمهرحق دارڅوک دي؟ دویمه خبره داده چې ماسره دلومړۍ ښځې څه ګینه اوجامې هم موجودې دي اودهغې پیسې تقریبا پنځلس زره روپۍ جوړیږي، ددې ټولوحق دارڅوک دي؟

جواب: ستاسودمرحومې ښځې ټول میراث (چې هغې دمهرحق، ګینه، لوښي اوجامې هم شامل دي) به دولس برخې شي، هغه کې درې برخې دستاسو (یعنې دخاوند)، دوه برخې دمرحومې دپلار او پاتې اووه برخې دمرحومې دزوی دي[1] د تقسیم نقشه داده:

خاوند	پلار	زوی
۳	۲	۷

سوال: دلومړۍ ښځې له مرګ نه وروسته ماخپلې کشرۍ ښینې سره واده وکړ اوددویمې ښځې په نکاح نامه کې مادمهرپیسې یولک روپۍ ولیکلې، دواده تقریبا یوکال اوشو، اوس زما سخر وايي چې دمهرداپیسې ماته راکړه، جناب! که چیرې ماته داپیسې ورکول وي، نو دومره ډیرې پیسې به زه دکوم ځای نه راوړم؟ داکار زماله پاره ډیرګران دی.

جواب: ددویمې ښځې مهرکوم چې تاسویولک روپۍ ایښی دی، هغه دښځې حق دی، دهغې دپلار نه. هغه ستاسوپه ذمه باندې دښځې قرض دی، که هغه یې اخیستل غواړي، نوتاسوته به یې اداکول وي[2] اوکه چیرې معاف یې کړي، که هغه ټول معاف کړي یایې څه برخه. نوهغې ته اختیار حاصل دی.[3]

د مرحومې جهیز به وارثانوکې څنګه تقسیمیږي؟

سوال: دمسماة پروین واده تقریبا یونیم کال مخکې شوی او دې دوران کې دهغې یوه لور (ګل رخ) پیداشوه، چې دهغې عمرتقریبا اوس شپږمیاشتې دی، مسماة پروین دخپل خاوندپه

[1] قال تعالی: فان کان لهن ولد فلکم الربع مماترکن. (النساء: ۱۲)_

[2] علم ان المهر یجب بالعقد. . . . . . ثم یستقر المهر بأحد اشیاء ثلاثة، اما بالدخول او بموت احد الزوجین واما بالخلوة الصحیحة........الخ. (البنایة شرح الهدایة/ باب المهر/ ٦/ ١٦٣/ طبع حقانیه/ ملتان)_

[3] وان حطت عنه من مهرها صح الحط، لأن المهر حقها والحط بلا قید حالة البقاء. (الهدایة/ مع شرح البنایة/ باب المهر/ ٦/ ١٧٣/ طبع حقانیه/ ملتان)_

کورکې اباده وه، يوه نيمه مياشت مخکې پروين وفات شوه، دمرحومې پروين دجهيزچې کوم سامان اوداسې نور ... دي، شرعي ډول باندې دقران پاک اوحديث په نزدباندې دهغې ملکيت دچادی؟

جواب: دمرحومې ټول ميراث چې هغه کې (دخاوندمهرهم شامل دی، که چيرې هغې وصول کړی نه وي) دقرض داداکولواودمال دريمې برخې پورې وصيت پوره کولونه وروسته (که چيرې څه وصيت يې کړی وي) نه وروسته به ديارلس برخوکې تقسيم شي، درې برخې د خاوند. شپږ د لور، دوه دوه دمورو پلار[1] نقشه يې داسې ده:

پلار	مور	لور	خاوند
۲	۲	۲	۳

د مرحومې جهيز او د مهرحق به وارثانوکې څنګه تقسيميږي؟

سوال: زمابنځه درې مياشتې مخکې دماشوم په پيداکيدو کې وفات شوه، خوماشومه دالله تعالی په فضل اوکرم باندې صحيح ده اوماسره ده، اوس دامسئله معلومول دي چې:

الف: مرحومې چې کوم سامان ځان سره دپلارله کورنه جهيز راوړی و، دهغې له مرګ نه وروسته به دچاوي؟

ب: زماخسرګنۍ دمرحومې دمهردپيسومطالبه کوي، حالانکې مرحومې په خپل ژوندکې زباني ډول باندې پرته له څه دباونه دمهر پيسې معاف کړې وې.

جواب: دمرحومې دجهيزسامان، دمهرحق اونورسامان اوداسې نور... به وارثانوکې په دې طريقې سره تقسيميږي.

دمهر حق معاف کولوپه سلسله که چيرې دمرحومې موروپلار منکردي اودمهردحق مطالبه کوي اوخاوندسره دې باره کې ګواه نه شته، نودمعافي به هيڅ اعتبارنه وي، له دې وجې دمهر حق به هم په وارثانوباندې تقسيميږي، دمرحومې ټول جايداد ،ګېڼه اود مهرحق اوداسې نور... به ديارلس برخوکې تقسيم شي، خاوندته به درې برخې،لور ته به شپږاوموروپلارته به دوه دوه

[1] قال تعالي: فان كان لهن ولد فلكم الربع مماتركن من بعد وصية يوصين بها أودين. (النساء: ۱۱). قال ف السراجي: واما للزوج فحالتان النصف عند عدم الولد او ولد الابن وان سفل والربع مع: الولد وولد الابن وان سفل. (ص:۷). قال الله تبارک وتعالي: وان كانت واحدةً فلها النصف. (النساء: ۱۱). قال ف السراجي: واما لبنات الصلب فاحوال ثلاث النصف للواحدة. (ص: ۸). قال تعالي: ولأبويه لكل واحد منهما السدس مماترک ان كان له ولد. (النساء: ۱۱). قال في السراجي: اما الأب فله احوال ثلاث الفرض المطلق وهو السدس وذٰلک مع الابن او ابن الابن وان سفل. . . . . الخ. (ص: ٦) وقال ايضاً: واما للام فاحوال ثلاث السدس مع الولد و ولد الابن وان سفل. (ص: ۱۱/ باب معرفة الفروض)_

برخې ملاویږي[۱] نقشه د میراث داده.

خاوند	لور	مور	پلار
۳	۶	۲	۲

که د مهر حق په ژوند کې ادا نه کړي، نو میراث کې به تقسیمیږي

سوال: یوه ښځه مړه شوه، د هغې مهر خاوند نه دی ادا کړی، مهرباني وکړئ حل راته بیان کړئ او زموږ مشکل اسان کړئ.

۱: مهریې زر روپۍ دی. ۲: د مرحومې مور و پلار ژوندي دي.

۳: د مرحومې خاوند ژوندی دی. ۴: د مرحومې درې زامن او درې لونړه یعنې شپږ بچي دي.

جواب: د مرحومې نور و شیانو سره به مهر هم میراث کې تقسیمیږي، د مرحومې میراث به دوه سوه شپاړس برخې شي، هغه کې به اوویشت د خاوند، د پلار اتلس، اتلس د مور، لس لس د زامنو او پنځه پنځه د لونړو وي.[۲] نقشه یې په لاندې ډول ده:

خاوند	پلار	مور	زوی	زوی	زوی	لور	لور	لور
۲۷	۱۸	۱۸	۱۰	۱۰	۱۰	۵	۵	۵

د مرحومې ګینه (کالي) به وراره ته ملاویږي

سوال: زموږ د نیکه خور به موږ سره اوسیده، اوس هغه وفات شوه او هغه کونډه وه، د هغې اولاد نه و، د هغې څه ګینه چې د سپینو زرو ده، موږ سره ده، تاسو نه د دې مسئلې پوښتنه کول دي چې په هغې څه وکړو؟ ځکه چې مرحومې په خپل ژوندبانديې د ګینې په جومات کې د ورکولو نه انکار کړی و او بل څوک یې هم د دې وارث نه و ګرځولي، حالانکې د هغې چې کومه ځمکه وه هغه یې په خپل ژوندباندې د خپل وراره په نوم کړې وه، اوس مسئله د ګینې ده، چې دا هغې چاته نه و ورکړې او په ژوند کې چې کله هم هغې ته په جومات کې د ورکولو باره کې ویل شوي و، هغې نه یې هم انکار کړی و، اوس هغه ګینه موږ سره د هغې له مرګ نه وروسته موجوده ده، تاسو وو ایئ چې په هغه موږ څه وکړو؟

۱] ایضاً پورتنۍ حواله)_

۲]قال تعالي: فان کان لهن ولد فلکم الربع مماترکن من بعد وصية يوصين بها أودين. (النساء: ۱۲). قال ف السراجي: واما للزوج فحالتان النصف عند عدم الولد او ولد الابن وان سفل والربع مع الولد وولد الابن وان سفل. (ص:۷). قال الله تبارک وتعالي: وان کانت واحدةً فلها النصف. (النساء: ۱۱). قال ف السراجي: واما لبنات الصلب فاحوال ثلاث النصف للواحدة. (ص: ۸). قال تعاليٰ: ولأبويه لکل واحد منهما السدس مماترک ان کان له ولد. (النساء: ۱۱). قال فی السراجي: اما الأب فله احوال ثلاث الفرض المطلق وهو السدس وذٰلک مع الابن او ابن الابن وان سفل. . . . . الخ. (ص: ۶) وقال ایضاً: واما للام فاحوال ثلاث السدس مع الولد و ولد الابن وان سفل. (ص: ۱۱/ باب معرفة الفروض)_

جواب: ددې ګينې وارث د مرحومې وراره دی، هغه ته يې ورکړئ.[1]

د مور له طرف نه ورکړل شوې ګينه کې د ملکيت حق

سوال: زما مور دوه ودونه کړي وو، دلومړي واده نه يوازې زه اوددويم واده يې يوزوی دی. مور يوځای غټ شوي يو، هغې سره څه ګينه ده اودغه ګينه هغې ددويم خاوندپه پيسوباندې جوړه کړې ده، نن سباهغه ډيره سخته ناروغه ده، هغې ګينه کې يوزنځير(تقريبا د يوې تولې) په خپله خوشالې باندې ماته راکړ، تاسو ووايئ چې دمورپه شيانوکې زماحق جوړيږي اوکه نه؟ ب اوکه جوړيږي، نوڅومره؟ ج او ايا هغې ته ورور داحق ورکول پکاردي؟ اودې نه پرته هغه دا شی راکولونه وروسته بياغواړي، داسې صورت کې اياهغه دخپل حق نه خلاصه شوه اواوس دهغې ددې کارله وجې دحق دارحق دغصب کولوعذاب به چاباندې وي؟

جواب: کومه ګينه چې ستاسوموراستعمالوي، سوال دادی چې ددې مالک څوک دی؟ ددې مالکه ستاسو مورده؟ يا ستاسوناسکه پلار(دمورخاوند)؟ که چيرې ستاسومورد هغې مالکه ده، نوهغه تاسوته ددې د درکولو حق داره ده اوهغې ته پکاردي چې دومره ګينه هغه بل زوی ته هم ورکړي[2] اوکه چيرې داګينه دهغې ملکيت نه وي، بلکې دخاوند ملکيت وي، نوهغه چاته دورکولوحق نه لري.[3]

لومړي صورت کې تاسوته درکولونه وروسته هغې سره دواپس اخيستلوحق نه شته اودويم صورت کې داګينه تاسوته درکول صحيح نه و، له دې وجې يې تاسوورته واپس کړئ.[4]

مهر کې ورکړل شوي کورکې د خاوند دميراث حق

سوال: زمونږ پلارصاحب په خپل ژوندکې زمونږ مورته دمهرپه بدله کې يوکور ورکړی و. مورمويه (۱۹۷۲) کې وفات شوې ده، دښاريه ستې سروے کې پلارمومونږڅلورورونه وارثان ښودلي يو، پلارصاحب مويه خپل ژوندکې مشرورورته خپله برخه ورکړه، معلومول دادي چې ايا په کورکې مودپلاربرخه کيږي؟ اوهغه دغه کوردمهرپه حق کې مومورته ورکړی و؟

جواب: کوم کورچې ستاسوپلارستاسومورته مهرکې ورکړی و، هغه د مرحومې ملکيت و اود

---

[1] اولهم بالميراث.......ثم جزء ابيه ای الاخوة ثم بنوهم وان سفلوا. . . . الخ. (سراجی/ ۱٤/ باب العصبات). والعصبة كل من يأخذ ما ابقته اصحاب الفرائض وعند الانفراد يحرز جميع المال. (سراجی/ ٤)_

[2] والعطايا ان لم يقصد به الاضرار، وان قصده يسوى بينهم يعطى البنت كالابن عند الثانى وعليه الفتوىٰ. ولو وهب فى صحته كل المال للولد جاز وآثم. (درمختار/ كتا ب الهبة/ ٥/ ٦٩٦/ طبع سعيد)_

[3] واما ما يرجع الى الواهب فهو ان يكون الواهب. . . . . حراً عاقلاً بالغاً مالكاً للموهب حق لو كان عبداً. . . . . . اولا يكون مالكاً لا يصح. (فتاوىٰ عالمگيرى/ كتاب الهبة/ ٤/ ٣٧٤/ طبع رشيديه)_

[4] ايضاً)_

مرحومې له وفات نه وروسته ستاسو پلار د مرحومې په میراث کې دڅلورمې برخې وارث و، هغه میراث کې داکورهم شامل و، نوددې کورڅلورمه برخه هم ستاسوپلار ته منتقل شوه[1]. نودکور په شپاړسو برخوکې به دڅلوروبرخو وارث ستاسوپلاروي اوددریودریوبرخو وارثان به څلور زامن شي، پلارمرحوم چې خپله برخه خپل مشرزوی ته ورکړې ده، نواووه برخې دمشر زوی شوې اوپاتې نهه برخې ددریو واړو ورونوشوې.

د مرحومې د بنګړیو وارث به څوک وي؟

سوال: یوه ښځه وفات شوه، دهغې دلاس بنګړي چې دهغې په دوه برخو باندې دهغې دزوی حق دی اویوه برخه باندې دلور، خولوریې دې ویلوسره چې بنګړي ورته ماجوړکړي دي. خان سره وسائل داپوښتنه کول دي چې هرقسمه ګینه اوداسې نور...له دمرګ نه وروسته دهغه کس دملکیت له وجې تقسیمیږي یاکه چاورته جوړکړي وي، نوهم هغه ته واپس کیږي، ځنګه چې لوردمورتولو ګینه ځان سره کینښودله؟

جواب: که چیرې لوردغه ګینه مورته یوازې په لاس کولو له پاره ورکړي و، موردهغې ګینې مالکه نه وه اولورسره دهغې ګواهان موجود وي، بیا داګینه هم دلورده،که نه، دمرحومې میراث دی، ټولو وارثانو کې به تقسیمیږي.[2]

د مرحومې پریښودل شوې ګینې باندې د بچیو ودونه کول

سوال: زیداودهغه ښځه دواړه ژوندي وو، هغه وخت کې هغه دخپل حیثیت مطابق د دوولوڼو ودونه،ګینې، جامو اوسامان سره وکړل دزیدښځه وفات شوه، هغې نه دسرو زرو ګینه پاتې شوه، زید هغه خپل وروړسره بازارکې دامانت په ډول کینښوده اوویې ویل چې داګینه به ناواده کړي بچیوته ورکړې، زید دا وعده وکړه دهغې ګینې قیمت کوم چې بازارکې لګیدلی دی، که چیرې وارثانو ته شرعي ډول باندې ورکول وي، نوزه به یې دخپل طرف نه ورکوم، دزیدپه ژوندکي څلوروبچیوکې دوه لوڼه دواده قابلې شوې، نوزیدپه هغه ګینه کې جامې اوسامان اوداسې نور... اخیستلوسره دخپل حیثیت مطابق د دواړو لوڼو ودونه وکړل، اوس زیدوفات شوی دی، دهغه له مرګ نه وروسته دوه بچي ناواده کړي دي، ښکاره خبره ده چې پلار د دوو بچیو واده وکړ اودوه بچي یې محروم دي، اوس پاتې ګینه کوم چې دزید د وصیت مطابق

---

[1] قال تعالي: فان كان لهن ولد فلكم الربع مما تركن. (النساء: ١٢). واما للزوج. . . . . الربع مع الولد و ولد الابن. (سراجى/ ٦/ طبع المصباح)_

[2] قال فى الهداية: وللمعير ان يرجع فى العارية متٰى شاء لقوله عليه السلام المنحة مردودة والعارية مؤداة. (هداية/ ٣/ ٢٧٩). عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده ان النبى صلى الله عليه وسلم قال: البينة على المدعى واليمين على المدعٰى عليه. (مشكوٰة/ ٢/ ٣٦٦/ باب الأقضية والشهادات/ طبع قديمي)_

کشر ورور سره ایښي دي اوکوم چې پاتې دي، دهغه بچیودی دکوموچې واده نه دی شوی، پاتې ترې محروم دي، ځکه چې زیددې ګینې باره کې اقرارکړی و چې ددې په نغدوکې څه قیمت جوړېږي پخپله به اداکړم، خوهغه ادانه کړای شو اوپه دویم صورت کې دکوموبچیوچې اوسه پورې واده نه دی شوی، شرعي ډول باندې ددې کالونه محرومیږي اودوه ورونه کوم چې بالغ دي هغوی اقرارکوي چې داګینه دپلاردوصیت مطابق دې دوارو بچیوته ورکړئ دکوموچې واده نه دی شوی اوباقي پیسې به مونږ دخپل طرف دشریعت مطابق وارثانوته اداکړو اوتقریبا دلس کالومخکې دکالودوزن اوقیمت پرچې موجودده، دباقي کالوقیمت به داوسني وخت مطابق اداکول کیږي اوکه مخکې قیمت به یې ګڼل کیږي، کوم چې دامانت کیښودو اووصیت کولوپه وخت کې و؟ جواب راکولوسره دشکریه موقع راکړئ!

جواب: دزیددښځې له وفات نه وروسته دهغې ټول جایداد ،ګینځه اوداسې نور... په میراث کې شامل دي، نودې ګینه کې چې څه پاتې شوې ده اوکوم چې زیدپه خپل ژوندکې دزوی او لوز دنکاح په وخت کې ورکړي دي دهغې حقدار وارثان دي، معلومه شوه چې د زیددښځې په وارثانوکې څلورلونه اودوه زامن دي اوخاوند (زید) هم موجود دی، نودښځې میراث به داسې تقسیمیږي:[1]

خاوند	زوی	زوی	لور	لور	لور	لور
۸	۶	۶	۳	۳	۳	۳

یعنې دمرحومې ټول میراث به دوه دیرېش برخې شي، اته برخې به زیدته اوپاتې نورې څلیریشت برخې به دهغې په اولاد کې تقسیم شي، نوزیدچې په خپل ژوندکې کومه ګینه دزوی اولور په واده باندې خرچ کړل که چیرې هغه دځلورمې برخې نه زیات و، نودزیدپه ذمه باندې دوارثانوقرض دی، له دې وجې دزیدله مرګ نه وروسته دټولونه مخکې دزیدقرض اداکړئ دهغې نه وروسته دزیدمیراث تقسیم کړئ.[2]

❖دجایداد په تقسیم کې د وارثانو جګړه❖

- که د مرحوم وریرونه ، وریرې اود هغوی اولاد وي ، نودمیراث تقسیم

سوال: زماددوست تره لس ورځې مخکې وفات شوی و، دمرحوم اولاد نه و، نوجایداد یې دفساد ذریعه جوړه شوه، څه خلک وایي چې جومات یامدرسې ته یې ورکړئ اوڅه خلک وایي چې دکومو خلکوحق جوړیږي هغوی ته یې ورکړئ، وارثان یې داسې دي دمرحوم دمشر ورور

[1] واما للزوج. . . . . . . الربع مع الولد. . . . . الخ. واما لبنات الصلب. . . . . ومع الابن للذکر مثل حظ الأنثیین وهو یعتصبهن. (سراجی/ ۷، ۸/ باب معرفة الفروض/ طبع المصباح)۔

[2] تتعلق ترکة المیت حقوق اربعة . . . . . . ثم تقضٰی دیونه من جمیع ما بقی من ماله....الخ. (سراجی/ ۳)۔

ځلورزامن دي، خور يې نه شته. هغوکې درې زامن مخکې مړه شوي دي. اوس يې يوزوی ژوندی دی. يادساتل پکاردی چې ددې مړو شويوزامنواولادشته. يعنې چې هغه دمرحوم لمسيان کيږي، دويم نمبر باندې دمرحوم دکشرورور په اولادکې درې ځامن اودوه لونه دي. څه خلک وايي چې جايداد دوه برخې کړئ، نيم جايداد دې دمشوورور بچي واخلي اونيم جايداد دې دکشر ورواولاد واخلي، خويندو ته برخه مه ورکوئ اودواړه خويندې دمرحوم خپلې وريرې دي اووريرونه اولمسيان يې حقدار جوړيږي، اوس تاسو ووايئ چې دقران اوسنت مطابق دمرحوم دجايداد باره کې شرعي څه حکم دی؟ څوک څوک يې حق داردي اوځنګه دي؟ ايادمرحوم دواړه خپلې وريرې حق دارې دي اوکه نه؟ اوکه چيرې څوک دچاحق وهي. نودهغه سزادالله تعالى په نزدباندې څه ده؟

جواب: د سوال مطابق دمرحوم ځلور وريرونه (يودمشرورور زوی، اودرې دکشرورورزامن) کوم چې ژوندي دي، هغه دمرحوم وارثان دي، له دې وجې به دمرحوم جايدادبه دې ځلورو وارثانو کې برابرتقسيم شي[1]، کوم وريرونه چې دمرحوم په ژوندکې وفات شوي دي دهغوی اولاد ته به هيڅ نه ملاويږي، دغه شان چې کومې وريرې ژوندی دي هغوی هم وارثانې نه دي. هغوی ته به هم هيڅ نه ملاويږي[2] يوازې ځلوروريرونه کوم چې ژوندي دي. هغوی ته به جايداد ملاويږي.

دخاوند کورد ښځې په نوم کول اود خسر په دوکه باندې په خپل نوم کول

سوال: زمادخاوندکورکوم چې هغه دخپل مرګ نه مخکې زماپه نوم کړی و. زما خسر زما دخاوند له مرګ نه وروسته په دوکه باندې په خپل نوم کړ اوددې پته زمادخسرله مرګ نه وروسته ولګيده، تاسونه دا معلومول دي چې اياداشرعي ډول باندې صحيح دي؟ اوکه نه دي، نوددې حل څه دی؟

---

[1] اما العصبة بنفسه. . . . . اولهم بالميراث جزء الميت اى البنون ثم بنوهم. . . . . ثم جزء ابيه اى الاخوة ثم بنوهم وان سفلوا. . . . . الخ. (سراجى/ ١٤). وفى الهندية: وهم (اى العصبة) كل من ليس له سهم مقدر ويأخذ ما بقى من سهام ذوى الفروض، واذا انفرد اخذ جميع المال. . . . . فاقرب العصبات الابن ثم ابن الابن، وان سفل، ثم الأب ثم الجد اب الأب وان علا، ثم. . . . . ابن الأخ لأب وام. (عالمگيرى/ ٦/ ٤٥١/ كتاب الفرائض/ الباب الثالث فى العصبات)_

[2] ځکه چه دا ذوی الارحام دی او وريرونه عصبه دی، اود عصبه په موجودګئ کښې ذوی الارحام ته حصه نه ملاويږي. باب ذوى الأرحام، ذو الرحم هو كل قريب ليس بذى سهم ولا عصبة. (سراجى/ ٣٤). باب توريث ذوى الأرحام، هو كل قريب ليس بذى سهم ولا عصبة فهو قسم ثالث حينئذ، ولا يرث مع ذى سهل ولا عصبة سوى الزوجين. . . . . . الخ. (الدرالمختار علىٰ هامش الطحاوى/ ٤/ ٣٩٦). والصنف الثالث ينتمى الى ابوى الميت وهم اولاد الأخوات وبنات الاخوة. (سراجي: ٣٥)_

جواب: که چیرې خاوند هغه کور ستاسو په نوم کړی و او قبضه هم ستاسو وه. نو شرعي ډول باندې هغه کور هم ستاسو دی[1]، خسر مو غلط کار کړی دی او د هغه له مرګ نه وروسته چې کوم خلکو چې دغه کور خپل وګاڼه هغوی هم ګناه ګار دي. هغوی ته پکار دي چې دا کور تاسو ته در کړي.[2]

که چیرې د مرحوم قرضه په چا باندې وي، نو یو وارث یې معاف کولی شي؟

سوال: زما د پلار صاحب نه یو سړي څه پیسې قرض اخیستې وې، د هغه په بدله کې یې څه قیمتي سامان د ضمانت په ډول ایښي و، مقرر شوي وخت پورې چې هغه سړی رانغی. نو پلار صاحب مې ماته وویل چې فلانکي سړي سره ملاو شه او هغه نه د پیسو تقاضا وکړه او هغه ته خپل امانت وریاد کړه، څو ځله هغه سړی ماسره ملاو شو. ماورته د پلار د مرګ وویل او د پیسو مطالبه مې ترې وکړه، هغه سړي وویل چې زه پیسې نه شم در کولی، هغه راته معاف کړئ او ماته خپل امانت واپس کړئ. د خپل مرګ او د هغه د امانت د حفاظت څه ګارنټي نه کېدو له وجې ما د هغه امانت هغه ته واپس کړو.
۱: ایا ما دا صحیح وکړل؟ ۲: ایا زه د پلار صاحب له طرف نه هغه ته قرض معاف کولی شم؟
۳: یا که بله څه طریقه وي، نو هغه راته بیان کړئ.

جواب: ستاسو د پلار له وفات نه وروسته د هغه پیسې وراثانو ته منتقل شوې. که چیرې ته د خپل پلار یواز ې وارث یې او بل څوک وارث نه شته، نو ته یې معاف کولی شې او که چیرې نور وارثان هم دي، نو د خپلې برخې پیسې ته پخپله معاف کولی شې او د نورو وارثانو سره د معاف کولو خبره کولی شې (دې شرط سره چې هغوی ټول عقل مند او بالغ وي.)[3]

د پلار له لوري لور ته مکان د هبې په نوم کولو کې د زوی ګواهي شرعا صحیح نه ده

سوال: دوه کاله مخکې زما نیکه وفات شو، د نیکه رهائش ګاه په ملیر کې د خپل ذاتي کور

---

[1]]قال فی الهندیة: لو قال منحتک هٰذه الأرض او هٰذه الدار او هٰذه الجاریة فهی اعارة الا اذا نوی الهبة. (عالمگیری/ ٤/ ٣٧٦/ کتاب الهبة). اما الأول فکقوله وهبت هٰذا الشيء لک او ملکته منک او جعلته لک او هٰذا لک او اعطیتک او نحلتک هٰذا فهٰذا کله هبة. (عالمگیری/ ٤/ ٣٧٥). وتتم الهبة بالقبض الکامل لأنها من التبرعات، والتبرع لا یتم الا بالقبض. (شرح المجلة/ ١/ ٤٦٢/ المادة: ٨٣٧/ طبع کونته)_

[2]] الا لا تظلموا! الا لایحل مال امریء الا بطیب نفس منه. (مشکوٰة/ ١ / ٢٥٥/ باب الغصب والعاریة)_

[3]] وکل ما جاز باجازة الوارث فانه یملکه المجازلة من قبل الموصی عندنا. . . . وفی کل موضع یحتاج الی الاجازة انما یجوز اذا کان المجیز من اهل الاجازة نحو ما اذا أجازه وهو عاقل بالغ. (فتاویٰ عالمگیریه/ ٦/ ٩١/ کتاب الوصایا)_

کې و چې دا د هغه يو جايداد دی، دنيکه يوازې دوه لونه دي، يوه زما مور او بله ددې مشره خوريعنې زما ترور، نيکه زما له مورسره دخاندان نوروکسانوته ويلوچې د جايداد برابر تقسيم کوو. بياهم په تيرشوې روځ چې کله ما دنيکه د وصيت په حوالې سره د خپلې خاله (چې کوم تيرشوي شل کاله دنيکه په کور کې دخپل خاندان او بچيو سره اوسيدو)سره يې رابطه وکړه، نو ماته يې وويل شو چې د نيکه د جايداد سره زموږ هيڅ تعلق نه شته . ځکه دوه کاله مخکې هغه خپل مکان د خاله په نوم هبه کړی دی او د هغې د خدمت په بدله کې مکان ددې په نوم کړی دی، کله چې دهبې يا ګفټ اسټام مې ولوست، نو په دې کې ځينې جملې مشروطې وې، مثلاً ما د خپلو وارثانو د عدم اعتراض او د خاندان د نورو کسانو په موجوديت کې مذکوره جايداد د خپلې لور په نوم کوم او زما په دې فيصلې باندې د هيچا اعتراض نه شته.

د مذکوره وصيت نه زما والده او نه د خاندان يو کس خبردار و، د اسټام په اخر کې په ګواهانو کې زما د خاله د مشر او کشرزوی نومونه هم شامل و، چې هغوی د خپل رهائش ګاه له پاره پټې هم فرضي ليکلې وې، ددې نه پرته د خاندان هيڅ يو کس يې ددې فيصلې نه و خبر کړي، کله چې ما دخپلې خاله له زامنو پوښتنه وکړه، نو هغوی وايي چې د نيکه په ژوند کې يې موږ ددې خبرې نه ولې بې خبره پاتې کړي وو؟ هغوی جواب وکړ چې هغوی داسې دنيکه په هدايت باندې کړي و، ايا والد د خپل نور اولاد ناخبره پرېښودل او خپل ټول ملکيت هبه کولی شي؟ او ايا د ګواهانو په حوالې سره (زما د خاله حقيقي زامن) د خاله زاد ورونو ګواهي قابل قبول وي؟ ايا دوی سره په جبر يا دباو سره کاروايي کولی شي؟

جواب: ستا دنيکه په ژوند کې خپل جايداد باندې دا حق حاصل و چې هغه چاته غوښتل او څومره يې غوښتل ورکولی يې شو، خود نورو وارثانو دمحرومه کولو په نيت دده داسې کول ناجائز او ګناه کبيره ده [1] په موجود صورت کې د ستا د خاله خپل نوم ګفټ نامه وړاندې کول او په دې باندې د ګواهانو په ځای ددوی د زامنو دستخط کيدل دشرعي اوصولو په اعتبار سره صحيح نه دي، ځکه چې د زوی د خپلې مور په حق کې ګواهي ورکول جائز نه دي،[2] په هر حال که چيرې هغه مکان والد صاحب په خپل ژوند کې دوی ته حواله کړی و او ثقه ګواهانو سره ثابت شي چې دا هبه نامه هم دوی په هوش سره پرته دځه جبر ليکلې وي، نو دا مکان اوس ددوی دی، که نه، بيا د ستا والده هم په ديکې برابره شريکه کيدلی شي، په هر حال حقيقت الله

---

[1] ولو وهب رجل لأولاده فی الصحة وأراد تفضيل البعض علی البعض. . . . . . . عن ابی حنيفة رحمه الله تعالی: لا بأس به اذا كان التفضيل لزيادة فضل له في الدين. . . . . وعن ابی يوسف رحمه الله تعالی: انه لا بأس به اذا لم يقصد به الاضرار، وان قصد به الاضرار، سوی بينهم. (عالمگيري، كتاب الهبة/ ٤/ ٣٩١/ طبع رشيديه).

[2] قوله عليه السلام: لا يقبل شهادة الولد لوالده ولا الوالد لولده ولا المرأة لزوجها ولا الزوج لامرأته. . . . الخ. (الهداية، كتاب الشهادة/ ٣/ ١٦٠/ طبع شركت علميه، ملتان)

تعالی ته معلوم دی، یاخویې تاسو حضرات پریږدئ یا بیا د ستاسو خاله دې د خپل والد صاحب قبر ښائسته کړي او خپل انجام دې خراب نه کړي او تاسو حضراتو ته دې شرعي برخه درکړي.

د ورونو د پلار په ژوند کې جایداد باندې قبضه

سوال: زموږ پلارصاحب دوه ودونه کړي وو اودهغه نه موږ درې ورونه خویندې یو، دوه ورونه او زه، یوه خور، زما مورهم او زما دوررونو مور وفات شوې ده، پلارصاحب موژوندی دی، زما دپلار صاحب ځمکه ده، هغې باندې زمادوو ورونو قبضه کړې ده اودوه جداشوي دي اوخپلوکې یې ځمکه تقسیم کړې ده، خوزه دپلارد ځمکې نه خپله برخه اخیستل غواړم، دمحمد ﷺ دشریعت مطابق ماته زمادپلارپه ځمکه کې څومره برخه ملاویږي؟ ځکه چې زماپلاردځامنوپه طرف دی، دپلارپه جایداد کې زماڅومره برخه ده؟ اوزما مور جایداد، دهغې څومره برخه ده؟

جواب: ستاموراوستادورونو مور دواړه وفات شوي دي،نودهغوی برخه خوختمه شوه، چې دوه ورونه اویوه خور وي، نودخورپنځمه برخه جوړیږي، یعنې پنځه برخې شي، دوه دوه برخې به ورونو اویوه برخه به ستا[1] ستادورونو دپلار په ژوندکې جایدادباندې قبضه کول اوستا محرومول جائزنه دي، ستاپه ورونوباندې شرعي ډول باندې فرض دي چې هغوی تاته خپله برخه درکړي[2] نقشه د تقسیم داده:

ورور	ورور	خور
۲	۲	۱

دورونو خویندو شرعي میراث باندې جګړه

سوال: دیوکس دمیراث دتقسیم مسئله ده، ددریم ګړو (فیصله کونکو) دوه ډلې جوړې شوي دي، **یوطرف** ته هغه خلک دي کوم چې دین داردي اوبل طرف ته هغه خلک دي کوم چې دنیادار دي، دین دار خلک وایي چې دټول جایداد حساب کتاب کولونه وروسته دخویندو برخه دورونو په نوم کړئ او ورونه دې دضرورت مطابق دخویندوخرچې برداشت کړي اوکله چې د ورکولووخت راشي، نوهغوی ته دې ورکړي، دغه شان که چیرې ائنده کې دخویندو دملکیت حق ونه ساتل شي، نو مسئلې به نه پیدا کیږي،که نه، جایدادخویندوته ورکولو له وجې دهغې خاوندانو او بچیوته مسئلې پیدا کیږي.

---

[1] واذا اختلط البنون والبنات عصب البنون البنات فيكون للابن مثل حظ الأنثيين. (الفتاوىٰ عالمگیری/ ٦/ ٤٤٨/ كتاب الفرائض)_

[2] من قطع ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة. (مشكوٰة/ ٢٦٦/ باب الوصايا)_

دویم طرف ته دنیادار خلک دي، هغوی وایي چې دټول جایدادنه دومره امدن دی چې هغه د خویندو د خرچې دپاره کافي دي او ددغې ګټې څه برخه به دخویندودخرچې نه وروسته هم پاتې کیږي، نو دا طریقه مه نقل کوئ، بلکې دشرعي طریقې مطابق دملکیت حق پریږدئ. دغه شان به خویندوته د جایداد په راتلونکې ګټه کې برخه ملاویږي اوکوم وخت کې چې ضرورت وي هغه دخویندو په خوشالي باندې خرڅ کړئ، دامسئله حل کړئ اوشرعي اواخلاقي ډول باندې هم څه طریقه وښيئ

جواب: دشرعي برخومطابق جایدادتقسیمولوسره خویندوته د جایدادخپله برخه حواله کړئ او که چیرې هغه واده شوې نه وي، نو ورونه دې احتیاط سره دهغوی برخه جداکړي اوهغوی باندې دې خرچ کړي، کله چې دهغوی واده وشي، نودجایداد اوګټې برخه دې هغوی ته حواله کړي.[1]

موروثي کورباندې قبضې له پاره د ورور او خورجګړه

سوال: عرض دادی چې موږدوه ورور او خوریو (یووروراویوه خور) مور و پلار مو وفات شوي دي، په میراث کې یوکوردی، په کوم کې چې موږ اوسیږو، زماخوریوکورواخیست اوزه یې هغې ته اولیږلم، تقریبا څلور نیم کاله وروسته زماخورهغه کورخرڅ کړ، بیایې زه هغه کورته (کوم چې زموږ دمورو پلار و، نه پرېښودم، مادکرایې په کورکې اوسیدل شروع کړل) دکرایې په کورکې زماتقریبا اتلس کاله وشو اوپه کرایې کې ماتقریبا(۴۲۲۰۰) روپۍ ورکړي دي ماخپلوانوته درخواست وکړ، نو جرګې والازما خور راوغوښته اوزمادرخواست یې ورته بیان کړ، په دې باندې زما خور دڅلورنیم کالوکرایه دوه سوه روپۍ میاشت په حساب باندې (۱۰۸۰۰) روپۍ په زمازمه ولګولې، دې نه پرته زما خورپه ماباندې (۲۰۰۰) قرض وښوده، اوکلمه یې اولوسته چې دازمادي، دې نه پرته (دمورو پلار په کورکې کوم چې میراث کې پاتې شوی دی) کې بجلي ولګوله: (۴۰۰) روپۍ، داوبونلکه مې ولګوله(۳۰۰) روپۍ، ګیس مې ولګولو (۵۰۰) روپۍ، دکور مرمت مې وکړ(۵۰۰۰) روپۍ، دغه شان ټول رقم، (۱۹۰۰۰) روپۍ شوې، جرګې والابیا زما حساب وکړ چې دمیراث په کورکې د(۱۹۵۹ء) نه اوسیږي اودا کور زمادخورنه (په کوم کې چې زه څلورنیم کاله اوسیدلی وم) نه غټ دی، نوددې کرایه کم نه کم دوه سوه روپۍ میاشت ولګوئ، تقریبا اته ویشت کاله وشوچې دهغه کرایه (۷۲۲۰۰) روپۍ جوړیږي او(۱۶۰۰) روپۍ نغدې دي، ټولې پیسې (۶۸۸۰۰) روپۍ شوې، دشریعت مطابق ووایئ چې داپیسې به وروراوخورکې څنګه تقسیمیږي اوکوربه څنګه تقسیمیږي؟ مهرباني وکړئ دوروربرخه بیله او دخوربرخه وښایئ چې معامله ختمه شي.

---

[1] ان الله یأمرکم ان تؤدوا الأمانات الی اهلها. (النساء: ۵۸)_

جواب: موربلارچې کوم کورپرېښی دی، په هغه کې دوه برخې د وروردي اویوه برخه دخور ده،نو دا کوردې درې برخې شي، دوه دې وروورته ورکړل شي اویوه خورته[۱].

د تقسيم صورت دادی.

خور	ورور
۱	۲

۲: خورچې وروربانديې څومره قرضه ښيي، که دهغې ګواهان موجود وي، نو وددې قرض اقرار کوي، نودورورنه به هغه قرضه اخيستل کيږي،که نه، دخوردعوه غلطه ده، که هغه هرڅومره خله کلمه لوستلوسره ديقين ورکولو کوشش وکړي [۲]

۳: خورچې وروركوم كوركې ساتلی و، که دهغې کرايه يې مقرر کړې وه، نوصحيح ده،که نه، شرعي ډول بانديې هغه دکرايې اخيستو حق نه لري [۳]

۴: دورور په كوركې چې هغه کوّمه اته ويشت کاله اوسيده، نودا قبضه په زوربانديې وه، له دې وجې ددې کرايه په هغې بانديې لازم ده. [۴]

۵: خورچې په دې كوركې چې بجلي، اوبو او ګيس بانديې کومه خرچې کړې ده، يادکورپه مرمت بانديې، نوداد ورور اجازې نه پرته اوپخپله خوښه بانديې کړې ده، له دې وجې شرعي ډول بانديې هغه دورورنه داخيستلوحق نه لري. [۵]

خلاصه داده چې دخورپه ذمه بانديې دورور(۶۷۲۰۰) روپۍ جوړيږي اودشرعي مسئلې په نزدبانديې دخورپه وروربانديې یوه پيسه هم نه شته، نوکه چيرې فيصله کونکي دصلح کولوله پاره دوروړپه ذمه بانديې هم څه اچول غواړي، نودهغوی خوښه ده.

يادونه: که دې مسئلوبانديې پوه نه شوئ، نودوه پوه سړي دې راشي اومانه دې زباني دې مسئله بانديې ځان پوه کړي.

---

[۱] كما قال الله تبارک وتعالي: يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الأنثيين. (النساء: ۱۱)۔

[۲] عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده ان النبى صلى الله عليه وسلم قال: البينة على المدعي واليمين على المدعٰى عليه. رواه الترمذى. (مشكوٰة/ ۲/ ۳۲۷/ باب الأقضية والشهادات/ طبع قديمى كتب خانه)۔

[۳] قال فى العالمگيريه: ولو قال آجرتک منفعة هٰذه الدار شهراً بكذا يجوز على الأصح. كذا فى خزانة المفتين. (ج۴/ ۴۰۹). فان عرض فى المدة ما يمنع الامتناع كما اذا غصبت الدار من المستأجر او غرقت الارض المستاجرة او انقطع عنها الشرب اومرض العبداو ابق سقطت الأجرة بقدر ذٰلک،كذا فى محيط السرخسى. (عالمگيرى/ ۴/ ۴۱۳)

[۴] لو استعمله كله احدهم بالغلبة بلا اذن الآخر لزمه اجر حصة شريكه لأنه لما استعمله بالغلبة صار غاصباً. (درالمختار مع ردالمحتار/ ۴/ ۳۵۵)۔

[۵] ولو عمر لنفسه بلا اذنها فالعمارة له ويكون غاصباً للعرصة فيأمر بالتفريغ بطلبها ذٰلک ولو لها بلا اذنها فالعمارة لها وهو متطوع فى البناء فلارجوع له.(الدرالمختار/ ۶/۷۴۷/ مسائل شتّٰى كتاب الخنثٰي، طبع سعيد)

د ورونو خویندو برخه غصب کولو سره د یو ورور په جایداد باندې قبضه کول

سوال: ۱: زموږ پلار صاحب کور کوم چې تقریبا دیوویشتو کلونو نه مشر ورور قبضه کړی دی او دې کور کې په خپله خوښه باندې بجلی، ګیس او اوبه لګولې دي او کوریې هم جوړ کړی دی، خو زموږ اجازه نه وه، پلار مو ژوندی و، خو د هغه نه یې هم اجازه نه دې اخیستې، بلکې پلار یې د کور نه ویستلو او یوه کډې وه هغه یې هم ختمه کړه، د پلار د مرګ مو تقریبا لس کاله شوي دي، مور درې ورونه او څلور خویندې او یوه مور یو، دې وخت کې د کور قیمت یولک اوپنځه اویا زره روپۍ دی، د دې حساب کتاب وکړئ چې د ورونو، خور او مور څومره جوړیږي؟

سوال: ۲: دویم داچې وروړچې کومې پیسې د کور په جوړولو، ګیس او اوبه لګول خرچ کړي دي، هم دې کې به کټ کیږي او که کور باندې دیوویشتو کالو د قبضې له وجې به دا کرایه په صورت کې برابرشي؟

جواب: ۱: ستاسو د پلار مرحوم کور به اتیا برخو تقسیم شي، لس برخې به ستاسو د مور، څوارلس څوارلس برخې د دریو واړو ورونو او اووه اووه برخې به د څلورو واړو خویندو شي.

نقشه یې په لاندې ډول داده:

مور (کونډه مرحومه)	زوی	زوی	زوی	لور	لور	لور	لور
۱۰	۱۴	۱۴	۱۴	۷	۷	۷	۷

یولک پنځه اویا زره روپیو کې د ابرخې جوړیږي: [1]

د موربرخه: (۲۱،۸۷۵)

دهریو ورور برخه: (۳۰،۶۲۵)

دهریوې خور برخه: (۱۵،۳۱۲/۵۰)

جواب: ۲: مشر ورور چې کور باندې کومه خرچه کړې ده، هغه یې د نورو برخه دارو له اجازې پرته کړې ده، له دې وجې د قانون په نزد د هغې د معاوضې اخیستو حق دارنه دی، خودې کې هغه سره دارعایت کیدای شي چې دیوویشتو کلونو په کرایه کې د پیسې اخیستو نه وروسته چې د هغه څومره پیسې پاتې کیږي هغه ته یې ورکړئ.

---

[1] کما قال الله تعالي: فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم. (النساء: ۱۲). قال الله تعالي: يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين. (النساء/۱۱). وفى السراجي: اما لبنا الصلب.......... ومع الابن للذكر مثل حظ الأنثيين. (سراجى/ ۸/ باب معرفة الفروض)۔

د مور و پلار له جایداد نه خویندو ته کمه برخه ورکول

سوال: مونږ الحمد لله ځلور خویندې او دوه ورونه یو، د محترم والد صاحب دوفات په وخت زمونږ تره صاحب د ترکې لویه برخه په کاروبار، جایداد د ورونو نوم ته منتقل کړې وه او خویندو ته یې د عادت له پاره څه لږ ډیره ورکړې وه چې کله د دوی نه د ترکې د تقسیم په بنیاد د پوښتنه جسارت وکړ، نو دوی وایي چې د پلار د نوم پرینښودو له پاره د مصلحت دغه غوښتنه وه، محترمه والده صاحبه الحمد لله ژوندی ده او ډیره کمزورې ده، ددې په نوم په لکونو روپیو جایداد دی، دغه تره د والدې صاحبې دغه جایداد خرڅ کړ او په لکونو روپۍ یې په دواړو ورونو تقسیم کړې او یوازې یو څو زره روپې والدې صاحبې ورکړې، الحمد لله دواړه ورونه د اول نه کرونړ پتیان دي او محترم تره دوی ته ډیرې ورکول غواړي، برایې مهرباني د شریعت خاطر وکړئ چې د روپیو په اولاد کې داسې تقسیم جائز دی؟ او د تره دا طریقه د شریعت مطابق صحیح ده؟

جواب: د ستاسو د والد مرحوم دا ترکه (د قرض د اداء کولو او د وصیت د نافذ کولو نه وروسته که چیرې څه وصیت یې کړی وی) (۶۴) برخو باندې تقسیمیږي، اته برخې به د ستا د والدې صاحبې وي (۱۴، ۱۴) برخې به د ورونو او (۷، ۷) برخې به د ځلورو خویندو وي [۱] الله تعالی چا چې دا برخې مقررې کړې دي د ستا د تره نه زیات د خپلو بنده ګانو مصلحت باندې پوهیږي، له دې وجې د ستا د تره د الله تعالی د حکم نه انحراف کول ګناه ده چې د هغه نه د ستا د تره ته توبه کول پکار دي او د نورو د دنیاپه خاطر خپل اخرت بربادول نه دي پکار، د خویندو چې کومه برخه ورونو اخیستې وي هغه د دوی له پاره حلاله نه ده او دوی باندې لازم دي چې خویندو ته یې واپس کړي، که نه، ټول عمر به د حرام خوړلو وبال په دوی باندې وي او د قیامت په ورځ به دوی باندې پوره کول وي. والله اعلم! [۲] د میراث د تقسیم نقشه داده:

زوجه	زوی	زوی	لور	لور	لور	لور
۸	۱۴	۱۴	۷	۷	۷	۷

---

[۱] کما قال الله تعالي: فان كان لكم ولد فلهن الثمن مما تركتم. (النساء: ۱۲). قال الله تعالي: يوصيكم الله في اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين. (النساء/۱۱).

[۲] وعن انس رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من قطع ميراث وارثه، قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة. (مشكوٰة / ۲٦٦/ باب الوصايا). عن عمرو بن يثربي قال: خطبنا رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: لا يحل لامريء من مال اخيه شيء الا بطيب نفس منه. (شرح معاني الآثار للطحاوي/ ۲/ ۳۱٤/ كتاب الكراهة، طبع مكتبه حقانيه ملتان)_

جايداد کې د لونړو او خور برخه

سوال: مسئله داده چې زموږ د مور وپلار طلاق زموږ په ماشوموالي کې شوی دی، مور درې اينجلۍ يو او هغه وخت کې زموږ عمرونه يوه، دوه او څلور کاله و، پلار موږ ته کله هم خرچه نه ده راکړې مولاناصاحب! زموږ ملاقات خپل پلار سره څليريشت کاله وروسته وشو، دې وخت پورې د دوه خويندو واده شوی و، يوه مياشت مخکې زموږ پلار وفات شو، پلار مو يو دوکان او يو کور پريښې دی، کوم چې هغه زموږ د ترور په نوم کړی دی، هغو کې پنځوس تولې ګينه او نغدې پيسې هم شاملې دي مولاناصاحب! زموږ ترور وايي چې ستاسو خويندو د هغه په ټول ميراث کې هيڅ حق نه شته، هغې موږ ته د خپل پلار په جايداد کې هيڅ هم را نه کړل، زموږ ترور په شارجه کې اوسيږي او د خپل خاوند او بچيو سره ښه خوشاله ژوند تيروي، مولاناصاحب! زه ډيره پريشانه يم، ټول عمر کې زموږ پلار موږ ته هيڅ هم نه دي راکړي، زموږ ترور وايي چې ټول جايداد زما په نوم دی او هغه کې زموږ خويندو هيڅ برخه نه شته، مولانا صاحب! تاسو ووايئ چې د قيامت په ورځ باندې د داسې پلار له پاره څه حکم دی کوم چې په دنيا کې خپل اولاد دربدر کړي او د مرګ نه مخکې هغوی ته خپل حق نه ورکوي، د داسې خلکو له پاره څه حکم دی چې هغوی ته د هرڅه پته لګيد و باوجود د نورو په حق باندې قبضه کوي ؟

جواب: ستاسو د پلار په ميراث کې دوه برخې ستاسو د خويندو ده او دريمه برخ ستاسو د ترور ده[۱] ستاسو د ترور باندې فرض دي چې ټول جايداد کې نيمه برخه لونړو ته ورکړي، که چيرې هغه داسې نه کوي، نو د هغې دنيا او اخرت دواړه به تباه او برباد شول او د الله تعالی له طرف نه به داسې رسوا شي چې کتونکو ته به پرې رحم راځي.[۲]

دولس کاله مخکې د خويندو قبضه شوې برخې قيمت څنګه ولګول شي؟

سوال: ورونړو د پلار له وفات نه وروسته د خويندو له اجازې او خوښې پرته ټول جايداد په خپل نوم کړ او د خويندو برخې يې په کاغذي کتاب کې وليکلې، د کاغذي قيمت په شکل کې، د هغه

---

[۱]]كما قال الله تعالي: فان كن نساء فوق اثنتين فلهن ثلثا ما ترک. (النساء: ۱۱). قال فی السراجي: واما لبنات الصلب فاحوال ثلاث النصف للواحدة والثلثان للاثنتين. (ص: ۸). واما للاخوات وام فاحوال خمس. . . . . ولهن الباقی مع البنات او بنات الابن لقوله عليه السلام اجعلوا الأخوات مع البنات عصبةً. (السراجی/ ۱۱/ باب معرفة الفروض)_

[۲]] قال تعالي: يايها الذين أمنوا لاتأكلوا اموالكم بينكم بالباطل. (البقرة: ۱۸۸). وفی معالم التنزيل: بالباطل يعنی بالربا والقمار والغصب. (ج۲/ ۵۰). وعن ابی حرة الرقاشي عن عمه قال: قال رسول الله صلی الله عليه وسلم: الا لا تظلموا! الا لا يحل مال امرىء الا بطيب نفس منه. (مشكوٰة/ ۲۵۵/ باب الغصب والعارية)_

شان خويندې نه يوازې د ټول جايداد د ګټې نه محرومې کړې، کومه چې د هغې نه حاصليده، بلکې د هغې اضافي نه يې هم محرومې کړې کومه چې مارکيټ کې د هغې د قيمت له وجې شوې ده او د هغې د جايداد خويندو د ګټې برخه دومره وه چې د هغې د خرچې بوج په ورونړو باندې نه راتلو، که قيمت يې لګولی هم و، نو يوازې هغه يې کاغذي حد پورې ساتلی و او هغه پيسې يې په څه کاروبار کې نه وي لګولي، د غه شان د زرو په قيمت کې د کمې ذريعه جوړه شوه، نو خويندې د دولسو کالو مخکې يوه روپۍ چې د هغې قيمت نن شل روپۍ دي نه قبلوي، بلکې ورونړو ته وايي چې هغوی دې جايداد مور ته راکړي او څومره پيسې چې مونږ ته راکوي هغوی دې پخپله واخلي، دويمه خبره داده چې مخکې کله خويندو غوښتنه وکړه، نو خالي جيب به يې ورته وښودلو او ورونړو د ځان له پاره نور جايداد هم اخيستلو.

جواب: د خويندو د امطالبه صحيح ده، چې هغوی ته قيمت نه، بلکې د جايداد برخه پکار ده[1] او که چيرې خويندو په خپله خوشالي او خوښې باندې خپله برخه په ورونړو باندې خرڅه کړې وي، نو هغوی قيمت اخيستی شي، خو لس کالو پورې قيمت نه اداکول هم ښکاره ظلم دی. [2]

د جايداد نه عاق شوې زوی باندې د پلار قرضه ورکول

سوال: پلار خپل زوی د جايداد ملکيت نه محروم کړی دی او هغه يې له کورنه ويستلی دی، د هغه وجه داده چې پلار زوی ته وايي چې ته خپلې ښځې ته طلاق ورکړه او ښځه د زوی سره صحيح ده، هغه کې څه عيب وغيره نه ښکاري، اوس پلار دا وايي چې ملکيت باندې څه قرضه ده ته هغه اداکړه او زوی يې د هريوشي نه محروم دی، نو آيا د اقرضه په زوی باندې ده؟

جواب: که چيرې د ښځې قصور نه وي، نو د مور او پلار د امطالبه کول چې ښځې ته طلاق ورکړه، جائز نه ده[3]

۲: اولاد د ميراث نه محرومول حرام دي او د محروم کولو باوجود هغه نه محروميږي، بلکې د نورو وارثانو په شان به عاق شوي ته هم برخه ملاويږي. [4]

---

[1]]وعلى الغاصب رد العين المغصوبة الى المغصوب معناه ما دام قائماً لقوله عليه السلام على اليد ما أخذت حتى ترد وقال عليه السلام لا يحل لأحد ان يأخذ متاع اخيه لاعباً ولا جاداً فان اخذه فليرده عليه. (هداية، كتاب الغصب/ ۳/ ۳۷۱)_

[2]] قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: مطل الغنى ظلم. (مشكوٰة/ ۱/ ۲۵۱). لا يجوز لأحد من المسلمين اخذ مال احد بغير سبب شرعي، كذا فى البحر الرائق. (عالمگيرى/ ۲/ ۱۶۷/ طبع رشيديه كوئته)_

[3]]عن النواس بن سمعانؓ قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا طاعة لمخلوق فى معصية الخالق. رواه فى شرح السنة. (مشكوٰة/ ۳۲۱/ كتاب الامارة، طبع قديمى كراچى)_

[4]] عن انس بن مالكؓ قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:من فرض من: ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة. (سنن ابن ماجة/ ۱۹۴/ باب الوصايا/ باب الحيف فى الوصايا، طبع نور محمد كراچى)_

۳: د پلار په ذمه چې کومه قرضه ده که چیرې پلار غریب وي او بچیو سره ګنجائش وي، نو د پلار قرض ضرور اداکول پکار دي، خو که چیرې پلار مالداره وي او قرضه اداکولی شي، یا اولاد سره ګنجائش نه وي، نو قرضه پلار ته اداکول پکار دي، خو که چیرې پلار ادانه کړه، نو له مرګ نه وروسته د هغه د جایداد نه به د ټولو مخکې قرضه اداکړل شي، د هغه نه وروسته به جایداد تقسیمیږي.[1]

د پلار صاحب په جایداد باندې د زوی قبضه کول

سوال: زید مشر ورور دی، نوکري کولو سره خپل بچي ساتي، د خالد له وفات نه وروسته بل ورورېې دوکان خلاص کړ، زید وايي چې دې کې زما هم حق شته، خو دویم ورور یې وايي چې دا زما خپل دی د غه شان د پلار صاحب په ملکیت کې چې کومه غله پیداکیږي هغې کې هم زید ته برخه نه ورکوي او وايي چې ټوله خرچې زه کوم، یا دسائل پکار دي چې د زید دوو ورونو واده کړی دی، دریم ورور هم د هغه سره اوسیږي، ټول په یو کور کې اوسیږي، شرعي حکم بیان کړئ.

جواب: د پلار میراث خو ټولو شرعي وارثانو کې د شرعي برخو مطابق تقسیمیدل پکار دي، دې باندې د یو ورور قبضه کول غصب او ظلم دی[2] نور چې څومره ورونه ګټه کونکي دي د هغوی په ذمه باندې د مور او کشر ورور خرچه ده، دوکان که چیرې ورور خپلې پیسې اچولې وي، نو دوکان د هغه دی او که چیرې د پلار جایداد وي، نو هغه به هم تقسیمیږي.

د مور و پلار د میراث نه د یو ورور محرومونکو ورونو شرعي سزا

سوال: زما مسئله داده چې کوم سامان او داسې نور... د میراث شیان وي، یعنې د مور و پلار د استعمال سامان چې هغه کافي مقدار کې وي او د دشمني او مخالفت له وجې دوه ورونه خپلو کې تقسیم کړي او دریم ورور ته پته هم نه وي چې د میراث مال تقسیم شوی دی، یوازې د دشمني او مخالفت له وجې دریم ورور ته هیڅ هم ورنه کړي، حالانکې د رې واړه خپل ورونه دي او د یو ورور حق ووهي، نو محترم! د داسې ورونو او د داسې میراث تقسیم د الله تعالی په نزد او د احادیثو په رڼا کې څه حکم دی؟ ایا داسې انسان نه ګناه ګاریږي؟ او اخرت کې به یې څه انجام وي؟

جواب: د مور و پلار په میراث کې ټول اولاد د خپلې خپلې برخې مطابق برابر شریک دي[3]، نو دوو ورونو میراث تقسیمول او د دریم ورور محرومول ډیره سخته ګناه ده، اخرت کې به د هغوی

---

[1] ثم تقضٰی دیونه من جمیع مابقی من ماله. . . . . . ثم یقسم الباقی بین ورثته. . . . الخ. (سراجی/ ۳)_

[2] للرجال نصیب مماترک الوالدان والأقربون وللنساء نصیب مما ترک الوالدان والأقربون مما قل منه او کثر نصیباً مفروضاً. (النساء: ۷). عن ابی حرة الرقاشی. . . . . قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الا لا تظلموا! الالا یحل مال امریء الا بطیب نفس منه. (مشکوٰة/۱ / ۳۶۶/ باب الغصب والعاریة)_

[3] قال تعالی: للرجال نصیب مماترک الوالدان والأقربون وللنساء نصیب مما ترک الوالدان والأقربون مما قل منه او کثر نصیباً مفروضاً. (النساء: ۷)_

انجام دا وي چې هغوی به دسامان په بدله کې خپلې نیکۍ ورکوي[۱]. له دې وجې ټولو مسلمانانو ته دداسې ګناهونو نه توبه کول پکاردي اودداسې ظلم اوغصب نه دې پرهیز وکړي.

برخه دارو ته دبرخې ورکولو سره د کورنه بې دخله کول

سوال: زماکور. په کوم کې چې زه دخپلواتوبچیوسره ،هغوکې یو زوی واده کړی دی، اوسیږم، کور زمادمرحومې ښځې په نوم دی، دحکومت په کاغذونوکې دښځې نوم سره زمانوم هم لیکل شوی دی، داکور زما ښځې ته خپل پلاورورکړی و، دقران اوسنت په رڼا کې ووایئ چې دې کورباندې زماحق شته اوکه نه؟ اوایا ماته ددې خبرې حق شته که چیرې یوزوی یادزوې ښځه فساد کوي، نوهغوی د کورنه وباسم؟

جواب: کورستاسودمرحومې ښځې و، دهغې له مرګ نه وروسته څلورمه برخه ستاسوده اوپاتې درې برخې دمرحومې د اولاد دی، د هلکانو برخه دجینکونه دوه چنده ده[۲] تاسوبرخه دار دخپلوبرخو نه شئ محرومولی، دهغوی برخه اداکولوسره هغوی ویستلی شئ.

د مرحوم په کورباندې ددعوې حقیقت

سوال: یوکوردمرحوم (الف) دی او اوسه پورې ټول سرکاري دفترونو کې هم دهغه په نوم دی دمرحوم یوه لورمسماة (ر) ټول سرکاري واجبات اداکوي، هغه یوکس (م) ته داکور په دسمبر (۱۹۷۵ء) کې په کرایه ورکړی و (دشپږمیاشتوله پاره) دامعامله زباني ډول باندې شوې وه څکه چې دکرایه دارخپل کورجوړیدونکی و، څومیاشتې وروسته کرایه دار (م) دمرحوم (الف) یووارث (خ) سره مئی (۱۹۷۲ء) کې ددې کورداخیستلوسودا بهرپه بهر وکړه اودکرایه دارد وینامطابق هغه دې باره کې پنځلس زره روپۍ ایډوانس هم ورکړی دی، ددې معاملې څوک غیرجانبدار ګواه هم نه شته، بدقسمتي سره کوم وارث (خ) چې داسوداکړې وه هغه هم په فروري (۱۹۸۸ء) کې وفات شو، یادساتل پکاردي چې دې سوداکې دمرحوم(الف) دنورو وارثانوهیڅ عمل دخل نه و اونه ددې سودا په اخبارکې اشتهار ورکړل شوی و اونه په څه

---

[۱] عن ابي هريرةؓ قال: ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: اتدرون من المفلس؟ قالوا: المفلس فينا من لا درهم له ولا متاع. قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: المفلس من امتى من يأتى يوم القيامة بصلوٰة وصيام وزكوٰة، ويأتى قد شتم هٰذا وقذف هٰذا وأكل مال هٰذا وسفك دم هٰذا وضرب هٰذا فيقعد فيقتص هٰذا من حسناته وهٰذا من حسناته فان فنيت حسناته قبل ان يقتص ما عليه من الخطايا اخذ من خطاياهم فطرح عليه ثم طرح فى النار. هٰذا حديث حسن صحيح. (سنن جامع الترمذى /۲ /۶۷، ابواب صفة القيامة/ طبع قديمى)۔

[۲] قال تعالي: فان كان لهن ولد فلكم الربع مما تركن من بعد وصية يوصين بها أودين. (النساء: ۱۲). قال فى السراجي: واما للزوج فحالتان، النصف عند عدم الولد او ولد الابن وان سفل والربع مع الولد. . . . الخ. (ص:۷). قال الله تبارک وتعالي: "يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الأنثيين". (النساء/۱۱)۔

سرکاري اداره کې ددې رجسټريشن شوی دی، دمئی (۱۹۷۲ء) نه وروسته کرايه دار اوسه پورې کرايه هم نه ده ورکړې، دهغه مسلسل خاموشي هم معاهده شکنې جوړه کړې ده او د مرحوم لور(ر) په حق کې نورو وارثان چې هغوی کې مرحوم وارث (خ) هم په (۱۹۷۲ء کې دستبردارشوی دی (دهغې خبرپه اشتهارکې ورکړل شوی دی) اوس کرايه داردا خبره کوي چې دمرحوم (خ) سره داخيستلومعاهدې باندې عمل وکړئ اوماته دملکيت حق منتقل کړئ اودمرحوم (الف) باقي وراثان وايي چې نه موږکرايه دار(م) سره څه معاهده کړې ده اونه موږ دهغه نه څه ايډوانس پيسې اخيستې دي اوسوال دادی چې دمرحوم (الف) جايداددوارثانوپه نوم منتقل شوی نه دی، نودبل چانوم ته څنګه منتقل کيدای شي؟

الف: ايا د مرحوم (الف) ژوندي وارثان دمرحوم (الف) ديو وراث (خ) چې هغه اوس پخپله باندې هم مرحوم شوی دی، دهغه دشکې معاهدې پابندي دي اوکه نه؟

ب: دمرحوم (الف) لور (ر) اوس کونډه شوې ده اودهغې دوه يتيماني لونه دي اوهغوی دمجبوري له وجې رشته داروکره اوسيږي اوکرايه دارهغوی ته کرايه هم نه ورکوي. حالانکې هغه د کونډې کېدو باوجودسرکاري واجبات اداکوي.

ج: اوس کرايه دارکرايه هم نه ورکوي، نوهغه ناجائزقبضه کونکی ياغصب کونکی دی اوکه نه؟ اودغصب کونکي له پاره شرعي څه حکم دی؟

د: سرکاري خلک دغاصب نه پردي حق نه اخيستلوباندې دڅه شرعي سزامستحق دي اوکه نه؟

ه: هغه پيسې کومې چې د(۱۹۷۲ء نه د۱۹۸۸ء پورې) دکرايي له وجې جمع شوي، هغو باندې زکات واجب دی اوکه نه؟

جواب: دالف مرحوم له مرګ نه وروسته کوردهغه دوارثانودی اودهغوی شريک ملکيت دی، کوم شي کې چې ډيرخلک شريک وي دهغه خرڅول دنوروشريکانودخوښې نه پرته نه شي کيدای، نو دکرايه دار دقول مطابق چې (خ) په هغه باندې کورخرڅ کړی دی، داسودا صحيح نه ده[1] اوددې په بيناد باندې دهغه کس دادعوه کول چې مادا کور اخيستی دی. غلطه ده اودهغه له پاره قبضه ساتل حرام دي اود (الف) ټول وارثان دمرحوم دلورپه حق کې دستبردار شوي دي، له دې وجې ددې کوږ يوازې مالکه اوس دمرحوم لورده، ديوې کونډې په کورباندې ناجائزقبضه کول اوکرايه نه کول بدترين غصب اوظلم دی اوددې له وجې به ددې غصب کونکي دنيا او اخرت دواړه تباه شي.

---

[1] قال فى البحرالرائق (ج: ۵/ ۱۶۷): (قوله وکل اجنبی فی قسط صاحبه) ای وکل واحد من الشريکين ممنوع من التصرف فی نصيب صاحبه لغير الشريک الا باذنه _

سرکاري خلکو، بلکې د هر مسلمان فرض دي چې د کونډې او د هغې د يتيمانو بچيو مدد وکړي او د غصب کونکي نه ورته خلاصي ورکړي، کوم خلک چې د طاقت باوجود داسې نه کوي هغوی به هم د ګناه کې شريک وي[1] د کرايې پيسې چې ترڅو پورې وصول نه شي هغو باندې زکات نه شته [2]

د دې پلاټ مالک څوک دی؟

سوال: ما (غلام محمد ولد غلام نبي) خپل ورور غلام صابر ولد غلام نبي د ګورنمنټ هاؤسنګ سکيم سوسائټي پلاټ حاصلولو له پاره په خپله خرچې باندې ممبر کړ، زما ورور د حکومت ملازم و، له دې وجې هم هغه ممبر جوړيدای شو، سوسائټي د ممبرشپ رسيد ماته راکړ او زما ورور غلام صابر زه د هغه وارث مقرر کړم او د سوسائټي دفتر ته يې خط وليکلو. په (۱۹۲۱ء) کې سوسائټي زما ورور غلام صابر ته خط راوليږه چې د قرعه اندازي په ذريعه باندې د ځمکې د الاټمنټ بندوبست شوی دی، زما ورور صاحب ماته خط وليکه چې زما څومره ځمکه پکاروي د هغې مناسب په سوسائټي دفتر کې پيسې داخل کړم، ما د دريو سوو ګزو پلاټ له پاره سوسائټي دفتر کې د بينک ډرافټ په ذريعه باندې پيسې داخلې کړې، څو بيو کال وروسته سوسائټي والا زما په نوم باندې بينک ډارفټ واپس کړ او ويې ويل چې کله بيا الاټمنټ کيږي موږ به تاسو ته خبر کړو، څو کاله وروسته زما د کراچۍ په پته باندې زما د ورور غلام صابر په نوم باندې د سوسائټي د دفتر نه خط راغی چې پلاټ ستاسو په نوم شوی دی، ما سمدستي د هغه پلاټ قيمت اداکړ او د هغه پلاټ جنرل پاور آف اتارټي مې د ورور غلام صابر نه پنډۍ کې حاصل کړه، د هغه نه وروسته مې ورور وفات شو، ټولې خرچې ما د خپل طرف نه وکړې، ټوله کاروايي پوره کولو نه وروسته کله چې پلاټ باندې د قبضې اخيستو وخت راغی، نو سوسائټي افس والا ويل چې ستا ورور وفات شوی دی، له دې وجې جنرل پاور آف اتارټي او ميراث هر څه ختم شوي دي، اوس وارثان يوازې د هغه ښځه او بچي دي، ما ټول حالات ستاسو په خدمت کې وړاندې کړل، تاسو مهرباني وکړئ او د قران او حديث په رڼا کې ماته جواب راکړئ چې د دې پلاټ ملکيت زما دی او که نه؟ ما چې کوم حالات بيان کړي د دې ټول دستاويزي ثبوتونه موجود دي.

جواب: تاسو چې د حالاتو کوم تفصيل د دستاويزي ثبوتونو سره ليکلی دی، د هغه نه معلوميږي چې کوم پلاټ ستاسو مرحوم ورور غلام صابر په نوم باندې اخيستل شوی دی، هغه په حقيقت کې ستاسو ملکيت دی، د مرحوم ورور يوازې نوم استعمال شوی دی، که نه، دا د هغه ملکيت نه و، بلکې د دې ملکيت ستاسو دی، نو د مرحوم له مرګ نه وروسته هم ته د پلاټ شرعي مالک

[1] من رأى منكم منكراً فليغيره بيده فان لم يستطع فبلسانه......الخ. (مشكوٰة/ ٤٣٦/ باب الأمر بالمعروف)

[2] قال رحمه الله الزكوٰة واجبة. . . . . اذا ملك نصاباً ملكاً تاماً يحترز من ملك المكاتب والمديون والمبيع قبل القبض لأن الملك التام هو ما اجتمع فيه الملك واليد. (الجوهرة النيرة/ ١١٦/ كتاب الزكوٰة)_

یئ، دې نه پرته په مختارنامه کې مرحوم ته وارث مقرر کړې یئ او متعلقه ادارې ته یې قانوني ډول باندې خبرهم ورکړې دی، نو که چیرې د پلاټ د مرحوم ملکیت هم وي، نو د مرحوم وصیت ستاسو په حق کې دی، له دې وجې به دا پلاټ تاسو ته ملاویدو[1] په هرحال شرعي ډول باندې د دې پلاټ هم ته مالک یې او دا خپل نوم ته منتقل کولی شې. والله اعلم!

د مرحوم په خپل ژوند کې کور خورته ورکولو باندې د ښځې دعوه

سوال: یوکس په (۱۹۷۰ء) کې وفات شوی دی او هغه په لاهور او حیدراباد سند کې کافي جایداد پرینښی و، مرحوم خپله خور په (۱۹۴۸ء) کې د هندوستان نه راوغوښتله او هغې ته یې د اوسیدو له پاره په حیدراباد سندھ کې کور ورکړ، په کوم کې چې هغه اوسیده. مرحوم به په خپله باندې لاهور کې د خپلو دوه ښځو او لوڼو سره اوسیده، د وفات نه وروسته یې نور جایداد ښځو خرڅ کړ، هغې کې یوه کونډه د مرحوم نه یوڅو کاله وروسته وفات شوه. د مړې شوې کونډې اولاد نه و، د کونډې له مرګ نه وروسته دویمې کونډې د خپلو دوه لوڼو سره د حیدراباد سندھ هغه کور کې اوسیدل شروع کړل، چې مرحوم په خپل ژوند کې خپلې خورته ورکړی و. اوس دې وخت کې د حیدراباد سند په جایداد کې د مرحوم خور، د مرحوم کونډه ښځه او دوه لوڼه اوسیږي او کونډه دا کور خرڅول غواړي، کوم کور چې مرحوم خپلې خورته ورکړی و او د مرحوم خور د (۱۹۴۸ء) نه وروسته د حیدراباد سند والا کور کې اوسیږي، اوس سوال دا دی چې د خور دوروریه جایداد کې برخه شته او که نه؟ او که چیرې شته، نو ټول جایداد کې ده یا یوازې هغه کور کې کوم کې چې دا اوسیږي؟ او که حق شته، نو څومره دی؟ د چا چا حق او برخه شته؟

جواب: که د مرحوم زامن نه وي، نو د مرحوم ټول جایداد به (د قرض ادا کولو او د مال په دریمه برخه کې د وصیت پوره کولو نه وروسته) په اته څلویښت (۴۸) برخو تقسیم شي، درې درې برخې به کونډو ته، شپاړس شپاړس برخې به دواړو لوڼو ته او پاتې لس (۱۰) برخې به د هغه خورته ملاویږي، دې نه معلومه شوه چې خور، د مرحوم د ټول جایداد په اته څلویښت برخو کې د لسو برخو مالکه ده[2] د تقسیم نقشه دا ده:

کونډه	کونډه	لور	لور	خور
۳	۳	۱۶	۱۶	۱۰

[1] قال في العالمگيرية: والموصٰى به يملک بالقبول فان قبل الموصٰى له الوصية بعد موت الموصى يثبت الملک له في الموصٰى به قبضه او لم يقبضه. (ج:٦/ ٩٠/ کتاب الوصايا/ طبع رشيديه)_

[2] کما قال الله تعالي: فان کان لکم ولد فلهن الثمن مما ترکتم من بعد وصية توصون بها اودين. (النساء: ١٢). اما للزوجات. . . . . . الثمن مع الولد او ولد الابن وان سفل. (سراجى/ ٧/ باب معرفة الفروض). قال الله تعالي: فان کن نساء فوق اثنتين فلهن ثلثا ماترک. (النساء: ١١). واما لبنات الصلب.....الثلثان للاثنين فصاعدة. (سراجي: ٨/ باب معرفة الفروض). واما للاخوات لاب وام فاحوال خمس. . . . . . الخ. ولهن الباقى مع البنات او بنات الابن لقوله عليه السلام: اجعلوا الأخوات مع البنات عصبة. (ص: ١١)_

د چا په ځای جوړشوي کور باندې د جګړې فیصله به څنګه کیږي؟

سوال: زمايو ناواده شوې لورده چې دهغې عمردرى څلويښت كاله دى. زمايه ناظم ابادنمبر(۳)کې د(۳۷۴) اویاګزو یو پلاټ و او اوس هم شته، هغه باندې دغريبي له وجې يوازې دوه کمرې جوړې شوې دي، زمادې لوردبرطانيې نه دايم ايس سي ډګري اخيستې ده اوپه سعودي عرب کې په مدینه منوره کې نوکريٰ کوي. مانه غوښتل چې زماداكورجوړشي خوهغې اوزماڅه ورونو په ماباندې زور راوړو چې جوړشي، ما ومنله، هغې پيسې راليږلې اوما كور جوړولو، څه ورځې مې حساب اوساتلو، بيادې سوچ سره چې پيسې زما استعمال ته راغلې، نوداولاد پيسې دپلار له پاره جائزدي، نوحساب كول مې پريښودل اوكورپه (۱۹۷۸) کې پوره شو اودوكانونه او لوړى منزل مې په كرايې باندې وركړ اوپه پورته منزل کې دخپلوبچیواوښځې سره اوسيدم.
اوس هغه اينجلۍ وايي چې په كورباندې پيسې ډيرې كمې لګيدلې دي اوپيسې خوړل شوې دي اوزماكرايه موټوله خوړلې ده، حساب مونه دی ساتلی اودحساب نه ساتلوبنيادي الزام دبد دیانتي اوغبن دى اوماته يې غلطې غلطې خبرې اوكنځل په خطونوكې وليكلې، اوزمادبدنامولوكوشش كوي، كورزماپه نوم دى، هغه وايي چې زمادكورنه وځه اوكور زما په نوم كړه، زه ورته وايم چې لاندينی منزل اودوكانونه ته واخله اوپورته منزل مونږ ته داوسیدو له پاره پريږده، خوهغه يې نه مني زه وايم چې ستاپيسه ضرورلګيدلې ده، څومره پيسې چې دې لګيدلې دي دهغې نه دزیات قیمت برخه واخله.خوهغه كورپه شراكت باندې ساتل نه غواړي.
پوښتنه داده چې دهغې كومې پيسې زما په استعمال کې راغلي دي ايا هغه حقوق العباد دي؟ اوعندالله زه دين داريم؟ اوما دكور جوړولو او منږو تړو هيڅ معاوضه نه ده اخيستې، دادتعليم يافته خاندان حال دی، ماته داسې خطونه ليكي كوم چې دكانې زړه والاانسان يې هم خپل پلارته نه شي ليكلی، وايي چې دكورنه وځئ كوم ځاى چې غواړئ هلته اوسيږئ، په سرک باندې اوسيږئ اوددريوكالوپه دوه زره روپۍ په حساب باندې كرايه هم اداكړئ. هيڅ نه پوهيږم چې څه اوكړم؟ مهرباني وكړئ اوشرعي لحاظ سره راته څه فيصله وكړئ!

جواب: دلورپيسې راتلې اوتاسوخپلې (داولادپيسې ګڼلو) له وجې خرچ كولې، تاسو باندې ددې هيڅ معاوضه نه شته[1] دكور عمارت ستاسودلوردى اوځمكه ستاسوده، ددې شرعي حكم دادی که چيرې مصالحت باندې خبره حل شي، نودهغه مطابق عمل وكړئ، كه نه، تاسو ورته داسې ويلی شئ چې خپل كوردې اوچت كړي اوستاسوځاى دې خالي كړي اوشرعي

---

[1] عن جابر رضى الله عنه ان رجلاً قال: يا رسول الله! ان لى مالاً وولداً وان ابى يريد ان يحتاج مالى قال: انت و مالک لأبيک. (هداية/ ۲/ ۵۱۵)_

ډول باندې هغې باندې ستاسو ځای خالي کول لازمي دي.[۱]

تاسوچې دتعلیم یافته خاندان کوم شکایت کړی دی. هغه فضول دی. داداوسني تعلیم اثردی، داغزو ونې کرلوسره چې څوک د امونو طمع کوي. هغه احمق دی.

د مرحومې میراث په خاوند، موروپلاراو زوی با ندې څنګه تقسیمیږي؟

سوال: عرض دادی چې زماواده په شپږ ویشتم جون (۱۹۹۲ء) کې وشو، دواده په یوولسمه میاشت باندې دمئی اتلسم اونولسم تاریخ باندې تقریبا درې بجې زمازوی وشو اودبچي کیدونه تقریبا شپږنیمې ګنټې وروسته یعنې دمئی (۱۹۹۳ء) په نولسم تاریخ باندې دسهارتقریبا نهه نیمې بجې زمابنځه خپل حقیقي مالک سره ملاوشوه، زوی مې ژوندی دی. زمادبنځې دمرګ نه تقریباً درې نیمې میاشتې وروسته زمادبنځې پلار او وروڼه راغلل اودجهیزواپس کولومطالبه یې وکړه، ماته جهیز واپس کول پکاردي اوکه نه؟ اوزما زوی اوموروپلارژوندي دي، زمادبنځې موروپلارهم ژوندي دي، پورته بیان شوي صورت کې ماته څه کول پکاردي؟ دقران اوسنت په رڼاکې جواب را کړئ!

جواب: دمرحومې جهیزاومیراث به په دولس برخو تقسیم شي، هغو کې درې برخې د خاوند[۲]، دوه دوه برخې دموروپلاراوپاتې پنځه برخې دماشوم دي.[۳] د تقسیم نقشه داده:

خاوند	مور	پلار	زوی
۳	۲	۲	۵

دمرحومې دموروپلاردجهیز واپس کولومطالبه غلطه ده، مور پلاردواړوته دټول میراث دریمه برخه رسیږي، که هغه اخیستل غواړي، نو وادې خلې اوکه ماشوم ته یې پریښودل غواړي پرېږدي.

د نیکه په جایداد کې د تروربرخه ده

سوال: زما یوه سکه ترور ده هغه غواړي چې نیمه ځمکه په برخه کې واخلي، حالانکې مخکې یې د عدالت او پټواري په کاغذونو کې خپل نوم نه ذی لیکلی، اوس ترور زمانه په ځمکه کې برخه اخیستل غواړي، مفتي صاحب! په شریعت کې څومره برخه د ترور کیږي؟

---

[۱] قال فى البحر الرائق (او يرضٰى بتركه فيكون البناء والغرس لهٰذا والأرض لهٰذا) يعنى اذا رضى المؤجر بترک البناء والغرس لا يلزم المستأجر القلع. (ج:۷ / ۳۰٦). وقال ايضاً: (فان مضت المدة قلعها وسلمها فارغةً) لأنه لا نهاية لهما ففى ابقائهما اضرار بصاحب الأرض فوجب القلع. (ج:۷/ ۳۰۵)_

[۲] واما للزوج. . . . . الربع مع الولد او ولد الابن وان سفل. (سراجى/ ۷/ باب معرفة الفروض)_

[۳] ولابويه لكل واحد منهما السدسُ مماترک ان كان له ولد. (النساء/ ۱۱). والعصبة كل من يأخذ ما ابقته اصحاب الفرائض. (سراجى/ ٤، / باب معرفة الفروض/ طبع المصباح)_

جواب: ستا دنیکه په جایداد کې ستا د تروړحق ستا دپلار محترم نه نیم دی یعنې د نیکه جایداد به درې برخې کیږي دوه برخې ستا شوې اویوه برخه ستا د تروړ. دنیکه د جایداد دریمه برخه خپلې تروړ ته ورکړئ![1]

د نیکه په میراث کې د نیا د تره د زوی برخه

سوال: دازاد کشمیرپه یوکلي کې زمادنیکه تقریبا شپیته کناله جایداد و، څه خومالس کاله مخکې خرڅ کړی و اوڅه پاتې دی، دنن نه تقریبا دڅلویښت پنځوسوکالومخکې خبره ده، زماخپله نیامړه شوه، نوزمانیکه دویم واده وکړ او بیاڅو کاله وروسته زمانیکه مړشو اوبیاڅو کاله وروسته زماپلارهم مړشو اوبیا زما میرنۍ نیا چې کونډه شوې وه زماپه موجودیت کې تقریبا پنځویشت کاله وروسته مړه شوه، زمادمیرنۍ نیا اولاد نه و، دهغې نیا مې یوخپل ورور و چې هغه پنځه کاله مخکې مړشو اودهغه زامن هم شته اونه پورې هغوی ماسره دمیرنۍ نیادبرخې خبره نه ده کړې، خودمیرنۍ نیاد تره یو زوی دی، هغه دعدالت اوپټواري په کاغذونوکې زمادمیرنۍ نیابرخه یعنې نیم جایداد په خپل نوم کړی دی اواوس دومره کاله پې هغه مانه اخیستل غواړي اوزماامورهم شته چې هغه نن سبا په دریمه نکاح کې ده اوزما ښځه اوبچي هم شته، مولاناصاحب شریعت کې دمیرنۍ نیا دتره زوی ته څومره برخه ملاویږي؟

جواب: دمسئلې کوم صورت چې تاسولیکلی دی هغه کې ستاسو د میرنۍ نیادتره دزوی هیڅ حق نه جوړیږي، ستاسودنیا مرحومې وارث دهغې خپل ورور و، دهغه په موجودیت کې دتره زوی وارث نه دی[2] هغه چې کاغذونوکې کوم نیم جایدادپه خپل نوم کړی دی داشرعي ډول باندې ناجائز اوحرام دی اودهغه فرض دي چې ددې جایداد نه دستبردارشي. که نه، خپل اخرت اوقبربه ګنده کوي.

ستاسودنیکه په جایدادکې اتمه برخه ستاسودمیرنۍ نیا حق و[3] اودهغې له مرګ نه وروسته دهغې وروردهغې دبرخې وارث و، اوس که چیرې ورورېرخه وانخلي ، نودتره زوی ته دبرخې اخیستو حق نه شته.

---

[1] واما لبنات الصلب فاحوال ثلث ثلاث النصف للواحدة. . . . . والعصبة كل من ياخذ ما ابقته اصحاب الفرائض. (سراجى ص۴_ ۸، باب معرفة الفروض، طبع المصباح)_

[2] اما العصبة بنفسه فكل ذكر لا تدخل فى نسبته الى الميت انثي، وهم اربعة اصناف جزء الميت واصله، وجزء ابيه، وجزء جده، الأقرب فالأقرب يرجحون بقرب الدرجة، اعنى اولهم بالميراث. . . . . . . ثم جزء ابيه اى الاخوة ثم بنوهم وان سفلوا ثم جزء جده اى الأعمام. . . . . . الخ. (سراجى/ ١٤/ باب العصبات)_

[3] وللمرأة من ميراث زوجها الربع اذا لم يكن له ولد، ولا ولد ابن، وان سفل فلها الثمن، وذالک لقول الله تعالي: ولهن الربع مماتركتم. (شرح مختصر الطحاوى/ ٤/ ٨٤/ باب قسمة المواريث/ طبع دار البشائر الاسلامية، بيروت)_

د مرحوم میراث به څنګه تقسیمیږي؟
وراثان يې کونډه، لور او دوه خويندې دي

سوال: زما واده په (۱۹۸۰ع) کې دبدل(مخی) په ذريعه وشو. زما خاوند په (۱۹۸۲ع) کې سعودي عرب کې ايکسيډنټ (دموټر ټکر) کې وفات شو. زما دنهو کالو يوه لورده. زما د خاوند په بينک(پنجاب) کې تقريبا پنځلس زره روپۍ جمع دي. زما خواښې او خسر وفات شوي دي، ليورمې هم نه شته. څلور ايندروريانې دي. هغوی کې دوه کونډې دي او دهغوی د بچيوهم ودونه شوي دي. زما خاوند کور کې ترټولو کشر و. د ايکسيډنټ (دموټر دټکر) دپيسو باره کې دسعودي عرب حکومت سره خبرې اترې شروع دي. دهغوی ټولې مطالبې موپوره کړي دي. خواوسه پورې پيسې نه دی ملاو شوې. دې نه پرته دمهرحق کې دواده پرمهال زما خاوند زما په نوم کورليکلی و. دې نه پرته به زمادسخرکورکوم کې چې زما يوه کونډا ايندرور اوسيږی دهغه کور تقسيم به څنګه کيږي؟ زما دخاوند دمرګ نه وروسته زه اوس خپلې مورکره اوسيږم. ځکه چې هغوی سره مې تعلقات ښه نه دي. اوتقريباً دلسوکالوراهيسې، موهغوی سره خبرې اترې نه شته. اوهغوی پنجاب کې اوسيږی. دخاوندمرګ نه وروسته ماواده نه دی کړی.

۱. پنجاب کې يوبينک کې دپنځلس زرورو پوتقسيم.
۲. دايکسيډنټ په پيسوکې دچاچا برخه کيږي؟
۳. دمهرحق کې چې کوم کورليکل شوی دی، هغه کې دچا چا برخه ده اوڅومره څومره؟
۴. دخسرپه کورکې زما څومره برخه ده؟

جايدادپه اساني سره ماته څنګه ملاوشي؟ چې زه عدالت ته لاړه نه شم. اسان حل راته بيان کړئ!

جواب: ستاسوخاوندچې ستاسودمهرپه حق کې کوم کورليکلی و، هغه خوستاسودی، هغه کې به تقسيم نه کيږي[1]. دې کورنه پرته به دخاوندمرحوم ټول ميراث په دوه ديرش(۳۲) برخو تقسيم شي، هغو کې څلور(۴)برخې ستاسو، شپاړس(۱۶) برخې ستاسودلور، او درې درې برخې د څلور واړو خويندو دي، پنځلس زره روپيوکې ستاسو برخه يوززراته سوه اوپنځه اويا روپۍ ده، (۱۸۷۵) ستاسولور ته اووه زره اوپنځه سوه روپۍ(۷.۵۰۰) اودمرحوم هريوې خور ته درې سوه يوپنځوس روپۍ اوشپږپنځوس پيسې(۵۲. ۳۵۱)رسيږي .د سعودی عرب دحکومت له طرف نه به چې کومې پيسې ستاسو د مرحوم خاوندپه سلسله کې ملاويږي، دهغو تقسيم به هم دپورته بيان شويو اصولو مطابق تقسيميږي، يعنې هغو کې به اتمه برخه

---

[1] اعلم ان المهر يجب بالعقد. . . . . ثم يستقر المهر بأحد اشياء ثلاثة، اما بالدخول او بموت احد الزوجين واما بالخلوة الصحيحة...الخ.(البناية شرح الهداية/ ۶/ ۱۶۳/ کتاب النكاح/باب المهر/ طبع حقانيه)

ستاسو، نیمه برخه دلور، او پاتې دمرحوم په خویندوباندې تقسیمیږی[1]. د تقسیم نقشه داده:

کونډه	لور	خور	خور	خور	خور
۴	۱۶	۳	۳	۳	۳

که چیرې ستاسو خاوند ستاسو دخسرپه ژوندکې مړشوی وي، نود خسرپه کور کې ستا او ستا دلورهیڅ حق نه شته، هغه کوربه ستاایندرورا نوته ملاویږي، اوکه چیرې خسرمودخاوندنه مخکې مړشوی وي، نودکوردقیمت به(۹۶)برخو باندې وویشل شي، هغو کې ستا (۴)برخې، ستا د لور(۱۶) برخې او ستا دهریوې ایندرور (۱۹) برخې دي، د میراث د تقسیم نقشه داده:

کونډه	لور	خور	خور	خور	خور
۴	۱۶	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹

د مړي له مال نه مخکې قرض اداکول

سوال: زما دورور واده په نولسم ستمبر(۱۹۸۰ء) باندې شوی و، اودوه میاشتې وروسته په اته ویشتم(۲۸) نومبرباندې هغه وفات شو، زما ورورچې دمرګ نه مخکې کوم ځوارلس تولې ګینه جوړه کړې وه، دهغې څه پیسې قرض وې، زماروروسره ددوومیاشتووعده کړې وه، خو له قرض اداکولو نه مخکې هغه خپل حقیقي مالک سره ملاوشو، تاسو دقران اوسنت دربامطابق جواب راکړئ چې پیسې به دهلک مور وپلار ورکوي اوکه دهغه له جوړې شوې ګینې څخه به هغه پیسې اداکیږي ؟

جواب: که چیرې ستاسودمرحوم ورورپه ذمه باندې قرض دی، نوکومه ګینه چې هغه جوړه کړې وه ،دهغې خرڅول اوقرض اداکول ضروري دي[2]، دمورو پلارپه ذمه نه دي، هغه ګینه چې چاسره وي دهغه قرض نه اداکولوپه صورت کې ګناهګاردی، دمړي په مال باندې ناجائز قبضه کول ډیره بده خبره ده، دمرحوم دملکیت په شیانوکې (دقرض اداکولونه وروسته) وراثت جاری کیږي، اودمرحوم دبچی د پیداکیدو پورې به میراث نه تقسیمیږی، که چرې هلک پیداشو، نو د مرحوم ټول میراث به په څلیرویشتو(۲۴) برخو تقسیمیږی، څلور څلوربرخې به دمور وپلار، درې برخې دکونډې اوپاتې دیارلس برخې به دهلک وي، اوکه چیرې انجیلۍ

---

[1]]اما للزوجات. . . . . . . الثمن مع الولد او ولد الابن وان سفل، واما لبنات الصلب فاحوال ثلاث النصف للواحد. واما الأخوات لاب وام فاحوال خمس. . . . . ولهن الباقى مع البنات او بنات الابن. . . . . . . الخ. لقوله عليه السلام: اجعلوا الأخوات مع البنات عصبة. (سراجى/ ۷، ۱۰/ باب معرفة الفروض/ فصل فى النساء)_

[2]] قال علمائنا رحمهم الله تعالي: تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة: الأول يبدأ بتكفينه وتجهيزه من غير تبذير ولا تقتير، ثم تقضى ديونه من جميع ما بقى من ماله، ثم تنفذ وصاياه من ثلث ما بقى بعد الدين. . . . .

پیداشوه نودولس برخې به دانجیلۍ، درې دکونډې، څلور د مور او پنځه برخې به دپلار وي[1]. د میراث د تقسیم د دواړو صورتونو نقشه داده

کونډه	پلار	مور	زوی (حمل)	ورور
۳	۴	۴	۱۳	محروم

دویم صورت:

کونډه	پلار	مور	لور (حمل)	ورور
۳	۵	۴	۱۲	محروم

د زوی په مال کې د پلار خیانت

سوال: زما ورور د کراچۍ نه یورپ ته تلونه مخکې ماسره کاغذونه امانت ایښي وو، پلار مود لاهور نه راغلی و، هغه ته پته ولګیده نوهغه، هغه کاغذونه زمانه واخیستل، ماویل چې دکتلو دپاره به یې اخیستي وي، بیرته به یې راکړي، خوهغه انکار وکړ، ځکه چې دهغه مې په ورورباندې پیسې وې، وایي چې ترڅوپورې پیسې رانه کړي کاغذونه به نه درکوم، دې نه پرته یې وویل چې پلارته داحق حاصل دی چې داولاد له اجازې پرته دهغه څه شی استعمال یا خرڅ کړي، کله چې ورورد یورپ نه راغی نوهغه ماسره امانت ایښودل شوي کاغذونه وغوښتل، ما ورورته ټول حالات بیان کړل، هغه وویل: که چېرې دپلارمې ماباندې پیسې دي، نوهغه دې ماسره مخامخ خبره وکړي، اوکاغذونه ماتاسره امانت ایښي وو، دهغو واپس کول ستاپه ذمه دي، واپس یې کړه، اوس سوال دادی چې پلارته داحق حاصل دی چې دزوی په امانت کې (که هغه امانت دبل زوی وي) خیانت وکړي؟ دشریعت مطابق په امانت کې کوم حالاتو کې خیانت کیدای شي؟ آیاداسې پلاردحسن سلوک مستحق دی؟ مهرباني وکړئ مورته بیان کړئ چې موږهغه سره څنګه رویه اختیارکړو؟

جواب: پلارته داحق نه وحاصل چې د ورورکاغذونه کوم چې هغه بل رورسره امانت ایښي وو، واخلي، او دوايي چې چونکې په دې هلک باندې زماقرض دی، په دې وجه باندې زه داکاغذونه اخلم، پلارته پکاردي چې خپل قرض دزوی نه واخلي اوکاغذونه هغه زوی ته واپس کړي، دکوم نه یې چې اخیستي وو، چې هغه امانت واپس کړي، پلاردامسئله هم غلطه بیان کړې ده چې پلارته دزویی دمال داخیستلواوخرڅولوحق حاصل دی،[2] صحیح مسئله داده که پلارچېرې ضرورت منداوحاجت مندوي اوهغه سره مال نه وي، دې صورت کې دزوی مال

[1] قال فی العالمگیریة: یوقف جمیع الترکة الی ان تلد لجواز ان یکون الحمل ابناً.(ج:٦/٤٥٦/ کتاب الفرائض)

[2] قال فی البحرالرائق: ویجب رد عینه فی مکان غصبه لقوله علیه الصلوٰة والسلام: علی الید ما أخذت حتی ترد ای علی صاحب الید. (ج: ٨/ ١٢٤/ کتاب الغصب/ طبع دار معرفة/ بیروت)_

اخیستی شي، چې وخت پرې تیر کړي، په هرصورت پلارته داحق حاصل نه دی.[۱]

د کونډې کور نه خالي کولو دلیل

سوال: یوسړی وفات شو، دمرحوم په کورباندې دهغه دکونډې قبضه ده، اودمرحوم په نوم باندې بینک کې پیسې هم دي، کورکې د استعمال سامان هم دی، دمرحوم یوزوی اودوه لونړه دي، اود مرحوم مور، درې خویندې اوڅلورورونه هم ژوندي دي، اواوس دمرحوم ښځه وايي چې زه داکورپه هیڅ صورت کې نه خالي کوم، اونغدې پیسې اودکورقیمت یوځای کولونه وروسته شرعي طورباندې تقسیم وکړئ او کومې پیسې چې زمااوزمادبچیوبرخه کې رسیږي هغه دکوردقیمت نه کټ کړئ اوتاسومور، ورونه اوخویندې یې خپلوکې تقسیم کړئ! آیادمرحوم دکونډې داخبره صحیح ده؟ یادساتل پکاردي چې دنغدو پیسوټول معلومات چې څومره دي اوکوم کوم بینک کې دي،یوازې دمرحوم وروراوخورته معلوم دي.

جواب: دمرحوم ټول میراث به په (۹۶) برخو تقسیمیږي. هغو کې به شپاړس(۱۶) برخې دمرحوم مورته(شپږمه برخه) دولس برخې به دمرحوم کونډې ته(اتمه برخه) اوولس اوولس برخې به دواړو لونړو . . اوڅلورديريش(۳۴) برخې به زوی ته ملاویږي، دمرحوم وروڼو خویندو ته به هیڅ نه ملاویږي.[۲]

دکونډې داموقف خبره صحیح ده چې مورته دې خپله برخه په نغدوپیسوکې ورکړل شي، اوهغې اودهغې بچیوباندې کورخالی کول نه دي ضروري،[۳] د میراث د تقسیم نقشه داده:

کونډه	مور	لور	لور	زوی
۱۲	۱۶	۱۷	۱۷	۳۴

ترکې نه دواده اخراجات ویستل

سوال: زموږ دپلار لومړۍ ښځې نه دوه لونړه اویوزوی دی، دلومړۍ ښځې دوفات نه وروسته ددویمې ښځې نه یې اووه لونړه اویوزوی دی، ددریولونړواویوزوی واده پاتې دی، په دسمبر ۱۹۹۳کې دوالدصاحب له وفات نه وروسته دمورصاحبې ویناده چې دپلارنه مې څه پاتې شوې دي په هغو به دغیرشادي شده اولاد ودونه کیږي، اوله دې نه وروسته به میراث

۱] ویجب علی الرجل المؤسر. . . . . ان ینفق علی ابویه. . . . . اذا کانوا فقراء ولو قادرین علی الکسب. . . . . . . وقال علیه الصلاة والسلام: انت ومالك لابیك ....(الفقه الحنفی وادلته ، ج۲، ص۲۸۵، کتاب النفقات)_

۲] واما للام فاحوال ثلاث السدس مع الولد و ولد الابن وان سفل، واما للزوجات. . . . . الثمن مع الولد.....الخ. واما لبنات الصلب.......ومع الابن للذکر مثل حظ الأنثیین. . . . . الخ. (سراجي: ۸، ۱۱)

۳]ولو أخرجت الورثه احدهم عن عرض او عقار بمال او عن ذهب بفضة او علی العکس صح قل او کثر، حملاً علی المبادلة.(البحرالرائق/ ۷/ ۲۶۰/ باب الصلح فی الدین، فصل فی صلح الورثة، طبع دار المعرفة/ بیروت) .

تقسیمېږي. ۱: میراث کله تقسیمول پکار دی؟

۲: ایا له میراث نه دبې واده اولاد اخراجات ویستل کیدای شي؟

جواب: ستاسو د والد صاحب د وفات سره د هر وارث په نوم باندې د هغه برخه منتقل شوې ده، خو ښه موخپله ده چې تقسیم هر کله کوئ.[1]

جواب: ۲ چونکې والدینو په نورو ورونو خویندو باندې د دوی خرڅې کړې دي. له دې وجې نه زموږ ځایونو کې همدغه رواج دی چې دبې واده ورونو خویندو اخراجات ترې وویستل شي او بیا پاتې مال تقسیمېږي.

که نور ورونه خویندې د مور خواهش پوره کولو باندې راضي وي، نو د ودونو اخراجات دې ترې وویستل شي او تقسیم دې وکړل شي او که راضي نه وی نو پوره ترکه دې تقسیم کړل شي،[2] خو دودونو خرڅې به ټولو ورونو خویندو باندې د برخو مطابق برداشت کول وي.

د غیر مسلمو له طرف نه د پلار په وفات باندې د ورکړل شویو پیسو تقسیم

سوال: زما والد صاحب د یو سمندري جهاز په حادثه کې وفات شوی و، هغه د یو غیر مسلم او غیر ملکي کمپنۍ جهاز کې نوکر و، هغې کمپنۍ د مرګ په بدله کې څه پیسې رالیږلي دي، کومې چې موږ ته د پاکستاني عدالت په ذریعه باندې په شرعي طریقه باندې ملاو شوي دي، زموږ خاندان د رې ورونو، څلور خویندو او یوې مور باندې مشتمل دی، کمپنۍ دا پیسې د کمپنۍ د قانون مطابق رالیږلي دي، چې د هغه مطابق د مور او د ټولونه کشری کوم چې نابالغ دی د هغه برخه د ټولونه زیاته وي، او د هر یو نوم سره یې د هغه برخه ښکاره طور باندې ښودلې ده، او عدالت دا پیسې موږ ته د شریعت مطابق راکوي، سوال دادی چې د دې پیسو تقسیم د کمپنۍ د ښودل شوې طریقې مطابق پکار دی او که د اسلامي شریعت مطابق؟

جواب: د اسلامي شریعت مطابق پکار دی.

آیا د میراث کور د خویندو له اجازې پرته ورونه خرڅولی شي؟

سوال: عالمان څه فرمایي د میراث د مسئلې باره چې موږ شپږ خویندې او یو ورور یو، مور پلار په میراث کې یو دوه پوړیز (دوه چته) کور پرینښی دی، مورو پلار مو دواړه وفات شوي دي، د کور اصل مالکه زموږ مور وه، زموږ د څلورو خویندو ودونه شوي دي، او دوه خویندې ناواده دي، ورور مو هم واده کړی دی، کور مو ورور په کرایه ورکړی دی، آیا هغه زموږ خویندو له خوښې پرته کور خرڅولی شي او که نه؟ کور کې زموږ د خویندو د شریعت مطابق څومره برخه ده؟ او د دې

---

[1] والارث في اللغة البقاء وفي الشرع انتقال مال الغير الى الغير على سبيل الخلافة. (عالمگیری/ ٦/ ٤٤٧)۔

[2] ثم تنفذ وصاياه من ثلث مايبقى بعد الكفن الدين الا ان يجيز الورثة اكثر من الثلث ثم يقسم الباقي بين الورثة على سهام الميراث. (عالمگیری/ ٦/ ٤٤٧/ كتاب الفرائض/ ردالمحتار/ ٦/ ٧٦٢/ كتاب الفرائض)۔

نه پرته دکور په کرایه کې زموږ خویندو برخه شته او که نه؟ دقران او حدیث په رڼاکې زموږ دټولو جدا جدا برخه وښایئ!

جواب: دا کور به اته(٨) برخې شي، یوه یوه برخه دخویندو، او دوه برخې د ورور، دکورچې کومه کرایه راځي دهغې به هم دغه اته برخې جوړې کړل شي،[1] دورور په ذمه باندې شرعي فرض دي چې هغه خویندو ته خپله برخه ورکړي، او چونکې هغه دکوردربع (څلورمې برخې) مالک دی، درې ربع (څلورمې برخې) دخویندو دي په دې وجه باندې هغه یوازې کورنه شي خرڅولی[2]. د میراث د تقسیم نقشه داده:

ورور	خور	خور	خور	خور	خور	خور
٢	١	١	١	١	١	١

❖ د میراث متفرقې مسئلې ❖

د مقتول په وارثانوکې د صلح کولو مجاز ورور، مور یا زوی دی؟

سوال: په عمرې بند قیدي بکردخپلې قتل شوې ښځې وارثانو سره صلح کول غواړي، خو یوکس وایې چې اصل وارث زه یم، بل سره خبره مه کوه! دقتل شوې ورور، مور او زوی ژوندي دي، خو پلارېې وفات شوی دی، اوس دې دریو وارو کې شرعي، جائز، حقیقي او مشر وارث څوک دی؟

جواب: پورته بیان شوي صورت کې دقتل شوې زوی دصلح کولو مجاز دی، د زوی په موجودیت کې ورونه وارثان نه دي.[3]

آیا د اولاد په نوم باندې جایداد وقف کول جائزدی؟

سوال: آیا اسلام کې داولاد دپاره دوقف قانون جائزدی؟ یعنې آیا اسلام چا ته داسې اجازه ورکوي چې هغه ددې قانون په ذریعه خپل جائز وارثان یعنې زامنو، لوڼو، لمسیانو په موجودیت کې هغوی له څه جواز پرته دمیراث (یعنې ملکیت، ګانه کولو، یا خرڅولو) نه

---

[1] [قال فی العالمگیریة: واذا اختلط البنون والبنات عصب البنون البنات فیکون للابن مثل حظ الأنثیین. (فتاوي عالمگیری/ ٦/ ٤٤٨/ کتاب الفرائض/ طبع رشیدیه)_

[2] [فشرکة الأملاک العین یرثها الرجلان. . . . . وکذا ما وهب لهما. . . . . ولا یجوز لاحدهما ان یتصرف فی نصیب الآخر الا باذنه وکل واحد منهما فی نصیب صاحبه کالأجنبی لأن تصرف الانسان فی مال غیره لا یجوز الا باذنه او ولایته. (الجوهرة النیرة/ ١/ ٢٨٧/ کتاب الشرکة/ هدایة/ ٦٢٤/ کتاب الشرکة)_

[3] [قال فی السراجي: الاقرب فالاقرب یرجحون بقرب الدرجة اعنی اولهم بالمیراث جزء المیت ای البنون ثم بنوهم وان سفلوا. (سراجی/ ١٤/ باب العصبات)_

محروم کړي؟

جواب: داولاد د وقف قانون په مطلب باندې ستاسو دتشریح مطابق پوه نه شوم، که چرې دا مطلب وي چې هغه خپل جایداد داولاد په حق کې وقف کړي، نو دصحت په حالت کې جائزدی، دمرګ په مرض کې صحیح نه دی[۱]. که چېرې دسوال مطلب بل څه وي نو ددې وضاحت وکړئ!

د شریک کور د قیمت اعتبار به د کله نه وي؟

سوال: دې وخت زموږ کورکې یوه مور، کونډه خور، اوموږدوه وروڼه اوسیږو، دوه واده شوې خویندې مو جدا اوسیږي، دپلار په ژوندکې مو(۱۹۷۴ء) کې ددې کور راته اتیازره روپۍ ملاویدې، زموږ دواړو دجوړولو په وجه باندې اوس داکورپه درې لکه باندې خرڅیږي، زموږ دواړو واده شوې اودوه ناواده شوې خویندوسره د اتیا زروپه تقسیم باندې تیا ریو، خوهغوی ددې په ځای باندې په درې لکه باندې اصرارکوي، که چېرې کورخرڅ نه کړو، نوبیابه هم موږ پیسې ورکوو اوکه نه؟ مولاناصاحب! تاسوته خواست دی چې دبرخو لیکلوپه ځای باندې دپیسوپه اسانه طریقه باندې دتقسیمولو شرعی طریقه بیان کړئ! هریوکس دخپلې بنودل شوې برخې تسلیم کولوله پاره تیاردی.

جواب: دپلاردوفات په وخت کې چې دکورکوم حیثیت و، اندازه وکړئ چې نن دهغه حیثیت دکور څه قیمت کیدای شي، هغه قیمت په اته(۸) برخو تقسیم کړئ[۲]، یوه برخه ستاسو د کونډې مور، دوه دوه برخې ددواړو وروڼواویوه یوه برخه ددریوواړو خویندو ده[۳]. کومه اضافه چې تاسو دپلارنه پس کړې ده، او په وجه یې چې دکورپه قیمت کې اضافه شوې ده، هغه ستاسو د دواړو وروڼو ده. نقشه یې داسې ده:

کونډه مور	ورور	ورور	خور	خور	خور
۱	۲	۲	۱	۱	۱

---

[۱]]مریض وقف داراً فی مرض موته فهو جائز اذا کان یخرج من ثلث المال، وان کان لم یخرج فأجازت الورثه فکذٰلک وان لم یجیز وابطل فی مازاد علی الثلث. (عالمگیری/ ٦/ ٤٥١/ کتاب الفرائض)_

[۲]]واذا کان ارض وبناء فعن ابی یوسف رحمه الله تعالی انه یقسم کل ذٰلک علی اعتبار القیمة لانه لا یمکن اعتبار المعادلة الا لتقویم. (هدایة/ کتاب القسمة/ ٤/ ٤١٤)_

[۳]]کما قال الله تبارک وتعالي: فان کان لکم ولدفلهن الثمن مماترکتم.(النساء:١٢).قال فی السراجي: اما للزوجات فحالتان الربع للواحدة فصاعدة عند عدم الولد وولد الابن وان سفل، والثمن مع الولد، وولد الابن وان سفل. (ص: ٧، ٨) قال الله تبارک وتعالي: یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین. (النساء/١١). واذا اختلط البنون والبنات عصب البنون البنات فیکون للابن مثل حظ الأنثیین. (فتاوي عالمگیری/ ٦/ ٤٤٨/ کتاب الفرائض)_

د میراث کور څنګه تقسیم کړل شي کله چې د مرحوم نه وروسته هغه بانديې نور تعمیر شوی وي

سوال: یوصاحب وفات شو،هغه په خپل میراث کې یوکور پرینښی و، هغه نیم جوړشوی و، دهغه قیمت دوه نیم لکه روپۍ و، د مرحوم دمرګ نه وروسته دهغه زامنوپه خپلوپیسوباندې هغه کورپوره جوړکړواوپه څلورلکه اوشل زره روپۍ باندې یې خرڅ کړ، اوس تاسو وفرمایئ چې پورته ذکرشوې مسئلې په صورت کې به میراث څنګه تقسیمیږي؟ وارثانوکې مرحوم یوه کونډه، څلور زامن، دوه واده شوې اودوه ناواده لوڼه پرینښي دي.

جواب: داکتل پکاردي که چېرې دا کورنه وی جوړ شوی، نودهغه قیمت به څومره و؟ دڅلور لکو او شل زره روپیونه هغومره پیسې جداکړئ اوهغه (۹۶) برخې کړئ، دولس برخې دکونډې، څوارلس څوارلس برخې دڅلوروزامنو، اواووه اووه برخې دڅلورو واړولوڼو.[1] د تقسیم نقشه داسې ده:

کونډه	زوی	زوی	زوی	زوی	لور	لور	لور	لور
۱۲	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۷	۷	۷	۷

د خپلو پیسو د پاره د خور نوم خودونکی میراث به څنګه تقسیمیږي؟

سوال: زما ترټولو کشرروړعبدالخالق مرحوم (پی ائي اے) کې د انجنئرنګ افسرپه عهده باندې و، واده یې نه وکړی اودوه میاشتې مخکې ناواده کړی وفات شو، دمرحوم درې وروڼه اوڅلور خویندې دي اوټول یې سکني دي، مرحوم دمرګ نه مخکې دپیسو له پاره دخپلې مشرې خورنوم اخیستی و، ددې وجه داوه چې مرحوم به خپلې دغې خورکره اوسیده. دخوراک څښاک پیسې به یې هم هره میاشت خپلې خورته ورکولې، خور به مرحوم نه کرایه وغیره نه اخیستله. دااووایئ چې شرعي لحاظ باندې دغه خوردهغه دمیراث دکوم حدپورې وارثه ده؟ اودهغه نورخپلوان هم شته څنګه چې مابیان کړي دي، اوکه چېرې دهغې خورنه پرته نورهم حق دارشته نودمیراث تقسیم څنګه پکاردی؟ داهم ووایئ چې دهغه ورورحج بدل کیدای شي اوڅوک یې کولی شي؟ اوهغه دې باره کې څه وصیت نه وکړی، آخرکې دامعلومول غواړم چې هغه باندې کوم قرض وهغه به څنګه اداکیږي؟

جواب: د مرحوم دمیراث نه به له ټولونه مخکې دهغه قرض اداکول فرض دي، دقرض اداکولو نه وروسته چې څه پاتې کیږي، دهغه په دریمه برخه کې دهغه وصیت پوره کړئ، که هغه څه

[1] ایضاً۔

وصيت کړی وي، که نه، پاتې ميراث په لسو (۱۰) برخو تقسيم کړئ[1]. دوه دوه برخې د دريو وارو وروڼو، او يوه يوه برخه د څلورو وارو خويندو ده. د مرحوم خپل ميراث د پاره د مشرې خورنوم اخيستل څه شرعي حيثيت نه لري،[2] د مرحوم وراثان که غواړي، نو د هغه له طرف نه حج کولی شئ؛ د تقسيم نقشه داسې ده:

ورور	ورور	ورور	خور	خور	خور	خور
۲	۲	۲	۱	۱	۱	۱

د پلار خرڅ شوي کور باندې د زوی دعوی

سوال: پلار په شل زره روپۍ باندې کور خرڅ کړ، او زوی يې په اوږد سفر کې و، د سفر نه واپسۍ باندې زوی وويل چې زه به کور واپس کوم، پلار په خپله وعده باندې قائم دی او چاچې کور اخيستی دی، هغه هم کور نه واپس کوي، د هغه سړي د زوی او د کور د مالک جګړه ده. پلار د کور د مالک په طرف دی، نو شرعي طور باندې زوی په حقه دی او که د کور مالک؟ او دا بيع څنګه ده؟

جواب: کور کې چېرې د پلار ملکيت وي، نو زوی ته د هغه د منع کولو هيڅ حق نه شته، او که چېرې د زوی وي، نو پلار ته يې د خرڅولو حق نه شته.[3]

د اولاد په مال کې د مور و پلار تصرف تر کوم حده پورې جائز دی؟

سوال: ما په خپل لاس باندې ګټل شوې ډېرې پيسې څه وخت مخکې يو خپلوان سره د امانت په طور باندې اېښې وې، څه ورځې مخکې ماته پته ولګيده ده چې هغه پيسې مې مور د هغه خپلوان نه اخيستې دي او بل چاته يې قرض کې ورکړي دي، ماته دې اوريدو سره ډېر سخت تکليف ورسيده، ځکه چې زما حالات نن سبا خراب دی او ماته د پيسو ضرورت دی، خودالله تعالی دې ډېرې په وجه باندې ما مور نه پوښتنه ونه کړله، تاسو نه دا معلومول غواړم چې مور د خپل اولاد د اجازه نه بغير د هغوی مال د کوم حده پورې استعمالولی شي؟ آيا الله تعالی مور ته

---

[1]]قال علمائنا رحمهم الله تعالي: تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة، الاول يبدأ بتكفينه وتجهيزه من غير تبذير ولا تقتير ثم تقضٰى ديونه من جميع مابقى من ماله، ثم تنفذ وصاياه من ثلث مابقى بعد الدين ثم يقسم الباقي بين ورثته بالكتاب والسنة واجماع الامة. (سراجي/ ۲، ۳)_

[2]]واما الأخوات لاب وام. . . . . ومع الاخ لاب وام للذكر مثل حظ الانثيين يصرن به عصبة. (سراجى/ ۱۰)_

[3]] عن ابى حرة الرقاشى عن عمه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الا لا تظلموا! الا لا يحل مال امرئ الا بطيب نفس منه. (مشكوٰة المصابيح/ ۲۵۵/ باب الغصب والعارية). لا يجوز لاحد ان يتصرف فى ملك غيره بلا اذنه، او وكالة منه او ولاية عليه، وان فعل كان ضامناً. (شرح المجلة/ ٦۱/ المادة: ۹٦/ طبع حبيبه كونته)_

دومره حق ورکړی دی چې هغه داولادنه دپوښتنه کولوبغیردهغوی مال چې کوم ځای غواړي خرچ کړي؟

جواب: تاسوچې کوم خپلوان سره پیسې امانت ایښې وې، دهغه ستاسو مورته پیسې ورکول خیانت و، دادهغه فرض دي چې هغه ستا دمورنه واپس پیسې واخلي اوتاته یې حواله کړي.[1]

موريلارکه چرې محتاج وي، نودخپل ضرورت مطابق دخپل اولاد مال اخیستی شي[2]، خودموريلار داسې استعمالول جائزنه دي، څنګه چې ستاسو مورکړي دي.

له مخکې نه بیل شوي زوی د پلار د وفات نه وروسته په میراث کې برخه

سوال: ۱ زمادنیکه پنځه زامن دي، زمانیکه له مرګ نه مخکې وصیت کې لیکلي و چې زما دمشرزوی، مشري زوی ته، (دهغه مشر لمسي) ته دې پنځه زره روپۍ ورکړل شي اوزوی ته مې دې هیڅ ورنه کړل شي، کیدای شي چې تاسوسوچ وکړئ چې هغه به یې عاق کړی وي، داسې خبره نه ده، بلکې زماپلاربه زمادنیکه په ژوندکې جدا اوسیده، دې ته کتلوپه وجه باندې هغه دوصیت په ذریعه باندې یوازې لمسي ته فائده ورکړه، اوس زموږپه څلورو ترونوکې یووفات شوی دی، پاتې درې ترونه اودڅلورم اولادزموږدنیکه په بې انتهادولت باندې خوشحاله ژوندتیروي، دوه کاله مخکې موږدې مسئله باندې دمفتي صاحب نه فتوا اخیستې وه، هغوی فرمایلي ووچې عقل منداسان ته شریعت دا اجازه نه ورکوي، چې هغه خپل اولاد له میراث نه محروم کړي، هغه وخت کې مشرتره ژوندی و.

سوال: ۲ اوس مسئله داده چې زموږترونه وایي چې موږدخپل ورور برخه دهغه زوی ته ورکړه. دهغوی داوینا ترکومه حده صحیح ده؟ آیازموږدپلارجائزبرخه هغوی سره اوسه پورې شته اوکه نه؟ که هغوی راکوي اوکه نه دادروسته خبره ده، که چېرې شته نوڅومره ده؟ آیالمسي ته ورکړې شوې پیسې به هم دې برخه کې شامل وي؟ او که چرې نیکه دمرګ په وخت کې یعنی په (۱۹۲۰ء) کې ټول جایداد دیولک روپوپریښې و اوس هماغه جایداددترونوپه محنت باندې پنځویش دیریش لکوروپیوشوی دی، نوبرخه به دکوم حساب مطابق وي؟ یعنی دیولک که داوسني قیمت؟ که چېرې دیو لک وي ،نوهغه وخت کې سره زرپه شل روپۍ توله

---

[1] قال فی العالمگیریة: واما حکمها فوجوب الحفظ علی المودع وصیرورة المال امانةً فی یده ووجوب ادائه عند طلب مالکه. کذا فی الشمني: والودیعة لا تودع ولا تعار ولا تؤاجر ولا ترهن وان فعل شیئاً منها ضمن، کذا فی البحر الرائق.(عالمگیری/ ٤/ ٣٣٨/ کتاب الودیعة). قال تعالي: ان الله یأمرکم ان تؤدوا الأمٰنٰت الی اهلها. (النساء: ٥٨)

[2] ویجب علی الرجل الموسر........ان ینفق علی ابویه....قال تعالي: فلا تقل لهما اف ولا تنهرهما، نهاه عن الاضرار بهما بهٰذا القدر،وترک الانفاق علیهما عند حاجتهما اکثرضرراًمن ذالک (الفقه الحنفی/ ٢/ ٢٨٥/ باب النفقات)

وو، او اوس په درې زره او څلورسوه باندې دي، مهرباني وکړئ د کتاب او سنت په رڼا کې ووایئ چې زموږ د پلار په میراث کې برخه شته او که نه؟

جواب: ١: ستاسو مرحوم نیکه د خپل لمسي په حق کې د وصیت کولو حق خو و، خو د خپل زوی د میراث نه د محروم کولو حق ورته نه و، د وصیت مطابق لمسی د پنځو زرو حق داردی، او هغه ته پنځه زره ورکول لازم دي[1]، او پاتې میراث به پنځو برخو تقسیمول لازمي دي، یعنې د پلار د وصیت باوجود مشر ورور د خپلو ورونو برابر وارث دی[2]، که چېرې ورونه هغه ته دا حق نه ورکوي، نو د قیامت په ورځ به یې ورکوي[3] ستاسو د ترونو دا ویل غلط دي چې موږ د رور برخه د هغه مشر زوی ته ورکړه.

جواب: ٢: کوم جایداد چې (١٩٧٠ء) کې دیو لک روپیو او هغه په (١٩٩١ء) کې د دیرشو لکو شوی دی، نو دیرېش لکه به تقسیمېږي، یعنې د مشر ورور اولاد ته به دیرېش لکو کې پنځمه برخه ورکول وي.

ستاسو د ترونو د محنت په وجه باندې چې جایداد کې کومه اضافه شوې ده، هغې کې د حق او انصاف په نزد باندې لسمه برخه ستاسو د پلار ده.

د کونډې ښځې د جایداد نه به د بچیو برخه پلار سره وي

سوال: که چرې د ښځې پاتې شوی جایداد وي، نو په اسلام کې د بچیو به تربیت او ضرورت باندې د پلار حق نه شته، چې هغه پیسې استعمال کړي؟ حالانکې حکم دا دی چې پیسې په څه قانوني طریقه باندې د ماشومانو د بالغ کېدو پورې ادا کړل شي.

جواب: د ښځې نه پاتې شوې دولت کې چې د بچیو کومه برخه ده، هغه به د پلار په قبضه کې وي، او هماغه به یې د هغوی په ضرورتونو باندې خرچ کوي.[4]

---

[1] [قال في العالمگيرية: والموصٰى به يملك بالقبول فان قبل الموصٰى له الوصية بعد موت الموصي يثبت الملك له في الموصٰى به قبضه او لم يقبضه. (ج:٦/ ٩٠/ كتاب الوصايا)_

[2] [قال تعالي: للرجال نصيب مماترک الوالدان والأقربون. الآية. (النساء: ٧). العصبات: وهم كل من ليس له سهم مقدر ويأخذ ما بقي من سهام ذوی الفروض، واذا انفرد اخذ جميع المال، واذا اجتمع جماعة من العصبة في درجة واحدة،يقسم المال عليهم باعتبار ابدانهم لكل واحدسهم.(فتاويٰ عالمگيری/٦/٤٥١/كتاب الفرائض)

[3] [وعن ابي هريرةؓ قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من كانت له مظلمة لأخيه من عرضه او شيء الى امر آخر كاخذ ماله او المنع من الانتفاع به او هو تعميم بعد تخصيص، فليتحلله منه اليوم قبل ان لا يكون دينار ولا درهم، ان كان له عمل صالح اخذ منه بقدر مظلمته.(مرقاة/ ٨/ ٨٤٩/ كتاب الآداب/ باب الظلم)

[4] [الولاية في مال الصغيرللأب ثم وصيه. (فتاويٰ شامی/ ٦/ ٧١٤/ قبيل فصل في شهادة الأوصياء). قال في العالمگيرية: نفقة الأولاد الصغار على الاب لا يشاركه فيها احد. (كذا في الجوهرة النيرة/ ١/ ٥٦٠)_

د مرحوم خاوند په میراث کې جدا اوسیدونکې ښځې ته څومره برخه رسیږي؟ اوعدت به څومره وي؟

سوال: زماخاوندوفات شوی دی، موږډیروخت پورې دیوبل نه جدا و، خاوندبه خپل موریلارسره اوسیده، اوزه به خپلې بوډۍ مورسره،دوفات په وخت کې دهغه کورته لاړم اوبیامې دموریه کورکې څلورمیاشتې ورځې عدت تیرکړ، زمادمعاش ذریعه نوکري ده، اورخصتي مې اخیستې وه، آیاعدت پوره شو؟

جواب: دخاونددمرګ عدت څلورمیاشتې اولس ورځې دی[۱]، اوداعدت دهغې ښځې له پاره هم لازم دی، کومه چې دخاوندنه جدا اوسیږي، تا باندې دڅلورومیاشتو او لس ورځې عدت لازم دی.

سوال: دمرحوم ورورماباندې ددویم واده الزام لګولی دی، کوم چې شرعي اوقانوني لحاظ باندې غلط دی، اودمرحوم جایداد اوپیسې په کونډې(ما) اوورونوخویندوباندې تقسیمول غواړي، خو څومره پیسې دي دانه وایي، اودایې هم لیکلي دي چې یوه کمپنۍ کې دمرحوم پیسې دي، هغې ته حرام اوناجائزهم وایي. خوزماپه نزد کله چې ښځه موجوده وي بل چاته میراث نه شي ملاویدای، اوښځه دجایداداو پیسووارثه ده.

جواب: مرحوم که چرې بې اولاده وفات شوی وي، نودهغه په ټول جایدادکې دښځې څلورمه برخه ده[۲]، اوپاتې درې برخې به ورونو او خویندوکې تقسیمیږي. دورور برخه دخور په دوه چنده[۳]. دیو وارث له پاره داحلال نه دي چې دبل وارث برخه باندې قبضه وکړي.[۴]

د تره د لور په میراث کې برخه

سوال: زموږ پلارصاحب چې هغه اوس وفات شوی دی، دهغه یوه دتره لوراوسه پورې ژوندۍ ده، زموږ دپلارصاحب دوه ورونه وو، زموږ دباغ څه برخه چې هغې کې دکجورو ونې دي، اوهغه دشریکې وو، زموږپلارصاحب په ژوندکې دتره لورته څلور ونې په دې وجه باندې ورکړې وې چې ترڅو پورې ته ژوندۍ یې، ددې میوه خوره، اوس چونکې زموږپلارصاحب اوتره وفات شوي دي ، اوس وایي چې ماته ددې ونو ځمکه هم راکړئ. اوس داخبره موږته هم صحیح معلومه نه ده چې ځمکه زموږمشرانوتقسیم کړې وه اوکه نه؟ اوزموږپلارترۀ خپل

---

[۱] قال تعالي: والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجاً يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشراً. (البقرة: ۳۴)_

[۲] قال تعالي: ولهن الربع مما تركتم ان لم يكن لكم ولد. (النساء: ۱۲) وقال تعالي: وان كانوا اخوة رجالاً ونساء فللذكر مثل حظ الانثيين. (النساء: ۱۷۶)_

[۳] قال تعالي: للذكر مثل حظ الانثيين. (النساء: ۱۱)_

[۴] عن ابى حرة الرقاشي. . . . . . الا لا يحل مال امريء مسلم الا بطيب نفس منه. (مشكوٰة/ ۱/ ۲۶۶)_

جايداد تقسيم کړی دی، خو دابرخه د شريکې وه، اوس دې کې مورد پلاردتره لورته څومره برخه ورکړو؟ دهغوی يوه خوربله وه، دهغې واده شوی و اوتقريباً شل کاله مخکې مړه شوې ده. دهغې بچي شته او زموږ د پلار صاحب يودريم ورورهم و، چې دهغه دژوند او مرګ هيڅ پته نه لګيږي، هغه د ډيروخت نه دکورنه وتلی دی.

جواب: که چرې ستاسو يقين وي چې دې باغ کې د پلاردتره برخه هم شته او هغه برخه هغه نه ده وصول کړې نو دپلاردترۀ دلور حق جوړيږي، هغې ته ملاويدل پکار دي. تاسو پوره تفصيل نه دی بيان کړی چې دپلاردترۀ څومره ورونړه وو؟ اوستاسو دپلارڅومره ورونړه وو؟ که چرې ستاسو دپلار صاحب دتره دوه ورونړه وو، يوستاسو نيکه او دويم دهغه ورور (دپلارتره) نو دپلاردتره دې کې نيمه برخه شوه، اوکه چرې دپلاردتره ددغې لورنه پرته بل اولاد نه و، نو دهغې انجيلۍ دپلارپه برخه کې نيمه برخه شوه[1]، دغه شان ستاسو دپلاردتره دلور په دې باغ کې څلورمه برخه ده، اوس که هغه په هرڅومره وُونو باندې راضي کړل شي صحيح ده.

په يو شريک بلډنګ جګړه څنګه حل شي؟

سوال: مسئله داده چې ديو بلډنګ ملکيت کې دوه کسان شريک دي، د الف: دملکيت حق روپۍ کې څلورانې دی، او د ب: حق روپۍ کې دولس انې دی، دبلډنګ لانديني منزل (ګراونډفلور)، لومړي منزل، اودويم منزل (چت) هريو باندې ددواړو برابره برخه ده.

الف سره دلومړي منزل يوه پوره برخه ده، اوپه دويم منزل (چت) هم يوه مکمل برخه دهغه سره ده، هغې باندې هغه تعمير هم کړی دی، اوهغه يې استعمالوي هم.

ب سره دلانديني منزل (ګراونډفلور) دوه مکمل برخې او لومړي منزل اودويم منزل (چت) يوه يوه مکمل برخه ده.

دشريعت مطابق وفرمايئ چې دالف په لومړي چت په خلاصه برخه (يعنې دجوړوشويودوه برخونه پرته) څه حق جوړيږي اوکه نه؟ اودالف خيال دی چې دلانديني منزل خلاصه حصه هم دهغه ملکيت دی.

جواب: ددې دپاره دانصاف صورت دادی چې ددريو واړو منزلو قيمت دې دماهرانونه معلوم کړل شي اوبيا دې دا وکتل شي چې د الف: او ب: دې قيمت کې څومره څومره برخه جوړيږي؟ اوبيا دې دا وکتل شي چې ددواړو په څومره برخه باندې قبضه ده، اوهغه دهغوی دبرخې دقيمت برابرده اوکه نه؟ که هريو سره دخپل برابر برخه وي، نو بيا خو صحيح ده، که نه،

---

[1] [قال الله تعالي: وان كانت واحدة فلها النصف. (النساء: ۱۱) العصبات: وهم كل من ليس له سهم مقدر ويأخذ ما بقى من سهام ذوى الفروض واذا انفرد اخذ جميع المال واذا اجتمع جماعة من العصبة فى درجة واحدة يقسم المال عليهم باعتبار ابدانهم لكل واحد سهم. (فتاوي عالمگيريه/ ۲/ ۴۵۱/ كتاب الفرائض)_

کوم يوسره چې کومه وي هغه ته دې ورکړل شي، اوکوم يوسره چې زياته وي، دهغه نه دې زياتي برخه واخيستل شي[1] اوکه چېرې ددواړوپه مينځ کې جګړه په دې خبره باندې وي چې هريوکس غواړي چې ماته دې فلانکۍ برخه ملاوشي، نودې فيصله دې دقرعه اندازي په ذريعه باندې وکړي، دکوردې وخت کې شپږبرخې دي، دهغې دې دولس برخې جوړې کړل شي، دلومړي اومينځني دې درې درې برخې جوړې کړل شي اودريمې برخې والاته دې ورکړې شي، اودويمه برخه کې دې دولس حصه کې په دويم ځل باندې دې قرعه اندازي وکړل شي اونيم دې يوته اونيم بل ته ورکړل شي[2] دټولونه اهم شی دادی چې هريوفريق ته داخيال ساتل پکاردي چې زماحق دې دبل طرف ته لاړشي، خودبل حق دې زماطرف ته رانه شی، چې سبايې ورته زه دقيامت په ورځ باندې ورکوم.

مرحوم ته د خسرګنۍ له طرف نه ورکړل شوي جايداد کې د وروڼو برخه

سوال: زماپلارصاحب واده په بل کلي کې کړی و، دهغه سخرګنۍ هغه ته يوکور ورکړی و، اوځه ځمکه يې هم ورکړې وه، اوهغې باندې به زماپلارخپل وخت تيرولو، اوس له مرګ نه وروسته دهغه وروڼه په دغه جايداد کې برخه غواړي، حالانکې داځمکه زمادپلارذاتي نه وه، دپلاردطرف هغه ته نه وه ملاوشوې اوس شرعي طورباندې زامن وارثان دي اوکه وروڼه؟

جواب: که داځمکه چېرې ستاسوپلارته وربښل شوې وه، نودې کې دهغه د وروڼوهيڅ حق نه شته، بلکې يوازې اولادېې وارثان دي.[3]

په خپله خوښه دواده کوونکولونود پلارپه ميراث کې برخه

سوال: زماديوخپلوان درې زامن اوڅلورلوڼه دي، لوڼوکې يوې لور دپلارپه ژوندکې په خپله خوښه واده وکړ، اويوې دپلار دمرګ نه وروسته په خپله خوښه واده وکړ، پلار چونکې اوس مړ

---

[1]]واذا كان ارض وبناء فعن ابي يوسف رحمه الله تعالى انه يقسم كل ذلك على اعتبار القيمة لانه لا يمكن اعتبار المعادلة الا بالتقويم. (هداية/ كتاب القسمة/فصل فى كيفية القسمة/ ٤/ ٤١٤). (دور مشتركة او دار وضيعة او دار وحانوت قسم كل واحدا) منفردةً مطلقاً ولو متلازقةً او فى محلتين او مصرين) مسكين (اذا كانت كلها مصر واحد اولا) وقالا: ان الكل فى مصر واحد فالرأى فيه للقاضي، وان فى مصرين فقولهما كقوله (ويصور القاسم ما يقسمه على قرطاس) ويعدله على سهام القسمة ويذرعه، ويقوم البناء ويفرز كل نصيب بطريقه وشربه، ويقلب الأنصباء بالاول والثانى والثالث) وهلم جرا، ويكتب اساميهم ويقرع) لتطييب القلوب. (الدر المختار مع ردالمحتار/ ٦/ ٢٦٢/ كتاب القسمة، طبع سعيد)_

[2]]ثم يخرج القرعة فمن خرج اسمه اولاً فله السهم الاول ومن خرج ثانياً فله السهم الثانى. . . . . . . والقرعة لتطيب القلوب وازحة تهمة الميل. (هداية/ ٤/ ٤١٤/ كتاب القسمة)_

[3]] فيبدأ باصحاب الفرائض وهم الذين لهم سهام مقدرة فى كتاب الله ثم بالعصبات من جهة النسب. . . . . . الخ. (سراجي: ٤). من اعمر عمريٰ فهى لمعمره فى حياته وموته لا ترقبوا فمن ارقب شيئاً فهو سبيل الميراث. (درالمختار على هامش ردالمحتار/ ٦/ ٧٠٧)_

شوی دی او وروڼوکې مشری ورورد جایداد وارث جوړشوی دی. هغه وایي چې کومو دوه خویندو په خپله خوښه واده کړی دی، د هغوی د پلار په جایداد کې هیڅ برخه نه شته. کومو دوو لوڼو چې خپله خوښه واده کړی دی او هغه دواړه د پلار خپلې حقیقي لوڼه دي. آیا د هغوی د پلار په جایداد کې برخه د اسلام په نزد باندې شته او که نه؟

جواب: کومو لوڼو چې په خپله خوښه واده کړی دی د هغوی هم د پلار په جایداد کې د نورو خویندو غوندې برابره برخه ده[1]، د مشر رور په جایداد باندې قبضه کول حرام او ناجائز دي[2] هغه ته پکار دي چې د خپل پلار جایداد په لسو (١٠) برخو تقسیم کړي، دوه دوه برخې وروڼو ته او یوه یوه دې خویندو ته ورکړي[3]. والله اعلم. د تقسیم نقشه داده:

ورور	ورور	ورور	خور	خور	خور	خور
٢	٢	٢	١	١	١	١

د وارثانو له اجازې پرته د میراث پیسې خرچ کول

سوال: میراث کې د وارثانو له اجازې او خوښې پرته څه قسمه د خیر کار له پاره پیسې خرچ کیدای شي؟

جواب: د وارثانو له اجازې پرته نه شي خرچ کیدای.[4]

سوال: څه پیسې د وارثانو یعنې حقیقي تره او ترور له اجازې پرته جومات ته ورکړل شي. آیا دا پیسې د جومات له پاره جائز دي؟

جواب: که چیرې وارثان اجازه ورکړي، نو صحیح دي، که نه، واپس دې کړل شي.[5]

د مرحوم پیسې دې وارثانو ته ورکړل شي

سوال: دیو صاحب په کارخانه کې ما د څه شیانو جوړولو د پاره اډر ورکړی و، د غه شیان ما مخکې چرته لیږل. کارخانه دار په مقرر شوي وخت باندې شیان تیار نه کړل او زه یې ډیر زیات پریشانه کړم، زه یې ډیر وویرولم د هغه نه وروسته یې راته شیان تیار کړل، چونکې هغه کارخانه دار زمونږ محله کې اوسیده په دې وجه باندې ما هغه ته هم هغه وخت کې پیسې ادا نه کړې او پیسو مې ورسره د بیا ادا کولو وعده وکړه، هغه زه ډیر تنګ کړی ووم په دې وجه باندې

---

[1] قال تعالي: یوصیکم الله فی اولادکم للذکرمثل حظ الانثیین. (النساء: ١١)_

[2] عن انس رض. . . . . . . من قطع میراث وارثه قطع الله میراثه من الجنة یوم القیامة. (مشکوٰة: ٢٦٦)_

[3] یوصیکم الله فی اولادکم للذکرمثل حظ الانثیین. (النساء: ١١)_

[4] لایجوز لأحد أن یتصرف فی ملک غیره بلا اذنه او وکالة منه او ولایة علیه، وان فعل کان ضامناً. (شرح المجلة لسلیم رستم باز/٦١/رقم المادة:٩٦/طبع حبیبیه/کوئته)_

[5] ایضاً)_

زماهم اراده وه چې هغه دپیسوباره کې تنګ کړم، دې دوران کې زه بلې محلې ته لاړم اوهغه سړی وفات شو.

اوس زه ډیرزیات خفه یم چې ماهغه کس ته پیسې ولې ادانه کړې، اوس دهغه ښځه اوبچي موجود دي، آیاشرعي طورباندې زه څه کولی شم یامعامله دقیامت ورځې ته پریږدم.

جواب: دمرحوم چې څومره پیسې تاسوباندې لازمې دي، دهغه وارثانو یعنې (ښځې اوبچیوته) یې اداکړئ.[۱]

د خوابنې اولیور نه غلا شوې پیسې چاته ورکړل شی؟ کله چې دواړه وفات شوي وي

سوال: زماخاوند ماته کله هم دخرچ له پاره پیسې نه دي راکړې، ماته به چې کله هم ضرورت و مابه دهغه دسیف نه واخیستې، هغه ته به پته هم نه لګیده. یوځل داسې چل اوشوچې ماته دپیسو ضرورت و، اوماته پیسې ملاونه شوې نومادخپل لیوردپرس نه دوه سوه روپۍ واخیستلې، دا یوه غلاشوه. دویمه غلاچې کله مااوکړه، زماخاوندوفات شو، ماته دپیسو ډیر سخت ضرورت وونومایڼځه سوه روپۍ دخوابنې دپرس نه واخیستې. ماخپل ژوند کې دوه ځله غلا کړې ده، اوس ماته ډیرسخت خفګان دی چې داکبیره ګناه ده، ځکه چې نه مې خوابنې ژوندۍ ده اونه مې لیور. تاسو ووایئ چې د زړه دا خطره څنګه ختمه کړم چې الله تعالی راضي شي؟

جواب: دخوابنې اولیوردمرګ نه پس دهغوی میراث دهغوی د وارثانو حق دی[۲]، ستاسو دخوابنې اولیورچې کوم وراثان دي، هغه کې چې دهریوڅومره شرعي برخه جوړیږي، هغه په ذریعه مثلاً دتحفې په نوم باندې هغوی ته ورکړئ![۳]

ښځه مالکه نه وه په دې وجه باندې دهغې د وارثانو حق نه شته

سوال: زید یوپلاټ تقریباً دیریش کاله مخکې د وروریه نوم کړ، اوهغه ته یې وویل چې دازه دخپل ځان له پاره اخلم، دپلاټ ملاویدونه وروسته زیدخپل رورته وویل چې داپلاټ اوس زماپه ځای باندې زمادښځې نوم ته منتقل کړه، اودغه شان پلاټ دزیددښځې نوم ته منتقل شو، دې نه وروسته زید په خپلوپیسوباندې هغه پلاټ باندې دوکان جوړکړ اوبیایې هغه په کرایه ورکړ، کرایه داربه زیدته کرایه ورکوله، اوزیدبه درسیدباندې خپل دستخط کاو، د زید دهمیشه نه دا اصول ووچې خپله تړوله ګټه به یې خپلې ښځې ته ورکوله، ددوکان نه به چې کومه کرایه ملاویده هغه به هم زیددخپل اصولو مطابق ښځې ته ورکوله.

---

[۱] فان مات الطالب صار الدين للورثة فان قضاه الدين فقد برء من الدين. (عالمګیری/ ٦/ ٣٦٦)_

[۲] ایضاً پورتنۍ حواله)_

[۳] ایضاً پورتنۍ حواله)_

ددوکان دار زیدسره نااتفاقي پیداشوه اودوکان داردمارچ (۱۹۸۰ء) نه د(۱۹۸۵ء) پورې د شپیتو میاشتوکرایه په عدالت کې جمع کړه، دستمبر(۱۹۸۴ء) یعنی شپږمیاشتوکرایه خوزیدته ملاویدل پکار ووځکه چې دوکان دهغه په نوم شوی و. دهغه وخت کرایه کوم وخت کې چې دوکان دښځې په نوم شوې وچاته ملاویدل پکاردي. زیدته یا وارثانوته؟ اوماپورته لیکلي دی چې یوازې دښځې د خوشحالولو دپاره پلاټ دهغې په نوم شوی و. کرایې سره د ښځې څه مطلب نه و، ځکه چې زید خوبه خپلې ټولې پیسې ښځې ته حواله کولې. اودغه شان به یې دکراې پیسې هم ښځې ته ورکولې.

جواب: دتحریرمطابق دادوکان هم دزید و، په دې وجه باندې په کرایه هم دهغه حق دی، دښځې دوارثانونه، ځکه چې پخپله دښځې پرې هم حق نه و. [۱]

غیر مسلم د مسلمان وارث کیدای نه شي

سوال: مورېِ څلور ورونه وو، درې ورونه وفات شوي دي، زه د ټولو نه کشر یم، دڅلورو وروڼو اولاد دی، ټول جدا اوسیږي، زما نه مشر ورور تقریباً (۳۵) کلو نه په لندن کې اوسیده او هلته یې د یوې عیسایي ښځې سره نکاح کړې وه چې دهغې نه دده دوه بچي پیدا شو او په لندن کې اوسیږي، د مشر ورور دمرګ درې کاله وشو، ددې په مینځ کې د مرحوم ښځه دوه ځله کراچۍ ته راغله او بیرته لاړه، دمرحوم ورور عیسائی ښځه او عیسائي زوی دده وارث کیدلی شي؟او بل دا چې د نورو مرحومو وروڼو اولاد د خپل تره یعنې زما د لندن والادورور وارث کیدلی شي؟

جواب: غیر مسلم، د مسلمان وارث نه دی [۲] په دې وجه د ستا د مرحوم ورور عیسایي زوی او ښځه په جایداد کې وارثان نه دي، او د ورور په موجودګي کې د نورو وروڼو اولاد هم وارثان نه دي، په دې وجه د مرحوم ورور جایداد به ژوندي ورور ته ملاویږي، والله اعلم!

د لومړي خاوند په میراث کې د ښځې حق

سوال: زما ورور وفات شو او زما وریندار ته مور ویل او خپل ټول سامان مې هغې ته حواله کړو ځکه چې څما مشره وریندار زما . . سالې . . هم ده، د ورور اولاد نشته، دوی زما بچي پاللي دي، ما ددې پنشن، د انشورنس کاغذونه جوړ کړل، کوم رقم چې ملاو شو، هغې په بینک کې په خپل نوم جمع کړ، ورور یو مکان جوړ کړی و هغه یې هم ددې په نوم کړی و. اوس وریندار بله نکاح کړې ده، تاسو اوائې چې د واده نه وروسته د میراث د کور، پیسې، فرج، ټي

---

[۱] فللمو أجر أجر. (النتف فی الفتاوی) وقال ایضاً: وله ای للمالک اجر. (ص: ۳۴۲)_

[۲] واختلاف الدین ایضاً یمنع الارث والمراد به الاختلاف بین الاسلام والکفر. . . . . . . الخ. (الهندیة / ۶/۴۵۴/ کتاب الفرائض/ طبع بلوچستان/ بک دپو)

وي، پنشن او انشورنس چې په هغې کې دا وارثه ګرځولې ده وغيره دا د چاد پاره حلال او د چا د پاره حرام دی؟ د کور په يوې کمره کې زما خسر قبضه کړې ده.

جواب: کوم مکان چې ستا مرحوم ورور د خپلې ښځې په نوم کړی و، هغه د هغې دی، دد ينه پرته پاتې ترکه کومه چې د ستا د مرحوم ورور وه شرعاً په دې کې څلورمه برخه د ښځې ده [١] او پاتې درې برخې د مرحوم د ورور دي (که چرې والدين يې نه وي) ستا ورېنداري که چېرې نکاح وکړه، نو ډير ښه يې کړي دي، دويمه نکاح هم داسې ده لکه لومړۍ نکاح ، کوم شيان چې د دې د مرحوم خاوند نه په ميراث کې ددې برخې ته راغلي وي هغه ددې دي، اګر چې دې بله نکاح کړې ده او څومره برخه چې د ستا ده، هغه ته وصولولی شې.

د ستا دا خيال چې ښځه بچي پريږدي او لاړه شي، د اسلامی نقطه نظر سره ډيره بد دی، که چرې ته داسې کوې نو د دنيااو د آخرت نقصان به اوچتوې.

د مال د څښتن له فات نه وروسته ژوند کې له هغه نه د غلاشوي مال سره څه وشي؟

سوال: يوکس په غلاء سره د بل کس مال وخوري، د صاحب مال د وفات نه وروسته اوس هغه ته خيال راغی چې څنګه زما نه بوج ختم شي، د مرحوم صحيح وارثانو ته پته نشته، کومو وارثانو ته چې پته ده د دوی نه مرحوم په ژوند کې متنفر و، اوس ددې روپيو نه مسجد يا مدرسې په تعمير يا قرآن شريف اخيستل او په مسجدونو کې کيښودول ياخيرات کول بهتر دي چې د هغه ثواب مرحوم ته وښښل شي يا دې ناجائزه او جبري وارثانو ته يې ورکړی؟ دده د روپيو صحيح مصرف کوم يو دی؟

جواب: د ټولو نه مخکې دې د مرحوم د ټولو شرعی وارثانو تحقيق و شي، له دې وروسته دې له عالمانو پوښتنه وشي چې دچا څومره برخه ده؟ اوبيا دې هريوته د هغه برخه ورسول شي.[٢]

د زوی او پلار په مينځ کې د مشترک مکان په باره کې د خسر د تقسيم مطالبه کول صحيح نه ده

سوال: ما او زما مشر زوی په شريکه يو مکان جوړ کړی و چې په هغه کې يوازې موږ دوه‌ړو روپۍ خرچ کړې وې، زما د زوی واده زما دخور د لور سره وشو، زما د خورخاوند چې هغه زما د تره زوی او زما خينښ هم دی د واده نه وروسته د مکان د تقسيم په باره کې خيره کوي او په اشاره او کنايه کې اکثر دا وايي چې زما ښځه د مکان د موجوده قيمت ۶/۱ برخه دې واخلي او

---

[١] قال تعالي: ولهن الربع مماتركتم ان لم يكن لكم ولد. (النساء: ١٢)

[٢] ان علم ارباب الأموال وجب رده عليهم والا..........يتصدق بنية صاحبه. (فتاوي شامي: ٥/ ٩٩)

جدا دې شي، زما زوی دخپل اهل و عيال سره زما سره مقيم دې په دې صورت حال کښې د خينې مطالبه کول تر کومه درسته ده؟ آيا ددې دا مطالبه د فتنې مترادف نه ده؟

جواب: چونکې په مکان کې روپۍ د دواړو زوی او د پلار لګيدلې دي په دې وجه د ټولو نه اول به کتل کيږي چې د چا روپۍ زياتې لګيدلې دي؟ له دې وروسته زوی د پلار فرمانبردار دی، په دې وجه دې ده ته دا مشوره ورکړل شي چې د پلار سره اوسيږه.خو د مکان يوه برخه د زوی د رهائش د پاره مقرره کړل شي، د ستا د وفات نه پس به زوی چپله برخه جدا کړې. او د ستاسو په جايداد کې چې کومه برخه وي هغه به جدا وصول کړي د ستا د زوی د خسر په دې معامله کې مداخلت کول شرعاً ناجائز او په کور کې د فساد خورول دي، د ستا زوی ته پکار دي چې د خپلو والدينو خوښې مقدمه وګڼي.

د وصيت تعريف او وصيت چاته کيدای شي؟

سوال: دوصيت شرعي حيثيت څه دی؟ آيا وصيت کونکی وصيت هرچاته کولی شي، کوم چې دخاندان کس وي اودوصيت کونکي په وصيت باندې عمل کيږي؟ يا وصيت صرف اولادته کيدای شي؟

جواب: وصي هرهغه کس جوړيدای شي، کوم چې نيک، ديانت دار اودشرعي مسئلونه خبروي، که دخاندان کس وي اوکه نه.[1]

سوال: ديوسرپرست شرعي حيثيت څه دی؟ دمثال په طورباندې زيد يوې طلاقې شوې ښځې سره واده وکړي اوهغه ښځه ځان دمخکې خاونديوزوی سره کال زوې هم ځان سره راولي، نودداسې بچي شرعي حيثيت به څه وي؟ آيادغه ماشوم په خپل ولديت کې دخپل اصلي پلارپه ځای باندې ددې سرپرست نوم استعمالولی شي؟ جواب بيان کړئ!

جواب: ناسکه پلار(دمورخاوند) د اعزاز او اکرام مستحق دی، اوماشوم باندې شفقت هم دپلارپه شان کول پکاردي[2]، خودنسب نسبت دحقيقي پلارپه ځای باندې دهغه طرف ته کول صحيح نه دي.[3]

---

[1] قال فى العالمگيرية: ثم تصح الوصية لأجنبى من غير اجازة الورثة، كذا فى التبيين. (عالمگيرى/ ٦/ ٩٠)_

[2] عن ابن عباس رضى الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ليس منا من لم يرحم صغيرنا ولم يؤقر كبيرنا ويأمر بالمعروف وينهى عن المنكر.رواه الترمذى.(مشكوٰة/١/٤٢٣/باب الشفقة والرحمة على الخلق)

[3] عن سعد رض قال: سمعت النبى صلى الله عليه وسلم يقول: من ادعى...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

وصيت څنګه کول پکاردي او د څومره مال؟

سوال: زماارادہ دہ چې زہ دسنت مطابق دخپل جایدادوصیت وکړم، زمایوازې یوه لوردہ، نورڅه اولاد مې نه شته، اوموږ څلور ورونه یو، او پنځه خویندې دي، ټولوودونه کړي دي، زموږ د څلور وواړوروڼوګټه جداجداده، اودپلارمرحوم میراث موصرف باراني ځمکه ده. اوسه پورې تقسیم نه دی شوی ،پاتې هریوکس په خپلوپیسوباندې دوکان، اوکوراخیستی دی. اودهریوپه خپل خپل نوم باندې دی، اوزماپه ګټه باندې دوه دوکانونه اوداوسیدوکورونه دي، یوکې زه پخپله اوسیږم اوبل مې په کرایه ورکړی دی، اویوه مې د اوړو ژرنده. ده چې دهغې قیمت تقریباً یولک شل زره روپۍ دی، اوس زماخیال دی چې زه یودوکان دلوراوښځې په نوم کړم اودویم دوکان اوژرنده اوکوم کورمې چې په کرایه باندې ورکړی دی، دهغو باره کې دالله تعالی په نوم باندې وصیت وکړم، یعنې چېرته جومات یادیني مدرسې ته دهغو دقیمت پیسې ورکړم، اوپه پاتې ځمکه کې برخه زما وروڼو خویندو ته ملاوشي، اوچونکې زمازوی نه شته چې هغه بیازمادپاره فاتحه وکړي، په دې وجه باندې اوس زما زړه کې دي چې زه دخپل ټول جایدادوصیت کولونه پس دنیانه لاړشم، اوټول جایداد دالله تعالی ددین له پاره وقف کړم، چې هغه صدقه جاریه شي. مایوعالم دین نه دوصیت دمسئلې باره کې پوښتنه وکړه، هغه اوویل چې ته په خپل ژوندباندې خپل جایدادخرځ کړه اودهغې قیمت چرته دیني مدرسې ته ورکړه، ځکه چې نن سبا ورنه وصیت نه پوره کوي، په دې وجه باندې ته په خپل ژوندکې داکاروکړه. خومولاناصاحب! نن سباحالات ددې اجازه نه ورکوي، ځکه چې زماپه لس کالوکې ګټلې شوې شیان دي، اوبله څه ذریعه مې نه شته چې خپل ژوندپرې تیرکړم، اوزه مزدوري هم نه شم کولی، ځمکه وغیره مې باراني ده، په هغې باندې هیڅ باور نه شته. که چرې زه جایدادخرځ کړم اوصدقه یې کړم نودمحتاجه کیدوویره ده، اواوس زماعمرڅلویښت یادوه څلویښت کاله دی. مهرباني وکړئ تاسوزماراهنمائي اوکړئ چې څه اوکړم؟ اوزما وروڼه وغیره ټول الحمدلله په ښه حال کې دي، غریبان نه دي، مالداره دي، که چېرې زه څوک خپل وکیل جوړکړم چې ته زمادمرګ نه پس دا خرځ کړه اودیني کارکې یې اولګوه یاڅوک عالم دین خپل وکیل جوړکړم نودابه څنګه وي؟ ځکه چې وارثانوباندې باورنه شته، هغوی به خپل لالچ کې وصیت پوره نه کړي، په دې وجه باندې تاسوزمادجایدادتقسیم وکړئ اودوصیت باره کې راته مشوره راکړئ!
زماوراثان دادي: څلور وروڼه، پنځه خویندې، یوه لور، میرمن او زماموږ.

جواب: ستاسودخط په جواب کې یوڅوضروري مسئلې ذکرکوم:

۱. که چېرې تاسودخپل صحت په زمانه کې دوکان یاکورخپلې ښځې یالورته وبښئ نودا

بقیه د تیرمخ]... الی غیر ابیه وهو یعلم انه غیر ابیه فالجنة علیه حرام. (صحیح البخاری/ ۲/ ۱۰۰۱/ باب من ادعی الی غیر ابیه/ طبع نور محمد کراچی)۔

شرعي طورباندې جائزدی، کوریادوکان دهغوی په نوم کولوباندې هغوی ته حواله کړئ[1]

۲. داوصیت کول جائزدي چې زمادمرګ نه وروسته دومره مال جماتونو یامدرسووغیره ته ورکړئ.[2]

۳. وصیت یوازې دمال په دریمه برخه کې جائزدی، دهغې نه د زیات وصیت دوارثانوداجازې نه پرته صحیح نه دی، که چادد ریمې برخې نه زیات مال کې وصیت وکړ ،نوهغه کې به د دریمې برخې پورې وصیت صحیح وي، اودهغې نه زیاته برخه کې به وصیت دوارثانوله اجازې پرته صحیح نه وي.[3]

۴. که چاته داویره وي چې وارثان به دهغه وصیت پوره نه کړي، نوهغه ته پکاردي چې یودوه داسې متقیان کسان کوم چې پرهیزګاروي اوپه مسئلوباندې پوهیږي، هغوی دې دوصیت پوره کولوذمه دارجوړ کړي، اووصیت دې ولیکي اودهغې ګواهان دې جوړکړي، اود ګواهانوپه مخکې دې وصیت هغوی ته حواله کړي.[4]

۵. دوفات په وخت کې چې ته دڅومره جایداد مالک وې، دهغه په دریمه برخه کې به وصیت صحیح وي[5]، اوپاتې مال به داسې تقسیمیږي:

دښځې اتمه برخه، دمورشپږمه برخه، دلورنیمه برخه، پاتې به ورونړاوخویندوکې داسې تقسیمیږي چې دوروڼوبرخه به دخویندو نه دوه چنده وي.

سټامپ باندې دلیکل شوې وصیت نامې شرعي حیثیت

سوال: زمونږ والد ددې میاشتې په اووم تاریخ وفات شو ، هغه په خپل ژوندکې یوه وصیت نامه په اسټامپ پیپر(کاغذ) باندې دخپل اولاد له پاره پرېښودله، چې دهغې په نزدباندې به یوکور مونږ دوه وروڼوکې تقسیم شي، اودغه شان به دویم کورپه دواړو خویندوباندې برابر تقسیم کړل شي، دځینې خلقوخیال دی چې د وصیت نامې هیڅ اهمیت نه شته. پلار صاحب که چېرې په ژوند باندې خپل جایدادتقسیم کړی وی نوسمه وه، زمونږمورصاحبه دالله تعالی په فضل باندې ژوندۍ ده، اودهغې یوه خورهم ژوندۍ ده، اوهغه واده شوې ده، دوصیت مطابق

---

[1] رجل وهب فى صحته كل المال للولد جاز فى القضاء. (عالمگيرى/ ٤/ ٣٩١/ كتاب الهبة). الهبة عقد مشروع تصح بالايجاب والقبول والقبض. (هداية/ ٣/ ٢٨١/ كتاب الهبة)_

[2] الايصاء فى الشرع تمليك مضاف الى ما بعد الموت يعنى بطريق التبرع سواء كان عيناً او منفعة. (عالمگيرى/ ٦/ ٩٠/ كتاب الوصايا/ طبع رشيديه). هى تمليك مضاف الى ما بعد الموت عيناً كان او ديناً.....سببها ما هو سبب التبرعات. (شامى/ ٦/ ٦٤٨/ كتاب الوصايا/ طبع ايچ ايم سعيد)

[3] ولا تجوز بما زاد على الثلث الا ان يجيزها الورثة بعد موته. (عالمگيرى/ ٦/ ٩٠/ طبع رشيديه)_

[4] يٰأيها الذين أمنوا اذا تداينتم بدين الى اجل مسمى فاكتبوه وليكتب بينكم كاتب بالعدل. . . . . واستشهدوا شهيدين من رجالكم. (البقرة: ٢٨٢)_

[5] ولا تجوز بما زاد على الثلث الا ان يجيزها الورثة بعد موته. (عالمگيرى/ ٦/ ٩٠/ طبع رشيديه)_

خویوازې دهغې اولادجائزحق دارکیدای شي، مهرباني وکړئ اووواییځ چې داسلام په نزدباندې د استامپ پیپر (کاغذ) وصیت نامه څه حیثیت لري؟

جواب: ددې وصیت نامې حیثیت یوازې دیومصالحتي تجویز په شان دی، که چېرې ټول وارثان خوښ وي ، نوصحیح ده[۱]، که نه، جایدادبه دشریعت مطابق تقسیم کړل شي اوستاسودنیابه هم برخه پکې وي.[۲]

آیا د مورله مرګ نه وروسته به د هغې وصیت کړل شوی جایداد زوی ته ورکول کیږي؟

سوال: یوه موردخپل مرحوم زوی دملکیت نه دخپلې برخې وصیت لیکي چې زمابرخه دې زما فلانکي زوی(ع) ته ورکړل شي، نوایا د مورله مرګ نه وروسته به هغه وصیت دعمل کولوقابل وي؟ اوایاهغه زوی به دموربرخه اخیستلوشرعي اوقانوني طورباندې حق داردی اوکه نه؟ اومرحوم زوی دکونډې له پاره هغه برخه ورکول شرعي او قانوني طورباندې لازم دی اوکه نه؟ مهرباني وکړئ اوجواب راکړئ!

جواب: زوی دمور وارث دی، اودوارث له پاره وصیت باطل دی[۳]، ځنګه چې د مور نور میراث به دشرعي برخومطابق نوروبچیوته ملاویږي، دغه شان به دمرحوم زوی کومه برخه چې هغې ته ملاویږي هغه به هم په شرعي برخو تقسیم شي اودهغې ټول اولادته به ورکړل شي.[۴]

له وارثانو پرته د نورو خپلوانو په حق کې وصیت کول جائزدي

سوال: زمایونابالغه زوز دز، ښځه مې وفات شوې ده، میرنۍ موراودوه میرني ورونه مې دي، دحنفي فقهې په نزدباندې زماوارثان څوک کیدای شي؟ زه دخپل اولادله پاره خووصیت

---

[۱] ولا تجوز الوصية للوارث عندنا الا ان يجيزها الورثة وهم كبار. (فتاويٰ عالمگيرية / ٦/ ٩٠) عن عمر بن خارجة رضى الله عنه ان النبى صلى الله عليه وسلم: خطب على ناقته وانا تحت جرانها وهى تقصع بجرها وان لعابها يسيل بين كتفى فسمعته يقول: ان الله عزوجل اعطى كل ذى حق حقه فلا وصية لوارث. (الترمذى/ ٢/ ٣٣/ ابواب الوصايا)_

[۲] قال علمائنا رحمهم الله تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة......ثم يقسم الباقى بين ورثته بالكتاب والسنة واجماع الامة، فيبدأ باصحاب الفروض وهم الذين لهم سهام مقدرة فى كتاب الله. (سراجى/ ٣، ٤/ طبع المصباح)_

[۳] ولا تجوز لوارثه لقوله عليه السلام: ان الله تعاليٰ اعطى كل ذى حق حقه الا لا وصية للوارث. ولأنه يتأذى البعض بايثارالبعض ففى تجويزه قطيعة الرحم، ولأنه حيف بالحديث الذى روينا.(هداية/ ٤/ ٦٢٥/ كتاب الوصايا)

[۴] قال علمائنا رحمهم الله تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة......ثم يقسم الباقى بين ورثته بالكتاب والسنة واجماع الامة، فيبدأ باصحاب الفروض وهم الذين لهم سهام مقدرة فى كتاب الله. (سراجى/ ٣، ٤/ طبع المصباح)_

نه شم کولی، خوایادځه خاص کسانوله پاره وصیت کولی شم دچاچې ماباندې احسانونه وي. (پلارشریک ته علاتي ویل کیږي)

جواب: زوی ستاسووارث دی، اودزوی په موجودیت کې ورور او میرنی ورور وارث نه شي کیدای[1]، څوک چې ستاسووارثان نه دي، دهغوی په حق کې دمال په دریمه برخه کې وصیت کولی شئ.[2]

د مرحوم وصیت د مال په دریمه برخه کې پوره کول ضروري دي

سوال: زماپلارله مړکیدو نه څومیاشتې مخکې وصیت کړی وچې زما جایدادکې دریمه برخه دوه لکه روپۍ جوړیږي، دغه دریمه برخه داسې تقسیم کړئ چې دوه حج بدل وکړئ. یو زماد پلارله پاره، دویم زماله پاره، پاتې پیسې مدرسوته ورکړئ! اوس موږ ددې مسئلې پوښتنه کووچې داکومه دریمه برخه چې دمرګ نه وروسته زموږ دپلارمیراث دی هغې کې موږخان ته څه پرېښودی شواوکه نه؟

جواب: مړشوی کس که دمال دریمې برخې پورې وصیت وکړي، نو د وارثانوپه ذمه باندې دهغه پوره کول فرض شي، ستاسو پلار چې کوم میراث پرېښی دی، دهغه په دریمه برخه کې دننه دهغه وصیت پوره کول تاسوباندې لازم دي[3]، اومرحوم چې څنګه وصیت کړی دی هماغه شان یې پوره کول ضروري دي، یعنې دهغه دطرف نه اودهغه دپلاردطرف نه حج بدل کول[4]، اودمال په دریمه برخه کې چې څه پاتې شي هغه مدرسوته ورکول.

وصیت شوی شی بیرته اخیستل

سوال: زمانیااونیکه حج ته تللوخت کې خپل کوراودوه ټیکسیان زماپه نوم میراث کې لیکلي وو، اوځه ګینه یې زمامورته ورکړې وه، زمادنیکه دوه بچي دي، یعنی یوه زماواده شوې ترورچې هغه اوس امریکه کې اوسیږي، اودویم زماپلارچې دهغه زه یوزوی یم، اودحج نه بیرته راتلوسره زما نیکه میراث نامه بیرته واخیستله او کوریې په کرایه ورکړ، اواوس هغه دکوراوټیکسیانوکرایه پخپله باندې اخلي، اوهرڅه یې په خپل اختیاراواستعمال کې دي، مهرباني وکړئ ددې مسئلې باره کې خپل خیال وړاندې کړئ!

جواب: ستاسونیکه به ستاسوپه حق کې وصیت کړی وي اووصیت دمرګ نه مخکې بیرته

---

[1] اما العصبة بنفسه.........اولهم بالميراث جزء الميت اى البنون ثم بنوهم وان سلفوا. (سراجى/ ١٤)_

[2] وتجوز بالثلث للأجنبى. (درمختار على هامش ردالمحتار/ ٦/ ٦٥٠)_

[3] وتنفذ وصاياه من ثلث ما يبقى بعد الكفن والدين. (فتاوىٰ عالمگيرى/ ٦/ ٤٤٧/ كتاب الفرائض) ايضاً: تنفذ وصاياه من ثلث ما بقى بعد الدين. (السراجى/ ٢. ٣)_

[4] وان مات حاج فى طريقه واوصىٰ بالحج عنه يحج من بلده راكباً. (ردالمحتار/ ٦/ ٣٦٣)_

اخیستل کیدای شي، په دې وجه باندې به ستاسو دنیکه هغه وصیت منسوخ ګڼل کیږي. [1]

د ورور په وصیت شویو پیسو او مال څه وکړو؟

سوال: زما ورور په پی ائی اے کې نوکرو. زماد ورور ټولې خرچې ما برداشت کړې وې. دې نه پرته داچې هغه به ماسره اوسیده، پی ائی اے هر کال یوفارم ډکوي، هغه کې د نوکرنه پوښتنه کیږي چې د نوکرۍ په دوران کې د مړکیدو په صورت کې به هغه ته د ملاویدونکو پیسو حق دار څوک وي؟ هغه کې د دوه کسانو ګواهي هم وي، دغه شان به مرحوم هر کال زمانوم اچولو، او مرحوم دبیمارۍ په دوران کې دخپل قرض ذکرهم کولو چې زماد مرګ نه وروسته د دې دې خلکو زه قرض داریم، کله چې د پی ائی اے نه پیسې ملاؤشي، نو دې خلکو ته پیسې ورکړه، د مرحوم د مرګ نه څو میاشتې وروسته پی ائی اے سره مونږ رابطه وکړه او ټولې پیسې مونږ خپل اکاونټ ته راواړولې، دې دوران کې مونږ ته د پی ائی اے د طرف نه خطونه ملاؤشول چې هغو کې د پیسو تفصیل دادی:

۱. **فنډ**: د ملازمت په دوران کې محکمه څه پیسې د ملازم نه اخلي، او د مرګ په صورت کې یا د ریټائرډمنټ(تقاعدي) په صورت کې چې څومره پیسې وي، هغومره ورسره نورې ورکړي.

۲. **پنشن**: د هرې میاشتې پنشن یې مقرر کړی دی، چې هغه به هره میاشت پی ائی اے اداکوي. د مرحوم نور ورونه او خویندې هم شته، د مرحوم د مرګ نه وروسته ماورونو ته وویل چې د هغه سامان وغیره یوسئ، ټولو وویل چې ستا دی، ته یې چې چاته ورکول غواړې ور یې کړه.

دبیان شوې مسئلې په رڼاکې وواېئ چې د دې پیسو حق دار به ښودل شوی کس وي او که ټول خلک؟ او داهم وواېئ چې د بینک د پیسو حق دار به څوک وي؟

جواب: ستاسو ورور چې د پی ائی اے په فارم کې ستاسو نوم ښودلی و، د هغه حیثیت د وصیت دی، او د شرعي اصولو مطابق د وارث د پاره وصیت صحیح نه دی، او که چرې وکړل شي نو هغه صحیح نه نافذ کیږي، ذکرشوي صورت کې به ستاسو د مرحوم ورور باندې چې د پی ائی اے او د بینک نه کومې پیسې ملاویږي، د ټولو نه مخکې خود هغو پیسو نه د مرحوم قرض ادا کړئ، له دې وروسته چې کومې پیسې پاتې شي د هغو حیثیت د میراث دی، او هغه په وارثانو کې تقسیمیدل پکار دي، خو که چېرې ستاسو څلور واړه ورونه او خویندې د مرحوم وصیت برقرار ساتلو سره وایي چې :مونږ د مرحوم ورور پیسې تاته وبښلې، نو بیاتاته د ټولو پیسو

---

[1] ویجوز للموصی ان یرجع عن الوصیة....الخ.(النتف فی الفتاوي/ ٥٠٤) وفی الهدایة: ویجوز للموصی الرجوع عن الوصیة، واذا صرح بالرجوع او فعل ما یدل علی الرجوع کان مرجوعاً. (هدایة / ٤/ ٦٤٤) وفی الهندیة (ج:٦/ ٩٢) کتاب الوصایا، الباب الاول:ویصح للموصی الرجوع عن الوصیة ثم الرجوع قدیثبت صریحاً وقد یثبت دلالةً.

اخیستلو حق دی اوکه وارثانوکې کوم وارثان مطالبه کوي، دهغوی په مینځ کې به دمال تقسیم دمیراث داصولومطابق کیږي.[1]

دخویندو په موجودیت کې یوازې د وروړله پاره وصیت کول جائز نه دي

سوال: یونیک سړی چې هغه دګورنمنټ نوکرو. دنهه میاشتې ناروغی نه وروسته وفات شو. هغه واده نه وکړی اومور و پلاریې وفات شوي وو، دهغه یوازې یو وروراوځلورخویندې دي. هغوی کې درې خویندې واده شوې دي اویوه خورېې نه ده واده شوې، دمرګ نه مخکې هغه سړی دځپلې ځمکې اودفترنه دواجباتوله پاره دځپل وروړنوم اخیستی و، دخویندویه مخکې یې زباني هم وویل اوویې هم لیکل چې :زمادهریوشي مالک زماکشر ورور دی، اوس تاسونه د فقهې په رڼاکې پوښتنه کوو چې:که چېرې دحکومت له لوري مړشوي کس ته پنشن او نور واجبات ملاوشي، نویوازې وروربه یې حق دار وي اوکه خویندوته به هم برخه ورکول کیږي، او مرحوم یوازې دوروړنوم ښودلی دی، اوویلي یې دي چې :زمادهریوشي مالک زما ورور دی.

جواب: دمرحوم وصیت غلط دی، خویندې به هم برخه دارې وي[2]، د مرحوم میراث به(چې هغه کې واجبات وغیره هم شامل دي) شپږ برخې شي، دوه برخې به وروړته اویوه یوه برخه به ځلورو واړه خویندوته ورکړل شي.[3]

سوال: دفقهې په رڼا کې حکومت اودمرحوم دفتروالوته دهغه دپنشن او نورواجبات کوم چې تقریباً یونیم لاک جوړیږي، دهغه ښودل شوي وروریاخویندوته اداکول پکاردي، چې دهغه ښځه اوبچي نه شته، او مور پلاریې هم نه شته، یاداپیسې دې دفتروالا له ځان سره کیږدي، ځکه چې دفتر والودې پیسواداکولوپاره دهغه دوروراوخویندو نه انکارکړی دی، چې دمرحوم ښځه اوبچي نه شته اومور پلار یې هم نه شته. اودفقهې په رڼاکې که حقیقي ورور او خور موجود نه وي، نوحق دار او وارثان وریرونه اووریرې وي.

---

[1] ولا تجوز الوصية لوارثه، لقوله عليه الصلوٰة والسلام: ان الله اعطى كل ذى حق حقه، الا لا وصية لوارث ولأنه يتأذى البعض بايثار البعض ففى تجويزه قطيعة الرحم، ولأنه حيف بالحديث الذى رويناه. (الهداية/ ٤/ ٦٢٥) قال فى العالمگيرية: لا تجوز الوصية لوارث الا ان تجيزها الورثة. (فتاويٰ عالمگيرية/ ٦/ ٩٠). قال فى السراجي: قال علمائنا رحمهم الله تعالي: تتعلق بتركة الميت حقوق اربعة مرتبة: الاول يبدأ بت–نه وتجهيزه من غير تبذير ولا تقتير ثم تقضٰى ديونه من جميع مابقى من ماله، ثم تنفذ وصاياه من ثلث مابقى بعد الدين ثم يقسم الباقى بين ورثته بالكتاب والسنة واجماع الامة. (سراجى/ ٢، ٣)۔

[2] عن ابى امامة الباهلى قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول فى خطبة عام حجة الوداع: ان الله تبارک وتعاليٰ قد اعطى كل ذى حق حقه، فلا وصية لوارث. (جامع الترمذى/ ٢/ ٣٢/ ابواب الوصايا). وفى سنن نسائي: ٢/ ١٣١/ عن عمرو بن خارجة خطب رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: ان الله قد اعطى كل ذى حق حقه الا لا وصية لوارث)۔

[3] قال الله تعالي: وان كانوا اخوة رجالاً ونساء فللذكر مثل حظ الانثيين. (النساء: ١٧٦)۔

جواب: پنشن اونورو واجباتوکې دحکومت دقانون اعتباردی، که قانون هم داوي چې کله دمرحوم موريلاراوښځه بچي نه وي، نوبل خپلوان ته هغه واجبات نه شي اداکيدای، نوددفتروالوخبره صحيح ده، که نه، غلطه ده.

له وصيت کولو پرته د مرحوم د ميراث تقسيم کله چې وارثان يې هم معلوم نه وي

سوال: يوافغانی سړی په بل ملک مثلاً پاکستان کې وفات شي، دهغه ميراث دلته پاتې شي اودهغه څوک وارث معلوم نه وي اونه يې څه وصيت کړی وي، نواياد هغه ميراث دلته غريبانو، ،جومات ، مدرسې يادينې کتابونوباندې خرچ کول جائزدي اوکه نه؟

جواب: دهغه وفات شوي سړي ميراث افغانستان ته وليږئ، چې دهغه ځای حکومت يې تحقيق کولو نه وروسته دهغه په وارثانو تقسيم کړي، دلته دهغه دميراث داستعمالولواجازه نه شته.[1]

❖ د ذوي الارحام ميراث ❖

يادونه: ذوي الارحام هغو وارثانوته ويل کيږي چې دهغوی او مړي په مينځ کې د ښځې واسطه وي. مثلاً دلوراولاد يا لمسی اولاد.

سوال: يوسړی وفات شو، دهغه په شپږم پشت کې دهغه په اولادکې يوازې ذوي الارحام دي، چې تفصيل يې ددې نقشې نه معلوميږي، دهغه سړی ميراث به شپږم پشت کې ذوي الارحامو باندې څنګه تقسيميږي؟

١ زوی زوی زوی زوی لور لور لور لور
٢ زوی زوی زوی زوی لور خوې لور لور
٣ لور لور زوی زوی لور لور زوی لور
۴ زوی لور لور لور لور لور زوی زوی زوی لور
۵ زوی زوی لور زوی لور زوی لور زوی لور لور
٦ زوی، زوی لور، لور زوی زوی، زوی لور زوی لور، زوی لور زوی لور لور

جواب: دشپږو پشتونوله پاره دوه صدۍ(پيړۍ) پکاروي، اودومره زمانه کې دعادت مطابق دامم‌کن نه ده چې يوکس مړشي اودهغه په شپږم پشت کې يوازې لمسی اولمسي پاتې شي، په دې وجه باندې ستاسوداسوال يوازې زمادامتحان اخيستلودپاره دی، اودامتحان صحيح

---

[1] عن ابن عباس رضی الله عنهما عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: الحقو الفرائض باهلها. الحديث. (صحيح البخاری/ ٢/ ٩٩٧)۔

وخت د طالب علمي یاځواني و، اوس د دې غریب بوډا امتحان اخیستلو باندې به تاسو څه وکړئ؟ په دې وجه باندې مې زړه نه غوښتل چې د دې سوال جواب ولیکم،
بیا راته خیال راغی چې د نن پورې چا د ذوی الارحام د میراث د مسئلې پوښتنه نه ده کړې، دجواب لیکلو اراده مې وکړه.

لومړی دا اصول معلوم ول پکار دي، کله چې د لومړي پشت نه وروسته ذوي الارحام (دلور اولاد) وي نو امام یوسف رحمه الله د آخری پشت له پاره للذکر مثل حظ الانثیین په قاعده باندې تقسیموي، مخکې پشت ته د کتلو ضرورت نه ګڼي.

مثلاً ستاسو په مسئله کې په شپږم پشت کې اته هلکان دي، یعنې ۱، ۳، ۵، ۶، ۷، ۹، ۱۱، ۱۳. او اووه جینکۍ دي، یعنی ۲، ۴، ۸، ۱۰، ۱۲، ۱۴، ۱۵

د امام ابویوسف رحمه الله په نزد باندې به د امیراث په دیرېشو برخو تقسیم شي، دوه دوه برخې به هلکانو او یوه یوه برخه به جینکوته ورکړل شي.

او امام محمد رحمه الله د ټولونه لومړي پشت نه، چې کوم کې اختلاف شوی دی، د دې پشت کې هلکان او انجونه دواړه موجود دې، للذکر مثل حظ الانثیین (یعنی د هلک برخه د دوو جینکو برابر) په قاعده باندې تقسیموي.
د هغوی په نزد باندې دویمه قاعده داده چې کوم ځای کې هلکان او جینکۍ موجود وي، هلته د جینکو او هلکانو برخه جدا کړي، او دا قاعده په هر یو پشت کې جاري ساتي.
دریمه قاعده د هغوی داده چې د پورته نه د تقسیم کولو په وخت کې هر هلک او انجیلۍ د هغوی د فروع په لحاظ سره متعدد ګڼي.

اوس د قاعدو په رڼا کې په خپله مسئله باندې غور وکړئ، دې کې چې د لومړي پشت نه کوم اختلاف شروع شوی دی هغه د آخری پشت پورې موجود دی، په دې وجه باندې به د لته د لومړي پښت نه تقسیم شروع کیږي.

لومړی پشت

لومړي پشت کې څلور زامن او څلور لونه دي، خو د اول زوی لاندې څلور فروع دي، هغه به د څلورو قائم مقام وي، او د دریم زوی لاندې دوه فروع دي، هغه به د دوه زامنو قائم مقام وي. هلکان به د څلورو په ځای حکماً اته وي، او جینکو کې د دویمې انجیلۍ لاندې دوه فروع او د څلورمې لاندې درې فروع دی، د لته څلور جینۍ حکما اووه شوې او اته هلکان د شپاړسو جینکو قائم مقام وي، په دې وجه باندې به مسئله د دیرېشونه بهرشي، شپاړس د هلکانو او اووه د جینکو

دويم پشت

دويم پشت کې په تقسيم کولوکې موږ دهلکانو او جينکو برخې جدا جدا کړي، دهلکانولاندې دې پشت کې درې هلکان اويوه انجيلۍ ده، خولومړۍ هلک دڅلورو برابردی، اودريم ددوو، حکما اووه هلکان اويوه انجيلۍ شوه، اوددوې پنځلس برخې جوړې شوې، دوی سره شپاړس برخې وې چې هغه دوی باندې نه تقسيمېږي اوددوی په رؤوس اوحصوکې تباين دی، اصل مسئلې ته پنځلسو کې ضرب ورکولوضرورت دی، دلته دجينکوپه خانه کې يوهلک اودرې جينکۍ دی، لومړۍ انجيلۍ ددووجينکو برابرده، اودريمه انجيلۍ ددريوجينکو برابرده، حکما شپږجينکۍ شوې، او هلک ددوو جينکوبرابروي، ددوی مسئله داتونه بهرشوه، اودوی سره اووه برخې دي، چې هغه دوی باندې نه تقسيمېږي، اوددوی په مينځ کې په رؤوس کې تباين دی، دهلکانودفريق رؤوس (کوم چې پنځلس وو) دمخکې جينکو د رؤوس سره (کوم چې اته دي) ضرب ورکړئ، جواب يې ۱۲۰ راځي، بيا ۱۲۰ ته اصل يعنی ۲۳ کې ضرب ورکړئ، داشو (۲۷۶۰) اوس دهلکانوبرخې (۱۲) ته (۱۲۰) کې ضرب ورکړئ نودهلکانودفريق برخه (۱۹۲۰) راغله، او هغه په پنځلسو باندې تقسيم کړه نودنجونو حصه (۱۲۸) اود هلکانو (۷۹۲) شوه، دلته دجينکواووه حصوته (۱۲۰) سره ضرب ورکړئ، نو (۸۴۰) حصه راغله، هغه په اتوباندې تقسيم شوه نودزوی حصه (۲۱۰) اود لوڼوحصه (۲۳۰) شوه.

دريم پشت

دريم پشت کې ددويم پشت هلکان اوجينکۍ بياپه جداجداخانوکې کيښودل شول، لومړي فريق کې اووه هلکان جدا اويوه انجيلۍ جداکړی شوه، اودهغې انجيلۍ لاندې دشپږم پشت پورې هيڅ اختلاف نه شته، دهغې حصه آخري پشت ته منتقل شوه، دغه شان په دويم فريق کې زوی جدا اوشپږ لوڼه جداکړی شوې، اوچونکې دهلک لاندې دآخره پورې اختلاف نه شته، په دې وجه باندې دهغه حصه دشپږم پشت وارث ته ورکړل شوه، اوس لومړي فريق کې ددريو زامنولاندې يوه لورده چې هغه دڅلورو برابرده اويوزوی دی چې هغه ذدووجينکوبرابردی، اويوه لورېوازې ده، ددوی مسئله دنهونه بهرشوه، خودهغوی حصې (۱۷۹۲) په ۹ باندې نه تقسيمېږي، په دې وجه باندې اصل مسئلې ته ۹کې ضرب ورکړئ، جواب يې (۲۴۸۴۰) شو، بيادلومړي فريق حصه (۱۷۹۲) ته ۹کې ضرب ورکړئ نو(۱۶۱۲۸)شوې، هغوی کې دزوی برخه(چې هغه ددوولوڼويعنې دڅلوروجينکو برابرو) (۷۱۲۸) ووتله. اودپنځولوڼوحصه ۸۹۲۰ شوه، دلته دويم فريق سره (۲۳۰) برخې وې، هغو ته ۹ کې ضرب ورکړل شو،نودهغوی برخې ۵۲۷۰ جوړې شوې، ددې فريق رؤوس ۷ دی پنځه لوڼه اويوزوی، کله چې ۵۲۷۰ په ۷ باندې تقسيم شو،نودزوی برخه (۱۲۲۰) اود پنځو لوڼوبرخه (۴۰۵۰) شوه، اوس د دواړو فريقانو د زامنو برخه جدا اود جينکو برخه جداشوه.

څلورم پشت

څلورم پشت کې دلومړي فريق دلونو لاندې څلوروارثان دي، زوی لور (کوم چې ددوۍ برابردی) لور، لورددوی مسئله دشپږونه ووتله. اوددوی حاصل شوې برخې ۸۹۲۰ په ۲ باندې نه تقسيمېږي ، اصل مسئلې ته به ۲ کې دضرب ورکولوضرورت دی، دلته په دويم فريق کې يوهلک ددووجينکوبرابردی، اويوه لور ددريو جينکوبرابره ده، ددوی مسئله د۷ نه ووتله، اوددوی برخې ۴۰۵۰ په ۷ باندې نه تقسيمېږي، ۷ ته به هم اصل مسئلې کې دضرب ورکولوضرورت وي. دلومړي فريق رؤوس ۲ ته ددويم فريق رؤوس ۷ سره ضرب ورکړی شو. حاصل يې ۴۲ راغی، بيادې جواب ته اصل مسئلې (۲۴۸۴۰) سره ضرب ورکړل شو.نوجواب يې (۱۰۴۳۲۸۰) راغی. هم دې نه به ټولې پيسې تقسيمېږي، دلومړي فريق (۸۹۲۰) حصوته به (۴۲) کې ضرب ورکړل شي نودهغې نه (۳۷۲۳۲۰) جوړې شوې، هغه چې په ۲ باندې تقسيم شي، نودهلک حصه ۱۲۵۴۴۰ راغله اودڅلوروجينکو ۲۵۰۸۸۰ راغله، دلته ددويم فريق (۴۰۵۰) حصوته (۴۲) کې ضرب ورکولوسره دهغې نه (۱۷۰۱۰۰) حصې جوړې شوې، هغه په ۷ باندې تقسيم کړی شوه، نو دزوی (چې هغه ددوولونوبرابر دی) حصه (۹۷۲۰۰) شوه، اودلورچې هغه ددريولونوبرابرده، حصه ۷۲۹۰۰شوه، اوس مورډ دوو فريقو لونو اوزامنو بياجداکړل.

پنځم پشت

پنځم پشت کې لومړی فريق کې ددريوهلکانولاندې درې وارثان دي، يوزوئ چې هغه ددووبرابردی، اويوه لور، او يوزوی، ددوی مسئله د۷نه بهرشوه، ددوی حاصل شوې حصې (۲۵۰۸۸۰) په ۷ باندې تقسيم شوې نودلورحصه (۳۵۸۴۰) شوه، اود دريو زامنو حصه (۲۱۵۰۴۰) شوه اودويم فريق کې دزوی لاندې زوی اود لور لاندې لورد، دهغوی دواړوحصه بغيرد کميدويازياتيدونه وارثانوته منتقل شوه.

شپږم پشت

شپږم پشت کې لومړي نمبردخپل نيکه يووارث دی، په دې وجه باندې دهغه حصې ۱۲۵۴۴۰ هغه ته منتقل شوې، نمبر۲، نمبر۳، اوپنځم نمبرته ددووهلکانو ميراث ملاوشو، کوم چې د دريو برابردی، اودهغوی حصې ۲۱۵۰۴۰ **للذکر مثل حظ الانثيين** په اصول باندې هغوی ته ورکړل شوې، نودنمبر۲ حصه ۴۳۰۰۸، د نمبر۳ حصه ۸۲۰۱۲ اودنمبر۵ حصه ۸۲۰۱۲ شوه، نمبر۴ دخپلې مور يووارث دی، دهغه حصه ۳۵۸۴۰ هغه ته ملاوشوه. نمبر۲ او نمبر۷ دخپل نيکه وارث دی، دهغه حصه ۳۰۱۰۵۲ دواړوته برابرورکړل شوه نودهريوحصه ۱۵۰۵۲۸ شوه. اتم نمبرانجيلۍ دخپلې نيايوه وارثه ده، په دې وجه باندې دهغې حصه

۴٨٣٨۴ هغې ته ملاؤشوه. نمبر٩ دخپل نيكه دنيكه يووارث دى، دهغه حصه **٧٩٣٨٠** هغه ته ملاوشوه. نمبر١٠ اونمبر١١ باندې دهغوى دلګيكه **٩٧٢٠٠** حصې **للذكرمثل حظ الانثيين** په قاعده باندې تقسيم كړې شوې نودنمبر١٠ حصه **٣٢۴٠٠** او دنمبر١١ حصه **٦۴٨٠٠** شوه. نمبر١٢ دخپلې موردنيادرې وارثان دى. دهغوى حصه **٧٢٩٠٠ للذكرمثل حظ الانثيين** په قاعده باندې تقسيم شوه نونمبر١٣ ته **٣٦۴٥٠**، نمبر١۴ ته **١٨٢٢٥** اونمبر**١٥** ته هم **١٨٢٢٥** ملاؤ شوې. يوجدا كاغذباندې نقشه هم درليږم، څكه چې تاسو په سوال كې خانې ورې ساتلې وې، هغو كې دحصو ليكل مشكل دي.

١٠۴٣٢٨٠=۴٢×٢۴٨۴٠=٩×٢٧٦٠=١٢٠×٢٣

	١	٢	٣	۴	٥	٦	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢	١٣	١۴	١٥
١	بیټا ١٥				بیټا ١٦	بیټا	١٦×١٢٠ =١٩٢٠÷١٥=١٢٨	بیټا	بیټۍ	بیټۍ		بیټۍ	بیټۍ	٧×١٢٠ =٨۴٠÷٨=١٠٥	
٢	بیټا ٩				بیټا ١٧٩٢	بیټا ١٧٩٢ ×٩=١٦١٢٨		١١٥٢=٩×١٢٨ ۴٨٣٨۴=۴٢×	بیټا =۴٢×١٨٩٠=٩×٢١٠ ٧٩٣٨٠	بیټۍ ٧		بیټۍ ٦٣٠	بیټۍ	٦٣٠ ×٩=٥٦٧٠÷٧=٨١٠	
٣	بیټۍ ٦	٨٩٦٠	٦٢٧٢٠ =٦÷٣٧٦٣٢٠=۴٢×٨٩٦٠		بیټۍ	بیټا	=۴٢×٧١٦٨ ٣٠١٠٥٦	بیټا	بیټۍ	بیټۍ		بیټا =۴٢×١٦٢٠ ٦٨٠۴٠	بیټۍ ٣٦۴٥٠	÷٧=٢۴٣٠٠ ١٧٠١٠٠	×۴٢=١٧٠١٠٠ ۴٠٥٠
۴	بیټا ١٢٥۴۴٠	بیټۍ ٧	٢٥٠٨٨٠	بیټۍ	بیټۍ ÷٧=٣٥٨۴٠ ٢٥٠٨٨٠	بیټۍ		بیټۍ	بیټا	بیټا ٩٧٢٠٠		بیټا	بیټۍ ٧٢٩٠٠		
٥	بیټا	بیټا ٥	٢١٥٠۴٠	بیټۍ ٣٥٨۴٠	بیټا	بیټۍ		بیټا	بیټۍ	بیټا		بیټۍ	بیټۍ		
٦	بیټا ١٢٥۴۴٠	بیټۍ ۴٣٠٠٨	بیټا ٨٦٠١٦	بیټۍ ٣٥٨۴٠	بیټا ٨٦٠١٢	بیټا ١٥٠٥٢٨	بیټا ١٥٠٥٢٨	بیټۍ ۴٨٣٨۴	بیټا ٧٩٣٨٠	بیټۍ ٣٢۴٠٠	بیټا ٦۴٨٠٠	بیټۍ ٦٨٠۴٠	بیټا ٣٦۴٥٠	بیټۍ ١٨٢٢٥	بیټۍ ١٨٢٢٥
	١	٢	٣	۴	٥	٦	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢	١٣	١۴	١٥

❖ د جهاد او شهید حکمونه ❖

....

اسلام کې د جهاد في سبیل الله مقام

سوال: اسلام کې دجهاداوشهادت څه مرتبه اومقام دی؟ زموږ په علاقه کې نن سبادې موضوع باندې بحث دی، تفصیل سره یې بیان کړئ!

جواب: په دې عنوان دنویولیکولوپه ځای به مناسب دا وي چې دحضرت مولانامحمدیوسف بنوري رحمه الله دمقالې ترجمه وړاندې کړم کومه چې ما څوکاله مخکې کړې وه، حضرت بنوري رحمه الله د (۱۹۷۱ء) دمارچ په اخر کې (**مجمع البحوث الاسلامیه مصر**) ته په شپږم کانفرس کې دشرکت له پاره قاهرې ته تشریف وړی و، تقریبا دیرېش دوه دیرېشوعنوانونوکې یې په پورته بیان شوي عنوان باندې مقاله لیکلې او لوستلې وه، دهغې پښتو ترجمه داده:

الحمدلله رب العالمین والعاقبة للمتقین، ولاعدوان الاعلی الظالمین، والصلوة والسلام علی سیدالانبیاء والمرسلین وخاتم النبین محمدوعلی اله وصحبه وتابعیهم اجمعین، امابعد!

محترمو! اسلام کې جهادفي سبیل الله ته هغه مقام حاصل دی چې (دنبوت اوصدیقیت نه وروسته) دغټ نه غټ عمل داحیثیت نه شي حاصلولی، داسلام په مثالي دورکې اسلام او مسلمانانو ته چې کومه ترقي نصیب شوې وه، هغه دهغه شهیدانودځان قربانولو او بهادري له وجې وه، کوموچې دالله تعالی دخوشالي اوداسلام دکلمې داوچتولوله پاره دخپلې وینې په ذریعه داسلام شین چمن ته اوبه ورکړې، دشهادت په ذریعه یوداسې ژوند ملاوېږي چې دهغه نه ورانیدونکی نقش په ټول جهان باندې وي، چې هغه دسوونوکلونو دوړې هم نه شي خرابولی اوچې دهغه نتیجې اوفائدې په انساني معاشره کې دهمیشه له پاره قائمې اودائمې وي، دالله تعالی په کتاب اودرسول الله ﷺ په احادیثوکې دشهادت اودشهیددومره فضیلتونه بیان شوي دي چې عقل حیران پاتې شي اودشک ادنی نه ادنی ګنجائش هم نه پاتې کیږي. دالله تعالی ارشاد دی: ﴿ اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اَنْفُسَهُمْ وَ اَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ؕ يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُوْنَ وَ يُقْتَلُوْنَ ۫ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرٰىةِ وَ الْاِنْجِيْلِ وَ الْقُرْاٰنِ ؕ وَ مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوْا بِبَيْعِكُمُ الَّذِيْ بَايَعْتُمْ بِهٖ ؕ وَ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴾ (سورة التوبه ۱۱۱)

ترجمه: بې شکه الله تعالی دمسلمانانوځانونه اودهغوی مال اودولت ددې خبرې په بدله کې اخیستی دی چې هغوی ته به جنت ورکول کیږي، هغوی دالله تعالی په لارکې جنګ کوي اوهغوی کې قتل کوي اوقتل کیږي، دې باندې رښتونې وعده شوې ده، په تورات کې انجیل

کې او قران کې او د الله تعالی نه به زيات د خپلې وعدې پوره کونکی څوک وي؟ تاسو په دې بيع باندې د کومې چې تاسو معامله کړې ده خوشالي وکړئ او هم دا غټه کاميابي ده.
سبحان الله! د شهادت او جهاد به ددې نه ښه ترغيب بل څه کيدای شي؟ الله رب العزت پخپله د بندګانو د مال او ځان اخيستونکی دی، چې هغه پخپله مالک او رازق دی، د هغه قيمت يې څومره ډيرا وګران اينبی دی؟ جنت. . . ! بيا يې فرمايلي دي چې دا سودا کچه نه ده چې ددې د ختميدو ويره وي، بلکې دومره پخه او صحيح ده چې تورات او انجيل او قران او ټول اسماني صحيفو او خدای دستاويزاتو کې ددې بيع ليکلې شوې ده او دې باندې د ټولو انبياء او رسولانو او د هغوی د عظيم الشان امتونو ګواهي موجوده ده، بيا ددې مضمون نور و مضبوطولو له پاره چې د الله تعالی په وعده کې د وعده خلافي هيڅ شک نه شته، فرمايل شوي دي،

ومن اوفی بعهده من الله، يعنې د الله تعالی نه به زيات د خپلې وعدې او عهد خيال ساتونکی بل څوک کيدای شي؟ ايا مخلوق کې داسې څوک شته چې هغه د الله تعالی د وعدې مقابله وکړای شي؟ نه! بالکل نه! د شهادت د مرتبې او اوچت والي او د شهيد د فضيلت باره کې د قران کريم يوازې هم دا يو ايت کافي دی، امام طبري رحمه الله، عبد بن حميد او ابن ابي حاتم د حضرت جابر رضی الله عنه نه روايت کړی دی چې کله دا ايت نازل شو، نو خلکو په جوماتو کې د الله اکبر نعره ولګوله او يو انصاري صحابي وويل، واه واه، څومره ښه بيع او څومره ښه سودا ده، والله موږ به دا کله هم نه ختموو، نه به يې ختميدو ته پريږدو.[1]

او الله تعالی ارشاد دی: ﴿ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَأُوْلَـٰٓئِكَ مَعَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّـٰلِحِينَ ۚ وَحَسُنَ أُوْلَـٰٓئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾ ﴾ (النساء: ٦٩)

ترجمه: کوم کس چې د الله تعالی او د هغه د رسول ﷺ خبره ومني، نو داسې کسان به هم د هغوی سره وي کومو باندې چې الله تعالی انعام کړی دی، يعنې انبياء او صديقين او شهيدان او صالحين او دا حضرات ډير ښه ملګري دي.

دې ايت شريف کې د الله تعالی په لارکې ځان قربانونکي شهيدانو ته د انبياء او صديقين نه وروسته دريمه درجه ورکړل شوې ده.

---

[1] واخرج ابن ابی حاتم وابن مردويه عن جابر بن عبدالله رضی الله عنهما قال: نزلت هذه الآية على رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو فى المسجد ان الله اشترى من المؤمنين انفسهم........ الآية فكبر الناس فى المسجد فاقبل رجل من الأنصار ثانيا طرفى ردائه على عاتقه فقال: يا رسول الله ﷺ! انزلت هذه الآية؟ قال: نعم! فقال الأنصاري: بيع ربيح لا نقيل ولا نستقيل. (تفسير الدر المنثور/ ٣/ ٢٨٠/ طبع ايران/ سورة التوبة: ١١١، ايضاً: تفسير روح المعانى/ ١١/ ٢٦/ طبع احياء التراث العربى).

اوالله تعالى ارشاد دى. ﴿ وَلَا تَقُولُوا۟ لِمَن يُقْتَلُ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتٌۢ ۚ بَلْ أَحْيَآءٌ وَلَـٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ ﴾ (سورة البقره: ١٥٤)

ترجمه: اوکوم خلک چې دالله تعالى په لاركې ووژل(قتل) شي هغوى ته مړه مه وايئ، بلكې هغوى ژوندي دي، خوتاسوته پته نه شته.

دالله تعالى ارشاد دى: ﴿ وَلَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتًۢا ۚ بَلْ أَحْيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِٱلَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا۟ بِهِم مِّنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾ ﴾ (سورة آل عمران ١٧٠-١٧١)

ترجمه: اوکوم خلک چې دالله تعالى په لاركې قتل شول هغوى مړه مه گڼئ، بلكې هغوى ژوندي دي، دخپل پروردگاريه دربار كې هغوى ته رزق ملاويږي، هغوى په دې شي باندې خوشاله دي كوم چې هغوى ته الله تعالى په خپل فضل اوكرم باندې وركړى دى اوكوم خلک چې هغوى ته نه دي رسيدلي، دهغوى نه وروسته پاتې شوي دي دهغوى هم په هغه حالت باندې خوشاله دي چې هغوى باندې هيڅ ويره نه شته، نه به هغوى خفه كيږي، هغوى خوشاليږي دالله تعالى دنعمتونواوفضل له وجې او له دې وجې چې الله تعالى دايمان داروا جر نه ضائع كوي. (ترجمه حكيم الامت تهانوى رحمه الله)

دې دواړو ايتونوكې اعلان شوى دى چې د شهيدانومرګ دعامو مسلمانو دمرګ په شان ګڼل غلط دي، شهيدان مري نه، بلكې مرګ نه وروسته ژوندي وي، دشهادت نه وروسته هغوى ته يوخاص قسمه برزخي ژوندوركړل شي.

کشتگان خنجر تسليم را هرزمان ازغيب جانے ديگراست

داشهيدان دالله تعالى په درباركې دخپلوځانونوقرباني وړاندې كوي اودې په بدله كې دالله تعالى له طرف نه دهغوى دعزت اواكرام اوقدراومنزل اظهارداسې كيږي چې دهغوى روحونوته دشنو مرغانويه شكل كې سورلۍ وركړل شي، دعرش سره لګيدلي فانوسونه دهغوى داوسيدو ځايونه وي اوهغوى ته عامه اجازه وي چې جنت كې كوم ځاى ته تلل غواړئ، كوم ځاى كې چې سيل كول غواړي اودجنت دكوم نعمت نه چې فائده اخيستل غواړي وادې خلي[1] دشهيداوشهادت فضيلت ډير زيات په احاديثوكې راغلى دى، ددې سمندر يوڅو

---

[1] ارواحهم فى جوف طير خضر لها قناديل معلقة بالعرش تسرح من الجنة حيث شاءت، ثم تأوى الى تلك القناديل. (مسلم/ ٢/ ١٣٥/ باب فى بيان ان ارواح الشهداء فى الجنة، وانهم احياء عند ربهم)۔

قطرې دلته ستاسو خدمت کې وړاندې کوم:

لومړۍ حدیث: دحضرت ابوهریره رضي الله عنه نه روایت دی چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي:

لولاان اشق علي امتي، ماقعدت خلف سرية، ولوددت انى اقتل ثم احيى ثم اقتل ثم احيى ثم اقتل،(اخرجه البخارى فى عدة ابواب من كتاب الايمان والجهادوغيرها فى حديث طويل)

ترجمه: که چیرې دا ویره نه وای چې زما امت ته به تکلیف وي، نوزه به دمجاهدینو دیوې ډلې(دستې) نه هم وروسته نه پاتې کیدم اوزما دزړه ارزو ده چې زه دالله تعالی په لارکې قتل شم اوبیا ژوندی شم، بیاقتل شم اوبیاژوندی شم اوبیاقتل شم.

غور وکړئ! نبوت اوبیادختم نبوت لوړه مرتبه چې عقل او پوهه اوسوچ ددې لوړې مرتبې حدونوته نه شي رسیدای اودا د انساني شرف اومجدد لوړوالي هغه اخري نقطه اوغاية الغايات ده چې دهغه نه پورته دڅه مرتبې اومنزل تصورهم نه شي کیدای، خو دالله شان ته وګورئ چې شهادت ته یې داسې مرتبه او درجه ورکړې ده چې حضرت خاتم النبیین ﷺ نه یوازې دشهادت خواهش لري، بلکې باربار دنیاته تشریف راوړو اوهرځل حقیقي محبوب له پاره دشهید کیدوخواهش کوي.

بناکردند خوش رسمے بخاک وخون غلطیدن
خدا رحمت کند این عاشقان پاک طینت را

یوازې دهمدې یوحدیث نه معلومیدای شي چې دشهادت دمرتبې څومره لوړ اواعلی مقام دی.

دوهم حدیث: حضرت انس رضي الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي:

مامن أحديدخل الجنة يحب أن يرجع إلى الدنياوله مافى الارض من شئ إلا الشهيد يتمنى أن يرجع إلى الدنيافيقتل عشر مرات لمايرى من الكرامة. [1]

(أخرجه البخارى فى باب تمنى المجاهدان يرجع إلى الدنيا ومسلم)

ترجمه: کوم کس چې جنت ته داخل شي، دانه غواړي چې دنیاته واپس لاړشي اوهغه ته دځمکې ترټولوغټ نعمت حاصل شي،خو شهیداخواهش کوي چې هغه لس ځله دنیاته لاړشي اوبیاالله تعالی په لارکې شهیدشي، ځکه چې هغه په شهادت باندې ملاویدونکي انعامونه اواکرامونه لیدلي وي.

دریم حدیث: دحضرت ابوهریره رضي الله عنه نه روایت دی چې حضور ﷺ فرمایلي دي:

(زه کله ناکله جهادته له دې وجې نه ځم چې دځینو غریبانو او مخلصو مسلمانانوزړه په دې خبره باندې راضي نه وي چې(زه خو پخپله باندې جهادته لاړشم) اوهغوی زمانه وروسته پاتې

[1] بخاري:١/ ٣٩٥، طبع نور محمد، مسلم:١/ ١٣٤، باب فضل الشهادة فى سبيل الله)_

شي (خو هغوی سره دجهادله پاره سورلۍ اوسامان نه وي) اوماسره هم سورلۍ نه وي چې هغوی دجهادله پاره تیارکړم، که چیرې داعذرنه وی، نوپه هغه ذات مې دې قسم وي دکوم په قبضه کې چې زماساه ده، زه به دمجاهدینوديوې ډلې نه هم (چې جهادفي سبيل الله کوي) وروسته نه پاتې کیدم اوپه هغه ذات مې دې قسم وي دکوم په قبضه کې چې زماساه وي، زمادا خواهش دی چې زه دالله تعالی په لار کې قتل شم اوبیاژوندی شم. بیاقتل شم اوبیا ژوندی شم اوبیاقتل شم.(بخاری ومسلم)[1]

شلورم حدیث: دحضرت عبدالله بن ابي اوفی رضی الله عنه نه روایت دی چې حضور ﷺ فرمایلي دي:

واعلموا أن الجنة تحت ظلال السيوف. (بخاری)[2]

ترجمه: پوهه شئ! چې جنت د تورو تر سیوري لاندې دی.

پنځم حدیث: حضرت مسروق تابعي رحمه الله فرمايي چې موږ دحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه ددې ایت دتفسیر پوښتنه وکړه:

﴿ وَلَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتًۢا ۚ بَلْ أَحْيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ ﴾

ترجمه: کوم خلک چې دالله تعالی په لارکې قتل شول هغوی مړه مه ګڼئ، بلکې هغوی ژوندي دي، خپل پروردګارته نژدې دي او رزق ورکول کیږي.

نوهغه وفرمایل چې: موږ درسول الله ﷺ نه ددې تفسیر وپوښت، نوحضور ﷺ وفرمایل:

أرواحهم في جوف طير خضر لهاقناديل معلقة بالعرش تسرح من الجنة حيث شاءت ثم تأوي إلى تلك القناديل فاطلع اليهم ربهم اطلاعة فقال: هل تشتهون شيئا؟ قالوا: أي شيء نشتهي ونحن نسرح من الجنة حيث شئنا؟ ففعل ذالك بهم ثلاث مرات. فلما راؤا أنهم لن يتركوامن ان يسألو. قالوا: يارب! نريد أن ترد أرواحنا في أجسادناحتى نقتل في سبيلك. فلمارای أن ليس لهم حاجة تركوا:(رواه مسلم)[3]

---

[1] ان ابا هريرة رضى الله عنه قال: سمعت النبى صلى الله عليه وسلم يقول: والذى نفسى بيده! لو لا ان رجالاً من المؤمنين لا تطيب انفسهم ان يتخلفوا عنى ولا احد ما احملهم عليه ما تخلفت عن سرية تغزو فى سبيل الله، والذى نفسى بيده! لوددت انى اقتل فى سبيل الله ثم احيى، ثم اقتل، ثم احيى، ثم اقتل. (بخارى/ ۱/ ۳۹۲/ كتاب الجهاد/ باب تمنى الشهادة / طبع نور محمد كتب خانه كراچى)۔

[2] بخارى/ ۱/ ۳۹۵/ طبع ايضاً.)۔

[3] مسلم شريف/ ۱۳۵/۲/باب فى بيان ان ارواح الشهداء فى الجنة وانهم احياء عند ربهم يرزقون (طبع ايضاً)

ترجمه: د شهیدانو روحونه د شنو مرغیو په خیټو (ججرو) کې سوارلي کوي، د هغوی د اوسیدو ځایونه لوړ لوړ فانوسونه دي چې عرش کې ځوړند وي، هغوی چې جنت کې کوم ځای ته تلل غواړي سیل کوي، بیا واپس راشي او هماغه فانوسونو کې ارام کوي، یو ځل الله تعالی هغوی ته په مخامخ باندې خطاب وفرمایل: ایا تاسو د څه شي خواهش لرئ؟ عرض یې وکړ تول جنت زموږ له پاره مباح ګرځول شوی دی، موږ چې کوم ځای ته غواړو ځو راځو، دد ې نه وروسته به زموږ څه خواهش وي؟ الله تعالی درې ځله اصرار وکړي (که چیرې ستاسو څه خواهش وي. نو ضرورې یې بیان کړئ) کله چې هغوی ولیدل چې یو خواهش به ضرور عرض کول وي، نو عرض یې وکړ: اې الله! موږ دا غواړو چې زموږ روحونه زموږ بدنونو ته واپس شي او موږ دې ستا په لارکې یو ځل بیا شهیدان شو، د الله تعالی مقصد دا معلومول و، چې اوس د هغوی څه خواهش پاتې نه شو، کله چې ظاهره شوه، نو هغوی یې پریښودل.

شپږم حدیث: د حضرت ابو هریره ﷺ نه روایت دی چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: "**لا یکلم أحد في سبیل الله والله أعلم بمن یکلم في سبیله. إلا جاء یوم القیامة وجرحه یثعب دما، اللون لون الدم والریح ریح المسک**". (رواه بخاری ومسلم)[1]

ترجمه: کوم کس چې د الله تعالی په لارکې زخمي شي او الله تعالی ته پته ده چې د هغه په لارکې څوک زخمي کیږي هغه به د قیامت په ورځ د اسې حالت کې راځي چې د هغه د زخم نه به د وینې فواره بهیږي، رنګ به یې د وینې او خوشبویي به یې د مشکو وي.

اووم حدیث: د حضرت مقدام بن معدیکرب ﷺ نه روایت دی چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: **للشهید عند الله ست خصال: یغفر له في أول دفعة ویری مقعده من الجنة ویجار من عذاب القبر ویأمن من الفزع الأکبر ویوضع علی راسه تاج الوقار، الیاقوتة منها خیر من الدنیا وما فیها، ویزوج ثنتین وسبعین زوجة من الحور العین، ویشفع في سبعین من أقربائه.**
(رواه الترمذی وابن ماجه ومثله عند احمد والطبرانی من حدیث عبادة بن الصامت)[2]

ترجمه: د الله تعالی په نزد د شهیدانو له پاره شپږ انعامونه دي:
(۱) هغه وبښل شي.
(۲) (د مرګ په وخت) جنت کې خپل ځای (مقام) ویني.
(۳) د قبر د عذاب نه محفوظ وي او د قیامت د فزع اکبر (غتې ویرې) نه حفاظت کې وي.

---

[1] صحیح بخاری/ ۱/ ۳۹۳/ باب من یخرج فی سبیل الله، صحیح مسلم/ ۲/ ۱۲۳/ باب فضل الجهاد الخروج فی سبیل الله۔
[2] ترمذی/ ۱/ ۱۹۹/ باب ای الناس افضل. طبع کتب خانه رشیدیه دهلی۔

(۴) دهغه په سرباندې دعزت تاج کيښودل شي اودهغه ديوغمی ددنيا اوپه دنياکې دټولو شيانونه بهتردی. (۵) دجنت دوه اوياحوروسره دهغه نکاح وشي.
(۶) اودهغه داوياوو (۷۰) خپلوانوپه حق کې دهغه شفاعت قبليږي.

اتم حديث: دحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چې حضور ﷺ فرمايلي دي:

الشهيد لايجد الم القتل كما يجد احدكم القرصه. (رواه الترمذی والنسائی والدارمی)[1]

ترجمه: شهيدته دقتليدودومره تکليف هم نه وي څومره چې تاسوته دميږي دچک لګولوله وجې تکليف وي.

نهم حديث: دحضرت انس بن مالک رضي الله عنه نه روايت دی چې حضور ﷺ فرمايلي دي:

إذا وقف العباد للحساب، جاء قوم واضعی سيوفهم على رقابهم تقطر دماً، فازدحموا على باب الجنة، فقيل: من هٰؤلاء؟ قيل: الشهداء كانوا أحياء مرزوقين. (رواه الطبرانی)[2]

ترجمه: کله چې خلک دحساب کتاب له پاره ودرول شي، نوڅو خلکوبه په خپلوڅټونوباندې تورې ايښې وي او راروان به وي اودهغوی نه به وينه روانه وي، دغه خلک به دجنت په دروازه کې جمع شي، خلک به پوښتنه وکړي داکوم خلک دي (چې ددوی حساب کتاب هم نه شته اونيغ جنت ته راغلل)؟ هغوی ته به وويل شي چې داشهيدان دي کوم چې ژوندي وو اوهغوی ته رزق ملاويده.

لسم حديث: دحضرت انس بن مالک رضي الله عنه نه روايت دی چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي:

ما من نفس تموت لها عند الله خير يسرها أن ترجع إلى الدنيا إلا الشهيد، فإنه يسره أن يرجع إلى الدنيا فيقتل مرة أخرى لما يرى من فضل الشهادة. (رواه مسلم)[3]

ترجمه: دکوم کس له پاره چې دالله تعالی په نزد خيروي، هغه چې کله مرشي. نوبيادنياته واپس راتلل نه غواړي،خو شهيدله دېنه مستثنی دی، ځکه چې دهغه بهترين خواهش دا وي چې هغه دنياته واپس راوليږل شي اويوځل بياشهيدشي، ځکه چې هغه دشهادت د فضيلت مرتبه ليدلې وي.

---

[1] ما يجد الشهيد من مس القتل الا كما يجد احدكم من مس القرصة. ايضاً: مشكوٰة /۳۳۳/ كتاب الجهاد/ الفصل الثاني، طبع قديمی)۔
[2] مجمع الزوائد/ ۵/ ۳۸۳/ باب ماجاء فی الشهادة وفضلها/ حديث رقم: ۹۵۳۰/ طبع دار المعرفة، بيروت)
[3] مسلم/ باب فضل الشهادة فی سبيل الله/ ۲/ ۱۳٤/ طبع نور محمد كتب خانه)۔

يوولسم حديث: ابن منده رحمه الله دحضرت طلحه بن عبيدالله رضي الله عنه نه روايت کړی هغه وايي چې: زه دخپل مال دحفاظت کولوله پاره غابه ته لاړم، هلته ماباندې شپه راغله، زه دعبدالله بن عمروبن حرام رضي الله عنه دقبر خواکې (هغه شهيدشوی و) څملاستم، مادقبرنه داسې قرات واوريده چې دهغه نه ښه قرات مې مخکې چيرته نه و اوريدلی، زه دحضور عليه السلام خدمت کې حاضرشوم اوددې ذکرمې وکړ، حضور عليه السلام وفرمايل چې داقاري عبدالله (شهيد) و، تاته پته نه شته؟ الله تعالی دهغوی روحونه قبض کولوسره دياقوتو او زبرجدو په فانوسونوکې کيږدي اوهغه دجنت په مينځ کې(عرش باندې) اويزان کړي، دشپې وخت وي، نوهغوی روحونه دهغوی بدنونه ته واپس راشي اوکله چې سهارشي، نوهغوی بيافانوسونو ته لاړشي.

داحديث حضرت قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله په تفسيرمظهري کې ذکرکړی دی، ددې حديث نه معلوميږي چې دوفات نه وروسته هم دشهيدانوله پاره داطاعت درجې ليکل کيږي.[1]

دولسم: حضرت جابر رضي الله عنه فرمايي کله چې حضرت معاويه رضي الله عنه داحدپه خواکې نهر ويستلو، نوهلته د احد دشهيدانو د لرې کولوضرورت راغی، موږ هغوی راوايستل، نودهغوی بدنونه بالکل تازه وو، دمحمدبن عمرواستاذان وايي چې دحضرت جابر رضي الله عنه پلارحضرت عبدالله رضي الله عنه کوم چې په احد کې شهيدشوی و راوايستل شو، نودهغه لاس په زخم باندې پروت و، لاس يې چې دهغه ځای نه لرې شو، نو وينه يې له هغه ځای نه راوتل شروع شو، زخم باندې يې لاس بياکيښودل شو، نووينه بنده شوه، حضرت جابر رضي الله عنه فرمايي ماخپل پلارپه قبرکې وليد، نو داسې راته ښکاره شولکه چې ويده وي، کوم څادرنه چې هغه ته کفن ورکړل شوی وهغه هم هغه حالت کې و اوپه پښو باندې يې واښه ايښودل شوي وو، هغه هم په خپل اصلي حالت کې و، دغه وخت کې دهغه دشهادت شپږڅلويښت کاله شوي وو، حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه فرمايي: ددې واقعې ليدلونه وروسته دانکار هيڅ ګنجائش نه و چې دشهيدانوقبرونه کله وکنستل شول، نوچې لږه شان خاوره به لرې شوه، نودمشک په شان خوشبويي به راتله.[2]

---

[1] روی ابن مندة عن طلحة بن عبدالله رضی الله عنه قال: اردت مالی بالغابة فأدر کنی الليل فأويت الی قبر عبدالله بن عمرو بن حرام رضی الله عنهمافسمعت قراء ة من القبر ما سمعت احسن منها، فجئت الی رسول الله صلی الله عليه وسلم فذکرت ذالک له، فقال: ذاک عبدالله الم تعلم ان الله قبض ارواحهم فجعلها ف قناديل من زبرجد وياقوت ثم علقها وسط الجنة فاذا کان الليل ردت اليهم ارواحهم فلا تزال کذالک حتی اذا طلع الفجر ردت ارواحهم الی مکانها التی کانت فيها، وعلی هٰذا القول يکتسب الشهيد الدرجات وثواب الطاعات بعد الموت ايضاً. (تفسيرمظهری/ ۲/ ۱۷۲/ سورة آل عمران/ ۱۶۹، ۱۷۱/ طبع رشيديه کوئته)

[2] روی البيهقی من طرقه عن جابر بن عبدالله رضی الله عنهما، وابن سعد، والبيهقی من طرق آخر عنه، ومحمد بن عمرو عن شيوخه عن جابر رضی الله عنه قال: استصر خنا الی قتلانا يوم احد حين اجري معاوية العين فأتيناهم فأخرجناهم رطاباً تتثنی اطرافهم، قال شيوخ محمد بن عمرو: وجدوا والد جابر رضي الله عنه ويده علی جرحه فاميطت يده عن جرحه فانبعث الدم فردت الی مکانها فکسن الدم،...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

داواقعه امام بيهقي رحمه الله دډيروسندونو سره اوابن سعد رحمه الله ذکرکړې ده، څنګه چې تفسير مظهري کې نقل شوې ده، دپورته بيان شوي جواهراتوخلاصه داده:

لومړی: شهادت داسې لوړه اواعلى مرتبه ده چې انبياء عليهم السلام به هم ددې خواهش (ارزو) کاو.

دويم: مړشوي کس ته که څيرې له مرګ نه وروسته عزت اواکرام اوراحت اوسکون نصيب وي، نوهغه به دنياته دواپس راتلوخواهش کله هم ونه کړي،خو دشهيد مخکې چې کله دشهادت فضيلتونه اوفضائل اوانعامونه ښکاره شي، نودهغه خواهش وي چې باربار دنيا ته راشي اودالله تعالى په لارکې شهيد شي.

دريم: الله تعالى شهيدته يوخاص برزخي ژوندنصيب کړي، دشهيدانو روحونه په جنت کې سيل کوي اوهغوی ته عامه اجازه وي چې کوم ځای ته تلل غواړي لاړشي، په هغوی باندې هيڅ بنديز نه شته اوسهاروماښام ورته رزق ورکول کيږي.

څلورم: الله تعالى چې څنګه هغوی ته برزخي ژوندنصيب کړی دی، دغه شان دهغوی بدنونه هم محفوظ دي، نودهغوی روح ته بدني حيثيت اوبدن ته روحاني حيثيت حاصل وي.

پنځم: دمرګ له وجې دشهيدعملونه نه ختميږي اونه دهغه ددرجوپه ترقي کې څه فرق راځي، بلکې له مرګ نه وروسته د قيامت پورې دهغه درجې متواترلوړيږي.

شپږم: الله تعالى روحونوته داوسيدوله پاره خاص ځای ورکوي، کوم چې دياقوت او زبرجدو اود سرو زرو د فانوسونوپه شکل کې عرش پورې اويزان شوي وي اوجنت کې دپرڅيدونکو ستوروپه شان وي.

ډيرعارفين چې هغوی کې عارف بالله حضرت شيخ مظهرجان جانان رحمه الله هم شامل دی، ذکرکړي دي چې شهيد دخپل نفس، خپل ځان اوخپل شخصيت دقرباني دالله تعالى په دربار کې وړاندې کوي، له دې وجې دهغه جزا اوبدله دالله تعالى دذات په صورت کې ورکړل شي اودهغه په مقابله کې ددنياهريونعمت بې کاره دی.

محترمو! شهادت دجهاد نتيجه ده اوموږ دالله تعالى دکتاب اوداحاديثونه تعرض نه دی کړی کوم چې دجهادپه سلسله کې راغلي دي، نوصحيح بخاري اوصحيح مسلم کې دډيرو صحابه کرامو، حضرات عبدالله بن رواحه اوسهل بن سعد وغيرهما رضي الله عنهما نه روايت دی چې حضور صلى الله عليه وسلم

بقيه د تيرمخ]... قال جابر رضي الله عنه: فرأيت ابي فى حفرته كأنه نائم والنمرة التى كفن فيها كما هى على رجليه على هيئته وبين ذالک ست واربعون سنة. . . . . قال ابو سعيد الخدري رضي الله عنه: لا ينكر بعد هذا منكر ولقد كانوا يحفرون التراب فكلما حفروا نثرة من التراب فاح عليهم ريح المسک. (تفسير مظهرى/۲ / ۱۷۲/ سورة آل عمران: ۱۶۹، ۱۷۱/ طبع رشيديه كوئته)۔

فرمايلي دي، دالله تعالى په لاركې يو سهاريا يو مابنام دجهاد له پاره وتل دټولې دنيا او ددنيا دټولو نعمتونو نه بهتردي.[1]

اودحضور ﷺ وينا ده، دمجاهدفي سبيل الله مثال داسې دى چې يوكس ټول عمرقيام وكړي اود ورځې روژه ونيسي، دجهادفي سبيل الله په شان يوه نيكي هم نه شته.[2]

ددې نه پرته نور هم ډيراحاديث دي.

محترمو! دشهيد ډيرقسمونه دي، شهيدانوكې دټولو نه اعلى مرتبې والا هغه شهيددى كوم چې دالله تعالى درضاله پاره اودالله تعالى دحكم دلوړولوله پاره دجنګ په ميدان كې دكافرانوپه لاس باندې قتل شي، دې نه پرته دخپل دين دحفاظت كولوكې چې څوک قتل شي هغه هم شهيددى، كوم كس چې دخپل ځان په حفاظت كولوكې قتل شي هغه هم شهيددى اوكوم كس چې دخپل مال په حفاظت كې قتل شي هغه هم شهيددى، څنګه چې دحضرت سعيد بن زيد رضي الله عنه روايت په نسائي، ابوداؤداوترمذي په حديث كې موجود دى.[3]

امام بخاري رحمه الله اوامام مسلم رحمه الله دحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه نقل كړي دي چې حضور ﷺ فرمايلي دي: پنځه كسان شهيدان دي: چې دطاعون په مرض مړشي، دخيټې د ناروغي له وجې مړشي، په اوبوكې ډوب شي، دكور راپريوتلو له وجې مړشي اوكوم چې دالله تعالى په لاركې شهيدشي.[4]

---

[1] عن سهل بن سعد الساعدى رضي الله عنه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: والغدوة يغدوها العبد فى سبيل الله خير من الدنيا وما فيها. وعن ابى حازم عن سهل بن سعد رضي الله عنه عن النبى صلى الله عليه وسلم قال: غدوة او راحة فى سبيل الله خير من الدنيا وما فيها. (صحيح مسلم/ ٢/ ١٣٤/ باب فضل الغدوة والروحة فى سبيل الله). وفى البخارى (ج: ١/ ٣٩٢) كتاب الجهاد: عن سهل بن سعد رضي الله عنه عن النبى صلى الله عليه وسلم قال: الروحة والغدوة فى سبيل الله افضل من الدنيا وما فيها)۔

[2] عن ابى هريرة رضي الله عنه قال: قيل: يا رسول الله ﷺ ! ما يعدل الجهاد؟ قال. . . . . مثل المجاهد فى سبيل الله مثل الصائم القائم الذى لايفتر من صلوة ولا صيام حتى يرجع المجاهد فى سبيل الله. (جامع الترمذى ج١ ص١٩٥، باب فضل الجهاد) ايضاً جاء رجل الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال:دلنى على عمل يعدل الجهاد، قال: لا اجده. (بخاري: ١/ ٣٩١/ كتاب الجهاد)۔

[3] عن سعيد بن زيد رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من قتل دون ماله فهو شهيد، ومن قتل دون اهله فهو شهيد، ومن قتل دون دينه فهو شهيد، ومن قتل دون دمه فهو شهيد. (نسائى/ ٢/ ١٧٢/ باب من قتل دون ماله، طبع قديمى)۔

[4] عن ابى هريرة رضي الله عنه رضى الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: بينما رجل يمشى بطريق وجد غصن شوک على الطريق فأخره فشكر الله له، فغفر له وقال الشهداء خمسة: المطعون والمبطون والغرق وصاحب الهدم والشهيد فى سبيل الله. (مسلم/٢/ ١٤٢/ باب بيان الشهداء/ طبع قديمى). وفى البخارى/١ / ٣٩٧/ كتاب الجهاد: عن ابى هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: الشهداء خمس: المطعون، والمبطون، والغرق، وصاحب الهدم، وشهيد فى سبيل الله۔

دحضرت جابربن عتیک رضی الله عنه روایت دی چې حضور صلی الله علیه وسلم فرمايلي دي چې: دالله تعالی په لارکې دقتل کیدو نه پرته اووه قسمه مرګونه شهادت دی. دطاعون له وجې مرګ، په اوبوکې د ډوبیدوله وجې مړ شوی شهیددی، دنمونیه دمرض له وجې مړشوی شهیددی. دخیټې دناروغي له وجې مړشوی شهیددی، دسوځیدو له وجې مړشوی شهیددی، د دیوال لاندې ګیریدو له وجې مړشوی شهیددی، کومه ښځه چې داولادپیداکیدو په وخت مړه شي هغه شهیده ده. (داحدیث دامام مالک رحمه الله، ابوداود او نسايي رحمه الله نه روایت دی.)[١]

ابوداودکې دحضرت اُم حرام رضی الله عنها نه روایت دی چې حضور صلی الله علیه وسلم فرمايلي دي "سمندر کې دسرګرځیدو له وجې چې چاته قی ورځي دهغه له پاره دشهادت ثواب دی."[٢]

نسايي شريف کې دحضرت صفوان رضی الله عنه نه روایت دی چې حضور صلی الله علیه وسلم فرمايلي دي "نفاس کې(دماشوم پیداکیدونه وروسته) مړه کیدونکې ښځې له پاره دشهادت اجر دی."[٣]

نسايي شريف کې دحضرت سویدبن مقرن رضی الله عنه نه روایت دی چې حضور صلی الله علیه وسلم فرمايلي دي "کوم کس چې دظلم خلاف مقابله کولوکې مړ شي هغه شهیددی."[٤]

ترمذي شريف کې دحضرت عمرفاروق رضی الله عنه نه روایت دی، حضرت عمر رضی الله عنه فرمايي چې ما درسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوريدلي دي چې "شهیدان څلورقسمه دي: يوهغه کس دکوم ایمان چې ډیر مضبوط او ښه وي، دهغه دښمن سره مقابله وي، هغه دالله تعالی دوعدو تصدیق کولوسره په

---

[١] جابر بن عتيك عن عتيك بن الحارث بن عتيك وهو جد عبدالله ابن عبدالله ابو امه انه اخبره ان عمه جابر بن عتيك رضي الله عنه اخبره ان رسول الله صلى الله عليه وسلم جاء يعود عبدالله بن ثابت فوجده قد غلب فصاح به رسول الله صلى الله عليه وسلم فلم يجبه فاسترجع رسول الله صلى الله عليه وسلم وقال: غلبنا عليك يا ابا الربيع، فصاح النسوة ويبكن فجعل ابن عتيك يكستهن فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: دعهن فاذا وجب فلا تبكين باكية وقالوا وما الوجوب يا رسول الله؟ قال: الموت، قالت ابنته: والله ان كنت لأرجوا ان تكون شهيدا فانك قد كنت قضيت جهازك، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان الله عزوجل قد اوقع اجره على قدر نيته وما تعدون الشهادة؟ قالوا: القتل في سبيل الله تعالي! قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الشهادة سبع سوى القتل في سبيل الله، المطعون شهيد،والغرق شهيد، وصاحب ذات الجنب شهيد، المبطون شهيد، وصاحب الحريق شهيد، والذى يموت تحت الهدم شهيد، والمرأة تموت بجمع شهيد. (ابوداؤد/ ٢/ ٨٧/ باب في فضل من مات بالطاعون/ طبع ايج ايم سعيد)۔

[٢] عن ام حرام i عن النبى صلى الله عليه وسلم المائد فى البحر الذى يصيبه القيء له اجر شهيد والغرق له اجر شهيدين. (ابوداؤد/ ٣٣٧/١/ باب في ركوب البحر والغزو/ طبع ايج ايم سعيد)۔

[٣] عن عقبة بن عامر i ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: خمس من قبض في شيء منهن فهو شهيد، المقتول في سبيل الله شهيد، والغرق في سبيل الله شهيد، والمبطون في سبيل الله شهيد، والمطعون في سبيل الله شهيد، والنفساء في سبيل الله شهيد. (نسائى/ ٢/ ٦١/ مسألة الشهادة)۔

[٤] عن ابى جعفر قال: كنت جالساً عند سويد بن مقرن رضي الله عنه فقال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من قتل دون مظلمته فهو شهيد. (نسائى/ ١٧٣/٢/ باب من قاتل دون اهله/ طبع قديمى)۔

زړوتیا سره مقابله وکړه اوقتل شو، داکس به دومره لوړه مرتبه باندې وي چې دقیامت په ورځ به خلک هغه ته داسې پورته ګوري، دې وخت کې حضور ﷺ خپل سراوچت کړ اوټوپۍ (خولۍ) يې دسرمبارک نه وغورځيده، (روايت کونکي وايي) چې ماته پته نه شته چې هغه وخت کې دحضرت عمر رضی الله عنه ټوپۍ مراد ده اوکه دحضور ﷺ وفرمايل دويم هغه مومن دی چې دهغه ايمان ډيرمضبوط وي اودښمن سره يې مقابله شوه، خوحوصله يې کمزورې وه، هغه سره د مقابلې کولووخت کې هغه ته داسې محسوسه شوه لکه چې ازغي دهغه بدن کې ننوتل (يعنی زړه يې ويريد اوبدن يې وتخنيد) اوديونامعلوم له طرف نه غشی راغی اودهغه بدن کې ننوت اوهغه شهيدشو، دابه دويمه مرتبه باندې وي، دريم هغه مومن دی چې دهغه په ښو عملونوکې څه بدعملونه هم شامل وي، دښمن سره دهغه مقابله شوه اوهغه دايمان اويقين سره ښه مقابله وکړه اوقتل شو، دې به دريمه درجه باندې وي څلورم هغه مومن دی کوم چې په خپل نفس باندې دګناهونوله وجې زياتی کړی وي (يعنې نيکي کمې اوګناهونه يې زيات وي) دښمن سره دهغه مقابله شوه او هغه مقابله وکړه تردې چې هغه قتل شو، دده به څلورمه درجه وي. [١]

مسنددارمي کې دحضرت عتبه بن عبدالسلمي رضی الله عنه نه روايت دی چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: دالله تعالی په لارکې قتل کيدونکي خلک درې قسمه دي، يوهغه مومن کوم چې پخپله اودخپل مال په ذريعه باندې جهاد وکړي، ددښمن مقابله يې وکړه، ښه جنګ يې وکړ، تردې چې شهيدشو، حضور ﷺ وفرمايل چې دی شهيد دی اودده زړه الله تعالی دتقوا له پاره منتخب کړ، دی به دالله تعالی دعرش نه لاندې دالله تعالی جوړې شويو خيمو کې اوسيږي، نبيانوته به ده باندې فضيلت يوازې دنبوت له وجې وي، دويم هغه مومن کوم چې څه نيک عملونه کړي وي اوڅه بدعملونه، هغه پخپله اودخپل مال په ذريعه باندې دالله تعالی په لارکې جهاد وکړ اوددښمن مقابله يې وکړه تردې چې شهيد شو، حضور ﷺ دده باره کې فرمايلي دي: ختمونکې (تورې) دهغه غلطيانې اوګناهونه ختم کړل، بې شکه توره ګناهونه ختموي اودې شهيدته اجازه ورکړل شوه، چې هغه په کومه دروازه تلل غواړي جنت ته دې داخل شي، دريم منافق، چې هغه پخپله اودخپل مال په ذريعه باندې جهادوکړ، مړشو، دی به دوزخ ته

---

[١] سمعت عمر بن الخطاب رضی الله عنه يقول: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: الشهداء اربعة: رجل مؤمن جيد الايمان لقى العدو فصدق الله حتى قتل فذالک الذى يرفع الناس اليه اعينهم يوم القيامة هٰكذا، ورفع رأسه حتى وقعت قلنسوته، فلا ادرى قلنسوة عمر رضی الله عنه اراد ام قلنسوة النبى صلى الله عليه وسلم، قال: ورجل مؤمن جيد الايمان لقى العدو فكانما ضرب جلده بشوک طلح من الجبن اتاه سهم غرب فقتله فهو فى الدرجة الثانية، ورجل مؤمن خلط عملاً صالحاً وآخر سيئاً لقى العدو فصدق الله حتى قتل فذاک فى الدرجة الثالثة، ورجل مؤمن اسرف على نفسه لقى العدو فصدق الله حتى قتل فذالک فى الدرجة الرابعة. (ترمذى/١/ ٢٩٣/ باب ماجاء فى فضل الشهداء عندالله/ طبع قديمى)۔

خي، ځکه چې توره (ګناهونه خوختموي) خونفاق (زړه کې موجود کفر) نه ختموي. [1]
خلاصه دا چې دې دا ټول احاديث، کوموکې چې د شهادت مرګ بيل بيل بيان شوی دی، جمع شي، نو د شهيدانو فهرست ډيراوګډيږي او ټولو ته پته ده چې کوم خلک د مخالف مفهوم قائل دي، د هغوی په نزد باندې هم په عدد کې د مخالف اعتبار نه شته، ډيره بيره مې دا يو څو احاديث وړاندې کړل، که نه، که چيرې د دې موضوع د ټولو احاديثو قصد شوی وای. نو د شهيدانو تعداد به ډير زيات شوی و. [2]
بيا د قياس او اجتهاد په ذريعه باندې داسې شهيدان هم دې سره شامليدای شي کوم چې ښکاره ډول باندې په حديث کې نه دي راغلي، خو د حديث د اشاراتو له وجې شامليدای شي.
مثلاً: فرمايل شوي دي کوم چې د خپل حق له پاره جنګ کولوکې مړشي، هغه شهيد دی، او س دا عام دی او دې کې ټول حقوق شامل دي، نو کوم کس چې د وطن په حفاظت کولوکې مړشي، هغه شهيد دی، څوک چې د ظلم او ستم مقابله کولوکې مړشي، هغه شهيد دی، غرض دا چې کوم مسلمان د خپل ځان، د خپل کور والاوو، د خپل عزت، د خپل مال، د خپل وطن، د اسلام د عزت او د مسلمانانو د عزت او قوت په حفاظت کولوکې مړشي، هغه به د خپلې حيثيت مطابق شهيد وي، په دې شرط چې د هغه مقابله کول د الله تعالی د رضا له پاره وي، يوازې د جهالت، د قوميت او د جهالت د غيرت له وجې نه وي.
چاته پته نه شته چې «وطن» د خپل ذات نه څه مقدس شی نه دی، د دې عزت او حرمت يوازې له دې وجې دی چې دا د اسلام د عزت او سربلندۍ ذريعه ده او قومي استيټ کې د دې نه پرته د دې د تقدس بله څه وجه نه شته، چې دا د اسلامي قوت مرکز او د مسلمانانو د عزت او شان او شوکت نښه وي، نن چې په مشرق او مغرب کې د اسلام د ښمن قوتونه د عرب او عجم مسلمانانو خلاف يوځای شوي دي او دوی په خپلو علاقوکې په مختلف طريقو باندې ذليل او خوار وي، د دې يوازې هم دا وجه ده چې موږ د جهاد دا فريضه پريښې ده او د شهادت حاصلولو جذبه ختميږي، د جهاد نه د غفلت وجه دا نه ده چې موږ سره د مال، دولت او وسايلو کمی دی، يا دا چې د

---

[1] عن عتبة بن عبدالسلمي، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: القتلى ثلاثة: مؤمن جاهد بنفسه وماله فى سبيل الله اذا لقى العدو قاتل حتى يقتل، قال النبى صلى الله عليه وسلم فيه: فذالک الشهيد الممتحن فى خيمة الله تحت عرشه، لا يفضله النبيون الا بدرجة النبوة ومن خلط عملاً صالحاً وآخر سيئاً، جاهد بنفسه وماله فى سبيل الله اذا لقى العدو، قاتل حتى يقتل، قال النبى صلى الله عليه وسلم فيه: مصمصمةً محت ذنوبه وخطاياه ان السيف محاء للخطايا، وادخل من اى ابواب الجنة شائ، ومنافق جاهد بنفسه وماله، فاذا لقى العدو قاتل حتى يقتل فذاک فى النار، ان السيف لا يمحو النفاق. (سنن دارمى/ ٢/ ١٢٦/ باب فى صفة القتلى فى سبيل الله/ طبع نشر السنة/ ملتان)۔

[2] مظاهرحق شرح مشکوة کښې د مرقاة او طوالع الانوار حاشيه د درمختار، ، په حوالې سره، او شامی په ردالمختار کښې د شهيدانو فهرست ورکړې دې چه هغه کم او بيش شپيتهٔ دی. (مترجم)

مسلمانانو تعداد کم دی، الله تعالی اسلامي عرب ملکونوته دمال اودولت هغه اسباب ورکړي دي کوم چې دچا په خیال کې هم نه شي راتلای، یوازې هم دانه، بلکې په دې وسائلوکې داسلام دښمنان قوتونه دمسلمانانو او د عرب ملکونو محتاج دي، غرض داچې نن د مسلمانانو دذلت وجه دوسائلوکمی نه دی، بلکې ددې اصل وجه زموږ خپلوکې نا اتفاقي او نفاق دی، موږداجتماعي ضروریاتو په ځای باندې شخصي مقصد مخکې کړی دی، انفرادي ضروریاتو ته مودقومي ضروریاتونه زیات اهمیت ورکړی دی، دارام اوسکون عادت شو، دجهادروح موختم کړی دی اود اخرت اوجنت په بدله کې مودځان اومال دقرباني جذبه ختمه شوې ده، داهغه وجوهات دي دکوموله وجې چې مسلمان قوم دلوړوالي نه دذلت اوحقارت کندې ته پریوت.

دحضرت ثوبان رضی الله عنه حدیث چې امام ابوداود رحمه الله اوداسې نورو... روایت کړی دی اودعالمانوپه ډله کې ډیرزیات مشهوردی چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: هغه زمانه نژدې ده چې کله به داسلام ټول دښمن قوتونه ستاسوپه مقابله کې یوبل ته د میلمستیا دعوت ورکوي، یوصاحب عرض وکړ: یارسول الله ﷺ! ایا له دې وجې به هغه ورځوکې زموږ تعدادکم شي؟ حضور ﷺ وفرمایل نه! بلکې ستاسوتعدادبه ډیرزیات وي، خوتاسوبه دسیلاب دځګ په شان شئ، الله تعالی به ددښمنانودزړه نه ستاسورعب وباسي اوستاسو زړونه به کمزوري اوبې همته کړي، یوصاحب عرض وکړ یارسول الله ﷺ دبې همتي نه څه مراددی؟ حضور ﷺ وفرمایل: ددنیا مینه اوله مرګ نه ویره.[1]

په هرحال کله چې موږ دمسلمانانوددې اوسني بدحال جائزه اخلو، نو زموږ مخې ته یوڅو شیان راځي، دهغه طرف ته په ډیر اختصار سره یوڅوته اشاره کوم:

لومړی: داسلام په دښمنانو باندې اعتماد او باورکول (که هغه وروس وي، که امریکه وي اوکه مغربي ملکونه) ښکاره خبره ده چې کفر دخپل اختلافاتو باوجود یوملت دی اوالله تعالی باندې اعتماد، توکل اوباور نه کول، اوټولومسلمانانوته داحکم دی چې:

﴿وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾

ترجمه: مسلمانانوته یوازې په الله تعالی باندې باور کول پکاردي.

دې ایت کې په ډیرتاکیدسره فرمایلي شوي دي چې مسلمانانو ته دالله تعالی دشخصیت نه

---

[1] عن ثوبان قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يوشک الأمم ان تداعى عليكم كما تداعى الأكلة الى قصعتها، فقال قائل: ومن قلة نحن يومئذ؟ قال: بل انتم يومئذ كثير، ولكنكم غثاء كغثاء السيل ولينزعن الله من صدور عدوكم المهابة منكم وليقذفن الله فى قلوبكم الوهن، فقال قائل: يا رسول الله! وما الوهن؟ قال: حب الدنيا وكراهة الموت. (سنن ابى داؤد/ ٢/ ٢٣٤/ باب فى تداعى الامم على الاسلام، كتاب الملاحم، طبع ايج ايم سعيد)۔

پرته په بل چاباندې اعتماد او باور کول نه دي پکار. (**حيث قدم قوله: وعلى الله**)

دويم: دمسلمانانوخپلوکې اختلاف، انتشار اوکورنۍ شخړې چې دهغه داعالم دی که چيرې په خپلوکې کيني اود روغې خبره وکړي، نوبياهم دهغوی داحال وي.

﴿وَتَحۡسَبُهُمۡ جَمِيعٗا وَقُلُوبُهُمۡ شَتَّىٰ ﴾

ترجمه: په ښکاره به تاسوهغوی په يو ډله کې وينئ، خو دهغوی زړونه به شيندلي (يوله بل سره مخالف) وي.

دريم: الله تعالى باندې توکل کولونه زيات په مادي اوعادي اسبابو باندې اعتمادکول. بې شکه الله تعالى موږ ته ددې اسبابو او وسائلو دفراهم کولوحکم کړی دی، کوم چې زموږ په وس کې وي اود کومو په ذريعه باندې چې دښمن ويرول کيدای شي، خوافسوس دی چې يو طرف ته خوموږ دمادي اسبابوجوړولوکې کوتاهي کوو اوبل طرف ته چې کاميابي کوم اصل ذريعه ده له هغه نه غافل يو. دالله تعالى ارشاد دی: **﴿وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَكِيمِ ﴾**

ترجمه: فتح اوکاميابي يوازې دالله تعالى سره ده او دهغه له طرف نه ملاويږي.

دتاريخ په سوونو نه، بلکې په زرګونوواقعات ددې ګواهي کوي چې دکافرانوپه مقابله کې دکم سامان اوکم تعداد باوجود فتح اوکاميابي دمسلمانانو پښې ښکل کړي دي.

څلورم: دنيا سره ډيره زياته مينه، عيش او ارام، داخرت په مقابله کې دنيااختيارول، قومي اوملي غوښتنو باندې خپلو غوښتنو ته اهميت ورکول اودجهاد روح ختميدل، ددې تفصيل ډيرزيات دی، دقران کريم په سورة ال عمران اوسورة توبه کې ډيرعبرتونه وړاندې شوي دي، په امت فرض دي چې دا روښانه مينار هميشه خپلې مخې ته وساتي.

په هرحال! دالله تعالى په لارکې داسلام دکلمې لوړولو له پاره دښمنانوسره مقابله کول. دالله تعالى په لارکې جهادکول اوداسلام له پاره خپل ځان قربانول دډير لوړ قيمت والا لعلونه دي، قران کريم اورسول الله ﷺ ددې دنيوي اوداخرت ګټې روښانه کړي دي اوددې له وجې چې دمحمد ﷺ په امت باندې کوم انعامونه نازليږي دهغو يې ډيرفصاحت او بلاغت سره وضاحت کړی دی.

محترمو! دايومختصرشان تقريردی، کوم چې ډيرو مصروفياتو سره اوکم وخت کې ليکل شوی دی، له دې وجې دبحث ډيرشيان پاتې شول، دهغو له پاره دمعافي درخواست کوم، اخر کې موږ دالله تعالى نه دعا غواړو چې زموږ دغلطيواصلاح وکړي، زموږ په مينځ کې د زړه نه اتحاد پيداکړي، دکافرانوپه مقابله کې مو مدد اونصرت وکړي اوموږ دصبر، عزيمت، مسلسل محنت اوتقوا صفات نصيب کولوسره موږ کامياب کړي. امين!

جهاد کله فرض عین وي ؟ او کله فرض کفايي ؟

سوال: جهاد (قتال) په دې وخت کې په موږ باندې فرض عین دی او که فرض کفايي؟

جواب: دفاعي جهاد يوازې په هغه صورت کې فرض عین کيږي چې کله د امام المسلمين له طرف نه نفير عام ته حکم وشي چې ټول د جهاد له پاره ووځي، په دغه وخت کې به ښځه د خاوند له اجازې پرته، غلام د مولی له اجازې پرته او زوی د پلار له اجازې پرته ځي.
ترڅو پورې چې نفير عام نه وي جهاد به فرض کفايه وي[1] لکه څنګه چې د دين نورې شعبې درس و افتاء، دعوت او تبليغ فرض کفايه دي.

په جهاد في سبيل الله او قتال في سبيل الله کې فرض عين او فرض کفايه کوم يو دی؟

سوال: جهاد في سبيل الله او قتال في سبيل الله کې کوم يو فرض عين او فرض کفايه دی؟

جواب: د جهاد او قتال دواړو حکم يو دی، خو په ځينې وختونو کې جهاد فرض عين وي او په ځينې وختونو کې جهاد فرض کفايه وي[2] ددې تعيين علماء کرام او مفتيان عظام د جهاد اهميت او ضرورت مخې ته ږدي، دارنګه د افرادو په اعتبار سره هم د جهاد د فرضيت تعين کيږي.

د جهاد د ټريننګ له پاره افغانستان يا کشمير ته تلل ضروري دي؟

سوال: که څوک د جهاد د ټريننګ په غرض هميشه په کور کې ورزش کوي يا منډې وهي، نو دا د ده له پاره کافي دي يا ده ته افغانستان يا کشمير ته تلل د جديد اسلحې ټريننګ اخيستل ضروري دي؟ ځکه چې اوريدلي مو دي چې د ټريننګ کولو حکم دی؟

جواب: که چيرې جهاد فرض عين وي، نو ددې ټريننګ حاصلول هم فرض عين وي، که نه، نه دي.[3]

ايا جهاد د اسلام په پنځو ارکانو شامل دی؟

سوال: په اسلام کې چې کوم پنځه ارکان دي هغه موږ د خپلې اسانۍ له پاره جوړ کړي دي يا د الله پاک له طرف نه حکم دی؟ او جهاد په دې کې شامل دی او که نه؟

---

[1] الجها فرض الكفاية.....الا ان يكون النفيرعاماً....فان هجم العدو على بلد وجب على جميع الناس الدفع، تخرج المرأة بغير اذن زوجها والعبد بغير اذن المولى لأنه صار فرض عين..الخ. (هداية /۲/ ۵۵۹/ كتاب السير)

[2] ايضاً_

[3] عن عقبة بن عامرقال:سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو على المنبر يقول: واعدوا لهم ما استطعتم من قوة،الا ان القوة الرمي! الا ان القوة الرمي الا ان القوة الرمي! رواه مسلم. (مشكوٰة/ ۳۳۶/ باب اعداد آلة الجهاد)

جواب: دا پنځه ارکان رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي[1] جهاد د اسلام ډېر لوی حکم دی، خو په ارکان خمسه کې شامل نه دی.

له جهاد پرته د نیکو اعمالو قبولیت

سوال: ایا زموږ ذاتي نیک اعمال به د الله رب العزت په دربار کې قبول شي، حالانکې هر طرف ته د منکراتو بازار ګرم دی، فحاشي عامه ده او علی الاعلان د الله او د هغه درسول استهزاء کیږي؟ ایا یوازې په لمونځ کولو او روژې نیولو نه وروسته زموږ ذمداري ختمیږي؟ او خلیفة الله کار به مکمل شي؟ ایا په موږ باندې جهاد فرض شوی نه دی؟ که چیرې وي، نو بیا کله به پورته کیږو او موږ به څوک اوچتوي؟

جواب: د جهاد نه مخکې دعوت لازم دی، دعوت الی الله، امر بالمعروف او نهی عن المنکر فریضه به اداء شي او بیا که یو طاقت ددې دعوت په لاره کې حائل شي، نو ددې خلاف جهاد واجب دی[2] او چې کله د حالاتو نقشه هغه وي کومه چې تاسو راښکلې ده او موږ ددې نه وروسته د دعوت کار ته متوجه نه شو، امر بالمعروف او نهی عن المنکر فریضه اداء نه کړو، نو یقینا چې نیول کیږو به. [3]

په موجوده وخت کې څنګه په جهاد کې شریکیدلی شو؟

سوال: په موجوده درو کې څنګه په جهاد کې شریکیدلی شو؟

جواب: افغانستان، کشمیر، برما او نورو علاقو کې مثلا: بوسنیا او کوسوو کې مسلمانان جهاد کوي، په دې کې شرکت کولی شئ.

ایا د اسرائیلو خلاف جنګ کول جهاد دی؟

سوال: داسرائیلو خلاف دبیت المقدس اوفلسطین دابادي له پاره د فلسطین دازادي تنظیم (پی ایل او) (P. L. O) چې کوم مزاحمت کوي، هغه داسلام په نزد جهاد کې داخل دی او که نه؟

جواب: دمسلمانانو کوم جنګ چې کافرانو سره دالله تعالی درضا له پاره وي او داسلام دکلمې د

[1] عن ابن عمر رضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: بني الاسلام علی خمس: شهادة ان لا اله الا الله وان محمد رسول الله، واقام الصلوٰة، وایتاء الزکوٰة، والحج وصوم رمضان. متفق علیه. (مشکوٰة/ ۱۲/ کتاب الایمان).

[2] ولا یجوز ان یقاتل من لم تبلغه الدعوة الی الاسلام الا ان یدعوه. . . . . فان ابوا ذالک استعانوا بالله علیهم وحاربوهم. . . . . . الخ. (هدایة/ ۲/ ٥٦٠/ باب کیفیة القتال)

[3] عن حذیفة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال: والذی نفسی بیده! لتأمرن بالمعروف ولتنهون عن المنکر او لیوشکن الله ان یبعث علیکم عذاباً من عنده ثم لتدعنه ولا یستجاب لکم. رواه الترمذی. (مشکوٰة/ ٤٣٦/ باب الأمر بالمعروف)

لوړوالي له پاره وي، هغه بې شکه جهاد دی، دا اصول تاسو د فلسطين دازادي تنظيم باندې پخپله وګورئ.[1]

سوال: دفلسطين دازادۍ دتنظيم له طرف نه که يوغيرفلسطيني مسلمان، داسرائيلو خلاف جنګ کې مړشي، نوهغه ته به دشهادت درجه حاصليږي؟

جواب: دې کې څه شک دی؟

سوال: زموږ عالمان ځوانانوته داسرائيلو خلاف دجهاد کولوترغيب ولې نه ورکوي؟

جواب: که اسلامی ملکونه، داسرائيلو خلاف دجهاد اعلان وکړي، نو عالمان به ضرور مسلمانانو ته دجهاد ترغيب ورکوي.

د شهيد تعريف او ژبنيو(نژادي) فسادونو کې مړشوي ته شهيد ويل

سوال: دا ووايئ چې شهيد څه ته وايي؟ ځکه چې د سند په موجوده حالاتو کې کوم ځای کې چې وي د دواو ډلو په مينځ کې د ژبې جګړه کيږي او په دې تصادم کې د يوې ډلې يو سړی ووژل شي، نو هغه ډله خپل مړي شوي کس ته شهيد وايي، دا رنګه د عام سړي په زړه کې دا سوال پيدا کيږي چې ايا يو مسلمان د بل مسلمان له لاسه پرته له څه وجې ،يوازې د ژبې د تعصب له وجې قتل شي، نو ايا هغه به شهيد وي؟ حالاتکې مړی که چيرې په خپله نه قتل کيدو، نو هغه مخالف قتل کولو، مهرباني وکړئ! د دې وضاحت وکړئ!

جواب: د صحيح مسلم په حديث کې دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې: دنيا تر هغه وخته نه ختميږي چې په خلکو باندې به يو وخت راشي قاتل ته به دا پته نه وي چې ده ولې قتل وکړ اومقتول ته به پته نه وي چې دی ولې قتل شو؟ عرض وشو چې داسې به ولې وي؟ ويې فرمايل: چې فتنه او فساد به وي، قاتل او مقتول دواړه به جهنم ته ځي (مشکواة ص: ۴۶۲)[2]

او د صحيحينو په حديث کې دي چې کله دوه مسلمانان توري راوباسي او په مقابله باندې ورشي، نو قاتل اومقتول دواړه به دوزخ کې وي، صحابه کرامو عرض وکړ چې قاتل خير چې

---

[1] وعن ابى موسىٰ رضي الله عنه قال: جاء رجل الى النبى صلى الله عليه وسلم فقال الرجل يقاتل للمغنم والرجل يقاتل للذكر والرجل يقاتل ليريٰ مكانه فمن فى سبيل الله؟ قال: من قاتل لتكون كلمة الله هى العليا فهو فى سبيل الله. متفق عليه. (مشكوٰة/ كتاب الجهاد/ الفصل الاول /۲/ ۳۳۱/ طبع قديمى). وفى عرف الشرع يستعمل فى بذل الوسع والطاقة بالقتال فى سبيل الله عزوجل بالنفس والمال واللسان او غير ذالک او المبالغة فى ذالک. (بدائع الصنائع/ ۷/ ۹۷/ كتاب السير)۔

[2] عن ابى هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: والذى نفسى بيده! لا تذهب الدنيا حتى يأتى على الناس يوم لا يدرى القاتل فيم قتل ولا المقتول فيم قتل، فيقول كيف يكون ذالک؟ قال: الهرج! القاتل والمقتول فى النار. رواه مسلم. (مشكوٰة/ ٤٦٢/ كتاب الفتن/ الفصل الاول/ طبع قديمى).

جهنمي شو، خو مقتول ولې جهنمي شو؟ ويې فرمايل چې هغه هم د خپل مقابل د قتل كيدو حريص و. (مشكواة ص: ٣٠٧). [1]

ددې حديثونو نه معلومه شوه چې كوم خلك د يو بل خلاف اسلحه را پورته كوي دا خو كه قاتل وي او كه مقتول وي په دواړو صورتونو كې في النار والسقر دي. دوى ته شهيد ويل د شهيد دلفظ غلط استعمال دى، همدا رنګه كوم سړي ته عدالت د مرګ سزاء وركړې وي، نو ده ته شهيد ويل هم د شهيدانو د وينو بې حرمتي ده.

د اسلامي نقطه نظر سره شهيد هغه عاقل او بالغ مسلمان ته ويل كيږي چې هغه:

(١): كافرانو قتل كړى وي.

(٢): په ميدان جهاد كې مقتول وموندل شي.

(٣): يا غلو، ډاكوانو او باغيانو قتل كړى وي.

(٤): يا هغه د خپل ځان، مال، عزت او ابرو مدافعت كولو كې مړ شي.

(٥): يا هغه بې ګناه مسلمان چې هغه بل مسلمان په اله جارحې سره عمدا قتل كړى وي. [2]

په دې ټولو صورتونو كې كه چيرې په دې سړي كې دوه شرطونه وموندل شي، نو د دنياوي حكم په لحاظ سره هم شهيد دى، يعنې ده ته به غسل نه وركول كيږي، بلكې د وينو په ككړو شويو جامو كې كفن وركول كيږي او د جنازې لمونځ به پرې كيږي. [3]

لومړى شرط دادى چې د مقتول كيدو نه مخكې په ده باندې غسل فرض نه وي كه چيرې په ده باندې غسل فرض و مثلاً: د جنابت په حالت كې وژل شوى و يا ښځه د حيض او د نفاس په حالت كې وژل شوې وه، نو غسل به وركول كيږي او دشهيد دنياوي حكم به په ده باندې نه جاري كيږي. [4]

دويم شرط دادى چې ياخو په موقعه باندې مړشوى وي يا د زخمي كيدو نه وروسته ده د څه خوراک څښاک يا علاج معالجې مهلت نه وي ملاوشوى اوكه دزخمي كيدو نه وروسته يې څه خوراک څښاک وكړ يا دده مرحم پټې وشوه يا د هوش په حالت كې په ده باندې د لمونځ وخت

---

[1] عن ابى بكرة عن النبى صلى الله عليه وسلم: اذا التقى المسلمان حمل احدهما على اخيه السلاح فهما فى جرف جهنم، فاذا قتل احدهما صاحبه دخلاها جميعا. وفى رواية عنه قال: اذا التقى المسلمان بسيفهما فالقاتل والمقتول فى النار. قلت: هٰذا القاتل فما بال المقتول؟ قال: انه كان حريصاً على قتل صاحبه. متفق عليه. (مشكوٰة/ ٣٠٧/ باب قتل اهل الردة: الفصل الاول/ طبع قديمى).

[2] الشهيد من قتله المشركون. . . . . او وجد فى المعركة وبه اثر....... او قتله المسلمون ظلما. . . . . ولم يجب بقتله دية. (الجوهرة النيرة/ ١/ ١١٣/ كتاب الصلاة)

[3] فيكفن اى يلف فى ثيابه ويصل عليه......ولا يغسل عن الشهيد دمه.........ولا تنزع عنه ثيابه. (الجوهرة النيرة/ ١/ ١١٣/ باب الشهيد/ كتاب الصلاة)

[4] ويغتسل ان قتل جنباً......وكذا تغسل ان قتلت حائضاً او نفساء.........الخ. (عالمگيرى/ ١/ ١٦٨)

تير شو بيابه هم په ده باندې د شهيد دنياوي حكم نه جاري كيږي يعني ده ته به غسل وركول كيږي، خو په اخرت كې به دا سړى په شهيدانو كې پورته كيږي. [١]

د شهيد مفهوم او د هغه اقسام

سوال: اكثرداسې كيږي چې د بس ياد ريل د لاندې راشي يا دپاكستان هندوستان په جنګ كې قتل شي، اياهغه ته شهيد ويل كيږي، حالانكې شهيد هغه وي كوم چې د الله په لاره كې ووژل شي اوپه ده كې هغه ټول صفتونه موجودوي كوم چې په يومسلمان كې كيدل پكاروي، لمونځ، روژه، زكات اوداسې دنورو... پابندوي اودنياوي لالچ، حرص او د طمعې په خاطر نه جنګيږي، خودلته داسې نه وي، نو بيا ولې موږ د شهيدانو درجې مسخه كوو ايا دا به خيانت نه وي؟

جواب: د شهيدانو دوه قسمونه دي: يو حقيقي شهيد او بل معنوي شهيد، حقيقي شهيد هغه دى چې هغه ته د غسل او د كفن وركولو نه پرته ددفن كولو حكم دى، هغه مسلمان دى چې هغه په معركه(دجنګ په ميدان) كې د كافرانو له لاسه ووژل شي يا يو مسلمان په ظلم سره قتل كړى وي او دده د قتل نه ديت واجب نه وي. [٢]

معنوي شهيد هغه دى چې هغه ته د دنياوي احكامو په اعتبار سره شهيد نه شي ويل كيداى، بلكې دعامو مسلمانانو په شان دده غسل او كفن هم كيدلى شي مګر د اخرت په اعتبار سره شهيد ورته ويل كيداى شي، په حديث كې ډيروخلكوته داسې قسمه شهيد ويل شوي، مثلاً: چې څوك په طاعون كې مړ شي، د خيټې د مرض نه مړشي، ښځه د نفاس په حالت كې مړه شي، يو سړى په حادثه كې مړ شي[٣] ترڅو پورې چې د چا د نيک كيدو تعلق دى، نو دا معامله به نيغ په نيغه دالله په حواله وي، موږ به په ظاهري حالت باندې حكم لګوو، نوكوم سړى چې نيک او صالح و او هغه ته ظاهري يا معنوي مرګ نصيب شي، د هغه په باره كې د شهادت بشارت قوي دى او كوم سړى چې په ظاهره نيک نه وي، نود هغه معامله د الله په حواله ده. والله اعلم!

---

[١] ويغسل من ارتث وهو من صار خلقا فى حكم الشهادة النيل مرافق الحياة وهو ان يأكل او يشرب او ينام او يداوى. . . . الخ. (عالمگيرى/ ١/ ١٦٨/ الباب الحادى والعشرون فى الجنائز/ الفصل السابع فى الشهيد)

[٢] الشهيد من قتله المشركون......او وجد فى المعركة وبه اثر........او قتله المسلمون ظلماً........ولم يجب بقتله دية........فيكفن اى يلف فى ثيابه ويصل عليه..........ولا يغسل عن الشهيد دمه........ولا تنزع عنه ثيابه وينزع عنه الفرو والحشو. . . . الخ. (الجوهرة النيرة/ ١/ ١١٣/ باب الشهيد/ كتاب الصلاة)

[٣] عن ابى هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ما تعدون الشهيد فيكم؟ قالوا: يا رسول الله! من قتل فى سبيل الله فهو شهيد. قال: ان شهداء امتى اذا لقليل، من قتل فى سبيل الله فهو شهيد، ومن مات فى سبيل الله فهو شهيد، ومن مات فى الطاعون فهو شهيد، ومن مات فى البطن فهو شهيد. رواه مسلم. (مشكوٰة/ ٣٣١/ كتاب الجهاد/ الفصل الاول).

شهید څوک دي، مړ کړې شوې یا په سزاء کېږې کړې شوې؟

سوال: په پوهنتون(یوینورسټي) کې د یو تنظیم ځینې افراد یو زده کونکی قتل کړي او قاتلانو د ګرفتارولو نه وروسته د عدالت په ذریعه د پانسي(اعدام) سزاء ورکړل شي، نو تنظیم والا وایي چې چاته پانسي ورکړل شوه هغه شهید دی حالانکې دویمه پارټي وایي چې څوک قتل شو، هغه شهید دی، اصل شهید څوک دی؟

جواب: کوم مسلمان چې په ظلم سره قتل شي هغه شهید دی او کوم چې دخپل جرم په سزاء کې مړشي، نوهغه شهید نه دی. [۱]

په خپله دفاع یا د مال په حفاظت کې مړ شوی شهید دی

سوال: دزید په کور غل د ډاکه اچولو په نیت یا څوک لفنګ د بد کار نه د منع کولو یا دبدلې اخیستلو، ډاکه اچولو، د غلا کولو له پاره راشي او په زید باندې حمله وکړي، زید خپل ځان د بچ کولو له پاره غل، ډاکو، لفنګ باندې ګولۍ وچلوي او هغه مړ شي، نو په دې صورت کې د خدای په نزد به زید خون خوار وي اوکه نه؟

جواب: که په خپله دفاع کې مړ شي، نو شهید دی [۲] او که حمله کونکي قتل کړي، نو بري الذمه دی. [۳]

ایا په ظلم سره دمسلمان له لاسه وژل شوی به هم جنت ته ځي؟

سوال: که یو مسلمان د بل مسلمان له لاسه مړشي، نوایا هغه به جنت ته ځي که چیرې د جمعې ورځ وي؟

جواب: که چیرې چا په ظلم سره قتل کړی وي، نو هغه شهید دی په دې شرط چې مسلمان وي او د لمونځ او روژې قائل وي. [۴]

---

[۱] الشهيد من قتله المشركون. . . . . . . او قتله المسلمون ظلماً قيد بالظلم احترازاً عن الرجم فى الزنا والقصاص. . . . . . الخ. (الجوهرة النيرة/ ۱/۱۱۳/ باب الشهيد/ كتاب الصلاة). ومن قتل فى حد او قصاص غسل وصلي عليه لأنه لم يقتل ظلماً. (الجوهره النيرة/ ۱/ ۱۱٤/ باب الشهيد، كتاب الصلاة)

[۲] ومن قتل مدافعاً عن نفسه او ماله او عن المسلمين او اهل الذمة بأى آلة قتل بحديد او حجر او خشب فهو شهيد كذافى محيط السرخسى.(عالمگيرى/ ۱/ ۱٦٨/ الفصل السابع فى الشهيد)ايضاً:عن عبدالله بن عمروقال:سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: من قتل دونه ماله فهو شهيد. متفق عليه. (مشكوٰة/ ۳۰۵/ باب مالا يضمن.....الخ)

[۳] عن ابى هريرة ﵁ قال: جاء رجل فقال: يا رسول الله! ارأيت ان جاء رجل يريد اخذ مالي؟ قال: فلا تعطه مالک! قال: ارأيت ان قاتلني؟ قال: قاتله! قال: ارأيت ان قتلني؟ قال: فانت شهيد! قال: ارأيت ان قتلته؟ قال: هو فى النار! رواه مسلم. (مشكوٰة/ ۳۰۵/ باب ما لا يضمن من الجنايات)

[۴] الشهيد من قتله.......المسلمون ظلما.....الخ. (الجوهرة النيرة/ ۱/ ۱۱۳/ باب الشهيد/ كتاب الصلاة)

ایا بې ګنا قتل شوی سړی هم شهید دی؟

سوال: که چیرې یو سړی بې ګناه قتل شي، نو ایا هغه هم شهید دی؟

جواب: د شهید دوه قسمونه دي: یو د دنیاوي احکامو په اعتبار سره شهید. دویم هغه دی چې هغه کافرانو، باغیانو، تخریب کارانو او یاډاکوانو قتل کړی وي، کوم چې په میدان جهاد کې مقتول ومونډل شو، یا یو مسلمان دی په ناحقه مړکړی وي[1] داسې شهید ته غسل او کفن نه ورکول کیږي، بلکې د خپلو وینو په جامو کې به دی دفن کیږي[2] او معنوي شهید هغه دی کوم چې په طاعون باندې مړ شي، د خیټې د مرض نه مړ شي، ناڅاپه ډوب شي یا په اورکې وسوځي یا یو دیوال د لاندې راشي او مړ شي اوداسې نور... دا داخرت په اعتبار سره شهید دی، په دنیاوي اعتبار سره شهید نه دی.[3]

ایا د دوو ملکونو په جنګ، بمي چاودنو او د تخریب کاري په واقعاتو کې وژل شوي به هم شهیدان وي؟

سوال: شهید چا ته ویل کیږي؟

(۲): ایا د شهیدانو هم درجې وي.

(۳): په بمي چاودنویا دتخریب کارو په نورو واقعاتو کې چې کوم خلک هلاک شي. هغوی ته هم شهیدان ویل کیږي؟

(۴): ددوه ملکونو د کومو په مینځ کې چې جنګ جوړیږي او د یو بل شهري یا کلي والو سیمو باندې حمله کوي اودبمباري په نتیجه کې چې کوم خلک ووژل شي، نوهغوی ته به هم شهیدان ویل کیږي؟ او که چیرې دواړه ملکونه مسلمانان وي، نو بیابه ورته هم شهیدان ویل کیږي؟

(۵) یو سړی کوم چې د نورو خلکو د جنګ له وجې بې ګناه په غلطي سره ووژل شي. نو هغه به هم شهید وي؟

---

[1] الشهید من قتله المشرکون. . . . . او وجد فی المعرکة وبه اثر. . . . . او قتله المسلمون ظلماً. (الجوهرة النیرة/ ۱/ ۱۱۳/ باب الشهید/ کتاب الصلاة)

[2] فیکفن ای یلف فی ثیابه ویصل علیه. . . . . ولا یغسل عن الشهید دمه. (الجوهرة النیرة/ ۱/ ۱۱۳)

[3] عن ابی هریرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: ما تعدون الشهید فیکم؟. . . . . من قتل فی سبیل الله فهو شهید، ومن مات فی الطاعون فهو شهید، ومن مات فی البطن فهو شهید. رواه مسلم. (مشکوٰة/ ۳۳۱). ایضاً: عن ابی هریرة رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال: بینما رجل یمشی بطریق وجد غصن شوک علی الطریق فأخره فشکر الله له فغفر له وقال الشهداء خمسة المطعون والمبطون والغرق وصاحب الهدم والشهید فی سبیل الله. (مسلم/۲/ ۱۴۲/ باب بیان الشهداء/ طبع قدیمی).

(۶) او بل دا چې د علماء کرامو نه مې اوریدلي دي چې د الله تعالی ارشاد دی چې شهید ته مړ مه وایئ، بلکې هغه ژوندی دی او ده ته د جنت خوراک ملاویږي، نو ایا هغه سړی چې د مثال په ډول قاتل وي، مقروض وي، یا د چا غلا یې کړې وي، نو دده دپاره به څه حکم وي؟ نو ایا ده سره به د حقوق الله یا د حقوق العبادو محسابه نه کیږي؟

جواب: کوم عاقل، بالغ، مسلمان چې کافر، باغي یاډاکو قتل کړی وي، یا دیو مسلمان په اله جارحې سره قتل شوی وي، هغه شهید دی.[1]

(۲): د شهیدانو درجې هم ددوی د اخلاص او د مظلومیت مطابق وي.

(۳): کوم مسلمانان چې په بمي چاودنو یا د تخریب کاري په واقعاتو کې ووژل شي. هغه له شک پرته شهید دی، له دې وجې که چاودنه کونکي او نور تخریب کار کافران نه وي. نو د دوی باغي او مفسد او د قاطع الطریق (ډاکو)کیدو کې، خو هیڅ شک نه شته.

(۴): په دې کې چې کوم مسلمانان په ظلم سره وژل شوي دي هغوی به شهیدان وي. د هریو فردا فردا تفصیل الله تعالی ته معلوم دی.

د بدمعاشانو سره مقابله کې وژل شوی پولیس شهید دی؟

او بل دا چې د لوړو افسرانو په حفاظت کې د مړ شویو اهلکارو شرعي حکم

سوال: که د پولیس یو کس د بدمعاشانو مقابله کولو کې یا د باغیانو خلکو د سرکاري یا عام ملکیتونو ته چې نقصان رسوي یا د حکومت لوی افسران مثلاً: د مملکت سربراه یا وزیران اوداسې نور... حفاظت کولو کې او دخپلې دندې فرض ګڼونکی وی او د حمله کوونکو مقابله وکړي او مړ شي، نو هغه به شهید وي؟ که چیرې شهید ګڼل کیږي ، نو څنګه دی؟ که چیرې نه، نو ولې؟ د قرآن او د حدیث په رڼا کې وضاحت وکړئ!

جواب: اصول دادي چې کوم مسلمان ظلم سره قتل شي هغه شهید دی ددې اصولو مطابق که پولیس خپله دنده اداکوي او مړشي ،خو په دې شرط چې مسلمان وي. نو یقینا شهید به وي[2]

کله چې شهید ژوندی وي، نو بیا دده جنازه ولې کیږي او ښځه یې بله نکاح ولې کوي؟

سوال: کله چې شهید ته ژوندی وویل شي، نو بیا دده د جنازې لمونځ ولې کیږي؟ دده ښځه بله نکاح څنګه کولی شي؟ دده میراث ولې تقسیمیږي؟

---

[1] هو کل مکلف مسلم طاهر . . . . . . قتل ظلماً بغیر حق بجارحة ای بما یوجب القصاص وکذا یکون شهیداً لو قتله باغ او حربي او قاطع طریق. . . . . . . الخ. (الدرالمختار مع الرد/ ۲/ ۲۴۷/ باب الشهید)

[2] ایضا پورتنۍ حواله.

جواب: دنياوي ژوند خو د شهيد هم پوره شو، دده د جنازې لمونځ كول، د ميراث تقسيمول، د ښځې دويمه نكاح، د دنياوي ژوند د خاتمې لوازمات دي او قرآن كريم چې د شهيدانو له پاره د كوم ژوند اثبات كړى دى هغه د بل جهان ژوند دى كوم چې زموږ د شعور او د ادراك نه لوړ دى، حالانكې شهيد ددې دنيا نه رخصت شوى دى، خوددې باوجود الله تعالى دوى ته د مړ ويلو نه منع كړې ده، ځكه چې دوى ته په بل جهان كې قوي حيات حاصل دى او د دې ژوند سره سره دوى ته مړ ويل جائز نه دي.[1]

مشركانو باندې به عذاب هم هلته تصور كيږي چې كله په دوى كې يو قسم حيات ومنل شي اګرچې موږ خلک ددې ادراک نه شو كولى، كه نه، يوازې جماد ته خو عذاب نه شي وركول كيداى، ددې نه ثابت شو چې د دويم جهان ژوند برحق دى او هر سړي ته دا ژوند حاصليږي چې په هغه سره هغه د ثواب او د عذاب ادراک كولى شي او د شهيدانو ژوند خو دومره طاقتور وي چې دوى ته د مړ ويلو هم ممانعت شوى دى او ظاهره ده چې انبياء كرام عليهم السلام او د صديقينو مرتبه د شهيدانو نه هم لوړه ده له دې وجې ددوى د بل جهان والاژوند د شهيدانو نه زيات طاقتوروي او كله چې شهيدانو ته د مړ ويلو ممانعت دى، نو انبياء او صديقينو ته مړه ويل ددې نه زياته د بې ادبي او د ګستاخي خبره ده.

دشهيدانو په شان انبياوو او صديقونو ته د مړيو ممانعت ولې دى؟

سوال: په دې وخت كې د خط دليكلو وجه دا ده چې ما دجمعې په اخباركې، . آپ كے مسائل اور ان كا حل، ، ولوستل په دې كې تاسو د بل جهان د ژوند په حوالې سره ليكلي و چې كله، ، شهيد ته دمړ ويلو ممانعت دى، نوانبياوو او صديقيونو ته مړه ويل ددې نه هم زياته د بې ادبي او ګستاخي خبره ده. ، ددې په جواب كې ما ته دا عرض كول و چې د شهيدانو د ژوند په باره كې په خپله الله تعالى په قرآن كې فرمايلي دي، حالانكې د نبي يا د صديق له پاره داسې څه حكم نه شته.

جواب: قرآن كريم والدينو ته د ، اف. . ويلو نه منع فرمايلې ده، خود دوى د وهلو يا ګنځلو كولو نه يې منع نه ده فرمايلې، خوهر عاقل په دې پوهيږي چې د اف ويلو ممانعت يې فرمايلى دى، نوددې نه د زيات ممانعت باندې په خپله پوه شو، دارنګه پوه شى چې كله شهيدته يې د

---

[1] وقال الشيخ عز الدين ابن عبد السلام فى اما ليه فى قوله تعالى: "ولا تحسبن الذين قتلوا فى سبيل الله امواتاً بل احياى" فان قيل: الاموات كلهم كذالک، فكيف خصص هؤلآى؟ فالجواب ان الكل ليس كذالک، لان الموت عبارة عن ان تنزع الروح عن الأجساد لقوله تعالى: "الله يتوفى الأنفس حين موتها" اي: ياخذها وافية من الاجساد، والمجاهد تنقل روحه الى طير خضر، فقد التقل من جسد الى آخر بخلاف غيره، فان ارواحهم تنفى من الأجساد. (شرح الصدور/ ٢٤٦/ للسيوطى)

مړي ويلو نه منع وکړه، نود دې نه د لويوخلکوته د مړي ويلو ممانعت په خپله پېژندل کيږي.[1]

ايا هنګاموکې مړه کيدونکي خلک شهيدان دي؟

سوال: حيدراباد او کراچۍ کې چې دهنګامو له وجې کوم بې ګناه خلک مري، اياموږ دوی ته شهيدان ويلی شو؟ که ويلی شو، نوولې؟ اوکه نه يې شو ويلی، نوولې؟ دقران اوسنت په رڼاکې وضاحت وکړئ!

جواب: دشهيددنياوي حکم دادی چې هغوی ته غسل نه ورکول کيږي اونه دهغوی نه جامې ويستل کيږي، بلکې دغسل نه پرته دوينو په جامو کې هغه ته کفن ورکولوسره دجنازې دلمونځ نه وروسته خښ شي.

دشهادت داحکم دهغه کس له پاره دی کوم چې (۱) مسلمان وي، (۲) عقل لرونکی وي(۳) بالغ وي۔

(۴) هغه دکافرانو له وجې مړی شوی وي يادجنګ ميدان کې مړشوی وي اودهغه په بدن باندې دقتل نښې وي ياډاکوانوياغلوقتل کړی وي، ياهغه دخپل ځان دحفاظت کولوله وجې مړ شوی وي، يايومسلمان هغه په ظلم باندې قتل کړی وي.[2]

(۵) داکس که چيرې پورته بيان شويو صورتونوکې په موقع هلاک شوی وي اوهغه ته دڅه خوراک څښاک، ياعلاج اوداسې نور... ، ياوصيت کولومهلت نه وي ملاوشوی، يادهوش په حالت کې هغه باندې دلمونځ وخت نه وي تيرشوی.[3] ـ (۶). هغه باندې دمخکې نه غسل واجب نه وي.[4]

که چيرې يومسلمان قتل شي، خود پورته بيان شويو پنځو شرطونوکې يوشرط هغه کې نه وي، نوهغه ته به غسل ورکول کيږي اوددنياوي حکمونوپه اعتبارباندې به هغه ته شهيدنه شي ويل کيدای، خو اخرت کې به شهيدانوکې شميرل کيږي.

---

[1] الدال بدلالة النص وهو اللفظ الدال على ان حکم المنطوق به ثابت لمسکوت عنه لفهم علة ذالک الحکم بمجرد العلم باللغة کقوله تعالي: فلا تقل لهما اف فانه يدل على ان حکم المنطوق به الذى هو تحريم خطاب الولد لوالديه بکلمة اف الموجوعة متضجر ثابت لضربهما وشتمهما وقتلهما وهٰذه الثلاثة مسکوت عنها لان النص لم يتناولها لفظاً. (تيسير الوصول/ ۱۰۲/ مبحث الدال بدلالته/ طبع ادارة الصديق/ ملتان)

[2] الشهيد من قتله المشرکون او وجد فى المعرکة وبه اثر او قتله المسلمون ظلماً. . . . . ومن قتله اهل الحرب او اهل البغى او قطاع الطريق فبأى شيء قتلوه لم يغسل. . . . . ولا يغسل عن شهيد دمه ولا ينزع ثيابه. . . . . الخ. (هداية / ۱/ ۱۸۳، ۱۸٤/ باب الشهيد/ کتاب الصلاة)۔

[3] من ارتث غسل الارتثات ان يأکل او يشرب او ينام او يداوى او ينقل من المعرکة. (هداية /۱ / ۱۸٤/ باب الشهيد/ کتاب الصلاة/ طبع شرکت علميه ملتان)۔

[4] اذا استشهد الجنب غسل عند ابى حنيفة رحمه الله. (هداية: ۱/ ۱۸۳/ باب الشهيد/ کتاب الصلاة) ويغسل ان قتل جنباً . . . الخ. (عالمگيرى/ ۱/ ۱٦۸/ الباب الحادى والعشرون فى الجنائز/ الفصل السابع فى الشهيد)

د افغانستان د مجاهدينو امداد كول

سوال: افغانستان كې دوروس دظلم خلاف ټول مجاهدين جهاد كوي اودمجاهدينوسره وسله، دخوراک څښاک سامان اودهغوی دبچيودكفالت له پاره دسخت اوسمدلاسه امداد ضرورت دی، دې حالاتو كې داسلامي ملكونوباندې دشريعت په نزدباندې څه فرائض دي. دقران اوسنت په رڼاكې وضاحت وكړئ!

جواب: دهغوی هرقسمه مدد فرض دی، مالي، فوځي اواخلاقي.[۱]

د كشميري مسلمانانو مرسته

سوال: كه چيرې كافران يوملک باندې حمله وكړي، نواياجهاد نه فرض كيږي؟ اوكه چيرې جنګ كونكي كافي نه وي، نونژدې اسلامي ملک والوباندې هم جهادفرض عين شي. ددې قانون په نزد باندې دې وخت كې دكشمير له وجې دپاكستان په خلكوجهاد فرض عين دی. خو مسئله داده چې دجهادله پاره خپلوامام ضروري دی اودې وخت كې زموږ يوامام نه شته اوزموږ په حكمرانانو كې دومره حوصله نه شته چې هغوی دهندوستان(انډيا)خلاف دجنګ اعلان وكړي، دوی خپلوازې داقوام متحده نه مطالبې كونكي خلک دي، نو داسې حالت كې به موږ ته دخپلوكشميريانو خويندو او ميندو دعزت سره لوبې كونكيو هندوانوخلاف څه كول وي؟ ايا موږ هغمدغه شان په كلار كينو او هندوان دې موږكمزوري ګڼلوسره زموږ دخويندو عزت اخلي؟

سوال: ۲: داخو خيرد كشميرمسئله وه، خوكه چيرې څوک پاكستان باندې حمله وكړي، نوايا موږ دهغوی خلاف جهاد ونه كړو؟ ځكه چې دجهادله پاره دامام موجودګي شرط ده.

سوال۳ : اودې نه پرته دې وخت كې چې كوم پاكستاني تنظيمونه په كشميركې جهادكوي. دهغوی جهاددشريعت په نزدباندې صحيح دی اوكه نه؟ ځكه چې امام خوزموږڅوک نه شته اونه موږ دجنګ اعلان كړی دی، نوبيادې خلكوجهادپه كومه كاته كې دی؟

جواب: ۱: دكشميري مسلمانانومرسته ضرورکول پكاردي.

جواب: ۲: خدای دې نه كړي چې داسې وخت راشي اوهغه وخت به بيا دحمله كونكي مقابله كول ضروري وي.[۲]

---

[۱] (فلا باس بأن يقوى بعضهم بعضا) لأن اعانة البر وجهاد بالمال وكلاهما منصوصان واحوال الناس فى الجهاد تتفاوت فمنهم من يقدر عليه بالنفس والمال لقدرته عليها ومنهم بقدر نفس لقدرته دون المال لفقره ومنهم من يقدر بالمال لغناه دون النفس لعجزه فيجهز الغنى بماله لفقير القادر........الخ. (فتح القدير/ ۵/ ۱۹۵)۔

[۲] واما بيان كيفية فرضية الجهاد فالامر فيه لا يخلو من احد وجهين ...[بقيه حاشيه په راروانه صفحه..

جواب: ۳ دا سوال د هغه تنظیم ... نو نو دې زما د خیال مطابق د کشمیر ټول مسلمانان دې یو کس خپل امام جوړ کړي او د هغه په امامت کې دې جهاد کوي او شرعي جهاد د ټولو حکمونو خیال دې ساتي، دا نه چې اول د کافرانو سره جنګ وکړي او بیا به خپل منځ کې جهاد شروع کړي [۱]

جهاد کې برخه ضرور اخیستل پکار دي

سوال: اسلامي جهاد څه شی دی؟ نن سبا افغانستان، بوسنیا، کشمیر او فلسطین ته د جهاد کولو له پاره تلل څنګه دي؟ او ایا جهاد ته تلو له پاره د مور و پلار نه اجازه اخیستل ضروري دي؟ او که چیرې مور و پلار غیرمسلم وي یا هغوی کې یو کس غیرمسلم وي، نو ایا د هغوی نه هم اجازه اخیستل ضروري دي؟

جواب: ۱ د الله تعالی د رضا له پاره د الله تعالی په لار کې د کفر و خلاف جنګ ته جهاد ویل کیږي

جواب: ۲ کوم ځای کې چې شرعي جهاد کیږي، هلته ضرور تلل پکار دي

جواب: ۳ جهاد که چیرې فرض کفایه وي، نو د مور و پلار له اجازې پرته تلل جائز نه دي [۲]

جواب: ۴ د غیرمسلم مور و پلار اجازه ضروري نه ده، خو که چیرې هغوی د خدمت محتاج وي، نو د هغوی خدمت کول پکار دي.

سوال: د جنګ په میدان کې که چیرې داسې وخت راشي چې د انسان دښمن ته په لاس بندي دو رتلو ویره وي او د تکلیف رسیدو وغیره ویره وي، نو داسې صورت کې خودکشي کول جائز دي؟

جواب: خودکشي کول جائز نه دي [۳] او کافرانو د وژلو دوران کې دې مړ شي

بقیه د تیر مخ]... اما ان کان النفیر عاماً واما ان لم یکن، فان لم یکن النفیر عاماً فهو فرض کفایة ومعناه ان یفترض علی جمیع من هو من اهل الجهاد لکن اذا قام به البعض سقط عن الباقین. الخ. (بدائع الصنائع/ ۷/ ۹۸، (فصل) واما بیان کیفیة فرضیة الجهاد)۔

[۱] عن مکحول عن ابی هریرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الجهاد واجب علیکم مع کل امیر براً کان او فاجراً ..... الخ. قال المحدث ظفر احمد عثمانی رحمه الله: وفی الحدیث دلالة علی اشتراط الأمیر للجهاد وانه لا یصح بدونه لقوله صلی الله علیه وسلم الجهاد واجب علیکم مع کل امیر. ... الخ. اذا لم یکن للمسلمین امام فلا جهاد نعم یجب علی المسلمین ان یلتمسوا لهم امیراً ویدل علی ان الجهاد لا یصح الا بامیر....... الخ. (اعلاء السنن/ ۱۲/ ۲/ کتاب السیر)۔

[۲] عن عبدالله بن عمرو قال: جاء رجل الی رسول الله صلی الله علیه وسلم فاستأذنه فی الجهاد. فقال احی والداک؟ قال: نعم قال: ففیهما فجاهد. متفق علیه. وفی روایة: فارجع الی والدیک فاحسن صحبتهما (مشکوٰة/۲/۳۳۱)

[۳] عن ابی هریرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: ... [بقیه حاشیه په راروان صفحه

د والدینو له اجازې پرته جهاد ته تلل

سوال: د والدینو نه د پوښتنه کولو نه پرته جهاد ته تلل څنګه دي؟ که چیرې لاړ شي، نو ګناه ګار به وي یا د ثواب مستحق به وي؟

جواب: جهاد فرض کفایه دی، د والدینو د اجازې نه پرته جائز نه دی، یو ځوان نبي کریم صلی الله علیه وسلم نه د جهاد اجازه وغوښته، ویې فرمایل چې د ستا والدین ژوندي دي؟ عرض یې وکړ هو! ویې فرمایل چې لاړشه او په دوی کې جهاد وکړه. (مشکواة)[1]

د والدینو نافرماني کول او جهاد ته تلل

سوال: زمازوی چې دهغه عمر (۱۷) کاله دی، هغه اوس تعلیم حاصلوي، د کور والو مالي معاونت هم کوي، خوناڅاپه هغه ته دجهاد شوق راغی، ورسره یې د اخلاقو خرابي هم شروع شوه، تردې پورې چې په کور والاو باندې یعنې په پلار باندې یې لاس هم پورته کړ او د کور د ټولو افرادو سره یې بداخلاقي شروع کړه، اوس په پټه د جهاد ټریننګ له پاره په سفر باندې روان شوی دی، پوښتنه دا ده چې ایا په موجوده وخت کې جهاد فرض عین دی؟ او بل دا چې په پاکستان والاوو باندې فرض عین دی یا فرض کفایه؟ دویم سوال دادی چې ایا داسې بد اخلاقي سره جهاد کې پرته د مور و پلار د اجازې نه تلل صحیح دي؟ او الله تعالی به په دې طریقه باندې راضي شي او که ناراضه؟

جواب: مجاهد بداخلاقي او د مور و پلار د نافرماني تصور هم نه شي کولی، اوس په پاکستان والا باندې جهاد فرض عین نه دی چې د مور و پلار د اجازې نه پرته د جهاد له پاره لاړ شي [2] الله تعالی دې د ستاسو زوی ته عقل سلیم ورکړي.

د جهاد له پاره د والدینو اجازه

سوال: د جهادله پاره د والدینونه پرته د موجوده حکومت نه اجازه غوښتل ضروري دي او که نه؟

جواب: که چیرې د جنګ په محاذباندې د مجاهدین دومره تعداد وي، نو چې هغوی په ښې

بقیه د تیرمخ]. من تردی من جبل فقتل نفسه فهو فی نار جهنم خالداً مخلداً فیها ابداً، ومن تحسی سماً فقتل نفسه فسمه فی یده یتحساه فی نار جهنم.....الخ. (مشکوٰة/ ۲۹۹)

[1] عن عبدالله بن عمرو قال: جاء رجل الی رسول الله صلی الله علیه وسلم فاستأذنه فی الجهاد، فقال: احی والداک؟ قال: نعم! قال: ففیهما فجاهد. متفق علیه. وفی روایة: فارجع الی والدین فاحسن صحبتهما. (مشکوٰة/ ۲/ ۳۳۱/ الجهاد، طبع قدیمی کتب خانه)

[2] عن عبدالله بن عمرو قال: جاء رجل الی رسول الله صلی الله علیه وسلم فاستأذنه فی الجهاد، فقال: احی والداک؟ قال: نعم! قال: ففیهما فجاهد. متفق علیه. وفی روایة: فارجع الی والدین فاحسن صحبتهما. (مشکوٰة/ ۲/ ۳۳۱/ الجهاد، الفصل الاول، طبع قدیمی)

طريقې سره د مخالفينو سره جنګ کولی شي، نو په دې صورت کې به د مور و د پلار نه اجازه اخيستل ضروري دي او که چيرې دومره تعداد نه وي او د امام له طرف نه د نفير عام حکم وشي، نو اولاد له پاره د مورو‌پلار له اجازې پرته او ښځې له پاره د خاوند له اجازې پرته د جهاد له پاره تلل لازم دي.[1]

د والدينو له اجازې پرته دجهاد له پاره تلل

سوال: زه جهاد ته تلل غواړم، خوزما والدين ددې اجازه نه راکوي، که چيرې زه ددوی حکم ومنم او جهاد ته لاړ نه شم، نوايا ماته به دجهاد ته د تلو، د والدينو د حکم منلو او ده دوی د فرمانبراري دوچنده اجر ملاوشي؟ يعنې جهاد ته د تلو د نيت کولو او د والدينو د فرمانبرداري هم؟

جواب: د والدينو له اجازې پرته تاته د جهاد له پاره تلل نه دي پکار، ددوی خدمت کوه، په دې باندې به تاته د جهاد اجرملاويږي. [2]

افغانستان، بوسنيا، کشميراو فلسطين ته د جهاد له پاره تلل په تبليغ کې دوتلو حيثيت څه دی؟

سوال: اسلامي جهادڅه شی دی؟ نن سبا افغانستان،بوسنيا، کشميراوفلسطين ته دجهاد کولوله پاره تلل څنګه دي؟ او ايا جهادته تلوله پاره دموروپلار نه اجازه اخيستل پکاردي؟ اوکه چيرې مور وپلارغيرمسلم وي ياهغوی کې يوکس غيرمسلم وي، نوايا دهغوی نه هم اجازه اخيستل ضروري دي؟

جواب: ۱: دالله تعالی درضاله پاره دالله تعالی په لارکې دکافروخلاف جنګ ته جهادويل کيږي.

جواب: ۲: کوم ځای کې چې شرعي جهاد کيږي، هلته ضرورتلل پکاردي.

جواب: ۳: جهادکه چيرې فرض کفايه وي، نودموروپلارله اجازې پرته تلل جائز نه دي.[3]

جواب: ۴: دغيرمسلم موروپلاراجازه ضروري نه ده، خوکه چيرې هغوی دخدمت محتاج وي، نو دهغوی خدمت کول پکاردي.

---

[1] وفرض عين ان هجم العدو فيخرج الكل ولو بلا اذن..الخ.(الدرالمختار مع الرد/ ٤/ ١٢٦/كتاب الجهاد)

[2] ايضاً_

[3] عن عبدالله بن عمرو ؓ قال: جاء رجل الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فاستأذنه فى الجهاد، فقال: احى والداک؟ قال:نعم قال:ففيهما فجاهد.متفق عليه. وفى روايةٍ: فارجع الى والدين فاحسن صحبتهما. (مشكوٰة/٢/٣٣١)

په تبلیغ کې د وتلو حیثیت

سوال: ځینې حضرات سه روزه، عشره، څلور میاشتې یا د کال له پاره اکثر کور پرېږدي د علاقې یا د ښار نه بهر ووځي ددې له پاره چې د دین خبرې زده کړي او نوروته یې وښائي اکثر خلک دې ته سنت او څوک دې ته د فرض درجه ورکوي، یو عالم صاحب وویل چې سنت دی، بلکې دا د بزرګانو طریقه ده ددې له پاره چې عام خلک د دین په خبرو پوه شي او په دې باندې عمل وکړي، ددې حیثیت واضح کړئ!

جواب: په دعوت او تبلیغ کې د وتلونو نه مقصود خپله اصلاح او عمل صحیح کول دي او دایمان زده کول فرض دي. نو ددې طریقه به هم فرض وي، خو که چیرې چا ایمان صحیح کړی وي، او په ضروری اعمالو کې هم کمی نه کوي دده له پاره به د فرض درجه نه وي

ایا په تبلیغ کې وتل هم جهاد دی؟

سوال: ځینې خلک یعنې تبلیغیان که چیری دهغوی سره د جهاد خبره وشي، نو دا خلک وایي چې اول ایمان جوړ کړئ، د ایمان نه څه مراد دی؟ او دا ایمان تر کوم وخته پورې جوړېږي؟ او دا خلک څنګه ایمان غواړي؟ او بیا دا خلک د تال متول نه هم کار اخلي، ایا تبلیغ کول فرض عین دی؟

جواب: په تبلیغ کې وتل هم جهاد دی.

کورنی ته د خرچې ورکولو نه پرته په تبلیغ کې د تلونکي شرعي حکم

سوال: په تبلیغ کې د تلونکو حضراتو د کور والو د خیال ساتلو نه پرته ځي چې په دې سره دده بچي او داسې نورو... ته معاشي پریشانې وي او د دوی بیا قرضې اخلي.

جواب: دوی ته پکار دي چې د غیر حاضرې د ورځو بندوبست وکړي او لاړ شي که قرض اخلي، نو هم خو چې بچي یې پریشانه نه شي.

د دین غلبه څنګه راځي؟

سوال: د دین ډیرې شعبې دي، ټولې په حق دي، تدریس، تصنیف، تصوف، تبلیغ، جهاد او داسې نورې... په دې کې د دین غلبه څنګه راځي؟

جواب: الله تعالی د خپل دین ټولې شعبې چلول دي، کوم سړی چې د کومې شعبې اهل وي دده له پاره هغه بهتره (غوره) ده.

تبلیغي جماعت او جهاد

سوال: تبلیغ کونکي حضرات جهاد ولې نه کوي؟ یا د جهاد له پاره خلک ولې نه تیاروي؟

داسې ښکاري لکه چې په دې خلکو باندې جهاد فرض نه دی، حالانکې په امت باندې په دې وخت کې جهاد فرض دی.

جواب: د پورتني جواب نه دا هم معلومه شوه چې تبليغ يو فرض کفايه مشغله ده او مجاهدين په بلې فرض کفايه کې مصروف دي، کوم حضرات چې د دين د نورو شعبو سره تعلق لري. هغوی په خپل ځای کې په فرض کفايه کې مشغول دي، دا خو په هيڅ يو کتاب کې نه دي ليکل شوي چې د دين ټولې شعبې بندې کړئ او ټول د فرض کفايې جهاد له پاره لاړ شئ، بلکې ددې برعکس قرآن کريم خو دا ارشاد فرمايلی دی: او مسلمانانو ته دا نه دي کول پکار چې ټول ووځي داسې ولې نه کوي چې د دوی د هر لوی جماعت نه يو وړوکی جماعت (جهاد) ته لاړ شي، ددې له پاره چې باقي خلک د دين پوهه حاصله کړي او ددې له پاره چې خپل قوم ته کله چې دوی واپس راشي ويې ويروي، ددې له پاره چې هغوی له دو کارونو ځانونه بچ کړي (ترجمه: مولانا اشرف علي تهانوي. سورت توبه: ١٢٢)[1]

په تبليغ کې وتل غوره دي که په جهاد کې

سوال: ما د الله تعالی په فضل سره شلور مياشتې لګولې دي او د الله تعالی په فضل سره مې ډيره هم پريښې ده او خولۍ هم پسرکوم، لمونځ هم کوم، اول به مې هيڅ هم نه کول، اوس بيا د ګناهونو طرف ته روان يم، خوبيااحساس ندامت راځي، نو ددې غفور او رحيم نه معافي غواړم، خود لږې مودې نه وروسته بيا په ګناهونو کې مبتلاء کيږم، نو بيا سوچ کوم چې يو ځل کار وشي، يعنې د جهاد له پاره لاړ شم او شهيد شم ځکه چې ما اوريدلي دي شهيد به نيغ جنت ته ځي، له دې وجې د ستاسو نه دا معلومول پکار دي چې نن سبا چې د کشمير وغيره کې شرعي جهاد شروع دی، دا صحيح او شرعي جهاد دی؟ او که څوک دې ته لاړ شي او وژل شي، نو د شهادت مرتبه به ورته ملاو شي؟

جواب: د هغه ځای دحالاتو ما ته تحقيق نه شته چې د جهاد اعلان چا کړی دی؟ د جهاد امير او امام څوک دی؟ په هر حال که دلته د جهاد ټول شرطونه وموندل شي بيا هم فرض کفايه دی، که ته شريک شوې او شهيد شوې، نو د نيت د اخلاص په شرط به نيغ جنت ته داخل شې او که ته تبليغ کې لاړې او د خپل ځان او د خپلو ورونو فکر وکړې، نو يوازې ته نه، بلکې ډير زيات خلک به د ځان سره بوځې. اوس تاته اختيار دی چې کومه لاره اختياروې؟ او د والدينو اجازه د دواړو له پاره ضروري ده.

---

[1] "وماكان المؤمنو لينفروا كافة فلو لا نفر من كل فرقة منهم طائفة ليتفقهوا فى الدين ولينذروا قومهم اذا رجعوا اليهم لعلهم يحذرون". (التوبة: ١٢٢)

تبليغ او جهاد

سوال: يوصاحب وايي چې تبليغيان جهادنه کوي، ماهغه ته وويل چې هغوی دجهادنه منع هم نه کوي اوددين مختلفې برخې دي، هغوی تبليغ اختيارکړی دی، دې باندې هغه وويل چې ټول دين باندې عمل کول پکاردي اوحضورﷺ هم حکومت کړی دی اويوتبليغي حضرت فرمايي چې تاسو خلک جهادنه کوئ، جنګ اوجهادکې فرق دی، تاسوته خواست دی چې کوم کس صحيح خبره کوي؟

جواب: زه ستاسوخبرې سره اتفاق لرم.[1]

تقوا او جهاد

سوال: خواست دادی چې زموږدجومات يو مولانا صاحب هميشه دا وايي چې متقي (دفرائضو پابند، حلال رزق ګټونکی، دبدعت او ګناهونونه ځان ساتونکی، خوش اخلاق اوخوش لباس) انسان به بې شکه جنت ته ځي، هغه له پاره دحورو اوبنګلو وعده ده، خودهغه له پاره دنصرت وعده نه شته، دنصرت وعده خويوازې دجهادکونکي کس له پاره ده.

ددغه ملاصاحب ددې بيان له وجې زموږ ذهنونو ته پريشاني راځي اميددی چې تاسوبه ددې سوالونوجواب راکړئ چې موږ ته صحيح خبره معلومه شي:

۱: ايا دقبردعذاب اود دوزخ نه خلاصي اودجنت حاصليدل "نصرت، ، نه دی؟ که چيرې دانصرت نه دی، نوبياهغه کوم خاص شی دی کوم ته چې نصرت ويل کيږي؟

۲: ايا دفتنوپه دې دورکې متقي اوسيدل پخپله باندې يوقسمه جهادنه دی؟

دکوم حدپورې چې موږ (زه اوزماملګري) پوهيږو، دفرائضو پابندي، دبدعت اوګناه نه ځان ساتل، حلال رزق ګټل، شرعي جامې اغوستل، خوش اخلاقي اودنوروشرعي حکمونو پابندي کول، تقوا ده اوداسې متقي کس عملي ډول باندې ټوله معاشره کې لوړ مقام والا وي اوهغه شيطان اودخپل نفس سره جهادکوي، اياداسې متقي کس (که هغه دجهادله پاره وتلای وي اوکه نه وي) يعنې دمتقي اوسيدو سره سره يوازې دخپل خاندان کفالت کولوکې خپل ژوند تيروي، هغه ته به مجاهدنه شي ويل کيدای؟

قرآن کريم کې ځای په ځای راغلي دي، الله تقوا خوښوي الله تعالی دمتقيانوخلکودوست او ولي دی، دولي اودوست کيدو باوجود دالله تعالی خپل متقي بندګانوته(ترڅوپورې چې هغوی جهادنه وي کړی) دنصرت نه ورکول موږه عقل کې نه راتلونکې خبره ده.

---

[1] وعن ابي هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الايمان بضع وسبعون شعبة فافضلها قول لا اله الا الله وادناها اماطة الأذى عن الطريق،والحياء شعبة من الايمان.متفق عليه.(مشكوٰة:۱/۱۲ كتاب الايمان)

یاخوزموږ مولانا صاحب غلطه خبره کوي اویاموږغلط پوهیږو. تفصیل سره دې مسئلې باندې رڼاواچوئ!

جواب: ملایان صاحبان چې څه فرمایي دهغوی نه خاص "نصرت" مراد دی. یعني دکافرانو په مقابله کې اوداد جهادسره خاص دی ,,ان تنصرو الله ینصرکم. ، اوددې نصرت تعلق دخلکوسره نه، بلکې دټول ملت سره دی [۱]

تاسوچې کوم کارونه ذکرکړي دي، دهغو تعلق دخلکوسره دی. له دې وجې دواړه په خپل خپل ځای باندې صحیح وایي، بې شکه دې دورکې تقوا اختیارول هم "جهاد" دی. خو د جهاد لفظ چې کله مطلق وویل شي، دهغه نه د اسلام ددشمنانو مقابله کې جهاد مراد وي. امید دی چې دې مختصرو الفاظوباندې به ستاسوتسلي شوې وي.

تبلیغ او جهاد کې ترجیح کوم ته ورکول پکاردي

سوال: تبلیغ او جهاد دواړه فرض دي،ترجیح کوم ته ورکړل شي؟ وضاحت وکړئ!

جواب: چیرته چې په صحیح شرطونوسره جهادکیږي، هلته جهادهم فرض کفایه دی اود دعوت اوتبلیغ کاربه خپل ځای ډیر اهم دی،که دمسلمان ایمان محفوظ کړل شي، نوجهادبه هم په صحیح طریقې سره وکړل شي، نوځکه عامو مسلمانانوته خوبه دتبلیغ دکار مشوره ورکړل شي، هو! چیرته چیرته چې بالسیف (په توره) ضرورت وي، هلته جهادضروري دی.

په اسلام کې د مینځې تصور

سوال: په اسلام کې د مینځې ساتلو څه تصور دی؟ په پخوا زمانه کې به د عربو خلکو د اخیستلو له پاره مینځې ساتلې، د نکاح نه پرته یې ورځخه کار اخیست، اشاره کافي ده او د دوی نه چې کوم اولاد پیدا کیده ایا هغه جائز دی؟ ایا هغوی په میراث کې برابر حقدار دي؟ دا خو د پخوا زمانې خبره وه او دنن سبا په جدید دور کې هم په عربي ملکونو کې داسې کیږي، یعنې چې کوم سړی غواړي، نو د اخیستلو له پاره مینځه ساتلی شي، ایا موږ پاکستانیان هم مینځې ساتلی شو؟ ددې په باره کې زموږ ددوستانو په مینځ کې کافي ګرم بحث وشو،خبره لاس اچولو پورې ورسېده، خوبیا وروسته فیصله وشوه چې (جنګ)ورځپاڼې ته خط ولیکو او ددې مسئلې حل معلوم کړای شي.

جواب: په پخوا زمانه کې د شرعي مینځو د ساتلو وجود وو او ددینه پیدا کیدونکي اولاد به د صحیح نسب والا منل کیدل [۲] خواوس د یوې زمانې نه د مینځو وجود نه دی پاتې شوی،

---

[۱] (یٰایها الذی امنوا ان تنصروالله) ای تنصروا دینه ورسوله، (ینصرکم) علی عدوکم (ویثبت اقدامکم) ف القیام بحقوق الاسلام والمجاهدة مع الکفار(سورة محمد/ تفسیرالمظهری/ ۸/ ۴۲۵/ طبع اشاعت العلوم دهلی)

[۲] ام الولد والحکمفیها ان یثبت النسب من غیر دعوة وینتفی بمجرد النفی...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه]

بلکې د یو ځای او د بل ځای نه ښځې اغواء کوي او خرڅوې یې، د دوی اخیستل او خرڅول قطعي حرام دي[١] او د دوی نه پرته د نکاح انساني خواهش پورا کول خالص زنا ده.

په اسلام کې د مینځې حیثیت

سوال: په اسلام کې د مینځې څه تصور دی؟ ایا اوس هم جینکۍ اخیستل کیدای شي، چې د مینځې په طور وساتل شي؟

جواب: نن سبا شرعي مینځې نه شته او ازادې ښځې نیول او خرڅول بد ترین جرم دی، په دې باندې د شرعي مینځو حکمونه نه جاري کیږي. [٢]

ایا اوس هم د غلامانو او د مینځو د ساتلو له پاره اجازه شته او که دا حکم منسوخ شوی دی

سوال: د غلامانو یا د مینځو دساتلو اجازه اوس هم شته او که نه؟ که چیرې نه وي، نو ولې؟ په قرآن کریم کې، خو دا حکم نه دی منسوخ شوی او قسم وغیره د ماتولو کې هم دا فتوا ورکول کیږي چې یو غلام ازاد کړئ، یا دومره بې وزلو ته ډوډۍ ورکړئ، یا دومره روژې ونیسئ، وغیره، خو غلام او مینځې خو اوس نه شته، دا رواج څنګه ختم شو؟

جواب: کله چې شرعي غلام او مینځې پاتې نه شوې، نو رواج په خپله ختم شو او که څه وخت بیا ددې وجود وي، نو بیا به د غلامانو او د مینځو احکام جاري شي، له دې وجې حکم منسوخ نه شو، ددې مثال داسې دی لکه چې زکات په یو خاص نصاب باندې لازمیږي فرض کړه چې که په پوره ملک کې یو هم د نصاب مالک نه وي (لکه چې کمیونسټ ملکونو کې دا صورت پیدا کیږي) نو د زکات نوم به هم په دوی باندې نه جاري کیږي.

د مینځو حکم

سوال: ستاسو توجه د اسلام په ابتدایي دورکې دومینځو طرف ته راړول غواړم. څنګه چې د المؤمنون په سورت کې د الله تعالی ارشاد دی: "کوم چې دخپلو شرمګاوو حفاظت کوي خود خپلو ښځو یا وینځو کومې چې دهغوی په ملکیت کې وي"، اسلام کې اوس دوینځې اجازه

بقیه د تیرمخ]... کذا فی الظهیریة قالوا وانما یثبت نسب ولد ام الولد بدون الدعوة ان کان یحل للمولی وطؤها اما اذا کان لایحل فلا یثبت النسب بدون الدعوة. . . . . الخ. (عالمگیری/ ١/ ٥٣٦/ کتاب الطلاق/ الباب الخامس عشر فی ثبوت النسب)

[١] اذا کان احد العوضین محرما او کلاهما فالبیع فاسد أی باطل کالبیع بالمیتة او بالدم. . . . . وکذالک اذا کان غیر مملوک کالحر. . . . . یعنی انه باطل لانه لا یدخل تحت العقد ولا یقدر علی تسلیمه. (الجوهرة النیرة/ ١/ ٢٠٣/ باب البیع الفاسد/ طبع دهلي، ایضاً فی الدرالمختار/ ٥/ ٥٢/ باب البیع الفاسد)

[٢] ایضاً، تیره شوی حواله.

شته او که نه؟ او د خلفاء راشدینو په دور کې دوینځو ساتلو اجازه وه او که نه؟

جواب: اسلامي جهاد کې به چې کوم سړي اوښځې قیدیان شول. یا خو به هغوی نه فدیه اخیستلو سره ازاد شول یا به هغوی د مسلمانانو قیدیانو په بدله کې ورکړل شول. یا به د هغوی نه غلامان او وینځې جوړ شول

د غه شان وینځوته به (په دې شرط سره چې مسلمانانې وي) له نکاح پرته د ښځې حقونه حاصل وي، ځکه چې هغه د هغه سړي ملکیت شي. د قران کریم په ,,**وماملکت ایمانکم**،، الفاظو کې هم د دې غلامانو او وینځو ذکر دی.[١]

اوس د دېروخت نه اسلامي جهادنه کیږي، له دې وجې د شرعي مینځو وجود هم نه شته، ازاده ښځه نیول او خرڅول جائزنه دي ،نو ازاده ښځه مینځه نه جوړیږي.

دې دور کې د شرعي مینځې تصور

سوال: د شرعي مینځو څه تصور دی؟ ایا قران کریم کې د مینځو باره کې څه ویل شوي دي؟ ما اوریدلي دي چې د قران کریم حکم دی چې مسلمان د څلورو ښځونه پرته یوه وینځه هم ساتلی شي او د وینځې سره هم خپل بدني خواهش پوره کولی شي، که چیرې پخوانۍ زمانه کې مینځه ساتل جائزو، څنګه چې به ساتل کیده، نو اوس دا جائز ولې نه ده؟ مخکې زمانه کې به مینځه د کوم ځای نه او څنګه حاصلیده؟ تر کوم حدپورې چې ما اوریدلي دي پخوانۍ زمانه کې به مینځې خرڅیدې او دا ولې ناجائز دي؟

جواب: د جهاد دوران کې به چې کوم خلک د مسلمانانو په قید کې راغلل، د هغوی باره کې به درې خبرې اختیار شوې، یا خو به د هغوی نه پیسې اخیستلو سره پریښودل شول. دویم دا چې د پیسونه پرته به یې پریښودل او دریم دا چې د هغوی نه به یې مینځې او غلامان جوړ کړل.[٢] داسې ښځې او سړي به غلامان جوړل شول او هغوی به خرڅیدل، داسې ښځوته به شرعي مینځې ویل کیدې او که چیرې هغه اهل کتاب وي یا بیا مسلمانه شوې وي. نو مالک ته به

---

[١] والمحصنٰت من النساء الا ما ملکت ایمانکم والصحیح ماروی مسلم و أبوداؤد والترمذی والنسائی عن ابی سعید الخدری رضی اللہ عنہ قال: او طاس لهن ازواج فکرهنا ان نقع علیهن ولهن ازواج فسألنا النبی صلی الله علیه وسلم فنزلت والمحصنٰت من النساء الا ما ملکت ایمانکم یقول الا ما افاء الله علیکم فاستحللتم بها فروجهن. (سورة النساء: ٣٥/ تفسیر المظهری/٢ / ٦٤/ طبع رشیدیه کوئته)۔

[٢] "فاذا لقیتم الذین کفروا فضرب الرقاب حتی اذا اثخنتموهم فشدوا الوثاق فاما منا بعد واما فداء حتی تضع الحرب اوزارها" (محمد: ٣). ایضاً: واما الرقاب فالامام فیها بین خیارات ثلاث ان شاء قتل الاساریٰ منهم. . . . . وان شاء استرق الکل فخمسهم وقسمهم. . . . . وان شاء من علیهم وترکهم احراراً بالذمة. . . . . . الخ. (بدائع الصنائع/ ٧/ ١١٩)۔

هغې سره د بدني خواهش پوره كول جائز و[1] او مالک له پاره د نكاح كولو ضرورت نه و. اوس شرعي جهاد نه شته، له دې وجې مينځو او غلامانو وجود ختم شو.

مينځو باندې پابندي حضرت عمر رضى الله عنه لګولې وه

سوال: مينځه ساتل صحيح دي او كه نه؟ او هغې سره د نكاح نه پرته د ښځې خاوند تعلق ساتل صحيح دي او كه نه؟ شيعه حضرات وايي چې حضرت عمر رضي الله عنه په مينځو باندې پابندي لګولې وه حالانكې دې نه مخكې به حضور صلى الله عليه وسلم او د حضرات حسنين رضي الله عنهما په كورونو كې مينځې وې. كومې به چې جنګ كې د غنيمت په ډول ملاويدې.

جواب: شرعي ډول باندې مينځو نه مراد هغه ښځې دي كومې چې جهاد كې د غنيمت د مال په ډول مسلمانانو ته ملاوشي[2]، كه چيرې هغوى مسلمانانې شوې، نو هغوى سره د جنسي تعلق جائز دى[3] شيعه ګان دروغ وايي چې حضرت عمر رضي الله عنه په مينځو باندې پابندي لګولې وه، بلكې كه چيرې تاسو غور وكړئ، نو د شيعه ګانو د اصولو مطابق نه د وينځو ساتلو اجازه شته اونه د سيدانو نسب نامه ثابتيږي، ځنګه چې پورته ليكل شوي دي چې مينځه هغه ده كومه چې د جهاد په ذريعه باندې حاصلې شوې وي او جهاد د مسلمان انصاف كونكي په بادشاهت كې كيداى شي، د خلافت راشده دور چې شيعه ګان په كوموالفاظوكې يادوي هغه تاسوته معلوم دي، كله چې د دريو خليفه ګانو خلافت صحيح نه و، نو د هغوى په دوركې شوي جنګونه هم شرعي جهاد نه دى او كله چې هغه شرعي جهاد نه و، نو كومې مينځې چې راغلې وې د هغوى سره تمتع هم شرعي ډول باندې جائز نه دي، اوس سوال دادى چې د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت حسن رضي الله عنه سره مينځې له كوم طرف نه راغلې؟ د حضرت علي او حضرت حسن رضي الله عنهما په پنځه كاله دوركې د كافرو سره جهاد نه دى شوى اونه مينځې راغلې دي، ټول سيدان كوم چې د "حسن بانو"، د نسل نه دي دا نسل هغه وخت كې صحيح ګڼل كيداى شي چې دا شرعي ډول باندې مينځه وي او شرعي منځه هغه وخت كې كيداى شي چې شرعي جهاد شوى وي او شرعي جهاد هغه وخت كې كيداى شي چې حكومت شرعي وي، نو معلومه شوه چې شيعه ګان دې ياخود حضرت عمر رضي الله عنه حكومت شرعي ومني يا د سيدانو د نسب نه انكار وكړي.

---

[1] "ومن لم يستطع منكم طولاً ان ينكح المحصنٰت المؤمنٰت فمن ما ملكت ايمٰنكم من فتيٰتكم المؤمنٰت" (النساء: ٢٥)

[2] ايضاً او ګورئ تيره شوې حواله("فاذا لقيتم الذين كفروا فضرب الرقاب... الخ)۔

[3] ايضاً او ګورئ تيره شوې حواله("ومن لم يستطع منكم طولاً ان ينكح المحصنٰت المؤمنٰت... الخ)۔

❖ سیاست ❖

....

ایا ټاکنې(ووټونه) د سهي انقلاب ذریعه ده؟

سوال: پاکستان کې ووټونه(ټاکنې) کیدونکې دي اوبارباردا عمل کیږي. په دې لکونوروپۍ خرچ کیږي. دمختلفوپارټیومشران خپل خپل خیالات بیانوي. ایاحکومت کې دراتلو دا طریقه صحیح ده؟ ایا ووټونه دصحیح انقلاب ذریعه ده؟

جواب: په پاکستان کې به ووټونه(ټاکنې) کیږي او که نه؟ دا به څنګه طریقې سره کیږي؟ ددې له پاره به څه طریقه اختیارول کیږي؟ اودووټونو نیتجه به څه وي؟ داهغه سوالونه دي په کوموباندې چې خبرې کیږي او هریوکس دخپل ذهن اوفکرمطابق دې باندې دخپلوخیالاتو اظهارکوي.

دحکومت له طرف نه دوټونو(ټاکنو)دتاریخ اعلان نه دی شوی، خودخلکوله طرف نه ډیرپه اعتبار دا ویل کیږي چې راتلونکي کال به د ووټونو کال وي. اګرچې دسرحدونوحالات صحیح نه دي. افغاني جازونه دپاکستان دسرحدونوخلاف ورزي کوي. دوروس فوج د پاکستان په سرحد باندې جمع شوی دی اودوروس له طرف نه پاکستان ته په پټ اوښکاره الفاظو کې دهمکیانې ورکول کیږي. بل طرف دهندوستان فوجیان دپاکستان په سرحدونو باندې جمع شوي دي. د هند د فوجیانو له طرف نه دپاکستان په سرحدباندې دګوله باري خبرونه هم راځي اود پاکستان دامن والا ایتم ختمولومنصوبې تیاریږي. مختصرالفاظوکې داچې دپاکستان دسرحدونو حالات تشویشناک دي اوددې باوجودپاکستان دصدر وینا ده چې سرحدباندې ددباو له وجې به دوټونوعمل نه متاثریږي. موږ دجنګ امیدنه کوو. خوکه چیرې زموږ دخواهشاتو اوکوششونو باوجود څه خراب حالات جوړشول. نو د وټونو د پروګرام به جائزه اخیستل کیږي. (روزنامه جنګ کراچی ٤ ستمبر ١٩٨٤)

ښکاره خبره ده خدای دې نه کړي که چیرې سرحدونوباندې حالات خراب شول. نودوطن حفاظت کول زموږ دټولوفرض دی اودې صورت کې به ووټونه ضرور وروسته کیږي. نو دحکومت په اعلان باندې دمکمل اعلان باوجود دا ویل مشکل دي چې راتلونکي وخت کې به ووټونه کیږي او که نه؟

پاتې شودویم سوال داچې ووټونه(ټاکنې) به څنګه وي اودې له پاره کومه طریقه خپلول پکار ده؟ دې باره کې تجزیه کاران تجزیې وړاندې کوي. خوافسوس چې اوسه پورې یوه اندازه هم صحیح نه ده لګیدلې اونه دې باره کې دحکومت له طرف نه څه واضحه فیصله راغلې ده،

نومسئله تراوسه پورې دحکومت اوسیاستدانانوپه مینځ کې حل نه ده چې ووټونه به دجماعتونوپه بنیادباندې کیږي اوکه غیر جماعتي ډول باندې. دغه شان دوټونوحکمت عملي اودا طریقه کار هم اوسه پورې پټ ساتل شوی دی،خو دصدراودهغه د حکومت داکوشش دی چې ښه سړی منتخب شي اومخې ته راشي، خودا سوال بیاهم پاتې کیږي چې دښه سړي معیاربه څه وي؟ هغه به دکومو صفاتوپه تله باندې تلل کیږي؟ اوداچې خرابه شوې معاشره کې به ښه سړی دکوم ځای نه پیداشي؟ اودهغوی پیدا کولوکې به موږ کامیاب هم شو، نوهغه کې به د ووټونوپه میدان کې به د(**هل من مبارز؟**) ویلوصلاحیت څنګه پیداشي؟ او هغوی به ددولت او زرومقابله څنګه کوي؟ ایازموږ سیاسي ماحول کې داصلاحیت موجوددی چې یوښه سړی یوازې دخپل ښه والي له وجې ووټونه وګټي؟ ددې سوالونوصحیح جواب ورکول ګران دي.

اوس پاتې شواخري سوال چې ملک اودین اومذهب باندې به دا ووټونوکوم حدپورې ښه اثر وغورځوي؟ ددې فیصله خوبه مستقبل کوي، خوکه چیرې په تیروشویو تجربو اواوسنیو حالاتو باندې نظر وشي. نوداسې محسوسیږي چې دې ووټونوکې به (یوازې داقتدار د بدلیدو نه پرته) نورڅه امیدونه ساتل نه دي پکار، که چیرې دوټونه دصالح انقلاب ذریعه جوړول وي، نودې له پاره لومړی شرط دادی چې ټولې دین دارې حلقې، جماعتي اوخپلومفاداتونه اوچت سوچ کولو او یو متفقه طریقه داسې وړاندې کړي اوخپل ټول وزن دوټونوپه تله کې واچوي، بیاامید کیدای شي چې پاکستان کې به بې دینه قوتونه ښکته شي اوملک کې به دخیراوفلاح جنډه پورته شي، خو افسوس دی چې صورتحال بالکل ددې خلاف دی، کوم خلک چې دې ملک کې ددین اقتدار اوچتول غواړي اوله چانه چې دا امید کیدای شي چې هغوی به بې دیني ته دیوال جوړشي، هغوی څه داسې طریقې باندې تقسیم شوي دي چې بس معجزه هغوی یوځای کولی شي، پته نه شته چې داحضرات دحالاتو او واقعاتودصحیح اندازې کولونه ولې محروم دي، یا د مسلمانانو بدقسمتي هغوی دداسې کولو نه محروم کړې دي، خومره دافسوس اودماتم کولومنظردی چې دکومو حضراتو په اوږوباندې دملک دقیادت اوراهنمايي بوج دی دهغوی دنظرونونه لار، رواج اومنزل خطا شوی دی اوهغوی د جماعتونو اوفرقوپه لاروکې ورک شوي دي، دې تریخوالي باندې معذرت غواړم، خود زړه د درد اظهارکولونه پرته نه شم پاتې کیدای.

مرا دردے ست اندر دل اگر گویم زبان سوزد
وگر پنهان کنم ترسم که مغز استخوان سوزد

دحالاتو سختي مجبوروي چې پرته دڅه اخوادیخواکولونه صفا صفا عرض وشي چې:

نوا را تلخ تر می زن چوں ذوق نغمه کم یابی
حدی را تیز تر می خوان چوں محمل راگران بینی

دملک سیاسي ماحول دمارشلا له وجې راغونډ شوی دی. ددې ظاهري طرف باندې دسکون له وجې چاته هم دا اندازه نه شته چې ددې په ددننې طرف کې څنګه څنګه لاوې پخیږي؟
دملک او ملت خلاف څنګه سازشونه کیږي؟ بې دینه قوتونه ..**الکفر ملة واحدة**. ، په اصول باندې، متفق او متحد دي، هغوی سره په اربونو روپۍ دي او دبهري طاقتونو حمایت اوراهنمایي ورته حاصله ده. هغوی دې له پاره کوشش کوي چې دې ملک نه ددین اودیندارو اواز ختم شي (او یاددې ملک وجود په خطره کې واچوي) دهغوی په مقابله کې دین داروسره نه سرمایه شته، نه قوت، نه اجتماعي سوچ. دهغوی ټول صلاحیتونه خپلو کې اختلافاتوته هوا ورکولو باندې استعمالیږي، دیوبندي، بریلوي (دخپلو اختلافاتو باوجود) دیني محاذ باندې به یوځای کیدل اودهغوی دااتحادبه دبې دینه طبقې له پاره یوچلینج وو خواوسني صورتحال دهرچا وړاندې دی، دغه شان دټولودیني جماعتونو بنیاد داسې برباد شوی دی چې هغوی کې په څه اهم مقصدباندې داتفاق او اتحاد سوال هم نه شي کیدای.
ددې ټول صورتحال انجام به څه وي؟ دملک مشرانو ته ددې احساس شته؟

د ښځې په حکمراني علماء او پوهان ولې خاموش دي؟

سوال: یو ښځه په اسلامي ملک کې برسراقتدار ده، ډیر خلک د هغې په حق کې کیناستل، پوښتنه دا ده چې که رسول الله ﷺ ته دښځې اقتدار کول منظور وی یا الله پاک دا خوښولای. نو بیا فاطمه رضي الله عنها د جنت سرداره او سیده عائشه رضي الله عنها د رسول الله ﷺ محبوبه بي بي په علم فضل کې بې مثله، که هغې ته خلافت ورکړل شوی وای، نو څه باک و؟ یا رسول الله ﷺ هغه په مصلی باندې درولې وای، نو ټولې مسئلې به حل شوې وې. ایا علماء اسلام دومره غافل شو چې هغوی ته د الله پاک د احکاماتو خلاف ورزي په نظر نه راځي؟ مهرباني وکړئ او وضاحت وکړئ چې ایا جنرل ضیاء الحق سره خلکو څکه دشمني وکړه چې هغه ته امر ویل کیږي، د هغوی قصور دا و چې هغه داسې بدمعاشي نه خوښوله. هغوی د جهاد لارې پرانستې وې، هغوی د امریکې له پاره بهادران وو، پوهې طبقې د مشرانو طرف ته نظر ونکړ. بس خوراک ته یې کار وویل، علامه ! لږه په دې مسئله باندې رهنمایي وکړئ چې نن موږ د کوم اسلام پرچار کوو؟ د ګنده جمهوریت، ګنده سیاست د خاطره اسلام بدناموو. د دوی له پاره هم څه سزا شته یا که د دوی عتاب یوازې په نواز شریف باندې دی؟ لږ قرآن ولولئ ! حدیث ولولئ او د ګستاخ لور پوه کړئ! د الله پاک له پاره څه خو بیان کړئ... ! که د مسلمانې ښځې تذلیل کول وي، نو بیا بله څه لاره راوباسئ والله ! موږ په تیارو کې مه پریږدئ.

جواب: لورې ! ستا خط ډیر جذباتي دی او غوسه دې د دې عاجز له غوسې هم زیاته معلومیږي. د الله پاک طریقه داده چې څنګه د یو قوم اعمال پورته ځي. هماغه شان فیصله د اسمان نه په ځمکه باندې نازلیږي، مجموعي ډول سره زموږ اعمال الله پاک ناراض کونکي

دي او هم دې بدو اعمالو د "بینظیرې" شکل اختیار کړی دی، امام ابن المبارک رحمة الله پـه (کتاب الزهد والرقاق) کې يو حديث نقل کړی دی، کوم چې ما عاجز په خپله رساله " عصر حاضر حديث نبوی کے آئینے میں" کې هم نقل کړی دی، د هغه ترجمه دا ده :

سیدنا انس رضی الله عنه د رسول الله ﷺ ارشاد نقل کوي چې : په خلکو باندې به يو داسې زمانه راشي چې مومن بنده به د مسلمانانو د جماعت له پاره دعا کوي، خو هغه به نه قبليږي الله پاک به فرمايي چې : ته د خپل ذات له پاره او خاص د خپلو ضروریاتو له پاره غواړه زه يې قبلوم، خو د عامو خلکو له پاره نه! ځکه چې هغوی زه ناراض کړی يم او په يو روايت کې دي چې ځکه چې زه د هغوی نه ناراض يم او په هغوی باندې غوسه يم. [1] (کتاب الرقائق ص ۱۵۵، ۳۸۴، عصر حاضر ص ۴۳)

چې کله الله پاک د يو قوم نه راضي وي، نو د فتوا خاوندانو او ـ قوم اهل رايي او پوهانو ته د صحيح فيصلې توفيق ورکوي او کله چې الله پاک د يو قوم نه ناراضه شي، نو د قوم د عقل مندو او پوهانو نه شته عقل هم وتښتي او قوم د خپلې تباهي او بربادي کندې ځان ته په خپل لاس باندې کني او په هغو کې پريوتلو سره هلاک شي.

په دې دروغژن جمهوريت او اليکشن کې چې قوم په ډيره نازکه موقع باندې د خپل هلاکت له پاره ځنګه کنده کنستې ده او د قوم اهل علم وفهم او ارباب عقل و فهم نه چې ځنګه عقل تښتيدلی دی، هغه د څه تشريح او وضاحت محتاج نه دی، يو طرف ته د کشمير فيصله ده، د پاکستان دبقاء اوحيات سوال دی دمسلمانانو بين الاقوامي مسائل دي.دبوسنيا د مسلمانانو فريادونه دي د صوماليه د مسلمانانو دردونکې کيسې دي، په اذر بائيجان کې د مسلمانانو بربادي ده، وغيره وغيره، دلته زموږ د اقتدار واګې د داسې خلک په لاس کې ورکړل شوي چې هغه د يو بنار څه د يو کور نظام هم په صحيح طريقې سره د چلولو صلاحيت نه لري، اوس چې دې ته د الله پاک د ناراضتيا او غوسې مظهر ونه وبل شي، نو څه به ورته ويل کيږي؟

تاسو په علماء کرامو د غم او غوسې اظهار کړی دی، خو د رد عمل د اظهار سره زما اختلاف دی، ځکه چې پورته مې عرض کړی دی چې که علماء وي او که نور پوهان، دا ټول د الله پاک په اراده باندې چليږي، که الله پاک زموږ نه راضي وي او که اسمان ته تلونکې زموږ عملونه د الله پاک رضا رابنکونکې وي، نو علماء کرامو ته هم د صحيح فيصلو توفيق اسان شي او نورو پوهانو ته هم.

[1] عن انس بن مالک رضی الله عنه اراه مرفوعاً: یاتی علی الناس زمان یدعو المؤمن للجماعة فلا یستجاب له، یقول الله: ادعنی لنفسک ولما یحزبک من خاصة امرک،فاجیبک، واما الجماعة فلا، انهم اغضبونی، وفی روایة: فانی علیهم غضبان. (کتاب الرقاق/ ۱۵۵، ۳۸۴)

د ام المومنین سیده زینب بنت جحش رضي الله عنها نه روایت دی چې رسول الله ﷺ ته عرض و شو چې یا رسول الله ﷺ ایا موږ په داسې حالت کې هم هلاکیدلی شو چې کله زموږ په مینځ کې نیکان خلک موجود وي؟

ویې فرمایل: هو! چې کله (د گناهونو) گندگي زیاته شي (نو په قوم باندې به هلاکت او تباهي نازلیږي او د نیکانو خلکو د وجود لحاظ به هم نه شي ساتل کیدای.)[1] (عصر حاضر ص ۱۱)

الله پاک دې په موږ رحم وکړي، زموږ ناداني او ناپوهي دې معاف کړي او زموږ اجتماعي گناهونه معاف کولو سره دې د دې لعنت نه کوم چې د قوم عوامو، علماء کرامو او پوهانو خپله په خپل سر باندې مسلط کړی دی هغه نه دې موږ ته خلاصی رانصیب کړي

د ښځې مشري

سوال: ایا د یو اسلامي ملک مشره یوه ښځه جوړیدای شي؟ یو مولوي صاحب په جنگ اخبار کې ډیر په زور دار دلائلو سره د ثابتولو کوشش کوي چې ښځه د ملک مشره جوړیدلی شي.

جواب: الله پاک خپل مخلوقات مختلفو طاقتونو او صلاحیتونه ورکولو سره د مختلفو مقاصدو له پاره پیدا کړي دي او د کوم مقصد له پاره چې د مخلوق تخلیق شوی دی، هم د هغه مناسب یې هغه ته صلاحیتونه هم ورکړي دي، په یو حدیث کې دي چې رسول الله ﷺ وفرمایل:

﴿ بَيْنَمَا رَجُلٌ يَسُوقُ بَقَرَةً لَهُ قَدْ حَمَلَ (وفی روایة : اذا رکبها فضربها) عَلَيْهَا الْتَفَتَتْ إِلَيْهِ الْبَقَرَةُ فَقَالَتْ إِنِّي لَمْ أُخْلَقْ لِهَذَا وَلَكِنِّي إِنَّمَا خُلِقْتُ لِلْحَرْثِ فَقَالَ النَّاسُ سُبْحَانَ اللَّهِ. تَعَجُّبًا وَفَزَعًا. أَبَقَرَةٌ تَكَلَّمُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَإِنِّي أُومِنُ بِهِ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَمَا هُمَا ثَمَّ ﴾ (صحیح البخاری ج ۱ ص ۳۱۲، صحیح مسلم ج ۲ ص ۲۷۴ واللفظ لمسلم)

ترجمه: یو سړي غوایي بوج اچولوسره روان کړی و چې غوایي هغه طرف ته متوجه کیدو سره وفرمایل چې: موږ د دې کار له پاره نه یو پیدا شوي، موږ د کرونډې له پاره پیدا شوي یو، خلکو په دې باندې تعجب وکړ چې: ایا غوایی هم خبرې کوي؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: په دې باندې زه ایمان لرم او ابوبکر او عمر رضي الله عنهما هم ایمان لري، راوي وایي چې هغه دواړه په دې مجلس کې موجود نه وو.

گویا د غوایي تخلیق د سورلۍ یا د بار وړولو له پاره نه دی، بلکې د کرونډې له پاره دی او د هغه نه د سورلۍ یا د بار وړلو کار اخیستل د هغه مقصد خلاف دي د کوم له پاره چې الله پاک دا پیدا کړي دي او کوم صلاحیتونه یې چې هغه ته ورکړي دي

[1] عن زینب بنت جحش رضی الله عنها قالت......قیل (وفی روایة: قلت) اهلک وفینا الصالحون؟ قال: نعم اذا کثر الخبث. (بخاری/۲ / ۱۰٤٦/ باب قول النبی صلی الله علیه وسلم ویل للعرب من شر قد اقترب).

د سړي او ښځې په صلاحيتونو کې فرق

د نور مخلوق په شان الله پاک سړي او ښځې ته هم بیل بیل صلاحيتونه ورکړي دي او دواړه يې د بیل مقصد له پاره پيدا کړي دي، د دواړو په ساخت کې يې داسې بنيادي فرق ايښى دى کوم چې د دواړو د يو يو ادا نه ښکاره کيږي، د دواړو چال چلن، د ناستې ولاړې انداز، لب او لهجه، اخلاق او عادات، معاشرتي اداب، خيالات، احساسات او ميلانات او رجحانات بالکل مخالف دي، د حکيم الامت شاه ولي الله محدث دهلويرحمه الله په نزد د دواړو بیل بیل فطري او طبعي خصوصيات د کورني ژوند بنياد برابروي، شاه صاحبرحمه الله ليکي:

"بيا چې هر کله بالطبع ښځې ته د اولاد د پالنې ښه طريقې معلومې وې، هغوى په عقل کې کمې، د محنت له کارونو سترګې پټونکې، زياتې حيادارې او په کور کې اوسيدو طرف ته مائلې، په ادنى ادنى امورو کې ښې کوشش کونکې او فرمانبردار وې، او سړي دښځو په نسبت عقلمند، غيرت مند، باهمت، زورور او مقابله کونکي وو، له دې وجې د ښځې ژوند له سړي پرته ناپوره و او سړي ته د ښځې حاجت و. (اردو ترجمه حجة الله البالغة ج ١ ص ٨)

د دواړو ژوند د يو بل د صنفي خصوصياتو نه پرته ناپوره او نامکمل و. له دې وجې فطرت دواړه خپل مينځ د مينې او تعاون په معاهده باندې مجبور کړل، دغه شان د انسانانو کورني ژوند ته تشکيل ورکړل شو او دا په انسانيت باندې د الله پاک عظيم احسان دى، نوارشاد دى:

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾ (الروم : ٢١)

ترجمه: او د هغه د قدرت له نښو نه داده چې هغه ستاسو له پاره ستاسو د جنس نه ښځې پيدا کړې چې تاسو ته هغوى سره ارام ملاو شي او په تاسو ښځه او خاوند کې يې همدردي پيدا کړه. په دې کې د هغو خلکو له پاره نښې دي چې د فکر نه کار اخلي. (ترجمه حضرت تهانوى)

سړي او ښځې دواړو د محبت او تعاون په معاهده کې منسلک کيدو سره د معاشرت سفر شروع کړ. نو ضرورت راغى چې د دواړو له پاره د ښه ژوند دستور(قانون) وضع شي. چې په هغه کې د دواړو حقوق او فرائض او د مرتبې او د مقام تعين شوى وي، نوپه قرآن او حديث کې ډير په تفصيل سره د دې امورو تشريح فرمايل شوې ده او د ټولو خلاصه د لاندې ايت کريمه په مختصر او معجز الفاظو کې راټوله شوې ده:

﴿ وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ (البقرة : ٢٢٨)

ترجمه: او د ښځو له پاره داسې حق دى، لکه څنګه چې د سړيو په هغوى باندې حق دى د دستور موافق او سړيو ته په ښځو فضيلت دى او الله پاک غالب او مدبر دى. (ترجمة شيخ الهند مولانا محمود الحسن)

بل ځای کې دهمدې نور وضاحت او صراحت داسې فرمایل شوي دي

﴿ الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴾ (سورة النساء: ٣٤)

ترجمه سړي حاکمان دي په ښځو باندې، له دې وجې الله پاک ځينو ته په ځينو باندې فضيلت ورکړی دی او له دې وجې چې سړيو خپل مالونه خرچ کړي دي. نوچې کومې ښځې نېکې دي، اطاعت کوي، د سړي په نه موجوديت کې، دالهي حدودوحفاظت سره ساتلې وي، کومې ښځې چې داسې دي چې تاسو ته د هغوی د بد اخلاقۍ وېره وي، نو هغوی ته په نرمه باندې نصيحت وکړئ او هغوی د هغوی د ملاستې په ځايونو کې يوازې پرېږدئ او هغوی ووهئ، بيا که هغوی ستاسو اطاعت شروع کړي، نو د هغوی له پاره بهانه مه لټوی. بېشکه الله پاک ډېر لوړ او لوی دی. (ترجمه حضرت تهانوی)

په دې ايت کريمه کې په ښځې باندې د سړي د فضيلت اعلان کولو سره سړيو ته قوام، نګران او حاکم ويل شوي دي او دښځې صلاح او فلاح د هغې په اطاعت کولو او د خپل عصمت په خيال ساتلو کې مضمر ښودلې ده، نود ايت کريمه په رڼا کې به هغه معاشره په صحيح فطرت باندې وي چې په هغه کې سړی حاکم اوښځه اطاعت کونکې وي، د دې برعکس چې په کومه معاشره کې حاکمه ښځه جوړه شي هغه د فطرت نه منحرف او د انسانيت نه بې لارې معاشره ده په دې ايت کريمه کې الله پاک د سړي د حاکميت دوه اسباب بيان کړي دي. يو دا چې الله پاک سړي ته په ښځې باندې فضيلت ورکړی دی. دويم دا چې د ښځې مهر او د ډوډۍ جامې ذمه داري يې په سړي باندې اچولې ده، امام رازي رحمه الله د دې تشريح کولو سره ليکي

﴿ ثم انه تعالى لما أثبت للرجال سلطنة على النساء ونفاذ أمر عليهن بين أن ذلك معلل بأمرين، أحدهما: قوله تعالى: بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ (النساء: ٣٤) واعلم أن فضل الرجل على النساء حاصل من وجوه كثيرة، بعضها صفات حقيقية، وبعضها أحكام شرعية. أما الصفات الحقيقية فاعلم أن الفضائل الحقيقية يرجع حاصلها إلى أمرين: إلى العلم، وإلى القدرة. ولا شك أن عقول الرجال وعلومهم أكثر، ولا شك أن قدرتهم على الأعمال الشاقة أكمل. فلهذين السببين حصلت الفضيلة للرجال على النساء في العقل والحزم والقوة، والكتابة في الغالب والفروسية والرمي، وان منهم الأنبياء والعلماء، وفيهم الامامة الكبرى والصغرى والجهاد والأذان والخطبة والاعتكاف والشهادة في الحدود والقصاص بالاتفاق، وفي الأنكحة عند الشافعي رضي الله عنه، وزيادة النصيب في الميراث والتعصيب في الميراث، وفي تحمل الدية في القتل

والخطأ، وفي القسامة والولاية في النكاح والطلاق والرجعة وعدد الأزواج، وإليهم الانتساب، فكل ذلك يدل على فضل الرجال على النساء.

والسبب الثاني: لحصول هذه الفضيلة: قوله تعالى: وَبِمَا أَنفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ يعني الرجل أفضل من المرأة لأنه يعطيها المهر وينفق عليها ﴾ (تفسير كبير ج ١٠ ص ٨٨)

ترجمه: بيا چې هر كله الله پاک ثابته كړه چې سړيو ته په ښځو باندې مشري حاصله ده او دا چې د هغوی حكم په هغوی باندې نافذ دی، نو د دې نه وروسته يې دا بيان وكړ چې د سړيو په ښځو باندې د حاكميت دوه وجې دي: اوله وجه يې په دې ارشاد كې بيان كړه چې: الله پاک ځينو (سړيو) ته په ځينو (ښځو) باندې فضيلت وركړی دی، ځان پوه كړه چې سړيو ته د ډيرو وجوهاتو په بناء باندې فضيلت حاصل دی، په هغو كې ځينې صفات حقيقي دي او ځينې احكام شرعي دي، هر چې د صفات حقيقي تعلق دی، نو دادې واضحه وي چې د فضائل حقيقيه مرجع دوه شيان دي، يو علم، دويم قدرت او په دې كې شک نه شته چې سړی په عقل او علم كې زيات دی او په دې كې هم شک نه شته چې په شاقة اعمالو باندې د سړيو قدرت ډير زيات كامل دی، نو ددې دوه اسبابو په بناء باندې سړيو ته په ښځو باندې فضيلت حاصل دی، په عقل، اراده او طاقت كې عام ډول سره په كتابت كې او دا امور بالاتفاق د سړيو سره خاص دي امامت كبرى، صغرى، جهاد، اذان، خطبه، اعتكاف او حدود او قصاص كې شهادت، د امام شافعي رحمه الله په نزد د نكاح ولايت هم د سړيو سره مخصوص دی، د دې نه پرته په ميراث كې د سړيوبرخه زياته تاكل شوې ده او په ميراث كې عصبه يوازې سړي وي، په قتل خطاء كې ديت او قسامت يوازې په سړيو باندې اچول شوی دی، د نكاح ولايت، طلاق، رجعت او تعدد ازواج اختيار يوازې سړيو ته حاصل دی، د ماشومانو نسب هم د سړيو نه جاري دی دا ټول اموردلالت كوي چې سړيو ته په ښځو باندې فضيلت وركړل شوی دی او د فضيلت دويمه وجه الله پاک په دې ارشاد كې بيان كړې ده: او په دې سبب چې سړيو خپل مال خرچ كړی دی، يعنې سړی د ښځې نه افضل دی، ځكه چې هغه ښځې ته مهر وركوي او د ښځې خرچه د سړي په ذمه ده.

حافظ ابن كثير رحمه الله ددې ايت كريمه په تفسير كې ليكي:

﴿ يقول تعالى: { الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ } أي: الرجل قيّم على المرأة، أي هو رئيسها وكبيرها والحاكم عليها ومؤدبها إذا اعوجّت { بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ } أي: لأن الرجال أفضل من النساء، والرجل خير من المرأة؛ ولهذا كانت النبوة مختصة بالرجال وكذلك المُلك الأعظم؛ لقوله صلى الله عليه وسلم: "لن يُفلح قومٌ ولّوا أمرَهُم امرأةً" رواه البخاري ﴾ (تفسير ابن كثير ج ١ ص ٥٢٠، مطبوعة مكتبة النهيضة الحديثة طبعة الاولى، ١٣٨٤هـ)

ترجمه الله پاک فرمايي چې سړي په ښځو باندې حاکمان دي. يعنې سړی په ښځې باندې نګران دی، د هغې رئيس دی، د هغې مشر دی، په هغې باندې حاکم دی او کله چې ښځه کږه شي، نو هغې ته ادب ورکونکی دی، دهمدې له وجې چې الله پاک ځينو ته په ځينو فضيلت ورکړی دی، يعنې ددې له وجې چې سړي، د ښځو نه افضل دي او سړي د ښځو نه غوره دي، همدا وجه ده چې نبوت د سړيو له پاره مختص دی، همدغه شان بادشاهي هم. نود رسول الله ﷺ ارشاددی: هغه قوم به هيڅکله کامياب نه شي چا چې د بادشاهي کار ښځو ته وسپاره د دې ايت کريمه په تفسير کې د روح المعاني مصنف ليکي:

﴿ ولذا خصوا بالرسالة والنبوة على الأشهر، وبالإمامة الكبرى والصغرى، وإقامة الشعائر كالأذان والإقامة والخطبة والجمعة...... الخ ﴾ (روح المعانی ج ۵ ص ۲۳)

ترجمه: دهمدې له وجې سړی، په رسالت او نبوت، په امامت کبرٰی او صغرٰی اوپه اسلامي شعائرو سره مخصوص شو مثلاً: اذان، اقامت او د جمعې خطبه الخ.
دا قسم تصريحات ددې ايت کريمه په تفسير کې نورو مفسرينو هم فرمايلي دي.
الغرض د سړيو او د ښځو د درجاتو تعين کولو سره قرآن کريم د سړي د حاکميت واضح اعلان کړی دی. ځنګه چې د خپل فطري خصوصياتو په بناء باندې ښځه نبي او رسول نه شي کېدای، په لمانځه کې د سړيو امامت نه شي کولی، په مسجد کې اذان او اقامت کول. خطبه ورکول او د جمعې او د اخترونو قائمول دهغې له پاره جائز نه دي، همدغه شان امامت کبرٰی (د ملک د مشرۍ) فرائض پوره کول هم د هغې د فطري او خلقي بنياد منافي دي.
همدا وجه ده چې رسول الله ﷺ ته خبر ورکړای شو چې ايرانيانو د کسرٰی لور خپله مشره جوړه کړې ده، نو رسول الله ﷺ وفرمايل:

﴿ لن يُفلِح قومٌ وَلّوا أمرَهُم امرأة ﴾ (صحيح بخاری ج ۱ ص ۶۳۶)

ترجمه هغه قوم به هيڅکله هم کامياب نه شي چا چې د خپل حکومت واګې ښځې ته وسپارلې.
په دې حديث کې رسول الله ﷺ د هغه قوم نه د فلاح نفي کړې دد چې د هغوی حکمرانه ښځه وي، د فلاح تشريح کولو سره امام راغب اصفهاني رحمه الله ليکي:

﴿ والفَلَاحُ: الظَّفَرُ وإدراك بغية، وذلك ضربان: دنيويّ وأُخرويّ، فالدّنيويّ: الظّفر بالسّعادات التي تطيب بها حياة الدّنيا، وهو البقاء والغنى والعزّ وفَلَاحٌ أُخرويّ، وذلك أربعة أشياء: بقاء بلا فناء، وغنى بلا فقر، وعزّ بلا ذلّ، وعلم بلا جهل ﴾ (مفردات القرآن ج ۲ ص ۳۵۸. مطبع خير كثير كراچی)

ترجمه: د فلاح معنا کاميابي او مقصود ته رسيدل دي او د دې دوه قسمونه دي:
(۱) دنيوي. (۲) اخروي.

نو دنيوي فلاح د هغو سعادتونو او نيک بختيو سره کاميابيدل دي چې د هغه په ذريعه يې دنيوي ژوند ښکلی کيږي او هغه درې شيان دي:

(١): بقاء. (٢): مالداري. (٣): عزت.

او يو فلاح اخروي ده او دا څلور شيان دي:

(١): داسې بقاء چې له هغه نه وروسته فناء نه وي.

(٢): داسې مالداري چې له هغه نه وروسته فقري نه وي.

(٣): داسې عزت چې له هغه نه وروسته ذلت نه وي.

(٤): داسې علم چې له هغه نه وروسته دجهل ويره نه وي.

د "فلاح" د پورته ذکر شوي تشريح په رڼا کې د حديث مفهوم دا شو چې په کوم قوم باندې ښځه حکمرانه وي هغوی د نصيب نه محروم دي، هغوی به نه يوازې دا چې د اخروي سعادتونو نه محروم وي، بلکې د دنياوي سعادتونو او برکتونو نه به هم محروم وي، نه به هغوی ته بقاء نصيب کيږي، نه مالداري، نه عزت او نه به ورته د ژوند خوند نصيب کيږي، بلکې د داسې بدقسمت قوم ژوند به د مرګ نه بدتر وي، همدا مضمون رسول اللهﷺ په يو بل حديث کې ددې نه هم زيات په وضاحت او صراحت سره فرمايلی دی:

﴿ إِذَا كَانَ أُمَرَاؤُكُمْ خِيَارَكُمْ وَأَغْنِيَاؤُكُمْ سُمَحَاءَكُمْ وَأُمُورُكُمْ شُورَى بَيْنَكُمْ فَظَهْرُ الأَرْضِ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ بَطْنِهَا وَإِذَا كَانَ أُمَرَاؤُكُمْ شِرَارَكُمْ وَأَغْنِيَاؤُكُمْ بُخَلاَءَكُمْ وَأُمُورُكُمْ إِلَى نِسَائِكُمْ فَبَطْنُ الأَرْضِ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ ظَهْرِهَا ﴾ (ترمذي ج ٢ ص ٥١، مشكاة ص ٤٥٩)

ترجمه: چې هر کله په تاسو کې ستاسو حاکمان ستاسو د ټولو نه غوره وي، ستاسو مالدار سخيان وي او ستاسو معاملات ستاسو په مشوره باندې فيصله کيږي، نو ستاسو له پاره د ځمکې شا د ځمکې د خيټې نه غوره ده او کله چې ستاسو حاکمان بد خلک وي، ستاسو مالداران بخيلان شي او ستاسو معاملات ښځو ته وسپارل شي، نو د ځمکې خيټه ستاسو له پاره د ځمکې د شا نه غوره ده.

په دې حديث کې چې دا خبره فرمايل شوې ده چې: ستاسو له پاره د ځمکې خيټه د هغې د شا نه غوره ده، مطلب دادی چې د داسې ژوند نه مرګ ډير غوره دی او همدغه شان محاوره ده لکه چې زمونږ په ژبه کې ويل کيږي چې: د دې نه خو په اوبو کې ډوبيدل غوره دي، په دې کې دې خبرې ته اشاره ده چې کله انساني حقوق ګډوډ شي چې خپله د کمال قدرت باوجود ښځه حکمرانه ومنئ، نو هغوی د ژوندي انسانانو بللو مستحق نه دي، بلکې د انسانانو ګرځيدونکي مړه بدنونه دي.

په دې خبره چې (ښځه حکمرانه نه شي جوړیدای) د علماوو تصریحات

الغرض د قرآن کریم او نبوي احادیثو نه واضحه ده چې د ښځه حکمرانه جوړیدل نه یوازې دا چې د ښځې د فطرت نه بغاوت دی، بلکې دا د انساني فطرت له پاره د مرګ زیری دی. د قرآن او حدیث د دې تشریحاتو له وجې نه فقهاء امت او علماء ملت په دې باندې متفق دي چې ښځې د حکومت مشره نه شي جوړیدای، په دې مسئله باندې داهل علم دبې شماره تصریحاتونه څوحوالې دلته وړاندې کیږي.

امام محي السنة بغوي رحمه الله په شرح السنة کې د رسول الله ﷺ ارشاد: **لن يُفلِح قومٌ ولّوا أمْرَهُم امرأة** په خپل سند سره د روایت کولو نه وروسته ددې په تشریح کې فرمایي:

﴿ قال الإمام : اتفقوا على أن المرأة لا تصلح أن تكون إماماً ولا قاضياً، لأن الإمام يحتاج إلى الخروج لإقامة أمر الجهاد، والقيام بأمور المسلمين، والقاضي يحتاج إلى البروز لفصل الخصومات، والمرأة عورة لا تصلح للبروز، وتعجز لضعفها عند القيام بأكثر الأمور، ولأن المرأة ناقصة، والإمامة والقضاء من كمال الولايات، فلا يصلح لها إلا الكامل من الرجال ﴾

(شرح السنة ج ١٠ ص ٧٧ طبع بيروت)

ترجمه : دعلماوو اتفاق دی چې ښځه د امام او قاضي د جوړیدو صلاحیت نه لري. ځکه چې امام ته ضرورت دی د جهاد د امر قائمولو او د مسلمانانو د مصالحت د اهتمام کولو له پاره د بهر وتلو او د قاضي له پاره د مقدماتو د فیصلې کولو له پاره د خلکو مخکې راتلل ضروري دي اوښځه ټوله قابل ستر ده، هغه عامو مجلسونوته د وتلو صلاحیت نه لري او هغه د خپل ضعف له وجې د اکثرو امورو د پوره کولو نه قاصره وي او له دې وجې هم چې ښځه (په ولایت کې) ناقصه ده او امامت او قضاء د کامل ولایتونو نه دی، نود هغه له پاره کامل سړی صلاحیت لري.

امام قرطبي رحمه الله د دې ایت کریمه **﴿ انی جاعل فی الارض خلیفة ﴾** لاندې د خلیفه شرطونه ذکر کولو سره لیکي: **﴿ السابع : ان یکون ذکرا . . . واجمعوا علی ان المراة لا یجوز ان تکون اماما وان اختلفوا فی جواز کونها قاضیة فیما تجوز شهادتها فیه ﴾** (القرطبی : الجامع لاحکام القرآن ج ١ ص ٢٧٠)

ترجمه : اووم شرط دادی چې خلیفه به سړی وي او د اهل علم اجماع ده چې ښځه امامه (د حکومت مشره) نه شي جوړیدای، خو په دې کې اختلاف دی چې په کومو امورو کې د هغې ګواهي جائز ده، په هغو کې قاضي جوړیدای شي او که نه؟

په شرح عقائد نسفي کې دي:

﴿ ویشترط ان یکون من اهل الولایة المطلقة الکاملة ای مسلما، حرا، ذکرا، عاقلا، بالغا. . . . الی

قوله. . . والنساء ناقصات عقل ودين ﴾ (شرح عقائد ص ١٥٨، مطبوعه مكتبة خير كثير كراچى)

ترجمه : د امام (حكمران اعلى) له پاره شرط دادى چې هغه د كامل او مطلق د ولايت اهل وي، يعنې مسلمان، ازاد، عاقل او بالغ وي، (له دې نه وروسته د هر شرط د ضروري كيدو وجه ذكر كولو سره ليكي چې : ښځه له دې، وجې حاكمه نه شي جوړيداى چې ښځه په دين او عقل كې ناقصه ده.

علامه عبدالعزيز فرهاروي رحمة الله عليه د دې په شرح كې ليكي :

﴿ والاوضح الاستدلال بالحديث عن ابى بكرة الثقفى قال : لما بلغ رسول الله صلى الله عليه وسلم ان اهل فارس ملكوا عليهم بنت كسرى قال : لن يفلح قوم ولوا عليهم امراة رواه البخارى، وايضاً هى مامورة بالتستر وترك الخروج الى مجامع الرجال، وايضاً قد اجمع الامة على عدم نصبها حتى فى الامامة الصغرى ﴾ (نبراس شرح شرح عقائد ص ٣٢١، امداديه ملتان)

ترجمه : (دښځې په حاكمې نه جوړيدو باندې) زيات واضح استدلال د هغه حديث نه دى كوم چې په صحيح بخاري كې د ابي بكره ثقفي رضي الله عنه نه روايت دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته كله دا خبر راورسيد چې اهل فارس د كسرى لور خپله حاكمه جوړه كړې ده، نو ويې فرمايل : هغه قوم هيڅكله هم نه شي كاميابيداى چا چې په خپل ځان باندې ښځه حاكمه كړه، بله دا چې ښځې ته د پردې حكم دى او دا چې د سړيو مجلس ته به نه ځي، بله دا چې د امت اجماع ده چې ښځه امامه جوړول صحيح نه دي، تردې چې په امامت صغرى كې هم.

شاه ولي الله محدث دهلوي رحمة الله عليه په (ازالة الخفاء) كې د خلافت د شرطونو ذكر كولو سره ليكي :

ازان جمله آنست كه ذكر باشد نه امرأة زيراكه در حديث بخارى آمده (**ما افلح قوم ولوا امرهم امرآة**) چون بسمع مبارک انحضرت صلى الله عليه وسلم رسيد كه اهل فارس دختر كسرى راباد شاهى برداشته اند، فرموده : رستگار نشد قومى كه والى امر بادشاهى خود ساختند زنى را، وزيرا كه امرأة ناقص العقل والدين است، ودر جنگ و پيكار بيكار، وقابل حضور محافل ومجالس نى، پس ازوى كارهاى مطلوب نه بر آيد. (ازالة الخفاء ج ١ ص ٤٠)

ترجمه : او د امامت له شرطونو يو دادى چې امام به سړى وي، ځكه چې د صحيح بخاري په حديث كې دي چې : كله د رسول الله صلى الله عليه وسلم غوږ مبارک ته دا خبر ورسيدو چې اهل فارس د كسرى لور خپله بادشاه جوړه كړې ده، نو ويې فرمايل : هغه قوم هيڅكله هم نه شي كاميابيداى چا چې حكومت يوې ښځې ته وسپاره او له دې وجې هم چې ښځه د عقل او دين په لحاظ سره ناقصه ده او په جنګ او مقابله كې بې كاره او په عام محفلونو او مجالسو كې د

حاضري قابله نه ده، له دې وجې د حکومت مقاصد سر ته نه شي رسولی.

د فقه حنفي معروف کتاب ``درمختار،، کې دي:

﴿ويشترط كونه مسلماً، حراً، ذكراً، عاقلاً، بالغاً، قادراً﴾ (در مختار ج ١ ص ٥٤٨)

ترجمه: او د امامت کبری (د ملک په حکمراني) کې د امام مسلمان، ازاد، سړی، عاقل، بالغ او قادر کيدل شرط دي.

د فقه مالکي په مستند کتاب، **مخ الجليل شرح مختصل الخليل** کې دي:

﴿ (الْإِمَامِ الْأَعْظَمِ) الْخَلِيفَةِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي إِمَامَةِ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ وَالْجُمُعَةِ وَالْعِيدَيْنِ وَالْحُكْمِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ وَحِفْظِ الْإِسْلَامِ وَإِقَامَةِ حُدُودِهِ وَجِهَادِ الْكُفَّارِ وَالْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنْ الْمُنْكَرِ. فَيُشْتَرَطُ فِيهِ الْعَدَالَةُ وَالذُّكُورَةُ وَالْفِطْنَةُ وَالْعِلْمُ ﴾

(مخ الجليل ج ٨ ص ٢٦٣)

ترجمه: لوی امام (د ملک سربراه) د رسول اللهﷺ نائب دی، په پنځه وخته لمانځه او د جمعې او اخترونو په امامت، د مسلمانانو ترمينځه په فيصله، د اسلام خيال ساتل او د حدود قائمول، کفارو سره په جهاد کولو او د امر بالمعزوف او نهي عن المنکر په فريضه پوره کولو کې، له دې وجې په هغه کې د لاندې صفتونو موجوديت شرط دی: چې عادل وي، سړی وي، پوه او عالم وي.

د فقه شافعي په کتاب (مجموع شرح مهذب) کې دي:

﴿ ولا يجوز أن يكون امرأة لقوله صلى الله عليه وسلم: ما أفلح قوم أسندوا أمرهم إلى امرأة، ولانه لا بد للقاضى من مجالسة الرجل من الفقهاء والشهود والخصوم والمرأة ممنوعة من مجالسة الرجل لما يخاف عليهم من الافتتان بها ﴾ (تکملة، مجموع شرح مهذب ج ٢٠ ص ١٢٧)

ترجمه: ښځه قاضي ټاکل جائز نه دي، ځکه چې د رسول اللهﷺ ارشاد دی چې: هغه قوم به هيڅکله هم کاميابي ونه مومي چا چې حکومت ښځې ته وسپاره اوله دې وجې هم چې د قاضي له پاره د سړيو سره يوځای کيدل لازم دي، د فقهاء کرامو، د ګواهانو او د مقدسې د فريقينو سره او د ښځې له پاره د سړيو مجلس ته راتلل منع دي ځکه چې د هغې په حق کې د فتنې ويره ده.

د فقه حنبلي په کتاب المغني کې دي:

﴿ وجملته أنه يشترط في القاضي ثلاثة شروط أحدها : الكمال وهو نوعان كمال الأحكام وكمال الخلقة أما كمال الأحكام فيعتبر في أربعة أشياء أن يكون بالغا عاقلا حرا ذكرا وحكي عن ابن

جرير أنه لا تشترط الذكورية لأن المرأة يجوز أن تكون مفتية فيجوز أن تكون قاضية وقال أبو حنيفة يجوز أن تكون قاضية في غير الحدود لأنه يجوز أن تكون شاهدة فيه.
ولنا قول النبي صلى الله عليه و سلم : [ما أفلح قوم ولو أمرهم امرأة] ولأن القاضي يحضر محافل الخصوم والرجال ويحتاج فيه إلى كمال الرأي وتمام العقل والفطنة والمرأة ناقصة العقل قليلة الرأي ليست أهلا للحضور في محافل الرجال ولا تقبل شهادتها ولو كان معها ألف امرأة مثلها ما لم يكن معهن رجل وقد نبه الله تعالى على ضلالهن ونسيانهن بقوله تعالى : { أن تضل إحداهما فتذكر إحداهما الأخرى } ولا تصلح للإمامة العظمى ولا لتولية البلدان ولهذا لم يول النبي صلى الله عليه و سلم ولا أحد من خلفائه ولا من بعدهم امرأة قضاء ولا ولاية بلد فيما بلغنا ولو جاز ذلك لم يخل منه جميع الزمان غالبا ﴾ (المغنى ج ١١ ص ٣٨٠)

ترجمه : لنډه دا چې د قاضي له پاره درې شرطونه دي : يو كمال، ددې دوه قسمونه دي : يو كمال احكام او دويم كمال خلقت او كمال احكام په څلورو شيانو كې معتبر دی، هغه دا چې بالغ وي، عاقل وي، ازاد وي، سړی وي، د ابن جرير نه نقل شوي دي چې د قاضي سړي كيدل شرط نه دي، ځكه چې ښځه مفتی كيدای شي، نو قاضی كيدای هم شي او د امام ابوحنيفه رحمه الله قول دی چې ښځه د حدود او قصاص نه پرته په نورو كارونو كې قاضی جوړيدای شي، ځكه چې په دې امورو كې هغه ګواه هم جوړيدای شي.
زموږ دليل د رسول الله ﷺ قول مبارک دی : هغه قوم هيڅكله هم نه شي كاميابيدای چا چې د حكومت كار ښځې ته وسپاره او له دې وجې هم چې قاضي سره د مقدمې د ډلو او د سړيو رش وي او هغه په فيصله كې كمال رايې، پوره عقل او هوښيارتيا ته محتاج دی او ښځه ناقص العقل او قليل الرايه ده، د سړيو محفلونو ته د حاضري لائق نه ده او ترڅو پورې چې ورسره سړي نه وي، نو يوازې د ښځې ګواهي قبوله نه ده، كه څه هم په زرګونو ښځې ګواهي وركوي او الله پاک د هغوی په هيريدو باندې په دې ايت كريمه كې تنبيه فرمايلې ده چې : كه په هغوی كې د يوې نه هيره وشي، نو بله ته دې وریاد كړي، ښځه د امامت عظمی (د حكومت د مشري)، دولايتونو (صوبو) او د ښارونو دولايت (ګورنري) صلاحيت نه لري، هم دا وجه ده چې ترڅو پورې موږ ته معلومه ده، نو رسول الله ﷺ، خلفاء راشدين او د هغوی نه وروسته نورو بادشاهانو كله هم ښځه د قضا په عهدې نه ده ټاكلې، نه د يو ښار په حكومت باندې او كه دا جائز وی، نو پوره زمانه به غالبًا ددې نه خالي نه وه.
د اهل الظاهر امام حافظ ابن حزم الاندلسي رحمه الله په (المحلى) كې ليكي:

﴿ واما من لم يبلغ والمراة فلقول النبى ﷺ : رفع القلم عن ثلاث، وذكر الصبى حتى يبلغ، ولان

عقود الاسلام الى الخليفة. ولا عقد لغلام لم يبلغ ولا عقد عليه. وعن ابي بكرة رضى الله تعالى عنه قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: لن يفلح قوم اسندوا امرهم الى امراة ﴾(المحلّى ج ۹ ص ۳۶۰)

ترجمه: د نابالغ او ښځې خليفه (مشره) جوړول صحيح نه دي، ځکه چې د رسول الله ﷺ ارشاد دی چې: د دريو کسانو نه قلم پورته دی، په هغو دريو کسانو کې يې د ماشوم ذکر فرمايلی دی ترڅو چې هغه بالغ نه شي او له دې وجې هم چې د اسلام عقدونه خليفه ته سپارل شوی دی او د نابالغ ماشوم هيڅ عقد صحيح نه دی او د ابوبکرة ﷺ نه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: هغه قوم به هيڅکله هم فلاح بيا نه مومي چا چې حکومت ښځې ته حواله کړ. (لهذا د ښځې خلافت هم صحيح نه دی).

د دې حوالو نه واضحه ده چې ټول عالمان او مذاهب په دې باندې متفق دي چې د حکومت او ملک د مشرې له پاره سړي کيدل شرط دي، لهذا د حکومت واګې د يوې ښځې په لاس کې ورکول جائز نه دي، پاتې شو دا سوال چې د ښځې د حکومت سربراه کيدل جائز نه دي، خو که هغه په دې منصب باندې فائز شي، نو ايا هغه به سربراه جوړه شي اوکه نه؟ او شرعا به د هغې حکم نافذ وي اوکه نه؟ علامه شامي د امام ابوالسعود په حوالې سره ليکي چې په ښځې کې بالکل د دې اهليت نه شته، له دې وجې به شرعا د هغې امامت منعقد نه وي، د علامه شامي عبارت لاندې ليکل شوی دی:

﴿**تنبيه وأما تقريرها في نحو وظيفة الإمام فلا شك في عدم صحته لعدم أهليتها خلافا لما زعمه بعض الجهلة إنه يصح وتستنيب لأن صحة التقرير يعتمد وجود الأهلية وجواز الاستنابة فرع صحة التقرير اهـ أبو السعود**﴾ (فتاوی شامی ج ۵ ص ۴۴۰)

ترجمه: **تنبيه**: پاتې شو د امام منصب او د هغه په شان نور منصبونو باندې د ښځې ټاکنه، نو د هغې په نه صحيح کيدو کې هيڅ شک نه شته ځکه هغه د دې اهليت نه لري په خلاف د دې چې ځينې جاهلانو دا ګڼلې ده چې د حاکم په منصب باندې د هغې تقرر صحيح خو دی، خو هغه يو سړی خپل نائب کړي او کار دې چلوي (دا د جاهليت خبره غلطه ده) ځکه چې د نائب کيدو خبره خو دې هله وشي چې اول د ښځې تقرر صحيح شي او د تقرر صحيح کيدل موقوف دي د اهليت په موندل کيدو باندې، نوچې کله په ښځې کې اهليت نه شته، نو د هغې تقرر صحيح نه شو او چې کله يې تقرر صحيح نه شو، نو د نائب جوړولو خبره هم غلطه شوه.

دلته دا ذکر کول هم ضروري دي چې د ملک د مشرې له پاره د سړي شرط کيدل او د ښځې د حکومت د مشرې له پاره نه اهل کيدل، يوازې د اهل اسلام اجماعي مسئله نه ده. بلکې د ټولو عاقلانو متفق عليه فيصله ده، نود اسلام لوی فيلسفوف شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله په (حجة الله البالغة) کې په باب (سيرت الملوک) کې ليکي:

"د بادشاه له پاره ضروري ده چې په هغه کې غوره اخلاق وي، که نه، هغه ښار به برباد شي، که هغه بهادر نه وي، نو د خپلو مخالفينو سره به صحيح مقابله ونکړای شي، قوم به ورته په سپک نظر ګوري، که هغه صبر کونکی نه وي، نو په خپله تيزي باندې به خلک برباد کړي او که صاحب حکمت نه وي، نو له ګټور تدبير نه به عاجز وي او د بادشاه له پاره ضروري دي چې عقل مند، بالغ، ازاد او سړی وي، درايې خاوند، ليدونکی، اوريدونکی، او ويونکی به وي، خلک د هغه شرف او د هغه د خاندان اعزاز تسليموي د هغه او د هغه د پلار نيکونو فضائل خلکو ليدلی وي او ښه پوهيږي چې بادشاه د ملک مصلحتونو په ساتلو کې هيڅ قسم کوتاهي نه کوي، دا ټول امور د عقل په ذريعه معلوميږي او ټول انسانان په دې باندې متفق دي، که څه هم د هغوی په ښارونو کې هر څومره لرې والی وي او هغوی د هر مذهب سره تعلق ساتونکي وي، ځکه چې هغوی ته معلومه ده چې د بادشاه په مقرر کولو کې چې کوم مصلحت مقصود دی، هغه پرته له ذکر شويو امورو نه نه شي مکمل کيدای، که بادشاه په هغه امورو کې کوتاهي کوي، نو خلک به هغه خلاف مقصود ګڼي او د هغوی زړونه به د هغه نه بيزاره شي او که خاموش هم اوسيږي، نو په پرده کې به په غوسه کې وي".(حجة الله البالغة ج ١ ص ٩٢)

او د خلافت د عنوان لاندې شاه صاحب رحمه الله ليکي:

"واضحه دې وي چې په خليفه کې عقل، بلوغ، حريت، ذکورت(سړيتوب)، بهادري، صاحب رايه، اوريدل، کتل او ويل شرط دي او د هغه داسې سړی کيدل چې خلک د هغه او د هغه د نسب شرافت تسليموي او د هغه د فرمانبرداري نه شرم نه کوي او ددې نه دا خبره معلوميږي چې هغه به په سياست مدنيه کې د حق اتباع کوي دا ټولې خبرې داسې دي چې په هغې باندې عقل دلالت کوي او سره د ملکونو او د دينونو د اختلاف د ټولو انسانانو په نزد په خليفه کې د دې شرطونو موجود کيدو باندې اتفاق دی، ځکه چې ټول خلک پوهيږي چې د خليفه په مقرر کولو سره چې کوم مصلحت مقصود دی، هغه پرته د دې امورو نه نه شي ترلاسه کيدای او په دې امورو کې چې کله يو امر پاتې شوی دی، نو هغوی هغه نامناسب خيال کړی دی او د هغه خليفه کيدل د هغوی په زړونو بد لګيدلی دی او د غوسې په حالت کې يې په ظاهره سکوت کړی دی، نوچې کله اهل فارس يوه ښځه خپله حکمرانه جوړه کړه، نو رسول الله ﷺ وفرمايل: کوم قوم چې ښځه په ځان باندې حاکمه کړه هغوی به هيڅکله کامیابه نه شي او ملت مصطفويه د نبي په خليفه کيدو کې او د دې امورو نه پرته نورې خبرې هم معتبر کړې دي، د دې نه پرته اسلام او علم او عدالت دی. (حجة الله البالغة ج ٢ ص ٤٢٥)

د شاه صاحب رحمه الله ددې دواړو عبارتونو نه معلومه شوه چې د پوره دنيا اهل عقل، که مومن وي او که کافر، په هره زمانه کې په دې باندې متفق پاتې شوي دي چې ښځه د حکومت د کارونو د پوره کولو له پاره مناسبه نه ده، ددې باوجود که د عالم په تاريخ کې د څو داسې ښځو نومونه راځي چې هغوی د حکومت واګې په لاس کې واخيستلې، نو اول خو دا شاذ او

نادر مثالونه دي. بالکل همدغه شان لکه چې څنګه ځینې وخت دانسانانو په کورونو کې عجیب الخلقت ماشومان پیدا کیږي. داسې شاذ مثالونه کله هم د سند درجه نه لري. نه عقلا او شرعا ددې نه څه خبره ثابتیدلی شي ددې نه پرته په صحت مند بدن باندې د دانو وغیره راختل هم یو معمول دی. خو اهل عقل دا د پسخیدو قابل نه ګڼي. بلکې د وینې د فساد علامه ګڼلو سره د هغې د علاج طرف ته متوجه شي. بالکل هم دغه شان په یوه معاشره کې د ښځې حکمرانه کیدل هم د پسخیدو لائق یا د تقلید لائق نه دي. بلکې اهل عقل دا د معاشرې د فساد علامت ګڼي او دا چې که ددې فساد طرف ته توجه ونکړای شوه. نو د دې انجام هماغه کیدای شي کوم چې حکیم انسانیت په ﴿ بطن الارض خیر لکم من ظهرها ﴾ (ستاسو له پاره د ځمکې خیټه د هغې د شا نه غوره ده) کې بیان کړی دی. (نعوذ بالله من الحور بعد الکور!

د څو شبهاتو جواب

په مخکې صفحاتو کې موږ د قرآن او حدیث او د ائمه دین په حوالو سره واضحه کړه چې ښځه د ملک د بادشاهي صلاحیت نه لري، دځینو حضراتو په تحریرونو کې په دې سلسله کې د څو شبهاتو اظهار شوی دی، مناسب ده چې په علمي انداز په هغو باندې هم غور وشي.

په ﴿ الرجال قوامون علی النساء ﴾ باندې شبه

ځینې حضراتو ایت کریمه ﴿ الرجال قوامون علی النساء ﴾ (النساء : ٢٤) په باره کې فرمایلي دي چې دا ایت کریمه یوازې د ازدواجي ژوند او تدبیر منزل په باره کې دی، د امور مملکت ددې سره هیڅ تعلق نه شته، د ایت کریمه مطلب دادی چې د ښځې د اخرجاتو ذمه داري د هغې په خاوند باندې ده، د سړي د اخراجاتو ذمه داري په ښځې باندې نه شته، له دې وجې ښځې ته د سړي سره وفادار اوسیدل پکار دي.

دې حضراتو په دې باندې غور ونکړ چې هر کله ازدواجي ژوند او تدبیر منزل کې قرآن کریم سړی نګران او حاکم اوښځه د هغه تابع او مطیع کړې ده، نو امور مملکت کې قرآن کریم ښځه څنګه حاکم او سړی د هغې مطیع او فرمانبردار کولی شي؟ د دې نکتې وضاحت دادی چې سړی او ښځه، د شریعت د مقرر کړي دستور مطابق په ازدواجي خپلوي کې منسلک شي، نو ددې نه یو کور په وجود کې راځي، دا دانساني تمدن اول پوړ(مرحله) ده. له همدې ځایه د تدبیر منزل (کورني مسائل) شروع کیږي بیا د څو کورونو نه کلي اباديږي او ددې ځای نه سیاست مدني شروع کیږي، دا د انساني تمدن ګویا دویم پوړ(مرحله) ده، بیا د څو ښارونو په مجموعي سره یو ملک په وجود کې راځي اوله هغه نه د امورو مملکت بنیاد قائمیږي، دا د انساني تمدن دریم پوړ(مرحله) دی.

اوس موږ ګورو چې د انساني تمدن په اول قدم او اوله مرحله کې قرآن کريم اعلان کوي چې ﴿الرجال قوامون على النساء﴾ ګويا د قرآن کريم په نظر کې د انساني تمدن د اولې مرحلې فطري نظام دادی چې سړی به حاکم او ښځه به د هغه مطيعه او فرمانبرداره وي. ددې برعکس که ښځه حاکمه او سړی د هغې مطيع او فرمانبردار وي، نو دا نظام د قرآن کريم په نظر کې غير صالح او خلاف فطرت دی، اوس غور وکړئ چې هر کله د تمدن لومړي پوړ او لومړي قدم باندې ښځه د حاکميت صلاحيت نه لري، نو د تمدن په اخري پوړ (ملکي سياست) کې به دښځې حاکميت د قرآن کريم په نظر کې څه وي؟ تاسو ددې نه په مختصر الفاظو داسې تعبير وکړئ چې قرآن کريم چې کله په وړوکي شان کور کې (چې د هغه ابتدايي تشکيل يوازې په دوه کسانو باندې وي) دښځې حاکميت نه مني، نو د کروړونو انسانانو د ابادي والا ملک کې د ښځې حاکميت څنګه تسليمولی شي؟

او بيا دې حضراتو په دې باندې هم غور ونکړ چې په کورني ژوند کې د سړي د حاکميت اعلان کولو سره قرآن کريم د دې اوله وجه د سړي فضيلت بيان کړې ده، ﴿بما فضل الله بعضهم على بعض﴾ په دې توجيه او تعليل کې صراحت شوی دی چې د سړي د حاکميت اصل سبب د هغه فضيلت دی، لهذا چې کومه معاشره د سړيو او ښځو په مجموعه باندې مشتمله وي (چې د هغه بالکل ابتدايي شکل تدبير منزل دی او د هغه اخري شکل ملکي سياست دی په دې کې به سړی دخپل فضيلت له وجې حاکم وي او ښځه به د هغه تابع وي. ﴿فالصالحات قانتات الخ﴾ او د سړي د حاکميت دويم سبب دا بيان شوی دی چې په سړيو باندې د ښځو مهر او د خرچې ذمه داري ده، په ښځو باندې د سړيو د خرچې ذمه داري به څه وي خپله د هغې د خرچې ذمه داري هم په هغې باندې نه ده اچول شوې. داسې ولې وشو؟ څکه چې درزق ګټلو له پاره د کور نه بهر تللو او ازاد ګرځيدو ته ضرورت دی، دا صلاحيت يوازې سړی لري، ښځه د خپلو صنفي خصوصياتو په بناء دا صلاحيت نه لري، له دې وجې قرآن کريم دهغوی دخرچې ذمه داري د سړيو په اوږو باندې اچولو سره خپله په هغوی باندې کور کې د اوسيدو او حجاب او ستر اختيارولو پابندي عائدوي.

﴿وقرن في بيوتكن ولا تبرجن تبرج الجاهلية الاولى﴾ (الاحزاب : ٣٣) **ترجمه** : او تاسو په خپلو کورونو کې کينئ او د جاهليت د پخواني دستور مطابق مه ګرځئ. (ترجمه حضرت تهانوی)

اوس انصاف وکړئ چې قرآن کريم په کور کې ښځه حکمرانه نه تسليموي، چې د سړي د فضيلت حواله ورکوي د هغه د حاکميت اعلان کوي، کوم چې دښځو د خرچې بوج په ښځو باندې اچولو سره په ښځو باندې حجاب او ستر او کور کې د قرار نيولو پابندي لګوي، ايا دا به د عقل او پوهې خبره وي چې هماغه قرآن کريم دې ښځه د ملک حاکم اعلی جوړولو سره بې حجابه د ګرځيدو او د ټولې دنيا خلکو سره د ملاقاتونو اجازه ورکړي؟

الغرض ایت کریمه د سړي د قوامیت اعلان کولو سره د ښځې د حکومت او ولایت نفي کوي، د امت اکابرینو د ایت کریمه هم دا مفهوم اخیستی دی. لکه چې د ډیر اکابر مفسرینو حوالې مخکې ذکر شوې دي.

دلته د مولانا ظفر احمد تهانوي رحمه الله د کتاب (احکام القرآن) حواله وړاندې کیږي. هغه لیکي

﴿ القوم والقیم واحد، والقوام ابلغ، وهو القائم بالمصالح، والتدبیر، والتادیب. وعلل ذلک بامرین : وهبی وکسبی فقال : بما فضل الله بعضهم علی بعض. یعنی فضل الرجال علی النساء فی اصل الخلقة، وکمال العقل، وحسن التدبیر، وبسطة فی العلم والجسم، ومزید القوة فی الاعمال، وعلو الاستعداد، ولذلک خصوا بالنبوة، والامامة، والقضاء، والشهادة فی الحدود والقصاص وغیرها، ووجوب الجهاد، والجمعة، والعیدین، والاذان، والخطبة، والجماعة، وزیادة السهم فی الارث، ومالکیة النکاح، وتعدد المنکوحات، والاستبداد بالطلاق، وکمال الصوم والصلاة من غیر فتور، وغیر ذلک، وهذا امر وهبی، ثم قال : وبما انفقوا من اموالهم فی نکاحهن من المهور والنفقات الراتبة، هذا امر کسبی ﴾(احکام القرآن ج ۲ ص ۱۷۵، ۱۷۶)

ترجمه : د قوام او قیم یوه معنا ده او قوام زیات بلیغ دی، قوام هغه دی چې د چا د مصالحو، تدبیر او تادیب ذمه دار وي، سړي د ښځو قوام دي، ددې یې دوه وجې ذکر کړې دي، یوه وهبي او دویمه کسبي، نوفرمایي: له دې وجې چې الله پاک ځینو ته په ځینو فضیلت ورکړی دی، یعنې الله پاک سړیو ته فضیلت ورکړی دی په اصل خلقت، کمال عقل، حسن تدبیر کې، د علم او بدن په فراخي، د اعمالو په مزید طاقت کې او د استعداد په اوچت والي کې، په همدې بناء باندې لاندې ذکر شوي امور سړیو سره خاص دي: نبوت، امامت، قضاء، حدود و قصاص اوداسې نورو... باندې شهادت ورکول، وجوب جهاد، جمعه، عیدین، اذان، خطبه. جماعت، وراثت کې زیاته برخه ملاویدل، د نکاح مالک کیدل، د یو نه زیات نکاحونه کول. د طلاق ورکولو اختیار، پرته د وقفې نه د لمونځ او روژو پوره کول اوداسې نور... او دا امر وهبي دی، بیایې وفرمایل : له دې وجې چې سړیو خپل مالونه خرچ کړي دي، یعنې په نکاح کې مهر او خرچه په سړیو باندې لازمه ده او دا کسبي امر دی.

که څوک قرآن کریم ته د خپلو خود ساخته معنا او مفهوم په اخیستلو کې او خپل خپل ذهني خیالات دقرآن کریم نه په راویستلو باندې ضد کوي، نو دهغه علاج نه شته، که نه، د قرآن کریم ساده مفهوم مخې ته کیږدئ او بیا وښایئ چې ایا قرآن کریم په سړیو باندې د ښځو د حاکمیت اعلان کوي یا که د دې برعکس د قرآن کریم اعلان دادی چې : سړي په ښځو حاکمان دي؟

حقیقت دادی چې قرآن کریم په معاشره کې چې د سړي او ښځې د مقام او منصب چې کوم تعین کړی دی او دښځو په باره کې یې چې د نکاح، طلاق، عدت او ستر او پردې کوم

تفصيلي احكام بيان كړي دي، كه يو سړى له هغه نه خبر هم دى او په هغه باندې ايمان هم لري، نو هغه به دا مني چې د قرآن كريم د خصوصي هداياتو په رڼا كې دښځې د ملک د سربراه جوړيدو ګنجائش نه شته ، هو ! كوم سړى چې د احكامو او هداياتو نه خبر نه وي، نو هغه غريب د خپل جهالت له وجې معذور دى.

په ﴿لن يُفلِح قومٌ وَلّوا أمْرَهُم امرأة﴾ باندې شبهات

١: ايا دا حديث موضوعي دى؟

ځينوحضراتو دې نبوي حديث: "هغه قوم به هرګز كامياب نه شي چا چې حكومت ښځې ته وسپاره" ته د موضوع ويلو كوشش كړى دى، په دې حضراتو باندې د هغه حبشي حكايت صادقيږي چاته چې په لاره كې يو آئينه ملاو شوه، چې هغه يې پورته كړه او خپل بد شكل ورته ښكاره شو، نو هغه يې په كاڼي ويشتله او ماته يې كړه او ويې ويل چې: ته داسې بدشكله وې ځكه خو چا دلته غورځولې يې ، دې حضراتو ته هم د حديث نبوي ﷺ په آئينه كې خپل شكل بدرنګ ښكاره شو، له دې وجې يې ددې حديث د مجروح كولو كوشش وكړ دا حديث نه موضوعي دى نه ضعيف، بلكې د اعلى درجې صحيح دى، د دې حديث له پاره دا كتابونه وګورئ!

◆: صحيح بخارى (ج ١ ص ٦٣٧، باب كتاب النبي الى كسرى وقيصر، ج ٢ ص ١٠٥٢، باب الفتنة تموج كموج البحر).

◆: نسايي (ج ٢ ص ٣٠٤ باب النهى عن استعمال النساء فى الحكم)

◆: ترمذي (ج ٢ ص ٥١ قبيل ابواب الرؤيا)

◆: مستدرکِ حاكم (ج ٣ ص ١١٩)

◆: سنن كبرى للبيهقي (ج ٣ ص ٩٠، باب لا ياتم رجلَ بامراة، ج ١٠ ص ١١٨ باب لا يولى الوالى امراة الخ)

◆: مسند احمد (ج ٥ ص ٣٨، ٤٣، ٤٧، ٥١)

ددې حديث په صحيح بخاري كې وجود ددې د صحت د كافي كيدو ضامن دى. امام حاكم رحمة الله عليه د دې د نقل كولو نه وروسته **صحيح على شرط الشيخين** فرمايي او امام ذهبي رحمة الله عليه په تلخيص المستدرک كې دا **صحيح على شرط الشيخين** مني.

ددې نه پرته دا حديث بې شميره ائمه حديث او فقهاء امت نقل كړى دى، ددې نه يې د اهم ترين مسائلو استخراج كړى دى، خو چا كله هم دا بحث نه دى كړى چې دا حديث صحيح دى او كه نه ؟ نن سبا د دې حديث د صحت په باره كې هغه خلک د شک او شبهې اظهار كوي كوم چې

د ابوبکر او ابوبکرة په مینځ کې فرق نه شي کولی، دا یوازې له دې وجې چې ارشاد رسول ﷺ د هغوی د نفس خلاف دی. د همدې مضمون دویم حدیث په مستدرک حاکم ج ۲ ص ۲۹۱ کې دی

﴿ عن ابي بكرة رضي الله عنه ان النبي صلى الله عليه وسلم أَتَاهُ بَشِيرٌ يُبَشِّرُهُ بِظَفَرِ خَيْلٍ لَهُ وَرَأْسُهُ فِي حِجْرِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا فَقَامَ فَخَرَّ لِلّٰهِ تَعَالَى سَاجِدًا فَلَمَّا انْصَرَفَ أَنْشَأَ يَسْأَلُ الرَّسُولَ فَحَدَّثَهُ فَكَانَ فِيمَا حَدَّثَهُ مِنْ أَمْرِ الْعَدُوِّ وَكَانَتْ تَلِيهِمُ امْرَأَةٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : هَلَكَتِ الرِّجَالُ حِينَ أَطَاعَتِ النِّسَاءَ ﴾ (قال الحاكم : هذا حديث صحيح الاسناد ولم يخرجاه. واقره الذهبي) (مستدرک حاکم ج ٤ ص ٢٩١)

ترجمه سیدنا ابوبکرة رضی الله عنه فرمایي چې رسول الله ﷺ ته یو قاصد د هغه لښکر د کامیابۍ د زیرې سره راغی ، هغه مهال د رسول الله ﷺ سر مبارک د عائشې رضی الله عنها په غیږ کې و. رسول الله ﷺ پورته شو او د زیری اوریدلو سره یې سجده شکر ادا کړه. چې د سجدې نه پورته شو. نو د قاصد نه یې حالات وپوښتل هغه ورته د دشمن حالات بیانولو سره دا هم اوئیل چې د هغوی حکمرانه یو زنانه وه، په دې اوریدلو باندې رسول الله ﷺ وفرمایل هلاک شو هغه سړي چې کله هغوی د میرمنو ماتحتي قبوله کړه.

امام حاکم رحمه الله د دې حدیث د تخریج نه وروسته فرمایي چې دا حدیث صحیح الاسناد دی امام ذهبي رحمه الله د حاکم تصدیق کولو سره لیکي چې دا حدیث صحیح دی.

۲: ایا ابوبکر ابن العربي رحمه الله دې حدیث ته موضوعي ویلي دي؟

یو صاحب خو د دې حدیث د موضوعي ثابتولو له پاره د یو ډیر لوی فقیه او محدث قاضي ابوبکر بن العربي رحمه الله حواله هم ورکړه هغه لیکي :

"علامه ابوبکر ابن العربي رحمه الله په خپل کتاب (عواصم القواصم) کې په دې حدیث باندې بحث کولو سره لیکلي دي چې د سیده عائشه صدیقه رضی الله عنها احتجاجي مهم ته د هغې فیصله غلطه ثابتولو له پاره دا حدیث وضع شوی دی." (روزنامه جنگ کراچی ص ٢٤/٧ دسمبر ١٩٨٨)

کومو حضراتو چې د قاضي ابوبکر ابن العربي رحمه الله (المتوفی ٥٤٣ هجری) د (العواصم من القواصم) مطالعه کړې وي، هغوی ته به معلومه وي چې په دې پوره کتاب کې د دې حدیث بالکل ذکر هم نه دی راغلی او د کوم حدیث چې په کتاب کې ذکر نه وي راغلی په هغه باندې د کلام کولو یا موضوع او مجروح ویلو څه سوال پیدا کیږي؟ د عائشې رضی الله عنها د کیسې په باره کې قاضي ابوبکر ابن العربي رحمه الله د حدیث الحوأب (چې د یوې علاقې نوم دی) د ذکر کولو نه وروسته د هغې په باره کې لیکلي دي.

﴿ وأما الذي ذكرتم من الشهادة على ماء الحوأب، فقد بؤتم في ذكرها بأعظم حوب، ما كان قط شيء مما ذكرتم، ولا قال النبي صلى الله عليه وسلم ﴾ (العواصم من القواصم ص ١٦١)

ترجمه : او دا چې تاسو په ماء حوأب باندې د شهادت ذکر کړی دی، نو د هغې په ذکر کولو سره تاسو د ډیرې لوی گناه (دروغژن شهادت) ارتکاب کړی دی، کومه واقعه چې تاسو ذکر کړې ده، هغه بالکل شوې هم نه ده او نه رسول الله ﷺ کله دا حدیث فرمایلی دی.

د حدیث حوأب په باره کې هم دا دقاضي ابوبکر ابن العربي رحمه الله ذاتي رایه ده. دا حدیث په مستدرک حاکم (ج ٣ ص ١٢٠) صحیح ابن حبان، الاحسان بترتیب ابن حبان، ج ٩ ص ٢٥٩، حدیث ٦٦٩٧)، موارد الظمآن (ص ٤٥٣، حدیث ١٨٣١) کې دی.

حافظ ابن حجر رحمه الله لیکي : **اخرج هذا احمد وابویعلی والبزار والحاکم وسنده علی شرط الصحیح.** (فتح الباری ج ١٣ ص ٥٥)

حافظ ابن کثیر رحمه الله لیکي: **هذا اسناد علی شرط الصحیحین ولم یخرجوه**، (البدایة والنهایة ج ٦ ص ٢١٢)

حافظ شمس الدین الذهبي رحمه الله فرمایي : **هذا حدیث صحیح الاسناد ولم یخرجوه.** (سیر اعلام النبلاء ج ٢ ص ١٧٨)

حافظ نور الدین هیثمي رحمه الله فرمایي : **رواه احمد وابویعلی والبزار ورجال احمد رجال الصحیح** (مجمع الزوائد ج ٧ ص ٢٢٤)

د مضمون نگار ددې خیانت او بددیانتي داد ورکړئ چې یوازې دروغژنه او صریح غلطه حواله ورکولو سره یې د یو صحیح حدیث نعوذ بالله د موضوع ثابتولو کوشش کوي؟ مضمون نگار چې د صحیح حدیث د رد کولو له پاره په قاضي ابوبکر بن العربي رحمه الله باندې کوم بهتان تړلی دی د هغه د تردید له پاره خپله د قاضي ابوبکر رحمه الله خپل تصریحات کافي دي، قاضي ابوبکرابن العربي رحمه الله په خپل کتاب احکام القرآن کې د سورة النمل د آیت ٢٣ د لاندې لیکي:

﴿ فِيهَا ثَلَاثُ مَسَائِلَ. . . . . . . الْمَسْأَلَةُ الثَّالِثَةُ: رُوِيَ فِي الصَّحِيحِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ حِينَ بَلَغَهُ أَنَّ كِسْرَى لَمَّا مَاتَ وَلَّى قَوْمُهُ بِنْتَهُ: لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمْ امْرَأَةً وَهَذَا نَصٌّ فِي أَنَّ الْمَرْأَةَ لَا تَكُونُ خَلِيفَةً، وَلَا خِلَافَ فِيهِ ﴾ (احکام القرآن ج ٣ ص ١٤٥٧)

ترجمه : په دې کې درې مسئلې دي. . . . . **دریمه مسئله** : په صحیح بخاري کې روایت دی چې کله رسول الله ﷺ ته دا خبر راورسیدو چې د کسری په مرگ باندې د هغه قوم د هغه لور ته حکومت حواله کړی دی، نو رسول الله ﷺ وفرمایل: هغه قوم به کله هم کامیاب نه شي چا چې حکومت ښځو ته وسپاره او دا ارشاد نبوي ﷺ په دې مسئله کې نص صریح دی چې ښځه خلیفه نه شي کیدای او په دې مسئله کې د چا هم اختلاف نه شته.

او په شرح ترمذي کې قاضي ابوبکر ابن العربي رحمة الله لیکي:

﴿ ذکر عن ابي بکرة قول النبي ﷺ : لن یفلح قوم ولوا امرهم امراة. (العارضة) هذا یدل على ان الولایة للرجال، لیس فیها مدخل بالاجماع ﴾ (عارضة الاحوذی بشرح صحیح الترمذی ج ۹ ص ۱۱۹)

ترجمه: امام ترمذي رحمة الله د ابوبکرة رضي الله عنه په روایت سره د رسول الله ﷺ ارشاد نقل کړی دی چې: هغه قوم به کله هم فلاح بیا نه مومي چا چې حکومت ښځې ته وسپاره. دا ارشاد نبوي ﷺ ددې اجماعي مسئلې دلیل دی چې حکومت د سړیو سره خاص دی، د ښځو په دې کې هیڅ برخه نه شته.

تاسو ګورئ چې په دواړو کتابونو کې قاضي ابوبکر ابن العربي رحمة الله په دې مسئلې باندې اجماع نقل کوي چې ښځه، د حکومت سربراه نه شي جوړیدای او د رسول الله ﷺ مذکور الصدر ارشاد ته ددې دلیل او نص صریح وایي.

۳: ایا دا حدیث عمومي حکم نه لري؟

همدې مضمون لیکونکي دا هم فرمایلي دي: "د دې نه پرته دا حدیث د یوې خاصې واقعې سره تعلق لري، ددې نه عمومي حکم ثابتول ډیر ګران دي".

د کوم آیت کریمه او کوم حدیث نه حکم ثابتیږي او د کوم نه؟ په هغه باندې ائمة مجتهدین او فقهاء امت ښه پوهیږي زمونږ په شان خلک چې د قاضي ابوبکر ابن العربي رحمة الله د کتاب املاء هم صحیح نه شي لیکلی د العواصم من القواصم په ځای عواصم القواصم لیکي.

او کوم خلک چې د ''ابن عربي،، او ''ابن العربي،، په مینځ کې په فرق باندې نه پوهیږي هغه د ایت کریمه د عموم او خصوص د فیصلې کولو مجاز نه دي او که مونږ په خپل ذاتي خواهش باندې داسې فیصلې کوو، نو زمونږ د علم او فهم او زمونږ د دیانت او امانت په مخکې به د داسې فیصلو څه قیمت وي؟ اهل علم د هغه نه ښه خبر دي، تعجب دی چې کوم سړی یوه حواله هم صحیح نه نقل کوي او څوک چې د کتاب او د مصنف د نوم هم غلط لیکي هغه (د ټولو فقهاء کرامو په خلاف) په حدیث نبوي کې اجتهاد کولو سره لیکي چې: دا حکم عام نه دی، بلکې د یوې خاصې واقعې سره متعلق دی.

حال دا چې یوه غټه شان خبره ده چې که رسول الله ﷺ په دې حدیث کې یوازې د اهل ایران عدم فلاح بیانولی، نو د هغه له پاره یو لفظ کافي و، یعنې ﴿ لن یفلحوا ﴾ چې دا خلک به کله هم کامیاب نه شي د دې دومره وړوکي مضمون له پاره به هرګز دومره اوږده جمله نه فرمایل کیده.

اهل علم پوهیږي چې په دې حدیث کې د قوم لفظ نکره دی، چې په سیاق د نفي کې واقع ده او دا قطعي د عموم فائده ورکوي، همدا وجه ده چې د اول نه تر اخره پورې اهل علم د دې حدیث نه بالاجماع دا ګڼلې ده چې دا حکم عام دی او دا چې د دې ارشاد نبوي ﷺ په رڼا کې دا

فیصله شوی امر دی چې ښځه د حکومت سربراه نه شي جوړیدای، ددې نه وروسته دا ویل چې: چې په دې کې عمومي حکم نه شته، بلکې د یوې خاصې واقعې سره متعلق دی. ارشاد نبوي ﷺ د خپل خواهش مطابق کولو کوشش دی، کوم ته چې په یو طریقه هم مستحسن نه شي ویل کیدای.

٤: ایا خبر واحد په حلال او حرام کې حجت نه دی؟

دا صاحب په خپل مضمون کې دا هم لیکي چې:

ددې نه پرته دا حدیث خبر واحد دی متواتر یا مشهور حدیث نه دی، د خبر واحد نه د حلال او حرام هیڅ مسئله نه شي ثابتیدای، زیات نه زیات د یو عمل کراهت ترې ثابتیدای شي، خو مکروه او جائز یو بل ته نژدې دي.

په دې عبارت کې درې دعوې دي او درې واړه غلطې دي، د موصوف دا دعوه چې: دا حدیث خبر واحد دی متواتر یا مشهور حدیث نه دی له دې وجې غلطه ده چې ددې حدیث په مضمون باندې د امت اجماع ده، لکه چې امام قرطبي، ابوبکر ابن العربي، علامه عبدالعزیز فرهاروي رحمهم الله او د نورو اکابرینو د تصریحاتو نه معلومه شوه او په کوم حدیث چې د امت اجماع وي او امت هغه بالاتفاق قبول کړې وي هغه حدیث حجت قطعیه جوړیږي او هغه ته د متواتر معنوي درجه حاصلیږي، نو امام ابوبکر جصاص رحمه الله په خپل بې مثال کتاب (احکام القرآن) کې په یو حدیث باندې بحث کولو سره لیکي:

﴿ وقد استعملت الأمة هذين الحديثين في نقصان العدة وإن كان وروده من طريق الآحاد فصار في حيز التواتر لأن ما تلقاه الناس بالقبول من أخبار الآحاد فهو عندنا في معنى المتواتر لما بيناه في مواضع ﴾ (احكام القرآن ج ١ ص ٣٨٦)

ترجمه: امت د نقصان عدت په مسئله کې ددې دواړو احادیثو نه استدلال کړی دی، اګر چې دا حدیثونه د خبر واحد په طریقې سره وارد شوي دي، خو دا د متواتر په درجه کې دي، ځکه چې کوم خبر واحد تولو خلکو قبول کړی وي هغه زموږ په نزد د متواتر په حکم کې دی چې د هغه وجه موږ په ډیرو ځایونو کې بیان کړې ده.

داصولو عالمانو تصریح کړې ده چې کله د خبر واحد په حکم باندې اجماع راشي، نو هغه حکم قطعي شي او د هغه حدیث د ثبوت او عدم ثبوت بحث ختم شي، مولانا عبدالحکیم لکنوي رحمه الله د نور الانوار په حاشیه کې لیکي: **﴿ وفائدة الاجماع بعد وجود السند سقوط البحث وصيرورة الحكم قطعيا ﴾** (حاشية نور الانوار ص ٢٢٢)

ترجمه: او د سند له وجود نه وروسته د اجماع فائده داده چې بحث ختم شي او هغه حکم قطعي شي.

شيخ يحيى هارون مصري رحمه الله د ”شرح منار لابن ملک“ په حاشيه باندې ليکي

﴿ وفائدة الاجماع بعد وجود السند سقوط البحث عن الدليل، وحرمة المخالفة وضرورة كون الحكم قطعياً ﴾ (شرح المنار وحواشيه من الاصول ج ۲ ص ۷۴۵)

ترجمه : او د سند له وجود نه وروسته د اجماع فائده داده چې د دليل په باره کې بحث ختم شي د هغه مخالفت حرام شي او حکم بديهي ډول سره قطعي شي.

پورته تير شوي دي چې حديث نبوي ﷺ **﴿ لن يفلح قوم ولوا امرهم امراة ﴾** دامت ټولو علماوو او د دين امامانو قبول کړی دی او د هغه نه يې استدلال کولو سره بالاتفاق دا فيصله کړې ده چې ښځه د حکومت سربراه نه شي جوړيدای، څنګه چې په لمانځه کې د سړيو امام نه شي جوړيدای، نوچې کله دا حديث د ټولو عالمانو او د دين دامامانو د اجماع سند دی، نو دې ته خبر واحد ويلو سره ردول، يو طرف ته د رسول الله ﷺ د ارشاد سره ناروا ګستاخي ده او بل طرف ته د ائمه دين اجماع ته باطل ويل دي، امام فخر الاسلام بزدوي رحمه الله فرمايي

﴿ ومن انكر الاجماع فقد ابطل الدين كله، لان مدار اصول الدين كلها مرجعها الى اجماع المسلمين ﴾ (اصول بزدوى ص ۲۴۷)

ترجمه : او کوم سړی چې له اجماع نه انکار وکړي، هغه پوره دين باطل کړ، ځکه چې د دين د ټولو اصولو بنياد او مرجع د مسلمانانو په اجماع باندې ده.

د مضمون نګار دا دعوه چې : په خبر واحد سره د حلال او حرام هيڅ مسئله نه شي ثابتيدای، دا قطعا غلطه او مهمله ده کوم انسان ته چې د دين معمولي فهم هم وي هغه پوهيږي چې د دين اسلام بيشميره مسائل د اخبار احاد نه اخيستل شوي دي، د موصوف په نظريه باندې به دا ټول مسائل باطل وي، د امام رباني مجدد الف ثاني رحمه الله په قول :

اين اعتقاد نکند مگر جاهلی که از جهل خود بی خبر است، يا زنديقی که مقصودش ابطال شطر دين است. (مکتوبات دفتر دوم مکتوب:۵۵)

د خبر واحد په جائز او ناجائز او حلال او حرام کې حجت کيدل، د اهل حق او ائمة الهدى مسلم اصول دي، د علم اصول مبتدي ته به هم دا فقره ياد وي چې :

﴿ خبر الواحد يوجب العمل لا العلم ﴾

ترجمه : خبر واحد عمل واجبوي او د يقين فائده نه ورکوي.

د مضمون نګار تعلق که د منکرين حديث سره نه وي، نو هغه ته غلط اصول جوړولو سره د رسول الله ﷺ د ارشاداتو د رد کولو جرأت نه و پکار.

د موصوف دریمه دعوه داده چې : مکروه او جائز یو بل ته نژدې دي، دا هم غلطه او مغالطه ورکونکې خبره ده، ځکه چې د مکروه لفظ کله د حرام له پاره ویل کیږي. کله د مکروه تحریمي له پاره او کله د مکروه تنزیهي له پاره، مکروه تحریمي حرام ته نژدې وي او مکروه تنزیهي جائز ته نژدې دی، علامه شامي د اوداسه دمکروهاتو لاندې لیکي :

﴿ (ومکروهه) هو ضد المحبوب قد يطلق على الحرام كقول القدوري في مختصره ومن صلى الظهر في منزله يوم الجمعة قبل صلاة الإمام ولا عذر له كره له ذلك وعلى المكروه تحريماً وهو ما كان إلى الحرام أقرب ويسميه محمد حراماً ظنياً وعلى المكروه تنزيهاً وهو ما كان تركه أولى من فعله ويرادف خلاف الأولى كما قدمناه ﴾ (رد المحتار ج ١ ص ١٣١)

ترجمه : د مکروه لفظ د محبوب ضد دی، کله یې په حرام باندې اطلاق کیږي، کله په مکروه تحریمي باندې او مکروه تحریمي هغه دی کوم چې حرام ته نژدې وي، امام محمد رحمه الله هم دې ته حرام ظني وایي او کله مکروه تنزیهي ته ویل کیږي او مکروه تنزیهي هغه دي چې د هغه پریښودل د هغه د کولو نه غوره وي، همدې ته خلاف اولی هم ویل کیږي.

او مکروه چې کله د جائز او ناجائز په باب کې مطلق وویل شي، نوله هغه نه مراد مکروه تحریمي وي، لکه چې علامه شامي په (کتاب الحظر والاباحة) کې تصریح کړې ده. (ج ۶ ص ۳۳۷)

له دې وجې د موصوف مطلقا دا ویل چې : مکروه او جائز یو بل ته نژدې دي، نه یوازې مغالطه ده، بلکې خلکوته په مکروهات شرعیه باندې جرات ورکول هم دي.

۵: د ملکه سبا د کیسې نه استدلال

ځینې حضراتو د ملکه سبا د کیسې نه کومه چې په قرآن کریم کې ذکر ده، دا استدلال کړی دی چې ښځه د حکومت سربراه جوړیدای شي، خو د دې کیسې نه استدلال ډیر عجیب دی، ځکه چې هغه د یو مشرک قوم ملکه وه، چې د هغوی په باره کې په قرآن کریم فرمایلي دي : **﴿ فهم لا يهتدون ﴾**

د سیدنا سلیمان علیه السلام په دعوت باندې هغه د سلیمان علیه السلام فرمانبرداره شوه او په یو صحیح روایت کې هم دا نه دي راغلي چې د هغې د اسلام راوړلو نه وروسته سلیمان علیه السلام هغه په حکومت باندې برقرار وساتله، امام قرطبي رحمه الله په دې سلسله کې د اسرائیلي کیسو ذکر کولو نه وروسته لیکلي دي: **(لم يرد فيه خبر صحيح لا في انه تزوجها ولا في انه زوجها.** (قرطبی : الجامع لاحکام القرآن ج ۱۳ ص ۲۱۰، ۲۱۱)

ترجمه : په دې باره کې هیڅ صحیح روایت نه دي راغلی چې سیدنا سلیمان علیه السلام هغې سره خپله واده کړی و او نه دا چې بل چا سره یې ورته واده کړی و.

ترڅو پورې چې د يو صحيح روايت نه دا ثابته نه شي چې سيدنا سليمان عليه السلام هغه په حکومت باندې برقراره وساتله ترهغې پورې دا هم نه شي ثابتدلی چې کم نه کم د سيدنا سليمان عليه السلام په شريعت کې ښځه د حکومت سربراه جوړول ناجائز و.

د دې نه پرته د انبياء سابقين عليهم السلام د واقعاتو نه استدلال هغه وخت صحيح دی چې کله رسول الله صلى الله عليه وسلم موږ ته دې باره کې د هغه نه مختلف څه هدايت نه وي فرمايلی. په دې مسئله کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم صفا هدايت موجود دی چې ښځه د حکومت سربراه نه شي جوړيدای او هم په دې باندې د امت محمديه صلى الله عليه وسلم اجماع ده، لکه چې پورته معلومه شوه. اوس که د يو قطعي دليل نه دا هم ثابته شي چې سيدنا سليمان عليه السلام ملکه سبا په حکومت باندې برقرار ساتلې وه. نو د هدايت نبوي او د اجماع نه وروسته به د هغه نه استدلال کول ښکاره غلط وي.

حضرت مولانا مفتي محمد شفيع ديوبندي رحمه الله (سابق مفتي اعظم پاکستان) په احکام القرآن کې په دې آيت کريمه باندې ډير نفيس کلام فرمايلی دی کوم چې په ډيرو فوائدو باندې مشتمل دی، دلته د هغې ضروري اقتباس راوړل کيږي:

﴿المراة لا تصلح تكون ملكة او اماما﴾

﴿ فعلم ان المراة لا تصلح ان تكون ملكة فى شريعة محمد صلى الله عليه وسلم، وكان واقعة بلقيس من عمل الكفرة فلا يحتج به على ما قاله الآلوسی، وان قيل ان اسلوب القرآن الحكيم فى عامة مواضعه انه اذا ذكر فعلا منكرا من الكفار صرح عليه بالانكار، فعدم الانكار عليه فى هذه الاية لعله كان مشيرا الى الجواز، قلنا: اولا لا يعلم عموم ما قيل، وثانيا: لا يلزم ان يكون التصريح بالانكار فى ذلک الموضع بل يكفى الانكار عليه فى شئ من آياته ولو فى موضع اخر، بل فى حجة من حجج الشرعية اذا ورد الانكار عليه فى حديث البخارى كفى لبيان كونه منكرا، كما يرشدک النظر فى امثال هذه المواضع افاده شيخنا دامت عوارفه. ويؤيد حديث البخارى ما رواه الذهبى فى تلخيص المستدرک عن ابى بكرة ان النبى صلى الله عليه وسلم أَتَاهُ بَشِيرٌ يُبَشِّرُهُ بِظَفَرِ خَيْلٍ لَهُ وَرَأْسُهُ فِي حِجْرِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَامَ فَخَرَّ لِلَّهِ تَعَالَى سَاجِدًا فَلَمَّا انْصَرَفَ أَنْشَأَ يَسْأَلُ الرَّسُولَ فَحَدَّثَهُ فَكَانَ فِيمَا حَدَّثَهُ مِنْ أَمْرِ الْعَدُوِّ وَكَانَتْ تَلِيهِمْ امْرَأَةٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلَكَتِ الرِّجَالُ حِينَ أَطَاعَتِ النِّسَاءَ، قال الذهبی صحيح.

(مستدرک ج ٤ ص ١٩١) (مفتی محمد شفيع، احكام القرآن ج ٥ ص ١٨)

ښځه د ملکه يا امام جوړيدو صلاحيت نه لري

ترجمه: (د روح المعاني او د درمختار د عبارت نقل کولو نه وروسته ليکي) معلومه شوه چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په شريعت کې ښځه دملکه جوړيدو صلاحيت نه لري، د بلقيس واقعه د

کافرانو عمل دی، لهذا د هغه نه استدلال نه شي کیدای، لکه چې علامه الوسي رحمه الله ویلي دي او که وویل شي چې د قرآن کریم عام انداز په عام مقاماتو کې دادی چې کله هغه د کفارو د یو منکر فعل ذکر کوي، نو په هغه باندې صراحتا انکار کوي، په دې ایت کریمه کې په دې باندې انکار نه کول کیدای شي د جواز طرف ته اشاره وي، موږ وایو چې اول خو چې دقرآن کریم کوم اسلوب مخکې ذکر شوی دی، د هغه عموم معلوم نه دی، ددې نه پرته دا ضروري نه ده چې د انکار تصریح دې هم په هغه موقع باندې وشي، بلکې د قرآن په یو ایت کې د انکار بیا موندل کافي دي، اګر که په بل ځای کې وي، بلکې په دلائل شرعیه کې د انکار بیاموندل هم کافي دي، نوچې هر کله په صحیح بخاري کې د ښځې په حکمراني باندې نکیر راغلی دی، نو ددې فعل د منکر کیدو د بیان له پاره کافي ده، لکه چې په دې قسم مواقع کې نظر کول به ستاسو رهنمایي کوي، دا زموږ د شیخ (حکیم الامت مولانا محمد اشرف علي تهانوي رحمه الله) **دامت عوارفه** افاده ده، د صحیح بخاري د حدیث تائید د تلخیص مستدرک ددې حدیث نه هم کیږي کوم چې د سیدنا ابوبکره رضي الله عنه نه روایت شوی دی. (دا حدیث پورته تیر شوی دی)

٦: د حضرت عائشې رضي الله عنها له واقعې نه استدلال

ځینوحضراتو دښځې د مشرۍ په مسئله کې دحضرت عائشې رضي الله عنها د جنګ جمل له واقعې نه استدلال کړی دی چې حضرت عائشه رضي الله عنها په جنګ جمل کې قیادت کړی و او د طلحه او زبیر رضي الله عنهما په شان جلیل القدر صحابه کرامو رضي الله عنهم د هغې قیادت تسلیم کړی و.
واقعه داده چې حضرت ام المومنین رضي الله عنها ته نه په دې موقع باندې د خلافت او امارت دعوه وه او نه هغې د یو مهم چلولو له پاره چا امیره جوړه کړې وه، نه د هغې سیاسي مقاصد وو او نه هغه جنګ جمل ته د قتال له پاره وتلې وه، د سیدنا عثمان رضي الله عنه د مظلومانه شهادت په موقع هغه د نورو امهات المومنین رضي الله عنهن سره حج ته تللې وه، اکابرین صحابه کرام رضي الله عنهم هلته جمع شو او هغوی اصرار وکړ چې د مهربانه مور په حیثیت هغې ته د امت د بې اتفاقي نه وروسته د هغوی د اتفاق راوستلو او ددې خطرناک صورت حال په اصلاح کې خپل کردار ادا کول پکار دي، ځکه چې د هغې لائق صد احترام شخصیت ددې فتنې په ختمولو کې موثر کردار ادا کولی شي، هغه وخت نه د ام المومنین رضي الله عنها امارت د چا په ذهن کې و او نه د چا خیال وچې دهغې به د امیر المومنین علی رضي الله عنه سره جنګ کیږي، نوبصرې ته د رسیدو نه وروسته چې کله قعقاع بن حکیم رضي الله عنه د هغې نه د تشریف راوړلو سبب وپوښت، نو هغې وفرمایل: **(ای بني! لإصلاح بين الناس)**

ترجمه: زویه! زما د راتلو مقصد د خلکو ترمینځ اصلاح کول دي.
او د سیدنا طلحه او سیدنا زبیر رضي الله عنهما سره د امیر المومنین سیدنا علي رضي الله عنه مصالحتي خبرو اترو کې د اصلاح بین الناس نقشه هم مرتب کړې وه، خو مفسدو اشخاصو ته په دې کې خپل

مرګ بنکاره شو او هغوی د یو جوړ کړي سازش په ذریعه د شپې په تیاره کې حمله وکړه او دغه شان د اخلاص مخلصانه کوشش په ''جنګ جمل'' بدل شو. شیخ الاسلام حافظ ابن تیمیه رحمة الله علیه لیکي

﴿ فإن عائشة لم تقاتل ولم تخرج لقتال وإنما خرجت بقصد الإصلاح بين المسلمين وظنت أن في خروجها مصلحة للمسلمين. . . ولم يكن يوم الجمل لهؤلاء قصد في القتال ولكن وقع الاقتتال بغير اختيارهم فإنه لما تراسل علي وطلحة والزبير وقصدوا الاتفاق على المصلحة وأنهم إذا تمكنوا طلبوا قتلة عثمان أهل الفتنة. . . . فخشي القتله أن يتفق علي معهم على إمساك القتلة فحملوا على عسكر طلحة والزبير فظن طلحة والزبير أن عليا حمل عليهم فحملوا دفعا عن أنفسهم فظن علي أنهم حملوا عليه فحمل دفعا عن نفسه فوقعت الفتنة بغير اختيارهم وعائشة رضي الله عنها راكبة لا قاتلت ولا أمرت بالقتال هكذا ذكره غير واحد من أهل المعرفة بالأخبار (منهاج السنة ج ۲ ص ۱۸۵)

ترجمه : حضرت عائشې رضي الله عنها نه قتال وکړ او نه د قتال له پاره وتلې وه، هغې خو د اصلاح بين المسلمين په اراده سره تشریف راوړی و او د هغې خیال و چې د هغې تشریف راوړلو کې د مسلمانانو مصلحت دی. . . . او د جنګ جمل په ورځ د هغوحضراتو د قتال قصد نه و. خو د هغوی د اختیار نه پرته جنګ ته خبره ورسیده، قصدا دا وشو چې کله د سیدنا علي، سیدنا طلحه او سیدنا زبیر رضي الله عنهم ترمینځه مراسلت وشو او هغوی په مصالحت باندې د اتفاق کولو کلکه اراده وکړه اودا فیصله وشوه چې کله قدرت وشي، نو د سیدنا عثمان رضي الله عنه قاتلین (اهل فتنه) به مواخذه شي، د قاتلین عثمان له پاره دا د ویرې خبرې وې چې سیدنا علي رضي الله عنه به په قاتلین عثمان رضي الله عنه باندې د مواخذې کولو له پاره ددې حضراتو سره متفق شي. نوهغوی د طلحه او زبیر رضي الله عنهما په کیمپ باندې د شپې حمله وکړه طلحه او زبیر رضي الله عنهما دا وګڼله چې سیدنا علي رضي الله عنه په هغوی باندې حمله وکړه، هغوی مدافعانه حمله وکړه، سیدنا علي رضي الله عنه دا وګڼله چې هغوی حمله کړې ده، هغوی په خپل مدافعت کې جنګ شروع کړ، دغه شان د هغوی د اختیار نه پرته دا فتنه راغله، حضرت عائشه رضي الله عنها په خپله کیجاوه کې ناسته وه. نه هغې جنګ کړی دي او نه یې د جنګ کولو حکم کړی دی، ډیرو مورخینو داسې ذکر کړي دي.

مسند الهند شاه عبدالعزیز محدث دهلوي رحمة الله علیه په (تحفة اثناء عشرية) کې دا مفصل لیکلي دي، په حضرت عائشې رضي الله عنها باندې د مشرانو صحابه کرامو رضي الله عنهم اصرار بیانولو سره شاه صاحب لیکي : "وعائشه رانیز باعث شدند که تا رفع فتنه حصول امن ودرستی امور خلافت وملاقات ما با خلیفه وقت همراه ماباش، تاپاس ادب تو که مادر مسلمانان وحرم محترم رسول صلی الله علیه وسلم واز جمله ازواج محبوب ترومقبول بوده، این اشقیا قصد ما

نکنند ومارا تلف نه سازند، ناچار عائشه رضي الله عنها بقصد اصلاح وانتظام امور امت وحفظ جان چندی از کبراء صحابه رسول که هم اقارب او بودند بسمت بصره حرکت فرمود. (تحفة اثناء عشريه ص ٣٤٤، مطبوعه سهيل اكيدمى لاهور)

ترجمه: دې حضراتو حضرت عائشې رضي الله عنها ته دا اصرار هم وکړ چې ترڅو پورې فتنه نه وي ختمه شوې او کامل امن نه وي راغلی امور خلافت نه شي برابريدای او د خليفه وخت سره زموږ ملاقات نه وي شوی، تاسو هم موږ سره اوسيږئ، ځکه چې تاسو د مسلمانانو مهربانه مور يئ، د رسول الله صلی الله علیه وسلم ډيره قابل احترام بي بي يئ او په ازواج مطهرات رضي الله عنهن کې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ډېر محبوبه او مقبوله يئ، له دې وجې به ستاسو د ادب له وجې نه دا بدبخته خلک زموږ قصد نه کوي موږ به نه ضائع کوي، لهذا حضرت عائشې رضي الله عنها د خلکو ترمينځه د صلح کولو، د امت ته په نظم کې د راوستلو او د څو اکابرو صحابه کرامو رضي الله عنهم کوم چې د هغوی عزيزان هم وو، د هغوی حفاظت په خاطر بصرې ته روانه شوه.

الغرض ام المومنين رضي الله عنها نه ددې لښکر اميره وه او نه سپه سالاره او نه د هغې سياسي مقاصد وو او نه د امير المومنين سيدنا علي رضي الله عنه سره مقابله او مقاتله د هغې مقصود و، هغه مشرانو صحابه کرامو رضي الله عنهم د خپلې مهربانې مور په حيثيت خپل ځان سره په اوسيدو باندې مجبوره کړې وه، چې د هغوی د ډير احترام لائق شخصيت له وجې به اصلاح احوال کې سهولت وي.

ددې باوجود ام المومنين رضي الله عنها ته په خپل فعل باندې پښيمانتيا وشوه، په لاره کې چې کله يو مقام حوأب ته ورسيده، نو د واپسۍ اراده يې وکړه خو په دې کې کامياب نه شوه!

د قيس بن ابي حازم البجلي رحمه الله بيان دی:

﴿ لَمَّا أَقْبَلَتْ عَائِشَةُ. فَلَمَّا بَلَغَتْ مِيَاهَ بَنِي عَامِرٍ لَيْلاً نَبَحَتِ الكِلاَبُ فَقَالَتْ: أَيُّ مَاءٍ هَذَا؟ قَالُوا: مَاءُ الحَوْأَبِ قَالَتْ: مَا أَظُنُّنِي إِلاَّ أَنَّنِي رَاجِعَةٌ. قَالَ بَعْضُ مَنْ كَانَ مَعَهَا: بَلْ تَقْدَمِيْنَ. فَيَرَاكِ المُسْلِمُوْنَ. فَيُصْلِحُ اللهُ ذَاتَ بَيْنِهِمْ. قَالَتْ: إِنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ: (كَيْفَ بِإِحْدَاكُنَّ تَنْبُحُ عَلَيْهَا كِلاَبُ الحَوْأَبِ) ﴾ (سير اعلام النبلاء ج ٢ ص ١٧٧)

ترجمه: حضرت عائشه رضي الله عنها چې کله دمکې نه بصرې ته روانه شوه، د سفر په دوران کې چې کله د شپې په وخت د بنو عامر ابادې ته ورسيدل، نو سپيو وغپل، پوښتنه يې وکړه: چې دا کوم ځای دی؟ عرض وشو: چې دا حوأب علاقه ده! ويې فرمايل: زما خيال دی چې ماته هم ددې ځای نه واپس کيدل پکار دي! د هغې د لارې ځينو ملګرو وويل: نه! تاسو ته وړاندې تلل پکار دي، ستاسو په ليدو باندې به مسلمانان متفق شي، دغه شان به ستاسو په برکت سره الله پاک دمسلمانانو دحال اصلاح وکړي، ويې فرمايل: رسول الله صلی الله علیه وسلم يوه ورځ فرمايلي و: ستاسو (ازواج مطهرات رضي الله عنهن) کې به د هغه يوې څه حال وي؟ چې کله په هغې باندې د حوأب سپي وغاپي!

شاه عبدالعزیز محدث دهلوي رحمه الله لیکي :

"حضرت عائشه درین اصرار معذور بود وزیرا که وقت خروج از مکه نمید انست که درین را چشمه حواب نام واقع خواهد شد برآن گزشتن لازم خواهد آمد، وچون برآن آب رسید ودانست اراده رجوع مصمم کرد، لیکن میسرش نشد، زیراکه کسے از اهل لشکر همراه او رفاقت در رجوع نه کرد، ودر حدیث نیز بعد از وقوع واقع هیچ ارشاد نه فرموده اند که چې باید ناچار بقصد اصلاح ذات البین که بلاشبه مامور به است پیشتر روانه شد پس حالت حضرت عائشه درین مرور حالت شخصی است که طفلی را از دور دید که میخواهد در چاهے بیفتد بی اختیار برائی خلاص کردن او دوید ودر اثنائی دویدن بی خبری محاذی نماز گزارنده مرور واقع شده او را در وقت محاذات اطلاع دست داد که من محاذی نماز گزارنده ام پس اگر برعقب میگردد آن طفل درچاه می افتد این مرور واقع شده را تدارک نمیتواند شد ناچار قصد خلاصی طفل خواهد کرد واین مرور را در حق خود معفو خواهد شناخت.(تخفه اثناء عشرية ص ۳۳۲)

ترجمه : حضرت عائشه رضي الله عنها په دې اصرار کې معذور وه چې د مکې نه د وتلو په وخت هغې ته معلومه نه وه چې په دې لاره کې به حوأب نومې چینه راځي او په هغې باندې به تیریدل وي کله چې هغې ته ورسیده علم ورته وشو، نو دبیرته تګ یې کلکه اراده وکړه، خودبیرته تګ ورته میسر نه شوه، ځکه چې په لښکر والاو کې چا هم په رجوع کولوکې هغې سره ملګرتیا ونکړه او په حدیث حوأب کې هم څه ارشاد نه دی فرمایل شوی چې د واقعې د وقوع نه وروسته څه کول پکار دي؟ له دې وجې د مجبوري نه د اصلاح ذات البین په غرض سره چې بیشکه مامور به دی، وړاندې روانه شوه، نوپه دې تیریدو کې د عائشې رضي الله عنها حالت د هغه چا سره مشابه دی چې چا دلرې نه یو ماشوم ولیدو چې کوهي ته غورځیږي، د لیدو سره د هغه د بچ کولو له پاره منډه کړي او په منډه وهلو کې په بې خبري سره د یو لمونځ کونکي مخکې تیر شي او دا سړی چې د لمونځ کونکي مخې ته تیر شوی دی ددې نقصان نه شي پوره کیدای، د مجبورۍ له وجې نه هغه د ماشوم د بچ کولو قصد وکړ او دا تیریدل یې په خپل حق کې لائق د معافي وګڼل.

وروسته به هم چې کله هغې ته د جنګ جمل واقعه رایاده شوه، نو ډیر افسوس به یې کولو، حضرت شاه عبدالعزیز محدث دهلوي رحمه الله لیکي :

"هرگاه یوم الجمل رایاد می فرمود آن قدر میگریست که معجر مبارکش باشک رمی گشت بسبب آنکه در خروج عجلت فرموده ترک تامل نمود واز پیشتر تحقیق نه فرمود که آب حواب در راه واقع است یا نه تا آنکه این قسم واقعه عظمی روداد.(تحفه اثناء عشریه ص ۳۳۵)

ترجمه : حضرت عائشې رضي الله عنها چې به کله یوم الجمل یادوه، نو دومره به یې ژړل چې لوپټه مبارکه به یې په اوښکو لنده شوه، ځکه چې د هغې سبب دا و چې په خروج کې یې بیړه وکړه، تامل یې ونکړای شو او د مخکې نه یې تحقیق ونه کړ چې د حوأب چینه په لاره کې واقع ده اوکه نه؟ تردې چې دومره لویه واقعه واقع شوه.

شیخ الاسلام حافظ ابن تیمیه رحمه الله لیکي:

﴿ ثم تبين لها فيما بعد أن ترك الخروج كان أولى فكانت إذا ذكرت خروجها تبكي حتى تبل خمارها ﴾(منهاج السنة ج ٢ ص ١٨٥)

ترجمه : بیا وروسته هغې ته ښکاره شوه چې ترک خروج غوره و، کله به یې چې خپل خروج یادوه، نو دومره به یې ژړل چې لوپټه به یې لنده شوه.

علامه ذهبي رحمه الله لیکي: **﴿ وَلاَ رَيْبَ أَنَّ عَائِشَةَ نَدِمَتْ نَدَامَةً كُلِّيَّةً عَلَى مَسِيْرِهَا إِلَى البَصْرَةِ، وَحُضُورِهَا يَوْمَ الجَمَلِ، وَمَا ظَنَّتْ أَنَّ الأَمْرَ يَبْلُغُ مَا بَلَغَ ﴾**(سیر اعلام النبلاء ج ٢ص ١٧٧)

ترجمه : په دې کې شک نه شته چې حضرت عائشه رضي الله عنها بصره ته په تلو او هلته په موجود کیدو باندې په کلي ډول پښیمانه شوه، د هغې وهم او خیال هم نه و چې معامله به دې حد ته ورسیږي.

د اظهار ندامت په ډول به یې فرمایل: **﴿ وَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ ثَكِلْتُ عَشْرَةً مِثْلَ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، وَأَنِّي لَمْ أَسِرْ مَسِيرِي مَعَ ابْنِ الزُّبَيْرِ ﴾**(مستدرک حاکم ج ٣ ص ١١٩)

ترجمه : زه غواړم چې زما د حارث بن هشام په شان لس لائق ځامن پیدا کیدو سره مړه شوي وای او زه ابن الزبیر رضي الله عنه سره (بصرې) ته نه وای تللې.

کله به یې فرمایل: **﴿ وددت اني جلست كما جلس غيري فكان احب الي من ان اكون ولدت من رسول الله صلى الله عليه وسلم عشرة كلهم مثل عبد الرحمن بن الحارث بن هشام وفي سنده أبو معشر نجيح المدني وفيه ضعف وقال الهيثمي : رواه الطبراني وفيه أبو معشر نجيح وهو ضعيف يكتب حديثه وبقية رجاله ثقات ﴾**(مجمع الزوائد ج ٧ ص ٢٣٨)

ترجمه : زه غواړم چې زه په کور کې ناسته وای لکه څنګه چې نورې ازواج مطهرات رضي الله عنهن ناستې دي، نودا خبره ماته ددې نه زیاته محبوبه وه چې زما نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم لس زامن پیدا شوي وای او هغه ټول د عبدالرحمن بن الحارث په شان زامن وای.

او کله به یې فرمایل: **﴿ وددت انى كنت غصنا رطبا ولم اسر مسيرى هذا ﴾**

(ازالة الخفاء ج ٢ ص ٢٨٠، مطبوعه سهيل اكيدمى لاهور)

ترجمه : ارمان چې زه یو شنه څانګه وای او په دې سفر نه وای تللې
دغه شان ډیرو صحابه کرامو رضي الله عنهم هم د هغې په وتلو باندې نکیر وکړ (چې د هغه تفصیل دلته غیر ضروري دی)
اوس تاسو انصاف وکړئ چې په کومه واقعه کې د ام المومنین او د هغې د ملګرو رضي الله عنهم په ذهن کې د حکومت او امارت بالکل تصور هم نه و، بلکې ام المومنین د امت د مور په حیثیت د امت ترمینځه د جوړ پیدا کولو له پاره وتلې وه، په کومه واقعه باندې چې مشرانو صحابه کرامو رضي الله عنهم نکیر وکړ او په کوم باندې چې خپله ام المومنین حضرت عائشه رضي الله عنها هم افسوس او پښیمانتیا ښکاره کړه، ایا هغه واقعه د حکومت له پاره د ښځې د سربراهي د جواز دلیل جوړول صحیح دي؟
او دا هم هیرول نه دي پکار چې په دې پوره سفر کې ام المومنین حضرت عائشه رضي الله عنها په خپله کیجاوه (باندې جوړه شوې ډولۍ) کې پرده کونکې وه او د هغې محارم هغې سره و. حافظ ابن کثیر رحمه الله په دې سلسله کې یو عجیبه واقعه لیکلې ده چې د جنګ جمل د اختتام نه وروسته اعیان او اشراف د ام المومنین عائشې رضي الله عنها په خدمت کې د سلام له پاره حاضریدل. یو سړي په هغه کیجاوه کې وکتل. ام المومنین عائشې رضي الله عنها ارشاد وفرمایه!

﴿ الیک لعنة الله ! هتک الله سترک، وقطع یدک وابدی عورتک ﴾

ترجمه : ورک شه الله دې په تا لعنت وکړي، ستا پرده دې واخلي، ستا لاس دې پرې کړي او ستا ستر دې ښکاره کړي.
دا سړی په بصره کې قتل شو او ددې نه وروسته د هغه لاسونه پرې شو او د هغه بربنډ بدن په بیابان کې وغورځول شو. (البدایة والنهایة ج ۷ ص ۲٤٥)
تاسو ګورئ چې د ام المومنین رضي الله عنها دا پوره سفر د خپلو محارمو په معیت کې په ډولۍ کې دننه وشو او په دې خطرناک جنګ کې هم په خپله ډولۍ کې په پرده کې وه، چا به د هغې ډولۍ ته د کتلو جرأت نه شو کولی او دا هم په ذهن کې ساتل پکار دي چې له هغې نه ګیرچاپیره ټولې مجمعې هغوی خپله مور ګڼله (که موافق و او که مخالف و) هغه یې د هم هغه احترام او تقدس مستحق ګڼله کوم چې د نیک اولاد په زړه کې د سکه مور له پاره و.
یو طرف ته دا پوره وروسته منظر په ذهن کې وساتئ، دویم طرف ددې دور د هغو ښځو په حالاتو باندې غور وکړئ چې د هغوی تعلیم او تربیت او ذهني تخلیق د مغربي یونیورسټیانو په ازادو ماحولونو کې کیږي، چې د هیڅ قسم پردې قائل نه دي، کومې چې د کور چاردیواري ته جیل سره تشبیه ورکوي او څادر او لوپټه طوق اوسلاسل تصور کوي، د چا په نزد چې د محرم او نامحرم امتیاز د دقیانوسیت نښه ده او په جلوت او خلوت کې د سړیو سره اوږه په اوږه تلل غواړي، ایا د دې ښځو له پاره د ام المومنین عائشې رضي الله عنها مثال وړاندې کول د عقل او

پوهې او د حق او انصاف تقاضې پوره کوي؟

۷: رضیه سلطانه ، چاند بي بي او د بهوپال بیګمات

ځينې حضرات د ښځې مشري د جواز ورانديې کولو له پاره د التمش د لور رضيه سلطانه، د بیجاپور د حکمران کونډه چاند بي بي او د بیګمات بهوپال مثالونه وړاندې کوي. خو په اهل فهم باندې واضحه ده چې د کتاب و سنت اود اجماع امت په مقابله کې د دې مثالونو څه قيمت او حيثيت دی؟ په مسلمانانو کې د دين اسلام خلاف په سوونو منکرات او بدعات رواج دي، زنا، غلا، شراب څښل، سود، جواري او رشوت په شان کبائرو کې خلک اخته دي، خو په مسلمانانو کې د دې شيانو په رواج کيدو کې د دې جواز او اباحت د دليل په ډول نه شي وړاندې کولی. همدغه شان که د ښځې د مشري شاذ و نادر واقعات پيښ شوي دي، نو هغو ته به د قرآن او سنت او د اجماع امت د خلاف کيدو له وجې نه بدعت سيئه ويل کيږي او د دې واقعاتو د ښځو د حکمراني په جواز کې وړاندې کول د عقلمندو او پوهانو نه ډير بعيد دي.

د ښځې مشري د انسان او د ښځې د فطرت خلاف دي له دې وجې ما دې واقعاتو ته د هغه عجيب الخلقت ماشومانو سره تشبيه ورکړې وه چې کله د ماده فطرت د نقص له وجې نه پيدا شي، يا د هغه مثال د هغو دانو په شان دی کومې چې د ويني د فساد د علامت په ډول ښکاره کيږي.

په دې واقعاتو باندې غور کولو سره اهل فهم ته دا نکته هم هيروَل نه دي پکار چې د ښځو د حکمرانۍ دا واقعات د شهنشاهيت کارنامې دي، مثلاً: وويل شي چې د سلطان التمش زوی فيروز نالائق و او د هغه لور رضيه ډيره لائقه او فائقه وه، له دې وجې سلطان د خپل زوی په ځای لور د تخت وارثه جوړه کړه، هم دا صورت د بيجاپور اود بهوپال په رياستونو کې هم پيښ شوی و چې د تخت وارث څوک سړی نه و، له دې وجې هغه ښځود وراثت ذمه داري قبوله کړه.

ايا دا عجيبه خبره نه ده چې يو طرف ته د جمهوريت عبادت کونکي په ناسته ولاړه کې د شهنشاهيت د بدو ردو وظيفه لولي، بل طرف ته هم د دغه شهنشاهيت ډير مکروه او خراب شکل په ډول د معيار وړاندې کولو سره د هغو نه د ښځود حکمرانۍ په جواز باندې استدلال کولی شي.

اوس وګورئ چې د التمش د تخت وارث نالائق و، د مجبوري له وجې هغه خپله لور د تخت وارثه جوړه کړه، ايا د پاکستان په حالاتو باندې دې واقعې منطبق کولو سره موږ دنيا ته دا ښودل غواړو چې د پاکستان ټول سړي نالائق دي، له دې وجې د شهنشاه پاکستان لور د پاکستان د تخت وارثه جوړه شوه. ؟

د بيجاپور او بهوپال په شاهي خاندانونو کې يو سړی هم باقي نه و پاتې شوی، مجبوراً ښځو غريبو د رياست واړې په لاس کې ونيولې، ايا د پاکستان په حالاتو باندې د هغوی د مثال منطبق کولو دا معنا نه ده چې د دې ملک ټول سړي مړه شوي دي، له دې وجې د دختر پاکستان د حکومت په ګدئ باندې د کيناستو نه پرته بله څه لاره نه وه؟ وويل شي چې: غرض

د انسان بصيرت ختموي، کوم حضرات چې د ښځې د حکمراني جواز په دې قسم واقعاتو کې لټوي، په هغوی باندې دا مثال پوره طريقې سره صادق کيږي.

۸: مس فاطمه جناح

ځينې حضرات د ښځې په مشري باندې دا استدلال کوي چې د صدر ايوب خان په مقابله فاطمه جناح د صدارت له پاره نامزد شوې وه او لوی لوی علماء کرامو د دې تائيد کړی و، هغه وخت دا فتوا چيرته تلې وه؟

خو دا صريح مغالطه ده، ځکه چې علماء امت او اهل فتوا هغه وخت هم مکمل مخالفت کړی و، د يو مفتي فتوا هم نه شي وړاندې کيدلی چې هغه د جواز فتوه ورکړې وي او کوم سړی چې د اجماع خلاف د فتوا ورکولو جرأت وکړي هغه ته مفتي ويل غلط دي، نومولانا مفتي محمودرحمه الله هم په دې بناء نه د ايوب خان په حق کې ووټ ورکړ او نه د فاطمه جناح. هغوی خپل ووټ استعمال هم نه کړ او کومو سياسي يا نيم مذهبي او نيم سياسي تنظيمونو چې يوازې د سياسي مصلحتونو له وجې ددې منصب له پاره د مس فاطمه جناح انتخاب کړی و هغه هم د هغوی سياسي مجبوري وه، د هغوی په خيال کې هغه په پاکستان کې واحد شخصيت و چې د ايوب خان مقابله يې کولی شوه او مس فاطمه جناح هغو خلکو ته صفا ويلي و چې د ايوب خان د لرې کيدو نه وروسته به په درې مياشتو کې هغوی خپل ځوک دويم صدر منتخب کوي. الغرض د اهل فتوا په نزد خو د مس فاطمه نامزدګي هم خلاف شرع او ناجائز وه او د اهل سياست په نزد هم دا دغه شان اضطراري کيفيت و څنګه اضطراري کيفيت چې د پورته ذکر شوي خاندانونو ښځو ته پيښ شوی و.

۹: د حضرت تهانوي رحمه الله فتوا

ځينې حضرات، د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله د يوې فتوا حواله ورکوي کومه چې په امداد الفتاوی ج ۵ ص ۹۹، ۱۰۰ کې شامله ده، ددې فتوا نه د هغه حضراتو استدلال کوم ځای پورې صحيح دی؟ په هغې باندې د غور کولو له پاره د څو شيانو په ذهن کې ساتل ضروري دي.

اول: دا چې حضرت تهانوي رحمه الله د امت ددې اجماعي فيصلې سره بالکل متفق دی چې په اسلام کې ښځه د حکومت سربراه جوړول جائز نه دي، نو په تفسير بيان القرآن کې ليکي:

۱: او زموږ په شريعت کې د ښځې د بادشاه جوړولو ممانعت دی، نود بلقيس په کيسې سره دې ځوک شبه نه کوي، اول خو دا فعل د مشرکينو و، دويم دا چې که شريعت سليمانيه **علی صاحبها الصلاة والسلام** د دې تقرير هم کړی وای، نو شرع محمدي صلی الله عليه وسلم کې ددې د خلاف کيدو له وجې نه هغه حجت نه دی.

۲: پورته د مولانا مفتي محمد شفیع رحمه الله د کتاب **احکام القرآن** حواله راغلې ده، کوم چې د حکیم الامت اشرف علي تهانوي رحمه الله په نګراني کې لیکل شوي و او په کوم کې چې خپله د حضرت په حوالې سره لیکل شوي دي چې ښځه د ملک سربراه جوړول جائز نه دي او د بلقیس د کیسې په هغې باندې استدلال کول غلط دي.

۳: او خپله هم په هغه فتوا کې کومه چې د ښځې د مشري له پاره وړاندې کیږي. تهانوي رحمه الله فرمایي "حضرات فقهاء په امامت کبری کې سړیتوب (سړي کیدل) د صحت شرط او په قضاء کې اګر چې د صحت شرط نه دی، خو د ګناه نه د بچ کیدو شرط مقرر کړی دی.

(امداد الفتاوی ج ۵، ص ۱۰۰)

۴: پورته د شیخ الاسلام مولانا ظفر احمد عثماني رحمه الله د کتاب احکام القرآن حواله هم تیره شوې ده، چې په هغه کې یې امامت کبری او صغری ته د سړي خصوصیت ویلی دی. د احکام القرآن دا برخه هم د حضرت حکیم الامت په نګراني کې مرتب شوه.

د دې حوالو نه واضحه ده چې د حکیم الامت په نزد دا مسلم اصول دي چې په یو اسلامي ملک کې د حکومت سربراه ښځه نه شي کیدای.

دویم: حضرت تهانوي رحمه الله چې د کوم سوال په جواب کې دا فتوا لیکلې ده، له هغه وروسته منظر په ذهن کې ساتل ضروري دي، صورت حال دا و چې د انګریزانو په هندوستان باندې د تسلط نه وروسته ځینې موروثي ریاستونو برقرار وساتل شو او د هغې حیثیت د نیم خود مختار ریاستونو و. په هغې کې ځینې نیم خود مختار ریاستونه داسې و چې په هغې باندې د پرده دارو ښځونه پرته باقي یو وارث هم نه و پاتې شوی، اوس دوه صورتونه ممکن و یو دا چې په هغې باندې پرده دارې ښځه (چې کومې په انګریزي قانونو کې د ریاست قانوني وارث ګڼل کیده) د ریاست والي نه وي تسلیم کړي. په دې صورت کې به د هغو ریاستونو نیم ازادانه حیثیت ختم شوی و او دا به د انګریزانو په حکومت کې مدغم شوی وي، ظاهره ده چې دا غټ ضرر و او دویم صورت یې داو چې یوازې د مشیر په حیثیت سره دا ښځه درياست والي منل شوې وی او د ریاست انتظام او انصرام د دې ښځې په مشورې سره د سړیو په لاس کې ورکړل شوې وې. په دې ریاستونو کې عملا هم دا صورت اختیار شوی و او سوال کونکي هم ددې صورت په باره کې سوال کړی و چې ایا دا ریاستونه د دې حدیث مصداق دي او که نه؟

دریم: دې وروسته منظر ذهن کې ساتلو سره د تهانوي رحمه الله په فتوا باندې غور وکړئ، هغه لیکي:

"**د حکومت درې قسمونه دي: یو قسم** هغه چې تام هم وي او عام هم وي، د تام نه مراد چې حاکم یې بانفراده خود مختار وي، یعنې د هغه حکومت شخصي وي او د هغه په حکم کې د یو حاکم د منظوري ضرورت نه وي، اګر چې د هغه حاکم کیدل په دې باندې موقوف وي او عام دا چې د هغه محکوم څه محدود او قلیل جماعت نه وي.

دويم قسم: هغه دی چې تام وي خو عام نه وي.

دريم قسم: چې عام وي خو تام نه وي.

د اول مثال: د يوې ښځې بادشاهي يا رياست بطرز مذکور شخصي وي.

د دويم مثال: يوه ښځه د يو مختصر جماعت منتظم پرته د شرکت نه وي

د دريم مثال: د يوې ښځې سلطنت جمهوري وي چې په هغې کې والي صوري په حقيقت کې والي نه وي، بلکې د مشورې يو رکن وي او والي حقيقي د مشيرانو مجموعه ده. د حديث په الفاظو کې غور کولو نه معلوميږي چې مراد په حديث کې اول قسم دی. (امداد الفتاوی ج ۵ ص ۹۹)

د حضرت ددې تحرير نه واضحه ده چې يوازې داسې رياستونه د حديث مذکور د وعيد نه مستثنی دی چې په هغه کې د رياست د والي ښځو حيثيت يوازې د يو مشير يا رکن مشوره وي او د نفاذ اختيارات د هغوی په لاسونو کې نه وي، نو دهغه وجه ذکر کولو سره حضرت فرمايي: او راز په دې کې دادی چې حقيقت د دې حکومت يوازې مشوره ده او ښځه د مشورې اهل ده. (ص ۱۰۰)

اوس دا کتل دي چې په پاکستان کې د وزارت عظمي جليل القدر منصب يوازې د مشير يا د رکن مشوره حيثيت لري؟ که د دې جواب په نفي کې وي (او يقينا په نفي کې دی)، نو د حضرت د ليکلو نه استدلال کونکي حضرات دې خپله انصاف وکړي چې د هغه استدلال څومره صحيح دی. ؟

په پاکستان کې چې کوم پارليماني نظام نافذ دی، په دې کې د وزير اعظم منصب بې اختياره قسم يوازې علامتي منصب نه دی، بلکې وزير اعظم د ملک د حکومت او انتظاميه بااقتدار او خود مختار سربراه دی د آئين او قانون په دائره کې اوسيدو سره ورته په ملکي نظم او نسق باندې مکمل کنټرول حاصل دی، هغه د خپلې کابينه په تشکيل کې ازاد او خود مختار دی او د ټولو شعبو او وزارتونو د کارکردګي ذمه دار دی، هغه د خپلې کابينه سره مشوره ضرور کوي، خو د څه مشورې پابند نه دی، هغه چې کوم وزير يا مشير څه وخت غواړي د هغه د منصب نه فارغ کولی شي، له دې وجې د هغه ټول وزيران او مشيران د هغه د رايې او خواهش خلاف هيڅ فيصله نه شي کولی، بلکې په خپل هر حرکت او عمل کې د وزيراعظم د سترګو او ورځو په اشارو باندې نظر کوي او د يو داسې اقدام جرأت نه شي کولی چې د وزيراعظم په نازک طبيعت باندې الله پاک مه کړه بوج شي همدا وجه ده چې په عرف عام کې هم دا ګڼل کيږي چې په ملک کې د وزير اعظم حکومت دې وويل شي چې د فلاني وزيراعظم په دور حکومت کې داسې وشو.

هر چې د قانون سازي تعلق دی، ټول پوهیږي چې وزیراعظم ته په قانون ساز ادارو کې د اکثریتي پارټۍ لیډر او قائد ایوان ویل کیږي، هغه ډیر په اساني سره خپلې رایې او خواهش ته د قانون شکل ورکولو سره په قانون ساز اداره باندې منظوروي، د خپلې پارټۍ په افرادو او ارکانو باندې د هغه اعتماد وي چې هغوی به د هغه مخالفت نه کوي، خو که څه وخت داسې قسم ویره پیدا شي، نو د خپلې پارټۍ په نوم باندې خاص هدایت (حکم) جاري کولی شي او د هغه هدایت د جاري کولو نه وروسته د پارټۍ یو رکن ته هم د وزیراعظم د خواهش خلاف د خبرې کولو ګنجائش باقي نه پاتې کیږي.

په دې سلسله کې یو ښکلی مثال په هندوستان کې د مسلم پرسنل لاء (د مسلمانانو عائلی قوانین) په معامله کې پیښ شو، د هغه تفصیلات د مولانا ابو الحسن علي ندوی رحمه الله خپله لیکلي د ژوند حالات "کاروان زندګي" حصه سوم، باب چارم کې کتل کیدای شي. مختصر دا چې د مسلمانانو د تحریک او د سخت کوشش او محنت په نتیجه کې وزیراعظم راجیوګاندي دې ته تیار شو چې حکومت به دا قوانین د بل په شکل کې په اسمبلۍ کې منظوروي، چې په اسمبلۍ کې د بل دوراندې کیدو مرحله راغله، نو د هندوستان متعصب پریس د دې بل خلاف زهر خورول او په اسمبلۍ کې هم د مسلمانانو خلاف د تعصب فضاء وه له دې وجې سخته خطره وه چې هندوان او تش په نوم مسلمانان به د دې بل مخالفت وکړي.

مولانا ابوالحسن ندوي رحمه الله لیکي: وزیراعظم حکم جاري کړ چې د پارټۍ هر ممبر ته د دې تائید کول دي، د مخالفت په صورت کې به هغه د پارټۍ نه ویستل کیږي، که پرته د عذر نه یو ممبر په اجلاس کې شریک نه شو، نو هغه به هم خارجیږي. (کاروان زندګی ج ۳ ص ۱٤۱)

د وزیراعظم د دې حکم نتیجه دا شوه چې په بل باندې د بحث کولو نه وروسته:

د شپې درې بجې ووټونه وشو او د بل په مخالفت کې د څلور پنځوس ووټونو په مقابله کې د بل په حمایت کې ۳۷۲ ووټونه راغلل، د بل په کامیابي باندې ستړي شویو کانګریسي ممبران پارلیمینټ د خپلې خوشالي اظهار وکړ، بل طرف ته د اپوزیشن یعنې بل مخالف ممبران ستړي د هال نه بهر روان و. (ایضا ص ۱٤۷)

دا صحیح ده چې په اسمبلۍ کې حزب اختلاف هم موجود وي او هغه د اقتدار مست هاتهي په قابو ساتلو کې موثر کردار ادا کوي، خو اکثر او بیشتر دا وي چې د حزب اختلاف د سختو تقریرونو او د ټولې شور او غوغا باوجود وزیراعظم د خپل اکثریت په نشه کې حزب اختلاف په خاطر کې هم نه راولي او هغه د خپل اکثریت له وجې چې څه قانون غواړي منظوروي لږ ولې څې؟ د حزب اختلاف لائق صد احترام قائد د ایوان نه بهر غورځولو سره د خپلې خوښې د قانون منظورلو تماشه خو خپله زمونږ په ملک کې ښودل شوې ده.

خلاصه دا چې په جمهوري حکومت کې وزیراعظم څه بې اختیاره نمائشي بت نه وي، بلکې بااختیار صاحب حکومت، د انتظامیه حاکم اعلی او د پوره ملک بادشاه شمارل کیږي او د

قانون سازي په دائره کې هم هغه تقريبا خود مختار وي، د اکثريتي پارټۍ د ليډر کيدو له وجې نه چې څه قانون غواړي نافذ کولی يې شي او که هغه ته په ايوان کې د ۳/۲ اکثريت حمايت حاصل وي، نو ائين کې هم تبديلي کولی شي.

ددې حقائقو مخې ته د کېښودو نه وروسته څوک ويلی شي چې د وزيراعظم منصب يوازې د والي صوري منصب دی، له دې وجې د حضرت تهانوي‌رحمه‌الله ددې فتوا اطلاق په دې باندې هم کيږي، چې په هغه کې ويل شوي دي چې:

"والي صوري په حقيقت کې يو والی نه دی، بلکې د مشورې رکن دی."

"راز په دې کې دادی چې حقيقت ددې حکومت يوازې د مشورې دې او ښځه د مشورې اهل ده."

کومو حضراتو چې د ښځې د وزارت عظمی له پاره د حضرت تهانوي‌رحمه‌الله ددې فتوا نه د استدلال کولو کوشش کړی دی، د هغوی په خدمت کې ددې نه پرته څه ويل کيدای شي چې:

"سخن شناس نه دلبرا خطا اينجا است"

۱۰: ايا ښځه قاضي جوړيدای شي؟

ځينې حضراتو دا استدلال کړی دی چې د امام ابوحنيفه‌رحمه‌الله په نزد ښځه قاضي جوړيدای شي، نو وزيراعظم ولې نه شي جوړيدای؟

د دې حضراتو په خدمت کې عرض دی چې د هغوی په استدلال کې دوه غلطيانې دي:

اول: دا چې د امام ابوحنيفه‌رحمه‌الله نه نقل دي چې د حدود او قصاص نه پرته په باقي امورو کې د ښځې قاضي جوړيدل صحيح دي، ددې دا معنا نه ده چې ښځه په عهده قضاء باندې مقررول هم جائز دي. بلکې مطلب دادی چې ښځه د شهادت اهل ده او هغې ته في الجملة ولايت حاصل دی، له دې وجې که هغه بالفرض قاضي جوړه شي يا يې دوه ډلې په يوه فيصله کې حکم ومني، نو د حدود او قصاص نه پرته په نورو امورو کې به د هغې فيصله نافذه وي، په دې شرط چې هغه فيصله د شريعت مطابق وي، دا مطلب نه دی چې د ښځه قاضي جوړول هم صحيح دي، نه! بلکې که د يو ښځې نه قاضي جوړه شي، نو جوړونکي به هم ګناه ګار وي او منصب قضاء قبلونکي به هم ګناه ګاره وي، نود حکيم الامت حضرت تهانوي‌رحمه‌الله عبارت پورته تير شوی دی چې:

"حضرات فقهاء په امامت کبری کې سړيتوب (سړي کيدل) د صحت شرط او په قضاء کې اګر چې د صحت شرط نه دی، خو د ګناه نه د بچ کيدو شرط يې مقرر فرمايلی دی. (امداد الفتاوی ج ۵، ص ۱۰۰)

د حضرت حکيم الامت ددې الفاظو نه معلومه شوه چې ښځه قاضي جوړول د فقهاء احناف په نزد هم ګناه ده، خو هغې د قاضي جوړيدو نه وروسته به د هغې فيصله پرته د حدود او قصاص نه نافذه وي، ابوبکربن العربي‌رحمه‌الله هم دامام صاحب‌رحمه‌الله د قول همدا توجيه کړې ده. هغه ليکي:

﴿ وَنُقِلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَرِيرٍ الطَّبَرِيِّ إمَامِ الدِّينِ أَنَّهُ يَجُوزُ أَنْ تَكُونَ الْمَرْأَةُ قَاضِيَةً ؛ وَلَمْ يَصِحَّ ذَلِكَ عَنْهُ ؛ وَلَعَلَّهُ كَمَا نُقِلَ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ أَنَّهَا [إِنَّمَا] تَقْضِي فِيمَا تَشْهَدُ فِيهِ، وَلَيْسَ بِأَنْ تَكُونَ قَاضِيَةً عَلَى الْإِطْلَاقِ، وَلَا بِأَنْ يُكْتَبَ لَهَا مَنْشُورٌ بِأَنَّ فُلَانَةَ مُقَدَّمَةٌ عَلَى الْحُكْمِ، إلَّا فِي الدِّمَاءِ وَالنِّكَاحِ، وَإِنَّمَا ذَلِكَ كَسَبِيلِ التَّحْكِيمِ أَوْ الِاسْتِبَانَةِ فِي الْقَضِيَّةِ الْوَاحِدَةِ، بِدَلِيلِ قَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : { لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمْ امْرَأَةً } وَهَذَا هُوَ الظَّنُّ بِأَبِي حَنِيفَةَ وَابْنِ جَرِيرٍ ﴾

(احكام القرآن ج ۳ ص ۱٤۵۷)

ترجمه د امام محمد بن جرير طبري رحمة الله عليه نه نقل شوي دي چې د ښځې قاضي کيدل صحيح دي، خو دا نقل صحيح نه دی، کيدای شي دا هم داسې وي لکه چې د امام ابوحنيفه رحمة الله عليه نه نقل شوي دي چې ښځه په کومو امورو کې شهادت ورکولی شي، په هغو کې فيصله هم کولی شي، ددې مطلب دا نه دی چې هغه دې على الاطلاق قاضي جوړه شي، يا دا چې د هغې په نوم باندې اجازه نامه جاري شي چې فلانۍ ښځه پرته د حدود او نکاح نه په منصب د عدالت باندې تاکل کيدای شي، دښځې د فيصلې د صحيح کيدو بس هم دا صورت کيدای شي چې په يو معامله کې دواړه ډلې هغه (حکم) دريم ګړې جوړه کړي، يا کله په څه قضيه کې هغه نائب جوړه شي ځکه چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد دی چې : هغه قوم به کله هم فلاح بيا نه مومي چا چې د حکومت امر ښځې ته وسپاره د امام ابوحنيفه رحمة الله عليه او امام ابن جرير رحمة الله عليه په باره کې هم دا ګمان کيدلی شي.

د امام صاحب رحمة الله عليه د قول تقريبا هم دا توجيه شيخ ابوحيان رحمة الله عليه په البحر المحيط (ج ۷ ص ۶۷) کې کړې ده، کومه چې صاحب د روح المعاني هم نقل کړې ده. (روح المعانى ج ۱۹ ص ۱۸۹. ۱۹۰)

په درمختار کې دي : ﴿ والمراة تقضى فى غير حد وقود وان اثم المولى لها، لخبر البخارى : لن يفلح قوم ولوا امرهم امراة ﴾ (رد المحتار ج ۵ ص ٤٤٠)

ترجمه او ښځه پرته د حدود او قصاص نه فيصله کولی شي، اګر چې ښځه قاضي جوړونکي به ګناه ګار وي ځکه چې د بخاري په حديث کې دي، هغه قوم به کله هم کامياب نه شي چا چې ښځې ته خپل معاملات وسپارل

علامه ابن الهمام په فتح القدير کې ليکي :

﴿ (قَوْلُهُ وَيَجُوزُ قَضَاءُ الْمَرْأَةِ فِي كُلِّ شَيْءٍ إلَّا فِي الْحُدُودِ وَالْقِصَاصِ) وَقَالَ الْأَئِمَّةُ الثَّلَاثَةُ : لَا يَجُوزُ لِأَنَّ الْمَرْأَةَ نَاقِصَةُ الْعَقْلِ لَيْسَتْ أَهْلًا لِلْخُصُومَةِ مَعَ الرِّجَالِ فِي مَحَافِلِ الْخُصُومِ، قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ { لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمْ امْرَأَةً } رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالْجَوَابُ أَنَّ مَا ذَكَرَ غَايَةُ مَا يُفِيدُ مَنْعُ أَنْ تَسْتَقْضِيَ وَعَدَمُ حِلِّهِ، وَالْكَلَامُ فِيمَا لَوْ وُلِّيَتْ وَأَثِمَ الْمُقَلِّدُ بِذَلِكَ أَوْ حَكَّمَهَا خَصْمَانِ فَقَضَتْ قَضَاءً

مُوَافِقًا لِدِينِ اللّٰهِ أَكَانَ يَنْفُذُ أَمْ لَا؟ لَمْ يَنْتَهِضِ الدَّلِيلُ عَلَى نَفْيِهِ بَعْدَ مُوَافَقَتِهِ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ الا أَنْ يَثْبُتَ شَرْعًا سَلْبَ أَهْلِيَّتِهَا. وَلَيْسَ فِي الشَّرْعِ سِوَى نُقْصَانِ عَقْلِهَا. وَمَعْلُومٌ أَنَّهُ لَمْ يَصِلْ إِلَى حَدِّ سَلْبِ وِلَايَتِهَا بِالْكُلِّيَّةِ ؛ أَلَا تَرَى أَنَّهَا تَصْلُحُ شَاهِدَةً وَنَاظِرَةً فِي الْأَوْقَافِ وَوَصِيَّةً عَلَى الْيَتَامَى وَذَلِكَ النُّقْصَانُ بِالنِّسْبَةِ وَالْإِضَافَةِ. ثُمَّ هُوَ مَنْسُوبٌ إِلَى الْجِنْسِ فَجَازَ فِي الْفَرْدِ خِلَافُهُ ؛ أَلَا تَرَى إِلَى تَصْرِيحِهِمْ بِصِدْقِ قَوْلِنَا: الرَّجُلُ خَيْرٌ مِنَ الْمَرْأَةِ مَعَ جَوَازِ كَوْنِ بَعْضِ أَفْرَادِ النِّسَاءِ خَيْرًا مِنْ بَعْضِ أَفْرَادِ الرِّجَالِ. وَلِذَلِكَ النَّقْصِ الْغَرِيزِيِّ نَسَبَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَنْ يُوَلِّيهِنَّ عَدَمَ الْفَلَاحِ. فَكَانَ الْحَدِيثُ مُتَعَرِّضًا لِلْمُوَلِّينَ وَلَهُنَّ بِنَقْصِ الْحَالِ. وَهَذَا حَقٌّ لَكِنَّ الْكَلَامَ فِيمَا لَوْ وُلِّيَتْ فَقَضَتْ بِالْحَقِّ لِمَاذَا يَبْطُلُ ذَلِكَ الْحَقُّ ﴾

ترجمه: مصنف رحمه الله فرمايي چې دښځې قضاء په هر شي کې صحيح ده، خو په حدود او قصاص کې نه او ائمة ثلاثه (امام مالک. امام شافعي او امام احمد رحمهم الله) فرمايي چې صحيح نه ده، ځکه چې ښځه ناقص العقل ده، هغه د جګړو په محفلونو کې د سړيو د جګړو اهل نه ده، د رسول الله ﷺ ارشاد دی: هغه قوم به هرګز کامياب نه شي چا چې خپل معاملات ښځو ته وسپارل. (صحيح بخاری) او جواب دادی چې کوم دلائل ذکر شوي دي د هغه نه چې زيات نه زيات کوم شی ثابتيږي هغه دا چې د ښځه قاضي جوړول منع دي حلال نه دي او زموږ خبره په هغه صورت کې ده چې ښځه قاضي جوړه شوه او د جوړولو والا به ګناه ګار شوې وي او دوه ډلو دهغې نه حکم دريم ګړې، جوړه کړه او ښځې داسې فيصله وکړه کومه چې د ``ما انزل الله،، عين مطابق هم ده، نوايا دا فيصله به نافذه وي اوکه نه؟ ددې په نفي باندې هيڅ دليل نه دی قائم شوی، حال دا چې دا فيصله د ما انزل الله موافق هم ده او دا د فيصلې عدم نفاذ ددې نه پرته نه شي کيدای چې ثابته شي چې شرعا د هغې اهليت مسلوب دی او په شرع کې يوازې د ښځې ناقص العقل کيدل ثابت دي او ټول پوهيږي چې د هغې د عقل نقصان دومره نه دی چې د هغې ولايت په کلي ډول سلب کړي، ګورئ نه چې ښځه ګواه جوړيدای شي. د اوقاف نګران جوړيدای شي او د يتيم وصي جوړيدای شي دښځو ناقص العقل کيدل د سړيو په نسبت دي، بيا دا د عقل نقصان منسوب دی د جنس طرف ته، لهذا په يو فرد کې ددې خلاف هم کيدای شي، ايا ګورئ نه چې دا مقوله بالکل رښتينې ګڼلې شوې ده چې سړی د ښځې نه غوره دی، حال دا چې ځينې ښځې دځينو سړيو نه غوره کيدای شي او د ښځو ددې فطري او خلقي نقص په بناء رسول الله ﷺ عدم فلاح هغو خلکو طرف ته منسوب کړی دی ځوک چې د هغې نه والي جوړه کړي، نو حديث د هغې والي جوړونکو په حق کې د عدم فلاح او د ښځو په حق کې د نقص حال فيصله فرمايلې ده او دا فيصله برحق ده، خو زموږ خبره په دې کې نه ده. بلکې خبره په هغه صورت کې ده چې ښځې نه قاضي جوړه شوې وي، بيا هغه د حق مطابق فيصله وکړي،

نو دا حق به باطل ولې شي؟
د اکابرینو ددې تصریحاتو نه معلومه شوه چې د امام ابوحنیفهرحمه الله په نزد د هرې یوې ښځې نه قاضي جوړول جائز نه دي، بلکې حرام دي او داسې کونکي ګناه ګار دي. خوښځه اهل شهادت ده، له دې وجې که هغې فیصله وکړه. په دې شرط چې هغه فیصله د شریعت مطابق وي، نو هغه به نافذه شي.
دویم : ددې حضراتو په استدلال کې دویمه غلطي داده چې هغوی قیاس وکړ چې ښځه هر کله قاضي جوړیدای شي، نو حکمرانه هم جوړیدای شي، حال دا چې اول خو دا قیاس د قرآن او سنت او اجماع د خلاف کیدو له وجې نه مردود دی ددې نه پرته د ملک د حکمرانی له پاره ولایت مطلقه شرط دی، کوم چې په ښځې کې د نقصان عقل او نقصان دین له وجې نه موندل کیږي، حال دا چې د قضاء له پاره یوازې اهل شهادت کیدل شرط دي، له دې وجې امامت کبری په قضاء باندې قیاس کول غلط دي، خلاصه دا چې ښځه د وزیراعظم په منصب باندې فائز کول صحیح نه دي، بلکې د هغې عزل واجب دی.

مار تیر شوی دی د پټې ورا نولو څه فائده !

ځینې حضرات فرمایي چې :
"مار تیر شوی دی اوس د پټې ورانولو کې څه فائده ده؟ چې څه کیدل هغسې وشو. که ښه وي او که بد ، اوس د علماء کرامو واویلا کول د وخت نه وروسته ده.
د هغوی په خدمت کې عرض دی چې په اهل علم باندې فرض دي چې هغوی د الله پاک د دین صحیح مسئله خلکو ته بیانوي او که څه غلط یا منکر رواج وموومي، نو د خپل طاقت د حده پورې دې د هغه خلاف جهاد کوي او قوم دې د اصلاح طرف متوجه کړي، یو منکر لیدو سره په هغه باندې سکوت اختیارول د هغوی له پاره جائز نه دي، بلکې اصول دادي چې کله د دین د یو منل شوي روایت نه خلاف کیږي، نو په اهل علم باندې څه فرض راځي؟ شاه ولي الله محدث دهلويرحمه الله په حجة الله البالغة کې د غلطو رسمونو د رائج کیدو په اسبابو باندې خبره کولو سره لیکلي دي :
" او د بدو رسمونو د پیدا کیدو وجه دا وي چې کله هغه خلک سرداران وي چې په چا باندې جزيي رایې غالب وي او د مصالح کلیه نه لرې وي، نو هغوی د درندګانو په شان کارونه شروع کړي....... د هغوی د وجاهت او دبدبې له وجې نه څوک هم هغوی ته بد نه شي ویلی، ددې نه وروسته فاسقان فاجران خلک پیدا شي، هغه د هغوی تابعداري کوي او د هغوی مدد کوي او د هغوی په اعمالو خوړلو کې ډیر لوی کوشش کوي اوبیا یوقوم داسې راځي چې دهغوی په زړونوکې نه داعمال صالحه قوي میلان وي، نه د اعمال فاسده، نود خپلو رئیسانو حالت لیدو لیدو سره په هغوی کې هم د هغه امورو کول پیدا شي او کله هغوی ته د نیکو خبرو پته هم نه لګیږي او د داسې خاندانونو په اخر کې داسې خلک باقي پاتې شي چې د هغوی

فطرتونه برابر وي او هغوی دوی سره تعلق نه ساتي او د غوسې په حالت کې خاموش اوسیږي، نود هغوی په خاموشي سره بد رسمونه قائم او مستحکم شي، په کامل العقل خلکو فرض دي چې په حق خورولو اوجاري ساتلوکې اود باطل په نابود کولو کې پوره کوشش وکړي او ډیر کرت دا خبره پرته د جګړې او جنګونو نه ممکن نه وي، نودا جنګ جګړې به د ټولو نیکو کارونو نه افضل شمارل کیږي. (حجة الله البالغة مترجم ج ۱ ص ۱۰۰)

د یوې ښځې په اسلامي حکومت کې سربراه کیدل هم یو بد رسم دی، خو کوم خلک چې د حضرت شاه صاحب رحمه الله په قول د مصالح کلیه نه بعید دي، هغوی په دې باندې فخر کوي چې پاکستان اولنی اسلامي ملک دی چا چې په تاریخ کې یوې ښځې ته د وزیراعظم جوړولو شرف ورکړ، که د دې حضراتو نظر ژور وي، نو هغوی ته به صفا ښکاریده چې دا امر د پاکستان له پاره لائق فخر نه دی، بلکې لائق شرم دی چې هغه د قرآن او حدیث د تصریحاتو خلاف او د امت اسلامیه د اجماعي فیصلې علی الرغم د تاریخ د یو مسلمه روایت د ماتولو جرأت کړی دی، په پاکستان ددې بدعت سیئه اختراع او منکر او بد رسم اجراء د امت اسلامیه سر د شرم نه د ښکته کولو له پاره کافي دي، ددې بدعت جاري کونکي ګناه ګار دي، د دې بدې زائله کول د امت اسلامیه فرض دي او ددې بدی خلاف جهاد د حضرت شاه صاحب په قول افضل ترین عبادت دی.

د شجرة الدر حکومت

ځینو خلکو د شجرة الدر د حکومت حواله هم وړاندې کړې ده، په دې سلسله کې د مولوي محمد عمران اشرف عثماني یو مضمون په البلاغ کې شائع شوی دی کوم چې د ضمیمه په ډول دلته نقل کیږي:

دښځې د مشرې د جواز متعلق په حال کې د ځینو حضراتو څو بیانات شائع شوي و او په دې سلسله کې یو دلیل دا هم ورکړل شوی و چې : "شجرة الدر نومې یوه ښځه د مصر حاکمه جوړه شوې وه، کوم چې د مسلمانانو مشهور ملک دی او چا هم په هغې باندې تنقید ونکړ او هغه ښه په ښکلي انداز باندې د ملک د چلولو فرائض پوره کړل.

لاندې موږ د شجرة الدر حالات وړاندې کوو چې دا فیصله وشي چې ایا دا قسم حکمرانه ښځه (یعنې شجرة الدر) په منصب حکومت باندې د فائز کیدو نه څه شرعي استدلال کیدای شي او که نه؟

شجرة الدر په شروع کې یو ښکلې مینځه وه، چا سره چې وروسته د مصر د بني ایوب خاندان اتم بادشاه ملک صالح (نجم الدین ایوب ابن الکامل بن محمد بن العادل الکبیر) نکاح کړې وه، د هغې نه یو ماشوم پیدا شو چې د هغه نوم خلیل کیښودل شو، هم له دې وجې شجرة الدر ته ام خلیل وایي، څه موده وروسته ملک صالح وفات شو.

شجرة الدر فطرتا یوه ذهینه ښځه وه، د بادشاه مرګ هغې د عام خلکو نه پټ کړ او د سلطنت مشران یې راجمع کړل او هغوی ته یې وویل چې هغه وفات شوی دی او هغه خپل خلیفه خپل زوی توارن شاه نامزد کړی دی او توارن شاه چې لا اوس په سفر دی زه هغه راغواړم. تاسو د هغه د اطاعت حلف اوچت کړئ، بل طرف ته یې د توارن شاه د راوستلو له پاره یو غلام ولیږه، چې کله هغه منصوره ته ورسید، نو شجرة الدر د خپل ځینې بحري کارکونکو په ذریعه توارن شاه قتل او قتل یې هم داسې په بې دردي کړ چې په اول ګزار باندې د هغه ګوتې پرې شوې، بیا په هغه باندې ګرم تیل واچول شو او هغه چغې وهلې چې زما بادشاهي او سلطنت نه دی پکار. (فواة الوفیاة لابن شاکر الکتبی ج ۱ ص ۲۶۴)

د توارن شاه د قتل ددې سازش چاته هم علم ونه شو او په شجرة الدر باندې د دې سازش ددې له وجې شبه ونه شوه چې هغې په ظاهره خو د هغه د بادشاهي له پاره کوششونه کړي وو.

د توارن شاه د قتل واقعه په محرم (۶۴۸) هجري کې پیښه شوه اوله هغه نه وروسته په ۲ صفر (۶۴۸) هجري کې شجرة الدر بادشاه جوړه شوه، دا په مملکت مصر کې د بني ایوب خاندان نهمه حکمرانه وه، شجرة الدر بادشاهي سنبهالولو نه وروسته عز الدین ایبک سپه سالار مقرر کړ. هغې د امیرانو او عوامو د خوشالولو له پاره لوی لوی وظائف مقرر کړل او د لویو لویو ځمکو جاګیرونه یې ورکړل او په هغوی باندې یې د دولت باران وکړ، په دې طریقه د خلکو خولې بندې شوې. (اعلام النساء ج ۲ ص ۲۸۸)

چې کله د وخت خلیفه ابوجعفر مستنصر بالله کوم چې په بغداد کې و ته دا خبر ورسیدو چې اهل مصر بادشاهي یوښځې ته سپارلې ده، نو هغه د مصر د امیرانو په نوم یو پیغام ولیږه

﴿ اعلمونا ان کان بقی عندکم فی مصر من الرجال من یصلح للسلطنة فنحن نرسل لکم من یصلح لها. اما سمعتم فی الحدیث عن رسول الله صلی الله علیه وسلم انه قال: لا افلح القوم ولوا امرهم امراة ﴾

ترجمه: اې اهل مصر! موږ ته وښایئ چې ایا تاسو سره داسې سړي باقي نه دي پاتې شوي چې د بادشاهي د سنبهالولو اهلیت لري؟ که داسې وي، نو موږ یو داسې سړی درلیږو چې د بادشاهي د سنبهالولو اهلیت لري، ایا تاسو حدیث نبوي ﷺ نه دې اوریدلی چې رسول الله ﷺ فرمایي: **﴿ لا افلح القوم الخ ﴾** یعنې هغه قوم کله هم نه شي کامیابیدای چا چې خپل معاملات یوې ښځې ته وسپارل.

مورخین د دې خط د نقل کولو نه وروسته لیکي:

﴿ وانکر علیهم انکارا عظیما وهددهم وحضهم علی الرجوع عن تولیتها مصر ﴾

ترجمه: او مستنصر بالله په هغوی باندې سخت نکیر وکړ او هغوی یې وویرول او د دې خبرې

ترغیب یې ورکړ چې هغوی دې د مصر مشري له ښځې نه واپس واخلي
چې کله د دې پیغام خبر شجرة الدر ته ورسید، نو هغې په خوشالي باندې خپل خان معزول کړ او امیرانو او قاضیانو ته یې حکم وکړ چې عز الدین ایبک کوم چې مخکې سپه سالار و هغه دې زما په ځای بادشاه شي او ورسره یې ددې خواهش هم اظهار وکړ چې هغه د عز الدین ایبک سره نکاح کول غواړي، نوعز الدین حاکم شو او هغه د شجرة الدر سره نکاح هم وکړه.
شجرة الدر چې کوم وخت معزوله شوه هغه وخت د هغوی حکومت قائم شوی لا اوسه پوره درې میاشتې هم نه وې شوې، ګویا د بني ایوب خاندان ددې ښځې حاکم تول حکومت د درې میاشتو نه هم کم و، ددې نه وروسته عز الدین ایبک د مصر په ترکي حکمرانانو کې اول حکمران و کوم چې په اخر د ربیع الاول (۶۴۸هـ) کې برسراقتدار راغی. د هغه لقب ملک عزیز و، خو د هغه حکمراني هم په څو ورځو باندې محیط وه، ځکه چې هغه قتل شو او د هغه قاتل هم د هغه ښځه شجرة الدر وه، ځکه چې هغې ته څه داسې خبر رسیدلی و چې د هغې خاوند د موصل د والي ملک الرحیم (بدر الدین لؤلؤ) د لور سره نکاح کول غواړي. ددې شبهې له وجې نه هغې د خپل خاوند د قتل سازش ډیر په خفیه طریقې سره تیار کړ، په داسې طریقه چې اول هغه خپل خصوصي معتمد صفي الدین ابراهیم بن مرزوق راطلب کړ او په هغه باندې یې د مال او دولت د ورکړې وعده وکړه، هغه ددې حکم د تعمیل وعده وکړه او منصوبه تیاره شوه، نود سې شنبې په ورځ په (۲۳) ربیع الاول (۶۴۸) هجري کې چې عز الدین ماښام د غونډسکي لوبولو نه بیرته قلعه ته راغلو او د غسل په غرض حمام ته ننوت. نو په هغه باندې څه افراد ورغلل او هغه یې دهغه د مرئ خفه کولو سره قتل کړ.
د قتل نه وروسته شجرة الدر ابن مرزوق راطلب کړ او هغه ته یې د قتل خبر ورکړ. نو هغه سخت غوسه شو او هغه وویل چې ما خو ته ډیر مخکې ددې نه منع کړې وې اوس زه هیڅ نه شم کولی، نو شجرة پریشانه کیدو سره خپل دوه معتمد امیر جمال الدین بن ایدغدي بن عبدالله عزیزي او عز الدین ایبک حلبي راطلب کړل او هغوی ته یې بادشاهي وړاندې کړه، هغوی هم انکار وکړ، دغه شان دا پوره هفته په دې پریشاني کې تیره شوه، د بلې دوشنبې په ورځ په (۲۹) ربیع الاول (۶۴۸) هجري کې هغې خپل ځان د عز الدین وارثانو ته حواله کولو سره تاج او تخت هم هغوی ته حواله کړ او شجرة الدر ګرفتاره شوه، دغه شان هغه د دار السلطنت نه په برج احمر کې قید شوه، په دې دوران کې د مملکت حاکم منصور جوړ شو، کوم چې د ملک معز الدین (هغه ته عز الدین او معز الدین دواړه ویل کیږي) زوی و
بل طرف ته د معز الدین ایبک د خپلوانو او عواموله طرف نه مطالبات شروع شو چې شجرة الدرر او قاتلین معز دې قتل شي او د هغوی نه دې قصاص واخیستل شي. خو شجرة د صالحي خاندان یو فرد و، له دې وجې صالحي خاندان (کوم چې مخکې د ملک مصر حاکمان پاتې شوي و) د شجرة الدر حمایت وکړ او هغه یې د قتل کولو نه بچ کړه او د هغې مخالف

اميرانو نه يې قسم واخيست چې شجرة سره به هيڅ کار نه لرئ، خو دې حمايت ډير کار ونکړ، او دهفتې په ورځ په (۱۱) ربيع الثانی باندې شجرة الدر د قلعه نه بهر قتل شوې پيداشوه. د قتل نه مخکې شجرة خپل ټول مال او متاع او قيمتی جواهر د دې ويرې له وجې نه اوسيزل چې ملک منصور بن معز او د هغه مور په دې باندې قابض نه شي ځکه چې د هغې ددې دواړو نه نفرت و.

شجرة الدر هم په هغه مقبره کې دفن شوه کومه چې هغې په خپل عهد حکومت کې د ځان له پاره جوړه کړې وه او دا مقبره په مصر (قاهره) کې د سيده نفيسه (کوم چې د سيدنا حسن ﷺ لمسی يا کړوسی ده) د مقبرې په خوا کې واقع ده.

(د تفصيل له پاره وګورئ: **اعلام النساء ج ۲ ص ۲۸۶، مراة الجنان لليافعی ج ٤ ص ۱۲۷، فواة الوفيات لابن شاکر الکتبی ج ۱ ص ۲٦٤)**

د دې واقعې نه واضحه شوه چې:

۱: شجرة الدر د سازش په ذريعه د وفات شده بادشاه زوی قتل کولو سره په ناجائز طريقې برسراقتدار راغله.

۲: خليفه وخت د ښځې په حکمراني باندې سخت اعتراض وکړ او د حديث نبوي ﷺ په حوالې سره يې د دې ناجائز اقدام نه د منع کيدو تاکيد وکړ.

۳: د خليفه وخت دلائل دومره مضبوط و چې خپله شجرة الدر استعفا ورکړه.

۴: اخر هغې خپل سپه سالار ته بادشاهي وسپارله او د بادشاه کيدو په ځای يې د بادشاه ښځه کيدو ته ترجيح ورکړه او وروسته يې هغه هم قتل کړ، چې د هغې په نتيجه کې خپله هم قتل شوه.

ايا د واقعې د دې تفصيلاتو نه وروسته به څوک پوه انسان ددې واقعې نه د قرآن او سنت د صريح احکاماتو خلاف دښځې د حکمراني په جواز باندې استدلال وکړای شي؟

ونعوذ بالله من الحور بعد الکور ومن امارة السفهاء والنساء والغلمان!

وصلی الله تعالی علی خير خلقه محمد النبی الامی واله وصحبه واتباعه وبارک وسلم

د ميرمنې مشرې د جناب کوثر نيازي په جواب کې

سوال: مکرم و محترم جناب حضرت مولانا محمد يوسف لدهيانوي صاحب مدظله العالی. السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته!

ما ستاسو رساله "د ښځې مشري" لوستلې وه، چې په هغه سره مې ددې موضوع متعلق شبهات ختم شو، خو نن په جنګ اخبار (۲۵ اکتوبر ۱۹۹۳ء) کې مولانا کوثر نيازي صاحب په دې موضوع باندې يو مضمون ليکلی دی، چې د هغه په لوست سره مې بيا لږ پريشاني پيدا شوه. مولانا کوثر نيازي چې کوم مثالونه د ښځو د حکمراني رضيه سلطانه، چاند بي بي او د

شجرة الدر ورکړي دي، هغه ښځې غریباناني ډیرې ناکامې او د مختصر مودې له پاره مشرانې وې، د هغوی رقابتونه او اخلاقي کمزوري د تاریخ لوستونکو له پاره ډیر د غم دی. د شیکسپیر قول په هغوی باندې صادق راځي "Frailty! Thy name is Woman"
"اې کمزورئ! ستا نوم ښځه دی" درې واړه په بده طریقه قتل شوې. د مولانا کوثر نیازي زیاتر مثالونه د اهل کفر د ښځو دي چې د هغوی په مسلمان معاشرې باندې تطبیق صحیح نه دی. اهل علم حضرات خو که د هغوی تعلق د علم دین سره وي او که د هغوی مطالعه او مشاهده د سوونو ملکونو په زرګونو کاله تاریخ باندې محیطه وي، د مولانا کوثر نیازي مثالونو ته به د شمیر د هغې څو مستثنیاتو درجه ورکوي، خو زموږ عام مسلمانان، د موصوف د تفسیر او حدیث په شرح سره ضرور د شبهاتو ښکار کیدلی شي، له دې وجې به د جناب عالي په عوامو باندې ډیر احسان وي که تاسو د مولانا کوثر نیازي صاحب د فقهي ارشاداتو تصحیح وفرمایئ. **جزاکم الله احسن الجزاء.**

ډاکټر شهیر الدین علوي، کراچي

جواب: ددې مضمون مختصر جواب مې په جنګ ورځپاڼه(۲) نومبر ۱۹۹۳ء کې لیکلی دی، مفصل جواب په لاندې ډول دی:

ددې مسئلې اهم ترین اړخونه دې عاجز په خپله رساله "د ښځې مشرې" کې لیکلي دي. د هغه مطالعه په غور او تدبر سره یو کرت وکړئ، ان شاء الله د شکوکو او شبهاتو پیری به مو خوا ته هم نه راځي او د همیشه له پاره به درته د دغه پیري نه خلاصون ملاو شي، خو د جناب عالي د خط په حوالې سره د مولانا کوثر نیازي په مضمون باندې د خبرو کولو نه مخکې د څو امورو په ډول د ''اصول موضوعه، ، په ذهن کې ساتل ضروري دي:

لومړی اصل:

څومره چې د رسول الله ﷺ د زمانې نه لرې والی راځي او قیامت رانژدې کیږي، هم په دغه رفتار سره د فتنو باران هم تیزیږي، ددې فتنو په سخت طوفان کې د خلاصون لاره بس یوازې یو شی دی او هغه دا چې د سلف صالحین د تشریحاتو مطابق د کتاب او سنت لمن په مضبوطیا سره ونیول شي او دې باره کې د داسې اولو العزمی او د ایمان د کلک والي مظاهره وشي چې د فتنو په زرګونو طوفانونه هم زموږ ایمان او یقین متزلزل نه کړل شي او د سلف صالحین لمن زموږ د لاسونه ونه وځي. **علیکم بدین العجائز.**

دویم اصل:

دامت ټول فقهاء چې د کتاب او سنت په فهم کې د حجت او سند درجه لري، په دې باندې متفق دي چې یوه ښځه دحکومت مشره جوړول حرام دي، ځکه چې شرعا هغه څنګه د لمونځ د امامت اهلیت نه لري کوم ته چې امامت صغری ویل کیږي، همدغه شان هغه د امامت کبری

يعني د ملک د سربراهي صلاحيت هم نه لري، که يو سړی، د ښځې په اقتداء کې لمونځ ادا کړي، نو د هغه لمونځ نه کيږي، دغه شان که ښځه حاکم اعلی جوړه شي، نو شرعا به د هغې حکومت د منلو قابل نه وي، په دې سلسله کې دې عاجز په خپله رساله کې د اکابرين امت حوالې نقل کړي دي، هغه يو کرت بيا وګورئ .

دريم اصل:

د رسول الله ﷺ فرمان واجب الاذعان برحق دی چې هغه قوم به هيڅ کله کامياب نه شي چاچې د حکومت واړې يوې ښځه ته وسپارلې. دا حديث دامت ټولو فقهاوو او اکابر ملت قبول کړی دی، د امامت او قضاء په مسائلو کې يې د هغه نه استناد کړی ده او هم په دې باندې يې د خپلې اجماع او اتفاق بنياد ايښی دی او اصول دادي چې کوم حديث د ټول امت فقهاء کرام رحمهم الله قبول کړی وي او په کوم باندې چې د اجماع امت مهر ثبت وي هغه حجت قاطعه جوړيږي او داسې حديث ته د حديث متواتر درجه حاصله وي. امام ابوبکر جصاص رازي په احکام القرآن ج ۱ ص ۳۸۶ کې ليکي :

﴿ لان ماتلقاء الناس بالقبول من اخبار الآحاد فهو عندنا فی معنی المتواتر ﴾

کوم خبر واحد چې ټولو خلکو قبول کړی وي هغه زموږ په نزد د متواتر په حکم کې دی. چې د هغه له وجې موږ په ډيرو ځايونو کې بيان کړي دي.

نو يو داسې حديث چې د ټولو په نزد مسلم الثبوت وي له هغه د انکار هيڅ ګنجائش نه پاتې کيږي او نه د امت مسلم الثبوت مفهوم ته د بدلولو.

څلورم اصل:

په ديني مسائلو کې اجماع امت مستقل حجت شرعيه دی، اګر که ``سند اجماع،، يعني د قرآن او حديث نه ددې اجماعي مسئلې ثبوت، موږ ته معلوم نه وي، ځکه چې د رسول الله ﷺ امت په ګمراهي باندې نه شي راجمع کيدلی، نواجماعي مسائل ``سبيل المؤمنين،، ده او د مسلمانانو لاره پريښودو سره د بلې لارې د خپلولو ګنجائش نه شته، د الله پاک ارشاد دی:

﴿ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴾ (النساء ۱۱۵).

او کوم انسان چې د رسول الله ﷺ مخالفت وکړي له هغه نه وروسته چې هغه ته حق واضح شوی دی او د مسلمانانو لار پريښودو سره په بله لاره باندې روان شو، نو موږ به هغه ته چې څه هغه کوي کولو ته پريږدو او هغه به جهنم کې داخل کړو او هغه د ورتلو بد ځای دی.

نو کوم انسان چې د اجماع امت خلاف يو نظريه وړاندې کوي، د هغه نظريه د التفات قابله نه ده، هر سړي ته دداسې نظرياتو نه پناه غوښتل پکار دي چې د هغه نتيجه په دنيا کې د اهل

ایمان د لارې خلاف ورزي او په اخرت کې جهنم وي

پنځم اصل:

د شریعت دلائل، چې د هغو نه د شرعي مسائلو ثبوت وړاندې کیږي، څلور دي.
(۱) کتاب الله (۲) سنت رسول ﷺ (۳) اجماع امت (۴) د ائمه مجتهدین اجتهاد او استنباط (یعنې قیاس)
ددې څلوروشیانو پریښودو سره دبل شي نه شرعي مسائلو باندې استدلال کول صحیح نه دي.

شپږم اصل:

الله پاک ددین قیم د حفاظت وعده کړې ده او د الله پاک د وعدې مطابق دا دین اصولاً او فروعاً الحمد الله! تر نن وخته پورې محفوظ دی او ان شاء الله تر قیامته پورې به محفوظ وي. په مختلفو زمانو کې د ابوالفضل او فیضي په شان خلکو ددین په مسلمه مسائلو کې د نوې لارو جوړولو کوششونه وکړل، خو الحمد لله! د هغوی کوششونه ناکام شو، که نه، تر نن پورې به دا دین مسخ شوی و. څنګه چې مخکې قومونو خپل دین مسخ کړی و، نن هم چې کوم خلک ددین مسلمه اجماعي مسائل بدلول غواړي اطمینان ساتئ چې د هغوی کوششونه به هم ناکام کیږي او د الله پاک دین به ان شاء الله همدغه شان (په خپل اصل) باندې محفوظ وي.

اووم اصل:

د مومن کار دادی چې که هغه د ګناه نه نه شي بچ کیدلی، نو هغه دې کم نه کم ګناه خو ګناه ګڼي او که د یوې بدي خلاف جهاد نه شي کولی، نو بدي دې بدي وګڼي، دا د ایمان کم نه کم درجه ده. یو ګناه ګناه ګڼلو او یوې بدي د بدي ګڼلو په ځای د هغه د نیکي ثابتولو کوشش کول د ایمان د تقاضې خلاف ده او دا ډیر خطرناک حالت دی.

اتم اصل:

کوم سړی چې په یوه غلطي کې اخته وي د هغه وجه یا خو بې خبري او غلط فهمي وي او کله د هغې وجه جهل مرکب وي چې انسان یوه خبره باندې صحیح نه پوهیږي، خو په دې خوش فهمي کې اخته وي چې هغه په دې مسئله باندې پوهیږي، بل څوک پرې نه پوهیږي. په دې دواړو حالتونو کې د څو وجو نه فرق دی:

اول: دا چې ناخبره انسان د حقیقت په تلاش او لټون کې وي او کوم انسان چې په جهل مرکب کې اخته وي هغه باطل حق ګڼلو سره د حق د لټون نه بې پرواه شي.

دویم: دا چې ناخبره انسان ته که صحیح مسئله بیان شي، نو په ډیره شکر سره یې قبلوي، خو دجهل مرکب ناروغ په خپل زړه کې د قبول حق دا ستعداد صلاحیت نه لري، له دې وجې هغه په خپله غلطي باندې خبردار کیدو سره دخپلې اصلاح په ځای له غلطي ښکاره کونکو خفه کیږي.

دریم : جهل بسیط یعني د بې علمي علاج شته او هغه دی اهل علم ته رجوع کول او د هغوی نه صحیح مسئله معلومول لکه چې په قرآن کریم کې دي.

﴿ **فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون** ﴾ (النحل : ٤٣)

ترجمه : نوپوښتنه وکړئ د علم له خاوندانو که تاسو ته علم نه وي.

او رسول الله ﷺ په یو موقع باندې فرمایلي و:

﴿ **الا سالوا اذا لم یعلموا، فانما شفاء العی السوال** ﴾ (ابوداؤد ج ١ ص ٤٩)

ترجمه : چې هغوی ته علم نه و، نو هغوی د چا نه پوښتنه ولې ونه کړه، ځکه چې د جهالت د ناروغۍ علاج خو پوښتنه کول دي.

خو جهل مرکب یو لا علاجه ناروغي ده، ددې علاج نه لقمان حکیم سره دی او نه سقراط او بقراط سره، د دنیا ټول علماء فضلاء، غوث او قطب او نبي او ولي د هغه د علاج نه عاجز دي، ددې وجه دا ده چې د ناخبري او لا علمي وجه غفلت ده دویده رابیدارول او د بې علمه خبرول ممکن دي او د جهل مرکب وجه تکبر دی، کوم سړی چې په جهل مرکب کې اخته وي هغه ته د ﴿ **انا ولا غیری** ﴾ ناروغي لګیدلې وي او خپل عقل پوره ګڼي او د خپلې رایې په مقابله کې د دنیا د ټولو علماء او عقلاء رایې بیکاره ګڼي، داسې سړی به په څه دلیل او کوم منطق باندې پوه شي؟ او په کوم تدبیر باندې حق ته راوستلی شي؟

د صحیح مسلم په حدیث کې دي چې رسول الله ﷺ وفرمایل:

﴿ **عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه وسلم قَالَ « لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ ». قَالَ رَجُلٌ إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَناً. قَالَ « إِنَّ اللهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمْطُ النَّاسِ »** ﴾ (رواه مسلم) (مشکاة ص ٤٣٣)

ترجمه : داسې سړی به جنت ته داخل نه شي چې د هغه په زړه کې د اوری د دانې برابر تکبر وي، عرض وشو چې یا رسول الله ﷺ یو سړی داخوښوي چې د هغه جامه دې ښه وي او دهغه پیزار دې ښه وي، ایا دا هم تکبر دی؟ ویې فرمایل: نه ! دا خو جمال دی، الله پاک خپله د جمال خاوند دی او جمال خوښوي، تکبر دادی چې انسان د حق خبرې د قبلولو نه سرکشي وکړي او نورو ته په سپک نظر باندې ګوري.

الغرض د یو انسان په یو شرعي مسئله کې د بې علمي له وجې نه خطاء کیدل څه د شرم خبره نه ده، په دې شرط چې دا جذبه یې په زړه کې موجوده وي چې که صحیح مسئله د هغه مخې ته راغله، نو هغه به فورا ومني او د هغه د قبولو نه به عار نه کوي او کوم سړی چې د حق ښکاره کیدو باوجود د هغه د قبولو نه عار کوي هغه په جهل مرکب کې اخته دی او د هغه ناروغي لاعلاجه ده، الله پاک دې هر مومن ته د دې نه پناه ورکړي.

د دې اصول موضوعه نه وروسته عرض دی چې مولانا کوثر نیازي نه د دې مسئلې د نوعیت په پوهه کې ډیرې غلط فهمیانې شوې دي او موصوف د پورته ذکر شوي اصول موضوعه په رڼا کې په مسئلې باندې غور نه دی فرمایلی او نه یې د مسئلې په **ماله وما علیه** باندې د سرسري نظر اچولو زحمت کړی دی، که موصوف د سلامتي فکر کولو سره د دې مسئلې په ژور والي کې کوزیدو سره غور او فکر کړی وای، نو زما توقع وه چې د هغه نه به دا غلط فهمي نه وه شوې.

د دې عاجز دا منصب نه دی چې د هغه په خدمت کې د څه عرض کولو ګستاخي وکړي او د هغه په اوچت دربار کې هغه واوریدل شي، ځکه چې هغه د اقتدار د کور اوسیدونکي. د وزیراعظم ملګری او مشیر او د ښکلې خبرو مالک دی او بل طرف ته دا عاجز او فقیر، د فقیري د درګدا او د نارسا فریاد خاوند دی:

کب وه سنتا هے کهانی میری؟ اور پهر وه بهی زبانی میری

خو د بزرګانو ارشاد دی چې:

ګاه باشد که کودک نادان به غلط بر هدف زند تیرے

له دې وجې د خپل نارسا فهم مطابق څه عرض کوم که د صاحب موصوف په درباره کې قبول شي، خو ډیره نیک بختي ده، که نه!

حافظ وظیفه تو دعا ګفتن است وبس در بند آن مباش که نشنید یا شنید

په هر حال مولانا موصوف ته د مسئلې د صحیح نوعیت په پوهه کې چې کومې مغالطې شوې دي دا عاجز یو یو کولو سره ذکر کوي او د نتائج فیصله خپله هم د هغه د انصاف په فهم باندې پریږدي او که هغه د انصاف داد ورنکړي، نو د الله پاک په عدالت باندې یې پریږدي.

مولانا موصوف د خپل مضمون تمهید اوچتولو سره لیکي!

"په ۱۹۶۴ء صدر ایوب خان او د محترمه فاطمه جناح ترمینځه د صدارتي انتخاب معرکه جوړه شوه، نو د صدر ایوب خان حمایت کونکو ډیر علماء کرامو دا فتوا جاري کړه چې ښځه دصدر مملکت کیدل حرام دي، له دې وجې محترمه فاطمه جناح ته ووټ ورکول جائز نه دي، په دې باندې ما په جامع مسجد شاه عالم مارکیټ لاهور کې خطبه ورکولو سره په دې موضوع باندې ښه پوره بحث وکړ، کوم چې وروسته په هفت روزه شهاب لاهور کې د شائع کیدو نه پرته د یوې کتابچې په صورت کې چاپ شوی و، وروسته په پښتو او سندهي ژبو کې هم د هغې ترجمې وشوې او دا کتابچه د لکونو په تعداد کې په ملک کې خوره شوه. ما په دې خپله خطبه کې د قرآن او حدیث او د تاریخ په حوالو سره د علماء کرامو د ذکر شوې فتوا مدلل تردید کړی و".

اوله مغالطه:

موصوف دا ګڼلې ده چې علماء کرامو دا فتوا چې د ښځې حکمراني حرامه ده. د ایوب خان په حمایت کې جاري کړې وه او ددې مقصد د ایوب خان د اقتدار حمایت او حفاظت دی. ممکنه

ده چې د موصوف د داسې علماء سوء سره مخامخ شوی وي چې د هغوی مقصد یوازې د ایوب خان اقتدار ته ادامه ورکول وي، خو زه حلفا شهادت ورکولی شم چې د اقتدار د حفاظت له پاره فتوا ورکول د علماء رباني عادت کله هم نه دی پاتې شوی، اقتدار که د ایوب خان وي او که د بل چا وي، د هغو علماء حقاني او علماء رباني په نظر کې هیڅ حیثیت نه لري. د هغه د حفاظت کولو څه سوال دی؟ او د هغه له پاره د فتوا جاري کولو څه معنا ده؟ یوازې د اقتدار دحمایت له پاره د وقتي مصلحت فتوا جاری کول د دروغژنو علماء سوء کردار خو کیدای شي د علماء رباني لمن ددې نه بالکل پاکه ده، الحمد لله! نن هم داسې خدای پرست حقاني علماء موجود دي چې د هغوی په نزد د پاکستان حکومت خو څه؟ د امریکې حکومت او بادشاهي هم د مږخر د وجود برابر قیمت نه لري، د اقتدار په باره کې دحقاني علماوو ذوق هغه دی چې د هغه ترجماني حضرت پیران پیر رحمة الله فرمایلې ده چې: ما ملک نیم روز ابیک جونمی خریم
اوخاقاني رحمة الله فرمایلي دي چې:

پس ازسی سال این معنی محقق شد به خاقانی

که یک دم با خدا بودن به از ملک سلیمانی

دې عاجز ته ذاتي ډول دا داسې حقاني علماوو علم دی کوم چې د ایوب خان دشمنان وو او هغه ته به یې د قبولیت په وختونو کې ښیرې کولې، ځکه چې هغه ددین په صریح مسائلو کې تحریفات وکړل او د ''مسلمانون عائلی قانون، ، په نوم باندې یې داسې قوانین په ملک باندې مسلط کړل کوم چې د کتاب او سنت خلاف دي او د هغو تحریفاتو وبال نن هم د هغه قبر ته رسیږي، الغرض حقاني علماء د ایوب خان د تحریفاتو له وجې نه د هغه سخت ترین مخالفین وو، د هغه باوجود د ۱۹۶۴ء په صدارتي انتخاب کې د هغوی فتوا همدا وه چې: په اسلام کې د ښځو حکمراني حرامه ده او داسې کولو والا ګناه ګار دی، که د هغه وخت حزب اختلاف د عقل نه کار اخیستی وي اود مس فاطمه جناح په ځای یې یو سړی د ایوب خان مقابلې ته نامزد کړی وای، نو د هغه علماء حقاني د حمایت ټول وزن به د هغوی په پله کې و، الغرض په علماء حقاني باندې د ایوب خان د حمایت د فتوا جاري کولو تهمت بې ځایه دی، خو مولانا کوثر نیازي په دې معامله کې معذور ګڼل پکار دي، ځکه چې هغه به داسې علماء لیدلي وي.

د دې نه پرته هر سړی د خپل ذهني سطح مطابق سوچ کوي او د خپل ذهني تصورات او خیالات په ائینه کې د نوروخلکو د مخونو دعکس لیدوعادت دی، ماته دبهرملک نه یوصاحب (دیوې فرقې خلاف د مضمون په باره کې) ولیکل چې: دا ټول هر څه د امریکې ډالرو نتیجه ده کوم چې په سعودي تهیلو(خلتو) کې تاسوته ملاویږي، دې عاجزهغه ته په جواب کې ولیکل چې تاسودخپل ذهني سطح مطابق صحیح وفرمایل چې په دې دورکې داخبره دچاپه ذهن کې راتلای شي چې یو سړی د دنیاوي لالچ نه پرته یوازې د الله پاک د رضا له پاره هم مسئلې لیکلی شي؟

دویمه مغالطه:

مولانا کوثر نیازي ته دویمه غلط فهمي دا وشوه چې هغه څنګه په قرآن او حدیث کې اجتهاد کولو سره دښځې حکمراني ته جائز وایي، علماء کرامو به هم کیدای شي چې د خپل اجتهاد په بنیاد باندې دا فتوا جاري کوي، حال دا چې علماء کرامو په خپله رایې باندې دا فتوا نه جاري کولې، بلکې هغوی د ائمه متبوعین فتوا نقل کولې او هغوی د ائمه مجتهدینو د مذاهبو حواله ورکړې وه مولانا موصوف ته که د خپلو مخالفینو حواله ورکول وو. نو هغوی علماء کرام نه وو، بلکې ائمه اجتهاد، امام ابوحنیفه، امام شافعي، امام مالک، امام احمد او نور ائمه دین ﷺ وو. د موصوف د خپل موقف په مخالفت کې د علماء کرامو حواله ورکول به یقینا غلطي شمارل کیږي.

دریمه مغالطه:

پورته مې په اصول موضوعه کې بیان کړي دي چې د ټولو ائمه مجتهدینو متفقه فیصله ده چې د ښځې حکمراني باطله او حرامه ده او هغه حکمرانه جوړونکي ګناه ګار دي. مولانا کوثر نیازي ته علم دی چې دا ائمه مجتهدین څوک دي؟ امام رازي، امام غزالي، امام رباني مجدد الف ثاني او امام الهند شاه ولي الله محدث دهلوي ﷺ په شان د علم د غرونو سرونه چې د کومو وړاندې ښکته دي. قطب الارشاد والتکوین محبوب سبحاني شاه عبدالقادرجیلاني، شیخ شهاب الدین سهروردي، قطب الاقطاب خواجه معین الدین چشتي او خواجه خواجګان بهاء الدین نقشبندي، خواجه علی هجویري ګنج بخش او بابا فرید الدین ګنج شکر ﷺ وغیره وغیره، په لکونو اولیاء الله چې دچا مقتدیان دي، حافظ الدنیا ابن حجر عسقلاني، شیخ الاسلام ابن تیمیة، ابن قیم او شیخ جلال الدین سیوطي په شان د امت مشران او حفاظ حدیث چې د چا مقلدین دي او ! دا هم هغه ائمه مجتهدین دي چې د هغوی مخکې د وروسته پیړیو لوی لوی ائمه دین، محدثین، مفسرین او مجددین (امام رباني مجدد الف ثاني په الفاظو کې) ``در رنګ طفلان، ، ښکاره کیږي، نن مولانا کوثر نیازي د جمعې په خطبه کې د هغه ائمة مجتهدینو د مدلل تردید کړی دی او هغه هم د قرآن او حدیث په حوالې سره.... !

بسوخت عقل زحیرت که این چې بو العجبی ست

اصل کې مولانا کوثر نیازي ته د خپلې مرتبې او مقام په باره کې غلط فهمي پیدا شوه. هغه به خیال کړې وي چې نن به د هغوی نه لوی مجتهد اعظم څوک وي؟ هم دې غلط فهمي د هغه (د خولې) نه دا ګستاخانه الفاظ وویستل چې هغه د پورته ذکر شوې فتوا مدلل تردید وکړ. که الله پاک موصوف ته نظر مردم شناس ورکړی وای که هغه ته د امت د دې مشرانو او حافظان دین و شریعت د مرتبې علم وای او که د دې اکابرین ائمه په مقابله کې موصوف ته د خپل علم او فهم حدود اربعه معلوم وای، نو هغه ته به د دې اکابرینو مخکې خپل قدوقامت هیڅ نه ښکاره کیده.

بهرم کهل جائے تیرے قامت کی درازی کا
اگر اس طره پر پیچ وخم کے پیچ وخم نکلے!

د بزرګانو نصیحت دی چې سړي ته د خپل څادر سره پښې غځول پکار دي او د دنیا د ټولو نه زیات عقل مند سړی هغه دی چې د انسانانو د درجاتو د مرتبو پیژندلو نه محروم نه وي. دې عاجز ته د مولانا کوثر نیازي د مقام او مرتبې نه انکار نه شته. هغه به زما نالائق او ګناه ګار نه په زرچنده غوره وي، خبره په دې کې ده چې د ائمه دین په مقابله کې مولانا کوثر نیازي څه ته وايي چې د هغه اکابرین مقابله کې ودریږي او د هغه په قول: د هغه اکابرینو د مدلل فتوا تردید وکړي؟ ایا مولانا ته هغه وخت چا دا مشوره ورنه کړه چې: آیاز ! قدر خویش شناس!

څلورمه مغالطه:

د ښځې حکمراني باطله او حرامه ده، که دا مسئله د ائمة مجتهدین ترمینځه مختلف فیه وي، مثلاً د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه قول داوي چې: د ښځې حکمراني جائز نه ده او د امام شافعي رحمة الله علیه ارشاد وي چې: جائز ده او مولانا کوثر نیازي د خپل امام قول پریښودو سره د بل امام قول اخیستی وي، نو اګر چې اصولي ډول به دا هم غلط وي. (د دې د تفصیل دا موقع نه ده) نو په داسې صورت کې به مونږ د مسامحت (سترګو پټولو) نه کار اخیستی وي او داسې به مو ګڼلي وي چې د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په جلیل القدر شاګردانو د امام ابویوسف او امام محمد بن حسن شیباني رحمهما الله په شان زمونږ مولانا کوثر نیازي هم د مجتهد مطلق په منصب باندې فائز دی. څنګه چې هغه دواړو بزرګانو ته د خپل استاذ محترم قول پریښودو سره د نورو په اقوالو باندې د فتوا ورکولو حق دی، زمونږ مجتهد مطلق امام کوثر نیازي ته هم حق حاصلیدل پکار دي، ګرانه خو داده چې دا مسئله د ائمه مجتهدین ترمینځه مختلف فیه بالکل نه ده. بلکې څنګه چې مې په اصول موضوعه کې عرض کړی دی چې دا مسئله د ټولو ائمه مجتهدینو ترمینځه متفق علیه ده چې "د ښځو سربراهي باطله او حرامه ده" او د صدر اول نه تر نن پورې د علماء امت په دې باندې اجماع مسلسل راروانه ده، په داسې مسئله کې خو اختلاف کونکي خو د سبیل المومنین نه منحرف دي، ایا د مولانا کوثر نیازي ددې نکتې طرف ته نظر نه دی تللی چې هغه د دې مسئلې مدلل تردید کولو سره په حقیقت کې د اجماع امت د مضبوط دیوال سره ټکر وهي؟ په یوه دیني مسئله باندې د غور کونکي لومړی فرض دادی چې هغه په دې مسئله کې د سلف صالحین رایه معلومه کړي او دا وګوري چې دا مسئله اجتهادي یا اجماعي؟ که اجماعي وي. نو مونږ ته د هغې د منلو نه پرته خلاصون نه شته او مونږ ته په هغه باندې د رایې ورکولو او قیاسونو کولو اجازه نه شته، یوې اجماعي مسئلې ته غلط ویل په خپل ګمان د هغه د مدلل تردید له پاره دریدل ګویا د پوره امت اسلامیه تکذیب دی او کوم سړی چې په امت اسلامیه باندې بد اعتمادي کولو سره د اسلام متواتر او اجماعي مسائلو ته

هم غلط وايي، د هغه په نزد ګويا پوره دين اسلام مشکوک دی، هغه ته نه په قرآن کريم باندې صحيح ايمان نصيب کيدای شي او نه په لمونځ روژه اوداسې نور ... ارکان اسلام باندې، له دې وجې که دا فرض شي چې امت اسلاميه نعوذ بالله ! يو غلط او باطل مسئله باندې متفق کيدای شي، نو د دين باقي مسائلو باندې يقين او ايمان څنګه حاصليدای شي؟

پنځمه مغالطه:

د يوې اجماعي مسئلې مدلل ترديد کولو سره غالبا مولانا کوثر نيازي ته دا غلط فهمي وشوه چې قرآن او حديث کوم چې د څوارلس سوه کلونونه چيرته په خلا کې تاويدل. په اول کرت د هغه لاس ته راغلي دي، د څوارلس پيړيو ائمه دين، مجددين او اکابر امت ته کيدای شي چې د هغوی زيارت هم نه وي نصيب شوی، د غور او تدبر سره د هغه د مطالعې موقع هغه ته کوم ځای نصيب کيده؟ يا موصوف ته دا غلط فهمي وشوه چې مخکې علماء او صلحاء سره قرآن او حديث خو موجود و، خو هغوی ټول د دې د فهم او ادراک نه قاصر وو، په اول کرت مولانا موصوف ته د قرآن او حديث د صحيح فهم توفيق ملاو شوی دی، له دې وجې هغه د قرآن او حديث په حوالې د علماء کرامو مدلل ترديد وکړ، ايا دا د تعجب خبره نه ده چې زما په شان يو سړی چې د هغه علم او فهم ديانت او تقوا او د چا صورت او سيرت پورې چې غير معياري دی، هغه د قرآن او حديث په حوالې د ټولو اکابر امت تجهيل اوتحميق شروع کړي. **نعوذ بالله!**

شپږمه مغالطه:

پورته په اصول موضوعه کې ما بيان کړي دي چې د شريعت دلائل څلور دي، کتاب الله، سنت رسول الله ﷺ، اجماع امت او د ائمه مجتهدين قياس او استنباط. خو مولانا کوثر نيازي د اجماع امت او د ائمه مجتهدين د قياس طرف ته خو التفات ونه کړ او د هغه په ځای د يو نوې دليل شرعي اضافه فرمايي او هغه تاريخ دی، دا خبره راته په ژوند کې اول کرت د مولانا نيازي د ليکلو نه معلومه شوه چې يو سړی د مسلمانانو او غير مسلمو تاريخ ته هم د شرعي دلائلو په صف کې د ځای ورکولو حوصله کولی شي او د هغه په ذريعه نه يوازې دا چې شرعي مسئله ثابتيدای شي، بلکې د امت د مسلمه شرعي مسائلو ترديد هم کيدای شي

اين کار از تو آيد ومردان چنين کنند

اوومه مغالطه:

ديرش کاله وړاندې چې مولانا موصوف د علماء کرامو د فتوا ترديد کړی و، موصوف ته غلط فهمي ده چې د هغه ډيره لائق شکر کارنامه وه، نو ليکي: "او د الله پاک شکر دی چې نن ديرش کاله تيريدو نه وروسته هم زما په نظريه کې څه تبديلي نه ده راغلې".

شکر په نعمت باندې ویستل کیږي، ګویا دیرش کاله مخکې چې موصوف کوم موقف په دې مسئله کې اختیار کړی و هغه ته د الله پاک نعمت ګڼلو سره د هغه شکر ادا کوي. هسې خو د دنیا دا عجائب خانه د قسم قسم نظریاتو طلسم خانه ده، خو ډیره عجیبه خبره داده چې هر سړی په خپلو نظریاتو باندې فخر کوي، یهودي، عیسایي، مجوسي، هندو، مرزایي، بهایي، ذکري، مهدوي، پرویزي، چکړالوي اوداسې نور...، څوک به وي چې د هغه په خپلو نظریاتو باندې یقین او اذعان نه وي؟ په هغه باندې خوشاله نه وي؟ او په هغه باندې کلمه د شکر نه ادا کوي؟ (**کل حزب بما لدیهم فرحون**) او د دې نه زیاته د تعجب خبره داده چې څومره فرقې او ډلې خپل نسبت د اسلام طرف ته کوي هغوی قرآن او حدیث خپل طرف ته راکاږي او د قرآن او حدیث نه خپل سند راوړي، ددې اختلافاتو عملي فیصله خو به د قیامت په ورځ کیږي، خو سوال دادی چې که موږ دا معلومات کول غواړو چې حق څه دی او باطل څه دی؟ صحیح څه دي او غلط څه دي؟ نو د هغه له پاره څه طریقه اختیار شي؟ دې عاجز پورته په اصول موضوعه کې دې طرف ته اشاره کړې ده، یعني د قرآن او حدیث مطالعه دې د اکابر سلف صالحین د تشریحاتو په رڼا کې وشي، په هغو اکابرینو دې اعتماد و شي، د هغوی لمن دې په مضبوطیا سره ونیول شي او د خپلو خواهشاتو په ځای دې د سلف صالحین اقتداء او اتباع ته ترجیح ورکړل شي، داده هغه د نجات کشتی! چې په هغه کې پناه اخیستل د نظریاتو او د فتنو د طوفان نوح نه بچ کولی شي: (**لا عاصم الیوم من امر الله الا من رحم**) (جناب مولانا کوثر نیازي که دې نکتې طرف ته توجه کړې وای، نو هغه ته به صفا ښکاره شوې وه چې دا نظریه کومه چې هغه د سلف صالحین په مقابله کې اختراع کړې ده، څه داسې کارنامه نه ده چې په هغه باندې شکر ادا شي، بلکې داسې بدعت دی چې په هغه باندې سل کرته استغفار کول پکار دي

بیا دیرش کاله مخکې به د هغه په علم او تحقیق، عقل او پوهه او د نظر ځور والي کې هغه پوخ والی نه و پیدا شوی کوم چې دیرش کاله وروسته پیدا شو، غالبا په دې اوږده موده کې نه خو مولانا موصوف رابیدار شو او نه یو عالم هغه د خپلې غلطۍ نه خبر کړ، له دې وجې د عقل او پوهې د پوخ والي او د علم او تحقیق د دیرش کاله ترقي باوجود هغه ته د خپلې اصلاح موقع ملاو نه شوه، بلکې هغه تر نن پورې په دې باندې اصرار کوي او په غلطۍ باندې مسلسل دیرش کاله اصرار هم د شکر لائق نه دی، بلکې موجب استغفار دی.

یو د علم او تحقیق خاوند که د هغه په غلطۍ باندې خبردار شي، نو د الله پاک شکر ورته ادا کول پکار دي چې د مرګ نه مخکې مې د غلطۍ اصلاح وشوه او د اخرت د حساب نه بچ شوم، ما د خپلو اکابرو نه د امام العصر حافظ الدنیا امیر المومنین في الحدیث مولانا محمد انور شاه کشمیري رحمه الله ارشاد اوریدلی و هغه رحمه الله به فرمایل چې:

"مولوي صاحب! دیرش دیرش کاله په غلطۍ کې د اوسیدو نه وروسته په خپله غلطۍ پوه شو"

يوه ورځ زموږ حضرت ډاکټر عبدالحی عارفي رحمة الله فرمايل چې "ګوره! مولانا بنوري رحمة الله لوی سړی و يو کرت هغه په "بينات" کې څه ليکلي و، چې ماته راغلل. نو ما هغه ته وويل چې دا ليکل ستاسو شايان شان نه دی، ويې فرمايل معاف کړئ! بيا به داسې نه کيږي. ګوره ! مولانا بنوري رحمة الله لوی سړی و.

حکيم الامت مولانا اشرف علي تهانوي رحمة الله خو د ترجيح الراجح په نوم باندې مستقله رساله شروع کړې وه چې يو عالم د هغه په غلطي باندې هغه خبردار کړي. حضرت به هغه په دې سلسله کې شائع کوله، که حضرت ته به اطمينان حاصل شو چې واقعي د مسئلي په ليکلو کې غلطي شوې ده، نو د هغو به يې صفا اعلان کولو،که نه. د هغه صاحب علم تحقيق نقل کولو نه وروسته به يې وليکل چې زما تحقيق دادی، اهل علم دې په دواړو قولونو کې غور فرمايلو سره چې څه ورته راجح معلوميږي هغه اختيار وفرمايئ.

دا عاجز خو د سر نه پښو پورې جهل دی. په اخبار کې چې د "ستاسو مسائل او د هغو حل" کومه سلسله جاري ده (او اوس په کتابي شکل کې هم شائع شوې ده) ددې په باره کې مې اهل علم حضراتو ته درخواست کړی دی چې يو صاحب علم په څه مسئله کې په غلطي باندې خبر کړم، نو شکرګزار به يم، نوچې څينو حضراتو راته غلطي وښودلې، نو هغه مو په اخبار کې شائع کړه او صفا مو وليکل چې زما نه د مسئلې په ليکلو کې غلطي شوې ده او حقيقت هم دادی چې کوم صاحب علم راته خپله غلطي په ګوته کوي، نو دومره خوشاليږم لکه چې يو لويه خزانه په لاس راغلې وي. الغرض! د مرګ نه مخکې که د غلطۍ اصلاح وشي نو لائق شکر دی.

اتمه مغالطه:

په همدې تمهيد کې مولانا کوثر نيازي مولانا مودودي مرحوم سره د خپل اختلاف وجه بيانولو سره ليکي : " هم په دې ورځو کې مولانا سيد ابو الاعلی مودودي مرحوم د جيل خانې نه د جماعت اسلامي د مجلس شوری له پاره د محترمه فاطمه جناح په تائيد کې چې کوم قرارداد ليکلو سره وليکه زما له هغه سره اختلاف و او د صدارتي مهم د ختميدو نه وروسته مې د مولانا سره د څو نورو ديني اختلافاتو ددې اختلاف اظهار هم وکړ، مولانا په قرارداد کې دا ليکلي و چې يو حرام ابدي يعنې د هميشه له پاره وي او يو غير ابدي يعنې د هميشه له پاره نه وي. ظاهره ده دا يو خطرناکه نظريه ده چې په هغه سره ټول حرام شيان په دوه قسمونو کې تقسيمدلی شي او دغه شان به د شريعت نه يوه ټوکه جوړه شوې وه، اصل کې مولانا ته د دې تاويل کولو ضرورت له دې وجې راغی چې ددې نه مخکې هغه دښځې په اسمبلۍ کې رکنيت، بلکې هغې ته د ووټ حق ورکولو ته هم حرام ويلي و (وګورئ ماهنامه ترجمان القرآن سمتبر ۱۹۵۲ء) او اوس هغه ته ناڅاپه د يوې ښځې د صدر کيدو تائيد کول و، زما وينا داوه چې مولانا ددې له پاره د سياسي او جمهوري ضرورت په حوالې سره خبره کولی شي. ددې له پاره هغه ته د يوې نوې نظريې ايجاد کولو ضرورت نه شته.

دا د مولانا کوثر نیازي حق پرستي ده چې هغه ته د مولانا مودودي نظریه غلطه ښکاره شوه، نو هغه نه یوازې دا چې له هغه سره ښکاره اختلاف وکړ، بلکې د جماعت اسلامي نه یې هم بیلتون اختیار کړ، خو دلته هم مولانا کوثر نیازي د غلط فهمي نه محفوظ پاتې نه شو.
شرح ددې داده چې مولانا مودودي د ښځې حکمراني حرامه ګڼله، خو د مس فاطمه جناح د صدرات په معامله کې په هغه باندې داسې اضطراري کیفیت راغی چې ددې خاص موقعې له پاره هغه ددې حرام د جائز کیدو فتوا ورکړه او ددې له پاره هغه د حرام ابدي او حرام وقتي نظریه جوړه کړه، چې د هغه په باره کې مولانا کوثر نیازي فرمایي او صحیح فرمایي چې:
" ظاهره ده دا یو خطرناکه نظریه ده چې په هغه سره ټول حرام شیان په دوه قسمونو کې تقسیمدلی شي او دغه شان به د شریعت نه یوه ټوکه جوړه شوې وه"
خو مولانا کوثري ددې نظریې علاج دا وکړ چې مولانا مودودي چې کوم شي ته د حرام وقتي په خانه کې ځای ورکړی و، مولانا کوثر نیازي هغه ته حلال ابدي وویل.
مولانا موصوف ته غور کول پکار و چې یوازې په خپل خواهش سره یو شي ته حرام وقتي ویلو باندې که یو شریعت نه ټوکه جوړیږي، نو ایا یوازې په خپلې رایې باندې هماغه شي ته حلال ابدي ویلو باندې شریعت د هغه نه زیاتې ټوکه نه جوړیږي؟ بار بار غور وکړئ چې کوم شي د ټولو ائمه دین او د ټولو اکابرین امت په نزد حرام او باطل دي هغه ته حرام وقتي ویل که په شریعت پورې ټوکې دي، نو هغه ته حلال ابدي ویل به په شریعت پورې څومره لویه ټوکه وي؟ ایا دا د الله پاک دین به زموږ په لاسو کې د لوبو شی پاتې نه شي. (ان فی ذلک لعبرة لاولی الالباب)

نهمه مغالطه:

د تمهیدي نکاتو په اخر کې کوثر نیازي صاحب لیکي چې:
"اوس څو ورځې مخکې د محترمې بې نظیر بهټو او میانواز شریف ترمینځه د وزارت عظمي له پاره انتخاب وشو، نو دعین انتخاب په ورځ زما یو مهربان اخبار نویس د مولانا مودودي په نوم زما ددې خط یوې ټکړې راویستلو سره ددې تاثر ورکولو کوشش کړی دی چې زه هم د ښځې د مشري په مسئله کې د عامو علماء کرامو په شان قول کوم، ددې وسوسې پیدا کولو او مغالطې جوړولو له وجې ضروري معلومیږي چې یو کرت بیا د خپلې دیرش کاله مخکې رسالې "ایا ښځه صدر مملکت جوړیدای شي؟" خلاصه د لوستونکو مخکې وړاندې کړم. چې په دې سلسله کې څه ابهام پاتې نه شي"
جناب کوثر نیازي صاحب چې په دې اقتباس کې د مولانا مودودي په نوم د خپل کوم خط حواله ورکړې ده هغه ډیر اوږد دی، دا خط په ۱۲ فروري ۱۹۲۵ء کې ولیکل شو، اول د هغه په هفت روزه شهاب لاهور، (شماره ۸، جلد ۱۱، ۲۸ فروري ۱۹۲۵ء) کې شائع شوی و، له دې نه وروسته د موصوف په کتاب جماعت اسلامي د عوامو په عدالت کې شامل شو. د کوثر

نيازي صاحب د صحيح موقف د فهم له پاره د هغه ضروري اقتباس د پورته ذکر شوي کتاب په حوالې سره لاندې نقل کوم

"محترم مولانا! دې وخت کې زموږ حالت دادی چې د ډيرو نورو اصولي غلطيو نه پرته موږ چې د ښځې د صدارت په مسئله کې کومه لاره اختيار کړې ده، د الله پاک په نزد چې به د هغه کومه سزا ملاويږي د هغه مسئله خو بيله ده، په دې دنيا کې هم په بهرنيو ملکونو او خپل ملک کې زموږ ديني حيثيت ختم شوی دی. که موږ د صدر ايوب مخالفت کولو او د محترمه فاطمه جناح ملګرتيا مو کوله، نو د سياسي او جمهوري ضرورتونو اظهار کولو سره داسې کيدلی شوه، خو د هغه له پاره چې موږ په غريب اسلام باندې کوم احسان کړی دی او د حرمتونو د ابدي او غير ابدي حرمتونو د تقسيم چې کومه نظريه مو وړاندې کړې ده. له هغه نه وروسته ديني حلقې يو طرف ته شوې، نور غير جانب دار عناصر تردې چې د اپوزيشن پورې ځينې مشهورو افرادو موږ ابن الوقت او د سياست له پاره په دين کې ترميم او تحريف کولو والا ګڼل شروع کړل. (ص ۲۲)

زه ستاسو مخکې ډير په پښيمانتيا سره دخپل ځان په باره کې دا اظهار ضروري ګڼم چې د خپل حقير شان علم او مطالعې په بناء باندې زما رايه هم داوه چې د موجوده سياسي او جمهوري رواياتو خبره بيله ده، خو شرعا ښځه په هيڅ صورت کې هم صدر مملکت نه شي جوړيدلی او د هغې خو هيڅ تصور ما په خپل ذهن کې نه ساته چې کله موږ د اسلام په نوم باندې داسې تحريک چلولی شو، نوما په خپل مسجد کې د سوالاتو جوابات ورکولو سره د سوونو کسانو مخکې د قرآن او حديث د دلائلو نه ددې خپلې عقيدې وضاحت وکړ او وروسته مې د اخباري نمائندګانو په خواهش باندې د دې خطبې خلاصه اخباراتو ته هم وليږله. خو هم په دې دوران کې په ما باندې انکشاف وشو چې جماعت ددې نه په بيل نقطه نظر باندې سوچ کوي او غالب امکان دادی چې د مس فاطمه جناح د حمايت فيصله به کيږي زه په دې انکشاف باندې پريشانه شوم او د جماعت د فيصلې په انتظار کې مې دا بيان واپس واخيست.

زه په دې معلومات باندې ډير خوشاله شوم چې تاسو د جيل نه د جماعت مرکز ته دا هدايت راليږلی دی چې په دې مسئله باندې دې هرګز د متحده حزب اختلاف ملګرتيا ونکړل شي. ستاسو د مخکې ليکلو په رڼا کې اميد هم ددې خبرې و، خو چې کله په مجلس مشاورت کې د جيل نه راغلی ستاسو هغه خط واورول شو (چې هغه ددې نه وروسته لفظ په لفظ د مجلس مشاورت د قرارداد په صورت کې اخباراتو ته وليږل شو) نو زما ښه ګمان ته ډير نقصان ورسيد، کيدای شي چې تاسو ته معلومه نه وي، زه به دلته هم وضاحت وکړم چې د مجلس مشاورت په کوم اجلاس کې چې د محترمې د حمايت فيصله کولو سره دا قرارداد منظور شو، زه په هغه کې د غلط فهمي (يا د وخت په باره کې د غلط خبر) له وجې شريک نه شوم. چې کله زه ورسيدم، نو دا قرارداد اخبارونو ته ليږل شوی و، کاش چې زه هغه وخت موجود وای او په

دې غلطه نظریه باندې مې اهل مجلس خبرولو سره کم نه کم د قرارداد الفاظ بدل کړي وای. ظاهره ده چې چې ددې نه وروسته "غشی د لیندې نه لاړ" والا معامله وه. اوس د جماعتي دستور په رڼا کې د دې فیصلې په تائید باندې مجبور وم او کومه رایه چې ما د دلائلو په رڼا کې مرجوح، بلکې غلطه ګڼله. اوس یوازې له دې وجې چې هغه په ډول د قرارداد منظور شوی ده، د جماعت او د مجلس مشاورت د کارکن کیدو له وجې ما د تقریر او تحریر په ذریعه د هغه توثیق شروع کړ.

مولانا! زه ډیر ګناه ګار سړی یم، خو زما د ټول ژوند ګناه یو طرف ته او دا ګناه بل طرف ته: "بلکه دا چې کومه خبره ما شرعا صحیح نه وه ګڼله یوازې د جماعتي قواعدو او ضوابطو له وجې په هغه معصیت باندې مجبور شوم چې اوس د هغه نمائندګي وکړم! الله پاک دې زما دا جرم معاف کړي چې چیرته د دې جرم په سزا کې د ایمان نه محروم نه شم، **نعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سیئات اعمالنا!** (ص ۲۶ تا ۲۸)

د جناب کوثر صاحب دا خط په خپل مفهوم او د مدعا په اظهار کې بالکل واضح دی. د څه تشریح یا حاشیې لګولو محتاج نه دی، بلکې دې ته د رښتیا ویلو او زړه څیرې کولو سره د مخامخ کیښودو اعلی نمونه ویل کیږي، بیا هم په دې ضمن کې د صاحب موصوف له پاره څو امور لائق توجه دي:

اول: ددې خط نه واضحه کیږي چې د ښځې د مشرۍ په مسئله کې تاسو درې رنګونه بدل کړي دي.

۱: ترڅو چې جماعت اسلامي د کوم چې تاسو ضلعي صدر وی..... د مس فاطمه جناح د حمایت فیصله نه وه کړې تر هغه وخته پورې د خپل علم او مطالعې په بنیاد ستاسو عقیده داوه چې شرعا د ښځې حکمراني جائز نه ده، نوتاسو په خپل مسجد کې د سوالاتو په جواباتو کې د سوونو خلکو مخکې د قرآن او حدیث په دلائلو سره دا خپله عقیده واضح کړه او د ځینې اخباري نمائندګانو په خواهش باندې تاسو د دې خطبې خلاصه اخباراتو ته هم ولیږله، چې هغه وروسته واپس واخیستل شوه او د هغه د چاپ کیدو ضرورت رانغی.... دا هغه دور و چې کله ستاسو زړه او قلم یوشان و کومه عقیده چې ستاسو په زړه کې وه هماغه مو دقلم نه هم راوتله

۲: بیا چې کله د (۱۹۶۴ء) د صدارتي انتخاب معرکه شروع شوه. پوره قوم په انتخابي تبه باندې اخته شو او ستاسو جماعت اسلامي هم ددې تبې په بحراني کیفیت کې د مس فاطمه جناح د حمایت فیصله وکړه، نو دا فیصله اګر چې ستاسو د عقیدې او ضمیر خلاف وه، خو د جماعتي قواعد او ضوابطو په بناء تاسو د دې غلط فیصلې په حمایت باندې مجبور شوی، ددې ځای نه ستاسو د زړه او د ژبې او قلم لاره بیله بیله شوه. ستاسو عقیده خو داوه چې د ښځې مشري شرعا جائز نه ده. خو د جماعتي فیصلې د مجبوري له وجې نه ستاسو ژبه او قلم

ستاسو د عقیدې او ضمیر خلاف. د قرآن او حدیث د دلائلو انبار لګول شروع کړل چې د ښځې سربراهي شرعا جائز ده. همدا دور دی چې کله ستاسو په قول تاسو په شاه عالم مارکیټ کې خطبه ورکولو سره په دې موضوع باندې ښه پوره بحث وکړ او د قرآن او حدیث او تاریخي حوالو سره مو د علماء کرامو د ذکر شوې فتوا چې د ښځې حکمراني حرامه ده مدلل تردید کړه، بیا دا خطبه د رسالې په شکل چاپ کولو سره د پښتو او سندهي په تراجم سره د لکونو په تعداد کې خوره کړل شوه.

۳ بیا چې کله د الیکشن تبه سړه شوه، مس فاطمه جناح الیکشن بایللو، نو د بایللې جوارې په شان تاسو دا وکتل چې په دې جوارې کې موږ څه وګټل او څه مو وبایلل؟ بیا تاسو ته احساس وشو چې د الیکشن په دوران کې ستاسو د ژبې او قلم نه چې څه ووتل هغه په علم او تحقیق باندې مبني نه و. د الله پاک او د رسول ﷺ د خوښې مطابق نه و. د خپل ایمان او عقیدې موافق نه و، بلکې دا ټول د انتخابي تبې اثر و، په دې باندې تاسو پښیمانه شوئ او دا احساس ندامت دومره سخت و چې په دې سره تاسو ته د ایمان د ضائع کیدو خطره پیدا شوه، نو هم دې د پښیمانتیا احساس په تاسو باندې د مودودي صاحب په نوم هغه خط ولیکه چې د هغه اقتباس ما اوس نقل کړی دی، الغرض تاسو د الله پاک په دربار کې توبه نصوح وکړه او د خپل موقف نه مو د توبې او براءت اظهار کولو سره اول موقف طرف ته رجوع وکړه.

دا ستاسو د درې رنګونو بدلولو هغه کیسه ده کوم چې خپله ستاسو د قلم مرتب کړې ده. ستاسو دا درې رنګو والاتصویر کتلو سره هر سړي ته د سر په سترګو باندې ښکاره کیږي چې د علم او تحقیق او د مطالعې په رڼا کې همیشه ستاسو یوه نظریه او یوه عقیده پاتې شوې ده چې شرعا دښځې حکمران کیدل جائز نه دي، په الیکشن (۱۹۶۴ء) کې چې تاسو کوم موقف اختیار کړی و هغه یوازې زباني جمع خرچ و، چې له هغه نه تاسو د توبې اعلان کړی و. قلبي عقیده ستاسو هغه وخت هم هغه وه چې شرعا ښځه د ملک مشره نه شي جوړیدای. ګویا موږ دا ویلی شو چې د عقیدې او د نظریې د حده پورې تاسو یوه ورځ هم د دې قائل نه وای چې د ښځې مشري شرعا جائز ده.

خو ددې درې رنګونو نه وروسته چې کله ستاسو څلورم رنګ رامخامخ شي. نو عقل او فهم حیران شي چې یا الله ! دا څه کیسه ده؟ نواوس تاسو په خپل تازه بیان (روزنامه جنګ کراچی ۲۵ اکتوبر ۱۹۹۳ء) کې فرمایلي دي چې د فاطمه جناح په حمایت کې چې کومه خطبه تاسو فرمایلي وه:

"ما په دې خپله خطبه کې د قرآن او حدیث او د تاریخ په حوالو سره د علماء کرامو د پورته ذکر شوې فتوا (چې د ښځه دملک مشري شرعا جائز نه ده) مدلل تردید کړې وه او د الله پاک شکر دی چې نن د دیرشو کلونو تیریدو نه وروسته هم زما په دې نظریې کې څه تبدیلي نه ده راغلې

ایا که څوک ستاسو نه پوښتنه وکړي چې که ستاسو په نظریې کې څه تبدیلي نه ده راغلې، نو د ۱۲ فروري ۱۹۷۵ء په خط کې تاسو توبه او استغفار په څه خبره باندې کړی و؟ او د ایمان د سلب کیدو اظهار تاسو په کوم شي باندې فرمایلی دی؟ تاسو دا خط یو کرت بیا ولولئ او بیا انصاف وکړئ چې ستاسو په دې قول کې چې: "ما په دې خپله خطبه کې د قرآن او حدیث او د تاریخ په حوالو سره د علماء کرامو د ذکر شوې فتوا مدلل تردید کړی و" کې د صداقت ماده څومره ده؟

د جناب عالي په خدمت کې به د حافظ شیرازي دا مصرعه په دویم ځل ویل، خو بې ادبي وي چې

چې دلاور است وزدے که بکف چراغ دارد

خو د حافظ رحمة الله علیه ددې لطیف شعر دوړاندې کولو اجازه خو راکړئ چې:

حالے درون پرده بسے فتنه می رود تا آن زمان که پرده برا افتد چها کنند

دویم: د مودودي صاحب په نوم خط کې د خپل الیکشن والا موقف نه توبه او انابت اختیارولو سره چې کله تاسو لیکلي و:

"الله پاک دې زما دا جرم معاف کړي چې چیرته ددې جرم په سزا کې ددې پاتې ایمان نه محروم نه شم".

خو ددې جملې په لوست باندې مې په ذهن کې ستاسو د عظمت دومره لوړ مینار قائم شو چې په خپل لوړوالي سره آسمان ته ورسید، ذهن مې ویل چې دا دومره لوړ انسان دی چې دا دومره لوړانسان دی، چې د الیکشن په دوران کې د مسئلې د غلط تعبیر په سلسله کې د هغه د ژبې او قلم نه چې څه ووتل له هغه نه یې ښکاره د توبې اعلان وکړ او خپلو ټولو بیاناتو ته یې هفوات او هذیاتو ویلو سره له هغه نه رجوع وکړه، د اخلاقي جرأت او د کردار د لوړوالي داسې مثالونه زموږ په دور کې ډیر زیات کم دي، بلکې نه ملاویږي، خو د ۲۵ اکتوبر ۱۹۹۳ء والا اخباري بیان لوستو سره هغه تصوراتي مینار ناڅاپه په ځمکه راګزار شو، ذهن مې وویل چې په ۱۲ فروري ۱۹۷۵ء کې چې دې سړي خپل کوم موقف ته غلط او موجب د سلب ایمان ویلو او په کوم سره یې چې د الله پاک په دربار کې پوزه راښکلو سره د توبې او پښیمانتیا اظهار کولو. نن هم هغه خطبه او هم هغه رساله په فخریه انداز کې وړاندې کوي، پرون چې کوم شی د ایمان د سلب کیدو موجب و نن هم هغه د فخر لائق دی، پرون یې چې په کوم باندې توبه او معذرت کولو نن هم په هغه باندې تکبر کوي، پرون چې په کوم شي باندې د پښیمانتیا په اوښکو کې غرقیده، نو هم هغه د فضیلت سبب ګڼي.

جناب کوثرنیازي صاحب! غور وکړئ چې تاسو د ۱۲ فروري ۱۹۷۵ء په خط کې د مولانا مودودي په نوم باندې اظهار توبه او ندامت کولو سره د الیکشن د دور خپل ټول لیکلونه چې ددې موضوع د بحث سره متعلق و، منسوخ کړي وو او که نه؟ که کړي مو و، نو نن د هغه په حوالې سره د ددې ویلو څه معنا ده، چې د دیرشو کلونو نه زما عقیده نه ده بدله شوې؟ او که

هغه مو نه و منسوخ کړې، نو له هغه نه د توبې او استغفار څه معنا وه؟ ایا دا توبه او استغفار هم یوازې نمایشي و؟ د حافظ شیرازي په قول باندې:

گوئیا باور نمی داند روز داوری   کاین همه قلب ودغل درکار داور می کند

دریم: له کومې ګناه نه چې تاسو په (۱۲) فرورۍ (۱۹۲۵ء) کې توبه کړې وه. نن په (۲۵) اکتوبر ۱۹۹۳ء چې (۲۹) کاله وروسته تاسو بیرته کیدو سره هم هغه نظریې ته ورسیږئ، تاسو ته په دې باندې غور کول پکار دي چې ایا ددې بیرته تللو سبب دا خو نه دی چې د مس فاطمه جناح په حمایت کې چې کوم طرز عمل تاسو اختیار کړئ و د هغه له وجې تاسو د ﴿ نوله ما تولی﴾ په سزا کې اخته شوي یئ؟ ځکه چې تاسو د علم او تحقیق په بناء دا عقیده ساتله چې شرعاښځه حکمرانه نه شي جوړیدای او تاسو د سوونو کسانو مخکې د قرآن او حدیث نه په دې عقیده باندې دلائل هم قائم کړي وو، ددې باوجود تاسو ښکاره د رسول الله ﷺ مخالفت وکړ، د سبیل المومنین پریښودلو سره مو بله لار خپله کړه، نوایا د قرآن کریم دا پیشگوئي په تاسو ـ ندې پوره صادقه نه راځي؟ ﴿ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴾(النساء ۱۱۵)

اوکوم انسان چې دهدایت ښکاره کیدونه وروسته د رسول الله ﷺ مخالفت وکړي او د مسلمانانو لاره پریښودو سره په بله لاره روان شي ، نو موږ به هغه چې هغه څه کوي هغه کولو ته پریږدو او هغه به جهنم کې داخل کړو او هغه د ورتلو بد ځای دی. (ترجمه حضرت تهانوی رحمة الله علیه)

څلورم: بیا تاسو په دې مسئله کې درسول ﷺ په مخالفت هم اکتفاء نه ده کړې، بلکې د ارشاد رسول ﷺ تکذیب مو کړی دی او په هغه پورې مو ټوکې هم کړې دي، لکه چې په وروسته صفحاتو کې به ښکاره شي، حال دا چې تاسو خپله اقرار کړی دی چې په کومه عقیده پورې تاسو ټوکې کوئ هغه د قرآن او حدیث نه ثابته ده او په هغه پورې د ټوکو کولو له پاره مو د فاسق او فاجر او دکافروښځو پورې کیسې بیان کړې، تاسو ته سوچ کول پکار دي چې په تاسو باندې د الله پاک دا ارشاد، خو صادق نه راځي؟ : ﴿ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِءُونَ(٦٥) لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ﴾(توبه ۶۵، ۶۶)

ترجمه: تاسو ووایئ چې : ایا تاسو په الله پاک ، د هغه په ایتونو او د هغه په رسول پورې ټوکې کولې؟ اوس تاسو عذر مه کوئ، تاسو ځان ته مومن ویلو سره کفر وکړو".

(ترجمه حضرت تهانوی رحمة الله علیه)

پنځم: تر اوسه پورې په دې مسئله کې ستاسو څلور رنګونه مخې ته راغلي دي:

(۱): تاسو ددې حق عقيدې اقرار کړی دی چې د قرآن او حديث په رڼا کې دښځې مشري شرعاً جائز نه ده.
(۲): د مس فاطمه جناح په حمايت کې تاسو ددې حق عقيدې نه منحرف شوئ.
(۳): د ۱۲ فروري ۱۹۲۵ء په خط کې د مودودي صاحب په نوم باندې مو ددې حق عقيدې بيا اقرار وکړ.
(۴) په ۲۵ اکتوبر ۱۹۹۳ء کې تاسو د بيګم بينظير په حمايت کې د حق عقيدې د اقرار نه منحرف شوئ.
اوس ستاسو پنځم حالت باقي دی چې تاسو ددې انحراف نه وروسته توبه کوئ او هم په دې توبه باندې ستاسو خاتمه بالخير کيږي يا ددې نه د توبې کولو په ځای تاسو د حق عقيدې په انکار باندې ددنيا نه ځئ او هم په دې باندې ستاسو خاتمه وي؟ او که الله پاک مه کړه اوس هم تاسو ته د رښتينې توبې توفيق ملاو نه شو، نو ستاسو به هم دا کيفيت وي کوم چې قرآن کريم په دې الفاظو کې بيان شوی دی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا (۱۳۷) بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا (۱۳۸) الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ أَيَبْتَغُونَ عِندَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا (۱۳۹)﴾ (النساء: ۱۳۷ تر ۱۳۹)

ترجمه: بيشکه هغه خلک کومو چې ايمان راوړ، بيا کافران شول، بيا يې ايمان يې راوړ، بيا کافران شول، بيا په کفر کې زيات وړاندې لاړل، الله پاک به داسې خلک بالکل ونه ښني او نه به هغوی ته نيغه لاره وښيي، منافقانو ته زيری ورکړئ ددې خبرې چې د هغوی له پاره ډير دردناک عذاب دی، هغه منافقين چې مسلمانان يې پريښي دي او له کافرانوسره يې دوستي جوړه کړې ده، ايا دوی عزت له کافرانونه غواړي، نوبيشکه هرقسم عزت خودالله تعالی په لاس کې دی. (ترجمه حضرت تهانوي رحمة الله عليه)
ستاسو اقرار، بيا انکار، بيا اقرار، بيا انکار په څلورو درو باندې تير شوي يئ. ددې عاجز مخلصانه مشوره داده چې اوس په انکار باندې د اصرار کولو په دره باندې لاړ نه شئ. بلکې د ۱۲ فروري ۱۹۲۵ء په شان اوس بيا توبه وکړئ او تر مرګه پورې په دې باندې قائم پاتې شئ.

شپږم: کوم اخبار نويس چې ستاسو د مودودي صاحب په نوم د خط اقتباس نقل کولو سره ددې تاثر ورکولو کوشش کړی و چې تاسو هم دښځې د مشري په مسئله کې د نورو علماء کرامو سره يئ، تاسو د هغه دا حرکت "وسوسه اندازي او مغالطه طرازي" سره تعبير کړی دی، ددې عاجز په نظر کې دا ستاسو په هغه غريب اخبار نويس باندې زياتی دی. ځکه چې د ۱۲ فروري ۱۹۲۵ء د توبه نامې نه وروسته ستاسو له طرف نه کله هم داسې اظهار يا اعلان نه و

شوی چې له هغه نه دا فهم شي چې تاسو ددې توبې نه توبه کړې ده. له دې وجې چې کوم سړی د هغه توبه نامې په رڼا کې، دا وګڼله چې تاسو هم د علماء کرامو سره متفق يئ. هغه هيڅ غلطي نه ده کړې. په دې نکتې باندې بيا غور وکړئ چې هغه غريب ته د وسوسه اندازئ او د مغالطې خورولو پيغور ورکول څومره پورې صحيح دي؟

لسمه مغالطه:

اول دا چې هغه په خپل پورتني خط (د مودودي په نوم) کې خپله منلې ده، چې هغه دا عقيدې لري چې "شرعا د ښځې حکومت باطل دی" د قرآن او حديث نه ثابت کړې ده. ددې اقرار نه وروسته د انکار څه معنا؟ او که بالفرض ومنل شي چې د موصوف په نظر کې د قرآن کريم يو آيت کريمه داسې نه شته چې په هغه کې د ښځې د حکمراني ممانعت وي، نو بيا هم په دې مسئله کې د ائمه اجتهاد اجماع او اتفاق دی او په علم اصول کې به موصوف لوستلي وي چې اجماع امت مستقل حجت شرعيه دی، له دې وجې موصوف ته ددې زحمت کولو ضرورت نه و چې دا مسئله په قرآن کريم کې ولټوي. ځکه چې د ائمه اجتهاد اجماع پرته د سند اجماع نه نه منعقد کيږي، لهذا اهل اجماع چې کله په دې مسئله باندې اجماع وکړه، نو د هغه مخکې به د قرآن کريم او حديث څه سند ضروري وي چې په هغه باندې د هغوی اجماع منعقد شوه. بيا دا "سند اجماع"، کله خو بالکل واضح او ظاهر وي چې د هغه ادراک هر صاحب علم ته کيدای شي او کله دا "سند اجماع"، خفي وي چې وروسته اهل علمو ته د هغه ادراک نه کيږي، الغرض په يو مسئله باندې د ائمه اجتهاد اتفاق او اجماع خپله دومره لوی دليل دی چې ددې نه وروسته د قرآن او حديث نه د مسئلې د ثبوت لټولو ضرورت نه پاتې کيږي.

يولسمه مغالطه:

موصوف فرمايي چې د سورة النساء په دوه ايتونو کې فرمايل شوي دي چې سړی د ښځو قوام دی، ددې نه پرته په قرآن کريم کې ددې مسئلې هيڅ دليل نه شته. دا هم د هغه غلط فهمي ده، ځکه چې دقرآن کريم په ډيرو ايتونو کې د ښځو د حيثيت او مرتبې تعين فرمايل شوی دی، له کومو نه چې ائمه اجتهاد دا مسئله اخذکړې ده چې ښځه د امامت صغری او کبری اهليت او صلاحيت نه لري. مثلاً:

۱ په قرآن کريم کې تصريح فرمايل شوې ده چې الله پاک سړيو ته په ښځو باندې فضيلت ورکړی دی ﴿بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰی بَعْضٍ﴾ ددې فضيلت يو صورت دا دی چې الله پاک سړيو ته فطري ډول باندې ځينې اوصاف او کمالات داسې ورکړي دي کوم چې د ښځو له فطرت سره مناسب نه و، چې د هغه له وجې نه سړي نبي کيدای شي. ښځې نه شي کيدای. په سړيو باندې جمعه او جماعت لازم شوي دي، په ښځو باندې نه. سړی په لمانځه کې امام جوړيدای شي.

ښځه نه، سړيو ته د جهاد حکم دی، ښځو ته نه دی، سړی حکمران کيدای شي، ښځه نه،
(وګورئ! تفسير کبير او داسې نور...)
۲: په دې خلقي اوصافو او کمالاتو کې چې سړيو ته کوم فضيلت ورکړل شوی دی، ښځې د هغه له غوښتلو نه هم منع شوې دي، ارشاد دی:
﴿ وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ ﴾(النساء : ۳۲)

ترجمه: تاسې ديو داسې شي تمنا مه کوئ چې په هغوکې الله پاک ځينو ته په ځينوباندې فوقيت ورکړی دی. (ترجمه حضرت تهانوی رحمه الله)
۳: سړی يې ناکح او ښځه يې منکوحه جوړه کړې ده او نکاح هم يو نوع ملکيت دی او د مملوک مملوک کيدل د هغه د حاکميت منافي دي.

۴: ﴿ بيده عقدة النكاح ﴾ فرمايلو سره يې بيان کړل چې د نکاح حل او عقد د سړي په لاس کې دی، د ښځې په لاس کې نه دی، د نکاح حل او عقد هم چې د چا په لاس کې نه وي ورکړل شوی د حکومت حل او عقد د هغه په لاس کې څنګه ورکول کيدای شي؟
۵: د ښځې شهادت د سړي د شهادت په مقابله کې نيم شوی دی، چې د هغه سبب د حديث په نص سره ناقص العقل کيدل دي، نو داسې ناقص العقل چې د شهادت کامله اهل هم نه وي هغه د پوره ملک د حکمراني اهل څنګه کيدای شي؟
۶: بيا د دوه ښځو شهادت تر هغه وخته پورې قابل اعتبار نه دی تر څو پورې چې يو سړی هغوی سره ګواهي ورکولو والا نه وي او شهادت فرع د قضاء ده او قضاء فرع ده د حکومت، نو څوک چې د يوې فرع د فرع اهل هم نه وي هغه د اصل الاصل اهل څنګه کيدای شي؟
۷: ښځو ته په کور کې د کيناستلو حکم شوی دی او بهر وتلو سره د ډول د اظهار نه ممانعت فرمايل شوی دی، نو هغه د حکومت د طلب کولو له پاره څنګه بهر وتلای شي؟
۸: په ښځو باندې د ستر او حجاب پابندي لګول شوې ده او هغوی د غير محارم سره د خلوت او اختلاط نه منع شوې دي، نو هغه حکمرانه جوړيدو سره د غير محرمو، بلکې د کفارو سره خلوت او اختلاط څنګه کولی شي؟
۹: سړي ته د کور حاکم جوړولو سره هغه ته د عدل او خوش اخلاقي او ښځې ته د اطاعت او وفاداري حکم شوی دی: ﴿ فَالصّٰلِحٰتُ قٰنِتٰتٌ حٰفِظٰتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ ﴾ نو چې کله د يو کور حکومت هم ښځې ته نه دی سپارل شوی، نو د پوره ملک حکومت هغې ته څنګه سپارل کيدای شي.
۱۰: د قرآن کريم په خطاباتو کې سړي اصل او ښځې د هغوی تابع شوې دي، نو تابع متبوع جوړول قلب موضوع ده.

دا عشرة کامله(پوره لس) په بیړه د قلم په ژبه باندې راغلل، که نه، ددې نه پرته هم ډیر نصوص دي چې له هغونه دښځې د حیثیت او مرتبې تعین کیږي، چې د هغه خلاصه داده چې په ښځې کې فطري نزاکت او ضعف دی او د جرأت او همت، صبر او بردباري، حوصلې او اولواالعزم او بهاردي په شان مردانه صفتونو نه د هغې ښځې کیدل مانع دي، له دې وجې خالق فطرت داسې امور کوم چې د هغه د نزاکت او نسوانیت سره مناسب نه و، د هغه دروند بار یې د هغې په نازکو او کمزورو اوږو باندې نه دی ایښی، داد هغه حکیم مطلق دښځو سره شفقت او مهرباني ده چې د هغوی د ضعف او ناتواني رعایت یې وکړ، که نن دا خبره دښځو حق ضائع کول ګڼل کیږي، نو دا د فطرت مسخ کولو علامت دی.

دولسمه مغالطه:

کوثر نیازي صاحب فرمايي چې : د "قوام" ترجمه عام ډول سره حاکم کیږي، خو هغه یې د ''لسان، ، او ''تاج، ، په حوالې سره بیانوي چې دا ترجمه صحیح نه ده، بلکې ددې معنا ده د روزي کفالت کونکی، روزی برابرونکي" موصوف ته د قوام په مفهوم باندې پوهه کې مغالطه شوې ده، د قوام او قیم دواړو یوه معنا ده، یعني رئیس، سردار، منتظم، د چا د معاملاتو کفیل او احکام نافذ کونکی، په تاج العروس او لسان العرب کې دي :

﴿ وقد یجئ القیام بمعنی المحافظة والاصلاح ومنه قوله تعالی : الرجال قوامون علی النساء ﴾

(تاج العروس ج ۹ ص ۳۷)

ترجمه : د قیام لفظ کله د محافظت، نګراني او اصلاح له پاره راځي او دهمدې نه د الله پاک دا قول دی چې: سړي قوام دي په ښځو باندې (دهغوی محافظ، نګران او د هغوی اصلاح کونکي دي).

﴿ والقیم السید وسائس الامر وقیم القوم الذی یقومهم ویسوس امرهم ﴾ (لسان العرب ج ۱۲ ص ۵۰۲) **ترجمه** : د قیم معنا ده سردار، د یوې معاملې تدبیر کولو والا، د یو قوم قیم هغه سړي دي کوم چې هغوی برابر ساتي او د هغوی د معاملاتو تدبیر کوي.

﴿ وفی تنزیل العزیز : الرجال قوامون علی النسآء، فکانه والله اعلم، الرجال متکفلون بأمور النآس ومعنیون بشؤونهن ﴾ (لسان العرب ج ۱۲ ص ۵۰۳)

ترجمه : په قرآن کریم کې دي چې : سړي قوام دي په ښځو، ددې نه مراد (والله اعلم) دادی چې سړي د ښځو د ټولو امورو کفیل او ذمه دار دي، د هغوی د معاملاتو ذمه داري اوچتونکي او د هغې اهتمام کونکي دي.

﴿ والقیم السید وسائس الامر، والقوم المتکفل بالامر ﴾ (تاج العروس ج ۹ ص ۳۷)

ترجمه : د قيم معنا سردار ده او د يوې معاملې تدبير کونکی او د قوام معنا ده هغه سړی چې د يوې معاملې متکفل او ذمه دار وي.
له دې عبارتونو نه معلومه شوه چې تاج العروس او لسان العرب کې هم د قوام هم هغه معنابيان شوې ده، کومه چې عام ډول سره علماء امت بيان کړې دی، يعنې رئيس، حاکم، سردار، منتظم، مدبر، مصلح، د چا د معاملاتو ذمه دار او احکام نافذ کونکی، معلوميږي چې موصوف د تاج او د لسان د عبارتونو په مطلب نه دې پوه شوی.
دلغت نه وروسته اوس تفاسير وګورئ!

الف : ﴿ **الرجال قوامون على النساء، نافذى الامر عليهن فيما جعل الله اليهم فى امورهن** ﴾ (ابن جرير ج ٤ ص ٥٧)

ترجمه : سړي په ښځو باندې قوام دي چې د هغوی حکم په ښځو باندې نافذ دی، دښځو په هغه امورو کې کوم چې الله پاک سړيو ته سپارلي دي.

ب : ﴿ **الرجال قوامون على النساء اى مسلطون على ادبهن والاخذ فوق ايديهن، فكانه تعالى جعله اميرا عليها ونافذ الحكم فى حقها** ﴾ (تفسير کبير ج ١٠ ص ٨٨)

ترجمه : سړي مسلط شوي دي په ښځو، هغوی ته د ادب ښودو او د هغوی د لاس نيولو له پاره، نو ګويا الله پاک سړي په ښځو باندې حاکمان کړي دي چې د هغې په حق کې د سړي حکم نافذ دی.

ج : ﴿ **الرجال قوامون على النساء، قيامهم عليهن بالتاديب والتدبير والحفظ والصيانة** ﴾ (احکام القرآن جصاص ج٢ ص١٨٨)

ترجمه : د قوام نه مراد دادی چې سړي په ښځو باندې مسلط دي، هغوی ته د ادب ښودو او د هغوی د تدبير کولو او د هغوی د حفظ او صيانت په ذريعه.

د : ﴿ **الرجال قوامون على النساء، يقومون عليهن آمرين ناهين، كما يقوم الولاة على الرعايا** ﴾ (کشاف : ج ١ ص ٥٠٥)

ترجمه : سړي په ښځو باندې مسلط دي چې هغوی ته امر او نهي کوي، لکه چې حکام په رعايا باندې مسلط وي له همدې وجې هغوی ته قوام ويل شوي دي.
هم دا قسم الفاظ په ټولو تفاسيرو کې ذکر شوي دي، چې له هغو نه واضح کيږي چې سړی دښځې له پاره يوازې معاشي کفيل نه دی، بلکې د هغوی د اخلاقي، ديني اصلاح او تاديب ذمه داري هم په سړيو باندې اچول شوې ده او هغه د کور د حکومت نګران اعلی جوړ شوی دی.
هر چې د اردو تراجم تعلق دی، د حضرت شاه عبدالقادر محدث دهلوي رحمه الله د "الهامي ترجمې" ، نه واخله تر د حکيم الامت تهانوي رحمه الله پورې ټولو اکابرين ددې ترجمه د حاکم يا

ددې په هم معنا الفاظو کې کړې ده، لهذا د کوثر نيازي صاحب دا ګڼل چې ددې معنا د حاکم نه ده، بلکې يوازې د معاشي کفيل ده صحيح نه ده، اصل کې موصوف د کفالت اردو محاوره په ذهن کې ساتلو سره دا ګڼلې ده چې ددې معنا يوازې د معاشي ذمه دارو اوچتولو پورې محدوده ده.

موصوف ته دې معلومه وي چې ائمه اجتهاد هم ددې آيت کريمه نه استدلال کولو سره دا فيصله کړې ده، چې ښځه د امامتِ صغرى او امامت کبرى دواړو صلاحيت نه لري. په دې باندې د تفاسير نه پرته د فقهاء اربعه د مذاهب حوالې ما په خپله رساله "د ښځې مشري" کې نقل کړي دي، يو نوې حواله د امام شافعي رحمه الله د کتاب الام نه نقل کوم:

﴿ قَالَ الشَّافِعِيُّ : رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى وإذا صَلَّتْ الْمَرْأَةُ بِرِجَالٍ وَنِسَاءٍ وَصِبْيَانٍ ذُكُورٍ فَصَلَاةُ النِّسَاءِ مُجْزِئَةٌ وَصَلَاةُ الرِّجَالِ وَالصِّبْيَانِ الذُّكُورِ غَيْرُ مُجْزِئَةٍ لأَنَّ اللَّهَ عز وجل جَعَلَ الرِّجَالَ قَوَّامِينَ على النِّسَاءِ وَقَصَرَهُنَّ عن أَنْ يَكُنَّ أَوْلِيَاءَ وَغَيْرَ ذلك ﴾ (کتاب الام ج ۱ ص ۱۹۱)

ترجمه: امام شافعي رحمه الله فرمايي چې کله يوې ښځې سړيو، ښځو او هلکانو ته لمونځ ورکړ، نو د ښځو لمونځ وشو، خو د سړيو او ماشومانو لمونځ نه کيږي، ځکه چې الله پاک سړي په ښځو باندې قوام جوړ کړي دي او ښځې يې ددې نه قاصرې کړې دي چې هغوى ته دې څه ولايت وغيره حاصل شي.

که موصوف د ائمه مجتهدين په اشاراتو باندې د پوهې صلاحيت لري، نو هغه ته به د امام شافعي رحمه الله د پورته ذکر شوي عبارت نه معلومه شوې وي چې سړيو ته په ښځو باندې د قوام جوړولو معنا داده چې ښځې په چا باندې د ولايت او اختيار صلاحيت نه لري، نود هغوى حاکم جوړيدل د د فطرت د وضع خلاف ده.

دیارلسمه مغالطه:

جناب کوثر نيازي صاحب د الله پاک د ارشاد: **﴿ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ ﴾** په مدعا باندې د پوهيدونه هم قاصرپاتې شوى دى، لهذا په مختصر الفاظو کې د هغه وضاحت هم مناسب دى.

الله پاک په دې آيت کريمه کې د تدبير منزل صالح او فطري نظام ارشاد فرمايلى دى او هغه دا چې کور په سړي او ښځې باندې تشکيل مومي او ددې تشکيل فطري وضع داده چې په کور کې سړى حاکم وي اوښځه دهغه د حکم لاندې وي، په **﴿ الرجال قوامون على النساء ﴾** کې هم دې طرف ته اشاره شوې ده. بيا يې د سړيو د حاکميت او قواميت دوه اسباب ذکر کړي دي، يو خلقي اوبل فطري سبب، کوم چې يې په **﴿ بما فضل الله بعضهم على بعض ﴾** سره ذکر کړي دي، يعنې الله پاک په ځينو فطري اوصافو او کمالاتو کې سړيو ته په ښځو باندې فضيلت ورکړى

دی، چې د هغه مقتضاء داده چې سړي په ښځو باندې قوام وي اوښځې د هغوی د حکم لاندې وي.
دویم سبب کسبي دی کوم چې يې په ﴿ وبمآ انفقوا من اموالهم ﴾ سره بياني دی، يعني سړي د کور دابادولو له پاره ښځو ته مهر ادا کړی دی او د هغوی د خرچې او معاشي ضروریاتو بوج يې پورته کړی دی، له دې وجې هم سړيو ته په ښځو باندې فوقيت دی او هغوی د کور حاکمان او اعلی افسران دي، بيا د سړيو د حاکميت ددې دوه اسبابو د ذکر کولو نه وروسته ددې حاکميت نتيجه په دې الفاظو کې ذکر فرمايي ﴿ فالصالحات قانتات ﴾
(نو نيکې ښځې هغه دي چې د سړيو فرمانبردارې وي) نود ايت کريمه مدعا داده چې سړي په ښځو باندې قوام او حاکم دي له دې وجې مقرر شوي دي چې اول خو په غير اختياري او فطري خصوصياتو کې سړيو ته په ښځو باندې فوقيت حاصل دی، اوس که د کور د حکومت حاکم د سړيو په ځای ښځې مقرر کړل شي، نو ټول نظام به خراب شوی و، دويم دښځو د مصارف (مهر او خرچې اوداسې نورې) ذمه داري هم په سړيو باندې کيښودل شوې ده، ګويا هغوی د سړيو د لاس لاندې او هغوی ته ناستې دي او د عقل او فطرت تقاضه داده چې کوم خلک الله پاک اوچت کړي وي هم هغوی دې په ښکته خلکو باندې حاکم تسليم کړل شي.
جناب نيازي صاحب يوه غلطې خو دا کړې ده چې قرآن کريم د سړيو د قواميت چې کوم دوه اسباب بيان کړي دي په هغو کې يې اولنی ته خو بالکل کتلي نه دي او دويمه غلطې يې دا وکړه چې ﴿ وبمآ انفقوا من اموالهم ﴾ په بليغ الفاظو سره چې قرآن د کومې دعوې دليل بيان فرمايلی و، د موصوف نظرعالي د هغه حقيقت ته د رسيدو نه قاصر پاتې شوی دی. دا خبره د عجائباتو نه ده چې د داسې فهم او پوهې والاد ائمه اجتهاد نه خلاف کوي او د هغه مشرانو په فيصلو پورې ټوکې کوي.
نيازي صاحب په کلونو د جماعت اسلامي سره پاتې شوی دی، خپله هم قيم د جماعت اسلامي لاهور پاتې شوی دی د جماعت اسلامي اصطلاح قيم جماعت اسلامي نه به يقينا ناخبر نه وي، د هغه نه پوښتنه کيدلی شي چې ايا د قيم جماعت اسلامي معنا داده چې هغه د جماعت اسلامي د خرچې کفيل وي؟

څوارلسمه مغالطه:

موصوف په سورة نمل کې د ذکر شوې د بلقيس د کيسې نه د حضرت تهانوي رحمه الله په حوالې سره استدلال کوي چې ښځه د ملک حکمرانه جوړيدای شي، که موصوف په دې ځای کې د حضرت تهانوي رحمه الله د بيان القرآن فوائد کتلی وای، نو هغه ته به دا غلط فهمي نه کيدله، حضرت ليکي: او زموږ په شريعت کې د ښځې دبادشاه جوړيدو ممانعت دی، نود بلقيس د کيسې نه دې څوک شبه نه کوي، اول خو دا فعل د مشرکينو و، دويم که شريعت سليمانيه عليه السلام

د دې تقرير هم کړی وي، نو په شرع محمدي ﷺ کې د دې خلاف راتلو سره هغه حجت نه دی.
(بيان القرآن ج ۸ ص ۸۵)

او خپله په همدې فتوا کې د کوم چې کوثر نيازي صاحب حواله ورکړې ده. حضرت تهانوي رحمه الله ليکي:
"حضرات فقهاء کرامو په امامت کبری کې ذکورة (نارينه کيدل) شرط صحت او په قضاوت کې اگر چې شرط صحت نه خو د گناه نه د بچ کيدو شرط ويلی دی. (امداد الفتاوی ج ۵ ص ۱۰۰)
مطلب دا چې که ښځه حاکم اعلی جوړه شي، نو د دې منصب له پاره د سړي کيدو شرط و. له دې وجې به د ښځې حکومت صحيح نه وي، بلکې په اهل عقد باندې به لازم وي چې سړی حاکم جوړ کړي او که ښځه قاضي جوړه شي د فقهاء احناف په نزد به د هغې تقرر صحيح وي، خو جوړونکي به گناه گار وي او د دې گناه د ازالې له پاره ضروري ده چې ښځه د دې منصب نه لرې کړي، اوس دې کوثر نيازي صاحب انصاف وکړي چې ايا د حضرت تهانوي رحمه الله د فتوا په رڼا کې د ښځې د حکومت د مشرې گنجائش شته؟ د حضرت تهانوي رحمه الله د کومې فتوا حواله چې مولانا کوثر نيازي ورکړې ده، د هغه توجيه او تعليل ما په خپله رساله "عورت کی سربراهي" کې ذکر کړې دی هغه دې وکتل شي.
نيازي صاحب حديث نبوي ﷺ: ﴿لن يفلح قوم ولوا امرهم امراءة﴾ ساقط الاعتبار گڼلو سره ليکي: "ايله خوار علماء کرام په دې سلسله کې يو حديث وړاندې کوي، چې په هغه کې راوي وايي چې: "ماته د جنگ جمل په دوران کې د رسول الله ﷺ د قول نه اطمينان وشو چې کله ايرانيانو د خپل بادشاه د کسرى لور خپله حکمرانه کړه، نو رسول الله ﷺ وفرمايل: چې کوم قوم ښځه خپله حکمرانه کړه، هغه به کله هم کامياب نه شي.
په دې روايت کې د جنگ جمل په دوران کښ د الفاظو نه معلوميږي چې دا روايت هغه وخت مخې ته راغلو چې کله ام المومنين حضرت عائشه رضي الله عنها خپله د يو فوج په قيادت کې د حضرت عثمان رضي الله عنه د قصاص د مطالبې له پاره ميدان ته کوزه شوه، د هغه د قيادت د غلط ثابتولو له پاره د دې دا روايت وړاندې شو او دا خيال يوازې زما نه دی، بلکې په فتح الباری ج ۱۳ ص ۵۶ کې د امام ابن حجر عسقلاني رحمه الله هم د دې رايې اظهار کړی دی."
دلته هم موصوف ته ډير مغالطې شوې دي.

پنځلسمه مغالطه:

د موصوف د سپکو الفاظو "ايله خوار علماء کرام په دې سلسله کې يو حديث وړاندې کوي" نه معلوميږي چې د موصوف په خيال کې د ائمه اجتهاد له کوم نه چې موصوف د علماء کرام په لفظ سره تعبير کړی دی چې په لمن کې يې د يو حديث نه پرته نور هيڅ هم نه شته. حال دا چې دا د موصوف غلط فهمي ده پورته مې د قرآن کريم د ايات شريفه طرف ته اشاره کړې ده.

کوم چې د ښځې د مقام او مرتبې تعین کوي او د کوم نه چې ائمه اجتهاد مسئله اخذ کړې ده، دغه شان په ذخیره احادیث باندې که نظر واچول شي، نو په ډېرو احادیثو باندې په دې مسئله کې رڼا پریوځي لکه چې په اهل نظر باندې دا خبره پټه نه ده. له دې وجې "ایله خواران یو حدیث وړاندې کوي" جمله د ائمه مجتهدین په حق کې بې ادبي او ګستاخي ده. افسوس دی چې د هغه ادب نه پیژندونکی قلم د داسې ګستاخیانو عادي شوی دی.

شپاړسمه مغالطه:

موصوف ته دحدیث په مفهوم باندې پوهیدو کې مغالطه راغلې ده، په صحیح بخاري کتاب المغازي، **باب کتاب النبي ﷺ الی کسری وقیصر** کې د حدیث متن په دې الفاظو باندې مذکور دی:

ترجمه: سیدنا ابوبکرة رضی الله عنه فرمايي چې ما یو خبره د رسول الله ﷺ نه اوریدلې وه. هغې ماته د جنګ جمل په موقع باندې نفع راکړه، وروسته ددې نه نزدې وه چې زه په اصحاب جمل کې شاملیدو سره د هغوی په ملګرتیا کې جنګ وکړم (کومه خبره چې ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې وه دا وه) چې کله رسول الله ﷺ ته دا خبر راورسید چې اهل فارس د کسری لور خپله ملکه جوړه کړې ده، نو رسول الله ﷺ وفرمایل: هغه قوم به کله هم فلاح بیا نه مومي چا چې حکومت ښځې ته وسپاره.

او د ترمذي او د نسايي په روایت کې دي چې سیدنا ابوبکرة رضی الله عنه فرمايي:

زه الله پاک بچ کړې یم د یوې خبرې په ذریعه کومه چې ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې وه (وړاندې د حدیث ذکر کولو نه وروسته وايي) چې کله عائشه رضی الله عنها بصرې ته راغله. نو ماته د رسول الله ﷺ دا خبره رایاده شوه، نو الله پاک زه (په جنګ کې د شرکت کولو نه) بچ کړم.

او د عمر بن شبه په روایت کې دي چې:

حضرت عائشه رضی الله عنها ابوبکرة رضی الله عنه راطلب کړ، نو هغه جواب ورکړ چې بیشکه تاسو مور یئ او بیشکه ستاسو حق ډیر عظیم دی، خو ما د رسول الله ﷺ نه دا ارشاد خپله اوریدلی دی چې هغه قوم کله هم فلاح نه شي موندلی د چا حکمرانه چې ښځه وي. (فتح ... ج ۱۳. ص ۵۶)

د دې روایاتو نه څو امور واضح شول:

۱: سیدنا ابوبکرة رضی الله عنه د مسلمانانو خپل مینځ کې جنګ کې بالکل غیر جانبدار و، خو د هغه قلبي میلان د عائشې رضی الله عنها طرف ته و.

۲: ددې قلبي میلان له وجې نژدې وه چې هغه د ام المومنین رضی الله عنها په صف کې شاملیدو سره په جنګ کې شریک شوی وای.

۳: خو د رسول الله ﷺ ارشاد کوم چې هغه په خپلو غوږونو اوریدلی ود هغه له وجې هغه ددې خپل خیال نه منع شو.

۴: ام المومنين رضي الله عنها چې کله هغه د خپل حمايت له پاره راطلب کړ، نو هغه د ام المومنين په پوره ادب او احترام سره د دې ارشاد نبوي ﷺ له وجې معذرت وکړ او ام المومنين حضرت عائشې رضي الله عنها هم په دې ارشاد اوريدو باندې سکوت اختيار وفرمايه او په هغه باندې نور اصرار ونه فرمايلو ګويا ام المومنين رضي الله عنها هم د دې ارشاد نبوي ﷺ نه ناخبره نه وه.

حافظ ابن حجر رحمه الله ليکي: چې د دې حديث نبوي ﷺ نه سيدنا ابوبکرة رضي الله عنه اندازه کړې وه چې د عائشې رضي الله عنها لښکر به کله هم کامياب نه شي، له دې وجې هغه په دې جنګ کې د هغې د ملګرتيا نه منع شو، چې وروسته يې د علي رضي الله عنه غلبه وليدله، نو په هغه باندې د ترک قتال په باره کې د خپلې رايې صحت واضح شو.

د حديث متن او د حافظ الدنيا ابن احجر عسقلاني رحمه الله د تصريحات کتلو نه وروسته په دويم ځل يو نظر د مولانا ګرنه صاحب په پورته ذکر شوي عبارت باندې واچوئ، نو معلومه به شي چې:

۱: جناب کوثر صاحب يا خو د حديث په مفهوم نه دی پوهه شوی، يا هغه د خپل مطلب د پوره کولو له پاره د حديث مفهوم قصدا مسخ کړی دی.

۲: د حديث اولين راوي سيدنا ابوبکرة رضي الله عنه يو مشهور صحابي دی، خو موصوف راوي وايي" الفاظو ويلو سره د هغه د مجهول کيدو تاثر ورکوي.

۳: د رسول الله ﷺ جليل القدر صحابي رضي الله عنه فرمايي چې په فلانی موقع باندې ماته د رسول الله ﷺ ارشاد راياد شو، چې هغې زه په فتنه کې د واقع کيدو نه بچ کړم، کوثر صاحب په هغه باندې تهمت لګوي چې هغه د عائشې رضي الله عنها قيادت د غلط ثابتولو له پاره دا روايت وړاندې کړ، ګويا حديث يې د ځان نه جوړ کړ.

۴: حافظ ابن حجرعسقلاني رحمه الله فرمايي چې په جنګ جمل کې د سيدنا علي رضي الله عنه غلبې په سيدنا ابوبکرة رضي الله عنه باندې د خپلې رايې صحت واضح کړی و، خو کوثر نيازي صاحب خپل مفروضات د حافظ رحمه الله په سر باندې وراچوي **انا لله وانا اليه راجعون.**

اوولسمه مغالطه:

جناب کوثر نيازي صاحب علم مصطلح الحديث او فن اسماء رجال هم په خپلو زرينو افاداتو سره ډولي کول ضروري وګڼل، نو د حديث په رجال باندې بحث کولو سره ليکي:

په حديث باندې غور کولو له پاره دويم قابل غور اړخ دادی چې کومو کسانو دا روايت بيان کړی دی يا د حديث په اصطلاح کې چې څومره د دې اسناد دی، د هغو ټولو تعلق د بصرې (عراق) سره دی، په فتح الباری جلد اتم صفحه ۹۷ کې دي:

﴿ والاسناد كله بصريون ﴾ د دې ټول راويان د بصرې سره تعلق لري.

د مکې اودمدينې ديو راوي ورسره تعلق نه شته، حال دا چې د رسول الله ﷺ نه د حديث اوريدونکي او اولني اوريدونکي د مکې او د مدينې **(زادهما الله شرفا)** اصحاب کيدل پکار

دي، هم دا وجه ده چې امام جلال الدين سيوطي رحمه الله د امام شافعي رحمه الله په حوالې سره ليکلي دي چې د کوم حديث نه د مکې او مدينې والا واقف نه وي د هغه د حقيقت سره هيڅ تعلق نه شته. (تدريب الراوی از سیوطی صفحه ۲۳)

کوثر نيازي صاحب ددې حديث د اسناد.د بصري کيدو نه دا ګڼلې ده، يا خلک په دې پوه کول غواړي چې ددې ټول راويان هميشه د بصرې د کلو کوڅو پورې محدود وو په هغوی باندې کله هم د بل ښار هوا نه ده لګيدلې او هغوی کله هم مدينې يا مکې ته نه دي تللي. نه دا حديث چا د رسول الله ﷺ نه پرته د واسطې نه اوريدلی دی لهذا...... نعوذ بالله! دا حديث غلط دی. چا د خانه جوړکړی دی، د کوثر نيازي صاحب دا افادات د محدثينو د اصطلاح نه د هغوی د ناخبرۍ نتيجه ده، هغوی د حافظ په کلام کې دا خو ولوستل چې ددې ټول راويان بصريان دي، کاش! چې هغوی د يو طالب علم نه ددې مطلب پوښتی وای..... بدلي وه... بصري کيدو څه مطلب دی؟

تفصيل ددې خبرې دادی چې کله بصره، دحضرت عمر رضي الله عنه په دور کې په (۱۴)هجري کې اباده شوه، نو دې ځمکې ته د ټولو نه مخکې د صحابه ووکرامو رضي الله عنهم د قدمونو ښکلولو موقع ملاو شوه او ډيرو صحابه ووکرامو رضي الله عنهم دلته استوګنه اختيار کړه، نوابن سعد په طبقات کبری (ج: ٧ ص ٥ تا ٩٠) کې د يو نيم سلو نه د زياتو صحابه کرامو رضي الله عنهم تذکره ليکلې ده چې هغوی په بصره کې استوګنه اختيار کړې وه، په هغوکې حضرت انس بن مالک رضي الله عنه (خادم النبي ﷺ) حضرت ابوبرزة الاسلمي رضي الله عنه، حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه، حضرت عتبه بن غزوان رضي الله عنه، حضرت معقل بن يسار رضي الله عنه، حضرت عبدالرحمن بن سمرة رضي الله عنه او د ابوبکرة رضي الله عنه په شان مشهور صحابه کرام رضي الله عنهم شامل دي، د امام حسن بصري رحمه الله قول دی:

﴿ لم ينزل البصرة افضل من ابي بكرة و عمران بن حصين ﴾(الاستيعاب حاشية الاصابة ج ٣ ص ٥٦٨، الذهبي: تاريخ اسلام ج ٤ ص ٣٣٤، سير اعلام النبلاء ج ٣ ص ١٠)

ترجمه : په بصره کې يو داسې سړي استوګنه نه وه اختيار کړې، چې هغه د ابوبکرة او عمران بن حصين رضي الله عنهما نه افضل(غوره) وي.

د محدثينو اصطلاح داده چې کومو صحابه کرامو رضي الله عنهم د شام په ملک کې استوګنه اختيارکړې وه، هغوی شاميان شماري، په مصر کې ابادېدونکي ته مصري او دبصرې متوطن بصري شيمري، هم دغه شان...... اوس ددې حضراتو هم وطن تابعين چې کله ددې صحابه کرامو رضي الله عنهم نه روايت کوي، نو دا اسناد شامي، مصري، کوفي، بصري او خراساني (وغيره وغيره) بلل کيږي او ځينې وخت يو محدث ته د يو ښار د راويانو نه په سلسله د سند سره روايت رسيږي، نو په داسې موقع باندې ويل کيږي. ﴿ والاسناد كله مصريون، شاميون، بصريون، كوفيون ﴾ وغيره وغيره او دا شی د اسناد په لطائف کې شمارل کيږي.

په کوم حديث کې چې بحث روان دی ددې لومړی راوي حضرت ابوبکره رضي الله عنه صحابي دی، د غزوه طائف په موقع باندې يې اسلام قبول کړی دی او د رسول الله ﷺ وفات پورې په سفر او حضر کې هغه سره و او د وفات النبي ﷺ نه وروسته هم تر د (۱۴) هجري پورې په مدينه طيبه کې اوسيده هغه دا حديث په خپلو غوږونو مبارکو باندې د رسول الله ﷺ له ژبې مبارکې نه اوريدلی و، نو هغه د ﴿ **سمعت رسول الله ﷺ** ﴾ تصريح فرمايي، خو زموږ کوثر نيازي صاحب د اسناد په بصري کيدو کې مغالطه ورکوي چې ددې حديث لومړي راوي ته هم د مکې او مدينې د زيارت شرف نه دی حاصل، پاتې لا داچې هغه د رسول الله ﷺ په خدمت کې د حاضرۍ شرف يې حاصل کړی وي، د کوثر صاحب په دې خوش فهمۍ باندې د ﴿ **انا لله وانا اليه راجعون** ﴾ نه پرته څه ويل کيدای شي. ؟

دحضرت ابوبکره رضي الله عنه نه ددې حديث روايت کونکی د عالم اسلام مشهوره هستي امام حسن بصري رحمه الله دی او له هغه نه روايت کونکی يو جماعت دی.

حافظ ابن حجر رحمه الله د ابن عساکر رحمه الله په حوالې سره ليکي:

﴿ **رواه عن الحسن جماعة واحسنها اسنادا رواية حميد** ﴾(فتح الباری ج ۱۳، ص ۵۴)

ترجمه: دا حديث د امام حسن بصري رحمه الله نه يو جماعت روايت کړی دی په هغه کې د ټولو نه ښه سند د حميد روايت دی.

اوس دکوثر نيازي صاحب نه پوښتنه کيږي چې، هغه دې حديث ته دروغ ويلو سره ددې دروغو الزام په ابوبکره رضي الله عنه باندې تړي او که د عالم اسلام قابل فخر امام التابعين حسن بصري رحمه الله باندې، يا د هغه نه روايت کونکي د يو پوره جماعت په سر؟ ددې عاجز مشوره داده چې هغه دې په دې مشرانو باندې دبهتان تړلوپه ځای دا اعتراف وکړي چې هغه د فن حديث نه بې علمي او خوش فهمي دا کار کړی دی او په دې اکابرينو او تابعينو دې د بهتان عظيم تړلو نه توبه وکړي.

اتلسمه مغالطه:

موصوف د تدريب الراوي په حوالې سره د امام شافعي رحمه الله چې کوم قول نقل کړی دی، په هغه کې موصوف ته درې غلطيانې شوي دي:

اول: اول دا چې د امام شافعي رحمه الله قول د خپل دور يعنې د دويمې پيړۍ د اخر په باره کې دی، حاشا چې د صحابه ووکرامو رضي الله عنهم او اکابر تابعين رحمهم الله په باره کې امام شافعي رحمه الله داسې مهمل خبره وکړي.

دويم: دا چې د امام شافعي رحمه الله اصل الفاظ دادي:

﴿ كل حديث جاء من العراق وليس له اصل في الحجاز فلا تقبله وان كان صحيحاً، ما اريد الا نصيحتك ﴾ (تدريب الراوي ج ۱ ص ۸۵ مطبوعه مير محمد كراچى)

ترجمه هرهغه حديث چې د عراق نه راغلی وي او په حجاز کې د هغه څه اصل نه وي، نو هغه مه قبلوئ خوکه صحيح حديث وي، نو بيا بيله خبره ده، زما مقصد تاته نصيحت کول دي.
تاسو ګورئ چې په دې کې د مکې او د مدينې د اصحابو الفاظ نه شته، دا الفاظ موصوف په غلط فهمي کې خپله تصنيف کولو سره امام شافعي رحمه الله ته منسوب کړي دی. که موصوف د امام شافعي رحمه الله د مسند مطالعه کړې وای، نو هغه ته به ښکاره شوې وه چې د امام شافعي رحمه الله مسند د موصوف ددې الفاظو تکذيب کوي، ځکه چې خپله هغه ډير روايات د مکې او مدينې د اصحابو نه پرته د نورو حضراتو نه اخيستي دي.

دريم : دعراق په رواياتو باندې چې کله محدثين تنقيد کوي يا هغه ته په مشکوک نظر ګوري، نوله ''عراق،، نه د هغوی مراد کوفه وي، يوازې د بصرې نه هغوی په لفظ د عراق سر تعبير نه کوي، خو چې کله کوفه او بصره يوځای ذکر کوي، نو د هغه نه په لفظ د **عراقيين** سره تعبير فرمايي، کوفه د روافضو مرکز و، چاته چې ﴿ اكذب خلق الله ﴾ ويل کيږي. له دې وجې محدثين کوفي روايت ته ډير په مشکوک نظر سره ګوري او ترڅو پورې چې د قرائن او شواهد نه د صحت اطمينان نه وي شوی له هغه نه د ځان ساتلو تلقين کوي، خو د بصرې رواياتو په باره کې د هغوی رايه دومره سخته نه ده، په تدريب کې حافظ سيوطي رحمه الله د حافظ ابن تيمية رحمه الله قول نقل کړی دی!

﴿ وقال ابن تيمية : اتفق اهل العلم بالحديث على ان اصح الاحاديث ما رواه اهل المدينة ثم اهل البصرة ثم اهل الشام ﴾ (تدريب ج ۱ ص ۸۶ طبع جديد ج ۱ ص ۳۹)

ترجمه : دمحدثينو په دې باندې اتفاق دی چې ډير صحيح حديث هغه دی کوم چې د اهل مدينه روايت دی، بيا د اهل بصره، بيا د اهل الشام.
او ددې نه وړاندې يې د خطيب بغدادي قول نقل کړی دی.

﴿ وقال الخطيب أصح طرق السنن ما يرويه أهل الحرمين (مكة والمدينة) فإن التدليس عنهم قليل والكذب ووضع الحديث عندهم عزيز ولأهل اليمن روايات جيدة وطرق صحيحة إلا أنها قليلة ومرجعها إلى أهل الحجاز أيضاً ولأهل البصرة من السنن الثابتة بالأسانيد الواضحة ما ليس لغيرهم مع إكثارهم والكوفيون مثلهم في الكثرة غير أن رواياتهم كثيرة الدغل قليلة السلامة مع العلل ﴾ (تدريب ج ۱ ص ۸۵ طبع جديد ج ۱ ص ۳۹)

ترجمه: د حديثو صحيح ترين اسانيد هغه دي کوم چې د اهل حرمين (مکې او مدينې) په روايت سره وي، ځکه چې په هغه کې تدليس کم دی او په دروغو احاديث تړل د نه کېدو برابر دي او د اهل يمن په نزد روايات جيده او طرق صحيحه دي خو کم دي او د هغوی مرجع هم د اهل حجاز طرف دی او اهل بصرې سره ډېر احاديث صحيحه په اسانيد واضحه سره موجود دي کوم چې نورو سره نه شته، سره ددې چې هغوی کثير الروايت دي او په کثرت روايت کې اهل کوفه هم د اهل بصره په شان دي، خو د هغوی په روايت کې دروغ او دوکه ډېره ده. ډېر کم روايات دي چې د علل نه محفوظ او سالم وي.

د تدريب دا روايت هم په هغه صفحه ده د کوم ځای نه چې کوثر نيازي صاحب د امام شافعي رحمه الله جمله نقل کړې ده او د هغه په مفهوم او مدعا باندې د ځان پوهولو نه پرته يې له هغه نه خپله مدعا اخذ کول غوښتي دي، خو افسوس چې نه خو هغه د يو ماهر فن نه دا علم باقاعده زده کړی ده، نه يې خپله د داسې لياقت مظاهره کړې ده چې د غور او فکر کولو نه وروسته هغه ځه صحيح نتيجې ته ورسيږي، له دې وجې يې پرته د تکلف نه په امام شافعي رحمه الله باندې دا تهمت ولګولو چې هغه د مکې مکرمې او د مدينې منورې صحابه وو د رواياتو نه پرته په پوره عالم اسلام کې خواره د صحابه وو کرامو رضي الله عنهم روايات غلط ګڼي. **استغفر الله!**

نولسمه مغالطه:

کوثر نيازي صاحب د صحيح بخاري صحيح حديث د تاريخ په تله باندې تللو سره ليکي:

د حديث يو بل قابل غور اړخ دادی چې د رسول الله ﷺ هيڅ يو ارشاد داسې نه شي کېدای چې هغه ته تاريخ د دروغژن کولو جرأت وکړای شي، که تاسو فرمايلي وای چې يو قوم هم چا چې ښځه حکمرانه کړې وي کاميابي نه شي موندلی، نو بيا به تاريخ ددې تصديق کوي. هغه د رسول الله ﷺ ددې قول د ترديد جرأت نه شي کولی، فلاح په دنيا او اخرت دواړو ځايونو کې د کاميابي او کامراني نوم دی او زموږ مخکې تاريخ داسې ډېر واقعات وړاندې کوي چې په هغه کې ښځه د خپلو ملکونو او قومونو مشرانې شوې او د هغوی دور د خپل وخت ښکلی دور و.

په دې ضمن کې موصوف ددې ښځو ذکر کړی دی: د روس ملکه کيتهرائن، د هالينډ ملکه هلينا، د هغې لور او لمسۍ، د برطانيه ملکه وکټوريه، موجوده ملکه الزبتهه او د هغه ځای ښځه آهن مارګريټ، د لکسمبرګ يوه ډچ ملکه او د هغې جانشين موجوده ملکه، د اسرائيل ګولډا ميئر، د انډيا اندرا ګاندهي او د سری لنکا بندرا نائيکې دا ښځه د موصوف په خيال کې د سرېو نه زياتې کاميابې او لائق حکمرانې پاتې شوې دي او د هغوی دور غوره دور ګڼل شوی دی.

په مسلمو ښځو کې د مصر د بادشاه نجم الدين لور ... لور نه، بلکې ښځه، ملکه شجرة الدر، فاطمه شريفه، ملکه ترخان، رضيه سلطانه، چاند بي بي او د بهوپال د بيګماتو حواله ورکړې ده، مولانا موصوف ددې ښځود حوالو ذکر کولو نه وروسته ليکي:

"سوال دا پیدا کیږي چې که د تاریخ دا روښانه مثالونه ټول په ټول دديٍ خبرې شهادت ورکوي چې د دې ښځو حکمرانو په دور کې د هغوی رعایا د امن او سکون شپیلئ وهله. نو بیا به دا قول درسول ﷺ چیرته ځي؟ چې په هغه کې دا ویل شوي دي چې هغه قوم کامیابي نه شي موندلی چې چا ښځه خپله حکمرانه جوړه کړه، ایا ددې دا مطلب دی چې زما په خوله کې خاورې چې تاریخ د قول رسول ﷺ تردید وکړ، په سمندر کې اور ولګید، ګلونو بدبویي شروع کړه، لمر او سپوږمۍ تیاره خورول شروع کړل. ورځ شپه جوړه شوه او شپه ورځ کې بدله شو.

کوثر نیازي صاحب د منطق خلاصه داده چې ددې ښځودور حکومت د انسانیت د فلاح دور و، لهذا ددې تاریخي واقعاتو دا ثابته کړه چې دا حدیث دروغژن دی، حدیث رسول ﷺ نه دی، که نه، د تاریخ څه مجال و چې هغه د حدیث رسول ﷺ تکذیب وکړي؟

دلته د موصوف د فکر او پوهې نه دومره غلطي شوې ده چې په دې مختصر مضمون سره د هغه پوره تجزیه ممکن نه ده، خو مختصرا څو امورو ته اشاره کوم:

١: په قرآن کریم کې څلوېښتو ته نژدې ایاتونه دي چې په هغه کې فلاح په اهل ایمان کې منحصر ګڼل شوې ده او د کفارو او فجارو نه د هغه نفي شوې ده، جناب کوثر نیازي صاحب چې په کوم منطق باندې حدیث رسول دروغژن کړی دی، څوک احمق هم دې منطق ته وړاندې بوتلو سره د تاریخ په حوالې سره د قرآن کریم ددې ایاتونو (نعوذ بالله)... تکذیب کولو ته کیني، نو کوثر صاحب سره به ددې څه جواب وي؟ ځکه چې کله انجناب دا ومنله چې ددې کافر او فاجر ښځو دور غوره دور او د فلاح او کامراني دور و، لهذا په حدیث کې چې د فلاح نفي شوې ده هغه د هغو ښځو غوره دور او د هغوی زرینو کارنامو غلط ثابت کړ، نو تاسو سره د پوهې یا په ناپوهي باندې دا هم ومنله چې د قرآن کریم دا دعوه چې کفارو او فجارو ته به فلاح نه نصیب کیږي... نعوذ بالله غلطه ثابته شوه، ایا هم ستاسو په الفاظو کې ستاسو نه پوښتنه نه شي کیدای چې:

که هم ددې کافرو او فاجرو ښځو د حکمراني په دور کې د هغوی رعایا د امن او ارام شپیلۍ وهلې، نو بیا به د قرآن کریم دا ارشاد چیرته ځي چې کافرانو او فاجرانو ته به فلاح نه نصیب کیږي، ایا د دې مطلب زما په خوله کې خاورې دادي چې موږ دا ومنو چې تاریخ د الله پاک د قول تردید کړی دی

د قول رسول ﷺ په باره کې خو تاسو فورا وویل چې دا قول د رسول ﷺ نه دی، چا له ځانه جوړ کړی دی او رسول الله ﷺ ته یې منسوب کړی دی، ایا د قرآن کریم ددې څلوېښتو ایتونو په باره کې به هم د روافض په شان دا وایي چې تاریخ **نعوذ بالله!** دا ایتونه غلط ثابت کړي دي؟

نعوذ بالله من الغواية والغباوة!

٢: جناب د فلاح تفسیر په خپله دا لیکلي دي چې:

"فلاح په دنیا او اخرت دواړو ځایونو کې د کامیابي او کامراني نوم دی".

ددې تفسير په رڼا کې د جناب عالي نه پوښتنه کيږي چې ددې کافرو او فاجرو ښځو د حکمرانۍ په دور کې چې د هغوی د دروغژن چمک نه مرعوب کيدو سره جناب عالي هغه غوره دور ګڼلی دی هغوی ته يا د هغوی رعايا ته د اخرت کومه کاميابي او کامراني ملاو شوه؟ چې د هغه په بنياد باندې تاسو د حديث رسول ﷺ تکذيب کوئ؟ که دې کفارو او فجارو ته د اخرت فلاح نه ده نصيب شوې، نو حديث رسول ﷺ څنګه غلط ثابت شو

هر چاته معلومه ده چې ددې ښځو دور د الله پاک د هيرولو او د خپل ځان د هيرولو بدترين دور و، چې په هغه کې د انساني اقدارو خاوره پليته شوه، انسان د وحشي درندګانو شکل اختيار کړ، د سړيو او ښځو سخت اختلاط پيدا شو. شهوت پرستي، اباحيت او د جنسي شدت وبا خوره شوه او هغوی ټوله دنيا په جنسي زکام اخته کړه، هم ددې ښځو په غوره دور کې مغرب د مور پلار ازادۍ حاصله کړه، د معاشرې تحليل او د کور نظام تباه پاتې شو، د انسان په شکل ځناور د حيوانيت هغه کارنامې وښودلې چې وحشي ځناورو ته يې هم شکست ورکړ او ! هم ددې ښځو په زرين دور کې پارليمېټ د هم جنس ودونو د جواز قانون وضع کړ، ګويا عمل د قوم لوط عليه السلام ته يې قانوني سند ورکړ، نو پادري صاحبانو په ګرجا کې د دوه هلکانو نکاح وتړله او هغوته يې د ښځې او خاوند حيثيت ورکړ او هم ددې ښځو په دور کې د طلاق حق د سړيو په ځای دښځو په لاس کې ورکړل شو د دې ښځو په سپيره دور کې په انسانيت باندې کوم کوم ظلم ونکړای شو؟ خو د کوثر نيازي صاحب په نظر کې دا د انسانيت د فلاح او کامرانۍ دور و، له دې وجې هغه فرض کوي چې تاريخ د حديث رسول ﷺ تکذيب وکړ، په دې عقل او پوهه باندې يوازې کوثر نيازي صاحب فخر کولی شي . !

۳: د کومو ښځو په حوالې سره چې موصوف د حديث رسول ﷺ د تکذيب فخريه اعلان کوي، دهغه حکومت د معمول حکومت نه و، بلکې د حادثې پيداوار و او د نظام شهنشاهيت پيدوار و او د نظام شهنشاهيت نتيجه وه، په دې شهنشاهي نظام کې حکمرانۍ د جهان پناه د کور مينځه وه، ملک د هغې جاګير و او تاج او تخت د هغې وراثت و، د جهان پناه له مرګ نه وروسته د هغې هلک، که نابالغ ولې نه وي د تاج او تخت وارث ګڼل کيدو، که هلک به نه و، نو اينجلۍ، ښځه خور به ملکه جوړيدله، نونيازي صاحب چې د کومو ښځو حواله ورکړې ده هغه ټولې هم ددې حادثې پيداوار وې چې د هغوی په شاهي خاندان کې څوک سړي باقي نه وو او شهنشاهيت د جهان پناه د خاندان نه بهر نه شو وتللی، د مجبورۍ له وجې نه دې ښځو د حکومت واړې په لاس کې ونيولې، ګويا دې نظام ملوکيت هم دا نکته تسليموله چې که يو حادثه ښکاره نه شي، نو حکومت د ښځو نه، بلکې د سړيو حق دی، هر چې د حادثاتي واقعاتو تعلق دی ددنيا يو عقل مند هم هغه د معمول په واقعاتو باندې نه ورتپي، بلکې اهل عقل ددا سې واقعاتو نه عبرت حاصلوي، چاته پته نه شته چې د عجيب الخلقت ماشومانو د پيدائښن واقعات ښکاره کيږي، خو يو عاقل کله هم هغوی معياري او مثالي ماشومان ګڼلو

سره په هغو باندې فخر نه دی کړی، دا کوثر نیازي صاحب دی چې د دور ملوکیت حادثاتي واقعات په ډول د مثال او نمونې وړاندې کوي او ددې حادثاتي واقعاتوله وجې د رسول اللهﷺ د حدیث د دروغژن کولو جرأت کوي.
دور ملوکیت ختم شوی دی او د هغه ځای دروغژن جمهوریت او په صحیح معنا کې جبریت نیولی دی، خو د عوامو ذهن نن هم د دور ملوکیت د غلامانه ذهنیت عکاسي کوي، هم دا وجه ده چې د انډیا په تخت جمهوریت باندې د نهرو نه وروسته د هغه لور اندرا کیناسته او ترڅو چې دا خاندان ختم نه شو، د انډیا تخت هم ددې خاندان جاګیر و، که د قضاء او قدر فیصلو ددې خاندان د یو یو فرد خاتمه نه وه کړې، نو ناممکن وه چې ددې خاندان نه هندوستان خلاص شوی وای.
د ۱۹۶۴ء په صدارتي انتخاب کې مس فاطمه جناح د ایوب خان په مقابله کې رامخې ته کیدل هم ددې ذهني غلامۍ کرشمه وه، ځکه چې هغه دباني پاکستان مسټر محمد علي جناح خور وه، له دې وجې د بادشاه خور د صدر ایوب په مقابله کې د حکومت کولو زیاته مستحق وګڼل شوه، هغه خو د ایوب خان بې ډې نظام بیړه غرقه کړه چې فاطمه جناح شکست وخوړ، که نه، که یو سړی د یو ووټ په ذریعه دا انتخابي معرکه سر کول غوښتل، نو ګټه به یقینا د بادشاه د خور وه، د ایوب خان به چا پوښتنه هم نه وه کړې، د سری لنکا د مسز بندرا نائیکې د خپل خاوند نه وروسته د هغه د پارټۍ قائد جوړیدل، د بنګله دیش د حسینه واجد د خپل پلار په ځای او د خالده ضیاء د خپل خاوند په ګدۍ باندې قابض کیدل هم د عوامو ددې شاه پرستانه او غلامانه ذهنیت مظهر دی، هم ددې ذهني غلامۍ نتیجه ده چې د پي پي کي د "شاه"، نه وروسته د هغه د تخت وارث د هغه ښځه او لور شوه ځکه چې د تخت اصل وارث په دغو ورځو کې د ملک نه بهر و، تاسو به وګورئ چې ترڅو پورې د شاهي خاندان یو فرد هم باقي دی، د پارټۍ قیادت او د ملک حکومت به د هغه خانداني حق تصور کولی شي، د کوثر نیازي صاحب خطبات او مقالات هم ددغه غلامانه ذهنیت تمبیدلی اواز دی، چې د هغه په بنیاد باندې موصوف د ارشادنبويﷺ په مضبوط دیوال باندې دخپل دین او ایمان سر ماتوي.
۴: د کومو مسلمانانو ښځو نمونه چې موصوف دساده عوامو مخکې دمعیارپه ډول وړاندې کوي که د تاریخ په پاڼو کې ددې ښځو د کارنامو مطالعه وشي، نو په هغه باندې به د فخر کولو په ځای به یې سرونه د شرم نه ښکته شي، دمثال په ډول د موصوف ممدوحه د (شجرة الدر) حالات زما د رسالې "زنانه کی حکمرانی" په اخر کې د په طور منسلک دي چې د هغه خلاصه داده چې د خپل خاوند نجم الدین له وفات نه وروسته هغې د بادشاهت له خاطره د خاوند زوی (توارن شاه) په خفیه ډول قتل کړ او خپله بادشاه جوړه شوه، په دې باندې خلیفه بغداد مستنصر بالله د اهل مصر په نوم باندې خط ولیکه چې:

" اې اهل مصر! که تاسو سره داسې سړی نه وي پاتې شوی چې بادشاهي د سنبالولو اهليت لري، نو موږ ته ووايئ که داسې وي، نو موږ به يو سړی در وليږو چې د بادشاهي د سنبالولو اهليت لري، ايا تاسو حديث نبوي ﷺ نه دی اوريدلی چې رسول الله ﷺ فرمايي. هغه قوم کله هم نه شي کاميابيدای چا چې خپل معاملات يوې ښځې ته وسپارل".
خليفه اهل مصر ته تاکيد وکړ چې ښځه دې معزوله شي او د هغې په ځای دې يو سړی حاکم مقرر شي چې د خليفه دا خط مصر ته راورسيد، نو (شجرة الدر) د خپل سپه سالار عزالدين ايبک په حق کې بادشاهي پرېښوده او هغه يې بادشاه کړ او ورسره يې واده وکړ. څو ورځې وروسته يې خپل خاوند قتل کړ، د بادشاه د قتل نه وروسته هغې ډېرو خلکو ته تخت وړاندې کړ، خو چا هم هغه قبول نه کړ، اخر دا چې د تاج او تخت سره خپل ځان د عز الدين ايبک وارثانو ته په حواله کولو باندې مجبوره شوه او د خپل غلط کردار په سزا کې قتل شوه. ټول اتيا ورځې د هغې حکومت و، چې د هغه له خاطره هغې د خپل خاوند زوی او دويم خاوند قتل کړ او خپله د خپل کردار نتيجې ته ورسيده، افسوس دی چې زموږ کوثر نيازي صاحب ددې مکارې ښځې د اتيا ورځو د سازشي حکومت د ناخبره عوامو مخکې وړاندې کوي او خلکو ته وايي چې ددې ښځې د درې مياشتو نه کم د حکمرانۍ دور غوره دور و، کوم چې د ارشاد رسول ﷺ تکذيب وکړ.

برين عقل و دانش ببايد گريست

شلمه مغالطه:

پورته د اتمې مغالطې لاندې تېر شوي دي چې جناب مودودي صاحب د مس فاطمه جناح د صدارتي انتخاب د جواز ثابتولو له پاره دا نظريه وړاندې کړې وه چې کوم شيان په شريعت کې حرام شوي دي دهغه دوه قسمونه دي، حرام ابدي او حرام غير ابدي، زموږ کوثر نيازي صاحب دې نظريې ته خطرناک ويلو سره ويلي و چې: "دغه شان شريعت نه يوه ټوکه جوړيږي".
ددې په ځای موصوف د ښځې د حکمرانۍ د جواز ثابتولو له پاره چې کومه نظريه اختراع کړه هغه هم د هغه په الفاظو کې دا ده:
اصل خبره داده چې زموږ ډېرې رويې زموږ د مخصوص سماجي او معاشرتي جبر پيداوار دي، د ښځې د مشرې مسئله هم څه داسې مسئله ده، چې کله ښځه د کفالت له پاره سړي ته محتاجه وه، د کور په چارديوارۍ کې بنده وه، نو مسئلې مسائل بل شان وې، خو اوس خو د سماجي حالاتو او ضروورياتو نقشه بالکل مختلفه ده، ښځه په هره مسلمانه معاشره کې قدم په قدم وړاندې روانه ده، خپله دکتې قابله ده، تعليم يافته ده، په هره شعبه کې په ذمه دارانه مناصب باندې فائزه ده، دغه شان د مخصوص سماجي نظرياتو پيداوار نه شريعت جوړولو سره په عوامو باندې نه شي مسلط کولی.

زه محترمو لوستونکو ته او خپله جناب کوثر نیازي ته هم د انصاف دعوت ورکوم چې هغوی فیصله وکړي چې يو طرف ته د مودودي صاحب نظريه "ابدي حرام او غير ابدي حرام" او بل طرف ته د کوثر نيازي صاحب نظريه چې: "د شريعت ډير مسائل د سماجي او معاشرتي جبر پيداوار دي". او دا چې "له هغه نه شريعت جوړولو سره په عوامو باندې نه شي مسلط کولی". په دې دواړه نظرياتو کې کومه يوه ډيره خطرناکه ده؟ او په شريعت پورې په بدترين تو کو کې کومه نظريه زياته د جرأت مظاهره کوي؟ مودودي صاحب د شريعت حرام ته حرام تصور کولو سره يوازې دومره ترميم کړی و چې دا حرام ابدي نه دي، بلکې حرام غير ابدي دي، خو نيازي صاحب هم دې حرام ته "د جبر پيداوار" ويلو سره نه يوازې ددې د حرمت نه انکار کړی دی، بلکې "ددې نه شريعت جوړولو سره په عوامو باندې نه شي مسلط کيدلی" په الفاظو سره يې د شريعت محمديه ﷺ خلاف صفا صفا د بغاوت اعلان هم وکړ، د کوثر نيازي صاحب د زړه په يو کونج کې که د عقل او ايمان او فهم او انصاف څه ادنی نه ادنی برخه هم باقي وي. نو هغه دې بار بار سوچ وکړي او د زړ کرته سوچ کولو نه وروسته دې انصاف وکړي چې هغه په دې نظريه ايجاد کولو باندې مودودي صاحب شاته پرينښوده؟ هغه نيغ د پرويزيانو په صف کې شامل نه شو؟ او ايا هغه د پورته ذکر شويو الفاظو په ذريعه شريعت په سپکاوي سره رد نه کړ؟ د مودودي صاحب روح به د هغه نه شکايت کوي:

میری وفا کو دیکھ کر، اپنی جفا کو دیکھ کر
بندہ پرور! منصفی کرنا خدا کو دیکھ کر

که کوثر نيازي صاحب ته پته وي او که نه وي، خو هر هغه سړی چې د دين د ابجدو نه هم خبر وي هغه پوهيږي چې کوم مسائلو ته موصوف د جبر پيداوار ويلو سره ډير جرأت او جسارت، بلکې په بې باکي او سختي سره رد کوي، دا د قرآن کريم صريح احکام دي.

الله پاک چې عليم او خبير دی او خالق فطرت دی، د نسواني فطرت او د هغه د تقاضو نه ښه خبر دی، هم هغه عليم او حکيم ښځو ته حکم کړی دی چې په خپلو کورونو کې کلکې کيني او د جاهليت اول په شان دې د شهوت په نيلام ګهر کې د خپل حسن نمائش نه کوي، نو ارشاد دی: ﴿ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ ﴾ (الاحزاب : ۳۳)

ترجمه: او قرار ونيسئ په خپلو کورونو کې او ښکاره مه وځئ، څنګه ښکاره وتل چې مخکې د جاهليت دستور و. (ترجمة شيخ الهند)

شيخ الاسلام حضرت مولانا شبير احمد عثماني رحمه الله ددې ايت کريمه په تفسير کې ليکي:

"يعنې د اسلام نه مخکې د جاهليت په زمانه کې به ښځې بې پردې ګرځيدلې او د خپل بدن او د جامې د زيبائش به يې ښکاره مظاهره کوله، ددې بد اخلاقي او بې حيايي عادت اسلام څنګه برداشت کولی شي؟ هغه ښځو ته حکم وکړ چې په کورونو کې کيني او د جاهليت د

زمانې په شان د حسن او جمال نمائش نه کوي، د امهات المومنین ﷺ فرض به په دې معامله کې نور هم زیات موکد وي لکه چې د ﴿لستن کاحد من النساء﴾ د لاندې تیر شوي دي.
باقي د یو شرعي یا طبعي ضرورت له وجې پرته د ډول او سنګار نه په ساده جامو کې پټې کله کله بهر وتل، په دې شرط چې د ماحول په اعتبار سره د فتنې ویره نه وي، بیشکه ددې اجازه د نصوص نه راوځي او خاص د ازواج مطهرات ﷺ په حق کې هم ددې ممانعت نه ثابتیږي. بلکې ډېرو واقعاتو نه ددې وتلو ثبوت پیداکیږي، خود شارع د ارشاداتو نه ښکاره ظاهریږي چې هغه دا خوښوي چې یو مسلمانه ښځه په هر حال د خپل کور زینت جوړه شي او بهر وتلو سره دې شیطان ته د ځار او کتلو موقع ورنکړي. (فوائد عثمانی)
همدغه شان د ښځو دخرچ کفالت او ذمه داري الله پاک په سړیو باندې کېښودلې ده. چې د هغې اعتراف خپله فاضل نیازي په دې مضمون کې کړی دی، اوس ددې غلطو ټوکو څه حد. شته چې د قرآن کریم احکام منصوصه ته چې عین د فطرت تقاضه ده دې ته "سماجي او معاشرتي جبر" ویلو سره په سپکاوي باندې رد کړل شي، نیازي صاحب دې بیان کړي چې کوم وخت په قرآن کریم کې دا احکام نازلیدل که په هغه وخت کې ستاسو یو ورور دداسې احکاماتو په باره کې همدا جمله ویله، نو د هغه شمار به په کومو خلکو کې وو؟ او دا مو هم ښه خبره وکړه چې ښځه خپله ګټې، تعلیم یافته ده قابله ده وغیره وغیره، لهذا د قرآن کریم احکاماتو ته "معیار شریعت جوړولو سره په عوامو باندې نه شي مسلط کولی" یعنې د حافظ شیرازي رحمه الله په قول د نن سبا زلیخا د عصمت د پردې نه بهر وتلې ده، لهذا قرآن کریم منسوخ شو او شریعت باطل شو، **نعوذ بالله!**
دداسې عقل او پوهې خبرې د نیازي صاحب په شان پوهانو سره ښائي(!)
یادش بخیر ډاکټر فضل الرحمن صاحب، د چا په ذمه چې د ایوب خان په زمانه کې د اسلام د مرمت فرض سپارلي شوي و، هغه هم دا د نیازي فلسفه وړاندې کړې وه، چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې ښځې جاهلې وې، اجړې وې، ناپوهه وې له دې وجې قرآن کریم د دوه ښځو شهادت د یو سړي برابر کړی و، خو د نن سبا ښځه تعلیم یافته ده، قابله ده، مهذبه ده، لهذا هیڅ وجه نه شته چې د هغې شهادت دې د سړي برابر نه کړل شي، ددې بدتمیزي نتیجه دا راوتله چې د هغه ایمان سلب شو، اوریدلي مو دي چې هغه ښکاره عیسایي کیدو سره مړ شو، نن کوثر نیازي صاحب هم د لیلائے اقتدار په عشق کې هم د هغه په نقش قدم باندې روان دی، داسې محسوسیږي چې د ډاکټر فضل الرحمن صاحب مسندنن کوثرنیازي صاحب ته حواله شوی دی، ایا ځوک شته چې نیازي صاحب ته د خیرخواهي مشوره ورکړي چې هغه د ډاکټر فضل الرحمن د انجام نه عبرت حاصل کړي.

يويشتمه مغالطه:

نيازي صاحب په حديث **﴿ الائمة من قريش ﴾** باندې هم خبره کړې ده. د موصوف وينا ده چې ددې حديث له وجې دخليفه او حکمران کيدو له پاره زمونږ ټول علماء او فقهاء قريشي النسل کيدو ته شرط لازم وايي، مولانا ابو الکلام آزاد دې حديث ته پيشن ګويي ويلو سره ددې ترجمه داسې کړې وه چې: حکمران به د قريشو نه وي زمونږ علماء کرامو ددې ترجمه داسې وکړه چې: حکمران د قريشو نه کيدل پکار دي.

په دې حديث شريف باندې د مفصل بحث دلته ګنجائش نه شته چې دا ديوې مستقلې مقالې موضوع ده، مختصر دا چې د حديث صحيح مفهوم هم هغه دی کوم چې ټولو فقهاء کرامو او علماء کرامو اخيستی دی د مولانا ازاد طرف ته چې کوم مفهوم نيازي صاحب منسوب کړی دی، که دا نسبت صحيح هم وي، نو هغه ښکاره غلط دی، ځکه چې اول خو د علماء او فقهاء کرامو په مقابله کې د مولانا ازاد قول هيڅ قيمت نه لري، دويم دا چې د ټولو علماء او فقهاء د قول مطابق دا يو حکم شرعي دی، کوم چې رسول الله ﷺ فرمايلی دی، اوس که امت په دې حکم شرعي باندې عمل کوي، نو د هغوی نيک بختي ده او که امت ددې خلاف کوي، نو امت به د عتاب لائق وي، خو د رسول الله ﷺ په ارشاد باندې هيڅ حرف نه راځي، په خلاف ددې چې که دا پيشن ګوئي حساب شي، نو نيازي صاحب خپله دا مني چې دا پيشن ګوئي نه ده پوره شوې، په دې صورت کې به د رسول الله ﷺ د پيشن ګويي نعوذ بالله غلط کيدل لازم شي، ظاهره ده چې د امت طرف ته د کوتاهي نسبت کول د رسول الله ﷺ پيشن ګويي ته نعوذ بالله د دروغ ويلو نه اسان دي، که د نيازي صاحب په دې نکتې باندې نظر وي، نو هغه به د علماء او فقهاء کرامو تغليط ته ملا نه وه تړلې.

دويشتمه مغالطه:

نيازي صاحب د لاوډ اسپيکر، تصوير، ټيلي فون او د ښځو د تعليم حوالې ورکولو سره په علماء کرامو پورې ټوکې کړې دي، کوم سړی چې د قرآن کريم د احکاماتو، د رسول الله ﷺ د ارشاداتو طيباتو، په سلف صالحينو، ائمه مجتهدينو او په ټول فقهاء امت پورې ټوکې کوي که هغه دخپل دور په علماء کرامو پورې ټوکې وکړي، نو د هغه نه به څه شکايت وکړل شي؟ خو نيازي صاحب ته دا عرض کول ضروري ګڼم چې که هغه دېوهانو قول **﴿لحوم العلماء مسمومة﴾** د علماء کرامو غوښه کې زهر وي، ضرور اوريدلي وي، تاسو په علماء کرامو پورې ټوکې ضرور کوئ خو دا مه هيروئ چې: دا زهر چې د کوم سړي په رګونو کې خواره شي هغه د دنيا نه ايمان سلامت نه وړي، ددې نه پرته هغه خپل شمير هم په دې ډله کې کوي او د هغه د نوم سره د مولانا سابقه لګيدلې وي، چې د کوم تالي نه خوراک کيږي په هغې کې توکول د عقل مندو کار نه دی.

درویشتمه مغالطه:

د خالص علمي مضامینو په ثبوت کې لطیفې او عکسي خبرې وړاندې کول د جناب نیازي صاحب نوی طرز استدلال دی. له دې وجې په اهل علم پورې د ټوکو کولو له پاره هغه په څو لطیفو باندې خپل لوستونکي خوشالوي، وګورئ!

اوله لطیفه:

"یو وخت و چې لاؤډ اسپیکر حرام و، اوس امام صاحب چې پنځه کسان هم ناست وي، نو د لاؤډ اسپیکر د لګولو نه پرته درس نه کوي"

د موصوف ددې ارشاد حیثیت یوازې د یوې لطیفې او عکسي خبرې دی، خو په دې کې هم هغه د دروغو د مالګې او مرچ لګول مناسب وګڼل، د موصوف د خبرولو له پاره عرض دی چې په لاؤډ اسپیکر باندې وعظ او ارشاد ته کله هم اهل علمو حرام نه دي ویلي، له دې وجې د هغه دا لطیفه یوازې د مالګینو دروغو حیثیت لري.

دویم: د هغه په خدمت کې عرض دی چې په یو علمي مسئله کې د تحقیق د بدلیدو له وجې نه د اهل علم رائې بدلیدل، داسې خبره نه ده چې په هغې پورې ټوکې وشي، دا د اهل علم مستمره سنت راروان دی، امام شافعي رحمه الله په ډیرو مسائلو کې د قول قدیم په ځای قول جدید اختیار کړی دی، چې د هغه نه اهل علم خبر دي، د امام احمد رحمه الله په نزد به داسې مسائل ډیر کم وي چې په هغه کې د هغه نه دوه دوه او درې درې اقوال نه وي نقل شوي، زمونږ د امام ابوحنیفه رحمه الله نه هم په ډیرو مسائلو کې ګڼ اقوال نقل دي، د ځینو مسائلو په باره کې منقول دي چې امام صاحب له وفات نه مخکې د هغو نه رجوع کړې وه، الغرض د اهل علم رایه بدلیدل داسې شی نه دی چې هغه پورې ټوکې کولو سره دې د هغه نه خوند واخیستل شي، دا خو د اهل علم سنت مستمره دی چې په کلونو یې چې په کوم قول باندې فتوا ورکوله د تحقیق حق نه وروسته یې د هغې نه پرته د تکلف نه رجوع وفرمایله جناب کوثر نیازي صاحب به د دې نکتې نه بې خبر نه وي که بالفرض د لاؤډ اسپیکر په مسئله کې د علماء کرامو تحقیق بدل شو، نو دا خبره د اعتراض قابل نه ده، خو د هغه مقصود په علماء کرامو پورې ټوکې کول دي، له دې وجې هغه دا هم ونه کتل چې څه د هغه د ژبې او قلم نه راوځي هغه د حقیقت خلاف نه دي؟ او کوم شي پورې چې هغه ټوکې کوي هغه د اعتراض قابل هم دي او که نه؟

دریم: د جناب د خبرولو له پاره عرض دی چې د لاؤډ اسپیکر په مسئله کې د اهل علم فتوا نه ده بدله شوې، بلکې د لاؤډ اسپیکر د اواز په باره کې د فني ماهرینو رایه بدله شوه، په لمانځه کې د اقتداء اصول دادي چې د امام یا د هغه د نائب مکبر په اواز باندې رکوع او سجده کول صحیح دي، خو که د امام اواز یو دیوال او غر سره جنګیدو باندې بیرته راغلو او د مقتدي

غوږ ته راورسيږي، نو ددې تمبيدلي اواز اقتداء د مقتدي له پاره جائز نه ده، که وکړي، نو د هغه لمونځ به فاسد شي.

چې کله لاؤډ اسپيکر ايجاد شو، نو اهل علم د فني ماهرينو نه پوښتنه وکړه چې ددې په ذريعه راتلونکي اواز بعينه د ويونکي اواز دی او که د هغه تمبيدلي اواز دی؟ فني ماهرينو وويل چې دا اصل اواز نه دی، بلکې د تمبيدلي اواز په شان شی دی، په دې باندې اهل علم فتوا ورکړه او بالکل صحيح فتوا يې ورکړه چې د لاؤډ اسپيکر په اواز باندې د مقتدي انتقالات (رکوع او سجود وغيره) صحيح نه دي، لمونځ به يې فاسد وي، خو وروسته د فني ماهرينو تکنيکي رايه بدله شوه او هغوی اولې رايې ته غلط ويلو سره وويل چې د لاؤډ اسپيکر اواز بعينه د ويونکي اواز دی، کوم چې اله مکبر الصوت لرې لرې رسوي، په دې باندې مفتي اعظم پاکستان مولانا محمد شفيع رحمه الله فتوا ورکړه چې که دا صورت وي، نو لمونځ په دې باندې جائز دی او نورو مشرانو علماء کرامو ددې فتوا تصديق وکړ، نوددې پوره شرح او تفصيل د حضرت مفتي صاحب په رساله "آله مکبر الصوت" کې موجود ده، اوس انصاف وکړئ چې د جناب نيازي صاحب په علماء کرامو پورې ټوکې کول کوم ځای پورې صحيح دي؟ دلته د فتوا د بدلون مثال خو داسې شو چې يو سړی يو مفتي صاحب ته يو واقعه نقل کړي او دويم سړی د هغه بالکل برعکس صورت مسئله وړاندې کړي، ښکاره خبره ده چې د مفتي جواب به د دواړو سوالونو په باره کې يو شان نه وي، همدغه شان د لاؤډ اسپيکر په باره کې چې څنګه صورت د اهل علم مخکې وړاندې کړای شو، هم د هغې مطابق هغوی فتوا ورکړه وښايئ جناب نيازي صاحب! چې د ټوکو کولو څه ګنجائش پاتې شو؟

چون بشنوی سخن اهل دل مگو که خطاست
سخن شناس نه دلبرا خطا این جاست

دويمه لطيفه:

په يو دور کې (بلکه د مسئلې تر حده پورې خو اوس هم) تصوير ويستل حرام ګڼل کيدل، اوس چې تر څو پورې پريس کانفرنس ته فوټو ګرافر نه وي رارسيدلي حضرت مولانا صاحب خوله نه پرانيزي - نيازي صاحب مني چې اهل علم تصوير ويستل اوس هم حرام ګڼي، اوس که د هغه په قول " اوس چې ترڅو پورې پريس کانفرنس ته فوټو ګرافر نه وي رارسيدلي حضرت مولانا صاحب خوله نه پرانيزي" نودا د هغه مولايانو بې عملي ده، ايا په دې عمل باندې مطلقا د علماء کرامو په عزت پورې ټوکې کول به د مولانا نيازي صاحب له پاره حلال وي؟ نيازي صاحب ته معلومه ده چې د يو مجرم د قانون ماتول د حوالې په ډول وړاندې کول او د هغه له وجې د قانون يا د قانون د ماهرينو يا په قانون باندې عمل کونکو پورې ټوکې کول د روغ فکر علامت نه دی او که د هغه مقصد ددې قانون ماتولو په ذريعه د حضرات اهل علم تضحيک

دي، نو زه منم چې څو ملايان صاحبان نه، بلکې د امت غالب اکثريت د قانون ماتولو مرتکب دي، د الله پاک او د هغه د رسول په زرګونو نافرماني پرته له څه ويرې ترخې نه په موږ کې خورې شوې دي او هم ددې اجتماعي جرمونو نتيجه ده چې د الله پاک د قهر ډنډې په موږ باندې يو ښځه په ډول د حکمرانې مسلط کړې ده، چې د هغې له وجې موږ د ﴿ **بطن الارض خير لکم من ظهرها** ﴾ مصداق جوړ شوي يو. الله پاک دې په موږ باندې رحم وکړي او زموږ ګناهونه دې معاف کړي، خو سوال دادی چې ايا د امت د بدعملي له وجې د الله پاک شريعت بدل کړل شي؟

او که د نيازي صاحب مقصود دا ښودل وي چې د تصوير د حرمت په باره کې د علماء کرامو فتوا غلطه ده، نو د هغه په خدمت کې عرض دی چې دا د جناب عالي غلط فهمي ده، د تصوير د حرمت په مسئله کې د مولانا ابوالکلام ازاد مرحوم او مولانا سيد سليمان ندوي رحمه الله په شان اکابر هم په غلط فهمي کې اخته وو، مولانا محمد شفيع رحمه الله خپله رساله (التصوير لاحکام التصوير) هغوی ته وليږله، نو د هغوی غلط فهمي لرې شوه او دا د هغه بزرګانو حق پرستي وه چې هغه ښکاره د خپلې غلطي اعتراف وکړ په (۱۹۴۵ء) کې پرويز په ''طلوع اسلام،، کې د تصوير په جواز باندې يو مضمون وليکه چې په هغه کې د مولانا ازاد او مولانا ندوي هم حواله ورکړل شوې وه او په دې باندې مولانا عبدالماجد دريا ابادي په ''صدق جديد ، ، کې ''تصوير او شريعت اسلامي ، ، په عنوان باندې يو مقاله وليکله،

دا مقاله په حال کې مولانا قاضي زاهد الحسيني په بينات کراچی (نومبر ۱۹۹۳ء) کې شائع کړې ده، د نيازي صاحب په خدمت کې هغې وړاندې کولو سره استدعا کوم چې هغه دې هم ددې بزرګانو په شان د حق پرستي ثبوت ورکولو سره په خپل موقف باندې نظر ثاني وفرمايي، د مولانا دريا ابادي مقاله لاندې ليکل کيږي :

تصوير او اسلامي شريعت

ددهلي نه يو مياشتنۍ رساله "قوم" راځي، هغه په جنوري نمبر کې رساله ''طلوع اسلام،، د دهلي په حوالې سره د مولانا سيد سليمان ندوي رحمه الله د يو ډير زوړ مضمون خلاصه کومه چې د تصوير ويستلو سره متعلق ده، شائع شوې ده، او ''طلوع اسلام، ، خپله هم د تصوير ويستلو د جواز تائيد کړی دی.

کوشش سخت افسوسناک او سخت مغالطه ورکونکی دی، د سيد صاحب مضمون د نن نه ۲۵، ۲۲ کاله مخکې په (۱۹۱۹ء) کې ليکل شوی دی، هغه وخت د هغه تحقيق په دې باب کې مکمل او اجتهاد په دې مسئله کې صائب نه و، ددنيا د يو لوی نه لوی فاضل او محقق اجتهاد د خپل عمر او علم په هر دور کې يو شان صائب (حق ته رسيدونکي) وي؟ د عمر اضافي او د فکر او نظر پوخ والي سيد صاحب په خپله رايې باندې نظر ثاني کولو باندې

مجبور کړ او د جنوري (۱۹۴۳ء) په معارف کې یې د حق خوښولو د جرأت سره د رجوع او اعتراف د عنوان لاندې د خپل مسلک نه د رجوع اعلان هم شائع کړ، حیرانتیاده چې د هغه دومره پخوانی مضمون دې په ریسرچ کولو سره راویستل شي او د هغه په تازه اعلان باندې دې داسې سترګې پټې شي.

د سید صاحب په دې رجوع نامې سره به غوره داوي چې د مولانا ابوالکلام دادبهادري اعلان هم مخې ته وي:

"تصویر ویستل، ساتل او شائع کول ټول ناجائز دي دا زما سخته غلطي وه چې تصویر مې ویستلی و او "الهلال، ، مې د تصویرسره ویستلی و، اوس مې ددې غلطي نه توبه ویستلې ده، زما مخکې غلطي پټول پکار دي نه دا چې د نوي سر نه یې تشهیر وکړل شي. (تذکره ابوالکلام ص : ۸)

په حدیث نبوي کې سخت وعیدونه د تصویرونو او مصورینو په باره کې راغلي دي، د هغه د استحضار نه وروسته به ډیر په ګرانه باندې یو دیندار او متقي مسلمان د جواز د فتوا جرأت کولی شي او دا استدلال خو بالکل غلط دی چې هغه احکام د دستي تصویرانو متعلق دي نه د فوټو دواړه قسمونه په هر حال دتصویردي، د جاندار د پایدار نقش دی، د اصل په لحاظ سره په دواړو کې هیڅ فرق نه شته او شرعي حکم د دواړو په حق کې داسې یو شان دی لکه د د کلي وال په لاس باندې جوړ شوي ``دارو، ، (شراب) او د بهر ملکونو په الاتو باندې تیار شوي د اعلی درجې مقطر شراب انګوري یا اسپرټ په حق کې یو شان.

مولانا احمد علي لاهوری (خدام الدین) په مختصر رساله کې د "فوټو کا شرعی فیصله" په اخر کې د تصویر ویستلو په منع باندې تایدي لیکل د مولانا انور شاه کشمیري او مولانا حسین احمد مدني او د نورو مشهور فاضلانو شامل دي او د ټولو نه زیات قابل اعتماد او قابله مطالعه لیکل په دې باب کې د مولانا مفتي محمد شفیع دیوبندي رحمه الله رساله (التصویر لاحکام التصویر) ده، ادراه "قوم" دې مهرباني کولو سره د هغه مطالعه ضرور وکړي.

"فرنګي تمدن" ویل پکار دي چې ټول بس تصویري تمدن دی او په موږ خلکو کې د تصویر ویستلو شوق یا د هغه وقعت او عزت د ټولو فرنګیانو د تهذیب نه د مرعوبیت نتیجه ده، نن فرنګستان په کروړو نه، بلکې په اربونو روپۍ چې هر کال په تصویرونو باندې خرچ کوي او خپل اخلاقي او فکري طاقت دواړه ددې په ذریعه تباه کوي، ددې کیسه چې څومره اوږده ده هغومره د عبرت والا ده افسوس دی چې موږ د هغه نه په ځای د عبرت حاصلولو التّه د خپل ځان له پاره دلیل جوړ کړی؟ تصویرکشي، نقاشي او مجسمه سازي ته په هندو تهذیب، بدهستي تهذیب غرض په هر جاهلي تهذیب کې چې څومره نژدې تعلق یو طرف ته د شرک او بت پرستي سره او دویم طرف ته د فسق او فحش کاري سره پاتې شوی دی، د هغه څه اندازه نن هم غار ایلورا، غار اجنتا د دیوالونو تصویرانو د مشاهدې نه کیدای شي، د شریعت اسلامي

ژور، حکیمانه نظر د یویو جاهلي تهذیب، یو یو شعار اویو یو یادګار ختم کړی دی. (صدق لکهنو ۱۶ جنوری ۱۹٤۵ء)

دریمه لطیفه:

نورخو پریږده چې کله په شروع شروع کې شاه سعود خان ته ټیلیفون ولګاو. نو علماء کرامو او شیوخ وویل دا حرام دی په دې کې خو شیطان خبرې کوي، یوه ورځ شاه سعود آپریټر ته وویل بل طرف ته د قرآن کریم تلاوت لګولو سره زما په دربار کې ټالي. ووهه چې تعمیل وشو. نو شاه د ټولو نه لوی شیخ ته وویل: وګورئ د ټیلي فون نه څه اواز راځي چې شیخ واوریده، نو ویې ویل واه! دا خو کلام الهي نشر کوي او له هغه ورځ نه سعودي عرب کې ټیلیفون حلال شو.

د نیازي صاحب د دې لطیفې نه څو خبرې معلومې شوې:

یو دا چې د حضرت لامحدود عنایات یوازې د پاکستان د علماء کرامو پورې محدود نه دي، بلکې د عرب او عجم اکابر او مشائخ ټول د جناب د سخاوتونو نه یو شان فائده اخلي.

دویم دا چې د حضرت لوی شهرت، د یو ادیب، یو صحافي یو مولانا یو موقع شناس سیاست کار په حیثیت سره و، خلکو ته دا معلومه نه وه چې د افسانه نګاري په فن کې هم هغه بې مثل دی، د شاه سعود د دور د علماوو او مشائخو په باره کې د هغه دا افسانه نګاري د شاباسي لائق ده.

دریم دا چې په حق ویلو او بې باکي کې تاسو ته ډیر مهارت حاصل دی چې د یو لوی نه لوی سړي ادب او احترام د هغه لاره نه شي منع کولی، د هغه د قلم څخه نه خو یو مومن ته امان دی او نه یو کافر ته، د هغه چاره د حلال او د حرام تمیز نه کوي.

څلورم دا چې حدیث نبوي ﷺ ﴿ کفی بالمرء کذبا ان یحدث بکل ما سمع ﴾ د سړي د دروغژن کیدو له پاره همدا کافي ده چې هغه هره اوریدل شوې خبره وړاندې نقل کړي، باندې ستاسو پوره عمل دی، هغه د مکې مکرمې او مدینې منورې د علماوو او مشائخو د پټکي غورځولو له پاره هم دا سوچ نه کوي چې چا دا کیسه هغه ته بیان کړې ده هغه د اعتماد لائق هم دی او که نه؟ او دا چې دا واقعه د شاه سعود د زمانې ده او که د هغه د پلار محترم ملک عبدالعزیز د زمانې ده؟

که د نیازي صاحب دا افسانه جوړول صحیح هم تسلیم کړل شي، نو اخر هغه د دې نه څه ثابتول غواړي؟ زیات نه زیات به ترې دا ثابته شي چې د سعودي عرب علماء او مشائخ ډیر ساده ګان دي چې تر څو پورې د څه ایجاد شوي شي حقیقت هغه ته نه وي معلوم د هغه په باره کې ډیر احتیاط کوي، تاسو ووایئ چې داد هغو حضراتو مدح شوه که قدح؟

څلورويشتمه مغالطه:

موصوف د (نهاية المحتاج الى شرح المنهاج) په حوالې سره د شيخ الاسلام خير الدين رملي رحمة الله عليه فتوا نقل کړې ده چې: "که د خلکوله پاره ضروري شي چې د هغوی حکمرانه دې ښځه وي، نو د ضرورت له وجې هغه حکمرانه جوړيدای شي".
دلته موصوف ته درې مغالطې شوې دي:

اول: دا چې (نهاية المحتاج) د شيخ خير الدين رملي حنفي رحمة الله عليه تاليف نه دی، بلکې د شمس الدين رملي شافعي تاليف دی، موصوف ته په نوم کې التباس پيدا شوی دی، شيخ الاسلام خير الدين رملي حنفي او د فتاوی خيريه په نوم باندې د هغه فتاوی شائع شوې ده، په (۹۹۳)هجري کې پيدا شوی دی او په ۱۰۸۱ کې وفات شوی دی، د (نهاية المحتاج) مصنف شيخ شمس الدين محمد بن احمد بن حمزه الرملي شافعي رحمة الله عليه دی کوم چې د شافعي صغير په لقب سره ياديږي، د هغه پيدائښ په (۹۱۹)هجري او وفات په (۱۰۰۴)هجري کې شوی دی.

دويم: د (نهاية المحتاج) مولف شيخ شمس الدين رملي هم د ښځې د ولايت قائل نه دی، نو د قاضي شرطونو بيانولو سره ليکي:

﴿(وشرط القاضي).. (ذَكَرٌ) فَلَا تُوَلَّى امْرَأَةٌ لِنَقْصِهَا وَلِاحْتِيَاجِ الْقَاضِي لِمُخَالَطَةِ الرِّجَالِ وَهِيَ مَأْمُورَةٌ بِالتَّخَدُّرِ، وَالْخُنْثَى فِي ذَلِكَ كَالْمَرْأَةِ، وَلِخَبَرِ الْبُخَارِيِّ وَغَيْرِهِ {لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمْ امْرَأَةً}﴾
(نهاية المحتاج إلى شرح المنهاج: ج ۸ ص:۲۳۸)

ترجمه: او د قاضي په شرطونو کې يو دادی چې هغه به سړی وي، لهذا د ښځې قاضی جوړيدل صحيح نه دي، ځکه چې اول خو په هغې کې فطري نقص دی... د دين او د عقل... دويم قاضي ته به سړيو سره د اختلاط ضرورت راځي، حال دا چې ښځې ته د پردې حکم دی، دريم په صحيح بخاري او نورو کتابونو کې د رسول الله صلی الله عليه وسلم حديث موجود دی چې: هغه قوم هرگز نه شي کاميابيدای چا چې حکومت ښځې ته وسپاره.

دريم: د (نهاية المحتاج) د کوم عبارت نه چې موصوف دا مسئله راويستلې ده چې:
"که د خلکو له پاره ضروري شي چې د هغوی حکمرانه دې ښځه وي، نو د ضرورت له وجې هغه حکمرانه جوړيدای شي".
يا خو موصوف د دې عبارت په مطلب باندې نه دی پوه شوی، يا يې قصدا ناخبره عوامو ته دوکه ورکړې ده، د موصوف غلط فهمي يا مغالطه ورکولو د رفع کولو له پاره هغه عبارت نقل کولو سره د هغه وضاحت کوم:
د نهاية المحتاج مصنف د قاضي د شرائط بيانولو نه وروسته دا مسئله ليکلې ده چې که د بادشاه له طرف نه داسې قاضي مقرر شي کوم چې د منصب قضاء اهل نه وي، مثلاً: فاسق يا

جاهل وي، نو د ضرورت له وجې به د هغه فیصلې نافذ کولی شي. چې د خلکو مصالح معطل پاتې نه شي د هغه دلاندې مصنف رحمه الله لیکي ﴿ وَلَوْ اُبْتُلِيَ النَّاسُ بِوِلَايَةِ امْرَأَةٍ أَوْ قِنٍّ أَوْ أَعْمَى فِيمَا يَضْبِطُهُ نَفَذَ قَضَاؤُهُ لِلضَّرُورَةِ كَمَا أَفْتَى بِهِ الْوَالِدُ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى، وَأَلْحَقَ ابْنُ عَبْدِ السَّلَامِ الصَّبِيَّ بِالْمَرْأَةِ وَنَحْوِهَا لَا كَافِرٍ ﴾ (نهاية المحتاج ج:۸ ص: ۲۴۰)

ترجمه: که بالفرض خلک مبتلا شي د ښځې یا ماشوم یا ړوند په قاضي جوړولو باندې، نو (سره د هغې به) د هغوی فیصله د ضرورت په بناء باندې نافذیږي (چې د خلکو مصالح معطل پاتې نه شي) لکه چې والد محترم رحمه الله د دې فتوا ورکړې وه او حافظ عز الدین ابن عبدالسلام ویلي دي چې د ښځه وغیره په شان به د ماشوم فیصله هم نافذ العمل وي، خو د کافر نه.

تاسو ګورئ چې دلته بحث د ښځې د حکمرانۍ نه دی، بلکې بحث دادی چې که بالفرض یو بادشاهي یوې ښځې ته ورکړ یا یو غلام ته، یایې یو ړوند قاضي جوړ کړ او له هغه نه پرته په هغه علاقه کې بل څوک قاضي نه و کوم چې د خلکو د حقوق احیاء کولی شي. نو ایا په دې صورت کې به د داسې نااهل قاضي فیصله نافذ العمل وي او که نه؟

د دې سوال په جواب کې مصنف رحمه الله په (نهاية المحتاج) کې فرمايي چې زما د والد مرحوم فتوا داده چې د داسې قاضي ښځې فیصله نافذ العمل منل پکار دي، که نه، د خلکو حقوق به معطل پاتې شي، دا وه هغه مسئله کومه چې جناب کوثر صاحب داسې خرابه کړې ده چې: که د خلکو له پاره ضروري شي چې د هغوی حکمرانه دې ښځه شي، نو د ضرورت له وجې د هغې حکمرانی جائز ده اهل علم پوهیدلی شي چې صاحب موصوف د (نهاية المحتاج) په عبارت باندې پوهیدو کې درې غلطیانې کړې دي:

اول: د (نهاية المحتاج) په عبارت کې د ﴿ ولو ابتلى الناس ﴾ لفظ دی، اهل علم پوهیږي چې په عربي کې حرف د ﴿ لو ﴾ د فرض محال له پاره راځي، له دې وجې د دې مفهوم دا و چې: که بالفرض خلک مبتلا شي، نیازي صاحب د هغه اسانه ترجمه فرمايي: که خلک مجبوره شي، د دې دواړو تعبیرونو ترمینځه د ځمکې او اسمان فرق دی.

دویم: عبارت و: ﴿ بولاية امراءة او قن او اعمى فيما يضبطه ﴾ یعني خلک مبتلا شي د یوې ښځې، یو غلام یا یو ړوند په قاضي جوړیدو باندې، خو حضرت د دې ترجمه داسې فرمايي: د هغوی حکمرانه ښځه وه، د قاضي او حکمران فرق هر هغه سړي ته معلوم دی چې د اوښ او بیزې ترمینځه د فرق کولو صلاحیت لري.

دریم: مصنف رحمه الله په (نهاية المحتاج) کې فرمايي چې: د دې ضرورت لاندې چې د خلکو حقوق ضائع نه شي، د هغوی فیصله به نافذ العمل منل کیږي، نیازي صاحب د دې ترجمه داسې فرمايي چې: چې د ضرورت له وجې نه د هغه حکمرانی جائز ده له چا نه پوښتنه وکړئ چې:

﴿ نفذ قضائه ﴾ ترجمه : د ښځې حکمراني جائز ده، د کوم لغت مطابق ده؟ تعجب دی چې د کوم صاحب د دیانت ، امانت او فهم پوهې دا حال وي هغه د ﴿ انا و لا غیری ﴾ شهرت کوي او د ائمه مجتهدین د اجماعي فیصلو پورې توکې کوي.

پنځویشتمه مغالطة:

د خبرې په ختمولو باندې موصوف فرمایي: "صفا خبره ده لکه چې پورته وبیل شوي دي. یا خو دا قول رسول نه دی، ددې راوي مشکوک دی، تاریخ د هغه خلاف شهادت ورکوي.
یا بیا دا پیشن ګویي ده کومه چې یوازې د ایراني قوم له پاره وه چې یوې خاص ښځې نه یې حکمرانه جوړوله، راوي د القوم نه قوم جوړولو سره د همیشه له پاره عام کړ.
ددې دوه توجیهاتو نه پرته ددې روایت بله څه شرح کول د مذهب په حق کې د نادان دوستي نه پرته هیڅ حیثیت نه لري.
د تیرو مباحثو نه ښکاره شوې ده چې د رسول الله ﷺ ارشاد پاک دی: هغه قوم به کله هم کامیاب نه شي چا چې د حکومت واړې یوې ښځې ته وسپارلې، قطعا حق دی، عین صدق او صواب دی او د کوثر صاحب ټولې خبرې په سپوږمۍ باندې د خاورو اچولو مترادف دي.
د موصوف دا نکته بیانول چې دا پیشن ګویي یوازې د ایراني قوم له پاره وه، راوي د القوم نه قوم جوړولو سره حدیث عام کړی دی دا هم غلط ده، ځکه چې القوم معرفه دی او قوم نکره دی وروسته جمله یعنې ﴿ ولوا امرهم امراة ﴾ د نکره صفت خو جوړیدای شي، د معرفه نه دا د موصوف داسې غلطي ده چې هغه د علم نحو مبتدي (طالب علم) هم نیولی شي.
پاتې شو د موصوف ارشاد چې : چې د هغه ذکر شوي توجیهاتو نه پرته د حدیث بل څه شرح کول د مذهب په حق کې نادان دوستي ده" ددې په باره کې عرض دی چې د صحابه کرامو رضی الله عنهم نه واخله تر نن پورې اکابر امت دحدیث شریف هم هغه مفهوم بیان کړی دی له کوم نه چې موصوف په نادان دوستي سره تعببیر کړی دی، که د جناب عالي په خیال کې صحابه، تابعین او ائمه مجتهدین د مذهب نادان دوستان وو، نو د هغوی په مقابله کې به د انجناب حیثیت د مذهب د دانا دشمن وي اوس خو د جناب په رایه باندې منحصر ده چې د صحابه ووکرامو رضی الله عنهم او تابعینو رحمهم الله او د وروسته سلف صالحین تابعداري خوښوي او که د هغوی په مقابله کې دویم حیثیت ته ترجیح ورکوي، خو د دې عاجز خواهش دی چې جناب به هم دا رایه خوښوي کوم چې اکابر امت د خپل ځان له پاره خوښه کړې وه، خلیفه راشد سیدنا عمر بن عبدالعزیز رحمه الله علیه یو سړي ته د نصیحت په ډول فرمایلي و، د حضرت دا خط امام ابوداود رحمه الله علیه په کتاب السنة کې نقل کړی دی او دې عاجز هغه په خپل کتاب (شیعه سنی اختلافات) کې نقل کړی دی، د هغې یو ټکړه دلته نقل کوم:

﴿ فَارْضَ لِنَفْسِكَ مَا رَضِيَ بِهِ الْقَوْمُ لأَنْفُسِهِمْ فَإِنَّهُمْ عَلَى عِلْمٍ وَقَفُوا وَبِبَصَرٍ نَافِذٍ كَفَوْا وَلَهُمْ عَلَى كَشْفِ الأُمُورِ كَانُوا أَقْوَى وَبِفَضْلِ مَا كَانُوا فِيهِ أَوْلَى فَإِنْ كَانَ الْهُدَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ لَقَدْ سَبَقْتُمُوهُمْ إِلَيْهِ وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّمَا حَدَثَ بَعْدَهُمْ مَا أَحْدَثَهُ إِلاَّ مَنِ اتَّبَعَ غَيْرَ سَبِيلِهِمْ وَرَغِبَ بِنَفْسِهِ عَنْهُمْ فَإِنَّهُمْ هُمُ السَّابِقُونَ ﴾ (ابوداؤد ج ۲ ص ۲۷۷)

ترجمه: نوتاسو د خپل ذات له پاره هم هغه څه خوښ کړئ کوم چې حضرت سلف صالحين خوښ کړي وو، ځکه چې دا حضرات په صحيح علم باندې خبر وو او هغوی د ژور سوچ په بناء باندې ددې شيانو نه منع وو، بيشکه دا حضرات د معاملاتو تل ته په رسيدو باندې زيات قدرت لرلو او ددې علم او بصيرت په بناء باندې کوم چې هغوی ته حاصل و زمونږ نه زيات ددې مستحق وو، نوکه د هدايت لاره هغه ده کومه چې د سلف صالحين په خلاف تاسو اختيار کړه، نو ددې معنا دا شوه چې تاسو خلکو په هدايت موندلو کې ددې حضراتو نه مخکې شوئ او دا خبره باطل ده او که تاسو وايئ چې دا شی خو د سلف صالحين نه وروسته پيدا شو، نو ښه پوه شه چې دا شی هم هغو خلکو ايجاد کړی دی کوم چې د سلف صالحين لارې نه جدا کيدو سره په نورو لارو باندې روان شو او هغوی د سلف صالحين نه لرې کيدل د خپل ځان له پاره خوښ کړل او هم دا د ټولو ګمراهيو جرړه ده، ځکه چې دا حضرات د هر خير او هدايت طرف ته مخکې کيدونکي وو.

په اخر کې به د جناب نيازي صاحب نه درخواست کوم چې تاسو چې د مولانا مودودي رحمه الله په نوم باندې کوم خط ليکلی و چې تاسو په خپل مسجد کې د سوالاتو جوابات ورکولو سره د سوونو کسانو مخکې د قرآن او حديث نه دلائلو سره د خپلې عقيدې وضاحت کړی و چې ښځه شرعا د ملک حکمرانه نه شي جوړيدای او د اخباري نمائنده ګانو په خواهش باندې مو د هغې خلاصه هم اخباراتو ته ليږلې وه، غالبا ستاسو په کاغذاتو کې به د هغې يادداشت ضرور محفوظ وي او که حناب عالي هغه ليک شائع کړي که په اخباراتو کې وي او که د رسالې په شکل وي، نودابه يو لوی کاروي، کيدای شي چې د هغه ليک اشاعت د ګناهونو کفاره وګرځي.

اللهم وفقنا لما تحب وترضاه من قول او عمل

وأخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين

......

د جناب کوثر نیازي صاحب لطیفې

(۱۵) دسمبر (۱۹۹۳ء) په روزنامه جنگ کراچی ایډیشن کې د ښځې د حکمراني په مسئله باندې د کوثرنیازي صاحب یومضمون شائع شوی دی، چې د هغه په لیدو باندې د غالب شعرناڅاپه رایاد شو:

بے نیازی حد سے گزری بندہ پرور کب تلک
ہم کھیں گے حال دل اور آپ فرمائیں گے کیا؟

دا مضمون په یو تمهید او شپږو نکتو باندې مشتمل دی چې په هغه کې د څه معقول علمي بحث په ځای څو لطیفې او مسخرې ویل شوي دي، نامناسب به نه وي چې لوستونکي د هغه د لطیفو نه برخمن شي.

تمهیدي لطائف:

۱: ارشاد فرمایي:
"د ښځې په حکمراني کې ما د خپل دیرش کاله زوړ مضمون اعاده وکړه ګویا د مچو ګبین مې او چیړلو، یار! خلک د قلم نیزې راخیستو سره اوسه پورې دا خطاکار په هغه باندې وهي".
دا د حضرت قدیم عادت شریفه دی چې په مسلمه شرعي مسائلو کې د نوي نوي اجتهاداتو شوق فرمایي او که څوک یې د اخلاص له وجې نه اوټوکي، نو هغه ټوکلو والا ته د مچیو د ګبین خطاب ورکولی شي.
۲: وایي چې: "حال دا چې دا دومره لویه مسئله نه وه".
ربښتیایې وفرمایل: دا څه لویه مسئله خو پریږده؟ د سرنه څه مسئله نه ده، تاسو دې قرآن کریم د غلطو تاویلاتو په رنده باندې تراشي، د حدیث رسول ﷺ تکذیب دې کوي، د مجتهدین امت د اجماعي فیصلو تکذیب دې کوي، د امت په مشرانو پورې دې خندا کوي، شریعت ته دې د دور جبریت پیدوار وایي او چې کله د الله پاک یو بنده ستاسو په دې مسخرو باندې تاسو وټوکوي، نو تاسو ډیر په معصومیت باندې وفرمایئ چې: دا څه لویه مسئله خو نه وه مولوي صاحب هسې شور جوړوي، د حضرت په خدمت کې عرض دی چې د یو مسلمان له پاره د الله پاک او د هغه د رسول ﷺ هرحکم لویه مسئله ده.
۳: ارشاد دی: "ددې نه لوی لوی ګناهونه په معاشره کې خواره شوي دي او علماء کرام بنه په سړه سینه هغه برداشت کړي دي".
د حضرت معلومات ناقص دی لږ نوم خو یې واخلئ چې کومه ګناه ده کومه چې علماء کرامو په سړه سینه برداشت کړې ده او په هغه باندې یې انکار نه وي کړی؟ خو چې سره د ټوکلو د ګناهونو ارتکاب کونکي کوثر نیازي جوړ شي، نو د هغه څه علاج وکړل شي؟

۴: بیا فرمايي: "زموږ دوست علامه طاهر القادري ښه ويلي دي چې په اسلام کې دښځې حکمراني حرامه نه ده، بلکې زيات نه زيات مکروه (ناخوښه) ده.
سبحان الله! د حضرت په نظر کې په دې مسئله باندې د قرآن کريم آياتونه حجت نه دي، ځکه چې د هغه تاويل کيداى شي، حديث نبوي حجت نه دى ځکه چې هغه باطل او وضعي دى او د ائمه مجتهدين ﷺ ارشادات حجت نه دي چې هغه د دور جبريت پيداوار وو او د علماء راسخين اقوال حجت نه دي چې هغه د مچيو ګبين دي او! په دنيا کې لائق استناد هستي بس يوه ده، يعني زموږ دوست علامه طاهر القادري څه لاجواب منطق دى؟
که حضرت غورکړی واى چې کراهت هم يو شرعي حکم دى او ضرور به هغه هم د يو دليل شرعي نه اخيستل شوى وي، سوال دادى چې د کراهت دا حکم ستاسو علامه له کوم ځاى نه واخيست، د قرآن له کوم ايت کريمه نه؟ د يو حديث نه؟ د فقهاء کرامو له اقوالو نه؟ يا که حضرت علامه ته ذاتي ډول الهام شوى دى؟ که داسې وي، نو ګويا دا هم يو اصل مقرر شو چې په دلائل شرعيه کې يو دليل زموږ د دوست علامه الهام هم دى.
۵: ارشاد دى: په ترکيه او بنګله ديش کې هم مسلمانانې ښځې وزيراعظمې دي، خو هلته چيرته مو نه دي اوريدلي چې داسې يو تحريک يو عالم چلولى وي".
او دا دليل خو د پورته دليل نه هم زيات ښکلى او وزني دى! مثلاً: که داسې وويل شي چې په کراچۍ کې ډاکې، غلا ګانې د ورځې کيږي، خو د کراچۍ شريف پوليس چاته هيڅ نه وايي، د پنجاب په پوليس معلومه نه ده چې څه چل شوى دى چې د نيولو شورکوي، څومره صفا دليل دى؟
هلته چې د هغو ښځو خلاف څه تحريک ونه چلول شو د هغې وجه کيداى شي دا وي چې هغو ښځو ته به څوک کوثر نيازي نه وي ملاو شوى، چې د هغوى د حکمراني حق د قرآن او سنت نه ثابت کړل شي او د ټولو ائمه دين په موقف پورې ټوکې وکړي، په صحابه کرامو رضي الله عنهم پسې خبرې وکړي، د صحيح بخاري احاديثو ته موضوع او خودساخته ووايي، که داسې څه مخلوق هلته هم پيدا شوى وى، نو يقين دى چې هلته به هم د الله پاک يو بنده د هغه د ترديد له پاره دريدلى و.
۶: ارشاد فرمايي: "د دوو څلورو نکتو جواب مجبورا ليکم چې د خاموشي نه د غلط فهمي د پيدا کيدو امکان دى".
جزاک الله! بالکل صحيح مو وفرمايل، په خاموشي سره د غلط فهمي د پيدا کيدو امکان دى . همدې مجبوري اهل علم ستاسو په جواب کې قلم اوچتولو ته تيار کړي دي، فرق دادى چې ستاسو مجبوري بينظيره ده او د اهل علم مجبوري د دين او شريعت صيانت او حفاظت دى، الغرض مجبوري دواړو ډلو ته پيښه ده، دا بيل بحث دى چې د چا مجبوري د کوم نوعيت ده؟

سبو اپنا اپنا هے جام اپنا اپنا! کئے جاؤ مے خوارو کام اپنا اپنا

د اولې نکتې لطائف

۱: ارشاد دی: "د ښځې د بادشاهي تايد څوک کوي"؟

خو د حضرت نه هیر شو، د حدیث نبوي ﷺ د باطل کولو له پاره تاسو کیسې د بادشاهانو ښځو اورولې وې، دا د حدیث نبوي ﷺ په مقابله کې د ښځې د بادشاهي تاید نه دی، نو نور څه دي؟

۲: ارشاد دی: "مونږ خو بحث په یو جمهوري ملک کې د ښځې د وزیر اعظم جوړیدو کوو. وزیراعظم د حکومت سربراه وي د ریاست یا ملک سربراه نه وي".

حضرت! زمونږ خبره هم په دې کې ده چې ښځه د حکومت سربراه نه شي کیدای. چې هرکله تاسو منئ چې په جمهوري پارلیماني نظام کې وزیر اعظم د حکومت سربراه وي. هم هغه ته په ملک کې حاکم اعلی ویل کیږي، هم هغه د حکومت د نظم او نسق ذمه دار وي، انتظام مشینري ټوله هم د هغه په لاس کې وي او په عرف عام کې هم حکومت هم د هغه ګڼل کیږي، نو اوس داسې بااختیار حاکم ته که ته بادشاه وایې، که صدر وایې یا ورته وزیر اعظم وایې، الغرض که هره یوه اصطلاح د هغه له پاره استعمال کړئ، مدعا یو ده، یعنې بااختیار حاکم او شریعت وایي چې د مسلمانانو حاکم ښځه نه شي کیدای، لهذا د ښځې نه بادشاه جوړول صحیح دي، نه وزیراعظم او نه ګورنر نه وزیر اعلی نه قاضي او نه بل څه حاکم، تاسو د بادشاه، صدر او وزیراعظم په شان خود ساخته اصطلاحاتو کې اینښتلو سره پرته له څه وجې نه پریشانه کیږئ حال دا چې د پوهانو قول دی:

الفاظ کے پیچوں میں الجھتے نہیں دانا! غواص کو مطلب ہے صدف سے کہ گہر سے

۳: ارشاد دی:

"د حضرت تهانوي رحمه الله فتوا ده چې جمهوري سلطنت د ښځې کیدای شي، کوم چې قسم ثالث دی د حکومت په اقسام ثلاثه مذکوره کې او راز په دې کې دادی چې حقیقت ددې حکومت یوازې مشوره ده او ښځه د مشورې اهل ده ، نو په واقعه حدیبیه کې خپله رسول الله ﷺ د ام سلمه رضي الله عنها په مشوره باندې عمل وکړ او د هغې انجام محمود شو".

د حضرت تهانوي رحمه الله فتوا په سر سترګو خو که یاد وي، نو حضرت رحمه الله فتوا د بیګم بهوپال په باره کې ورکړې وه، هغې پاکې ښځې خپل نائب نواب صاحب جوړ کړی و. خپله پرده کې اوسیده او نواب صاحب به د هغې په مشوره د ملک امور سر ته رسول، تاسو هم خپله ممدوحه په پرده کې کینوئ، خپله د هغې نائب جوړیدو سره د هغې په مشوره د حکومت امور پوره کوئ، د حضرت تهانوي رحمه الله په فتوا باندې به صحیح عمل وشي، یو عالم به هم د هغې مخالفت نه کوي، چشم ما روشن دل ماشاد! خو په موجوده صورت حال کې. . حال دا چې ستاسو وزیراعظم مختار کل دی او د کار سرې د هغه تابع مهمل دي. . خپله سوچ وکړئ چې د

حضرت تهانوي رحمه الله فتوا به تاسو ته څه کار درکړي؟ هغه خو اولنه ستاسو خلاف ده. او حضرت تهانوي رحمه الله چې د ام سلمه رضي الله عنها د مشورې حواله ورکړې ده د هغې په خپله ممدوحه باندې چسپان کول د تعجب لائق دي، ایا رسول الله صلی الله علیه وسلم هم ام سلمه رضي الله عنها وزیراعظم جوړولو سره د ملک نظم هغې ته حواله کړی و؟

زموږ د عرض خلاصه داده چې که د حضرت تهانوي رحمه الله په فتوا باندې عمل کول وي، نو مشیر د مشیر په درجه کې کیږدئ، د ملک وزیراعظم ته د مشیر حیثیت د کم عقل نه کم عقل سړی هم نه شي ورکولی، پاتې لا دا چې ددې له پاره د حضرت تهانوي رحمه الله په شان د حکیم الامت او مجدد الملت حواله ورکړل شي؟

د دویمې نکتې لطائف

ارشاد دی:

"ما قصدا د هغه صحابي (یعني حضرت ابوبکرة رضي الله عنه) ذکر نه و کړی چې په دې سلسله کې څه خفګان پیدا نه شي، خو اوس خبره شروع شوه، نو عرض کوم چې حضرت ابوبکرة رضي الله عنه هغه صحابي دی چې هغه د زنا په مقدمه کې ګواهي ورکړې وه، مقدمه د پوره ګواهیانو د نه کیدو له وجې نه خارج شوه، حضرت عمر رضي الله عنه ابوبکرة رضي الله عنه ته د هغه د نورو ملګرو سره د اتیا کوړو سزا ورکړه، وروسته هغه د ابوبکرة رضي الله عنه نه دا هم مطالبه وکړه چې هغه په خپل فعل باندې توبه وکړي، خو هغه انکار وکړ، همدا وجه ده چې عمر فاروق رضي الله عنه به د هغه ګواهي نه قبلوله"

په دې عبارت کې څو لطائف دي:

۱: په خپل اول مضمون کې جناب عالي د حدیث د اول راوي حضرت ابوبکرة رضي الله عنه نوم اخیستل نه و خوښ کړي او د "راوي وایي" په مبهم الفاظو سره یې د هغه د مجهول ظاهرولو کوشش وکړ، اوس ارشاد دی چې ما قصدا داسې کړي ؤ چې خفګان پیدا نه شي، ګویا د بدمزګي نه د بچ کیدو له پاره د راوي نوم پټول ... کوم ته چې تدلیس وایي ضروري و.

۲: هغه خفګان څه و؟ د هغه اظهار د پورته لیکل شوي اقتباس نه کیږي چې حضرت ابوبکرة رضي الله عنه صحابي د جناب عالي په نظر کې **نعوذ بالله!** ددې درجې فاسق و چې حضرت عمر رضي الله عنه به دهغه ګواهي نه قبلوله، لهذا دهغه په روایات سره چې کوم حدیث نقل کیږي دهغه څه اعتبار؟

حال دا چې د اهل سنت دا اصل د جناب له نظره هم تیر شوی دی چې) **الصحابة کلهم عدول** (صحابه کرام رضي الله عنهم ټول په ټول عادلان دي دا منطق په اهل سنت کې چاته هم نه ورته چې دحضرت ابوبکرة رضي الله عنه روایت ته دې ناقابل اعتبار وویل شي، حافظ ابن حزم رحمه الله لیکي:

﴿ مَا سَمِعْنَا أَنَّ مُسْلِمًا فَسَّقَ أَبَا بَكْرَةَ، وَلَا امْتَنَعَ مِنْ قَبُولِ شَهَادَتِهِ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فِي أَحْكَامِ الدِّينِ ﴾ (المحلی ج ۹ ص ۴۳۳)

ترجمه: موږ نه دي اوريدلي چې يو مسلمان حضرت ابوبکرة رضي الله عنه ته فاسق ويلي وي. يا يې ددين په احکاماتو کې د هغه د شهادت د قبلولو نه انکار کړی وي.

۳: يوه مزيداره لطيفه داده چې حديث ﴿ **لن يفلح قوم ولوا امرهم امراة** ﴾ تاسو له دې وجې مسترد کوئ چې په دې حديث کې د ام المومنين په قيادت باندې حرف راځي، حال دا چې اول خو ام المومنين رضي الله عنها د لښکر د قيادت له پاره تشريف نه و راوړی، بلکې د تشريف راوړلو مقصد د مسلمانانو د دوه جماعتونو ترمينځه صلح کول و، دا خبره د هغې په خيال کې هم نه وه چې د دواړو ډلو ترمينځه به جنګ ونښلي، ددې نه پرته د هغې په قيادت باندې ډير صحابه کرامو رضي الله عنهم انکار کړی و او خپله ام المومنين رضي الله عنها هم ټول عمر په دې خفه وه، خو ددې حديث د مسترد کولو له پاره تاسو د يوې داسې دروغژنې کيسې نه استدلال کوئ چې په هغه سره د يو جليل القدر صحابي شخصيت داغدار کيږي، سوال دادی چې ستاسو په زړه کې عظمت صحابه رضي الله عنهم دومره دی، نو دلته ستاسو ايماني غيرت کې جوش ولې پيدا نه شو؟ او ستاسو د غيرت رګ ولې ټوپ ونه وهلو؟ ستاسو ضمير تاسو ملامته ولې نه کړئ چې تاسو پرته د تکلف نه يو داسې کيسه نقل کړه چې په هغه سره د درې جليل القدر صحابه کرامو رضي الله عنهم فاسق او مردود الشهادة کيدل لازميږي؟

۴: حقيقت دادی چې د کومې کيسې نه چې تاسو استدلال کولو سره د يو جليل القدر صحابي حضرت ابوبکرة رضي الله عنه او هغه سره د هغوی دواړو ورونو چې هغوی هم صحابه دي د فاسق او مردود الشهادة کولو سره د هغوی روايت رد کوئ، دا کيسه خپله مشکوکه، ضعيفه او ساقط الاعتبار ده، همدا وجه ده چې د کوفې او بصرې جليل القدر تابعين او اکابر فقهاء او محدثين ددې خلاف فتوا ورکوي، نوامام حسن بصري، امام محمد بن سيرين، امام شعبي، قاضي شريح، امام سفيان ثوري، امام ابوحنيفه او د عراق د نورو جليل القدر فقهاء او محدثين رحمهم الله فتوا ددې خلاف ده، بلکې خپله د امير المومنين حضرت عمر فاروق رضي الله عنه فتوا د هغه خلاف منقول ده، همدغه شان د حبر الامت حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما او د سيد التابعين سعيد بن المسيب رحمه الله د چا په حوالې سره چې دا کيسه نقل کيږي د هغوی کيسه هم په صحيح سند سره ددې خلاف منقول ده، په دې کيسه باندې سخته جرح شوې ده او ثابت شوې ده چې دا کيسه غلطه او مهمله ده، د تفصيل له پاره دې د اعلاء السنن د ج ۱۵ ص ۱۹۴ ته مراجعه وشي.

څومره د افسوس خبره ده چې د يو جليل القدر صحابي د فاسق او مردود الشهادة ثابتولو له پاره د يو مجروحې کيسې نه استدلال وشي او يو داسې متفق عليه حديث ته چې د هغه صحت د ټولو فقهاء کرامو او محدثين په نزد منل شوی دی او د هغه په صحت کې يو متنفس ته هم اختلاف نه شته، بلکې طبقه په طبقه په ټولو اکابر امت کې متواتر راروان دی، دساقط الاعتبار کولو له پاره د ډکو ادانه ورکړل شي؟

٥: اوکه ددې کيسې منل هم و، نو لازم وه چې ددې کيسې اصل حقيقت هم نقل شوی وای، کوم چې د امام العصر حافظ الدنيا مولانا محمد انور شاه کشميري رحمه الله په تقرير فيض الباري کې ذکر شوی دی، چې د هغه خلاصه داده چې د حضرت عمر رضي الله عنه له طرف نه د پابندي باوجود حضرت مغيره رضي الله عنه کوم چې د بصرې ګورنر و هلته پټه نکاح کړې وه. حضرت ابوبکرة رضي الله عنه ته ددې علم نه و، هغه حضرت مغيره رضي الله عنه د سهار په تياره کې د هغې ښځې کور ته په تلو باندې وليد، چې لاړ ويې کتل، نو د هغې ښځې سره مشغول و. هغه خپلو درې مور شريکو ورونو. نافع بن حارث، شبل بن معبد او زياد بن سميه ته هم دا موقع وښودله. دا څلور واړه عيني ګواهان د ګواهي ورکولو له پاره دحضرت عمر رضي الله عنه عدالت ته راورسيدل او درې ورونو شهادت ادا کړ او چې د زياد نمبر راغی، نو هغه خبره ګول کړه او يوازې دا يې وويل چې ما نا مناسب حالت وليد، د زياد په دې طرز عمل سره حضرت مغيره رضي الله عنه خو د زنا د حد نه بچ شو خو باقي درې واړه ګواهان مجرمان شو او په هغوی باندې حد قذف جاري شو.

که دې څلوورو ګواهانو ګواهي ورکړې وای. نوحضرت مغيره رضي الله عنه به د دوه ګواهانو په ګواهي ددې زنانه سره خپله نکاح ثابت کړې وه او د زنا سزا به په هغه باندې نه جاري کيدله. خو د عمر رضي الله عنه د غوسې سره به هغوی بيا هم مخامخ شوی وای، غالباحضرت مغيره رضي الله عنه به زياد د يومسلمان د پردې ساتلو ترغيب ورکولو سره په دې باندې تيار کړی وي چې هغه په مبهم شهادت باندې اکتفاء وکړي چې په دې تدبير سره د هغه د پټې نکاح راز هم راز پاتې شي او هغه د سزا يا عتاب نه خلاص شي.

الغرض حضرت ابوبکرة رضي الله عنه او د هغوی دواړو ورونو چې درې واړه صحابه دي، چې کوم شهادت ورکړ د هغوی د علم مطابق صحيح و، اګر چې د دريم ګواه شهادت بدلولو د مقدمې حالت بدل کړ، که حضرت ابوبکرة رضي الله عنه ته له مخکې نه ددې علم وای، نو کله به يې هم د شهادت له پاره خوله نه وه پرانستلې، د سزا د جاري کيدو نه وروسته به د هغه دواړو ورونو غالب دا ګڼلې وي چې هغوی ته مغالطه پيدا شوې ده له دې وجې هغوی د عمر رضي الله عنه په وينا باندې توبه ويستله، خوحضرت ابوبکرة رضي الله عنه ته په خپلو ليدو باندې عين اليقين و هغه د توبې کولو نه انکار وکړ، ځکه چې د شهادت نه د رجوع مطلب دا وي چې ګويا هغه په يو مسلمان باندې ناحق د زنا تهمت لګولی دی؟

دادی د واقعې اصل نوعيت ! چې په هغه سره نه يوازې دا چې دحضرت ابوبکرة رضي الله عنه په جلالت قدر باندې څه حرف راځي اونه دحضرت مغيرة رضي الله عنه طرف ته نعوذ بالله د زنا د تهمت نسبت کيدلی شي.

الغرض دحضرت ابوبکرة رضي الله عنه شهادت حق و، له دې وجې د نصاب شريعت د نه پوره کيدو له وجې په هغوی د شرعي حکم نفاذ وشو، خو د دې باوجود مردود الشهادة نه شو.

صاحب د **روح المعاني** د آيت كريمه ﴿ **ان جآءكم فاسق** ﴾ دلاندې ليكي: ﴿ **وكذا الحد في شهادة الزنا، لعدم تمام النصاب لا يدل على الفسق بخلافه في مقام القذف، فليحفظ** ﴾

ترجمه: همدغه شان كه په شهادت د زنا كې د شهادت تعداد د نه پوره كيدو له وجې حد جاري شي، نو دا په فسق باندې دلالت نه كوي، په خلاف ددې حد كوم چې د تهمت په بناء باندې ولګول شي، ښه ځان پوه كړه.

بيا وايي: "دحضرت ابوبكرة رضي الله عنه نه يو روايت د خطبة حجة الوداع په موقع باندې هم منقول دى، چې په هغه كې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د خطبې يوازې شپږ كرښې دي، حال دا چې په نورو احاديثو (او ثابت شويو احاديثو كې) دا خطبه په څو صفحاتو باندې مشتمله ده. كه دحضرت ابوبكرة رضي الله عنه د رواياتو د استناد پايه دومره لوړه ده، نو بيا به د رسول الله صلى الله عليه وسلم دا خطبه هم په شپږو جملو كې منل لازميږي، كومه چې ظاهره ده څوک هم نه قبلوي".

حضرت داوضاحت نه دى فرمايلى چې دحضرت ابوبكرة رضي الله عنه د شپږو كرښو والا روايت په مستند كيدو سره د باقي صحابه وو كرامو رضي الله عنهم د احاديثو غير مستند كيدل څنګه لازميږي؟ يا د باقي صحابه كرامو رضي الله عنهم د احاديثو په صحيح كيدو سره دحضرت ابوبكرة رضي الله عنه د روايت مشكوک كيدل څنګه ثابت شو؟ مثلا:

دحضرت ابوبكرصديق رضي الله عنه د احاديثو ټول تعداد (١٤٢) دى، شپږ په بخاري او مسلم دواړو كې، يولس يوازې په بخاري كې، يو يوازې په مسلم، باقي په نورو كتابونو كې.

دحضرت عمر فاروق رضي الله عنه د ټولو رواياتو تعداد (٥٣٩) دى. لس په بخاري او مسلم كې. نهه يوازې په بخاري كې، پنځلس يوازې په مسلم او باقي په نورو كتابونو كې.

دحضرت عثمان ذوالنورين رضي الله عنه نه يوازې (١٤٢) احاديث روايت شوي دي. اته په صحيح بخاري او پنځه په صحيح مسلم كې، باقي په نورو كتابونو كې.

دحضرت علي بن ابي طالب رضي الله عنه د رواياتو كل تعداد (٥٨٦) دى، شل په صحيحين كې. نهه په صحيح بخاري كې، پنځلس په مسلم، باقي په نورو كتابونو كې.

ايا دلته يو سړى دا ويلى شي چې كه د خلفاء راشدين د روايات د استناد پايه دومره لوړه ده، نو بيا به دا منل راځي چې ايا د رسول الله صلى الله عليه وسلم د احاديثو تعداد بس هم دومره دى؟

د دريمې نكتې لطائف

موصوف د حديث نبوي صلى الله عليه وسلم ﴿ **لن يفلح قوم** ﴾ په مجروح كيدو باندې يو بل شاندار ثبوت وړاندې كړى دى، هغه دا چې د لاهور په يو ماهنامه كنز الايمان كې د دهلي د پروفيسر مشير الحق مضمون شائع شوى دى چې په هغه كې د خپل استاذ مولانا عبدالسلام قدوايي په حوالې سره دا كيسه نقل كړې ده چې هغه د دار العلوم ندوة العلماء د سابقه شيخ الحديث او د هغه ځاى مشهور عالم مولانا حيدر حسن ټونكي رحمه الله سره د صحيح بخاري درس اخيست. د درس

په دوران کې مولانا مرحوم ته په دې حدیث باندې اشکال پیدا شو، د کتب خانې نه یې د رجال مختلف کتابونه راوغوښتل " کله چې د راویانو لټون وشو، نو په هغه کې یو حضرت داسې هم ملاو شو، چې د هغه په باره کې متفقه ډول علماء محققین اسناد لیکلی دی چې هغه صاحب د عائشې رضي الله عنها خلاف د دروغو ویلو او د هغه د خورولو شوقي و، له دې وجې د هغه د روایت کړي داسې احادیثو د قبلولو نه احتیاط کول پکار دي چې د هغه اثر د عائشې رضي الله عنها په ذات باندې راځي"

دا نکته په څو نفیسو لطائفو باندې مشتمله ده:

۱: تر اوسه پورې خو په دویمه نکته کې په ابوبکرة رضي الله عنه باندې نزله راوغورځول شوه او په یو جلیل القدر صحابي باندې طعن کولو سره د قبر د رڼا بندوبست کیدو او اوس ناڅاپه د مولانا حیدر حسن ټونکي رحمه الله نوم اخیستو سره د حدیث په راویانو کې په یو حضرت باندې مهرباني شروع شوه او دا خبره لا تر اوسه پورې په پرده کې ده چې دا د ناز مشق په چا باندې کولی شي؟ د کوم کتاب په حوالې سره کیدلی شي؟ او د جرح راوي څوک دی؟ صحیح حدیث په داسې خوش فهمې باندې رد کول یو تماشه ده که نه ده؟

۲: مولانا حیدر حسن ټونکي د ذوالحجة (۱۳۳۹)هجري نه ذوالحجة (۱۳۵۸)هجري پورې پوره نولس کاله د دار العلوم ندوة العلماء شیخ الحدیث پاتې شوی دی، په دې دوران کې به زرګونو طالبانو ته د هغه د شاګردي شرف حاصل شوی و، څومره عجیبه لطیفه ده چې د حضرت حیدر حسن رحمه الله د وفات (۱۳۶۱)هجري نه نیمه پیړۍ وروسته دا انکشاف کیږي چې د ندوة شیخ الحدیث د صحیح بخاري په احادیثو باندې نه پوهیده.

۳: لطیفه داده چې یو طرف خو دا دعوه کیږي چې د حدیث یو راوي داسې دی کوم چې د عائشې رضي الله عنها خلاف دروغ جوړولو سره د هغه د خورولو شوقي دی او هغه ته د علماء محققین د اسناد متفقه فیصله ویلی شي بل طرف ته د ندوه شیخ الحدیث ته دا خبره هم منسوبیږي چې "لهذا د هغه په روایت شوي داسې احادیثوکې دومره احتیاط کول پکار دي چې د هغه اثر د عائشې رضي الله عنها په ذات باندې نه پریوځي"

یعنې د ټولو محققینو متفقه فیصله ده چې دا راوي دروغژن دی، کذاب دی، مفتري دی، د ام المومنین رضي الله عنها خلاف د دروغ جوړولو شوقي دی او د دروغو کیسو جوړولو سره ام المومنین رضي الله عنها بدناموي، خو د ندوة العلماء شیخ الحدیث تلقین فرمایي چې د داسې کذاب، مفتري د روایتونو په قبلولو کې دې بس د دومره احتیاط نه کار واخیستل شي چې د عائشې رضي الله عنها په ذات باندې د هغه اثر رانه شي، ایا داسې لغو او مهمل خبره د حدیث د یو معمولي طالب علم د خولې نه هم وتلای شي، پاتې دا چې د یو مشهور محدث طرف ته هغه منسوب کړل شي.

ددې نه لويه لطيفه دا چې د اهل سنت امير المومنين في الحديث امام بخاري رحمه الله ددې كذاب او مفتري حديث په (اصح الكتب بعد كتاب الله) كې بار بار ليكي او هغه ته ددې كذاب بالكل خبر هم نه كيږي، حال دا چې هغه د رجال حديث حافظ. د تاريخ صغير او تاريخ كبير مصنف او د علماء محققين اسناد د سرتاج دی، بيا د صحيح بخاري د تاليف نه تر نن پورې په لكونو اكابر محدثين او حفاظ حديث ددې د درس او تدريس سلسله جاري وساتله. نوي زره كسانو خو د صحيح بخاري سماع خپله د امام بخاري رحمه الله نه كړې، دې په لكونو حفاظ حديث ته به هم معلوم نه وي چې ددې حديث فلانی راوي بالاتفاق كذاب او مفتري دی. بيا په سوونو كسانو د صحيح بخاري شروح وليكل، ځينو ددې په رجال باندې كار وكړ، ځينوددې په نورو متعلقاتو باندې تاليفات وكړل، خو د چا په خوب كې هم دا خبره رانغله چې ددې حديث فلانی راوي دروغژن دی، كذاب، مفتري دی، د عائشې رضي الله عنها خلاف يې دروغژنې كيسې جوړولې،

د لاهور يو ماهنامې ته د يو پروفيسر له طرف نه ''الهام، ، كيږي چې ددې حديث يو راوي د ټولو محققينو د متفقه فيصلې مطابق كذاب و او زموږ كوثر نيازي صاحب په دې الهام باندې ايمان راوړی.

د ځلورمې نكتې لطائف

د نهمې مغالطې په ضمن كې مې د موصوف د مولانا مودودي په نوم باندې د ليكل شوي خط په متن باندې تفصيلي خبره كړې ده، موصوف په خپل نوي مضمون كې فرمايي چې ما خو دا ليكلي وچې:

"شرعا ښځه په يو صورت كې هم صدر مملكت نه شي جوړيدلی، په صدر مملكت او د حكومت په سربراه كې فرق دی، د ايوب خان په دور كې صدارت د بادشاهت برابر و، هغه چيرته؟ او ددې پارليماني دور وزارت عظمی چيرته"؟

دلته هم څو لطيفې دي:

۱: د جناب نه پوښتنه كيدلی شي چې شرعا ښځه د ملك صدر ولې نه شي جوړيدای؟ د قرآن او حديث نه ددې دعوې څه دليل دی؟ هغه وخت چې تاسو مودودي صاحب ته خط ليكلی و د جناب په ذهن كې و؟ په كوم دليل سره چې جناب دا ثابته كړې چې شرعا ښځه صدر مملكت نه شي جوړيدای هم په هغه دليل سره ثابت ده چې هغه د حكومت سربراه هم نه شي جوړيدای.

۲: د جناب عالي نه دا پوښتنه هم كيدلی شي چې كه دا رښتيا وي چې ښځه شرعا د ملك صدر نه شي جوړيدای. . . او ستاسو په خيال كې د ايوب خان په زمانه كې صدارت، يوازې صدارت نه و، بلكې د هغه نه زيات بادشاهت و، نو تاسو د مس فاطمه جناح د صدارت له پاره د قرآن او حديث نه حوالې څنگه وركړې وې؟

۳: که ستاسو په خیال د مس فاطمه جناح صدارت صحیح و، حال دا چې شرعا ښځه د ملک صدر نه شي جوړیدای. نو تاسو د مودودي صاحب په نوم باندې لیکل شوي خط کې د مس فاطمه جناح د خپل ژوند په ګناهونو کې د ټولو نه لویه ګناه ولې ګڼلې وه؟ او په دې ګناه باندې مو د ایمان د تلو اظهار ولې فرمایلی و؟

۴: او له کومې ګناه نه چې تاسو په هغه خط کې توبه کړې وه، اوس د دیرش کاله مخکې خطبه، کومه چې مو د مس فاطمه جناح په حمایت کې ورکړې وه، د فخر په ډول د هغې حوالې ورکولو سره، اوس بیا د هغې ګناه اعاده ولې کوئ؟

د پنځمې نکتې لطیفه

جناب په خپل مضمون د ۲۵ اکتوبر په اخر کې د حدیث د اصلاح له پاره لقمه ورکړې وه چې د حدیث اصل لفظ ''**القوم**'' و، راوي د هغه نه قوم جوړ کړ په هغه باندې عرض وکړل شو چې حضور: لفظ د ''**القوم**'' معرفه دی وروسته جمله د هغه صفت نه شي جوړیدای، دا خو د قوم نکره صفت جوړیدای شي، په دې باندې فرمایي چې:

"ما کله ویلي و چې د ''**القوم**'' نه وروسته عبارت به نه بدلیږي"

ډیر شکر دی چې دا یې نه دي فرمایلي چې څنګه د صحیح بخاري حدیث غلط دی، همدغه شان د نحویانو دا قاعده هم غلطه ده چې وروسته جمله د ''**القوم**'' صفت نه شي جوړیدای، خو دومره کمی اوس هم باقي پاتې شو چې د وروسته تبدیل شوي عبارت په ځای د حدیث اصل عبارت لیکل شوی وي، چې اهل علم ته د جناب ادبي ذوق معلوم شوی وی او هغوی دا فیصله کړې وی، چې ایا داسې مهمل عبارت د رسول الله ﷺ د ژبې مبارکې نه صادریدای شي؟

غور وکړئ چې ایراني قوم هم څه د ''خلیفه وقت'' انتخاب خو نه و کړی، بلکې د هغوی په ملک کې د رائج نظام مطابق یې د حکمران انتخاب کړی و، د دې باوجود رسول الله ﷺ ارشاد وفرمایلو چې هغه قوم به هرګز کامیاب نه شي چا چې د حکومت واګې یوې ښځې ته وسپارلې، که ایراني قوم د مجوسي کیدو باوجود د دې حدیث د نقصان نه بچ نه شو، نو تاسو به د مسلماني د دعوې باوجود د ارشاد نبوي ﷺ مصداق ولې نه جوړیږئ؟

فرمایي چې: "په جمهوري دور کې خو به د امیدوار سړي او ښځې عقل (او صلاحیت) ته کتل کیږي، که عقل محترمه بینظیربهټو ته الله پاک زیات ورکړی دی (او که نه وي، نو دا د مستثنیاتو د قاعدې ومنئ) نو په دې کې د غریب ووټ اچونکو څه قصور دی؟

که جناب عالي اصرار کوي چې ستاسو ممدوحه، مخدومه، محترمه په ذهانت او فطانت کې بې مثله ده، عقل کل ده او د هغې ته الله پاک د ورکړي عقل په مقابله کې د پوره ملک سړي سره له ستاسو بې عقله دي، ساده ګان دي، ناپوهه دي، د مدرسې ماشومان دي، نو جناب

عالي ته به د محترمې د عقل ښه تجربه وي، له دې وجې موږ ته ستاسو د تجربې او مشاهدې د تکذيب ضرورت نه شته غالبا دا هم دې ته دالله پاک دورکړي عقل کرشمه ده چې لغاري، مزاري، چيمه، چټهي، وټو، تواڼې، قريشي، نيازي يعنې د ملک لوی لوی مشران د هغې د زلفو قيديان دي او د هغې د غوړولي جال ښکار شوي دي. ګويا دا لاندې ذکر شوي حديث نبوي ﷺ مضمون د لمر په شان روښانه پرېږي:

﴿ ما رايت من ناقصات عقل ودين اذهب للب الرجل الحازم من احداكن ﴾ (متفق عليه)

ترجمه: ما ستاسو نه زيات څوک ناقص العقل والدين نه دي ليدلي کوم چې د ښه هوښيار او پوه سړيو عقل وتښتوي.

پاتې شوه دا چې د ممدوحه ښځې عقل به د ملک او ملت په حق کې څه کارنامې کوي؟ ددې فيصله د قاضي وخت په عدالت کې ده، د هغې ډيره لويه فيصله به ډير زر د خلکو مخې ته راشي **فانتظروا انا منتظرون**. الله پاک دې په دې امت باندې رحمت وکړي.

﴿ وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين ﴾

ايا موجوده حالات دښځې د سربراه جوړولو له وجې دي؟

سوال: د يو حديث مطابق د رسول اللهﷺ نه نقل دي چې کوم قوم ښځه خپله حکمرانه او سربراه کړه هغه قوم او ملک به کله هم کامياب نه شي، د تيرو تقريبا درې کلونو نه پاکستاني قوم او ملک په نوی بحران کې اينښتي دی او يوه ورځ هم ورته سکون نصيب نه شو. ايا د ملک موجوده او تباه کن حالات د هغه حديث شريف نه د انحراف له وجې خو نه دي؟

جواب: چې کله درې کاله مخکې قوم خپلې واړې د يوې ښځې په لاس کې ورکړې او کوثر نيازي د هغې په حمايت کې د اخبار کالمونه تورول شروع کړل، نومادکوثر نيازي جواب په جنګ کې ورکړی و او د تباه کن حالاتو نه مې هغه وخت ويرولی و، ما خپل مضمون په دې جمله ختم کړی و: پاتې شوه دا چې د (کوثرنيازي) ممدوحه ښځې عقل به د ملک او ملت په حق کې څه کارنامې کوي؟ د دې فيصله د قاضي وخت په عدالت کې ده، د هغې ډيره لويه فيصله به ډير زر د خلکو مخې ته راشي"

ددې ليکلو په وخت ددې عاجز په ذهن کې دا حالات د لرې لرې پورې نه و، خو کوم قوم چې د رسول اللهﷺ ارشاد غوږخولو سره يوه ښځه حکمرانه کړه، [۱] هغوی ته د خپل عمل سزا ملاويږي او د ټولو نه لوی عذاب په هغه قوم باندې نازل شو چې د هغوی نه د توبې توفيق واخيستل شو او هغوی په دې هم نه پوهيدل چې په موږ باندې د لعنت او ادبار دا عذاب د

[۱] عن ابی بکرة قال: لما بلغ رسول الله صلی الله عليه وسلم ان اهل فارس قد ملکوا عليهم بنت کسریٰ، قال: لن يفلح قوم ولوا امرهم امرأة. رواه البخاری. (مشکوٰة/ ۳۲۱/ کتاب الامارة والقضاء/ الفصل الاول)

رسول الله ﷺ د فرمان د ماتولو له وجې دی، دا ددنيا عذاب دی او د اخرت عذاب ددې نه هم سخت دی، افسوس! چې دحکومت مشرانو ته هدايت نصيب شي او ددې ګناه نه توبه وباسي.

د ازاد خيال نمايندګانو حمايت کول

سوال: ليدلي مې دي چې د مسلمانانو يو ګڼ تعداد په خپل عملي ژوند کې خو د لمونځ، روژې او نورو شرعي احکاماتو پابند وي، خو په عامو انتخاباتو کې هم ددې افرادو لوی تعداد دداسې اميدوارانو له پاره کار کونکي او ووټ ورکونکي په نظر راځي چې د هغوی په عملي ژوند کې د اسلام د بنيادي احکاماتو د پابندۍ جهلک هم نه ښکاره کيږي. بلکې ځينې اميدوار خو اسلام سره د متصادم نظرياتو پيروکار وي، دداسې اميدوارو په حق کې د کار کونکو او هغوی ته د ووټ ورکونکو څه شرعي حيثيت دی؟ ايا د داسې مسلمانانو په دې عمل باندې به په اخرت کې هغوی نه نيول کيږي؟

جواب: کوم خلک چې د بې دينه اميدوارانو حمايت کوي، د هغوی خيال غالبا دا وي چې د دين د سياست سره او د سياست د دين سره څه تعلق دی؟ خو دا خيال صحيح نه دی؟ ځکه چې د بې دين يا بددين اميدوار حمايت کول او هغه ته ووټ ورکول هم جائز نه دي. [1] يو خو دا د بې ديني حمايت شو، دويم دا بې دينه نمايندہ د منتخب کيدو نه وروسته چې څومره غلط کار کوي، د هغه ګناه او وبال به د هغه حمايت کونکو او ووټ ورکونکو په سر هم وي او دا ټول خلک به هم په هغه ګناه کې برابر شريک وي. [2]

د مسلمان ملک سربراه چې شريعت نه نافذوي د هغه څه حکم دی؟

سوال: د مسلمان ملک سربراه چې شريعت نه نافذوي ايا هغه کافر، فاسق او واجب القتل دی؟ ايا دا حکم د قرآن کريم د هداياتو مطابق دی؟

جواب: که هغه حقيقتامسلمان وي او د الله پاک او د رسول الله ﷺ احکامات د زړه نه ربښتيا ګڼي خودسستي له وجې يا د يوموهوم مصلحت له وجې دا احکامات نه نافذوئ. نو کافر او واجب القتل نه دی، خو ګناهګار دی. [3]

---

[1] تفصيل دپاره اوګورئ: کفاية المفتی ج:۹ ص:۳۵۲ تا۳۵۸ کتاب السياسيات، طبع دارالاشاعت کراچی.

[2] "ولا تعاونوا على الاثم والعدوان" (المائدة: ۲). وفی الحديث: من سن سنة عمل بها من بعده كان له اجره ومثل اجورهم من غير ان ينقص من اجورهم شيأً، ومن سن سنة سيئة فعمل بها بعده كان عليه وزره ومثل اوزارهم من غير ان ينقص من اوزارهم شيأً. (كنز العمال/ ۱۵/ ۷۸۰، ايضاً: مشكوٰة/۳۳/ كتاب العلم. الفصل الاول)

[3] عن ام سلمت قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يكون عليكم امرا بعرفون وتنكرون فمن انكر فقد بريء ومن كره فقد سلم ولكن من رضى وتابع قالوا افلا نقاتلهم؟ قال: لا ماصلوا، لا ما صلوا، اى من كره بقلبه وانكر بقلبه. رواه مسلم. (مشكوٰة/ ۳۱۹/ كتاب الامارة/ الفصل الاول)

چې شریعت نه نافذوي د داسې حکمران د لرې کولو له پاره څه مناسب کارروایي کول پکار دي؟

سوال: د داسې حکمران د لرې کولو له پاره څه مناسب کار کول پکار دی چې د شریعت مطابق وي؟

جواب: که له فتنې او فساد پرته هغه لرې شي او د هغه په ځای بل څوک راوستل شي چې د الله پاک احکام نافذ کړي، نو هغه ضرور لرې کول پکار دي، خو پرته د فتنې او فساد نه که داسې کول ممکن نه وي، یا د هغه په ځای د هغه نه د بدترین سړي د راتلو ویره وي، نو صبر به کیږي. [1]

قوم د اخلاقي تباهي په کنده کې د غورځیدو نه د بچ کولو له پاره حکومت ته څه کول پکار دي؟

سوال: په دې سلسله کې حکومت ته څه اقدامات کول پکار دي؟ ځکه چې اخلاقي تباهي اهمه قومي مسئله ده؟

جواب: په حکومت اولین فرض دادی چې قوم د اخلاقي تباهۍ کندې ته د غورځیدو نه بچ کړي، د ټي وي او وي سي آر شو لعنت دې قانونا ممنوع کړي، د دین د دعوت او تبلیغ اهتمام دې کوي او د قوم په افرادو باندې دې د اخرت د حساب د فکر پیدا کولو انتظامات وکړي، خو چې کله د ملک مشران په خپله د دې لعنتونو په غولي کې تر مرۍ مرۍ ډوب وي، نو د هغوی نه به د نورو د اصلاح څه توقع و شي؟! [2]

---

[1] عن عبادة بن الصامت عن النبي صلى الله عليه وسلم على السمع والطاعة فى العسر واليسر والمنشط والمكره وعلى اثرة علينا وعلى ان لا ننازع الامر اهله وعلى ان نقول بالحق اينما كنا لا نخاف فى الله لومة لائم. وفى رواية: وعلى ان لا نازع الأمر اهله الا ان تروا كفر ابواحاً عندكم من الله فيه برهان. متفق عليه. (مشكوٰة / ٣١٩/ كتاب الامارة/ الفصل الاول). وفى المرقاة: والمراد بالكفر بينا المعاصى والمعنى لا تنازعوا ولاة الأمور فى ولايتهم ولا تعرضوا عليهم الا ان تروا منهم منكراً محققاً تعلمونه من قواعد الاسلام فاذا رأيتم ذالک فأنكروه عليهم وقوموا بالحق حيث ماكنتم. (المرقاة شرح مشكوٰة/ ٤/ ١١٧/ كتاب الامارة والقضاء/ طبع اصح المطابع بمبئى)

[2] عن ابى سعيد الخدرى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم: من رأى منكم منكرا فليغيره بيده، فان لم يستطع فبلسانه، فان لم يستطع فبقلبه، وذالک اضعف الايمان. رواه مسلم. (مشكوٰة/ ٤٣٦/ باب الأمر بالمعروف/ الفصل الاول). وفى شرحه قال الملا على القاري: قد قال علمائنا الأمر الأول للأمراء والثانى للعلماء والثالث لعامة المؤمنين. . . . اعلم انه اذا كان المنكر حراماً وجب الزجر عنه. (المرقاة/ ٥/ ٣/ باب الامر بالمعروف/ طبع بمبئى)

مهاجر يا د مهاجر اولاد؟

سوال: د(مهاجر) لفظ قران مجيد کې کوم کوم ځاى کې راغلى دى؟ يعني د کومو کومو سورتونو په کوموکوموايتونوکې؟ په کومه معنا کې؟ د(مهاجر) لفظ داحاديث شريف په کومو کومو کتابونو کې کوم کوم ځاى راغلى دى؟ په څه معنا کې؟

جواب: د (مهاجر) لفظ دهجرت نه دى، ددې معنا ده هجرت کونکى او دهجرت معنا ده. دخپل دين بچ کولوله پاره ددارالکفرنه دارالاسلام طرف ته يادار الفساد نه دارالامن طرف ته وطن پرېښودل اوتلل، مکه مکرمه کې چې کله دکافرانوغلبه وه اومسلمانان بې چې کله په خپل دين باندې عمل کولوته نه پرېښودل، هغه وخت کې دوه ځله صحابه کرامو ﷺ دمکې مکرمې نه حبشې طرف ته هجرت وکړ، بيا حضور ﷺ پخپله دمکې مکرمې نه مدينې ته تشريف راوړ، اودمکې مکرمې هغه ټول مسلمانانوکوموچې هجرت کولى شو هغوى هم ټول مدينې طيبې ته راغلل اوپه مکه کې په شمار يوڅومسلمانان پاتې شول، کوم چې دخپلې ضعيفي ياکمزورې له وجې دهجرت کولونه معذور وو، مکې مکرمې دفتح کېدو پورې هغه ټولوخلکوباندې هجرت کول اومدينې منورې ته راتلل فرض و، کوم چې کافرانوپه مينځ کې اوسيدو سره په خپل دين باندې عمل نه شي کولى، دمکې فتح کېدو نه وروسته دافرضيت پاتې نه شو[1]، له دې وجې حضور ﷺ وفرمايل چې: دمکې فتح کېدو نه وروسته هجرت نه شته[2] قران کې ددې مهاجرينو ذکر باربار راغلى دى او دهغوى بې شميره فضيلتونه بيان شوي دي.

دحوالې له پاره دا ايتونه وګورئ [**الحشر۹، التوبه ۲۰، الانفال ۷۲، النور۲۲، الاحزاب۵۰، النحل٤١، ۱۱۰، العنکبوت۲٦، الاحزاب٦، ال عمران ۱۹۵، البقره ۲۱۸، الحج۸۵، الممتحنه ۱۰، الحشر۸، النساء ۹۷، ۱۰۰، التوبه ۱۰۰، الانفال ۷۲ تا ۷٤، النساء ۸۹، التوبه ۱۱.۷**

دهجرت اومهاجرينولفظ په صحاح سته اودحديث نورو کتابونوکې هم ډېرزيات راغلى دى، دهغو ټولوکتابونوحواله ذکر کول زماله پاره ممکن نه دي، دغه احاديثوکې دهجرت اومهاجرينو فضائل، دهجرت شرطونه، دهغه ضرورت اودهغه دقبوليت شرطونه اوداسې نور... بيان شوي دي.

---

[1]]عن عطاء بن رباح قال: زرت عائشة رضى الله عنها مع عبيد بن عمير الليثي، فسألناها عن الهجرة، فقالت: لا هجرة اليوم. . . . . . . الخ. (قوله فسألناها عن الهجرة أى التى كانت قبل الفتح واجبة الى المدينة، ثم نسخت بقوله لا هجرة بعد الفتح، واصل الهجرة هجر الوطن. (فتح البارى/ ۷/ ۲۲٦، ۲۲۹)۔

[2]]عن ابن عباس رضى الله عنهما قال: قال النبى صلى الله عليه وسلم يوم فتح مكة: لا هجرة بعد الفتح، ولكن جهاد ونية واذا استنفرتم فانفروا. (بخاري: ۱/ ٤۳۳/ باب لا هجرة بعد الفتح)۔

سوال: ایا دمهاجر لفظ دقران اوسنت خلاف دی؟

جواب: دمهاجرلفظ قران اوسنت خلاف نه دی، خوغیرمهاجرته مهاجرویل پرته له څه شک نه دقران اوسنت خلاف دی، په حدیث کې دي:

المهاجر من هجر مانهی الله عنه. (صحیح بخاری، صحیح مسلم. ابوداؤد، نسائی)

ترجمه: مهاجرهغه دی کوم چې هغه شیان پریږدي له کومونه چې الله تعالی منع کړې ده.

ښکاره خبره ده کوم سړی چې حرام کارونه کوي اودشریعت فرائض پریږدي. هغه ته مهاجر ویل ددې خلاف دي.

سوال: دمسلمانانوډیرتعداددهندوستان دهغوبرخونه کوموته چې اوس بهارت ویل کیږي، پاکستان ته راغلل. هغوی ته مهاجر ویل کیدای شي اودهغوی اولادته هم. ایادې کې دشریعت مطابق څه قباحت شته؟

جواب: کومو خلکو چې دخپل دین له پاره هندوستان پریښودو اوپاکستان ته راغلل هغوی بې شکه مهاجردي اودکومو خلکو په نظرکې چې دین نه و، بلکې ددنیامفاداتوله پاره دلته راغلي دي هغوی دقران اوحدیث په نزدباندې مهاجرنه دي اونه دقران اوحدیث په نزدباندې هغوی ته مهاجر ویل کیدای شي. هجرت یوعمل دی اوددې عمل کونکوته مهاجر ویل کیږي[1] له دې وجې کومو حضراتو چې پخپله هجرت وکړ، نوهغوی مهاجردي اودهغوی اولادته اولاد المهاجر ویل صحیح دي، خوپخپله هغوی ته مهاجرویل دقران اوسنت اصطلاح نه ده، څنګه چې دیو لمونځ ګزاري اولادته لمونځ ګزاری، د یوحاجي اولاد ته حاجي اوغازي اولادته غازي ویل غلط دي، دغه شان د مهاجر اولاد ته مهاجر ویل غلط دي احادیثو کې دانصارو اولاد ته (اولادالانصار) ویل شوي دي، څنګه چې دحضور ﷺ په دعا کې نقل دي:

اللهم اغفرللانصار ولابناء الانصار ولابناء ابناء الانصار. وفی روایة: ولذراری الانصار ولذراری ذراریهم. (صحیح بخاری، مسلم، ترمذی، جامع الاصول ج۹ ص ۱۶۳، ۱۶۴)

نوڅنګه چې حضور ﷺ دانصارود اولاد له پاره (ابناء الانصار) اود „ذراری الانصار،، الفاظ استعمال فرمایلي دي اوهغوی ته یې دانصار په خطاب کې نه دي شامل کړي. دغه شان دمهاجرواولادته اولادالمهاجرین یاابناء المهاجرین ویل صحیح دي، خودهغوی له پاره دمهاجر لقب تجویزکول غلطه خبره ده.

---

[1] عن عمر بن الخطاب رضی الله عنه يقول: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: انما الأعمال بالنيات، وانما لامريء مانويٰ فمن كانت هجرته الیٰ دنيا يصيبها او الى امرأة ينكحها فهجرته الیٰ ما هاجر اليه.(بخاری/ ۲/۱)

دلته چې د ,,نعره مهاجر,, یا ,,جئے مهاجر,, کومه نعره پورته کیږي. د حدیث په نزدباندې داد جاهلیت نعره ده، د حدیث مشهوره واقعه ده چې یو مهاجر یو انصاري ته لغته ورکړه، انصاري د **یاللانصار** نعره پورته کړه او مهاجر د **یاللمهاجر** نعره پورته کړه. حضور ﷺ بهرته تشریف راوړ او ویې فرمایل: **مابال دعوی الجاهلیة**. داد جاهلیت نعرې ولې دي؟ حضور ﷺ ته کیسه بیان شوه.

دعوها فانها منتنة، وفی روایة: فانها خبیثة ـ (بخاري، مسلم، ترمذي، جامع الاصول ج ۲ ص ۳۸۹)

ترجمه: دا نعره پرېږدئ دا بدبویه نعره ده.

زموږ مشرانو پاکستان دووقومونه په نظریې په بنیاد باندې جوړکړی و. داد سندهي، پنجابي، پښتون او بلوچي نعره ددوه قومونو نظریې نفي کوي. دغه شان دمهاجرقومیت نعره هم د دغې نعرونو نه یوه نعره ده. اسلام، رنګ، نسل او دوطنیت بتان ماتولو له پاره راغلي و، د یو مسلمان بل مسلمان سره په جنګ کولو له پاره نه. داسلام تعلیم دادی چې رنګ اونسل اودقبیلې په بنیادباندې حمایت او مخالفت مه کوئ. بلکې دمظلوم مدد کوئ، که هغه دهر رنګ اونسل اوقبیلې وي اودظالم لاس منع کوئ که هغه دهر قوم وي.

جمهوریت ددې زمانې لوی بُت

سوال: زمایوه پریشاني ده چې: اسلام کې دجمهوریت ګنجائش شته او که نه؟ ځکه چې زما د ناقص خیال مطابق دجمهوریت په حکومت کې ازادخیالي اودلفظ ازادي له وجې مسلمانان دټولو حدونه بهرشي اومذهب کور پورې محدودشي، حالانکې اسلام نه یوازې یوبې مثاله دین دی. بلکې دې کې دالله تعالی مستند قانونونه هم دي اواسلام کې دیوحدپورې ازادي هم ورکړل شوې ده، مهرباني وکړئ جواب راکړئ!

جواب: ځینې غلطې نظریې دعام قبولیت له پاره داسې سندحاصل کړي چې غټ غټ عقل مند ددې قبلولوله پاره سرښکته کړي، هغوی ته خویا ددې غلطیو پته ونه لګیږي اویاکه چیرې ورته احساس هم وشي، نو دهغه خلاف خبرې کولو همت نه لري. دنیا کې چې کومې غټې غلطیانې دي دهغو باره کې عقل مندخلک هم په دې مشکل کې اخته دي. مثلاً: بت پرستي واخلئ، الله واحدلاشریک پرېښودو سره پخپله باندې دکانړونه جوړشوي بتانوته سجدې کول، څومره غلط او باطل ده، دانسانیت له پاره به ددې نه زیات دذلالت اوتوهین بل څه کیدای شي چې انسان کوم چې اشرف المخلوقات دی، بتانوته سرښکته کړي اودې نه غټ ظلم به بل څه وي چې الله تعالی سره مخلوق په عبادت کې شریک کړل شي، خود مشرکانو قوم عقل مندوته وګورئ چې هغوی پخپله باندې جوړشویو بتانو، ونو اوځناورو وغیره ته سجدې کوي، دهر قسمه عقل او پوهې باوجود دهغوی ضمیر د هغوی خلاف

احتجاج نه کوي او نه دې کې څه شرم محسوسوي.
هم د دغې غلطې قبولیت سکه نن سبا جمهوریت کې چلیږي، جمهوریت د اوسني دور هم هغه غټ بت دی چې هغه ته سجدې کول د مغرب عقل مندو شروع کړل، هغوی د اسماني هدایت نه محروم وو، له دې وجې د هغوی عقل د حکومت د نورو طریقو په مقابله کې د جمهوریت بت جوړ کړ او بیا دا د حکومت مثالي طریقې ښودلو سره د دې اواز داسې لوړ کړ چې ټوله دنیاکې د دې شور شروع شو، تردې چې مسلمانانو هم د مغرب په نقل کې جمهوریت خپلول شروع کړل، کله یې دا نعره ولګوله چې اسلام د جمهوریت علم بردار دی او کله یې د اسلامي جمهوریت اصطلاح پیداکړه، حالانکې مغرب چې د کوم بت سجده کونکي دی، د هغه نه یوازې د اسلام سره تعلق شته، بلکې هغه د اسلام د سیاسي نظریې خلاف دي. له دې وجې اسلام سره د جمهوریت پیوند لګول او جمهوریت ته د اسلام شرف ورکول بالکل غلط دي.

ټولو ته پته ده چې اسلام د خلافت د نظریې اعلان کونکی دی، چې د هغه په نزد باندې د اسلامي مملکت مشر د حضور ﷺ خلیفه او د نائب په حیثیت باندې د الله تعالی حکمونه د الله تعالی په ځمکه باندې دراوستلو ذمه داردی.

نو مسند الهند حکیم الامت شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله، د خلافت تعریف دې الفاظو کې کوي:

مسئله در تعریف خلافت:

هي الرياسة العامة في التصدي لاقامة الدين باحياء العلوم الدينية واقامة اركان الاسلام والقيام بالجهاد ومايتعلق به من ترتيب الجيوش والفرض للمقاتلة واعطائهم من الفيئ والقيام بالقضاء و اقامة الحدود ورفع المظالم والامر بالمعروف والنهي عن المنكر نيابة عن النبي ﷺ. (ازالة الخفاء ص۲)

ترجمه: د خلافت معنا ده، د حضور ﷺ په نیابت کې دین قائمولو اود (نافذکولو) له پاره د مسلمانانو مشر جوړیدل، دیني علمونه ژوندي ساتل، د اسلام رکنونه قائم ساتل، جهاد قائمول اود جهاد له پاره انتظام کول، مثلاً: لښکرجوړول، مجاهدینو ته وظیفې ورکول او هغوی کې غنیمت تقسیمول، قضا او عدل قائمول، د شریعت حدود نافذول او ظلمونه ختمول، امر بالمعروف او نهي عن المنکر کول.

ددې په مقابله کې جمهوریت د عوامو د نمایندګۍ تصوردی، نو د جمهوریت تعریف په دې الفاظو کې کیږي:

جمهوریت د حکومت هغه نظام دی په کوم کې چې د عوامو منتخب شوې پارټۍ والا سیاسي جماعت حکومت چلوي او عوامو ته به جواب ورکونکي وي، نو ګویا د اسلام

د خلافت نظام او د مغرب جوړشوي جمهوريت لارېپه لومړی قدم کې جدا شي. نو:
١. خلافت، د رسول الله ﷺ د نيابت تصور وړاندې کوي او جمهوريت د عوامو د نيابت نظريه وړاندې کوي.
٢. خلافت، د مسلمانانو په مشر باندې د دين د قائمولو ذمه داري اچوي. يعنې د الله تعالى په ځمکه باندې د الله تعالى دين قائمول او د الله تعالى په بندګانو باندې. د الله تعالى په ځمکه باندې د الله تعالى مقرر شوی د انصاف نظام نافذول او د جمهوريت نه الله تعالى او نه د رسول ﷺ سره څه تعلق شته او نه دين او د دين کارونو سره. د جمهوريت کار د عوامو خواهشات پوره کول دي او د هغوی د خوښې مطابق قانون جوړول دي.
٣. اسلام، د خلافت د عهدې له پاره خاص شرطونه وړاندې کوي. مثلاً: مسلمان وي. عقل لرونکی او بالغ وي، هوش او حواس کې وي، سړی وي، انصاف کونکی وي، د شريعت د حکمونو عالم وي. او جمهوريت د دې شرطونو منونکې نه دی، جمهوريت د ادی چې کوم جماعت خلکو ته شنه باغونو ښودلو سره په اسمبلۍ کې زيات ووټونه حاصل کړي هغه د عوامو نماينده جماعت دی، جمهوريت دې سره هيڅ کار نه شته چې د عوامو اکثريت حاصلونکي خلک مسلمانان دي او که کافران، نيک دي او که بد، متقي او پرهيزګاره دي او که بدکاره او فاجر، د شريعت د حکمونو عالمان دي او که جاهلان، غرض دا چې جمهوريت کې د عوامو خوښه او ناخوښه أصل معيار دی او اسلام چې د مسلمان حکمران له پاره کوم شرطونه ضروري ګڼلي دي، هغه د عوامو د حمايت نه وروسته ټول فضول او بې کاره دي او د سياست کوم نظام چې اسلام مسلمانانو ته ورکړی دی هغه د جمهوريت په نظر کې بالکل بې کاره او بې معنا دی. نعوذبالله!
٤. خلافت کې د حکمران له پاره د قانون نه اوچت کتاب او سنت دی، که چيرې مسلمانان د خپل حکمونو خلاف وکړي، نو هغه به د الله تعالى او د هغه رسول ﷺ طرف ته ردکړل شي او د کتاب او سنت په رڼاکې به د دې فيصله کيږي، چې د هغه پابندي کول د حکمران او عوامو دواړو باندې لازم وي او د جمهوريت فتوا ده چې د ملک ائين د هرڅه نه مقدس شی دی او ټولو مسئلو کې به د ملک ائين طرف ته رجوع کيږي، تردې چې عدالتونه هم د ائين خلاف فيصله نشي کولی.

خو د ملک ائين د خپل هرقسمه مقدس کيدو باوجود د عوامو د منتخب شويو نمايندګانو د لوبو شی دی. هغوی د اکثريت له وجې په ائين کې چې څه تبديلي کول غواړي وکړي، هغوی څوک منع کونکي نه شته او د ملک او سيدونکو له پاره چې څه قانون جوړول غواړي جوړوي د هغوی نه څوک پوښتنه کونکی نه شته، تاسو ته به ياد وي چې انګليند پارليمنټ د دوو سړيو واده قانوني ډول باندې جائزګرځولی و او کليسا د هغوی فيصله منلې وه، نو عملي ډول باندې د دوو سړيو، د کليسا پادري نکاح کړې وه. نعوذبالله!

اوس اوس په اخبارونو کې دپاکستان دیوې ښځې بیان هم راغلی و، په هغه کې چې اسلام څنګه په یووخت کې سړي ته څلورو ښځوسره دواده کولو اجازه ورکړې ده، دغه شان یوې ښځې ته هم اجازه پکارده چې هغه په یووخت کې څلورخاوندان ساتلای شي، دلته چې د جمهوریت په نوم باندې دښځو او سړیو یو برابریدوکومې نعرې وهل کیږي، نودامکن ده چې دجمهوریت نشه لږ تیزه شي او پارلیمنټ کې دې قانون باندې هم بحث وشي، اوس تیرو ورځو کې دپاکستان دیوغټ مفکرمضمون په اخبارکې چاپ شوی و، چې شریعت دپارلیمنټ نه لوړ ګڼل دقوم دنمایندګانو توهین دی، ځکه چې قوم خپل منتخب شویو نمایندګانوته دقانون جوړولو اختیارورکړی دی، ددې صاحب دابیان دجمهوریت صحیح تفسیردی، چې دده په نزدباندې دقوم منتخب شوي نمایندګان دالله تعالی دشریعت نه هم اوچت ګرځول شوي دي، هم داوجه ده چې پاکستان کې شریعت بل دځوکلونو راهیسې دقوم منتخب شوي نمایندګانو مخونوته ګوري خواوسه پورې دې ته دنظرکولوشرف نه دی حاصل شوی، دې نه وروسته څوک ویلی شي چې اسلام، دمغرب دجمهوریت قائل دی؟

۲: ددنیادټولوعقل مندو اصول دي چې په یوه اهمه معامله کې دهغې د ماهرانونه مشوره اخیستل کیږي، هم ددې اصولو مطابق اسلام د خلیفه دانتخاب کولوله پاره داذمه داري اوعقل مندو خلکو باندې اچولې ده، کوم چې دملک په کارونوباندې پوهیږي اوداورته پته وي چې دې له پاره صحیح کس څوک کیدای شي، څنګه چې حضرت علي کرم الله وجهه فرمایلي و:

انما الشوری للمهاجرین والانصار.

ترجمه: دخلیفه دمقررکولوحق یوازې مهاجرینواوانصاروته حاصل دی.

خودجمهوریت دبرهمنانوفتوا ده چې دحکومت دجوړولو حق ماهرانوته نه، بلکې عواموته حاصل دی، ددنیا بل یوکاریامنصوبه داسې نه شته چې هغه کې دماهرانو په ځای باندې د عوامونه مشوره اخیستل کیږي، دیوې معمولي نه معمولي ادارې چلولوله پاره هم دهغو د ماهرانونه مشوره اخیستل کیږي، خوداڅومره ظلم دی چې دحکومت اداره (کومه چې دټولو ادارو مور ده، اودملک ټول وسائل چې دهغې په قبضه کې دی، دهغې) دچلولوله پاره دهغو د ماهرانو نه مشوره نه اخیستل کیږي، بلکې دعوامونه اخیستل کیږي، حالانکې دعوامو یوکم سل فیصده خلکوته داپته نه وي چې حکومت څنګه چلول پکاردي؟ دهغو پالیسي څنګه جوړیږي؟ اودحکمراني کولو اصول اوفرائض څه دي؟ دیوعقل مند اوحکیم کس خیال دیو ګیا خرڅونکي دخیال برابرګڼل اودیوکمزوري ذهن والاخیال د اوچت ذهن والادخیال برابر، داهغه تماشه ده کومه چې دنیاته په لوړې ځل باندې دجمهوریت په نوم باندې وښودل شوه.

حقیقت کې دعواموحکومت، دعوامو له پاره دعوامو په مشوره باندې. دانعرې یوازې دعوامودبې وقوفه جوړولو له پاره پیدا شوي دي،که نه، حقیقت دادی چې جمهوریت کې نه دعوامو د مشورې خیال ساتل کیږي اونه دعواموا کثریت حکومت کوي. ځکه چې جمهوریت کې په دې هیڅ پابندي نه شته چې دعواموا کثریت حاصلونکي به کومې کومې نعرې وهي او کومې کومې طریقې به استعمالوي؟ دعوامو ترغیب اوتحریض له پاره چې کومې طریقې استعمالیږي، دهغوی دګمراه کولو له پاره چې ورته کوم شنه باغونه ښودل کیږي اودهغوی د عاشقان کولو له پاره چې کومې طریقې هم استعمال کړل شي هغه ټولې جمهوریت کې صحیح دي.

اوس که یوکس په هرڅنګه ذریعه باندې، دخپلومخالفو په مقابله کې زیات ووټونه حاصلولو کې کامیاب شي هغه به د عوامو نماینده ګڼل کیږي، حالانکې عوامو ته پته هم نه وي چې دې کس دعوامو په خواهش باندې زیات ووټونه حاصل کړي دي اوکه په پیسوباندې یې اخیستي دي، یاپه دوکه یې اخیستي دي، یایې عوامو سره غلطې وعدې کولوباندې عوام دوکه کړي دي، خوددې ټولو شیانو باوجود دغه کس ته نه دروپیو او پیسونماینده ویل کیږي، نه دوکه باندې منتخب شوی نماینده اونه ورته د دروغو او دوکې والانماینده ویل کیږي، دنظره نه شي ده ته دعوامو نماینده ویل کیږي انصاف وکړئ، دقوم نماینده هم داسې قبیلې کس ته ویل کیږي؟ اوایاداسې کس ملک اوقوم سره همدردي کیدای شي؟

دعوامودنمایندګي مفهوم خوداپکاردی چې عوام یوکس دملک اوقوم له پاره ښه ګڼلوسره هغه بالکل ازادي سره منتخب کړي، نه دامیدوارله طرف نه څه قسمه تحریض اوترغیب وي، نه دباو وي، نه دقوم اوقبیلې تعلق وي، نه دپیسووغیره لوبه وي، غرض داچې دهغه کس له طرف نه دنمائش هیڅ سامان نه وي اودعوام دبې وقوف جوړولوهغه سره هیڅ طریقه نه وي، قوم هغه یوازې اویوازې له دې وجې منتخب کړی وي چې هغه دخپلې علاقې لائق سړی وي اوکه چیرې داسې منتخب شي، نوداعوامي انتخاب وي اوهغه کس ته دقوم نماینده ویل صحیح دي، خوعام ډول باندې کوم جمهوریت چې دلته دی، داعواموته دعوامو په نوم باندې ددوکې ورکولولوبه ده. بس.

ویل کیږي چې جمهوریت کې زیاتر عواموته دخپلو نمایندګانو په ذریعه باندې دحکومت کولوحق ورکول کیږي، داهم یوازې ددوکې ورکولویوه نعره ده،که نه، عملي ډول باندې داسې کیږي چې دجمهوریت دغلطې فارمولې له وجې یومحدود شان اقلیت، د اکثریت په سرنوباندې مسلط شي، مثلاً: فرض کړئ چې په یوه علاقه کې دوټونو ټول تعداد یونیم لاک دی، پنځلس امیدواران دي، هغې کې یوکس دیریش زره ووټونه حاصل کړل، چې دهغه تناسب نوروامیدارانوته دحاصل شویو ووټونونه زیات دی، حالانکې هغه یوازې شپاړس فیصده ووټونه حاصل کړي وي، دغه شان د شپاړسو فیصدونماینده ته دڅلوراتیافیصده

باندې دحکومت کولو حق حاصل شو، وفرمايئ دادجمهوريت په نوم باندې يومحدود اقليت دغالب اکثريت په سرباندې دمسلط کولوسازش نه دی. نو نورڅه دي؟ نودې وخت کې چې په مرکزکې کوم حکومت ,,کوس لمن الملک،،بجه غږوي، هغه ته دملک دټولې ابادۍ په نسبت باندې درې ديريش فيصده حمايت هم حاصل نه دی، خودجمهوريت دتماشې له وجې هغوی نه يوازې دجمهوريت حفاظت کونکي دي، بلکې هغوی يوه ښځه دملک دهرڅه مالکه جوړه کړې ده.

غرض داچې دجمهوريت په نوم باندې، ، دعوامو حکومت د عوامو له پاره، ، دعوه يوازې يوه دوکه ده اواسلام سره ددې پيوند لګول دهغو نه غټه دوکه ده، داسلام اوسني جمهوريت سره هيڅ تعلق نه شته اونه دجمهوريت اسلام سره څه تعلق شته. ,,ضدان لايجتمعان، ، (داد وه بيل بيل جنسونه دي، چې کله هم نه شي يوځای کيدای.)

دالو الامر اطاعت

سوال: د الوالامر اطاعت دقران هدايت مطابق پاکستاني مقننه نافذ شوي قانونونه، چې دهغوی دصحت تصديق اسلامي نظرياتي کونسل کړی دی، دهغه خلاف ورزي کولوباندې به دالله تعالی او دهغه رسول ﷺ نافرماني ګڼل کيږي اوکه نه؟ اودحکومت دکله پورې اوکوم حدپورې اطاعت کول ضروري دي؟

جواب: دالو الامر اطاعت په هغه کارونوکې لازمي دی، په کومو کې چې دالله تعالی او دهغه رسول ﷺ نافرماني نه کيږي، نودملک کوم قانونونه چې دشريعت خلاف نه دي دهغه پابندي کول لازمي دي اوکوم چې دشريعت خلاف وي دهغه پابندي کول حرام اوناجائزدي، غرض داچې دالو الامر اطاعت مشروط دی اودالله تعالی اودهغه رسول ﷺ اطاعت غيرمشروط.

داسلامي نظام نافذولو مطلب

سوال: نن تقريبا څلورکاله وشول چې زموږ ملک کې اسلامي نظام راځي، پينټ اوکوټ وغيره ډيرکم خلک اچوي، خلکوکې دقميص پرتوګ وغيره رواج عام شوی دی، خودې سره سرې او ښځې تقريبا ديوشان ډيزائن جامې اغوندي اونبي کريم ﷺ ښځې دسړيوپه شان جامو اوسړي دښځوپه شان جاموا غوستلوباره کې فرمايلي دي چې دوی باندې لعنت دی، زموږ ټې وي دې معامله کې ډير مخکې دی اوبيازموږ دملک ادبي اوسماجي رسالې، ډائجستونه هم نوي نوي ډيزائنونه وړاندې کوي، ايا زموږ اسلامي معاشره کې ددې شيانو ګنجائش شته؟ دايوه معمولي خبره کيدای شي، خودقران په نزدباندې کلمه لوستونکي له

پاره لازم دي چې اسلام کې پوره داخل شي. داسلام په نزدباندې دښځې اوسړي دجاموو ضاحت وکړئ!

جواب: داسلامي نظام دنافذکیدومطلب دادی په خپلوخواهشاتو باندې دالله تعالی د حکمونو اوچتوالی قائمول اودالله تعالی د حکمونو مخکې خپل خواهشات پرېښودل. خو مونږ دې له پاره تیارنه یو. له دې وجې مونږ داسلامي نظام دنافذکیدو مطلب ګڼو اسلامي حکمونه دخپلې خوښې اوناخوښې مطابق کول نوهم ددې مظاهره مونږ کوو. دکومې خبرې شکایت چې تاسو کوئ.

ایا اسراف او تبذیر د حکومت په کارونو کې هم وي

سوال: مخکې ورځوکې دلته یوعالم تقریرکاو، دهغه عنوان و چې مونږ دپاکستان د وزیراعظم راتلوته هرکلي وایو، خود ازاد کشمیر حکومت چې دهغه په استقبال کې څومره خرچې کوي دهغو هیڅ شرعي جوازنه شته، بلکې دا اسراف دی، دې باره کې هغه د پنځلسمې سپارې داسراف ایت ولوست اوتقریر یې ختم کړ د تقریر ختمیدونه وروسته دازاد کمشیردیوې اوچتې عهدې افسر پورته شو او ویې ویل چې ملایان جاهل وي اوداچې داسراف تعلق دانسان ذات سره وي اوملک باندې داسراف اطلاق نه کیږي اوداچې زه دجمعې لمونځ کولوله پاره جومات ته ددې له وجې نه راځم چې داجاهل ملایان څه نا څه بده خبره ضرورکوي، چې دهغه دوضاحت یا تردید کولو ضرورت وي اودهغه له وجې دفسادجوړیدوویره وي، پوښتنه داکول غواړم چې اسراف اوتبذیر کې څه فرق دی؟ اوپرته د استثنانه ټولو ملایانوته جاهل ویل شرعي ډول باندې څنګه دي؟ اوهم ددې ویرې له وجې دجمعې لمونځ پرېښودل شرعي څه حکم لري؟

جواب: خپلې ذاتي پیسې خودسړي ملکیت وي اودحکومت په خزانه کې چې کومې پیسې جمع کیږي، هغه دچاذاتي ملکیت نه وي، بلکې هغه امانت وي اوهغو باندې دحکومت قبضه هم د امانت قبضه ده، کله چې ذاتي ملکیت کې زیات استعمالول اسراف دی، نوامانت زیات استعمالولو به اسراف ولې نه وي؟ بلکې دا اسراف نه هم زیات دی. یعنې امانت کې خیانت، دا خو اصولي جواب شو، پاتې شوه داچې کوم اسراف صحیح دی اوکوم نه؟ دې کې دبحث ډیر زیات ګنجائش دی، داممکن ده چې یوکس یوخرچ فضول ګڼي اوبل یې فضول نه ګڼي.

دغه صاحب چې دعالمانو باره کې کوم الفاظ استعمال کړي دي هغه ډیرسخت دي، هغه ته دې الفاظو باندې دشرم نه پرته توبه کول پکاردي، که یوعالم یاملاکې په ربښتیا څه غلطي ښکاره شي، نودهغه له وجې یوازې هماغه ته غلط ویل کیدای شي. خو د عالمانوټوله ډله ملعونه ګرځول یاهغوی ته سپک کتل دعقل اوانصاف مطابق نه ده، بلکې دعالمانوتوهین

ته کفر ویل شوي دي[1] الله تعالی دې هرمسلمان ددې افت نه وساتي اوددغه صاحب دملایانو له وجې دجمعې لمونځ پریښودل نوره هم سخته ګناه ده. حدیث کې دي چې کوم کس پرته له څه عذرنه یوازې معمولي خبرې ګڼلوسره دجمعې لمونځ پریږدي الله تعالی دهغه په زړه باندې مهر ووهي. نعوذبالله! (مشکوة ص ۱۲۱)[2]

د خپل خوښ لیډر تعریف او د بل بدي بیانول

سوال: نن سباد سیاسي پارټیو ډیر زیات زور دی، ټول خلک دخپل خوښ لیډرتعریف کوي اودخپل مخالف لیډر بدي بیانوي، ایادا بدي بیانول هم غیبت کې شامل دي؟

جواب: دخپل لیډرهسې تعریف کول اوپه داسې خبره باندې تعریف کول کومه چې هغه کې موجودنه وي، یاداسې شي باندې تعریف کول چې هغه شرعي ډول باندې صحیح نه وي جائزنه دي[3] اودمخالف لیډرذاتي عیبونه یانقصونه بیانول داغیبت دی[4] اوکه چیرې دهغه پالیسي یا بیان اوتقریردملک دمفادوخلاف وي، نوهغه باندې تنقید کول جائزدي.[5]

بدکارته مذهبي منصب ورکول د قیامت علامه ده

سوال: یو سړی دیوث وي او د خپلې بي بي په حرام کاري کې معاونت کوي، چې د هغه ثبوت او شهادتونه موجود وي، ایا داسې سړی د اسلامي جمهوریه پاکستان په اهم عهده خصوصا داسې عهده چې په هغې کې د مسلمانانو دیني معاملات هم هغه سړي ته وسپارل شي، د پاکستان د نمایندګي فرائض هم پوره کوي، داسې سړي ته د ذمه داري عهده ورکول جائز دي؟

جواب: داسې دیوث ته د مسلمانانو دیني معاملات سپارل د قیامت علامه ده. هغه د منصب نه لرې کول پکار دي.[6]

---

[1] وفی الخلاصة: من ابغض عالماً من غیر سبب ظاهر خیف علیه الکفر. (خلاصة الفتاوي/ ٤/ ٣٨٨/ کتاب الفاظ الکفر/ الفصل الثاني، الجنس الثامن، طبع رشیدیه). ایضاً: الاستخفاف بالعلماء لکونه علماء استخفاف بالعلم والعلم صفة الله تعالی منحه فضلاً علی خیار عبده لیدلوا خلقه علی شریعته نیابة عن رسوله فاستخفافه هٰذا یعلم انه الی من یعود. (بزازیة علی هامش الهندیة/ ٦/ ٣٣٦/ کتاب الفاظ تکون اسلاماً او کفراً او خطا، الثامن فی الاستخفاف بالعلم) ایضا: الاستهزاء بالعلم والعلماء کفر(الأشباه والنظائر/١٩١/الفن الثانی فی کتاب السیر)

[2] قال رسول الله صلی الله علیه وسلم : من ترک ثلاث جمع تهاونا بها، طبع الله علی قلبه. (مشکوٰة: ١٢١)

[3] عن ابی موسٰی الأشعری رضی الله عنه قال: سمع النبی صلی الله علیه وسلم رجلاً یثنی علی رجل ویطریه فی المدحة،فقال:اهلکتم او اقطعتم ظهر الرجل؟(بخاري:٢/٨٩٥/ باب مایکون فی التمادح،طبع نورمحمد کراچی)

[4] عن ابی هریرة رضی الله عنه قال:قیل:یارسول الله! ما الغیبة؟ قال:ذکرک اخاک بما یکره، قال: ارأیت ان کان فیه اقول؟ قال:ان کان فیه ما تقول فقد اغتبته وان لم یکن فیه ما تقول فقد بهته.(رواه الترمذی/ ٢/ ١٥/ باب ماجاء فی الغیبة)

[5] قال النبی صلی الله علیه وسلم: کل المسلم علی المسلم حرام (دمه، وماله، وعرضه). رواه مسلم وغیر، فلا تحل الا عند الضرورة بقدرها. (شامي:٦/ ٤٠٩). تفصیل دپاره اوګوری: احسن الفتاوی ج٨، ص١٩٣، غیبت کی جائزصورتین)۔

[6] عن ابی هریرة رضی الله عنه قال: بینما النبی صلی الله علیه وسلم یحدث ...[بقیه حاشیه په راروانه صفحه

د ووټ وعده پوره کړو که نه؟

سوال: که يو ووټ ورکونکی له کوم (اميدوار) سره وعده وکړي چې خپل ووټ به تاته درکوم، په قرآن کريم کې راغي چې وعده پوره کړئ: ﴿ يا ايها الذين امنوا اوفوا بالعقود ﴾ خو د وعدې کولو نه وروسته ديو عالم نه دا حديث واوري چې رسول الله ﷺ منع فرمايلې ده چې کوم سړی خپله ځان وړاندې کړي چې امير جوړ شي هغه دې هرگز امير يا حکمران جوړ نه کړل شي، ځکه چې دا لالچي دی، هر سړي ته پکار ده چې په شريعت باندې تول وکړي چې کوم اميدوار د ووټ قابل دی. جناب محترم: صورت حال دادی چې موږ خپله وعده پوره کړو او که په حديث باندې عمل وکړو؟ د وعدې کولو په وخت د حديث شريف نه خبر نه وو؟

جواب: که د غلط سړي سره مو وعده کړې وه، نو وعده کول هم گناه او د هغې پوره کول هم گناه[1]، او که د يو نيک سړي سره مو کړې وه، نو هغه ضرور پوره کول پکار دي.

دا انتخاب طريقه او اسلامي تعليمات

سوال: ۱: دانتخاب ددې طريقې په کومې کې چې دقومي اسمبلۍ له پاره اميدواره مقرر کول کيږي اوهغه کې جاهل، عقل مند، باشعور، بې شعور، دين داراوبې دينه دټولودووټ حيثيت برابر وي، ايا دقران اوحديث په نزدباندې داصحيح ده؟

سوال: ۲: هرپنځه کاله وروسته اليکشن کول اوملک کې جوش اوجذبه پيدا کول دقران اوسنت په نزدباندې ضروري دي؟ ايايوځل انتخاب کول کافي نه دي؟ که ضروري دي، نودقران اوحديث په حواله باندې بيان کړئ، دباربارأليکشن کولومثال اسلامي اصولومطابق ورکړئ.

سوال: ۳: دقانون مطابق وزيراعظم داسمبلۍ داکثريت دفيصلې پابند وي، اياداد شريعت خلاف نه دی؟ ايا د اکثريت دفيصلې منلو وزيراعظم دقران اوحديث په نزدباندې پابند دی؟

جواب: ۱: داسلامي اصولومطابق دحکومت انتخاب کول خو پکاردي، خو دلته چې کومه طريقه ده، هغه ديوڅووجوهاتوله وجې غلطه ده:

۱: دټولونه مخکې خوداخبره داسلام دروح اوداسلام دمزاج خلاف ده چې يوکس خپل ځان داقتدار دحاصلولو له پاره وړاندې کړي، اسلام هغه خلک دحکومت کولواهل گڼي کوم چې دايومقدس امانت گڼي اوددې غهدې نه له دې وجې ويريږي چې هغه به ددې امانت حق

بقيه د تيرمخ].. اذ جاء اعرابي فقال: متى الساعة؟ قال: اذا ضيعت الأمانة فانتظر الساعة، قال: كيف اضاعتها؟ قال: اذا وسد الأمر الى غير اهله فانتظر الساعة. رواه البخاری. (مشكوٰة/ ٤٦٩/ باب اشراط الساعة/ الفصل الاول/ طبع قديمى كتب خانه)

[1] "وتعانوا على البر والتقوىٰ ولا تعاونوا على الاثم والعدوان واتقوالله، ان الله شديد العقاب". (المائدة: ٢)

صحيح ډول باندې اداکړي اوکه نه؟ ددې په مقابله کې اوسني انتخاب کې اقتدار ديو مقدس امانت ګڼلو په ځای باندې داقتدار حريصانو دې نه دلوبو يوشی جوړکړی دی، حديث کې دي چې: موږ داسې کس ته عهده نه ورکوو کوم چې دهغه طلب کونکی ياخواهش لرونکی وي. (صحيح بخاری ومسلم)[1]

۲: اليکشن کې چې دګټلوله پاره څه کيږي هغه دسرنه تراخره پورې غلط دي، دعوامو خيال متاثره کولوله پاره اوهغوی نه مطلبونه حاصلولو له پاره دروغ وعدې کول. غلطې پروپيګنډې کول، جوړتوړ کول، نعرې لګول، چغې وهل داټول شيان داسلام په نظرکې جائزنه دي اوداغلطه لاردقوم داخلاقوتباه کولويوه مستقله ذريعه ده.

۳: دې انتخاب کې يوفريق بل فريق ښکته ښودلو له پاره دهغه خلاف بدرد وايي اودهغه خلاف نوې نوې کيسې جوړول سياست کې ضروري ګڼل کيږي اودکبر. غيبت. بهتان. دمسلمان بې عزتې کولو په شان دبدوکولوچټې ملاوشي، دخلکو او جماعتونو په مينځ کې نفرتونه اوبغض پيداشي اوټولې معاشره کې دتلخۍ او بيزارۍ زهرشامل شي اوداټول شيان داسلام په نظرکې حرام او قبيح دي، ځکه چې دادملک اوملت دانتشاراوافتراق ذريعه ده.

۴: دانتخاب دې طريقې ته خودجمهوريت نوم ورکول کيږي، خو حقيقت کې چې کوم شی مخې ته راځي هغه جمهوريت نه جبريت دی، داليکشن په پرده کې دشراوفتنې کوم اورچې بل شي، دجنګ جګړو اوفساد اووهلوټکولونه بهرکيدو له وجې پکې خلک مړه شي، داټول شيان هم ددې جبريت له وجې دي چې هغه ته شيطان ښائسته نوم جمهوريت ورکړی دی.

۵: دې ټولو کندونه تيريدونه وروسته چې دجمهوريت پورې کومه خندا کيږي هغه ددې انتخاب د طريقې دبدمذاقي دليل دی، هغه داسې چې په يوه يوه حلقه کې دلسولسو پهلوانانومقابله وي اودې کې يوکس پنځلس فيصده وټونه حاصل کړي او خپلو نورو مخالفو باندې ورته برتري حاصله شي اودغه صاحب دخپلې حلقې جمهورنماينده جوړشي، يعنې دخپلې حلقې پنځه اتيا فيصده خلکو چې کوم کس مستردکړی وي، زموږ جمهوريت هغه ته دجمهورنماينده خطاب ورکوي.

۶: دټولوعقل مندو دا اصول دي چې ديوې معاملې باره کې يوازې دهغې دماهرانونه مشوره اخيستل کيږي، خوسياست اوحکمراني جوړې دنياکې دومره ذليل شی دی چې دې کې هرڅوک دمشورې ورکولوقابل وي اوديوبنګي مشوره هم هغومره قدراوقيمت لري څومره

---

[1] عن ابي موسٰی رضي الله عنه قال: دخلت على النبي صلى الله عليه وسلم انا ورجلان من بني عمي، فقال احدهما: يا رسول الله! امرنا على بعض ما ولاک الله، وقال الآخر مثل ذالک، فقال: انا والله لا نولی على هٰذا العمل احداً يسأله ولا احداً حرص عليه. وفي رواية: قال: لا نستعمل على عملنا من اراده. متفق عليه. (مشکوٰة/ ۳۲۰/ کتاب الامارة/ الفصل الاول)۔

چې دسپریم کورټ دجج مشوره او عوام دذاتي او وختي مسئلونه مخکې دملک او ملت مفادات خپل سوچ کې نه راولي اونه يې سوچ کې راوستلی شي، له دې وجې چې کوم کس عوام په جذباتي تقريرونو او نعروباندې گمراه کولوکې کامیاب شي دهغه دملک اوملت دقسمت مانو جوړشي، هم دا هغه بنيادي غلطي ده کومې ته چې ابليس دسلطاني جمهور نوم ورکولو سره دنياپه زړه اودماغونوباندې مسلط کړې ده. اسلام ددې کم عقل توب نظریې قائل نه دی، هغه دحکومت په انتخاب کې داهل بصيرت اوعقلمندو د رایې او مشورې اهل گڼي، دقومي شاعر علامه اقبال مرحوم الفاظ دي:

گریز از طرزِ جمهوری غلام پخته کارے شو

که از مغز دوصد خرکار انسانی نمی آید

۷. دانتخاب دا طريقه دتجربې نه وروسته هم غلطه ثابته شوه، دې طريقې سره چې کوم خلک اقتدار ته ورسيدل، هغه خلک اقتدارته رسيدو سره دملک دشکست اوماتولونه پرته دملک هيڅ خدمت ونه کړای شو اوکوم شی چې دتجربې په ذريعه باندې خطرناک ثابت شي اوقوم ته دهغه سزا ملاو شوي وي، هغه تجربه په دويم ځل باندې کول نه شرعي ډول باندې جائزدي اونه عقلي ډول باندې هغه ته صحيح ويل کيدای شي، نواوسنۍ طريقه کاربدلول اوداسې طريقه کار پيدا کول ضروري ده چې ددې قباحتونونه پاکه وي اوچې دهغه په ذريعه باندې اقتدار دامن په ماحول کې منتقل کيږي.

جواب: ۲: انتخاب هرڅنګه کاله وروسته کول خوځه شرعي فرض نه دي، خوکه چیرې حکمران کې هم څه داسې خرابي ونه موندل شي دکومې له وجې چې دهغه دلرې کولوتقاضا وکړل شي، نوهغه بدلول هم جائزنه دي، داسلام نظریه دې باره کې داده چې هغه د حکومت بدلولو مسئلې ته داهيمت ورکولوپه ځای باندې دمنتخب شوي حکمران داهليت صفاتوته زيات اهميت ورکوي، اسلامي ذوق ته داخبره ډيره نژدې ده چې عقل مندخلک دې دصدريا امير انتخاب وکړي اوبيادې هغه دعقل مندو خلکوپه مشوره باندې دځان له پاره مددگار او ملگری منتخب کړي.

جواب: ۳: دحکومت مشردعقل مندونه دمشورې اخيستلو پابند دی، خود زياتوخلکوپه مشوره باندې دعمل کولوپابندنه دی، بلکې ددليل په قوت باندې دعمل کولو پابند دی، دې مسئله کې داسلام جمهوريت سره اختلاف دی، جمهوريت دويونکودخبرې دوزن کولو قائل نه دی، بلکې يوازې دمردم شماري قائل دی. داقبال دقول مطابق:

جمہوریت اِک طرزِ حکومت ہے کہ اس میں

بندوں کو گنا کرتے ہیں تولا نہیں کرتے

[اووم جلد ختم شو]